

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Journal of Social Sciences Institute

<https://sbe.nevsehir.edu.tr>

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SBE DERGİSİ**

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY
JOURNAL OF ISS**

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi yılda iki kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergi olup, Ulakbim TR Dizin, Scientific Indexing Services, InfoBase Index, Open Academic Journals Index, ASOS Index, Sparc Indexing J-Gate, International Institute of Organized Research (I2OR), Journal Factor ve SOBIAD veri tabanlarında indekslenmektedir.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is an international peer-reviewed journal published twice a year. The journal is indexed in Ulakbim TR Dizin, Scientific Indexing Services, InfoBase Index, Open Academic Journals Index, ASOS Index, SPARC Indexing, J-Gate, International Institute of Organized Research (I2OR), Journal Factor ve SOBIAD.

**Cilt 10, Sayı 1, Haziran 2020
Volume 10, Number 1, June 2020**

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SBE DERGİSİ**

Amaç ve Kapsam: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi'nin amacı, sosyal bilim alanlarında ve disiplinlerarası çalışmalarda yüksek akademik standartlarda bilime katkı sağlamak, global bir bakış açısıyla özgür bilimsel düşünce gücünü desteklemek, meslek kuruluşları ve bireylerin ulusal ve uluslararası gelişimlerine yardımcı olmak, alanındaki gelişmeleri takip etmek ve bu alanlarda Türkçe ve İngilizce akademik kaynak oluşturmaktır.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi Arkeoloji, Antropoloji, Psikoloji, Felsefe, Sosyoloji, Coğrafya, Edebiyat, Dil, Eğitim Bilimleri, İşletme, Girişimcilik, Örgütsel Davranış, İktisat, Turizm, İstatistik, Hukuk, Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Uluslararası İlişkiler, İletişim, Tarih, Sanat Tarihi, Güzel Sanatlar ve Spor Yönetimi gibi sosyal bilim alanlarındaki bilimsel çalışmaların yanı sıra disiplinlerarası çalışmalara da yer veren uluslararası hakemli bir dergidir. Derginin yayın dili Türkçe, İngilizce ve Almancadır.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, uluslararası hakemli dergi statüsünde yılda iki kez yayımlanmaktadır.

Telif Hakkı: Dergide yayımlandıktan sonra, yayımlanan yazıların telif hakkı Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne aittir. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün yazılı izni olmaksızın dergide yayımlanan hiçbir materyal herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz, fotokopi veya teksir edilemez. Dergide yayımlanan yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yazışma ve Abonelik Adresi

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Nevşehir, TÜRKİYE
Tel: +90 384 228 10 00 Faks: +90 384 228 10 39
e-posta: sbederji@nevsehir.edu.tr

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY
JOURNAL OF ISS**

Aim and Scope: The aim of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is to contribute in the fields of social science and multidisciplinary studies with high standards of academics, to support the power of free scientific thought on a global perspective, to assist the development of professional organizations and individuals in national and international scales, to follow developments in the fields of social science and to create Turkish and English academic source for the fields.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is an international double blind peer-reviewed journal that covers multidisciplinary studies in addition to the fields of social sciences such as Archeology, Anthropology, Psychology, Philosophical, Sociology, Geography, Literature, Linguistics, Educational Sciences, Business Management, Organizational Behavior, Entrepreneurship, Economics, Tourism Management, Statistics, Law, Political Science, Public Administration, International Affairs, Communication Sciences, General History, History of Art, Fine Arts, Sport Management and multidisciplinary studies. The languages of the Journal are Turkish, English and German.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is an international peer-reviewed journal and published biannually.

Copyright: After publication, the copyrights of articles belong to Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Institute of Social Sciences. No material published in this journal may be reproduced, stored, transmitted or disseminated in any forms or by any means without obtaining written permission from Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Institute of Social Sciences. Legal and scientific responsibility for articles belongs to the authors themselves.

Correspondence and Subscription Address

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences, Nevşehir, TURKEY
Tel: +90 384 228 10 00 Fax: +90 384 228 10 39
e-mail: sbederji@nevsehir.edu.tr

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SBE DERGİSİ**

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY
JOURNAL OF ISS**

SAHİBİ (OWNER)

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Adına
Prof. Dr. Semih AKTEKİN (Rektör/Rector)

EDİTÖR KURULU

Baş Editör (Editor-in-Chief)

Doç. Dr. Vedat AKTEPE

Editör (Editor)

Dr. Öğr. Üyesi Seçil HİRİK

Editör Yardımcıları (Assistant Editors)

Arş. Gör. Mevlüt UĞURLU

Arş. Gör. Hasan İÇEN

Arş. Gör. Koray UYGUR

Dil Editörleri (Language Editors)

Doç. Dr. Sevtap GÜNAY KÖPRÜLÜ

Dr. Öğr. Üyesi Bengü AKSU ATAÇ

Yayın Kurulu (Editorial Board)

Doç. Dr. Adem ÖGER	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet OĞUZ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Osman KURT	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. Alper KAŞKAYA	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Doç. Dr. Aysun ERGİNER	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Bakytgul KULZHANOVA	El-Farabi Kazak Milli Üniversitesi
Doç. Dr. Berrin GÜZEL	Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Doç. Dr. Didem KOBAN	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Durdağı AKAN	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Duygu EREN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ebru UZUNKOL	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Emrah ÖZKUL	Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan HİRİK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ersan ERSOY	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Fatma SAÇLI UZUNÖZ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Fatma ÜNAL	Bartın Üniversitesi
Doç. Dr. Hakan YALAP	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan Hüseyin KILIÇ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin KALEMLİ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim ÇOŞKUN	Trakya Üniversitesi
Doç. Dr. İlhan ARAS	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Lokman TANRIKULU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet UZMAN	National Cheng Chi University
Doç. Dr. Mesut GÜN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Mevlüt GÜNDÜZ	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Muhittin ÇALIŞKAN	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa BAŞARAN	Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa TAHİROĞLU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Nilüfer ŞAHİN PERÇİN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Nuray KURTDEDE FİDAN	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Oktay GULİYEV	Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Doç. Dr. Selçuk AKPINAR	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Şenay GÜNGÖR	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Serap ÇOBAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Sevtap Günay KÖPRÜLÜ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Stevo POPOVIC	University of Montenegro
Doç. Dr. Tekin ÇELİKKAYA	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Doç. Dr. Vedat AKTEPE	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Yener BEKTAŞ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Zafer KUŞ	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aslı GÜNDOĞAN	Uşak Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayberk Nuri BERKMAN	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ebru TOPCU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emel Tüzel İŞERİ	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hatice DOĞAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Hayri SARI	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ARSLAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nilgün DAĞ	Mersin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Recep KÜREKLİ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Seçil HİRİK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şefika Dilek GÜVEN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sevim GÜVEN	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Soner METE	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Turan ŞENER	Akdeniz Üniversitesi

Danışma Kurulu (Advisory Board)

Prof. Dr. A. Celil ÇAKICI	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Abdibaet Mamasıdıkov	University of Economy and Enterprise
Prof. Dr. Abdülkadir UZUNÖZ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet KARADOĞAN	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet SABAN	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ŞİMŞEK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ali MEYDAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. András RÓNA-TAS	Szeged University
Prof. Dr. Arif SARIÇOBAN	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Ayfer ŞAHİN	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram DURBİLMEZ	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Bekir BULUÇ	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent GÜL	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Çavuş ŞAHİN	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Cemil ÖZTÜRK	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Cengiz DÖNMEZ	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Cesur PEHLEVAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Emre ÜNAL	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Prof. Dr. Erdoğan GAVCAR	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof. Dr. Eren YÜRÜDÜR	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Prof. Dr. Ergün ÖZTÜRK	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Fatma KARİPCİN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Ferruh AĞCA	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. H. Mehmet SOYSALDI	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan SARITAŞ	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan Vahit ERKUTLU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Handan DEVECİ	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan YAVUZER	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati AKYOL	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK	Çağ Üniversitesi
Prof. Dr. Irina NEVSKAYA	Goethe University
Prof. Dr. İsa KORKMAZ	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Joanne HUGHES	Queen's University
Prof. Dr. Kadir ULUSOY	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Kadir KARATEKİN	Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Lütü Gürkan GÖKÇEK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Marufjon YULDASHEV	O'zbekiston Davlat San'at va Madaniyat Instituti
Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet GÜLTEKİN	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÖCAL	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Muammer DEMİREL	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsin KAR	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Nuri BALOĞLU	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr. Osman SAMANCI	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan SEVER	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Sabri SİDEKLİ	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof. Dr. Selahattin KAYMAKCI	Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Selma YEL	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Şevki ÖZGENER	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Şule AYDIN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Turhan ÇETİN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Ünal İBRET	Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Zülfikar DURMUŞ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi
Cilt 10, Sayı 1, Haziran 2020 - Volume 10, Number 1, June 2020
<http://dergipark.gov.tr/nevsosbilen>, e-mail: sbedergi@nevsehir.edu.tr

Bu Sayının Hakem Listesi (List of Reviewers for Volume 10 Number 1)

Prof. Dr. Ali MEYDAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşe Meral UZUN	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Bahir SELÇUK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram TAY	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr. Bekir GOVDERE	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Hikmet ASUTAY	Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim aayşe	Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Kemalcan KILIÇ	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÖZDEMİR	Kafkas Üniversitesi
Prof. Dr. Rüştü YEŞİL	Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr. Sevinç MADEN	Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman Serdar KARACA	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Prof. Dr. Şafak ÜNÜVAR	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Ünal AY	Çağ Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup ÇELİK	Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Ashihan NAKİBOĞLU	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Bahar İŞİGÜZEL	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Bilal ÇANKIR	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Doç. Dr. Emrah AYDEMİR	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Fesun KOŞMAK	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Doç. Dr. Korhan KARACAOĞLU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet ÇEÇEN	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Muhittin ÇALIŞKAN	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Nurşat BİÇER	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Doç. Dr. Oktay YİVLİ	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Doç. Dr. Onur ER	Kafkas Üniversitesi
Doç. Dr. Osman AKIN	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Doç. Dr. Ozan BÜYÜKYILMAZ	Karabük Üniversitesi
Doç. Dr. Sevtap GÜNAY KÖPRÜLÜ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Süleyman Erkam SULAK	Bartın Üniversitesi
Doç. Dr. Tekin ÇELİKKAYA	Ahi Evran Üniversitesi
Doç. Dr. Yasemin KUŞDEMİR	Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Yaşar ŞİMŞEK	Giresun Üniversitesi
Doç. Dr. Yusuf ÇUKACI	İnönü Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Turan TÜRK	Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Alpaslan KARABULUT	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Berk YILDIZ	Bülent Ecevit Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emrah ŞIKOĞLU	Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ercan KARAÇAR	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hamide ÇAKIR SARI	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hamza KURTKAPAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ertuğ YAVUZ	Yozgat Bozok Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat ERDOĞAN	Akdeniz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat KADIROĞLU	Kocaeli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Tahir DEMİRSEL	Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer Akdoğan	Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Necla İŞIKDIĞAN	Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi
UĞURLU	
Dr. Öğr. Üyesi Saadet Ela PELENK	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Samet KALECİK	Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Serpil BARDAKÇI	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
TOSUN	
Dr. Öğr. Üyesi Sevim GÜVEN	Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şükran CALP	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tansel YAZICIOĞLU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Aşır Yüksel KAYA	Fırat Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Candan Hasret ŞAHİN	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Sinan ACAR	Bartın Üniversitesi

İÇİNDEKİLER	Sayfa
<i>Araştırma Makalesi</i> İbn Haldun, Thomas Hobbes ve Michael Oakeshott: Modern Avrupa Devletinin Tarihsel Analizine Eleştirel Bakış <i>Burak KÜRKCÜ</i>	1-16
<i>Araştırma Makalesi</i> İşaret Dili Dersini Alan Türkçe Öğretmeni Adaylarının Görüşlerine Göre İşaret Dili Öğretimi <i>Pelin PİŞTAV AKMEŞE, Nilay KAYHAN</i>	17-35
<i>Araştırma Makalesi</i> Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Tasarruf Değerine İlişkin Metaforik Algıları <i>Abdulkadir UZUNÖZ, Vedat AKTEPE, Zelal ÖZAĞAÇHANLI</i>	36-51
<i>Araştırma Makalesi</i> William Golding'ın Lord Of The Flies Romanında Egemenlik ve İstisna Hali <i>İsmail Serdar ALTAÇ</i>	52-60
<i>Araştırma Makalesi</i> Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği'nin Geliştirilmesi <i>Ali KAYA, Mustafa Kemal YÖNTEM</i>	61-73
<i>Kitap Değerlendirmesi</i> Turizm Sosyolojisinde Güncelliğini Yitirmeyen Klasik: "Turist Bakışı" <i>Çağdaş Ümit YAZGAN</i>	74-77
<i>Araştırma Makalesi</i> Çeviri ve Tiyatro: Molière Çevirilerinin Türk Tiyatrosuna Etkisi <i>Abdullah ŞENGÜL</i>	78-87
<i>Araştırma Makalesi</i> Paul Maar'ın Seçilmiş Eserlerinde Göç, Öz Ve Yabancı Kavramları Adı Altında Türk Ve Şark İzleri <i>İlker ÇÖLTÜ</i>	88-102
<i>Araştırma Makalesi</i> Seyyid Ahmed Sâfi'nin Molla Câmî Şerhi: Câm-ı Muzaffer <i>Hasan EKİCİ</i>	103-120
<i>Araştırma Makalesi</i> Bulgar Turistlerin Destinasyon Alışveriş Tercihlerinin ve Memnuniyet Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Kırklareli Örneği <i>Aydın ÜNAL, Onur ÇELEN</i>	121-133
<i>Araştırma Makalesi</i> Çekya'da Nüfus Değişimi ve Nüfusun Mekânsal Dağılımı <i>Ahmet UYSAL</i>	134-149

<i>Araştırma Makalesi</i> Küçük ve Orta Büyüklükteki Otel İşletmelerinde Yönetim Fonksiyonlarının Uygulanması <i>Ayşe İpek KOCA BALLI, Ferda ÜSTÜN, Erdinç BALLI</i>	150-170
<i>Araştırma Makalesi</i> Türkçe Yeterlik Sınavı'nın (TYS) Uluslararası Geçerliğe Sahip Bazı Dil Yeterlik Sınavlarıyla Ölçme ve Değerlendirme Ölçütleri Açısından Karşılaştırılması <i>Murat ŞENGÜL, Serkan DEMİREL</i>	171-186
<i>Araştırma Makalesi</i> Avrupa Birliği'nin Demografik Değişim Analizi ve Gelecek Projeksiyonları <i>Mehlika Özlem ULTAN</i>	187-202
<i>Araştırma Makalesi</i> Çalışanların Algıladıkları Örgütsel Desteğin; Motivasyon, İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılıkla İlişkisi: Bir Tekstil İşletmesi Örneği <i>Gökhan KARADİREK</i>	203-220
<i>Araştırma Makalesi</i> Türkçede Bağdaşıklık ve Bağdaşıklık Unsurları: Kürk Mantolu Madonna İncelemesi <i>Seçil HİRİK</i>	221-238
<i>Araştırma Makalesi</i> Sosyal Bilgiler Zümre Öğretmenler Kurullarının Öğretim Programı'nda Yer Alan Temel Becerileri Ele Alma Durumlarının İncelenmesi <i>Ahmet ULUSOY, Cemal GÜVEN</i>	239-259
<i>Araştırma Makalesi</i> İşletme Ölçeğini Belirleyen Kriterler ile KOBİ'lerde Muhasebe Bilgi Sisteminin İşletme Fonksiyonları Açısından Öneminin İncelenmesi: Burdur Örneği <i>İsmail BEKÇİ, Ali APALI, Menekşe ENGİN</i>	260-279
<i>Araştırma Makalesi</i> "Ayna Ayna, Söyle Bana! Var Mı Benden Güzeli Bu Dünyada?" Örgütlerde Narsist Liderler ve Onların Çalışanların İş Davranışlarındaki Önemli Etkileri <i>Can BİÇER</i>	280-291
<i>Araştırma Makalesi</i> Uzman Görüşleri Doğrultusunda Türkiye'de Yaşayan Mülteci Çocukların Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri <i>Emin Taner YENEN, Perihan ULUCAN</i>	292-305
<i>Araştırma Makalesi</i> Yabancı Dil Öğrenme Stratejileri Öğretim Programı Bir İhtiyaç Mı? <i>Emine AKKAŞ BAYSAL, Gürbüz OCAK</i>	306-325
<i>Araştırma Makalesi</i> İşletmelerde Kurumsal Yönetim ve İç Denetim Algısı: Anonim Şirketler	326-346

Üzerine Bir Araştırma <i>Mehmet Akif ALTUNAY, Fahmi AL OBAİDİ</i>	
<i>Araştırma Makalesi</i>	347-363
Türkiye’de İlkokul Düzeyinde Akıcı Okuma Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi <i>Merve GÜRKANER, Sevim GÜVEN</i>	
<i>Araştırma Makalesi</i>	364-380
Turizm İşletmeciliği Bölümü Öğrencilerinin İngilizce ve Mesleki İngilizce Kavramlarına İlişkin Metaforik Algıları <i>Selda ÖZER</i>	
<i>Araştırma Makalesi</i>	381-402
Ekonomik Büyümenin Anahtarı Olarak Eğitim: İsveç, Norveç ve Danimarka’da Eğitim ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi <i>Serdar ÖZTÜRK, Seher SULUK</i>	
<i>Araştırma Makalesi</i>	403-424
Getiri ve Volatilitenin Etkileşimi: Amerika ve Türkiye Tahvil Piyasaları Örneği <i>Erdost TORUN, Erhan DEMİRELİ</i>	
<i>Araştırma Makalesi</i>	425-435
Türkiye Turizm Talebi: Panel Çekim Modeli <i>Yusuf BAYRAKTUTAN, Ali Rıza SOLMAZ</i>	

CONTENT	Page
<i>Research Article</i> Ibn Khaldun, Thomas Hobbes and Michael Oakeshott: Critical Overview of the Historical Analysis for Modern European State <i>Burak KÜRKCÜ</i>	1-16
<i>Research Article</i> Sign Language Teaching According to The Opinions of the Turkish Language Preservice Teachers Who Take Sign Language Course <i>Pelin PİŞTAV AKMEŞE, Nilay KAYHAN</i>	17-35
<i>Research Article</i> Metaphorical Perceptions of Social Studies Preservice Teachers Regarding the Savings Value <i>Abdulkadir UZUNÖZ, Vedat AKTEPE, Zelal ÖZAĞAÇHANLI</i>	36-51
<i>Research Article</i> Sovereignty and State of Exception in William Golding's Lord of the Flies <i>İsmail Serdar ALTAÇ</i>	52-60
<i>Research Article</i> Developing an Attitude Scale Towards Adult Individuals with Intellectual Disability <i>Ali KAYA, Mustafa Kemal YÖNTEM</i>	61-73
<i>Book Review</i> The Current Classic of Sociology of Tourism: "Tourist Gaze" <i>Çağdaş Ümit YAZGAN</i>	74-77
<i>Research Article</i> Translation and Theatre: The Translations of Molière's Literary Works on Turkish Theatre <i>Abdullah ŞENGÜL</i>	78-87
<i>Research Article</i> Turkish and Orient Traces Under the Name of Migration, Origin and Foreign Concepts in Paul Maar's Selected Works <i>İlker ÇÖLTÜ</i>	88-102
<i>Research Article</i> Seyyid Ahmed Safi's Molla Cami Commentary: Cam-I Muzaffer <i>Hasan EKİCİ</i>	103-120
<i>Research Article</i> A Research on Determination of the Destination Shopping Preferences and Satisfaction Levels of Bulgarian Tourists: Kırklareli Case <i>Aydın ÜNAL, Onur ÇELEN</i>	121-133
<i>Research Article</i> Population Change and Spatial Distribution in Czechia	134-149

<i>Ahmet UYSAL</i>	
<i>Research Article</i>	150-170
The Implementation of Management Functions in Small and Medium Size Hotel Enterprises	
<i>Ayşe İpek KOCA BALLI, Ferda ÜSTÜN, Erdinç BALLI</i>	
<i>Research Article</i>	171-186
Comparison of Turkish Proficiency Exam (Tpe) with Some International Language Proficiency Exams in Terms of Measurement and Evaluation Criteria	
<i>Murat ŞENGÜL, Serkan DEMİREL</i>	
<i>Research Article</i>	187-202
Demographic Change Analysis of the European Union and Future Projections	
<i>Mehlika Özlem ULTAN</i>	
<i>Research Article</i>	203-220
The Relationship Between Employees' Organizational Support with Motivation, Job Satisfaction and Organizational Commitment: A Case of Textile Firm	
<i>Gökhan KARADİREK</i>	
<i>Research Article</i>	221-238
Cohesion and Cohesion Elements in Turkish: Study on Kürk Mantolu Madonna	
<i>Seçil HİRİK</i>	
<i>Research Article</i>	239-259
Analysis on the Handling Basic Skills of Education Curriculum of Social Studies Within the Teachers' Board and Committe Meetings	
<i>Ahmet ULUSOY, Cemal GÜVEN</i>	
<i>Research Article</i>	260-279
Investigation of the Importance of Accounting Information System in Smes in Terms of Business Functions Through the Criteria Defining Business Size: The Case of Burdur	
<i>İsmail BEKÇİ, Ali APALI, Menekşe ENGİN</i>	
<i>Research Article</i>	280-291
Mirror, Mirror, on the Wall, Who's the Fairest of Them All? Narcissistic Leaders in Organizations and Their Major Effects on Employee Work Behaviors	
<i>Can BİÇER</i>	
<i>Research Article</i>	292-305
According to Experts' Opinions Suggestions for Solutions for Problems of Refugee Childrens Living in Turkey	
<i>Emin Taner YENEN, Perihan ULUCAN</i>	
<i>Research Article</i>	306-325

Is the Program for Foreign Language Learning Strategies a Need? <i>Emine AKKAŞ BAYSAL, Gürbüz OCAK</i>	
<i>Research Article</i>	326-346
Corporate Governance and Internal Audit Perception in Businesses: an Investigation on Joint-Stock Companies in Isparta <i>Mehmet Akif ALTUNAY, Fahmi AL OBAİDİ</i>	
<i>Research Article</i>	347-363
Investigation of Graduate Theses Carried Out on Elementary School Level Fluent Reading in Turkey <i>Merve GÜRKANER, Sevim GÜVEN</i>	
<i>Research Article</i>	364-380
Metaphorical Perceptions of Students Majoring Tourism Management About the Concepts of English and Vocational English <i>Selda ÖZER</i>	
<i>Research Article</i>	381-402
Education as the Key of Economic Growth: Investigation of the Relationship Between Education and Economic Growth in Sweden, Norway and Denmark <i>Serdar ÖZTÜRK, Seher SULUK</i>	
<i>Research Article</i>	403-424
The Interaction of Return and Volatility: Usa and Turkey's Bond Markets Example <i>Erdost TORUN, Erhan DEMİRELİ</i>	
<i>Research Article</i>	425-435
The Tourism Demand of Turkey: a Panel Gravity Model <i>Yusuf BAYRAKTUTAN, Ali Rıza SOLMAZ</i>	

İBN HALDUN, THOMAS HOBBS VE MICHAEL OAKESHOTT: MODERN AVRUPA DEVLETİNİN TARİHSEL ANALİZİNE ELEŞTİREL BAKIŞ

Araştırma Makalesi / Research Article

Kürkçü, B. (2020). İbn Haldun, Thomas Hobbes ve Michael Oakeshott: Modern Avrupa Devletinin Tarihsel Analizine Eleştirel Bakış. *Neveşir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 1-16.

Geliş Tarihi: 15.01.2020

Kabul Tarihi: 12.03.2020

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Burak KÜRKÇÜ
Bakan Müşaviri, T.C. Ticaret Bakanlığı, Ankara
burakkurkcü1923@gmail.com
ORCID No: 0000-0002-5174-4988

ÖZ

Bu makale, ulus kimlikli modern Avrupa devletinin tarihsel sürecine ilişkin olarak İbn Haldun'un asabiyye ve umrân kavramları odağında ve Thomas Hobbes ve Michael Oakeshott'un değerlendirmeleri ışığında bir tartışma sunmayı amaçlamaktadır. Modern devletin kurumlarının coğrafya, iklim ve geçmiş tecrübelerden ne şekilde etkilendiği konusu incelenirken aynı zamanda bu yeni politik yapının modern ve Avrupalı oluşuna ilişkin de eleştirel bir bakış açısı getirilmektedir. Egemenlik ve kimlik kavramlarının ulus devlet ile ulaştığı yeni boyut ve yaşanan tarihsel süreç analiz edilirken aynı zamanda devlete ilişkin teorik yaklaşımlar da tartışmaya dahil edilmektedir. Ulus devletin Avrupa'nın modern çağındaki baskın politik yapı olarak nasıl ortaya çıktığı ve ulusal kolektif kimlik ile kapitalist üretim biçimini ne şekilde geliştirdiği hususları, farklı bakış açılarıyla ele alınmaktadır. Ayrıca bu ulus devletin kendi medeniyet biçimini geliştirerek dört yüz yıldan bu yana varlığını nasıl devam ettirdiği konusunda da eleştirel bir tartışma yürütülmektedir. Son olarak, farklı ülkelerde ve toplumlarda adapte edilmiş şekilde vücut bulmaya devam eden ulus devletin Avrupalı köklerinin kaybolup kaybolmadığına ilişkin de bir değerlendirme yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İbn Haldun, Thomas Hobbes, Michael Oakeshott, Modern Avrupa, Ulus Devlet.

IBN KHALDUN, THOMAS HOBBS AND MICHAEL OAKESHOTT: CRITICAL OVERVIEW OF THE HISTORICAL ANALYSIS FOR MODERN EUROPEAN STATE

ABSTRACT

A comprehensive discussion on the historical process of the modern European nation state in the light of Ibn Khaldun's concepts of *asabbiyyah* and *umran*, together with the assumptions and evaluations of Thomas Hobbes and Michael Oakeshott is presented. While assessing the role of geography, climate and also past experiences on the new institutions of the modern European state as a new political entity, it is aimed to develop a critical perspective on how modern and European the nation state could become. Furthermore, theoretical approaches about the nature of the state are also included together with an analysis of the historical process for the nation state with its new level of sovereignty and identity. Emergence of the nation state as the dominant political entity in the modern age of Europe with its national collective identity and capitalist mode of production has been evaluated and analysed through different perspectives. A critical discussion is held how nation state developed its own way of civilization and continued to exist for more than four centuries. Finally,

it is assessed whether European roots of the nation state have been disappeared or not after different societies and countries adopted this political entity.

Keywords: Ibn Khaldun, Thomas Hobbes, Michael Oakeshott, Modern Europe, Nation State.

1. GİRİŞ

Modern devlet Avrupa’da yaşanan sanayi devriminin doğal ve vazgeçilmez bir ürünü müdür yoksa Avrupa’nın kökünde yeniden vücut bulmuş bir kopya mıdır? Platon’dan itibaren tartışmaya sunulan devletten farklı olarak Avrupa’daki yeni devleti modern yapan nedir? Benzer pek çok soru, günümüzde ulus devlet olarak kavramsallaşan ve Avrupa’nın modern çağında ortaya çıkan politik yapılanmanın tarihsel analizine yönelik eleştirel çalışmaların en temel tartışma alanını oluşturmaktadır. Bu makale ise, İbn Haldun’un çıkarımları ekseninde devlet felsefesine ilişkin farklı bir bakış açısı getirerek Thomas Hobbes ve Michael Oakeshott’un yaklaşımları ışığında modern devlet kavramına yönelik eleştirel çalışmalara katkı sunmayı amaçlamaktadır.¹ Egemenlik, vatandaşlık, kimlik, güvenlik ve meşruiyet gibi kavramların merkezinde yer alan devletin gerek oluşumu gerekse gelişimi noktasında, Hobbes ve Oakeshott’un getirdiği anlayış değerlendirilip İbn Haldun’un ortaya koyduğu bedevî, hazarî tartışmaları ve umrân bilimi dikkate alınarak modern devletin Uluslararası İlişkiler disiplini içindeki konumunun kavramsal ve tarihsel arka planına ışık tutulmaya çalışılmıştır. Her toplumun yaşadığı farklı devletleşme süreçlerinden ziyade Avrupa modern devlet kavramının yaşadığı tarihsel sürece odaklanılmaktadır.

Avrupa merkezli bakış açısıyla oluşturulan kavramların Dünya’nın farklı ülkelerindeki devlet anlayışıyla örtüşmediği noktada, birini modern yapıp diğerini modern olmaktan alıkoyan değerlendirmelerin metodolojik kökenlerini açıklamaya odaklanan çalışmanın temel amacı, modern devletin iddia edildiği kadar modern olup olmadığı ve temelde Batı dışı devlet anlayışının pek çok izini taşımaya devam edip etmediğini anlamaktır. Modern devlete dair tarihsel kavramların incelendiği bir sonraki bölümün ardından İbn Haldun’un çıkarımları üzerinden devlet kavramı tartışılmakta ve Hobbes ile Oakeshott’un modern devlete dair varsayım ve eleştirileri değerlendirilmektedir. Örnek incelemelerin yer aldığı bir sonraki bölümde ise eleştirel bir perspektif ile modern devlet kavramı tartışılmaktadır.

2. MODERN AVRUPA DEVLETİ: TARİHSEL VE KAVRAMSAL ANALİZ

Devleti tanımlayacak en temel kavramsal betimlemeyi oluşturacak bir resim çizilecek olsa, egemenlik, kimlik, hükümet ve güvenlik gibi devletin temel fonksiyon ve özelliklerinin zihinlerde oluşan algısal yansıması olarak, üzerinde bayrak asılı bir bina, sınırları çevrili bir alan ve bu sınırlar etrafında silahlı askerlerin yer alması düşünülebilir. Peki, modern devlet zihinlerdeki bu temel fonksiyon ve özelliklerin ötesinde farklı kılan bir yeniliğe sahip midir? Avrupa’da 16’ncı yüzyılda erken oluşumları görülen, 18’inci yüzyıldan itibaren sanayi devrimiyle birlikte gitgide kurumsallaşan ve literatürde “Modern Avrupa Devleti” adıyla karşılık bulan, Uluslararası İlişkiler disiplinin en temel varsayımlarını üzerine inşa ettiği ve pek çok varsayımında ön kabul olarak belirlediği bu yapıya ilişkin tartışma üç ana soruya cevap bulma ihtiyacını doğurmaktadır: Neden modern? Neden Avrupalı? Neden devlet? Bu üç soruya verilecek cevaplar, ulus devletin üzerinde yürütülen tartışmalara da eleştirel bir bakış getirmeyi kolaylaştıracaktır.

2.1. Modernlik Tartışması

P. Darby ve diğerlerinin (Darby vd’den akt. Bilgin, 2016a: 137) “dünya diğer ülkeler, insanlar veya tarihler hakkında bilgi sahibi olunmadan Londra veya Washington’dan yazılmıştır” ifadesinde yer aldığı üzere, dünya tarihi hakkındaki kaynak ve eserlerin büyük çoğunluğunun Batılı

¹ İbn Haldun (1332-1406), Tunus’ta doğan ve Kahire’de vefat eden devlet adamı, filozof ve siyaset tarihçisidir. Asıl adı Ebu Zeyd Abdurrahman bin Muhammed bin Haldun el Hadramî iken, Türkçe’de İbn Haldun, İngilizce’de ise Ibn Khaldun olarak kısaltılmaktadır. Thomas Hobbes (1588-1679), Wiltshire’da doğan ve Derbyshire’da vefat eden İngiliz filozof ve tarihçidir. Michael Oakeshott (1901-1990) ise, Londra’da doğan ve Acton’da vefat eden İngiliz filozof ve siyaset tarihçisidir.

yazarlar tarafından Batı dünyasının gözünden yazıldığı görülmektedir. Bugün tarihsel olarak modern diye tanımlanan pek çok olgunun da bu eksende oluşturulduğuna dikkat çekmek gerekir. Burada, şüphesiz, Owen'ın (1997: 204) da belirttiği gibi, modern olanın ne olduğunu tanımlayabilmek için modern olmayanın ne olduğunu net bir şekilde tanımlamak gerekir. Christopher Cellarius, 1685 yılında, Dünya tarihini Avrupa kıtasının tecrübeleri çerçevesinde “Antik Çağ”, “Orta Çağ” ve “Modern Çağ” diye ayırdığında (Yurdusev, 2003: 38), şüphesiz Dünya tarihinin Avrupa tarihinden başka bir şey olamayacağına dair Avrupa-merkezci bir yaklaşıma sahipti.² Avrupa'nın kendi orta çağını yaşadığı dönemde dünyadaki bazı diğer ülkeler daha yüksek gelişmişlik seviyesine sahip olsa da, modern çağına geçtiği dönemdeki ekonomik, sosyal ve askeri kapasitesi sayesinde bu ülkelerin pek çoğuna hükmedecek konuma ulaşmıştır.³ Yurdusev (2003: 111), Avrupa'nın modern çağını orta ve antik çağlarından ayırırken bilginin kaynağı, kolektif kimliğin tanımı ve üretim biçimi temelinde üç temel değişimi vurgulamaktadır. Orta çağın “İlahi Kudret” eksenli bilgi anlayışından farklı olarak doğru ve meşru bilginin kaynağı olarak akılcılığın, kolektif kimlik olarak ulusun, üretim biçimi olarak da toplu iş gücünü gerektiren sanayileşmenin hâkim olduğu bu modern dönemde şehir hayatına gereksinim duyan sanayi toplumunun yönetimi de modern devleti beraberinde getirmiştir.

Tarımsal üretim biçiminin hâkim olduğu orta çağ döneminin aksine toplu üretimin getirdiği şehirleşme ve pazar merkezleri oluşturma eksenli kolektif yaşam tarzı, belirsiz sınırlar içinde kimseye ait olmayan toprakların (*terra-nullius*) aksine sınırları belirli yapılarda, kiliseye, feodal prenslere ve aşiretlere olan eski sadakat ve bağlılığın üstünde yeni bir aidiyet oluşturan modern Avrupa devletleri öncekilerde olmayan ciddi bir güç ve kabiliyet sağlamıştır.⁴ Avrupa'nın tecrübe ettiği üretim biçimi ve sosyal değişime uygun olarak modern ve Avrupalı olarak ortaya çıkan bu yapı için neden devlet tabirinin kullanıldığı bu noktada önem kazanmaktadır.

2.2. Devlet Üzerine Kavramsal Analiz

Latince özellikle sosyal bir durumu belirten herhangi bir durum anlamındaki *Status* kelimesinden türetilen ve İngilizcede *State*, Almancada *der Staat* ve Fransızcada *l'état* biçiminde kullanılıp sağlam ve istikrarlı bir birliği temsil eden duruş ve pozisyon anlamına gelen bu politik yapı, Arapça'da *Al-Dawla* ve Türkçe'de *Devlet* adıyla kavramsallaşarak zaman periyodu veya dolaşan anlamındaki tedavül kelimesinde türetilmiştir.⁵ Rusçadaki kullanımında bir hanenin prensi anlamındaki *Gosudarstvo-zocÿdapcmbo* adını alan bu yapı (Kharkordin, 2001), Oakeshott'a (2011) göre politik olmayan anlamından çıkıp egemenlik ve sınır fonksiyonlarının ötesinde politik bir şekilde kavramsallaştırılarak ülke kavramından ayrıştırılmıştır. Böylelikle, bir yandan kabile ve aileleri bir araya getirerek konsolide ederken bir yandan da toplumu kilisenin getirdiği orta çağ evrenselliğinden kopararak ulus aidiyeti ve bağlılığı ile güçlendiren modern devlet, yasal otoritesi (*potestas*) ve güç kullanabilme becerisi (*potentia*) sayesinde kendi sınırları içinde egemenliğini mutlak hale getirmiştir (Yurdusev, 2003: 114). O halde, Weber'in “egemen sınırları içinde meşru güç kullanma hakkına sahip tek yapı” (Mitropolitiski, 2011: 1) olarak tanımladığı modern devleti orta çağdaki benzerlerinden egemenlik noktasında ayıran husus nedir? Boucher'e (2005: 99) göre, kilisenin feodal prenslikler üstündeki kanunlarının aksine egemenlik sınırları içinde devletlerin koyduğu kural ve kanunların üzerinde hiçbir kanunun olmayışı ve her devletin kendine ait bir yönetici lider veya yönetici ekibinin oluşudur.

Devletlerin üzerindeki kilise dahil tüm egemen güçlerin yerine egemenliği tamamen devlete teslim eden dönüşümün resmi başlangıcı olarak, Avrupa'da yaşanan mezhep temelli Otuz Yıl

² “Latince “hemen şimdi” anlamındaki *modernus* kelimesinden türetilen ve eskiden koparak yeniye geçişi ifade etmek için kullanılan modern kelimesi, ilk kez Beşinci Yüzyılda Hristiyan Avrupa'nın pagan ve Romalı köklerinden kopmasını tanımlamak için kullanılmıştır (Kızılcılık'ten akt. Aslan ve Yılmaz, 2001: 96). Cellarius tarafından yapılan sınıflandırmada ise orta çağdan koparak yeniye geçişi belirtmektedir.

³ Bilgin (2016b: 492-501), Avrupa'nın dünya siyasetinin merkezinde olduğu varsayılarak getirilen hatalı Avrupa-merkezci yaklaşım ve Amin'in (2009) bilinçli Avrupa-merkezçilik yaklaşımlarına değinerek Uluslararası İlişkiler disiplinindeki Avrupa-merkezçilik dışı yaklaşımları değerlendirmektedir.

⁴ Yurdusev (2003: 102), kimsesiz toprakların kalmadığı modern devleti tanımlarken üstünde bayrak olmayan hiçbir kayalığın dahi kalmadığı benzetmesini yorumunu yapmaktadır.

⁵ Online Etymology Dictionary “<http://www.etymonline.com/index.php?term=state>”, Son Erişim Tarihi 08/12/2019. Rosenthal (1991: 177-178), ise Türkçe ve Arapça kökenlerini araştırmaktadır.

Savaşları'nın sonunda 1648'de imzalanan *Westphalia* Anlaşması'na vurgu yapmak gerekir.⁶ Bu anlaşma, Avrupa'da ortaya çıkan yeni uluslararası sistemin modern devletin egemenlik anlayışı esas alınarak şekillenmesinin resmi olarak kabul edildiği bir dönüm noktası olması itibarıyla önem kazanmaktadır. Saldırmazlık, içişlerine karışmama ve egemenlik kavramlarının netleştirilmesinin yanında, ulus devletin tek meşru politik yapı olarak yeni sistemin başat aktörü olması da yine söz konusu anlaşma ile mümkün olmuştur. Burada, egemen sınırları içinde kendi otoritesinin üzerinde başka bir otorite olmayan bir yöneticinin etrafında birleşmiş olan modern devletin kimlik olarak neden ulus kimliğini aldığı sorusu akıllara gelmektedir. Latince doğmak anlamındaki *nasci* fiilinden türetilen ve *belirli bir ülke veya toprakta yaşayan ve ortak soy, tarih, kültür veya dil altında birleşmiş büyük insan topluluğu* anlamını kazanan ulus kavramı, modern Avrupa devletinin oluşumuyla birlikte onu en temel şekilde belirginleştiren unsur olmuştur.⁷ Tarım toplumundaki aile veya aşiretlerden farklı olarak ihtiyacından fazlasını üreten, ürettiğini satabilmek için yeni pazarlar arayan ve üretim araçları etrafında kolektif birliktelik oluşturan kalabalık insan topluluklarının devlet adlı örgütlü yapı tarafından yönetilmesi ihtiyacı, ulus denilen bu toplumsal birliği devlet ile çıkarları koruma ve korunma ilişkisi içinde bağdaştırmaktadır.⁸ Birikmiş sermayeyi ve diğer devletlere karşı pazarları koruma karşılığında egemen sınırlar içinde dış saldırılardan korunma biçimindeki devlet ve ulus ilişkisi, Marksist öğretilerde üretim dinamikleri temelinde belirlenen alt yapı ve bu dinamiklerin ortaya çıkardığı üst yapı temelinde açıklanmaktadır. Sistem teorilerinde ise bu ilişki birbirini takip eden yıkım ve yapım eksenindeki bir döngü biçiminde değerlendirilmektedir. Söz konusu yaklaşımların tamamında ortak olan husus ise ulus kimlikli modern Avrupa devleti ile sanayileşmeyi sebep sonuç ilişkisi içinde değerlendiren ihtiyaca uygun kurumsallaşmaya odaklı anlayıştır.

3. İBN HALDUN, HOBBS VE OAKESHOTT: MODERN DEVLETE KÖKENİNE ÖZGÜN BİR BAKIŞ

Orta çağ Avrupası'nın modern olmayan feodal yapılarından farklı olarak sınırları belirli olan, birlikteliği kan veya kabile bağıyla değil vatandaşlık bağıyla oluşan, merkezi otorite ile yönetilen ve üzerinde orta çağın kilisesi gibi hiçbir üst otorite bulunmayan bu yeni politik birlik, Oakeshott'a göre aslında eski politik birliklerden çıkarılan derslerle oluşturulmuş oldukça benzer bir tekrardır. Oakeshott (1975: 185 ve 361), Fransa ve İngiltere örnekleri ile sonraları Almanya tarafından kopyalanmış olan modern devletin, akıllı bir tasarımla üzerinde uzun uzun düşünülerek oluşturulduğu fikrine karşı çıkararak, sanayileşmenin getirdiği devrimsel değişikliklerin doğal sonucu biçiminde cereyan eden karmaşanın önüne geçebilmek için yapılmış tercihlerin ürünü olduğunu ileri sürmektedir.

3.1. Devletin Kökenlerine Doğu ve Batı'dan Bakış

Oakeshott, tarih yazıcılığının en temel iki unsuru olarak gördüğü olayların zamansal sınırı ve bu olayların sonraki zamanlarda zihinlerde tekrar oluşturulması düşüncesiyle, modern devletin Antik Yunan'daki "*Polis*" ve Roma'daki "*Respublika*" adlı yapıya benzediği yönündeki yanlış varsayımın düzeltilmesi gerektiğine inanmaktadır.⁹

Bu hususta, İbn Haldun'un umrân ilmi ve bu ekseninde ortaya koyduğu çıkarımları da olaya benzer bir açıyla yaklaşmaktadır. Anlattığı veya yorumladığı tarihsel bir olayın yaşandığı zaman diliminden farklı bir dilimde yaşayan tarihçinin, olayın kendisinin doğruluğundan ziyade nakledenin doğruluğunu esas alarak yaptığı değerlendirmelerin hatalı ve abartıya meyilli olacağını öne süren İbn Haldun (Rosenthal, 1967), ortaya koyduğu umrân ilmi kullanılarak olayların zamansal, mekânsal ve

⁶ 30 yıl savaşları ve *Westphalia* Anlaşması'nın siyasi ve tarihi detaylarına dair kapsamlı bir inceleme için bkz Croxton (2013).

⁷ <https://www.lexico.com/en/definition/nation>. Son Erişim Tarihi 17/01/2020.

⁸ Burada, İbn Haldun ve Habermas'ın (1994: 1-10) toplumun korunma aracı olarak devlete ulaşma konusundaki tartışmaları benzerlik göstermektedir. İbn Haldun'un temel varsayımlarına ilerleyen kısımlarda detaylıca değinilmektedir.

⁹ Fuller'e (2001: 25) göre Agustinyen bir şüpheci ve muhafazakâr bir siyasi gerçekçi olan Oakeshott, geçmişte olan tarihsel olayların sonrasındaki dönemlerdeki yazımı esasında gerçek tarihten uzaklaştığını ve pratik sebeplerden ötürü kurgulanmış bir tarih yazıldığını ifade etmektedir. O'Sullivan (2004: 34), Oakeshott'un tarih yazıcılığına ilişkin değerlendirmelerini ve modern devlet kavramsallaştırılmasındaki yanlışları (O'Sullivan, 2006: 360) konusunda eleştirilerini detaylıca sunmaktadır.

toplumsal verilerinin analiz edilmesiyle tarihsel bilginin doğru biçimde edinilebileceğini ve bu sayede olaylar arasında sebep sonuç ilişkisi kurulabileceği ifade etmektedir.¹⁰ Umrân ilminin kullanılması halinde tarihsel olaylarda anlatılan mekanların büyüklüğünün, miktarların sayısal çokluğunun ve toplumsal yansımaların şiddetinin ne şekilde abartıldığının da ortaya çıkacağını ifade eden İbn Haldun (Rosenthal, 1967), ampirik bilginin tarihsel olayların doğruluğunun test edilmesi noktasındaki araçsal faydasını da göz önüne sermektedir. Burada, hayali olarak üretilmiş örnek bir olay üzerinde bu ilmi test etmek bakış açısını aydınlatacaktır.

Milattan sonra 49 yılının yaz aylarında Güney Hiung-nu şehrindeki Türk prensliğinin prensi Tsi Yung, tüm vatandaşlarına dükkanlarını kapatmalarını, kölelerini salıvermelerini ve savaşa hazırlanmalarını emretti. Büyük savaş için on gün içinde iki milyon kişilik ordu toplandığı esnada, babası olan kral neler olduğundan habersiz şekilde sarayında oturuyordu.

Milattan sonra 49 yılında toplam nüfusu 75 milyon civarı olan Asya'daki bir prenslikte on gün gibi kısa bir sürede iki milyon asker toplanabilmesi, göçebe bir Türk toplumunun prenslik kurmuş olması ve babası hayatta iken Türk yöneticinin savaş ilan edebilmesi, bu toplumun prenslik olarak vatandaşlık kavramına sahip olması ve göçebe bir toplumun hem dükkanlara hem de kölelere sahip olması umrân ilmi açısından bir değerlendirmeye nakledilen bu hayali olayın somut hatalarını ortaya çıkarabilmektedir.¹¹ 14'üncü yüzyılda yaşadığı düşünüldüğünde, öne sürdüğü bu yaklaşımın bilimsel metot açısından zamanına göre oldukça gelişmiş bir düzeyde olduğu değerlendirilince, İbn Haldun'un devlet kavramına dair yaklaşımı da önem kazanmaktadır.

Uluslararası İlişkiler disiplinindeki Gerçekçi teoriye benzer şekilde insanın kötüye meyilli doğası sebebiyle "Mülk" şeklinde tanımladığı devletin şehirli toplumla göçebe toplum arasındaki mücadelenin hem sebebi hem de ürünü olduğunu düşünen İbn Haldun'a göre, göçebe bedevî toplumların mülkü elinde bulunduran şehirli hazarî toplumlarla mücadelesi kaçınılmaz bir tarihsel döngü ortaya çıkarmaktadır. Ulus kimliğinden farklı olarak asabiyye şeklinde tanımladığı toplumsal bağın, kısıtlı kaynaklarla yetinen bedevî toplumlarda daha güçlü olduğunu ve bu bedevî toplumların, mülkün nimetlerinden faydalanırken arasındaki asabiyye bağı zayıflayan hazarî toplumları kaçınılmaz olarak mağlup edeceğini belirten İbn Haldun, zamanla hazarî hale dönüşen bu bedevî toplumun da bir başka bedevî toplum tarafından mağlup edileceğini öne sürmektedir.¹² Labica'ya göre Marksist alt yapı-üst yapı tartışmasıyla benzerlik gösteren bu anlayış (Labica'dan akt. Arslan, 1997: 89), aslında Wallerstein'in sistem teorisiyle de benzeşmektedir.¹³ Toplumların erken dönemlerinde tıpkı genç insanlar gibi güçlü, dinamik, hareketli ancak daha düşük sosyalleşme seviyesine sahip olduğu, olgunluk zamanında ise daha zengin, daha sosyal ama daha az hareketli bir döneme girdiğini ifade ederken bedevî toplumları bu analogide gençlik dönemine benzetmektedir. Bedevî toplumlarda aile veya kabileye bağlılık seviyesinde olan asabiyye, hazarî toplumlarda mülk etrafındaki birliktelikle daha kalabalık ve heterojen bir topluluğa bağlılık haline gelmektedir. Asabiyye, Hassan'a (2011: 194) göre kolektif bir hareket biçimini, Toynbee'ye göre ise ruhsal ve psikolojik düşünce tarzını göstermektedir (Toynbee'den akt. Arslan, 1997: 106). Irwin (1997: 467) de dinsel bir motivasyona sahip olması halinde toplumlarda asabiyyenin çok daha güçlü bir şekilde vücut bulacağını eklemektedir. İbn Haldun ise asabiyyenin en temel unsurlarından biri olarak emek

¹⁰ Sözlük anlamı bir yere yerleşmek olan ve *imar* kelimesiyle aynı kökten türetilen *umrân*, İbn Haldun'un kullanımında bilimsel bir metod anlamını almıştır. Uludağ'ın (2011) tercümesinde de *umrân* gelişmiş kasaba anlamında kullanılmaktadır.

¹¹ Nüfus verisi Maddison'dan (2003) derlenmiştir.

¹² Asabiyye kelimesi, aralarında kan bağı bulunan akraba topluluğu veya aşiret dayanışması anlamına gelmekte olup sınır anlamındaki asabiyet kelimesinden farklı bir kullanıma sahiptir. İbn Haldun'a göre toplumları bir arada tutan ve ortak bilinci oluşturan asabiyye olup, toplumların yaşam biçimi ve ekonomik üretim biçimlerine göre güçlenip zayıflayabilmektedir.

¹³ Daha önce de ifade edildiği üzere sistem teorileri genel olarak değişen dinamiklerden ötürü yıkım sürecini takip eden yapım sürecinin hâkim olduğu bir anlayışı irdelemekte ve bu yapım-yıkım süreçlerinin tarihsel bir döngüde tekrar ettiğini ifade etmektedir. Wallerstein (1974: 229-233) ise bu döngüsel ilişkiyi merkez ve çevre ülkelerdeki iş bölümü ve gelişmişlik seviyesi ekseninde açıklamaktadır Wallerstein'in sistem teorisi dışındaki diğer sistem teorileri ile İbn Haldun'un çıkarımlarının ne derecede örtüştüğü Yücekaya (2014) tarafından detaylıca incelenmektedir.

ve üretim biçimi çerçevesindeki iktisadi ilişkileri gösterirken nüfus artışını da iktisadi ilişkilerin belirleyici dinamiği varsaymaktadır.¹⁴

İbn Haldun, coğrafya ve iklim şartlarının bedevî toplumları kaynak arayışına ittiğini, hazarî toplumların elinde bulundurduğu mülkü ele geçirme konusunda bu genç toplumun güçlü asabiyye ve hareketlilik sayesinde avantajlı durumda olduğunu ve bu mücadelenin tarihsel bir döngü biçiminde devam ettiğini öne sürmektedir. Bu husustaki değerlendirmeleri dikkatli incelendiğinde, aslında bedevî ve hazarî ayırımının toplumların yapısına uygun ekonomik, siyasi ve kurumsal farklılıklara atıfta bulunduğu ve şehirleşmeyi işaret eden medeniyet olgusunun buradaki temel ayrışma noktası olduğu görülmektedir.¹⁵

3.2. Tarihsel Arka Plan: Benzerlik ve Yenilik

Önceki bölümde belirtilen düşünceler ekseninde modern Avrupa devletinin arka planı incelendiğinde, ulus kimliğinin ve devlet eksenli kurumsallaşmanın, yerleşik ve göçebe arasındaki mücadele ışığında yorumlanabileceğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Sanayileşmenin getirdiği üretim sistemi değişikliğiyle akıllı bir tasarım şeklinde ortaya çıktığı ve eski örneklerinden farklı olduğu ileri sürülen modern devlet, aslında kendisini yeniden üretmek için tekrar eden bir tarihsel döngü ile izah edilebilmektedir. Burada, modern devleti incelerken, 14'üncü yüzyılda tanıklık ettiği olayları içinde yaşadığı kurum ve yapılar çerçevesinde değerlendiren İbn Haldun'un bedevî ve hazarî ayırımına farklı bir açıdan yaklaşılması gerektiği düşünülmektedir. Bu yaklaşım da, salt göçebe ve yerleşik toplum anlayışından ziyade İbn Haldun'un bu toplumlara atfettiği asabiyye temelinde şekillenmektedir.

İlk olarak, toprağa bağlı feodal prenslerin yönetiminde yaşayan ve mülke erişimi yok denecek kadar sınırlı olan serflerin, çitleme hareketi sonrası değişmeye başlayan üretim biçimiyle birlikte kaybettikleri tarım arazilerinden ötürü aralarındaki asabiyyenin zayıfladığı belirtilebilir.¹⁶ Diğer taraftan, coğrafi keşiflerin ve sanayileşmenin getirdiği sermaye birikimi ve mülke erişim kolaylığının burjuva adlı yeni sınıfa güçlü bir asabiyye ve hareketlilik kazandırdığı, bu sayede burjuvanın feodal sistemin köylü toplumunun ve prenslerinin yanında kiliseye karşı da baskın hale geldiği düşünülebilir. İbn Haldun'un tarihsel döngüsü açısından bakıldığında, söz konusu gelişmelerin sonucunda ulus kimlikli modern devlete dönüşümün yeni bir umrân formu olarak değerlendirilebileceği ifade edilebilir.

İbn Haldun'un çatışma döngüsüne dikkatle bakıldığında, insan doğası, savaş halinden kaçınma ve devletin niteliğine dair çıkarımlarının Thomas Hobbes'un değerlendirmelerinde de vücut bulduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. İnsanın çatışmaya meyilli doğasından ötürü toplumlardaki doğa halinin ortaya çıkardığı herkesin herkesle savaşı (*Bellum omnium contra omnes*) durumu sebebiyle devlete ihtiyaç duyulduğunu ifade eden Hobbes (1651/2014), kutsal metinlerde deniz canavarı olarak adı geçen *Leviathan*'dan duyulan korkunun ancak onun devlet tarafından zincirlenebileceği düşüncesiyle aşılabileceğini düşünmektedir. Devleti, insanların rızalarının birleşmesiyle ortaya çıkmış dev bir insana benzetirken, hem onu ortaya çıkaran sebepleri hem de ortaya çıktıktan sonra dönüşümünü sağlayan olguları incelemeye almaktadır. Din ve dünya devleti olarak sosyal bir anlaşma ile kurulan ve insanları birbirlerinden koruma göreviyle mutlak egemen güce sahip olan devletin, zamanla yeni bir *Leviathan* olarak insanları baskı altına alacağını ifade ederken, Hobbes aslında İbn Haldun'un yapım ve yıkım felsefesiyle benzer değerlendirmeler sunmaktadır. İnsanlar arasındaki ilişkileri güç ve iktidar mücadelesi olarak tanımlarken de tıpkı İbn Haldun'un belirttiği gibi korunma ihtiyacından ötürü devleti ortaya çıkarma ve sonrasında mülkü ele geçirme odaklı bir çatışmaya işaret etmektedir.

¹⁴ Haldun'un iktisadi görüşleri için bkz Falay, "İbn-i Haldun'un İktisadi Görüşleri", <https://www.ekodialog.com/Makaleler/ibni-haldun-ekonomik-gorusleri.html> Son Erişim Tarihi 14/12/2019.

¹⁵ İngilizcede medeniyet anlamına gelen *civilization* kelimesinin Latincedeki şehir ve şehirlî anlamındaki *civilis* ve *civitas* kelimelerinden, Osmanlı'da kullanılan *Medeniyet* kelimesinin Medine şehriden türetilmesi, Türkçedeki karşılığı olan *Uygurluk* kelimesinin de yerleşik Türklerin ilk kurduğu şehirlerden Uygur şehriden türetilmesi bu kavramın şehirleşme referansını göstermektedir (Yurdusev, 2003: 56).

¹⁶ Tarım arazilerinin yüksek gelirli yün elde etmek için koyunların çitlerle çevrelendiği alanlara dönüştürülmesine ilişkin çitleme hareketi ve sonrasındaki sanayileşme süreci hususunda kapsamlı bir inceleme için bkz Kaymak (2011: 163-185).

Leviathan isimli eserini ortaya çıkardığı dönemin, İngiltere iç savaşının kaotik ortamına denk geldiği de düşünüldüğünde, kilisenin ve feodal prensliklerin güç kaybetmesini ve modern ulus devletini çıkışını hak ve özgürlükleri koruyacak yeni bir politik yapının sinyalleri olarak görmesi anlam kazanmaktadır. Modern devletin kilisenin baskısından sıyrılıp tam tersine kiliseyi de egemenliği altına alması gerektiğini savunurken, egemenlik savaşının galibi olarak modern devleti görmeyi umut ettiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu noktada, Orwin (2018: 47-64) devletin otoritesini savunma ve monarşiye işaret etme açısından İbn Haldun ve Hobbes'un benzerlik gösterdiğini ifade etmektedir. Islam (2016: 1-21) ise tarihsel döngü yaklaşımıyla devlet kavramına beynelmil bir anlayış getiren ve otoritenin kaynağı olarak İlahi kudreti öne süren İbn Haldun'un aksine, Hobbes'un tek bir devlet türüne odaklandığı ve ondan farklı olarak otoritenin kaynağı olarak toplumu gösterdiği tespitini ortaya koymaktadır.

Modern devletin oluşumu ve dönüşümü noktasında değerlendirmelere yer verse de, kurumlarının tarihsel arka planı hususunda detaylı bir değerlendirmede bulunmadığı görülen Hobbes'un (1651/2014) devlete ilişkin görüşlerinin ana odak noktalarının güç mücadelesi, egemenlik, savaş halini sona erdirme ve sınırlı yaşam ömrü olduğu dikkat çekmektedir. Modern devletin eski politik yapılardan farkı noktasında kilisenin mülk üzerindeki hakimiyetinin sona ermesi beklentisinin ve üretim araçlarını elinde bulundurması gereken tek güç olarak mutlak egemen devleti görmesinin haricinde, modern devletin kurumlarına dair Hobbes'un kapsamlı bir değerlendirmesine rastlanılmamaktadır. Nitekim, yaşadığı dönem itibarıyla sanayileşme sürecini ve ulus kimliğini oluşturan diğer gelişmeleri tecrübe edememiş olması ve modern çağın pek çok gelişmesine tanıklık edememiş olması, modern devletin eski politik yapılarla mukayesesi noktasında Hobbes'un çıkarımlarına rastlayamamanın temel gerekçesi olarak öne sürülebilir.

3.3. Eski den Kopmadan Yeniye Yöneliş

Daha önce de değinildiği üzere, modern Avrupa devleti denilen bu politik yapı, her ne kadar Avrupa'nın antik çağındaki *Polis* (şehir devlet veya şehir) biçimindeki yapıya benzemese de, Oakeshott'a göre antik ve orta çağlardaki tecrübelerden oldukça etkilenmiş ve bunlardan çıkarılan derslerin sonucu olarak yapılandırılmıştır. Burada, orta çağdaki yapılardan ayrıştığı en temel özelliklerinden biri olarak belirtilen, tüm kanunların üzerindeki kanunu yapabilme yetkisi Oakeshott'un ana eleştirisi odağını oluşturmaktadır. Vatandaşlarına kimlik verme, güvenlik sağlama, para basma gibi hizmetler ve vergi toplama gibi yetkilerde tekele sahip olan modern devlet Oakeshott'a (1975: 368) göre kanun yapma gücünü orta çağın *jurisdictio* (yargının dağıtıcısı ve kanunun koruyucusu) ve *gubernaculum* (yasaların uygulayıcısı) anlayışından almaktadır. Ancak unutmamak gerekir ki, ulus kimlikli yeni toplumsal sınıfın kanunlara uyma ve hizmetlerden faydalanma esasları orta çağdaki kilisenin sonunda cennet vadettiği din kimlikli kul anlayışından farklı olarak aynı vatani paylaşan vatandaşların hak ve sorumlulukları esasında oluşmuştur. Bu da ulus kimliğini modern devletin ayrılmaz bir parçası haline getirip aynı zamanda gücünü pekiştirici bir konuma oturtmuştur.

İç savaşın sebebi olarak gördüğü kilisenin ve dinin siyaset ve ekonomi dahil her alandaki gücünün zayıflatılmasına ve egemen devletin mutlak güce dönüşmesinin gerekliliğine olan inancı Hobbes'u Oakeshott ile eski tecrübelerden ders çıkararak yeni devleti kurma düşüncesinde birleştirmektedir. Hobbes'un eserlerine duyduğu ilgi ve onları yeniden yorumlamasıyla bilinen Oakeshott, özellikle Hobbes'un toplumsal birlik konusundaki görüşlerinin yanlış yorumlandığını öne sürerek onun akılcı veya maddeci değil, ahlakçı olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Hobbes'un devleti ortaya çıkaran toplumsal iradeyi tarif ederken bir kişi veya çok kişinin iradesinin birleşmesinden ziyade ortak bir iradenin vücut bulmasından bahsetmesini akılcılık değil ahlak ve erdem çizgisine taşıdığını ifade eden Oakeshott, modern devletin geçmişi ve geleceği konusunda da *Leviathan*'ı ve dolayısıyla Hobbes'u örnek bir kaynak olarak değerlendirmektedir (Oakeshott'tan akt. Müller, 2011: 59-79).

Farklı tarihsel dönemlerde yaşayan ve içinde yaşadıkları tarihsel gelişmelerin etkisi altında düşünce ve eserlerini oluşturan üç düşünür bakıldığında modern devlet adlı politik yapının ortaya çıkışının insanın doğası ve ihtiyaçlarına atıfta bulunularak izah edilebildiği ve yine bunlardan kaynaklı olarak dönüşüm geçirebildiği fikri ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar Hobbes ve

Oakeshott'un İbn Haldun'a dair değerlendirmelerine eserlerinde rastlanılmasa da, ortaya koydukları düşüncelerin İbn Haldun'un çıkarımlarıyla paralellik gösterdiği ifade edilebilir.

4. MODERN DEVLET VE ELEŞTİREL PERSPEKTİF

Modern devletin eski örnek politik yapılarla gösterdiği benzerlikler ve farklılıkların tartışılmasının ana sebebini, onun sanayileşmenin kaçınılmaz salt bir sonucu olup olmadığı konusunda bir çerçeve çizilme arayışı oluşturmaktadır. Oakeshott'un eski tecrübelerden etkilenmiş ve kaosu bitirme amaçlı yapılmış ani bir tercih anlayışı, onun kaçınılmaz salt bir sonuç olduğu düşüncesinin aksindeki görüşlerin temelini oluşturmaktadır. Ancak bu husus, Oakeshott'un değerlendirmelerinin modern devletin önceliklere hiç benzemeyen yeni dinamikler ışığında geliştiği yönündeki düşünceleri de temelden yanlış bulduğu anlamına gelmemektedir. Coğrafi keşiflerle birlikte ortaya çıkan yeni hastalıklar ve bu hastalıkların tedavisi için geliştirilen teknikler, böylelikle artan nüfus, değişen ekonomik üretim biçimi ve makroekonomik değişiklikler başta olmak üzere pek çok gelişimin kaçınılmaz olarak modern devlete eskide olan vergi toplama görevinin ötesinde fonksiyonlar getirdiği bilinmekte iken modern devletin eski devletin birebir kopyası olamayacağı aşikardır. Cevap bulunması gereken asıl soru, modern devletin ne kadar Avrupalı olduğuyla birlikte yaşadığı tarihsel tecrübelerden ötürü Avrupa'nın kaderi olup olmadığıdır.

4.1. Kader mi Seçim mi? Coğrafya ve İklim

Coğrafya ve iklimi tarihsel döngüdeki kader olarak yorumlayan ve toplumların ortaya çıkardıkları kurumları bu ikisinin sonuçları olarak gören İbn Haldun'un devlete dair çıkarımları esas alındığında, toplumsal anlayışta benzeşse de devlet noktasında Hobbes'un *Leviathan*'ından ayrıştığı ve devletle toplumun diğerlerine göre daha yakın ve bağlı olduğu ulus kimlikli yapıya daha yakın olduğu ifade edilebilir (Özcan, 2016: 93-122). Burada, asabiyyenin en gelişmiş formunun belki de ulus ekseninde oluştuğunu ifade etmek yanlış olmasa da, belirtmek gerekir ki, İbn Haldun'un bedevî toplumlarda gözlemlediği bazı özellikler ulus kimliğini inşa eden toplumsal sınıfının erken döneminde de görülmektedir.

Avrupa sanayileşmesi incelendiğinde, burjuvanın bedevî toplumlardakinin aksine dinsel bağının güçlü olmadığı ve döngünün mülke sahip olanın mağlup edilmesi biçiminde değil tam aksi yönde ilerlediği ifade edilebilir. Ancak bu yeni sınıfın asıl mücadelesinin kilise ve sahip olduğu mülk ile gerçekleştiği değerlendirildiğinde, İbn Haldun'un döngüsel çıkarımı anlam kazanmaktadır. Bunun ötesinde, İbn Haldun'un kuruluş, yükselme, taklit ederek duraklama ve yıkılış diye özetlediği ve dört neslin yaşayacağı 120 yıl olarak belirlediği devlet ömrü feodal prenslikler, devlet gruplarına sahip imparatorluklar ve kendisinin tanıklık ettiği politik yapılar için geçerli olsa da, bu anlayışın modern ulus devlet için geçerli olduğu söylenemez. Bu noktada, devletin varlığını iktidar mücadelesi ve otorite kurma ekseninde tartıştığı ve monarşi şeklindeki yönetimleri esas alarak bu otoritenin kaynağını Allah'a dayandığı için kendi yaşamında tanıklık edemediği ulus devletin seküler otorite anlayışını izah etme konusunda ayrıştığı ifade edilebilir.

Üretim sürecinin sanayileşme olduğu ve egemen topraklarının sınırları belirli olan bu yeni politik yapı İbn Haldun'un tanık olmadığı ve gözlemleyemediği yeni bir kurumsal anlayışı ve dinamiği beraberinde getirmiştir. Statik tarımsal bir üretim biçimindeki ganimet arayışıyla yapılan fetihlerin aksine yoğun üretim modeline uygun olarak yeni pazarlar bulma temelli mücadele anlayışı ulus devleti önceki politik yapılarda olmayan bir anlayışa ulaştırdığını belirtmek de yerinde olacaktır. Roma imparatorluğunun çökmesi, Çin imparatorluğunun Türk ve Moğol akınlarıyla düşüşe geçmesi, Fars topraklarının Selçukluların eline geçmesi gibi tarihsel olayları değerlendirebilen İbn Haldun'un bedevî ve hazarî mücadelesi modern Avrupa devleti hususunda tam olarak açıklayıcı olmayabilmektedir.

Diğer bir husus olan ve temel tartışma olarak belirtilen Avrupa'nın tecrübelerinin özgünlüğü ve ulus kimlikli devletin doğuşu hususunu İbn Haldun'un coğrafya ve iklimin belirleyiciliği hususundaki çıkarımları ne ölçüde açıklayabilmektedir? Ulusun mu modern devleti ortaya çıkardığı yoksa modern devletin mi ulusu gerekli kıldığı tartışmasının ötesinde, buradaki ilk soru modern

devletin ilk dönemlerindeki gibi kalıp kalmadığıdır.¹⁷ 1712’de İngiltere’de buhar makinesinin icadı, 1789 yılındaki Fransız devrimi ve 19’uncu yüzyılda sanayileşmede geline evreyle birlikte Almanya’nın da modern ulus devlet yapısına kavuşması gibi kilometre taşları sonrasında ulus devlet de heterojen bir yapıdan etnik temelde homojenleşmeye ve sonrasında ideolojik motivasyonla yayılmaya doğru evrilirken bir yandan Oakeshott’un belirttiği birbirinden kopyalama yönteminin diğer yandan da İbn Haldun’un ifade ettiği coğrafya ve iklimin dayattığı özgün tecrübeyle inşa sürecinin emarelerini taşımaktadır (Zabunoğlu, 2018). Modern devletin operasyon kodu İngiltere ve Fransa örneklerinde üretim ve pazar mücadelesinin gereği olarak kolonileşme görülürken hammaddeye erişim imkânı nispeten kolay olan Almanya’da yayılmacılık olarak tezahür etmesi bu noktada şaşırtıcı olmamaktadır.

Burada, coğrafya ve iklimin temel belirleyiciliği hususunda, Acemoğlu, Johnson Robinson’un (2016) Amerika ile Meksika sınırındaki birbiriyle aynı coğrafi ve iklimsel özelliklere sahip iki farklı kasabadaki iki farklı gelişmişlik düzeyini temel alarak gelişmişliği açıklamada kurumsallaşma ve kurumların coğrafyadan ve iklimden daha önemli olduğuna ilişkin yaklaşımı İbn Haldun’un çıkarımlarından farklılık göstermektedir. Ancak yine aynı yazarların Afrika’daki gelişmişlik seviyesinde bugünkü kurumsallaşmayı açıklarken koloni dönemindeki eski kurumların yeni kurumları şekillendirmedeki rolüne değindikleri düşünüldüğünde, coğrafya ve iklimin kendisinin belirleyiciliğinden ziyade bu kurumların oluşumundaki yaşam biçimi ve düşünce sisteminin arka planını oluşturmadaki rollerinden bahsedilebilir. Bir başka ifadeyle, İngiltere, Fransa, Almanya ve diğer modern devletlerin oluşumundaki farklılıkların sebebi olarak coğrafya ve iklimin yerine oluşturdukları kurumlar esas alınacaksa, bu kurumsal farklılıkların coğrafya ve iklimin getirdiği farklı bilinç ve düşünce sistemi ile sosyal, kültürel ve toplumsal algılardan kaynaklandığını belirtmek yerinde olacaktır.

11’inci yüzyılda Normanların Anglosaksonlara yönelik atağı sonucu İngiltere’deki güç değişimi ve feodal soyluların kral üzerindeki gücü mülk mücadelesi noktasında İbn Haldun ile örtüşmekte iken 16’ncı yüzyılda başlayan *yeoman*¹⁸ ve *gentry*¹⁹ sınıfının çitleme hareketi, 17’nci yüzyılda İngiltere Devrimi ve Şanlı Devrim ile feodal soyluların oluşturduğu Parlamento’nun kralın mutlak idaresini sona erdirmesi ve 18’inci yüzyıldaki sanayi devrimi İngiltere’ye özgü kurumlar sayesinde ortaya çıkmış görünmektedir (Kaymak, 2011). Çiftçilikle ve tarımla uğraşan standart köylü toplumun *yeoman* olarak adlandırılan ve üretim kazancı yüksek olan bir sınıf biçimine dönüşmesinin ve yün temelli bir üretim amacıyla çitleme hareketini başlatmasının alt yapısında ise İngiltere coğrafyası ve ikliminin sağladığı sulak arazilerin olduğunu vurgulamak gerekmektedir (Ferriby vd, 2015: 3). İngiltere’nin aksine merkezi monarşinin güçlü, iklimin daha elverişli ve kralın feodal prensler ve köylüler üzerinde hakimiyet seviyesinin yüksek olduğu Fransa’ya bakıldığında, çitleme hareketinden farklı olarak gıda kıtlığı ve kral ile kilisenin uyguladığı yüksek vergilerden bunalan toplumun Fransız Devrimi biçimindeki ayaklanması sonucu mülk mücadelesinin baş gösterdiği dikkat çekmektedir. Porshnev (Kaymak, 2011: 179), bu noktada, Fransa’daki Fronde Ayaklanması gibi isyanların İngiltere Devrimi gibi sonuçlar doğurmayışını ve başarısızlığını Fransız köylüsünün ve feodal prenslerin yukarıda belirtilen sebeplerle *yeoman* veya *gentre* sınıfını oluşturamamış olmasına bağlamaktadır. Kıta Avrupası’nın ortasında yer alan Almanya’da ise 1848’deki sanayi atılımı sonrası orta sınıf tarafından başlatılan ve Bismark’ın “Kan ve Demir (*Blut und Eisen*)” adlı politikasıyla birlikte 1871’de Alman prensliklerinin tek ulus olarak birleşmesiyle sonuçlanan modern devlete geçiş süreci önceki örneklerindeki tecrübeleri de dikkate alarak farklı bir seyir izlemiş ve tıpkı Oakeshott’un belirttiği gibi eski örneklerinin kendi tecrübelerine uygun kopyasını çıkarabilmiştir. Burada merkantilizmin bir kurum olarak modern ulus devletin ekonomik altyapısını oluşturma süreci veya Almanya’da başlayan *Zollverein* sisteminin Haldun’un çıkarımlarında olduğu

¹⁷ Ulus ve devlet arasındaki tartışmaya ilişkin literatür Aydın (2018: 229-256) tarafından detaylıca tartışılmaktadır.

¹⁸ Oxford İngilizce Sözlüğüne göre, *Yeoman*, İngilizce *young man* sözcüklerinden türetilmiş tahmin edilen bir terimdir ve köle olmayıp kendi toprağını ekip biçen ve aynı zamanda savaşa da katılabilen orta sınıf çiftçileri tanımlamak için kullanılmaktadır.

¹⁹ *Gentry* ise, soylu sınıfa dahil olmamakla birlikte sosyal ve maddi olanakları güçlü olan toprağa bağlı bir sınıfı tanımlamak için Fransızca *genterie* sözcüğünden türetilmiş bir terim olarak kullanılmaktadır.

gibi asabiyyenin türüne uygun ekonomik kurumların ortaya çıkmasına örnek gösterilebileceği değerlendirilmektedir.²⁰

Bu değerlendirmeler ışığında, modern devletin kuruluşunda ortaya çıkan farklı süreçlerin arka planındaki kurumsal farklılıkların coğrafya ve iklimle olan bağlantısı önem kazanmaktadır. Kıta Avrupası'na göre coğrafya ve iklim açısından daha elverişsiz ancak kiliseye karşı daha güvenli bir konumda bulunan bir ada devleti oluşunun, İngiltere'deki kurumsallaşmayı Kıta Avrupasındakinden farklılaştırdığı ifade edilebilir. Farklı iklimsel ve coğrafi koşulların ise Fransa'daki köylü sınıf ve feodal prenslerdeki kurumsallaşmayı ya da Almanya'daki prensliklerin farklı kurumsallaşma süreçlerini izah edebilmede kullanıldığı belirtilebilir. Bu noktadan bakıldığında, coğrafi koşullar ya da iklimsel zorlukların İngiltere'yi kendine özgü kurumlarla farklı bir sürece yönlendirdiği, bu koşulların elverişli oluşunun ise Fransa ve Almanya'yı kendilerine ait farklı tecrübeler taşıdığı düşüncesi önem kazanmaktadır. Modern Avrupa devletinin bu toplumlardaki farklı evrelerinin tıpkı İbn Haldun'un farklı toplumlardaki umrân seviyesinin ve asabiyyenin farklılığını belirtirken not ettiği ve Oakeshott'un toplumların kendi tecrübelerine uygun şekilde öncekini kopyaladığını ifade ettiği gibi bir gelişim seyrettiğini söylemek de yanlış olmayacaktır.

4.2. Kurumlar Üzerine İki Temel Soru

Avrupa ulus devletinin modernliği ve Avrupalılığı hususlarında iki temel tartışma öne sürülebilir. Bunlardan birincisi, sanayileşme sürecinin Avrupa'nın coğrafyası ve ikliminin bir sonucu olarak görülmesi durumunda dünyanın diğer benzer coğrafyalarındaki toplumların neden sanayileşmeyi bu dönemde tecrübe etmediğidir. İkincisi ise modern devletin Avrupa'ya özgü olduğunun değerlendirilmesi durumunda bu yapının Avrupa dışı toplumlarca adapte edilebilmesi veya taklit edilmesinin nasıl bu kadar kolay olabildiğidir?

İlk sorunun cevabı, İbn Haldun'un medeniyet ve umrân anlatımında net bir şekilde yer almaktadır. Toplulukların bedevî ve hazarî formlarında geliştirdikleri asabiyyenin türü ve tarzı o toplumun var olan kurumlarının ve algılarının da temelini oluştururken, mülke erişimden itibaren ortaya çıkan yeni kurumlar ya eski kurumların algısal devamı ya da mülkü daha öncesinde elinde tutan hazarî toplumdan devralınan kurumların yeniden yapılandırılmış versiyonları olarak şekillenebilmektedir. Burada da temel belirleyici unsur, gerek İbn Haldun'un çıkarımlarında gerekse de sonraki teorik yaklaşımlarda ekonomik faaliyetlerin biçimi olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir deyişle, coğrafya ve iklim açısından aynı şartlara sahip olup farklı umrân formunda olan toplumların, ekonomik üretim biçimi ve medeniyet itibarıyla farklı tecrübeler ortaya çıkarabileceği, bunun da söz konusu toplumların içinde buldukları umrân seviyesine bağlı olarak değişkenlik göstereceğidir. Haliyle, Avrupa, orta çağdaki eski umrân formunu tecrübe ederken İslam medeniyetinin kendi "modern çağı"nı yaşadığı düşünüldüğünde, Avrupa'nın modern çağına eriştiği dönemde henüz İslam medeniyetinin üretim biçimini ve umrân formunu değiştirmeye ihtiyaç duymadığı ifade edilebilir.²¹ Bu da Avrupa'nın seçtiği modern ulus devlet ve sanayileşmeye o dönemde benzer bir orta çağ tecrübesi yaşamadığı için diğer medeniyetlerin ve toplumların gerek duymadığı şeklinde değerlendirilebilir.

Bu tartışmaya ilişkin olarak Stavrianos (1991) çok aktörlü çoğulculuk, coğrafya, ekonomik gelişim, teknolojik gelişim, Rönesans ve yeni monarşilerin varlığı gibi faktörlerin modern Avrupa devletinin oluşumunun arka planını oluşturduğunu ve Avrupa'yı diğerlerinden ayıran gelişimleri sağladığını öne sürmektedir. Stavrianos'a (1991: 261-282) göre orta çağ döneminde diğer toplumlarda da görülen feodal lordlar (şövalye), din adamları (kilise), tüccarlar ve çiftçiler (*manorialism*) gibi aktörler, Avrupa tecrübesinde diğerlerinden farklı olarak Roma İmparatorluğunun yıkılması sonrasında birbiriyle mücadele eden güçler olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. İkincisi, diğer toplumlardaki kölelik anlayışından uzak şekilde hakları ve ekonomik özerklikleri olan serf çiftçiler, ekonomik aktivitelerinde teknolojik açılımlar yapabilecek özgürlüğe

²⁰ Kısaca Alman prensliklerinin birleşmesine ön ayak olan ve prenslikler arasındaki gümrük birliği biçiminde özetlenebilecek olan *Zollverein* sistemi konusunda detaylı bir tartışma için bkz Shafaeddin (1998: 1-26).

²¹ Her ne kadar İslam medeniyeti tarihi orta çağ ya da modern çağ biçiminde sınıflandırılmasa da, tecrübe edilen gelişmişlik seviyesini tanımlarken karışıklığı önlemek amacıyla yazar tarafından İslam medeniyetinin modern çağı biçiminde tırnak içinde ifade edilmiştir.

sahiptiler. Üçüncü olarak, Batı Avrupa ve İngiltere'nin teknoloji ve ekonomik gelişim sayesinde attığı erken adımları, coğrafyası sayesinde gerek Moğol ve Osmanlı saldırılarından gerekse kiliseden göreceli olarak izole kalabilmesine bağlamaktadır. Stavrianos, kilise okullarının modern üniversitelere dönüşünü, Çin ve Hindistan'da aşağı görülen tüccarların Hristiyan etiğinde makul kabul edilmesini, veba salgını ve kıtlıktan ötürü düşen nüfusun tıp ve teknolojideki arayışlarla yükselişini ve farklı aktörlerin güç mücadelesini arka plandaki ayırıcı özellikler olarak nitelendirmektedir. Son evrede, tüm bunları, farklı monarşilerin birbiriyle mücadelesindeki değişen güç ittifaklarından ötürü zinde kalan farklı aktörlerin varlığıyla birleştirerek modern Avrupa'yı diğer toplumlardaki kurumsallaşma anlayışından ayırmaktadır.

Acemoğlu ve Robinson ise Avrupa'yı coğrafya ve benzeri özelliklerde benzer olmakla birlikte diğer bölgelerden farklı kılanın devlet kurumlarının varlığıyla toplumun sesini duyurabileceği anlayışın bir arada bulunmasını işaret etmektedirler. Bunu da Roma İmparatorluğunun çöküşü sonrasında yaşamaya devam eden güçlü bürokrasisinin gücü ve kontrolü ele geçiren Germen kavimlerindeki parlamento ve toplum tabanının yöneticiler üzerindeki kontrol gücünün birleşmesine bağlamaktadırlar (Acemoğlu ve Robinson, 2019: 152-201). Bu değerlendirmeler de Oakeshott'un eski kurumlardan devralınan miras ve İbn Haldun'un umrân formu içindeki kurumlara dair anlayışlarına paralellik göstermektedir.

İkinci soruya bakıldığında ise iki temel yaklaşımın açıklayıcı olabileceği öngörülebilir. İlk olarak, ganimet amaçlı fetihlerden farklı olarak kapitalizm ve sanayileşme temelli ekonomik anlayışla gelişen ulus devletin yeni pazarlar ve yeni kaynaklar için diğer ulus devletlerle girdiği mücadelenin doğal bir sonucu olarak ulus devlet modelinin yayılması rejim ihracı biçiminde değerlendirilebilir. Kolonileşme hareketinin bir sonucu olarak Avrupa devletlerinin eriştiği topraklarda kendilerindekine benzer rejimler ve kurumlar oluşturmalarının da bu yayılmayı hızlandırıcı etkisi dikkat çekmektedir. İkinci yaklaşım, uluslararası sistemde gücün hiyerarşik dağıldığını öne süren Kugler ve Organski'nin (1998: 171-194) Güç Geçişi Teorisi'nde belirttiği üzere oyunun kurallarının güçlü devletler tarafından konulduğu değerlendirmesidir. Makalenin başında da ifade edildiği gibi, modern devlet yapısıyla dünyanın kalan toplumlari üzerinde hakimiyet sağlayabilen Avrupa devletlerinin ister gönüllü olarak isterse de doğal bir akış sonucu söz konusu toplumlara da kapitalist üretim biçimine sahip ulus devlet anlayışını yerleştirmesi 19'uncu yüzyılın başından itibaren hız kazanmış görünmektedir. Organski'nin (1998: 174) teorisinde ülkeleri baskın ulus devlet, büyük, orta ve küçük devletler ve koloniler olarak sınıflandırıp baskın ulus devletin uluslararası sistemdeki kurallari belirleme şeklindeki yaklaşımı, bir açıdan barışı sağlayıp kurallari koyan devlete göre isim alan Pax-Romana dönemi ile başlayıp Pax-Ottomana, Pax-Britannica ve Pax-Americana diye devam eden anlayışı da işaret etmektedir. Ekonomik, askeri ve politik olarak güçlü olanın sahip olduğu medeniyet ve umrân formunun çevreye yayılması şeklinde değerlendirilebilecek bu yaklaşım, modern Avrupa devletinin diğer toplumlara yayılması hususuna da açıklayıcı bir anlayış sunabilmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dünyada çeşitli dönemlerde çeşitli toplumların öncülük ettiği medeniyet yayılmalarına bakıldığında, kapitalist üretim biçimiyle beslenen modern Avrupa ulus devletinin uluslararası toplum oluşturma hedefiyle yayılması kadar güçlü ve uzun ömürlü bir yayılma tecrübesi az görülmektedir. İbn Haldun'un mülke erişmek için yapılan bir mücadelenin sonucu olarak ekonomik faaliyetler temelinde şekillenen asabiyyenin ve umrân seviyesinin belirleyiciliğine inandığı devlet yapılanması, modern devletin yeni kurumlarıyla birlikte yeni bir forma kavuşmuştur. Kilisenin gücünün ortadan kalkması ve mutlak egemen olarak tek güce sahip olan devletin ortaya çıkması gerektiğini düşünen Thomas Hobbes da benzer şekilde bir güç mücadelesine işaret etmiştir. Michael Oakeshott'un öne sürdüğü gibi, yeni devletin yeni kurumları eski tecrübelerin bir ürünü olsa da, bu devletin kendine özgü yöntemlere ve anlayışa sahip olduğu da tespit edilen bir durumdur. Coğrafya ve iklimin sağladığı düşünce tarzı sayesinde kurulan kurumların Avrupa'ya özgü gelişmelerle yaşadığı dönüşüm ya da değişim, modern devletin de Avrupa'nın orta çağındakinden farklı bir modern çağın ürünü olarak hayat bulmaktadır. Her ne kadar farklı toplumsal tecrübelerde farklı gelişim süreçleri

yaşasa da, fonksiyon ve sorumlulukları itibarıyla birbirine benzer ve eskisine göre kapsamı geniş bir hakimiyet türünü ortaya çıkarmıştır.

Bu makalede cevap aranan modern Avrupa devletinin neden modern olduğu sorusu, Avrupa merkezli düşünce sisteminin tarihsel sınıflandırmasının bir ürünü olduğu yönündeki açıklamanın ötesinde bir yanıtı ortaya çıkarmaktadır. Her ne kadar daha önceki tecrübelerden esinlenmiş olsa da, kurumlarının ve fonksiyonunun önceliklere göre farklı oluşu ve dünya tarihinde o güne kadar başka hiçbir toplumun modern döneminde ortaya çıkmamış bir yapı olması ulus devleti modern kılmaktadır. Bunun yanında, üretim süreci, düşünce biçimi ve bilginin kaynağı olarak gördüğü kanalların eskiden farklı ve kendine has oluşu da ulus kimlikli bu yeni devleti özgün bir konuma taşımaktadır.

Neden Avrupalı olarak değerlendirildiğine ilişkin soru ise, benzer coğrafya ve iklime sahip diğer toplumların aksine Avrupa toplumunun tarihsel tecrübesinin bu iki unsurla birleşmesi sonucunda ortaya çıkan dinamikler ile yanıtlanmaktadır. Bu dinamikler de asabiyyeyi oluşturan üretim ve ekonomik faaliyetlerin birer ürünü olarak ortaya çıkan kurumlardır ve yeni modern devleti Avrupalı yapan da bu kurumların tarihsel tecrübesiyle Avrupa'ya özgün olmasıdır.

Son olarak, makalede bu yeni politik yapıya neden devlet denildiği sorusuna verilen cevap, egemenlik, güvenlik sağlama, savaş halinden kaçınma başta olmak üzere pek çok yetki ve sorumluluğu itibarıyla felsefi olarak tartışılan devletin tüm fonksiyonlarını eski politik yapılardan daha fazla taşımasıdır.

Bugün ulus kimlikli modern devlet, kapitalist üretim biçiminin küresel olarak yayılması ve neredeyse tek üretim biçimi olması sebebiyle dünyadaki diğer toplumlarca da benimsenmiştir. Şüphesiz, farklı toplumlar bu politik yapıyı kendi tarihsel tecrübelerine uygun biçime dönüştürme gayretindedirler. Ancak bu dönüşümün, sadece toplumsal gerçeklere uygun bir adapte etme biçiminde olduğu, bunun ötesinde fonksiyon ve kurumları itibarıyla Avrupalı köklerini değiştirmeyeceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, D., Johnson, S. and Robinson, J. A. (2001). The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation. *The American Economic Review*, 91(5), 1369-1401.
- Acemoğlu, D. and Robinson, J. A. (2019). *The Narrow Corridor: States, Societies and The Faith of Liberty*, New York: Penguin Press.
- Arslan, A. (1997). *Ibn Haldun'un İlim ve Fikir Dünyası*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Aslan, S. ve Yılmaz, A. (2001). Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 93-108.
- Aydın, R. (2018). Ulus, Uluslaşma ve Devlet: Bir Modern Kavram Olarak Ulus Devlet. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6(1), 229-256.
- Bilgin, P. (2016a). Contrapuntal Reading As a Method, an Ethos, and a Metaphor for Global IR. *International Studies Review*, 18(1), 134-146.
- Bilgin, P. (2016b). How to Remedy Eurocentrism in IR? A Complement and a Challenge for The Global Transformation. *International Theor.*, 8(3), 492-501.
- Boucher, D. (2005). The Rule of Law in the Modern European State: Oakeshott and the Enlargement of Europe. *European Journal of Political Theor.*, 4(1), 89-107.
- Croxtan, D. (2013). *Westphalia: The Last Christian Peace*, US: Palgrave Macmillan.
- Falay, N. "İbn-i Haldun'un İktisadi Görüşleri" <https://www.ekodialog.com/Makaleler/ibni-haldun-ekonomik-gorusleri.html> adresinden 14/12/2019 tarihinde edinilmiştir.
- Ferriby, D., Anderson, A. and Imperata, T. (2015). *AQA A-level History: The Tudors: England 1485-1603*, UK: Hodder Education.

- Fuller, T. (2001). Jacques Maritain and Michael Oakeshott on the Modern State In Timothy Fuller and John Hittinger (Ed.), *Reassessing the Liberal State: Reading Maritain's Man and the State* (p. 24-33), American Maritain Association.
- Habermas, J. (1994). Three Normative Models of Democracy. *Constellations*. 1(1), 1-10.
- Hassan, Ü. (2011). *İbn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Hobbes, T. (1651/2014). *Leviathan: Vol 2*, (Der.) Noel Malcolm, Oxford: Oxford University Press.
- Ibn Haldun (2011). *Mukaddime*, (Çev.) Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Ibn Khaldun (1967). *The Muqaddimah: An Introduction to History*, (Çev.) F. Rosenthal, London: Routledge and Kegan Paul.
- Irwin, R. (1997). Toynbee and Ibn Khaldun. *Middle Eastern Studies*, 33(3), 461-479.
- Islam, J. (2016). Contrasting Political Theory in the East and West: Ibn Khaldun versus Hobbes and Locke. *International Journal of Political Theory*, 1(1), 1-21.
- Kaymak, M. (2011). Sanayi Devrimi Neden İngiltere'de Gerçekleşti? Karşılaştırmalı Bir Makro Tarih Denemesi, Hakan Mihci (Ed.), *İktisada Dokunmak* (s. 163-185), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Kharkordin, O. (2001). What is the State? The Russian Concept of Gosudarstvo in the European Context. *Wesleyan University, History and Theory*, 40(2), 206-240.
- Kugler, J. and Organski, A.J.K. (1998). The Power Transition: A Retrospective and Prospective Evaluation In J. Kugler and A.J.K. Organski (Ed.), *Handbook of War Studies* (p. 171-194), Unwin Hyman.
- Maddison, A. (2003). *The World Economy Historical Statistics, Vol. 2*, Paris: OECD Library.
- Mitropolitski, S. (2011). Weber's Definition of the State as an Ethnographic Tool for Understanding the Contemporary Political Science State of the Discipline. *Canadian Political Science Association, Presented in Wilfrid Laurier University, Ontario*.
- Müller, J.,W. (2011). Re-Imagining *Leviathan*: Schmitt and Oakeshott on Hobbes and The Problem of Political Order In Johan Tralau. (Ed.), *Thomas Hobbes and Carl Schmitt: The Politics of Order and Myth* (p. 59-79). London and New York: Routledge.
- Oakeshott, M. (2004). History is a Fable In Lake O'Sullivan (Ed.), *What is History and Other Essays* (p. 31-45), Exeter: Imprint Academy.
- Oakeshott, M. (1975). The Character of Modern European State In M. Oakeshott, *On Human Conduct*. Oxford: Clarendon Press.
- Oakeshott, M. (2011). *The Vocabulary of Modern European State*, Andrew UK Limited.
- Orwin, A. (2018). Dawla and *Leviathan*: Ibn Khaldun and Hobbes in Defense of State Authority. *İbn Haldun Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 47-64.
- Owen, R. (1997). Modernizing Projects in Middle Eastern Perspective In Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba (Ed.), *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey* (p. 245-252), Washington DC: University of Washington Press.
- Özcan, O. (2016). The Idea of the State in Ibn Khaldun and a Comparative Study in the Context of the Debate 'Is the State a Means or an End?': (Ibn Khaldun-AristotleThomas Hobbes). *İbn Haldun Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 93-122.
- Rosenthal, F. (1991). Dawla In P. Bearman et. al. (Ed.), *The Encyclopedia of Islam, New Edition* (p. 177-178), *Volume II:é*, C-G. Leiden and New York: BRILL.
- Shafaeddin, M. (1998). How Did Developed Countries Industrialize? The History of Trade and Industrial Policy: The Cases of Great Britain and the USA, *UNCTAD/OSG Discussion Papers 139*, 1-26.
- Stavrianos, L. S. (1991). Revolutionary Western Civilization In L. S. Stavrianos, *A Global History: From Prehistory to the Present* (p. 261-282), New Jersey: Prentice Hall.
- Wallerstein, I. (1974). *The Modern World-System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*, New York: Academic Press.

Yurdusev, A. N. (2003). *International Relations and the Philosophy of History: A Civilizational Approach*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Yücekaya, M. (2014). *Ibn Khaldun's Conception of Dynastic Cycles and Contemporary Theories of International System Change: A Comparative Assessment*. Master's Thesis Submitted to the Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University, Ankara.

Zabunoğlu, H. G. (2018). Günümüzde Ulus Devlet. *ERÜHFD*, 13(1), 536-559.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this study, historical process of the modern European state is evaluated from a critical perspective in the light of assumptions of Thomas Hobbes and Michael Oakeshott, together with Ibn Khaldun's concepts of *asabiyyah* and *umran*. The main purpose here is to bring a comprehensive understanding on nation state as the modern political entity of the Europe in terms of its institutions and historical background. Unlike the common literature, this paper focuses on state-society relations through careful assessment of Ibn Khaldun's understanding on rise and fall of states. Furthermore, arguments of Oakeshott on deriving lessons from past experiences of ancient and medieval ages of Europe and Hobbes on establishment of civil association in constituting the new political entity of modern Europe.

Methodology

In the study, Ibn Khaldun's *Muqaddimah*, Thomas Hobbes' *Leviathan* and several books of Michael Oakeshott are evaluated to develop the main arguments for this paper. It is argued that Eurocentric understanding of the term "modern" which has been attributed to the European nation state stems from Christopher Cellarius' periodization of European history to ancient, medieval and modern ages. This paper, aims to discuss how modern and European this new political entity could be understood in terms of uniqueness of its institutions and characteristics. Making use of the concepts of *asabiyyah* and *umran*, historical background of those institutions is tried to be evaluated as the first step. Furthermore, similarities and differences between the nation state and medieval political entities are assessed by benefitting from the writings of Hobbes and Oakeshott to develop a comprehensive understanding about the role of past experiences for building up the nation state.

After historical and conceptual analysis of the state, theoretical approaches about the nature of the state are included together with an analysis of the historical process for the nation state with its new level of sovereignty and identity. Then, Ibn Khaldun's arguments about the nature of the state are reviewed to bring a different approach to transformation of the medieval state to modern state. In this process of transformation, assumptions of Hobbes and Oakeshott are also included by evaluating the historical experiences of Europe, in which the modern nation state evolved and spread to different societies. The role of industrial revolution has been given a special attention to explain the structural changes that led to move from medieval to modern age. Finally, the paper is concluded with its further discussion.

Findings

Rationality as the source of reliable information, nationality as the collective identity and industrialization as the mode of production could be regarded as three sources of the modern nation state which made it different from the medieval political entity. Although different societies of the world experienced their own modern ages before Europe, this modern state of Europe enabled Europeans to dominate around the world.

Ibn Khaldun's concept of *asabiyyah*, the source of collective identity, could be made use of to explain state formation process and domination afterwards. Bourgeoise, with its stronger *asabiyyah* thanks to industrialization and geographical explorations, could be said to dominate feudal princes and clergy of the medieval ages, which resulted in transformation of power from previous rule makers to this new class of European society. The new form of *umran*, as the new civilization different than the medieval times, developed new institutions of the modern nation state. It is modern because it has been developed in the modern period of Europe. It is European because its institutions evolved in the historical experiences of Europe by its society. Even though different societies of the world history had similar geographical conditions and climate with Europe, coexistence of the historical legacy of Roman Empire in terms of its administration system and political legacy of medieval society of Germanic tribes made it possible for Europe to develop the nation state with its unique institutions. Oakeshott argues that those institutions carried the traces of ancient and medieval experiences because the nation state was an imminent choice among the alternatives to end the chaos

based on past experiences. For Hobbes, the source of legitimacy in this new political entity was concentrated in the hands of civil association instead of divine power of clergy.

Stravrianos argues that the dynamics behind the transformation to nation state could be summarized as existence of plurality with multiple actors, role of geography, economic and technologic improvements after industrialization, enlightenment of renaissance and political dynamism due to clash of new monarchies. The modern European state emerged as the dominant political entity in the modern age of Europe with its national collective identity and capitalist mode of production. This entity, developed its own way of civilization which spread around the world and continued to exist for more than four centuries.

Conclusion and Discussion

Ibn Khaldun's discussion about the fight of different groups with changing *asabiyyah* for accessing to state resources could explain the nation state formation in many aspects. Because he could not have the chance for experiencing the dynamics behind nation state and industrialization, his monarchical understanding about the authority of the state and divine power as the source of legitimacy, his deterministic assumption for the life period of the state which was limited with four generations of the ruler or around 120 years, could not find any ground to explain the rise and fall of different nation states. Nevertheless, his arguments about struggle for power could still be useful for further studies about the nature of the nation state.

Despite the fingerprints of past medieval and ancient political entities, the modern state seems to expand the traditional roles of sovereignty, taxation and security to a different level, which could not be enjoyed by the earlier examples. Today, the nation state and its mode of production, source of legitimacy and collective identity have been adopted by different societies around the world. Without doubt, these societies put great effort for adopting it to their historical experiences. Yet, these efforts for transforming do not change European roots of its functions and institutions.

İŞARET DİLİ DERSİNİ ALAN TÜRKÇE ÖĞRETMENİ ADAYLARININ GÖRÜŞLERİNE GÖRE İŞARET DİLİ ÖĞRETİMİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Piştav Akmeşe, P. ve Kayhan, N. (2020). İşaret Dili Dersini Alan Türkçe Öğretmeni Adaylarının Görüşlerine Göre İşaret Dili Öğretimi. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 17-35.

Geliş Tarihi: 14.02.2020

Kabul Tarihi: 29.05.2020

E-ISSN: 2149-3871

Doç. Dr. Pelin PİŞTAV AKMEŞE
Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü
pelinakmese@gmail.com
ORCID No: 0000-0001-8269-3899

Dr. Öğr. Üyesi. Nilay KAYHAN
Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü
nilaykayhan@gmail.com
ORCID No:0000-0002-0937-8013

ÖZ

Araştırmada işaret dili dersini seçmeli olarak alan Türkçe öğretmen adaylarının işaret dili dersine yönelik görüş ve yeterliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırma, bir yükseköğretim kurumunda Türkçe Öğretmenliği lisans programı 4. sınıfa devam eden 18 öğrenciyle yürütülmüştür. Çalışma nitel araştırma yöntemine göre betimsel desende kurgulanmıştır. 8'i demografik 10'u ise uzman görüşü alınarak hazırlanan açık uçlu soruların yer aldığı form ile toplanan veriler, betimsel analiz tekniği ile değerlendirilmiştir. Türkçe öğretmenliği programında işaret dili seçmeli dersini alan öğretmen adaylarının işaret dili eğitimi ve eğitim öğretimde Türk İşaret Dili (TİD) kullanımına yönelik görüşleri "*Okul, aile ve toplum işbirliği*", "*Erişim ve sürdürülebilirlik*", "*Disiplinlerarası çalışmalar ve mesleki becerilere katkı*" ve "*Bütünleştirmeye dayalı okul-toplum*" şeklinde dört temada özetlenmiştir. Bu çalışmanın bulgularının dil gelişiminin desteklenmesi, işitme engelli bireylerin eğitimi yönünden önemli olduğu, ayrıca işaret dili kullanımı ile ilgili akademik ve sosyal katılımı artırıcı uygulamalara katkı oluşturacağı düşünülmektedir. Buna göre Türkçe öğretmenliği programına devam eden öğretmen adaylarının alan dersleri, alan seçmeli genel kültür seçmeli ve meslek bilgisi dersleri ile ilgili düzenlemelerde işaret dili dersine yer verilebilir. İşitme kaybı olan öğrencilerin eğitim öğretim düzenlemelerinin niteliğini artırıcı öğretmen eğitim programları düzenlenebilir.

Anahtar Kelimeler: İşaret Dili, Türk İşaret Dili (TİD), Mesleki Yeterlik, Türkçe Eğitimi, İşitme Engelli.

SIGN LANGUAGE TEACHING ACCORDING TO THE OPINIONS OF THE TURKISH LANGUAGE PRESERVICE TEACHERS WHO TAKE SIGN LANGUAGE COURSE

ABSTRACT

The study aims to determine the opinions of the Turkish-language preservice teachers who take sign language elective course about the sign language course. This study, conducted with 18 final year undergraduate students in the Turkish-language teaching undergraduate program of a higher education institution. The study was designed in descriptive design according to the qualitative research method. The data that collected with the questionnaire form which includes open ended questions, 8 of which are demographic and 10 are prepared taking expert's opinion were descriptively analyzed. The opinions of the preservice teachers who took Turkish Sign Language (TSL) elective course in Turkish-language teaching program about the sign language education and use of sign language in education are summarized under four themes which are "School, family and society cooperation", "Access and sustainability", "Interdisciplinary studies and contribution to professional skills" and "Integration-based school-society." The findings of this study are thought to be important in terms of supporting language development and education of hearing-impaired individuals, in addition, it is thought that it will contribute to applications that increase academic and social participation related to sign language use. Accordingly, sign language can be included in the regulations regarding the major area courses, major area elective courses, general culture elective and professional knowledge courses of the teacher candidates who continue the Turkish teaching program. Teacher training programs that will increase the quality of educational regulations regarding the students with hearing loss can be arranged.

Keywords: Sign Language, Turkish Sign Language (TSL), Professional Efficacy, Turkish-Language Education, Hearing-Impaired.

1. GİRİŞ

Bireysel farklılıklar ve erişilebilirlik kavramının temel alındığı eğitim öğretim ortamlarına devam etmek, her öğrenci için yasal bir haktır (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, United Nations Children's Funds- UNICEF, 2014). Birleşmiş Milletler Çocuklara yardım Fonu (UNICEF) raporlarında da vurgulandığı gibi, bu ortamlarda gereksinimlere yönelik bir takım düzenlemeler yapılmakta, öğretim programlarının hazırlanması sürecinde öğrencilerin var olan performans düzeyleri dikkate alınmaktadır (Lewis ve Doorlag, 1999; Murawski ve Lochner, 2011; Salend ve Duhaney, 1999; UNICEF, 2014). Öte yandan her bireyin eğitimden en üst düzeyde yarar sağlaması için öğretmenlerin mesleki bilgi becerileri geliştirilmeli, okul, aile ve öğrencinin kendisi de sorumluluklarını yerine getirmelidir. Nitekim alanyazında, her bireyin eğitime tam erişimi, katılımı ve gereksinim duyduğu alanlarda desteklenmesi için okul ve okul dışı öğrenme ortamlarının birlikte planlanması, evrensel tasarım ilkesine uygun ortamların hazırlanması gerektiği belirtilmektedir. Bu süreçte akranlarına göre gelişimsel farklılıkları bulunan özel gereksinimi olan bireylerin eğitimlerinde erken tanı ve erken eğitime dikkat çekilmekte, aile ve öğretmenlerin işbirliği içerisinde olması gerektiği vurgulanmaktadır (Güzel-Özmen, 2012; Piştav Akmeşe ve Kayhan, 2016a; Sucuoğlu ve Kargın, 2006).

Doğum öncesi, sırası ve sonrasında meydana gelen sorunlar nedeniyle akranlarından farklı gelişim özellikleri gösteren bireylerin eğitim ortamlarına aktif katılımında, gereksinim duyduğu alanın belirlenmesi, bu alanda yeterli mesleki bilgi ve beceriye sahip öğretmenlerin çalışması ve aile ile işbirliği önemli rol oynamaktadır. Bu gereksinimlerin belirlenmesinde, her ne kadar ailenin çocuğunun ihtiyaçları hakkında görüş bildirmesi önemli görülse de çocuğun doğrudan kendisinin iletişime geçmesi ve kendini ifade etmesi temel bir ihtiyaçtır. Nitekim bireyin, çevresi ile iletişimde işitme yeterliği ile dil ve konuşma alanındaki performansına dikkat çekilmekte, özellikle işitme kaybı yaşayan çocukların erken tanı ve müdahale programları ile desteklenmesi gerekliliğine vurgu yapılmaktadır (Dünya Sağlık Örgütü, World Health Organization-WHO, 2019).

İşitme kaybı meydana geldiğinde, dil ve konuşma gelişimi üzerinde olumsuz etki oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak iletişim önemli oranda etkilenmekte, işitme kaybı olan çocukların devam ettikleri eğitim öğretim ortamlarında farklı düzenleme ve desteklere ihtiyaçları olmaktadır.

İşitme kayıplı çocuklarla iletişim kurmak amaçlı eğitimde iletişim yöntemi olarak işitsel sözel yöntem, işaret dili ve her ikisinin birlikte kullanıldığı total yöntem kullanılmaktadır. Son yıllarda ülkemizde de eğitim öğretim ortamlarında işitme yetersizliği olan öğrencilerin akademik, sosyal ve diğer gelişim alanlarına yönelik destek süreçlerinde işaret dili kullanılan bir yöntemdir (Belgin ve Yücel, 2011; Gürboğa ve Kargın, 2003; İlkbaşaran, 2016; Kubuş vd., 2016; Piştav Akmeşe, 2018, 2019a, 2019b, 2020). Alan yazında, ebeveynlerin bebeklik döneminden itibaren çocukları ile etkileşimlerini sağlıklı kurmak ve nitelikli bir biçimde çocuklarına dili öğretmek çabasında bulduklarına, ancak doğuştan ileri ve çok ileri derecede işitme kaybı olan bebekler ve çocukları ile bu etkileşimi nasıl yapacakları noktasında kaygı yaşadıklarına dikkat çekilmiştir (Calderon, 2000; Easterbrooks vd., 2015; Kushalnagar vd., 2017). Özellikle iletişim güçlüklerinin aşılmasına yönelik uygulamalar gerçekleştirilmediğinde, evde anne babalar ve işitme kayıplı çocuklar arasında olumsuzluklara, işitme kayıplı çocukların depresyona sürüklenmesine neden olabilmektedir (Fellinger vd., 2017). İletişim becerilerinin erken çocukluk döneminden itibaren edinilmesi ve desteklenmesi amacıyla zengin dil girdilerinin aile ve okul ortamlarında sağlanması önem arz etmektedir.

Alanyazında doğuştan ileri ve çok ileri derecede işitme kaybı olan çocukların anadilinin işaret dili olduğu belirtilmektedir (Işıkdoğan Uğurlu, Kargın ve Aydın, 2019; Kemaloğlu, 2016, Özsoy, 2018; Piştav Akmeşe, 2020). Bu bağlamda işitme kayıplı çocuklarla iletişimde de işaret dilinin kullanımına yer verilmesi onların gerek bilişsel, gerekse sosyal, duygusal gelişimlerini olumlu yönden etkileyerek, tam katılımları noktasındaki sınırlılıkların aza indirgenmesinde rol oynamaktadır (Behne vd., 2005; Vallotton, 2011). Her ne kadar aileler erken dönemde çocuklarının iletişimini ve toplumsal yaşama katılımlarını desteklemek adına, sosyal destek, işaret dili kullanımı, bütüncül bir dil gelişiminin desteklenmesi noktasında özen gösterebilirler de işitme kayıplı çocukların eğitimlerinde destek süreçlerinin planlanması ve etkili öğrenme ortamlarının oluşturulmasında süphesiz en temel rol öğretmenlerindir (Piştav Akmeşe, 2018, 2019a; Piştav Akmeşe ve Kayhan 2016a, 2016b, 2017, 2018a). İşitme engeli olan öğrencilerin eğitimlerinde işaret dili kullanımına yer verilmesi, bu öğrencilerin ana dilinin işaret dili olmasından dolayı okuma ve anlama becerileri üzerinde olumlu etkiler oluşturmaktadır (Işıkdoğan Uğurlu, Kargın ve Aydın, 2019).

Ülkemizde üniversitelerde işaret dili dersleri 2015-2016 öğretim yılından itibaren seçmeli ders kapsamında başlamıştır. Öte yandan işaret dili eğitimi verebilen akademisyen sayısı çok sınırlı olduğundan işaret dili zorunlu ders olan özel eğitim öğretmenliği bölümünde yürütülmekte, diğer öğretmenlik alanlarında seçmeli dersler arasında yer almaktadır. İşaret dili dersini fakülteler ve bölümler genelinde verebilecek öğretim elemanı olmadığı için birçok fakültede seçmeli işaret dili dersleri açılmamaktadır. Seçmeli işaret dili dersi 2013-2014 öğretim yılında seçmeli ders havuzunda yer almasına karşın halen özel eğitim öğretmenliği dışındaki bölümlerde okuyan öğrencilerin çoğu, işaret dili eğitimi almadan mezun olmaktadır. Bu durumun sonucunda işitme engelliler okullarına atanan branş öğretmenleri işaret dili bilmeden göreve başlamakta ve dersleri işlemekte birçok güçlüklerle karşılaşmaktadırlar (Piştav Akmeşe ve Kayhan, 2018b-İşitme engelliler okulu öğretmen görüşmeleri). 2018 yılında Piştav Akmeşe ve Kayhan tarafından yapılan görüşmeler sonucunda, işitme engelliler okullarında görev yapan öğretmenler işaret dilini ya kurslarla ya da işitme engelliler okullarına atandıktan sonra işaret dili bilen öğrencilerden ve meslektaşlarından öğrendiklerini belirtmektedirler. Bu amaçla öğretmenlerin hizmet içi ve hizmet öncesi yeterliklerinin desteklenmesi, bilgi ve becerilerinin güncel programlara göre geliştirilmesi önem arz etmektedir (Piştav Akmeşe ve Kayhan, 2018a,b; Cook, 2004; Gürgür, 2005; Kayhan ve Akçamete, 2019, Kayhan, 2020; Piştav Akmeşe ve Kayhan, 2016a, 2016b, Yükseköğretim Kurulu-YÖK, 2018).

İşitme kaybı olan bireylerin iletişim kurma amaçlarında kullandıkları yöntemlerinden biri ve doğuştan ileri, çok ileri düzeyde işitme kaybı olan çocukların anadili işaret dilidir. Bu nedenle, erken çocukluk, okul öncesi dahil olmak üzere eğitim kademelerinde görev yapan öğretmenlerin işaret dili farkındalıkları, kullanım bilgi ve yeterliklerine sahip olmaları, işitme kayıplı çocuklarla iletişim kurabilmeleri adına önem taşımaktadır (Kemaloğlu, 2015, 2016; Piştav Akmeşe, 2018, 2019a, 2019b, 2020; Özsoy, 2018). Öte yandan öğretmenler meslek öncesi eğitimlerinde kuramsal ve uygulamalı eğitimler almaktadır. Ancak meslek öncesi bilgi ve becerilerine yönelik lisans

eğitimlerinin yoğun olarak teorik derslerle yürütüldüğü dikkati çekmektedir (Salend ve Duhaney, 1999). Nitekim Yükseköğretim Kurulu (YÖK) 2018 yılı içerisinde eğitim fakültelerinin farklı ana bilim dallarında meslek bilgisi, alan bilgisi seçmeli ders sayılarında ve lisans programlarında bazı değişiklikler yapmış; öğretmenlerin meslek öncesi yeterliklerinin artırılmasına yönelik uygulamaları hayata geçirmiştir. YÖK, bu süreçte eğitim fakülteleri lisans programlarında güncelleme yapılmasının temel gerekçelerinden birinin, eğitimin yalnızca eğitim-öğretim süreci sonunda meslek edindirmeye tamamlanmadığını vurgulamış, hayat boyu öğrenmeyi de içerdiğine dikkat çekmiştir. Eğitim fakültelerinin temel sorumluluğunun akademik, alan bilgisi, meslek bilgisi ve güncel gelişmeleri takip edebilecek, işbirliği yapacak, öğretimde bireyselleştirmeyi etkili bir biçimde uygulayabilecek mezunlar vermek olduğu ifade edilmiştir (YÖK, 2018). Bu anlamda öğretmenlik lisans programlarının farklı anabilim dallarından mezun olan öğretmen adaylarının, çalışacakları yaş grubu özelliklerini iyi bilen, öğrencilerin gereksinimlerini temel alarak planlama yapabilen, mesleki yeterliğe dayalı bilgi, beceri ve yetkinlik boyutlarında iyi yetişmiş mezunlar olmaları çok önemlidir. Eğitim fakültesine bağlı programlar incelendiğinde meslek bilgisi dersleri ile alan yeterliklerinin kazandırılması amaçlanırken, genel kültür dersleri ve mesleki bilgi beceri boyutunda aday öğretmenlere katkı sağlayacağı düşünülen seçmeli dersler okutulduğu dikkati çekmektedir. Seçmeli derslerin sayıca artırılmasını öngören değişiklikle birlikte YÖK, 2018-2019 yılından geçerli olmak üzere uygulanacak olan programlarda etik ilke ve değerlere duyarlı, işbirliğine açık, evrensel, milli ilkeleri tanıyan ve bunlar arasındaki benzerlikleri, farklılıkları ayırt edebilen, kültürel ve ahlaki yönden rol model olabilecek, teknoloji okuryazarlık düzeyi yeterli mezunlar vermeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla eğitim fakültelerinde verilecek alan seçmeli ve meslek seçmeli derslerin içerik ve AKTS kredileri yanı sıra, bu derslerin kimler tarafından yürütüleceği ve ana bilim dallarına göre öğretmen adaylarının gereksinimleri, ilgi ve istekleri dahilinde yürütülmesi de önemlidir. Akranlarından farklı gelişim özellikleri gösteren bireylerin adil ve hak temelli eğitim ortamlarında devam etmesi amacıyla okul öncesi, ilköğretim, ortaokul ve lise düzeyinde görev yapacak öğretmen adaylarının lisans döneminde, bütünlüğe dayalı özel gereksinimli bireylerin katılımını destekleyecek seçmeli dersler almaları önemli görülmektedir. Seçmeli işaret dili bu derslerden biri olup, özel eğitim öğretmenliğinin alan dersi (Türk İşaret Dili-TİD) ve diğer anabilim dallarında Genel Kültür Seçmeli Dersi olarak yer almaktadır. Öğretmen adaylarının almış oldukları derslerin planlama, uygulama ve derse ilişkin değerlendirme yöntemleri, materyal ve diğer öğeler hakkındaki görüşleri, son yıllarda akreditasyon çalışmaları açısından da önem taşımaktadır. İşaret dili dersini seçmeli olarak alan Türkçe öğretmen adaylarının, işaret dili dersine yönelik görüş ve yeterliklerinin incelendiği alanyazındaki ilk araştırma özelliği gösteren bu çalışmada elde edilen sonuçların, yükseköğretimde işaret dili dersinin içeriği ve verilmiş şekli, dersin öncesinde ön koşul ders olup olmama yönünde düzenlemeler ile dersi verecek olan personel yeterlikleri, dersin kredi, AKTS bilgileri ile öğrenme çıktılarına yönelik düzenlemelere katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Türkçe öğretmenlerinin dil gelişiminin desteklenmesi, iletişim becerilerinin değerlendirilmesi ve sınıf ortamında geliştirilmesi ile ilgili mesleki bilgi ve becerilerinin, işitme kayıplı çocuklar için yapılacak uyarlamaların niteliği noktasında belirleyici bir rol oynadığı gerçeğinden hareketle desenlenen bu araştırmanın amacı, Türkçe öğretmen adaylarının işitme kayıplı çocukların eğitiminde kullanılan iletişim yöntemlerinden biri olan işaret dili ve öğretmen adaylarına bu eğitimin nasıl verilmesi gerektiği hakkındaki görüşlerinin irdelenmesidir. Çalışmanın genel amacı doğrultusunda aşağıdaki soruların yanıtları aranmıştır:

Seçmeli İşaret Dili Dersini alan

1. Türkçe öğretmen adaylarının (TÖA), erken çocuklukta dil ve iletişim becerilerinin desteklenmesine yönelik görüşleri nelerdir?
2. TÖA'nın, işitme kayıplı çocukların eğitim öğretim ortamında gereksinimlerine yönelik görüşleri nelerdir?
3. Türkçe derslerinde işitme kayıplı çocuklar için yapılması gereken öğretimsel uyarlamalara ilişkin görüş ve önerileri nelerdir?
4. TÖA'nın eğitimde işaret dilinin kullanımı hakkındaki görüşleri nelerdir?
5. TÖA'nın, işaret dili kullanımı ve mesleki kariyerlerine etkisi hakkındaki görüşleri nelerdir?

6. TÖA'nın, işitme kayıplı çocuklarla çalışacak öğretmenlerin mesleki yeterlikleri hakkındaki görüşleri nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Öğretmen adaylarının görüşlerine dayalı gerçekleşen bu araştırma betimsel bir yaklaşımla desenlenmiştir. Bütüncül yaklaşım ve katılımcılarla görüşmelerde doğal ortamlarına duyarlılık, uygulamalar açısından katılımcı rolünün öne çıktığı nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Öğretmen adaylarının işaret dili kullanımına ilişkin söylemleri ve almış oldukları ders kapsamında yeterliklerinin desteklenmesine ilişkin algılarının ortaya konulmasını temel alan bu çalışmada, araştırma deseninde esneklik, tümevarımcı analiz özelliklerine önem verilmiştir (Creswell, 2005).

2.2. Çalışma Grubu

Bu çalışmada işaret dilini seçmeli ders olarak almış olmak, Türkçe Öğretmenliği anabilim dalında okuyor olmak ve çalışma kapsamında görüşmelere gönüllü katılım göstermeyi kabul etmiş olmak ön koşulları aranmıştır. Bu bakımdan katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemi ve maksimum çeşitlilik, ölçüt örnekleme ilkesine göre belirlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Çalışma grubu 2017-2018 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Ege Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği son sınıfta okuyan ve seçmeli işaret dili dersini alan araştırmaya katılmaya gönüllü 18 öğretmen adayının görüşleri ile sınırlıdır. Öğretmen adaylarına ait demografik bilgiler Tablo 1'de betimlenmiştir.

Tablo 1: Öğretmen Adaylarına Ait Demografik Bilgileri (N:18)

	SORU 1	SORU 2	SORU3	SORU4	SORU5	SORU 6	SORU7	SORU8
	YAŞ	İ.E BİREY	DERS ÖN.KUL	SÜRE	ÖNKOŞUL	TİD Başlama yaşı	MESLEKİ KATKI	MESLEĞİNDE KULLANIM
TÖA1	18-25	Evet	Hayır	6 saat	Ön koşul dil dersi	Erken çocukluk	Genel eğitimde kullanılmalı	MEB kursu ile aile öğretmen kullansın
TÖA2	18-25	Hayır	Hayır	2 gün 2 saat	Beceri odaklı olmalı, izlenmeli	Okul öncesi dönem	Okulu neresi olursa olsun bilmeli	Okulda TİD'in bilinmesi kullanılması
TÖA3	18-25	Hayır	Hayır	2 gün 2 saat	Kazanımları değerlendirme	Okul öncesi dönem	Üniversitede meslekte kurslar	Dil, drama, etkinlik jest mimik kullanı
TÖA4	18-25	Hayır	Hayır	2 gün 3 saat	Dil ve iletişim, beden dili	Erken Çocukluk	Erken dönemde başlanmalı	Kesinlikle kullanırım, alan dersim için
TÖA5	18-25	Evet	Evet	8 saat	Özel eğitim alan dersleri ve istek	Erken çocukluk	Öğretmen eğitiminde yer almalı	İşaret dili yüksek lisans yapmak
TÖA6	18-25	Hayır	Evet	Süre artmalı	El, göz koordinasyonu gerekli	Okul öncesi dönem	Ders anlatımında destekleyici	Türkçe öğretimi için gerekli farkındalık
TÖA7	18-25	Hayır	Evet	4 -5 saat	Erken çocukluk personeli	Erken Çocukluk	Mesleki kariyerime etki	Okul ve toplumsal yaşamda katkı
TÖA8	18-25	Hayır	Evet	2 gün 3 saat	Ön koşul dil ve öğretim dersleri	Erken Çocukluk	Mesleki anlamda katkı	Erken çocukluk döneminde farkındalık
TÖA9	18-25	Hayır	Hayır	4 saat	Teorik dil dersleri almalı. Drama.	Erken Çocukluk	Mesleki katkı, aile katılımı	Okulda farkındalık aile okul işbirliği
TÖA10	18-25	Hayır	Hayır	4 saat	Erken dönemde öğrenilmeli	Erken Çocukluk	Mesleki katkı	Farkındalık okul aile işbirliği
TÖA11	18-25	Hayır	Hayır	5 saat	Fiziksel yeterlilik olmalı	Erken Çocukluk	Mesleki katkı, aile toplum işbirliği	Olumlu tutum, farkındalık, işbirliği,
TÖA12	18-25	Hayır	Hayır	6 saat	İletişim, özel eğitim dersleri	Erken Çocukluk	Mesleki katkı	Olumlu tutum, farkındalık, işbirliği
TÖA13	18-25	Evet	Hayır	4 saat	Öncelikle istek, uygulama	Erken Çocukluk	Mesleki katkı	Aile, çocuklar olumlu farkındalık
TÖA14	18-25	Hayır	Hayır	6 saat	Dil iletişim becerileri dersleri	Erken Çocukluk	Mesleki katkı	Öğrencilerin olumlu tutum
TÖA15	18-25	Hayır	Hayır	6 saat	Küçük grup öğretimine yatkın	Erken Çocukluk	Mesleki katkı, mimik kullanım	Olumlu tutum, işbirliği, etkili öğretim
TÖA16	18-25	Hayır	Hayır	6 Saat	Ön koşul yok ve istekli olmalı	Erken Çocukluk	Mesleki katkı	Tutum, farkındalık, etkili öğretim
TÖA17	18-25	Hayır	Hayır	4 saat	Kendisini geliştirmeli	Erken Çocukluk	Mesleki katkı	Olumlu tutum, işbirliği, etkili öğretim
TÖA18	18-25	Hayır	Hayır	4 saat	Özel eğitim kaynaştırma dersi	Erken Çocukluk	Mesleki katkı	Olumlu tutum, işbirliği, etkili öğretim

Tablo 1'de yer aldığı gibi çalışmaya katılan öğretmen adaylarının her biri için TÖA1-TÖA18 kodları kullanılmıştır. 18-25 yaş aralığında olan katılımcıların yaş ortalaması 22 yaşdır. TÖA1, TÖA5, TÖA13'ün işitme engelli yakını bulunmakta, TÖA5, TÖA6, TÖA7 ve TÖA8'in ise işaret dili dersi öncesinde dışarda bir eğitim, kursuna katıldıkları belirlenmiştir. 18 öğretmen adayı da dersin süre ve gün sayısının artırılması gerektiğine yönelik farklı öneriler getirmişlerdir. TÖA1, TÖA6, TÖA7, TÖA12, TÖA14, TÖA15 haftada en az 2 gün ve 3 saatten 6 saat, TÖA3, TÖA4, TÖA9, TÖA10, TÖA13, TÖ17 ve TÖA18 2'şer saatten 2 gün olmak üzere toplam 4 saat olmasını, TÖ11 3 saat okulda ders, 2 saat okul dışı uygulama olacak şekilde 5 saat, Ö5 ise 8 saatlik bir ders ve en az 4 saatinin disiplinlerarası uygulama içermesini önermişlerdir. TÖA3, TÖA7, TÖA8, TÖA9 ve TÖA18 TİD dersi öncesinde Türkçe öğretmenliği bölümünde özel eğitim, kaynaştırma, işitme engellilerin eğitiminde, öğretim yöntemlerini öğrenecekleri dersleri almaları gerektiği yönünde görüş bildirirken, tüm katılımcılar işaret dilini her yaş ve eğitim düzeyindeki bireyin öğrenmesi gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Katılımcılar, işiten bireylerin erken çocukluk yıllarından itibaren özellikle okul öncesi dönem, ilkokul yıllarında işaret dilini öğrenmelerinin işitme yetersizliği olan akranlarına karşı sosyal kabul düzeylerini olumlu etkileyeceğini düşündüklerini belirtmişlerdir.

İşaret dilinin erken dönemde dil gelişimi açısından işiten çocuklara da öğretilmesi gerektiğine dikkat çeken öğretmen adayları, jest, mimik kullanımı ile ilişkisine vurgu yapmışlardır (TÖA1, TÖA2, TÖA5, TÖA6, TÖA8, TÖA10, TÖA11, TÖA12, TÖA13, TÖA14, TÖA15). Türkçe öğretmen adayları dinleme, konuşma, okuma, yazma becerilerinin okul yıllarında oldukça farklı yöntem tekniklerle desteklenebileceği, bu anlamda okul öncesi dönemden itibaren okullarda işaret diline yönelik farkındalık çalışmalarının yapılması gerektiğini, dolayısıyla her öğretmen adayının işaret dili dersi olarak ve işaret dilini aktif kullanarak mezun olması gerektiğini belirtmişlerdir (TÖA4, TÖA5, TÖA6, TÖA8, TÖA9, TÖA13, TÖA14, TÖA16, TÖA17, TÖA18). Katılımcıların tümü meslek öncesinde olduğu gibi meslekte de kullanmalarının bir avantaj oluşturabileceğini ifade ederken, TÖA5, TÖA15 özellikle bu alanda lisansüstü programlarının olması gerektiğini, bu alanda eğitime devam etmek istediklerini belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarının TÖA16 hariç (ihtiyaç olursa iletişim kurmak amaçlı kullanım şeklinde ifade etmiştir), tümü öğretmen olduklarında işaret dilini kullanacaklarını belirtmişlerdir. Ancak lisans programlarında öğrenilen işaret dilinin okullarda eğitim öğretim amaçlı kullanımının nitelikli hale gelmesi amacıyla erişilebilir ve sürdürülebilir bir uygulama getirilmesini önermişlerdir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın öncelikle gönüllü olan öğretmenlere işaret dili kursları açması ve bu alanda eğitimler düzenlemesi gerektiğini, işaret dili öğrenen öğretmenlerin ise okullarında bu alanda kurslar açarak ailelere eğitim vermeleri gerektiğini ifade etmişlerdir (TÖA11, TÖA12 ve TÖA16 hariç).

2.3. Veri Toplama Araçları

Nitel araştırma konusunda lisansüstü eğitim süresince dersler alan ve bu alanda düzenlenen seminer, çalıştaylara katılım göstererek araştırma deseni oluşturma, amaca dayalı soru hazırlama, veri toplama teknikleri, analiz konusunda yeterlik kazanan araştırmacıların uzmanlık alanları arasında işitme engeli olan çocukların erken tanı, tedavi, eğitimi ve Türk İşaret Dili kullanımı yer almaktadır. Birinci yazar odyoloji ve konuşma bozuklukları uzmanıdır. Özel eğitim doktora derecesine sahip ve işitme engelinde erken tanı, tedavi, eğitim rehabilitasyon ve işaret dili kullanımı konularında ulusal ve uluslararası yayın, kitap ve kitap bölümlerinin yazarıdır. Özel eğitimde doktora derecesine sahip ikinci yazar genel eğitim programlarında öğretimsel uyarlamalar, birlikte öğretim, işbirliği, oyun konularında uygulamalı çalışmalar yürütmektedir. Her iki yazarda buldukları üniversitelerde seçmeli işaret dili ve Türk İşaret Dili derslerini yürütmektedirler.

Nitel araştırmalarda sık kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde; katılımcıların kişisel algı ve olaylar hakkındaki düşünceleri, doğal bütüncül bir bakış ile ele alınmaktadır (Creswell, 2005). Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile araştırma yapmak isteyen araştırmacılar öncelikle çalışmanın amacı ve gerekçesine dayalı belirli bir sırada sorulmak üzere görüşme sorularını hazırlarlar (Bogdan and Biklen, 2007). Bu süreçte uzman görüşleri alınarak, katılımcı özellikleri, çalışmanın amacı alan yazın bilgisi dahilinde, soruların anlaşılabilirlik ve dil özellikleri bakımından da dil uzmanı görüşleri dahilinde görüşme sorularına son hali verilmiştir. Görüşme sorularını katılımcı istediği sorudan yanıtlamak üzere tercih ettiği şekilde ayrıntılandırabilir ve araştırmacı eğer

görüülen katılımcı bir soruya yanıt verirken, ilerleyen sırada yer alan bir soruya ilişkin de görüş bildirmiş ise o soruyu sormayarak, ilerleyen soruya geçebilir (Akay vd., 2014).

Öğretmen adayları ile görüşmeler sırasında soru sırası ve akışa göre sohbet şeklinde sorunların yöneltilmesine, yansız olma ve katılımcının anlaşılmayan yerde sorularına açıklayıcı olma ilkesine dikkat edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Ortalama 35-40 dakika aralığında süren görüşmeler sonucunda, öğretmen adayalarını gerek yazılı olarak belirttikleri demografik bilgilere ilişkin ifadeleri gerekse sorulara yönelik görüşleri onayları dahilinde araştırmacılar tarafından yazılı şekilde kayıt edilmiştir.

Tablo 2: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Sorularına Örnekler

3-İşitme engeli olan öğrencilerin dil gelişimi hakkında görüşleriniz nelerdir?
6-Türkçe derslerinde işaret dili kullanımı hakkında ne düşünüyorsunuz?
9-Yükseköğretimde işaret dili eğitimlerinin daha nitelikli verilmesi bakımından önerileriniz nelerdir?

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

TÖA'nın yükseköğretimde işaret dili eğitimi ile ilgili kişisel bakış açıları, deneyimlerinin daha ayrıntılı ve bütünsel bir biçimde incelenmesi amacıyla betimsel analiz gerçekleştirilmiştir. Betimsel analiz tekniği ile görüşmelerin gerçekleştirilmesinde elde edilen veriler, tüm katılımcıların yanıtları arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların belirlenmesine dayalıdır (Bogdan ve Biklen, 2007). Bu nedenle araştırmacılar tümdengelim ile tümevarım yöntemlerini birlikte kullanmışlar, analize hazırlık, verileri örgütleme ve raporlama aşamalarında çözümlemeler yapmışlardır. İçerik analizinin sonucunda verilerden elde edilen temalar, bulgulara dönüştürülmüştür (Elo ve Kyngas, 2008). Betimsel dökümler sırasından her katılımcı için TÖA1, ...TÖA18 şeklinde kod verilmiştir. Ses kayıtlarından oluşan veriler "TÖA1" şeklinde harf koduyla ve numarası ile ayrıntılı görüşme formuna aktarılmıştır. Bu form üzerinde betimsel index, betimsel veri, görüşmeci yorumu ve sayfa yorumu bölümleri yer almaktadır. Ses kayıtlarının betimsel dökümleri yapılmasının ardından verilerin kodlanması, gruplandırma işlemleri ve örüntülerin belirlenmesi gerçekleştirilmiştir. Sadeleştirme, birleştirme işlemleri ve örüntülerin kategorilere ayrılmasıyla, kendi içinde her bir kategoriye temsil eden kodlama işlemi yapılmıştır. Ses kayıtlarının analizi sırasında verileri kodlama işlemi için 15 farklı kod kullanılmıştır. Kodlamalar her iki yazar tarafından ayrı ayrı yapılmış, kodlardan temalar ile alt temalar oluşturulmuştur. Güvenirliğin sağlanması adına tekrarlanabilirlik ile kodlayıcılararası güvenilirlik hesaplamaları yapılmıştır. Her iki kodlayıcı arasında uyum yüzdesi $Güvenirlik = \frac{Görüş\ birliğı}{(Görüş\ birliğı + Görüş\ ayrılığı)} \times 100$ formülüne göre hesaplanmıştır (Miles ve Huberman, 1994). Sonuç olarak %94 güvenilirlik yüzdesi elde edilmiştir.

3. BULGULAR

Makalenin bulgular bölümünde Türkçe Öğretmen adaylarının işaret dili eğitimi ve okullarda işitme kayıplı çocukların Türkçe Öğretimi'ne yönelik öğretimsel uyarlamalar hakkındaki görüş ve önerilerini içeren tema ve alt temalara yer verilmiştir. Tablo 3'te veri analizine göre ulaşılan tema ve alt temalara yer verilmiştir.

Tablo 3. Analiz Sonucu Elde Edilen Ana ve Alt Temalar

Ana ve Alt Temalar	N
1-Okul, aile ve toplum işbirliği	
a) Bireyin gereksinimini temel alan okul toplumu	13

b) İşaret dilini öğrenen ve kullanabilen bireyler	16
2- Erişim ve sürdürülebilirlik	
a) Eğitim kademelerinde işitme kayıplı çocukların destek süreci	15
3- Disiplinlerarası çalışmalar ve mesleki becerilere katkı	
a) Öğretmen adaylarının mesleğe yönelik özyeterlikleri	18
b) İşaret dili eğitimlerinde görev alma ve Türkçe Eğitimi	9
c) Jest, mimik ve diğer görsel ipuçlarını kullanmaya yönelik etkili öğretim	18
4-Bütünleştirmeye dayalı okul-toplum	
a) Herkes için nitelikli eğitim	14
b) İşiten bireylerin farkındalıklarına katkı	15

Eğitim Fakültesi Türkçe öğretmenliği lisans programında seçmeli işaret dili dersi kapsamında dersi alan aday öğretmenlerin işaret dili eğitimi, TİD'in eğitim öğretimde kullanımına ilişkin görüşleri birinci tema "*Okul, aile ve toplum işbirliği*", ikinci tema "*Erişim ve sürdürülebilirlik*", üçüncü tema "*Disiplinlerarası çalışmalar ve mesleki becerilere katkı*" ve son olarak "*Bütünleştirmeye dayalı okul-toplum*" olmak üzere dört (4) temada özetlenmiştir.

Tablo 3.1. Okul, Aile ve Toplum İşbirliğine İlişkin Görüşler

Alt temalar	f
Bireyin gereksinimlerini temel alan okul toplumu	13
İşaret dilini öğrenen ve kullanabilen bireyler	16

Öğretmen adaylarının bu ana temada daha çok işitme kaybı olan öğrencilerin işiten akranları tarafından anlaşılması ve sosyal kabullerinin artması amacıyla okullarda işaret diline yer verilmesi gerektiğine vurgu yaptıkları dikkat çekmektedir. Örneğin TÖA1: *Öğretmen olduğumda işitme kaybı olsun olmasın öğrencilerime derslerimde işaret dili hakkında bilgi verir, işaret dilini kullanırım. Yalnızca işitme kaybı çocukta olmayabilir, belki velilerim olabilir; TÖA10: İşitme kaybı olan çocuklar için BEP (Bireyselleştirilmiş Eğitim Planları) hazırlanması gerektiğinde işaret dili olmadan nasıl olacak. Öğretmenlerin lisans dönemi eğitimlerinde özellikle erken çocukluk döneminde çalışacak öğretmenlerin mutlaka öğrenmesi gerekir; TÖA13: İşaret dili kullandığımda, işitme yetersizliği olan çocukların ailelerinin okula ve bana karşı olumlu bakışını destekleyebilir. Ayrıca işaret dili konusunda işitme yetersizliği olmayan öğrencilerimin de farkındalıkları artar. TÖA16: İşaret dili bilen öğretmenlerin çalıştıkları okullarda işiten öğrencilerin de farkındalıkları doğal olarak yüksek olacak ve işitme kaybı olan bireylerin bu okullara kabullenilmeleri sağlanacaktır. Örneğin Türkçe dersi dinleme, okuma, konuşma, anlama boyutlarını düşündüğümüzde dinleme becerisi için işaret dili kullanarak ders işlenirse, iletişim kurulursa çocuğun gereksinimi giderilir, işitme kaybı olan öğrencim de izleyerek anlamış olur şeklinde görüş bildirmişlerdir. Öğretmen adaylarının birçoğu okullarda Türkçe Dersi için işaret dili kullanımının özellikle soyut anlam ifade eden sözcüklerin gösterimi ve anlaşılmasına da materyallerin etkili bir biçimde kullanımı ve bu konuda Milli Eğitim Bakanlığı'nın işitme kaybı olan öğrenciler için alt yazı ile videolar, görsel ipuçlarını artırıcı film ve dokunsal materyaller geliştirilmesini önermişlerdir (TÖA1, TÖA2, TÖA4, TÖA5, TÖA7, TÖA8, TÖA10, TÖA11, TÖA13, TÖA14, TÖA15). Ayrıca*

işaret dili kullanımının genel eğitim sınıflarında işiten öğrencilerin de görsel ipuçlarını anlama, jest, mimik kullanım beceri gelişimleri açısından avantaj oluşturacağına ilişkin görüş belirtmişlerdir (TÖA2, TÖA3, TÖA5, TÖA6, TÖA7, TÖA15, TÖA16, TÖA17, TÖA18).

Tablo 3.2: Erişim ve Sürdürülebilirliğe İlişkin Görüşler

Alt temalar	f
Eğitim kademelerinde işitme kayıplı çocukların destek süreci	15

Erişim ve sürdürülebilirlik temasında TÖA katılımcılar, eğitim kademelerinde erken eğitimden başlayarak okul öncesi ilkokul ve diğer eğitim kademelerinde işaret dili kullanımına dikkat çekmişlerdir. Aile katılımı ve işitme kayıplı çocukların sınıf, okul ortamında sosyal kabulünü artırıcı bir etki oluşturacağı için özellikle okul öncesi, ilkokul öğretmenleri ve branş öğretmenlerinin işaret dili eğitimlerini lisans döneminde almalarına vurgu yapmışlardır (TÖA1, TÖA2, TÖA4, TÖA5, TÖA7, TÖA9, TÖA10, TÖA11, TÖA12, TÖA13, TÖA14). Bu temada Türkçe öğretmenlerinin işitme kayıplı çocukların dil ve iletişim becerilerini destekleyebilmeleri için işaret dilini öğrenmeleri gerektiğine yönelik görüş bildirdikleri dikkati çekmiştir. Örneğin; **TÖA6:** *Okullarda dil ve iletişim becerilerinin geliştirilmesi anlamında Türkçe programının ve Türkçe öğretmenlerinin büyük etkisi var. Bu nedenle işaret dili kullanımına yönelik Türkçe derslerinin işitme kaybı olan çocukların desteklenmeleri noktasında önemli olduğunu, bu derslerde işaret diline yer verilmesi gerektiğini düşünüyorum* derken **TÖA7** ise *okullarda sosyal etkinlikler, dil ve anlatım becerilerinin geliştirilmesine dayalı drama, tiyatro gibi çalışmalar genellikle Türkçe Öğretmenleri tarafından düzenlenmektedir. Bu süreçlerde işitme kaybı olan öğrencilerin de yer alması amacıyla Türkçe Öğretmenlerinin işaret dili kullanım bilgileri önemlidir. Çünkü eğitime erişim olduğu kadar, sosyal yaşama da katılabilmeleri gerektiğini düşünüyorum* şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 3.3: Disiplinlerarası Çalışmalar ve Mesleki Becerilere Katkılara İlişkin Görüşler

Alt Temalar	f
Öğretmen adaylarının mesleğe yönelik özyeterlilikleri	18
İşaret dili eğitimlerinde görev alma ve Türkçe Eğitimi	9
Jest, mimik ve diğer görsel ipuçlarını kullanmaya yönelik etkili öğretim	18

Öğretmen adaylarının tamamı işaret dili dersi almış olmalarının mesleki anlamda kendilerine katkı sağlayacağına ilişkin görüş bildirmişler, katılımcıların yarısı (TÖA1, TÖA5, TÖA6, TÖA8, TÖA9, TÖA12, TÖA14, TÖA15, TÖA18) ise mesleki kariyerine devam ederek işaret dili konusunda uzmanlaşarak eğitim verebilme yeterliği kazanmak istediklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların işaret dili eğitimlerinin verilmiş şekli ve nitelikli bir eğitimin nasıl planlanması gerektiğine ilişkin görüşleri incelendiğinde **TÖA12:** *İşaret dili jest, mimik kullanımı ses tonunun etkili kullanabilen ve materyal eşliğinde dersi veren öğretim üyeleri tarafından verilmeli. Bu eğitimi uzmanlık alanı, dil ve iletişim, özel eğitim, kaynaştırma alanları olan kişiler verebilir, bilgi sahibi olması gerekir* şeklinde görüş belirtirken **TÖA14** ise *Türkçe dersi öğrencilere yalnızca paragraf okutup anlama soruları yönelmekten ibaret değildir. Özellikle öğrencilerin kendini ifade etmesi, anlaması, dinlemesi, konuşma becerilerinin desteklenmesi çok önemlidir. Bu nedenle işitme kaybı yaşayan bir öğrencinin işaret dili sayesinde görsel ipuçlarını yakalayarak derse katılımı artırılabilir.....İşaret dilini kullanan öğretmenlerin Türkçe dersinde işitme engelli öğrencileri için öğretim düzenlemelerini BEP'e göre yapacaklarını düşünüyorum; **TÖA18:** *İşaret dili öğrenirken öğretmen adaylarının dil ve iletişim, medya okuryazarlığı, özel eğitim, kaynaştırma bilgileri de önemlidir. İşaret dili dersini**

almış olmamın öğretmen adayı olarak jest, mimik kullanım becerilerime olumlu katkı sağladığını belirtmek isterim şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 3.4: Bütünleştirmeye Dayalı Okul-Topluma İlişkin Görüşler

Alt Temalar	f
Herkes için nitelikli eğitim	14
İşiten bireylerin farkındalıklarına katkı	15

Katılımcılar, bütünleştirmeye dayalı uygulamaların okul ortamında gerçekleşmesi ana temasında herkes için nitelikli eğitime vurgu yapmışlar, işaret dilinin okullarda kullanılması ile işiten bireylerin özel gereksinimli akranlarına karşı duyarlık kazanmalarına olumlu katkı sağlayacağına dikkat çekmişlerdir. Örneğin; **TÖA1:** *İşaret dilinin okullarda kullanımının en büyük avantajı öğretmenlerin çocuklara rol model olması. Bu sayede daha çok kişi bu dili öğrenecek, ayrıca eğitim ortamlarında öğretilen bir dil daha kalıcı ve aileler tarafından daha ilgi çekici. Sosyal açıdan da işiten öğrencilerin empati duygusuna katkı sağlayacaktır. Bu dersi alan öğretmen adaylarına staj uygulamalarında işaret dili ile öğretim planı koyulmalı;*

TÖA4: *Türkçe öğretmenlerinin işaret dili kullanımı oldukça önemli. Bu eğitimler erken yaştan itibaren verilmeli. Sonuçta yükseköğretimde yetişkin eğitimi var. Ancak okul öncesi dönemde daha bir farkındalık oluşturabilir... Bu eğitimler uzmanlar tarafından dil ve iletişim, işitme engellilerin eğitimine yönelik dersler sonrasında verilmeli;*

TÖA5: *İşaret dili üzerine yüksek lisans yapmayı düşünüyorum. Bizler Türkçe öğretmenliğinde dil bilim, dil ve iletişim, okuma, yazma, anlama ile ilgili dersler alıyoruz, ancak işaret dilini etkili bir biçimde kullanmak için özel eğitim, dil konuşma, işitme engelinin tanınma, değerlendirme sürecine ilişkin bilgilerinde gerektiğini düşünüyorum...*

TÖA4 ve **TÖA6** ise işaret dilinin Türkçe öğretimine uyarlanması için teknolojik yazılım önerisinde bulunurken, katılımcıların büyük çoğunluğu (TÖA2 ve TÖA8 hariç tüm katılımcılar) animasyon, görsel materyaller, üç boyutlu ve alt yazı ile hazırlanmış eğitim materyallerinin etkililiğine dikkat çekmişlerdir.

İşiten bireylerin farkındalıklarında katkı noktasında ise:

TÖA7: *Sınıfta mutlaka kullanırım, işiten öğrencilerime örnek olmak isterim.*

TÖA8 *Öncelikle işiten çocukların farkındalıklarının artması gerekir diye düşünüyorum. Eğitim fakültelerinde seçmeli ders olarak değil alan bilgisi zorunlu ders olarak müfredata koyulmalı. Çünkü seçmeli dersler genelde ilgi alanına göre alınıyor, alan dersi olduğunda farkındalık ve önemin artacağını düşünüyorum. Ayrıca dersin hak ettiği değeri görmesi açısından alan dersi olması önemli. Eğitimler alan uzmanları ile teorik, uygulama ve CODA dediğimiz işaret dilini sağır toplulukta deneyimleyen kişilerinde dahil edildiği uygulama derslerini de içerecek şekilde planlanmalıdır şeklinde görüş bildirmişlerdir.*

3.TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Dersin içerik, işleyiş ve işaret dilinin eğitim öğretimde kullanımına yönelik görüşlerinin belirlenmesi amacıyla seçmeli işaret dili dersinde dil, iletişim, dil gelişimi, işitme engelli bireyin eğitiminde Türk İşaret Dili (TİD)'nin kullanımı konularında uygulamalı eğitim alan Türkçe Öğretmenliği lisans öğrencilerinin görüşlerine başvurulmuştur. Öğretmen adaylarının işaret dili eğitimi ve eğitim öğretimde işaret dili kullanımına yönelik görüşleri "Okul, aile ve toplum işbirliği", "Erişim ve sürdürülebilirlik", "Disiplinlerarası çalışmalar ve mesleki becerilere katkı" ve "Bütünleştirmeye dayalı okul-toplum" olmak üzere dört (4) temada özetlenmiştir.

1. Okul, Aile ve Toplum İşbirliği

İşitme yetersizliği olan bireylerin eğitim ortamlarında işaret dili kullanımına özgü öğretmen adaylarının dikkat çektiği noktaların başında gereksinim temelli bir anlayış bulunmaktadır. Özellikle okul ortamında işiten akranların ve öğretmenlerin işaret diline karşı olumlu tutum geliştirip, bu dili kullanabiliyor olmalarının bir avantaj oluşturacağını belirten katılımcılar, işaret dili kullanımının işitme yetersizliği olan bireyin sosyal kabulüne de olumlu katkı oluşturacağını, bu çocukların ailelerinin de olumlu tepki gösterebileceğini vurgulamışlardır. Çalışmada öne çıkan bir diğer bulgu ise işaret dilinin işiten çocuklara katkılarına yöneliktir. Bu konuda alan yazında erken dönemde işaret dili kullanımının işitme kayıplı bebeklerin sözel dili öğrenmelerinde bir engel oluşturmadığı aksine görsel ipuçları nedeniyle sözel dil ve işaret dilinin birlikte kullanımının çocuğun dil gelişimi ve anlama becerilerine katkı sağladığı belirtilmiştir (Swanwick, 2001). Petitto vd., (2001) ise araştırmalarında işitme kayıplı bir erkek çocuk ile aynı yaşta olan ve evinde iki dil kullanılan bir kız çocuğunun dil gelişimini incelemiştir. Evde Fransızca ve İngilizce olmak üzere iki dil kullanılan çocuğun dil gelişimindeki kritik becerileri kazanma düzeyi ile işitme kaybı olup sözlü dil ile işaret diline maruz kalan çocuğun dil becerilerinin benzer gelişme gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Petitto ve Holowka (2002), erken çocukluk döneminde konuşma dilini edinen işiten çocuklardaki kilometre taşı sayılabilecek kritik dil becerilerinin, işaret dili kullanılan sağır bebekler tarafından da edinilebileceği belirtmişlerdir. Dolayısıyla erken dönemde işitme kayıplı bebeklerin evde aileleri okul çağında ise öğretmenlerinin işaret dili kullanımlarının onların dil becerilerinin gelişimine, iletişim becerilerine ve sağlıklı iletişime bağlı olarak akademik, sosyal, duygusal ve diğer gelişim alanlarındaki becerilerine de olumlu katkı sağlayabileceği düşünülebilir.

2. Erişim ve Sürdürülebilirlik

Türkçe Öğretmen Adaylarının (TÖA) görüşlerinde dil gelişimi, Türkçe öğretimi ve işaret dili arasındaki ilişkilerin öne çıktığı, Türkçe müfredatında yer alan dinleme, okuma, konuşma, yazma becerilerinin desteklenmesi açısından işiten ve işitme kaybı olan öğrencilerin birlikte eğitim ortamlarında eğitim almaları gerektiğine vurgu yaptıkları dikkati çekmiştir. Nitekim, alan yazında Türk işaret dili ve Türkçe'nin dil olarak benzer yapılarını ile farklı yapılarının ortaya koyan, ebeveynlerin ve öğretmenlerin işaret dili kullanımlarının işitme kaybı olan çocukların sağır toplumun bir üyesi olmaları ve akranları tarafından sosyal kabul görme düzeylerine katkı sağladığı ile ilgili bulgulara rastlamak mümkündür (Humphries vd., 2019; Işıkdoğan Uğurlu, 2017; Piştav Akmeşe vd., 2018). Işıkdoğan Uğurlu (2017), işitme yetersizliği olan bireylerin okuma yazma becerilerinin, işaret dili yeterlikleri ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Türkçe ile Türk İşaret Dilinin kendine özgü dilbilimsel kurallarının bulunduğunu, her iki dil açısından bakıldığında eğitim ortamlarında konuşma dilinin yanısıra işaret diline yer verilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Buna göre eğitim ortamlarında işaret dili kullanımına yer verilmesi, işitme engelli okuyucuların Türkçe müfredatında yer alan okuma yazma becerileri ile ilgili kazanımlarında olumlu bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan katılımcıların işaret dilinin erken dönemde öğretilmesine yönelik görüşleri, alan yazında yer alan işitme kaybı olan çocukların yalnızca ilk yıllarda değil ilk günler hatta ilk aylarda da ebeveynleri ile etkileşim gereksinimlerinin olduğu, buna yönelik ailede işaret dili kültürünün oluşmasının gerekliliği bulgusu ile örtüşmektedir (Piştav Akmeşe, 2019a, 2019b, 2020; Piştav Akmeşe ve Kayhan 2016a-2016b; Sehyr vd., 2018). İşitme kayıplı çocuğa sözlü dilin yanı sıra en iyi sunulacak seçenek işaret dili kullanımınıdır (Chute ve Nevins, 2002). Çünkü işaret dili ve sözel dilin birlikte kullanımı, çocuğun işiten ve sağır bireylerin doğal olarak üyesi olmasına katkı sağlamaktadır (Knoors ve Marschark, 2012).

3. Disiplinlerarası Çalışmalar ve Mesleki Becerilere Katkı

Öğretmen adaylarının büyük çoğunluğunun işaret dilinin okullarda etkili bir biçimde kullanabilecek öğretmenlerin yetişmesi yönündeki görüşleri, uzmanlık gerektiren bir alan olduğu ve lisansüstü eğitim yapmak istemeleri, mesleki kariyerlerinde kullanabilecekleri görüşünde oldukları belirlenmiştir. İşaret dili ile ilgili alan yazında uluslararası lisansüstü programları olduğu, ülkemizde de Yükseköğretim Kurulu tarafından 2018 yılında hayata geçirildiği görülmektedir (Gallaudet

Universitesi, 2019; Yükseköğretim Kurulu-YÖK, 2018). Yükseköğretim Kurulu-YÖK, 2018-2019 yılı itibariyle Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı olarak İşaret Dili ve Sağır Çalışmaları Ana Bilim Dalını kurmuş, bu alanda yüksek lisans ve doktora programlarına devam etmek isteyen adayların önünü açmıştır. Bu programa kayıt hakkı kazanan adaylar Türk İşaret Dili tercümanlığı tezli ve tezsiz yüksek lisans ile Türk İşaret Dili Doktora programlarında eğitim almaktadırlar. Türkçe öğretmen adayları arasında da lisansüstü eğitime devam etmek isteyen öğrenciler olduğu belirlenmiştir (TÖA5).

4. Bütünleştirmeye Dayalı Okul-Toplum

Erken dönemdeki olumlu katkıları yanı sıra yetişkinlerin işaret dili öğrenmeleri ve kullanmalarının avantajları bulunmaktadır. Michigan State Üniversitesinde (2019), öğrenci kulüp çalışmaları ile ilgili değerlendirme raporunda, farklı programlarda eğitime devam eden lisans ve lisansüstü öğrencilerin işaret dilini sağır toplum ile iletişim, kariyer ve sağır kültürü anlamak amaçlı öğrenmelerinin avantaj oluşturduğu belirtilmektedir. Öğrenciler, üniversite eğitimleri boyunca sağır toplumunun kültürünü ve anadilini öğrenmelerinin mesleğe başladıklarında bir iletişim aracı olarak işaret dilini yetkin kullanma becerilerini kazandırdığına vurgu yapmışlardır. Öte yandan işaret dili kullanan ebeveynlerin, işitme kayıplı çocuklarının ergenlik dönemlerinde özellikle onları anlamak ve sağlıklı iletişime geçmek anlamında olumlu katkı sağladığını belirttikleri ifade edilmektedir (Kushalnagar vd., 2017).

Bu araştırmaya katılan Türkçe Öğretmen adaylarının işaret dili eğitimlerinin lisans döneminde verilmesi gerekliliği, işitme kayıplı öğrenciler için işaret diline hakim öğretmenlerin ve ebeveynlerin varlığının önemli olduğu görüşünün öne çıktığı söylenebilir. Ayrıca, materyal ve ortam düzenlemeleri bakımından okullarda işaret dili kullanımının seçmeli olarak değil alan dersi şeklinde lisans programlarında yer alması gerektiğine ilişkin görüşleri; alan yazın ile örtüşmektedir. Piştav Akmeşe ve Kayhan (2016a-2018a) tarafından öğretmen adayları ile gerçekleştirilen çalışmaların bulgularında da, gerek okul öncesi dönemde gerekse ilkökul ve ortaokul derslerinde öğretmenlerin işaret dili kullanma becerilerini kazanmaları açısından lisans eğitimleri süresince işaret dili eğitimlerini teorik ve uygulamalı bir biçimde almaları gerektiğine ilişkin bulgular mevcuttur.

Genel olarak Türkçe öğretmen adaylarının TİD'in öğrenilmesi ve öğretmenlik mesleğinde kullanılmasını, Türkçe Öğretim programındaki konuşma, dinleme, okuma ve yazma olmak üzere dört temel dil becerisi için işitme kaybı olan öğrencilerin gereksinimleri doğrultusunda desteklenmesi adına kullanımı için önerdikleri anlaşılmaktadır. Öğretmen adaylarının işaret dili eğitimi almalarının gerekli olduğunu ve bu dili eğitimde kullanma yeterlikleri için mutlaka lisans eğitimlerinde teorik ve uygulamalı olarak 2 saat yerine en az 4 saatlik ders olarak almalarına ilişkin görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

5. SONUÇ

Çalışmada elde edilen bulguların dil becerileri, dil gelişiminin desteklenmesi bütünleştirmeye dayalı okul ortamlarının düzenlenmesi yönünden işitme engelli bireylerin eğitimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca araştırma bulgularının, ülkemizde okul ortamlarında işaret dili kullanımı ile ilgili akademik ve sosyal katılımı artırıcı uygulamalara, mesleki bilgi, beceri ve yetkinlik anlamında öğretmen eğitimine, işaret dili derslerinin verilmesinde ön koşul becerilere yönelik düzenlemeler ile güncellenen lisans programlarında seçmeli işaret dili ve Türk İşaret Dili derslerinin verilmesi ile ilgili düzenlemelere yol gösterici olabileceği düşünülmektedir. Buna göre Türkçe öğretmenliği programına devam eden öğretmen adaylarının alan dersleri, alan seçmeli genel kültür seçmeli ve meslek bilgisi dersleri ile ilgili düzenlemelerde işaret diline yer verilebilir. İşitme kaybı olan öğrencilerin eğitim öğretim düzenlemelerinin niteliğini artırıcı öğretmen eğitim programları düzenlenebilir. İşitme kaybının tanı, değerlendirme ve dil becerilerini üzerindeki etkisine yönelik çevrimiçi eğitim portalları hazırlanabilir. Eğitim materyalleri hazırlanarak, okullarda Türkçe derslerinde kullanılmak üzere öğretmen ve öğrenci erişimine açılabilir.

KAYNAKÇA

- Akay, E., Uzuner, Y. ve Girgin, Ü. (2014). Kaynaştırmadaki İşitme Engelli Öğrencilerle Gerçekleştirilen Destek Eğitim Odası Uygulamasındaki Sorunlar ve Çözüm Gayretleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi -Journal of Qualitative Research in Education*, 2(2), 43-68.
- Ankara Üniversitesi (AÜ) (2019). Sosyal Bilimler Enstitüsü, <http://sosbilens.ankara.edu.tr/>
- Behne, T., Carpenter, M., and Tomasello, M. (2005). One-year-olds Comprehend the Communicative Intentions Behind Gestures in a Hiding Game. *Developmental Science*, 8(6), 492-499.
- Belgin, E. ve Yücel, E. (2011). Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim, Baykoç, N. (Ed.), *İşitme Engelli Çocuklar ve Eğitimleri*, Ankara: Eğiten Kitap.
- Bogdan, C. R., and Biklen, S. K. (2007). *Qualitative Research for Education*, Boston: MA: Allyn ve Bacon, Inc.
- Calderon, R. (2000). Parent Involvement in Deaf Children's Education Programs as a Predictor of Child's Language, Early Reading, and Social-Emotional Development. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 5, 140-155.
- Chute, P. M. and Nevins, M.E. (2002). *The Parents' Guide to Cochlear Implants*, Gallaudet University Press, Washington, D.C. (2002).
- Cook, B. (2004). Inclusive Teachers' Attitudes Towards Their Students with Disabilities: A Replication and Extension. *The Elementary School Journal*, 104(4), 307-320.
- Creswell, J. (2005). *Educational Research, Planning, Conducting and Evaluating Quantitative and Qualitative research*, New Jersey: Pearson Merrill Prentice Hall.
- Easterbrooks, S.R., Lederberg, A.R., Antia, S., Schick, B., Kushalnagar, P., Webb, M.Y., Branum-Martin, L. and Mc. Donald Connor. C. (2015). Reading Among Diverse DHH Learners: What, How, and for Whom? *American Annals of the Deaf*, 159(5), 419-432.
- Elo, S. and Kyngas, H. (2008). The Qualitative Content Analysis Process, *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107-115.
- Fellinger, J., Holzinger, D. and Pollard R.(2012). Mental Health of Deaf People. *Lancet*, 379 (9820), 1037-1044.
- Gallaudet University (2019). Gallaudet University M.A. In Sign Language Education. <https://www.gallaudet.edu/academic-catalog/graduate-education/departments-and-programs/department-of-american-sign-language-and-deaf-studies/ma-in-sign-language-education>
- Gürboğa, Ç. ve Kargın T. (2003). İşitme Engelli Yetişkinlerin Farklı Ortamlarda Kullandıkları İletişim Yöntemlerinin/Becerilerinin İncelenmesi. *Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 36, 51-64.
- Gürgür, H. (2005). *Kaynaştırma Uygulamasının Yapıldığı İlköğretim Sınıfında İşbirliği ile Öğretim Yaklaşımının İncelenmesi*. Yayınlanmış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güzel-Özmen, E. R. (2012). Zihinsel Engellilerde Öğretmenlik Uygulaması: Öğrencilikten Öğretmenliğe Geçiş Süreci, Özmen, E. R. (Ed.), *Öğretim Stratejileri*, Ankara: Pegem Akademi.
- Humphries, T. , Kushalnagar, P., Mathur, G., Napoli, D.J. Rathmann, C. and Smith, S. (2019). Support for Parents of Deaf Children: Common Questions and Informed, Evidence-Based Answers. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology*, 118, 134-132.
- Işıkdoğan Uğurlu, N. (2017). İşitme Engelli Okuyucuların Okuma Sürecinde Türkçenin ve Türk İşaret Dilinin Biçim-Sözdizim Özellikleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(2), 291-308.
- Işıkdoğan Uğurlu, N.; Kargın, T. & Aydın, Ö. (2019). The Comparison of the Morphological and Syntactic Awareness Skills of Deaf and Hard of Hearing Students Regarding Agreement and Tense Categories that Exist in Verbs in Reading Activities with Those of Students Without Hearing Disabilities. *Journal of Psycholinguistic Research*, 1-27.

- İlkbaşıaran, D. (2016). Ellerle Konuşmak Türk İşaret Dili Araştırmaları, Arık, E. (Ed.). *Türkiye'deki Sağır Gençlerin İletişim Alışkanlıkları ve Türk İşaret Dili'nin Toplumsal Dilbilimi Açısından İncelenmesi*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kayhan, N., ve Akçamete, G. (2019). The Effect of One Teach One Observe Model on Effective Teaching Skills of Classroom Teachers, *Journal of Education for Life*, 33(2), 151-168.
- Kayhan, N. (2020). İşitme Yetersizliği ve Görme Yetersizliği Olan Çocuklar ve Eğitimleri, Piştav Akmeşe, P. ve Altunay, B. (Ed.), *İşitme Yetersizliğinde Birlikte Öğretim Uygulamaları ve Öğretimsel Düzenlemeler*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kemaloğlu, Y. (2015). Odyolojide Temel Kavramlar ve Yaklaşımlar, Gündüz, M. ve Karabulut, H. (Eds.), *İşaret Dilleri ve İşaret Dillerinin Odyolojideki Yeri ve Önemi*, Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri.
- Kemaloğlu, Y. (2016). Ellerle Konuşmak: Türk İşaret Dili Araştırmaları, Arık, E. (Ed.). *Sağırliğin ve Sağırların Nörobijolojisi*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Knors, H. and Marschark, M. (2012). Language Planning For The 21st Century: Revisiting Bilingual Language Policy For Deaf Children, *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 17(3),291–305.
- Kubuş, O. İlkbaşıaran, İ. and Gilchrist S.K. (2016). Ellerle Konuşmak: Türk İşaret Dili Araştırmaları, Arık, E. (Ed.). *Türkiye'de İşaret Dili Planlaması ve Türk İşaret Dilinin Yasal Durumu*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kushalnagar, P., Bruce, S. Sutton, T. and Leigh, W.I. (2017). Retrospective Basic Parent-Child Communication Difficulties And Risk Of Depression İn Deaf Adults. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 29(1): 25–34.
- Lewis, R.B., and Doorlag, H., D. (1999). *Teaching Special Education Students İn General Education Classrooms* (5.th. ed), New York: Merril, Prentice Hall.
- Michigan State University. (2019). Sign Language is a Beneficial Life Skill. https://www.canr.msu.edu/news/sign_language_is_a_beneficial_life_skill
- Miles, M. B. and Huberman. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. (2nd ed.), Thousand Oaks, CA: Sage.
- Murawski, W. W., and Lochner, W. W. (2011). Observing Co-Teaching: What To Ask For, Look For And Listen For. *Intervention in School and Clinic*, 46(3), 174-183.
- Özsoy, S. (2018). Önsöz. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 1, 1.
- Petitto, L.A. and Holowka, S. (2002). Evaluating Attributions of Delay and Confusion İn Young Bilinguals: Special Insights From Infants Acquiring A Signed And Spoken Language. *Sign Language Studies*, 3(1), 4-34.
- Petitto., L.A., Katerelos., M., Levi., B., Gauna., K., Tetrault., K. and Ferraro, V. (2001). Bilingual Signed And Spoken Acquisition From Birth: Implications For The Mechanisms Underlying Early Bilingual Language Acquisition. *Journal of Child Language*, 28(2), 1-44.
- Piştav Akmeşe, P. (2016). Examination of Sign Language Education According to The Opinions Of Members From A Basic Sign Language Certification Program. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 16(4), 1189-1225.
- Piştav Akmeşe, P. and Kayhan N. (2016a). Opinions Of The Teachers About The Ommunication Modes/Approaches Used in The Education Period Of The Hearing İmpaired Children Who Are Educated At Pre-School Level. *Ege J Educ*; 17(2), 296-332.
- Piştav Akmeşe, P. and Kayhan N. (2016b). Opinions Of Teachers Of Children With Hearing İmpairment And Audiologist And Speech Pathologists About Education Of Children With Hearing Loss. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fak Derg*; 40, 88-112.
- Piştav Akmeşe, P. ve Kayhan, N. (2017). İşaret Dili Dersine Katılan Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Göre Türk İşaret Dili Eğitiminin İncelenmesi. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry (TOJQI)*, 8(1), 1-38.
- Piştav Akmeşe, P. ve Kayhan, N. (2018a). Türk İşaret Dili Dersini Alan Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Göre Okul Öncesi Dönemde İşaret Dili Öğretimi. II. International Congress on Early Childhood Intervention (ICECI2018) Özet Kitapçığı s. 148-149. 29 Mart – 01 Nisan 2018 Antalya, Türkiye.

- Piştav Akmeşe, P. ve Kayhan, N. (2018b). İşitme Engelli Bireylerin Eğitiminde Öğretimsel Düzenlemeler ve Türk İşaret Dili Kullanımı Hakkında Öğretmen Görüşleri. M. A. Melekoğlu, (Ed.), 28. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı (s. 148-156) içinde. Eskişehir.
- Piştav Akmeşe, P., Kayhan, N., Kirazlı, G., Ögüt, F. ve Kirazlı, T. (2018). Odyoloji ve Konuşma Bozuklukları Alanında Lisansüstü Eğitim Öğrencilerinin İşitme Kayıplı Çocukların Dil, Konuşma ve İletişim Becerilerinin Desteklenmesi ve Eğitimleri Hakkındaki Görüşleri. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 13-23.
- Piştav Akmeşe, P. (2018). Özel Eğitim ve Kaynaştırma, Şahbaz, Ü. (Ed). *İşitme Yetersizliği Olan Öğrenciler*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Piştav Akmeşe, P. (2019a). *Eğitimde Türk İşaret Dili*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Piştav Akmeşe, P. (2019b). Educational Science, Doğanay, A. and Kara, Ö.T. (Eds). *Educational Science, Turkish Sign Language (TID) As a Means of Communication and Its Training*, Ankara: Akademisyen Kitapevi.
- Piştav Akmeşe, P. (2020). İşitme Yetersizliği ve Görme Yetersizliği Olan Çocuklar ve Eğitimleri, Piştav Akmeşe, P. ve Altunay, B. (Ed.). *İşitme Yetersizliği Olan Çocukların Gelişimsel Özellikleri ve Kullandıkları İletişim Yaklaşımları*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Salend, J. J., and Duhaney, L. M. G. (1999). The Impact Of Inclusion On Students With And Without Disabilities And Their Educators. *Remedial and Special Education*, 20(2), 114 – 126.
- Sheyr, Z. Nicodemus, B. , Petrich, J. And Emmorey, K. (2018). Referring Strategies İn American Sign Language And English (With Co-Speech Gesture): The Role Of Modality İn Referring Ton On-Nameable Objects. *Applied Psychoinguistic*, 39(5), 961-987.
- Sucuoğlu, B., ve Kargin, T. (2006). *İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları, Yaklaşımlar, Yöntemler, Teknikler*, Ankara: Morpa Yayıncılık.
- Swanwick, R. (2001). The Demands Of A Sign Bilingual Context For Teachers And Learners: An Observation Of Language Use And Learning Experiences. *Deafness and Education International*, 3(2), 62-79.
- UNICEF (2014). Access To School And The Learning Environment II-Universal Design For Learning. http://www.unicef.org/sites/default/files/uploads/booklets/IE_Webinar_Booklet_11.pdf
- Vallotton, C.D. (2011). Babies Open our Minds to Their Minds: How “Listening” to Infant Signs Complements and Extends our Knowledge of Infants and Their Development. *Infant Mental Health Journal*, 32(1), 115-133.
- WHO (Dünya Sağlık Örgütü) (2019). *Sağrlık ve İşitme Kaybı Deafness and Hearing Loss. Sağrlık ve İşitme Kaybı* <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 7. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YÖK (2018). Türkçe Öğretmenliği Lisans Programı. 24.06.2018 tarihinde http://www.yok.gov.tr/documents/10279/41805112/Turkce_Ogretmenligi_Lisans_Programi.pdf adresinden alındı.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Hearing disability largely affects language and speech development, accordingly the communication, different regulations and supports are needed in the schools in which the children with lack of hearing are educated. In the education of the hearing impaired children to communicate, auditory verbal method, sign language and the total method in which both of them are used together are used (Belgin and Yücel, 2011; Gürboğa and Kargin, 2003; İlkbaşıaran, 2016; Kubuş at al., 2016; Piştav-Akmeşe, 2016). In the 2016-2017 academic year, Turkish Sign Language Course (1st, 2nd and 3rd Grades) curriculum taught in the 1st, 2nd and 3rd grades of Primary Schools for the Hearing-Impaired was accepted with the decision of Turkish Education Board dated 26. 07. 2016 and numbered 52 (Ministry of National Education, 2016a). Sign language was added to all higher education programs as an elective course as of 2013-2014 academic year (İlkbaşıaran, 2013; Kemaloğlu, 2014; Kubuş at al., 2016). It has been taught as a compulsory course in the Hearing Impaired Teaching Programs as of 2014-2015 academic year. However, the number of the academic members who can give sign language education is very limited, because of this limitation, sign language course has been given as a compulsory course only since 2016 in the department of special education teaching. It cannot be opened in the other teaching departments as it is among elective courses and there is a lack of academic member. The preservice teachers in the departments other than special education teaching graduate without taking sign language education and the new branch teachers who are assigned to the schools for hearing impaired start teaching without knowing sign language. A lot of difficulties are faced in instructing. The main role in planning the support process in the education of the hearing impaired children and creating effective learning environments inarguably belongs to the teachers. In this regard, it is important to support the in-service and pre-service efficacies of the teachers and to improve their knowledge and skills in accordance with up-to-date programs (Akmeşe and Kayhan, 2018; Cook, 2004; Gürgür, 2005; Kayhan and Akçamete, 2019; Piştav Akmeşe and Kayhan, 2016a, b; Higher Education Institution [YÖK], 2018).

It has been seen significant for the teachers who will work in preschools, primary schools, secondary schools and high schools to take elective courses that will support the total participation of the individuals with special needs in their undergraduate period in order to include individuals who show different developmental characteristics from their peers to the educational environments in a fair and right based way. Turkish Sign Language (TSL) is one of these courses and is included in the major area courses of special education teaching and other departments as Liberal Education Elective Course. The study aims to investigate the opinions of the Turkish-language preservice teachers who take Turkish Sign Language elective course about the sign language course.

Method

This study, based on the opinions of the preservice teachers who take 2 hours of elective sign language course per week in the spring term of the 2017-2018 academic year, conducted with 18 final year undergraduate students in the Turkish-language teaching undergraduate program of a higher education institution. The study was designed in descriptive design according to the qualitative research method. The data that collected with the questionnaire form which includes open ended questions, 8 of which are demographic and 10 are prepared taking expert's opinion were descriptively analyzed (Bogdan and Biklen, 2007; Creswell, 2005; Miles and Huberman, 1994).

Findings

The opinions of the preservice teachers who took sign language elective course in Turkish-language teaching program about the sign language education and use of sign language in education are summarized under four themes which are *"School, family and society cooperation"*, *"Access and sustainability"*, *"Interdisciplinary studies and contribution to professional skills"* and *"Integration-based school-society."*

Preservice teachers suggested an accessible and sustainable practice for the qualified use of sign language for educational purposes in the schools. They stated that the Ministry of National

Education should open voluntary sign language courses and provide education in this field, the teachers who learn sign language should open courses in their schools and teach it to the families.

Conclusion and Discussion

To ensure that each individual benefits from education at the highest level, the professional knowledge and the skills of the teachers should be improved and the school, family and the student should realize their own responsibilities. Indeed, the literature draws attention to the early diagnosis and early education in the education of the individuals with special needs, emphasizes that the families and teachers should cooperate (Güzel-Özmen, 2012; Piştav Akmeşe and Kayhan, 2016a; Sucuoğlu and Kargın, 2006).

In the study, it draws attention that there should be postgraduate programs and preservice teachers want to continue their education. Higher Education Institution opened Department of Sign Language and Deaf Studies under Ankara University Institute of Social Sciences as of 2018-2019 academic year, provided an opportunity to the preservice teachers who want to continue postgraduate and doctoral programs. The candidates who become entitled to register to this program will be able to train in Sign Language translation thesis and non thesis program and Turkish Sign Language Doctoral program (Ankara Üniversitesi, 2019).

The findings of this study which is the first study in the literature which investigates the opinions and efficacies of the Turkish-language preservice teachers who take elective Turkish Sign Language course about the sign language has been thought to be able to contribute to supporting the language development, to education of the hearing impaired individuals, to practices to increase the academic and social studies about sign language use, to teacher training in terms of professional knowledge, skill and competence, to giving sign language in updated undergraduate programs and to the quality of the practices in the faculties.

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ TASARRUF DEĞERİNE İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI

Araştırma Makalesi / Research Article

Uzunöz, A., Aktepe, V. ve Özağaçhanlı, Z. (2020). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Tasarruf Değerine İlişkin Metaforik Algıları. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 36-51. | Geliş Tarihi: 16.12.2019
Kabul Tarihi: 29.05.2020
E-ISSN: 2149-3871

Prof. Dr. Abdulkadir UZUNÖZ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü
uzunozak@gmail.com
ORCID No: 0000-0002-4130-4612

Doç. Dr. Vedat AKTEPE
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü
vedataktepe@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-5259-9340

Zelal ÖZAĞAÇHANLI
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi
agachanzelal@gmail.com
ORCID No: 0000-0001-7043-3344

ÖZ

Sosyal Bilgiler dersinin insan yaşantısı için önemli olan bilgiyi, beceriyi ve değerleri kazandıran bir ders olması; 2005 ve 2018 yıllarında gerçekleştirilen program değişikliklerinde değer eğitimi konusunun program içinde vurgulanması bu araştırmanın hareket noktasını teşkil etmektedir. Bu çalışmada programa yeni girmiş olan “tasarruf” değeri üzerinde çalışılmış ve öğretmen adaylarının “tasarruf” kavramına ilişkin metaforlarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemine uygun olarak Olgubilim deseninden yararlanılmıştır. Veri toplama aracı olarak görüşme formu kullanılmıştır. Bu bağlamda öğretmen adaylarına “Tasarruf gibidir; Çünkü” şeklinde ifadeleri sorulmuştur. Görüşme formundaki ilk boşluğa “tasarruf” kavramı ile ilgili benzetim kurmaları ve ikinci boşluğa ise kurmuş oldukları benzetimin gerekçesini açıklamaları istenmiştir. Elde edilen verilerin analizinde ise içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Ölçme aracının güvenilirliği %89 olarak bulunmuştur. Araştırmanın çalışma grubunu; 2018-2019 eğitim öğretim yılı güz döneminde bir devlet üniversitesinde 1., 2., 3. ve 4. sınıflarda öğrenim gören 95 kadın, 74 erkek toplam 169 sosyal bilgiler öğretmen adayı oluşturmaktadır. Elde edilen verilere göre; öğretmen adayları tasarruf kavramıyla ilgili 59 farklı metafor üretmişlerdir. Üretilen metaforlar ortak özellikleri açısından on kavramsal kategori altında toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Öğretmen Adayı, Tasarruf, Metafor.

METAPHORICAL PERCEPTIONS OF SOCIAL STUDIES PRESERVICE TEACHERS REGARDING THE SAVINGS VALUE

ABSTRACT

The fact that social studies is a course providing knowledge, skill and value that are important for human life and the emphasis on value education within the curriculum in the program changes in 2005 and 2018 is the starting point of this research. In this study, the value of saving that was just entered the program was studied and it was aimed to determine the metaphors of the preservice teachers regarding the concept of value of “saving”.

In this study, phenomenological pattern was implemented in accordance with the qualitative research model. Interview form was used as data collection tool. In this sense, questions such as “saving is like Because” was asked to the preservice teachers. They were asked for set up an analogy about the notion of saving in the first blank on the interview form and explaining the reason behind the analogy they made. Content analysis technique was used in analysing the acquired data. The reliability of surveying means was determined as %89. The study group consisted of the research; in the fall semester of the 2018-2019 academic year, 95 women and 74 men studying at the 1st, 2nd, 3rd and 4th grades constitute a total of 169 social studies teacher preservice. According to the data obtained, the preservice teachers produced 59 different metaphors about the concept of saving. Metaphors produced are subsumed under 10 conceptual categories in terms of common trait.

Keywords: Social Studies, Preservice Teachers, Saving, Metaphor.

1. GİRİŞ

Toplumlar tarihsel süreç içerisinde birçok olay ve olgudan olumlu-olumsuz yönde etkilenmişlerdir. Toplumlara olumsuz yönde etkileyen durumları önlemenin en etkili yolu, toplumun devamlılığını sağlayan ve toplumu ayakta tutan unsurların başında gelen değerleri kazandırmaktır (Çelikkaya ve Kürümlüoğlu, 2018). Değer kelime anlamı ile insan, toplum, kurum ya da ideolojinin düşünce, tutum, davranış ve etkinliklerinde kabul görülüp benimsenen inanç, yargı, amaç, ölçüt, rehber, kural, duygu ve düşünceler olarak ifade edilmektedir (Dilmaç ve Ekşi: 2007; Yalman, Aktepe ve Uzunöz, 2018). Bu doğrultuda değerler, insanların hayatını biçimlendiren, yön veren toplumsal bütünlüğü sağlayan öğelerdir. Eğitim kurumları insan hayatında önemli bir yeri ifa eden değerleri öğrencilere kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu noktada değer eğitiminin işlevi önem kazanmaktadır. Değer eğitiminin günümüze kadar hangi yollardan geçtiğinin vurgulanması da değer eğitiminin önemini anlaşılması aşamasında yol göstermektedir (Uzunöz, Aktepe ve Köybaşı, 2018).

Değerler, eğitim kurumlarında birçok ders bünyesinde öğrencilere kazandırılmaktadır. İyi vatandaş yetiştirmeyi amaçlayan sosyal bilgiler dersi de vatandaşlığın “değer” boyutunun öğrencilere sunulmasında önemli bir yere sahiptir (Tonga ve Uslu, 2015). Bu bağlamda 2018 sosyal bilgiler öğretim programında öğrencilere doğrudan ve dolaylı yollarla kazandırılması beklenen birçok değer bulunmaktadır. “Tasarruf” da 2018 sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler arasında yer almaktadır (MEB, 2018).

Tasarruf kelime anlamı ile bir şeyi dilediği şekilde kullanma yetkisi, parayı ya da tüketilebilecek herhangi bir şeyi dikkatli bir şekilde kullanma, idareli bir şekilde harcama anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2020). Yani, tasarruf bireylerin geleceğin belirsizliği karşısında aldığı tedbir olarak da ifade edilmektedir (Akat, 2009). Tasarruf, kaynakları tüketmede bireyin idareli davranarak gelecekte daha çok tüketimde bulunması, ileride ortaya çıkabilecek öngörülmeyen durumları engelleme imkânı da sağlamaktadır. Bu bağlamda tasarruf değerinin öğrencilere kazandırılması yaşamlarda karşılarına çıkacak problemlere karşı önlem alma ve bunları çözme aşamasında önemli bir yere sahiptir. İnsanların harcamalarını ihtiyaçlarından fazla yapmaması ve elindekileri boşa harcamamasına yönelik olan tasarruf değerine yönelik algıları gelecekte ortaya çıkabilecek problemleri çözmeye yardımcı olacaktır.

Bireylerin bazı kavram, algı ve tutumlarını daha anlaşılır ifade etmelerinde metaforlar kullanılabilir. Metafor Türkçede “benzetme”, “eğretileme”, kelimeleriyle mecaz anlamda kullanılmaktadır. Aydın’a (2010) göre, kişinin bir kavram veya olguyu algıladığı şekilde benzetme yaparak ifade etme şeklidir. Cerit (2008) ise metaforları, insanların çevreyi, hayatı, olayları ve

nesneleri ne şekilde algıladıklarını değişik benzetmeler ile açıklayan birer araç olarak ifade etmektedir. Aydoğdu'ya (2008) göre, metaforlar kişilerin bilinmeyeni bilinen ile ilişkilendirip kavramların arasında yeni bağlantılar kurmasını sağlar ve bu yönü ile bireylerde yaratıcılığı geliştirdiğini ifade eder. Bu konuda Arslan ve Bayrakçı (2006) ise metaforu; bilinmeyen şeylerin öğretilmesi, öğrenilen bilgilerin ise akılda tutulması ve hatırlanması konusunda geçerliliği ispatlanmış birer araç olarak ifade etmişlerdir. Uslu'ya (2015) göre ise metaforlar eğitimde; eğitimi planlamak, eğitim programını geliştirmek, öğrenmeyi teşvik etmek ve yaratıcı düşünmeyi geliştirmek için yararlı olduğu kadar, ayrıca öğretmen ve öğretim adaylarının algılarını belirlemek için de kullanılmaktadır.

Literatür incelendiğinde Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlere yönelik metafor geliştirme ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazılarında ele alınan konular açısından baktığımızda: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Barış Kavramına İlişkin Metaforları (Bulut ve Koca, 2017), Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin ve Öğretmen Adaylarının Evrensel Değerlere İlişkin Metafor Algıları (Çelikkaya ve Seyhan, 2017), Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersindeki Saygı ve Bilimsellik Değerine İlişkin Algıları: Metafor Analizi (Çelikkaya, Yakar ve Şarlayan, 2016), Ortaokul Öğrencilerinin Dayanışma Kavramına İlişkin Algılarının Metaforlar Yoluyla İncelenmesi (Hafize, Başer ve Yapıcı, 2018), Ortaokul Öğrencilerinin Adalet Kavramına İlişkin Metaforik Algıları (İnel, Urhan ve Ünal, 2018), Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Estetik Değerine İlişkin Öğrenci Algılarının İncelenmesi (Kılcan ve Akbaba, 2014), Ortaokul Öğrencilerinin Yardımseverlik Değeri ile ilgili Metafor Algıları (Sönmez ve Akıncan, 2013), Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Bağımsızlık Değerine Karşı Metaforik Algıları (Ulukalın ve Koçoğlu, 2017) olarak sıralanabilir. Ancak literatürde yapılan incelemelerle Tasarruf değeri ile ilgili bir çalışma yer almamakla birlikte, 2018 sosyal bilgiler öğretimi programında ilk defa yer alması ve bu kapsamda bu dersi yürütecek olan geleceğin sosyal bilgiler öğretmenlerinin tasarruf değerine ilişkin algılarının saptanması bu değerini sağlıklı bir şekilde öğrencilere aktarılması aşamasında önemli hale gelmektedir. Bu bağlamda araştırmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tasarruf değerine ilişkin algılarını metaforlarla tespit etmek amaçlanmıştır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada bir devlet üniversitesinde öğrenim gören sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tasarruf kavramına ilişkin metaforları tespit edilmeye çalışılmıştır. Öğretmen adaylarının tasarruf değerine ilişkin metaforik algılarını ne şekilde ifade ettiklerini ve nasıl nitelendiklerini belirlemek için araştırmanın alt problemleri şu şekildedir:

1. Öğretmen adaylarının “tasarruf” kavramına ilişkin üretmiş oldukları metaforlar nelerdir?
2. Öğretmen adaylarının “tasarruf” kavramına ilişkin metaforları cinsiyete göre nelerdir?
3. Öğretmen adaylarının “tasarruf” kavramına ilişkin metaforları hangi kavramsal kategoriler altında toplanmaktadır?
4. Öğretmen adaylarının “tasarruf” kavramına ilişkin metaforları sınıf düzeyleri bakımından nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada, nitel araştırma desenlerinden olan olgubilim kullanılmıştır. Olgubilim çalışmalarında çoğunlukla bir olguya dair bireysel algılarının tespit edilmesi amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Olgubilimciler çoğunlukla insanların benzer olayları ne şekilde algıladığı ve yorumladığına dair ortak noktaların olduğu varsayılır. Dolayısı ile Olgubilim deseni yapılan araştırmalarda bu ortak noktalar açıklanmaya çalışılır. Bu yöntemde araştırılan olgu ile ilgili olarak ortaya konan tanımlamalar kategorilere ayrılır. Bu kategorilerde bireylerin neyi düşündüklerini ortaya koymasında yardımcı olur (Çekmez, Yıldız ve Bütüner, 2012). Bu araştırmada öğretmen adaylarının tasarruf kavramına yönelik algıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılı güz döneminde bir devlet üniversitesinde öğrenim gören 169 sosyal bilgiler öğretmen adayı oluşturmaktadır. Yapılan analizlerde 63 kadın, 37 erkek olmak üzere 100 öğretmen adayının formu geçerli sayılmıştır. Bir metafor üretmemiş veya metaforla gerekçe arasında ilişki kuramamış, anlam olarak tutarsız olan formlar elenerek 37 erkek, 32 kadın olmak üzere toplam 69 öğretmen adayının formu geçersiz sayılıp kullanılmamıştır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının demografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Öğretmen Adaylarının Cinsiyete ve Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

Cinsiyet	Sınıf			
	I	II	III	IV
Kadın	31	15	27	22
Erkek	12	27	15	20
Toplam	43	42	42	42

2.3. Verilerin Toplanması

Katılımcıların tasarruf kavramına yönelik sahip oldukları metaforları tespit etmek amacıyla “Tasarruf gibidir; Çünkü” ifadesi yazılı olan bir form verilmiş ve bu formda cümleyi tamamlamaları istenmiştir. Metaforla ilgili öğretmen adaylarına kısa bir açıklama yapılarak sadece bir metafor üretmeleri ve düşüncelerini yazmaları istenmiştir

Metaforun kullanıldığı araştırmalarda “gibi” sözcüğü ile zihinsel imgenin konusu ile kaynağı arasındaki ilişkiyi tanımlamak için kullanılırken “çünkü” sözcüğü ile de üretilen metaforun mantıksal dayanağını oluşturmak için kullanılır (Saban, 2009). Her bireyin aynı metafora farklı anlamlar yükleyeceği için katılımcılardan birinci boşluğa tasarruf kavramı için bir metafor üretmeleri, ikinci boşluğa da bu metaforu yazma gerekçelerini açıklamaları istenmiştir. Böylelikle metaforun hangi amaç için kullanıldığı “niçin” sorusunun cevabıyla elde edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

2.4. Verilerin Analizi

Öğretmen adaylarının tasarruf kavramına ilişkin ürettikleri metaforların belirlenmesi nedeniyle, verilen görüşme formundan elde edilen bulgular içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi elde edilen bulguların daha detaylı incelenmesini sağlayarak kavram ve temalara ulaşmayı gerektirir. Üretilen metaforlar içerik analizi ile şu basamaklarda çözümlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013):

1. Kodlama ve Ayıklama Aşaması: Öğretmen adayları tarafından geliştirilen metaforlar tablo haline getirilmiştir. Bu tablolarda metaforlar kullanma sıklıklarına göre sıralamaya tabi tutulmuştur. Herhangi bir metafor kaynağını içermeyen, metaforun konusu ile kaynağı arasındaki ilişkiyi kuramamış ve anlam bakımından tutarsız olan formlar elenerek araştırma kapsamının dışında bırakılmıştır. Eleme işlemi sonucunda 59 adet geçerli metafor elde edilmiştir.

Öğretmen adaylarının metaforlara ilişkin görüşleri sunulurken kodlamalar kullanılmıştır. Katılımcıların kodlanmasında ilk iki harf (ÖA) öğretmen adayını, bundan sonraki rakam sırasını son harf ise (E-K) cinsiyeti ifade etmektedir.

2. Kategori Geliştirme Aşaması: Bu aşamada üretilen metaforlar; kaynak ile konu arasındaki ilişki bakımından incelenmiştir. Bu araştırmanın metafor konusunu tasarruf, kaynağını ise öğretmen adaylarının ürettiği metaforlar ile bu metaforlara yükledikleri anlamlar oluşturur. Yapılan inceleme sonucunda üretilen metaforların gerekçeleri dikkate alınarak 10 farklı kategori altında birleştirilmiştir. Bunlar; “Denge Unsuru Olarak Tasarruf”, “Öğretici Algısı Olarak Tasarruf”, “Fayda Sağlayıcı Olarak Tasarruf”, “Birikimsel Olarak Tasarruf”, “İhtiyaç Giderici Olarak Tasarruf”, “Süreklilik Olarak Tasarruf”, “Ahlaki Algı Olarak Tasarruf”, “Gelecek Açısından Tasarruf”, “Dönüştürülebilirlik Açısından Tasarruf”, “Koruyucu Bir Unsur Olarak Tasarruf” kategorileridir. Farklı kişiler tarafından aynı metaforlar üretilse bile bunlar gerekçelerine göre ayrı ayrı ilgili kategorilerin arasına yerleştirilmiştir.

3. Geçerlik ve Güvenirliği Sağlama Aşaması: Araştırmacının elde ettiği bulguları raporlaştırması ve elde edilen sonuçlara ne şekilde ulaştığını detaylı ağıklaması nitel bir araştırmanın geçerliliğini sağlayan en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Çalışmanın güvenirliğini hesaplamak amacıyla 59 metaforun bulunduğu liste ve 10 farklı kategorinin yer aldığı diğer liste sosyal bilgiler eğitimi alanında üç uzmana verilerek her iki liste arasında eşleştirme yapıları istenmiştir. Araştırmacı tarafından oluşturulmuş liste ile uzmanların oluşturduğu listeler arasında bir karşılaştırma yapılarak görüş birliği ve görüş ayrılıklarının sayıları belirlenerek çalışmanın güvenirliği, Miles ve Hubermann (1994) tarafından belirlenen “[Güvenirlik = (Görüş Birliği): (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) x 100]” formülü kullanılıp tespit edilmiştir. Güvenirlik açısından görüşüne başvurulan uzmanlar, yedi metaforu (düşünce, baraj, para, kumbara, vatan sevgisi, tuz ve altın) araştırmacının yaptığından farklı olarak diğer kategorilere yerleştirip ilişkilendirmişlerdir. Bu yönde yapılan güvenirlik analizinde araştırmanın güvenirliği [Güvenirlik = (59): (59 + 7) x 100 Güvenirlik % 89] olarak tespit edilmiştir. Nitel çalışmalarda uzmanların değerlendirmeleri sonucunda aralarındaki uyum % 90’a yakın veya bunun üstünde olduğunda tatmin eden düzeyde bir güvenirlik sağlanmış olur (Saban, 2008).

3. BULGULAR

3.1. Birinci Alt Probleme Ait Bulgular

Öğretmen adaylarının “tasarruf” kavramına ilişkin üretmiş oldukları metaforlar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Öğretmen Adaylarının Tasarruf Değerine İlişkin Ürettiği Metaforlar

Metafor Sırası	Metafor Adı	Frekans	Metafor Sırası	Metafor Adı	Frekans
		<i>f</i>			<i>f</i>
1	Kumbara	7	31	Kul hakkı	1
2	Para	6	32	Lamba	1
3	Su	5	33	Müjde	1
4	Ağaç	3	34	Oksijen	1
5	Aile	3	35	Orman	1
6	Anne	3	36	Öğrenci	1
7	Asgari ücret	3	37	Sınav	1
8	Musluk	3	38	Devlet bütçesi	1
9	Devlet	3	39	Doğa	1
10	Yağmur damlası	3	40	Dua	1
11	Zaman	3	41	Düşünce	1
12	Baraj	2	42	Eğitim	1
13	Sensörlü lamba	2	43	Ekonomi dersi	1
14	Sevđi	2	44	Gelecek	1
15	Geri dönüşüm kutusu	2	45	Göl	1
16	Güneş paneli	2	46	Hayal	1
17	Kâğıt	2	47	Hayat	1
18	Su kuyusu	2	48	Işık	1
19	Terazi	2	49	İhtiyaç	1
20	Vatan sevgisi	2	50	Kaktüs	1
21	Vicdan	2	51	Su damlası	1
22	Aile bütçesi	1	52	Teknoloji	1
23	Akciğer	1	53	Tohum	1
24	Altın	1	54	Toprak	1
25	Baba	1	55	Tuz	1
26	Babaanne	1	56	Yaşam enerjisi	1
27	Bilgi	1	57	Yemek	1
28	Cam	1	58	Yer altı suyu	1
29	Can simidi	1	59	Zenginlik	1
30	Kredi kartı limiti	1			

Tablo 2 incelendiğinde öğretmen adaylarının “tasarruf” kavramına yönelik 59 tane farklı metafor oluşturdukları görülmektedir. Metaforların tekrarlanma sıklıklarına baktığımızda; *kumbara* (f=7), *para* (f=6), *su* (f=5) metaforları ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Bunları takiben diğer sık tekrarlı metaforlar ise; *ağaç*, *aile*, *anne*, *asgari ücret*, *musluk*, *devlet*, *yağmur damlası*, *zaman* (f=3) metaforlarıdır. Bu metaforlara ilişkin katılımcı görüşlerinden bazıları şunlardır:

ÖA.78-K “*Tasarruf kumbaraya benzer. Çünkü gelecekle ilgili bir planımızı gerçekleştirmek için birikimlerimizi tutar.*”

ÖA.16-K “*Tasarruf paraya benzer. Çünkü ihtiyaçlarımızı karşılamamızda ne kadar önemli olduğunu ve dikkatli kullanmamız gerektiğini yokluğunda anlarız.*”

ÖA.7-E “*Tasarruf suya benzer. Çünkü ihtiyaç duyduğumuz her an susuzluğumuzu gidererek bizi hayatta tutar.*”

3.2. İkinci Alt Probleme Ait Bulgular

Öğretmen adayları tarafından üretilen metaforların cinsiyete ilişkin bulguları Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3: Üretilen Metaforların Cinsiyete Göre Dağılımı

Metafor Sırası	Metafor Adı	Cinsiyet			Metafor Sırası	Metafor Adı	Cinsiyet		
		K	E	f			K	E	f
1	Kumbara	7	-	7	31	Kul hakkı	1	-	1
2	Para	4	2	6	32	Lamba	1	-	1
3	Su	2	3	5	33	Müjde	1	-	1
4	Ağaç	1	2	3	34	Oksijen	-	1	1
5	Aile	3	-	3	35	Orman	-	1	1
6	Anne	3	-	3	36	Öğrenci	1	-	1
7	Asgari ücret	1	2	3	37	Sınav	1	-	1
8	Musluk	1	2	3	38	Devlet bütçesi	-	1	1
9	Devlet	2	1	3	39	Doğa	1	-	1
10	Yağmur damlası	3	-	3	40	Dua	1	-	1
11	Zaman	3	-	3	41	Düşünce	-	1	1
12	Baraj	-	2	2	42	Eğitim	1	-	1
13	Sensörlü lamba	1	1	2	43	Ekonomi dersi	1	-	1
14	Sevgi	1	1	2	44	Gelecek	-	1	1
15	Geri dönüşüm kutusu	1	1	2	45	Göl	1	-	1
16	Güneş paneli	1	1	2	46	Hayal	1	-	1
17	Kâğıt	1	1	2	47	Hayat	1	-	1
18	Su kuyusu	2	-	2	48	Işık	1	-	1
19	Terazi	1	1	2	49	İhtiyaç	1	-	1
20	Vatan sevgisi	-	2	2	50	Kaktüs	1	-	1
21	Vicdan	1	1	2	51	Su damlası	-	1	1
22	Aile bütçesi	1	-	1	52	Teknoloji	-	1	1
23	Akciğer	1	-	1	53	Tohum	-	1	1
24	Altın	1	-	1	54	Toprak	-	1	1
25	Baba	-	1	1	55	Tuz	1	-	1
26	Babaanne	-	1	1	56	Yaşam enerjisi	1	-	1
27	Bilgi	-	1	1	57	Yemek	1	-	1
28	Cam	-	1	1	58	Yeraltı suyu	1	-	1
29	Can simidi	-	1	1	59	Zenginlik	1	-	1
30	Kredi kartı limiti	1	-	1					
Toplam							100		

Tablo 3 incelendiğinde öğretmen adaylarının ürettikleri metaforların cinsiyet düzeyine göre dağılımına bakıldığında en sık tekrarlı olan *kumbara* (f=7) metaforu sadece kadın öğretmen adayları tarafından oluşturulduğu görülmektedir. Bunu takiben yine en sık tekrarlı olan ve sadece kadın öğretmen adayları tarafından oluşturulan diğer metaforlar ise; *aile, anne, yağmur damlası, zaman* (f=3) ve *su kuyusu* (f=2) metaforlarıdır. Erkek öğretmen adaylarının tasarrufu en çok tanımladıkları metaforlar; *su, asgari ücret, baraj, musluk, para, ağaç ve vatan sevgisi*'dir. Sadece erkek öğretmen adayları tarafından oluşturulmuş metaforlar ise; *baraj, vatan sevgisi, baba, babaanne, bilgi, cam, can simidi, oksijen, orman, devlet bütçesi, düşünce, gelecek, su damlası, teknoloji, tohum ve toprak* metaforlarıdır. Kadın ve erkek öğretmen adayları tarafından eşit düzeyde tekrarlanan metaforlar ise; *sensörlü lamba, sevgi, geri dönüşüm kutusu, güneş paneli, kâğıt, terazi ve vicdan*'dir.

3.3. Üçüncü Alt Probleme Ait Bulgular

Öğretmen adaylarının “tasarruf” kavramına ilişkin ürettikleri metaforların hangi kavramsal kategoriler altında toplandığına dair bulgular Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: Tasarruf Kavramına Yönelik Üretilen Metaforların Kategorileri

Tablo 4: Kategori 1 “Denge Unsuru Olarak Tasarruf”

Kavramsal Kategori	Metaforlar	f	Metafor Sayısı
Denge Unsuru Olarak	Anne (3), Musluk (3), Terazi (2), Asgari ücret (2), Öğrenci (1), Doğa (1), Aile bütçesi (1), Vicdan (1), Devlet bütçesi (1), Ekonomi dersi (1), Kredi kartı limiti (1), Orman (1), Kaktüs (1), Para (1), Sensörlü lamba (1), Yemek (1), Toprak (1), Ağaç (1)	24	18

Bu kategoride Öğretmen adaylarının üretmiş oldukları metaforların gerekçelerinden hareketle tasarruf kavramı denge unsuru olarak düşünülmüştür. En fazla metaforun yer aldığı kategoridir. Açıklamalara bakıldığında tasarrufun her alanda dengeyi sağladığı düşüncesi hakimdir.

Bu kategoride tasarruf kavramı en çok *musluk* (f=3), *anne* (f=3), *terazi* (f=2), *asgari ücret* (f=2) ile açıklanmıştır. Bu kategoride yer alan metaforlara ilişkin katılımcı görüşlerinden bazıları şunlardır:

ÖA.100-K “*Tasarruf anneye benzer. Çünkü her şeyi ölçülü kullanarak harcamalarda dengeyi sağlar.*”

ÖA.69-E “*Tasarruf musluğa benzer. Çünkü suyu dengeli kullanmayı sağlar. Ne az kullanırsın ne de çok kullanırsın. İhtiyacın olduğu kadarını kullanmanı sağlar.*”

ÖA.83-E “*Tasarruf teraziye benzer. Çünkü her kefesine neyi koyarsan dengeyi sağlamaya çalışırsın. Tasarruf yaparak dengeyi kurmaya çalışırsın.*”

ÖA.21-K “*Tasarruf kaktüse benzer. Çünkü içindeki suyu gerektiği zaman dengeli bir şekilde kullanır.*”

Tablo 5: Kategori 2 “Öğretici Algısı Olarak Tasarruf”

Kavramsal Kategori	Metaforlar	f	Metafor Sayısı
Öğretici Algısı Olarak	Aile (3), Sınav (1), Babaanne (1), Asgari ücret (1), Para (1), Hayat (1), Eğitim (1)	9	7

Bu kategoride yer alan metaforların ortak özellikleri dikkate alındığında öğretmen adayları tasarruf kavramını öğretici yönü olan bir unsurla ilişkilendirmiştir. Bu kategoride en çok kullanılan metafor *aile* (f=3)’dir. Diğer metaforlar ise *sınav*, *babaanne*, *asgari ücret*, *para*, *hayat* ve *eğitim*’dir. Bu kategoride yer alan metaforlara ilişkin katılımcı görüşlerinden bazıları şunlardır:

ÖA.40-K “*Tasarruf aileye benzer. Çünkü her bireyin diğerlerini düşünmesini gerektirir ve böylece tüm insanlığı düşünerek bilinçli bir tüketici olmayı öğrenirsin.*”

ÖA.1-K “*Tasarruf sınava benzer. Çünkü bize bir hedef belirleyip gelecek kaygısı taşımayı öğretir.*”

ÖA.50-K “*Tasarruf hayata benzer. Çünkü gelecek için nasıl yaşamamız gerektiğini öğretir.*”

ÖA.72-K “*Tasarruf eğitime benzer. Çünkü bize bilinçli olmayı ve davranmayı öğretir.*”

Tablo 6: Kategori 3 “Fayda Sağlayıcı Olarak Tasarruf”

Kavramsal Kategori	Metaforlar	f	Metafor Sayısı
Fayda Sağlayıcı Olarak	Zaman (3), Para (3), Güneş paneli (2), Ağaç (2), Sevgi (2), Vatan sevgisi (2), Yağmur damlası (2), Sensörlü lamba (1), Işık (1), Zenginlik (1), Tohum (1), Mütde (1), Lamba (1)	22	13

Bu kategoride metafor üreten öğretmen adaylarının açıklamalarına bakıldığında tasarrufun fayda sağlayıcı bir yönüne dikkat çekilmiştir. En çok kullanılan metaforlar; *zaman*, *para*, *güneş paneli*, *ağaç*, *sevgi*, *vatan sevgisi* ve *yağmur damlası*’dır. Bu kategoride yer alan metaforlara ilişkin katılımcı görüşlerinden bazıları şunlardır:

ÖA.43-K “*Tasarruf zamana benzer. Çünkü iyi kullanıldığında en güzel anıları biriktirir.*”

ÖA.51-E “*Tasarruf ağaca benzer. Çünkü kökleriyle toprağı tutar, yapraklarıyla oksijen sağlar, insanlara gölgelik olur, her yönüyle fayda sağlar.*”

ÖA.49-E “*Tasarruf güneş paneline benzer. Çünkü güneş ışığından enerji üreterek faydalanmamızı sağlar.*”

ÖA.74-K “*Tasarruf ışığa benzer. Çünkü karanlık ortamlarda etrafımızı aydınlatır ve önümüzü görmemizi sağlar.*”

Tablo 7: Kategori 4 “Birikimsel Olarak Artan Tasarruf”

Kavramsal Kategori	Metaforlar	f	Metafor Sayısı
Birikimsel Olarak Artan	Kumbara (2), Bilgi (1), Para (1), Altın (1), Yağmur damlası (1), Göl (1)	7	6

Bu kategoride öğretmen adaylarının ürettiği en sık tekrarlı metafor *kumbara* (f=2)’dir. İki ayrı öğretmen adayı tarafından yapılan açıklamada tasarruf kavramı; kumbaranın birikim yapmamızı sağlayan işleviyle bağdaştırılmıştır. Diğer metaforlar; *bilgi, para, altın, yağmur damlası* ve *göl* (f=1) metaforlarıdır. Bu kategoride yer alan metaforlara ilişkin katılımcı görüşlerinden bazıları şunlardır:

ÖA.3-K “*Tasarruf kumbaraya benzer. Çünkü küçük birikimleri artırmamızı sağlar.*”

ÖA.4-E “*Tasarruf paraya benzer. Çünkü biriktirdikçe daha çok değerlenir.*”

ÖA.64-K “*Tasarruf yağmur damlasına benzer. Çünkü bir araya gelerek su kaynaklarını oluşturur.*”

ÖA.80-K “*Tasarruf altına benzer. Çünkü biriktirdikçe değerlenir ve artar. Böylece alamadığımız şeyleri biriktirerek almamıza olanak sağlar.*”

Tablo 8: Kategori 5 “İhtiyaç Giderici Olarak Tasarruf”

Kavramsal Kategori	Metaforlar	f	Metafor Sayısı
İhtiyaç Giderici Olarak	Su (5), Su kuyusu (2), Yaşam enerjisi (1), Yeraltı suyu (1), İhtiyaç (1), Akciğer (1), Oksijen (1), Tuz (1), Can simidi (1), Hayal (1), Su damlası (1), Baraj (1)	17	12

Bu kategoride üretilen metaforlar gerekçeleriyle ilişkilendirildiğinde tasarrufun ihtiyaçlarımızı gidermede sağladığı kolaylık ve önemine vurgu yapılmıştır. En çok kullanılan metafor *su* (f=5)’dur. Onu takiben *su kuyusu* (f=2), geri kalan metaforlar ise; *yer altı suyu, ihtiyaç, akciğer, oksijen, tuz, can simidi, hayal, su damlası* ve *baraj* (f=1) metaforlarıdır. Bu kategoride yer alan metaforlara ilişkin katılımcı görüşlerinden bazıları şunlardır:

ÖA.36-K “*Tasarruf su kuyusuna benzer. Çünkü susuzluğumuza çare olur.*”

ÖA.11-E “*Tasarruf su damlasına benzer. Çünkü etkisiz görünse de bir araya geldiğinde su kaynaklarını oluşturur ve su ihtiyacımızı giderir.*”

ÖA.13-K “*Tasarruf yaşam enerjisine benzer. Çünkü en güçsüz olduğumuz zamanlarda bizi harekete geçirir.*”

ÖA.33-E “*Tasarruf can simidine benzer. Çünkü boğulma anında hayatta kalabilmek için aldığımız bir önlemdir.*”

Tablo 9: Kategori 6 “Süreklilik Olarak Tasarruf”

Kavramsal Kategori	Metaforlar	f	Metafor Sayısı
Süreklilik Olarak	Kumbara (1), Baraj (1)	2	2

Bu kategoride öğretmen adayları tarafından *kumbara* (f=1), *baraj* (f=1) olmak üzere iki metafor oluşturulmuştur. Bu kategoride yer alan metaforlara ilişkin katılımcı görüşlerinden bazıları şunlardır:

ÖA.27-K “*Tasarruf kumbaraya benzer. Çünkü ihtiyaç duyduğumuz zamanlarda bize sürekli kaynak sağlar.*”

ÖA.93-E “*Tasarruf baraja benzer. Çünkü suyun boşa akmasını engelleyerek enerji ve su ihtiyacını sürekli sağlar.*”

Tablo 10: Kategori 7 “Ahlaki Algı Olarak Tasarruf”

Kavramsal Kategori	Metaforlar	f	Metafor Sayısı
Ahlaki Algı Olarak	Vicdan (1), Kul hakkı (1)	2	2

Bu kategoride *vicdan* (f=1), *kul hakkı* (f=1) olmak üzere iki metafor üretilmiştir. En az metaforun oluşturulduğu kategorilerden biridir. Üretilen metaforların gerekçelerine bakıldığında tasarruf kavramı ahlaki bir boyutta ele alınmış vicdan ve kul hakkı ile ilişkilendirilmiştir. Bu kategoride yer alan metaforlara ilişkin katılımcı görüşleri şunlardır:

ÖA.68-K “*Tasarruf vicdana benzer. Çünkü tüm insanlığı düşünme bilincini içimizde taşır.*”

ÖA.5-K “*Tasarruf kul hakkına benzer. Çünkü doğanın bize sunduğu tüm nimetlerde başka insanların da hakları olduğu bilincini taşıyarak tüm insanlığı düşünme bilincini geliştirir.*”

Tablo 11: Kategori 8 “Gelecek Açısından Tasarruf”

Kavramsal Kategori	Metaforlar	f	Metafor Sayısı
Gelecek Açısından	Kumbara (4), Devlet (3), Baba (1), Gelecek (1),	9	4

Bu kategoride oluşturulan metaforların gerekçelerine bakıldığında tasarrufun geleceği düşünmeyi gerektirdiği yönüne dikkat çekilmiştir. En çok kullanılan metaforlar; *kumbara* (f=4), *devlet* (f=2)’dir. Diğer iki metafor ise *baba* ve *gelecek* (f=1)’dir. Bu kategoride yer alan metaforlara ilişkin katılımcı görüşlerinden bazıları şunlardır:

ÖA.34-K “*Tasarruf kumbaraya benzer. Çünkü ileride yaşayacağımız sıkıntılarda gelecek için bir güvence olur bize.*”

ÖA.30-E “*Tasarruf devlete benzer. Çünkü geleceğimizi güvenceye alır.*”

ÖA.9-E “*Tasarruf geleceğe benzer. Çünkü bize uzun vadeli planlar yaptırır.*”

ÖA.65-E “*Tasarruf babaya benzer. Çünkü çocuklarına iyi bir gelecek sağlamak için kazandığını çok dikkatli kullanır.*”

Tablo 12: Kategori 9 “Dönüştürülebilirlik Açısından Tasarruf”

Kavramsal Kategori	Metaforlar	f	Metafor Sayısı
Dönüştürülebilirlik Açısından	Kâğıt (2), Geri dönüşüm kutusu (2), Teknoloji (1), Cam (1)	6	4

Bu kategoride öğretmen adaylarının ifadelerine bakıldığında tasarruf nesnelerin geri dönüşümünü sağlayıp tekrar kullanıma sunulması ile ilişkilendirilmiştir. Bu kategoride üretilen metaforlar; *kâğıt*, *geri dönüşüm kutusu*, *teknoloji* ve *cam*’dır. Bu kategoride en çok kullanılan metaforlar; *kâğıt* (f=2), *geri dönüşüm kutusu* (f=2)’dur. Bu kategoride yer alan metaforlara ilişkin katılımcı görüşlerinden bazıları şunlardır:

ÖA.55-E “*Tasarruf kâğıda benzer. Çünkü kullanıldığında bile farklı bir forma dönüştürülebilir ve tekrar kullanıma sunulur.*”

ÖA.10-K “*Tasarruf geri dönüşüm kutusuna benzer. Çünkü doğaya atık bırakmadan eşyaları bize tekrar kullanıma sunar.*”

ÖA.24-E “*Tasarruf teknolojiye benzer. Çünkü birçok şeyi ayrıştırarak farklı bir şekilde tekrar kullanmamıza imkân yaratır.*”

ÖA.15-E “*Tasarruf cama benzer. Çünkü kırılrsa bile tekrar tekrar dönüştürülerek kullanılır.*”

Tablo 13: Kategori 10 “Koruyucu Bir Unsur Olarak Tasarruf”

Kavramsal Kategori	Metaforlar	f	Metafor Sayısı
Koruyucu Bir Unsur Olarak	Dua (1), Düşünce (1)	2	2

Bu kategorideki öğretmen adayları tarafından üretilen metaforların gerekçelerine bakıldığında tasarruf kavramı koruyucu bir unsur olarak ifade edilmiştir. Bu kategoride üretilen metaforlar; *dua ve düşünce*'dir. Bu kategoride yer alan metaforlara ilişkin katılımcı görüşleri şunlardır:

ÖA.60-K “*Tasarruf düşünceye benzer. Çünkü düşünce bizi yanlış şeyler yapmaktan alıkoyar ve kollar.*”

ÖA.8-K “*Tasarruf duaya benzer. Çünkü en zor zamanlarımızda bizi rahatlatır. Koruyucu bir unsurdur.*”

3.4. Dördüncü Alt Probleme Ait Bulgular

Öğretmen adaylarının “tasarruf” kavramına ilişkin ürettikleri metaforların sınıf düzeylerine ilişkin bulguları Tablo 14’te sunulmuştur.

Tablo 14: Metaforların Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

Metafor Adı	Sınıf Düzeyi				Toplam	Metafor Adı	Sınıf Düzeyi				Toplam
	1	2	3	4			1	2	3	4	
Kumbara	4	1	-	2	7	Kul hakkı	-	1	-	-	1
Para	2	1	2	1	6	Lamba	-	-	-	1	1
Su	1	1	-	3	5	Müjde	-	-	-	1	1
Ağaç	1	-	1	1	3	Oksijen	-	-	1	-	1
Aile	1	-	2	-	3	Orman	-	-	1	-	1
Anne	2	-	-	1	3	Öğrenci	-	1	-	-	1
Asgari ücret	1	-	-	2	3	Sınav	1	-	-	-	1
Musluk	-	2	1	-	3	Devlet bütçesi	-	1	-	-	1
Devlet	-	1	1	1	3	Doğa	1	-	-	-	1
Yağmur damlası	1	-	-	2	3	Dua	1	-	-	-	1
Zaman	-	1	1	1	3	Düşünce	-	1	-	-	1
Baraj	1	-	-	1	2	Eğitim	-	-	1	-	1
Sensörlü lamba	-	-	1	1	2	Ekonomi dersi	-	-	1	-	1
Sevgi	-	-	1	1	2	Gelecek	-	1	-	-	1
Geri dönüşüm kutusu	-	1	-	1	2	Göl	-	1	-	-	1
Güneş paneli	-	1	1	-	2	Hayal	-	-	-	1	1
Kâğıt	1	1	-	-	2	Hayat	1	-	-	-	1
Su kuyusu	-	-	2	-	2	Işık	-	1	-	-	1
Terazi	1	-	1	-	2	İhtiyaç	-	-	1	-	1
Vatan sevgisi	-	-	2	-	2	Kaktüs	-	-	1	-	1
Vicdan	1	1	-	-	2	Su damlası	-	-	-	1	1
Aile bütçesi	1	-	-	-	1	Teknoloji	-	-	1	-	1
Akciğer	-	-	1	-	1	Tohum	1	-	-	-	1
Altın	-	-	1	-	1	Toprak	-	-	-	1	1
Baba	-	1	-	-	1	Tuz	-	-	-	1	1
Babaanne	1	-	-	-	1	Yaşam enerjisi	-	-	1	-	1
Bilgi	-	-	1	-	1	Yemek	-	-	-	1	1
Cam	-	-	-	1	1	Yeraltı suyu	-	-	1	-	1
Can simidi	-	-	-	1	1	Zenginlik	1	-	-	-	1
Kredi kartı limiti	-	-	1	-	1						

Tablo 14’e bakıldığında “tasarruf” kavramı tüm sınıf düzeylerinde en fazla *kumbara* (f=7), *para* (f=6), *su* (f=5) kelimeleriyle ilişkilendirilmiştir. Bu metaforları takiben yine tüm sınıf

düzeylerine bakıldığında en çok tekrarlanan metaforlar *ağaç, aile, anne, asgari ücret, musluk, devlet, yağmur damlası ve zaman* (f=3) metaforlarıdır. Sınıf düzeylerine ayrı ayrı baktığımızda 1. sınıfta 20 farklı metafor oluşturulmuş ve oluşturulan bu metaforlar 25 kişi tarafından tekrar edilmiş, en fazla tekrar edilen metafor ise *kumbara* (f=4)'dır. *Aile bütçesi, babaanne, sınav, doğa, dua, hayat, tohum ve zenginlik* metaforları sadece bu sınıf düzeyinde oluşturulan metaforlardır. 2. sınıfta ise tasarruf kavramında en az metafor üretilen sınıf olmakla birlikte musluk (f=2) metaforu hariç 18 farklı metafor üretilmiştir. Sadece bu sınıf düzeyinde oluşturulan metaforlar ise; *baba, kul hakkı, öğrenci, devlet bütçesi, düşünce, gelecek, göl ve ışık* metaforlarıdır. Öğretmen adayları tarafından en çok metaforun oluşturulduğu sınıf ise 3. sınıftır. *aile, para, su kuyusu, vatan sevgisi* (f=2) en çok tekrarlanan metaforlardır. Sadece bu sınıf düzeyinde oluşturulan metaforlar ise; *akciğer, altın, bilgi, kredi kartı limiti, oksijen, orman, eğitim, ekonomi dersi, ihtiyaç, kaktüs, teknoloji, yaşam enerjisi, yer altı suyu* dur. 4. sınıfta ise 22 metafor 27 kişi tarafından oluşturulmuştur. En çok tekrar edilen metaforlar; *su* (f=3), *asgari ücret* (f=2), *kumbara* (f=2) ve *yağmur damlası* (f=2)'dir. Sadece bu sınıf düzeyinde oluşturulan metaforlar ise; *cam, can simidi, lamba, müjde, hayal, su damlası, toprak, tuz ve yemek* metaforlarıdır. Bu metaforlara ilişkin katılımcı görüşlerinden bazıları şunlardır:

ÖA.86-K “*Tasarruf sensörlü lambaya benzer. Çünkü lambanın ışığı gerektiğinde yanarak enerjinin fazla tüketilmesini engeller.*”

ÖA.19-E “*Tasarruf asgari ücrete benzer. Çünkü her ay ölçülü harcamamızı gerektirir.*”

ÖA.39-E “*Tasarruf vatan sevgisine benzer. Çünkü sadece kendini değil vatanını da düşünmeyi gerektirerek sahip olduğumuz tüm şeyleri koruma bilincini içinde barındırır.*”

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Eğitim kişisel tasarrufun teşvik edilmesinde güçlü bir araçtır (Bernheim, Garrett ve Maki, 2001). Bu bağlamda değerlerin kazandırılmasında önemli olan derslerden biri de Sosyal Bilgilerdir. Geleceğin Sosyal bilgiler öğretmenleri ise değerler konusunda donanımlı olmalıdır. Bu araştırmada Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tasarruf kavramına yönelik algılarının metaforlar yoluyla ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre 100 öğretmen adayının 59 metafor ürettiği sonucuna ulaşılmıştır. Tasarruf kavramına yönelik oluşturulan metaforlardan en sık tekrar edilenler; *kumbara, para, su, ağaç, aile, anne, asgari ücret, musluk, devlet, yağmur damlası ve zaman* metaforlarıdır. Bunların içinde en fazla tekrar edilen metafor *kumbara*'dır. *Kumbara* metaforunu oluşturan öğretmen adaylarının ifadelerine bakıldığında *kumbara* küçük birikimleri artırarak ihtiyaç halinde kullanmamızı sağlayan bir unsur olarak açıklandığı saptanmıştır.

Öğretmen adaylarının tasarruf kavramına ilişkin geliştirmiş oldukları metaforlar gerekçeleriyle ilişkilendirilmiş ve “Denge Unsuru Olarak Tasarruf”, “Öğretici Algısı Olarak Tasarruf”, “Fayda Sağlayıcı Olarak Tasarruf”, “Birikimsel Olarak Tasarruf”, “İhtiyaç Giderici Olarak Tasarruf”, “Süreklilik Olarak Tasarruf”, “Ahlaki Algı Olarak Tasarruf”, “Gelecek Açısından Tasarruf”, “Dönüştürülebilirlik Açısından Tasarruf”, “Koruyucu Bir Unsur Olarak Tasarruf” olmak üzere 10 farklı kategori altında toplanmıştır. Öğretmen adaylarının en fazla metafor ürettikleri kategori “Denge Unsuru Olarak Tasarruf” kategorisidir. Bu kategoride tasarruf kavramı öğretmen adayları tarafından dengeyle ilişkilendirildiği ve açıklamalara bakıldığında tasarrufun her alanda dengeyi sağladığı düşüncesinin hakim olduğu saptanmıştır. En az metaforun oluşturulduğu kategoriler “Süreklilik Olarak Tasarruf” ve “Ahlaki Algı Olarak Tasarruf” kategorilerinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu araştırmada öğretmen adaylarının oluşturduğu metaforlar cinsiyet değişkenine göre kıyaslandığında kadın öğretmen adaylarının erkek öğretmen adaylarına göre daha çok sayıda metafor ürettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç Taş'ın (2012) yaptığı çalışmada tasarruf bilincinin cinsiyet değişkeninde anlamlı bir fark olmadığı bulgusuyla çeliştiği görülmekte iken Ofori Atta (2017) çalışmasında Türkiye'deki genç yetişkin kadınların erkeklere göre tasarruf konusunda daha motive oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmada cinsiyet değişkeninde bulgulara detaylı bakıldığında en sık tekrarlanan metaforlardan *kumbara* metaforunun sadece kadın öğretmen adayları tarafından oluşturulduğu saptanmıştır. En sık tekrarlı olan ve sadece kadın öğretmen adayları tarafından oluşturulan diğer metaforlar ise; *aile, anne, su kuyusu, yağmur damlası ve zaman*'dir.

Erkek öğretmen adaylarının tasarrufu en çok tanımladıkları metaforlar; su, asgari ücret, baraj, musluk, ağaç ve vatan sevgisi'dir. Baraj ve vatan sevgisi sadece erkek öğretmen adaylar tarafından oluşturulmuş sık tekrarlı metaforlardır. Kadın ve erkek öğretmen adayları tarafından eşit düzeyde tekrar edilen metaforlar ise; geri dönüşüm kutusu, güneş paneli, kağıt, sensörlü lamba, sevgi, terazi ve vicdan'dır.

Öğretmen adaylarının ürettikleri metaforlar sınıf düzeyine göre değerlendirildiğinde, bulgular doğrultusunda tasarruf kavramı en fazla kumbara, para, su kelimeleriyle ilişkilendirildiği saptanmıştır. Bu metaforları takiben yine tüm sınıf düzeylerine bakıldığında en çok tekrarlanan metaforların; ağaç, aile, anne, devlet, musluk, yağmur damlası ve zaman metaforları olduğu tespit edilmiştir. Sınıf düzeylerine göre 1. sınıfta 20 farklı metafor oluşturulmuş ve oluşturulan bu metaforlar 25 kişi tarafından tekrar edilmiş, en fazla tekrar edilen metafor ise kumbara olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 2. sınıfta ise tasarruf kavramında en az metafor üretilen sınıf olmakla birlikte 18 kişi tarafından 19 metafor üretilmiş, musluk hariç her metafor tek bir kişi tarafından oluşturulmuştur. Öğretmen adayları tarafından en çok metaforun oluşturulduğu sınıf ise 3. sınıftır. 25 kişi tarafından 29 metafor oluşturulmuştur. Aile, para, su kuyusu, vatan sevgisi en çok tekrarlanan metaforlardır. 4. sınıfta ise 27 kişi tarafından 22 metafor oluşturulmuştur. En çok tekrar edilen metaforlar; su, asgari ücret, kumbara ve yağmur damlası olduğu saptanmıştır.

Diğer branşlarda öğrenim gören öğretmen adayları ile metafor çalışması yapıp bu çalışmanın araştırma bulguları ile kıyaslanabilir. Tasarruf değeri ile ilgili diğer araştırma yöntemleri kullanılarak farklı çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akat, A. S. (2009). *İktisadi Analiz*, Ankara: Eflatun Yayınevi
- Arslan, M. ve Bayrakçı, M. (2006). Metaforik Düşünme ve Öğrenme Yaklaşımının Eğitim Öğretim Açısından İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 171, 100-108.
- Aydın, F. (2010). Ortaöğretim Öğrencilerinin Coğrafya Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimler Dergisi*, 10(3), 1293-1322.
- Aydoğdu, E. (2008). *İlköğretim Okullarındaki Öğrenci ve Öğretmenlerin Sahip Oldukları Okul Algularının Metaforlar (Mecazlar) Yardımıyla Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osman Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Bernheim, B. D., Garrett, D. M. and Maki, D.M. (2001). Education And Saving: The Long-Term Effects of High School Financial Curriculum Mandates. *Journal of public Economics*, 80(3), 435-465.
- Bulut, R., ve Koca, M. K. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Barış Kavramına İlişkin Metaforları. *Electronic Turkish Studies*, 12(18),139-156.
- Cerit, Y. (2008). Öğretmen Kavramı İle İlgili Metaforlara İlişkin Öğrenci, Öğretmen ve Yöneticilerin Görüşleri, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(4), 693-712.
- Çekmez, E., Yıldız, C. ve Bütüner, S. Ö. (2012). Fenomenografik Araştırma Yöntemi, *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED)*, 6(2), 77-102.
- Çelikkaya, T. ve Kürümlüoğlu, M. (2018). Yeni Sosyal Bilgiler Programında 4. ve 5. Sınıfta Kazandırılması Hedeflenen Değerlere İlişkin Kazanımların İçeriğe Yansımaları, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16(36), 7-38.
- Çelikkaya, T., ve Seyhan, O. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin ve Öğretmen Adaylarının Evrensel Değerlere İlişkin Metafor Algıları. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 65-87.
- Çelikkaya, T., Yakar, H., ve Şarlayan, R. (2016). Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersindeki Saygı ve Bilimsellik Değerine İlişkin Algıları: Metafor Analizi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 8(3).143-165.
- Dilmaç, B. ve Ekşi, H. (2007). Değerler Eğitiminde Temel Tartışmalar ve Temel Yaklaşımlar, *İlköğretmen Eğitimi Dergisi*, 14, 21-29.

- Hafize, E. T., Başer, E. H., ve Yapıcı, H. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Dayanışma Kavramına İlişkin Algılarının Metaforlar Yoluyla İncelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 61-80.
- İnel, Y., Urhan, E., ve Ünal, A. İ. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Adalet Kavramına İlişkin Metaforik Algıları. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 379-402.
- Kılcan, B., ve Akbaba, B. (2014). Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Estetik Değerine İlişkin Öğrenci Algılarının İncelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 10(4), 1047-1076.
- MEB [Milli Eğitim Bakanlığı] (2018). *İlkokul ve Ortaokul 4., 5., 6. ve 7. Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Ofori Atta, (2017). *Money Attitude and Saving Intentions of Young Adults in Turkey*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Saban, A. (2008). Okula İlişkin Metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 55,459-496.
- Saban, A. (2009). Öğretmen Adaylarının Öğrenci Kavramına İlişkin Sahip Olduğu Zihinsel İmgeler, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 281-326.
- Sönmez, Ö. F., ve Akıncan, N. (2013). Ortaokul Öğrencilerinin “Yardımseverlik” Değeri İle İlgili Metefor Algıları. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, (7), 105-120.
- Taş, H. U. (2012). *Tasarruf Bilinci Oluşturmada Coğrafya Eğitiminin Yeri ve Önemi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Türk Dil Kurumu [TDK] (2020). Büyük Türkçe Sözlük, Ankara: TDK Yayınları.
- Tonga, D. ve Uslu, S. (2015). Sosyal Bilgiler Dersinde Kazanım-Değer İlişkisi. *Journal of Kirsehir Education Faculty*, 16(1).
- Ulukalın, Ö., ve Koçoğlu, E. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Bağımsızlık Değerine Karşı Metaforik Algıları. *Journal of Kirsehir Education Faculty*, 18(2). 419-434.
- Uslu, S. (2015). Metaphorical Perceptions of Pre Service Social Studies Teachers Towards The Concept of Social Studies Teacher. *Educational Research and Reviews*, 10(7), 804-810.
- Uzunöz, A., Aktepe, V. ve Köybaşı, E. (2018). Değer Analizi Yaklaşımı Yoluyla Dürüstlük Değerine Dönük Öğrenci Cevaplarının İncelenmesi, *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi [Journal of Theoretical Educational Science]*, 11(3), 606-626.
- Yalman, E., Aktepe, V. ve Uzunöz, A. (2018). Ahlaki İkilem Tekniğine Dayalı Çalışma Yaprağına İlişkin 7. Sınıf Öğrencilerinin Görüşleri: Farklılıklara Saygı Değeri, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3) 413-420.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9. Genişletilmiş Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this study, the metaphors of the social studies preservice teachers studying at a state university regarding the concept of saving were tried to be determined. In order to determine how teacher preservice express and describe their metaphoric perceptions of value of saving, the sub-problems of the research are as follows:

1. What are the metaphors that teacher preservice produce regarding the concept of saving?
2. What are the metaphors of teacher preservice in terms of gender?
3. Under which conceptual categories teacher preservice' metaphors regarding the concept of saving are subsumed?
4. What are the teacher preservice' metaphors with regards to class level?

Methodology

Phenomenology, which is one of the qualitative research patterns, was used in this study. The study group of the research consists of 169 students preservice studying in the Department of Social Studies at a state university in 2018-2019 academic years. In the analysis performed, forms of 100 teachers preservice, 63 females and 37 males, were accepted as valid. To detect the metaphors participants, have about the concept of saving, an interview form written "Saving is like ..., because..." was given to participants and they were asked to complete the sentences. By shortly explaining about the metaphor to the teacher preservice, it was asked to only create a metaphor and write their thoughts down.

In studies that metaphor is applied, the word "like" is used to define the relation between the subject and the source of mental image, while the word "because" is used to form the logical basis of the metaphor produced. Since each individual would ascribe a different meaning to the same metaphor, the participants were asked to produce a metaphor for the concept of saving in the first blank and explain the reasons for writing this metaphor in the second blank. Thus, the purpose for which the metaphor was used was acquired by answering the question "why?"

Findings

It was determined that teacher preservice related to saving concept constituted 59 different metaphors. When we look at the repetition frequency of metaphors; money box, money and water metaphors are in the first place.

In defining the concept of saving, the most repeated metaphor *money box* was only produced by female teacher preservice. The most common metaphors produced by male teacher preservice are *dam* and *patriotism*.

The metaphors produced by the teacher preservice concerning the concept of saving were associated with their reasons and collected under 10 different categories.

According to class levels, 20 different metaphors were produced in the 1th grade and these metaphors were repeated by 25 people, the most repeated metaphor is the *money box*. In 2nd grade, which is the least metaphor producing grade on the concept of saving, metaphors were produced by 18 people and each metaphor was produced by one person except *faucet*. The grade in which the metaphors are created the most by the teacher preservice is 3rd grade. *Family, money, water well, love of homeland (patriotism)* are the most repeated metaphors. In the 4th grade, 22 metaphors were created by 27 people. The most repeated metaphors are *water, minimum wage, money box and raindrops*.

Conclusion and Discussion

According to the findings obtained in the survey, it was concluded that 100 teachers preservice produced 59 metaphors. In this study, when the metaphors produced by the teacher

preservice were compared according to gender factor, it was concluded that female teacher preservice produced more metaphors than male teacher preservice. While this result contradicts with the study of Taş which asserts that awareness of saving has no significant difference in the gender variable, it coincide with the result of Ofori Atta, claiming that young adult woman in Turkey are more motivated about saving than man.

The metaphors created by the teacher preservice were associated with the reasons and grouped under 10 different categories: “Saving as an equilibrant”, “Saving as didactic perception”, “Saving as advantage factor”, “Cumulative saving”, “Saving as satisfier”, “Saving as continuity”, “Saving as moral perception”, “Saving in terms of future”, “Saving in terms of convertibility”, “Saving as a protective factor”.

The metaphors developed by the teacher preservice regarding the concept of saving were associated with the reasons, and when the metaphors produced by the teacher preservice were evaluated according to the grade level, it was found that the concept of saving was mostly associated with the words *money box*, *money*, and *water*. Following all these metaphors, the most repeated metaphors are *tree*, *family*, *mother*, *state*, *faucet*, *raindrop* and *time* metaphors.

SOVEREIGNTY AND STATE OF EXCEPTION IN WILLIAM GOLDING'S *LORD OF THE FLIES*

Araştırma Makalesi / Research Article

Altaç, İ., S. (2020). Sovereignty and State of Exception in William Golding's *Lord of the Flies*. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 52-60.

Geliş Tarihi: 10.02.2020

Kabul Tarihi: 28.04.2020

E-ISSN: 2149-3871

Dr. İsmail Serdar ALTAÇ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
serdaraltac@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-6778-8571

ABSTRACT

The aim of this study is to evaluate the concepts of sovereignty and bare life in *Lord of the Flies* written by the English novelist, William Golding. An evaluation of the novel with the understanding of sovereignty as it is put forward by the Italian political theorist Giorgio Agamben will demonstrate that the text can be read as the formation of civilization, contrary to the point of view that interprets the novel as the disappearance of civilization. To this end, the examples of the state of exceptions, which Agamben thinks are intimately related to the formation of sovereignty and law, in the novel demonstrated. According to this approach, the social order is enabled only through the state of exception. In the novel, this state becomes apparent with the suspension of law/rule and also the degradation of the human from political existence to bare life. After the novel is analyzed through these concepts, the island and the outside the island will be shown to be similar in terms of the state of exception with a specific emphasis on the relation between the novel and imperialist/ colonial biopolitics, and thus the novel cannot be read as the disappearance of civilization. In conclusion, it will be underlined that the violence-forged relations of stranded boys on the island become as such as a result of the nature of sovereignty and biopolitics.

Keywords: Lord of the Flies, Bare life, Sovereignty, Agamben, State of Exception.

WILLIAM GOLDING'İN *LORD OF THE FLIES* ROMANINDA EGEMENLİK VE İSTİSNA HALİ

ÖZ

Bu çalışmanın amacı İngiliz romancı William Golding'ın *Lord of the Flies* (Sineklerin Tanrısı) adlı distopik romanındaki egemenlik ve çıplak yaşam kavramlarını incelemektir. İtalyan siyaset kuramcısı Giorgio Agamben'in egemenlik anlayışı ile bu romanın incelenmesi, romanı medeniyetin yok oluşu şeklinde yorumlayan bakış açısının tersine romanın medeniyetin oluşumuna dair bir metin olarak da okunabileceğini gösterecektir. Bu bağlamda, Agamben'in egemenliğin ve yasanın oluşumu ile yakından ilgili olduğunu düşündüğü istisna hallerinin romandaki örnekleri ortaya koyulacaktır. Bu yaklaşıma göre toplumsal düzenin oluşumu ancak istisna halinin varlığı ile mümkündür. Bu hal, romanda kimi zaman bir yasanın/kuralın askıya alınması ile kimi zaman ise politik bir varlık olarak insanın çıplak yaşama indirgenmesi ile ortaya çıkmaktadır. Roman bu kavramlar ışığında incelendikten sonra ise romanın emperyalist ve sömürgeci biyosiyaset ile olan ilişkisi irdelenerek ada ve dış dünya arasında istisna hali bakımından bir fark olmadığı ve tam da bu nedenle adadaki olayların medeniyetin yok oluşu şeklinde yorumlanamayacağı ifade edilecektir. Sonuç olarak ise ıssız

bir adada mahsur kalmış bir grup çocuğun giderek şiddetle şekillenen ilişkilerinin egemenlik ve biyosiyasetin doğası gereği bu hale geldiği vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Lord of the Flies, Çıplak Yaşam, Egemenlik, Agamben, İstisna Hali.

1. INTRODUCTION

Lord of the Flies (1954) by William Golding is a dystopian novel that relates the story of a group of British boys stranded on an island as a result of a plane crash. Assembling after the initial chaos in the aftermath of the crash, they elect Ralph as the leader of the group, albeit the nomination of Jack, who appears as the head of the choir at the beginning. After making sure that they are on an island, Ralph makes a division of tasks and assigns Jack and his group to keep a fire that would attract the attention of the passing ships. However, Jack, who seems to have autonomy in the group, forsakes the task in favor of hunting pigs with his own group, which causes a ship to pass by the island without noticing the call for help. As a result, Ralph and Piggy reprimand Jack for his irresponsibility. During the quarrel, Jack attacks Piggy and breaks one of his specs which they use as a tool to kindle a fire. This event ignites the deeper divisions within the group, for, while Ralph aims to establish an order that would facilitate their rescue from the island, Jack gives priority to an order that facilitates the fulfillment of their immediate needs. Meanwhile, the little boys, referred to as 'littluns' in the novel, begin to claim that there is a beast on the island that haunts them. After an aerial combat over the island, a parachutist glides down to the island and Samneric, the twins, confuse the dead body hanged to a parachute with the beast. Consequently, a hunting party including Jack and Ralph sets out to find the beast. On their return, Jack assembles a meeting to overthrow Ralph, accusing him of being a coward, yet he is unable to do it. Understanding that he cannot defeat Ralph, he leaves the camp and calls the hunters to join him. Jack declares himself as the leader of the new group. Meanwhile, Simon finds out that the beast is in fact a parachutist and goes to tell the truth to the others. However, Jack's group thinks Simon is the beast and savagely kills him. The next day, Jack's hunters raid Ralph's camp and seize Piggy's specs to light fire in their own camp. Ralph, with his group, arrives at Jack's camp to take the specs back; however, the confrontation gets violent and Piggy is killed by a rolling rock and Ralph is injured. The following day, Jack commands his group to hunt down Ralph. At the end of the chase, Ralph and the hunters encounter a British naval officer who came to the island due to smoke of the fire that Jack has started to catch Ralph.

The existing criticism on *The Lord of the Flies* has a strong tendency to associate the novel with regression into barbarism and state of nature in which Hobbes famous dictums that 'bellum omnium contra omnes' (the war of all against all) or 'homo homini lupus' (a man is a wolf to another man) hold sway (see Ariansen, 2010: 99; Yar, 2015: 25). However, as Leon Lewitt indicates, "the boys come to the island already acculturated. [...] They bring a tradition of carnivorous blood-lust, human violence, tribalism [and] ingenuity in warfare" (1969: 522). For that reason, the novel cannot be evaluated with a simple dichotomy of civilization and barbarism. The events on the island can be read as a reflection of the 'civilized' world from which the children come. This paper aims to show that the novel can also be read as a depiction of the foundation of sovereignty and social organization. To prove this, this paper engages with the concept of "state of exception" as theorized by Italian political philosopher Giorgio Agamben. To understand this concept, one first needs to understand the outlines of Agamben's political theory that he places upon the distinction *zoe* and *bios*. Agamben explains the long-forgotten difference as follows:

The Greeks had no single term to express what we mean by the word "life". They used two terms that, although traceable to a common etymological root, are semantically and morphologically distinct: zoe, which expressed the simple fact of living common to all living beings (animals, men, or gods), and bios, which indicated the form of way of living proper to an individual or group. (1998: 1)

Agamben grounds his theory of sovereignty on the distinction between *zoe* and *bios*. According to this, sovereign becomes as such inasmuch as it can play upon these characteristics. In a biopolitical context, *bios* designates the kind of life in which the individual is protected by law and its community. This way of life corresponds to the definition of man by Foucault, drawing on

Aristotle, as “a living animal with additional capacity for political existence” (1978: 143). In a way that can be comparable to Habermas’ distinction between public and private, *zoe* represents the life belonging to the private and reproductive sphere, *oikos*. According to Agamben, when the distinction between these two forms of life is blurred, when *zoe* is introduced into *bios*, or in other words, when life is politicized, a new form of life called “bare life” (*nuda vita*) appears. One of the most salient historical examples of such politicization can be observed in Nazi concentration camps where “the most absolute *conditio inhumana* that has ever existed on earth was realized (Agamben, 1998: 166). In these camps, to complete Foucault’s statement, “modern man” becomes “an animal whose politics places his existence as a living being in question” (1978: 143). Although they had been fellow citizens of their country, the sovereign, through creating a state of exception, strips them of their rights and citizenship before the “final solution” (Agamben, 1998: 132). In this context, what defines the sovereign is the ability to decide on life and death as well as on the norm and state of exception, for “the state of exception, which is what the sovereign each and every time decides, takes place precisely when naked life is explicitly put into question (Agamben, 2000: 5). The example of genocide is an instance of the treatment of bare life in its extremity. However, Agamben traces the origin of this historical anomaly back to an ancient Roman legal figure called *homo sacer*. *Homo sacer*, explains Agamben, is someone “*who may be killed [with impunity] yet not sacrificed [in the religious rituals]*” (1998: 8), or as Žižek defines it, “although he or she is still alive as a human being, [*homo sacer*] is not a part of the political community” (2002: 91). The life is *homo sacer* is in a zone of indistinction. Law not only bans him/her from the polis but also captures him/her through the exclusion. Consequently, *homo sacer* is produced by a paradoxical process of inclusive exclusion: “by excluding it, it is also recognized” (Tumay and Mutlu, 2019: 258). Eventually, the sovereignty, regardless of the form of government, works through creating state of exceptions whereby laws are suspended and bare life is produced.

At this point, the relevance of Agambenian (bio)politics in interpreting *Lord of the Flies* becomes clear. The novel indeed foregrounds the violence-prone aspect of human nature. However, this proneness is also embedded in the structure of civilization and social organization. For that reason, this paper will seek to show that through states of exceptions and through the lives that are rendered exceptions, the novel portrays power relations of the ‘civilized’ world. The overarching question in this study is whether this violence proneness is a symptom of a shift away from civilization or an exposition of the inner workings of laws that constitutes civilization.

2. THE STATE OF EXCEPTION IN THE NOVEL

When Piggy and Ralph meet at the beginning of the novel, the first thing they look for is whether there are any grownup survivors. The obvious reason for this is that the adult world represents a social order which the children lack at the outset. However, soon after each child on the island rallies to Ralph’s call, it becomes evident that they already have resources to build an adult world; to put it another way, a social organization with rules and regulations. Immediately, they set a meeting in which they elect the leader and the law-maker of the group. Yet, as the story unfolds the rules are revealed to be temporary and ignorable at the will of certain characters. What is at stake is not that the children lack the maturity to observe their own rules but the rules themselves are prone to be suspended by their very nature. One of the first legislative acts of Ralph as the elected leader of the group is about the rights of speech among the members. He states that:

We can’t have everybody talking at once. We’ll have to have ‘hands up’ like at school. [...] Then I’ll give him the conch [...] I will give the conch to the next person to speak. He can hold it when he’s speaking. [...] And he won’t be interrupted. Except by me. (25)

What needs to be recognized in this speech is that law immediately creates its own exception. Although conch, as a token of law, provides its holder with a right to speak at that moment, Ralph secures his position as sovereign by highlighting his potential to suspend the law that he himself enforces. Ralph’s rule that rules out itself is a perfect example of the definition of sovereignty by Carl Schmitt, whom Agamben uses as a theoretical framework. In his famous beginning to *The*

Political Theology, Schmitt states that “[sovereign] is he who decides on the exception” (2005: 5). One of the explicit driving dualities expressed in the novel is that of democracy and totalitarianism. In his interpretation of the film version of *Lord of the Flies*, Diken and Laustsen rightly remark that “the conch is an instrument of democratic governance and legitimacy, a token necessary for preserving the agora and holding violence at bay” (2006: 432). However, Ralph’s repudiation of the rule that he lays is an indication of an anti-democratic tendency embedded even in the democratic governments. The rule has the potential of suspending itself. For this reason, Ralph is both inside and outside the juridical order as the sovereign figure. However, the exception that the sovereign produces is not only a juridical concept but it also has a deep biopolitical dimension whereby bare life is produced. From the very beginning of the novel, although both of them act as the voice of reason, Ralph does not hesitate from ignoring and socially ostracizing Piggy. Their first meeting testifies to this exclusionary politics: “[Piggy] hesitated for a moment, then spoke again. ‘What’s your name?’ ‘Ralph.’ The fat boy waited to be asked his name in turn but this proffer of acquaintance was not made” (3). Since Piggy is a ‘negligible’ figure, for reasons that will be explained below, Ralph does not deign to learn his name. Piggy’s exclusion continues and even intensifies as the scattered boys on the island rallies to the voice of the conch. Although Piggy makes it clear to Ralph that ‘Piggy’ is a name that is not supposed to be disclosed to the other boys, Ralph reveals this unwanted nickname when everyone gathers around him. This transforms Piggy into an object of social derision in a more strict sense: “For the moment boys were a closed circuit of sympathy with Piggy outside: he went very pink, bowed his head and cleaned his glasses again” (14). As a result, Ralph who dedicates himself to be the founder of social cohesion among the boys ironically becomes the active agent who works with exclusionary logic that creates an exception. According to this logic, everyone, even Jack who is the apparent political foe of Ralph, is respectable members of the society, except for Piggy.

However, in several instances, Jack is the one who decides on the state of exception. Although Ralph is the elected governor of the group, he shares his power with Jack right at the moment of his election. Seeing Jack’s mortified appearance after losing the election, Ralph grants him the administration of the choir: “‘Jack’s in charge of the choir. They can be- what do you want them to be?’ ‘Hunters.’ Jack and Ralph smiled at each other with shy liking. The rest began to talk eagerly” (16). The importance of this scene is that Jack’s later ‘coup’ can no longer be considered to be a simple rebellion to the sovereign, Ralph, because Jack already has the position of sovereign. And as the sovereign, he has the right to decide on the state of exception. In addition to bullying Piggy whenever he puts forward an opinion on the matters concerning the welfare of the group, Jack does not observe the meaning of the conch when Piggy holds it, which produces just another state of exception. Whenever Piggy tries to express his opinion, Jack aggressively intervenes into his speech:

‘We haven’t made a fire,’ [Piggy] said, ‘what’s any use. We couldn’t keep a fire like that going, not if we tried.’ ‘A fat lot you tried,’ said Jack contemptuously. ‘You just sat.’ ‘I got the conch,’ said Piggy indignantly. ‘You let me speak!’ ‘The conch doesn’t count on the top of the mountain,’ said Jack, ‘so you shut up!’ (33-34)

It is not that Jack aims to undermine all the social structures that Ralph has been trying to found, and later to drag the group into mere anarchy. Jack, who usurps Piggy’s right to speak, agrees with Ralph on the importance of the rules: “We have got to have rules and obey them. After all, we are not savages. We are English, and the English are best at everything” (34). Jack’s paradoxical attitude towards the rules echoes the sovereign’s relation to the law: He is both inside and outside the law. His identity as being-outside-the-law facilitates the production of bare life which is ignorable when compared to a fellow ‘citizen’. Jack’s confrontation with Piggy and Ralph after he causes the signal fire to extinguish when a ship passes by illustrates a telling example of the difference between political life and bare life. Although Ralph reprimands Jack as severely as Piggy, Jack prefers to physically attack Piggy in the end.

The reason why Piggy is continually thrown into a state of exception can be explained by his name and his physical qualities. Piggy’s name not only denotes his physical semblance but also to his liminal position between man and animal, putting him into a state of indistinction. In her seminal essay, Zeynep Z. Atayurt reveals the ways by which fat is socially constructed and how *Lord of the*

Flies embodies a critique of such discourses through Piggy. As to the discourses that decry the fat she indicates that “‘fat’ or ‘obesity’ has been stigmatized category at least since the early twentieth century. Those who do not conform to a narrow norm are seen as political, social, and even moral threats” (2010: 44). Piggy’s physical traits, or *zoe* in Agambenian terms, at once become the focus of political calculations on the island. The narrator explains that “there had grown up tacitly among the biguns the opinion that Piggy was an outsider, not only by accent, which did not matter, but by fat, and ass-mar, and specs and a certain disinclination for manual labour” (54). He is stripped of his rights as a member of the group not because of the rationality or irrationality of his arguments but as a result of his deviance from the rest of the group in terms of his physical appearance. The absurdity of this treatment to Piggy is, indeed, what is deemed necessary for the constitution of group cohesion. “The so-called primitive savagery of Jack is recognizably ‘civilized’ in the way it draws on the fatphobic stereotypes that unite the community at the expense of the outsider, Piggy” (Atayurt, 2010: 57). Atayurt’s statement confirms the paradox of violence lying at the heart of civilization. The process leading to Piggy’s social ostracization is a result of a need for an “abject” figure whose expulsion would facilitate law and order in the community. The island that they colonize, which is a frequented topic in castaway narratives, does not harbor a native population, which they can exclude in order to consolidate their internal order. The result is a search for new ‘other’ and if it is not possible, make up new ‘others’. When the novel is compared to Ballantyne’s *Coral Island*, perhaps the most influential text on *Lord of the Flies* and also directly referred to in it, the issue of otherness becomes more explicit. Unlike Golding’s text, in *Coral Island*, the British boys are in an opposition with the local ‘savages’ and pirates, due to which they have to keep a group cohesion.

At this juncture, the beast and the idea of otherness gains importance. One of the first rules that Jack declares when he founds his independent group is that nobody would seek to harm the beast in the forest and furthermore they would “leave some of the kill for it” (119). The paradoxical situation of the state of exception or *homo sacer* is once more emphasized by this legislation. *Homo sacer*, who is in the state of exception/nature, is indispensable for the formation of power by the sovereign, for the sovereign does not destroy a former state of nature to assert its own validity but creates this state by its own very nature. Contrary to common assumption, Jack can be considered to be the representative of order and civilization. His preference for meat over rescue during his early disputes with Ralph does not necessarily mean that he is being stripped of civilized qualities. Moreover, it is quite clear that even if they were rescued, they would return into a geography ridden by a war which is just another state of exception in which bare lives are produced. For that reason, the impeccable order that Jack and the choir demonstrates at the beginning is not something that Jack loses but exactly what he retains during the course of the novel. For the formation of the civilized order, Jack makes use of the imaginary threat, namely beast and the state of nature that it represents, through which he provides legitimacy for his rule. Agamben holds that “through the state of exception, the sovereign ‘creates and guarantees the situation’ that the law needs for its own validity” (1998: 17). Although Ralph seems to be at the opposite pole of the political axis on the island, he and Piggy join the feast held by Jack. Their sentiment about the atmosphere of the feast can also be read as the description of the sovereignty and the environment it creates. As the group starts doing the hunting dance, “Piggy and Ralph, under the threat of the sky, found themselves eager to take place in this *demented but partly secure society*” (135, italics mine). The sovereign has the ability to wield an arbitrary power on his subjects, which explains the ‘demented’ characteristic of the sovereign and the society, and the sovereign, thanks to the use of arbitrary power and his position outside the law, creates a feeling of protection against the imaginary threat, which explains ‘partly secure’ characteristic of the group. Diken and Laustsen evince that “*Lord of the Flies* is the allegory of a society in fear, a society that perceives security as its primary factor of organization” (2006: 436) and speaking generally of the nature of state of exception, they also suggest that “the state starts treating its own citizens as potential enemies, as outsiders. The distinction is blurred in that suddenly one’s status as a citizen ceases to remain taken for granted and becomes something to be decided upon” (2005: 19). That is the reason why even those who have joined Jack’s tribe are still vulnerable to atrocities inflicted by Jack. For example, Wilfred is tied up and beaten by Jack for no discernible reason. As Agamben states “sovereign is the one with respect to whom all men are potentially

homines sacri” (1998: 84) and Jack instantiates this arbitrariness of violence by directing it to not only his apparent enemies but also to his apparent subjects.

After Piggy’s death and Samneric’s capture by Jack’s group, Ralph remains completely alone and vulnerable. After the elimination of the beast, Jack needs to produce another bare life against whom he can mobilize sovereign violence. Thus, devoid of his polity and community, Ralph ideally suits to the figure of *homo sacer* or *friedlos*. Though he is ostracized from Jack’s group “there was that indefinable connection between himself and Jack; who therefore would never let him alone; never” (166). The description of the relation between Jack and Ralph is reminiscent of Agamben’s delve into the etymology of the word “exception” which comes from “ex-capere” and means “*taken outside* [...] not simply excluded” (1998: 18). The sovereign not only excludes *homo sacer* but it also captures him/his life in the outside. The vacant liminal position between human and animal left by Piggy is filled by Ralph. It is no coincidence that Roger sharpens a stick at both ends just before they set out to hunt down Ralph. They do not merely aim to kill Ralph, but stick his head to the spear and fix it into the ground as they did with a pig in the previous chapters. Thus, Ralph becomes a *friedlos* in that “he can save himself only in a perpetual flight or a foreign land” (Agamben 1998: 183). The narrator relates his predicament as follows:

Ralph knelt among the shadows and felt his isolation bitterly. They were savages it was true; but they were human, and the ambushing fears of the deep night were coming on. Ralph moaned faintly. [...] Might it not be possible to walk boldly into the fort, say ‘I’ve got pax,’ laugh lightly and sleep among the others? [...] Lying there in the darkness he knew that he was an outcast. (167-168)

As a person without peace, he is completely exposed to the risk of being hunted. That is the reason why he tries to figure out how a pig would think in its escape from the hunters, which is also a proof of his departure from the political domain and approach to animal domain.

The final scene of the novel has a subtle implication as to the parallelism between the state of exception founded by Jack and the state of exception founded by the adult world. When the naval officer finds Ralph he holds the butt of his revolver. Only when he recognizes that Ralph is not a native of the island, does he take his hand away from his gun. This short sequence of events is, in fact, an expression of the colonial biopolitics that has been in effect for centuries. The colonial logic of sovereignty functions in a way that far exceeds the arbitrariness of sovereign violence in the homelands. In *The Wretched of the Earth*, Franz Fanon indicates that “colonialism is not a machine capable of thinking, a body endowed with reason. It is naked violence” (2004: 23). Though Fanon’s argument may be a little problematic in Agambenian sense, for the violence of the sovereign is based on a set of rational mechanisms, the purity of violence that he emphasizes can be observed in the violence directed against a *homo sacer*. The scene implies that if Ralph were a native, the officer would be likely to take out his revolver and probably shoot him with impunity. In *The Origins of Totalitarianism*, Hannah Arendt perfectly puts the biopolitical logic of colonialism as follows:

What made [the colonized subjects] different from other human beings was not at all the color of their skin but the fact that they behaved like a part of nature, that they treated nature as their undisputed master, that they had not created a human world, a human reality [...] They were, as it were, “natural” human beings who lacked the specifically human character, the specifically human reality, so that when European men massacred them they somehow were not aware that they committed murder. (1973: 192)

In this way, the distinction between the ‘civilized’ individuals outside the island and the ‘savages’ on the island becomes blurred. The acculturation that the boys received before they arrive in London was largely shaped by a civilization based on colonial practices that Arendt describes. Just as Jack treats Ralph as if he is in a state of nature where he is at a position between human and animal, the war burgeoning in the rest of the world implies that in the outside people treat each other exactly in the same way. War, which is a state of exception par excellence, suspends the laws condemning the murder.

3. CONCLUSION

In conclusion, *Lord of the Flies* can be read as a novel that is mainly built on the concept of the state of exception. Each political and legislative act of the children create legal and (bio)political exceptions. This fact implies that despite the severity of violence among the children, the novel does not relate a shift away from civilization. Agambenian reading of the text shows that the novel exposes the inner workings of law, and civilization built upon it. Regardless of the form of governments, democratic and totalitarian ones represented by Ralph and Jack respectively, the sovereign produces exceptions. And the exception is a state in which *homo sacer* is created by downgrading the citizen into a state of nature. Evidently, the parallelism between the outside world and what happens on the island shows that the children have done exactly what the adults do in their lawful worlds. The island does not reveal a deep flaw in human nature but reveals the effects of order established by the children.

REFERENCES

- Agamben, G. (1998). *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. (Trans.) Daniel Heller-Roazen, Stanford: Stanford University Press.
- Agamben, G. (2000). *Means without End*. (Trans.) Vincenzo Binetti and Cesare Casarino, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Arendt, H. (1973). *The Origins of Totalitarianism*, San Diego: Harvest Book.
- Ariansen, P. (2010). 'It is an Island!': Prospects for Life in Pristine Beginnings' In Rita Ghesquiere and Knut J. Ims (Eds.), *Heroes and Anti-Heroes: European Literature and Ethics of Leadership* (pp. 91-104), Antwerp: Garant.
- Atayurt, Z. Z. (2010). 'Kill the Pig!': *Lord of Flies*, 'Piggy,' and Anti-Fat Discourse In Elena L. Navarro (Ed.), *Historicising Fat in Anglo-American Culture* (pp. 43-65), Columbus: Ohio State University Press.
- Ballantyne, R. M. (1994). *Coral Island*, London: Penguin.
- Diken, B. and Carsten, B. L. (2006). From War to War: The Lord of Flies as the Sociology of Spite *Alternatives: Global, Local, Political*, 31(4), 431-452.
- Diken, B. and Carsten, B. L. (2005). *The Culture of Exception: Sociology Facing the Camp*. Oxon: Routledge.
- Fanon, F. (2004). *The Wretched of the Earth*. (Trans.) Richard Philcox, New York: Grove Press.
- Foucault, M. (1978). *The History of Sexuality*. Vol 1. (Trans.) Robert Hurley, New York: Pantheon Books.
- Golding, W. (2001). *Lord of the Flies*. New York: Penguin.
- Lewitt, L. (1969). Trust the Tale: A Second Reading of "Lord of the Flies". *The English Journal*, 58(4), 521-533.
- Schmitt, C. (2005). *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. (Trans.) George Schwab, Chicago: University of Chicago Press.
- Tumay, M. and İsmail, M. (2019). Agamben's Critique of Human Rights. *SDÜHFD*, 9(2), 253-269.
- Yar, M. (2015). *Crime and the Imanigary of Disaster: Post-Apocalyptic Fictions and the Crisis of Social Order*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Zizek, S. (2002). *Welcome to the Desert of the Real*, London: Verso.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Amaç

Bu çalışmada İngiliz romancı William Golding'ın *Lord of the Flies* (*Sineklerin Tanrısı*) adlı eseri incelenmektedir. Söz konusu romanın yorumlanması genellikle medeniyetin kırılabilirliği veya insanın şiddete meyilli sorunlu doğası gibi tartışmalar üzerinden gerçekleştirilmektedir. Ancak bu çalışma, mevcut okumaların tersine bir yaklaşım getirmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmanın amacı romanda gözlemlenen şiddetin aslında kuralların ve yasaların bir çeşit yan etkisi olduğunu göstermektir. Bu kavramlar ile tanımlanabilecek medeniyet, adada yok olduğu için değil; tam tersine varlığını sürdürdüğü için bir şiddet ortamı zaman içinde adayı hâkimiyeti altına almıştır.

Metodoloji

Bu çalışmanın kuramsal çerçevesini İtalyan siyaset kuramcısı Giorgio Agamben'in egemenlik ve istisna hali kavramları oluşturmaktadır. Agamben'e ve kuramının temellerinden birini oluşturan Carl Schmitt'in anlayışına göre egemen, ancak istisna hallerine karar verebildiği sürece egemen olarak tanımlanabilir. Bu yaklaşıma göre egemen, aynı anda hukukun hem içinde hem de dışındadır. Nitekim egemen, yasalara aykırı olarak değil; bizzat yasaları kullanarak yasaları askıya alabilen kişidir. Egemenliğin bu çelişkili yapısı Hobbes'un ifade ettiği doğal hal ve egemenlik arasında da gözlemlenmektedir. Egemen, doğa halini dışlar ancak egemen, egemen olmadan önce veya medeniyetten önce doğa hali olarak adlandırılabilir bir hal de yoktur. Agamben, doğa hali ve istisna hali gibi kavramları benzer anlamlara gelecek şekilde kullanır. Bu hallerin somutlaştığı tarihsel bir figür olan *homo sacer* (kutsal insan) Agamben'in kuramında merkezi bir konumdadır. Roma hukukuna dayandırılan bu figür Batı toplumlarının biyopolitik yapısında da önemli bir yer tutmaktadır. Dini ritüellerde kurban edilmesi yasak olan ancak öldürülmesi de kanunların suç olarak değerlendirmedeği kişi olan kutsal insan kanunlar yoluyla kanunun dışına çıkarılmıştır. Bu kişi, artık bir zamanlar kendisini ve hayatını koruma altında tutan topluluğun bir üyesi değil; bu topluluğun keyfi olarak öldürebileceği bir figür haline dönüşmüştür. Kutsal insan kendisine karşı herkesin egemen olduğu; egemen ise nezdinde herkesin kutsal insan olabileceği kavramlara işaret eder (Agamben 1998: 84).

Yukarıda belirtilenler dikkate alındığında medeniyet ve barbarlık tartışmalarını merkezine yerleştiren bir roman olan *Lord of the Flies*'in Agamben'in egemenlik anlayışı ışığında incelenmesi romandaki egemenlik kavramını ve biyopolitik yaklaşımları anlamak açısından önem arz etmektedir. Birbiri ile zıt kavramlar olarak algılanan şiddet ve medeniyeti neredeyse ayrılmaz olarak algılayan bu yaklaşım, bu romanda var olduğu düşünülen klasikleşmiş ikili karşıtlıkların tersine bir okuma imkânı sağlayacaktır. Bu bağlamda romanda egemen kimliği üzerinde durulacak ve aynı zamanda istisna hali olarak kabul edilebilecek durumlar ortaya koyulacaktır.

Bulgular

Romanda geçen olaylar yetişkinlerin dünyasından bağımsız olarak değil bizzat yetişkinlerin dünyasında meydana gelen oluşumların bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Bu anlamda romanın başında grubun lideri olarak seçilen Ralph karakteri ve daha sonradan kendi topluluğunu oluşturmak üzere Ralph'ın grubundan ayrılan Jack iki farklı egemen figür olarak görülmektedir. Her ne kadar Ralph, demokratik bir düzenin simgesel figürü; Jack ise daha baskıcı ve totaliter bir düzenin temsilcisi olarak değerlendirilebilse de her ikisi de yönetim şekillerinden bağımsız olarak egemendirler ve Agamben'in egemenlik kavramında da ifade ettiği üzere doğaları gereği istisna halleri yaratırlar.

Ralph ilk istisna halini çelişkili bir şekilde koyduğu kuralla birlikte yaratır. Deniz kabuğunu tutan kişinin konuşma hakkına sahip olacağını belirten Ralph, bu hakkı kendisinin gerekli gördüğü anlarda geri alabileceğini belirterek egemenin istisna halindeki veya olağan üstü haldeki davranışına bir örnek teşkil eder. Buna ek olarak Ralph ve Piggy arasındaki ilişki de egemen ve kutsal insan arasındaki ilişkiye benzemektedir. Her ne kadar Jack'ın bir egemen olarak daha sonradan göstereceği derecede bir saldırganlık göstermese de, Ralph romanın en başından itibaren Piggy'yi dışlar ve bu dışlanmışlık hali diğer çocuklar arasında belirli bir grup kimliğinin oluşumunu sağlar. Fiziksel özellikleri bakımından diğer çocuklardan farklı olan Piggy, ismi itibarıyla de hayvan ve insan arasındaki bir noktada bulunarak kutsal insanın kanunlar ile olan ilişkisindeki konumunu işgal eder.

Çocukların ormanın derinliklerinde yaşadığına inandıkları canavar ise egemen figürün ürettiği ve faydalandığı kutsal insan ile benzeşmektedir. Aslında varlığına inanılan bu canavar, tam olarak bir insan şeklinde düşünülmesi bile, kutsal insanın ortaçağdaki karşılığı olan kurt adam figürü ile benzeşmektedir. Özellikle Jack'in Ralph'den ayrılıp kendi grubunu kurması ile başlayan süreçte canavarı avlamaya çalışmak yerine ona domuz avından parçalar bırakması istisna hali veya doğa hali olarak değerlendirilebilecek canavarın varlığının önemini kanıtlamaktadır.

Diğer bir taraftan ise metin, emperyalist ve sömürgeci Batı tarihi ile iç içe geçmiş bir söylem ile diyalog halindedir. Sömürgecilik politikalarının biyopolitik yönü ise egemenliğin oluşumu açısından oldukça belirgin bir örneği gözler önüne sermektedir. Sömürgeci biyopolitika ve adadaki olaylar arasındaki paralellik, adadaki olayların Batı medeniyetinden bir uzaklaşmadan çok Batı medeniyetinin bir yansıması olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Sonuç ve Tartışma

Sonuç olarak, William Goldin'in *Lord of Flies* romanında egemenlik ve toplumsal düzenin Agamben'e göre ayrılmaz bir parçası olan istisna halinin örnekleri gözlemlenmiştir. Yetişkin dünyasından uzak olsalar da çocukların koyduğu ve uygulanması hususunda mutabık kaldıkları her kural (biyo)politik istisnalar yaratmıştır. Bu bağlamda romanda ortaya çıkan şiddet, aslında medeniyetten bir uzaklaşma değil medeniyetin bir sonucu olarak yorumlanmıştır. Bu çerçevede birbirinden tamamen farklı iki yönetim biçimini temsil eden Jack'in ve Ralph'in kendi yönetimlerinde istisna halleri yaratmaları, yönetim biçimlerinden bağımsız olarak egemenin doğası gereği istisnalar yarattığını göstermiştir. Her iki yönetim de istisna halinin içine koyduğu kişileri topluluğun politik koruma alanı dışına iterek çıplak yaşamları ile baş başa kalan bu kişileri kutsal insan konumuna indirgemıştır. İstisna hallerinin en belirginlerinden biri olan savaşın yetişkinlerin dünyasında devam ediyor olması ise adada yaşananları farklı bir bakış açısı ile yorumlamayı gerekli kılmıştır. Medeni olduğu düşünülen yetişkin dünyasındaki şiddet ile çocukların dünyasında gözlemlenen şiddet arasındaki benzerlik adada medeniyetin yok olmadığını, sadece medeniyetin işleyişinin romanda daha 'çıplak' bir şekilde yansıtıldığını göstermiştir.

ZİHİN YETERSİZLİĞİ OLAN YETİŞKİN BİREYLERE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ'NİN GELİŞTİRİLMESİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Kaya, A. ve Yöntem, M. K. (2020). Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği'nin Geliştirilmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 61-73.

Geliş Tarihi: 06.12.2019

Kabul Tarihi: 24.04.2020

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Ali KAYA
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü
alikaya@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-9235-8231

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Kemal YÖNTEM
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü
mustafa.yontem@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-7620-0971

ÖZ

Bu araştırmanın amacı zihin yetersizliği yaşayan yetişkin bireylere karşı tutumu ölçmeye yönelik bir araç geliştirmektir. Araştırma kapsamında Türkiye'nin Karadeniz, Akdeniz, Ege ve İç Anadolu bölgelerinde bulunan dört farklı üniversiteden 258 kadın (%55.15) ve 210 (% 44.87) erkek olmak üzere 468 katılımcıya ulaşılmıştır. Ölçeğinin yapı geçerliği açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri ile incelenmiştir. Güvenirlik analizi için iç tutarlık yöntemi kullanılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda 24 maddeli ve 'serbest zaman', 'eğitim desteği', 'yaşam desteği', 'cinsellik' ve 'iş yaşamı' olarak adlandırılan, beş faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Bu beş faktör, ölçeğin toplam varyansının % 63.33'ünü açıklamıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları ölçeğin iyi uyum gösterdiğini ortaya koymuştur. Ölçeğin güvenilirliği Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ile incelenmiş ve Cronbach α değerleri sırası ile "serbest zaman" boyutu için .93, "eğitim desteği" boyutu için .88, "yaşam desteği" boyutu için .80, "cinsellik" boyutu için .84, "İş yaşamı" boyutu için .62 ve ölçeğin tamamı için .88 olarak bulunmuştur. Gerçekleştirilen analizler sonucunda Yetişkin Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu ölçeğin zihin yetersizliği alanında yapılan ileri araştırmalarda yetişkin zihin yetersizliği olan bireylere olan tutumları karşılaştırmalı olarak ortaya çıkarabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yetişkin Zihin Yetersizliği, Zihin Yetersizliği, Tutum Ölçeği.

DEVELOPING AN ATTITUDE SCALE TOWARDS ADULT INDIVIDUALS WITH INTELLECTUAL DISABILITY

ABSTRACT

The purpose of this study was to develop an attitude scale towards adult individuals with intellectual disability. This study was carried out from four universities which in four different regions of Turkey Research group consists of 258 female (%55.15) and 210 male (%44.87). Structural validity of scale was analyzed by

exploratory and confirmatory factor analyses. Internal consistency method were used for reliability investigation. Exploratory factor analysis revealed that the 24 items of the scale contained five factors which labeled as 'free time', 'education support', 'life support', 'sexuality' and 'business life'. These five factors explained 63.33 % of the total variability. Confirmatory factor analysis indicated that the scale has good fit. Cronbach alpha internal consistencies were found .93 for free time, .88 for counselor and .80 for education support, .84 for sexuality .62 for business life and .88 for total score. Findings showed that Attitude Scale Towards Adult Individuals With Intellectual Disability is a valid and reliable instrument to measure supervisor roles in supervision practices..

Keywords: Adult Intellectual Disability, Intellectual Disability, Attitude Scale.

1. GİRİŞ

Zihin yetersizliği olan bireyler öğrenme, problem çözme, akıl yürütme gibi zihinsel işlevlerde ve sosyal, kavramsal pratik uyumsuz davranışlarda gözlemlenen önemli sınırlılıklar ile tanımlanırlar (American Association on Intellectual and Development Disabilities, 2018). Ayrıca bu bireyler günlük yaşam becerilerini içeren tüm temel alanlarda büyük yardımlara gereksinim duyarlar (American Psychiatric Association [APA], 2013). Zihin yetersizliği olan bireyler, özel gereksinimleri olan bireyler içerisinde yer almalarına karşın diğer gereksinim ve yetersizlik türlerine göre daha fazla ilgi, gözetim, koruma ve bakıma ihtiyaç duyabilmektedirler (Kaya, 2017). Bununla birlikte son yıllarda sağlık hizmetlerindeki gelişmelerle birlikte zihin yetersizliği olan bireylerin yaşam beklentilerinde de büyük ölçüde artış gözlenmiştir (Brennan, Murphy, McCallion, ve McCarron, 2018). Bu artışla birlikte toplumlarda zihin yetersizliği olan bireylere yönelik insan hakları bağlamında daha fazla kabul, hoşgörü ve bütünleştirme anlamında olumlu tutum değişiklikleri gelişmiştir (United Nation, 2006; Brown, 2007). Dünyanın pek çok ülkesinde zihin yetersizliği olan bireyler için çeşitli destek biçimleri geliştirmek ve bu bireylere haklarını savunabilme fırsatları sunmak adına önemli çabalar sarf edilmektedir. Bu bireylerin toplum içerisinde diğer insanlarla aynı derece yer almamaları, sosyal katılımın azalması riskine ortaya çıkarmaktadır (Jones, Ouellette-Kuntz, Vilela ve Brown, 2008). Toplumun diğer bireylerinin zihin yetersizliği olan bireylere karşı olan olumsuz tutumları onların toplumun diğer bireyleri gibi olma becerilerini zayıflatırken toplumla daha az etkileşim kurmalarına neden olabilir (Talman, Gustafsson, Stier ve Wilder, 2018). İnsan hakları genel bir tema olarak kabul edildiğinde özel gereksinimi olan bireylerin insani haklarına son 50 yılda odaklanıldığı söylenebilir (Giertz, 2018). Temel insan haklarının göz önünde bulundurulması hem topluma tam katılım hem de ayrımcı bir yaklaşımdan uzak bağımsız bir yaşamı destekler (Quinn and Arstein-Kerslake, 2012).

ABD'de 18 yaş ve üzeri zihin yetersizliğine sahip birey oranı % 3.2, İngiltere'de % 6.33, Türkiye'de ise % 2.11'dir (Larson, 2001; McConkey, Mulvany ve Barron, 2006; DİE, 2009; TÜİK, 2012). Zihin yetersizliği olan bireyler de normal gelişim gösteren akranları gibi yetişkinlik dönemlerini yaşarlar. Fakat bu bireylerin yaşam kalitelerinde normal gelişim gösteren akranlarınıninkine oranla çeşitli eşitsizlikler gözlemlenebilir (Hensel et al. 2002). Zihin yetersizliği olan bireylerin yaşam kalitesini artıran sosyal bütünleşmenin en önemli boyutu toplumsal katılımdır (Hall, 2017). Özellikle yetişkin zihin yetersizliği olan bireyler sosyal açıdan olumsuz deneyimler yaşayabilirler (Emerson and Hatton, 2008). Toplumlar içerisinde zihin yetersizliği olan bireylere yönelik önyargı ve ayrımcılık içeren tutumlar devam etmektedir (McManus et al. 2010). Toplumun üyeleri olumsuz tepki verdiklerinde ya da zihin yetersizliği olan bireyi kabul etmediklerinde herkesin dâhil olabildiği yerlerde bile dışlanmaya maruz kalabilirler. Oysaki tekrarlanan olumlu karşılaşmalarla birlikte zihin yetersizliği olan bireyler arkadaşlık ilişkileri geliştirebilirler (Wiesel ve Bigby, 2014). Bu olumlu ve olumsuz deneyimlerin yaşanma olasılıkları, yoğunluğu ve sıklığı toplumdaki normal gelişim gösteren bireylerin zihin yetersizliği olan bireylere karşı olan tutumları ile yakından ilişkilidir.

Özel eğitim alanında tutumlara yönelik çeşitli ölçme araçlarının geliştirildiği görülmektedir. Gerçekleştirilen çalışmalarda geliştirilen ölçeklerin bir bölümünün zihin yetersizliği olan çocuklarla (Arslan, 2010; Aydın ve Sönmez, 2014; Yaralı, 2015; Cavkaytar, Adıgüzel ve Ceyhan, 2017; Karademir, Açak, Türkçapar ve Eroğlu, 2018;), bazı çalışmaların özel gereksinimi olan bireylerin

tamamını kapsayıcı şekilde yapıldığı (Alptekin ve Batık, 2013; Kaner, Öğülmüş, Büyüköztürk ve Dökmen, 1997; Ünal ve Yıldız, 2017; Çalbayram, vd, 2018; Akıncı, Sazak Pınar, Alpagut, 2018; Yelpaze ve Türküm, 2018) bazı çalışmalarda ise yabancı ölçme araçlarının Türkçeye uyarlandığı görülmektedir (Sönmez ve Bıçak, 2017). Türkiye alanyazınında yapılan araştırmalar incelendiğinde zihin yetersizliği olan yetişkinlere yönelik tutumları içeren bir ölçek geliştirme çalışmasına rastlanmamıştır. Oysaki zihin yetersizliği olan bireyler de normal akranları gibi yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerini yaşayabilmektedirler. Bu nedenle bu çalışmada yetişkin zihin yetersizliği olan bireylere karşı olan tutumların ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye’de yetişkin zihin yetersizliği olan bireylere yönelik tutumların saptanmasına yarayan bir ölçeğin geliştirilmesi bu çalışmanın ana hedefidir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Grubu

Katılımcıların belirlenmesinde uygun örnekleme yöntemi (Johnson ve Christensen, 2014) kullanılmıştır. Araştırma verileri katılımcılardan yüz yüze, posta ve google drive yolu ile toplanmıştır. Araştırma kapsamında Türkiye’nin Karadeniz, Akdeniz, Ege ve İç Anadolu bölgelerinde bulunan 4 farklı üniversiteden 258 kadın (%55.15) ve 210 (% 44.87) erkek olmak üzere 468 katılımcıya ulaşılmıştır. Katılımcıların 88’i (%18.9) birinci sınıf 173’si (%36.8) ikinci sınıf 106’sı (%22.7) üçüncü sınıf ve 101’i (%21.6) dördüncü sınıf öğrencisidir. Katılımcıların ailelerinin aylık gelirleri ise 800 TL ile 6000 TL arasında değişmektedir ($X = 3162.36$). Ayrıca 154’ünün (%33.3) eğitim hayatı boyunca sınıfında 241’inin (%51.4) ise okulunda kaynaştırma öğrencisi olmuştur. Nunnally ve Bernstein (1994) ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında katılımcı sayısının madde sayısından 5 kat veya daha fazla olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu çalışmada ilk olarak 41 maddelik bir deneme formu oluşturulmuştur. Araştırmanın katılımcı sayısı ise toplam 468 kişidir. Dolayısı ise araştırmanın katılımcı sayısının yeterli olduğu ifade edilebilir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Ölçme paketinde “Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği” dışında yine araştırmacılar tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda katılımcıların sınıf düzeyleri, cinsiyeti, aylık geliri, özel gereksinimli bireyler ile ilgili bir eğitim alıp almadığı gibi sorular kullanılmıştır. Katılımcıların kişisel bilgileri katılımcı profilinin ortaya konulması amacı ile toplanmıştır.

2.2. Ölçek Geliştirme Süreci

Araştırma kapsamında ölçek geliştirme amacı ile öncelikle alanyazın incelenerek 50 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Daha sonra oluşturulan ölçek formunun uygunluğu ile ilgili ölçme değerlendirme alanında doktora derecesine sahip bir ve özel eğitim alanında doktora derecesine sahip dört uzmandan görüş alınmıştır. Uzmanların her birinden maddeleri 1 ile 10 arasında puanlamaları istenilmiştir. Ortalaması 9 ve üzerinde olan maddeler uygun olarak kabul edilmiştir. Tüm bu aşamalardan sonra elde edilen maddeler dil açısından anlaşılabilirliğinin incelenmesi amacı 15 katılımcıya bireysel olarak uygulanmıştır. Uygulamada maddelerin dil açısından anlaşılır olduğu gözlemlenmiştir. Tüm bu çalışmaların ardından 41 maddelik bir deneme formu ortaya konulmuştur.

3. BULGULAR

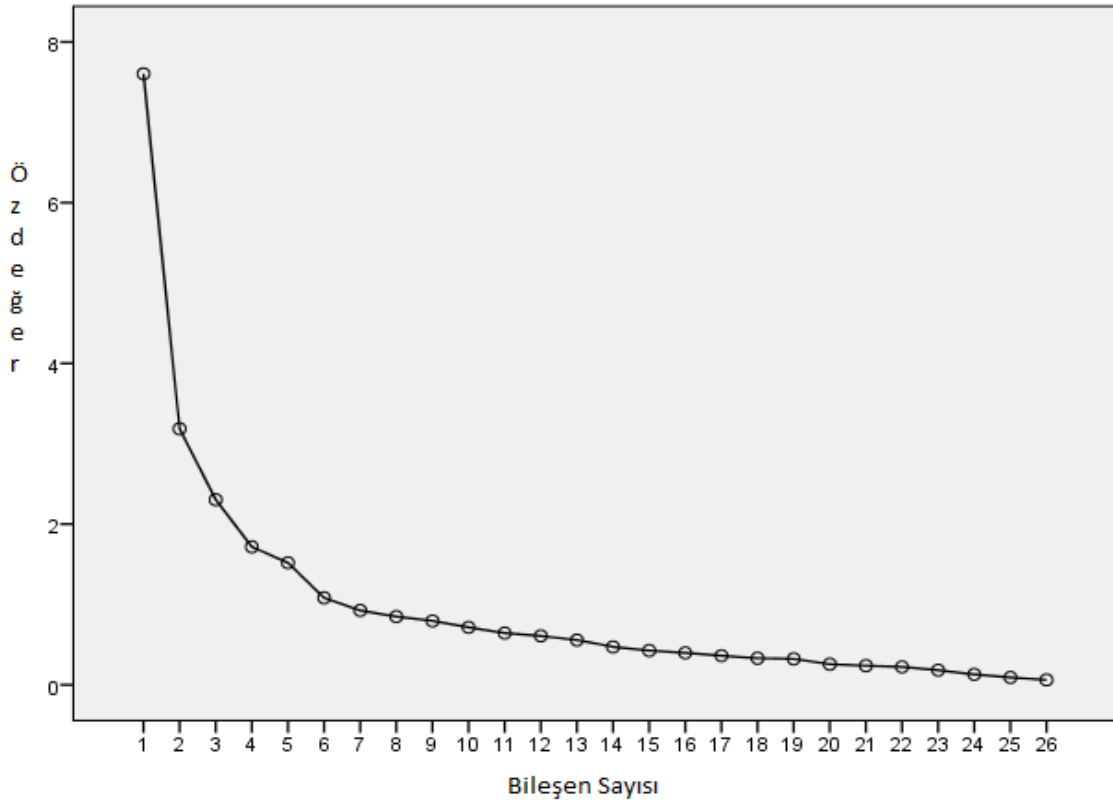
Ölçeğin faktör yapısını ortaya koymak amacıyla öncelikle veri seti ikiye ayrılmıştır. Ardından veri setinin ilk yarısına (n=233) açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Daha sonra ortaya çıkan faktörlerin doğrulanması amacıyla veri setinin diğer yarısıyla (n=235) doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesi amacı ile elde edilen alt ölçekler ve ölçeğin tamamının Cronbach α iç tutarlılık katsayıları incelenmiştir.

3.1.Yapı Geçerliği Çalışması

3.1.1. Açımlayıcı Faktör Analizi

Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği'nin yapı geçerliğini belirlemek amacıyla ilk olarak açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Verilerin faktör analizine uygunluğunu belirlemek için Kaiser- Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliği testi yapılmış ve bu değer .85 olarak bulunmuştur. Ayrıca Bartlett küresellik testi sonuçları veri setinin faktör çıkarmaya uygun olduğunu göstermektedir ($p < .001$). Gerçekleştirilen analiz temel bileşenler analizi yöntemi (Tabachnick ve Fidell, 2007) ile yapılmıştır. Ayrıca açımlayıcı faktör analizinde faktörleri isimlendirmede kolaylık sağlayan varimax döndürme yöntemi (Çokluk, Şekercioğlu, Büyüköztürk, 2014) kullanılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sürecinde her bir madde için faktör yük değeri $> .45$, (Tabachnick ve Fidell, 2007). Elde edilen ölçeğin faktör öz değerleri, varyans ve yığımlı varyans değerleri Tablo 1'de yamaç birikinti grafiği Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. Yamaç birikinti grafiği

Tablo 1: Faktör Öz Değerleri, Varyans ve Yığımlı Varyans Değerleri

Bileşen	Özdeğer	Varyans	Yığımlı Varyans
A	7.20	28.81	28.81
B	3.12	12.49	41.30
C	2.18	9.12	50.41
D	1.72	6.89	57.31
E	1.55	6.02	63.33

Tablo 1'de görüldüğü üzere ölçeğin tamamı toplam varyansın %63.33'ünü açıklamaktadır. Faktörlerin öz değerleri ise sırası ile 7.20, 3.12, 2.18, 1.72 ve 1.55 şeklindedir. Ölçekte yer alan maddelerin faktörlere dağılımı Tablo 2'de verildiği gibidir.

Tablo 2. Maddelerin Faktörlere Dağılımı

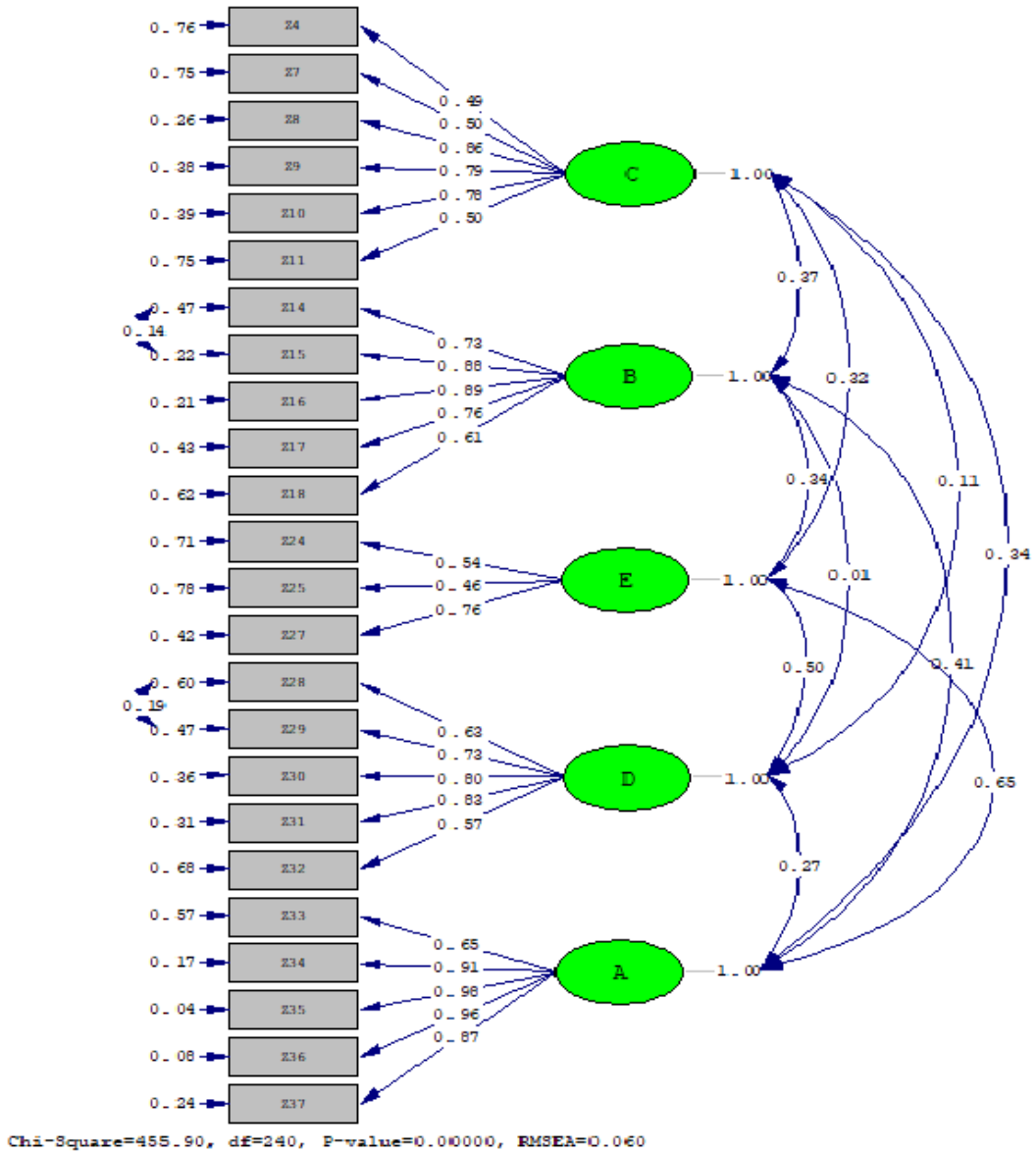
Maddeler	Bileşenler				
	A	B	C	D	E
36. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin sosyal ve kültürel etkinliklere katılımları desteklenmelidir.	.899				
35. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin sportif etkinliklere katılımları desteklenmelidir.	.880				
34. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin sanat etkinliklerine katılımları desteklenmelidir.	.840				
37. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin eğlence içerikli etkinliklere katılımları desteklenmelidir.	.822				
33. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin iş uğraşı etkinliklerini katılımları desteklenmelidir.	.649				
15. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin günlük yaşam becerilerini öğrenmeleri desteklenmelidir.		.901			
16. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin sağlıklı yaşam becerileri edinmeleri desteklenmelidir.		.821			
14. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin özbakım/kişisel bakım becerilerini öğrenmeleri desteklenmelidir.		.797			
17. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin toplumsal uyum becerilerini edinmeleri desteklenmelidir.		.722			
18. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin tüketici becerilerini edinmeleri desteklenmelidir.		.699			
8. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylere gerekli eğitim desteğini gönüllü olarak sunabilirim.			.838		
9. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylere gereken bakım desteğini gönüllü olarak sunabilirim.			.836		
10. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylere çeşitli serbest zaman etkinlikleri yaptırabilirim.			.787		
11. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerle ilgili çalışmalarını olan sivil toplum örgütlerine gönüllü olarak destek veririm.			.610		
4. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerle birlikte etkinlik yapmaktan hoşlanırım.			.580		
7. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylere herhangi bir konuda yardım etmek beni mutlu eder.			.485		
30. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin cinsel yaşamı olabileceğini düşünüyorum.				.827	
31. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin evlenebileceğini düşünüyorum.				.822	
29. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin kız-erkek arkadaş ilişkilerini yaşayabileceklerini düşünüyorum.				.813	
28. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin âşık olabileceklerini düşünüyorum.				.723	
32. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin çocuklarının olmasını doğru buluyorum.				.646	
24. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylere mesleki eğitim verilmesi gerektiğini düşünüyorum.					.667
27. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin bir işte çalışabileceğini düşünüyorum.					.657
25. Zihin yetersizliği olan yetişkinlerin normal bireyler ile aynı iş ortamında çalışmalarını sakıncalı görüyorum.					.557

Tablo 2’de görüldüğü üzere maddelerin faktör yük değerleri .49 ile .90 arasında değişmektedir. Başka bir ifade ile faktör yük değerleri kabul edilebilir (Tabachnick ve Fidell, 2007) düzeydedir. Faktörler ise A: Serbest zaman, B: Eğitim desteği, C: Yaşam desteği, D: Cinsellik, E: İş yaşamı şeklinde isimlendirilmiştir.

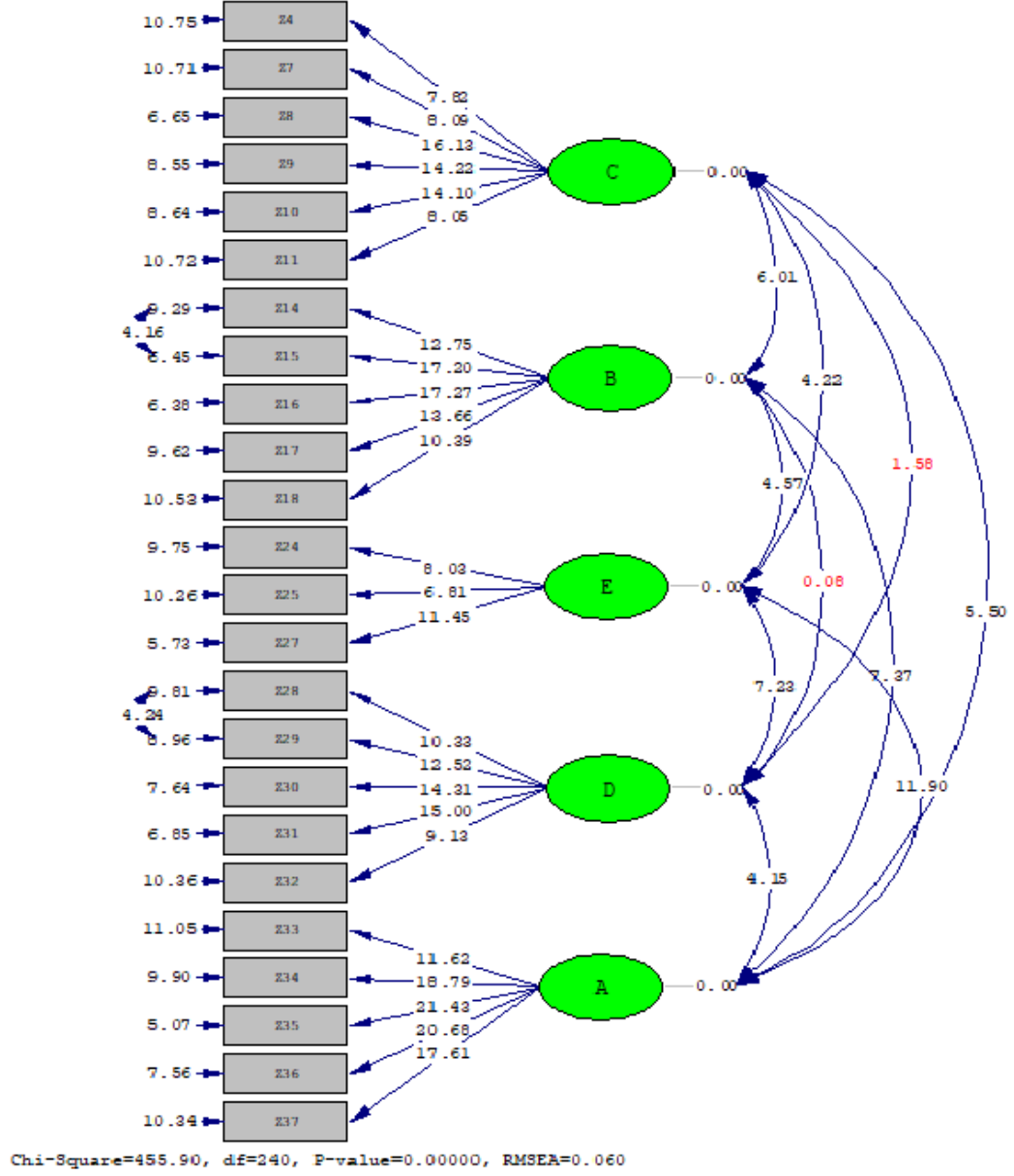
3.1.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Doğrulayıcı faktör analizi için toplanan 235 kişilik veri seti yapılan DFA sonucunda 26. Maddenin hata varyansı .90 değerinin üzerinde ve t değeri 1.96'dan düşük çıkmıştır. İlgili madde veri setinden çıkarıldıktan ve modifikasyon önerileri dikkate alındıktan sonra tüm maddelerin t değerlerinin anlamlı olduğu görülmüştür. Bununla birlikte 34, 35, 36. Maddelerin hata varyanslarının .90 değerinin üzerinde olduğu görülmektedir. Ancak ilgili maddelerin t değerleri ile açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen faktör yük değerleri yüksek olduğundan dolayı ölçekte kalmasına karar verilmiştir. Ayrıca elde edilen uyum iyiliği indisleri incelendiğinde indislerin tümünün kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür [$\chi^2 = 455.9$ ($p < .001$), $\chi^2/sd = 1.86$, NFI=.93, NNFI = .96, GFI=.87, CFI = .95, RMSEA = .06, SRMR = .04, IFI=.97].

Şekil 2. Maddele ait hata varyansları

Şekil 3. Maddelere ait t değerleri

3.2. Güvenirlilik Çalışması

Ölçeğin güvenilirliğini ortaya koymak amacı ile Cronbach α iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin Cronbach α iç tutarlılık katsayısı, toplam veri setinde bulunan 468 katılımcının verileriyle hesaplanmıştır. Cronbach α değerleri sırası ile “serbest zaman” boyutu için .93, “eğitim desteği” boyutu için .88, “yaşam desteği” boyutu için .80, “cinsellik” boyutu için .84, “İş yaşamı” boyutu için .62 ve ölçeğin tamamı için .88 olarak bulunmuştur.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu ölçek geliştirme çalışması sonucunda analiz edilen maddelerin gözden geçirilmesi ile yetişkin zihin yetersizliği olan bireylere yönelik olarak beş boyut ortaya çıkmıştır. Bu boyutlar serbest zaman, eğitim desteği, yaşam desteği, cinsellik, iş yaşamı olarak adlandırılmıştır. Serbest zaman etkinlikleri boyutunda yer alan maddeler incelendiğinde maddelerin sportif etkinlikler, sanat etkinlikleri, iş-uğraşı etkinlikleri, eğlence etkinlikleri ve sosyal- kültürel etkinlikler ile ilgili olduğu görülmektedir. Alanyazın incelendiğinde serbest zaman boyutunun Aslan ve Eratay (2009), Chan ve ark. (2013), Çankaya (2011), Gökmen ve ark. (2014) ve Cannella-Malone ve ark. (2016) çalışmalarıyla tutarlı olduğu görülmektedir. Ölçeğin eğitim boyutu incelendiğinde ilgili boyutun alanyazında öncesinde gerçekleştirilen Stepaniuk (2019) çalışması ile zihin yetersizliği olan bireylerin günlük yaşam becerileri edinmeleri, toplumsal uyum becerileri edinmeleri ve özbakım becerileri edinmeleri yönünden tutarlı olduğu görülmektedir. Ayrıca eğitim boyutu faktörü zihin yetersizliği olan yetişkinlerin eğitimi alanında yapılan uluslar arası çalışmalarda tutarlılık göstermektedir (Dowrick, Anderson, Heyer, K. ve Acosta, 2005; Lindsay, vd., 2019; Seong, Wehmeyer, Palmer ve Little, 2015). Ölçekte yer alan bir diğer faktör ise yardımdır. Zamanla birlikte zihin yetersizliği olan bireylere bakış açıları değişmiş ve yardımda bulunma algısı zihin yetersizliği olan bireylerin ihtiyaçlarını başkasının gidermesinden uzaklaşarak bireyin kendi yaşamına sürdürebilmesine yapılacak destekler anlamını taşımaya başlamıştır. Bu açıdan ölçeğin yardım boyutunda yer alan maddelerin büyük kısmının zihin yetersizliği olan bireylerle birlikte gerçekleştirilen etkinlikleri içerdiği görülmektedir. Ölçek çalışmasının bu boyutunda yer alan faktörlerin alanyazında yer alan Lindsay ve Edwards, (2013) çalışması ile de desteklendiği görülmektedir. Zihin yetersizliği olan bireylerin cinselliği diğer insanlar tarafından ya bir tabu olarak görülmekte ya da ciddi olmayan bir konu olarak ele alınmaktadır. Fakat böyle bir geçeklik vardır. Günümüzde insanların artan eğitim seviyeleri ve değişen toplumsal bilinç düzeyi ile birlikte insanların zihin yetersizliği olan bireylerin cinselliğine bakış açıları da değişmiştir. Cinsellik boyutunda yer alan faktörler bu durumu doğrulamaktadır ve ilgili cinsellik boyutu Stoffelen, vd., (2017) çalışmaları ile tutarlılık göstermektedir. Zihin yetersizliği olan bireylerin bağımsız bir yaşam sürdürebilmeleri için en önemli gereksinimlerinden biri de maddi gelir elde edebilecekleri bir işte çalışmalarıdır. Bunun için bu bireylere mesleki eğitim verilmesi ve iş yaşamlarında desteklenmeleri gerekmektedir. Ölçekten ortaya çıkan iş yaşamı boyutu bu durumu destekler niteliktedir. Zihin yetersizliği olan bireylerin çeşitli mesleki becerileri bir program doğrultusunda ve özel eğitim alanında deneyimli eğitimcilerle edinebilecekleri Cavkaytar (2012) çalışması tarafından da ortaya konulmuştur. Mesleki becerileri kazanan bireyler ise sağlanan sınırlı destekler ile ilgili işi icra edebilmektedir (Özbe, 2015).

Geliştirilen ölçek aracında yer alan boyutlar hem toplumsal hem de akademik açıdan geçerliliği olan konulardır. Bu açıdan bakıldığında dünyadaki bütün toplumlarda var olan zihin yetersizliği olan bireylere karşı olan tutumları ölçmek için geliştirilen bu ölçek aracının işlevsel olduğu düşünülmektedir. İleride yapılacak araştırmalarda bireylerin yetişkin zihin yetersizliği yaşayan bireylere yönelik tutumlarının diğer değişkenlerle ilişkisi ortaya konulabilir. Ayrıca bireylerin tutumlarını iyileştirmeye yönelik hazırlanacak eğitim programlarının etkililiği bu ölçek ile birlikte sınırlanabilir.

KAYNAKÇA

Akıncı, M. Ş., Sazak Pınar, E. ve Alpagut, U. (2018). Müzik Öğretmenlerinin Özel Gereksinimli Öğrencilerle Müzik Uygulamalarına İlişkin Özyeterlik Algısı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 1232-1251.

Alptekin, S., ve Batık, M. V. (2013). Özel Eğitim Bölümü Öğrencilerinin Yetersizlikten Etkilenmiş Kişilere Yönelik Tutumlarına Özel Eğitim Dersinin Etkisi. *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 18-34.

- American Association on Intellectual and Development Disabilities.* (2018). Definition of intellectual disability. Retrieved from <http://aaid.org/intellectual-disability/definition>
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, 5th Edition (DSM-5). Arlington, VA: American Psychiatric Association Publishing.
- Arslan, E. (2010). *Kaynaştırma Uygulamalarına Katılan Özel Gereksinimli Öğrencilerin Sosyal Kabul Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Ölçek Geliştirme Çalışması*, Yüksek lisans tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.
- Aslan, Y ve Eratay, E., (2009). Zihin Engelli Bireylere Kumaş Üzerine Çizilen Desene Pul İşleme Becerisinin Öğretiminde Eşzamanlı İpucuyla Öğretimin Etkililiği *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2009, 10(2) 15-34.
- Aydın, A. ve Sönmez, O. (2014). Zihinsel Yetersizliği Olan Çocukların Annelerinin Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Çocukların Sosyal Becerilerine Etkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 149-168.
- Brennan, D., Murphy, R., McCallion, P. ve McCarron, M. (2018). "What's Going to Happen When We're Gone?" Family Caregiving Capacity for Older People with an Intellectual Disability in Ireland. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities: JARID*, 31(2), 226–235.
- Cannella-Malone, H. I., Miller, O., Schaefer, J. M., Jimenez, E. D., Page, E. J. ve Sabelny, L. M. (2016). Using Video Prompting to Teach Leisure Skills to Students With Significant Disabilities. *Exceptional Children*, 82(4), 463–478.
- Cavkaytar, A. (2012). Teaching Café Waiter Skills to Adults with Intellectual Disability: A Real Setting Study. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 426-437.
- Cavkaytar, A., Adıgüzel, O.C. ve Ceyhan, E. (2017). Ailelerin Zihin Yetersizliği Olan Çocukların Özellikleri ve Eğitimleriyle İlgili Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Ölçme Aracının Geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(60), 46-59.
- Chan, J. M., Lambdin, L., Van Laarhoven, T. ve Johnson, J. W. (2013). Teaching Leisure Skills to an Adult With Developmental Disabilities Using a Video Prompting Intervention Package. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 48(3), 412-420.
- Çalbayram, N. Ç., Aker, M. N., Akkuş, B., Durmuş, F. K. ve Tutar, S. (2018). Sağlık Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Engellilere Yönelik Tutumları. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 30-40.
- Çankaya, Ö. (2011). *Zihinsel Engelli Öğrencilere Haroşa Örgü Örne Becerisinin Öğretiminde Eş Zamanlı İpucuyla Öğretimin Etkililiği*, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları*, Ankara: Pegem Akademi.
- Devlet İstatistik Enstitüsü. (2009). *Türkiye Özürlüler Araştırması 2002* (2. baskı), Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Dowrick, P. W., Anderson, J., Heyer, K. ve Acosta, J. (2005). Postsecondary Education Across the USA: Experiences of Adults with Disabilities. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 22(1), 41-47.
- Emerson, E. ve Hatton, C. (2007). Socioeconomic Disadvantage, Social Participation and Networks and the Self-rated Health of English Men and Women with Mild and Moderate Intellectual Disabilities: Cross Sectional Survey. *European Journal of Public Health*, 18(1), 31-37.
- Giertz, L. (2018). Guardianship for Adults with Intellectual Disabilities: Accountant, Advocate or 'Family' Member?. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 20(1).
- Gökmen, C., Tekinarslan, E. ve Tekinarslan, İ.Ç. (2015). Zihinsel Yetersizliği Olan Öğrencilere Bilgisayarda Eğitsel CD İzleme Becerisinin Öğretiminde Eşzamanlı İpucuyla Öğretimin Etkililiği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(Özel Sayı), 190-217.
- Hall, S. A. (2017). Community Involvement of Young Adults with Intellectual Disabilities: Their Experiences and Perspectives on Inclusion. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 30(5), 859-871.

- Hensel E., Rose J., Kroese B. ve Banks-Smith J. (2002) Subjective Judgements of Quality of Life: a Comparison Study Between People with Intellectual Disability and Those Without Disability. *Journal of Intellectual Disability Research* 46, 95–107.
- Johnson, B. ve Christensen, L. (2014). *Eğitim Araştırmaları: Nitel, Nicel ve Karma Yaklaşımlar*. (S.B. Demir, Çev. Ed.), Ankara: Eğiten Kitap.
- Jones, J., Ouellette-Kuntz, H., Vilela, T. ve Brown, H. (2008). Attitudes of Community Developmental Services Agency Staff Toward Issues of Inclusion for Individuals with Intellectual Disabilities. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 5(4), 219-226.
- Kaner, S., Öğülmüş, S., Büyüköztürk, Ş. ve Dökmen, Z. (1997), “*Toplum Özürüllüğü Nasıl Algılıyor Temel Araştırması*”, T.C. Başbakanlık Özürüllüler İdaresi Başkanlığı, Ankara
- Karademir, T, Açak, M, Türkçapar, Ü. ve Eroğlu, H. (2018). Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Zihinsel Engellilere Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi. *Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 20 (3), 103-112
- Kaya, A. (2017). *Bakım ve Koruma Altında Bulunan Zihin Yetersizliği Olan Bireylere Yönelik Günlük Yaşam Eğitimi Programı Geliştirilmesi*. Anadolu Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Larson, S.A., Lakin, K.C., Anderson, L, Kwak, N., Lee, J.H. ve Anderson, D. (2001). Prevalence of Mental Retardation and Developmental Disabilities: Estimates from the 1994/1995 National Health Interview Survey Disability Supplements. *American Journal on Mental Retardation*, 106(3), 231-252.
- Lindsay, S. ve Edwards, A. (2013). A Systematic Review of Disability Awareness Interventions for Children and Youth. *Disability and Rehabilitation*, 35(8), 623-646.
- Lindsay, S., Lampthey, D. L., Cagliostro, E., Srikanthan, D., Mortaji, N. ve Karon, L. (2019). A Systematic Review of Post-secondary Transition Interventions for Youth with Disabilities. *Disability and Rehabilitation*, 41(21), 2492-2505.
- McConkey, R., Mulvany, F. ve Barron, S. (2006). Adult Persons with Intellectual Disabilities on the Island of Ireland. *Journal of Intellectual Disability Research*, 50(3), 227-236.
- McManus, J. L., Feyes, K. J. ve Saucier, D. A. (2011). Contact and Knowledge as Predictors of Attitudes Toward Individuals with Intellectual Disabilities. *Journal of Social and Personal Relationships*, 28(5), 579-590.
- Nunnally, J. C. ve Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric Theory*, New York: McGraw Hill.
- Özbeş, F. Y. (2015). *Zihinsel Yetersizliği Olan Öğrencilere İş Analizi Temelinde Tekstil İşçiliği Becerilerinin Öğretilmesi: Eylem Araştırması* (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Quinn, G. ve Arstein-Kerslake, A. (2012). Restoring the ‘Human’ in ‘Human Rights’: Personhood and Doctrinal Innovation in the UN Disability Convention. *The Cambridge companion to human rights law*, 36-55.
- Seong, Y., Wehmeyer, M. L., Palmer, S. B. ve Little, T. D. (2015). Effects of the Self-directed Individualized Education Program on Self-determination and Transition of Adolescents with Disabilities. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals*, 38(3), 132-141.
- Sönmez, N. ve Bıçak, B. (2017). An Adaptation of the Turkish Version of the Teacher Efficacy for the Inclusion of Young Children with Disabilities Scale. *International Online Journal of Educational Sciences*, 9(1), 156-173.
- Stepaniuk, I. (2019). Inclusive Education in Eastern European Countries: A Current State and Future Directions. *International Journal of Inclusive Education*, 23(3), 328-352.
- Stoffelen, J. M. T., Herps, M. A., Buntinx, W. H. E., Schaafsma, D., Kok, G. ve Curfs, L. M. G. (2017). Sexuality and Individual Support Plans for People with Intellectual Disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 61(12), 1117-1129.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics*, New York: Pearson
- Talman, L., Gustafsson, C., Stier, J. ve Wilder, J. (2018). Staffs’ documentation of participation for adults with profound intellectual disability or profound intellectual and multiple disabilities. *Disability and Rehabilitation*, 40(21), 2527-2537.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2002). *Özrün Türüne Göre Özürlü Nüfus Oranı*, 2002. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017 (Erişim tarihi: 11.07.2019)

Ünal, V. ve Yıldız, M. (2017). Üniversite Gençliğinin Engellilere Yönelik Tutumlarının İncelenmesi: Sivas Örneği. *International Journal of Social*, 57, 341-358.

Wiesel, I. ve Bigby, C. (2014). Being Recognised and Becoming Known: Encounters Between People with and Without Intellectual Disability in the Public Realm. *Environment and Planning A*, 46(7), 1754-1769.

Yaralı, D. (2015). Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Bir Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi. *e-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(3).

Yelpaze, İ. ve Türküm, A. S. (2018). Adaptation and Validation of Turkey Version of Multidimensional Attitudes toward Persons with Disabilities. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 167-187.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Positive attitude changes in terms of greater acceptance, tolerance and integration in the context of human rights for individuals with intellectual disabilities in societies. However prejudice and discriminatory attitudes towards individuals with intellectual disabilities in societies continue. Negative attitudes of other members of society towards individuals with intellectual disabilities may weaken their ability to be like other members of society, while causing them to interact less with society. Individuals with intellectual disabilities experience adulthood, just like their peers with normal development. Social integration is the most important thing for increases the quality of life of individuals with intellectual disabilities. It is seen that various measurement tools have been developed for attitudes in the field of special education. Some of the scales developed in the studies carried out include children with intellectual disabilities and some of the studies are all ages intellectual disabilities. As far as known there is not a scale development study involving attitudes towards adults with intellectual disabilities. The purpose of this study was to develop an attitude scale towards adult individuals with intellectual disability.

Methodology

Except the newly developed scale, only personal information sheet was used within the research. Besides some demographic information such as gender, class level, university of the participants, other information such as whether they have been trained on individuals with special needs were also gathered. This study was carried out from four universities which in four different regions of Turkey. Participants consists of 258 female (%55.15) and 210 male (%44.87). 88 (18.9%) of the participants were first grade 173 (36.8%) second grade 106 (22.7%) third grade and 101 (21.6%) fourth grade students. The monthly income of the families of the participants varies between 800 TL and 6000 TL. 154 participants was educated with inclusive student in their class and 241 participants was educated with inclusive student in their schools during their education period. The personal information form developed by the researchers was used in the measurement package with Attitude Scale Towards Adult Individuals With Intellectual Disability. Within the scope of the research, a 50-item was formed by examining the literature first. Then, the scale form was formed by a doctorate degree in the field of measurement and evaluation and four experts with a doctorate degree in the field of special education. The trial form of the scale was applied to 15 participants individually to examine the comprehensibility in terms of language. After all these studies, a 41-item form was made. Research data were collected face to face, by mail and google drive.

Findings

Validity of Attitude Scale Towards Adult Individuals With Intellectual Disability was analyzed by exploratory and confirmatory factor analyses. In order to reveal the factor structure of the scale, the data set was first divided into two. Exploratory factor analysis was applied to the first half of the data set (n = 233). Confirmatory factor analysis was then performed with the other half of the data set (n = 235) in order to confirm the resulting factors structure. Internal consistency method were used for reliability investigation. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) sample adequacy test was used to determine the suitability of the data for factor analysis and this value was found to be .85. In addition, Bartlett sphericity test results show that the data set is suitable for factor extraction. In addition, varimax rotation method was used in exploratory factor analysis, which facilitates the naming of factors. Exploratory factor analysis revealed that 24 items of the scale contained five factors which explained 63.33% of the total variability. Factor load values of the items ranged from .49 to .90. These factors were labeled as 'free time', 'education support', 'life support', 'sexuality' and 'business life'. After confirmatory factor analysis, acceptable fit indexes were obtained for the three-component structure of the attitude scale towards adult individuals with intellectual disability [$\chi^2 = 455.9$ ($p < .001$), $\chi^2/df = 1.86$, NFI=.93, NNFI = .96, GFI=.87, CFI = .95, RMSEA = .06, SRMR = .04, IFI=.97]. Cronbach α internal consistency coefficient was calculated to determine the reliability of the scale. Cronbach alpha internal consistencies were found .93 for free time, .88 for counselor and .80 for education support, .84 for sexuality .62 for business life and .88 for total score.

Conclusion and Discussion

As a result of this scale development study, five dimensions emerged. When the literature is examined, it is seen that these dimensions are compatible with the literature. In addition, according to the research findings, it is seen that the Attitude Scale Towards Adult Individuals With Intellectual Disability is a reliable and valid scale.

TURİZM SOSYOLOJİSİNDE GÜNCELİĞİNİ YİTİRMEYEN KLASİK: “TURİST BAKIŞI”

Kitap değerlendirmesi / Book Review

Yazgan, Ç. Ü. (2020). Turizm Sosyolojisinde Güncelliğini Yitirmeyen Klasik: “Turist Bakışı”, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 74-77.

Geliş Tarihi: 06.02.2020

Kabul Tarihi: 06.09.2020

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Çağdaş Ümit YAZGAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
cumityazgan@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-3290-4202

ÖZ

Turizm ilişkileri toplumları ve kültürleri önemli ölçüde etkilemeye devam etmektedir. Özellikle küreselleşme, kalkınma, uluslararası rekabet gücü, zenginlik, gelişmişlik vb. göstergeler bağlamında bir statü sembolüne dönüşen turizm, çoğunlukla endüstriyel bir alan olarak tasvir edilmektedir. Büyüme, kalkınma, gelişmişlik gibi perspektiflerle, fayda-maliyet analizi temelinde işletme, yönetim-organizasyon eksenli araştırmalara daha fazla konu olan turizm ilişkilerinin, iktisadın gölgesinde kaldığı ve sosyolojik araştırmaların bu alanda yaygınlık kazanamadığı söylenebilir. Bu baskın eğilimin aksine John Urry, “Turist Bakışı” (Tourist Gaze) isimli eserinde turizm ilişkilerini tarihsel ve toplumsal bağlamda, teorik ve pratik düzeyde, birçok yönüyle ele alarak turizm sosyolojisi literatüründe önemli bir boşluğu doldurmaktadır. “Turist Bakışı”, yayımlandığı ilk yıllardan itibaren kült bir esere dönüşmüştür. Eser, turizm araştırmalarında kullanışlı olabilecek sosyolojik bir bakış açısı ve önemli kavramlar sunmaktadır. Eserde geliştirilen “turist bakışı” kavramı sosyolojik düzeydeki turizm araştırmalarında en sık başvurulan kavramlardan biri olup kullanıldığında direkt yazarını akla getirebilmektedir. Bu bakımdan “Turist Bakışı” eserinin turizm sosyolojisi alanındaki temel metinlerden biri olduğu ileri sürülebilir. Bu çalışmada John Urry’nin “Turist Bakışı” isimli eseri değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Turizm Sosyolojisi, “Turist Bakışı”, John Urry.

THE CURRENT CLASSIC OF SOCIOLOGY OF TOURISM: “TOURIST GAZE”

ABSTRACT

Today, tourism relations affect societies and cultures significantly. Tourism has become a status symbol in the context of indicators such as globalization, development, international competition, wealth and development. In this regard, tourism is mostly depicted as an industrial area. Tourism is generally considered on the basis of cost-benefit analysis. Tourism falls under the shadow of economics. Sociological research in the field of tourism has not become widespread. John Urry's work named “Tourist Gaze” fills an important gap by addressing tourism relations in a historical and social context, at a theoretical and practical level. “Tourist Gaze” (1990) has turned into a cult work since it was published and brought a sociological perspective to tourism research. The concept of “Tourist Gaze” has become one of the most frequently used concepts in sociological tourism research. It can be argued that the “Tourist Gaze” is one of the basic texts in the field of tourism sociology. In this study, John Urry's book named “Tourist Gaze” has been evaluated.

Keywords: Sociology of Tourism, “Tourist Gaze”, John Urry.

1. GİRİŞ

Günümüzde turizm ilişkileri, toplumları ve kültürleri önemli ölçüde etkilemektedir. Özellikle küreselleşme, kalkınma, uluslararası rekabet gücü, zenginlik, gelişmişlik vb. göstergeler bağlamında bir statü sembolüne dönüşen turizm, çoğunlukla endüstriyel bir alan olarak tasvir edilmektedir. Büyüme, kalkınma, gelişmişlik gibi iktisadi perspektiflerle, fayda-maliyet analizi temelinde işletme, yönetim-organizasyon eksenli araştırmalara daha çok konu olan turizm ilişkilerinin, iktisadın gölgesinde kaldığı ileri sürülebilir. Bu yaygın ve baskın eğilimin aksine John Urry¹, “Turist Bakışı” (Tourist Gaze) isimli eserinde turizm ilişkilerini tarihsel ve sosyolojik bağlamda ele alarak önemli bir boşluğu doldurmaktadır. “Turist Bakışı” (1990), yayımlandığı ilk yıllardan itibaren kült bir esere dönüşmüş ve turizm araştırmalarında kullanışlı olabilecek sosyolojik bir bakış açısı ve çeşitli kavramlar kazandırmıştır. Öyle ki kitabın temel kavramlarından olan “turist bakışı” kavramı, sosyolojik düzeydeki turizm araştırmalarında en sık başvurulan kavramdan biri haline gelmiş olup, kullanıldığında yazarını doğrudan akla getirebilmektedir. “Turist Bakışı” eserinin bu bakımdan turizm sosyolojisi alanındaki temel metinlerden biri olduğu ileri sürülebilir. Bu çalışmada John Urry’nin “Turist Bakışı” isimli eseri değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme, kitabın Türkçe’ye 2009 yılında kazandırılan ikinci basımına dayanmaktadır. İkinci basımında ilk basıma ek olarak “Küreselleşen Bakış” başlıklı yeni bir bölüm yer almaktadır².

John Urry, kitabının amacının “farklı toplumlarda ve farklı sosyal gruplar içerisinde çeşitli tarihsel dönemlerdeki turist bakışının nasıl değişip geliştiğini” (s.14) irdelemek olduğunu belirtmektedir. Kitap; turist bakışı kavramını temele alarak turizm ilişkilerini toplumsal değişmeyi dikkate alarak değerlendirmektedir. Kitap; önsöz, ikinci basıma önsöz ve sekiz bölümden oluşmaktadır.

2. İÇERİK ve DEĞERLENDİRME

Turist Bakışı isimli ilk bölümde, turist bakışı kavramına odaklanılmaktadır. Bölümde, Michel Foucault’un “Kliniğin Doğuşu” eserinden “tıbbi” ve “sıradan” bakışın farkını anlatan bir alıntı ile turist bakışı kavramına giriş yapılmıştır. Turizm pratiklerinin, zorunlu olmayan mal ve hizmet tüketimine işaret ettiğini belirten Urry, turist bakışını bu pratiklerin bir parçası olarak nitelendirmekte ve olağanın dışındaki görüntü ve manzaralar kümesini seyretmek olarak tanımlamaktadır. Turist bakışının toplumsal olarak düzenlenmiş ve yapılaşmış olduğunu vurgulayarak kavramın sosyolojik niteliğini öne çıkarmaktadır. Yazar bu bölümde turist pratiklerinin ve turist bakışının asgari niteliklerini somutlaştırarak maddeler halinde sıralamaktadır. Urry, turist bakışının mekân, zaman ve toplumsal gruplar açısından değişen bir yapıya sahip olduğunun altını çizerek bölümde turist bakışının Roma Dönemi’nden günümüze kadar uzanan kısa bir panoramasını sunmaktadır. Bölümde ayrıca Boorsten’in turizmde “sözde olaylar” analizi, Turner’in “altın gruplar” tezi, Cohen’in “turist tipolojisi”, McCannel’in “sahnelenmiş otantiklik” kavramı gibi çeşitli teorik yaklaşımlar “turist bakışı” kavramı etrafında tartışılmaktadır.

Kitle Turizmi ve Deniz Kıyısı Tatil Yerlerinin Yükselişi ve Düşüşü isimli ikinci bölüm, tatil denilince akla ilk gelen Britanya kökenli deniz kıyısı turizminin tarihsel sosyolojisi niteliğindedir. Bu bölümde denize kıyısı olan tatil yerlerinin gelişimi üzerinden turist bakışının kitleleşmesi süreci anlatılmaktadır. Modern öncesi dönemde seçkinlere özgü bir statü göstergesi

¹ John Urry (1 Haziran 1946 -18 Mart 2016): Lancaster Üniversitesinde doktorasını tamamlayan ve uzun süre aynı üniversitenin sosyoloji bölümünde akademisyen olarak çalışan İngiliz sosyolog John Urry, çevre ve mekân sosyolojisi, küreselleşme ve hareketlilik, sosyal teori, tüketim, turizm sosyolojisi gibi alanlarda araştırmalar yürütmüştür. Öne çıkan temel eserleri şunlardır: Social Theory as Science (1975), Tourist Gaze (1990), Consuming Places (1995), Global Complexity (2003), Mobilities (2007).

² Turist Bakışı isimli eserin 2011 yılında yeni bir yazarla (Jonas Larsen) birlikte üçüncü defa güncellendiğini belirtmek gerekir. Kitabın sonradan eklenen yeni yazarı Larsen, kitabın farklı basımlarını web sürümleri ile özdeşleştirerek 1990 basımını “Tourist Gaze 1.0”, diğer basımlarını sırasıyla “Tourist Gaze 2.0” ve “Tourist Gaze 3. 0” ifadeleriyle adlandırmaktadır (Larsen, 2014).

olan seyahat süreci, modern dönemde giderek bütün sosyal sınıflara yayılmaktadır. Seyahatin “demokratikleşmesini” tetikleyen temel dinamik tren, otomobil ve uçak gibi ulaşım araçlarının yaygınlaşarak, seyahati kolaylaştırmasıdır. Bu bölümde tarihi süreçte, katı çalışma koşullarının İngiltere’de sarsılması, turizm pratiklerini içeren serbest zaman faaliyetlerinin yaygınlaşması, tatilin bireyi çalışma enerjisiyle dolduran bir etkinlik olarak görülmesi ve giderek bir yurttaşlık göstergesi biçiminde bir hakka dönüşmesi ile turist bakışının kitleselleşmesi arasında bağlantı kurulmaktadır.

Turizm Endüstrisinin Değişen Ekonomisi isimli üçüncü bölümde, turist bakışı ile bu bakışı karşılayabilmek için geliştirilen turizm endüstrileri arasındaki ilişkiler değerlendirilmektedir. Turizm acentaları, ticari endüstriler, yardımcı hizmetler ve çevreciler ile turist bakışı arasındaki çıkar çatışmalarına odaklanılmaktadır. Bölümde Britanya’daki konaklama hizmetlerinde etkili olan küçük ölçekli sermayenin analizi yapılarak dörtlü bir ayrıma gidilmektedir. Urry’nin “bıçak sırtındaki topluluk” olarak tanımladığı “kaygan zeminde hareket eden küçük işletmeler” ayrımı Türkiye’deki turizm işletmelerinin analizi için örnek olabilecek niteliktedir. Bölümde ayrıca Batı Akdeniz, Kuzey Amerika, Güneydoğu Asya gibi bölgelerde turizmin olumsuz etkileri kuramsal temellere dayandırılarak açıklanmaktadır. Urry bu bölümde **Türkiye’de** dövize endeksli turizm cazibesinin Bodrum, Gümbet gibi yerleri nasıl çirkin ve plansız büyüyen yerlere dönüştürdüğünü anlatmaktadır. “Kitle turizmi” ile “seçici turizmin” ya da “romantik turist bakışı” ile “kolektif turist bakışının” çatışan çıkarları arasında sıkışmış bir Türkiye portresi çizilmektedir.

Turist Bakışı Altında Çalışmak isimli dördüncü bölümde, turist bakışının niteliği ile turizm hizmetlerinin tedarik şekilleri arasındaki sorunlu ilişkilere değinilmekte ve çalışma ilişkileri merceğe altına alınmaktadır. Turizm hizmetlerinin emek yoğun hizmetler olduğunun altı çizilmektedir. Kitabın bu bölümünde çalışanlar ile turistler arasındaki temasın yakınlığı ve uzaklığı, hizmetlerin sunum süresi, rutin ve acil hizmetler, duygusal çalışma, müşterinin ismini bilme gibi mikro düzeydeki etkileşimlerin turist bakışını nasıl etkilediği değerlendirilmektedir. Bölümde turizm hizmetlerinin Ritzer’in “McDonalddlaşma” ve Atkinson’un “esneklik biçimleri” kuramları ile ilişkilendirilmesi sosyoloji literatürü ile turizm arasında bağ kurma çabasına yönelik önemli bir örnek olarak göze çarpmaktadır.

Kültürel Değişimler ve Turizmin Yeniden Yapılanması isimli beşinci bölümde, turizm pratikleri postmodernizm açısından değerlendirilmektedir. Yazar, Jameson, Baudrillard, Bourdieu gibi düşünürlerin yaklaşımları ile turist bakışını postmodernizme uyarlamaktadır. Artık “postturizm aşamasına” geçildiğini iddia etmektedir. Deniz kıyısı tatilleri eski değerini kaybetmekte, her türden yer hem bir temaşa hem bir gösteri merkezine dönüşmektedir. Kitlesel turizm tüketiminin hâkim olduğu kolektif turist bakışından, her yeri bireysel haz çevresine eklemleyen romantik bakışa geçilmiştir. Kitlesel tüketim operatörleri yerini küçük yerel hizmet tedarikçilerine bırakmaktadır. Paket tatilden kaçış başlamakta, eğitilmiş gezgin olmaya meyilli postmodern deneyim öne çıkmaktadır. Mekânda katı planlama terk edilmekte olup, turist bakışı toplumsal müdahalenin azlığına yönelmektedir. Yazar, postturistin artık evden ayrılmasına gerek kalmadığını belirtmekte ve turist bakışının postturizm aşamasında her bağlama kolaylıkla yerleştirilebileceğini belirtmektedir. Postturist, seçeneklerin çoğalmasının yarattığı değişim ve zevkin farkında olup karşıtlıklardan ve çokluktan haz devşirmektedir. Yüksek kültürün kısıtlayıcılığından kurtulmuş olup tek ve otantik bir turist deneyimine hapsolmayacağını bilmektedir.

Tarihe Bakmak isimli altıncı bölümde Urry; turistik yerleri, romantik-kolektif turist bakışı, tarihi-modern ve otantik-otantik olmayan dikotomileri ile sınıflandırmaktadır. Bölümde miras endüstrisi ve nostalji kavramının özel bir öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır. Miras endüstrisi müzeler örneği üzerinden değerlendirilmektedir. Mirasın bir tür güvenlik ve sığınak noktası, istikrar sağlayıcı birleştirici bir öge olduğu ve zor zamanlarda mirasın özellikle öne çıkarıldığı vurgulanmaktadır. Miras endüstrilerinin çoğunlukla yerel desteklerle korunduğunu belirten Urry, yerel halkın, turizm yatırımcılarının ve yerel-ulusal düzeydeki yetkililerin miras koruma konusunda temel bileşenler olduğunu ileri sürmektedir. Bu üç bileşen, miras endüstrisine yönelik turist bakışının nesnesini inşa, temsil ve koruma sürecinde inisiyatif geliştirebilmektedir. Ayrıca özel ya da kamu binalarının turist bakışının nesnesi olabileceği belirtilerek, bina tasarımında turist pratiklerinin dikkate alınması gerektiği ileri sürülmektedir.

Görmek ve Temalandırmak isimli yedinci bölümde, turizm ile görsel algılama biçimleri arasındaki ilişkiye odaklanılmaktadır. Fotoğrafın tarihi süreçte turist bakışını yapılandırma önemli roller üstlendiği iddia edilmektedir. 19. Yüzyılda “flaneur” tipinin fotoğraf çekme etkinliğinin 20. yüzyıl turistinin alametifarikasına dönüştüğü vurgulanmaktadır. Fotoğrafın toplumsal olarak inşa edilmiş görme ve kaydetme biçimi olduğunu belirten Urry, fotoğraf aracılığıyla şekillenen bakma eyleminin turist bakışından ve turizmin gelişiminden ayrı düşünülmemeyeceğini belirtmektedir. Bölümde tema parkları ile mekânın göstergelere bölünüşü yeni bir turist bakışı oluşturma biçimi olarak değerlendirilmektedir.

Küreselleşen Bakış isimli son bölümde, küreselleşme süreci ile turizm faaliyetleri arasında bağ kurularak teknoloji ile yerküredeki insanların yakınlaştığı, hava yolları ulaşımının yaygınlaşması ile insan akışının hızlandığı belirtilmektedir. Ayrıca bu bölümde sanal seyahat ile fiziki seyahat arasında ayırım yapılmaktadır. Akış halindeki turistlerin eşit düzeyde olmadığı ve savaşlardan kaçan küresel sürgünlerin de bu akışta yer aldığı vurgulanmaktadır. Küresel turizm devresinde farklı ve çeşitli işler yapılmakta; medya aracılığıyla imajlar dolaşıma sokulmakta ve medyatikleştirilmekte, küresel ve yerel ikonlar, marka ve logolar her yanı sarmakta turizm ile ilgili protesto kampanyaları, politik etkinlikler organize edilmektedir. Küreselliğin ve turizmin iki ayrı süreç olmadığını belirten Urry, küresel bir melezliğin geliştiğini vurgulamaktadır. Artık sadece turistler değil nesnelere, kültürler ve imajlar da seyahat etmektedir. Bu bakımdan mobil bir kültür etkisini göstermektedir. 19. yüzyılda belli bir turist bakışı söz konusuysa günümüzde turist bakışı küreselleşmekte ve çoklu bakışlar her yeri istila etmektedir.

John Urry'nin “Turist Bakışı” isimli eseri, ilk bakışta turizmle ilgili farklı ve çok uzak konuları bağımsız bölümler halinde odağına alıyormuş izlenimi vermekte ve bu yaklaşım bir kopukluk hissi yaratabilmektedir. Ancak ilk bölümde teorik düzeyde temellendirilen “turist bakışı” kavramının, diğer bölümlerde farklı konularla ilişkilendirilerek tekrar tekrar işlendiğini ve bu şekilde kavramın anlamının güçlendirildiğini belirtmek gerekir. Buradan hareketle ilk bölümde çerçevesi çizilen turist bakışı kavramının kitap boyunca kaynaştırıcı bir rol oynadığı, içinin adım adım doldurulduğu, esere akıcılık ve bütünlük kazandırdığı söylenebilir. Eserin anlatımında tutulan bu yolu, eserin amacına ulaşmasını kolaylaştıran özgün bir metot olarak nitelendirmek mümkündür. Dolayısıyla eserde literatüre kazandırılan turist bakışı kavramının küreselleşme, postmodernizm, kiteselleşme, miras endüstrisi, çalışma ilişkileri, müze ziyaretleri, fotoğraf ve tema parkları gibi oldukça farklı konuların turizm ile bağlantısını kurmayı sağlayacak biçimde tasarlandığını belirtmek gerekir. Kavramın kurgulanış ve kullanılış biçiminin kavramın sadece John Urry'nin örneklediği temalarla ve belli bir dönemle sınırlanmayacağını ipuçlarını sunmaktadır. Bu bakımdan kavramın turizm ilişkilerinde meydana gelen değişimlere eşlik edebileceği, güncelliğini yitirmeyeceği dolayısıyla zamana meydan okuyacağı öngörülmektedir.

Çeviri sürecinde, sözcükler seçilirken haklı gerekçelere dayandırılacak tercihler etkili olabilmektedir. “Turist Bakışı” isimli çeviri eserde nadir olsa da karşılaşılan “yeğînleştirmek”, “imlemek”, “ilineksel”, “çoğun”, “belirtik kılmak” gibi sözcüklerin yerine güncel sözcüklerin kullanılmasının akıcılık ve anlaşılabilirlik açısından daha isabetli olacağı söylenebilir. **Sonsöz** olarak, baskısı tükenmiş olan “Turist Bakışı” eserinin gerek tanıtımını yaptığımız basımının gözden geçirilerek yenilenmesinin, gerekse güncel versiyonunun Türkçeye kazandırılmasının, sosyolojik nitelikteki turizm araştırmalarına ilgi duyan öğrenciler ve araştırmacılar için önemli imkânlar sağlayacağını ve turizm sosyolojisindeki boşluğu doldurmaya devam edeceğini belirtmek gerekir.

KAYNAKÇA

Larsen, J. (2014). The Tourist Gaze 1.0, 2.0, and 3.0. In A. A. Lew, C. M. Hall, & A. M. Williams (Eds.), *The Wiley Blackwell Companion to Tourism*, Oxford: John Wiley & Sons.

Urry, J. (2009). *Turist Bakışı*, (Çev.) E. Tataroğlu ve İ. Yıldız, Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

ÇEVİRİ VE TİYATRO: MOLIÉRE ÇEVİRİLERİNİN TÜRK TİYATROSUNA ETKİSİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Şengül, A. (2020). Çeviri ve Tiyatro: Molière Çevirilerinin Türk Tiyatrosuna Etkisi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 78-87.

Geliş Tarihi: 05.02.2020

Kabul Tarihi: 09.05.2020

E-ISSN: 2149-3871

Prof. Dr. Abdullah ŞENGÜL
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
asengul@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-6699-1308

ÖZ

19. asrın ikinci yarısından itibaren Türk kültürü üzerinde güçlü bir Fransız etkisi vardır. Söz konusu etki, Fransızcanın bu coğrafyanın aydınları tarafından bilinmesiyle ilişkilidir. Fransız kültür ve medeniyetinin yakından takip edilmesi, modernleşme sürecinde etkili olur. Önceleri başta askerlik olmak üzere, tıp, mühendislik gibi sahalarda görülen bu etkileşim, Tanzimat'ın ilanımla birlikte sosyal ve kültürel alanda da kendini güçlü bir şekilde gösterir. Şüphesiz Fransızcanın dışında 1856'da Kırım Savaşı sonucu oluşturulan ittifak gibi bazı siyasi gelişmelerin de rolü inkâr edilemez.

Özellikle Fransız okullarının Fransızcaya rağbeti iyice artırması ve Müslüman gençlerin Avrupa'ya, özellikle Fransa'ya gitmeleri Fransız kültür ve edebiyatını daha yakından tanımalarını sağlar. Gördükleri yeniliklerin insanımıza kazandırılması için Batı edebiyatındaki yeni türlerin iyi bir vasıta olduğu düşünülür. Bunların başında gazete ve tiyatro gelir. Bu süreç yeni edebî türlerin yanında yeni bir edebiyat dilini de ortaya çıkarır. Yeni edebiyat dilinin yerleşmesinde tiyatro türünün özellikle Molière çevirilerinin çok önemli katkısı vardır. Tiyatronun diyaloglara dayalı olması, anlatmanın yanında göstermeyi esas alması, dilin kullanımını ve anlaşılmasını kolaylaştırıcı bulunur. Molière'in komedi tarzını yaygın bir şekilde kullanması, geleneksel tiyatromuzdan dolayı tercih sebebi olur. Ancak, komedinin yanlış ve eskiyi tenkit etmedeki gücü de tercih edilmesinin bir başka sebebidir. Bu yüzden modern tiyatronun inşasında Molière ismi oldukça önemlidir.

Anahtar kelimeler: Türk Edebiyatı, Tiyatro, Komedi, Molière, Çeviri.

TRANSLATION AND THEATER: THE TRANSLATIONS OF MOLIÉRE'S LITERARY WORKS ON TURKISH THEATRE

ABSTRACT

There has been a great French effect on Turkish culture since the second half of the 19th century. This effect relates to the fact that intellectuals in this area could speak French. Following closely the French civilization has an influence on the process of revolution. This interaction which was seen especially in the areas of military, medicine, engineering at first, manifested itself strongly in the social and cultural area with the announcement of the rescript of Gülhane. Undoubtedly, apart from the effect of French language, the role of some political developments, such as alliance composed after Kırım War in 1856, cannot be denied.

Especially, the French schools increasing the demand for French language, visits of Muslim youth, especially to France, provide an opportunity to know the French culture and civilization more closely. They think that new genres in Western literature are good intermediaries in order to gain the innovations seen in France. The primary genres of them are journal and theatre. This process releases new literary genres as well as new literature language. The theatre genre, especially translations of Molière, have made great contribution to inveteracy of this new literature language. The fact that theatre is based upon dialogues and showing as well as narrating is thought to be a facilitator as regards of using and understanding the language. That Molière widely uses the style of comedy is the reason of preference due to our traditional theatre. However, another reason of preference is the power of

comedy in criticising the wrong and the old. Therefore, Molière is of great importance in the creation of contemporary theatre.

Key Words: Turkish Literature, Theatre, Comedy, Molière, Translation.

1. GİRİŞ

Edebiyat-çeviri ilişkisi, bir kültür faaliyeti olduğu kadar aynı zamanda sosyo-politik bir olgudur. Son dönem Osmanlı edebiyatındaki çeviriler, herhangi bir stratejiye bağlı olmadan yapılmış ve çerçevesi sosyo-politik gelişmeler tarafından belirlenen kültürel faaliyetler olmanın ötesine geçememiştir.

Bir edebiyatı oluşturan kültürel ortam, çevirinin de sınırlarını belirler. Bu açıdan çeviri, kaynak eserin mahiyeti, kapsamı, fonksiyonu, çeviri-okur ilişkisi ve çevirmen-yayıncı ilişkisi gibi unsurların etkisi altındadır. Türk edebiyatının modernleşme sürecinde çevirinin rolünü anlamak, şüphesiz değişim ve yenileşme çabalarının sosyal, siyasi ve ideolojik çerçevesini anlamakla mümkündür. Bu kapsamda çeviriden beklenen veya bir diğer ifadeyle çeviriye yüklenen görevin ne olduğuna bakmak gerekir. Hemen belirtelim ki söz konusu dönemde düzenli, planlı bir çeviri yapılamadığı gibi, çevirilerin edebiyatın geleceği üzerindeki olumlu-olumsuz tesirleri konusunda da herhangi bir öngörü bulunmamaktadır. Batıdan yapılan çevirilerin başlamasından bir süre sonra, çevrilen eserlerin mahiyeti ve dile hâkimiyet konusunda birtakım itirazlar istisna kabul edilirse, bu konuda ortaya çıkan sakıncaların tartışılmadığı da bir gerçektir.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen bu çalışmanın sınırları içerisinde edebiyat-çeviri ilişkisini tiyatro üzerinden görmeye çalışacağız. Böylece bir yaklaşımın özelde edebiyatın, genelde ise toplumun değişim ve gelişiminde çevirinin rolünün ne olduğunu anlamamıza imkân verecektir diye düşünüyoruz. Elbette Türk tiyatrosuyla sınırlanmış olsak da yapılan çevirilerin nicelik olarak tamamının bu makalenin sınırları içinde anlatılması mümkün olmadığından sadece Molière'den Türkçeye aktarılan eserler üzerinden konuyu incelemeye çalışacağız.

2. EDEBİ YENİLİK VE ÇEVİRİ

Son dönem Osmanlı edebiyatında çevirilerin yönünü, sosyal, siyasi ve ideolojik yaklaşımların belirlediği görülür. Yani kültürel ve estetik fayda, sosyal ve siyasi olanın gölgesinde kalır. Çünkü edebî çevirilerden önce devletin sosyo-politik anlamda bir değişim ihtiyacı içinde olduğu yapılmak istenen reformlarla ortaya konur. Yani devlet şu veya bu sebepten dolayı değişimi bir politika olarak belirler. İlk çevirileri yapanların aynı zamanda çeşitli devlet kademelerinde çalışanlar olması, onların çevirdikleri metinlere hangi çerçeveden baktıklarının da bir göstergesidir. Tanzimat Fermanı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sosyal, siyasi ve askerî hayattaki değişiklikler, tercüme edilecek metinlerin mahiyetini ve amacını belirleyen en önemli etkidir.

Türkiye'de 19. asrın sonu ve 20. asrın başında kültürel anlamda tartışılmaya başlayan milliyetçilik hareketleri bizden çok daha önce Avrupa'nın gündemindeydi. Fransız İhtilalinin siyasi neticesi olarak ortaya çıkan yeni düşünceler, Avrupa'da ulus-inşa sürecinin başlamasına vesile oldu. Bu süreçte kültürler, birbirlerini daha yakından tanımaya başladılar. Bu ilişki, daha çok edebiyattan yapılan çevirilerle güçlendi. Bizde de ismini tam olarak vermemekle birlikte mevcut durumdan rahatsızlık ve yenileşme isteği sosyal, siyasi, askerî ve nihayet kültürel hayatta kendini göstermeye başladı. Yeni insan arayışları, Avrupa'daki yeniliği ortaya çıkaran insanın bizde de aranmasından başka bir şey değildir. Bu dönemde Avrupa'da yaygınlaşan düşünce sistemlerine bağlı olarak bizde de bazı değerler önemsenmeye başladı. Akıl, adalet, hürriyet, eşitlik, kardeşlik, meşrutiyet gibi kavramlar bu sürecin önemli köşe taşları oldu.

Avrupa'da matbaanın etkin bir şekilde kullanılması yerel dilin işlenerek standart bir dil hâline gelmesini sağladı. Bu sayede sosyo-kültürel bütünleşme gerçekleşti ve ulus-inşa sürecinin daha sağlıklı yürütüldü (Gürçağlar, 2018: 30).

Bizde ise Avrupa'daki kadar programlı olmamakla birlikte benzer süreçler yaşandı. Edebiyatın mahiyeti, fonksiyonu, dili ne olmalı ile başlayan süreç, zaman içerisinde edebiyattan beklentileri de artırdı. Tarihi köklere yönelme başta olmak üzere edebiyatın millî ve evrensel değerlerle güçlendirilmek istenmesi arka planda bir ulus-inşa sürecini başlatmaktan başka bir şey değildi. Günümüzde edebiyat

kanonu olarak isimlendirilen bu metinler, dün ile bugün ilişkisini kuran yeni anlatım şekillerini ortaya çıkardı. İlk örneklerini Namık Kemal’de gördüğümüz “mazi-hal” kompozisyonu modernleşmenin başlangıcından Meşrutiyet’e oradan da Cumhuriyet’e uzanan süreçte kendisine has bir sesi ortaya çıkardı. Bu ses beraberinde edebî yenilikleri getirdi.

Edebî yenilik isteği, kendi içindeki şartlarla birlikte dışımızdaki dünyada meydana gelen değişikliklere de bağlıdır. Yenilik isteği farklı edebiyatlarla olan münasebetler sonucunda bir ihtiyaç olarak ortaya çıkar. Yenileşmeyi bir ihtiyaç hâline getiren temel unsur, zihniyette meydana gelen değişimlerdir. Bu yüzden çeviri ve zihniyet ile kültür ve medeniyet değişimleri arasında önemli bir bağın olduğu kabul edilir. Bu bağın bir neticesi olarak edebiyatımızı yenileştirme düşüncesi gelişir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, dış dünyada yaşanan gelişmeler bu düşüncenin en önemli basamağını oluşturur. Önce askerî, siyasi ve sosyal hayatımızda önemli değişiklikler meydana gelir; zamanla kültürel hayatımızı da etkiler. İlk başlarda ıslah edilmek istenen ordu için Fransızcadan çeviriler yapılır. Tıbbiyenin kuruluşundan sonra (1827) bunu bilimsel çeviriler izler (Yuva, 2011: 54). Edebî eserlerden yapılan çeviriler daha sonradır.

Çeviri, edebî yeniliklerde çok önemli bir müessesedir. Öncelikle sanatçıların farklı edebiyatlara yönelmeleri ve yönünü döndükleri edebiyatın mahiyetini kavrayabilmeleri bu sayede gerçekleşir. Yeni konuları tanınması, bunların ifade şekillerinden haberdar olması çevirinin etki alanı olarak kabul edilir.

Batı ile ilişkilerde modern edebiyatın gelişmesine katkı yapan iki teşekkül vardır. Bunlar 1832’de kurulan Tercüme Odası ile 1850’de kurulan Encümen-i Dâniş’tir. Bu iki kuruluş özellikle Fransızcadan yapılan çevirilerde öncü rol oynar.

Tercüme faaliyetlerinin başladığı dönemde, sağlayacağı sosyal fayda açısından tiyatro metinlerine diğer metinlerden daha fazla yöneliş olduğu bir gerçektir. Bu süreçte gerek yabancı tiyatro topluluklarının faaliyetleri gerekse Batı’ya giden Osmanlı aydınlarının tiyatro ile ilgili izlenimleri ve buna bağlı olarak tiyatro hakkında gelişen düşünceler bu yönelişin temel sebebidir. Nitekim Türk edebiyatında tiyatro hakkındaki ilk teorik bilgileri yazılı olarak ifade eden Namık Kemal, Batı’daki tiyatro yazarlarının ve kendi eserlerinin gördüğü ilgiden yola çıkarak tiyatro türünün sağlayacağı sosyal fayda hakkında örnekler verir. Bunlar sonraki yıllarda da aynı gerekçelerle önemini korur. Namık Kemal, 1879’da Midilli’den Abdülhak Hâmid’e yazdığı mektupta; “*Shakespeare’e niçin merakın yok? Onun bir muntazamca oyununu tercüme veya adaptasyon suretiyle lisanımıza nakletmiş olsaydın, sanırım ki edebiyatımıza bir büyük hizmet etmiş olurdu*” diyor (1973: 453). Namık Kemal’in birçok yazısında işaret ettiği bu düşünce sonraki yıllarda da kabul görmeye devam eder ve tiyatro-sosyal fayda ilişkisi sürekli ön plana çıkarılır. Nitekim Muhsin Ertuğrul 1961’de kaleme aldığı bir yazıda, “*Toplumların küçükleri için okul ne ise, büyükleri için de tiyatro odur*” der (Ertuğrul, 2002: 213). Tiyatroyu eski hayatın “ocak başı” kabul eden bu nesil, toplumda iyi gitmeyen birçok şeye tiyatro ile çareler bulunacağı inancındadır. Bu inanç sonraki yıllara da taşınır. Mesela, 1938-1948 yılları arasında İngiliz ve Amerikan edebiyatından yapılan ve Maarif Vekâleti tarafından basılan çevirilerde tiyatronun oranı yüzde 72,5’tur (Gürçağlar, 2018: 22).

Şüphesiz bu hemen yapılabilecek bir iş değildir. “*Avrupalıların kendi konularını tiyatroya sokuncaya kadar Yunan ustalarına çiraklık etmeleri gibi*” (Eyüpoğlu, 2002: 215) bizim de Shakespeare’i, Molière’i mutlaka edebiyatımıza kazandırmamız gerekir düşüncesi, yenileşme sürecinin hemen başında gelişir. Böylelikle Batılı eserleri okuyarak onlardan ilham alan yazarlar yetişecek, tercüme vasıtasıyla da yabancı dil bilmeyenlerin Batı edebiyatlarını tanımaları ve ondan ilham almaları sağlanacaktır. Başlangıçta bol miktarda çeviri ve uyarılmanın yapılması böyle bir amacın neticesidir. Bu çabalara sarayın katkısı da ilave edilmelidir. Üçüncü Selim, İkinci Mahmut, Abdülmecit, İkinci Abdülhamit gibi padişahların yerli ve yabancı aylıklı tiyatro sanatçılarının olduğu, bunların çeşitli tiyatro toplulukları kurdukları ve farklı isimler altında düzenli olarak temsiller verdikleri bilinmektedir. Saray ve çevresinin bu sanat faaliyetine ilgi göstermesi, modern tiyatronun benimsenmesinde en önemli unsur olur. Çünkü padişahın aynı zamanda “Halife” sıfatı vardır. Bu durum dinî çevrelerin ve diğer teşekküllerin açıkça tiyatroya karşı cephe almalarını engeller (Sevengil, 1970: 46-160).

Tanzimat Fermanı’nın ilan edildiği 1839’da dört tiyatro binasının yapılması, tiyatronun fizikî alt yapısının hazırlanmasına yönelik bir gayret gibi görülse de aslında saray ve çevresinin tiyatroya olan inancının bir neticesi olarak düşünülmelidir. Özellikle yabancı ülkelerde elçilik görevinde bulunan diplomatların yazdığı sefaretname ve raporlarda tiyatro hakkında verilen bilgiler, sarayın bu konudaki

tavrı üzerinde etkili olur. Bununla birlikte Türkiye’de yaşayan azınlıkların, yabancı elçiliklerin ve sık sık temsiller vermeye gelen yabancı toplulukların tiyatronun gelişmesine önemli ölçüde katkı yaptıkları da bir gerçektir (And, 1976: 7-11). Başlangıçta dar çevrelerde oynanan bu temsiller 1842’den itibaren şehir halkına da açılır (Tanpınar, 1982: 148).

3. TÜRK EDEBİYATINDA MOLIÉRE ÇEVİRİ VE UYARLAMALARI

Molière’in ilk defa Osmanlı coğrafyasına taşınması da azınlıklar sayesinde olur. 1813’de H.A.G Antimosyan tarafından *Zoraki Doktor* ismiyle ve Ermeni alfabesiyle Türkçe çevirisi yapılan Molière’in *Le Médecin Malgré Lui* isimli oyunun etkisi oldukça sınırlı kalır (And, 1974: 50). Bu eserin Sabiha Omay tarafında *Zoraki Hekim* ismiyle yapılan çevirisi Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından 1943 ve 1958’de iki kez basılır. Daha önce Ahmet Vefik Paşa tarafından *Zoraki Tabib* ismiyle uyarlaması yapılan oyunun *Zor ile Hekim* ismiyle sahneye konduğu; Osmanlı Tiyatrosu, Ankara Devlet Tiyatrosu ve Bursa Devlet Tiyatrosu tarafından defalarca sahnelendiği ve ilk baskısı 1869’da Matbaa-i Âmire tarafından olmak üzere birçok kez basıldığı bilinmektedir. Aynı oyunun 1849’da B. Kapsar Tüysüzyan tarafından *Zorla Hekim* ismiyle ve yine Ermeni harfleriyle ve Türkçe olarak yapılan çevirisi Çırağan Sarayı’nda temsil edilir (Anamur, 2013: 722-723). Elbette bütün bu faaliyetlerin, Müslümanlar arasında tiyatronun ecnebilere ait bir eğlence vasıtası olduğu gibi bir algılamayı beraberinde getirdiği; günümüzde dahi böyle bir algının tiyatronun önündeki en büyük engel olduğu bilinen bir gerçektir.

Kültür ve sanat açısından XIX. asrın bir Fransız asrı olduğu kabul edilir. Bu asırda Türk kültürü üzerinde de güçlü bir Fransız etkisinden bahsedebiliriz. Söz konusu etki, Osmanlı aydınlarının ilk öğrendikleri Batı dilinin Fransızca olmasıyla da ilişkilidir. Fransız kültür ve medeniyetinin yakından takip edilmesi, değişim sürecinde Fransız edebiyatını diğer Batılı edebiyatlardan daha cazip kılar. Başta askerlik olmak üzere tıp, mühendislik gibi sahalarda görülen bu etkileşim, Tanzimat’ın ilanıyla birlikte sosyal ve kültürel alanda da kendini güçlü bir şekilde gösterir. Şüphesiz Fransızcanın dışında 1856’da Kırım Savaşı sonucu oluşturulan ittifak gibi bazı siyasi gelişmelerin rolü de inkâr edilemez. Osmanlı coğrafyasında çok hızlı bir şekilde yayılan Fransız okulları önce Fransızcaya ve zamanla Avrupa’ya özellikle de Fransa’ya olan rağbeti artırır. Bunun neticesi olarak Fransız kültür ve edebiyatının daha yakından tanınması mümkün olur.

Aydınlarımız söz konusu süreçte iki önemli keşif yaparlar. Birincisi, sosyal yapının düzenlenmesine katkı yapacak yeni bir edebiyat; ikincisi bu edebî eserleri herkese rahatlıkla taşıyan bir edebiyat dilinin varlığı.

Diğer edebî türlerden daha öncelikli gördükleri tiyatronun bir an önce edebiyatımıza kazandırılması için Fransız edebiyatından tiyatro çevirileri yapılır. Bu süreçte en fazla rağbet gören sanatçıların başında XVII. asırda yaşamış olan Molière gelir. Molière’in komedi tarzını yaygın bir şekilde kullanması, geleneksel tiyatromuzdan dolayı tercih sebebi olur. Ancak, komedinin yanlışı ve eskiyi tenkit etmedeki gücü de tercih edilmesinin bir başka sebebidir. Bu yüzden modern tiyatronun inşasında Molière ismi oldukça önemlidir. 1622-1673 yılları arasında yaşayan ve asıl adı Jean-Baptiste Poguelin olan Molière’den bugüne kadar yüzün üzerinde çeviri yapıldığını görüyoruz. Uyarlama ve Molière etkisinde kaleme alınan telif eserleri de düşündüğümüzde Türk tiyatro külliyyatı içinde Molière’in çok önemli bir yere sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Molière’in Türk edebiyatına taşınması Osmanlı’nın son birkaç asırda giriştiği yenileşme çabaları ile izah edilebilir. Bu dönemde az da olsa kültürel hayatımızda Batılılaşma cereyanının çekirdeğini teşkil edecek Cevdet Perin’in ifadesiyle bir münevver muhit (Perin, 1946: 51) ortaya çıkar. Söz konusu kesim, en azından niyet olarak Türk modernleşmesinin önünü açtığı kabul edilen Tanzimat Fermanı’ndan önceki yıllarda etkili olmaya başlar. Bu aydın kesimin en önemli ismi şüphesiz Mustafa Reşit Paşa’dır. Fransız dilini ve kültürünü çok iyi bilen Mustafa Reşit Paşa, bu devrin aydınının yüzünü Batı’ya dönmesinde çok önemli rol oynar. Molière çevirileri denince akla gelen ilk isim olan Ahmet Vefik Paşa, çalışmalarının birçoğunu Mustafa Reşit Paşa’nın himayesinde ve onun teşvikiyle yapar.

Türk cemiyet hayatını birçok yönden etkileyen Fransız tesiri, Tanzimat’ın ilânından sonra bu kültürü daha yakından tanımaya başlayan şair ve yazarların, edebî hayatımızı etkileyecek bir hareketin içine girmelerini kolaylaştırır. Bu dönemde tercümelerin yanında bol miktarda uyarlamaların yapılması sonraki yıllarda tartışma konusu olur. Özellikle Batı’daki güçlü eserlerin tercüme edilmesinin edebiyatın yenileştirilmesine uyarlamadan daha fazla katkı yapacağı kabul edilir. Bu dönemdeki tartışmaları

sonraki yıllarda değerlendiren Reşat Nuri, tiyatrodaki vaka icat etmenin ve bunlarla enteresan bir piyes kurmanın zorluğuna dikkat çekerek, bunun uzun tecrübelerle ve tiyatro tekniğini öğrenmekle mümkün olacağını söyler. Uydurulan bir vaka etrafında birtakım insanları konuşurmanın piyes zannedildiği dönemde, ne yazık ki buna sanatçıların da kendilerini inandırdığını söyleyen Reşat Nuri, Ahmet Vefik Paşa'nın uyarlamalarını "hazır patron üzerine elbise biçip diken" terzi gibi bilinçli bir adapte süreci olarak değerlendirir. Tiyatroyu da edebiyatı da iyi anlayan Ahmet Vefik Paşa'nın, bir seri Molière tercümesi ve adapteleriyle meydana getirdiği külliyat modern Türk tiyatrosunu Batılı esaslara göre kurma çabasından başka bir şey değildir (Enginün, 2006: 660-661). Bugün bile Molière tercümelerini unutturacak ikinci bir isim maalesef yoktur (Tuncel, 1939: 213). Şimdi Molière'in sanatçılarımız üzerindeki etkisine başlangıçtan itibaren kısaca bakalım:

Bu süreçte modern edebiyatın ilk ürünü kabul edilen *Şair Evlenmesi*'nin Molière tesirinde kaleme alınmış olması, geleneksel seyirlik oyunlarımızın yanında yukarıda sözünü ettiğimiz tesirin de bir neticesidir

Adana valiliği sırasında tiyatro binası yaptıran ve bir de tiyatro topluluğu kuran Ziya Paşa tiyatro vadisinde eser vermez, sadece Molière'in *Tartuffe*'ünü manzum bir şekilde *Riyanın Encamı* ismiyle Türkçeye tercüme eder.

Şinasi ve Ziya Paşa'dan sonra Ahmet Vefik Paşa ve Direktör Ali Bey gibi isimlerin bu edebî türün benimsetilmesinde önemli rol oynadıklarını görüyoruz. Söz konusu yazarlar üzerinde öncekiler gibi Fransız edebiyatının ve özellikle Molière'in etkisi vardır. Ahmet Vefik Paşa Molière'den *Zor Nikâh*, *Yorgaki Dandini*, *Zoraki Tabip* başta olmak üzere manzum ve nesir birçok oyun uyarlar. Bursa Valiliği sırasında bu şehre bir de tiyatro binası yaptırır. Metin And'ın Ahmet Fehim'in anlarına dayanarak verdiği bilgiye göre, Ahmet Vefik Paşa tiyatro çalışmalarına destek vermek amacıyla kurulan *Tiyatro Muhibbi Encümeni*'ne üye olur ve Molière'in otuz dört eserini dilimize çevirir. On dokuz basılan eserlerden sadece on altısının günümüze gelir (1983: 205). Ahmet Vefik Paşa'nın Molière'den yaptığı adapteleri arasında *Dudu Kuşları*, *Kadılar Mektebi*, *Tabib Aşk*, *Zoraki Hekim*, *Savrak* ve *Merakî*'yi sayabiliriz. Bu çeviri ve uyarlamaların tamamının Bursa'da yaptırdığı tiyatrodaki temsil edildiği çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir.

Bu dönemde tiyatronun tanıtılmasına hizmet edenlerden biri de Direktör Ali Bey'dir. Doğu ve Batı kültürüne hâkim olan Ali Bey, tiyatroyu iyi bilen, başarılı bir komedi yazarı olarak dikkat çeker. Kaleme aldığı telif ve uyarlamalarda Molière tesiri açıkça görülür. 1869'da yazılan ve *Abdi Ağa* ismiyle de temsil edilen *Misafir-i İstiklâl*, 1870'de yazılan ve Molière'in *George Dandin* isimli eserinin çevirisi olan, *Memiş Ağa* ismiyle de sahnelenen *Tosun Ağa*, aynı yıl kaleme aldığı *Kokona Yatıyor*, 1871'de yazdığı *Ayyar Hamza*, 1872'de yazdığı *Geveze Berber*, 1875'de kaleme alınan *Gavo Minard ve Şürekası*, 1878'de yazdığı *Yarabbim Şükür Sofra Kuruldu* ve *Çingirak* isimli oyunları Direktör Ali Bey'in modern Türk tiyatrosunun kurulmasında son derece önemli bir isim olduğunu gösterir.

Ahmet Vefik Paşa'nın Bursa Valiliği sırasında ona tiyatro çalışmalarında yardımcı olan Ferâizcizâde Mehmet Şakir sonraki yıllarda Molière tarzında oyunlar yazarak bu sürece çok önemli katkıda bulunur. Metin And ve Cevdet Kudret gibi, edebiyat tarihçilerinin "Türk Molière'i" dedikleri Ferâizcizâde Mehmet Şakir, yazdığı oyunları sonraki yıllarda *Menâzirü'l-Letâif* (Güldürücü Manzaralar) ismiyle tek bir kitapta toplar. Bu oyunlar şunlardır: *Teehhül yahut İlk Göz Ağrısı*, *İnatçı yahut Çöpçatan*, *Evhamî*, *İcab-ı Gurur yahut İnkılâb-ı Muhabbet*, *Kırk Yalan Köse*, *Yalan Tükendi*, (*Kırk Yalan Köse'nin devamı niteliğindedir*) *Hastalık Hastası*, *Cimri* ve *Çömlek*.

Molière tesirinin sadece bu isimlerle sınırlı kalmadığı; sonraki yıllarda eserler veren birçok sanatçının eserlerinde de bu tesirin söz konusu olduğunu söylemeliyiz. Ali Haydar, Ebuzziya Tefik, Ahmet Hilmi, Mirza Habip, Teodor Kasap bu isimlerden ilk akla gelendir. Rezaizade Mahmut Ekrem ve Hüseyin Rahmi gibi yazarlarda da Molière etkisi çok açık bir şekilde görülür.

Hasan Anamur, *Başlangıcından Bugüne Fransızcadan Türkçeye Yapılmış Çeviriler ile Fransız Düşünürler, Yazarlar, Sanatçılar Üzerine Türkçe Yayınları İçeren Bir Kaynakça Denemesi* isimli çalışmada, Molière'den Türkçeye çevirisi yapılan oyunlar ile Molière üzerine yapılan çalışmaların listesini verir (2013: 714-736). Söz konusu listede dikkat çeken çok önemli ayrıntılar vardır. Mesela, Molière'in 1664'de kaleme aldığı *Tartuffe* isimli oyunun on üç ayrı çevirisi yapılır. Yine Molière'in *Cimri* (1668), *Hastalık Hastası* (1673) *Georges Dandin* (1668), *Kibarlık Budalası* (1670) en fazla çevirisi yapılan eserler arasındadır. Aynı oyunun farklı isimler altında bol miktarda çevrilmesi, Molière

çevirilerinin diğere bir yönüdür. Bu liste incelendiğinde en başarılı çevirilerin Cumhuriyet sonrasında yapıldığı görülür. Yukarıda da kısaca değindiğimiz, uyarlama yerine sağlam çeviriler yapma düşüncesi bu dönemde daha kabul görür. Şüphesiz bütün bu tespitler, Molière'in Türk tiyatrosuna katkısını anlama noktasında bize yardımcı olur.

Molière çevirilerinin, çevirinin genel problemleri etrafında göstereceğimiz sorunları da vardır. Tanzimat aydınlarının Batılı dilleri ilerleyen yaşlarda öğrenmiş olmaları, çıkış dili ile varış dili arasında bağlantı kurmada karşılaşılan zorluklar, çeşitli sebeplerden dolayı metin içerisindeki bazı bölümlerin çevrilmemesi gibi sebepler ilk akla gelenlerdir. Başlangıçta uyarlama/adapte daha ilgi görür, çünkü çevirinin yukarıda saydığımız problemlerini burada bertaraf etmek daha kolaydır. "Uyarlamalı çeviri" denilebilecek bu tip aktarmaları Ahmet Vefik Paşa'nın Molière çevirilerinde karşılaşılan problemlerden hareketle inceleyen Atila Tolun şöyle der:

"Uyarlamalı çeviri denilince, çıkış dilinin anlamsal malzemesini alıp insanıyla, ortamıyla, giysileriyle, yaşamıyla varış dilinin yerlisi durumuna getirme çabası akla gelir. Çevirmen, anlama, kavrama, değerlendirme yeteneklerini başka değerlerle harekete geçirir bu kez. Kahramanları yeni kimlikleriyle varış dilinin uygarlık düzeyine ekin birikimine getirip koyar" (1987: 102).

4. MOLIÈRE ÇEVİRİLERİNİN TÜRK TİYATROSUNA ETKİLERİ

Çalışmamızdaki amaç edebiyat-çeviri ilişkisiyle birlikte, edebiyatın modernleşmesi sürecinde çevirinin ve hususiyile Molière'den yapılan çevirilerin edebiyatımızdaki tesirini görmektir. Bunu sadece tiyatro eserlerinde takip etmek doğru gibi görünse de, özellikle kurmaca eserlerdeki bazı tiplerin oluşturulmasında Molière tesirinin peşine de düşmek gerektiğini düşünüyoruz.

Türk tiyatrosunun tefrika edilen ilk eseri *Şair Evlenmesi*'nin Molière tesiriyle kaleme alınan bir komedi olduğu bütün edebiyat tarihlerinin ortak kanaatidir. Konusu itibariye ortaoyunu ve meddah hikâyelerini çağrıştıran bu oyunun tiplerinin önemli bir kısmı da geleneksel tiyatronun izlerini taşır (Şengül 2016: 30-40). Birinci perdesi olmadığı için çok belirginleşmemiş Müştak Bey tipi, bu oyunda Molière etkisini görebileceğimiz en önemli figürdür. Bu etkinin bir başka anlamı da Molière tesirinin ilk telif eserlerden itibaren Türk tiyatrosunda görüldüğü gerçeğidir.

Ahmet Vefik Paşa'nın Bursa Valiliği sırasında ona tiyatro çalışmalarında yardımcı olan Ferâizcizâde Mehmet Şakir sonraki yıllarda Molière tarzında oyunlar yazarak bu sürece çok önemli katkıda bulunur. Metin And ve Cevdet Kudret gibi, edebiyat tarihçilerinin "Türk Molière'i" dedikleri Ferâizcizâde Mehmet Şakir, yazdığı oyunları sonraki yıllarda *Menâzirü'l-Letâif* (Güldürücü Manzaralar) ismiyle tek bir kitapta toplar. Bu oyunlar, *Teahhül yahut İlk Göz Ağrısı*, *İnatçı yahut Çöpçatan*, *Evhamî*, *İcab-ı Gurur yahut İnkılâb-ı Muhabbet*, *Kırk Yalan Köse*, *Yalan Tükendi*, (*Kırk Yalan Köse'nin devamı niteliğindedir.*) *Hastalık Hastası*, *Cimri* ve *Çömlek* ismiyle Türkçeye aktarılır. Çöpçatan, inatçı, hastalık hastası, dolandırıcı, yalancı ve gurur budalası gibi marazî tiplerin işlendiği bu kalem tecrübeleri Türk tiyatrosunun önemli eserleri arasındadır (And, 1992: 76-77). Eserlerinde Molière tesiri açıkça görülen yazar, çağdaşları genelde çeviri ve adaptelerle meşgul olurken, tiyatro tekniği bakımından dönemine göre son derece başarılı telif eser yazmayı tercih eder. *Menâzir-ül-Letâif* isimli eserinde neden telif eserler kaleme aldığını şöyle izah eder:

"Sekiz yıl önce bu neşe ile bazı hikâyeler karalamıştım. Çünkü ağır işler ve zorluklarla yorulan zihinlere tazelik ve dinçlik vermek ve o vesile ile bazı görenekleri de göstermek üzere artık hoş ve güldürücü hikâyeler yayınlamak, okurların kalplerini ferahlatmak gerekir. Hatta bu düşünce ile konuşma tarzında yazılmıştı. Bu eserler çeviri ve şundan bundan olmayıp, kendi önemsiz düşünce bahçemizin iyi kötü ürünleridir" (Kurtuluş, 1987: 62).

Yukarıda Ahmet Vefik Paşa'nın Molière çevirilerini ve onun eserlerinden yaptığı uyarlamalara kısaca değinmiştik. Haldun Taner 1969'da yazdığı *Sersem Kocanın Kurnaz Karısı* isimli oyununda yukarıda verdiğimiz bilgileri oyun kurgusu içinde anlatır. Söz konusu oyun, Molière'in *George Dandin*'inin üç ayrı yorumla sahnelenmesiyle gelişir (Enginün, 2006: 659). Bu oyunda Paşa'nın Bursa Valiliği sırasında çeviri ve uyarlamaları ile Türk tiyatrosuna yaptığı katkı anlatılır. Söz konusu katkı sadece çeviri düzeyinde değil, tiyatronun fizikî altyapısı ve tiyatro oyuncularının yetiştirilmesi yönünde de yapılmıştır. Haldun Taner, Ahmet Vefik Paşa'nın ağızından Cumhuriyetin ilk yıllarında tartışılan uyarlamaların edebiyatın yenileşmesine olumsuz yönde etkisi düşüncesine de cevap niteliğini taşıyan şu tespiti yapar:

“Doğru yol garbı ne taklit ne de adapte. Doğru yol, galiba, Türk insanından, Türk şartlarından, Türk mevzularından hareket edip, hem öz, hem biçim bakımından bir Türk tiyatrosuna varmak. Biz ancak bu kadarını yaptık. Bundan ötesini de gelecek nesiller başarsın artık...” (1971: 37).

Tiyatro ile ilgili bu tespitlerden sonra, diğer kurmaca türlerde bu etkinin ne ölçüde olduğunu görmek açısından 20. asrın ilk yarısında eser veren Hüseyin Rahmi'ye bakmak istiyoruz. Günümüzden neredeyse 90 yıl önce yazılan bu eserlerde söz konusu tesir, sadece konu ve tema da değil; daha çok hayatın farklı cephelerini görmemize yardım edecek kurmaca kahramanlarda da vardır. Konuyu fazla uzatmadan söz konusu tesiri birkaç eser üzerinden kısaca görmeye çalışalım.

Hüseyin Rahmi'nin *Cehennemlik* (1919) isimli romanı, aralarında yaş farkı bulunan ve hastalık korkusu içinde olan insanların ilişkilerini anlatır. Daha doğrusu evin uşağına göz koyan ve onu baştan çıkarmaya çalışan yaşlı bir kadının hikâyesidir. Bu konu esas itibariyle Molière'den alınmıştır (Yalçın, 2000: 129-130). *Efsuncu Baba* (1924), *Cehennemlik* romanında olduğu gibi oluşturduğu kahramanlar itibariyle Molière'in oyunlarını hatırlatır. Bu eserde tılsım inanan ve gizli hazineler peşinde olan “Orta çağ atığı” (Kaplan, 1976: 461) bir tipin hikâyesi anlatılır. Ana kahraman Enveri'nin ortaya konuşundaki tutarsızlıklar (Yalçın, 2000: 124-125) eserdeki uzun diyaloglar söz konusu eserin Molière'in *Hastalık Hastası* isimli oyunundan hareketle kaleme alındığını hissettirir.

Evlere Şenlik Kaynanam Nasıl Kudurdu? (1927) isimli romanın kahramanı Makbule, konu üzerinde çalışanlardan birçoğuna göre Molière komedilerinden kaçan tiplere benzer. Erkeklerden yana şansız bir ömür geçiren ve bu açlığı her fırsatta belli eden Makbule Hanım, Molière komedilerindeki talihsiz evliliklerin mutlu edemediği kadınlara benzer (Kaygana, 2008: 258-259). 1927'de kaleme alınan *Kokotlar Mektebi* işlediği konu itibariyle ahlaksız bulununca, sanat-ahlak ilişkisi konusundaki tartışmaları da beraberinde getirir. Eserin ahlak dışı şeklinde değerlendirilişini reddeden Hüseyin Rahmi, söz konusu romanı Molière'in *L'Ecole de Mari* adlı piyesinden ilham alarak yazdığını söyler (Kaygana, 2008: 315). Eser, cinsel arzularını hayat görüşü haline getirenlerin hikâyesidir.

Mehmet Kaplan, Hüseyin Rahmi'nin eserlerinde oldukça geniş bir şekilde yer alan Molière tesirinin yansımasını “cehalet ve kültür komiği” şeklinde isimlendirirken yukarıda kısaca bahsettiğimiz ve büyük bir kısmı Cumhuriyetten sonra kaleme alınan romanlarında “İçgüdülerine göre yaşamayı hayat felsefesi haline getiren ve klasik ahlaki ret ve inkâr eden tipler” oluşturduğunu söyler (Kaplan, 1976: 474). Bu tiplerin Türk edebiyatına Batı'dan özellikle Molière'den yapılan çeviriler vasıtasıyla taşındığını söylemeliyiz.

Elbette modern tiyatronun kuruluşunu sadece Molière ile izah etmek doğru bir tespit olamaz. Onun yanında Shakespeare'in başta *Hamlet*, *Macbeth*, *Kral Lear* olmak üzere birçok eserinin Türkçeye çevirisi, modern Türk tiyatrosuna gelişmesinde son derece önemli bir rol oynadı. Shakespeare ismi apayrı bir inceleme konusu olacağı için bu kadarını hatırlatmakla yetinelim.

5. SONUÇ

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz. Değişmek isteyen edebiyatlar, yönünü döndükleri edebiyattan çeviriler yapmak suretiyle bir tanıma ve etkilenme dönemi yaşarlar. Bu kaçınılmaz bir süreçtir. Yani çeviri ve uyarlama basamaklarından geçmeden değişim hedeflerine uygun telif eser verilemez.

Türk Edebiyatında çeviri ve uyarlamalarla başlayan Molière'i tanıma süreci de dâhil yapılan bütün çalışmalar, toplumda meydana getirilmek istenen değişime bağlı olarak izah edilebilir. Bu tiplerin birçoğu karikatürizedir, üzerlerine gülmek için hazırlanmıştır. Ama nihai hedef bu olumsuz tipleri okuyucunun gündemine taşımaktır.

Molière de XVII. asırda aynı şeyi yapıyordu. Yani o da hayatta iyi gitmeyen şeyleri ya da hayatın tuhaflıklarını işlediği konu ve oluşturduğu tipler aracılığı ile halkın gündemine taşıyordu. Şüphesiz bu edebiyatta faydacı bir yaklaşımdır. Ancak değişmek ve yenileşmek isteyen toplumlar için bu kaçınılmaz bir süreçtir. Bu süreci, Molière kadar başarılı olmazsa da birçok sanatçı bizde de sürdürmek istemiştir. Edebiyatımızdaki Molière tesirinin çok önemli bir göstergesi olan bu anlayış, geleneksel seyirlik oyunlarımızın asırlık tipleriyle birleşerek, yazıldığı dönemin sosyal ve siyasi problemlerine cevap verebilecek yeni tipleri ortaya çıkarır. Bunlar, daha çok üzerlerine gülünen ama

gerçekte yaşanan çağın başta cehalet ve tembellik olmak üzere önemli problemlerini eleştiren edebî eser kahramanları olurlar.

Milletlerin yaşadığı coğrafyalar farklı olsa bile, zaman zaman hikâyelerinde benzerlikler olabiliyor. Özellikle değişen, modernleşen toplumlarda bu hikâyelerin kesişenleri daha fazladır. Bu yüzden farklı bir coğrafyalarda kurulan edebî metinler de bizim coğrafyamızdaki insanı güldürüp düşündürüyor.

Toplumda bir inkılap meydana getirmek isteyen idealistler bu kesişenleri şüphesiz en iyi fark edenlerdir. Molière'in anlattığı olaylar ve kurguladığı kahramanlar bir tarafıyla değişen toplumlarda benzerlerini görebileceğimiz fotoğraf kareleridir. Bu benzerlik Türk edebiyatında da vardır ve neticeleri itibarıyla edebiyatımızın gelişme sürecine olumlu katkı yapmıştır.

KAYNAKÇA

- Anamur, H. (2013). *Başlangıcından Bugüne Fransızcadan Türkçeye Yapılmış Çeviriler ile Fransız Düşünürler, Yazarlar, Sanatçılar Üzerine Türkçe Yayınları İçeren Bir Kaynakça Denemesi*, İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- And, M. (1972). *Türk Tiyatro Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- And, M. (1974). Türkiye'de Molière, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi –Molière Özel Sayısı*, 5, 49-51.
- And, M. (1976). *Osmanlı Tiyatrosu Kuruluşu-Gelişimi-Katkısı*, Ankara: D.T.C.F. Yayınları.
- And, M. (1983). *Türk Tiyatrosunun Evreleri*, Ankara: Turhan Kitapevi.
- Enginün, İ. (2006). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ertuğrul, M. (2002). Tiyatronun Değeri, *Sanat ve Edebiyatta Temel Kavramlar*. (Haz: Yakup Çelik), İstanbul: Nehir Yayınları, 213-214.
- Eyuboğlu, S. (2002). Tiyatro Üstüne, *Sanat ve Edebiyatta Temel Kavramlar*. (Haz: Yakup Çelik), İstanbul: Nehir Yayınları, 215-216.
- Gürçağlar, Ş. T. (2018). *Türkiye'de Çevirinin Politikası ve Poetikası 1923-1960*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kaplan, M. (1976). Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Aslı Tipler, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 459-475.
- Kaygana, M. (2008). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 1919-1944 Yılları Arasındaki Romanlarında Yapı, Tema ve Anlatım*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurtuluş, H. (1987). *Türk Tiyatrosu*, İstanbul: Toker Yayınları.
- Namık Kemal (1973). *Namık Kemal'in Mektupları*. (Haz. Fevziye Abdullah Tansel), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Perin, C. (1946). *Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri*, İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Sevengil, R. A. (1970). *Saray Tiyatrosu*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Şengül, A. (2016). *İbrahim Şinasi Şair Evlenmesi –İnceleme-Metin-Tıpkıbasım*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Taner, H. (1971). *Keşanlı Ali Destanı-Sersem Kocanın Kurnaz Karısı*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Tanpınar, A. H. (1982), *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitapevi.
- Tolun, A. (1978). Uyarlamalar ve Ahmet Vefik Paşa'nın Molière Uyarlamalarının özellikleri, *Türk Dili –Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, 322, 96-104.
- Tuncel, B. (1939). Tercüme Hakkında –Netice-, *Oluş*, 14, 212-213.
- Yalçın, A. (2000). *Sosyal ve Siyasal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı*, Ankara: Günce Yayınları.
- Yuva, G. M. (2011). *Modern Türk Edebiyatının Fransız Kaynakları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The fact that Muslim youth go to Europe, especially France, enables them to get to know French culture and literature more closely. The aim of our study is to translate together in the literature-translation relationship for the modernization of literature and to see the effects of the translations especially from Molière. Although it seems correct to follow this only in theatrical works, we think that it is also to pursue the influence of Molière especially in the creation of some types of fictional works.

Methodology

Especially Molière translations have a significant contribution to the innovation of Turkish literature. It is necessary that the theater causes dialogues, it is based on showing beside the narration, the language should be discussed and understood. Molière's widespread use of comedy style is chosen from our traditional theater. However, the wrong of comedy and its power in criticizing the old is another reason for its preference. The name Molière is very important in the construction of the modern theater. In our study, we first examined the translations from Molière. We looked at it later. In particular, we studied the effects of traditional theater together with Molière in works written in comedy style.

Findings (Results)

The direction of the fictional works, which were translated recently, was determined by social, political and ideological approaches. In other words, economic and aesthetic benefits remain in the shadow of the social and political. Because the literary translation is done first, why the state needs a change in socio-political reform reforms. So the policy is essential. The fact that the first translators are also employees with various levels is an indication from which frame they look at the texts they translated. The edict of Tanzimat and the changes in social, political and military life that occur accordingly are the most important factors that determine the nature and purpose of the texts to be translated. The effective use of the printing press in Europe has enabled the local language to be processed and become a standard language. In this way, socio-cultural integration took place and the nation-building process was carried out more healthily. This process followed a similar direction in our literature, which varied with translations. There are two organizations that contribute to the development of modern literature in relations with the West. These are the Translation Room established in 1832 and Encümen-i Dâniş, founded in 1850. These two organizations play a leading role, especially in translations from French.

Conclusion and Discussion

Literatures that want to change experience a period of recognition and influence by making translations from the literature in which they turn. This is an inevitable process. In other words, copyright works in accordance with the change targets cannot be issued without going through the translation and adaptation steps. It is a fact that in the period when the translation activities started, there was more inclination towards theater texts than other texts in terms of social benefits. In this process, both the activities of foreign theater groups and the impressions of the Ottoman intellectuals going to the West about the theater and the thoughts developed about the theater are the main reason for this trend. Molière's move to the Ottoman geography for the first time is thanks to the minorities. This situation brings with it a perception that the theater is a means of entertainment for Muslims among Muslims. This prevents the theater from developing properly in terms of quality and quantity. All studies, including the process of getting to know Molière, which started with translation and adaptations in Turkish Literature, can be explained depending on the change desired in the society. Many of these types are cartoonish, prepared to laugh over them. But the ultimate goal is to bring these negative types to the reader's agenda. Idealists who want to create a revolution in the society are undoubtedly the best people to notice these crosses. Molière's comedy style was brought to the Ottoman geography by Molière's first default, thanks to minorities. This situation brings with it a perception among the Muslims that the theater is in the entertainment mode of foreigners. This prevents the theater from developing as in its quality and quantity. The studies carried out in the process dealing with translation and adaptations in Turkish Literature can be explained depending on the change to be created in the society. Many of these types are cartoonish, prepared to laugh over them. But the ultimate goal brings these negative types to the reader's agenda. Idealists who want to create a revolution in society are undoubtedly the best

difference for these crosses. The events told by the film and the heroes he edited are photographs in which we can see similar ones in different societies. This similarity exists in Turkish literature, and has its consequences that has been positive for the development of our literature.

PAUL MAAR'IN SEÇİLMİŞ ESERLERİNDE GÖÇ, ÖZ VE YABANCI KAVRAMLARI ADI ALTINDA TÜRK VE ŞARK İZLERİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Çöltü, İ. (2020). Paul Maar'ın Seçilmiş Eserlerinde Göç, Öz Ve Yabancı Kavramları Adı Altında Türk Ve Şark İzleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 88-102.

Geliş Tarihi: 24.01.2020
Kabul Tarihi: 30.05.2020
E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi İlker ÇÖLTÜ
Çukurova Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu
icoltu@gmail.com
ORCID No: 0000-0003-4568-3610

ÖZ

Masal, fabl, özlü söz, şarkı, resimli hikâye gibi birçok sözlü veya yazılı metinleri içerisinde barındıran çocuk ve gençlik yazını, güncel yaşamın gerçekliklerinden örnekler vererek gençlerin bireysel ilgilerini çekmektedir. Çocuk ve gençlik yazınında sözlü ve yazılı metinlerin kullanımı bireyin okuma, yazma ve dilsel becerilerin gelişimine katkı sağlar. Çocukların dil becerilerini geliştirmenin yanı sıra gençlerin duygusal açıdan sağlıklı birer birey olarak gelişimlerini de hedefleyen çocuk ve gençlik yazını aynı zamanda farklı ulusların arasında kültürler arası köprüler kurarak olası önyargıların ortadan kaldırılmasına da yardımcı olmaya çalışır. Karşı kültürü öğrenebilme, o kültürdeki insanları birçok açıdan özümseyebilme, öz ve yabancı kavramları arasındaki farkın en aza indirilmesinde de çocuk ve gençlik yazınının etkisi yadsınamayacak kadar çoktur. Bu çalışmanın amacı çocuk ve gençlik yazını aracılığı ile kültürlerarası hoşgörüyü sağlayabilmenin ne denli imkân dâhilinde olabileceğini vurgulamaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesinin yanı sıra yazını sosyolojisi de kullanılmıştır. Bu bağlamda Alman çocuk ve gençlik yazını yazarı olan Paul Maar'ın seçilmiş eserleri arasında bulunan "Lippels Traum" ve "Neben mir ist noch Platz" adlı iki farklı yapıtta öz ve yabancı kavramlarının nasıl algılandığı, mülteci ve göç izlekleri, Türk ve şark izleri çerçevesinde irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk, Şark, Göç, Mülteci, Çocuk Yazını, Paul Maar, Lippels Traum.

TURKISH AND ORIENT TRACES UNDER THE NAME OF MIGRATION, ORIGIN AND FOREIGN CONCEPTS IN PAUL MAAR'S SELECTED WORKS

ABSTRACT

Children's and youth literature including many verbal or written texts such as fairy tales, fables, quotations, songs and illustrated stories and draws individual attention of young people by giving examples from the realities of current life. The use of oral and written texts of the child and youth literature contributes to the development of reading, writing and linguistic skills. Children and youth literature, which aims to develop young people as emotional healthy individuals as well as the development of children's language skills, also tries to help eliminate possible prejudices by establishing intercultural bridges between different nations. The effect of children and youth literature in the field of to be able to learn the counter culture, to assimilate the people in that culture in many respects, to eliminate the difference between self and foreign concepts is almost incontrovertibly. The aim of this study is to emphasize the possibility of achieving intercultural tolerance via the literature of children and youth. In the research, besides document analysis, which is one of the qualitative research methods, the sociology of literature was also used. In this context, two selected works, "Lippels Traum" and "Neben mir ist noch Platz", written by Paul Maar, who is German children and youth literature writer, will be examined in terms of self and foreign perception, refugee and immigration in the circle of Turkish and oriental traces.

Keywords: Turkish, Orient, Immigration, Refugee, Child Literature, Paul Maar, Lippels Traum.

1. GİRİŞ

Genel yazının bir kolu kabul edilen çocuk ve gençlik yazını iki farklı tanımla kısaca açıklanmak istenir. Wilpert'e (1989: 428) göre çocuk ve gençlik yazını, içerik, konu ve biçim açısından gençlerin ilgisini çeken, farklı temalarla onları eğlendiren, aydınlatan ve dolaylı biçimde onları eğiten bir yazın türüdür. Aytekin (2016: 9) bu yazın türünün çocuğun bebeklik ile ergenlik çağı arasında bulunduğunu ve çocuğun duygu ve düşüncelerine, hayal dünyasına, ilgi ve beklentilerine yönelik hazırlanmış olan sözlü ve yazılı eserler olduğu vurgular. Çocuk ve gençlik yazını değerler eğitimi açısından da önemli bir yere sahiptir. İyiliksever, dürüst, bağışlayıcı, kibar olma ve toplumsal düzene uyum sağlama, geleneklere saygılı olma vs. gibi değerler, bireylerin gelişimi esnasında hem bireyin kendine (öz) hem de başkasına (yabancı) karşı olumlu ahlaki davranışlar kazanabilmesi için katkıda bulunur. Öz ve yabancı kavramları toplumlarda farklı algılanır. Yabancıların, öz olarak nitelenen ortamlarda kabul görmesi çoğu zaman zordur. Çünkü "öz" sürekli olarak kendi değerlerine sahip çıkmaya çalışır. Bu çalışmada öz ve yabancı Alman toplumu çerçevesinde değerlendirilir. Alman toplumunda çok fazla etnik kökenlilerin yaşamasından dolayı, bu toplumda öz ve yabancı sorunu ile sıkça karşılaşmaktadır. Dolayısıyla yabancıya karşı çoğu zaman olumsuz bir algı söz konusu olur.

Alman toplumu tarafından yabancıya dair olumsuz boyuttaki algıyı azaltmak arzusunda olan yazar Paul Maar, yazmış olduğu birçok çocuk yazını eseri arasında Alman kültüründe yabancı olmanın sıkıntılarını dile getirir. Yazar, kendi ulusuna çocukların gözünden yabancıyı tanıtmak ve onları daha iyi anlayabilmek için önemli bir görev üstlenir. Bu bağlamda da etnik kalıpyargıları (Kağıtçıbaşı, 2010: 320) ortadan kaldırmaya çalışır. Eserlerimizdeki öz ile nitelenenler Almanlar, yabancı olarak nitelenenler ise Almanya'ya göç etmiş Türkler ve şark kökenli olarak adlandırmak istediğimiz Suriyelilerdir. Türk ve şark kökenli başkişiler farklı sebepler ile Almanya'ya göç etmişlerdir. Türk göçmenler, gönüllü göç ederek daha refah bir hayat emeli ile Almanya'ya gelmişken, Suriyeli göçmenler Suriye'de var olan iç savaş sebebi ile zoraki göç adı altında Almanya'da bulunmaktadır. Yazar, çocukların gözünden göç sorunsallığını dile getirirken, özünde yetişkinlerden beklenen hoşgörünün çocuklar tarafından gerçekleştirildiğini ve onların sorun çözme yetilerini örnekendirir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada çocuk ve gençlik yazınında ortaya koymuş olduğu eserleriyle önemli bir yere sahip olan Alman yazar Paul Maar'ın seçilmiş kitaplarında Türk ve şark kültürü ele alınmış ve bu kültürlerin Almanya'daki güncel hayata yansımaları incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesinin yanı sıra yazın sosyolojisi de kullanılmıştır. Wilpert'e (1989: 529) göre yazın sosyolojisi, yazın ile toplum arasındaki gelişimi, eserin ortaya çıktığı toplumun tutum ve davranışlarına dair dönemsel özelliklerini çok çeşitli bağlar ile ele alan, okurların beklentisine ve okurun motivasyonuna göre biçimlenebilen bir unsurdur. Yazın sosyolojisi ile yazar, yazarın eseri, eserin basımından okurun ilgisine kadar birçok alan araştırılabilmektedir. Bu çalışma eser bağlamında ele alınmaktadır. Ele alınmış olan eserler incelenmiş ve Türk ve şark unsurları içeren anlatımlar belirlenip kitaplarda yer alan imgeler öz ve yabancı izleklerinin yanı sıra yabancı düşmanlığı, katı gelenek ve görenekler temelinde irdelenip eserlerden elde edilen alıntılar vasıtasıyla açıklanmıştır.

3. AMAÇ

Bu çalışmanın amacı çocuk ve gençlik yazını aracılığı ile kültürlerarası hoşgörüyü sağlayabilmenin ne denli imkân dâhilinde olabileceğini vurgulamaktır. Kültürlerarasılık kavramının terimsel içeriğini özellikle Alman çocuk yazını bağlamında ele alarak bu ülkeye 1961 yılından itibaren göç etmiş ve etmeye devam eden Türk işçilerin çocukları ile son sekiz yıldan itibaren mülteci konumunda Suriye'deki iç savaştan kaçan Suriyeli diyesi şark kökenli çocukların örneğinde gösterilmek istenir. Eserlerde Türk ve şark kökenli çocukların okul ve okul ortamının dışında da gerçekleşen yaşamışlıkları ele alınarak eserlerden yapılan alıntılar ile hem çocuk hem de yetişkin Almanların bu yabancılara karşı sahip oldukları bakış açılarına, ön yargılarına veya

hoşgörülerine örnekler verilecektir. Çalışmanın kuramsal kısmından sonra eserlerin olay örgülerine kısaca değinilecek, ardından ise eserler içerisinde karşılaşılan izleklere açıklamalar getirilecektir.

4. GÖÇ, ALMANYA'YA GÖÇ VE TÜRK GÖÇMEN İŞÇİLER

4.1. Göç

Tarih öncesi devirlerden başlayarak günümüze değin devam eden bir olgudur göç. Birçok ana nedeni olabilecek olan göçler, biyolojik ve fizyolojik gereksinimlerin yanı sıra kavimler göçü örneğinde olduğu gibi düşman istilalardan kaçma yoluyla kitlesel, savaş sonrası mübadeleler ile zorunlu, coğrafi keşiflerin sonucunda zenginleşme umuduyla yeni kıtalara yerleşme amacıyla isteğe bağlı gibi biçimlerde olmuştur. Hartfiel ve Hillmann (1972: 801) göç olgusunu, bir toplumun farklı toplumlar arasındaki coğrafi ve kültürel yaşam alanlarına doğru hareket etmesi olarak yorumlar. Ayrıca göçü, ülke sınırları içindeki göç, gönüllü göç, zoraki göç, zaman sınırı olan göç veya sürekli göç olarak farklı adlar altında adlandırır. Göç, kendisi ile birlikte birtakım sebep ve sonuçları da meydana getirir. Bunlar göç edilen yerde ortaya çıkan sosyal ve demografik yapı değişikliği, politik sistem değişikliği, uyum sağlama ve kültürleşme sorunu başlıkları adı altında sıralanabilmektedir.

4.1. Almanya ve Göç

Almanya tarih boyunca coğrafi ve sosyo- ekonomik yapısından ötürü çoğu kez göç alıp göç vermiştir. Almanya, son 150 yıllık tarihinde bile yoğun göç hareketliliği yaşamıştır. 1871 yılında Almanya'nın ilk başbakanı olan Otto von Bismarck tarafından Alman ulusunun fazla ciddi olmayan bir konfederasyondan güçlü bir Alman İmparatorluğuna dönüştürülmesinden sonra göçlerin de seyri değişmiştir. Almanya'daki bu göçler genelde eyaletler arasında işçi göçü veya dış göç olarak gerçekleşmiş ancak Almanya'nın sanayi devrimine hızlı uyumu sayesinde durmuştur (bkz. Schieder, 1973). 20 yy da ilkin Birinci Dünya Savaşı ve daha sonra da İkinci Dünya Savaşı'nda dış göçler yeniden başlar. Bu sefer zorunlu göçü gerçekleştirenler başta Yahudiler olmak üzere Almanya'da zulüm gören farklı azınlıktaki insanlar ve Hitler'in siyasi otoritesine muhalif olan aydın Almanların kendileridir (Bilgiç, 2008: 198).

4.2. Almanya'ya Göç Eden Türk Göçmen İşçiler

İkinci Dünya Savaşı sonrası topraklarının önemli bir bölümünü yitiren Almanya hem askeri hem de sivil olmak üzere milyonlarca kayıp vermiştir. Bunun yanı sıra iktisadi ve siyasi açıdan da güç kaybetmiştir. Savaşı kazanan Batı ve Doğu ülkelerinin ortaya koyduğu birtakım anlaşmaların sonucunda Almanya bazı yaptırımlar ile karşılaşır. Bu yaptırımlardan en zor olanlardan biri de 29 Mart 1961 de Moskova'da Varşova Paketi ile kararlaştırılıp 13 Ağustos 1961 tarihinde örülmeye başlanan Berlin duvarıdır (Harenberg, 1983: 1005). Berlin duvarı Almanya'yı artık Batı ve Doğu olarak sınırlandırmış, her iki bölgedeki siyasal, sosyal ve ekonomik yaşam değişmiştir. Ancak iktisadi açıdan 25 Mart 1957 de Roma Anlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ekonominin canlanmasına yeni bir itki gücü kazandırmıştır (Bilgiç, 2008: 5). Almanya yeniden yapılanma için artık yabancı işçi gücüne daha çok ihtiyaç duymuştur. Böylelikle Almanya yabancı işçilere kapılarını açmıştır. Vatandaşlık hakkı verilmemiş olan yabancı çalışanlar misafir işçi adı altında Almandada "Gastarbeiter" diye nitelenip kendi ülkelerinin dışında çalışmak zorunda kalan işçi sınıfını tanımlamaktadır (Wahrig, 1992: 521). Konjoktürel olarak yaşam ve çalışma koşullarında iyileştirme arayan ve hem kendi hem de ailesi için daha refah bir hayat umut eden diğer Avrupa ulusları işçilerinin yanı sıra Türk işçi sınıfı da Almanya'nın ihtiyaç duyduğu iş gücüne katılma isteği ile yurtlarından göç eder. Artık misafir işçi kavramı gelişmiştir. Her iki Almanya'da da değişmiş olan yaşam biçimi kendisini siyasal, sosyal ve ekonomik alanda da gösterir.

"Doğu Almanya komünist sistemle yönetilirken Batı Almanya Cumhuriyetçi idare sisteminin sayesinde hızlı bir toparlanma sürecine girer[...] Batı Almanya dış ülkelere iş gücü talebi ile ekonomisini canlandırmaya çalışır. Bu amaçla 1955 yılı itibarı İtalya, Yunanistan, İspanya, Portekiz, Yugoslavya ve en son ise Türkiye'den iş gücü alımlarını gerçekleştirir[...] İlk misafir işçi anlaşması 1955'te İtalya ile daha sonraları 1959'da İspanya ve Yunanistan ile sağlanır[...] Almanya ile Türkiye arasında ilk göçmen işçi alımı anlaşması ise 1961 de gerçekleşir. Yapılan ilk anlaşma göçmen işçi olarak gelenlerin azami kalma sürelerini iki yıl ile sınırlandırır[...] Ancak 1961 yılında örülmeye başlanan Berlin duvarı ile doğu ülkeleri ve bilhassa Doğu

Almanya'dan işçi akımının kesilmesi sonucu Almanya'daki fabrikaların çalışma düzeni aksar[...] Buna ek olarak fabrikatörlerin de var olan işçi alımı anlaşmasına göre her iki yılda bir yeniden eleman yetiştirmek istememesi üzerine Almanya ile diğer ülkeler ve özellikle de Türkiye arasında 1964 yılında ikinci bir anlaşma gerçekleşir. İlk anlaşmada ailelerini getiremeyen ve sınırlı bir süre kalmak zorunda olan erkek işçiler, artık ailelerini getirme ve uzun süreli çalışma ve kalma haklarını elde etme imkânına sahip olurlar” (bkz. Mattes, 2016).

Artık Almanya'ya göç etmiş olan “misafir işçi” adı altındaki yabancılar, kalıcı işçi konumuna dönüşmüştür. Alman hükümetinin bu denli bir karar alacağını beklemeyen Alman halkı önceleri misafir işçilere daha çok hoşgörülü davranırken artık ağırlıkta önyargılı ve zamanla şiddet dolu yaklaşım sergilerler. Bu ise göçmen işçilerin de aslında istenilen hızlı uyumu sağlayamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Kağıtçıbaşı'na (2010: 322) göre bunun nedeni tekkültürlü toplumdaki çokkültürlü topluma dönüşme sürecindeki sosyal ve psikolojik sorunlardır. Göçmen işçilerin ve ailelerinin kültürel doku uyumsuzluğu kendisini maddi ve manevi boyutta yaşanan olumsuzluklara bırakmış, Almanların yabancılarla ön yargılı yaklaşım göstermelerini doğal kılmıştır (Barmeyer, 2012: 105). Barmeyer (2012: 20-21) J. Berry'nin ifadesine göre özellikle göç etmiş olan insanların “akkulturation” (ing. acculturation) yani kültürleşme yaşayacaklarını vurgular ve kültürleşmenin iki farklı kültürün karşılaşmasından sonra birbirine alışma ve uyum sağlama süreci olduğunu dile getirir. Kültürleşme bireysel ve grupsal olarak gerçekleşebilir. Bireysel kültürleşmede kültürel öğrenmenin olabileceği gibi kültürel çatışmanın da olabileceği söz konusudur. Kağıtçıbaşı (2010: 319) kültürleşmenin kapsadığı alanı eğitimden sağlığa, sosyal güvenlikle önyargıyı azaltmaya kadar taşıyabileceğimiz bir çerçevede işleyebileceğimizi vurgular.

İnsanın kendi alışkanlık, gelenek ve göreneklerini sürdürmeye çalışma isteği, yeni karşılaşılacak geleneklerle çatışabilmektedir. Yabancıyı hor görme, çatışan iki kültürün tarihsel, sosyal ve ekonomik karşılaşmalarına da bağlıdır. Ön yargıları ortadan kaldırmak müzik, sahne ve görsel sanatlar ve yazınsal eserler gibi kültürel faaliyetler ile olasıdır. Bu bağlamda kültürlerarası iletişim çerçevesinde, farklı kültürleri tanımak ve olası ön yargıların ortadan kaldırılmasına katkı sağlamak isteyen yazarımız, yazınsal metinler aracılığıyla “öz” ve “yabancı” kavramlarını gösteren davranış veya sözleri sıkça dile getirmiş, verdiği örneklerle her iki kültürü birbirine tanıtmaya çalışarak önemli bir görev üstlenmiştir. Dolayısıyla Paul Maar'ın “Lippels Traum” ve “Neben mir ist noch Platz” eserlerinde bu tür kültürleşmenin hangi boyutlarda ele alınabileceği gösterilmek istenir. Eserlerin olay örgülerine geçmeden önce başlıktan da yola çıkarak kısaca Türk, şark veya oryantalizm imgelerine batılıların bakış açısıyla değinilecektir.

5. TÜRK, ŞARK VEYA ORYANTALİZM İMGESİ

Şark kelimesi sözlük anlamında doğu kelimesine eş kullanılmaktadır. Püsküllüoğlu (1997: 314) doğu kavramını, bulunulan yere göre Güneşin doğduğu yönde olan yer veya Avrupa'ya göre Kuzeydoğu Afrika'nın bir bölümüyle birlikte Asya olarak tanımlar. Almanca 'da şarkın tanımı ise “Morgenland” (Orient) yani güneşin doğduğu yön/ülke olarak verilir (Wahrig, 1992: 904). Batılılar tarafından Türklerin yaşadığı topraklar da güneşin doğduğu ülkelerden biri olarak kabul edilir. Batılıların, Türk ve doğululara yönelik kullanmış olduğu imgeler kimi zaman hayranlığı, kimi zaman ise nefreti dile getirmiştir. Türklere karşı nefret İstanbul'un fethinden sonra ve özellikle de Kanuni Sultan Süleyman'ın Viyana kapılarına kadar varmış olmasına dayandırılır. Türklere karşı oluşan önyargılar farklı imge ve motiflerle de belirtilmiştir. Özyurt'a (1972: 27-34) göre tarihsel süreç içerisinde batılıların Türklere karşı duydukları korkular ve nefret çeşitli şarkılar, şiirler ve özlü sözlerdeki motifler aracılığı ile dile getirilmiştir. Bu motiflerden bazıları olan “Türkennot” (Bela, Türk dehşeti) ve “Türkenfurcht” (Türk korkusu) sık sık kullanılmıştır. Başka bir motif ise “Türk çanları”dır. Bu çanlar öğle vakti tüm kiliselerde yarım saatlik bir zamanda üç defa çalınır, halkın diz çöküp “kutsal babamız” ve “Ave Maria” dualarını okumaları beklenir. İlk defa 1456 da Papa III. Calixt'in talimatı ile çalınmaya başlanan “Türk çanları” daha sonra 1566 lı yıllara kadar farklı zamanlarda ve Türk tehdidine karşı duyarlı olunan dönemlerde çalınmaya devam edilmiştir. Türklerin Viyana'da başarısız olmaları ve onu takip eden dönemlerde Osmanlı'nın gerileme dönemine girmesi ile artık Türklere korkmanın yersiz olduğu kanaatine varır batılılar. Farklı bir

dönem başlamıştır. Bu ise ön yargılı olmanın, alay etmenin ve meydan okumanın dönemidir. Elbette tüm bu ön yargıların yayılmasında matbaanın aktif olarak kullanılmasının rolü büyüktür. Dellal (1997: 80-81) 16-18 yy arasında yoğunlukla basılan “Newen Zeitungen” (yeni gazeteler) adlı gazetelerde Türk savaşları ile ilgili güncel bilgilerin yanı sıra Türk imgesinin olumsuz yansıtıldığını vurgular.

Elbette ki Türk ve doğu imgeleri her zaman olumsuz olarak algılanmamıştır. Osmanlının gerileme döneminde çok fazla seyyah veya elçi Osmanlı topraklarında bulunmuş, Türk kültürü ve yaşam biçimi hakkında elde ettikleri bilgileri seyahatnamelerinde veya mektuplarında Avrupa’ya tanıtmışlardır. Osmanlı topraklarına çeşitli vesilelerle seyyah olarak gelen yabancıların seyahatnamelerinde yazılan mektup ve çizilen resimler Avrupa’da moda akımına bile dönüşmüştür. Örneğin 1716 da Osmanlı topraklarında bulunan Lady Mary Wortley Montagu’nun seyahatname ve mektuplarında yazdıkları, batılı kadınların moda açısından yaşam tarzında değişiklik yaratmıştır (Montagu, 2006: 121). Ancak siyasal tarihin gelişmesine ek olarak sanayi tarihindeki gelişmeler de öz ve yabancıya bakış açısını farklı kılmıştır. Pollard’a (1999) göre 18. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşmeye başlayan sanayi devriminde batılı ülkeler güçlenip zenginleşir ve birçok doğu ülkesini emperyalist yaklaşımlarıyla sömürgeleştirip kolonileştirirler. Türklerin ve doğuluların da sanayi devrimine geç kalmaları ve uyum sağlamada zorluk çekmeleri batılıların kendilerini doğululara oranla daha üstün görmelerine fırsat vermiştir. Hobson’a (2018: 22-23) göre oryantalizm ya da Avrupamerkezcilik kavramı Batı’nın Doğu üzerinde üstün olduğunu iddia eden bir dünya görüşüdür[...]1700 ile 1850 yılları arasında Avrupalı zihinler dünyayı Batı ve Geri kalanlar olarak ikiye böler [...] Batı; akılcı, çalışkan, üretken, fedakâr, gelişmiş, becerikli vs. gibi eşsiz erdemlerle kutsanmış buna karşı Doğu öteki olarak akılcı olmayan, keyfi, tembel, despot, bozulmuş, geri kalmış, durağan vs. gibi imgelerle betimlenmiştir.

5.1. Alman Yazınında Tarihsel Süreçteki Türk ve Şark İmge ve İzleri

Alman yazınında Türk ve şark imgeleri veya tema benzerlikleri Alman yazın türlerinin birçok metninde yer almıştır. Örneğin 1001 gece masallarından biri olan “Ali Baba ve kırk haramiler” masalının tema benzerliği yüzyıllar sonra Grimm kardeşlerin “Simeliberg” adlı halk masalında görülebilmektedir. Alman yazınında şark imgelerini yüzyıllardan beri farklı biçimde işlemiş olan onlarca yazar, şark imgelerinin yanı sıra Türkleri ve Türk imgelerini de eserlerinde işlerler. Burada Daniel Casper von Lohenstein’in “İbrahim Pascha”, Gotthold Ephraim Lessing’in “Nathan der Weise-Ringparabel” (Bilge Nathan), Wolfgang Amadeus Mozart’ın “Die Entführung aus dem Serail” (Saraydan kız kaçırma) operası eserleri örnek olarak gösterilebilir. Çalışmanın bu kısmında Berry’nin kültürleşme kavramına bağlı olarak eserlerin olay örgüleri açıklanacak, eserlerden öz ve yabancı, mülteci sorunları gibi konulara değinilecek, verilecek olan alıntılar ile belli konu başlıkları değerlendirilip her iki eserden uygun örnekler aktarılacaktır.

6. ESERLERİN OLAY ÖRGÜLERİ

Eserlerimizden ilki olan “Lippels Traum“ (Lippel’in rüyası) fantastik kurgu ile ele alınmıştır. İkinci eserimizin adı “Neben mir ist noch Platz” (Benim yanımda hala yer var) dır. Suriye iç savaşından kaçan Aischa ve ailesini konu edinir.

6.1. Lippels Traum

Eser sekiz ana bölümden oluşur. Bu ana bölümler Pazartesi- Salı- Çarşamba...vs. gibi gün adları verilerek sınıflandırılmıştır. Eserde yalnızlık, aile, arkadaşlık, macera ve dostluk gibi konular gerçek yaşam ile fantastik arası bir kurgu ile işlenir. Asıl adı Phillip ama takma adı Lippel olan on yaşındaki çocuğun bir haftalık süre için kendi ailesi tarafından tanımadığı bir bakıcıya emanet edilmesi ana temadır. Okumayı çok seven başkişi her fırsatta “Bin bir Gece Masalları” nı okumaya gayret eder. Başkişiye bir hafta bakmakla yükümlü olan Bayan Jakob, onun belirli bir saatte yatması gerektiğini belirterek elinden kitabını alır ve okuma zevkine engel olur. Kitabını okuyamayan başkişi, kitabında en son kaldığı bölümden itibaren kitabında gerçekleşebilecek olan gelişmeleri rüyasında görmeye başlar. Eserimizin fantastik bölümü de buradan itibaren devreye girer. Çocuk yazınında fantastik kurgu özellikle 1970’li yıllardan sonra yazılmış olan eserlerde daha çok karşımıza çıkar. Mattenklott (1989: 38-39) Winfred Kaminski’nin, yetmişli yılların ortalarında

yazılan çocuk yazınlarında toplumsal söylemlerden doğa ile ilgili söylemlere geçiş yapıldığını ve o dönem Almanya’da yaşanan ekonomik krizin de etkisi ile anti otoriter ve özgürleşmeci olan çocuk ve gençlik yazınının artık çevresel konuları ele almaya başladığını ve böylece fantastik yaklaşımın geliştiği fikrini savunmaktadır.

Lippel’in hayatında gerçek ve düş iç içe girmiştir artık. Her akşam uykuya daldığında rüyasına kaldığı yerden devam eder. Rüyası “arkası yarın” türünde bir anlatıma dönüşmüştür. Lippel, güncel yaşantısında okuluna devam ederken sınıfına Hamide ve Arslan adında Türk olan iki kardeş gelir. Eserin olay örgüsü gündüz vakti Hamide ve Arslan ile devam ederken, gece olunca rüyasında kendisini bir anda Ortadoğulu ve şark izleri ile bezenmiş bir kralın sarayında bulan Lippel sınıfındaki Türk olan Hamide ve Arslan’ı şark prensesi Hamide ve şark prensi Asslam olarak yaşar. Çocuk yazınında fantastik anlatımın yaygın olmasının yanı sıra rüya motifi de sıkça işlenen konulardan biridir. Daemmrich ve Daemmrich (1995: 352-354), rüyalar ve yorumları bilinçaltındaki içerikleri ortaya çıkararak gelecekte gerçekleşecek olan durumlara öncülük ederler diye yorumlar [...] Yazarların rüya motifini kullanmaları bilinçaltına itilmiş olanı göz önüne sermektedir.

Neben Mir Ist Noch Platz

İçinde yaşadığımız yüzyılda insanlık adına savaşların bitmesi beklenirken bir Ortadoğu ülkesi olan Suriye’de 2011 yılında iç savaş başlar. Kısa bir zaman içerisinde milyonlarca insan mülteci statüsünde göç etmek zorunda kalır. Başta Türkiye’ye gerçekleşen en yoğun göç dalgası Avrupa’nın farklı ülkelerini de etkiler. “Neben mir ist noch Platz” adlı eserimizin olay örgüsü de Suriye’de gerçekleşen iç savaştan kaçan ve Almanya’da mülteci olarak yaşayan Aischa ve ailesinin karşılaştıkları uyum problemlerini ele alıp, mülteci yaşamı, ön yargı, öz ve yabancı olma temalarını iki kız arkadaş (Aischa ve Steffi) arasındaki arkadaşlık ilişkisi çerçevesinde işlemektedir.

Eser aslında yeniden yazma tekniği ile ele alınmıştır. Eserin ilk yazıldığı 1988 tarihinde başkışı olan Aischa, Lübnan- Beyrut’taki iç savaştan kaçan mülteci ailesinin bir ferdidir. Paul Maar 2015 tarihinde söz konusu eseri bu sefer Suriye’deki iç savaştan kaçan mülteci ailesine göre uyarlamıştır. Başkışı olan Aischa her iki eserde de değişmemiştir. Aischa ve onun Alman sınıf arkadaşı Steffi çok iyi iki kız arkadaş olurlar. Aralarında dil, kültür ve gelenek görenek farklılığı olmasına rağmen iyi birer arkadaş olan kızlar kimi zaman da yanlış anlaşılmalara sonuca istemeden de olsa birbirlerine küserler. Küskünlükleri ise birbirlerinin kültürel yaşam tarzlarını bilmemelerinden kaynaklanmaktadır. Küskünlükler belirli bir süre sonra yanlış anlaşılmanın ortadan kalkması ile sona erer. Ancak bu sefer de Aischa ve ailesi mülteci olmalarından ötürü farklı bir şehre taşınmak zorundadır. İlköğretim çağındaki bu iki kız için birlikte geçirdikleri süre birbirlerinin en iyi arkadaşı olmasını sağlar. Bu bağlamda sosyal bir varlık olan insan, doğumundan itibaren başlayan gelişim evresinde aynı duyguları paylaşabilecek, bağlanabilecek ve güvenebilecek hemcins veya karşı cinsine ihtiyaç duyar. Gelişmekte olan fert, farklı beklentiler ve mutlulukların peşine düşer. Akran ilişkilerinin sosyal bilişsel temeli olarak benlik duygusunun gelişimi bireyin kurabileceği arkadaşlık ilişkilerine bağlıdır. Erikson; gelişimi, eğitim temeline dayandırarak bunu kasıtlı ve işlevsel olarak iki farklı biçimde değerlendirir. Çocuğun ilk eğitimi genelde ebeveynler tarafından kasıtlı biçimde uygulanır. Çocuğun müzik aleti çalması, belirli bir spora yönlendirilmesi, yabancı dil kursuna kaydedilmesi gibi etkinlikler kasıtlı eğitim olarak algılanır[...] Ancak çocuğun yaşı ilerledikçe kendine özgü bir kişilik kazanarak örnek aldığı yetişkinden uzaklaşacak ve toplum ve çevrenin katkısıyla kendi akranlarıyla karşılıklı etkileşime geçecektir. Bu ise işlevsel eğitim olarak adlandırılmaktadır (Schmidt, 2009: 14). İşte eserlerimizdeki öz ve yabancı olan başkışılar yani Alman kökenliler ile Türk ve şark diyesi doğu kökenliler de ancak kurmuş oldukları bu arkadaşlıklar vasıtasıyla birbirlerini tanıyabilmiş, her iki kültürün ortak paydalarında buluşabilmiş ve kendi kişiliklerine arkadaşlık çerçevesinde katkı sağlayabilmişlerdir.

7. YABANCILAŞMA, YABANCI OLMA VE ESERLERDE ÖNE ÇIKAN ÖN YARGILI YAKLAŞIMLAR

7.1. Yabancı ve Yabancılaşma

Yazınsal metinlerde ve özellikle de çocuk ve gençlik yazınında karşılaştığımız yabancı olma veya yabancılaşma, içinde bulunulan hâkim kültürün konumuna karşı yabancılık

duyulmasıdır (Büker ve Kammler, 2003: 12). Eserlerdeki yabancı motifini iki bakış açısından değerlendirebiliriz. Birinci bakış açımız Türk ve şark (Suriyeli) karakterlerin Almanya’da gerçekten de yabancı olarak karşılanmaları, ikinci bakış açısı ise başkışilerin kendilerine karşı yabancılaşmış olmalarıdır. Ana vatanlarından kopup gelen başkışilerin içinde yaşamak zorunda kaldıkları ortamda kendilerini dışlanmış, yerine göre korkmuş hissetmeleri her iki eserde farklı anlatılmıştır. Başkışilerin Almanca konuşma becerilerinde yaşamış oldukları sıkıntı bile onların kendilerine yabancılaşmalarını sağlamaktadır. Her iki eserde de Alman başkışiler ailelerinin tek çocuğu, yabancılar ise biri kız ve biri erkek olmak üzere iki kardeş olarak karşımıza çıkar. Eserlerde kardeşlerden kız olanları abilerine oranla daha iyi Almanca konuşur, erkekler hem konuşma hem de sosyalleşme açısından kızlardan daha geri planda dururlar.

“Sen olmak benim en iyi kız arkadaşımın” dedi Aischa Steffi’ye. “Sen benim en iyi kız arkadaşımın” diye düzeltti onu Steffi (Maar, 2016: 5).

Hamide ve Arslan Lippel’in yanına otururlar[...].”Hiç Almanca anlamıyor musun?” diye kısık bir sesle sordu Lippel Arslan’a. Arslan başını salladı[...]. Neden eğitim yılının ortasında geldiniz ki? diye sordu Lippel. Cevap veren yine Hamide oldu. “Babamız işinden dolayı taşındı. Biz Sindelfingen’den geliyoruz” dedi (Maar, 2007: 33).

Yabancı başkışilerin Almanca konuşma ve sosyalleşme becerilerinin yanı sıra giyim tarzlarındaki farklılık ve alışlagelmemiş olan gelenekleri de onların Almanlar tarafından dışlanmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda genel başlıklar altında eserlerden alıntı örnekleri ile Türk ve şark imgeleri gösterilip yabancı olmanın sorunları ve yabancılaşma şu biçimde sıralanabilir.

7.2. Yabancı Dışlanır

Eserlerde hâkim kültüre mensup olan çocuk veya yetişkin Alman karakterlerin kendi aralarında sürekli yaşadıkları düalizm görülebilmektedir. Alman karakterlerin kimi yabancıları kabullenmeyip dışlarken, kimi de yabancıları yabancı olmadıklarını olabildiğince hissettirmeye çalışır. Yardımcı olmaya çalışan karakterlerin amacı yabancıları sosyal yaşamın dışına itmek yerine sosyal yaşama kazandırmaktır. Çünkü Hartfiel ve Hillmann (1972: 49), toplum içerisinde sosyal yapının bir grubuna, kurum veya örgütüne bilinçli veya bilinçsiz bir biçimde katılmayan bireylerin dışlanmış olduklarını belirtir. “Neben mir ist noch Platz” adlı eserde yabancıların dışlanmalarına dair farklı örnekler aşağıdaki alıntılarla desteklenir.

Steffi ve Marie-Luise sınıf arkadaşısıdır. Aischa ile okul çıkışı aynı mahalleye dönerler. Ancak Marie-Luise dönüş yolunda bile “yabancı” ile birlikte yürümeyi hazmedemeyerek Aischa’yı dışlar.

“Steffi ertesi gün Marie-Luise ve Rico’ya: Artık dörtlü olarak eve gitmemize karşı bir düşünceniz var mı? Aischa da bizimle beraber gelebilir, öyle değil mi? diye sordu. Marie-Luise kibirli bir biçimde davranarak: Ama o bizim grubumuza uymaz ki! diye cevap verdi. Her zaman senin bir aptal olduğunu tahmin etmişim! dedi Steffi. Ama bu kadar da aptal olduğunu bilmiyordum. – Gel Aischa o zaman bizde ikimiz gideriz” (Maar, 2016: 9).

Hâkim kültüre mensup olan bireylerden biri “yabancıyı” dışlarken bir diğeri onu kabullenerek topluma kazandırmaya çalışır. Neben mir ist noch Platz adlı eserin sonunda Aischa ve ailesi mülteci konumunda oldukları için başka bir şehre taşınırlar. Steffi’nin sınıfına bu sefer yine yabancı olan Naima adlı bir kız öğrenci gelir.

“Bayan Wegemann dedi ki: “Bu Naima. Bugünden itibaren sınıfımıza katılacak. Acaba nerede oturabilir”? Sınıftakilerin birçoğu bakışlarını kaçırarak, sıraların üzerine bakmakta, defterlerinin sayfalarını karıştırıp kurşun kalem ile oynamaktadırlar. Naima, biraz katı ve çekingen bir biçimde başını öne eğmiş halde öğretmenin yanında durmakta. Tıpkı bir zamanlar Aischa’nın Bayan Wegemann ile birlikte sınıfa gelip durduğu gibi. Steffi elini kaldırır. Evet, Steffi? Ne vardı? diye sordu öğretmen. Steffi: Benim yanımda oturabilir dedi. Naima başını kaldırdı ve Steffi’ye baktı. Henüz iyi Almanca konuşmadığı için doğru anlayıp anlamadığından emin olamadı. Steffi başı ile gelmesini işaret etti. Yanındaki boş sandalyeyi göstererek: Benim yanımda hala boş bir yer var, dedi (Maar, 2016: 45-46) !”

Steffi'nin sınıfına yeni gelen Naima adlı yabancı kız, Steffi hariç sınıftaki diğer öğrenciler tarafından dışlanmaktadır. Hiç kimse Naima'ya yer vermek istemez ve bunu basit bahanelerle dışa vururlar.

7.3. Yabancılar Gelenek ve Kültürlerine Karşı Korumacıdırlar

Kağıtçıbaşı'na (2010: 322) göre kültürlerin birbirleriyle yakın temas halinde oldukları durumda bazı gelenek ve değerlerin birbirleriyle çatıştığından genel görünüş ve davranış örüntülerinin bir kısmının değişmesine neden olur. Eserlerdeki “yabancılar”, kendi ülkelerinin dışında olmalarına karşın ailelerinin uygulamış olduğu katı geleneksel kurallar altında sosyal yaşamlarını sürdürürler. Her iki eserde de kültürel geleneklere sıkı sıkıya bağlılık görülmektedir. Türk ve Suriye kökenli başkişilerin yaşam tarzı ve davranışları ülkelerinin ve kökenlerinin kültürlerini diğer bir anlamda dünya görüşlerini yansıtır. Bu dünya görüşü giyim kuşamda, kız - erkek ilişkileri arasındaki davranışlarda, yeme ve içme alışkanlığında ve de dini yaklaşım ve yaşamda görülebilir.

Yabancıların giyim kuşam konusunda gelenek ve kültürlerine karşı korumacı oldukları kitaplardaki resimlemelerden de yola çıkarak yorumlanabilir. Çocuk yazınında görsellik, okunan metnin algılanmasını bütünselleştirmektedir. Dolayısıyla ele aldığımız eserlerin neredeyse her sayfasında verilmek istenen duygu ve düşüncelerin daha verimli kavranabilmesi için resimler çizilmiş ve bu resimler ile belirli alt mesajlar verilmiştir. “Neben mir ist noch Platz” eserimizin henüz ilk sayfasında Suriye kökenli Aischa'nın giyim tarzı ile onun bir yabancı olduğu kolayca anlaşılabilir. Aischa, Almanya'da yaşamasına rağmen eteğinin altına pantolon giymektedir. Eteğin altına pantolon giymek doğu kültürüne has bir giyim tarzı olarak kabul edilir. Bu giyim tarzının amacı eteğin altından bacakların görülmemesidir. Çünkü şark geleneğinde bacakların gösterilmesi yasaktır. Suriyeli Aischa'nın yanı sıra yine Steffi'nin daha sonra sınıfına yeni gelen Naima adlı kızın da eteğinin altına pantolon giymesi onların farklı bir kültüre mensup olduklarını yansıtmaktadır.

Şekil 1: Aischa (Maar, 2016: 3)

Şekil 2: Bayan Wegemann ve Naima (Maar, 2016: 45)

Bir diğerk örnek ise Lippels Traum adlı eserde başörtü takması konusunda ısrarcı olunan Türk kıızı Hamide'dir. Eserde bahsedilen geleneksel kıyafet doğu kültürü ve İslam simgesi olarak kabul edilen başörtüdür. Aile fertleri hakkında konuşulurken Hamide, teyzesinin pek de cana yakın biri olmadığından bahseder. Gerekçesi ise ona zorla taktırılmak istenen başörtüdür.

“Türkiye’de izinde iken teyzem beni dövdü ve tüm gün evin dışına bırakmadı, dedi Hamide. Amma da vicdansızca! dedi Lippel. Bunu neden yaptı ki? Sokağa başörtüsüz çıktığım için. Başörtü takmamı istiyor dedi Hamide. Başörtüsü mü? diye sordu Lippel. Başörtüsü de nedir, nasıl bir şeydir?” (Maar, 2007: 79)

Dikkat edilecek olursa giyim kuşam konusundaki geleneksellik çocukların ebeveynlerinden veya akrabalarından onlara uygulanan baskı sonucunda ortaya çıkmaktadır. Belki de çocukların saf dünyasında kendileri arasında olmayabilecek olan ön yargılar, aile veya akrabaların tutumlarından ötürü meydana gelmektedir.

Yabancılara Karşı Düşmanlık Beslenir

Kelime kökeni Yunanca ’ya dayanan ve yabancı korkusu veya yabancı nefreti anlamında kullanılan “*xenophobia*” (Türkçe “Zenofobi”) bireyin yabancı veya kendisinden farklı olandan korkması ve nefret etmesi biçiminde tanımlanır (Wahrig, 1992: 1451). Söz konusu olan bu korku çok farklı nesne ve vasıtalar aracılığı ile olumsuz şekilde dışa vurulur. Bu nesnelere yabancıya karşı olumsuz algı oluşturabilecek her türlü sözel ifade, yabancıların evlerini yıkıp dökme, kundaklama veya dini ayinlerini yerine getirdikleri kutsal mekânlara saldırıda bulunma biçiminde gerçekleşebilmektedir. Bu bağlamda keza başlangıçta evrimsel ve biyolojik bir kavram olan “*öjenik*” (Wahrig, 1992: 442) yani ırk veya soy temizliği ile köken sağlığını koruma düşüncesi, daha sonraları sosyolojik bir boyut kazanarak kendi ırkının dışında *yabancıyı* kabullenmeme davranışına dönüşmüştür. Adler (2013: 251) bir bireyin duyduğu nefreti, bireyin yerine getirmesi gereken ödevlerine, bireylere, bir ulusa, bir ırka ya da karşı cinse yönlendirebileceğini [...] bir insanın başkalarıyla kurabileceği olası ilişkilerin önüne geçebileceğini vurgular. Suriyeli Aischa ve ailesinin anlatıldığı eserde yabancı düşmanlığı sözel saldırıdan çok artık fiili saldırı biçiminde gerçekleşir. Aischa ve ailesinin evine düzenlenen saldırı sonucu evde maddi ve manevi hasar oluşur. Faillerin kim oldukları bilinmemektedir. Ailenin barındığı ev zaten eski ve harapdır. Anayurtlarından ayrılmış ve dolayısıyla mutsuz günler geçiren aile, akıbetlerinin ne olacağını bilmemelerinden ötürü de umutsuzdur. Saldırı sonucu Aischa’nın kız kardeşi fiziksel olarak yaralanır.

“Burada ne oldu böyle diye bağırdı? Aischa küçük kız kardeşinin yanında yatağın üstünde oturmakta ve kolunu onun omuzuna dolamaktaydı. Fatima’nın eli bandajlıydı. Ne oldu burada? diye tekrar sordu Steffi. Bu gece bütün pencereleri büyük taşlarla kırdılar, dedi Aischa. Her taraf cam parçaları ile doldu. Bir cam parçası Fatima’nın elini kesti. Kötüydü. O kadar çok korktuk ki[...]Kim böyle bir gaddarlığı yapar? Neden bizi sevmiyorsunuz? dedi Aischa[...]Ama bu doğru değil ki. Bunu yapanlar birkaç kaçıkta başkası değil, dedi Steffi. Peki, birçok kişi bu olayı görmesine rağmen neden bize kimse yardım etmedi? diye sordu Aischa. Babam artık burada da savaşın var olduğunu ve şimdi ise Suriye’dekinden bile daha çok korkmamız gerektiğini söyledi” (Maar, 2016: 31-33).

Aischa haklı gerekçelerle mülteci olarak geldikleri yerde de onlara karşı yapılan saldırıların neden bir türlü son bulmadığını sorgular. Eserde gerçekleşen bu denli saldırı bize İkinci Dünya Savaşı’ndan önce yine Almanların 9-10 Kasım 1938 de “*Novemberpogrom*” yani hem Almanya hem de Avusturya’da “*Kristallnacht*” (Kristal gece) (Harenberg, 1983: 890) adı altında Yahudilere karşı yapılan ve onların ev ve işyerlerini talan eden geceyi anımsatır. Yapılan eylem sadece talan etme ile kalmamış birçok Yahudi de bu saldırıda hayatını kaybetmiştir. Bu saldırı her ne kadar da kitlesel bir saldırı olsa ve belki de Aischa ve ailesine karşı yapılmış olan bireysel saldırı açısından kıyaslanmasa dahi, yabancıların bu denli düşmanlık ile karşılaşabileceğine dair bir örnek olarak verilebilir. Ancak eserde sevindirici taraf Aischa’nın ailesinden kimsenin ölmemiş olmasıdır.

7.4. Yabancılar Ön Yargıyla Karşılır

Lippels Traum adlı eserimizde Lippel ile Arslan ve Hamide'nin pazartesi günü başlayan sınıf arkadaşlıkları çarşamba gününe vardığında artık birbirlerini kendi evlerine yemeğe davet edecek kadar ilerlemişlerdir. İlk davet Arslan ve Hamide'den gelir. Lippel Perşembe günü yemeğe davetlidir.

“Eve girdiklerinde Türk müziği eşliğinde sofraya oturulur[...]Duvarda duvar halısı asılıdır. Ekmekleri yassıdır. Yemekte yoğurt vardı. Gerçi bu tatlı bir yoğurt değil, aksine salatalık ve sarımsak ile hazırlanmıştı [...] bunun haricinde içi pirinç ve et ile doldurulmuş dolmalık biber vardı[...] Yemekten sonra da tatlı olarak helva vardı” (Maar, 2007: 181-182).

Yazar, Türk evini tasvir ederken duvarda bir duvar halısının asıldığından söz eder. Alman kültüründe duvarda genel olarak resimlerin veya tabloların asılı olmasına karşın Türk kültüründe duvar halısının asılı olduğunu vurgulamaktadır. Bu nazik davetin ardından bu sefer de Lippel kendi Türk arkadaşlarını yemeğe davet etmek ister. Ancak bakıcısı olan Bayan Jakob ön yargılı ve töhmet altında bırakıcı ifadelerle konuyu reddeder.

“Yarın arkadaşlarımı yemeğe getirebilir miyim? diye sordu Bayan Jakob’a [...] Neden olmasın [...] Bu ailenin soyadı nedir? dedi Bayan Jakob. Belki ebeveynlerini tanıyorumdur. Güney, dedi Lippel [...] Güney mi? İlginç bir soyadı[...] Peki arkadaşlarının adları nedir? Arslan ve Hamide diye cevap verdi Lippel. Ama bunlar yabancı öyle değil mi? diye sordu. Evet, onlar Türk diye cevap verdi Lippel. Türk mü? Onlar bu eve giremez! dedi Bayan Jakob heyecanlı bir şekilde [...] Neden ki? Onlar ne yaptı ki? Neden evimize giremezler? Bir de neden diye soruyorsun öyle mi? Ailen bunu öğrenirse ne der acaba? Türkler ve ögle yemeği öyle mi? Bir bu eksikti. Ama ben onları çoktan davet ettim. Daveti iptal edemem. Kaldı ki ailem bu konuda itiraz etmez. Bu beni ilgilendirmiyor. Ben bu evde olduğum müddetçe bu yabancılar bu eve giremezler. Bakarsın daha sonra evde bir şeyler eksik olur ve ailen suçlu benim üstüme atar, dedi Bayan Jakob. Ne yani, şimdi de Hamide ve Arslan'ın bir şeyler çalan kişiler olduğunu mu söylemek istiyorsunuz? Lippel son derece kızgındı” (Maar, 2007: 185-186).

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere insanların yabancı ve bilhassa Türk kökenli olması bile onların bazı Alman evlerine girmelerine engel olmaktadır. Diğer bir ön yargı ve olumsuz imge ise “Türkler hırsızdır” ifadesidir. Bayan Jakob'un Türklere karşı ön yargısını değiştiremeyen Lippel bu sefer de arkadaşlarını komşusu olan Bayan Jeschke'ye davet eder. Bayan Jeschke'nin evi Lippel'in evinin karşısında bulunur.

“Okuldan sonra Arslan ve Hamide ile birlikte Bayan Jeschke'ye giderler [...] Yolda yürürken, karşıda gördüğümüz bizim evimiz diye açıklar Lippel. Demek orda oturuyorsun öyle mi? Peki biz şu an nereye gidiyoruz? diye sordu Hamide [...] Ailem burada olmadığı için bir arkadaşımız olan Bayan Jeschke'de yiyeceğiz [...] Bayan Jeschke onları kibarca karşıladıktan sonra yemeğe geçtiler. Önce harflerden oluşan şehriye çorbası yendi [...] Ardından dana kızartması ve patates köftesi en son ise konserve edilmiş kiraz yenildi [...] Yemekten sonra bulaşık her üç çocuk tarafından yıkandı. Sofra kaldırıldıktan sonra oyunlar oynandı” (Maar, 2007: 199).

Bu alıntıda yazar belki de Alman okurlara alt mesaj niyetinde seslenerek Türklere iftira atılarak sanıldığı gibi onların birer hırsız olmadıkları ve herkes gibi onların da Alman evlerine çok rahatlıkla davet edilebilecekleri anlatılmak istenir. Yazar yemeklerin adını yazarken Türklerin de inançlarına göre yiyebilecekleri yemekleri bilinçli olarak belirtmektedir. Yukarıda adı geçen yemek çeşitleri Arslan ve Hamide tarafından sorunsuz bir biçimde tüketilmiş ve afiyetle yenmiştir. Çünkü yemeklerde Türk gelenek ve inancına göre aykırı olan bir yemek türü söz konusu değildir. Dikkati çeken bir diğer olay ise yemekten sonra bulaşıkların çocuklar tarafından yıkanmasıdır. Türk ve şark geleneklerinde yemeği annenin yapması, bulaşığı da yine annenin veya evdeki genç kızların yıkamasına karşın Alman kültüründe erkeklerin de sofrayı kaldırıp bulaşık yıkaması örneklendirilmiştir. Ancak “Neben mir ist noch Platz” adlı eserdeki karşılıklı yemek davetleri bu denli olumlu geçmez. Aischa ve Yusuf'un Steffi tarafından davet edilmesi sonucu yeme ve içme kültürü açısından onların domuz eti yemedikleri bilinmesi gerekirken, Steffi'nin babası mangalda sosis pişirmektedir. Steffi'nin evine davet edilen Aischa ve kardeşi Yusuf mangalda pişirilen sosisi yemezler. Bu durumu Steffi'nin babası farklı algılar ve onları şımarık bireyler olarak niteler.

“Her ikisi gittikten sonra baba biraz da sinirli biçimde: “Arkadaşların oldukça şımartılmışlar galiba. Zannedersen sosisler hoşlarına gitmedi. Bir lokma dahi yemediler dedi. Galiba domuz sosislerini mangalda pişirmememiz gerekiyordu, dedi annem. Bildiğim kadarıyla onların domuz eti yemesi yasak. Haklısın dedi babam. Bunu böyle düşünmemiştim”(Maar, 2016: 20).

Bu alıntı ile yetişkinlerin kökleşmiş önyargı içerisinde olduğu görülebilir. Aslında yabancılara karşı olabilecek en az ön yargı yetişkinlerden beklenmelidir ki, genç bireylere ve çocuklara iyi birer örnek olabilsinler. Yazarımız, Türk ve şark izlerinin aktarımında Müslümanlığı açıkça belirtmese dahi vermek istediği alt mesaj ile okur burada İslam dininden bahsedildiğini kolayca anlayabilmektedir. Yazarın eserlerinde yine İslam dininden bahsedilmesini farklı kelimelerle anlamamız mümkündür. Türk ve şark kültüründe çoğu konuşmaların sonunda niyet ederken veya iyi dilekte bulunurken *inşallah*; kötülüklerden korunmak için *maazallah*; gibi söylemlerde *Allah* anılır. Bu tür kültürel söylemlere Lippels Traum adlı eserde şöyle rastlanır.

“Çocuklar gece konaklamak için bir hana girer ve Hamide hancıya yüksek ses ile: Allah sizinle olsun, saygıdeğer adam! der [...] Aileniz nerede? diye sorar hancı. Yoksa burada tek başınıza mı kalacaksınız? Evet, öyle der Hamide [...] Sizi rahatsız ettiğimiz için Allah bizi affetsin (Maar, 2007: 116).

Bu alıntıda da görüleceği üzere yazar *Allah* kelimesini Almancaya *Gott* kelimesi olarak çevirmeden Almanca yazdığı eserde İslam dinine uygun orijinal adıyla bırakarak okurlarına alt mesaj olarak bahsedilen ülkenin bir Müslüman ülkesi olduğunu vurgulamaya çalışmıştır.

7.5. Kültürel Farklılıklar Yanlış Anlaşılmalara Sebep Olabilir

Her toplumun kültürel yapısından kaynaklı belirli görgü ve davranış kuralları vardır. Kültürel kuralların bilinmemesi ile bir bireyin diğer kültüre ait birey veya bireylere karşı hoş olmayan davranış sergilenmesi sonucunda karşıt kültüre saygısızlık yapmışçasına karşılanır. Kırıcı olabilecek bu davranışlar küskünlüklere sebep olabilmektedir. Örneğin Türk geleneğine göre kadın veya erkek fark etmeksizin yaşça büyük olan insanların elini öpüp alınımıza götürmemiz Türklere mahsus bir davranış iken, Avrupa’da nezaket ve centilmenlik göstergesi olarak sadece kadınların elinin öpülmesi ama alına götürülmemesi ise karşı kültürün bir davranışıdır. Geleneksel davranışlardan bir başkasına verilebilecek örnek ise şark zihniyetinde kızların tek başlarına dışarıya çıkamamalarıdır. Bunu ise eserdeki bir alıntı ile desteklemek olasıdır. Suriye geleneklerine göre kız çocuğunun tek başına dışarı çıkmasına izin verilmemektedir. Steffi’nin doğum gününe kardeşi Yusuf ile katılmak isteyen Aischa, kardeşi Yusuf’un doğum günü partisine alınmayıp geri gönderilmesini ayıp sayar ve kendisi de doğum günü partisine katılmaz. Aischa arkadaşı Steffi’ye gönül koyar ve kardeşi ile beraber geri döner.

“Doğum gününde beni neden geri gönderdin? diye sordu Aischa. Seni değil ki! Sadece Yusuf’u. Doğum gününe sadece kızların gelmesi konusunda söz birliği etmiştik. Bunu bilmiyordum. Bizde kızlar tek başına dışarıya çıkamazlar. Her zaman ya anne ya da erkek kardeş beraberimizde olmalıdır. Her zaman! Bir misafirin erkek kardeşini geri göndermek ise olabilecek en büyük hakarettir dedi Aischa. Bunu bilmiyordum dedi Steffi” (Maar, 2016: 41).

Bir diğer örnek ise bir misafirin kardeşini kabul etmemenin ne denli ayıp sayıldığının örneğidir.

Başka bir örnek ise, aile büyüklerinin veya büyük kardeşlerin gelenek ve göreneklerinden ötürü küçüklere karşı yetkeci olmalarıdır. Aischa’nın erkek kardeşi olmadan dışarı çıkamayacağı örneği bu yetkeciliğe uygun bir davranış olarak görülebilir.

7.6. Bazı Kültürlerde Cinsiyet Ayrımcılığına Rastlanır

Steffi’nin doğum gününde gerçekleşen yanlış anlaşmadan sonra her iki arkadaş aralarındaki küskünlüğü sona erdirir ve bu sefer de Aischa kız arkadaşı Steffi’yi yemeğe davet eder. Aischa’nın ailesi yemeği açık alanda ve piknik türünde yapar.

“Steffi misafir olduğu için her tür yiyecekten yemeye ilk önce kendisi başlayıp istediğini alabilme hakkına sahiptir. Daha sonra erkeklere hizmet edilir, en son sıra kızlara ve kadınlara gelir [...] Yemekten sonra Aischa ve Steffi kırdan dolaşmaya çıkarlar [...] Bu sizdeki kadınlara ve erkeklere yönelik yaklaşımı başlı başına aptalca buluyorum, dedi Steffi. Aischa hayretle bakarak aptalca olan

nedir? diye sordu. Sizler yemeği ilk önce erkeklere sunup onlara hizmet ediyor ve onlar yedikten sonra yiyorsunuz. Ee, ne olmuş yani dedi Aischa. Ve bu duruma da sizin kadınlarımız katlanıyor öyle mi? Aischa omuzlarını silkerek “ama bu bir kere böyle zaten“ dedi. Bu haksızlık dedi Steffi. Bizde her zaman ilk önce kadınlara hizmet edilir. Ya öyle mi, demek o zaman bu durum size göre haksızlık değil. Peki, sizin erkekleriniz buna katlanıyor mu? diye sordu Aischa ve gülmeye başladı” (Maar, 2016: 23-24).

Bu alıntıda her iki kültürde bile yemek yeme sırasında farklılıkların olduğu ve cinsiyet ayrımı ve cinsiyet önceliğine vurgu yapıldığı görülür. Şark adetlerinde erkeklere pozitif ayrımcılık yapılmaktadır. Her iki kültürün karşılaştırılmasında özellikle kızlar ve kadınların ne denli değer gördüğü vurgulanmak istenir. Şark kültüründe ve modern yaşamı çok yakalayamamış olan ve eşitlik ilkesinin pek geçerli olmadığı kültürlerde görülen odur ki, öncelik erkeklerdedir.

8. SONUÇ

Paul Maar’ın her iki eseri (“Lippels Traum” ve “Neben mir ist noch Platz”) bizlere göç eden insanların göç ettikleri yeni toplumda karşılaştıkları sorunları, bu sorunlara uyum sağlama zorluklarını anlatmaktadır. Eserlerimizde öne çıkan imge ve kültürel farklılıklar ise göçmenlerin yaşamış oldukları dil sorunu, yabancılaşma duygusu, hem sözel hem de fiziksel biçimde maruz kalınan yabancı düşmanlığı ve nihayetinde bütün bunları kapsayan entegrasyon sorunudur. Entegrasyon sorunu belki de göç etmiş olan insanların en sık ve en karmaşık biçimde karşılaştıkları olgulardan biridir. Göçmenin, göç ettiği yeni ortama uyum sağlaması bazen çok uzun yıllar alabilir. Bunun sebebi ise onun kültürünü oluşturan örneğin dini, ekonomik, mesleki ve eğitimsel yapısıdır. Kökeni aynı ve aynı ülkeden göç etmiş olan ancak farklı statü ve dünya görüşüne sahip bireylerin uyum süreçleri de farklı olacaktır. Eğer göçmenler arasında sosyo-ekonomik veya yukarıda saymış olduğumuz unsurlar arasında bir homojenlik söz konusu değil ise, kimi göçmen çok kısa süreçte kimisi ise çok daha uzun bir süreçte göç etmiş olduğu topluma uyumlu olabilecektir. İncelenen eserlerde de yabancı düşmanlığını önleyebilecek ve yabancıardan nefret etmeyi engelleyebilecek örnekler verilmiştir. Hurrelman & Richter’in (1998: 9) belirttiği üzere çocuklar belirli bir yaşa kadar- ki buradaki eserlerdeki ortalama yaş unsuru 9/10 yaş- içine doğdukları ve kökeni oldukları kültüre yerleşip alışamadıkları için yabancıya daha ılımlı ve ön yargısız yaklaşmaktadırlar. Adı geçen eserlerdeki farklı kültürler, çocuk başkışilerinin ağzından anlatılmakta, yaşanan sorunlar çocukların buldukları çözümler ile ortadan kaldırılmaktadır. Böylelikle farklı yaşam tarzlarına ve değerlere anlayış gelişmektedir.

Yabancı kabul görmekte ve ortak davranışlar oluşturulmaktadır. Pedagojik açıdan irdelendiğinde yazar Türk veya şark kökenli çocuk kahramanlarını Alman çocukları ile bir araya getirip onların arkadaşlıklarını pekiştirmektedir. Yabancı düşmanlığı veya öz ve yabancı arasındaki farkı azaltmanın en olası yolu yabancılar ile olabildiğince kültürlerarası iletişimi sağlıklı kurmaktır. Göçmenlerle veya yabancılarla bir arada bulunmayan, dünyada olup bitenlere ilgi duymayan ve başka kültürlerle mensup insanların yaşam öykülerine kapalı kalanların yabancı düşmanlıklarını veya zenofobiyi aşmaları beklemek olası değildir. Bu bağlamda sadece Paul Maar’ın değil, yazın aracılığı ile kültürleri bir araya getirmek isteyen birçok yazarın çocuk ve gençlik yazınlarının da genç bireylere rol model olarak okutulması gerekmektedir. Goethe’nin “Dünya edebiyatı” kavramı ile de belirtmiş olduğu gibi, artık tek bir ulus edebiyatını değil diğer ulusların da edebiyatını tanımak gerektiği ve bu sayede aydın bireyler olunabileceği ve insanların birbirlerine bir şeyler anlatabileceğini vurgulanmaktadır (Wilpert, 1989: 1027-1028). Ayrıca Goethe doğu ile batıyı birbirinden ayırmaz. Goethe’nin “Özünü ve öbür insanları tanıyan, şunu da tanır: Doğu ve Batı sanılmasın birbirinden ayrılır! Duyumsayıp iki dünyayı, yurt bilmektir asıl olan. En iyisini yapıyor, derim, doğu ile batı arasında devinen insan” ifadesi ile doğu ile batının birbirlerinden ayrılmaz birer unsur olduğunu belirtmektedir (Kula 2011: 436). Bu örnekten de istifade ederek yazın ve kültürlerarası yazının farklı kültürleri birbirlerine yakınlaştırdığını ve aslında öz ve yabancıların iç içe olması gerektiğini algılayabiliriz. Sonuç itibarıyla yazarımız her iki kültürdeki değerler eğitimi sistemini karşılaştırıp tanıtmakta ve kültürlerarası köprüler kurmaktadır. Bizlere de bu bağlamda örnek olmaya çalışmakta, yazın aracılığıyla insan haklarını ve demokratik yaklaşımı duyumsatmayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (2013). *İnsan Doğasını Anlamak*, (Çev.) Deniz Başkaya, 17. Baskı, İzmir: Atlantis Yayınları
- Aytekin, H. (2016). *Çocuk ve Gençlik Edebiyatı*, Ankara: Anı
- Barmeyer, C. (2012). *Taschenlexikon Interkulturalität*, Göttingen: UTB
- Bilgiç, A. T. (2008). *Tarihsel Terimler Sözlüğü*, Ankara: Pelikan
- Büker, P. ve Kammler, C. (2003). *Das Fremde und Das Andere*, Weinheim und München: Juventa
- Daemmrich, H.S. ve Daemmrich I.G. (1995). *Themen und Motive In Der Literatur*. 2. Auflage. Tübingen: Franke
- Dellal, N.A. (1997). *Das Türkenbild In Deutschsprachigen "Newen Zeitungen". Aus Der Ersten Hälfte Des 16. Jahrhunderts*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Harenberg, B. (1983). *Chronik Der Deutschen*, Dortmund: Harenberg
- Hartfiel, G. ve Hillmann, K.H. (1972). *Wörterbuch Der Soziologie*. Stuttgart: Alfred Kröner
- Hobson, M.J. (2018). *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri*. Çev: Esra Ermert. 5. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi- Kültürel Psikoloji*, İstanbul: Koç
- Kula, O.B. (2011). *Batı Edebiyatında Oryantalizm-II*, İstanbul: İş Bankası
- Maar, P. (2007). *Lippels Traum*, München: Omnibus
- Maar, P. (2016). *Neben Mir Ist Noch Platz*, München: Dtv
- Mattenklott, G. (1989). *Zauberkreide, Kinderliteratur Seit 1945*, Stuttgart: J.B. Metzler
- Mattes, M. (2016). *Wirtschaftliche Rekonstruktion In Der Bundesrepublik Deutschland und Grenzüberschreitende Arbeitsmigration Von Den 1950er Bis Zu Den 1970er Jahren*. J. Oltmer (Ed.). *Handbuch Staat und Migration In Deutschland Seit Dem 17. Jahrhundert* (s. 815-825), Berlin: De Gruyter
- Montagu, M. W. (2006). *Briefe Aus Dem Orient- Frauenleben Im 18. Jahrhundert*. Wien: Promedia Verlag
- Özyurt, Ş. (1972). *Die Türkenlieder und Das Türkenbild In Der Deutschen Volksüberlieferung Vom 16. Bis Zum 20. Jahrhundert*. München: Wilhelm Fink
- Pollard, S. (1999). *Geschichte Der Industrialisierung*. W. Köpke ve B. Schmelz (Eds.). *Das Gemeinsame Haus Europa- Handbuch Zur Europäischen Kulturgeschichte* (s. 776-778), München: Deutscher Taschenbuch
- Püsküllüoğlu, A. (1997). *Arkadaş Türkçe Sözlük*, Ankara: Arkadaş
- Schieder, T. (1973). *Das Reich Unter Der Führung Bismarks*. T. Schieffer (Ed.), *Deutsche Geschichte* (s. 528-529), Stuttgart: J.B. Metzlersche
- Schmidt, B.K. (2009). *Die Ich- Identität Beim Kinde-Entwicklungstheorien und Moralerziehung Als Pädagogische Herausforderung*, Norderstedt: Grin
- Wahrig, G. (1992). *Deutsches Wörterbuch*, München: Bertelsmann
- Wilpert, v. G. (1989). *Sachwörterbuch Der Literatur*. 7. Verbesserte Auflage, Stuttgart: Alfred Kröner

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The primary aim of this study is to emphasize how it is possible to reinforce intercultural tolerance through children and youth literature. We would like to show the concept of interculturalism, especially in the context of German children's literature, in the example of children of Turkish migrants and of Eastern origin. In the works, the life of Turkish and Eastern children within and outside of school is expanded. Also, the Turkish image of the German is indicated by means of quotations from the works. The secondary goal of this work is to indicate the difficulties of the migrant children they encounter and to show how they can create a relationship between the two cultures. After the theoretical part of the study, quotations of the works will be transferred, and then the explanations will be brought to the subjects encountered in the works.

Methodology

Paul Maar has an important place in children and youth literature. In this research we handle in his books "Lippels Traum" and "Neben mir ist noch Platz" with the Turkish and eastern culture and their reflection in German's daily life. In the research, document analysis which is one of the qualitative research methods and sociology of literature is used. Quotations are emphasized in which the image of the Turks and the Orient are reflected in the circle of foreigners and the own, and these are intertwined with xenophobia strict traditions and satirical statements.

Findings

People have migrated for various reasons to survive and to have better living conditions. Especially the wars that occurred as a result of the political events that took place with the elimination of monarchies in the last century caused millions of people to migrate. The wars led to massmigration and people continued to migrate even after the war to provide their human life conditions. Migration has emphasized the terms "foreign" and "own". The concept of the foreign and the own is received in various ways in societies. The acceptance of foreigners has always been so hard in societies. Because the "own" has constantly tried to protect its values, it was very difficult to withstand the changes caused by the foreigners. In the works "Lippels Traum" and "Neben mir ist noch Platz" of the author Paul Maar in the context of migration, the cultural lives of the two nations are exemplified. These are Oriental origin of Syrians and Turks. While the Turks settled in Germany through labor migration, the Syrians fled from the civil war in Syria and migrated to Germany as refugees. The migration of the Turkish to Germany as guest workers dates back to 1961. Syrians fled from the Syrian civil war in 2011 and are asylum seekers now. If we look at our study under the name of self and foreign concepts, we reach the following conclusions in the examination of the works. It is very difficult for the foreigners to be accepted. The common characteristics of the works are that the main characters who came from their homelands feel themselves excluded and frightened and sometimes anxious in the environment they have to live. The main characters have difficulties in the language skills, clothing styles and extraordinary traditions which lead to their expulsion by the Germans. Sometimes they are mocked by verbal expressions and even called such as cliché names like thieves. Therefore they are foreigners both at school and outside. Foreigners are protective of their traditions and culture. This fact sometimes leads to misunderstandings by individuals in the dominant culture. There are strict rules regarding dress styles and boy-girl relationships and religious orders, also, have priority over eating and drinking. Religiously prohibited food and dishes may not be consumed. Although this behavior of foreigners which is was sometimes respected by the dominant culture, will also criticized with sarcastic expressions. Prejudices and hostilities against foreigners that exist in our works, are highlighted with various statements. One of the prejudices is that the Turks are called as thieves. Hostile behavior is that some people attack the Syrian family's home and cause them material and moral harm. What we still have figured it out is that attitudes towards girls and boys are different in various cultures. In today's western culture, women are always given priority, much value and

are emancipated. In Oriental culture, women are not free but compared to the ones in the west. If we look at the example in our work, women cannot go out alone and they come always after men. In other words, in terms of gender discrimination, women in the west have priority, while women in the east have the second place.

Conclusion and Discussion

In the two selected works of Paul Maar, we try to examine the adaptation processes and cultural life of the Turkish and Oriental origin who migrated to Germany. It is picked up the adaptation problems of the newly immigrated Syrians who felt compelled to migrate to Germany as asylum seekers due to the Syrian civil war and the adaptation problems of the Turks who migrated voluntarily to Germany. In this study, we find out that adaptation, the integration, has spread over a long period of time, and that adaptation has not only cultural but also religious, economic, professional, political and educational dimensions. Our author, suggests the fact that children and youth literature can be a role model for young individuals. He emphasizes on his given examples that the “own” and the “foreign” should not be separated from each other. From a pedagogical perspective, our author brings together heroes of Turkish or Oriental origin with German children and reinforces their friendship. We suggest that bringing together cultures can produce positive results through literature as well as other activities. In this context, we want to emphasize that children and youth literature should be used and taught.

SEYYİD AHMED SÂFÎ'NİN MOLLA CÂMÎ ŞERHİ: CÂM-I MUZAFFER

Araştırma Makalesi / Research Article

Ekici, H. (2020). Seyyid Ahmed Sâfî'nin Molla Câmî Şerhi: Câm-ı Muzaffer. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 103-120.

Geliş Tarihi: 22.01.2020

Kabul Tarihi: 29.05.2020

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Hasan EKİCİ
Aksaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
hasanekici@aksaray.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-2004-1371

ÖZ

Aruz ilminin tarihî gelişimine bakıldığında temellerinin Arap edebiyatında ortaya atıldığı ve sistemleştirildiği görülmektedir. Arap edebiyatı menşeli olan aruz daha sonraları Farslıların İslamiyet'i kabulüyle birlikte birtakım değişikliklerle Fars edebiyatında kullanılmıştır. Türk edebiyatına aruz Fars edebiyatının etkisiyle girmiştir. Klasik Türk şairleri Arap aruzundan ziyade bazı değişikliklere uğratılan Fars aruzunu daha çok benimsemişlerdir. Tarihî süreçte aruz kaideleri ve kalıpları hakkında bilgi veren çok sayıda aruz risaleleri yazılmıştır. Bu şahsiyetlerden biri de klasik Fars edebiyatı âlim, şair ve mutasavvıflarından Nureddin Abdurrahman Câmî (ö. 1492)'dir. Daha çok Molla Câmî unvanı ile tanınan şair, yazdığı eserlerle Osmanlı sahası üzerinde etkili olmuş bir şahsiyettir. Molla Câmî'nin eserleri klasik Türk edebiyatı müellifleri tarafından defalarca tercüme ve şerh edilmiştir.

Molla Câmî'nin kaleme aldığı *Risâle fi'l-arûz* adlı eser, aruz kaideleri, bahirleri ve vezinleri hakkında bilgi vermektedir. Bu eser, XIX. yüzyıl şair ve şârihlerinden Seyyid Ahmed Sâfî tarafından *Câm-ı Muzaffer* adıyla şerh edilmiştir. Seyyid Ahmed Sâfî bu eserinde, klasik Türk şiirinin önemli bir konusu olan aruz ilmini çok yönlü olarak ele almış ve Molla Câmî'nin eserini başarılı bir şekilde şerh etmiştir. Bu çalışma iki kısımdan oluşmaktadır: Birinci kısımda Seyyid Ahmed Sâfî'nin hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilecektir. İkinci kısımda *Câm-ı Muzaffer* adlı eser, şekil ve muhteva özellikleri açısından incelenecek, şârihin şerh metodu maddeler halinde sıralanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Molla Câmî, Risâle-i Arûz, Seyyid Ahmed Sâfî, Câm-ı Muzaffer, Şerh.

SEYYİD AHMED SAFI'S MOLLA CAMI COMMENTARY: CAM-I MUZAFFER

ABSTRACT

Considering the historical development of the science of aruz (prosody), it is seen that its foundations were laid out and systematized in Arabic literature. Aruz, which originated in Arabic literature, later came to be used in Persian literature with some modifications after the Persians converted to Islam. Aruz entered Turkish literature with the influence of Persian literature. Classical Turkish poets mostly adopted the Persian aruz, which had undergone some changes, rather than the Arab aruz. Numerous aruz treatises have been written about the aruz rules and patterns by authors in the historical process. One of these figures is Nureddin Abdurrahman Câmî (d. 1492), one of the classical Persian literature scholars, poets and sufis. The poet, who is mostly known as Molla Câmî, was an influential figure on the Ottoman field with his works. The works of Molla Câmî have been translated and expounded by several authors of classical Turkish literature.

Risâle fi'l-arûz, written by Molla Câmî, provides information about the rules, bahirs (patterns) and meters of aruz. This work was annotated with the title of *Câm-ı Muzaffer* by Seyyid Ahmed Sâfî, one of the poets and commentators of the 19th century. In this work, Seyyid Ahmed Safi handled aruz, which is an important subject of classical Turkish poetry, in a multi-faceted way and successfully expounded Molla Câmî's work. This study consists of two parts: In the first part, information about the life, literary personality and

works of Seyyid Ahmed Sâfi will be presented. In the second part, the work titled *Câm-ı Muzaffer* will be examined in terms of its form and content, and the annotation method of the annotator will be listed as items.

Keywords: Molla Câmî, Risâle-i Arûz, Seyyid Ahmed Safi, Câm-ı Muzaffer, Commentary.

1. GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatı müelliflerine yön veren eserlerin başında Arap ve Fars edebiyatının önemli klasikleri yer almıştır. Bu eserler her dönemde tercüme veya şerh edilmeye uygun eserler arasında görülmüştür. Özellikle Fars edebiyatında klasik metinlere haşiye ya da şerh yazımının artması Osmanlı sahasındaki müelliflerin de bu tür eserler kaleme almasında etkili olmuştur. Bu bağlamda Arap edebiyatının klasik eserleri konumundaki *el-Mu'allakatü's-Seb'a*, *Kaside-i Tantaraniyye*, *Kaside-i Bürde*, *İbnü'l-Fâriz Divanı* ve Hz. Ali Divanı üzerine Türkçe şerhler ve tercüme yazılmıştır. Fars edebiyatında ise, Firdevsî (ö. 1020?), Feridüddîn-i Attâr (ö. 1221), Sadî-i Şirâzî (ö. 1292), Hâfız-ı Şirâzî (ö. 1390), Molla Câmî (ö. 1492), Urfî-i Şirâzî (ö. 1591), Sâib-i Tebrîzî (ö. 1671), Şevket-i Buhârî (ö. 1695) gibi zirve şairlerin kaleme aldıkları manzum ve mensur eserler, klasik Türk edebiyatı şairleri tarafından çok sayıda çeviri ve şerhe konu olmuştur (Yılmaz 2007: 278).

Eserleri ve fikirleriyle Türk edebiyatında etkili olan şahsiyetlerden biri de Molla Câmî'dir. Kaynakların belirttiğine göre H. 817/M.1414 yılında Horasan'ın Câm şehrine ait Harcird kasabasında dünyaya gelmiştir. Müellifin lakabı önceleri İmâdüddîn iken sonraki dönemlerde Nureddîn adıyla tanınmıştır. Genç yaşta döneminin bütün ilimlerine hâkim olan Molla Câmî, hayatı boyunca sürekli dinî, tasavvufî ve edebî ilimlerle meşgul olmuştur. Nakşibendî tarikatına intisap etmiş olan Molla Câmî, tasavvuf ve irfana dair zor meseleleri bir âlime yaraşır tarzda sade bir anlatımla ifade etmiş, eserlerinde bu hususları en yüksek seviyede temsil etmiştir. Molla Câmî sadece yaşadığı muhit olan Mâverâünnehir ve Horasan'da tanınmakla kalmamış, Hindistan'dan Balkanlar'a kadar uzanan geniş bir alanda sultanların, âlimlerin ve şairlerin dikkatini çekmiştir. Sultan Hüseyin Baykara'nın kendisi için yaptırdığı medresede Arap dili ve edebiyatı, hadis ve tefsir dersleri okutmuştur. Molla Câmî, hicrî 18 Muharrem 898 (9 Kasım 1492) Cuma günü Herat'ta vefat etmiştir. Şair edebî eserlerini Farsça yazmakla birlikte Arap diline ve edebiyatına ilgisi ve vukûfiyeti nedeniyle olsa gerek bazı eserlerinde Arapçayı yazı dili olarak kullanmıştır. Molla Câmî'nin eserleri şunlardır:

Manzum Eserleri: *Divan (Üç kitap)*, *Heft Evreng*, *Hadîs-i Erba'in/Çihl Hadîs*, *Risâle-i Terceme-i Kelimât-ı Kudsiyye*, *Risâle-i Sağır der-Mu'ammâ*.

Mensur Eserleri: *Nefehâtü'l-üns*, *Nakdü'n-nusûs fî şerhi Nakşi'l-Fusûs*, *Şerhu Füsûsi'l-Hikem*, *Eşi 'atü'l-Lema'ât*, *Levâ'ih*, *Risâle-i Tehlîliyye*, *Sühânân-ı Hâce Pârsâ*, *Risâle fî'l-vücûd*, *Ser-rişte-i Tarîk-i Hâcegân*, *Risâle fî zikr*, *Tefsîrü'l-Kur'an*, *Risâle-i Şerh-i Hadîs*, *Risâle der-Menâsikü'l-Hac*, *Şevâhidü'n-nübüvve*, *Bahâristân*, *el-Fevâ'idü'z-Ziyâ'iyye*, *Risâle der-İlm-i Kâfiyye*, *Tecnîsü'l-lugat*, *Risâle-i Mûsikî*, *Kitâb-ı Sarf*, *Risâle-i Münşe'ât*, *Risâle-i Kübrâ der Mu'ammâ*, *Risâle-i Mutavassıt der-Mu'ammâ*, *Risâle der-Beyân-ı Kavâ'id-i Mu'ammâ*, *ed-Dürretü'l-fâhire*, *Şerh-i Mîmiyye-i Hamriyye-i Fâriziyye*, *Şerh-i Kasîde-i Tâ'iyye-i Fâriziyye*, *Risâle der-Şerh-i Rubâ'iyât*, *Risâle-i Şerh-i Beyt-i Hüsrev-i Dihlevî*, *Risâle-i Şerh-i Beyteyn-i Mesnevî-i Mevlevî*, *Risâle fî'l-'arûz*, *Risâle-i fihrist* (Okumuş, 1993:94-99).

Molla Câmî'nin dinî-tasavvufî ve edebî eserleri hem müellifin yaşadığı çağda hem de sonraki dönemlerde birçok tercüme ve şerhe konu olmuştur. Bu eserlerden biri de müellifin *Risâle fî'l-arûz* adlı eseridir. Osmanlı sahasında bu eser üzerine yapılan çalışmalardan tespit edilebilenler şu şekilde sıralanabilir:

1. *Şerh-i Arûz-ı Câmî*, Darendeli Fethullah bin Mahmûd (XVIII. yy)¹
2. *Risâle-i Arûz Şerhi*, Mehmed Tevfik Efendi (ö.1274/1857)²

¹ İlgili eser için bk. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi No: 44 Dar. 404/7.

² Bu eser hakkında bk. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, s. 264.

3. *Zübdetü'l-arûz* [tercüme], Mustafa Reşîd (XIX. yy)³

4. *Câm-ı Muzaffer*, Seyyid Ahmed Sâfi (ö. 1290/1873-74)⁴

Bu çalışmada, Anadolu sahası üzerinde önemli etkileri görülen XV. yüzyıl klasik Fars edebiyatının zirve isimlerinden Mollâ Câmî'nin *Risâle fi'l-arûz* adlı eserinin şerhi olan *Câm-ı Muzaffer* adlı eserin klasik şerh edebiyatındaki yeri ve önemi üzerinde durulacaktır.

2. SEYYİD AHMED SÂFÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

2.1. Hayatı ve Edebî Şahsiyeti

XIX. yüzyıl şair ve şârihlerinden olan Ahmed Sâfi'nin hayatı hakkında şu'arâ tezkirelerinde ve biyografik kaynaklarda⁵ pek az bilgi bulunmaktadır. Kaynakların belirttiğine göre, asıl adı Ahmed Sâfi et-Tokadi'dir. Şârih, H. 1240/M.1824 yılında Tokat'ta doğmuş ve Sâfi Dede sanıyla tanınmıştır. Bir süre memleketinde eğitim gördükten sonra tahsilini tamamlamak için Kayseri'ye gitmiş ve H. 1250/M.1834-35 tarihinde İstanbul'a gelmiştir. Burada heyet ve hikmet ile ilgili ilimleri tahsil etmiş, Farsça öğrenmiştir. Dönemin meşhur ilim, kültür ve tasavvuf erbabından Kethüdazâde Ârif Efendi'den Farsça ve hikmet dersleri almış, *Mesnevî-i Şerif* başta olmak üzere dinî ve tasavvufî çok sayıda eserleri mütâlaa etmiştir. Mevlevî tarikatına intisap eden Ahmed Sâfi, bir süre Aydın Mevlevihânesi'nde şeyhlik görevini ifâ etmiştir. Kaynaklarda ârif ve gizli ilimlere vakıf bir şahsiyet olduğundan bahsedilen Ahmed Sâfi, H.1290/M.1873-74 yılında İstanbul'da vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevihânesi'ne defnedilmiştir.

Osmanlı'nın son dönem şairlerinden olan Ahmed Sâfi, Sultan Abdülmecit döneminde yaşamıştır. *Câm-ı Muzaffer* adlı eserinde Sultan Abdülmecit'e övgülerde bulunmuştur:

"*Mecma'u'l-bahreyn kerâmet ve kerem. Mazhar-ı şi'âr-ı şerî'at-ı ümem. Bâsıt-ı bisâtu'l-enn ve'l- emân es-sultân ibnû's-sultân 'Abdülmecîd Han...*" (s. 3)

Ahmed Sâfi, ömrünü Farsça öğretmek ve Mesnevî dersleri vererek geçirmiştir. Geniş bir bilgi ve birikime sahip olan Ahmed Sâfi Mevlana'nın düşüncelerine bağlı, şiir, aruz ve şerh gibi konularda başarılı bir şair ve şârihtir. *Câm-ı Muzaffer*'de şârihin Arapça ve Farsçaya vukûfiyeti ve Osmanlı ilim diline hâkim olduğu anlaşılmaktadır. *Tezkire-i Fatîn*'de arifane bir gazeli bulunmaktadır:

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün / Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

Göreliden rûyunu yâ hû senin ey gözleri âhû
Geçer arşı sadâ-yı hû gönül bir âh çeker bir hû

Gönül turmaz eder devrân semâ' u vecd eder hayrân
Kudûmunla olur şâdân gönül bir âh çeker bir hû

Geçer bin nâyı efgânım amân ey derd-i handânım
Tecellî ile sultânım gönül bir âh çeker bir hû

³ İlgili eser için bk. Cafer Mum (2010). "Mustafa Reşîd'in Arûza Dair Bir Eseri: Zübdetü'l-Arûz". *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. 3(6):123-133.

⁴ Molla Câmî'nin *Risâle fi'l-arûz* adlı eseri ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler için bk. Kadir Turgut (2013), *Abdurrahman Câmî, Düşünce ve Eserlerinin Türk Edebiyatına Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı.

⁵ İlgili şu'arâ tezkireleri ve biyografik kaynaklar için bk. Fatîn Dâvud (1271). *Hâtîmetü'l-Eş'âr*. İstanbul: İstihkâm Alayları Litografya Destgâhı. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı (hzl.) (2001). *Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî*. C. 2, Ankara: Bizim Büro Yayınları. Mehmed Süreyyâ (1311). *Sicill-i Osmânî*. C. 3, İstanbul: Matbaa-i Âmire, Şemdeddîn Sâmi (1893-94). *Kâmûsu'l-A'lâm*. C. IV. s. 2918 İstanbul: Mihran Matbaası. Mustafa Tatçı ve Cemal Kurnaz (hzl.) (2000). *Bursalı Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri*. C. 1. Ankara: Bizim Büro Basımevi. http://www.turkedebiyatilisimlerozlugu.com/Ahmed_Safi (Erişim Tarihi: 16.11.2019)

Müdüâm vird-i zebânımsın cilâ-yı cism ü cânımsın
Azîzim hüsn ü ânımsın gönül bir âh çeker bir hû

Şarâb-ı sâf-ı sübhânı sakâhüm rabbühüm şanı
Yed-i kudret sunar anı gönül bir âh çeker bir hû (Çiftçi, 2017:291)

2.2. Eserleri

Seyyid Ahmed Sâfi, Aynî Efendi'nin *Nazm-ı Cevâhir* adındaki kitabına *İzz-i Zâfer* ve Molla Câmî'nin *Risâle fi'l-arûz* adlı eserine *Câm-ı Muzaffer* adlı şerhler kaleme almıştır. Bu eserler dışında şârihin kaynaklarda bir miktar şiirleri olduğundan bahsedilmektedir (Çiftçi, 2017:291). Seyyid Ahmed Sâfi'nin eserleri şu şekilde sıralanabilir:

2.2.1. İzz-i Zafer

Seyyid Ahmed Sâfi, bu eserinde şair Ayıntabî Hasan Aynî'nin (ö. 1837) *Nazm-ı Cevâhir* adlı 1300 beyitlik Arapça, Farsça ve Türkçe manzum sözlüğünü şerh etmiştir. *İzz-i Zafer* adlı manzum sözlük şerhinin bilinen tek nüshası Topkapı Sarayı Kütüphanesi Koğuşlar Kitaplığı 1180 arşiv numarasında kayıtlıdır.

2.2.2. Câm-ı Muzaffer

Çalışma konumuz olan bu eser hakkında aşağıdaki bölümde ayrıntılı bilgi verilecektir.

3. CÂM-I MUZAFFER'İN ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Câm-ı Muzaffer, Molla Câmî'ye ait *Risâle fi'l-Arûz* adlı eserinin Türkçe şerhidir. Eser, 158 sayfa olup 1267/1850 yılında Bulak Matbaası'nda basılmıştır. Eserin yazma nüshasına ulaşamamıştır.

3.1. Eserin Fiziksel Özellikleri

Ahmed Sâfi'nin *Câm-ı Muzaffer* adını taşıyan eseri ile ilgili hususlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 1: *Câm-ı Muzaffer* (Şerh-i 'Arûz-ı Molla Câmî)'in Fiziksel Özellikleri

Eser	Câm-ı Muzaffer (Şerh-i 'Arûz-ı Molla Câmî)
Müellif	Seyyid Ahmed Sâfi Efendi et-Tokadı
Müstensih	Mustafa Vehbî
İstinsah kaydı	Mukabele ve tashih
Telif tarihi	H. 1264 Rabi'ulâhîr/M. 1848 Mart/Nisan ⁶
Basım tarihi	H. 1267 Zilka'de/M. 1851 Ağustos/Eylül
Sayfa sayısı	158
Satır	25
Yazı türü	Nesih
Eserin basım yeri	Bulak Matbaası (H. 1267/M. 1851)

3.2. Eserin Adı ve Yazılış Tarihi

Şârih, eserinin adının *Câm-ı Muzaffer* olduğunu mukaddime bölümünde şu şekilde belirtmiştir:

⁶ Tabloda bulunan hicrî takvimin miladî takvime çevirisi <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/> adresinden 30.10. 2019 tarihinde edinilmiştir.

“Ve Câm-ı Muzaffer nâmıyla be-nâm olup cümleye ‘arz-ı dîdâr eyledi.” (s. 3)

Ahmed Sâfî, eserin yazılış tarihini hatime bölümünde 1264 olarak belirtmiştir. Bu tarihin miladî takvimde karşılığı 1848’dir. Bu eserde verilen tarih, bilmeceli (lugazlı) tarih⁷ kaydı olarak verilmiştir:

قال مؤلفه فقد تم هذا الشرح على عروض الجامى الملقب بجام مظفر فى البلدة المحمية القسطنطينية صانها الله عن آفات الكونية من يد الشارح السيد احمد صافى بعون الملك الصمد وقت الظهر من يوم الاحد وهو العشر الثالث من الثلث الثالث من السدس الرابع من النصف الاول من العشر الرابع من العشر السابع من العقد الثالث من الالف الثانى من هجرة النبوية على صاحبها الف الف تحية يعنى اربع ستين بعد المائتين و الالف

Kâle mü’ellifühu. Fekad temme hâza’ş-şerhu ‘alâ ‘Arûzi’l-Câmi’l-mulakkabi bi-Câm-ı Muzaffer fi’l-beldeti’l-mahmiyyeti’l-Kostantiniyye sânehâ’llâhu ‘an âfâti’l-kevniiyye min yedi’ş-şârih es-Seyyid Ahmed Sâfî bi-avni’l-Meliki’s-Samed vakte’z-zuhr min yevmi’l-ahad ve huve’l-‘öşrü’s-sâlis mine’s-sülüsü’s-sâlis mine’s-südüsü’r-râbi’ mine’n-nısfı’l-evvel mine’l-‘öşri’r-râbi’ mine’l-‘öşri’s-sâbi’ mine’l-‘akdi’s-sâlis mine’l-elfi’s-sânî min hicreti’n-nebeviyyet ‘alâ sahibihâ elf elf tahiyetin ya’nî erba’un ve sittîn ba’de’l-mi’eteyn ve’l-elf. (s. 157)

“ Yazar dedi: Câmî’nin Aruz Risâlesi hakkında yazılan Câm-ı Muzaffer adlı bu şerh Samed olan Allah’ın yardımıyla şârih Seyyid Ahmed Sâfî tarafından İstanbul şehrinde (Allah onu doğal afetlerden korusun) hicretin ikinci bininin üçüncü akdinin, yedinci onunun, dördüncü onda birinin birinci yarısının dördüncü altıda birinin üçüncü üçte birinin üçüncü onda biri olan hicrî bin iki yüz altmış dört senesi pazar günü öğle vaktinde tamamlanmıştır.”

3.3. Sebeb-i teşrih (Yazılış sebebi)

Ahmed Sâfî eserin yazılış hikâyesi ve sebebini mukaddime bölümünde bazı samimi arkadaşlarına ve dostlarına kolaylık olsun diye bu eseri kaleme aldığını şu şekilde izah etmektedir:

“ ... Risâle-i celîlesinin Seyyid Ahmed Sâfî’ye çend def’a müzâkeresi müyesser ve tâlibân andan küllî hüner ve kemâle mazhar olmuş olmağla hüsn-i zann iden ba’z ihvân ve yârân rûy-ı dil-ârâsından ref’-i hicâb ve muhsinât-ı bedî’asının izâhını iltimâsa şitâb itmeleriyle hüsn-i zanlarını tahsînen mutâla’a buyuran ihvân ve yârâna yüsr ve suhûletle olsun için min gayri bizâ’at şerhine hâme-keş-i ibtidâr be-tevfik-i hazret-i Kirdgâr rûy-ı dil-cûyundan nikâb-berdâr ve evzân-ı eş’âr izhâr ve âşikâr olmuş olarak.... “ (s. 3) sözleriyle izah etmiştir.

3.4. Aruz Bahirleri ve Kalıpları

Ahmed Sâfî, Molla Câmî’nin eserinden hareketle İran aruzunun daire ve bahirlerini dört başlıkta şerh etmiştir:

1. Dâire-i mü’telife: Hezec, recez, remel.
2. Dâire-i muhtelife: Münserih, muzâri’, muktedab, müctess.
3. Dâire-i müntezia: Serî’, cedîd, karîb, haffif, müşâkil.
4. Dâire-i müttefika: Mütekârib, mütedârik. (s. 56)

Ahmed Sâfî, Molla Câmî’nin eserinde geçen aruz bahirlerini tek tek şerh etmiş ve bu bahirlerin cüzlerini açıklamıştır. Ayrıca Molla Câmî’nin istişhad olarak verdiği beyitleri kelime

⁷ Şârihin yazdığı bu bölümde bilmeceli tarih kaydı vardır. Bu bölümde geçen ibareler şu şekilde izah edilebilir:

Bu lugazlı tarih kayıtlarında gün, hafta, ay ve yıl gibi zaman dilimleri kendisi veya paydası 10’dan küçük rakamlar şekline dönüştürülüp ifade edilir. Câm-ı Muzaffer’in lugazlı tarihi şu şekilde ifade edilmiştir:

min yevmi’l-ahad: **Pazar** günü

el-‘öşrü’s-sâlis (üçüncü onda bir) birler hanesi **3**’tür.

es-sülüsü’s-sâlis (üçüncü üçte bir) ay rakamının onlar hanesi **2**’dir.

es-südüsü’r-râbi’ mine’n-nısfı’l-evvel (ilk yarının dördüncü altıda biri) Arap aylarından ilk altı ayın dördüncüsü yani **Rabûlâhîr** ayı.

mine’l-‘öşri’r-râbi’ (dördüncü onda bir) Yıl rakamının birler basamağının **4** olduğunu göstermektedir.

mine’l-‘öşri’s-sâbi’ (yedinci on) Yıl rakamının onlar basamağının **6** olduğunu göstermektedir.

mine’l-‘akdi’s-sâlis (üçüncü akd) Yıl rakamının yüzler basamağının **2** olduğunu göstermektedir.

mine’l-elfi’s-sânî (ikinci bin) Yıl rakamının binler basamağının **1** olduğunu göstermektedir.

Sonuç bu eserin hicrî **23 Rabûlâhîr 1264**’te yazıldığını göstermektedir (Coşan, 2017: 101-102).

kelime şerh etmiş ve mahsûl-ı beyt başlığı altında tercüme etmiştir. Eserde şerh edilen aruz bahirleri ve cüzleri şu şekilde sıralanabilir:

Tablo 2: Aruz Bahirleri ve Vezinler

Sıra No	Aruz Bahri	Tefileleri (Cüzleri)	Şerh Edilen Sayfalar
1	Tavîl	Fe'ûlün/Mefâ'ilün/ Fe'ûlün/Mefâ'ilün	s.40
2	Medîd	Fâ'ilâtün/Fâ'ilün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün	s.41
3	Basît	Müstef'ilün/ Fâ'ilün/ Müstef'ilün/ Fâ'ilün	s.42
4	Vâfir	Müfâ'âletün/ Müfâ'âletün/ Müfâ'âletün	s.43
5	Kâmil	Mütefâ'lün/ Mütefâ'lün/ Mütefâ'lün	s.44
6	Hezec	Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün	s.48
7	Recez	Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün	s.48
8	Remel	Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün	s.48
9	Münserih	Müstef'ilün/ Mef'ûlâtü/Müstef'ilün/ Mef'ûlâtü	s.50
10	Muzâri'	Mefâ'ilün/ Fâ'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fâ'ilâtün	s.50
11	Muktedab	Mef'ûlâtü/ Müstef'ilün/ Mef'ûlâtü/ Müstef'ilün	s.50
12	Müctess	Müstef'ilün/ Fâ'ilâtün/ Müstef'ilün/ Fâ'ilâtün	s.50
13	Serî'	Müstef'ilün/ Müstef'ilün/Mef'ûlâtü	s.50
14	Cedîd	Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Müstef'ilün	s.50
15	Karîb	Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fâ'ilâtün	s.50
16	Hafîf	Fâ'ilâtün/ Müstef'ilün/ Fâ'ilâtün	s.50
17	Müşâkil	Fâ'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün	s.50
18	Mütekârib	Fe'ûlün/ Fe'ûlün/ Fe'ûlün/ Fe'ûlün	s.55
19	Mütedârik	Fâ'ilün/ Fâ'ilün/ Fâ'ilün/ Fâ'ilün	s.55

3.5. Muhtevası

Câm-ı Muzaffer, Molla Câmî'nin kaleme aldığı *Risâle fi'l-arûz*⁸ adlı eserin şerhidir. Molla Câmî'nin eseri genel olarak şu bölümlerden oluşmaktadır:

1. Mukaddime (1^b)⁹

2. Aruz vezinlerinin bina edildiği üç temel kavram (sebeb, vated, fâsıla) tanımlanmış ve bu kavramların çeşitleri verilmiştir. (1^b 2^a)

3. **Fasl** başlığı altında sebeb, vated ve fâsılanın birlikte olması gerektiği vurgulanmış, konuyla ilgili istişhad beyitler verilmiştir. (2^b)

⁸ Bazı yazmalarda *Risâle der-arûz* olarak isimlendirilen bu eserin çok sayıda yazma nüshası bulunmaktadır. Tespit edilebilen bazı nüshaları şunlardır:

Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi No: 10/1, 176/9, Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi No: 1612/1, 1716/6, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi No: 2253/2, 2800/2, DTCF Kütüphanesi Mustafa Con A 90, 302/1, Giresun İl Halk Kütüphanesi No: 3573/11, Milli Kütüphane No: 699/1, 3260/3, 50 Ür 164/8, 181/1, Manisa İl Halk Kütüphanesi No: 7390, İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi No: 115/1, Ayasofya Koleksiyonu No: 04207-030, Bağdatlı Vehbî Efendi No: 1765, 02166-002, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi No: 4286/2. (<http://www.yazmalar.gov.tr/> Erişim Tarihi: 10.12.20019).

⁹ Molla Câmî'nin *Risâle fi'l-arûz* adlı eserine ait muhteva özellikleri ve belirtilen varak numaraları *Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbî Efendi* Bölümündeki 1765 arşiv numaralı yazma nüsha esas alınarak verilmiştir.

4. Molla Câmî aruzda kullanılan sekiz ana tefile olan mefâ'îlün, fâ'ilâtün, müstef'ilün, mef'ûlâtü, fe'ûlün, fâ'ilün, müfâ'iletün ve mütefâ'ilün'den bahsetmiştir (2^b-3^a).

5. **İkinci fasl** başlığında bazı tefilelerde görülen zihaf ve fûrû'larından¹⁰ bahsedilmiştir (3^a-6^b).

Tablo 3: Aruz Tefilelerindeki Zihaf lar

Sıra No	Tefile	Zihaf lar	Fûrû'lar
1	Mefâ'îlün	Kabz, keff, harm, harb, şeter, hazf, kasr, hetm, cebb, zeled, beter	Makbûz, mekfûf, ahrem, ahreb, eşter, mahzûf, maksûr, ehtem, mecbûb, ezell, ebter
2	Fâ'ilâtün	Habn, keff, şekl, hazf, kasr, kat', teş'îs, cahf, tesbîğ, reb'	Mahbûn, mekfûf, meşkûl, mahzûf, maksûr, maktû', müşa'as, mechûf, müsebbağ, merbû'
3	Müstef'ilün	Habn, tayy, kat', tahlî', hazz, ref', habl, izâle, terfil.	Mahbûn, matvî, maktû', muhalla', ehazz, merfû', mahbûl, müzâl, müreffel
4	Mef'ûlâtü	Habn, tayy, habl, vakf, keşf, salm, ced', nahr, ref'	Mahbûn, matvî, mahbûl, mevkûf, mekşûf, aslem, mecdû', menhûr, merfû'
5	Fe'ûlün	Kabz, kasr, hazf, selm, serm, beter	Makbûz, maksûr, mahzûf, eslem, esrem, ebter

6. Bir kısmı Araplara, bir kısmı Acemlere ve bir kısmı da müşterek olan 19 aruz bahri ve bu bahirlerin alt grupları hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca bu bölümde aruz daireleri ile ilgili şekiller bulunmaktadır. Bu bahirler şu şekilde sıralanmıştır:

“Tavîl, medîd, basît, vâfir, kâmil, hezec, recez, remel, munsarih, muzârî', muktedab, müctess, serî', cedîd, karîb, hafif, müşâkil, mütekârib ve mütedârik. (7^a-10^b)

7. Eserde aruz imlasında ziyâde edilen harflere yer verilmiştir. Bu harfler vâv (و), hâ (ه), nûn (ن), tâ (ت), elif (ل) ve yâ (ي). (10^b-12^a)

7. **Üçüncü fasl** başlığında bir beytin her mısrası aruz kalıpları bakımından içinde bulunduğu gruplara göre bölümlere ayrılmıştır. Buna göre birinci mısranın bölümleri **sadr**, **haşv**, **arûz**; ikinci mısranın bölümleri **ibtidâ**, **haşv** ve **darb** olarak adlandırılmıştır. (12^b)

8. **Dördüncü fasl** başlığında örnek beyitlerin taktîi verilmiştir. (12^b-15^b)

7. Rübâî nazım şeklinin vezinleri (ahreb ve ahrem) hakkında bilgi verilmiştir. (15^b-17^b)

8. Aruz bahirlerinin taktîi, Farsça beyitler üzerinde gösterilmiştir. (17^b-30^a)

3.6. Şerh Metodu

Ahmed Sâfi, mukaddime bölümde süslü ve sanatlı bir dil kullanmıştır. *Câm-ı Muzaffer*, klasik eserlerde görüldüğü üzere besmele, hamdele, salvele, sahabe ve dört halifenin övgüsüyle başlamıştır. Daha sonra Ahmed Sâfi, Hakk'ın ve dinin nuru olarak vasıflandırdığı şerhine konu olan *Aruz Risâlesi*'nin müellifi Abdurrahman Câmî'ye iltifatlarla bulunmuştur. Diğer bölümlerde ise yukarıda bahsi geçen konuları şerh etmiştir. Eserde şârihin şerh metodunu şu başlıklar altında değerlendirmek mümkündür:

1. Şârih, ilk olarak Molla Câmî'nin eserindeki cümlelerin orijinal metnini vermiş ve bu cümlelerde geçen kelime ya da kelime gruplarını şerh etmiştir:

سپاس وافر قادری را که حرکت سریع دواؤر افلاک را سبب ازدواج اصول و امتزاج ارکان کردانید

“Sipâs-ı vâfir Kadirî-râ ki hareke-i serî'-i devâ'ir-i eflâk-râ sebeb-i izdivâc-ı usûl u imtizâc-ı erkân kerdânîd”

¹⁰ Tabloda yer alan aruz terimlerinin anlamları için bk. Yakup Şafak (2003). *Aruz Terimleri*. Konya: Saye Yayınları. Kemal Eraslan (hızl.) (2015). *Ali-Şîr Nevâyî Mîzânü'l-Evzân Vezinlerin Terazisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. Hüseyin Tural (2011). *Arap Edebiyatında Arûz*. İstanbul: Ensar Neşriyat.

“**Sıpâs**: Kıyâs vezninde hamd ve şükr ve senâ ma'nâsına. **Vâfir**: Bâb-ı hâmisden ism-i fâ'ildir. Firâvân ya'nî çoğaldıcı ma'nâsına. **Kâdir**: Esmâ-yı Hüsnâ-yı hazret-i subhândandır ki irâdet-i ezeliye ve meşîyyet-i kadîmesinden ta'alluk itmesi mümkün olan eşyâları kudret-i kâmile ile halk ve icâda kâdir olıcı ma'nâsına bâb-ı sânîden ism-i fâ'ildir ve kudreti kadîme ve kâmile ve tâmmedir ki ana fütûr ve noksân 'arız olmakdan münezzehdir ve sonradan hâsıl olan kudret degildir ki anda emâre-i hudûs ve 'alâmet-i imkân bulunur âhirinde olan **yâ edât-ı vahdet** ve **rû edât-ı tahsîsdir ki edât-ı râbit-ı sıfat...**” (s. 4)

2. Şârih, metinde geçen kelimeleri gramatikal olarak analiz etmiştir:

Mî: Mîm-i memdûdenin kesriyle muzâri' evveline dâhil olursa hâle tahsîs ider edât-ı hâldir. Bu makâmda olduğu gibi. Mâzî evveline dâhil olursa hikâyet-i hâl-i mâziye edâtı olur. Meselâ dânist bildi ma'nâsına iken mî dânist dinse bildi idi demek olur. (s. 13)

3. Şârih kelimeleri şerh ederken bazı yerlerde söz konusu kelimelerin hareke kaydını vermiştir:

Tayy: Tâ'nın fethi ve yâ'nın teşdidiyle ikinci bâbdan masdardır. Bir nesneyi düşürmek ma'nâsına. (s.6)

4. Şârih bazı kavramları şerh ederken kelimelerin hem lügat manası hem de ıstilahî manasını vermiş, yer yer Arapça izahlar da yapmıştır:

Devâ'ir: Dâ'irenin cem'-i mükesseridir ki lugatda bir şey'i çepçevre çeviren şekl-i musattaha dîrler ki kendüsini hatt-ı vâhid ihâta idüp dâhilinde bir nokta ola ve ıstilahda

شكل مسطح يحيط به خط واحد و في داخله نقطة كل الخطوط المستقيمة الخارجة منها اليه مساوية

“Şeklün musattahun yuhît bihi hattun vâhidün ve fî dâhilihi nuktatün küllü'l-hutûti'l müstakîmeti'l-hâriceti minhâ ileyhi müsâviyyetün.”(s.5)

Tek bir daire ile çevrili yassı bir şekildir. İçerisinde bir nokta var, o noktadan uzanan bütün düz çizgiler eşittir.

5. Şârih, bazı kelimelerin birden çok anlamlarını vermiştir:

Ba'd: Beş ma'nâya gelür. Evvel mekân-ı mübhem ma'nâsına. Sâni helâk ma'nâsına. Sâlis karîb mukâbili bu'd ma'nâsına. Râbi' kabl ma'nâsına. Hâmis ma' ma'nâsına. (s.8-9)

6. Şârih kaynak metine ait cümlede bulunan kelimeleri tek tek açıkladıktan sonra mahsûl-ı terkîb başlığı altında cümlenin anlamını vermiştir:

Mahsûl-ı terkîb: Sıpâs-ı firâvân ber-vefk-ı meşî'et-i ezeliye mümkün olan eşyâları kudret-i kâmile ile halk ve icâda kâdir olan hazret-i Yezdân'a mahsûsdur ki eflâkın dâ'irelerinin sür'atle devr ve harekesini usûlun izdivâc ve erkânın imtizâcına sebep itdi. (s. 5)

7. Şârih yeri geldikçe edebî sanatlardan da bahsetmiştir. Aşağıdaki bölümde berâ'at-ı istihlâl¹¹ ve sec' sanatlarından bahsedilmiştir:

Bu hamdele cümlesinde **berâ'at-ı istihlâl** vardır ki vâfir ile serî' birer bahrin dahî isimleridir ve devâ'ir dâ'irenin cem'idir ki bahrlar anlardan okunur. Ve usûl ki fâ'ilün fe'ülün ilâ âhirihi bunlar ve erkân ki sebep-i veted ve fâsıla bunlardır. (s. 6)

Sec': Bir beyti dört pâre idüp üçünün âhirini birbirine kâfiye gibi uydurup dördüncide kâfiye-i aslîye getirilir ki binâ-yı şî'r ol kâfiye üzeredir ve bu san'ata **musammat** dahî dîrler ve dördüncü bahşında kâfiye getirülmüyerek böyle bir **nev'-i sec'** dahî vardır. (s. 151)

8. Molla Câmî, öncelikle aruzun bina edildiği sebep, veted ve fâsıla terimlerini tanımlayıp örneklendirmiştir. Ahmed Sâfi ise bu kavramları şerh etmiştir:

بدانکه ارباب صناعت عروض بنای اصول اوزان شعر را بر سه رکن نهاده اند سبب و وتد و فاصله

“Be-dân ki erbâb-ı sanâ'at-ı 'arûz binâ-yı usûl-ı evzân-ı şî'r-râ ber se rûkn nihâde end. Sebep ve veted ve fâsıla.” (s. 9)

¹¹ Berâ'at-ı istihlâl, nazım ve nesirde maksada ve muhtevaya işaret eden kelime ve deyimlerin konuya ilgi çekici bir üslupla başlama sanatına verilen isimdir (Hacımuftuoğlu, 1992: 470).

Ahmed Sâfi bu aruz terimlerini tek tek şerh ettikten sonra mahsûl-ı terkîb başlığı altında şu şekilde tercüme etmiştir:

“Bil ki 'ilm-i 'arûzun ehl ve erbâbları şî'rin vezinlerinin asıllarının binâsını üç cüz üzere vaz' itmişlerdir. Ya 'nî evzânın asıllarını bu cüzlerden tertîb ve terkîb idüp asıllardan dahı ebyât ve eş'âr tanzîmine gitmişlerdir. O cüzler: Sebeb ve veted ve fâsıladır. (s. 11)

9. Şârih, Molla Câmî'nin aruz terimleri ile ilgili istişhad beyitlerin orijinalini vermiş, ardından da ilgili beyti şerh etmeyi tercih etmiştir. Kelime şerhinden sonra beyitleri tercüme etmiştir:

هر دم پیشت دارم زاری
کز غم تا کی زارم داری

Her dem: Her vakt ve her zamân ma'nâsına zîrâ **her** bir kelimedir ki 'umûm-ı efrâd ma'nâsın ifâde ider. 'Arabî'de küll ve lâm-ı istiğrâk mevki'indedir. Dem, Cem vezninde bu makâmda vakt ve zamân ma'nâsına. **Pîş:** Bâ-ı Fârisiye-i memdûdenin kesri ve şîn-i mu'ceme ile ön ma'nâsına. Mukâbili pesdir ve âhirindeki tâ zamîr-i hitâbdır. **Dârem:** Dâşten lafzından müzâri'-i mütekellim-i vahdehudur. Tutarım ma'nâsına. Âhirindeki mîm-i sâkine zamîr-i muttasıl mütekellim-i fâ'ildir. **Zârî:** Nâlân ve giryân ve ağlamak ya'nî sûziş ve hüzn ile yanık yanık ağlamak ma'nâsına. **K'ez gam:** Gamdan ma'nâsına müfredâtı ma'lûmdur. **Tâ:** Harf-i gâyet. **Key:** Kâfın fethiyle zamân-ı mechûlden su'âl ki Türkî'de kaçan 'Arabî'de metâ ile ta'bîr iderler. **Zârem:** Beni zâr ma'nâsına. Çünkü zâr ânifen geçdi. Âhirindeki mîm zamîr-i muttasıl-ı mütekellim-i mef'ûldür. **Dârî:** Dâşten lafzından muzâri'-i müfred-i muhâtabdır tutarsın ma'nâsına.

Mahsûl-ı beyt: Dildâra hitâb idüp buyurur ki her zamân senin katında feryâd u figânım var. Nâlân giryân oluyorum. 'Acabâ gamdan ne zamâna kadar beni zâr idersin diyü lutf ve ihsânını niyâz ider. Bu beytin mecmû'ü sebeb-i hafîfden mürekkebdır. (s. 19-20)

10. Şârih kavramları açıklarken yeri geldikçe bazı şair ve eserlerden bahsetmiştir:

'Uzûbetî: 'Aynın zammıyla halâvet ve lezzet ma'nâsına âhirinde olan yâ vahdet içündür. **Hâce Cemâlüddîn Selmân**'ın aslı Sâve bir şâir-i fasîh ve belîğdir ki 'ilm-i şî'rde bî-hemtâ idüğü cümle fuzelâ ve şu'arâ 'indinde müselleme ve meşhûrdur ki **Şeyh Rükneddîn 'Alâüddeve-i Semnânî**'nin âsârı ve Selmân'ın şî'ri nazîre kabûl itmez dimişlerdir ve iki kitâb-ı mesnevîsi vardır. Biri **Hürşîd u Cemşîd** ve diğeri **Fîrâk-nâme**'dir ve külliyyâtının mütâla'ası şu'arâya zihn-güşâ ve belâgat-efzâdır. Hemîşe nezd-i sultânda mu'azzez ve mükerrem olup **Şehzâde Üveys**'e 'ilm-i şî'r ta'lîm itmiş ve şân u şöhreti âfâka gitmişdir (s.45)

11. Şârih bazı tarihî olaylara, inançlara göndermede bulunmuştur:

Karîb: Emîr vezninde ba'îd mukâbilidir. Burada feth-i karîbden murâd feth-i Mekke-i Mükerrreme olur. (s.6)

Nâkûs: Nasârâ tâ'ifesinin âyînleri üzere namâzları vaktinde i'lâm için muvakkat çaldıkları nesneye dinür ki çan ta'bîr. Fi'l-asl biri büyük ve biri küçük musanna' tahtadan 'ibâret olup büyüğüne nâkûs ve küçüğüne vebîl dirler idi. (s. 154)

12. Şârih, bazı kavramları açıklarken klasik Türk şiirinin görsel dünyası kategorisinde değerlendirilebilecek çiçekler ve hayvanlar hakkında bilgi vermiştir:

Semen: Sînin ve mîmin fethalarıyla gül-i se-berg ya'nî üç yapraklı gül ki Van gülü ve Mısır gülü ve peygamber çiçeği ta'bîr olunan güldür ve ba'zılar 'indinde beş yapraklı bir güldür ki sakız gülü didikleri güldür. 'Arabî'de vesîr dirler. Semen lafzı 'umûmen yağ ve husûsen sığır yağına dirler ki köhnesi semm-i ef'înin bedene vusûluna mâni'dir. (s. 14)

Tûtî: Papağan dirler **Hayâtü'l-Hayevân**'da sahîh yeşil ve sâfi siyâh ve rengîn kırmızı olduğı mestûrdur ve kâbil-i ta'lîmdir ki ta'lîm ile suhan-gü iderler. Kafesde karşısına bir âyîne koyup ve ardında bir kimesne oturup istediğı sözi söyler kerrâr. Tûtî dahı âyîne de şeklin görüp söyleyen anı zannedüp ol dahı söyler. Cenâb-ı Bârî Celle şânühü ol kuşa ol kadar idrâk ve isti'dâd virmişdir ki istediğı sözi zabt idüp söyler. Gayri söze kâdir degildir. (s. 155)

13. Ahmed Sâfi, şerhinde Kur'an ve hadislerden iktibaslar yaparak söylediklerine temel İslâmî kaynaklardan referans getirme ihtiyacı hissetmiştir:

قل جاء الحق و زهق الباطل

“Kul câ'e'l-hakku ve zahaka'l-batıl¹²” (s. 7)

De ki “Hak geldi, batıl yok oldu.” (İsrâ, 17/81)

آلى كل تقى

“Âlî küllü takiyyin¹³” (s. 8)

“Takvalı her Müslüman ailemendendir (ehl-i beytimdendir).”

14. Ahmed Sâfi, önceden şerh ettiği bir kavram metnin ilerleyen bölümlerinde tekrar karşısına çıkarsa önceden şerh ettiğini belirtmiş, tekrara düşmemeye çalışmış, metin içi göndermede bulunmuştur:

Sebeb: *Ânifen geçdi.*(s. 12)

Taktî’: *Tef’îl vezninde lugatda bir nesneyi pâre pâre eylemek ma’nâsınadır ki istilâhîsi metinde beyân olundu.*” (s. 57)

15. Şârih, şiir, edebiyat ve belagatla ilgili kavramları açıklamıştır:

Şu’arâ: *Şînin zammıyla şâirin cem’idir ‘ulemâ ‘âlimin ve sulehâ sâlihın cem’i olduğu gibi ve şu’arâ dahı dört tabakadır. Evveli câhiliyyûn İmruu’l-kays ve Züheyv ve Tarafe gibi. Sânişi muhadramûndur ki vakt-i câhiliyet ile İslâm’a idrâk idenlerdir Hazret-i Hassân ve ‘Ubeyd radiyallâhu ‘anhumâ gibi. Sâlisi mütekaddimûndur. Ferezdek ve Cerîr ve Zürrumme gibi bunların kelâmıyla istişhâd olunur. Râbi’i muhaddisûndur ki İslâm’dan sadr-ı evvelden sonra neş’et idenlerdir Buhturî ve Ebû Tayyib gibi. Bunların kelâmlarıyla istişhâd olunmaz ancak kavlleri rivâyetleri menzilesindedir ve hem dahı mutlakâ şâirin altı mertebesi vardır. Evvel müflik ya’nî fasîh ve belîğ ve mâhir olan şâire **hunzîz** dirler ki müntehâ-yı merâtibdir. Sâni andan dūn olanına **şâir** dirler. Sâlis musağğar bünyesiyle **şüvey’ir** dirler ki şâircik demek olur. Râbi’ tahvil bünyesiyle **şu’rûr** dirler. Hâmis müteşâ’ir ki şâ’ir geçinür. Sâdir **bâ’irdir** ki ba’rdan me’hûzdur. Kaldırım şâ’irleri demek olur ki mâder-zâd olmayup bi’t-tab’güzel ve rengîn şâ’ir degillerdir. Ancak şî’rlerini kaldırımında gedâlar okur. (s. 44-45)*

Gazel: *Fethateyn ile lugatda zenânla ülfetlik vechiyle konuşmak ve latîfe itmek ma’nâsına bâb-ı râbi’den masdardır ve istilâhda beş veya yedi veya tokuz beyitten mürekkeb şî’re dirler ki anda mahbûbun hüsnî vasf olunarak ‘arz-ı iştiyâk ve muhabbet ve şikâyet ve hasret ve firâk gösterilmiş ola. **Matla’** maksad vezninde lugatda yıldız ve güneşin toğacağı mevzi’ ve mekân ma’nâsınadır ve istilâhda şî’rin evvel beytine dirler ki beytin kapısı menzilesindedir. (s. 144)*

16. Şârih tefilelerde geçen zihaf lar ve fûrû’larını açıklamış ve aruz bahirlerini tanımlamıştır:

Teş’îs: *Tef’îl vezninde lugatda karışdırmak ve perâkende eylemek ma’nâsına ve istilâhda*

اسقاط يکی از دو متحرك وتد فاعلاتن است فاعلاتن یا فالاتن بماند مفعولن بجای آن بنهند.

İskât-ı yekî ez-du müteharrik-i veted-i fâ’ilâtün est. Fâ’âtün yâ fâlâtün be-mâned mef’ûlün be-cây-ı ân be-nihend.

Fâ’ilâtün cüz’ünün vetedinin iki müteharrikinden birini düşürmeklikdir. Fâ’âtün yâ fâlâtün kalur. Mef’ûlün cüz’ünü anın yirine korlar. (s. 30)

Bahr-i müctess: *İkinci dâirede olan dört bahrden dördüncü ism-i mef’ûl sığasıyla müctessdir ki lugatda kökünden koparılmış nesne ma’nâsınadır ve istilâhda bir bahrin ismidir ki tef’îli dört kere müstef’ilün fâ’ilâtün’dür. Müstef’ilün takdîmiyle bahr-i hafîfden inkûtâ’ından için müctess tesmiye olunmuşdur. (s. 130)*

17. Şârih, Molla Câmî’nin eserinde değindiği rübâî ile ilgili hususları ayrıntılı şerh etmiş, konuyla ilgili örnek şiirlerin taktîni göstermiştir:

Dû-beyfî vezninde dahı ana **rubâ’î** ve **terâne** dirler. **Bahr-i hezecin ahrem** ve **ahreb** vezinlerinden ihrâc itmişlerdir. *Vezni hoş ve nazmı gâyet de dil-keşdir ve şî’rin vezinlerinden bu bir*

¹² İlgili âyet meali, <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-tefsir-1/isra-suresi-17/ayet-81/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> adresinden 21 Kasım 2019 tarihinde edinilmiştir.

¹³ İlgili hadis için bk. İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî (1351), *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs*, C. 1, Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis, s. 32, Beyrut.

vezindir ki nazm üstadları şâ'ir-i mâhirler bu vezne mikdâr-ı ma'lûm şî'r söylemişlerdir ve gâyet letâfetinden iki beyt üzerine ihtisâr gösterilüp ol dahı yigirmi dört nev' üzere gelmiş ve cümlesi iki kısma münhasır olmuştur. O kısımlardan birinin cüz-i evveli **mef'ûlün** olur ki ahremdir ve buna ahrem dirler ki on ki nev' üzeredir. Diğerinin cüz-i evveli **mef'ûlü** olur ki ahrebdir ve buna ahreb dirler. Bu dahı on iki nev' üzeredir. (s. 91)

گاهی دارد زلفت درهم مارا
گاهی بخشد لعل تو مرهم مارا
من دانستم چو رست خط گرد رخت
کآخر سوزد رخ تو از غم مارا

Gâhî dâred zülfet derhem mârâ

Gâhî bahşed la'l-i tu merhem mârâ

Men dânistem çü rust hatt-ı gird-i ruhet

K'âhir sûzed ruh-ı tu ez-gam mârâ

“Bazen saçın bizi derde giriftar eder, incitir. Bazen de la'l gibi kırmızı olan dudağın bize merhem olur. Ben yanağının etrafında tâze tüyün bittiğini bildim. Senin yanağın sonunda bizi gam ve elemden dolayı yakar ve yandırır.”

Gâhî dâ mef'ûlün red zülfet mef'ûlün derhem mâ mef'ûlün râ fa'

Gâhî bah mef'ûlün şed la'l-i mef'ûlü tu merhem mâ mefâ'ilün râ fa'

Men dânis mef'ûlün tem çü rus fâ'ilün tt-ı hat gird mefâ'ilü ruhet fe'ül

K'âhir sû mef'ûlün zed ruh-ı fâ'ilün tu ez-gam mâ mefâ'ilün râ fa' (s. 93)

18. Ahmed Sâfi bazı kavramları açıklarken konuyla ilgili alıntılara yer vermiştir:

Türkçe istişhad beyitler

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

Hat eger bir müy ise 'ayn zarardır çeşmime

Gerçi kim efkendeyiz hayrân-ı rûy-ı sâdeyiz

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün (Fa'lün)

Seni 'azl itmek için saltanat-ı hüsnünde

Yüzine karşu mühim hatt-ı hümâyün geliyor (s. 94)

Arapça istişhâd

حضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه رب المشارق والمغارب کل ما فی التوراة و الانجیل والزبور موجود فی القرآن و کل ما فی القرآن موجود فی الفاتحة و کل ما فی الفاتحة موجود فی البسملة و کل ما فی البسملة موجود فی الباء.

Hazret-i 'Alî b. Ebî Tâlib Radiya'llâhu anh Rabbü'l-meşâriki ve'l-meğârib küllü mâ fi't-Tevrâti ve'l-İncîli ve'z-Zebûri mevcûdün fi'l-Kur'âni ve küllü mâ fi'l-Kur'âni mevcûdün fi'l-Fâtihati ve küllü mâ fi'l-Fâtihati mevcûdün fi'l-besmeleti ve küllü mâ fi'l-besmeleti mevcûdün fi'l-bâ'i. (s. 136)

“Doğunun ve batının rabbidir. Tevrât, İncîl ve Zebûr'da bulunan her şey Kur'ân'da mevcuttur. Kur'ân'da bulunan her şey Fâtîha'da, Fâtîha'da bulunan her şey besmelede, besmelede bulunan her şey ise bâ harfinde mevcuttur.” [Hz. 'Alî (r.a.)]

العشق نار فی القلوب تحرق ماسوی المحبوب

El-aşku nârün fi'l-kulûbi tahruku mâ-sivâ'l-mahbûbi.

“Aşk kalplerdeki bir ateştir, sevgiliden gayrısını yakan.” (s. 42)

19. Şârih bazı kavramları açıklarken tahkiye yönteminden faydalanmıştır:

Nakl olunur ki Ya'kûb bin Leys-i Saffâr ki diyâr-ı 'Acem'de hulefâ-yı 'Abbâsiye üzerine ibtidâ hurûc iden bu kimsedir. Henûz sabî bir oğlu var idi ki ziyâde sever idi. Bir bayram günü çocuklar ile çukura bırakma ceviz oynardı. Pederi Ya'kûb temâşâ iderken oğlu çukura sekiz ceviz atar. Yedisi çukura düşüp bir dânesi taşrada kalur. Bu hâlde emîr-zâde me'yûs olmuş iken tekrâr ceviz-i mezkûr dahı yuvarlanarak çukura düşdükdü çocuk kemâl-i sürûrundan

غلطان غلطان همی رود تا لب گور

Galtân galtân hemî reved tâ leb-i gûr

“Yuvarlana yuvarlana çukurun kenarına kadar gider.”

lafz-ı mevzûnuyla tekellüm ider. Bu kelâm Ya'kûb'a hoş gelüp vüzerâ ve nüdemâsına ifâde eyledükde bu şi'r cinsindedir. (s. 89-90)

20. *Câm-ı Muzaffer* adlı eserin üçüncü bölümü olan hâtimedede müellif, eserin bitiş tarihini verdikten sonra dua ile eserini bitirmiştir. Şârih, duasında Allah'a hamd u senâ, peygambere salat ve selam etmiş, yazdığı bu eseri okuyanların kıyamete kadar mutlu olmasını temenni etmiştir.

فمن شرب من هذا الجام ظفر معارف العرفان في الانجام اللهم اجعل مقبولا و منتشررا بين الدجام خصوصا في العرب والاعجام والسعادة والاکرام في الدهور والاعوام الى يوم القيام بحرمة سيد الانام عليه اتم السلام وارغب بمشتره يا خذ بالاهجام بالعزيز و آخر دعوانا أن الحمد لله الملك العلام ليصير الكلام مسكى الختام

Fe-men şeribe min hâzâ'l-câm zafera ma'ârife'l-îrfân fi'l-encâm. Allâhümme'c'al makbûlen ve münteşiren beyne'd-dücâm husûsan fi'l-'Arabi ve'l-A'câm varğab bi-müşterihi ye'huzuhu bi'l-ihcâm bi'l-'izzî ve's-sa'adeti ve'l-ikrâm fi'd-duhûri ve'l-a'vâm ilâ yevmi'l-kıyâmeti bi-hürmeti Seyyidi'l-enâm 'aleyhi etemmü's-selâm ve âhiru da'vânâ eni'l-hamdu li'llâhi'l-Meliki'l-'allâm li-yaşîre'l-keâmü miskiyi'l-hitâm. (s. 157-158)

“Her kim bu kadehten içerse irfan bilgisine erişir. Allah'ım insanlığın efendisi üzerine –salat ve selam onun üzerine olsun-hürmetine bunu makbul eyle ve insanlar arasında bilhassa Arap ve Acemler arasında yayılmasını sağla. Alıcısını buna yönlendir ve kıyamet gününe kadar her yıl onu faydalandır ve mesut eyle. Son sözümüz misk kokulu olsun diye son duamız da her şeyi bilen ve her şeyin sahibi Allah'a hamd olsun.”

4. SONUÇ

Klasik Türk edebiyatının oluşumu ve gelişiminde etkili olan unsurlardan biri de aruz ilmidir. Aruz, Arap edebiyatında doğup gelişmiş daha sonra Fars edebiyatına Farslardan da Türk edebiyatına intikal etmiştir. Tarihî süreçte aruz ilminin kaideleri ile ilgili çok sayıda risaleler yazılmıştır. Bunlardan biri de Osmanlı sahasında etkili olmuş klasik Fars şiirinin XV. yüzyıl şairi Molla Câmi'dir. XIX. yüzyıl şairlerinden Ahmed Sâfi ise *Câm-ı Muzaffer* adlı eserinde Molla Câmi'nin *Risâle fi'l-arûz* adlı eserini şerh etmiştir. Ahmed Sâfi'nin bu eserinde klasik şerh geleneği bağlamında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Şârih, klasik şerh geleneğine uygun olarak eserine besmele, hamdele, salvele ve din büyüklerinin övgüsü ile başlamıştır.
2. Eserin adını ve şerh etme sebebini belirtmiştir.
3. Şârih, kaynak metin olan Molla Câmi'nin eserini tümevarım yöntemiyle şerh etmiştir.
4. Ahmed Sâfi, aruz ile ilgili kaideleri ve kavramları en ince ayrıntılarına kadar tahlil etmiş ve kavramların gramer özelliklerini açıklamıştır.
5. Şârih, kelimelerin hem lügat manasını hem de terim manasını vermiştir. Bazı kavramların Arapça izahlarını vermiştir.
6. Şerh edilen kısımlar mahsûl-ı terkîb/mahsûl-ı beyt başlıkları altında tercüme edilmiştir.
7. Üç dilin kelime hazinesine vâkıf olan şârih, yeri geldikçe görüşlerini temellendirmek için Farsça, Arapça, Türkçe manzum ve mensur parçaları şerh metnine dâhil etmiştir.
8. Şârih, açıkladığı bir kavram ya da konuyu delillendirmek, sözü güzelleştirmek için ayet ve hadislerden iktibas yapmıştır.
9. Şârih, bazı kavramları açıklarken tahkiye yöntemine başvurmuştur.

10. Şârih satır aralarında dinî, edebî, coğrafi, tarihî ve kültürel konulara ilişkin pek çok bilgi vermiştir.

Ahmed Sâfi, *Câm-ı Muzaffer* adlı eserinde klasik Türk Edebiyatı'nın önemli bir konusu olan aruz ilmini ayrıntılı ele almış ve başarılı bir biçimde şerh etmiştir. Bu eser ihtiva ettiği filolojik, mitolojik, edebî, tarihî ve kültürel malzeme açısından da büyük bir öneme sahiptir. *Câm-ı Muzaffer* adlı eserin ilmî bir çalışmaya konu edilerek araştırılmasının aruz ilminin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı ve klasik şerh edebiyatı çalışmaları açısından önem arz edeceği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Coşan, M. E. (2017). *Akademik Makaleler*, İstanbul: Server Yayınları.

Çiftçi, Ö. (2017). Fatîm Tezkiresi (*Hâtimetü'l-Eşâr*). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0> adresinden 15 Kasım 2019 tarihinde edinilmiştir.

el-Câmî, Nureddîn Abdurrahman b. Ahmed el-Horasânî, *Risâle fi'l-arûz*, Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbî Efendi, Arşiv no: 1765.

Eraslan, K. (2015). *Alî-Şîr Nevâyî Mîzânü'l-Evzân Vezinlerin Terazisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Fatîm Dâvud (1271). *Hâtimetü'l-Eş'âr*. İstanbul: İstihkâm Alayları Litografya Destgâhı.

Hacımüftüoğlu, N. (1992). “Berâat-i İstihlâl” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, s. 470, Ankara: TDV Yayınları.

İpekten, H. (1999). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî (1351), *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs*, C.1, Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis, Beyrut. <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-tefsir-1/isra-suresi-17/ayet-81/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> adresinden 21 Kasım 2019 tarihinde istifade edilmiştir

Kurnaz, C. ve Mustafa T. (hızl.) (2001). *Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî*, C. 2, Ankara: Bizim Büro Yayınları.

Mehmed Süreyya (1311). *Sicill-i Osmânî*. C. 3. s. 199. İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Mum, C. (2010). Mustafa Reşîd'in Arûza Dair Bir Eseri: Zübdetü'l-Arûz. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 3(6): 123-133.

Okumuş, Ö. (1993). “Câmî” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 7, s. 94-99, Ankara: TDV Yayınları.

Şafak, Y. (2003). *Aruz Terimleri*, Konya: Saye Yayınları.

Şemdeddîn Sâmi (1893-94). *Kâmûsu'l-A'lâm*, C. 4. s. 2918, İstanbul: Mihran Matbaası.

Tatçı, M. ve Kurnaz, C. (hızl.) (2000). *Bursalı Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri*, C. 1, Ankara: Bizim Büro Basımevi.

<http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/> adresinden 30.10. 2019 tarihinde istifade edilmiştir.

Tural, H. (2011). *Arap Edebiyatında Aruz*, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Turgut, K. (2013). *Abdurrahman Câmî, Düşünce ve Eserlerinin Türk Edebiyatına Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yekbaş, H. (2014). “Sâfi, Ahmed Sâfi, Tokatlı”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=5154> adresinden 16 Kasım 2019 tarihinde edinilmiştir.

Yılmaz, O. (2007). Klasik Şerh Edebiyatı Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5(9), 271-304.

Yılmaz, O. (2012). *Gülîstân Şerhi (Sûdî-i Bosnevî)*, İstanbul: Çamlıca Yayınevi.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The work titled *Câm-ı Muzaffer*, which gives information about aruz, was introduced. *Risâle fi'l-Arûz*, written by Molla Câmî, provides information about the rules, bahirs (patterns) and meters of aruz. This work was annotated with the title of *Câm-ı Muzaffer* by Seyyid Ahmed Sâfi, one of the poets and commentators of the 19th century. In this work, Seyyid Ahmed Safi handled aruz, which is an important subject of classical Turkish poetry, in a multi-faceted way and successfully expounded Molla Câmî's work. This study consists of two parts: In the first part, information about the life, literary personality and works of Seyyid Ahmed Sâfi will be presented. In the second part, the work titled *Câm-ı Muzaffer* will be examined in terms of its form and content, and the annotation method of the annotator will be listed as items.

Methodology

Câm-ı Muzaffer is the annotation of Molla Câmî's work titled *Risâle fi'l-arûz*. Molla Câmî is one of the influential figures in Turkish literature with his works and ideas. According to sources, he was born in 817 h.e. / 1414 c.e in the town of Harcird in the city of Câm in Horasan. While the nickname of the author was previously Imâduddîn, he was later known as Nureddîn. Having mastered all the sciences of his period at a young age, Molla Câmî was constantly engaged in religious, sufi and literary sciences throughout his life. Molla Câmî died on Friday, Muharram 18, 898 h.e. (9 November 1492 c.e.) in Herat. Although the poet wrote his literary works in Persian, he used Arabic in some of his works, probably because he was interested in Arabic language and literature.

The commentator of the work titled *Câm-ı Muzaffer* is Ahmed Sâfi. There is very little information about the life of Ahmed Sâfi, who is one of the poets and commentators of the 19th century, in poets' biography collections, and his real name is Ahmed Sâfi et-Tokadî. He was born in Tokat in 1240 h.e. / 1824 c.e. and was known with the name of Sâfi Dede. After receiving education in his hometown for some time, he went to Kayseri to complete his education and arrived in Istanbul in 1250 h.e. / 1834-35 c.e. Here, he studied the sciences of delegation and wisdom and learned Persian. Ahmed Sâfi, who was mentioned in the sources as a person well-informed in intellectual and secret sciences, died in Istanbul in 1290 h.e. / 1873-74 c.e. and was buried at Yenikapı Mevlevî Lodge.

The work titled *Câm-ı Muzaffer* was examined in terms of its form and content, and the annotation method of the annotator was listed as items.

Findings

In the work titled *Câm-ı Muzaffer*, the science of aruz was annotated in detail. In this work, the following conclusions were reached in the context of classical annotation tradition:

1. The Commentator first gave the original text of the sentences in Molla Câmî's work and annotated the words or phrases mentioned in these sentences by the method of induction.
2. The commentator analyzed the words mentioned in the text for a grammatical perspective.
3. While the commentator was annotating the words, in some places he presented the vowel points records of the words in question.
4. While the commentator was annotating some concepts, he gave both the literal and figurative meaning of the words and made Arabic explanations in places.
5. The commentator gave multiple meanings of some words.
6. After explaining the words in a sentence of the original work one by one, the commentator gave the meaning of the whole sentence under the title of *mahsûl-ı terkîb*.
7. Whenever he deemed it necessary, the commentator also mentioned literary arts. In the following section, 'berâ'at-ı istihlâl and sec' arts are mentioned.
8. Molla Câmî firstly defined and exemplified the terms "sebeb, veted, and fasıla" (syllables) on which aruz is structured. Ahmed Sâfi annotated these concepts.

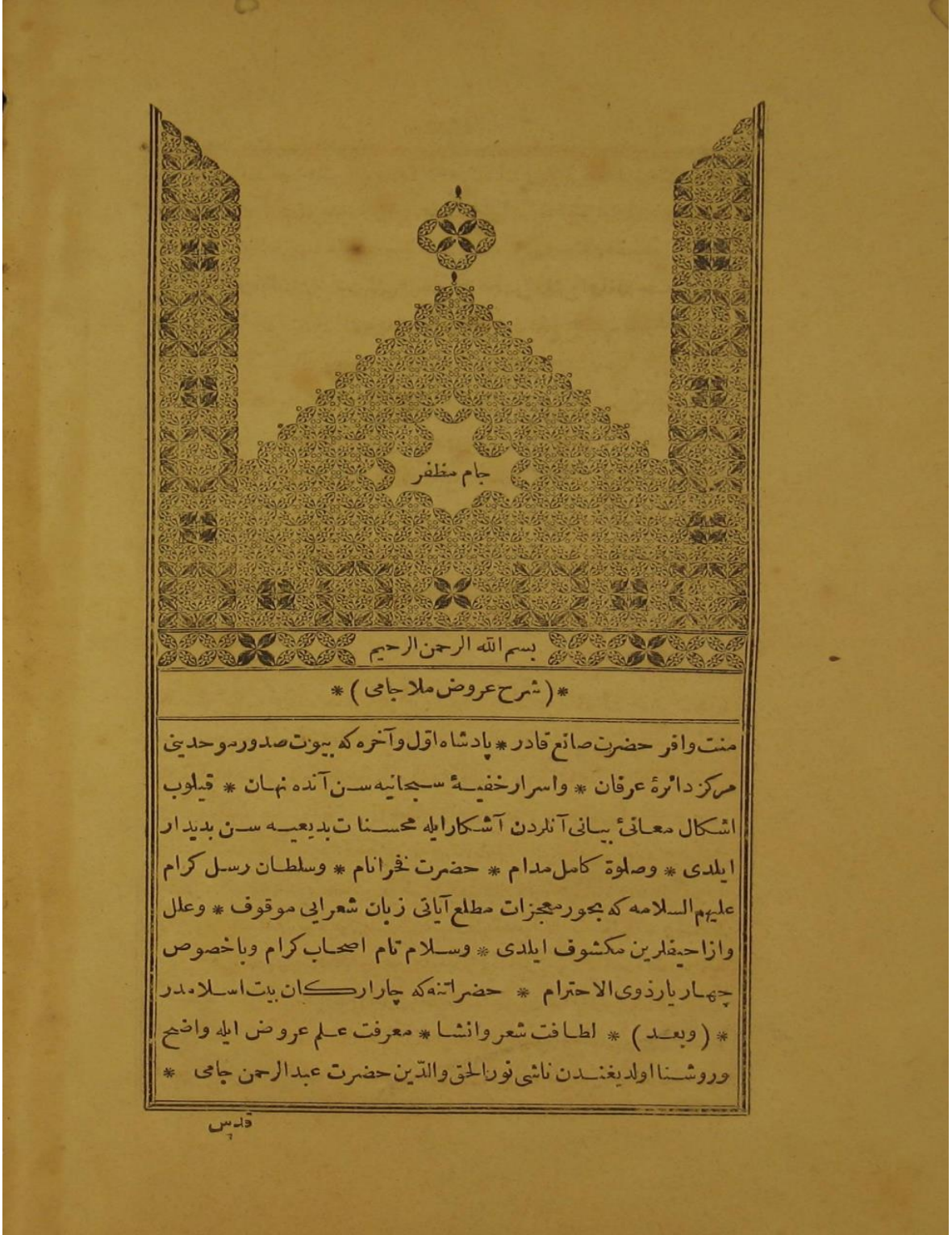
9. The commentator gave the original of the couplets regarding the aruz terms of Molla Câmî and then preferred to comment on the respective couplet. After annotating the words, he translated the couplets.
10. While explaining some concepts, the commentator mentioned some poets and works from time to time.
11. The commentator made references to some historical events and beliefs.
12. While explaining some concepts, the commentator gave information about flowers and animals that can be considered in the visual world category of classical Turkish poetry.
13. In his annotation, Ahmed Safî felt the need to refer his words to the basic Islamic sources by making citations from the Qur'an and hadiths.
14. If a concept he had previously commented upon appeared later in the text, Ahmed Safî stated that he had already commented on it, tried not to repeat himself, and made in-text references.
15. The commentator explained the concepts related to poetry, poet, literature and eloquence.
16. The commentator explained the "zihaf" (opposite) and "fürû" (secondary) in the fascicles and defined the aruz bahirs (patterns).
17. The commentator annotated the matters related to Rubâî which Molla Câmî mentioned in his work in detail, and showed the separation of sample poems on the subject.
18. Ahmed Sâfî gave some quotations on the subject while explaining some concepts.
19. While explaining some concepts, he made use of the narration method.
20. In the conclusion part, which is the third part of the book named Câm-ı Muzaffer, the author concluded his work with a prayer after giving the completion date of the work. In his prayer, the commentator thanked and expressed gratitude to Allah, and praised and greeted the prophet, and wished that those who read this work would be happy until the Doomsday.

Conclusion and Discussion

In his work, Câm-ı Muzaffer, Ahmed Sâfî discussed the science of aruz in detail, which is an important subject of classical Turkish Literature, and successfully annotated it. This work has a great importance in terms of philological, mythological, literary, historical and cultural material it contains. The study will contribute to a better understanding of the science of aruz.

EKLER

Câm-ı Muzaffer (Şerh-i 'Arûz-ı Mollâ Câmî) Örnek Sayfalar

(Sayfa 2)

قدس سره السامی حضرت تلیزینک افصح لسان و مرغوب اهل دلان *
 اولان زبان بلاغت بیان نزاکت عنوان ایله اصول اوزانی عیان
 و بیان * بیوردیغی رساله جلیه سنک سید احمد صافی به چند دفعه مذاکره سی
 میسر * و طالبان آندن کلی هنر و کماله مظهر اولمش اولغله حسن ظن
 ایدن بعض اخوان و یاران * روی دلاراسندن رفع حجاب * و محسنات
 بدیعیه سنک ایضاحی القاسمه شتاب * ایتملیله اولاباده حسن ظنلری
 تحسینا مطالعه بیوران اخوان و یارانه بسر و سهولت اولسون ایچون من
 غیر بضاعه شرحنه خامه کش استدار * و توفیق حضرت کردکار * روی
 دلجویدن تقاب بردار * و اوزان اشعار اظهار و آشکار اولمش اوله رق
 فخرمدا تم جدا * مجمع البحرین کرامت و کرم * مظهر شعار شریعت امم *
 یاسط یسایط الامن و الامان * السلطان ابن السلطان * السلطان عبدالمجید
 خان ابن السلطان محمود خان ایدالله تعالی مداردولته مادام الملوان *
 ولی نعمت عالمیان اولان پادشاه همز اقتدمز حضرت تلیزینک ایام معدلت
 نشان و سعد مسعدا قترانرنده پدیره ختام و رسیدة اتمام * و جام مظفر *
 نامیه بنام * اولوب جمله به عرض دیدار ایلدی * همان حضرت رب
 مستعان * ولی نعمت عالمیان * و روح بدن اهل ایمان * اولان
 پادشاه جهان پناه * و شهنشاہ فلکبارگاه * اقتدمز حضرت تلیزینک
 وجود عالمسود همایونلرین اخطار و اکتدار کردوندن مأمون * و عمر
 واقبال * و شوکت و فروا جلال * و منقبت روز افزونلرین خلود و دوامه
 مقرون ایلوب سایه حمایت و ای شاهانه لرنده عامه عباد و بلادی آسوده
 و معمورا بلیه آمین * اگر نیم نگاه عالم پناه خدیوانه لرینه مظهر * و شایان
 بیوریلور ایسه سهو و خطاسی عین هنر و ذرّه ناچیز ایکن همتاب آفتاب ضیا
 کستر * اولاق امر مقرر * اوله رق حقیقته اولزمان تمام اولور * ناظر اولان
 اخواندن نیاز درویشانه عز در که هر نه دکو قصور و خطاسی واریسه
 سهو قلبه نسبت و اصلاحنه همت بیوره لر و من الله التوفیق * تنبیه *

درتس فعلن چه کنم فعلن دل من فلان برتس فعلن (کدرم)
 بتم بکوب کیده جکم (بر) طرف (چه کنم) نه ایدیم (دل من) بتم
 کوکام (برتست) سنک قتمکده در * محصول بیت * هر زمان
 بتم وراجتی برم سنک قبو کدرینده ایم کوکام سنده در (مسلس
 مقطوع) التخی التي جزولو جله اجزایی قطع الیه مقطوع در
 (بیت) هر دم آیم سویت * باشد بتم رویت * تقطعی
 هر دم فعلن آیم فعلن سویت فعلن باشد
 فعلن بتم فعلن رویت فعلن (هر دم) هر وقت
 (آیم) کورم (سویت) ستمکه (باشد) اوله
 (بتم) کورم (رویت) سنک یوزیکی
 معناسنه * محصول بیت *
 سنک ستمکه کلورم
 هر بار اوله که دیدارک
 کورم
 ای بار

﴿قال مؤلفه﴾

قد تم هذا الشرح على عروض الجاهي الملقب بجام مظفر في البلدة المحمية
 القسطنطينية صانها الله عن آفات الكونية من يد الشارح السيد احمد صافي
 يعون الملائك الصمد وقت الظهر من يوم الاحد وهو العشر الثالث من
 الثالث من السادس من النصف الاول من العشر الرابع من
 العشر السابع من العقد الثالث من الالف الثاني من الهجرة النبوية على
 صاحبها الف الف تحية يعني اربع وستين بعد المائتين والالف
 من شرب من هذا الجاهم ظفر معارف العرفان في الانجام اللهم اجعله مقبولا
 ومنتشرا بين الدجاء خصوصا في العرب والانجام وارغب بمشتره يأخذه

BULGAR TURİSTLERİN DESTİNASYON ALIŞVERİŞ TERCİHLERİNİN VE MEMNUNİYET DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA: KIRKLARELİ ÖRNEĞİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Ünal, A. ve Çelen, O. (2020). Bulgar Turistlerin Destinasyon Alışveriş Tercihlerinin ve Memnuniyet Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Kırklareli Örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 121-133.

Geliş Tarihi: 19.01.2020

Kabul Tarihi: 02.06.2020

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğ. Üyesi Aydın ÜNAL

Kırklareli Üniversitesi, Pınarhisar Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Seyahat Hizmetleri Programı

aydin.unal@klu.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-6377-8587

Öğr. Gör. Onur ÇELEN

Bursa Uludağ Üniversitesi, Harmancık Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri

onurcelen@uludag.edu.tr

ORCID No: 0000-0003-4601-2173

ÖZ

Çalışmada, Türkiye'nin Avrupa kıtasında bulunan beş ilinden ve Balkanlara açılan sınır kapılarından biri konumundaki Kırklareli ilini ziyaret eden Bulgar turistlerin destinasyon alışveriş tercihlerinin belirlenmesi ve memnuniyet düzeylerinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Araştırma örneklemini olarak Bulgar turistlerin seçilmesinde destinasyona gelen yabancı turistlerin nerdeyse tamamının bu millete ait olması etkili olmuştur. Bu amaçla ilgili destinasyonu ziyaret eden turistlere kendilerinin cevapladıkları toplam 200 anket formu ulaştırılmıştır. Sosyal bilimler çalışmalarında yaygın bir şekilde kullanılan SPSS veri istatistiki programında yapılan analizler neticesinde (185 anket); turistlerin %80'inin destinasyondan genel olarak memnun ayrıldığı, destinasyona tekrar ziyaret niyetinin bulunduğu ve destinasyonu başkalarına da tavsiye edeceği belirlenmiştir. Turistlerin alışveriş yerlerinin otantikliği/yerelliği, personellerinin tutumu, fiyat açısından uygunlukları, konuları, sorunlara çözüm üretme/şikâyetleri giderme düzeyleri ve personellerin yabancı dil yeterliği konularında düşük memnuniyete sahip oldukları belirlenmiştir. Turistlerin alışveriş yapılan yerin ulaşılabilirliği, alışveriş yerinin ürünlerine ve hizmetlerine garanti vermesi ve alışveriş yerinin ürün ve hizmet açısından güvenilirliği konularında memnuniyetleri ise yüksek düzeyde gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Destinasyon Pazarlaması, Alışveriş Memnuniyeti, Tekrar Ziyaret Niyeti, Kırklareli.

A RESEARCH ON DETERMINATION OF THE DESTINATION SHOPPING PREFERENCES AND SATISFACTION LEVELS OF BULGARIAN TOURISTS: KIRKLARELİ CASE

ABSTRACT

In this study, it is intended to determine the destination shopping preferences and to measure the satisfaction levels of Bulgarian tourists who visited Kırklareli, which is one of the five provinces in the European side of Turkey and one of the border gates to Balkans. The selection of Bulgarian tourists as the

research sample was influenced by the fact that almost all foreign tourists coming to the destination belong to this nation. For this purpose, a total of 200 questionnaires were delivered to the tourists visiting the destination. As a result of the analyzes made in the SPSS data statistics program (185 questionnaires), which is widely used in social science studies; it has been determined that 80% of the tourists are generally satisfied with the destination, they intend to visit the destination again and will recommend the destination to others. It has been determined that the tourists had low satisfaction with some of the features of shopping places, which are; authenticity/locality, attitude of staff, price suitability, location, level of solution to problems/resolution to complaints and staff's foreign language proficiency. On the other hand, the satisfaction of the tourists regarding the accessibility of the shopping place, the guarantee of the products and services of the shopping place and the reliability of the shopping place in terms of products and services were realized at a high level.

Keywords: Destination Marketing, Shopping Satisfaction, Revisit Intention, Kırklareli.

1. GİRİŞ

Dünya genelinde turizm sektörünün artan ekonomik, çevresel, kültürel, sosyal ve daha birçok alandaki olumlu etkileri beraberinde ülkelerin turizm sektörlerine verdikleri önemi de arttırmıştır. Bu bağlamda turistik destinasyonlara ve destinasyonlarda faaliyet gösteren işletmelere turist çekebilmenin yanında, destinasyona gelen turistlerin kalış sürelerinin arttırılması ve daha fazla harcamada bulunmalarının sağlanması da son derece önemli hale gelmiştir (Avcıkurt, 2010). Turistik tüketimin yoğun bir şekilde gerçekleştiği turistik destinasyonlarda, farklı bölgelerden gelen turistlerin gerçekleştirdiği harcamalar destinasyonlarda önemli bir gelir alanı oluşturmaktadır (Öcal, 2014: 10). Turistik tüketimin gerçekleşmesi ise çeşitli güdülerin ve beklentilerin turizm davranışına dönüşmesine bağlıdır. Turistik satın alma kapsamında ele alınan tüm bu konuların gerçekleşmesi; turistik destinasyonlarda alışveriş unsurlarının varlığına, kişileri turizme motive eden etmenlere, turist tiplerine, turistik destinasyonun kapasitesine, turistlerin destinasyonu ziyaret amaçlarına, turistik destinasyondan turistlerin memnuniyet düzeylerine ve turistlerin destinasyonu tekrar ziyaret etme eğilimlerine bağlıdır (Rızaoğlu, 2012: 150-152).

Turizm sektörü, gelişmekte olan ülkeler için güçlü bir ekonomik kazanç alanıdır. Çünkü turizm sektörü; konaklama, yeme-içme, ulaşım ve hediyelik eşya gibi birçok sektörden girdi almaktadır ve bütünleşik bir yapıdadır. Yerli ve yabancı turistlere sunulan hizmetler turistlerde bir tüketim isteği oluşturmaktadır. Turizm sektörünün zorunlu ihtiyaçlar arasında yer almadığı ve tüketimin gerçekleşmesinde lüks, konfor, kültür ve boş zaman değerlendirme faaliyetleri olarak değerlendirildiği düşünüldüğünde insanları turizme motive eden çok sayıda unsur olduğu anlaşılmaktadır (Ünlüönen vd., 2014: 40-41). Bu unsurlar arasında turistlerin destinasyondaki alışveriş tutumları ve etkinlikleri de sayılabilir. Turistlerin destinasyonlarda gerçekleştirdikleri alışveriş faaliyetleri destinasyona yönelik bir çekicilik unsuru olabilmektedir. Gidilen destinasyonda orayı hatırlatıcı hediyelik ve yerel eşyalar satın alınması hem turistlerin deneyimlerini sürekli olarak hatırlamalarına ve tekrar aynı destinasyonu ziyaret etme eğilimine sahip olmalarına hem de satın alınan ürünlerin turistlerin sosyal çevresindeki insanlara hediye olarak verilmesiyle de potansiyel turistlerin zihinlerinde destinasyonla ilgili bir imaj oluşmasına katkı sağlamaktadır (Çoban vd., 2015: 248). Turistlerin alışveriş karar süreçleri ve memnuniyetleri üzerinde çevresel faktörler son derece etkilidir. Turistleri etkileyen çevresel faktörler arasında turistik destinasyondaki ürünlerin ve hizmetlerin çeşitliliği ve kalitesi, destinasyonda faaliyet gösteren işletmelerde çalışanların turistlere yönelik davranışları, destinasyon ulaşım ağı, destinasyon çalışanlarının sosyal ve iletişim beceri düzeyleri ve destinasyonun teknolojik gelişmişlik düzeyi vb. sayılabilir (Kozak, 2014: 35-36).

Turizm sektöründe turistlerin alışveriş davranışları ile ilgili yürütülen çalışmaların; turistlerin harcamaları, destinasyon çekicilikleri, turistlerin hediyelik eşya satın alma eğilimleri ve kültürler arası etkileşim gibi konular üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle turizme katılma konusunda boş zamanı sınırlı olan, sürekli olarak yaşadıkları yerlere yakın yerleri tercih eden ve günübirlikçi olarak adlandırılan turistlerin; *“gittiği ülkede 24 saatten daha az kalan veya ülkenin bir konaklama tesisinde bir geceleme yapmayan kişileri”* (Usta, 2014: 9) gittikleri yerlerde bütçelerini ağırlıklı olarak alışverişe ayıracakları öngörülmektedir. Kırklareli'nin Balkan ülkelerine olan yakınlığı göz önüne alındığında Bulgar turistlerin Kırklareli ilini bu amaçla tercih etmeleri son derece olası bir durumdur. Bu bağlamda Kırklareli ilini ziyaret eden Bulgar turistlerin destinasyon alışveriş

tercihlerinin ve genel memnuniyet düzeylerinin belirlenmesi bu çalışmanın esas amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın bu yönüyle literatürde ve ilgili ilde konuyla ilgili boşluğu doldurması hedeflenmektedir. Araştırma kapsamında; Bulgar vatandaşlarının Kırklareli’ni tercih etme nedenleri ve sıklıkları, çevresindeki kişilere tavsiye etme düzeyleri, destinasyondaki işletmelerin genel durumları, turistlerin destinasyonu tercih etme nedenleri ve diğer demografik unsurların konu üzerindeki etkilerinin ortaya konulması da amaçlanmaktadır. Ayrıca çalışma bulguları kapsamında destinasyonda turistlerin olumsuz ve eksik olarak değerlendirdikleri konuların belirlenmesi ve belirlenen konular hakkında yerel işletmelere, çalışanlara ve yerel yönetimlere çeşitli önerilerin geliştirilmesi de amaçlanmaktadır.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Turistik Tüketici Davranışı

Tüketici davranışı; insanların ihtiyaçlarını ve isteklerini giderme gayesiyle ürünleri belirlemesi, satın alma eyleminin gerçekleştirilmesi sonucunda elde etmesi ve kullanılmasıyla sergilenen eylemlerin tamamından oluşmaktadır. Diğer bir deyişle insanların hizmetleri ve ürünleri belirli bir ücret karşılığında elde etmeleri ve tüketim eylemine başlamalarını sağlayan unsurlar ve ifade edilen unsurlara sebebiyet veren ve ilgili unsurların ortaya çıkmasını sağlayan karar alma faaliyetlerinin tamamıdır. İlgili ifadelerden hareketle tüketici davranışı, insanların isteklerini ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla seçim, satın alma, ürünleri ve hizmetleri kullanma eylemleridir. Belirtilen bu eylemler fiziki etmenlerin dışında, düşünsel ve duygusal süreçleri de kapsamaktadır (Asanbekova, 2007: 5).

Turistik tüketici davranışı yapısı itibariyle dinamik bir olgudur. Fakat turistik ürünlerin değişkenlik, stoklanamazlık, soyutluk ve bütünlük gibi özelliklerinden ötürü, turistlerin ön bilgilerinin yüksek oranda gerekliliği, ilgili bilgilerin ise süreç içerisinde değişmeye müsait bir yapıda olması, turistlerin kendilerine en uygun kararı alabilmelerini zorlaştırmaktadır. Tüketici davranışı sürecinin bütün aşamalarında turistlerin davranışlarına hâkim olmak, turistik işletmelerin turistlerin ihtiyaçlarını giderecek yapıda ürün oluşturmalarına, turizm işletmelerine ve destinasyonlara çok sayıda turist çekebilmelerine ve turistik sadakati oluşturabilmeleri gibi konularda destek sağlayacaktır (Demir Şen ve Kozak, 2011: 19-20).

Turistlerin turistik ürünleri ve hizmetleri satın alma davranışları bireysel, psikolojik ve toplumsal etkenlerin iyi analiz edilmesini gerektirmektedir. Turistlerin gerek turistik destinasyonların gerekse turizm işletmelerinin tanıtım ve pazarlama faaliyetlerine gösterdikleri reaksiyonlar pazarlama faaliyetlerinin bütünü üzerinde etkili olmaktadır. Turizm işletmeleri açısından bakıldığında her işletme turistlerde gerekli tatmini sağlayacak bir pazarlama faaliyetini gerçekleştirmek durumundadır. Bu sebeple turizm işletmelerinin turistler açısından hangi ürünlerin ve hizmetlerin tatmini sağlayacağını saptayabilmek adına *neyin, ne zaman, nerede ve nasıl* yapılacağını iyi analiz etmeleri gerekmektedir (İçöz, 2011: 75-76). Turistlerin istekleri ve gereksinimleri turizm ve destinasyon pazarlamasının temelini oluşturmaktadır. Gereksinimlerin ve isteklerin saptanması da turist davranışlarının incelenmesiyle mümkün olabilmektedir. Turist davranışı psikolojik (güdülenme, algılama, öğrenme, tutum ve kişilik), sosyal (danışma grupları, sosyal sınıf, aile ve kültür), demografik ve ekonomik unsurların etkileşiminden meydana gelmektedir. Turistler ifade edilen bu unsurların etkisiyle tüketim davranışını gerçekleştirmektedirler. İlgili etmenlerin yanı sıra turistlerin karar süreci tamamen özgür bir özellikte sergileyebilmektedir (Bayazıt Hayta, 2008: 41).

2.2. İlgili Araştırmalar

Yüksel (2004) Kuşadası’na gelen yerli ve yabancı turistlerin hizmet kalitesi algılarını, alışveriş ve destinasyonu tekrar ziyaret etme eğilimlerini değerlendirmiştir. Analizler neticesinde, yerli ve yabancı turistlerin destinasyondaki alışveriş dükkanlarını nasıl algıladıkları ölçülmüştür ve yerli turistlerin yabancı turistlere göre daha az alışveriş yapma eğilimine sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Yoon ve Uysal (2005) destinasyon itici ve çekici unsurlarının turistlerin tatminini etkileyerek turistlerde destinasyon sadakati oluşturup oluşturmadığını araştırmışlardır. Araştırma sonucunda

ilgili unsurlar bağlamında turistlerin beklentilerinin karşılanması ve destinasyondan memnun kalmaları halinde destinasyona tekrar gitme niyeti gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Truong ve Foster (2006) Vietnam'a giden Avustralyalı turistlerin destinasyon tatmini ve destinasyonu tekrar ziyaret etme eğilimlerini araştırmışlardır. Araştırma sonucunda Avustralyalı turistlerin gittikleri destinasyondan memnun kalmadıkları ve tekrar ziyaret etme eğilimine sahip olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda Vietnam'da faaliyet gösteren tur operatörlerine ve seyahat acentalarına turistlerin beklentilerini ve isteklerini karşılayacak ürünlerin ve hizmetlerin nasıl tasarlanacağı hususunda önerilerde bulunulmuştur.

Valle vd. (2006) turistik tatmin ve destinasyon sadakati ilişkisini sınamak amacıyla Portekiz'in Arede destinasyonuna gelen 486 turiste anket uygulamışlardır. Çalışma sonucunda turistlerin destinasyondan memnun kalmalarıyla destinasyon sadakati arasında bir ilişkinin var olduğu ve turistlerin beklentilerinin karşılanmasıyla birlikte ilgili destinasyona tekrar gelme eğiliminin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kim vd. (2011) Kore'yi ziyaret eden Japon turistlerin görüşlerini Karar Ağacı Analizi ile değerlendirilmişlerdir. Çalışmada ilgili destinasyonu ziyaret eden turistler harcamalarına göre üç gruba (50-300 Amerikan Doları, 300-1000 Amerikan Doları ve 1000-5000 Amerikan Doları arasında) ayrılmışlardır. Analizler sonucunda eğitim seviyesi lise ve altı olan turistlerin destinasyona tekrar alışveriş için gitme eğiliminde oldukları ve ilgili destinasyona gidecek potansiyel turistlere alışveriş için alışveriş merkezlerini önerdikleri belirlenmiştir. Üniversite düzeyinde eğitime sahip turistlerin ise Kore'yi bir bütün olarak alışveriş destinasyonu gibi algıladıkları ve bu destinasyona tekrar gitme eğilimine sahip oldukları belirlenmiştir. Ayrıca ilk iki harcama grubunda yer alan turistler destinasyondan memnun kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Çoban vd. (2015) Midilli Adası'nda ikamet eden ve tatil için Ayvalık destinasyonunu tercih eden Yunan vatandaşlarının ilgili destinasyonda satın aldıkları ürünlerin nelerden oluştuğunu ve bu turistlerin demografik özelliklerinin satın alma tercihleri üzerinde bir etkisinin olup olmadığını anket tekniğinden yararlanarak araştırmışlardır. Araştırma sonucunda turistlerin tercih ettiği ürünler ile meslekleri, cinsiyetleri ve gelir düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Turistlerde düşük memnuniyete neden olan etmenin işletmelerde çalışanların yetersiz yabancı dil bilgisi olduğu, turistlerde yüksek memnuniyet sağlayan unsurların ise çalışanların davranışları ve ürün çeşitliliğinden kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.

3. YÖNTEM

Yapılan bu çalışmanın temel amacını; Kırklareli ilini ziyaret eden Bulgar turistlerin destinasyon alışveriş tercihlerinin belirlenmesi ve alışveriş memnuniyet düzeylerinin ölçülmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda ilgili destinasyon; katılımcıların demografik özellikleri, alışveriş özellikleri ve alışveriş yaptıkları yerlerin özellikleri açısından değerlendirilmiştir. Kırklareli ilinin araştırma alanı olarak belirlenmesinde Türkiye'nin Avrupa kıtasında yer alan beş ilinden ve Bulgaristan'a açılan sınır kapılarından biri konumunda olması, destinasyonun Bulgaristan'ın Burgaz (120 km), Varna (250 km) ve Sofya (350 km) gibi fiziki ve demografik açıdan büyük kentlerine olan yakınlığı, destinasyona gelen yabancı turistlerin neredeyse tamamına yakınının Bulgar vatandaşlarından oluşması (Kırklareli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019), destinasyonda yaşayan yerel halk ile Bulgar turistler arasındaki sosyal, kültürel ve tarihsel yakınlık ve akrabalık bağları, Kırklareli'nin uluslar arası karayolu ulaşım ağı üzerinde olması, yabancı turistlerin ülkeye giriş noktalarından ve İstanbul güzergâhlarındaki önemli ara noktalarından biri olması gibi nedenler belirleyici olmuştur.

Araştırmanın amacını ve kapsamını oluşturan turizm destinasyonlarında turistlerin profillerinin (Boyacı vd. 1996) alışveriş tercihlerinin ve alışveriş memnuniyet düzeylerinin farklı ve kapsamlı boyutlar açısından ölçülmesini amaçlayan çalışmalara (Çoban vd., 2015) ilgili literatürde sınırlı da olsa ulaşmak mümkündür. Araştırma anketinin oluşturulmasında da Çoban vd. (2015) "*Midilli'den Ayvalık'a Gelen Turistlerin Alışveriş Tercihlerinin ve Alışverişten Memnuniyet Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma*" isimli çalışmalarından yararlanılmıştır. İlgili çalışma temelinde katılımcılara uygulanmak üzere üç bölümden oluşan Bulgarca bir anket formu

oluşturulmuştur. Anket formunun oluşturulması sürecinde hem Bulgarca hem de Türkçe dillerine hâkim üç uzmandan (iki akademisyen ve bir yerel rehber) destek alınmıştır. Anket formunun ilk bölümü (15 soru) katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik çoktan seçmeli ifadelerden oluşan; cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim durumu, meslek, aylık gelir, destinasyonu ziyaret sayısı, destinasyonda geceleme sayısı, destinasyona beraberinde geldiği kişi/kişiler, destinasyona gelme amacı, destinasyonu tercih nedeni, destinasyonla ilgili bilgi kaynakları, destinasyondan genel memnuniyet düzeyi, destinasyonu tekrar ziyaret niyeti ve destinasyonu tavsiye kararı sorularından oluşmaktadır. Anket formunun ikinci bölümü (4 soru) katılımcıların alışveriş özelliklerine ilişkin yine çoktan seçmeli ifadelerden oluşan; alışveriş ödeme yöntemi, alışverişlerinde satın aldıkları ürün grubu, alışveriş için tercih ettikleri yerler ve alışverişlerinde yaptıkları ortalama harcama tutarlarına yönelik sorulardan oluşmaktadır. Anket formunun son bölümü (16 soru) ise katılımcıların alışveriş memnuniyet düzeylerinin ölçülmesine yönelik likert ifadelerden ((5) çok yüksek, (4) yüksek, (3) orta, (2) düşük, (1)). Katılımcıların alışveriş memnuniyet düzeylerinin ölçülmesinde alışveriş yapılan yerin; özellikleri (dizayn, düzen, vb.), konumu, açılış saati, açık kalma süresi, temizlik ve hijyeni, atmosferi ve ferahlığı, personelinin tutumu, personelinin yabancı dil yeterliliği, ulaşılabilirliği, fiyat açısından uygunluğu, otantikliği/yerelliği, ödeme seçeneklerinin çeşitliliği, sorunları çözme/şikâyetleri giderme düzeyi, ürün ve hizmet kalitesi, ürünlerine ve hizmetlerine garanti vermesi ve ürün ve hizmet açısından güvenilirliği ifadeleri değerlendirilmiştir.

Araştırmanın veri toplama süreci Mayıs-Eylül 2019 arasında tamamlanmış olup cevaplayıcıların yönettiği toplam 200 geleneksel anket destinasyonu ziyaret eden Bulgar turistlere yüz yüze iletişim sağlanarak (Bulgarca bilen yerel rehberler, satıcılar ve kasiyerler aracılığıyla) uygulanmıştır. Anket uygulanan Bulgar turistlerin belirlenmesinde zaman ve maliyet avantajı, erişim kolaylığı, eldeki mevcut veya gönüllü bireylere uygulanması avantajları nedeniyle olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden *kolayda örnekleme* tekniğinden yararlanılmıştır (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2007: 67). Geri dönüş sağlanan anketlerden 15 tanesi cevap kodlamalarının %50'sinden fazlasının boş bırakılmasından dolayı değerlendirme dışında bırakılmıştır. Araştırmanın değerlendirme kısmına 185 anket dâhil edilmiştir ve anketlerin geri dönüş oranı %92,5 olarak gerçekleşmiştir.

Araştırma sonucunda anket formlarından elde edilen veriler SPSS istatistikî veri programında analize tabi tutulmuştur. Araştırma anketinden elde edilen turistlerin demografik değişkenlerine ilişkin veriler yüzde ve frekans değerleriyle analiz edilmiştir. Ölçekteki likert değişkenlerin güvenilirliği Cronbach Alpha katsayısından yararlanılarak analiz edilmiştir. Yapılan güvenilirlik analizinin Cronbach Alpha değeri 0,707 olarak belirlenmiştir. Bu değer 0,70 ve üstü olduğu durumlarda araştırma ölçeği güvenilir olarak kabul edilmektedir (Altunışık vd., 2007: 115-116).

4. BULGULAR

Araştırma katılımcılarının demografik özelliklerine ilişkin genel bir değerlendirmenin yapılabilmesi için öncelikle frekans analizi yapılmıştır ve sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir. Frekans analizi sonuçlarına göre araştırmaya katılan turistlerin %53'ü erkek ve %47'si kadındır. Turistlerin %41,6'sı bekâr ve %58,4'ü evlidir. Turistlerin %11,9'u 15-24 yaş aralığında, %64,9'u 25-60 yaş aralığında ve %23,2'si 61 yaş ve üzerindedir. Destinasyonu ziyaret eden turistlerin %22,2'si ilköğretim, %46,7'si lise ve %30,3'ü üniversite düzeyinde eğitime sahiptirler. Turistlerin %11,9'u öğrenci, %17,3'ü ev hanımı, %21,6'sı kendi işyerine sahip/kendi işini yapan, %18,4'ü özel sektörde, %10,3'ü kamuda çalışırken katılımcıların %20,5'i emeklilerden oluşmaktadır. Turistlerin %34,6'sı 1000€ ve altında, %46,5'i 1001 €-2000 € aralığında aylık gelire sahipken %18,9'u 2001 € ve üzerinde aylık gelire sahip olduklarını belirtmişlerdir. Turistlerin %12,2'si ilk kez, %38,4'ü ikinci kez, %29,2'si üçüncü kez ve %10,3'ü dört ve daha çok kez destinasyonu ziyaret etmişlerdir. Turistlerin %84,3'ü günübirlik ve %15,7'si ise bir gece konaklama yapmak üzere destinasyona gelmişlerdir. Turistlerin %8,1'i yalnız olarak, %10,3'ü kız/erkek arkadaşıyla, %13'ü aileleriyle (ebeveynleriyle), %27,6'sı eşleriyle, %23,2'si hem eşleri ve hem de çocuklarıyla (%23,2) ve %17,8'i arkadaş grubuyla birlikte destinasyonu ziyaret etmişlerdir. Turistlerin %42,2'si alışveriş, %17,8'i iş, %14,6'sı bayram/festival, %13,5'i tatil ve %11,9'u dost/akraba ziyareti amacıyla destinasyona gelmişlerdir.

Turistlerin %34,1'i daha önceki ziyaretinden memnun kaldığı için, %20,5'i yerel parayla kendi paraları arasındaki kur farkının avantajından dolayı, %17,8'i fiyat açısından uygun bulunduğu için, %14,6'sı tavsiye üzerine ve %13'ü yaşadığı yere yakın olduğu için destinasyonu tercih ettiğini ifade etmiştir. Turistlerin %51,4'ü daha önceki deneyimlerinden, %17,3'ü tavsiyelerden, %12,4'ü yerel rehberlerden/kaynaklardan, %10,8'i internetten ve %8,1'i acentasından destinasyonla ilgili bilgi edindiğini belirtmiştir. Turistlerin %81,6'sı destinasyonu ziyaretinden genel olarak memnun ayrıldığını, %80'i destinasyona tekrar ziyaret niyetinin bulunduğunu ve %80,5'i destinasyonu başkalarına da tavsiye edeceğini ifade etmiştir. Turistlerin %18,4'ü destinasyondan genel olarak memnun ayrılmadığını, %20'si destinasyonu tekrar ziyaret niyetinde olmadığını ve %19,5'i de destinasyonu başkalarına tavsiye etmeyeceğini belirtmiştir.

Tablo 1: Demografik Özelliklerine İlişkin Dağılımlar (Frekans Analizi)

Demografik Özellikler	Sayı (n)	Yüzde (%)	
Cinsiyet	Kadın	87	47,0
	Erkek	98	53,0
Medeni Durum	Bekâr	77	41,6
	Evli	108	58,4
Yaş	15-24 Yaş Aralığı	22	11,9
	25-60 Yaş Aralığı	120	64,9
	61 Yaş ve Üzeri	43	23,2
Eğitim Düzeyi	İlköğretim	41	12,2
	Lise	88	47,6
	Üniversite	56	30,3
Meslek	Öğrenci	22	11,9
	Ev Hanımı	32	17,3
	İşyeri Sahibi-Kendi İşini Yapan	40	21,6
	Özel Sektör Çalışanı	34	18,4
	Kamu Çalışanı	19	10,3
	Emekli	38	20,5
Aylık Gelir	1000 € ve Daha Az	64	34,6
	1001 €-2000 € Arası	86	46,5
	2001 € ve Üzeri	35	18,9
Destinasyonu Ziyaret Sayısı	İlk Ziyaretim	41	12,2
	İkinci Ziyaretim	71	38,4
	Üçüncü Ziyaretim	54	29,2
	Dört ve Daha Fazla Geldim	19	10,3
Destinasyonda Geceleme Sayısı	Günübirlik Geldim	156	84,3
	Bir Gece Konaklama	29	15,7
Destinasyonu Beraber Ziyaret Ettiği Kişi/ Kişiler	Yalnızım	15	8,1
	Eşimle	51	27,6
	Eşim ve Çocuklarımla	43	23,2
	Ailemle (Ebeveynler)	24	13,0
	Kız-Erkek Arkadaşım	19	10,3
	Arkadaş Grubumla	33	17,8
Destinasyonu Ziyaret Amacı	İş	33	17,8
	Alışveriş	78	42,2
	Tatil	25	13,5
	Dost/Akraba Ziyareti	22	11,9
	Bayram/Festival, vb.	27	14,6
Destinasyonu Tercih Nedeni	Yaşadığım Yere Yakın	24	13,0
	Fiyat Açısından Uygun	33	17,8
	Tavsiye Üzerine	27	14,6
	Daha Önce Memnun Kaldım	63	34,1
	Kur Farkı	38	20,5
	Daha Önceki Deneyimlerim	95	51,4

Destinasyonla İlgili Bilgi Kaynağı	Tavsiyeler	32	17,3
	İnternet ve Sosyal Medya	20	10,8
	Acentam	15	8,1
	Yerel Rehberim/Kaynağım	23	12,4
Genel Memnuniyet Düzeyi	Evet	151	81,6
	Hayır	34	18,4
Tekrar Ziyaret Niyeti	Evet	148	80,0
	Hayır	37	20,0
Tavsiye Niyeti	Evet	149	80,5
	Hayır	36	19,5
Toplam		185	100

Araştırma katılımcılarının alışveriş özelliklerine ilişkin genel bir değerlendirmenin yapılabilmesi için de frekans analizi yapılmıştır ve sonuçlar Tablo 2’de verilmiştir. Frekans analizi sonuçlarına göre araştırmaya katılan turistlerin %67,6’sı nakit %32,4’ü kredi kartıyla alışveriş ödemelerini gerçekleştirmiştir. Turistlerin %40,5’i gıda ürünlerini, %23,8’i temizlik ürünlerini, %9,7’si kozmetik ürünlerini, %13,5’i konfeksiyon/giyim ürünlerini, %5,4’ü aksesuar/bijuteri ürünlerini ve %7’si hediyelik ürünleri alışverişlerinde tercih etmişlerdir. Turistlerin %11,4’ü bireysel/münferit satıcılardan (sokak satıcısı, vb.), %21,6’sı semt pazarlarından, %20,5’i küçük ölçekli yerel işletmelerden ve %46,5’i zincir işletmelerden alışverişlerini yapmışlardır. Turistlerin %93’ü 100 € ve altında %7’si ise 101 €-200 € aralığında alışverişlerinde harcama yapmışlardır.

Tablo 2: Alışveriş Özelliklerine İlişkin Dağılımlar (Frekans Analizi)

Demografik Özellikler		Sayı (n)	Yüzde (%)
Alışveriş Ödeme Şekli	Nakit	125	67,6
	Kredi Kartı	60	32,4
Alışverişte Satın Alınan Ürün Grubu	Gıda Ürünü	75	40,5
	Temizlik Ürünü	44	23,8
	Kozmetik Ürünü	18	9,7
	Konfeksiyon/Giyim Ürünü	25	13,5
	Aksesuar/Bijuteri Ürünü	10	5,4
	Hediyelik Ürün	13	7,0
	Bireysel/Münferit Satıcılar	21	11,4
Alışveriş Yapılan Yer	Semt Pazarı	40	21,6
	Küçük Ölçekli Yerel İşletme	38	20,5
	Zincir İşletmeler	86	46,5
	100 € ve Altında	172	93,0
Alışveriş Harcama Tutarı	101 €-200€ Arası	13	7,0
	Toplam	185	100

Destinasyonu ziyaret eden katılımcıların alışveriş memnuniyet düzeylerinin dağılımlarına yönelik yapılan analiz (descriptives) sonuçları Tablo 3’te verilmiştir. Analiz sonuçlarına bakıldığında turistlerin en düşük memnuniyet gösterdikleri ifadelerin alışveriş yerlerinin otantikliği/yerelliği (\bar{x} =4,07), alışveriş yapılan yerdeki personelin tutumu (\bar{x} =4,09), alışveriş yapılan yerin fiyat açısından uygunluğu (\bar{x} =4,27), alışveriş yapılan yerin konumu (\bar{x} =4,31), alışveriş yapılan yerin sorunlara çözüm üretme/şikâyetleri giderme düzeyi (\bar{x} =4,34) ve alışveriş yapılan yerdeki personelin yabancı dil yeterliği (\bar{x} =4,39) olduğu belirlenmiştir. Turistlerin en yüksek memnuniyet gösterdikleri ifadeler ise alışveriş yapılan yerin ulaşılabilirliği (\bar{x} =4,50), alışveriş yapılan yerin ürünlerine ve hizmetlerine garanti vermesi (\bar{x} =4,51) ve alışveriş yapılan yerin ürün ve hizmet açısından güvenilirliği (\bar{x} =4,56) olmuştur. Alışveriş yapılan yerin özellikleri (\bar{x} =4,42), alışveriş yapılan yerin açılış saati (\bar{x} =4,42), alışveriş yerinin açık kalma süresi (\bar{x} =4,42), alışveriş yerinin temizliği ve hijyeni (\bar{x} =4,42), alışveriş yapılan yerin atmosferi ve ferahlığı (\bar{x} =4,40), alışveriş yapılan yerdeki ödeme seçeneklerinin

çeşitliliği ($\bar{x}=4,40$) ve alışveriş yapılan yerin ürün ve hizmet kalitesi ($\bar{x}=4,43$) ifadelerinde ise turistlerin memnuniyetleri orta ve birbirlerine yakın düzeyde gerçekleşmiştir.

Tablo 3: Alışveriş Memnuniyet Düzeylerine İlişkin Dağılımlar (Descriptives Analizi)

İfadeler	Ort. (\bar{x})	Standart Sapma
Alışveriş Yapılan Yerin Özellikleri (Dizayn, Düzen, vb.)	4,42	,495
Alışveriş Yapılan Yerin Konumu	4,31	,467
Alışveriş Yapılan Yerin Açılış Saati	4,42	,495
Alışveriş Yapılan Yerin Açık Kalma Süresi	4,42	,495
Alışveriş Yapılan Yerin Temizlik ve Hijyeni	4,42	,495
Alışveriş Yapılan Yerin Atmosferi ve Ferahlığı	4,40	,491
Alışveriş Yapılan Yerin Personelinin Tutumu	4,09	,297
Alışveriş Yapılan Yerin Personelinin Yabancı Dil Yeterliliği	4,39	,490
Alışveriş Yapılan Yerin Ulaşılabilirliği	4,50	,501
Alışveriş Yapılan Yerin Fiyat Açısından Uygunluğu	4,27	,445
Alışveriş Yapılan Yerin Otantikliği/Yerelliği	4,07	,265
Alışveriş Yapılan Yerin Ödeme Seçeneklerinin Çeşitliliği	4,40	,491
Alışveriş Yapılan Yerin Sorunları/Şikâyetleri Giderme Düzeyi	4,34	,476
Alışveriş Yapılan Yerin Ürün ve Hizmet Kalitesi	4,43	497
Alışveriş Yapılan Yerin Ürünlerine ve Hizmetlerine Garanti Vermesi	4,51	,501
Alışveriş Yapılan Yerin Ürün ve Hizmet Açısından Güvenilirliği	4,56	,497

5. SONUÇ

Yapılan bu çalışmanın temel amacını; Kırklareli ilini ziyaret eden Bulgar turistlerin destinasyon alışveriş tercihlerinin belirlenmesi ve alışveriş memnuniyet düzeylerinin ölçülmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda ilgili destinasyon katılımcıların demografik özellikleri, alışveriş özellikleri ve alışveriş yaptıkları yerlerin özellikleri açısından değerlendirilmiştir. Yapılan analizler neticesinde elde edilen önemli sonuçlar ise şu şekildedir.

Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu (%53) erkek, evli (58,4), genç ve orta yaş (%64,9) grubunda yer alan, lise (%46,7) düzeyinde eğitime sahip, kendi işyerine sahip/kendi işini yapan (%21,6) ve emekli (%20,5) turistlerden oluşmaktadır. Turistlerin %46'sı aylık 1001 €-2000 € düzeyinde (orta gelir düzeyi) aylık gelire sahiptirler. Turistlerin sadece %12'si ilk kez destinasyona geldiklerini, %88'lik kısmı ise ikinci, üçüncü veya dördüncü kez destinasyonu ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir. Kırklareli'ye gelen turistlerin %84 gibi yüksek bir orandaki kısmı günübirlik destinasyona gelmiştir. Destinasyona bir gece konaklama yapmak için gelenlerin oranı ise %16 düzeyindedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2018 yılı turizm verilerine göre de ildeki turizm işletme ve belediye belgeli konaklama tesislerinde yabancıların ortalama geceleme süreleri de 1,5 gece düzeyinde gerçekleşmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019). Destinasyonu ziyaret eden turistlerin %51'lik kısmı eşleriyle ve hem eşleri hem de çocuklarıyla destinasyonu ziyaret ederken sadece %8'lik kısmı yalnız olarak seyahat etmişlerdir. Kırklareli ilini ziyaret eden turistlerin öncelikli amaçları alışveriş (%42) ve iştir (%18). Turistlerin destinasyonu tercih nedenlerinde ise önceki deneyimlerinden duydukları memnuniyet (%34) ve iki ülke arasındaki para birimleri arası kur farkı avantajı (%21) belirleyici olmuştur. Turistlerin destinasyon ile ilgili bilgi edinmelerinde önceki deneyimleri (%51), edindikleri tavsiyeler (%17) ve yerel rehberleri/kaynakları (%12) öne çıkmaktadır.

Katılımcıların %82'si destinasyonu ziyaretinden genel olarak memnun ayrıldığını, %80'i destinasyona tekrar ziyaret niyetinin bulunduğunu ve %81'i destinasyonu başkalarına da tavsiye edeceğini ifade etmiştir. Katılımcıların %18'i destinasyondan genel olarak memnun ayrılmadığını, %20'si destinasyonu tekrar ziyaret niyetinde olmadığını ve %20'si de destinasyonu başkalarına tavsiye etmeyeceğini belirtmiştir. Genel memnuniyet, tekrar ziyaret niyeti ve olumlu tavsiye kararı arasındaki ilişki ve ilişkinin yönü ilgili literatürle uyumludur (Qu ve Li, 1997; Duman ve Öztürk, 2005; Yoon ve Uysal, 2005; Ünlüönen ve Tokmak, 2009; Seçilmiş, 2012; Moutinho vd., 2012; Vetirnev vd., 2013; Beqiri vd., 2014).

Araştırmaya katılanlarının %68'i alışverişlerini nakit olarak öderken, %41'i gıda ürünlerini, %24'ü temizlik ürünlerini ve %14'ü ise konfeksiyon/giyim ürünlerini alışverişlerinde tercih etmişlerdir. Turistler alışverişlerinde genellikle (%47) zincir işletmeleri, %22 semt pazarlarını ve %21 küçük ölçekli yerel işletmeleri tercih ettikleri belirlenmiştir. Turistlerin nerdeyse tamamına yakını (%93) ziyaretlerinde 100 € ve altında bir harcama yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Turistlerin alışveriş yerlerinin otantikliği/yerelliği, alışveriş yapılan yerdeki personelin tutumu, alışveriş yapılan yerin fiyat açısından uygunluğu, alışveriş yapılan yerin konumu, alışveriş yapılan yerin sorunlara çözüm üretme/şikâyetleri giderme düzeyi ve alışveriş yapılan yerdeki personelin yabancı dil yeterliği konularında düşük memnuniyete sahip oldukları belirlenmiştir. İldeki işletmelerin, çalışanların ve yerel yönetimlerin ilgili konularda yapıcı ve olumlu çalışmalar yürütmeleri turistlerin memnuniyetlerinin artırılmasına katkı sağlayacaktır. Alışveriş yapılan yerin ulaşılabilirliği, alışveriş yapılan yerin ürünlerine ve hizmetlerine garanti vermesi ve alışveriş yapılan yerin ürün ve hizmet açısından güvenilirliği konularında memnuniyetleri ise yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Alışveriş yapılan yerin özellikleri (dekor, dizayn, raf düzeni, vb.), alışveriş yapılan yerin açılış saati, alışveriş yerinin açık kalma süresi, alışveriş yerinin temizliği ve hijyeni, alışveriş yapılan yerin atmosferi ve ferahlığı, alışveriş yapılan yerdeki ödeme seçeneklerinin çeşitliliği ve alışveriş yapılan yerin ürün ve hizmet kalitesi konularında ise turistlerin memnuniyetleri orta ve birbirlerine yakın düzeyde gerçekleşmiştir.

Yapılan bu araştırmanın ilgili destinasyona, literatüre ve sonraki çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ancak araştırma maddi kaynaklar, dil zorlukları ve zaman sınırlılığından dolayı daha geniş bir örnekleme büyüklüğüne uygulanamamıştır. Bu sebeple gelecekteki çalışmalarda araştırmaya dâhil edilen turistlerin milletlerinin çeşitliliğinin ve örnekleme kapsamının artırılması araştırma sonuçlarının genellenmesi açısından olumlu katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Albayrak, T., Gülmez, M. E., Başak, S., Toker, B. ve Aksu, A. (2011). Antalya Yöresi Turist Profili Araştırması Raporu. https://www.researchgate.net/publication/304567300_Antalya_Yoresi_Turist_Profilini_Arastirmasi_2011 adresinden 27 Eylül 2019 tarihinde edinilmiştir.
- Altunışık, R., Çoşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı, 5. Baskı*, Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Asanbekova, G. (2007). *Tüketici Davranışları Çerçevesinde Türkiye'yi Ziyaret Eden Rus Turistlerin Tüketim Alışkanlıkları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Avcıkurt, C. (2010). *Turizmde Tanıtma ve Satış Geliştirme, 3. Baskı*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Avcıkurt, C. (2015). *Turizm Sosyolojisi Genel ve Yapısal Yaklaşım, 4. Baskı*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bayazit Hayta, A. (2008). Turizm Pazarlamasında Tüketici Satın Alma Süreci ve Karşılaşılan Sorunlar. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(1), 31-48.
- Belber, G. B. (2011). Nevşehir'e Gelen "İspanyolca Konuşan" Turistlerin Profilini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 31-60.
- Beqiri, M., Boriçi, A. and Dergjini, A. (2014). An Empirical Study of Service Quality Factors Impacting Tourist Satisfaction and Loyalty: Velipoja Tourist Destination. *TMC Academic Journal*, 8(2), 36-48.
- Boyacı, C., Aktaş, A., Ehtiyar, R., Aksu, A., Kurcan, F., Başer, G. G., Köksal, D. C. (1996). Antalya Yöresine Gelen Turistlerin Profilini Belirleme Araştırması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 36-51.
- Çoban, G., Avcıkurt, C. ve Özbek, V. (2015). Midilli'den Ayvalık'a Gelen Turistlerin Alışveriş Tercihlerinin ve Alışverişten Memnuniyet Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 15, 247-268.
- Demir Şen, Ş. ve Kozak, M. (2011). Turizmde Tüketici Davranışları Modelini Oluşturan Aşamalar Arasındaki İlişki. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 19-34.
- Demirkol, C., Salha, H. ve Cinnioğlu, H. (2016). Trakya Bağ Rotasına Gelen Turistlerin Profilinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 109-120.

- Doğan, H., Üngüren, E. ve Yelgen, E. (2010). Alanya Turist Profiline Yönelik Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 79-100.
- Duman, T. ve Öztürk, B. A. (2005). Yerli Turistlerin Mersin Kızkalesi Destinasyonu ve Tekrar Ziyaret Niyetleri ile İlgili Algılamaları Üzerine Bir Araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırması Dergisi*, 16(1), 9-23.
- Erkuş, A. (2011). *Davranış Bilimleri İçin Bilimsel Araştırma Süreci, Güncellenmiş Üçüncü Baskı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gürbüz, A. (2005). Kastamonu'ya Gelen Yerli Turist Profilini Belirlemeye Yönelik Bir Uygulama. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 75-92.
- İçöz, O. (2001). *Turizm İşletmelerinde Pazarlama İlkeler ve Uygulamalar, Genişletilmiş 2. Baskı*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Kim, S. S., Timothy, D. J. and Hwang, J. (2011). Understanding Japanese Tourists' Shopping Preferences Using the Decision Tree Analysis Method. *Tourism Management*, 32, 544-554.
- Kırklareli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2019). Kırklareli Tarihçesi. <https://kirkklareli.ktb.gov.tr/TR-64282/tarihce.html> adresinden 27 Ağustos 2019 tarihinde edinilmiştir.
- Kozak, N. (2014). *Turizm Pazarlaması, 6. Baskı*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Köşker, H. ve Kahyaoğlu, M. (2015). Süphan Dağı'nı Ziyaret Eden Yerli Turist Profili. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 74-92.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2019). Turizm İstatistikleri. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html> adresinden 27 Ağustos 2019 tarihinde edinilmiştir.
- Lin, H., Zhang, M., Gürsoy, D. and Fu, X. (2019). Impact of Tourist-to-tourist Interaction on Tourism Experience: The Mediating Role of Cohesion and Intimacy. *The Annals of Tourism Research*, 76, 153-167.
- Moutinho, L., Albayrak, T. and Caber, M. (2012). How Far Does Overall Service Quality of A Destination Affect Customers' Post-Purchase Behaviours?. *International Journal of Tourism Research*, 14(4), 307-322.
- Serçek Özaltaş, G. ve Serçek, S. (2016). Otel Misafirperverliği Algısının Müşteri Memnuniyeti Üzerine Etkisi: Yabancı Turistler Üzerine Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 140-161.
- Qu, H. and Li, I. (1997). The Characteristics and Satisfaction of Mainland Chinese Visitors to Hong Kong. *Journal of Travel Research*, 35, 37-41.
- Rızaoğlu, B. (2012). *Turizm Davranışı, 3. Baskı*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Seçilmiş, C. (2012). Termal Turizm Destinasyonlarından Duyulan Memnuniyet Düzeyinin Tekrar Ziyaret Niyetine Etkisi: "Sakarılıca Örneği". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(39), 231-250.
- Truong, T. and Foster, D. (2006). Using HOLSAT to Evaluate Tourist Satisfaction at Destinations: The Case of Australian Holidaymakers in Vietnam. *Tourism Management*, 27, 842-855.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2005). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Usta, Ö. (2014). *Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım, 4. Baskı*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ünlüönen, K. ve Tokmak, C. (2009). Topkapı Sarayı'nda Çalışanlar ve Ziyaretçilerin Sosyal Taşıma Kapasitesine Göre Değerlendirilmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 17-30.
- Ünlüönen, K., Tayfun, A. ve Kılıçlar, A. (2014). *Turizm Ekonomisi, 4. Baskı*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Valle, O. P., Silva, J. A., Mendes, J. and Guerreiro, M. (2006). Tourist Satisfaction and Destination Loyalty Intention: A Structural and Categorical Analysis. *International Journal of Business Science and Applied Management*, 1(1), 25-44.
- Vetitnev, A., Romonova, G., Matushenko, N. and Kvetenadze, E. (2013). Factors Affecting Domestic Tourists' Destination Satisfaction: The Case of Russia Resorts. *World Applied Science Journal*, 22(8), 1162-1173.
- Veysi, G. (2005). Mardin İline Gelen Yerli Turistlerin Profil ve Turistik Davranışlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 3(2), 55-67.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2007). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Genişletilmiş İkinci Baskı*, Ankara, Detay Yayıncılık.

Yoon, Y. and Uysal, M. (2005). An Examination of the Effects of Motivation and Satisfaction on Destination Loyalty: An Structural Model. *Tourism Management*, 26(1), 45-56.

Yüksel, A. (2004). Shopping Experience Evaluation: A Case of Domestic and International Visitors. *Tourism Management*, 25, 751-759.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The main purpose of this research is to determine the destination shopping preferences of Bulgarian tourists visiting Kırklareli province and to measure their shopping satisfaction levels. In this context, the relevant destination was evaluated in terms of the demographic characteristics of the tourists, their shopping features and the features of the places where they went shopping.

Methodology

In the context of the purpose and scope of the research; although limited, it is possible to reach the studies (Çoban et al., 2015) in the literature which aimed to measure the shopping preferences and shopping satisfaction levels of tourist profiles (Boyacı et al. 1996) in terms of different and comprehensive dimensions in the tourism destinations. In order to prepare the questionnaire of the research, the study titled “*Midilli'den Ayvalık'a Gelen Turistlerin Alışveriş Tercihlerinin ve Alışverişten Memnuniyet Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma*” (Çoban et al., 2015) was used. On the basis of the relevant study, a Bulgarian questionnaire consisting of three parts was created to be applied to the participants.

Findings

The majority of the tourists were male (53%) and married (58,4%). Most of them were young and middle-aged (64,9%) and had education at high school level (46,7%). 21,6% of the tourists had their own workplace/did their own work and 20,5 % of them were retired. 46% of them had monthly income of 1001 € -2000 € (middle income level). Only 12% of the tourists stated that they came to the destination for the first time, although 88% of them stated that they visited the destination for the second, third or fourth time. 84% of the tourists coming to Kırklareli came to the destination daily. The rate of those who came to the destination for an overnight stay was 16%. According to the tourism data of the Ministry of Culture and Tourism in 2018, the average overnight stay of foreigners in the tourism operation and municipality certified accommodation facilities in the province has also been realized at the level of 1.5 nights (Ministry of Culture and Tourism, 2019). While 51% of the tourists visited the destination with their spouses and both their spouses and children, only 8% travelled alone. The primary purposes of the tourists visiting Kırklareli province were shopping (42%) and business (18%). The tourists chose Kırklareli as their destination because of their satisfaction with their previous experiences (34%) and exchange rate advantage between the currencies of the two countries (21%). Their prior experiences (51%), recommendations (17%) and local guides/resources (12%) were prominent in tourists' getting information about the destination. 82% of the tourists stated that they were generally satisfied with the destination, 80% intended to visit the destination again and 81% would recommend the destination to others.

Conclusion and Discussion

The majority of the tourists were male (53%) and married (58,4%). Most of them were young and middle-aged (64,9%) and had education at high school level (46,7%). 21,6% of the tourists had their own workplace/did their own work and 20,5% of them were retired. 46% of them had monthly income of 1001 € -2000 € (middle income level). Only 12% of the tourists stated that they came to the destination for the first time, although 88% of them stated that they visited the destination for the second, third or fourth time. 84% of the tourists coming to Kırklareli came to the destination daily. The rate of those who came to the destination for an overnight stay was 16%. According to the tourism data of the Ministry of Culture and Tourism in 2018, the average overnight stay of foreigners in the tourism operation and municipality certified accommodation facilities in the province has also been realized at the level of 1.5 nights (Ministry of Culture and Tourism, 2019). While 51% of the tourists visited the destination with their spouses and both their spouses and children, only 8% travelled alone. The primary purposes of the tourists visiting Kırklareli province were shopping (42%) and business (18%). The tourists chose Kırklareli as their destination because of their satisfaction with their previous experiences (34%) and exchange rate advantage between the currencies of the two countries (21%). Their prior experiences (51%), recommendations (17%) and local guides / resources (12%) were prominent in tourists' getting information about the destination. 82% of the tourists stated that they were generally satisfied with the destination, 80% intended to

visit the destination again and 81% would recommend the destination to others. 18% of the tourists stated that they were not generally satisfied with the destination, 20% did not intend to visit the destination again and 20% would not recommend the destination to others. The relationship and direction of the relationship between general satisfaction, intention to visit again, and positive recommendation are consistent with the relevant literature (Qu and Li, 1997; Duman and Öztürk, 2005; Yoon and Uysal, 2005; Ünlüönen and Tokmak, 2009; Seçilmiş, 2012; Moutinho vd., 2012; Vetirnev vd., 2013; Beqiri vd., 2014).

It has been determined that the tourists had low satisfaction regarding the authenticity/locality of the shopping place, the attitude of the staff at the shopping place, the suitability of the shopping place in terms of price, the location of the shopping place, the level of the shopping place to solve problems / the complaints, and the foreign language proficiency of the staff at the shopping place. The fact that enterprises, employees and local administrations in the province carry out constructive and positive studies on relevant issues will contribute to increasing the satisfaction of tourists. On the other hand, the tourists were satisfied with the availability of the shopping place, the guarantee given to the products and services by the shopping place and the reliability of the shopping place in terms of products and services at a high level. Finally the tourists were moderately satisfied with the features of the shopping place (decor, design, shelf arrangement, etc.), the opening time of the shopping place, the open time of the shopping place, the cleanliness and hygiene of the shopping place, the atmosphere and spaciousness of the shopping place, the variety of payment options in the shopping place, and the product and service quality of the shopping place.

ÇEKYA'DA NÜFUS DEĞİŞİMİ VE NÜFUSUN MEKÂNSAL DAĞILIMI

Araştırma Makalesi / Research Article

Uysal, A. (2020). Çekya'da Nüfus Değişimi ve Nüfusun Mekânsal Dağılımı. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 134-149.

Geliş Tarihi: 12.02.2020
Kabul Tarihi: 02.05.2020
E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet UYSAL
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü
ahmetuysal@nevsehir.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-5928-0516

ÖZ

Birçok açıdan kendine özgü özellikler gösteren Çekya, Orta Avrupa'nın özellikle Kadife Devrim sonrasında dikkat çeken ülkelerinden birisidir. Nispeten küçük yüzölçümüne rağmen bağımsızlığını kazandığı günden günümüze kadar birçok tarihsel olaya şahit olan ülkede bu değişimin izlerinin en güzel göstergelerinden birisi de nüfustur. Bu çalışmada, genel olarak, geçmişten günümüze Çek Cumhuriyeti'nin nüfus değişimi ve daha özelden günümüzde Çekya'nın nüfus özellikleri ve nüfusun mekânsal dağılımı ele alınmıştır. Açıkçası Çekya'daki nüfus değişimi tarihsel olaylarla doğrudan bağlantılıdır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında 1918 yılında bağımsızlığını kazanan Çekoslovakya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında topraklarının bazı bölümlerini kaybetmesi ve savaş esnasında Nazi Almanları ile işbirliği yapan Südetya Almanları'nın zorunlu göçe tabi tutulması Çekya'daki nüfus değişimini etkileyen en önemli olaylardandır. Soğuk Savaş döneminde ülkeye göç eden Vietnamlılar günümüzde Çek nüfus coğrafyasının bir diğer önemli niteliklerinden birisidir. Uzun yıllar kader birliği yapmış Çekler ve Slovaklar Kadife Devrim ile Kadife Boşanma denilen olayla ayrılıp yollarına ayrı devam etmişlerdir. Komünist rejim sonrasında günümüze kadar geçen otuz sene içinde serbest piyasa ekonomisine geçiş ve Avrupa Birliği'ne giriş ülkeyi etkileyen en önemli olaylardandır ve bu bağlamda özellikle küreselleşme denen olgunun izlerini nüfus üzerinde de görmek mümkündür. Bohemya, Moravya ve Silezya şeklinde üç tarihi bölgeye ayrılan Çekya idari olarak on dört bölgeye ayrılmıştır. Her tarihi bölgenin merkezi şehri aynı zamanda ülkenin en kalabalık şehridir. Buna göre Bohemya Bölgesi'nin merkezi şehri ve aynı zamanda ülkenin de başkenti olan Prag ülkenin nüfusu en fazla olan şehriken, peşinden sırasıyla Moravya'nın merkezi şehri Brno ülkenin ikinci büyük şehri, Silezya'nın merkezi şehri olan Ostrava ülkenin üçüncü büyük şehridir. Aynen şehirlerin sıralanışında olduğu gibi bu bölgelerin yüz ölçümü, nüfus miktarı ve gelişmişlik düzeyleri arasında paralellik vardır

Anahtar Kelimeler: Çekya, Nüfus Değişimi, Mekânsal Dağılım.

POPULATION CHANGE AND SPATIAL DISTRIBUTION IN CZECHIA

ABSTRACT

Czechia, one of the most remarkable countries of Central Europe, has witnessed many historical events since its independence. In this respect, population is an essential element in social science to grasp the change of society and historical events. The aim of this paper is to examine the population change of Czech Republic, and in particular the features of Czech population and spatial distribution of the population. It is significant to note that the population change of Czech Republic is directly related to historical events. For instance, The fact that Czechoslovakia, which gained its independence in 1918 after the First World War, had lost some parts of its territory after the Second World War and the forced migration of Sudeten Germans who cooperated with Nazi Germans during the war is one of the most important events affecting the population change in Czech Republic. Vietnamese people, who immigrated to the country during the Cold War, is another important feature of the population geography of Czech Republic. Besides, the fact that Czechia and Slovakia had gone to diverse way after Velvet Divorce is another crucial event in the history of these two countries. Transition

to the free market economy and entry to the European Union in the last thirty years since the post-communist regime are among the most important events seen the influences on the population of Czechia. Although Czech Republic divided into three historical regions such as Bohemia, Moravia and Silesia, it has fourteen administrative regions. Bohemia, which is largest historical region of Czech land, has more crowded cities than Moravia and Silesia. The top three major cities of Czech Republic are Prague, Brno and Ostrava.

Keywords: Czechia, Population Change, Spatial Distribution.

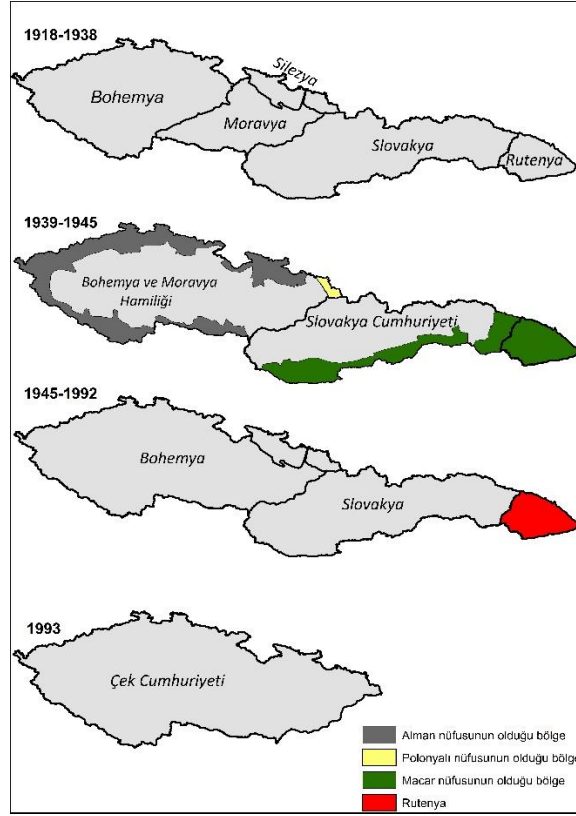
1. GİRİŞ

Orta Avrupa'nın turistik bakımdan en çekici ülkelerinden birisi olan Çekya, özellikle "Budapeşte-Viyana-Prag" üçgeninde en çok uğranılan güzergâhlardan birisidir. Nasıl günümüzde turistik olarak bu üç güzergâhın yolu kesişiyorsa tarihin çoğu döneminde de kesişmiştir. Hatta denilebilir ki bu şehirler birçok açıdan iç içedir. Örneğin, Çekler ve Slovaklar Birinci Dünya Savaşı'na kadar Avusturya Macaristan İmparatorluğu hâkimiyetinde yaşamıştır. Bu iki kader birliği yapmış milletin hikâyesine bakılırsa Prag yani Çekler Viyana'nın etkisinde, Bratislava yani Slovaklar Budapeşte'nin etkisinde yaşamıştır. Geçmişten günümüze, özellikle Kadife Devrim'in otuzuncu yıl dönümünün yaşandığı günümüzde, belki de, soğuk savaş döneminin birçok konuda özgünlüğe sahip ülkesi bu tarihsel süreçlerden en çok etkilenen ülkelerden birisidir. Hem post-komünist dönem diye ifade edilen dönemde hem de daha önceki tarihsel süreçlerden en çok da ülkenin nüfusu etkilenmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlığını kazanan Çeklerin nüfusu bu dönemden günümüze kadar savaş, zorunlu göç, toprak kaybı gibi birçok olaydan etkilenmiştir. O yüzden Çekya'da nüfus değişimi ele alınırken tarihsel boyutu mutlaka göz önünde bulundurmak gerekir. Açıkçası, tarihsel olayların nüfus değişimine etkilerini göz önüne almak hem Çekya'daki nüfus değişiminin derinliğini kavramada hem de Çek Beşeri Coğrafyası'na dair daha kapsamlı okumalar için imkân sunabilir. Bu çalışma Çekya'nın geçmişteki nüfusu ve Çekya'nın günümüzdeki nüfusu şeklinde iki genel başlığa ayrılmış olsa da, elbette geçmişten günümüze bir akış olduğu ve bu akışın nüfus değişimi bağlamında değerlendirileceği ifade edilmelidir. Bir diğer hususu ifade etmek gerekirse o da ülke ismine dair meseledir. Resmi olarak ülkenin adı Çek Cumhuriyeti'dir ve bu isim gündelik dilde de yaygın bir şekilde kullanılır. Ancak 2016 yılında ülke adının Çekya şeklinde kullanılması devlet politikası olarak teşvik edilmektedir. Bu yazıda da hem gündelik dilde yaygınlaştığı için hem de Türkçe'ye uygun olduğu için Çekya adı tercih edilmiştir.

2. ÇEKYA'DA NÜFUSUN TARİHSEL DEĞİŞİMİ

Hemen başlangıçta söylemek gerekirse, Çekya'nın geçmişten günümüze nüfus değişimi kavrayabilmek için Çekya ve Slovakya devletlerinin tarihini iyi bilmek; daha doğru bir ifadeyle, bu iki ulusun yapmış olduğu kader birliğini göz önüne almak gereklidir. Öyle ki, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı verdikleri bağımsızlık mücadelesi 1918 yılında birlikte kurdukları Çekoslovakya Cumhuriyeti ile sonuçlanan bu iki ulusun bir devlet çatısı altında birlikteliği 1991 yılındaki "Kadife Boşanma"ya kadar devam etmiştir. Yani Çek ve Slovak tarihi denildiği zaman iki milletin tarihine eş zamanlı bakmak ya da Çekoslovakya tarihini daha ayrıntılı bir şekilde incelemek gereklidir. O yüzden çalışmanın bu bölümünde her ne kadar Çek Cumhuriyeti nüfusunun tarihsel değişimi ele alınsa da kaçınılmaz olarak Slovak nüfustan da bahsedilecektir.

Şekil 1: Çekya'nın Tarihsel Değişimi

Bir başka husus ise nüfusu etkileyen birçok faktör olmasına rağmen nüfusun tarihsel değişimi söz konusu olduğu zaman siyasi gelişmelerin dolayısıyla siyaset tarihinin belirleyici faktör olarak daha çok öne çıkmasıdır. Bu bağlamda 1918 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan ayrılarak bağımsız bir devlet olması Çek ve Slovak tarihini etkileyen en önemli olaydır. Ayrıca Çekoslovakya'nın tarihinde 1945, 1948, 1968, 1989 ve 1991 yıllarında olan olaylar nasıl tüm ülkeyi etkilemişse nüfusu da büyük ölçüde etkilemiştir. Bu açıdan Çek nüfusunun tarihsel değişimini daha iyi görebilmek için Çek siyasi tarihindeki önemli olayları referans alarak dönemlere ayırmak faydalı olacaktır.

Tablo 1: Çek Cumhuriyeti'nin Siyasal Tarih Dönemleri

<p>1918-1938 yılları</p> <p>Çekoslovakya Cumhuriyeti/<i>Birinci Çekoslovak Cumhuriyeti</i>, (1918-1938)</p> <p>Münih Antlaşması (1938)</p> <p>1939-1945 yılları</p> <p>Çek-Slovak Cumhuriyeti/<i>İkinci Çekoslovak Cumhuriyeti</i> (1938-1939)</p> <p>Alman İşgali (1939-1945)</p> <p>1945-1992 yılları</p> <p>Çekoslovakya Cumhuriyeti/<i>Üçüncü Çekoslovak Cumhuriyeti</i> (1945-1938)</p> <p>Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyeti (1960-1990)</p> <p>Kadife Devrim (1989)</p> <p>Çek ve Slovak Federe Cumhuriyeti (1990-1992)</p> <p>1992-günümüz</p>
--

Çekya'nın tarihi dört döneme ayrılabilir (Tablo 1 ve Şekil 1). Birinci dönem, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avusturya Macaristan İmparatorluğu'ndan ayrılıp Slovaklarla beraber Çekoslovakya Cumhuriyeti'ni kurulduğu dönem (1918-1938); ikinci dönem, İkinci Dünya Savaşı esnasındaki dönem (1939-1945); üçüncü dönem, Soğuk Savaş dönemindeki Sosyalist Çekoslovakya dönem ve dördüncü dönem (1945-1992) ve Sosyalist rejimler sonrası Çek ve Slovakların ayrılarak iki bağımsız devlet olarak devam ettiği dönem (1992-günümüz).

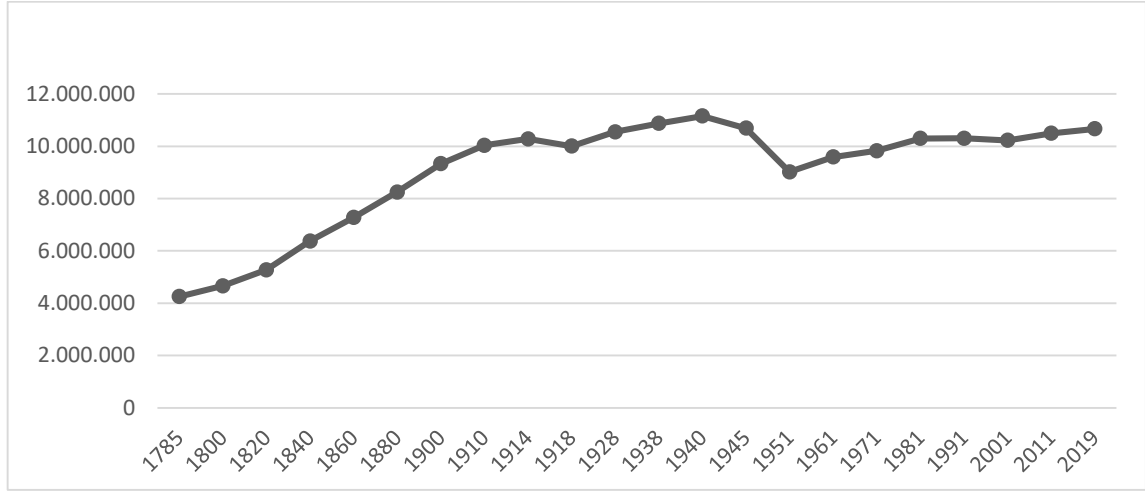
Bütün bu tarihsel dönemlerdeki nüfus değişiminin sebepleri haricinde geçmişten günümüze sayısal olarak bakılacak olursa, Çek İstatistik Ofisi'nin verilerine göre, Çekya'nın 5. Yüzyıldaki nüfusu 350-500 bin arasında olduğu tahmin edilmektedir. Sırasıyla, 1050'de 680 bin, 1200'de 1,235 bin, 1400'de 2,800 bin-3,270 bin, 1500'de 1,625 bin-2,000 bin, 1600'de 2,000 bin-2,440 bin, 1700'de 2,527 bin-2,725 bin, 1800'de 4,659 bin, 1900'de 9,333 bin olduğu tahmin edilmektedir. Savaş sonrası bağımsızlığını kazanan Çekoslovakya'nın günümüzde Çek topraklarında kalan yerlerinin nüfusu 10, 004,335'dir ve günümüzde bu rakam 10, 668, 641'e ulaşmıştır (Cravens, 2006) (Tablo 2 ve Şekil 2)

Tablo 2: Çekya'nın Yıllara Göre Nüfusu

Yıllar	Nüfus	Yıllar	Nüfus
1785	4.250.000	1938	10.877.442
1800	4.659.000	1940	11.159.539
1820	5.272.791	1945	10.692.912
1840	6.378.071	1951	9.023.170
1860	7.277.801	1961	9.588.016
1880	8.252.040	1971	9.830.602
1900	9.333.853	1981	10.303.208
1910	10.035.575	1991	10.308.682
1914	10.283.486	2001	10.224.192
1918	10.004.335	2011	10.496.672
1928	10.549.221	2019	10, 668, 641

Kaynak: Çek İstatistik Ofisi (Český statistický úřad)

Şekil 2: Çekya'nın Yıllara Göre Nüfus Değişimi

I. Dünya Savaşı'na girmeden önce Avusturya-Macaristan hâkimiyeti altında bulunan Modern Çekoslovakya'yı oluşturan Bohemya, Morevya ve Silezya'nın 1910 yılında 10 milyon nüfus içinde konuşulan dillere göre ayrımı bize bölgenin etnik yapısı hakkında bilgi verir. Buna göre nüfusun % 62.9'u Çekçe, % 34.6'ı Almanca, % 1.6 Polonyaca dilini konuşmaktadır. 1918 yılında bağımsız bir devlet olan Çekoslovakya öncesinde Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun özerk bir bölgesiydi. I. Dünya Savaşı'nda İttifak Devletleri safında savaşa katılan Avusturya Macaristan'ın bünyesinde bulunan Çekler ve Slavlar bu savaşı fırsat bilerek İtilaf Devletleri'ni destekleyen politikalar benimsemişti. Savaş sonrasında İtilaf Devletleri'nin galip gelmesiyle beraber bağımsızlığını kazanan Çekler ve Slovaklar nispeten tarihsel bölgelerinden daha büyük toprağa sahip olmuşlardır. Eski Avusturya-Macaristan İmparatorluğu topraklarının beşte biri bağımsızlık ile beraber Çekoslovakya sınırları içinde kalırken imparatorluk nüfusunun dörtte biri de Çekoslovakya nüfusu oluşturmuştur. Ayrıca Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun endüstriyel alanlarının üçte ikisi de yeni devlete miras kalmıştır. Batısı doğusuna göre daha zengin olan Çekoslovakya'da 1921 yılı nüfusu 13.374.364 kişidir. Bu nüfusun yaklaşık 7 milyonunu Çekler, 2 milyonunu Slovaklar, 3 milyonunu Almanlar, 750 binini Macarlar, 500 binini Rutenyalılar ve 80 binini Polonyalılar oluşturmaktadır (Mahoney, 2011). Çekoslovakya nüfusunun mekânsal dağılımı denilince ülkenin tarihi bölgeleri göz önüne alınmalıdır. Çekoslovakya kurulduğunda beş tarihsel bölgeden oluşmuştur. Bunlar, Bohemya, Slovakya, Moravya, Silezya, Karpatlar Rutenyası (*Podkarpatská Rus*). Toplam 13 milyon nüfusun yüzde 49'u Bohemya'da, yüzde 22'si Slovakya'da, yüzde 19.6'sı Moravya'da ve geri kalan yüzde 9.4'lük nüfus ise Silezya ve Rutenyada bulunmaktadır. Çekoslovakya sınırları içinde kalan günümüz Çek Cumhuriyeti topraklarının devletin ilk kurulduğu yıllardaki nüfusuna bakılacak olursa, Çekya'nın 1921 yılındaki nüfusu 10.005.734 kişi olan nüfusun etnik dağılımı şöyledir (Tablo 3); Nüfusun 6.758.983 kişi ile yüzde 67.5'i Çek, Moravyalı ve Silezyalı; 3.061.369 kişi ile yüzde 30.6'sı Alman; 103.521 kişi ile yüzde 1'i Polonyalı, 35.699 kişi ile yüzde 0.4'ü Yahudi'dir (Cravens, 2006).

1930 yılında Çekoslovakya'da nüfusun yüzde 73.5'i Katoliklik, yüzde 7.6'sı Protestanlık, yüzde 5.3'ü Çekoslovak Kilisesi, yüzde 3.9'u Yunan ve Ermeni Kilisileri, yüzde 2.4'ü Yahudilik, yüzde 1 Ortodoks Kilisesi'ne üye iken yüzde 5.8'in dini bağlılığı yoktur (Toma ve Raban, 1975). II. Dünya Savaşı'nda zorunlu göçe tabi tutulan Almanların hemen hemen hepsi Katolik olduğu için 1945 yılında ülkedeki 3 milyona yakın Katolik nüfus azalmıştır. Ayrıca 1930 yılında 250 bin olan Yahudi nüfusu ülkedeki Nazi işgali döneminde katliam ve sürgün sebebiyle epey azalmıştır (Beeson, 1982).

Birinci Çekoslovak Cumhuriyeti denilen dönemde (1918-1938) demokratik ve nispeten refah seviyesi yüksek yıllar geçiren bu yeni devlet II. Dünya Savaşı'ndan olumsuz etkilenen devletlerden birisidir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Çekoslovakya nüfusundaki en önemli değişimi ülke sınırları içindeki yaklaşık 3 milyon Alman nüfusun 1945 ve 1947 yıllarında zorunlu göçe tabi

tutulmasıdır. Savaş öncesi Çekoslovakya'sında toplam 3 milyon Alman nüfusun büyük bir çoğunluğu Bohemya'nın kuzeyi ve batısında ve Moravya'nın kuzeyinde bulunan Südetya Bölgesi'nde yaşardı. Südet Almanları ya da Bohemyalı Almanlar denilen bu azınlık grup savaş esnasında Nazi Almanya'sına katılmak istemiştir ve bu bağlamda faaliyetler yapmıştır. II. Dünya Savaşı esnasında Almanlar ile Çekoslovaklar arasında en tartışmalı bölge olan Südetya Bölgesi Nazi Almanya'sına katılmışken savaş sonrasında Çekoslovaklar bu bölge ağırlıklı olmak üzere ülkedeki yaklaşık 3 milyon Alman'ı Almanya'ya ve Avusturya'ya sürüp boşalan yerlere Çek nüfusunu yerleştirmiştir. Bunun haricinde II. Dünya Savaşı sonrasında Çekoslovakya sınırları içinde olan Rutenya'nın Sovyetler Birliği'ne katılmasıyla ülke nüfusunda 600 bin kişi daha azalmıştır (Thirring, 1942).

Çekoslovakya kurulduktan sonra 1921 yılında yapılan nüfus sayımına göre, 10.005.734 kişi olan nüfusun etnik dağılımı şöyledir: Nüfusun 6.758.983 kişi ile yüzde 68.4'ü Çek, Moravyalı ve Silezyalı; 3.061.369 kişi ile yüzde 30.3'ü Alman; 103.521 kişi ile yüzde 0.7'si Polonyalı, 35.699 kişi ile yüzde 0.4'ü Yahudi'dir. Bu oran II. Dünya Savaşı'na kadar böyle devam etmiştir (Tablo 3). Ancak savaş sonrasında nüfusta ciddi değişiklikler olmuştur. 1950 yılında Çekya'nın nüfusu 8.896.133'tür. Bu nüfusun 8.343.558 kişi ile yüzde 93.9'u Çek, Moravyalı ve Silezyalı; 159.938 kişi ile yüzde 1.8'i Alman'dır. Alman nüfusunun düşüş sebebi II. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşananlardır. Şöyle ki; Birinci Cumhuriyetin kurulmasından sonra sorunsuz bir şekilde yaşayan Alman nüfustan 1929 yılı tüm dünyada yaşanan ekonomik kriz ile beraber farklı sesler çıkmaya başlamıştır. II. Dünya Savaşı başlamadan önce Nazi Almanyası bu bölgede hak iddia etmiştir. 1938 Münih Antlaşması ile Müttefik Devletlerin Çekoslovakya'yı yalnız bırakmasıyla Hitler Südetya Bölgesi'ni ve ülkenin yaklaşık üçte birini işgal etmiştir. Ayrıca Hitler'in Slovakya'ya bağımsızlık vaadinde bulunması Çekler ve Slovaklar arasında açmanın yanında Slovakları da kukla bir toplum konumuna getirmiştir. Savaş sonunda Südetya Almanları Nazilerin yanında yer aldığı için bu bölgede yaşayan Almanlar zorunlu göçe tabi tutulmuştur.

Tablo 3: Çekya'nın Yıllara Göre Nüfus Değişimi

Etnisite	1921	1991	2001	2011
Çek, Moravyalı, Silezyalı	68.4	94.8	93.8	69.4
Çek	-	81.2	90.1	64.3
Moravyalı	-	13.2	3.6	5.0
Silezyalı	-	0.4	0.1	0.1
Slovak	0.1	3.1	1.8	1.4
Alman	30.3	0.5	0.4	0.2
Polonyalı	0.7	0.6	0.5	0.4
Diğer	0.5	1.0	3.5	3.3
Cevap Vermeyen	-	-	-	25.3

Kaynak: Zemepis Ceske Republiky, 2016

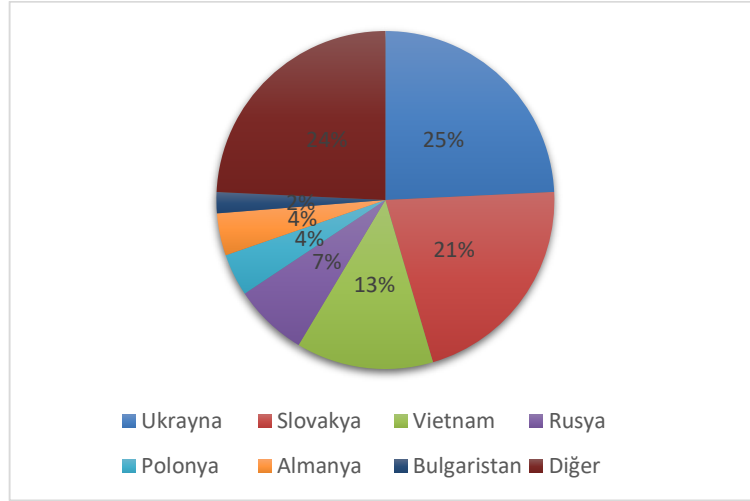
Çek ve Slovaklar tarih boyunca kader birliği yapmış iki millet olarak kabul edilir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra iki ulusun kurduğu devlet olan Çekoslovakya 1991 yılına kadar devam etmiştir. Geçmişte Çekya nüfusu denildiği zaman bugünkü Çekya sınırları içindeki nüfus kastedilmektedir. Örneğin 1991 yılında iki ulus ayrılmadan önce toplam nüfus 15.6 milyon iken bu nüfusun yaklaşık 10 milyonunu Çekya'nın, 5 milyonunu da Slovakya'nın nüfusedir. Çekya'nın dördüncü dönemi denilen Kadife Devrim sonrasında günümüze kadarki nüfus değişimi ikinci bölümde ele alınacaktır.

3. ÇEKYA'DA GÜNÜMÜZDEKİ NÜFUS ÖZELLİKLERİ VE NÜFUSUN MEKÂNSAL DAĞILIMI

Çek İstatistik Ofisi'nin Haziran 2019 verisine göre Çekya'nın nüfusu 10, 668, 641'dir. Yirminci yüzyıl başında ülke bağımsız olduğu zamanki nüfusu yaklaşık 9 milyon olmasına rağmen hâlâ nüfusunun aynı bantta olmasının sebepleri Çekya'nın nüfusunun tarihsel gelişimi başlıklı bölümde ele alınmıştır. Bu tarihsel sebeplere ilaveten Çekya nüfus artışı düşük olan bir ülkedir. 2017 yılı nüfus verilerine göre Çekya'da doğumlar 114, 789 kişiyken ölümler 111,443'tür. Buna göre doğumların oranı binde 10,8 iken ölüm oranı binde 10,5'tir. Bunun sonucu olarak 2017 verilerine göre doğal nüfus artışı binde 0.3'tür. Genel olarak doğal nüfus artış oranı dünyada düşük olan ülkelerden biridir. Hatta Çek Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra 1994 ile 2005 yılları arasında nüfus artış hızı negatif seviyededir. 2006 yılından itibaren nüfusun doğal artış oranı pozitif seviyeye gelmiştir. İstisna olarak 2013 yılında çok az da olsa doğal nüfus artış hızı eksi seviyededir. Sonuç olarak Çekya doğal nüfus artış hızı düşük olan bir ülkedir.

Çekya'da nüfusun yaş aralığına bakıldığında zaman, Çekya'da toplam nüfus içinde 0-14 yaş aralığında olan nüfus 1,670,677 (yüzde 15.2), 15-64 yaş aralığında olan nüfus 6, 899, 195 (yüzde 65.7) ve 65 ve üstü yaşa aralığında olan nüfus 2,040,183 (yüzde 19.1)'tür. Çekya'da ortalama yaş 42.2'dir. Ayrıca ortalama yaş kadınlarda 43.6 iken erkeklerde 40.8'dir. Çekya'da kadın nüfus 5,390,791 iken erkek nüfus 5,219,721'dir. Oransal olarak bakılırsa kadın nüfusun oranı yüzde 51 iken, erkek nüfusun yüzde 49'dur. Kadın nüfus nispeten erkek nüfusuna göre daha fazla olsa ülke genelinde kadın-erkek nüfusunun birbirine yaklaşık olduğu söylenebilir. Çekya'nın bütün bölgelerinde ülke genelinde olduğu gibi çok az da olsa kadın nüfus erkeklerden daha fazladır. Çekya'da ortalama yaşam süresi toplamda 78.9'dur. Bu sayı kadınlarda 82.1 iken erkeklerde 76'dır.

Şekil 3: Çekya'da Yabancı Nüfusun Dağılımı (%)

Çekya'da 1991'inden günümüze kadar az da olsa artan doğum oranlarına ilaveten nüfus artışını etkileyen en önemli husus yabancı nüfusun artışıdır. Kadife Devrim sonrası yabancı nüfus ile günümüzdeki yabancı nüfusu kıyasladığımızda 1994'te 104,343 olan yabancı nüfus 2018 yılında 564,354'e ulaşmış beş misli artmıştır (Şekil 3). 2001 yılında 124.668 olan yabancı nüfus 2011 yılında 449,450'ye ulaşmıştır. 2011 nüfus sayımına göre göç ile gelen yabancı nüfusun dağılımı sırasıyla şöyledir: 117,810 kişi Ukraynalı, 84,380 kişi Slovakyalı, 53,110 Vietnam, 36,055 Rus, 20,780 Alman, 17,856 Polonyalı. Nüfus sayımına göre Çekya'da 182 ülkeden de insan yaşamaktadır. 2018 yılı verilerine göre Çekya'daki yabancı nüfus 564, 345'e ulaşmıştır ki bu nüfus toplam nüfusun yüzde 5.1'ini oluşturmaktadır. Çekya'daki en fazla yabancı nüfusun geldikleri ülkelere göre dağılımı şöyledir: 131,302 kişi Ukraynalı; 116,817 kişi Slovakyalı; 61,097 kişi Vietnamlı; 38,033 kişi Rusyalı; 21,279 kişi Polonyalı; 21,267 kişi Almanyalı; 15, 593 kişi Bulgaristanlı; 14,684 kişi Romanyalı; 9,510 kişi ABD'li, 9,075 kişi Moğolistanlı; 7,485 kişi Çinli ve 7,093 kişi İngiltereli'dir.

Verilere bakıldığında Çekya'daki en fazla yabancı topluluklar Ukrayna, Rusya ve Polonya gibi eski Sovyet Dönemi Slav ülkeleridir. Asya'dan en büyük göçmen grubu ise Vietnam'dandır. Bununla beraber Çin ve Moğolastitan da göçmenler diğer Asya grubu ülkelerini oluşturur.

Bu noktada Çekya'daki Vietnamlılara ayrı bir paragraf açmak gerekmektedir. 1950 tarihinde Çekoslovakya Cumhuriyeti ve Vietnam Demokratik Cumhuriyeti ülkeleri diplomatlarının bağlantı kurmasından sonra, Ağustos 1955 tarihinde iki ülke arasında imzalanan anlaşma gereğince birçok Vietnamlı genç Çekoslovak Cumhuriyeti ve daha sonra da Çekoslovak Sosyalist Cumhuriyeti'nde eğitim görmüştür (Müllerová, 1998). Daha sonraki yıllarda, 1967-1989 yılları arasında işçi alım programı ile ülkedeki Vietnamlıların sayısı artmıştır (Alamgir, 2013). Komünist rejim döneminde Vietnam'dan Çekya'ya gelenlerle beraber Çekya'da hatırı sayılır bir Vietnam Diasporası oluşmuştur ve çoğu diaspora çalışmalarında görüldüğü gibi Çekya'daki Vietnamlılara dair kimlik, aidiyet, uyum, suç gibi konular göç çalışmalarının önemli konularındandır (Nožina, 2010; Hüwelmeier, 2015).

Çekya'daki azınlık nüfus denilince bir diğer olgu da Çekya'daki Romanlardır. 1991 nüfus sayımlarına göre Çekoslovakya'daki Roman nüfusun 80,627'si (toplam nüfusun %1.5) Slovakya'da, 32,903'ü (toplam nüfusun % 0.3'ü) Çekya kısmında bulunmaktadır. Ancak bağımsız çalışmalar bu sayının daha fazla olduğunu ifade edip Çekya'daki Roman nüfusun 250 bin civarında olduğunu iddia eder (Vermeersch, 2003). Roman nüfusun Çekya'daki algısı, uyum ve Roman nüfusa karşı ayrımcılık dikkat çeken önemli konulardır (Cviklova, 2015).

Çek İstatistik Ofisi'nin verilerine göre 1994 yılında Çekya'da Türk sayısı 223 iken bu sayı 2018 yılında 3,105'e ulaşmıştır. Geçmişten günümüze Çekya'daki Türk nüfusa bakılacak olursa 1994'te 223, 1995'te 281, 1996'da 344, 1997'de 326, 1998'de 392, 1999'da 389, 2000'de 329, 2001'de 334, 2002'de 380, 2003'de 422, 2004'te 520, 2005'te 635, 2006'da 807, 2007'de 975, 2008'de 1,100, 2009'da 1,212, 2010'da 1,377, 2011'de 1,494, 2011'de 1,494, 2012'de 1,489, 2013'de 1,669, 2014'de 1,620, 2015'te 1,664, 2016'da 2,163, 2017'de 2,699 ve 2018'de 3,105. Bu verilere göre diğer azınlık gruplara göre Çekya'daki Türk nüfusu oldukça azdır.

Ülkede bulunan toplam yabancıların 178.177'si Prag'da yaşamaktadır. Toplam nüfusun yaklaşık yüzde 17'si yabancılardan oluştuğu için Prag bu özelliği ile ülkenin en kozmopolit şehridir. Yabancı nüfusun ikinci yoğun olduğu yer 55.928 kişi ile Prag çevresini saran Merkezi Bohemya iken üçüncü bölgesi ise 37,724 kişi ile ülkenin en büyük ikinci şehri Brno'nun olduğu Güney Moravya Bölgesi'dir.

Çekya'daki nüfusun dini özelliğine bakılırsa, ülkede ateist nüfusun fazla olduğu gözlenmektedir. 2011 nüfus sayımı verilerine göre, din ile ilgili soruya nüfusun yüzde 44.7'si bir cevap vermemiştir. Yüzde 34,5'ise bir dine inanmadığını ifade etmiştir. Yüzde 6.8'i belli bir din ile nitelendirilmese de inançlı olduğu ifade etmiştir. Nüfusun yüzde 12,6'sı ise kendini Hristiyan olarak tanımlamıştır ki bu oran içinde en yükseği yüzde 10,4 ile Katolik nüfus oluşmaktadır. Nüfusun yüzde 7 civarı ise kendini diğer dinler kategorisinde olarak ifade etmiştir. Bütün bu verilerden hareketle denilebilir ki Çekya'da güçlü bir sekülerleşme süreci ve ateizm vardır (Spousta, 2002). Geçmişten günümüze kiliseye devam edenlerin sayılarının azaldığı ve kendilerini ateist ya da hiçbir dine inanmıyorum diyenlerin sayısının yükseldiği gözlemlenmektedir (Tablo 4) (Hamplová ve Nešpor, 2009).

Tablo 4: Çekya'daki Nüfusun Dinlere Göre Dağılımı

	1950		1991		2001	
Katolik Klisesi	6,792,046	% 76	4,021,385	39,0	2,740,780	% 26.8
Protestan Klisesi	401,729	% 4.5	203,996	% 2.0	117,212	% 1.1
Çekoslovak Hutsi Klisesi	946,813	% 10.6	178,036	% 1.7	99,103	% 1.0
Diğer Kliseler	212,694	% 2.4	105,661	% 1.0	81,859	% 0.8
Ateist	519,962	% 5.8	4,112,864	% 39.9	6,039,991	% 59.0

Toplam	8,896,133	% 100.0	10,302,215	% 100.0	10,230,060	% 100.0
--------	-----------	---------	------------	---------	------------	---------

(Hamplova ve Nespor, 2009)

Diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi (Creighton, 2014) Çekya nüfusu denilince ilk dikkat çeken olgulardan birisi de nüfusun yaşlanmasıdır. Nüfusun yaşlanmasının temel sebebi düşük doğum oranları ve ortalama yaşam süresinin uzamasıdır. Dufák ve Minarek'in (2009) Çekya'daki yaşlı nüfusun bölgesel perspektifle analizini yaptığı çalışmasında Çekya'daki yaşlı nüfus dağılımının bölgesel düzeyde benzerlik gösterdiği ve yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranının arttığını göstermiştir. Bu çalışmada, 2007 yılındaki toplam 10,381,130 nüfusun 1,476,923'ü 0-14 yaş arası; 7,391,373 15-64 yaş arası; 1,512,834'ü 65 yaş üstü aralığında bulunmaktadır.

Svatošová (2010) Çekya ile diğer Avrupa ülkelerinin demografik gelişimini kıyasladığı çalışması Çekya nüfusunun diğer Avrupa ülkelerine göre durumunu göstermesi bakımından dikkate değerdir. 2008 yılı nüfus verilerinin esas alındığı bu çalışmada, nüfus gelişimini değerlendirmek için yedi gösterge ele alınarak nüfus gelişimi indeksi hesaplanmıştır. Bu kriterler, doğal nüfus artışı, toplam nüfus artışı, doğum sayısı, kadın ve erkeklerin ortalama yaşam süreleri, genç nüfusun bağımlılık oranı, yaşlı nüfusun bağımlılık oranı ve yaş indeksi. Her kriter her ülkede farklılık göstergese de yine de genel olarak hesaplanan nüfus gelişmesi ile paralellik göstermektedir. Bütün bu kriterler göz önüne alınarak yapılan hesaplamada tüm Avrupa ülkeleri dört gruba ayrılmıştır ve nüfus gelişimi en yüksek ülke İrlanda ve Fransa'dır. Çekya ise ikinci gruptadır. Birinci grupta, İrlanda ve Fransa; İkinci grupta Kıbrıs, Malta, Hollanda, İngiltere, Danimarka, Slovakya, Lüksemburg, Belçika, İsveç, İspanya ve Çek Cumhuriyet; üçüncü grupta İtalya, Polonya, Finlandiya, Portekiz, Slovenya, Litvanya, Avusturya; dördüncü grupta Romanya, Litvanya, Yunanistan, Estonya, Almanya, Macaristan ve Bulgaristan bulunur. Aynı kriterler Çekya'nın bölgelerine uygulandığında birinci grupta, Merkezi Bohemya; ikinci grupta, Liberec Prague, Pilsen, Ústí, Karlovy Vary, Pardubice, South Moravia; üçüncü grupta Güney Bohemya, Vysočina Hradec Králové, Olomouc, Moravia-Silesia, Zlín bölgeleri bulunmaktadır (Svatošová, 2010).

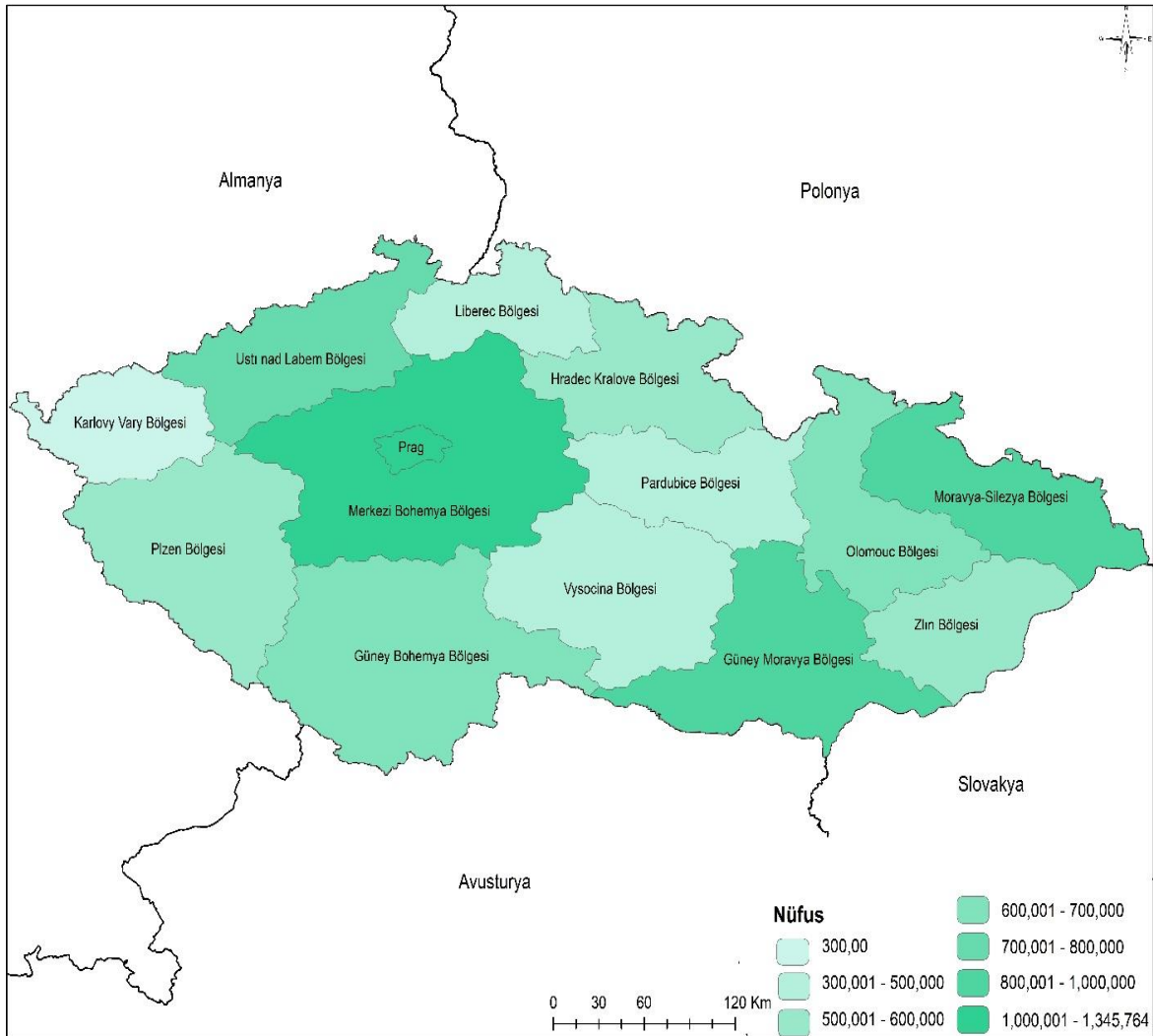
Svatošová (2013) Çekya'daki nüfusun yaşam koşulları esas alarak bölgesel farklılıkları ortaya çıkardığı çalışmasında 2005-2010 yılları arasında bölgesel gelişmişlik düzeyinde pek bir değişim olmadığı sonucuna ulaşmıştır. En iyi durumun Vysočina and Jihočeský'de, en kötü durum Moravskoslezský and Ústecký'tedir. Ayrıca Karlovarský and Pardubický bölgelerinin durumu görece olarak daha iyileşirken Středočeský and Jihomoravský bölgelerinin durumu daha olumsuz olmuştur.

Çek nüfusunun bir diğer önemli olgusu da uluslararası öğrenci hareketliliğidir. Yine benzer süreçlerde olduğu gibi hem küreselleşme hem de komünizm sonrası liberal döneme geçişe bağlı olarak Çekya uluslararası öğrenciler için çekim merkezi olmaya başlamıştır (Weibl, 2015). 2018 yılı verilerine göre Çekya'da 43,517 uluslararası öğrenci bulunmaktadır. Çekya'daki yabancı nüfus sayısı 570 bin olduğuna göre toplam yabancı nüfusunun yüzde 5'ini yabancı öğrenci nüfusu oluşturmaktadır. 2001'de Çekya'da yalnız 9 bin yabancı öğrenci varken 2010 yılında bu rakam 38 bin, 2015 yılında Çekya'da 42 bin civarına ulaşmıştır. Bu öğrencilerin yüzde 14'ü lisans seviyesinde öğrencilerdir. 2018 yılında uluslararası öğrencilerin sayısı 43, 517'e ulaşmıştır. Çek eğitiminin Bologna sürecine katılımından sonra Avrupa ülkelerinin dışından Çekya'ya gelen öğrenci sayısı artmıştır. Çekya'da uluslararası öğrenci sayısı artmasına rağmen bu öğrencilerin yaklaşık yarısı komşu Slovanya'dandır. 2015 yılında Çekya'daki Slovak öğrenci sayısı 22,224 iken, 2016'da 22,178'dir. 2017 yılında biraz düşen sayı 21,481'dir. Uluslararası öğrencilerin yaklaşık dörte biri Rusya (5.900), Ukrayna (2.900) ve Kazakistan (1.600) gibi eski Sovyet rejimi ülkelerdendir. Çekya'dan dışarı giden öğrencilere bakıldığında Çekya'dan en çok gidilen ülke ile Çekya'ya en çok öğrenci gelen ülke arasında benzerlik söz konusudur. 2011 yılında, 4,979 Çek öğrenci eğitim için Slovakya'ya gitmiştir. Bunun haricinde Çek öğrencilerin yükseköğrenim için en çok tercih ettiği ülkeler Almanya, İngiltere, ABD ve Fransa'dır. Bu altı destinasyon Çekya'dan dışarı giden tüm uluslararası öğrencilerin yüzde 80'ini oluşturmaktadır. Diğer bir mesele ise uluslararası öğrencilerin ülke içindeki dağılımıdır. En çok uluslararası öğrencilerin olduğu şehir Prag ve Brno'dur (Liu 2018).

AB'nin 2014 yılı istatistiğine göre ülkeye gelen Erasmus popülaritesi bakımından Çekya Avrupa ülkeleri içinde on ikinci sıradadır. 2018 yılında Çekya'ya gelen Erasmus öğrenci sayısı 10.839'dur. 2015'te yaklaşık olarak 8 bin olduğu göz önüne alınırsa bu miktarın yüzde 30 civarında arttığı söylenebilir. Slovakya, İspanya, Fransa, Türkiye, Almanya'dan öğrenciler Çekya'ya Erasmus için gelen öğrenciler arasında ilk sıradadır. Yabancı öğrencilerin tercih ettiği üniversiteler arasında Prag'daki Karl Üniversitesi ve Çek Teknik Üniversite, Brno'daki Masaryk Üniversitesi başı çekmektedir. Çekya'dan dışarı giden Erasmus öğrenci sayısı ise yaklaşık 8 bindir. Çek öğrenciler daha çok Slovakya, Almanya, Avusturya, İngiltere gibi ülkeleri tercih etmektedir.

Küreselleşme ile beraber özellikle küresel şirketlerde çalışanların nüfus hareketleri günümüzün en önemli olgularından birisidir. Çekya'nın Kadife devrim sonrasında serbest piyasa ekonomisine geçişi ve daha sonra Avrupa Birliği'ne girmesi ile birlikte bu Çek Cumhuriyeti de özellikle Prag ve Brno gibi şehirlerde küresel şirketlerde çalışan kozmopolit insanların sayısı artmıştır (Schrör, 2008).

Şekil 3: Çekya Bölgelerinin Nüfus Miktarı

Günümüz Çekya'sı tarihi olarak Bohemya, Moravya ve Silezya'dan oluşmaktadır. Ülkenin güneybatı kısmını oluşturan Moravya ve kuzey doğusunda küçük bir bölge olan Silezya'nın haricinde büyük bir bölümü Bohemya Bölgesi'ne dâhildir. Özellikle Bohemya ve Moravya Bölgeleri arasında etkileşim içinde olan geçiş bölgeleri mevcuttur. Toplam yüzölçümü 79 bin kilometrekare olan Çekya'nın yaklaşık olarak 53 bin kilometre karesini Bohemya, 22 bin kilometre karesini Moravya ve 4 kilometre karesini Silezya oluşturmaktadır. Bu üç tarihsel bölge ülkedeki mekânsal

değişimi ve daha özelde nüfus değişimi görmek için her zaman önemlidir. Ancak ülkenin tarihsel olarak bölgelere ayrılmasının idari bir karşılığı yoktur. Buna göre Çek Cumhuriyeti on dört idari bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgeler şunlardır: Prag Başkent Bölgesi, Güney Bohemya Bölgesi, Güney Moravya Bölgesi, Karlovy Vary Bölgesi, Hradec Králové Bölgesi, Liberec Bölgesi, Moravya-Silezya Bölgesi, Olomouc Bölgesi, Pardubice Bölgesi, Plzeň Bölgesi, Merkezi Bohemya Bölgesi, Ústí nad Labem Bölgesi, Zlín Bölgesi ve Vysočina Bölgesi'dir. Her ne kadar üç tarihsel bölgenin idari karşılığı olmasa da, açıkçası bu bölgelerin isimlerinden de belli olacağı gibi ayırım yapılırken görece tarihi arkaplan göz önüne alınmıştır. Merkezi Bohemya, Güney Bohemya, Güney Moravya, Bohemya-Silezya gibi bölge isimlerinde bu tarihsel boyut görülürken diğer bölgeler isimlerini daha çok o bölgede gelişmiş olan şehirlerden almışlardır. Örneğin; Licerec, Hradec Kralove, Pardubice Bölgesi gibi. Ayrıca ifade edilmesi gereken önemli bir husus ise ülkenin en gelişmiş şehri olan başkent Prag'ın ayrı bir bölge olarak kabul edilmesidir (Tablo 5 ve Şekil 4).

Çek Cumhuriyeti'ndeki nüfus verileri on dört idari bölgeye göre oluşturulduğu için nüfus verilerine bakıp tarihsel bölgelerin nüfus özellikleri hakkında analiz yapmak nispeten zordur. Yine de genel bir yorum yapılırsa, toplam nüfusu yaklaşık 10.5 milyon olan Çekya'da Bohemya'nın nüfusu yaklaşık 7 milyon, Moravya'nın nüfusu yaklaşık 3 milyon ve Silezya'nın nüfusu 500 bin'dir. Tekrar ifade etmek gerekirse nüfus verileri tarihsel bölgelere göre oluşturulmadığı için tarihsel bölgelerin nüfusu yaklaşık değerlerdir. 2018 nüfus verilerine göre Çekya'nın nüfusu 10, 589,526'dır. (Tablo 5 ve Harita)'da görüleceği gibi nüfusun bölgelere göre dağılımında büyük bir kısmı ülkenin doğusundaki Bohemya Bölgesi'nde toplanmıştır. Daha sonra ise Güney Moravya Bölgesi ve Moravya-Silezya Bölgesi gelmektedir.

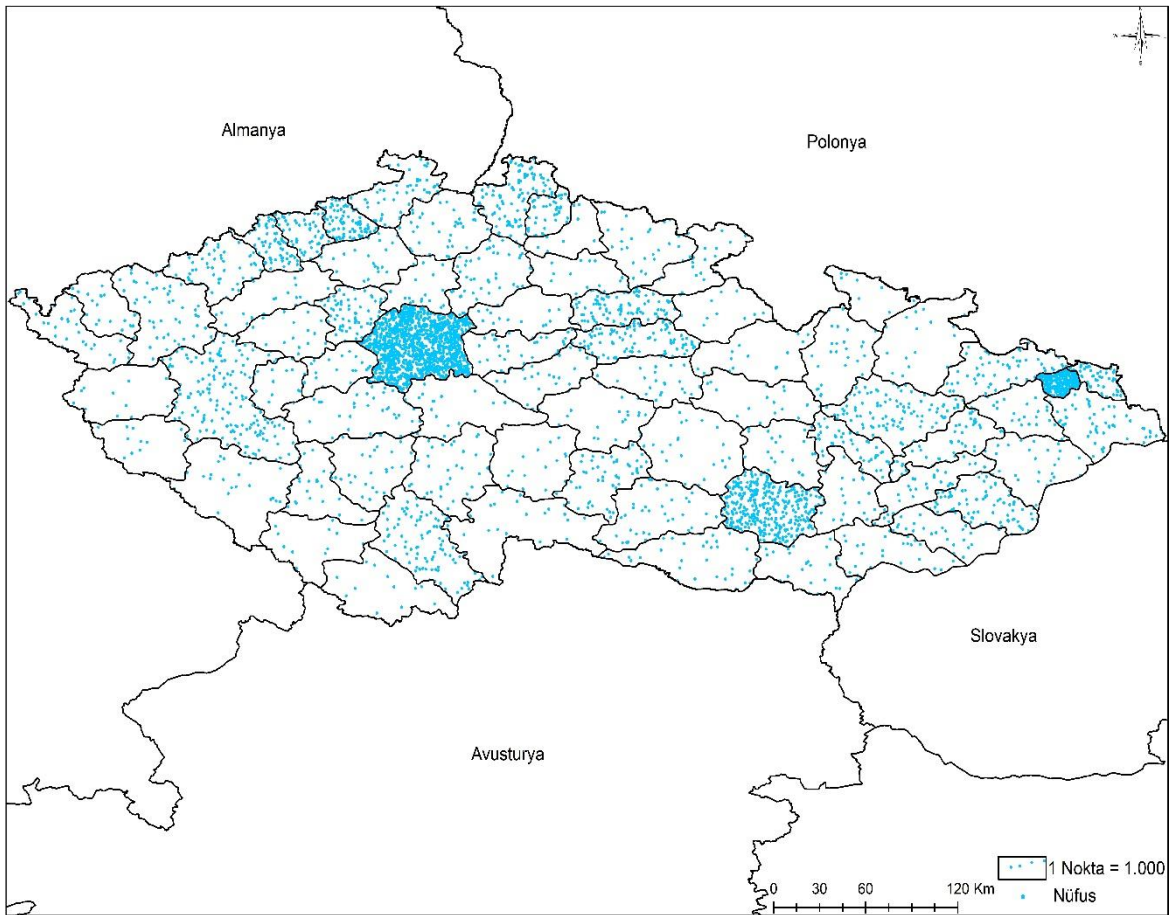
Tablo 5: Çekya'nın Bölgelere Göre Nüfus Dağılımı

Bölge	Yüzölçümü (Km2)	Nüfus	Nüfus Yoğunluğu	Yerleşme Sayısı	Bölgenin Merkezi Şehri
Prag (Hlavní město Praha)	496	1,294 513	2,608,8	1	Prag
Merkezi Bohemya Bölgesi (Středočeský kraj)	10,928	1 352,795	123,8	1,144	Prag
Güney Bohemya Bölgesi (Jihočeský kraj)	10,058	640,196	63,7	624	České Budějovice
Plzeň Bölgesi (Plzeňský kraj)	7,649	580,816	75,9	501	Plzeň
Karlovy Vary Bölgesi (Karlovarský kraj)	3,310	295,686	89,3	134	Karlovy Vary
Ustí nad Labem Bölgesi (Ústecký kraj)	5,339	821,080	153,8	354	Ustí nad Labem
Liberec Bölgesi (Liberecký kraj)	3,163	441,300	139,5	215	Liberec
Hradec Kralove Bölgesi (Královéhradecký kraj)	4,759	551,089	115,8	448	Hradec Kralove
Pardubice Bölgesi (Pardubický kraj)	4,519	518,337	114,7	451	Pardubice
Vysocina Bölgesi (Kraj Vysočina)	6,796	508,916	74,9	704	Jihlava
Güney Moravya Bölgesi (Jihomoravský kraj)	7,188	1,183,207	164,6	673	Brno
Olomouc Bölgesi (Olomoucký kraj)	5,272	633,178	120,1	402	Olomouc
Zlín Bölgesi (Zlínský kraj)	3,963	583,056	147,1	307	Zlín
Moravya-Silezya Bölgesi (Moravskoslezský kraj)	5,430	1,205,886	222,1	300	Ostrava
Çek Cumhuriyeti (Česká republika)	78,871	10,610,05	134,5	6,258	-

Kaynak: Çek İstatistik Ofisi (Český statistický úřad, 2018)

Çekya’da nüfusun mekânsal dağılımına şehir ölçeğinde bakılacak olursa, Çekya’da nüfusu bir milyonu aşan şehir bir tanedir. Dört şehrin nüfusu ise 100 bin ile 1 milyon arasındadır. 10 bin ile 100 bin arasında ise 141 şehir vardır. Nüfusu en fazla olan şehir 1.165.581 kişi ile başkent Prag’dır. Yine tarihsel perspektiften bakılırsa, Çekya’nın üç tarihsel bölgesindeki en büyük şehirler aynı zamanda ülkenin de en kalabalık üç şehridir ve şehirler tarihsel bölge ayrımı ile de paralellik göstermektedir. Buna göre ülkenin en büyük şehri olan Prag aynı zamanda ülkenin birçok açıdan en gelişmiş bölgesi olan Bohemya’dayken, Çekya’nın ikinci büyük şehri Moravya’da ve üçüncü büyük şehri Ostrava Silezya’dadır. Bu şehirler geçmişte olduğu gibi günümüzde de ekonomik, toplumsal ve kültürel açıdan çekim merkezidir. Moravya Bölgesi’nin diğer önemli şehirleri Olomouc, Zlin, Jihlava’nın haricinde diğer büyük ve gelişmiş şehirlerin hepsi Bohemya’dadır. Çekya’nın nüfusu en fazla olan ilk on şehri sırasıyla şöyledir: Prag, Brno, Ostrova, Plsen, Olomouc, Liberec, Ceske Budejovice, Hradec Kralove, Usti nad Labem, Pardubice’dır.

Şekil 4: Çekya’nın Nüfus Yoğunluğu

Tablo 6: 2018 Yılı Verilerine Göre Çekya’da Nüfusu En Fazla Olan Şehirler

Sıra	Şehir	Nüfus	Sıra	Şehir	Nüfus
1	Prag	1,165,581	16	Opava	60,252
2	Brno	369,559	17	Frydek-Mistek	59,416
3	Ostrova	313,088	18	Decin	52,058
4	Pilsen	164,180	19	Karlovy Vary	51,807
5	Olomouc	101,268	20	Teplice	51,223
6	Liberec	97,770	21	Chomutov	50,251

7	Ceske Budojovice	96,053	22	Jihlava	50,100
8	Hradec Kralove	95,195	23	Prostejov	47,374
9	Usti Nad Labem	94,105	24	Prerov	47,311
10	Pardubice	88,741	25	Jablonec nad Nisou	44,878
11	Havirov	82,768	26	Mlada Boleslav	43,684
12	Zlin	78,759	27	Ceska Lipa	38,841
13	Kladno	70,003	28	Trebic	38,785
14	Most	67,905	29	Trinec	38,415
15	Karvina	63,677	30	Tabor	36,264

Kaynak: Çek İstatistik Ofisi (Çeský statistický úřad)

Tarihsel bölgelerin merkezi şehirleri olan Prag, Brno ve Ostrova şehirleri, bölgenin en önemli çekim merkezi olduğu için o şehirlere dair özelliklerin bölgenin genel özelliklerini de yansıtır. Ülkenin başkenti olan ve idari on dört bölge içinde ayrı bir bölge olan Prag Çekya'nın en gelişmiş şehridir. Tarih boyunca bir çekim merkezi olan Prag, özellikle komünist rejim sonrasında bu çekiciliğini yeniden kazanmıştır. Ülkede en fazla uluslararası öğrenci Prag'da bulunmaktadır. Aynı zamanda Çekya'ya gelen turistlerde en fazla paya Prag sahiptir. Çekya'nın ikinci büyük şehri ve Moravya Bölgesi'nin en büyük şehri olan Brno, sanayi inkılabı sonrasında önemli bir çekim merkezidir. Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun Manchester'I diye anılan Brno'da özellikle tekstil sanayi çok gelişmiştir. Komünist rejim döneminde çekim merkezi olma özelliğini kaybeden Brno, kadife devrim sonrasında bu özelliğini tekrar kazanmaya başlamıştır. Özellikle Viyana şehrine yakınlığı şehre çeşitli avantajlar sağlamaktadır. Silezya'nın en büyük şehri olan Ostrava, Çekoslavakya'nın en önemli sanayi merkezlerinden birisidir. Ancak ülkede ağır sanayi tesislerinin kapatılması sürecinden Ostrava'da olumsuz etkilenmiştir.

4. SONUÇ

Türkçe yazında Çekya ile ilgili fazla çalışma olmamasının en önemli sebeplerinden biri iki ülke arasında tarihsel olarak yolların kesişmemiş olması gösterilebilir. Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin modernleşme hikâyesi ile Avusturya Macaristan İmparatorluğu'ndan ayrılıp bağımsız olan Çekoslovakya'nın hikâyesi birbirinden bağımsız olarak devam etmiştir. Savaş sonrasında Soğuk Savaş dönemi ile birlikte iki farklı kutubun iki farklı kanadında bulunan Türkiye ve Çekoslovakya'nın ilişkileri zayıf kalmıştır. Kadife Devrim sonrasında liberal ekonomiye geçen ve daha sonra Avrupa Birliği'ne katılan Çekya'nın son otuz yılda hikâyesi başka bir boyut kazanmıştır. Bağımsız bir devlet olduğu 1918 yılından itibaren Avusturya Macaristan İmparatorluğu'ndan devraldığı sanayi tesislerini daha da geliştiren ülke birçok açıdan gelişmiş bir ülkedir ve Avrupa Birliği'ne dâhil olduktan sonra Türkiye'nin ilişkilerini geliştireceği muhtemel ülkelerden birisidir.

Özellikle 2000'li yıllardan itibaren küreselleşme denen olgunun izlerini Çekya ve Türkiye bağlamında okumak mümkündür. Türkiye'den birçok öğrencinin Erasmus gibi eğitim programları ile Çekya'yı tercih etmesi ve peşinden o ülkede yaşamayı arzulaması Çekya'ya ilgiyi artırmaktadır. Özellikle son yıllarda Türkiye'den Çekya'ya giden turist sayısının da artıyor olması Çekya'ya ilginin bir diğer göstergesidir. Bu bağlamda bu çalışma Çekya'nın nüfusu hakkında genel bilgilere vererek bu başlığa yapılacak çalışmalara zemin olmayı amaçlamaktadır.

Avrupa'da yaşayan Türkler göç çalışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Almanya, Belçika, Hollanda, Avusturya gibi ülkelerde yaşayan Türkler genellikle işçi göçleri kapsamında değerlendirilir ve bu bağlamda emek diasporası içine dâhil edilir. Çekya'da yaklaşık 3 bin civarında Türk nüfus her ne kadar sayı olarak az gözükse de bu ülkede yaşayan Türk nüfusun bir bölümü

küresel şirketlerde çalıştığı ve nispeten eğitilmiş olduğu için Çekya'daki Türk nüfusu üzerine yapılacak çalışmalar diğer ülkelerdeki Türklerle kıyaslama imkânı sunar.

KAYNAKÇA

Alamgir, A. K. (2013). Race is elsewhere: state-socialist ideology and the racialisation of Vietnamese workers in Czechoslovakia. *Race & Class*, 54(4), 67-85.

Beeson, T. (1982). *Discretion and valour: religious conditions in Russia and Eastern Europe* (p. 229). Philadelphia: Fortress Press.

Cravens, C. S. (2006). *Culture and customs of the Czech Republic and Slovakia*. Greenwood Publishing Group.

Creighton, H. (2014). *Europe's ageing demography*. International Longevity Centre: London, UK

Cviklova, L. (2015). Direct and indirect racial discrimination of Roma people in Bulgaria, the Czech Republic and the Russian Federation. *Ethnic and Racial Studies*, 38(12), 2140-2155.

Český statistický úřad, <https://www.czso.cz/csu/czso/home>, 12.01.2019.

Dufek, J., and Minařík, B. (2009). Age of population and the development of population ageing in the regions of the Czech Republic. *Agricultural Economics*, 55(6), 259-270

Hamplová, D., and Nešpor, Z. R. (2009). Invisible religion in a "non-believing" country: The case of the Czech Republic. *Social Compass*, 56(4), 581-597.

Hüwelmeier, G. (2015). Mobile Entrepreneurs: Transnational Vietnamese in the Czech Republic. In *Rethinking Ethnography in Central Europe* (pp. 59-73). Palgrave Macmillan, New York.

Liu, J. (2018). A Comparative Study of The Effect of Bologna Process on the Italian Higher Education and Czech Higher Education. *Education Reform Journal*, 3(1), 24-31.

Müllerová, P. (1998). Vietnamese diaspora in the Czech Republic. *Archív orientální*, 66(2), 121-126.

Nožina, M. (2010). Crime networks in Vietnamese diasporas. The Czech Republic case. *Crime, law and social change*, 53(3), 229-258.

Schrör, H. (2008). Business demography in Europe: employers and job creation. *Statistics in Focus*, 100.

Spousta, J. (2002). Changes in religious values in the Czech Republic. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 38(3), 345-364.

Svatošová, L. (2010). Comparison of demographic development in the CR and the EU countries. *Agricultural Economics*, 56(4), 176-182

Svatošová, L. (2013). The development of regional disparities in Czech Republic over the 2005–2010 years. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 60(7), 337-344.

Thirring, Lajos (1942). "Vármegyéink területe, népességfejlődése, népsűrűsége és közigazgatási felosztása" [Territory, population increase and density, and administrative divisions of our counties]. *Magyar Statisztikai Szemle* (in Hungarian). Budapest: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 20(4), 179.

Toma, P. A., and Reban, M. J. Church-State Schism in Czechoslovakia. *Bociurkiw and Strong, Religion and Atheism*, 273-91.

Vermeersch, P. (2003). Ethnic minority identity and movement politics: The case of the Roma in the Czech Republic and Slovakia. *Ethnic & Racial Studies*, 26(5), 879-901.

Weibl, G. (2015). Cosmopolitan identity and personal growth as an outcome of international student mobility at selected New Zealand, British and Czech universities. *Journal of international Mobility*, (1), 31-44.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

The history of Czechia might be divided into four periods. These periods were that i) the period of independent Czechoslovak Republic was established after the First World War (1918-1938), ii) the period during the the Second World War (1939-1945, iii) the period of Socialist Czechoslovakia during the Cold War, iv) the period when Czech and Slovaks had separated and continued as two independent states after the Socialist regimes (1992-present). With three etnical divisions such as Bohemia, Morevia and Silesia under Austro-Hungarian rule before The First World War, Czech land which has 10 million inhabitants gives us information about the etnic structure of the region.

Czechia, one of the most remarkable countries of Central Europe, has witnessed many historical events since its independence. In this respect, population is an essential element in social science to grasp the change of society and historical events. The aim of this paper is to examine the population change of Czech Republic, and in particular the features of Czech population and spatial distribution of the population. It is significant to note that the population change of Czech Republic is directly related to historical events. For instance, The fact that Czechoslovakia, which gained its independence in 1918 after the First World War, had lost some parts of its territory after the Second World War and the forced migration of Sudeten Germans who cooperated with Nazi Germans during the war is one of the most important events affecting the population change in Czech Republic. Vietnamese people, who immigrated to the country during the Cold War, is another important feature of the population geography of Czech Republic. Although Czech Republic divided into three historical regions such as Bohemia, Moravia and Silesia, it has fourteen administrative regions. Bohemia, which is largest historical region of Czech land, has more crowded cities than Moravia and Silesia. The top three major cities of Czech Republic are Prague, Brno and Ostrava.

The Historical Change of Population in Czechia

In this context, Although the Czech language was the first language with 62.9 percent of the population in Czech land, German language had significant percentange (=34.6%). Besides the rate of Polish language in Czech land was 1.6 percent. Before Czechoslovakia, an independent state in 1918, Austria was an autonomous region of the Hungarian Empire. The Czechs and Slavs in Austria Hungary, who participated in the war on the side of the Alliance during World War I, took advantage of this war and adopted policies supporting the Entente States. The Czechs and Slovaks, who gained their independence after the victory of the Allied Powers after the war, possessed more land than their historical regions. One-fifth of the territory of the former Austro-Hungarian Empire remained within the borders of Czechoslovakia with independence, while a quarter of the population of the empire was Czechoslovakia. In addition, two-thirds of the industrial areas of the Austro-Hungarian Empire inherited the new state. The population of Czechoslovakaya, which is richer than the east of the west, has a population of 13,374,364 in 1921. Around 7 million of this population consists of Czechs, 2 million Slovaks, 3 million Germans, 750 thousand Hungarians, 500 thousand Ruthenians and 80 thousand Poles (Mahoney, 2011) During World War II, the most controversial region between Germans and the Czechoslovak region, Südetya joined the Nazi Germany, while after the war the Czechoslovakians settled about 3 million Germans in Germany and Austria and settled the Czech population. Apart from this, II. After the end of World War II, with the participation of the Soviet Union of Ruthenias, which was within the borders of Czechoslovakia, the population of the country decreased by another 600 thousand people (Thirring, 1942).

The Features of Population and Spatial Distribution of Populatin in Czechia

According to the 2018 figures, there were 43,517 international students in Czechia. As the total population of foreigners in Czechia is 570 thousand, the foreign students constitute 5% of this population. In 2001, there only 9 thousand foreign students but the number increased to 38 thousand in 2010 and reached to 42 thousand in 2015, 14% of foreign students are university students. In 2018, the number of the foreign students has reached 43 517. Another point is the distribution of the international students within the country. Today's Czechia consists of Bohemia, Moravia and Silezia.

These three regions are always important to see the spatial change and more specifically change of the population. However, this historical division has no correspondence with governance. Czechia is divided to 14 administrative zones. It is hard to carry out an analysis about the population characteristics of the historical regions as the population data are gathered from 14 administrative zones in Czechia. When a general evaluation is done, the total population Czechia is 10.5 million and Bohemia's population is 7 million, Moravia's population is approximately 3 million and Silesia's population is 500 thousand. If it is necessary to state again, the population data haven't been collected according to the historical regions, so the evaluations are approximate numbers. When the spatial distribution of the population is considered, there is only one city exceeding the population of one million. The population of 4 cities are between 100 thousand and 1 million. There are 141 cities which have the population of 10 thousand to 100 thousand. The most crowded city is the capital Prague with 1.165.581 people. When observed from historical perspective, the biggest cities in the three historical regions in Czechia are at the same time the most populated cities and they show parallelism with historical regional division. For this reason, the biggest city of the country -Prague- is in the most developed -Bohemia, the second biggest City is in Moravia and the third one Ostrava is in Silesia.

KÜÇÜK VE ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ OTEL İŞLETMELERİNDE YÖNETİM FONKSİYONLARININ UYGULANMASI

Araştırma Makalesi / Research Article

Koca Ballı, A. İ., Üstün, F. ve Ballı, E. (2020). Küçük ve Orta Büyüklükteki Otel İşletmelerinde Yönetim Fonksiyonlarının Uygulanması, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 150-170.

Geliş Tarihi: 11.01.2020

Kabul Tarihi: 29.05.2020

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe İpek KOCA BALLI
Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
ikocaballi@cu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-5111-1868

Dr. Öğr. Üyesi Ferda ÜSTÜN
Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
ferdakervanci@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7397-8048

Dr. Öğr. Üyesi Erdiñç BALLI
Çukurova Üniversitesi, Karataş Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Konaklama İşletmeciliği
eballi@cu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-7808-5807

ÖZ

Bu araştırmada, küçük ve orta büyüklükteki otel işletmelerinin (KOBİ) yönetim fonksiyonlarını uygulama düzeylerinin incelenmesi ve bu düzeylerin örgütün demografik özellikleri ile ilişkisinin ortaya konması amaçlandı gibi, ayrıca yönetim fonksiyonlarını uygulama düzeyinin ölçümünde kullanılacak güvenilir ve geçerli bir ölçeğin ortaya konması da amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için Çukurova Bölgesinde faaliyet gösteren KOBİ'lerde görev yapan 389 yöneticiye, yönetim fonksiyonlarını ölçmeye yönelik literatürle uyumlu ve mevcut çalışmalardan faydalanılarak hazırlanan anket formları yüz yüze görüşme yöntemi ile uygulanmıştır. Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde uygun istatistikî programlar kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ölçeğin yönetim fonksiyonları uygulamalarını planlama, organize etme, yürütme ve denetim olmak üzere 4 boyutlu yapıda ölçmede geçerli ve güvenilir olduğu tespit edilmiştir. KOBİ'lerin yürütme ve denetim faaliyetlerini uygulama noktasında ortalamalarının yüksek; planlama ile organize etme faaliyetlerini uygulama noktasında ise ortalamalarının düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca yönetim fonksiyonlarının uygulama ortalamaları işletmenin sahiplik, yıldız sayısı ve çalışan sayısına göre anlamlı farklılıklar göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Yönetim ve Organizasyon, KOBİ, Otel İşletmeleri, Yönetim Fonksiyonları Ölçeği.

THE IMPLEMENTATION OF MANAGEMENT FUNCTIONS IN SMALL AND MEDIUM SIZE HOTEL ENTERPRISES

ABSTRACT

In this study, it is aimed to examine the implementation levels of management functions of small and medium sized hotel enterprises (SMEs), to determine the relationship between these levels and demographic characteristics of the organization and to provide a reliable and valid scale that can be used to measure the implementation level of management functions. In order to achieve this aim, 389 managers working in SMEs operating in Çukurova Region were administered face to face interviews with questionnaires prepared in accordance with the literature and measuring the functions of management. Appropriate statistical programs were used in the evaluation of the obtained data. As a result of the research, it was determined that the measurement of the management functions of the scale in a 4-dimensional structure including planning, organizing, loading and controlling was valid and reliable. It was seen that while the average of SMEs in the implementation of loading and controlling activities is high, the average in the implementation of planning and organizing activities is low. In addition, the average of implementation of management functions showed significant differences according to ownership, number of stars and number of employees.

Keywords: Management ve Organization, SME, Hotel Enterprises, Managerial Functions.

1. GİRİŞ

Örgütlerin varlıklarını sürdürerek rekabet yeteneklerini geliştirmeleri temel yönetim fonksiyonlarını doğru ve etkin şekilde yerine getirmelerine bağlıdır (Tuan ve Memiş, 2007). Yönetim sürecini oluşturan planlama, örgütlenme, koordine etme ve denetleme fonksiyonları örgütün tüm basamaklardaki yönetim faaliyetlerinin özü olup, bu fonksiyonlar işletmenin bütün faaliyetlerinde yerine getirilmektedir (Efil, 1999: 74). Bu anlamda yönetim fonksiyonlarının tam anlamıyla ve olması gerektiği gibi uygulanması, örgütsel faaliyetlerin başarısında önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle işletmelerde; yönetim fonksiyonlarının ne şekilde uygulandığı, aksayan tarafların olup olmadığı ve daha iyi bir şekilde icra edilebilmeleri için ne gibi düzeltici önlemlerin alınması gerektiği noktalarında bilgilerin toplanması örgütsel yaşam ve başarı açısından önem arz etmektedir.

Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ) gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülke ekonomileri için büyük önem taşımaktadır (Ceylan, 2001: 324). Toplam işletmeler içindeki sayılarının çokluğu, istihdama, büyüme ve gelişmeye sağladıkları katkı ve üretimdeki payları, KOBİ'lerin önemini tartışmasız bir hale getirmektedir (OECD, 2002). KOBİ'lere dair yapılan literatür taraması sonucunda, KOBİ'lerin ortak bir tanımına ulaşmanın önemli bir sorun olduğu sonucuna varılmıştır. Alandaki çalışmaların birçoğunda ortaya net bir tanım konamamıştır. KOBİ'leri "250 kişiden az çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri 125 milyon Türk Lirasını aşmayan ve mikro işletme (1-9 çalışan), küçük işletme (10-49 çalışan) ve orta büyüklükteki (50-249 çalışan) işletme olarak sınıflandırılabilen ekonomik birimler ve girişimler" şeklinde tanımlamak mümkündür (KOSGEB, 2018). Diğer birçok sektörde olduğu gibi turizm endüstrisi ve otel sektöründeki bu işletmelerin sayısı, oranı ve önemi yüksektir.

Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ekonomilere olan katkılarından dolayı turizm sektörü, her geçen gün daha da büyümekte ve önemi artmaktadır (WTTC, 2016). Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sürekli gelişim gösteren bir endüstri olma özelliğini koruyan turizm endüstrisinin büyük bir bölümünü otel işletmeleri oluşturmaktadır. 2016 yılı verilerine göre Türkiye'de 4248 adet otel işletmesi bulunmaktadır. Ekonomik ve toplumsal yaşama böylesine ciddi katkıları olan otel sektöründeki işletmelerin, gerekli yönetim ve organizasyon becerilerine sahip olarak, yönetim fonksiyonlarının uygulanması ve kurumsal bir yapı oluşturması sektörün devamlılığını sağlayarak genel ekonominin de güçlenmesine katkı sağlayacaktır. Bu anlamda otel işletmelerinin yerine getirmesi gereken yönetsel faaliyetlerin belirlenerek yapılarının incelenmesi ve iyi bir işletme yapısı oluşturabilecek unsurların ortaya konması önem arz etmektedir.

Tüm işletmelerde olduğu gibi amaç ve hedeflere ulaşabilmek adına otel işletmelerinde de faaliyetlerin planlanması, organizasyonu, çalışanların yönlendirilmesi ve denetlenmesine ihtiyaç vardır. Otel işletmeleri emek yoğun işletmeler olup, sunuma konu olan kavramın hizmet olması nedeniyle büyük ölçüde insan gücünden yararlanmaktadır. Ayrıca, diğer sektörlerden farklı olarak

hizmet üretim ve sunum süreçlerinde müşterilerin yoğun bir katılımı söz konusudur. Yine otel işletmelerinde üretilen ürün ve hizmetler hem soyut hem somut bileşenlerden oluşmaktadır. Bu anlamda mal ve hizmetlerin üretim, sunum ve müşterilerin psikolojik tatmininin sağlanmasında örgütün ve insan kaynaklarının iyi organize edilmesi ve yönetilmesinin önemi büyüktür. Bu nedenle de, bütün otel işletmelerinde yönetim kavramını anlayabilmek ve fonksiyonlarını etkin bir şekilde yerine getirebilmek önemli bir konudur. Söz konusu ülke ekonomisine yüksek oranda katkı sağlayan küçük ve orta ölçekli işletmeler ve otel işletmeleri olunca, yönetim konusunun daha da önemli hale geldiğini söylemek mümkündür.

Geçmiş çalışmalara bakıldığında otel işletmelerinin birçok çalışmaya konu edildiği ancak bu çalışmaların genellikle büyük diye ifade edebileceğimiz, personel sayısının yüksek olduğu işletmeleri kapsadığı görülmektedir. Bu anlamda KOBİ işletmeleri özelinde yapılan çalışmaların görece daha az olduğu söylenebilir. KOBİ'ler üzerine yapılan çalışmaların daha çok küreselleşme (Smeral, 1998), işletme performansı (Haber ve Reichel, 2005; Morrison ve Teixeira, 2004; Martinez-Román, Tamayo, Gamero ve José E. Romero, 2015), büyüme stratejileri (Webster, 1998), KOBİ sahiplerinin kişilikleri ve motivasyonları (Dewhurst ve Horobin, 1998; Shaw ve Williams, 2004), yenilikçilik (Martínez-Román ve Romero, 2017) ve girişimcilik (Hallak, Lindsay, ve Brown, 2011) konularını ele aldığı görülmektedir. Türk otel sektöründeki KOBİ'lerin yönetim ve organizasyon yapılarını inceleyen çalışmalar (Kıngır, 2006; Dallaryan, 2007) ise genel olarak yapı ile birlikte sorunları irdelemektedir. Bu çalışmada KOBİ nitelikli otel işletmelerinin yönetim fonksiyonları, yönetimin 4 fonksiyonu olan planlama, organize etme, yürütme ve kontrol çerçevesinde incelenmiştir. Yönetim fonksiyonlarına ilişkin alan yazına bakıldığında daha önceki çalışmaların (Özgener, 2003; Gümüştekin, 2005; Bozkurt, 2007; Önal, 2009; Yüksel, 2014) yönetim fonksiyonlarını kullanma düzeyini ölçmekten daha çok yönetim ve organizasyon sorunlarına odaklandıkları görülmüştür. Ayrıca yapılan çalışmalarda kullanılan ölçme araçlarında bir birliğin olmadığı, yine ölçme araçlarındaki kısıtlar nedeniyle derinlemesine ve karşılaştırmalı istatistik uygulamaya imkan bulunamadığı fark edilmiştir. Bu noktada bu çalışmada; KOBİ nitelikli otel işletmelerinin yönetim fonksiyonlarını uygulama düzeylerinin incelenmesi ve ayrıca, yönetim fonksiyonlarını uygulama düzeyinin ölçümünde kullanılacak güvenilir ve geçerli bir ölçeğin ortaya konması amaçlanmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu olan yönetim kavramı 18. yüzyıl itibari ile sistematik bir hal almıştır (Özalp, 2000: 37). Evrensel bir süreci ifade eden yönetim (Güney, 2007: 3) kavramının varlığından söz edebilmek için belli fonksiyonların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu fonksiyonlar Henri Fayol'un 1916 yılında yayınlanan ve mesleki deneyimlerinden faydalanarak oluşturduğu Endüstriyel ve Genel Yönetim (Administration Industrielle et Générale) isimli kitabında ilk kez sistematik ve bütüncül bir şekilde ele alınmıştır. Fayol bütün örgütlerde görülebilecek olan yönetim fonksiyonlarını planlama, organizasyon, yürütme, koordine etme ve kontrol (Fayol, 1917: 7-8) olarak sıralamıştır. Bazı araştırmalarda ki gibi bu araştırmada da koordinasyon fonksiyonunu ayrı bir fonksiyon olarak ele alınmayıp, yürütme fonksiyon içerisinde incelenecektir.

2.1. Planlama

Planlama çalışmaları tüm işletmeler için büyük önem arz etmektedir. Planlama, bugünden, gelecekte nereye ulaşılacak ve nelerin gerçekleştirilmek istendiğinin ve bunları gerçekleştirmek için izlenecek yolların belirlenmesidir (Koçel, 2007: 93). Bu nedenle, planlama sürecini iyi tamamlayamamış bir işletme, fırtınalı bir denizde nereye gideceği belli olmayan bir gemiye benzetilebilir. Hedef belirleme ve planlamanın, örgütsel performansın önemli belirleyicileri olduğu yaygın bir kanıdır. Bireysel olarak ulaşılması mümkün olmayan hedeflere ulaşmak amacıyla bir araya gelerek kurulan örgütlerde planlama, örgütsel gelişmenin temelini oluşturmaktadır (Schendel ve Hofer, 1979).

Büyük ölçekli işletmelere nazaran KOBİ'ler sahip oldukları yapı gereği, stratejik nitelikli uzun vadeli planlamalar yapılamamakta ve genelde işletmede bir planlama uzmanına yer verilmemektedir. Genel itibari ile işletme sahipleri veya ortakları tarafından yapılan planların, temel

istatistiki yöntem ve analizler yerine tahmin ve sezgilere dayanarak hazırlanması da önemli bir sorun teşkil etmektedir. Öyle ki bu durum karar alma noktasında hata oranının giderek artmasına yol açmaktadır (Akgemci, 2001: 18).

KOBİ'ler stratejik planlama konusunda da birçok sorun yaşamaktadır. İletişim eksikliği ve eksik planlama nedeniyle uygulamanın beklenenden uzun sürmesi, genel stratejik hedeflerin çalışanlar tarafından yeterince anlaşılabilmiş olması, çalışanların yetersizliği, uygulamada koordinasyon eksikliği yaşanması stratejik planlama ile ilgili KOBİ'lerin yaşadığı en temel sorunlardandır (O'Regan ve Ghobadian, 2002: 665). Yapılan çalışmalarda biçimsel olan stratejik planlar ile firma performansı arasında pozitif ilişkiler olduğu ortaya konmuştur (Ansoff vd., 1970). Ancak stratejik planlama, KOBİ'ler arasında çok da popüler değildir. Çünkü KOBİ'ler söz konusu süreçlerin yeterli bilgisine ve yeterli yönetim uzmanlığına sahip değillerdir. Tüm bunlara ek olarak KOBİ'ler plan yapmak için gerekli olan zamandan da mahrum olabilmektedir (Robinson ve Pearce, 1984).

2.2. Organize Etme

Planlama fonksiyonunun ardından gelen organizasyon fonksiyonu; işlerin yapılması ve koordinasyonun sağlanması için işlerin bölümlendirilmesi, işlerin doğru ve düzgün yapılması adına kaynakların organize edilmesi ve son olarak kimlerin hangi işten sorumlu olduğunun ve iletişim kanallarının belirlenmesi süreçlerinden oluşmaktadır (Schermerhorn, 1996: 218). Organizasyon süreci sonunda ortaya çıkan biçimsel örgüt yapısı önceden, bilinçli olarak tanımlanan ve belirli bir amaç doğrultusunda oluşturulan ilişkiler topluluğunu ifade etmektedir (Koçel, 1993: 171). Biçimsel örgüt yapılarında örgüt şeması, organizasyon el kitapları, iş tanımları, resmi dokümanlar ve biçimsel ilişkiler dikkat çekmektedir. Biçimsel yapı, çalışanların davranışlarına yol göstermek amacıyla yöneticiler tarafından ortaya konan resmi kurallar, üretim politikaları, iş süreçleri ve tazminat düzenlemeleri gibi plan ve yöntemlerin uyumlaştırılması sürecini de kapsamaktadır (Kast ve Rosenzweig, 1974: 172).

Henry Fayol örgüt yapısını oluşturan boyutları yönetim ilkeleri olarak isimlendirmiş ve bu ilkelerin bir sınırının olamayacağını belirtmiştir. Bununla birlikte yönetim sürecini açıkladığı kitabında on dört yönetim ilkesinden bahsetmiştir. Mooney ve Reiley ise bu ilkeleri üç ortak ilkede toplamıştır. Bunlar çalışanların birlikte çalışması için işbirliği, otorite kullanımı, disiplin ve birlikte hareket etme ihtiyacı gibi ilkeleri kapsayan koordinasyon ilkesi; organizasyondaki görevlerin derecelendirilmesi ve delegasyon sürecini anlatan hiyerarşik yapı ilkesi ile uzmanlaşma ve görevler arasında farklılıkları anlatan fonksiyonellik ilkesidir (Mullins, 2005: 68). Pugh vd. (1968) ise örgüt yapısı boyutlarını; fonksiyonel uzmanlaşma (organizasyonda var olan işbölümü), standartlaşma (prosedürlerin standart hale getirilmesi), biçimselleşme (kuralların fazlalığı ve prosedürlerin, talimatların ve iletişimin yazılı olması), yetkinin merkezileşmesi ve pozisyonların düzenlenmesi şeklinde ortaya koymuşlardır.

Ülkemizdeki KOBİ'lerde girişimcinin doğrudan faaliyetlere katıldığı, çoğu zaman hem işinin başında çalışanlarla birlikte üretimde bulunduğu, hem hammadde alımı ve pazarlamayla ilgilendiği hem de banka, vergi, sigorta işlemleriyle uğraştığı görülmektedir. Kurumsal işletmelerde yönetici daha çok genel yönetim işlerini yerine getirirken, KOBİ'lerde tepe yönetimde işbölümüne gitmek veya bu görevi profesyonel bir yöneticiye devretmek tercih edilmeyen bir davranıştır. İşletme sahibinin yetki devretmede isteksiz olması ve kendinden başka yönetici istemeyişi, pazar ile ilgili bilgi toplama ve değerlendirilmedeki yetersizliği, nitelikli çalışan istihdamından kaçınması, KOBİ'lerde kararların tam anlamıyla alınmasına engel olmakta ve esnek bir yapının oluşturulmasının önüne geçmektedir (Börü, 1997: 177). KOBİ'lerin çoğunda yönetim merkezidir. İşletmenin sahip-yöneticisi karar alma ve risk üstlenme konularında tamamen bağımsızdır ve yönetim onun kişisel özelliklerini taşımaktadır (Dinçer 1992: 348). Bunun yanı sıra bu tarz işletmeler büyüklükleri ve sınırlı insan kaynağı gereği, örgütsel stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanmasında önemli bir rol oynayan orta kademe yöneticilerden veya teknik uzmanlardan da yoksundur. Sonuç olarak, KOBİ sahibi veya yöneticileri, işletme sahibini merkeze alan ve stratejik yönetimi karmaşık hale getiren çok sayıda rolü bir arada gerçekleştirmektedir. Yaşanan bu örgütsel karmaşıklık da işletmelerin planlama becerilerini ve yönetim vizyonunu sektöre uğratmaktadır (Jennings ve Beaver 1997).

2.3. Yürütme

Yönetimin en dinamik ve en göz önündeki fonksiyonu olan yürütme, yönetim ve çalışan işbirliğine dayanır ve iyi liderliğin hayati parçalarından biridir. Yürütme fonksiyonu karar alma ile birlikte; yol gösterme, motive etme, gerektiğinde değişiklik yapma işlevlerini yerine getirmektir (Denhardt, 1999: 286). Yürütme fonksiyonunun en temel unsurlarından olan liderlik ise; yönlendirme, enerji verme ve çalışanların liderin ortaya koyduğu vizyona gönüllü olarak bağlanma sürecidir (Cook, Hunsaker ve Coffey, 1997: 463). Yapılan araştırmalar iyi bir örgüt yöneticisinin aynı zamanda iyi bir lider olması gerektiğini belirtmektedir. Bu anlamda girişimcinin benimsediği liderlik biçimi ve yönetim tarzı, onun yönetim etkinliğini de belirlemektedir. KOBİ'ler için uygun bir liderlik türü ve tazının seçilmesi işletme sahiplerinin amaçlarını gerçekleştirmesine yardımcı olacaktır (Alpugan, 1988: 170). Öyle ki Valdiserri ve Wilson (2010)'a göre yönetim ya da liderlik hataları bu tarz işletmelerin başarısızlığının nedenlerinden biridir. Etkin yönetim eksikliği, işletme sahiplerinin yönetim becerilerinin zayıflığı, eğitim yetersizliği ve teknik beceri sahibi insan kaynağının eksikliği KOBİ'lerin yönetim ile ilgili problemleri arasında gösterilmektedir (Phaladi ve Thwala, 2008). İş başarısızlıklarına yol açan önde gelen liderlik hatalarından bazıları ise yanlış nedenler ve beklentilerle işe girmek, hesaplanamayan iş saati gereksinimleri, zaman ve para baskısı, pazar farkındalığı ve mali sorumluluk eksikliği ile net bir amaç oluşturamamaktır (Valdiserri ve Wilson, 2010).

Bununla birlikte etkin ve verimli bir yönetim süreci için iyi bir liderin, yetki ve gücün paylaşıldıkça arttığını ve her çalışanın işletme içinde gerçek bir fark yaratabilme yetisine sahip olduğunu bilmesi gerekmektedir. Liderler işletmede takım ve işbirliğine dayalı, katılımı ön planda tutan bir kültür yaratmayı başardıklarında çalışanlar işletmenin daha etkin birer partneri haline gelmektedir. Böylece çalışanlar arasında yayılacak örgütsel gurur ve sürekli gelişmeyi destekleyen bir işletme kültürünün varlığına duyulan inancın artması sağlanmaktadır (Larsen, 1996: 78). Örgüt içinde işler yürütülürken takım çalışmasından yararlanma, rekabet üstünlüğü ve müşteri memnuniyeti konuları da önem arz etmektedir (Gard, Lindstrom, Dallner, 2003: 97). Ülkemiz KOBİ'lerinde takım ruhunun oluşturulamaması, belirlenen amaç ve hedeflere ulaşma önünde engel teşkil etmektedir. Özellikle "ben" duygusunun "biz" duygusunu da içine alacak şekilde genişletilmesi konusundaki hassasiyet yönetim ve çalışanlar arasındaki en önemli konulardan biridir. Bu duygu örgütün kültürüne yerleşmediği takdirde yönetim ve çalışanlar arasında hedef birliği sağlamak ve çalışanın işe bağlılığını korumak oldukça zordur (Özkanlı, 2001: 63).

İşletme içerisinde plan ve programların işlerlik kazanması için etkin bir haberleşme ağına ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak çoğunlukla kurumsal bir yapıya sahip olmayan küçük işletmeler haberleşmenin önemini göz ardı edebilmektedir. Öyle ki zaman zaman iletişimde yaşanan aksaklıklar tüm işletme geleceğini tehdit edebilecek hale gelebilmektedir (Akgemci, 2001: 20).

Çoğu KOBİ, keyfi ve nesnel uygulamaların kendisine yer bulduğu, kurumsallaşmamış ve standartlaşmamış prosedürlerin olduğu yapılardır (Zhaohui ve Xinxin, 2011: 466). Faaliyetler gerçekleştirilirken yazılı kaynaklardan çok şirket hafızlarına uygun işler yapılmaktadır. Bu da işleyişin açık ve sistematik olmasını engellemektedir (Horn, 1979, 85). Yazılı tanımların olmaması, sorumluluk ve yetki dağılımlarının planlı düzenlemelerle yapılmaması, iş akışını düzenleyen dokümantasyonun eksikliği küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde sık yapılan hataların başında gelmektedir (Çetin, 1996: 156). Ayrıca KOBİ'lerde yönetici ve çalışanlar arasında iş ilişkisi kurmak için iş sözleşmesinin gerekliliğinin tam olarak fark edilememiş olması, iş sözleşmesi yönetimini imkansız kılmaktadır. Bu da iş gücü devir hızını arttırmaktadır (Zhaohui ve Xinxin, 2011: 466).

2.4. Denetleme

Bir örgütte kontrol; işlerin yapılan plana, verilen talimatlara ve kabul edilen ilkelere uygun bir şekilde yürüyüp yürümediğini denetlemek anlamına gelmektedir. Fayol'a göre kontrol fonksiyonunun en temel işlevi örgütün işleyişindeki hata ve eksiklikleri ortaya çıkarmak, bunları düzeltmek ve yeniden yaşanmamasını sağlamaktır (Fayol, 2008: 131-132). Kontrol, bir amacın başarılması için eylemleri, planların gerektirdiği şekilde gerçekleşmesi için zorlayan ve düzenleyen bir süreçtir (Davis, 1951: 628). Yani, yönetsel açıdan bakıldığında kontrolü, yönetimin önceden belirlenen amaç ve hedeflere ulaşmak için aldığı tedbirler olarak tanımlamak mümkündür. Kurumsal

amaçlara ulaşılması, hedeflerin gerçekleştirilmesi, amaç ve hedeflere ulaşılmasının önündeki belirsizlik ve risklerin yönetilmesine yönelik olarak alınan tedbirlerin tümü kontrol kapsamında yer almaktadır (Candan, 2006). Kontrol ayrıca örgütün esas amaçlarının ve bu amaçlara ulaşmak için yapılan planları yerine getiren astların, verimlilik durumlarının ve çalışmalarının ölçülmesi ve gerektiği zaman da düzeltilmesi için yapılan işlemler olarak tanımlanmaktadır (Stoner ve Fry, 1982: 595).

Örgütlerde kontrol faaliyetleri, hataları görme, düzeltme, maliyetleri düşürme ve gerçekleşmesi muhtemel durumları bir adım öncesinde öngörebilmek için gereklidir (Sisaye, 2005: 51-52). Kontrol faaliyetleri ile yapılan işlemlerin ne olduğu, yapılan işlemler sonrasında nelerin gerçekleştirildiği, işlemlerin hangi yöntemlerle yapıldığı, işlemler sonucunda ulaşılan noktaya nasıl gelindiği ve gelinmiş olunan yere göre neler yapılacağı kararlaştırılmaktadır (Aktuğlu, 1996: 6).

Akgemci (2001: 21)'ye göre işletmelerin genelinde olduğu gibi KOBİ'lerde kontrol fonksiyonu ile ilgili olarak aşağıda sıralanan sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır (Akgemci, 2001: 21):

- Mal ve hizmetler ile insan kaynaklarında önceden belirlenmiş bir standardın olmaması,
- Örgüt ile ilgili uygulamalarda zamanın etkin kullanılmasını sağlayacak yöntemler geliştirememek,
- Üretimde plan ve program eksikliğinden kaynaklanan kaos ortamı,
- Başarı değerlendirme ölçülerinde tutarlı bir yöntem geliştirememek,
- Bilgi işlem sistemlerinden yeterli ölçüde faydalanamamak,
- Düzeltici önlemlerin patron, ortak veya yakınlarının inisiyatifine bırakılması.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Amacı, Evreni ve Örneklemi

Çalışma kapsamında; KOBİ nitelikli otel işletmelerinin yönetim fonksiyonlarını uygulama düzeylerinin belirlenmesi ve bu düzeylerin örgütün demografik özellikleri ile ilişkisinin ortaya konması amaçlandığı gibi, ayrıca yönetim fonksiyonlarını uygulama düzeyinin ölçümünde kullanılabilir ve geçerli bir ölçeğin ortaya konması da amaçlanmıştır.

Tanımlayıcı türde tasarlanan çalışmada gerekli veriler yüz yüze uygulanan anketler ile toplanmıştır. Araştırmanın evrenini Adana, Hatay ve Mersin illerinde faaliyet gösteren küçük ve orta büyüklükteki otel işletmelerinde yönetim pozisyonlarında görev yöneticiler oluşturmaktadır. Bu anlamda araştırmanın evrenini bu illerdeki KOBİ statüsündeki otel işletmelerinin yönetiminde görev yapan işletme sahibi, genel müdür ve yardımcısı, departman müdürleri, yardımcıları ve şefler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise 2018 yılının Temmuz ve Ağustos ayları arasında yürütülen anket çalışmasına katılmayı kabul eden, KOBİ niteliğindeki otel işletmelerinde görev yapan 389 yönetici olmaktadır.

3.2. Ölçek

Araştırma kapsamında, geçmiş çalışmalardan derlenen maddeler ile oluşturulan; planlama, organize etme, yürütme ve denetleme fonksiyonlarını bir arada ölçen yönetim fonksiyonları ölçeği kullanılmıştır. Planlama fonksiyonunun ölçümünde Pearce, Robbins ve Robinson (1987)'ün; organize etme fonksiyonunun ölçümünde Horovitz ve Thietart (1982)'ün çalışmalarında kullandıkları maddelerden yararlanılmıştır. Yürütme ve denetleme fonksiyonlarının ölçümü için ise, Weihrich ve Koontz (2008)'ün çalışmasında bahsettiği genel yönetim prensiplerinden faydalanılmıştır. Geçmiş çalışmalardan derlenen maddeler ile oluşturulan yönetim fonksiyonları ölçeğinin Türkçeleştirilmesinde üç bağımsız uzmandan ölçeği orijinal dili olan İngilizce'den hedef dil olan Türkçe'ye çevirmeleri istenmiştir. Çevirilerin karşılaştırılması sonrasında formlardaki ifadeler değerlendirilmiş ve anlaşılabilirlik açısından en uygun ifadeler seçilerek Türkçe bir form oluşturulmuştur. Türkçeye çevrilen ölçek maddeleri ana dili Türkçe olan, uzman biri tarafından yeniden İngilizceye çevrilerek orijinal ölçek formu ile uygunluğu kontrol edilmiştir.

Tablo 1’de ölçek maddelerinin oluşturulmasında kullanılan kaynaklar yer almaktadır. Tasarlanan ölçek işletmelerin planlama, organize etme, karar verme, yürütme ve denetim fonksiyonlarını ölçen 4 boyut ve 22 ifadeden oluşmaktadır. 5’li Likert tipindeki ölçeğin ifadeleri “kesinlikle katılmıyorum” ile “kesinlikle katılıyorum” arasında değişmektedir.

Tablo 1: Ölçek Maddelerinin Oluşturulmasında Faydalanılan Kaynaklar

Boyutlar	Kaynak
Planlama	Pearce, Robbins ve Robinson, 1987
Organize etme	Horovitz ve Thietart, 1982
Yürütme	Wehrich ve Koontz, 2008
Denetleme	Wehrich ve Koontz, 2008

4. BULGULAR

4.1. Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Araştırmanın örneklemini Adana, Hatay ve Mersin illerinde faaliyet gösteren KOBİ niteliğindeki otel işletmelerinde görev yapan ve kolayda örneklem yöntemiyle tespit edilmiş 389 yönetimden sorumlu kişiden oluşmaktadır. Araştırmaya katılanların özetle (Tablo 2); %64,8’i erkek, % 46,5’i şef pozisyonunda görev yapmakta, %36,2’si 25-24 yaş aralığında ve %43,4’ü lisans düzeyinde eğitime sahiptir. Ayrıca katılımcıların çalıştıkları otellere ait demografik özelliklerine bakıldığında, işletmelerin büyük çoğunluğunun (%76,6) sahip (patron) oteli; yarıya yakınının (%48,6) 10-49 aralığında çalışan sayısına sahip ve % 25,2’sinin 4 yıldızlı otel olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Katılımcılara ve İşletmelerine Ait Demografik Bulgular

Bölümdeki Unvanı	n	%	Cinsiyet	n	%
Otel sahibi	28	7,2	Kadın	137	35,2
G. Md./ G. Md. Yrd.	64	16,5	Erkek	252	64,8
Departman Müdürü	116	29,8	Yaş	n	%
Şef	181	46,5	18-24	52	13,4
Eğitim Durumu	n	%	25-34	141	36,2
Lise	88	22,7	35-44	136	35,0
Önlisans	104	26,7	45-54	52	13,4
Lisans	169	43,4	55 ve üzeri	8	2,1
Lisansüstü	28	7,2	Sahiplik Durumu	n	%
Otelin Yıldız Sayısı	n	%	Sahip	298	76,6
1 yıldız	48	12,3	Zincir	91	23,4
2 yıldız	60	15,4	Çalışan Sayısı	n	%
3 yıldız	88	22,6	1-9	96	24,7
4 yıldız	98	25,2	10-49	189	48,6
5 yıldız	95	24,4	50 ve üzeri	104	26,7
N=389					

4.2. Güvenirlilik ve Geçerlilik Analizi

Yönetim fonksiyonları ölçeğine ilişkin güvenilirlik ve yapı geçerliliği çalışmaları aşağıda ayrıntılı bir biçimde yer almaktadır. Yönetim fonksiyonları ölçeğinin güvenilirliğini belirlemek adına Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı incelenmiştir. Ölçeğe ilişkin faktör yapılarının belirlenebilmesi adına açıklayıcı faktör analiz (AFA), ölçek maddeleri ile faktör boyutları arasındaki uyumun belirlenebilmesi için ise doğrulayıcı faktör analizinden (DFA) yararlanılmıştır.

4.2.1. Güvenirlilik ve Açıklayıcı Faktör Analizi

Yönetim fonksiyonları ölçeğinin oluşturulmasında Pearce, Robbins & Robinson, (1987)'dan planlama, Horovitz & Thietart (1982)'dan organize etme, Wehrich & Koontz (2008)'dan yürütme ve denetleme ile ilgili maddeler alınarak 22 maddelik bir ölçek tasarlanmıştır. 22 maddeli "Yönetim Fonksiyonları Ölçeğinin" güvenilirliği 0,861 olarak bulunmuştur. Bu değer sosyal bilimler açısından oldukça yeterli görülmektedir ancak yine de araştırmanın ilerleyen bölümlerinde gerçekleştirilecek olan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen yapı güvenirliliği değeri alfa değerinden çok daha güçlü bir güvenirlilik göstergesi oluşturacaktır (Peterson ve Kim, 2013).

Tablo 3 incelendiğinde yürütme boyutu için madde-toplam puan korelasyonlarının 0,77-0,67; denetim boyutu için 0,72-0,65 aralığında, organizasyon boyutu için 0,71-0,53, planlama boyutu için 0,76-0,65 aralığında değiştiği görülmektedir. Literatürde madde-toplam puan korelasyonunun yorumlanmasında 0,30 ve üzerindeki değerlere sahip maddelerin ölçülecek özelliği ayırt etme adına yeterliliğe sahip olduğu söylenebilir (Büyüköztürk, 2003). Bu anlamda yönetim fonksiyonları ölçeğinin alt boyutlarına ilişkin madde-toplam puan korelasyonlarının yeterli olduğu görülmektedir.

Yine tasarlanan yönetim fonksiyonları ölçeğine ait verilerin faktör analizine uygunluğu KMO örneklem yeterliliği ve Barlett küresellik testi ile incelenmiştir. Verilere ilişkin KMO değerinin 0,802 olması, örneklemin faktör analizi için oldukça yeterli olduğuna işaret etmektedir. Barlett's küresellik testi sonucunun anlamlı olması ($\chi^2= 9696,131$; $df=171$ ve $p<0.0001$) değişkenler arası ilişkilerin oluşturduğu matrisin faktör analizi için anlamlı olduğunu ve faktör analizi yapılabileceğini göstermektedir. Oluşturulan yönetim fonksiyonları ölçeğine ilişkin ifadeler, faktör yükleri ve özdeğerleri ile açıklanan varyans değerleri yine tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3: Yönetim Fonksiyonları Ölçek Maddeleri Güvenirlilik Katsayıları ve AFA Sonuçları

	Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonu	Madde Çıkar. Cronbach Alfa Değeri	Faktör Yüğü	Özdeğer	Açıklanan Varyans %
1.Faktör: Yürütme				7,630	27,474
Y3. Bu işletmedeki yöneticiler astlarını neyin motive ettiğini ve bu motivasyonların nasıl işlediğini anlayarak liderlik yaparlar.	,70	,83	,970		
Y1. Bu işletmede bireylerin kişisel hedefleri ve işletme hedefleri arasında uyum sağlanmıştır.	,73	,83	,945		
Y5. Bu işletmede yazılı, sözlü veya sözlü olmayan mesajlar bir bütünlük içindedir ve birbirleri ile tutarlıdır.	,67	,83	,929		
Y4. Bu işletmede iletişimde kullanılan dil nettir ve mesajlar alıcı tarafından açık bir şekilde anlaşılır.	,71	,83	,901		
Y2. Bu işletmede çalışanlara yönelik motivasyon araçları, duruma uygun olarak belirlenir ve uygulanır.	,77	,83	,882		

Y6. Bu işletmede yöneticiler, örgütün resmi iletişim kanallarını desteklemek için gayri resmi iletişim kanallarını da kullanırlar.	,66	,83	,616		
2. Faktör: Denetim				3,307	21,773
D2.Bu işletmede kontrol aşamasında, planlanan hedeflerin başarısının değerlendirilmesi için kritik başarı faktörleri belirlenmiştir.	,66	,83	,949		
D3.Bu işletmede yöneticiler, kontrol faaliyetlerini, planlanan performansın yanı sıra önemli istisnaları da göz önüne alarak gerçekleştirirler.	,65	,83	,937		
D1. Bu işletmede kontrol, nesnel, doğru ve uygun standartlara göre yapılmaktadır.	,69	,83	,911		
D5. Bu işletmede kontrol faaliyetleri öngörülmeyen değişikliklere uyum gösterecek esnek bir biçimde tasarlanmıştır.	,71	,83	,874		
D4. Bu işletmede kontrol faaliyetleri planlarda yaşanan sapmalar (planlama, organizasyon, personel ve liderlik yoluyla) düzeltildiği takdirde sonuçlandırılır.	,72	,83	,763		
3.Faktör: Organizasyon				2,842	16,886
O4.Bu işletmede çalışanların yetki ve sorumluluklarının önceden belirlendiği formal bir yapı vardır.	,71	,88	,875		
O3.Bu işletmede bölümler ve bireyler arası koordinasyonu sağlayacak bir mekanizma oluşturulmuştur.	,53	,85	,859		
O5. Bu işletmede merkezden yönetim yerine yerinden yönetim anlayışı benimsenmiştir.	,69	,83	,851		
O2. Bu işletmede işbölümü ve uzmanlaşmaya önem verilmektedir.	,58	,83	838		
4.Faktör: Planlama				1,749	15,597
P4. Bu işletmenin üst yönetimi, işletmede planlama çabalarını destekleyen bir iklim geliştirmiştir.	,65	,83	,961		
P3. Bu işletme nihai planların elde edilmesinden sorumlu olanların kabul ettiği bir planlama sürecine sahiptir.	,71	,88	,936		
P6. Bu işletmenin planları, yönetimin performansını değerlendirmek için kullanılır.	,76	,83	,778		
P2. Bu işletmede, işletme çapında uygulanan stratejik planlama çabalarının zamanında gerçekleşmesini koordine eden bir kişi veya grup vardır.	,70	,83	,686		
Faktör çıkarma metodu: Temel bileşenler analizi; Döndürme metodu: Varimax Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği: % 81,7 Bartlett's Küresellik Testi için Ki-Kare: 9696,13; df=171 ve p<0.0001 Açıklanan toplam varyans: %.80,2; Ölçeğin tamamı için güvenilirlik katsayısı: 0,86					

Yönetim fonksiyonları ölçeğine ilişkin faktör yapılarının belirlenmesinde faktörleştirme yöntemlerinden temel bileşenler (principal component) analizi ve “varimax” eksen döndürmesi tekniği kullanılmıştır. Analizde 22 ölçek maddesi değerlendirilmiş olup, faktör yapılarının mümkün olduğunca güçlü olmasını sağlamak adına faktör yük değeri istenilen değer olan 0,50 (Nunnally, 1978) olarak belirlenmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde her bir boyut altında toplanan değişkenlerin faktör yüklerinin 0.80 ile 0.61 aralığında değiştiği görülmektedir. Yine AFA sonucunda özdeğeri (eigenvalues) 1’den büyük dört faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Faktör boyutlarından planlamada yer alan “P1. Bu işletme kısa süreli (1 yıldan daha kısa) kar planına sahiptir.” ve “P5. Bu işletmenin üst yönetimi, işletmenin içinde bulunduğu ya da olmak istediği resmi bir beyan geliştirmiştir.” ile organizasyon faktör boyutunda yer alan “ O1. Bu işletmede üst yönetim genelleyici bir bakış açısına sahiptir” maddelerinin faktör yüklerinin 0,50 değerinin altında olması nedeniyle ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir. Belirtilen maddelerin analizden çıkarılması suretiyle yeniden yapılan AFA sonucunda 19 maddelik ölçeğin dört faktörlü bir yapıya sahip olduğu, faktörlerin toplam varyansın %80,2’sini açıkladığı tespit edilmiştir. Tablo 3’te görüldüğü üzere döndürme işleminden sonra birinci faktör %27,474; ikinci faktör %21,773, üçüncü faktör %16,886 ve dördüncü faktör %15,597 oranında varyansı açıklamaktadır. Sonuçlar, faktör yükleri ve kuramsal beklentiden de yola çıkılarak yürütme, denetim, organizasyon ve planlama boyutları ile 19 maddelik ölçek yapısının geçerliliğine işaret etmektedir.

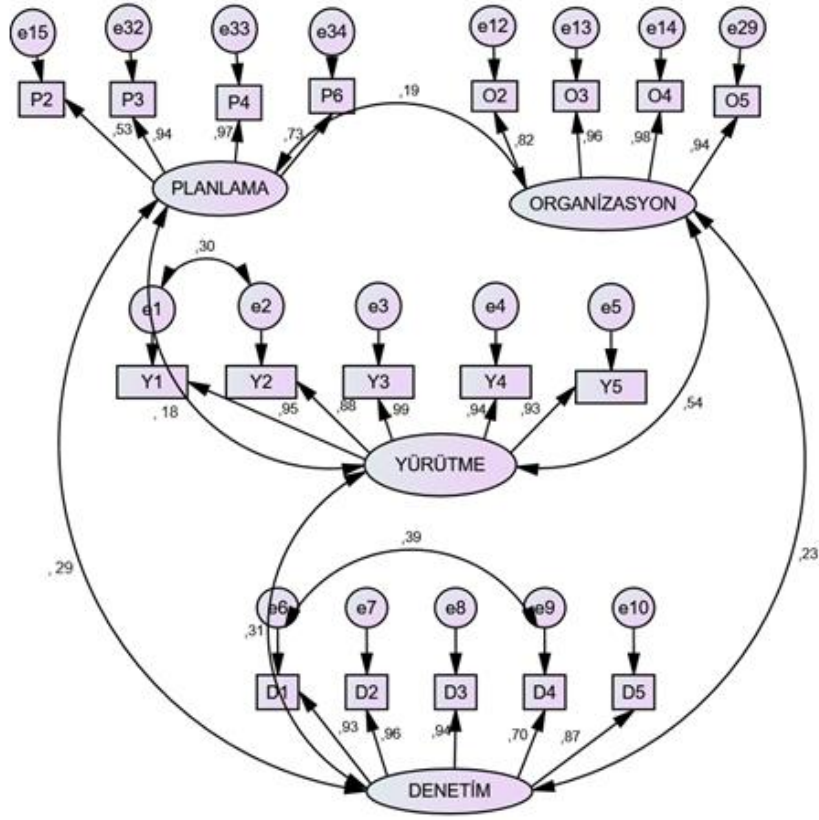
4.2.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Yapılan AFA analizi sonucunda ortaya koyulan faktör yapılarının değişkenleri ile oluşturduğu ilişkilerin kuramsal olarak belirlenebilmesinde doğrulayıcı faktör analizinden (DFA) yararlanılmaktadır. AFA genel olarak hipotez kurmaya yönelik bilgilerin elde edilmesine yardımcı olurken; DFA belirlenen faktörler arasındaki ilişkileri ve hangi değişkenlerin hangi faktörlerle ilişkili olduğunu, faktörlerin birbirlerinden bağımsız ya da modeli açıklamakta yeterli olup olmadıklarını sınımlamakta kullanılmaktadır (Özdamar, 2004).

DFA’da elde edilen uyum istatistikleri, modelin kabul edilip edilmeyeceğine dair bir takım kabul edilebilir sınır değerler ortaya koymaktadır. Analiz sonucunda elde edilen uyum istatistiklerinin ifade edilen sınır değerler aralığında olması istendik bir durumdur (Şimşek, 2007: 14). Buna göre CFI, NFI, IFI, TLI’ nın 0,90’dan büyük değerlerde olması yeterli düzeyde uyumun olduğunu göstermektedir. RMSEA değerlerinin ise 0,05’ten küçük olmasının iyi uyumu, 0.10’un altında olması ise kabul edilebilir bir uyumu göstermektedir. Ki-kare değerinin serbestlik derecesine oranının ise 5’in altında olması iyi uyuma işaret etmektedir (Marsh, Balla ve McDonald, 1988; Browne ve Gudeck, 1993; Hu ve Bentler, 1999; Sümer, 2000; Kline, 2005; Tabachnick ve Fidell, 2007; Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010).

Yönetim fonksiyonları ölçeğinin tespit edilen faktör yapıları ile örtüşüp örtüşmediğinin sınanması ve bu sayede ölçeğin yapı geçerliliğine sahip olup olmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan birinci düzey DFA’ya ilişkin sonuçlar Şekil 1’de yer almaktadır.

Şekil 1. Doğrulayıcı faktör analizi

Şekil 1’de YEM kapsamında oluşturulan birinci düzey doğrulayıcı faktör modeline göre yönetim fonksiyonlarını ölçmeye yönelik ölçekte, faktör yükü düşük olan “Y6. Bu işletmede yöneticiler, örgütün resmi iletişim kanallarını desteklemek için gayri resmi iletişim kanallarını da kullanırlar.” maddesi çıkartılmış olup; ölçek 18 ifade 4 boyutta modellenmiştir. Tablo 4’te maksimum olasılık yöntemiyle birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi uygulanmış ve modele ilişkin temel uyum indeksleri ve elde edilen sonuçlar sunulmuştur.

Tablo 4: Yönetim Fonksiyonları Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İndeksleri

Ölçek/ İndeksler	χ^2	df	p	χ^2/df	CFI	NFI	IFI	TLI	RMSEA
Yönetim Fonksiyonları Ölçeği	1029,857	268	.00	3,842	0,90	0,90	0,91	0,92	0,082

Tablo 4’te DFA’dan elde edilen modelin uyum indeksleri incelenmiş ve minimum ki-kare değerinin ($\chi^2= 1029,857$, $df=268$, $p=0.00$) anlamlı olduğu görülmüştür. Uyum indeksi değerleri ise $RMSEA=0.082$, $CFI=0.90$, $NFI=0.90$, $IFI=0.91$ ve $TLI=0.92$ olarak bulunmuştur. Bu uyum indeksi değerleri dört faktörlü modelin kabul edilebilir olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 5: Yönetim Fonksiyonları Ölçeği DFA Sonuçları

Ölçek Maddeleri	Standart Yükler	t-değeri	R ²	Yapı Güven.	Açıklanan Varyans	Ort.	Cronbach Alpha
Yürütme				0,93	0,77	3,96	0,83
Y1.	0.95		0.95				
Y2.	0.89	36,94	0.89				
Y3.	0.99	54,06	0.98				
Y4.	0.94	41,04	0.94				
Y5.	0.93	37,66	0.92				
Denetim				0,98	0,93	3,86	0,78
D1.	0.93		0.93				
D2.	0.96	39,45	0.96				
D3.	0.94	35,42	0.93				
D4.	0.70	20,65	0.70				
D5.	0.87	28,05	0.87				
Organize Etme				0,97	0,87	2,60	0,82
O2.	0.82		0.82				
O3.	0.96	25,71	0.95				
O4.	0.98	27,01	0.98				
O5.	0.94	24,82	0.93				
Planlama				0,98	0,94	2,20	0,84
P2.	0.53		0.53				
P3.	0.94	11,89	0.94				
P4.	0.97	11,95	0.97				
P6.	0.73	10,50	0.73				

Ölçeğin yapı geçerliliğini sağlamak için her bir gözlenen değişkenin standart faktör yükünün 0,5'ten büyük ve istatistiksel olarak anlamlı olması, yapı güvenirliliğinin 0,7'den büyük olması ve her yapı için açıklanan varyansın 0,5'ten yüksek olması gerekmektedir (Hair ve Anderson, 1998). Tablo 5'te belirtilen değerler incelendiğinde ölçeğin yapı geçerliliğini sağladığı görülmektedir.

Yönetim fonksiyonları ölçeğinin yukarıda belirtilen son hali için genel ve her bir boyut için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin tümü için hesaplanan alfa katsayısı 0,842; yönetim fonksiyonları ölçeğini oluşturan boyutlar için ise güvenilirlik katsayısının .78 ile .84 arasında değiştiği görülmektedir. Bu değer sosyal bilimlerde oldukça yeterli görülmektedir.

Son olarak Yönetim Fonksiyonları Ölçeği'ne uygulanan faktör analizleri sonucunda ortaya konan faktörlerin ortalamalarına bakıldığında yürütme (3,96) ve denetim (3,86) faaliyetlerinin ortalamalarının yüksek olduğu, organize etme (2,60) ve planlama (2,20) faaliyetlerinin ortalamalarının ise görece olarak daha düşük olduğu görülmektedir (Tablo 5.).

4.2.3. Yönetim Fonksiyonlarının İşletmenin Özelliklerine Göre Fark Analizleri

Yönetim fonksiyonlarının uygulanma düzeyinin, katılımcıların görev yaptıkları otel işletmelerinin sahiplik, çalışan kişi sayısı ve yıldız sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortay koymak amacıyla T-testi ve Anova analizleri yapılmıştır.

Tablo 6: Sahiplik Durumuna Göre T- testi Sonuçları

		N	\bar{x}	ss	t	F	p
Planlama	Bağımsız	298	2,19	,64	-,045	1,099	,964
	Zincir	91	2,20	,58	-,048		
Organizasyon	Bağımsız	298	2,56	,48	-2,429	,638	,016
	Zincir	91	2,70	,40	-2,659		
Yürütme	Bağımsız	298	3,90	,55	-3,897	7,910	,000
	Zincir	91	4,14	,42	-4,456		
Denetim	Bağımsız	298	3,82	,41	-2,443	22,269	,015
	Zincir	91	3,95	,48	-2,234		

Yönetim fonksiyonları boyutlarını oluşturan planlama, organizasyon, yürütme ve denetimin görev yapılan işletmenin sahiplik durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için yapılan T-testleri (Tablo 6.) incelendiğinde; organizasyon, yürütme ve denetim boyutlarının farklılaştığı ($p < 0,05$) ve her üç boyut için de, bir otel zincirine bağlı olarak faaliyet gösteren otellerin ortalamalarının bağımsız otellere göre daha yüksek ortalamaya sahip olduğu tespit edilmiştir. Planlama fonksiyonu için herhangi bir anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p > 0,05$).

Tablo 7: Çalışan Sayısı İçin ANOVA ve Post-hoc Analiz Sonuçları

	Çalışan Sayısı	\bar{x}	ss	F	p	Farklılık
Planlama	A. 1-9	2,29	,77	3,141	,044	C > A
	B. 10-49	2,21	,62			
	C. 50 ve üzeri	2,07	,42			
Organizasyon	A. 1-9	2,55	,35	4,841	,008	C > A, B
	B. 10-49	2,55	,54			
	C. 50 ve üzeri	2,72	,39			
Yürütme	A. 1-9	3,83	,63	13,171	,000	C > B > A
	B. 10-49	3,98	,26			
	C. 50 ve üzeri	4,16	,46			
Denetim	A. 1-9	3,73	,33	14,963	,000	C > A, B
	B. 10-49	3,81	,41			
	C. 50 ve üzeri	4,04	,48			

Otellerin çalışan sayısına göre yönetim fonksiyonlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine yönelik Anova ve Post-hoc analizleri yapılmış ve analiz sonuçları özet olarak Tablo 7.'de verilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde, çalışan sayısına göre planlama, organize etme, yürütme ve denetim fonksiyonlarının tümünün anlamlı farklılıklar gösterdiği görülmektedir ($p < 0,05$).

Farklılıkların kaynağını belirlemek amacıyla yapılan tamamlayıcı Post-hoc analiz sonuçlarına göre; 50-249 aralığında çalışan sayısı olanların otellerin planlama fonksiyonu ortalamalarının 1-9 çalışanı olan otellere göre daha yüksek olduğu; 50-249 aralığında çalışan sayısı olan otellerin organize etme ve denetim fonksiyonları ortalamalarının 1-9 çalışanı olan ve 10-49 çalışanı olan otellere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Yürütme fonksiyonu için ise; çalışan sayısı 50- 249 olan otel ortalamalarının 1- 9 ve 10- 49 grubunda olanlardan ve 10-49 grubunda olanların da 1-9 grubunda olanlardan daha yüksek olduğu bulgulanmıştır.

Görev yapılan otellerin sahip oldukları yıldız sayısına göre yönetim fonksiyonları uygulama düzeylerinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine yönelik Anova ve Post-hoc analiz sonuçlarının yer aldığı Tablo 8’de incelendiğinde; sahip olunan yıldız sayısına göre planlama ile denetim fonksiyonlarının anlamlı farklılıklar gösterdiği ($p < 0,05$) ve organizasyon ile yürütme fonksiyonlarının ise anlamlı farklılıklar ($p < 0,05$) göstermediği bulgulanmıştır.

Tablo 8: Yıldız Durumu İçin ANOVA ve Post-hoc Analiz Sonuçları

	Yıldız Durumu	\bar{X}	ss	F	p	Farklılık
Planlama	A. 1 Yıldız	2,00	1,00	8,442	,000	E > A, B,C,D
	B. 2 Yıldız	2,08	,32			
	C. 3 Yıldız	2,26	,61			
	D. 4 Yıldız	2,18	,58			
	E. 5 Yıldız	2,60	,46			
Organizasyon	A. 1 Yıldız	2,50	,03	1620	,168	YOK
	B. 2 Yıldız	2,65	,31			
	C. 3 Yıldız	2,65	,47			
	D. 4 Yıldız	2,53	,61			
	E. 5 Yıldız	2,64	,49			
Yürütme	A. 1 Yıldız	3,86	,07	1,112	,351	YOK
	B. 2 Yıldız	3,90	,00			
	C. 3 Yıldız	4,04	,32			
	D. 4 Yıldız	3,95	,63			
	E. 5 Yıldız	3,96	,80			
Denetim	A. 1 Yıldız	3,82	,32	8,434	,000	E > A, B,C,D
	B. 2 Yıldız	3,71	,36			
	C. 3 Yıldız	3,79	,41			
	D. 4 Yıldız	3,81	,41			
	E. 5 Yıldız	4,06	,48			

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

KOBİ niteliğindeki otel işletmelerinde yönetim fonksiyonları olan planlama, organize etme, yürütme ve denetleme faaliyetlerinin uygulama düzeylerinin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışma kapsamında geçmiş çalışmalardan derlenen maddeler ile oluşturulan “yönetim fonksiyonları ölçeği” kullanılmıştır. Adana, Mersin ve Hatay illerinde bulunan KOBİ niteliğindeki otel işletmeleri yönetim kademesinden toplanan veriler doğrultusunda, ölçeğe uygulanan AFA ve DFA analizleri sonucunda, ölçek maddelerinin literatürle uyumlu olarak planlama, örgüt, yürütme ve denetleme şeklinde dört faktörde toplandığı görülmüştür. Güvenirlik katsayısı 0,84 olarak hesaplanan ölçeğin alt boyutları için Cronbach Alpha güvenirlik katsayıları planlama boyutu için 0. 84, organize etme boyutu için 0. 82, yürütme boyutu için 0.83, son olarak denetim boyutu için 0. 78 olarak hesaplanmıştır. Bu bağlamda ölçeğin yönetim fonksiyonlarını ölçmede geçerli ve güvenilir olduğu söylenebilir.

Çalışma kapsamında oluşturulan ölçek ile KOBİ statüsündeki otel işletmelerinin yönetim fonksiyonlarını kullanma düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır. Çalışma sonuçlarına bakıldığında, örneklem dâhilindeki işletmelerin yürütme (3,96) ve denetim (3,86) faaliyetlerini uygulama noktasında ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Bu anlamda KOBİ statüsündeki otel

işletmelerinin denetleme ve yürütme faaliyetlerini yerine getirme konusunda yeterli olduğu söylenebilir. Diğer taraftan yönetim fonksiyonları ölçeğinin diğer alt boyutları olan organize etme (2,60) ve planlama (2.20) ortalamalarının görece olarak daha düşük olduğu ve bu faaliyetleri uygulama konusunda daha az hassasiyet gösterdikleri görülmektedir.

İşletmelerin yönetim fonksiyonlarını uygulama düzeylerinin, işletmelerin demografik özelliklerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemeye ilişkin yapılan analizler sonucunda; organizasyon, yürütme ve denetim boyutlarının işletmenin sahiplik durumuna göre farklılaştığı ve her üç boyut için de, bir otel zincirine bağlı olarak faaliyet gösteren otellerin ortalamalarının bağımsız otellere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bir otel zincirine bağlı olarak faaliyet gösteren otel işletmelerinin kurumsallaşmaya daha yakın olacağı düşünüldüğünde araştırmanın bu sonucu anlamlı hale gelmektedir. Bağımsız otellerin yönetim fonksiyonlarını yerine getiren sahip yöneticilerin daha geleneksel yaklaşıma sahip olmaları, onları profesyonel yöneticilerden ayırmaktadır. Organizasyon, yürütme ve denetim boyutlarında zincir oteller lehine ortaya çıkan bu farklılık örgüt içindeki profesyonel yönetici varlığı ve kurumsallaşma çabaları ile açıklanabilir. Bu noktada planlama boyutunda herhangi bir farklılığın bulunmayışı ülke ve sektördeki dinamik yapıdan kaynaklanıyor olabilir. Büyük bir özen ve çaba isteyen planlama faaliyetlerinin hızlı ve değişken çevresel faktörlerden etkilenerek işlerliğini yitirmesi KOBİ'ler için bir maliyet unsuru olarak kabul edilebilmektedir.

Sahip olunan yıldız sayısı ve yönetim fonksiyonları arasındaki ilişkilere bakıldığında, planlama ve denetim boyutlarında 5 yıldızlı otellerin 1, 2, 3 ve 4 yıldızlı otellere göre daha yüksek ortalamalara sahip olduğu görülmektedir. Kurumsallaşma beklentisinin en yüksek olduğu grup olan 5 yıldızlı otellerin bu çabaları planlama ve denetim fonksiyonlarında kendisini göstermektedir. Birçok açıdan (çalışan sayısı, büyüklük, kurumsallaşma, profesyonel yönetici) diğer yıldız otellere göre farklılığa sahip olan 5 yıldızlı otellerin belirsizlikten kaçınmak adına planlama faaliyetlerine önem verdiği düşünülebilir. Yine örgütleri belirlenen amaçlara ulaştıracak planların işlerliği denetim fonksiyonu ile yerine getirilecektir.

Son olarak KOBİ'lerin çalışan sayısına göre yönetsel becerilerine ilişkin planlama, organize etme, yürütme ve denetim boyutu ortalamaları anlamlı farklılık göstermektedir. Buna göre 50 ve üzeri çalışana sahip olan KOBİ otellerinin gerek 1-9; gerek 10-49 arası çalışana sahip işletmelere göre organize etme, yürütme ve denetim faaliyetlerini daha fazla uyguladığı görülmüştür. Ayrıca 50 ve üzeri çalışana sahip olanların 1-9 arası çalışana sahip olanlara göre planlama faaliyetlerini daha fazla uyguladığı söylenebilir. Buna göre çalışan sayısı arttıkça planlama becerisine duyulan ihtiyacında arttığını söylemek mümkündür. Yine artan çalışan sayısına paralel olarak örgüt içindeki yürütme faaliyetlerinde artışı söz konusudur. KOBİ'lerde artan çalışan sayıyla birlikte örgüt içinde sistemli haberleşme kanallarının oluştuğu, bununla birlikte farklı birim ve bölümler ile uyum ve ahengin sağlandığı düşünülmektedir. Uzmanlaşma, iş bölümü ve yetki devri gibi kavramların çalışan sayısı ile birlikte artışı bu işletmelerin kurumsal bir yapıya dönüşümü için önem arz etmektedir. Bu anlamda çalışan sayısı ile yürütme becerileri arasındaki ilişki daha anlaşılır bir hal almaktadır. Son olarak 50 ve üzeri çalışana sahip olan KOBİ'lerin denetim becerileri 1-9 arasındaki çalışana sahip işletmelerden daha yüksek iken; 10-49 arasında çalışana sahip olan işletmelerden daha düşük bulunmuştur. Bu anlamda çalışan sayısı azaldıkça denetime duyulan ihtiyaç azalırken, denetim becerisi en iyi şekilde 10-49 çalışana sahip işletmelerde ortaya konmaktadır.

Varlıklarını devam ettirebilme noktasında insan kaynağının büyük önem arz ettiği konuklama işletmelerinde yönetim ve fonksiyonlarının doğru, sistemli ve etkin şekilde kullanılabilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu anlamda yönetsel beceriler olarak da değerlendirilebilecek olan; iyi bir şekilde planlama, organizasyon, yürütme ve denetleme faaliyetleri başarılı yönetimin temel taşlarını oluşturmaktadır. Dolayısı ile bu faaliyetlerin yerine getirilmesinde yaşanacak sorunlar yönetsel başarıyı ve sonucunda örgütsel başarıyı azaltacaktır. Bu anlamda örgütsel başarısızlığı engellemek veya başarıyı arttırmak için; örgütlerin, sahip olunan ve uygulanan yönetim fonksiyonlarına ilişkin eksikliklerini görmesi; gerek yönetim literatüründe gerek sektörel uygulamalarda da kabul görmüş modern yönetim uygulamalarını da göz önünde bulundurarak farklı düzenlemelere gitmeleri önemlidir. Yine araştırma sonuçları doğrultusunda KOBİ'lerin yönetim fonksiyonları uygulamalarına yönelik sunulan öneriler aşağıdaki gibidir:

Öncelikli olarak işletmeler, strateji ve amaçlarını iyi belirlenmeli, bu amaç ve stratejilere uygun kısa, orta ve uzun vadeli planlar yapılmalıdır. Planlama sadece patron yöneticiler veya üst yönetimin değil, çalışanlarında katılımının sağlandığı süreçlere dönüştürmelidir. Planlar yapılırken duygusal davranmaktan ziyade, analiz ve sentezden yararlanılarak, istatistiki yöntemlerin kullanılmasına önem verilmelidir. Belirli zaman aralıklarında planların hangi oranda gerçekleştirildiğinin kontrol edilmesi var ise planlardan sapmaların nedenlerinin ortaya konması gerekmektedir. Gerekli durumlarda planlar yenilenmeli veya planlara uygun davranılması için örgütsel işleyişte gerekli düzenlemelere gidilmelidir.

Aksaklıkları engellemek ve örgütsel başarıyı arttırmak amacıyla işletmelerde; amaç ve politikalar iyi belirlenmeli ve çalışanlara iyi bir şekilde açıklanmalıdır. İş tanımları açık ve net bir şekilde ortaya konmalı, yetki ve sorumluluklar tam olarak belirtilmeli, iş bölümü ve uzmanlaşma mümkün olduğunca gerçekleştirilmelidir. Yine örgüt içinde iyi ve sistemli iletişim kanalları oluşturularak yüksek bir takım ruhu oluşturulmalıdır. KOBİ'lerde, yetkilerin patron yöneticiler ya da birkaç kişinin elinde olması ve kararların tümünün bu kişiler tarafından alınıyor olması örgütsel işleyişte aksaklıklara neden olabilmektedir. Bu anlamda, işletmelerde yetki devrinin gerçekleştirilmesi ve çalışanların da fikirlerinin alındığı karar alma süreçleri oluşturulmalıdır. Denetimler, sadece ceza veya ödül amaçlı yapılmamalı, aynı zamanda hataları düzeltme, süreci iyileştirme amaçlıda olmalıdır. Yine denetimler objektif kriterlere göre yapılmalı ve standartları belirlenmiş bir raporlama sistemi oluşturulmalıdır.

Her akademik çalışma gibi bu çalışmanın da bazı kısıtlamaları bulunmaktadır. Çalışma otel işletmeleri özelindeki, belli şehirlerdeki ve KOBİ statüsündeki otel işletmelerini kapsamaktadır. Bu anlamda gerek ortaya konan ölçeğin test edilebilmesi gerek konuyla ilgili literatüre katkı sağlanabilmesi amacıyla benzer çalışmaların farklı sektör ve iller de tekrarlanmasında yarar görülmektedir. Ayrıca çalışma kapsamında yönetim fonksiyonlarının uygulanma derecesinin durum tespiti yapılmış, bu durumun başka örgütsel değişkenler ile olan ilişkileri incelenmemiştir. Sonraki çalışmalarda bu ilişkilerinde incelemeye dâhil edilmesi konuya farklı bir bakış açısı getirebilecektir.

KAYNAKÇA

- Akgeçici, T. (2001). *KOBİ'lerin Temel Sorunları ve Sağlanan Destekler*, Ankara: KOSGEB Yayınları.
- Aktuğlu, M. A. (1996). *Denetim ve Revizyon*, İzmir: Barış Yayınları.
- Alpugan, O. (1988). *Küçük İşletmeler: Kavramı, Kuruluşu ve Yönetimi*, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Genel Yayın No: 125.
- Ansoff, H. I., Avner, J., Brveenburg, Jr., R. C., Portner, F. E. ve Radosevich, R. (1970). Does Planning Pay? The Effect of Planning on Success of Acquisitions in American Firms, *Long Range Planning*, 3: 2-7.
- Ataman, G. (2002). *İşletme Yönetimi*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Bozkurt, N. (2007). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Yönetim Sorunları, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Börü, D. (1997). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Profesyonel Yönetici Kullanımına İlişkin Bir Araştırma, *Öneri Dergisi*, 1 (6): 177-186.
- Browne, M. W., ve Gudeck, R. (1993) "Alternative Ways of Assessing Model Fit" In K. A. Bollen, ve J. S. Long (Eds.), *Testing Structure Equation Models*, (pp. 136– 162) " Newbury Park, CA: Sage.
- Büyüköztürk, Ş. (2003). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Ankara: PegemA Yayıncılık
- Candan, E. (2006). Kamu idarelerinde iç kontrol sistem ve süreçlerinin tasarlanması, uygulanması ve geliştirilmesinde uyulacak usul ve esaslar, *Mali Yönetim ve Denetim Dergisi*, 38, 18-33.
- Ceylan, A. (2001). *İşletmelerde Finansal Yönetim*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Cook, C.W., Hunsaker P. L., Coffey R. E. (1997). *Management and Organizational Behavior*, Chicago: Irwin, The Mc Graw Hilli Book Companies, Inc.
- Çetin, C. (1996). *Yeniden Yapılanma, Girişimcilik, Küçük ve Orta Boy İşletmeler ve Bunların Özendirilmesi*, İstanbul: Der Yayınları

- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Dallaryan, S. (2007). Küçük ve Orta Ölçekli Otel İşletmelerinde Yönetim Sorunlarını Ortaya Çıkarmaya Yönelik Bir Uygulama-Sultanahmet Bölgesi Butik Otelleri, *Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 31-42.
- Davis, R. C. (1951). *The Fundemantal of Top Management*, New York: HarperveBros.
- Denhardt, R. B. (1999). The Future of Public Administration, *Public Administration and Management*, 4(2): 279-292.
- Dewhurst, P. ve Horobin, H. (1998). Small Business Owners. In R. Thomas (Ed.), *The Management of Small Tourism and Hospitality Firms*, (pp. 19–38), London, Cassell.
- Diñçer, Ö. (1992). *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası (2.bsk.)*, İstanbul: Timaş Basım Ticaret ve Sanayii A.Ş.
- Efil, İ. (1999). *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon*, İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Fayol, H. (1917). *Administration Industrielle et Générale*, Paris: H.DUNOD ET E.PDNAT Editeurs.
- Fayol, H. (2008). *Genel ve Endüstriyel Yönetim*, (çev. H. Bahadır AKIN, M. Asım ÇALIKOĞLU), Ankara: Adres Yayınları.
- Gard, G., Lindström, K., ve Dallner, M. (2003). Towards a Learning Organization: The Introduction of A Client-Centered Team-Based Organization in Administrative Surveying Work, *Applied Ergonomics*, 34(2): 97-105.
- Gümüştekin, G. E. (2005). KOBİ Niteliğindeki Aile İşletmelerinin Yönetim ve Organizasyon Sorunları: Kütahya Seramik Sanayi Örneği, *ÇÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6 (1):71-93.
- Güney, S. (2001). *Yönetim ve Organizasyon*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Haber, S. ve Reichel, A. (2005). Identifying Performance Measures of Small Ventures – The Case of the Tourism Industry, *Journal of Small Business Management*, 43 (3): 257–286.
- Hair, J. F., Veerson, R. E., ve Tatham, R. L. Black, W. C. (1998). *Multivariate Data Analysis, Upper Saddle River*. 5.
- Hallak, R., Lindsay, N. J. ve Brown, G. (2001). Examining the Role of Entrepreneurial Experience and Entrepreneurial Self-Efficacy on SMTE Performance, *Tourism Analysis*, 16(5): 583–599.
- Horn, T. P. (1979). Strategic Planning in Small and Medium Sized Companies, *Long Range Planning*, 12: 84-91.
- Horovitz, J. H., & Thiétart, R. A. (1982). Strategy, management design and firm performance. *Strategic Management Journal*, 67-76.
- Hu, L. T., ve Bentler, P. M. (1999). Cutoff Criteria for Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives, *Structural Equation Modeling*, 6(1): 1–55.
- Jennings, P. ve Beaver, G. (1997). The Performance and Competitive Advantage of Small Firms: A Management Perspective, *International Small Business Journal*, 15: 63–75.
- Kast, F. E., ve Rosenzweig, J. E. (1974). *Organization and Management: A Systems Approach*. McGraw-Hill.
- Kıngır, S. (2006). Bir Hizmet İşletmesi Olarak Beş Yıldızlı Otel İşletmelerindeki Yönetimsel Sorunlar, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15: 457-481.
- Kline, R. B. (2005). *Principles and Practice of Structural Equations Modeling*, New York: Guilford.
- Koçel, T. (1993). *Büyük İŞletmelerde Karşılaşılan Yönetim ve Organizasyon Sorunları*, İstanbul: İTO Yayınları No:32.
- Koçel, T. (2007). *İşletme yönetimi*. İstanbul: Arıkan Basım Yayın.
- KOSGEB. (2018). *Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik*. Ankara.
- Larsen A. T. (1996). *Değişim Sürecinin Rotasını Çizmek, İnsan Yönetimi*, Robert H. Rosen (Ed), MESS, İstanbul.

- Marsh, H. W., Balla, J. R. ve McDonald, R.P. (1988), Goodness of Fit Indexes in Confirmatory Factor Analysis: The Effect of Sample Size, *Psychological Bulletin*, 103(3): 391.
- Martínez-Román J. A., Tamayo J. A., Gamero J. ve José E. R. (2015). Innovativeness and Business Performances in tourism SMEs. *Annals of Tourism Research*, 54: 118–135.
- Morrison, A., ve Teixeira, R. (2004). Small Business Performance: A Tourism Sector Focus, *Journal of Small Business ve Enterprise Development*, 11(2): 166–173.
- Mullins, L. J. (2005). *Management and Organisational Behaviour*, (4th revised ed.), Essex: Pearson Education.
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric Theory*, (2nd ed.), New York: McGraw-Hill.
- O'Regan, N. ve Ghobadian, A. (2002). Effective Strategic Planning in Small and Medium Sized Firms, *Management Decision*, 40 (7): 663-671.
- OECD. (2002), <https://www.oecd.org/about/2080175.pdf>
- Önal, K. (2009). Devlet Hastanelerindeki Müdürlük Hizmetlerinin Yönetim Organizasyon Sorunları ve Çözüm Önerileri: Kütahya Devlet Hastanelerinde Örnek Uygulama, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Özalp, İ. (2000). *İşletme Yönetimi*, Eskişehir: Birlik Ofset.
- Özdamar K. (2004). *Tabloların Oluşturulması, Güvenirlilik ve Soru Analizi, Paket Programlarla İstatistiksel Veri Analizi*, (5. Bsk), Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özgener, Ş. (2003). Büyüme Sürecindeki KOBİ'lerin Yönetim ve Organizasyon Sorunları: Nevşehir Un Sanayii Örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 20:137-161.
- Özkanlı, Ö. (2001). Ülkemizde Küçük İşletmelerin Başarısında Yönetim Becerisinin Etkisi, *Verimlilik Dergisi*, 2: 47-64.
- Pearce, J. A., Robbins, D. K., ve Robinson Jr, R. B. (1987). The Impact of Grand Strategy and Planning Formality on Financial Performance, *Strategic Management Journal*, 8(2): 125-134.
- Peterson, R. A., ve Kim, Y. (2013). On the Relationship Between Coefficient Alpha and Composite Reliability, *Journal of Applied Psychology*, 98(1): 194.
- Phaladi, M. J., ve Thwala, W. D. (2008). Critical Success Factors for Small and Medium Sized Contractors in North West Province, South Africa, In 5th Post Graduate Conference on Construction Industry Development (pp. 16-18).
- Pugh, D. S., Hickson, D. J., Hinings, C. R ve Turner, C. (1968). Dimensions of Organization Structure, *Administrative Science Quarterly*, 13(1): 71.
- Robinson, R. B., ve J. A. Pearce (1984). Research Thrusts in Small Firm Strategic Planning, *Academy of Management Review*, 9(1): 128–137.
- Schendel, D. ve Hofer, C. (1979). *Strategic Management: A New View of Business Policy and Planning*, Boston MA: Little, Brown ve Co.
- Schermerhorn, J. R. (1996). *Management and Organizational Behavior Essentials*, Wiley.
- Shaw, G., ve Williams, A. (2004). From Lifestyle Consumption to Lifestyle Production: Changing Patterns of Tourism Entrepreneurship, In R. Thomas (Ed.), *Small firms in tourism* (pp. 99–114), Elsevier, Oxford, 2004.
- Sisaye, S. (2005). Management Control Systems and Organizational Development: New Directions for Managing Work Teams, *Leadership and Organization Development Journal*, 26 (1): 51-61
- Smeral, E. (1998). The Impact of Globalization on Small and Medium Enterprises: New Challenges for Tourism Policies in European Countries, *Tourism Management*, 19 (4): 371-380.
- Stoner, C. R., ve Fry, F. L. (1982). The entrepreneurial decision: dissatisfaction or opportunity??. *Journal of Small Business Management* (pre-1986), 20(000002), 39.
- Sümer, N. (2000). Yapısal Eşitlik Modelleri, *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6): 49-74.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş: Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları*, Ankara: Ekinoks.

- Tabachnick, B. G., ve Fidell, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics*, Boston: Allyn and Bacon. The Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), (2002) “Small and Medium Enterprise”, Retrieved September 13, 2017, from http://www.oecd-ilibrary.org/industry-ve-services/oecd-small-ve-medium-enterprise-outlook-2002_sme_outlook-2002-en.
- Tuan, K. ve Memiş, M. Ü. (2007). İç denetimin Yönetim Fonksiyonlarının Yerine Getirilmesindeki Rolü. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (35), 1-14.
- Türkish Hotelier Fedaration (TUROFED) (2017) “Tourism Report”, Retrieved September 18, 2017, from <http://www.tourismtoday.net/d/file/turofed-turizm-raporu-2017.pdf>.
- Valdiserri, G. A. ve Wilson, J. L. (2010). The Study of Leadership in Small Business Organizations: Impact on Profitability and Organizational Success, *The Entrepreneurial Executive*, 15: 47.
- Webster, M. (1998). Strategies for Growth, In R. Thomas (Ed.), *The Management of Small Tourism and Hospitality Firms* (pp. 207–218), London: Cassell.
- Wehrich, H., & Koontz, H. (2008). *Major principles or guides for the managerial functions of planning, organizing, staffing, leading, and controlling*. New York: McGraw-Hill.
- World Travel and Tourism Council (WTTC) (2016). Travel and Tourism Economic Impact, 2016 Retrieved August 15, 2017, from <https://www.wttc.org/-media/files/reports/economic%20impact%20research/regions%202016/world2016.pdf>.
- Yüksel, S. (2014). Kobi’lerin Yönetim ve Organizasyon Sorunları: Trb-1 Bölgesindeki İşletmelerde Bir Araştırma, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Bingöl Üniversitesi, Bingöl.
- Zhaohui, G. ve Xinxin, L. (2011). Notice of Retraction Organization and Management System Constraints Research of Small and Medium-Sized Private Enterprises. In *Product Innovation Management (ICPIM)*, 6th International Conference on, 465-468.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this study, it is aimed to examine the implementation levels of management functions of small and medium sized hotel enterprises (SMEs), to determine the relationship between these levels and demographic characteristics of the organization and to provide a reliable and valid scale that can be used to measure the implementation level of management functions.

Methodology

In this descriptive study, necessary data were collected by face to face questionnaires. The population of the research is composed of managers in small and medium sized hotels operating in Adana, Hatay and Mersin. In this sense, the universe of the research consists of the owner, general manager and his / her assistant, department managers, assistant managers and chefs working in the management of SMEs in these provinces. The sample of the study is composed of 389 managers working in SME-type hotel enterprises who agreed to participate in the survey conducted between July and August 2018.

Scale

Within the scope of the research, the scale of management functions composed of items compiled from past studies and measuring the functions of planning, organizing, executive and controlling together was used. While for the measurement of the planning function, the items used by Pearce, Robbins and Robinson (1987) in their studies were based, the items used by Horovitz and Thietart (1982) were taken as references for the measurement of the organizing function. For the measurement of executive and controlling functions, the general management principles that Weihrich and Koontz (2008) mentioned in their study were used. The language validity of the scales was tested by three experts and the scale was finalized.

Findings

Reliability and structure validity studies related to the scale of management functions are detailed below. Cronbach alpha internal consistency coefficient was examined to determine the reliability of the management functions scale. In order to determine the factor structures of the scale, exploratory factor analysis (EFA) was used. Confirmatory factor analysis (CFA), on the other hand, was used to determine the compliance between scale items and factor dimensions. A 22-item scale was designed by taking items related to planning from Pearce, Robbins & Robinson (1987), organizing from Horovitz & Thietart (1982), and conducting and controlling from Weihrich & Koontz (2008). The reliability of the 22-item "Management Functions Scale" was 0.861. As a result of the EFA, three expressions were excluded from the scale and a four-factor structure with an eigenvalue greater than 1 was obtained. The compliance statistics obtained in the CFA also reveal a number of acceptable limit values on whether the model will be accepted. The fit indices of the model obtained by the exclusion of a substance from the CFA were examined and the minimum chi-square value ($\chi^2 = 1029,857$, $df = 268$, $p = 0.00$) was found to be significant. The fit index values, on the other hand, were found as RMSEA = 0.082, CFI = 0.90, NFI = 0.90, IFI = 0.91 and TLI = 0.92. These values show that the four-factor model is acceptable. When the T-tests (Table 6) used to determine whether the planning, organizing, loading and controlling dimensions of the management functions differed according to the ownership status of the company were examined, it was found that the organizing, loading and controlling dimensions differed ($p < 0.05$) and the average of the hotels operating under a hotel chain was higher than the independent hotels for all three dimensions. According to the number of employees, it was seen that all planning, organizing, loading and controlling functions showed significant differences ($p < 0,05$). According to the results of the complementary Post-hoc analysis conducted to determine the source of the differences, it was seen that the average planning function of hotels with 50-249 employees was higher than hotels with 1-9 employees, the average organizing and controlling functions of hotels with 50-249 employees were higher than hotels with 1-9 and 10-49 employees. For the loading function; in the hotels with 50- 249 employees, this average was found to be higher than the ones with 1-9 and 10-49 employees and it was also higher in the ones with 10-49 employees than the ones with 1-9. As a result of the analysis, it was found that planning and control functions showed significant differences according to the

number of stars ($p < 0.05$) and organizing and loading functions do not show significant differences ($p < 0.05$). When the results of post-hoc analyzes conducted to reveal the differences between the star hotel groups in the planning and controlling functions with significant differences were examined, it was seen that the average of 5-star hotels was higher than the 1, 2, 3 and 4-star hotels in both management functions.

Conclusion and Discussion

Within the scope of this study aiming to examine the implementation levels of planning, organizing, loading and controlling activities that are the management functions in SMEs, “the scale of management functions” created with the items collected from past studies has been used. As a result of the EFA and CFA analyzes applied to the scale in line with the data collected from the management level of SME enterprises in Adana, Mersin and Hatay, it is seen that the scale items are gathered in four factors in the form of planning, organizing, loading and controlling in accordance with the literature. As the sub-dimensions of the scale, whose reliability coefficient is calculated to be 0.84, the Cronbach’s alpha reliability coefficients are calculated as 0.84 for the planning dimension, 0.82 for the organizing dimension, 0.83 for the loading dimension and finally, 0.78 for the controlling dimension. In this context, it can be said that the scale is valid and reliable in measuring management functions. With the scale created within the scope of the study, the level of using the management functions of the SMEs has been tried to be measured. When the results of the study are examined, it is seen that the enterprises within the sample have a high average in the implementation point of loading (3.96) and controlling (3.86) activities. In this sense, it can be said that the hotel enterprises with SME status are sufficient to carry out the controlling and loading activities. On the other hand, the average of organizing (2.60) and planning (2.20), which are the other sub-dimensions of the management functions scale, are relatively lower and they show less sensitivity in implementing these activities.

As a result of the analyzes conducted to determine whether the implementation level of the management functions of the enterprises differ according to the demographic characteristics of the enterprises; it is found that the organizing, loading and controlling dimensions differ from each other according to the ownership status of the enterprise and for all three dimensions, the average of the hotels operating under a hotel chain is higher than the independent hotels. Looking at the relationship between the number of stars and management functions, it is seen that 5-star hotels have higher averages in terms of planning and controlling dimensions than 1, 2, 3 and 4-star hotels.

TÜRKÇE YETERLİK SINAVI'NIN (TYS) ULUSLARARASI GEÇERLİĞE SAHİP BAZI DİL YETERLİK SINAVLARIYLA ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI *

Araştırma Makalesi / Research Article

Şengül, M. ve Demirel, S. (2020). Türkçe Yeterlik Sınavı'nın (TYS) Uluslararası Geçerliğe Sahip Bazı Dil Yeterlik Sınavlarıyla Ölçme ve Değerlendirme Ölçütleri Açısından Karşılaştırılması. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 171-186.

Geliş Tarihi: 17.02.2020

Kabul Tarihi: 02.06.2020

E-ISSN: 2149-3871

Doç. Dr. Murat ŞENGÜL
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü,
Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı
muratsengul@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-2163-9420

Serkan DEMİREL
Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Yabancı Dil
Olarak Türkçenin Öğretimi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi
muallimserkan@hotmail.com
ORCID No: 0000-0002-5039-0372

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, Türkçe Yeterlik Sınavı'nı (TYS) uluslararası alanda uygulanan dil yeterlik sınavlarıyla ölçme ve değerlendirme ölçütleri açısından karşılaştırıp YYS'nin niteliksel görünümünü tespit etmektir. Araştırmanın veri kaynağını Yunus Emre Enstitüsü tarafından yapılan Türkçe Yeterlik Sınavı (TYS) ve uluslararası alanda yapılan ve sınav sonuçları ÖSYM'nin eşdeğerlik tablosunda yer alan dil yeterlik sınavları (İngilizce için CPE, CAE, TOEFL iBT, PTE Akademik; Almanca için TestDaF, DSD II, telc Deutsch ve Goethe-Zertifikat; Fransızca için DELF & DALF, İspanyolca için DELE, İtalyanca için CELI, Rusça için TORFL) oluşturmaktadır. YYS ile uluslararası geçerliğe sahip dil yeterlik sınavlarına ait örnek sınavların içeriklerine ait dokümanlar, bilgi ve belgeler bu araştırmanın veri kaynağı olarak içerik analizi tekniğiyle incelemeye tabi tutulmuştur.

Sınavların ölçme-değerlendirme ölçütlerindeki farklılıklara ilişkin bulgulara, YYS'nin 100 puan üzerinden değerlendirilen sınavlarla benzer bir değerlendirme sürecine tabi tutulduğu, YYS'de ve çoğu sınavda toplam puanın becerilere eşit oranda dağıtıldığı belirlenmiştir. Alınan puanların denk geldiği sertifika seviyesi puan aralıklarının ise çoğu sınavda birbirinden farklı olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: YYS, Dil Yeterlik Sınavı, Diller için AOÖÇ, Ölçme ve Değerlendirme.

* Bu makale, birinci yazarın danışmanlığında, ikinci yazar tarafından hazırlanan "Türkçe Yeterlik Sınavı'nın (TYS) Uluslararası Geçerliğe Sahip Bazı Dil Yeterlik Sınavlarıyla Karşılaştırılması" adlı yüksek lisans tezinden özetlenerek hazırlanmıştır.

COMPARISON OF TURKISH PROFICIENCY EXAM (TPE) WITH SOME INTERNATIONAL LANGUAGE PROFICIENCY EXAMS IN TERMS OF MEASUREMENT AND EVALUATION CRITERIA

ABSTRACT

In language proficiency exams, it is important to determine which language skill is learned and (or) taught. The aim of this study is to compare Turkish Proficiency Exam (TPE) with the internationally applied language proficiency tests and to determine the quality of TPE. The data source of the research is Turkish Proficiency Exam (TPE) conducted by Yunus Emre Institute and language proficiency exams, which are conducted in the international field and the results of the exams in the Assessment, Selection and Placement Centre (ASPC / ÖSYM) (CPE, CAE, TOEFL iBT, PTE Academic for English; TestDaF, DSD II, telc Deutsch and Goethe-Zertifikat for German; DELF & DALF for French, DELE for Spanish, CELI for Italian, TORFL for Russian). The documents related to the content of sample exams for internationally valid language proficiency tests with TPE have been examined by the content analysis technique as the data source of this research.

In the findings regarding the differences in the measurement-evaluation criteria of the exams, it was determined that TYS was subjected to a similar evaluation process with the exams evaluated over 100 points, and the total score was distributed equally to the skills in TPE and in most exams. It was determined that the certificate level score ranges, in which the scores received coincide, differ from each other in most exams.

Keywords: Turkish Proficiency Exam, CEFR, Accreditation, Validity.

1. GİRİŞ

1.1. Dil Becerilerinin Ölçümü

Uluslararası dil yeterlik sınavlarında kullanılan beceriler alımlama (okuma-dinleme), üretim (yazma-konuşma) ve etkileşim (karşılıklı konuşma) olarak belirlenmiştir. Dil yeterlik sınavlarında 4 becerinin başarısı ölçülür. Yazılı sınavlarda okuma, dinleme ve yazma becerisi, sözlü sınavlarda konuşma becerisi ölçülür. Konuşma sınavı sözlü anlatım ve karşılıklı konuşma (etkileşim) olarak uygulanmaktadır. İnternet tabanlı sınavlar internet ortamında gerçekleştirildiğinden karşılıklı konuşma şeklindeki uygulamalar yapılamamaktadır.

Dil öğre(n/t)ilirken bir becerinin hangi seviyede öğre(n/t)ildiğinin ölçülmesi gereklidir. Bu ölçümler standartlaştırılmış ölçme ve değerlendirme yöntemleriyle ve araçlarıyla yapılmalıdır. Diller için Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi'nde (AOÖÇ) [The Common European Framework of Reference for Languages (CEFR)] belirtilen 13 ölçme ve değerlendirme türü bulunmaktadır. Ölçme ve değerlendirme türleri ve bunlara ilişkin detaylar Diller için AOÖÇ'nin 9. bölümünde açıklanmıştır. Diller için AOÖÇ'deki ölçme ve değerlendirme türleri aşağıda tablolştırılmıştır:

Tablo 1: Diller için AOÖÇ'deki Ölçme ve Değerlendirme Türleri

1	Seviye belirleme testi (achievement assessment)	Yeterlik testi (proficiency assessment)
2	Norma dayalı değerlendirme	Ölçüte dayalı değerlendirme
3	Hedefe ulaşan öğrenimde ölçüte dayalı değerlendirme	Ölçüte dayalı devamlı değerlendirme
4	Devamlı ölçme	Zaman zaman ölçme
5	Biçimlendirici ölçme	Toplamsal değerlendirme
6	Dolaysız ölçme	Dolaylı ölçme
7	Başarı ölçme	Bilgilerin ölçülmesi
8	Öznel ölçme	Nesnel ölçme
9	Bir basamağa göre seviye tespit etme	Kontrol listesi kullanarak seviye tespit etme
10	İzlenime dayalı ölçme	Yönlendirilmiş karar
11	Bütünsel ölçme	Analitik ölçme
12	Bir kategoriye göre ölçme	Birçok kategoriye göre ölçme
13	Akran değerlendirme	Öz değerlendirme

Kaynak: Telc (2013: 179)

Tablodaki ölçme değerlendirme türlerinden birisi olan seviye belirleme testi / yeterlik testi bölümü, araştırmanın inceleme alanı olan dil yeterlik sınavlarıyla ilişkilidir. Seviye belirleme testleriyle dil yeterlik sınavlarının farkları şu şekilde ifade edilmiştir:

“Seviye belirleme testi belirli hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını, yani ne öğretildiğini sınar. Böylece bu testler, bir haftalık, bir dönemlik gibi çalışma süreleriyle veya ders kitabı, ders planı gibi unsurlarla ilişkilidir. Bir seviye belirleme testi, kursla bağlantılı olduğu için değerlendirmede içeriden bakış söz konusudur” (Telc, 2013: 179). “Buna karşın dil yeterlik sınavı (seviye belirleme sınavı, proficiency test) yaşam çerçevesinde kullanım söz konusu olduğunda bir bireyin neleri yapabildiğini, neleri bildiğini sınar. Bu tür ölçmede ise bir dıştan bakış söz konusudur” (Telc, 2013: 179). Bu bilgiden yola çıkılarak seviye belirleme testlerinin, bir kurs sonucunda verilen bilgilerin ölçülmesinde kullanıldığı; dil yeterlik sınavlarının ise daha geniş alanda, yaşam çerçevesindeki bilgileri sınamak için kullanıldığı sonucuna varılmaktadır.

Seviye tespit sınavları ve dil yeterlik sınavları birbirinden farklı iki sınav olarak da algılanmamalıdır. Bu durum şöyle ifade edilmiştir: “Gereksinime dayanan öğretim/öğrenim bağlamındaki bildirişimsel testlerde bir seviye belirleme testi (dersteki içeriğe yönelik) ve dil yeterliğini ölçen test (gerçek yaşam alanındaki yeteneklere yönelik) arasındaki farkın oldukça az olması gerekir. Bir seviye belirleme testi, belirli durumlardaki pratik dil kullanımını sınamayı amaçladığı ve gelişen yeterliğin dengeli bir tablosunu göstermek istediği ölçüde, dil yeterliğinin saptanmasını da kapsar. Dil yeterliğini ölçen bir sınav ise, şeffaf nitelikteki belirli bir ders planına dayanan ve dil öğrenenlere neyi başardıklarını gösterme olanağı sağlayan dilsel ve bildirişimsel görevlerden oluştuğu ölçüde, dersle ilgili başarıyı kontrol etmeye uygun olur (dil yeterlik testi gibi)” (Telc, 2013: 179).

1.2. Dil Becerilerinin Ölçümünde Belirlenen Ölçütler

Dil becerilerini ölçerken ölçütlerin belirlenmesi, ölçme ve değerlendirmenin doğru yapılabilmesi açısından önemlidir. Ölçme değerlendirmede üç kavram önemlidir. Bunlar: geçerlik, güvenilirlik ve uygulanabilirliktir.

Geçerlikte, bir test veya bir ölçme yöntemi, gerçekte ölçülen kurgu, ilgili bağlamda ölçülmesi gereken ve bu şekilde kazanılan bilgiler, söz konusu adayın bu konudaki yeterliğini tam olarak yansıtmalıdır. Bunu kanıtlayabildiği ölçüde geçerlidir (Telc, 2013: 173). Ölçmenin, öğretilenlerden olması geçerlik kavramıyla ilgilidir.

Güvenirlik, geçerliğe göre daha teknik bir terimdir. Bir testin gerçek ve benzetim tekniğiyle iki ayrı uygulamasında adaylar arasında aynı başarının elde edilmesidir (Telc, 2013: 173). Güvenirlikte bir sınavdan elde edilen sonuç farklı zamanda elde edilen sonuçtan farklı olmamalıdır.

“Bir ölçme ve değerlendirme yöntemi, kullanılabilmesi için uygulanabilir nitelikte olmalıdır. Özellikle başarı testlerinde uygulanabilirlik önemli bir unsurdur” (Telc, 2013: 174). Hedef kitleye göre uygulanabilecek ölçme ve değerlendirme yöntemi kullanılmalıdır.

AOÖÇ’deki basamak kümelerinde A1 öncesinden C2 seviyesine kadar tanımlayıcılar belirlenmiştir. Bu basamak kümelerinde belirtilen açıklamalara göre hangi seviyeye sahip olduğunu belirlemek için ölçme ve değerlendirme yapılmalıdır. Bu nedenle yapılacak sınavın, ölçülecek seviyedeki tanımlayıcılara uygun olması gerekmektedir. Yapılacak sınavlar, hangi seviyedeki sınavsa o seviyedeki basamaklar kümesindeki tanımlayıcıları kapsamalıdır. Örnek olarak B2 seviye sınavı, B2’de belirlenen basamak kümesindeki tanımlayıcıları içermelidir. Dil becerileri basamak kümelerindeki tanımlayıcılarına göre sınav sağlayıcıları sınavlarını oluşturmaktadır.

Sınavların hazırlanmasında metin seçimi kadar sınavın teknik ayrıntıları da önemlidir. “Sınavın teknik olarak dökümünü şu şekilde Milanovic belirtmektedir:

1. Sınav süresi,
2. Sınavın kaç bölümden oluştuğu,
3. Her bölümde kaç sorunun olduğu,
4. Her bölümde kullanılan soru türlerinin ne olduğu,
5. Kullanılan metinlerin uzunluğu,

6. Parçaların formatları ve uzunlukları,
7. Her soru için verilen puan ve toplam puan,
8. Ölçme ve değerlendirme ayrıntıları,
9. Notlandırma şemasının nasıl çizildiği ile ilgili detaylar,
10. Sınavı yapan kişinin notlandırma sistemi,
11. Kontrolsüz yazma ve sözlü sınavın değerlendirilmesi ölçütleri,
12. Notlandırma prosedürün ayrıntıları ve sonuçların bildirilmesi” (Milanovic, 2002: 29’ dan aktaran: Köse, 2008: 41).

Yukarıda belirtilen maddelerin sınav kılavuzlarında yer alması da adayların sınav hakkında bilgi sahibi olmasına katkı sağlayacaktır. Sınavların kılavuzlarında sınav süreleri, sınavın kaç bölümden oluştuğu, her bölümde kaç sorunun olduğu bilgilerine ulaşılabilir. Sınav yapan kurum, örnek sınavını internet sitesinde paylaşmaktadır. Örnek sınav incelendiğinde her bölümde kullanılan soru türlerinin ne olduğu, kullanılan metinlerin uzunluğu, parçaların formatları ve uzunlukları bilgisine ulaşılabilir. Ölçme-değerlendirme yönergelerinde her soru için verilen puan ve toplam puan, ölçme ve değerlendirme ayrıntıları, notlandırma şemasının nasıl çizildiği ile ilgili detaylar, sınavı yapan kişinin notlandırma sistemi, kontrolsüz yazma ve sözlü sınavın değerlendirilmesi ölçütleri, notlandırma prosedürün ayrıntıları ve sonuçların bildirilmesi yer almaktadır.

Dil yeterlik sınavlarında örnek sınavlarla beraber sınav kılavuzları paylaşılmalıdır. Sınav kılavuzlarında yukarıda belirtilen 12 maddeye ilişkin detaylar bulunmalıdır. Dil yeterlik sınavları 4 beceriden oluşmaktadır. Her beceri için genel açıklamalar ve özel açıklamalar bulunmalıdır. Genel açıklamalarda her beceri sınavına ait genel açıklamalar, özel açıklamalarda her beceri sınavına ait alt açıklamalar yer almalıdır. Konuşma ve yazma sınavlarının dereceli puanlama anahtarı paylaşılmalıdır. Buradaki anahtara ait puanlama bilgisi adayın sınava nasıl hazırlanması gerektiği konusunda bilgi verecektir.

Bazı dil yeterlik sınavları tek sınavdan oluşmaktadır. Tek sınavdan alacağı puana göre sertifika seviyesi belirlenmektedir. Bu sınavların sertifika seviyeleri genellikle B2, C1, C2’dir. Bu durumda olan sınavların soruları hazırlanırken sertifika seviyesi olan B2, C1, C2 seviyesinde belirlenen Diller için AOÖÇ’de belirtilen beceri tanımları dikkate alarak hazırlanmalıdır.

Dil yeterlik sınavlarının değerlendirilme aşaması yazılı ve sözlü sınavlara göre değişkenlik gösterir. Okuma ve dinleme sınavında değerlendirme her bir doğru soru için çıkarılan puanlama tablosuna göre yapılmaktadır. Çoktan seçmeli testlerde optik okuma cihazı vb. aracılığıyla cevaplar değerlendirilmektedir. Yazma ve konuşma becerilerindeki değerlendirmeler dereceli puanlama anahtarı sistemine göre yapılmaktadır. Belirlenen anahtara göre adayın verdiği cevaplar değerlendirilir.

Konuşma becerilerinin değerlendirilme süreci daha hassastır. Konuşma becerisinin değerlendirilmesinde kategoriler bulunmaktadır.

Diller için AOÖÇ’de 14 kategori bulunmaktadır. Bu kategoriler:

- “1- Konuşucu ve Dinleyici Rollerinin Değişmesi,
- 2- İş Birliği,
- 3- Bir Şeyin Açıklamasını Rica Etme,
- 4- Akıcılık,
- 5- Esneklik,
- 6- Tutarlılık ve Bağlılık,
- 7- Konu Geliştirme,
- 8- Doğruluk,
- 9- Toplumdilbilgisel Uygunluk,
- 10- Dilsel Araçlar Alanı (Genel)
- 11- Sözcük Dağarcığı Alanı,
- 12- Dil Bilgisel Doğruluk,
- 13- Sözcük Dağarcığı Hâkimiyeti,
- 14- Telaffuz ve Tonlama Hâkimiyeti” (Telc, 2013: 188).

“Bu özelliklerin çoğunu içeren tanımlayıcılar, genel bir kontrol listesine alınabilir; ancak 14 dil üretiminin ölçülmesi için 14 kategori çok fazladır. Bu nedenle, uygulamaya yönelik her yaklaşımda böyle bir kategori listesinin belli bir seçim yapılarak kullanılması avantajlıdır; bu seçimde özellikler bir araya getirilir, yeniden adlandırılır ve dil öğrenenlerin gereksinimlerine, ilgili test görevine ve ölçmenin yapıldığı öğretim tasarısına uygun değerlendirme ölçütlerinden oluşan küçük bir gruba indirgenir. Burada ortaya çıkan ölçütler aynı önemde ağırlıklandırılabilir gibi, bir görev için önemli olan belirli etmenler daha ağırlıklı olabilir” (Telc, 2013: 189). Değerlendiriciler belirlenen kategorilere göre puanlama yaparak adayın konuşma becerisine ait puanı hesaplanır.

TYS ile ilgili yapılmış bu kapsamda çalışma bulunmamaktadır. Bu bağlamda, araştırmada YYS'nin ve diğer dil yeterlik sınavlarının ölçme ve değerlendirme ölçütleri açısından niteliksel görünümünü incelenerek aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1- YYS ve uluslararası çapta uygulanan diğer sınavlar kaç puan üzerinden değerlendirilmektedir ve bu sınavların becerilere göre puan dağılımları nasıldır?

2- YYS ve uluslararası çapta uygulanan diğer sınavlardan alınan puanların denk geldiği sertifika seviyeleri sınavlar açısından farklılık göstermekte midir?

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. Araştırma Modeli

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Bu bağlamda Yıldırım ve Şimşek (2013, s. 83), durum çalışmasını bir veya birkaç durumu kendi sınırları içerisinde bütüncül olarak analiz etme olarak tanımlayıp durum çalışmasında doküman analizinin yapılabileceğini, verilerin analizinde ise betimleme, örnekleme, karşılaştırmalı analiz yapılabileceğini, raporlaştırmada ise durumların tek başına veya karşılaştırmalı olarak tanımlanabileceğini ve yorumlanabileceğini ifade eder (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 320). Sınavlara ilişkin karşılaştırma, alt kategoriler çerçevesinde, iç içe geçmiş çoklu durum deseniyle ele alınmıştır.

2.2. Veri Kaynağı / Çalışma Materyali

Araştırmanın veri kaynağı dil yeterlik sınavlarıdır. YYS (YEE, 2018a) ve uluslararası geçerliğe sahip olup ÖSYM (ÖSYM, 2016) tarafından eşdeğerlikleri ortaya konan dil yeterlik sınavları (İngilizce için CPE (Cambridge, 2018a), ve CAE (Cambridge, 2018b), TOEFL iBT (ETS, 2018), PTE Akademik (Pearson, 2018); Almanca için TestDaF (TestDaF, 2019), DSD II (ZfA, 2018), telc Deutsch (Telc, 2018) ve Goethe-Zertifikat (Goethe, 2018); Fransızca için DELF & DALF (CIEP, 2018), İspanyolca için DELE (Cervantes, 2018), İtalyanca için CELI (Perugia, 2018), Rusça için TORFL (Pushkin, 2018)'dir. YYS ile uluslararası geçerliğe sahip dil yeterlik sınavlarına ait örnek sınavların içeriklerine ait dokümanlar, bilgi ve belgeler bu araştırmanın veri kaynağı olarak incelemeye tabi tutulmuştur. Dil yeterlik sınavlarına ait örnek sınavlar ve bilgilendirici metinler resmi internet sitelerinden indirilmiştir. İlgili sınavın enstitüleri, sınav merkezleriyle irtibata geçilip sınavlar hakkında bilgi toplanmış, ilgili içeriğin gerekli kısımları Türkçeye çevrilmiştir.

2.3. Veri Toplama Tekniği

Araştırmada veriler doküman incelemesiyle toplanmıştır. Doküman incelemesi “araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren, yazılı ve görsel materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 187-188).

2.4. Veri Analizi Tekniği

Araştırmada veriler, içerik analizi tekniğiyle incelenmiştir. “İçerik analizi, metin içinde tanımlanan belirli karakterlerden sistematik ve tarafsız sonuçlar çıkarmak için kullanılan bir araştırma tekniğidir” (Stone ve ark. 1966, s. 213'ten aktaran: Koçak ve Arun, 2006, s. 22). Dil yeterlik sınavlarında belirlenen problemlere ait ham bilgiler elde edildikten sonra oluşturulan tablolara bu bilgiler işlenmiştir. Tablolar oluşturulurken 25 sınav, bütün tablolarda aynı düzende olacak şekilde yerleştirilmiştir. İncelemelere ilişkin bulgular, oluşturulan tablodaki ilgili sınavın karşısına açıklama olarak belirtilmiştir. Bu şekilde araştırılan bulguya ait yorumlar, tablodaki bilgilere göre karşılaştırılarak yazılmıştır. Bu doğrultuda bulgular ve yorumlar elde edilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

Sınavlar uygulandıktan sonra sınavların değerlendirilmesi yapılmaktadır. Değerlendirme sonucuna göre, adayların sınavdan aldıkları puanlarla dil seviyeleri belirlenmektedir. Bu bölümde sınavların kaç puan üzerinden değerlendirildiğine ve becerilere göre puan dağılımlarına, alınan puanların denk geldiği sertifika seviyesine ilişkin bulgulara yer verilmektedir.

3.1. Sınavların Kaç Puan Üzerinden Değerlendirildiğine ve Becerilere Göre Puan Dağılımlarına İlişkin Bulgular

Dil yeterlik sınavlarının puanlama sistemi farklılık gösterebilir. Sınavlarda, standartlaştırılmış veya ortak bir puan uygulaması bulunmamaktadır. Sınavların kendilerine özgü puanlama sistemi vardır. Bu durum aşağıda tablolaştırılmıştır:

Tablo 2: Sınavlardaki Becerilerin Puanlanmasına İlişkin Bilgiler

Dil	Sınavın Adı	Becerilere Göre Puan Dağılımı						Toplam	
		Okuma	Dinleme	Yazma	Konuşma	Dil Bilgisi	Bütünleşik		
Türkçe	TYS	25	25	25	25			100	
	CPE	230	230	230	230	230		230	
	CAE	210	210	210	210	210		210	
İngilizce	TOEFL iBT	30	30	30	30			120	
	PTE Akademik	90	90	90	90	90 (Etkileşimsel beceriler)		90	
Almanca	TestDaF	30	25	Puan bilgisi yok	Puan bilgisi yok			Puan bilgisi yok	
	DSD II	24	24	24	24			96	
	telc Deutsch	B2	75	75	45	75	30		300
		C1	48	48	22	48	48		214
		C2	40	40	40	40			160
	Goethe-Zertifikat	B2	25	25	25	25			100
		C1	25	25	25	25			100
C2 GDS		25	25	25	25			100	
Fransızca	DELF B2	25	25	25	25			100	
	DALF C1	25	25	25	25			100	
	DELF & DALF	DALF C2					Sözlü anlatım 50, yazılı anlatım 50		100
		Nivel B2	25	25	25	25			100
İspanyolca	DELE	Nivel C1	25	25	25	25		100	
		Nivel C2			33.33	33.34	Dinleme, okuma, dil bilgisi 33.33		100
İtalyanca	CELI	CELI 3	40	40	40	60	20		200
		CELI 4	40	30	50	60	20		200
		CELI 5	40	30	60	50	20		200
Rusça	TORFL	Level 2	150	150	65	145	150		660
		Level 3	150	150	100	150	100		650
		Level 4	136	150	95	165	141		687

Sınavların toplam puanları incelendiğinde toplam sınav puanı 100 olan sınavlar TYS, Goethe-Zertifikat, DELF & DALF, DELE sınavlarıdır. CPE toplam 230 puan, CAE toplam 210 puan, TOEFL iBT toplam 120 puan, PTE Akademik toplam 90 puan, DSD II toplam 96 puan, telc Deutsch B2 toplam 300 puan, telc Deutsch C1 toplam 214 puan, telc Deutsch C2 toplam 160 puan, CELI sınavları toplam 200 puan üzerinden değerlendirilmektedir. TORFL Level 2; 660 puan, Level 3; 650 puan, Level 4 687 puan üzerinden değerlendirilmektedir. TestDaF sınavının okuma ve dinleme becerisine ait puanlar belirtilmişken, yazma ve konuşma puanlamalarına ilişkin bir

açıklamama bulunmamaktadır. Puanlamalar 96 ile 687 puan arasında değişmektedir. Toplam 96 puanlık değerlendirme DSD II sınavında, 687 puanlık değerlendirme TORFL Level 4 sınavındadır.

Her beceri puanının eşit puanlanmış olduğu sınavlar TYS, CPE, CAE, TOEFL iBT, PTE Akademik, DSD II, telc Deutsch C2, Goethe-Zertifikat B2, Goethe-Zertifikat C1, Goethe-Zertifikat C2 GDS, DELF B2, DALF C1, DELE Nivel B2, DELE Nivel C1 sınavlarıdır. Her becerinin farklı puan değerinin olduğu sınavlar TestDaF (Okuma ve dinleme), telc Deutsch B2, telc Deutsch C1, CELI 3, CELI 4, CELI 5, TORFL Level 2, TORFL Level 3, TORFL Level 4 sınavlarıdır. DALF C2 ve DELE Nivel C2 sınavları bütünleşik beceri soruları olduğu için puanlamaları da bütünleşik olmaktadır.

Sınavlar puanlandırılırken 2 yöntem takip edilmiştir. 1. yöntemde becerilerde alınan puanların toplamı, toplam puanı oluşturmaktadır. Bu sınavlar TYS, TOEFL iBT, DSD II, TestDaF, telc Deutsch sınavları, Goethe-Zertifikat sınavları, DELF&DALF sınavları, DELE sınavları, CELI sınavları, TORFL sınavlarıdır. Örneğin TYS’de bir aday okuma bölümünden 22 puan, dinleme bölümünden 21 puan, yazma bölümünden 23 puan, konuşma bölümünden 22 puan aldığı adayın toplam puanı 22+21+23+22=88’dir. 2. yöntemde her beceriden alınan puanlar toplanıp ortalaması alınır. Bu sınavlar CPE, CAE, PTE Akademik sınavlarıdır. CPE sınavında her beceri 230 puan üzerinden ayrı ayrı hesaplanıp ortalaması alınır. Örnek sınav sonuç tablosuna göre bir aday okumadan 200 puan, dil kullanımından 194 puan, dinlemeden 202 puan, yazmadan 205 puan, konuşmadan 212 puan almıştır. Adayın sonuç puanı 203’tür. PTE Akademik sınavının puanlama tekniği 2. yöntemdir. Örnek aday sonuç belgesi incelendiğinde 2 ana, 10 alt başlıkla ayrı ayrı puanlama bulunmaktadır. Bu yönüyle CPE, CAE’den ayrılmaktadır. CPE ve CAE 5 bölüm bulunmaktadır. PTE Akademik’te ise temel becerilerde 4 bölüm okuma, dinleme, yazma, konuşma puanları; etkinleştirme becerilerinde 6 bölüm dil bilgisi (grammar), sözel akıcılık (oral fluency), telaffuz (pronunciation), yazım / imlâ (spelling), kelime bilgisi (vocabulary), yazılı söylem (written discourse) ayrı ayrı puanlanmaktadır. Becerilerden alınan toplam puanların ortalaması alınır.

Dil yeterlik sınavlarının konuşma ve yazma bölümlerine ilişkin değerlendirmeler, dereceli puanlama anahtarına (rubrik) göre yapılmalıdır. Örnek sınavlarla bu ölçütlerin paylaşılması adayların yazarken dikkat edeceği kuralları bilmeleri açısından önemlidir. Bu ölçütlerin paylaşıldığı sınavlar: CPE, CAE, TOEFL iBT, PTE Akademik, TestDaF, DSD II, telc Deutsch, Goethe-Zertifikat, DELE, CELI, TORFL sınavlarıdır. Ölçütlerin paylaşılmadığı sınavlar ise TYS, DELF&DALF sınavlarıdır. TYS’nin sınav uygulama yönergesinin yazma bölümünün değerlendirmesinde “Yazma bölümündeki katılımcı metinleri en az 2 sınav görevlisi tarafından yazma ölçeğindeki ölçütlere göre değerlendirilir.” (YEE, 2018b: 9) ifadesi yer alsa da bu ölçütler sitede kamuya açık bir şekilde paylaşılmamıştır.

Konuşma becerisinin değerlendirilmesi açısından bazı dil yeterlik sınavlarının dereceli puanlama anahtarının olduğu, bazılarında sadece ölçütlerin olduğu, bazısında herhangi bir ölçüt bilgisi bulunmadığı gözlemlenmiştir. Dereceli puanlama anahtarının paylaşıldığı dil yeterlik sınavları CPE, CAE, TOEFL iBT, PTE Akademik, DSD II, telc Deutsch B2, telc Deutsch C1, telc Deutsch C2, Goethe-Zertifikat B2, Goethe-Zertifikat C1, Goethe-Zertifikat C2 GDS, DELE Nivel B2, DELE Nivel C1, DELE Nivel C2, CELI 3, CELI 4, CELI 5, TORFL Level 2, TORFL Level 3, TORFL Level 4’tür. Ölçütleri olup puanlamaların olmadığı sınav, TestDaF’tır. TYS, DELF B2, DALF C1, DALF C2 konuşma sınavlarındaki ölçütler örnek sınavlarda paylaşılmamıştır. TYS’nin sınav uygulama yönergesinin konuşma bölümünün değerlendirmesinde “Konuşma bölümü en az 2 sınav görevlisi tarafından konuşma ölçeğindeki ölçütlere göre değerlendirilir.” (YEE, 2018b: 9) ifadesi yer alsa da bu ölçütler sitede kamuya açık paylaşılmamıştır.

3.2. Alınan Puanların Denk Geldiği Sertifika Seviyesine İlişkin Bulgular

Sınavların sertifika seviyeleri B2, C1, C2’dir. Bir adayın bu sertifika seviyelerinden birini alabilmesi için en az alması gereken puanlar bulunmaktadır. Bu bölümde sertifika seviyesine ilişkin puanlandırmalara değinilecektir.

Tablo 3: Puanlara Denk Gelen Sertifika Seviyelerine İlişkin Bilgiler

Dil	Sınavın Adı	Sertifika Seviyeleri					
		Toplam Puan	B2	B2 / C1	C1	C2	
Türkçe	TYS	100	55-70		71-88	89-100	
	CPE	230	Bu seviye bulunmamaktadır.		180-199	200-212 Grade C 213-219 Grade B 220-230 Grade A	
İngilizce	CAE	210	160-179		180-192 Grade C 193-199 Grade B	200-210 Grade A	
	TOEFL iBT	120	72			95	
	PTE Akademik	90	59-75		76-84	85-90	
	TestDaF	Puan Bilgisi Yok	TDN 3	TDN 4	TDN 5	Bu seviye bulunmamaktadır.	
Almanca	DSD II	96	32		52-96	Bu seviye bulunmamaktadır.	
	telc Deutsch	B2	300	180-300			
		C1	214			128-214	
		C2	160				96-160
	Goethe-Zertifikat	B2	100	60-100			
		C1	100			60-100	
		C2 GDS	100				60-100
Fransızca	DELTA & DALF	DELTA B2	100	50-100			
		DALF C1	100			50-100	
		DALF C2	100				50-100
İspanyolca	DELE	Nivel B2	100	60-100			
		Nivel C1	100			60-100	
		Nivel C2	100				60-100
İtalyanca	CELI	CELI 3	200	117-200			
		CELI 4	200			117-200	
		CELI 5	200				117-200
		Level 2	660	436-660			
Rusça	TORFL	Level 3	650			429-650	
		Level 4	687				452-687

Tablolar incelendiğinde 2 farklı sınav uygulaması bulunmaktadır. 1. sınav türü, tek sınavlar. 2. sınav türü her seviye için ayrı ayrı yapılan seviye sınavlarıdır. Tek sınavlarda aday, yapılan sınavdan aldığı puan hangi sertifika seviyesine denk geliyorsa o seviyede sertifika alır. Süreç tek sınavla tamamlanmaktadır. Seviye sınavlarında ise aday hangi seviyede sertifika almak istiyorsa o seviyenin sınavına girmektedir. Gerekli puanı alırsa başarılı olmaktadır. Tek sınavlar YYS, CPE, CAE, TOEFL iBT, PTE Akademik, TestDaF, DSD II sınavlarıdır. Seviye sınavları telc Deutsch, Goethe-Zertifikat, DELTA&DALF, DELE, CELI, TORFL sınavlarıdır. Tek sınav sayısı 7, seviye sınavı sayısı 18'dir.

B2, C1, C2 sertifika seviyesine sahip sınavlar YYS, CAE, PTE Akademik, telc sınavları, Goethe-Zertifikat sınavları, DELTA&DALF sınavları, DELE sınavları, CELI sınavları, TORFL sınavlarıdır. CPE sınavının B2 seviyesi, TestDaF ve DSD II'nin C2 seviyesi bulunmamaktadır. TOEFL iBT sınavının 95-120 puan aralığını C1 ve üzeri seviyesi olarak belirtilmektedir. C2 puanının hangi puan aralığında olduğu bilgisine ulaşamamıştır. TestDaF'ın puanlama sistemi ve seviye aralıkları farklıdır. B2 seviyesi için TDN 3 puanı, B2/C1 seviyesi için TDN 4 puanı, C1 seviyesi için TDN 5 puanı alınmalıdır. Seviyelerin denk geldiği puan aralıkları sınavlara göre değişiklik gösterebilmektedir. B2/C1 ara seviyesi sadece TestDaF sınavında bulunmaktadır.

Bazı sınavların sertifika seviyeleri kendi içerisinde de ayrı derecelendirilmiştir. Bu derecelendirmeler sertifikada da belirtilmektedir. CPE sınavında C2 sertifikası almak için en az 200 puan gereklidir. Fakat sınavda 200-212 puan arası Grade C, 213-219 puan arası Grade B, 220-230 puan arası Grade A olarak derecelendirilir. CAE sınavında C1 sertifikası almak için en az 180 puan gereklidir. Fakat sınavda 180-192 puan arası Grade C, 193-199 puan arası Grade B, 200-210 puan

arası Grade A olarak derecelendirilir. CAE Grade A puan aralığı aynı zamanda C2 sertifikasına ait bir puandır.

telc Deutsch B2 sınavında B2 sertifikası almak için en az 180 puan gereklidir. Sınavın derecelendirmeleri şöyledir: 180-209,5 puan Ausreichend (Geçer), 210-239,5 puan Befriedigend (Orta), 240-269,5 puan Gut (İyi), 270-300 puan Sehr Gut (Pekiyi). telc Deutsch C1 sertifikası almak için en az 128 puan gereklidir. Sınavın derecelendirmeleri şöyledir: 128-150,5 puan ausreichend (Geçer), 151-171,5 puan befriedigend (Orta), 172-192,5 puan gut (İyi), 193-214 puan sehr gut (Pekiyi). telc Deutsch C2 sertifikası almak için en az 96 puan gereklidir. Sınavın derecelendirmeleri şöyledir: 96-111 puan Ausreichend (Geçer), 112-127 puan Befriedigend (Orta), 128-143 puan Gut (İyi), 144-160 puan Sehr Gut (Pekiyi)

CELI 3, CELI 4, CELI 5 sınavlarında her seviye için 117-143 C (yeterli), 144-172 B (iyi), 173-200 arası A (mükemmel) olarak derecelendirilir.

Derecelendirme, sınıflama (grade) uygulaması -Goethe-Zertifikat sınavı hariç- puan aralığı 100'den fazla olan sınavlarda uygulanmıştır. CPE 230 puan, CAE 210 puan, telc Deutsch B2 300 puan, telc Deutsch C1 214 puan, telc Deutsch C2 160 puan, CELI 200 puan en yüksek puanlardır. Goethe-Zertifikat sınavı 100 puan üzerinden değerlendirilmesine rağmen bu sınavda da derecelendirme yapılmıştır. Goethe-Zertifikat B2 ve C1 sınavlarında 60-69,5 arası Ausreichend (Geçer), 70-79,5 arası Befriedigend (Orta), 80- 89,5 arası Gut (İyi), 90-100 arası Sehr Gut (Pekiyi) olarak derecelendirilir. Goethe-Zertifikat C2 sınavında 60-69 arası Ausreichend (Geçer), 70-79 arası Befriedigend (Orta), 80- 89 arası Gut (İyi), 90-100 arası Sehr Gut (Pekiyi) olarak derecelendirilir.

Sınavların baraj puan uygulamasını adayların incelemesi önemlidir. Adayların başarılı olabilmesi için sınavların yönetmeliklerinde belirlenen en düşük puanları adaylar almalıdır.

Tablo 4: Sınavlarda Uygulanan Baraj Puan Uygulamasına İlişkin Bilgiler

Dil	Sınavın Adı	Baraj Puan Uygulaması				Dil Bilgisi	Toplam	
		Okuma	Dinleme	Yazma	Konuşma			
Türkçe	TYS	12,5	12,5	12,5	12,5		50	
	CPE	180	180	180	180	180	180	
	CAE	160	160	160	160	160	160	
İngilizce	TOEFL iBT	B2-18	B2-17	B2-17	B2-20		B2-72	
		C1 ve üzeri-24	C1 ve üzeri-22	C1 ve üzeri-24	C1 ve üzeri-25		C1 ve üzeri 95	
	PTE Akademik	Baraj uygulaması yok. En az puan 10						
Almanca	TestDaF	TDN 3-14	TDN 3-10				Baraj puanları sınavlara göre değişebilir	
		TDN 4-20	TDN 4-15					
		TDN 5-24	TDN 5-19					
Almanca	DSD II	B2-8	B2-8	B2-8	B2-8		B2-32	
		C1-14	C1-14	C1-12	C1-12		C1-52	
	telc Deutsch	B2	Okuma, dinleme, yazma bölümünden toplam en az 135 puan, sözlü anlatım en 45 puan					180
		C1	Okuma, dinleme, yazma bölümünden toplam en az 99 puan, sözlü anlatım en 29 puan					128
		C2	Okuma, dinleme, yazma bölümünden toplam en az 72 puan, sözlü anlatım en 24 puan					96
Goethe-Zertifikat	B2							
	C1	Okuma, dinleme, yazma bölümünden toplam en az 45 puan, sözlü anlatım en 15 puan					60	
Fransızca	DELTA & DALF	DELTA B2	5	5	5	5	20	
		DALF C1	5	5	5	5	20	
		DALF C2	Yazılı anlatım en az 10, sözlü anlatım en az 10					20
İspanyolca	DELE	Nivel B2	Grup 1: Okuma ve yazma en az 30					60
		Nivel C1	Grup 2: Dinleme ve konuşma en az 30					60
		Nivel C2	20	20	20	20		60

Tablo 4'ün Devamı: Sınavlarda Uygulanan Baraj Puan Uygulamasına İlişkin Bilgiler

Dil	Sınavın Adı	Baraj Puan Uygulaması				Dil Bilgisi	Toplam	
		Okuma	Dinleme	Yazma	Konuşma			
İtalyanca	CELI	CELI 3	Okuma, dinleme, yazma, dil bilgisi bölümünden toplam en az 84 puan, sözlü anlatım en 33 puan				117	
		CELI 4	Okuma, dinleme, yazma, dil bilgisi bölümünden toplam en az 84 puan, sözlü anlatım en 33 puan				117	
		CELI 5	Okuma, dinleme, yazma, dil bilgisi bölümünden toplam en az 89 puan, Sözlü anlatım en 28 puan				117	
Rusça	TORFL	Level 2	99	99	43	96	99	436
		Level 3	99	99	66	99	66	429
		Level 4	89	99	63	108	93	452

Sınavlarda PTE Akademik hariç baraj puan uygulamaları bulunmaktadır. Sınavların baraj puan uygulaması 2 yöntemle yapılmaktadır. 1. yöntemde her beceri için baraj puanı uygulanır. 2. yöntemde yazılı anlatım, sözlü anlatımın ayrı ayrı gruplanıp baraj puan uygulanır.

TYS'de her beceriden en az 12,5 puan alınmalıdır. CPE'de her beceri için en 180 puan, CAE'de her beceri için 160 puan alınmalıdır. TOEFL iBT, B2 seviye karşılığı için okumadan en az 18 puan, dinlemeden en az 17 puan, yazmadan en az 17 puan, konuşmadan en az 20 puan; C1 ve üzeri seviye karşılığı için okumadan en az 24 puan, dinlemeden en az 22 puan, konuşmadan en az 25 puan, yazmadan en az 24 puan alınmalıdır. PTE Akademik'te belirtilen bir baraj puanı yoktur. Fakat en düşük puan 10 baraj puanı olarak alınmıştır.

TestDaF TDN 3 seviyesi için okuma bölümünden en az 14 puan, TDN 4 seviyesi için en az 20 puan, TDN 5 seviyesi için 24 puan alınmalıdır. TestDaF TDN 3 seviyesi için dinleme bölümünden en az 10 puan, TDN 4 seviyesi için en az 15 puan, TDN 5 seviyesi için 19 puan alınmalıdır. TestDaF sınavındaki baraj puanlaması sınavlara göre değişiklik göstermektedir. Sınavların zorluğu ya da kolaylığı baraj puanları etkilemektedir. Yazma ve konuşma becerisine ait puan bilgileri resmî sitesinde paylaşılmamıştır. DSD II sınavında B2 seviyesi için her beceriden en az 8 puan, C1 seviyesi için okuma ve dinlemeden en az 14'er puan yazma ve konuşmadan en az 12'şer puan alınmalıdır. telc Deutsch her sınavında yazılı bölümden (okuma, dinleme ve yazma) en az %60 ve sözlü bölümden en az %60'ı başarı sağlanmalıdır. telc Deutsch B2 sınavında okuma, dinleme, yazma bölümünden toplam en az 135 puan, sözlü anlatım en 45 puan, telc Deutsch C1 sınavında okuma, dinleme, yazma bölümünden toplam en az 99 puan, sözlü anlatım en 29 puan, telc Deutsch C2 sınavından, okuma, dinleme, yazma bölümünden toplam en az 72 puan, sözlü anlatım en 24 puan alınmalıdır. Goethe-Zertifikat sınavlarında okuma, dinleme, yazma bölümünden toplam en az 45 puan, sözlü anlatım en 15 puan alınmalıdır.

DELFB2 ve DALFC1 sınavlarında okuma, dinleme, yazma ve konuşma becerilerinin her birinden en az 5 puan, DALFC2 sınavında yazılı anlatım (okuma, dinleme, yazma) toplam en az 10, konuşma bölümünden en az 10 puan alınmalıdır. Sertifika seviyesi ise 50/100'dür.

DELE Nivel B2 ve DELE Nivel C1 sınavlarında Grup 1'de okuma ve yazma Grup 2'de konuşma ve dinleme belirtilmiştir. Grup 1'de en az 30 puan, Grup 2'de en az 30 puan alınmalıdır. DELE Nivel C2'de okuma ve dinlemeden en az 20, yazmadan en 20, konuşmadan en az 20 puan alınmalıdır.

CELI 3 sınavlarında okuma, dinleme, yazma, dil bilgisi bölümünden toplam en az 84 puan, sözlü anlatımdan en 33 puan alınmalıdır. CELI 4 sınavlarında okuma, dinleme, yazma, dil bilgisi bölümünden toplam en az 84 puan, sözlü anlatımdan en 33 puan alınmalıdır. CELI 5 sınavlarında okuma, dinleme, yazma, dil bilgisi bölümünden toplam en az 89 puan, sözlü anlatımdan en 28 puan alınmalıdır.

TORFL sınavlarının baraj puan uygulaması her seviye için %66' tır. Her bölümdeki beceri ve toplam puanlar farklı olduğu için %66'ya denk gelen toplam puanlar şu şekildedir: TORFL Level 2; 436 puan, TORFL Level 3; 429 puan, TORFL Level 4; 452 puandır. TORFL sınavlarında sadece herhangi bir bölümde baraj %60'a adayın lehine düşürülebilmektedir.

Baraj puan uygulaması olan sınavlarda –TYS ve DELF&DALF hariç- baraj puanları toplamı aynı zamanda sertifika seviyelerine denk gelmektedir. Örneğin telc Deutsch B2 sertifikası almak için aday en az 180 puan almalıdır. telc Deutsch'un B2 baraj puanları okuma, dinleme, yazma

bölümünden 135 puan, sözlü anlatımdan 45 puan toplam 180 puandır. Burada bir eşitlik söz konusudur. Fakat TYS ve DELF&DALF'ta durum farklıdır. TYS'deki baraj puan uygulamasına göre aday, her bölümden 25 puan üzerinden en az 12,5 puan almalıdır. Bu puanların toplamı 50'dir. TYS'de B2 sertifikası alması için adaya en az 55 puan gereklidir. Aday bölümlerdeki baraj puanlarını alsa bile B2 sertifikası almak için 5 puana daha ihtiyaç duymaktadır. Aynı durum DELF&DALF'ta bulunmaktadır. Aday, DELF B2 ve DALF C1 sınavında her bölüm için en az 5 puan, DALF C2 sınavında yazılı anlatımdan 10 puan, sözlü anlatımdan 10 toplamda 20 puan almalıdır. Sınavlardaki sertifika seviyesi ise 50 puandır. Adayın sertifika alabilmesi için 30 puana daha ihtiyacı vardır.

Sınavların toplam puanları ve sertifika seviyeleri farklılık göstermektedir. Sınavlara göre sertifika seviyelerinin başarı yüzde oranlarının incelenmesi sınavlara göre sertifika seviye zorluğunun bilinmesini sağlar. Aşağıdaki tabloda sınavlara göre sertifika almak için gerekli puanlar ve başarı oranlarına ilişkin bilgiler bulunmaktadır.

Tablo 5: Sınavlara Göre Sertifika Almak için Gerekli Puanlar ve Başarı Oranlarına İlişkin Bilgiler

Dil	Sınavın Adı	Sertifika Seviyeleri							
		Toplam Puan	B2	Yüzde Oranı	C1	Yüzde Oranı	C2	Yüzde Oranı	
Türkçe	TYS	100	55	55	71	71	89	89	
	CPE	230	Bu seviye yok		180	78	200	87	
İngilizce	CAE	210	160	76	180	86	200	95	
	TOEFL iBT	120	72	60	C1 ve üzeri 95 puan			79	
	PTE Akademik	90	59	66	76	84	85	94	
	TestDaF	Puan bilgisi yok	TDN 3		TDN 5		Bu seviye yok		
Almanca	DSD II	96	32	33	52	54	Bu seviye yok		
	telc Deutsch	B2	300	180	60				
		C1	214			128	60		
		C2	160					96	60
	Goethe-Zertifikat	B2	100	60	60				
		C1	100			60	60		
C2 GDS		100					60	60	
Fransızca	DELTA & DALF	DELTA B2	100	50	50				
		DALF C1	100			50	50		
		DALF C2	100					50	50
İspanyolca	DELE	Nivel B2	100	60	60				
		Nivel C1	100			60	60		
		Nivel C2	100					60	60
İtalyanca	CELI	CELI 3	200	117	59				
		CELI 4	200			117	59		
		CELI 5	200					117	59
Rusça	TORFL	Level 2	660	436	66				
		Level 3	650			429	66		
		Level 4	687					452	66

Tablo incelendiğinde, B2 sertifika seviyesinde başarı oranları %33 ile %76 arasında değişmektedir. DSD II %33 ile en düşük sertifika başarı yüzdesine, CAE %76 ile en yüksek sertifika başarı yüzdesine sahiptir. DSD II sınavlarına 11. ve 12. sınıf öğrencileri girdiği için seviyenin düşük tutulduğu düşünülmektedir. C1 sertifika seviyesinde başarı oranları %50 ile %86 arasında değişmektedir. DALF C1 %50 ile en düşük sertifika başarı yüzdesine, CAE %86 ile en yüksek sertifika başarı yüzdesine sahiptir. C2 sertifika seviyesinde başarı oranları %50 ile %95 arasında değişmektedir. DALF C2 %50 ile en düşük sertifika başarı yüzdesine, CAE %95 ile en yüksek sertifika başarı yüzdesine sahiptir. CAE sınavın C2 sertifika seviyesinin CPE C2 sertifika seviyesinde yüksek çıkmasında tavan puan etkili olmuştur. Yoksa CPE, CAE'ye göre üst bir sınavdır.

TYS, B2 seviyesinde 11 sertifika puanı olan sınavlar arasında (TestDaF hariç) %55 sertifika seviye yüzdesiyle 9. sıradadır. C1 seviyesinde 12 sertifika puanı olan sınavlar arasında (TestDaF

hariç) %71 sertifika seviye yüzdesiyle 5. sıradadır. C2 seviyesinde 10 sertifika puanı olan sınavlar arasında (TOEFL iBT hariç) %89 sertifika seviye yüzdesiyle 3. sıradadır.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç ve Tartışma

Burada, uluslararası alanda uygulanan dil yeterlik sınavlarının ölçme-değerlendirme ölçütlerindeki farklılıklar incelenmiştir.

Araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1- Toplam puanın her beceriye eşit dağıtıldığı sınavlar TYS, CPE, CAE, TOEFL iBT, PTE Akademik, DSD II, telc Deutsch C2, Goethe-Zertifikat B2, Goethe-Zertifikat C1, Goethe-Zertifikat C2 GDS, DELF B2, DALF C1, DELE Nivel B2, DELE Nivel C1 sınavlarıdır.

2- TYS sınav sonuç belgesinde, diğer dil yeterlik sınavlarının belgelerinde olduğu gibi okuma, dinleme, yazma ve konuşma becerileri puanları ayrı ayrı gösterilmektedir.

3- Sınavlardaki sertifika seviyelerine ait başarı oranları değişkenlik göstermektedir. B2 sertifika seviyesi olan 12 sınav bulunmaktadır. B2 sertifikası almak için sınavlardan en az şu puanlar alınmalıdır: TYS 55 puan (%55), CAE 160 puan (%76), TOEFL iBT 72 puan (%60), PTE Akademik 59 puan (%66), TestDaF TDN3 (puanlama bilgisi yok), DSD II 32 puan (%33), telc Deutsch B2 180 puan (%60), Goethe-Zertifikat B2 60 puan (%60), DELF B2 50 puan (%50), DELE Nivel B2 60 puan (%60), CELI 3 117 puan (%59), TORFL Level 3 436 puan (%66) dir. TYS'nin B2 sertifika seviye puan yüzdesi, 9 sınavın B2 sertifika seviye puan yüzdesinden düşüktür.

C1 sertifika seviyesi olan 13 sınav bulunmaktadır. C1 sertifikası almak için sınavlardan en az şu puanlar alınmalıdır: TYS 71 puan (%71), CPE 180 puan (%78), CAE 180 puan (%86), TOEFL iBT 95 puan (%79), PTE Akademik 76 puan (%84), TestDaF TDN5 (puanlama bilgisi yok), DSD II 52 puan (%54), telc Deutsch C1 128 puan (%60), Goethe-Zertifikat C1 60 puan (%60), DALF C1 50 puan (%50), DELE Nivel C1 60 puan (%60), CELI 4 117 puan (%59), TORFL Level 4 429 puan (%66)'dir. TYS'nin C1 sertifika seviye puan yüzdesi, 4 sınavın C1 sertifika seviye puan yüzdesinden düşüktür.

C2 sertifika seviyesi olan 10 sınav bulunmaktadır. C2 sertifikası almak için sınavlardan en az şu puanlar alınmalıdır: TYS 89 puan (%89), CPE 200 puan (%87), CAE 200 puan (%95), PTE Akademik 85 puan (%94), telc Deutsch C2 96 puan (%60), Goethe-Zertifikat C2 60 puan (%60), DALF C2 50 puan (%50), DELE Nivel C2 60 puan (%60), CELI 4 117 puan (%59), TORFL Level 4 452 puan (%66)'dir. TYS'nin C2 sertifika seviyesi puan yüzdesi, 2 sınavın C2 sertifika seviye puan yüzdesinden düşüktür.

4- TYS ve diğer dil yeterlik sınavlarında baraj puan uygulaması bulunmaktadır. Dil yeterlik sınavlarına göre baraj puanının toplam puana göre denk geldiği başarı yüzdeleri TYS %50, CPE (C1 seviyesi) %78, CAE (B2 seviyesi) %76, TOEFL iBT (B2 seviyesi) %60, PTE Akademik baraj uygulaması bulunmamaktadır, TestDaF sınavlara göre değişmektedir, DSD II (B2 seviyesi) %33, telc Deutsch (B2, C1, C2 seviyesi) %60, Goethe-Zertifikat (B2, C1, C2 seviyesi) %60, DELF&DALF %20, DELE (B2, C1, C2 seviyesi) %60, CELI (B2, C1, C2 seviyesi) %59, TORFL (B2, C1, C2 seviyesi) %66 oranındadır.

Baraj puan uygulaması olan dil yeterlik sınavlarında- TYS ve DELF&DALF hariç- baraj puanları toplamı aynı zamanda sertifika seviyelerine denk gelmektedir. TYS'de ise baraj puanları (her beceri için en az 12,5 puan) toplam 50 puan, B2 sertifika seviyesi 55 puandır. DELF&DALF sınavlarının baraj puanları toplamı 20 puan, sertifika seviyesi 50 puandır.

5- CPE, CAE, telc Deutsch B2, telc Deutsch C1, telc Deutsch C2, Goethe-Zertifikat B2, Goethe-Zertifikat C1, Goethe-Zertifikat C2, CELI 3, CELI 4, CELI 5 sınavların sertifika puanları, sertifika puan aralıkları içerisinde de ayrıca derecelendirilmiştir. Bu derecelendirmeler sertifikada da belirtilmiştir.

6- Yazma sınavının puanlama ölçütleri dereceli puanlama anahtarına göre yapılmaktadır. Bu anahtarlar CPE, CAE, TOEFL iBT, PTE Akademik, TestDaF, DSD II, telc Deutsch B2, telc Deutsch C1, telc Deutsch C2, Goethe-Zertifikat B2, Goethe-Zertifikat C1, Goethe-Zertifikat C2 GDS, DELE Nivel B2, DELE Nivel C1, DELE Nivel C2, CELI 3, CELI 4, CELI 5, TORFL Level 2, TORFL

Level 3, TORFL Level 4 sınavlarıyla paylaşılmıştır. TYS ve DELF&DALF'in örnek sınavlarında yazma becerisini değerlendirmede kullanılan herhangi bir dereceli puanlama anahtarı paylaşılmamıştır.

7- Konuşma sınavının puanlama ölçütleri dereceli puanlama anahtarına göre yapılmaktadır. Bu anahtarlar CPE, CAE, TOEFL iBT, PTE Akademik, DSD II, telc Deutsch B2, telc Deutsch C1, telc Deutsch C2, Goethe-Zertifikat B2, Goethe-Zertifikat C1, Goethe-Zertifikat C2 GDS, DELE Nivel B2, DELE Nivel C1, DELE Nivel C2, CELI 3, CELI 4, CELI 5, TORFL Level 2, TORFL Level 3, TORFL Level 4 sınavlarıyla paylaşılmıştır. Ölçütlerin olup puanlamaların olmadığı sınav, TestDaF'tır. TYS ve DELF&DALF'in konuşma becerisini değerlendirmede kullanılan herhangi bir dereceli puanlama anahtarı paylaşılmamıştır.

Araştırmada tartışma konusu olarak TYS'deki baraj puanıyla (50); B2 sertifika seviyesinin (55 puan) farklı olması söylenebilir. Aday baraj puanı olsa bile sertifika almak için en az 5 puan daha almalıdır. Bu uygulama TYS ve DELF&DALF sınavlarında bulunmaktadır.

4.2. Öneriler

1- B2 sertifika seviyesi, diğer dil yeterlik sınavların çoğunda da geçer sınır olan 60 puan olabilir. C2 sertifika puanı 89'dan 85'e düşürülüp derecelendirme yapılabilir [C2 Seviye C (85-89), C2 Seviye B (90-94), C2 Seviye A (95-100) gibi].

2- TYS'deki baraj puan toplamı B2 sertifika seviyesine eşitlenebilir. Her becerinin baraj puanı 15 olup toplam 60 puan B2 sertifikasına denk gelebilir.

3- TYS'nin örnek sınavına ait okuma ve dinleme bölümünün cevap anahtarı elektronik tabloda yazılıp sitede paylaşılmıştır. Örnek sınavın cevap anahtarı, gerçek sınavda adaya verilecek optik cevap kâğıt üzerinde işaretlenip paylaşılması, adayın optik kâğıt düzenini önceden görmesi açısından önemlidir. Bu konuda telc Deutsch, Goethe-Zertifikat, CELI, DELF'in örnek sınavlarına ait web sitelerinde paylaşılan cevap anahtarları incelenebilir.

4- Yazma ve konuşma sorularının dereceli puanlama anahtarı, sitedeki örnek sınavla beraber paylaşılabilir. Aday hangi ölçütlerin bulunduğunu inceleyerek hazırlıklarını bu ölçütlere göre yapabilir.

KAYNAKÇA

Cambridge (2018a). *Cambridge Proficiency English*. Retrieved November 5, 2018 from <https://www.cambridgeenglish.org/exams-and-tests/proficiency/>

Cambridge (2018b). *Cambridge Advanced English*. Retrieved November 5, 2018 from <https://www.cambridgeenglish.org/exams-and-tests/advanced/>

Cervantes (2018). *Diplomas de Espanol Como Lengua Extranjera*. Retrieved January 23, 2018 from <https://exámenes.cervantes.es/es/dele/exámenes>

CIEP (2018). *Diplôme D'études En Langue Française / Diplôme Approfondi En Langue Française*. Retrieved January 25, 2018 from <http://www.ciep.fr/en>

ETS (2018). *Test of English as a Foreign Language Internet Based Test*. Retrieved January 25, 2018 from <https://www.ets.org/>

Güneş, P. ve Kılıç, D. (2016). Dereceli Puanlama Anahtarı ile Öz, Akran ve Öğretmen Değerlendirmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(39), 58-69.

Goethe (2018) *Goethe-Zertifikat*. Retrieved January 25, 2018 from <https://www.goethe.de/de/index.html>

Koçak, A. ve Arun, Ö. (2006). İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 4(3), 21-28.

Köse, D. (2008). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Sınavların Hazırlanması ve Uygulanması. *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, (139), 36- 47.

Pearson (2018). *Pearson Test of English Academic*. Retrieved July 26, 2018 from <https://tr.pearson.com/tr.html>

- Perugia (2018). *Certificato Di Lingua Italiana*. Retrieved January 25, 2018 from <https://www.cvl.it/categorie/categoria-64?explicit=SI>
- Pushkin (2018). *Test of Russian as a Foreign Language*. Retrieved January 25, 2018 from <http://www.pushkin.institute/Certificates/CGT/ekzameny-v-sisteme-trki.php>
- ÖSYM (2016). *Yabancı Dil Sınavları Eşdeğerlikleri*. <https://www.osym.gov.tr/TR,10220/yabanci-dil-sinavlari-esdegerlikyonergesi-ve-esdegerlik-tablosu-26022016.html> adresinden 25 Şubat 2016 tarihinde edinilmiştir.
- Şimşek, H. (2009). Eğitim Tarihi Araştırmalarında Yöntem Sorunu. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(1), 33-51.
- Telc (2013). *Diller için Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi -Öğrenim, Öğretim ve Değerlendirme [Common European Framework of Reference for Languages - Learning, Teaching and Assessment]*. Frankfurt, Germany: Telc GmbH.
- Telc (2018). *The European Language Certificates*. <https://www.telc.net/tr/sinav-katilimcileri/dil-sinavlari.html> adresinden 26 Temmuz 2018 tarihinde edinilmiştir.
- TestDaF (2019). *Der Test Deutsch als Fremdsprache*. Retrieved January 26, 2018 from <https://www.testdaf.de/>
- YEE (2018a). *Türkçe Yeterlik Sınavı*. <https://tys.yee.org.tr/> adresinden 8 Ocak 2018 tarihinde edinilmiştir.
- YEE (2018b). *Türkçe Yeterlik Sınavı (TYS) Uygulama Yönergesi*. Ankara: Yunus Emre Enstitüsü.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ZfA (2018). *Deutsches Sprachdiplom II*. Retrieved July 26, 2018 from https://www.bva.bund.de/SharedDocs/Organisationseinheiten/DE/Abteilung_ZfA/Abteilung_ZfA.html

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In language proficiency exams, determining which language skill is learned and (or) taught is of great importance. The aim of this research is to compare the Turkish Proficiency Exam (TPE) with the language proficiency exams applied in the international arena in terms of measurement and evaluation criteria and to determine the qualitative appearance of TPE.

Methodology

In the research, case study, one of the qualitative research methods, was used. The comparison of the exams has been handled within the framework of sub-categories with a nested multi-state pattern. The data were analyzed by content analysis technique.

The data sources of the research are language proficiency exams. Language proficiency exams (TPE and CPE, CAE, TOEFL iBT, PTE Academic for English; TestDaF for German, DSD II, telc Deutsch and Goethe-Zertifikat for French; DELF & DALF for French, DELE for Spanish, CELI for Italian, TORFL for Russian). Documents, information and documents related to the content of the sample exams for internationally valid language proficiency exams with TPE have been examined as the data source of this research.

Findings

When the total scores of the exams are examined, the exams with a total exam score of 100 are TPE, Goethe-Zertifikat, DELF & DALF, DELE exams. CPE total 230 points, CAE total 210 points, TOEFL iBT total 120 points, PTE Academic total 90 points, DSD II total 96 points, telc Deutsch B2 total 300 points, telc Deutsch C1 total 214 points, telc Deutsch C2 total 160 points, CELI exams are evaluated over a total of 200 points. TORFL Level 2; 660 points, Level 3; 650 points, Level 4 is evaluated over 687 points. While the scores of the reading and listening skills of the TestDaF exam are stated, there is no explanation regarding the writing and speaking scores. Scores range from 96 to 687 points.

While scoring the exams, 2 methods were followed. In first method, the sum of the points obtained in the skills constitutes the total score. These exams are TPE, TOEFL iBT, DSD II, TestDaF, telc Deutsch exams, Goethe-Zertifikat exams, DELF & DALF exams, DELE exams, CELI exams, TORFL exams. In second method, the points obtained from each skill are summed and averaged. These exams are CPE, CAE, PTE Academic exams.

Evaluations for the speaking and writing sections of most language proficiency exams are made according to the rubric. Exams where these criteria are shared are: CPE, CAE, TOEFL iBT, PTE Academic, TestDaF, DSD II, telc Deutsch, Goethe-Zertifikat, DELE, CELI, TORFL exams. The exams for which the criteria are not shared are TPE, DELF & DALF exams.

It has been observed that some language proficiency exams have graded scoring keys in terms of evaluating speaking skills, some have only criteria, and some do not have any criteria information. Language proficiency exams in which rubric is shared CPE, CAE, TOEFL iBT, PTE Academic, DSD II, telc Deutsch B2, telc Deutsch C1, telc Deutsch C2, Goethe-Zertifikat B2, Goethe-Zertifikat C1, Goethe-Zertifikat C2 GDS, DELE Nivel B2 is DELE Nivel C1, DELE Nivel C2, CELI 3, CELI 4, CELI 5, TORFL Level 2, TORFL Level 3, TORFL Level 4. TestDaF is the exam which has criteria but no scores. The criteria in TPE, DELF B2, DALF C1, DALF C2 speaking exams were not shared in the sample exams.

Conclusion and Discussion

The research has reached the following conclusions:

1- Exams where the total score is distributed equally to each skill TPE, CPE, CAE, TOEFL iBT, PTE Academic, DSD II, telc Deutsch C2, Goethe-Zertifikat B2, Goethe-Zertifikat C1, Goethe-Zertifikat C2 GDS, DELF B2, DALF C1, DELE Nivel B2 are DELE Nivel C1 exams.

2-As in other language proficiency exams, reading, listening, writing and speaking skills scores are shown separately in the TPE exam result document.

3- The success rates of the certificate levels in the exams vary.

4- There is a threshold point application in TPE and other language proficiency exams.

5- CPE, CAE, telc Deutsch B2, telc Deutsch C1, telc Deutsch C2, Goethe-Zertifikat B2, Goethe-Zertifikat C1, Goethe-Zertifikat C2, CELI 3, CELI 4, CELI 5 exam scores are also within the certification score ranges. It is also rated. These ratings are also stated in the certificate.

6- Graded scoring keys containing scoring criteria of the writing exam CPE, CAE, TOEFL iBT, PTE Academic, TestDaF, DSD II, telc Deutsch B2, telc Deutsch C1, telc Deutsch C2, Goethe-Zertifikat B2, Goethe-Zertifikat C1, Goethe-Zertifikat C2 GDS, DELE Nivel B2, DELE Nivel C1, DELE Nivel C2, CELI 3, CELI 4, CELI 5, TORFL Level 2, TORFL Level 3, TORFL Level 4. No graded scoring keys were used to evaluate the writing skills of TPE and DELF & DALF in the sample exams.

7- Rubrics containing scoring criteria of speaking exam shared with CPE, CAE, TOEFL iBT, PTE Academic, DSD II, telc Deutsch B2, telc Deutsch C1, telc Deutsch C2, Goethe-Zertifikat B2, Goethe-Zertifikat C1, Goethe-Zertifikat C2 GDS DELE Nivel B2, DELE Nivel C1, DELE Nivel C2, CELI 3, CELI 4, CELI 5, TORFL Level 2, TORFL Level 3, TORFL Level 4 exams. The exam which has criteria but no scoring is TestDaF. No graded scoring keys used in evaluating the speaking skill of TPE and DELF & DALF were shared.

Depending on the results obtained in the research, the following recommendations were made:

1- The level of B2 certification may be 60 points, which is the passing limit in most other language proficiency exams. The C2 certificate score can be reduced from 89 to 85 [such as C2 Level C (85-89), C2 Level B (90-94), C2 Level A (95-100)].

2- The restricted score total in TPE can be equalized to the level of B2 certificate. The threshold score of each skill is 15 and a total of 60 points can correspond to the B2 certificate.

3- The answer key of the reading and listening section of the TPE sample exam was written in the spreadsheet and shared on the site. The key to the sample exam is to mark and share the optical answer paper to be given to the candidate in the actual exam, so that the candidate can see the optical paper layout in advance. Answer keys shared on the websites of sample exams of telc Deutsch, Goethe-Zertifikat, CELI, DELF can be examined in this regard.

4- Rubric of writing and speaking questions can be shared with the sample exam on the site. The candidate can make his preparations according to these criteria by examining which criteria are available.

DEMOGRAPHIC CHANGE ANALYSIS OF THE EUROPEAN UNION AND FUTURE PROJECTIONS

Araştırma Makalesi / Research Article

Ultan, M. Ö. (2020). Demographic Change Analysis of the European Union and Future Projections. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 187-202.

Geliş Tarihi: 10.12.2019
Kabul Tarihi: 19.05.2020
E-ISSN: 2149-3871

Doç. Dr. Mehlika Özlem ULTAN
Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
ozlem.ultan@kocaeli.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-0718-9083

ABSTRACT

The European Union is an international organization which has 27 member states and 512.379.225 population according to the demographic data of 2018. The population of the Union has generally increased through the years. But new sociological researches show that the European Union will face a demographic change problem. The population structure of the European population has begun to change in a negative manner. Now it is well-known that especially Western Europe is one of the world's oldest populations. This paper will analyze the demographic change of the EU from 1960 to 2100 in a manner of some important factors such as population, fertility, life expectancy, and future projections. Very detailed analysis is needed for demographic change of the population. However, the scope of this study will be based on general evaluation criteria and some suggestions. These proposals are thought to bring important solutions to the problem of aging the population of the Union. Since the study was written during the Brexit process, the UK was included in the overall statistics, but the answer was partly addressed to the question of how the European Union would be without the United Kingdom.

Keywords: The Ageing of Population, Fertility Rates, Life Expectancy Rates, Future Projections.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DEMOGRAFİK DEĞİŞİM ANALİZİ VE GELECEK PROJEKSİYONLARI

ÖZ

Avrupa Birliği, 2018 demografik verilerine göre 27 üye devlete sahip olan ve 512.379.225 nüfuslu uluslararası bir kuruluş olarak faaliyet göstermektedir. Birliğin nüfusu genel olarak yıllar içerisinde artmıştır. Ancak yeni sosyolojik araştırmalar, Avrupa Birliği'nin demografik bir dönüşüm problemiyle karşı karşıya kalacağını göstermektedir. Avrupa kıtasının nüfus yapısının olumsuz yönde değişmeye başladığı anlaşılmaktadır. Özellikle Batı Avrupa'nın dünyanın en yaşlı nüfusa sahip bölgelerinden biri olduğu bilinmektedir. Bu makale, AB'nin 1960'dan 2100'e kadarki demografik değişimini; nüfus, doğurganlık, beklenen yaşam süresi ve gelecek projeksiyonları gibi bazı önemli faktörler açısından analiz edecektir. Nüfusun demografik değişimi açısından çok detaylı analizler yapılması gerekmektedir. Ancak bu çalışma kapsamında genel değerlendirme ölçütleri baz alınacak, Avrupa kıtasının karşı karşıya kaldığı bu sorunun çözümü için de bazı öneriler öne sürülecektir. Bu önerilerin Birliğin nüfusunun yaşlanması sorununa önemli çözümler getireceği düşünülmektedir. Çalışma Brexit sürecinde yazıldığı için, istatistiklerin genelinde İngiltere de dahil edilmiş, ancak İngiltere'nin üyesi olmadığı Avrupa Birliği'nin nasıl olacağı sorusuna da kısmen cevap aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nüfusun Yaşlanması, Doğum Oranları, Beklenen Yaşam Süresi, Gelecek Projeksiyonları.

1. INTRODUCTION

The population of the European Union (EU) was 512 million in 2018. Within the context of the world population, every 14 people of the population live in the EU. According to the largest populations list of “CIA the world factbook”, the EU is on the third rank, after China and India. (The World Factbook, 2019) But this large population will change through years because of some demographic problems. One of the main aims of this paper is to analyze the population change of the EU according to years and the number of member countries. While other researches focus on total population numbers, this paper’s purpose is to show ‘what if scenarios’. All of the tables will focus on the number of member countries during the European enlargement. Thus, the effects of new member countries population structures to the EU can be seen. This study will show the future age population of the EU, within the context of fertility and life expectancy rates.

2. DEMOGRAPHIC CHANGE OF THE EU MEMBER STATES

The structure of the population has been changed by fertility rates, mortality rates, and migratory flows. Scholars have been analyzing the main outcomes of both the past and the future levels of the EU-28 age population from economic, social and political perspectives.

Although demographic change is accepted as a global phenomenon, Europe has a pioneering role to play in it. (Hoßman, 2008: 3) The term of ‘demographic change’ indicates an age structure of a population that adjusting to changes in the composition of a society’s age structure and the results of social shifts. The main demographic problem, which the EU has faced to, is the demographic change, and this usually means the challenges that come with an ageing society. (Linz and Stula, 2010: 2)

The ageing of the population is accepted as a process by which older people begin to constitute the larger part of the total population. Population ageing is the result of low fertility and long life expectancy. It is also influenced by international migration flows. The future projections show that it seems to be permanent, so it becomes to be an important policy issue. (Bijak, Kupiszewska, Kupiszewski, Saczuk, and Kicinger, 2007: 3) Demographic change should be understood as an important problem which affects various areas such as pension, employment, family, education policies, and also immigration and integration policies. (Linz and Stula, 2010: 4)

United Nations (2002: 1–3) declared the most important side-effects of the population ageing process:

- The growing number of elderly and of pensioners in the population can cause the increase of public expenditure on pensions, social security, and health services.
- The percentage of people in the working age is decreasing and this cause shrinkage of the labour force and an increase in the overall burden on the working population in terms of taxes, family support etc.
- The European pension system (pay-as-you-go) can fail.
- The demand for medical care can grow and the public health patterns can change.
- The changes in the patterns of resource distribution between the generations can increase the risk of the emergence of intergenerational conflicts.

As it can be seen from the United Nations report, the ageing population of European countries has so many implications for social and economic policies. (Walker and Maltby, 2012: 117) In order to understand the demographic change of the EU member states, it is needed to analyze the statistical tables of total population, proportions of the population by age, fertility rates, and life expectancy by age.

Table 1: Total Population: Countries and Years according to Enlargement

GEO/YEAR S	1960	1973	1981	1986	1995	2007	2013	2018
EU (28 countries)	406.731.754	439.872.955	461.646.698	475.160.781	486.830.048	503.170.618	508.450.856	512.379.225
EU (Acc. to Enlargement)	188.892.415	205.438.889	277.408.831	342.346.382	377.170.758	498.867.771	508.450.856	512.379.225
Belgium	9.128.824	9.660.154	9.855.110	9.947.782	10.239.085	10.839.905	11.258.434	11.398.589
Germany	72.542.990	78.269.095	78.179.662	79.112.831	82.163.475	81.802.257	81.197.537	82.792.351
France	45.464.797	50.528.219	53.731.387	56.577.000	60.545.022	64.658.856	66.415.161	66.926.166
Italy	50.025.500	53.685.300	56.388.480	56.694.360	56.923.524	59.190.143	60.795.612	60.483.973
Luxembourg	313.050	338.500	363.450	379.300	433.600	502.066	562.958	602.005
Netherlands	11.417.254	12.957.621	14.091.014	14.892.574	15.863.950	16.574.989	16.900.726	17.181.084
Denmark			5.122.065	5.135.409	5.330.020	5.534.738	5.659.715	5.781.190
Ireland			3.392.800	3.506.970	3.777.565	4.549.428	4.628.949	4.830.392
United Kingdom			56.284.863	57.156.972	58.785.246	62.510.197	64.875.165	66.273.576
Greece				10.120.892	10.775.627	11.119.289	10.858.018	10.741.165
Portugal				9.995.995	10.249.022	10.573.479	10.374.822	10.291.027
Spain				38.826.297	40.049.708	46.486.619	46.449.565	46.658.447
Austria					8.002.186	8.351.643	8.576.261	8.822.267
Finland					5.171.302	5.351.427	5.471.753	5.513.130
Sweden					8.861.426	9.340.682	9.747.355	10.120.242
Cyprus						819.140	847.008	864.236
Czechia						10.462.088	10.538.275	10.610.055
Estonia						1.333.290	1.313.271	1.319.133

Hungary					10.014.324	9.855.571	9.778.371
Latvia					2.120.504	1.986.096	1.934.379
Lithuania					3.141.976	2.921.262	2.808.901
Malta					414.027	429.344	475.701
Poland					38.022.869	38.005.614	37.976.687
Slovenia					2.046.976	2.062.874	2.066.880
Slovakia					5.390.410	5.421.349	5.443.120
Bulgaria					7.421.766	7.202.198	7.050.034
Romania					20.294.683	19.870.647	19.530.631
Croatia						4.225.316	4.105.493

Source: Own adjustment based on Eurostat data

The EU population has generally increased through years. But, the rate of this increase is decreasing with each passing year. The increase of population is both related to fertility rates and the population of new member states. This table aims to show the effects of enlargement process to the EU population. In 1960, the total population of the EU-6 was approximately 189 million. If the EU remained with the same countries, its population would be 237 million in 2015. It means that the founder countries have nearly the half of the EU population.

According to the statistical data of Eurostat, while women population of the EU-28 was %51, men population was %49 in 2018. From 1960 to 2018, women population had always been higher than men. When the member states were analyzed, it was seen that nearly all of the countries faced with the same situation. In Luxembourg, men population was a little higher than women. In Malta, men population was nearly as same as women population in 2018. Except these two countries, women were always at the top of the list. (Eurostat, 2019)

Table 2: Proportion of Population According to the Number of Member Countries and Years (Years and Age %)

Number of the Member Countries/Ages	Years	0-14 Age	15-24 Age	25-44 Age	45-64 Age	65 years and more
European Union (6 countries)	1960	24,5	14,1	26,4	24,4	10,7
	1970	24,3	15	26,6	22	12,2
	1980	21	16	27,7	21,7	13,7
	1990	17,7	14,8	30,4	23	14,1
	2000	17,4	11,9	30,7	24,2	15,8
	2010	16,4	11,7	27,7	26,9	17,4

	2018	16	11,4	26,3	27,8	18,5
European Union (9 countries)	1980	22,1	16	27,2	21,2	13,6
	1990	18,9	15,1	29,8	22,1	14,1
	2000	18,2	12,5	30,2	23,9	15,2
	2010	17,2	12,1	28	26,2	16,4
	2018	17	11,7	26,6	26,9	17,8
European Union (12 countries)	1990	19,2	15,3	29,2	22,3	14
	2000	17,5	13	30,2	23,7	15,6
	2010	16,7	11,8	28,7	26	16,8
	2018	16,4	11,3	27	27	18,3
European Union (15 countries)	2000	17,6	12,8	30	24	15,6
	2010	16,5	12	28,3	26,2	17
	2018	16,3	11,4	26,7	27	18,5
European Union (27 countries)	2010	15,8	12,6	28,6	26,5	16,4
	2018	15,8	11,4	27,7	27	18,1
European Union (28 countries)	2018	15,7	11,5	27,7	27	18,1

Source: Own adjustment based on Eurostat data

Table 2 shows the relation between the proportion of population according to the number of member countries and years. It indicates the change in the proportion of population according to the age range of the EU-6 to the EU-28.¹

The first part of the table aims to show how the proportion of the population was changed over the years if the EU remains with 6 countries. As it is seen in this part, the 0-14 age range of the six EU countries had the highest rate in 1960. After that time, it was continuously decreased through years. The most important inference from this table is that most of the people in 1960 were at the age range of 25-44, while most of the people in 2018 were at the age range of 45-64. The young population in the EU-6 gradually decreased during the period 1960 to 2018.

The second part of the table aims to show the change of the proportion of population according to the age range of the EU-9. It is nearly the same situation with the EU-6. The elderly

¹ When the table is observed, it can be useful to give the list of the member countries according to membership years:

The EU-6 (Belgium, Germany, France, Italy, Luxembourg and Netherlands);

The EU-9 (Belgium, Germany, France, Italy, Luxembourg, Netherlands, Denmark, Ireland, and the United Kingdom);

The EU-12 (Belgium, Germany, France, Italy, Luxembourg, Netherlands, Denmark, Ireland, United Kingdom, Greece, Portugal and Spain);

The EU-15 (Belgium, Germany, France, Italy, Luxembourg, Netherlands, Denmark, Ireland, United Kingdom, Greece, Portugal, Spain, Austria, Finland and Sweden);

The EU-27 (Belgium, Germany, France, Italy, Luxembourg, Netherlands, Denmark, Ireland, United Kingdom, Greece, Portugal, Spain, Austria, Finland, Sweden, Cyprus, Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Malta, Poland, Slovenia, Slovakia, Bulgaria and Romania);

The EU-28 (Belgium, Germany, France, Italy, Luxembourg, Netherlands, Denmark, Ireland, United Kingdom, Greece, Portugal, Spain, Austria, Finland, Sweden, Cyprus, Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Malta, Poland, Slovenia, Slovakia, Bulgaria, Romania and Croatia).

population is increasing during the period 1980 to 2018. In the future, the population of 65 years and more will constitute the most important part of the population.

The third part of the table aims to indicate the change in the proportion of population according to the age range of the EU-12. With the EU-12, the situation is a little different. The 25-44 age range had the most rates in 1990, but 24-44 and 45-64 age range had the same rate in 2018. This means that new members, Greece, Spain and Portugal had a younger population than the EU-9.

The change in the population according to the age range of the EU-15 is shown in the fourth part of the table. As it can be seen from the table, the rate of 25-44 age range was decreased with the EU-15 in 2018. The 65 years and more age range were increasing as well.

The fifth part of the table presents the change in the proportion of population according to the age range of the EU-27. With the 2004 and 2007 enlargements, the 25-44 age range population rate increased both in 2010 and in 2018.

Finally, the last part of the table aims to show the change in the proportion of population according to the age range of the EU-28. This table indicates the current statistics of the Union's population. According to the table, most of the population was at 25-44 age range and the 15-24 age range was at the end of the list. When the future projections are analyzed, the importance of the young population can really be understood.

When all of these proportions of age ranges have been analyzed, it can be seen that the difference of proportions between 1960 and 2018 is important for the future of the EU. 0-14 and 15-24 age ranges have been decreasing, while 45-64 and especially 65 years and more age ranges have been increasing. This situation shows that the future generation of the EU will mostly be at 25 and more age range.

Table 3: Fertility Rates of the EU from 1960 to 2017

GEO/YEARS	1960	1973	1981	1986	1995	2007	2017
EU (Acc. to Enlargement)	2,61	2,33	1,88	1,62	1,58	1,60	1,59
Belgium	2,54	2,25	1,68	1,62	1,67	1,86	1,65
Germany	:	:	:	:	1,38	1,39	1,57
France	2,73	2,47	1,95	1,78	1,89	2,03	1,90
Italy	2,37	2,38	1,64	1,33	1,26	1,46	1,32
Luxembourg	2,29	1,97	1,50	1,60	1,76	1,63	1,39
Netherlands	3,12	2,57	1,60	1,62	1,72	1,79	1,62
Denmark			1,55	1,67	1,77	1,87	1,75
Ireland			3,21	2,11	1,89	2,05	1,77
United Kingdom			1,90	1,83	1,64	1,92	1,74
Greece				1,39	1,25	1,48	1,35
Portugal				1,56	1,55	1,39	1,38
Spain				1,36	1,23	1,37	1,31
Austria					1,36	1,44	1,52
Finland					1,73	1,87	1,49
Sweden					1,54	1,98	1,78
Cyprus						1,44	1,32
Czechia						1,51	1,69

Estonia						1,72	1,59
Hungary						1,25	1,44
Latvia						1,36	1,69
Lithuania						1,50	1,63
Malta						1,36	1,26
Poland						1,41	1,48
Slovenia						1,57	1,62
Slovakia						1,43	1,52
Bulgaria						1,57	1,56
Romania						1,59	1,71
Croatia							1,42

Source: Own adjustment based on Eurostat data

The EU population pyramids indicate that the two decades after the Second World War had high fertility rates. This situation was called as “baby boom”. However, since the 1970s, it has been observed negative trends in the European population structure. The “baby boomer” generation of the post-war period continues to be the major part of the working-age population. (Linz and Stula, 2010: 2) And they are now passing the threshold to retirement and representing the turning point in the demographic change of the EU. (Lesthaeghe, 2000: 8) The declining fertility rates are crucial for not only the EU member states but also for most of the world countries. According to the reports, in most of the developed countries fertility is below replacement level. (Muenz, 2007: 1)

In order to keep the population stable, a country should have a fertility rate of at least 1,7; to increase the population it is needed a fertility rate of at least 2.1. (Yılmaz Akın, 2008: 151) As it is seen from the table, since the 1990’s, the fertility rates began to be under this rate. In 2017, only France, the UK, Belgium, the Netherlands, Finland and Sweden can be accepted as countries which can keep their population stable. In eastern and southern Europe had low fertility rates. By contrast, fertility rates have decreased in Cyprus, Luxembourg, Malta, Poland and Portugal. (İçduygu, 2006: 84) The main solution for these countries is to increase migration. (Hoßman, 2008: 9)

Table 4: Life Expectancy by Age of the EU from 1960 to 2017

GEO/TIME	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2017
EU (Acc. to Enlargement)	69,45	70,85	73,35	76,04	78,21	78,88	80,9
Belgium	69,7	71,0	73,3	76,2	77,9	80,3	81,6
Germany	69,2	70,7	73,1	75,4	78,3	80,5	81,1
France	:	:	:	77,0	79,2	81,8	82,7
Italy	:	:	:	77,1	79,9	82,2	83,1
Luxembourg	:	:	72,8	75,7	78,0	80,8	82,2
Netherlands	:	:	:	77,1	78,2	81,0	81,7
Denmark			74,2	74,9	76,9	79,3	80,6
Ireland			:	74,8	76,6	80,8	81,3
United Kingdom			:	:	78,0	80,6	81,3
Greece				77,1	78,2	80,6	81,4

Portugal				74,1	76,8	80,1	81,2
Spain				77,0	79,3	82,4	83,2
Austria					78,3	80,7	81,6
Finland					77,8	80,2	81,2
Sweden					79,8	81,6	82,2
Cyprus						81,5	82,7
Czech Republic						77,7	78,8
Estonia						76,0	77,3
Hungary						74,7	76,0
Latvia						73,1	74,4
Lithuania						73,3	74,6
Malta						81,5	82,1
Poland						76,4	77,7
Slovenia						79,8	81,1
Slovakia						75,6	77,0
Bulgaria						73,8	74,4
Romania						73,7	75,0
Croatia							77,8

Source: Own adjustment based on Eurostat data

The term of “Life Expectancy” means that the age of a person can expect to live at birth if subjected throughout the rest of his/her life to current mortality conditions. (EU Demographic Indicators, 2015: 2) According to the table, in 1960 people expect to die when they are 69 years old. But the life expectancy of these people increased and in 2017 they think that they can live longer.

The growth of older population can be explained by increased longevity, because of rising life expectancy. This situation is generally referred to as ‘ageing at the top’ of the population pyramid. The lower birth rates in the recent years can be the reason of the increasing life expectancy for European countries. If low birth rates continue, and mortality rates remain low, the ageing of societies will be inevitable.

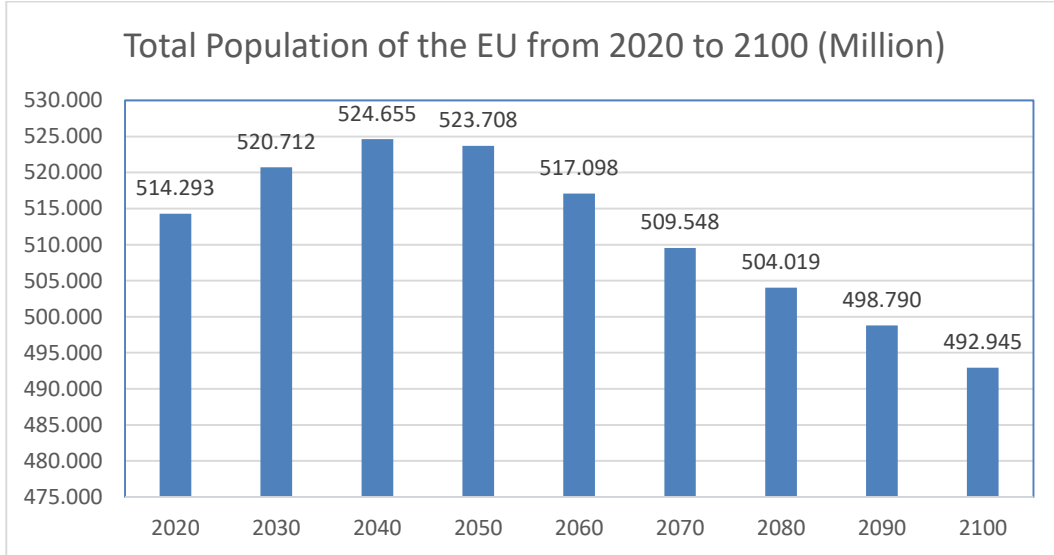
3. FUTURE PROJECTIONS

Since the beginning of the EU, its population has grown through a combination of positive natural increase (births exceeding deaths), positive net migration (immigration exceeding emigration) and by the European enlargement. But the demographic structure is now very different from the past. (Lisiankova and Wright, 2005: 74) The age population structure of the EU will change drastically. The populations of member states are expected to be older over coming decades. (Jimeno, 2004: 2)

One of the most important future projections has been released by Eurostat in 2013. It provided a main scenario and variants for population developments from 2013 to 2080 across 28 EU member states. (People in the EU–Population Projections, 2018: 1) The projections should not be considered as forecasts; population projections are accepted as what-if scenarios which aim to find out how the likely future size and structure of the population will change. (Giannakouris, 2008: 1)

Low fertility rates, aging population, and an increasing number of migrants from other countries are factors that affect the European demographic structure in the coming decades. In order to understand the future of the EU population, the changes in the total population should be analyzed.

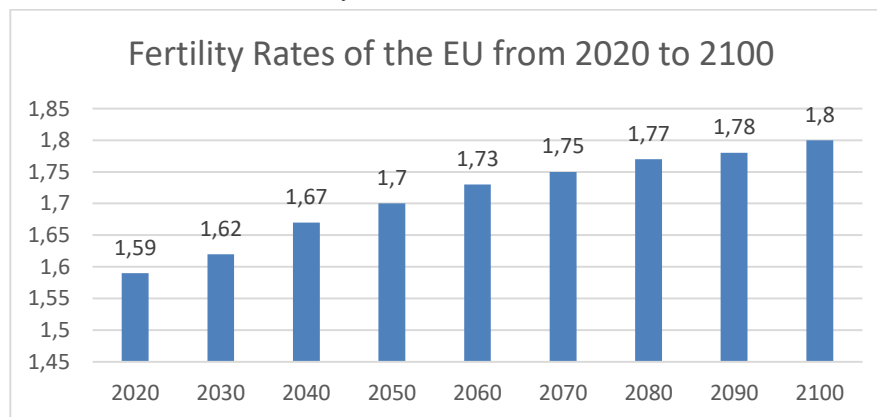
Table 5: Total Population of the EU from 2020 to 2100 (Million)

Source: Own adjustment based on Eurostat data

Table 5 shows that the population of the EU-28 will be increase by 22 million people between 2020 and 2100. The future projections suggest that there will be a natural decrease in population from 2020 to 2100. The population of the EU is expected to peak in 2040, reaching nearly 524 million people, an increase of %3 compared with the situation in 2020. The most important point of this increase is the fact that more people are living longer and longer, the reason is not related to fertility rates. In the EU-28, natural population decreases will be expected to slow down and by 2100 the change in population will stabilize at nearly zero.

Table 6: Fertility Rates of the EU from 2020 to 2100

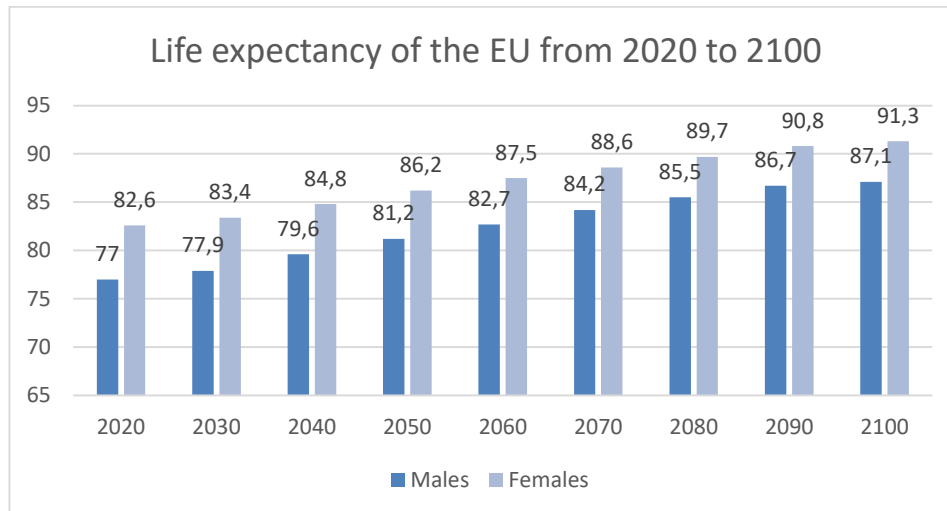

Source: Own adjustment based on Eurostat data

According to the assumptions, the fertility rates will increase till 2100. However, member states cannot reach the minimum rate which is needed to have a stable population. The total fertility rates will be under 2.1 and even 1.8.

In the EU, there will be 48 million fewer people living between the age of 15 and 64 in 2050 compared with 2009. And, there will be 58 million more people over 65 years. (Linz and Stula, 2010: 3)

Table 7: Life expectancy of the EU from 2020 to 2100

Source: Own adjustment based on Eurostat data

As it is shown in the table 7, the life expectancy of the EU is still increasing. If we remember, the life expectancy in 1960 was 69. But from 2020, it begins to increase from 77 to 87 at male population, and from 82 to 91 at female population.

One of the main results of the population projections is the ageing of the population. The population projections show that ageing of the population will continue across all of the EU member states. The population will be higher but it is expected that the structure of the population will be old in 2100. There will be also a reduction in the number of working-age persons. (People in the EU–Population Projections, 2018: 1) Demographic change in various areas can have some consequences for the European societies. Thus, the ageing of population structure can require sociopolitical improvements. (Linz and Stula, 2010: 3-4)

The other result of the projections is the age dependency situation. The age dependency rates indicate the level of support of the young people who aged 0-14 years old or of the old people who aged 65 years or over by the 15-64 years old working age population. (Giannakouris, 2008: 4) Dividing the population aged 65 years or over by the working age population and expressing it in percent gives the old age dependency rate. Dividing the population aged 0-14 years old by the working age population and expressing it in percent gives the young age dependency rate. (Giannakouris, 2008: 11) According to the projections, in 2008 the dependency rate was 0.25. It means that for every person who is over 65, there are four people at a working age. However, in 2050, this rate is expected to be 2 to 1. It means that only the two people at a working age can represent the over 65 generation. (Linz and Stula, 2010: 3-4)

4. SUGGESTIONS AND CONSIDERATIONS

After analyzing all of these tables, some solutions can be suggested. Within the context of statistical data, migration from non-member states and improvement of the social policies can be accepted as major suggestions of a solution.

4.1. Migration

Migration to Western Europe has increased since the 1950's and continues at high levels. (Coleman, 2006: 405) After the Second World War, the European countries have gradually become a destination region for migrants. In 1990's, the average entries to the EU are around 750,000 people per year. Generally, Germany, France, and the UK are the countries that face the largest number of arrivals of migrants. But in recent years, there was a rise of migration through Italy, Spain, and Ireland; they also become a destination country. (The 2015 Ageing Report, 2014: 13-14)

Although people cannot get enough children to replace themselves, the population of the EU will continue to grow for years. It is the result of net immigration to these countries. (Crujisen, Eding, and Gjaltema, 2002: 5) According to the future projections, the net migration to the EU from 2015 to 2060 is expected to be about 55 million. In 2060, nearly %10 of the EU population will be migrants. According to the assumptions, these migration flows can be concentrated to some destination countries, such as Italy (15.5 million), the UK (9.2 million), Germany (7.0 million) and Spain (6.5 million). (The 2015 Ageing Report, 2014: 13-14)

Migration can be seen as a solution to the ageing of population process in some of the member states, but it may not be possible to estimate the population structures of the migrants. (People in the EU–Population Projections, 2018: 1)

When the reports are investigated, it can be seen that the migration from non-EU countries is still substantial. However, there is a declining trend of migration and the reason of it can be the economic situations of the Western countries. (EU Demographic Indicators, 2015: 9-10)

Nowadays, the EU has faced to illegal and irregular migration flows, but in the future, Europe can need to attract migrants in order to solve the ageing of the population issue. Especially the young and high-skilled migrants will be needed. If the unemployment remains high, it will be difficult to attract them because of the economic conditions.

4.2. Social Policy

Through the history, there has always been a close relation between older people and the development of welfare states because of the public pension systems. Pensions are the largest items of national social expenditures across the EU. Due to the pension system, an active social and public policy is required to create an effective ageing policy across the EU. (Walker and Maltby, 2012: 117-118)

The ageing population of the EU will be the main reason for the increase in the number of individuals of pension age and the decrease in the number of individuals of working age. (Lisiankova, and Wright, 2005: 74) As a result of the ageing population, the demand for public provision of age-related transfers and services, the expenses for pensions, long-term care and also health care will increase. The impact of the ageing population can change from region to region. Public expenditures of some countries in the EU will be higher, such as in Luxembourg, Greece, Slovenia, Malta, Netherlands, Romania, Spain and Ireland. (Linz and Stula, 2010: 3-4)

The demographic change of EU requires some social policy developments. The increasing retired population will need to be funded by a small workforce. (EU Demographic Indicators, 2015: 5) This situation can lead to an increase in the demand for healthcare, residential services, pensions, and other services which consumed by the elderly. The people of working age which are expected to pay for this increase will become smaller, not only in numbers but also in relative population share. It means that the demanding people will increase and the supplying people will decrease. (Lisiankova, and Wright, 2005: 74)

In the EU, women are mostly working, so they can have children at their later ages. Because of this situation, the birth rates are decreasing. If it continues, it will substantially contribute to a decline in population size. (Lutz, O'Neill, and Scherbov, 2003: 1991) Within this context, in order to solve the age dependency issue, countries can encourage fertility of its people by providing financial support for parents. But it is related to the welfare system of the country, so not every country can be able to provide financial support. (Hoßman, 2008: 9) It is inevitable that if there is not any change in age-specific employment rates, the rate of workers to non-workers will continue to be unbalanced. (Lisiankova, and Wright, 2005: 80)

4.3. Enlargement Process

The last but not least solution is the enlargement process of the EU. The population structures of the candidate countries can be very crucial for the ageing population issue. Montenegro, the Republic of North Macedonia, Albania, Serbia, and Turkey are currently candidate countries, while Bosnia and Herzegovina and Kosovo are potential candidates. On 12 March 2015, Iceland requested not to be regarded as a candidate country. (Enlargement Countries: Demographic Statistics, 2018: 2) As it is seen before, the population of the EU-28 in 2015 was approximately 508 million. The total population of the enlargement countries was expected to be over 95 million, which was equivalent to %18 of the EU-28. Turkey was the largest candidate country, with a population of 77 million in 2014, just lower than Germany with a population of 81 million in 2014. (Enlargement Countries - Population Statistics, 2018: 1) It is impossible to see any enlargement process as large as Turkey's population as a single country in the EU history before. The enlargement process in 2004 includes 10 countries with 74 million people, while Turkey's population is 72 million in 2007. (Uçak, 2002: 180)

The young generation of the candidate countries is also important. The higher proportion of the young population is in Turkey and Kosovo. The working-age population accounted for %66.2 of the total population in the EU-28 in 2015. The lowest share was %65.1 in Kosovo and the highest share was %70.8 in the Republic of North Macedonia. (Enlargement Countries: Demographic Statistics, 2018: 4)

Turkey and Kosovo have also the highest fertility rates among candidate countries. The fertility rates of these two countries averaged more than two children per woman in 2015. (Enlargement Countries - Population Statistics, 2018: 1) All of these data show that the young population and the fertility rates of the candidate countries are higher than the EU-28. The membership of these countries can be a solution for the ageing population issue of the EU.

5. CONCLUSION

Nowadays, the demographic change has become a global issue which results from declining fertility and increasing life expectancy. As a result of the demographic change, the ageing of the population has occurred. The total size of the European population is expected to be larger by 2080 but much older than it is now. In the EU member states, lower fertility rates and higher life expectancy rates will lead to a decrease in population size. The ageing of the population in the EU countries is faster than the other world regions. But the EU can solve the working age problem and the labour force issue by a variety of policies such as rising the retirement age, and the participation of migrants and women to the labour force.

After focusing on the population structure of the EU in general, the aging problem and the solutions, it is considered that the Brexit process should be evaluated. As it is known, the UK has decided to leave the EU with the referendum held on 23 June 2016. During the negotiations between the EU and the United Kingdom in 2017, they reached a preliminary agreement on a number of issues, including the payment of a substantial 'separation fee' stemming from the UK's commitments to the EU budget and the rights of citizens. Brexit, which should take place on 29 March 2019, was postponed to 22 May and then to 31 October. The British Prime Minister Johnson was forced to request a new postponement from the EU in accordance with the laws adopted in parliament to prevent leaving without a deal, and the EU decided to postpone Brexit to 31 January 2020.

In the case of Brexit, the number of EU member states will be reduced to 27. Therefore, the change in the population structure of the Union should be evaluated in general for the post-Brexit. After Germany and France, the most populous country of the Union is the United Kingdom. It is also the 4th country of the Union in terms of fertility rates. Therefore, it is seen that the population of the EU will decrease much more if the UK leaves the Union and there will be a decrease in the average fertility rates.

In addition to United Kingdom, which decided to leave the EU, the terms Frexit used for the possibility of France leaving the Union (Cicioğlu and Kalkan, 2019: 28) and Grexit used for the possibility of Greece's separation are frequently seen on the agenda. However, a population

projection has not been conducted within the framework of the possibility of the separation of these two countries.

Within the EU, there is a general problem of aging the population in European countries. Actually, the first solution to this situation is to increase the birth rates. However, the increase in female labor force participation rates and the decrease in income levels of families make it difficult to realize these proposals. Thus, in order to compensate the decline of the population, it should be seen essential that the EU should manage its migration policies, its social and public policies and should analyze the socio-demographic effects of the enlargement processes.

REFERENCES

- (2002). *World Population Ageing: 1950–2050*, United Nations, New York: United Nations Population Division.
- Bijak, J., Kupiszewska, D., Kupiszewski, M., Saczuk K., and Kicinger A. (2007). Population and Labour Force Projections for 27 European Countries, 2002–2052: Impact of International Migration on Population Ageing, *European Journal of Population*, 23, 1–31.
- Cicioğlu, F. ve Kalkan D. (2019). De Gaulle’den Frexit Tartışmalarına: Fransa Avrupa Birliği’nin Neresinde?. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 1-38.
- Coleman, D. (2006). Immigration and Ethnic Change in Low-Fertility Countries: A Third Demographic Transition, *Population and Development Review*, 32(3), 401-446.
- Crujisen, H., Eding, H., and Gjaltema, T. (2002). “Demographic consequences of enlargement of the European Union with the 12 Candidate Countries”, *Division of Social and Spatial Statistics*, Statistics Netherlands, 1-63.
- European Parliament Briefing. (2015). EU Demographic Indicators, March 2015, pp. 1-10. Retrieved July 10, 2019 from [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/551335/EPRS_BRI\(2015\)551335_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/551335/EPRS_BRI(2015)551335_EN.pdf).
- Eurostat. (2018). Enlargement Countries - Population Statistics, September 2018, Retrieved July 14, 2019 from the http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Enlargement_countries_-_population_statistics.
- Eurostat. (2018). Enlargement Countries: Demographic Statistics, Retrieved July 16, 2019 from the <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/7101418/KS-04-15-589-EN-N.pdf/063d451e-c7ca-471e-a84c-da6896b655d1>.
- Eurostat. (2018). People in the EU–Population Projections, 2018, Retrieved June 16, 2019 from the http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/People_in_the_EU_%E2%80%93_population_projections.
- Giannakouris, K. (2008). Ageing Characterises the Demographic Perspectives of the European Societies, *Eurostat Statistics in Focus*, (72), 1-12.
- Hoßman, I. et.al. (2008). *Europe’s Demographic Future: Growing Imbalances*, Berlin: The Berlin Institute for Population and Development.
- İçduygu, A. (2006). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Bağlamında Uluslararası Göç Tartışmaları*, İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği.
- İlgar, I. (2008). *Yaşlı Adam Avrupa*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Jimeno, J. F. (2004). Demographic Change, Immigration, and the Labour Market: A European Perspective, *FEDEA*, (18), 1-37.
- Lesthaeghe, R. (2000). Europe’s Demographic Issues: Fertility, Household Formation and Replacement Migration, *Population Division Department of Economic and Social Affairs United Nations Secretariat*, New York.
- Linz, K. and Stula S. (2010). Demographic Change in Europe - An Overview, *Institut für Sozialarbeit und Sozialpädagogik*, 1-18.
- Lisiankova, K. and Wright R. E. (2005). Demographic Change and the European Union Labour Market, *National Institute Economic Review*, (194), 74-81.

Lutz, W., O'Neill B. C. and Scherbov S. (2003). Europe's Population at a Turning Point, *Science*, 299(5615), 1991-1992.

Muenz, R. (2007). Aging and Demographic Change in European Societies: Main Trends and Alternative Policy Options, *Hamburg Institute for International Economics*, Discussion Paper No. 0703.

The European Commission. (2014). The 2015 Ageing Report, Underlying Assumptions and Projection Methodologies, European Economy Series, Economic and Financial Affairs.

The World Factbook. (2019). Country Comparison: Population, 2019, Retrieved June 12, 2019 from the <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2119rank.html>.

Uçak, H. (2011). Turkey's Population Dynamics as a Candidate Country for EU Membership, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 1(4), 180-198.

Walker, A. and Maltby T. (2012). Active Ageing: A Strategic Policy Solution to Demographic Ageing in the European Union, *International Journal of Social Welfare*, 21, 117-130.

Yılmaz Akın, B. G. (2008). Yaşlanan Avrupa Birliği, Ed. Akçay, B., Kahraman, S. ve Baykal S., *Avrupa Birliği'nin Güncel Sorunları ve Gelişmeler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 149-184.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Amaç

Bu çalışmada, Avrupa Birliği üye ülkelerinin nüfusunun yaşlanma sorunu ele alınmaktadır. Nüfusun yaşlanması tüm dünyada önemli bir sorun olarak görülmekle birlikte, Avrupa Birliği ülkeleri için oldukça hayati bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma kapsamında da sorunun belirlenmesi ve bazı çözümlerin önerilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, Avrupa Birliği ülkelerinin nüfus yapısı Eurostat veri tabanında paylaşılan veriler kullanılarak analiz edilecek ve Birliğe yeni katılan ülkelerin Birliğin nüfusuna katkısı ülkelerin üyelik tarihleri çerçevesinde analiz edilecektir.

Metodoloji

Bu çalışmada araştırma yöntemleri içerisinde sıklıkla kullanılan nicel ve nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılmıştır. Avrupa Birliği nüfus yapısını anlamak için iki araştırma yönteminin de kullanılması uygun bulunmuştur. Nitel yöntemler bağlamında, öncelikle bir literatür araştırması yapılmıştır. Avrupa Birliği'nin demografik olarak gösterdiği değişim anlaşıldıktan sonra, üye ülkelerdeki kadınların doğurganlık oranları, kişilerin beklenen ölüm yaşı çerçevesinde ele alınan yaşam beklentisi ve üye ülkelerde yaşayan genç ve yaşlı nüfusun yüzdelere ilişkin Eurostat verileri nicel araştırma yöntemleri çerçevesinde analiz edilmiştir. Ayrıca, Avrupa Birliği tarafından yayınlanan raporlar kapsamında, Birlik ülkelerinin nüfusuna yönelik gelecekte olması beklenen tahminler de ortaya konulmuştur.

Bulgular

Çalışmanın alana yaptığı en önemli katkıların başında, Birliğin nüfus yapısının tüm genişleme dalgaları bağlamında ele alınması gelmektedir. Bu şekilde, her üye olan ülkenin nüfusunun Birliğin toplam nüfusuna katkısı net bir şekilde görülmüş olmaktadır. Ayrıca üye ülkelerdeki kadınların doğurganlık oranları, beklenen ölüm yaşı ve üye ülkelerde yaşayan genç ve yaşlı nüfusun yüzdeleri de çalışmanın kapsamına dahil edilmiştir. Eurostat veri tabanı üzerinden elde edilen bu istatistiksel veriler incelenerek, Birliğin nüfus yapısının genel olarak ortaya konulması hedeflenmiştir. Çalışmanın bir sonraki aşamasında Avrupa Birliği ülkelerinin gelecekteki nüfus projeksiyonları ele alınmıştır. Gelecek projeksiyonları çerçevesinde yayınlanan raporlara göre Birliğin genel nüfus yapısının 2020 yılından 2100 yılına gelindiğinde nasıl değişim göstereceği anlaşılmalı çalışılmıştır.

Nitel ve nicel araştırma yöntemleri kullanılarak yapılan çalışma sonucunda, Avrupa Birliği üyesi ülkelerdeki kadınların doğurganlık oranlarının her geçen yıl azaldığı anlaşılmaktadır. Bu durum aynı zamanda ölüm yaşının da artmasıyla nüfusun yaşlanmasına ve gelecek projeksiyonları kapsamında 2100 yılına kadar nüfusun yaşının artmasına yol açtığını ortaya koymaktadır. Günümüzde Birliğin nüfusunun yaşlanması sorunundan bahsederken, bundan 80 yıl sonra sorunun çok daha karmaşık hale geleceği öngörülmektedir. Avrupa kıtasının 2100 yılı itibariyle, beklenenden çok daha yaşlı bir nüfusa sahip olacağı düşünülmektedir. Çalışmanın ana unsurlarından biri, nüfusun yaşlandığını ortaya koymanın yanı sıra, bu yaşlanma problemine bazı çözümler önermektir. Birliğin göç politikasının yenilenmesi, sosyal politika bağlamında bazı iyileştirmeler yapılması ve nihayetinde Türkiye'nin katılım sürecine ilişkin genişleme politikasının sonuçlandırılması özellikle bu soruna birer öneri olarak kabul edilebilmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmanın sonucunda, incelenen tüm raporların Avrupa Birliği'nin yaşlanan nüfusunun önemli bir sorun olacağını yansıttığı anlaşılmaktadır. Birliğin nüfusu bu hızla yaşlanmaya devam ederse, özellikle emeklilik, sağlık hizmetleri ve bakım hizmetleriyle ilgili ülkelerin mali harcamalarının önümüzdeki on yıllar boyunca sürekli bir şekilde artacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

2018 yılında 512 milyon olan Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin toplam nüfusunun, 2040 yılı itibariyle 524 milyona yükseleceği tahmin edilmektedir. Ancak bu yükseliş 2050 yılından itibaren yerini düşüşe bırakacaktır. 2100 yılı itibariyle Birliğin nüfusunun 492 milyona düşeceği

öngörülmektedir. Brexit süreciyle Birleşik Krallığın Birlikten çıkmasıyla bu nüfus durumunun daha da düşük olması beklenmektedir. Bunun yanı sıra, 15-64 yaş aralığındaki çalışma çağındaki nüfusun oranının da büyük ölçüde azalacağı görülmektedir. Bu durum, emeklilerin çalışan kesime bağımlılık oranlarının karşılanmasını da gittikçe zorlaştıran nitelik taşımaktadır.

Birliğin nüfus yapısındaki bu tür değişiklikler; kadınların doğurganlık oranları, beklenen ölüm yaşı ve aynı zamanda üye ülkelere gelecek olan göç akışları üzerine bazı varsayımları yansıtmaktadır. Günümüzde elde edilen veriler ve gelecek projeksiyonları ışığında, Avrupa kıtasının nüfusunun gittikçe yaşlanacağı anlaşılmakta ve herhangi bir önlem alınmazsa, Birliğin nüfusunun yaşlanmasının sonuçlarının uzun yıllar sonra ortaya çıkacağı ifade edilmektedir. Tüm bu değerlendirmeler kapsamında bu çalışmanın temel amacı, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin ve dolayısıyla Birliğin nüfusunun mevcut durumunu göstermek ve daha sonra nüfusun yaşlanmasıyla ilgili gelecekteki tahminleri ortaya koymaktır. Verilerin bu şekilde değerlendirilmesi sonucunda alınacak önlemlerin ve yapılan önerilerin dikkate alınması halinde Birliğin nüfusunun yaşlanma sorununun çözülmesi muhtemel olacaktır.

Sonuç olarak, bu çalışma ile Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin nüfus yapısı ortaya çıkarılmış, dolayısıyla Birliğin genel olarak nüfus yapısı ortaya konmuştur. Araştırma kapsamında Birleşik Krallığın Birlikten ayrılma süreci olan Brexit sonrasındaki durum da katılmış ancak Brexit sonrası kapsamlı bir analiz yapılmamıştır. Nüfusun yaşlanması sorununa önerilen çözüm önerileri kapsamında Birliğin bazı sorunlarla karşılaşması da muhtemel gözükmektedir. Bu sorunlar arasında göçmen karşıtlığını sık sık propaganda unsuru olarak kullanan aşırı sağ partilerin varlığı ve yine bu partilerin sıklıkla kullandığı İslamofobik söylemler yer almaktadır. Ayrıca sosyal politikalar bağlamında özellikle iktidar partilerinin sosyal politikaların geliştirilmesindeki tutumların ve uygulayacakları politikaların da tartışılması söz konusu olacaktır. Bunun yanı sıra, Frexit ve Grexit gibi tartışmalar da Birliğin gündeminde yerini bulmaktadır. Bu gibi olasılıklar çözüm önerilerinin de güncellenmesini gerekli kılacaktır. Ancak Birlik nüfusunun yaşlanmasını önlemek için atılacak adımlara ek olarak, bu adımların hangi engellerle karşılaşacağı sorusu diğer araştırmaların konusudur.

ÇALIŞANLARIN ALGILADIKLARI ÖRGÜTSEL DESTEĞİN; MOTİVASYON, İŞ TATMİNİ VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIKLA İLİŞKİSİ: BİR TEKSTİL İŞLETMESİ ÖRNEĞİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Karadirek, G. (2020). Çalışanların Algıladıkları Örgütsel Desteğin; Motivasyon, İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılıkla İlişkisi: Bir Tekstil İşletmesi Örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 203-220.

Geliş Tarihi: 07.02.2020

Kabul Tarihi: 05.06.2020

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Gökhan KARADİREK
Giresun Üniversitesi, Alucra Turan Bulutçu Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü
gokhan.karadirek@giresun.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-0804-9904

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, bir tekstil işletmesi çalışanlarının algıladığı örgütsel desteğin motivasyon, iş tatmini ve örgütsel bağlılıkla ilişkisini belirlemektir. Çalışma, nicel araştırma yöntemi desenine sahiptir. Araştırma, 27-30 Temmuz 2019 tarihleri arasında Ordu ilinde yapılmıştır. Araştırmanın hipotezleri tekstil işçilerinin oluşturduğu bir örneklem üzerinde test edilmiştir. Anket, 160 tekstil çalışanı tarafından yanıtlanmıştır. Anket, algılanan örgütsel destek, motivasyon, iş tatmini ve örgütsel bağlılık olmak üzere 24 soru içeren beşli bir Likert ölçeğidir. Tekstil çalışanlarından, ek olarak 8 adet demografik soruyu cevaplamaları istenmiştir. Verileri analiz etmek için uygun istatistiksel yazılımlar kullanılmıştır. Sonuçlar, algılanan örgütsel destek, iş tatmini, örgütsel bağlılık ve içsel motivasyon arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca, algılanan örgütsel desteğin içsel motivasyonu, iş tatminini ve örgütsel bağlılığı anlamlı bir şekilde etkilediğini göstermiştir. İçsel motivasyonun iş tatminini ve örgütsel bağlılığı anlamlı bir şekilde etkilediği de ortaya konulmuştur. Ancak, dışsal motivasyonun algılanan örgütsel destek, iş tatmini ve örgütsel bağlılıkla anlamlı bir ilişkisi bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Algılanan Örgütsel Destek, Motivasyon, İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık.

THE RELATIONSHIP BETWEEN EMPLOYEES' ORGANIZATIONAL SUPPORT WITH MOTIVATION, JOB SATISFACTION AND ORGANIZATIONAL COMMITMENT: A CASE OF TEXTILE FIRM

ABSTRACT

The purpose of this study is to determine the relationship between the perceived organizational support of textile workers and motivation, job satisfaction and organizational commitment. The study has a quantitative research method design. The research was conducted between 27-30 July 2019 in Ordu. The hypothesis of the study were tested on a sample of textile workers. The survey was answered by 160 textile workers. The survey is a five-point Likert scale that includes 24 questions: perceived organizational support, motivation, job satisfaction and organizational commitment. Textile workers were also asked to answer 8 demographic questions. The data were analyzed using appropriate statistical software. The results showed that a statistically significant and positive relationship was found between perceived organizational support, job satisfaction, organizational commitment and intrinsic motivation. In addition, it has been shown that perceived organizational support significantly affects intrinsic motivation, job satisfaction, and organizational

commitment. It has been shown that intrinsic motivation significantly affects job satisfaction and organizational commitment. However, there was no significant relationship between extrinsic motivation and perceived organizational support, job satisfaction and organizational commitment.

Keywords: Perceived Organizational Support, Motivation, Job Satisfaction and Organizational Commitment.

1. GİRİŞ

Örgütlerin ekonomik ve sosyo-duygusal faydalar sağlayabilmesi için çalışanların desteklenmesi, onların yaptıkları işten tatminlik yaşamaları, örgütsel sadakat gösterecek duyguya sahip olması, yöneticilerin örgüt üyelerinin motive edilmelerini kolaylaştırıcı iletişim yöntemleri ve davranışları sergilemeleri gerektiği, alan yazında örgüt kuramcıları tarafından ifade edilmektedir. Bu nedenle örgütsel davranışlar ve algılar üzerine yapılan bu tür araştırmalar, sosyal değişim teorisi, örgütsel destek teorisiyle ilişkilendirilmiştir. Örgütsel davranış alanındaki bu yaklaşımlar, örgütsel faaliyetlerin yürütülmesi sürecinde çalışanlarla işverenler arasındaki yükümlülüklerin yerine getirilmesine katkı sağlamakta, örgüt içerisinde motive edici algıların kazanılmasına yardımcı olmaktadır. Bu noktada örgütsel destek teorisinin kendi merkezinde gördüğü algılanan örgütsel desteğin, çalışanlar ve örgütsel sonuçlar üzerinde etkisi önceki araştırmalarla kabul edilmiştir. Dolayısıyla, çalışanların motivasyonunu anlamak ve örgütsel amaçlara ulaşabilmek için algılanan örgütsel destek kavramı önemli bir bilimsel terim olmuştur. Ancak, Türkiye’de çalışanların algıladıkları örgütsel desteği iş tatmini, motivasyon ve örgütsel bağlılık değişkenleriyle birlikte ele almış, araştırma konusu yapmış, tekstil örgütlerinin evren seçildiği ve tekstil çalışanlarının algıladıkları örgütsel desteğin; iş tatmini, örgütsel bağlılık, motivasyon gibi değişkenlerle incelendiği çalışmalar sınırlı sayıdadır. Sağlık sektöründe (Kurt vd., 2018; Anafarta, 2015), spor organizasyonunda (Can vd., 2009) algılanan örgütsel destekle motivasyonun, bankacılık ve sigortacılık sektöründe (Demircan Çakar ve Yıldız, 2009), yazılım sektöründe (Akkoç vd., 2012), adalet kurumlarından hakim ve savcılar üzerinde (Demirel, 2013) örgütsel destekle iş tatmininin, mobilya işletmeleri çalışanlarının algıladıkları örgütsel destekle örgütsel bağlılık düzeyleri ve ilişkileri araştırılmıştır. Türkiye tekstil sektöründe çok sayıda çalışanın olduğu bir ülkedir. Bu nedenle, bu araştırma, tekstil sektöründeki çalışanların örgütsel desteğe ilişkin algılarının ölçülmesiyle alandaki boşluğun doldurulmasına önemli katkı sağlayacaktır. Çünkü tekstil sektöründeki çalışanlar, genellikle aynı fiziksel ortamı paylaşmaktadır. Dolayısıyla personelin birbirinden algısal ve davranışsal etkileşimi daha yüksek düzeyde olması muhtemeldir. Aynı zamanda bu sektör çok sayıda makinenin aynı anda çalıştığı ve ses seviyesinin yüksek olduğu bir çalışma ortamıdır. Sektörün kendine özgü niteliği, tekstil çalışanlarının algıladıkları örgütsel destekle iş tatmini, çalışan motivasyonu (içsel ve dışsal) ve örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesini bu araştırmanın temel amacı yapmıştır.

Algılanan örgütsel destek, özellikle yönetici desteği, liderliğin değerlendirilmesi, çalışan-organizasyon değer uyumu, örgütsel adalet algılamaları ve boyutları, örgütsel politika algıları, çalışanların kendilerini geliştirmeye yönelik fırsatlar, örgüte faydalı olmak, grup olarak iş zenginleştirme koşulları ve karar verme sürecine katılım, örgüte ve yöneticiye duyulan güven, performans-ödül beklentisi, iş stresi, örgüte ve bireye yönelik örgütsel vatandaşlık davranışları, işte kalma niyeti, işten ayrılma niyeti, iş tatmini gibi örgütsel davranışın güncel konularıyla yakından ilişkili bir kavramdır (Kurtessis vd., 2015). Bu bağlamda, niteliksel olarak farklı örgütler örneklem seçilerek çalışanların davranışsal ve algısal tepkilerini ölçmek, algılanan örgütsel desteğin çalışanlar üzerindeki önemini ortaya koymaya yardımcı olabilir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu başlık altında; algılanan örgütsel destek, motivasyon, iş tatmini ve örgütsel bağlılık kavramlarına yer verilecektir.

2.1. Algılanan Örgütsel Destek

Örgütsel destek algısı, çalışanların mutlu olması için örgüt ne kadar ilgi gösterdiğiyle ilgili genel düşünceden ortaya çıkmıştır. Küresel anlamda bu algı, çalışanların iş ortamındaki katkılarının ve refahının örgüt tarafından önemsendiği bir inanç (Eisenberger vd., 1986: 501; Rhoades ve Eisenberger, 2002) şeklinde ifade edilmiş ve bilimsel zeminde, terimsel karşılık olarak “algılanan örgütsel destek” kullanılmıştır. Algılanan örgütsel destek, çalışanların iş ortamında saygı gördüğü, takdir edildiği, üyelik, duygusal destek gibi sosyo-duygusal ihtiyaçlarını karşılayabildikleri bir kaynaktır (Kurtessis vd., 2015: 18). Algılanan örgütsel destek, örgütsel destek teorisiyle ilişkili bir kavramdır. Örgütsel destek teorisi, örgütsel katkıların çalışanlarca nasıl değerlendirildiği, örgütteki çalışanların refahıyla ne derece ilgilenildiği algısını genel olarak açıklamaya çalışmaktadır. Bu algı ise algılanan örgütsel destek olarak kabul görmektedir (Kurtessis vd., 2015). Teoriye göre, algılanan örgütsel desteğin gelişimi için örgütler, insani değerlere eğilimli olmalı ve çalışanlarını desteklemelidir (Rhoades ve Eisenberger, 2002).

Algılanan örgütsel destek, örgütsel destek teorisinin merkezinde, stresle refah arasında bir tampon görevi görerek refahı sağlayabilecek (Baran vd. 2012), çalışanlarda kuruma karşı algılanan yükümlülükler algısı yaratan ve bu yükümlülükleri artırma eğilimi olan (Aselage ve Eisenberger, 2003: 498), çalışanların refahını önemseme ve kuruluşun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olma sorumluluğu kazandıran (Eisenberger vd., 2001) bir yapıdır.

2.2. Motivasyon

Motivasyon, bir eylemin arkasındaki nedendir. Bir faaliyetin, etkinliğin başlamasına ve sürdürülmesine yardımcı olur. Kişinin davranışının genel yönünü belirler. Çalışanların motivasyonu, örgütlerin başarısının anahtarıdır (Gheitani vd., 2019: 78). Motivasyon, organizasyonla ilişkilendirilen, farklı davranışların karar verilmesindeki etkinin bir sonucudur (Ming vd., 2018). Örgütsel davranışta motivasyon, örgüt ve çalışanların gereksinimlerinin, ihtiyaçlarının tatmin olması için uygun iş ortamını sağlamaktır. Bireyin bir eylemi veya bir işi yapmak için teşvik edilmesidir. Motivasyon, doğrudan işle ilgili içsel bir durumdur. Herzberg'e göre hijyen faktörler yeterli olmadığında çalışanlar iş tatmini yaşayamaz (Tutar, 2016). İçsel motivasyon ve her tür dışsal motivasyon, davranış için farklı nedenleri yansıtmaktadır. İçsel ve dışsal motivasyon iki farklı kutup olarak görülen motivasyon boyutlarıdır. İçsel motivasyon, bireyin davranışını düzenleyen, dışsal bir kontrolün olmadığı, işin kendisi tarafından motive edilmesidir. Bu motivasyon türünün araçları, doğrudan işin doğasıyla ve içeriğiyle ilgilidir. Dışsal motivasyon ise kişinin dış çevresinden gelen etkilerdir. Örneğin, çalışanın performansına bağlı; terfi etmesi ve yöneticisi tarafından takdir edilmesi, ücret alması ve ikramiyeler vb. dışsal ödüller personelin motivasyonunu artırmaktadır (Ersarı ve Naktiyok, 2012). İçsel ve dışsal motivasyon genel motivasyonun değerlendirmesi için bir araç olabilir (Ryan ve Grolnick, 1986; Ryan ve Connell, 1989: 753). Bu nedenle bu iki kavram araştırmada motivasyonun temel boyutları olarak kullanılmıştır.

2.3. İş Tatmini

İnsanlar neredeyse zamanlarının çoğunu işyerlerinde geçirdiklerinden iş tatmini önemli bir algıdır (Jolodar, 2012). İş tatmini, bireylerin işlerini ya da iş tecrübelerini değerlendirerek ulaştıkları zevkli ve olumlu duygularıdır. Bu duygular, çalışanın işine nasıl motive olduğunu açıklamaktadır. Bu nedenle tatmin insanlar, işlerinden de memnun olan çalışanlardır (Haroon vd., 2012: 8). İş tatmini, işyerindeki insan tutumunu ve davranışını harekete geçiren temel bir güç ve faktördür (Shah vd., 2017: 367). Buradan şu tanımlama yapılabilir: İş tatmini, örgüte veya işe karşı olumlu tutum ve davranışların gelişmesine katkı yapabilen, çalışan duygularının tümüdür.

2.4. Örgütsel Bağlılık

Örgütsel bağlılık, genel olarak çalışanın örgütten ayrılma ihtimalini zayıflatan ya da düşüren, çalışanla örgüt arasındaki psikolojik bir bağlıdır (Allen ve Meyer, 1996: 252). Örgütsel bağlılık, örgütün özelliklerini veya bakış açılarını çalışanın ne ölçüde içselleştirilebildiğinin veya benimsediğinin derecesini yansıtır (O'Reilly ve Chatman, 1986: 493). Örgütsel bağlılık, duygusal, devam ve normatif bağlılık olmak üzere temelde üç boyutlu bir yapıyı ifade eder (Meyer ve Allen, 1991). Örgütsel bağlılık, bireyin kişiliğinin örgütle bağlantılı olduğu bir tutumdur (Mowday vd., 1979: 225). Duygusal bağlılık, çalışanların kendisini duygusal olarak örgütün bir parçası görmesidir

(Allen ve Meyer, 1996). Çalışanın kendisini örgütle özdeşleştirmesidir (Mowday vd., 1982). Duygusal bağlılık, örgüt üyelerinin içten gelen bir katılım duygusudur (Güney, 2017). Devam bağlılığı, örgütten ayrılmanın maliyetinin esas alındığı bağlılık türüdür. Örgütte kalmanın önceliğini devam bağlılığıyla ilişkilendiren çalışanlar, bunu yapmayı kendileri için bir ihtiyaç görmektedir. Örgütte bulunmaya devam etmenin gerektiği düşüncesindedir (Meyer ve Allen, 1991). Normatif bağlılık, bir örgüt üyesinin veya çalışanın yapması gereken doğru şeyin örgütte kalmayı yükümlülük gördüğü duygusudur (Shanker, 2016). Örgütte kalma yükümlülüğü, bir bireyin kuruluşa girmeden önce algıladığı normatif baskıların içselleştirilmesinden gelebilmektedir. Ailevi, kültürel ya da örgütsel sosyalleşme içselleşmiş bir normatif baskılardır (Wiener, 1982).

3. TEORİK ALTYAPI VE HİPOTEZLER

Bu bölümde; algılanan örgütsel destek, motivasyon, iş tatmini ve örgütsel bağlılık kavramları arasındaki ilişkiler açıklanacak ve hipotezlere yer verilecektir.

3.1. Algılanan Örgütsel Destek-Motivasyon İlişkisi

Algılanan örgütsel destekle motivasyon arasındaki ilişkileri araştırmak için bilim adamları genellikle farklı örgütlerden, hiyerarşide astlar olarak ifade edilen çalışanları örneklem almıştır. Polis memurları örneği kullanılarak test edilen bir modelde, algılanan örgütsel destekle motivasyon arasında pozitif ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Gillet vd., 2013). Güney Kore'deki amatör futbol hakemleri üzerinde yapılan araştırmanın bulguları örgütsel destekle içsel motivasyon arasında pozitif ilişkinin olduğunu göstermektedir (Hong vd., 2019). Tremblay vd. (2009) örgütsel destekle içsel ve dışsal motivasyon arasında pozitif ilişkinin olduğunu bulunmuştur. Başka bir araştırmanın sonuçları göstermiştir ki; algılanan örgütsel destekle içsel motivasyon arasında anlamlı bir ilişki bulunurken, dışsal motivasyonla algılanan örgütsel destek arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Gagné vd., 2010).

Türkiye'de örgütsel destekle motivasyonun ilişkisi araştıran çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bir spor dalındaki sporcuların motivasyon ile destek algısı arasındaki ilişkisi incelenmiştir. Kulüp yöneticileri ve antrenörlerinin destekleri araştırılmıştır. Taekwondo sporcuları üzerinde yapılan çalışmada; sporcuların destek algılaması ile başarı motivasyonu arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Can vd., 2009). Sağlık sektöründe, Van ve Hakkari illerinde yapılan bir araştırmaya göre motivasyon ve alt faktörlerinin algılanan örgütsel destek ve alt faktörleriyle pozitif yönlü ve güçlü ilişkisinin olduğu bulunmuştur (Kurt vd., 2018).

Konuya ilişkin araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde, örgütlerin çalışanların kendilerine değer verdiği, onların refah ve mutluluklarıyla ilgilendikleri inancının, algılanan örgütsel desteğin motivasyonun tahmin edilmesine yardımcı rolü bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle, örgütsel davranışların incelenmesi ve değerlendirilmesi iş yerindeki içsel ve dışsal motivasyonun öngörülmesine katkı yapabilir. Önceki araştırmaların varsayımları ve sonuçlarından hareketle şu hipotezler ileri sürülmüştür:

Hipotez 1a: Tekstil çalışanlarının iş yerinde algıladığı örgütsel destek, içsel motivasyonu anlamlı ve pozitif bir şekilde etkilemektedir.

Hipotez 1b: Tekstil çalışanlarının iş yerinde algıladığı örgütsel destek, dışsal motivasyonu anlamlı ve pozitif bir şekilde etkilemektedir.

3.2. Algılanan Örgütsel Destek-İş Tatmini İlişkisi

Algılanan örgütsel destekle iş tatmin arasındaki ilişki üzerine çok sayıda ülkede araştırmaların yapılmış olması bu iki kavramın örgütler için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Tayvan'da, restoran ve yemek hizmetleri/servisi şirketinde tam zamanlı çalışanlar üzerinde yapılan bir araştırmada, algılanan örgütsel destekle iş tatmini arasında pozitif ilişkinin olduğu test edilmiştir (Hsieh vd., 2019). Bir İtalyan hastanesindeki hemşirelerden elde edilen verilerin analizi, algılanan örgütsel destekle iş tatmin arasında doğrudan ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur (Galletta vd., 2016). Çin'de, iki büyük demir-çelik şirketinin ast kademlerindeki çalışanlar üzerinde yapılan araştırmanın bulguları, algılanan örgütsel desteğin iş tatminiyle pozitif ilişkisinin olduğunu göstermiştir (Miao, 2011). Üniversitenin spor bilimleri fakültesi üyeleri üzerinde

gerçekleştirilen çalışmanın bulguları da benzer sonuca ulaşmıştır. Bu çalışmaya göre, iş tatminiyle algılanan örgütsel destek arasında pozitif ilişki vardır (Afif, 2018). Birçok araştırma bulgularının birbirleriyle paralellik gösterdiği ya da örtüştüğü görülmektedir. Örneklemini çeşitli örgütlerin çalışanlarının oluşturduğu bir araştırmanın bulguları da algılanan örgütsel destekle iş tatmini arasında pozitif bir ilişkinin olduğu sonucuna varmıştır (Eisenberger vd., 1997). Riggle vd. (2009), algılanan örgütsel desteğin iş tatmini üzerinde güçlü ve olumlu bir etkisi olduğunu ileri sürmektedir. Kurtessis vd. (2015)'e göre de algılanan örgütsel desteğin iş tatminiyle güçlü ilişkisi vardır. Bankacılık ve sigortacılık sektöründeki çalışanlar üzerinde yapılan bir araştırma; örgütsel destekle iş tatmini (yapılan işten tatmin, yönetici tatmini ve ücret tatmini) arasında pozitif ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır (Demircan Çakar ve Yıldız, 2009). Yazılım sektöründeki çalışanlar üzerinde gerçekleştirilen araştırmanın bulgularından biri; algılanan örgütsel desteğin çalışanların iş tatmini üzerine etkisinin olduğudur (Akkoc vd., 2012). Örgütsel desteğin iş tatmini üzerinde etkisinin olduğunu gösteren başka çalışmalar da vardır (Demirel, 2013). Özel bir hastanedeki hemşirelerin evrenini oluşturduğu bir araştırmaya göre de iş tatminiyle algılanan örgütsel destek arasında pozitif ilişki bulunmaktadır (Anafarta, 2015). Alan yazındaki bulgulardan yola çıkılarak tekstil çalışanları üzerinde yapılan araştırma için aşağıdaki hipotez ileri sürülmüştür.

Hipotez 2: Tekstil çalışanlarının iş yerinde algıladığı örgütsel destek, iş tatminini anlamlı ve pozitif bir şekilde etkilemektedir.

3.3. Algılanan Örgütsel Destek-Örgütsel Bağlılık İlişkisi

Örgütlerde çalışanların desteklenmesi, yani algılanan desteğin artırılmasıyla birlikte örgütsel bağlılığı, sadakati ve performansı artmak mümkündür (Rhoades ve Eisenberger, 2002). Bu varsayım, araştırma bulgularıyla da desteklenmiştir. Posta çalışanları üzerinde yapılan bir araştırmanın bulguları, algılanan örgütsel desteğin örgütsel bağlılıkla ilişkili olduğunu ve bu sonucun örgütsel destek varsayımının desteklendiğini ortaya koymaktadır (Eisenberger vd., 2001). Riggle vd. (2009)'a göre, algılanan örgütsel desteğin örgütsel bağlılık üzerinde güçlü ve olumlu bir etkisi bulunmaktadır. Baran ve arkadaşları da (2012), algılanan örgütsel destekle örgütsel bağlılık arasında pozitif ilişkinin olduğunu bulunmuştur (Baran vd. 2012).

Alan yazında, farklı örgütlerden çalışanlar örneklem alınarak araştırmalar yapılmış ve benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Spor bilimleri fakültesi üyelerinden elde edilen veriler analiz edildiğinde örgütsel bağlılıkla algılanan örgütsel destek arasında pozitif ilişkinin olduğu bulunmuştur (Afif, 2018). Bir mühendislik firması ve posta çalışanları üzerinde yapılan iki araştırmada duygusal örgütsel bağlılıkla algılanan örgütsel destek arasında pozitif ilişkinin olduğu ifade edilmiştir (Marique vd., 2012). Kanada merkezli uluslararası bir perakendeci kaynaktan, mağaza yöneticileri ve raporlardan elde edilen verilerin analizi sonucunda da grup düzeyde algılanan örgütsel destekle kolektif duygusal bağlılık arasında pozitif ilişkiye ulaşılmıştır (Jung ve Tak vd., 2019) Bir İtalyan hastanesindeki hemşirelerden elde edilen verilerin analiz sonucu, algılanan örgütsel destekle örgütsel bağlılık arasında doğrudan ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır (Galletta vd., 2016). Algılanan örgütsel destek, yakın ilişkiler, duygusal yakınlık ve duygusal destek gibi sosyo-duygusal ihtiyaçları desteklemek ya da yerine getirmek de duygusal bağlılığı artırabilir (Armeli vd., 1998). Türkiye'de mobilya şirketleri üzerinde yapılan bir araştırmanın sonucu, örgütsel bağlılık boyutlarıyla algılanan örgütsel destek arasında ilişkinin olduğunu göstermiştir (Özdevecioğlu, 2003). Dolayısıyla, tekstil çalışanlarının algıladıkları örgütsel destekle örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiyi incelemek için aşağıdaki hipotezi ileri sürülmüştür.

Hipotez 3: Tekstil çalışanlarının iş yerinde algıladığı örgütsel destek, örgütsel bağlılığı anlamlı ve pozitif bir şekilde etkilemektedir.

4. YÖNTEM

4.1. Problem

Alan yazın incelendiğinde, algılanan örgütsel destek ve örgütsel sonuçlar üzerinde yapılan araştırmaların farklı örgütlerde ve çeşitli çalışan grupları üzerinde uygulandığı görülmektedir. Bu nedenle, tekstil çalışanlarının algıladıkları örgütsel desteğin, örgütsel sonuçların bazı değişkenleriyle ilişkisini sınamanın alan yazında bir boşluğu dolduracağı öngörülmüştür. Bu kapsamda: Tekstil

çalışanlarının algıladığı örgütsel desteğin iş tatmini, örgütsel bağlılık ve motivasyon duygusuyla arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? Anlamlı ilişki var ise bu ilişki/ilişkilerin yönü nedir? Sorusuna cevap aranmaktadır.

4.2. Araştırmanın Amacı ve Sınırlılığı

Araştırma, bir tekstil işletmesindeki çalışanların algıladığı örgütsel desteğin içsel ve dışsal motivasyon, iş tatmini ve örgütsel bağlılıkla ilişkisini belirlemektir.

Araştırma, Ordu ilinde 250 çalışanın olduğu bir tekstil işletmesinde gerçekleştirilmiştir. Tekstil işletmesindeki 160 gönüllü katılımcının yanıtları araştırmanın verilerini oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında nicel yöntem kullanılmıştır. İşletme çalışanlarından veri toplama işlemi 27-30 Temmuz 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın temel kaynakları; makaleler, dergiler, kitaplar ve diğer kaynaklardır.

4.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri, anket yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Anket yöntemlerinden yüz yüze görüşme tekniği kullanılmıştır. Katılımcılara, 8'i demografik ve 24'ü ölçeklere ait maddeler olmak üzere toplamda 32 soru yöneltilmiştir. Ölçeklerde; algılanan örgütsel destek (7) (Akgunduz vd., 2018), motivasyon (5) (Moon, 2000), iş tatmini (7) (Babin ve Boles, 1996) ve örgütsel bağlılık (4) (Moon, 2000) madde kullanılmıştır. Anketin kapsam ve yapı geçerliliği için alanında uzman akademisyen görüşü alınmıştır. Ölçek maddelerinin yanıtlanması ve sayısallaştırılması için beşli likert derecelendirme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçek maddelerine ait ifadeler Ek 1'de verilmiştir.

4.4. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Ordu ilinde 2016 yılından beri fason tekstil üretim faaliyeti yapan bir işletmenin çalışanlarıdır. Bu işletme 250 kadar personeliyle, uluslararası çevrede bilinen, yüksek standartlara sahip, ege bölgesinde hazır giyim ve konfeksiyon ihracatında ilk sıralarda yer alan, İzmir il çapında ihracatta ilk beşteki bir şirkete fason üretim yapmaktadır. Anketi cevaplamayı kabul eden 160 tekstil işletme çalışanı araştırmanın örneklem grubunu oluşturmaktadır. Evren için bu örneklem büyüklüğü %95 (0.05) güvenilirlik düzeyinde kabul edilebilirdir (Gürbüz ve Şahin, 2018). Anketi yanıtlayan tekstil çalışanlarına ait demografik özellikler aşağıda verilmiştir (Tablo 1).

4.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın verilerinin analizinde uygun istatistik programlardan yararlanılmıştır. Tekstil çalışanlarından elde edilen verilerin değişkenlere göre normal dağılım gösterip göstermediği test edilmiştir. Tabachnick ve Fidell'e (2013) Skewness ve Kurtosis değerleri -1.5 ile +1.5 arasında ise normal dağılım söz konusudur. Bu kapsamda Skewness değerleri: -1.386 ile .710 aralığında, Kurtosis değerinin 1.256 ile .917 aralığında değiştiği belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre dağılım normaldir. Hipotezlerin test edilme aşamalarında kullanılan temel istatistik yöntemleri; korelasyon analizi, basit doğrusal regresyon analizidir. Faktör analizi sonucunda elde edilen faktörler arasındaki ilişkileri test etmek için korelasyon analizi metodlarından Pearson korelasyon katsayısı hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Algılanan örgütsel desteğin içsel motivasyon, iş tatmini ve örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi basit doğrusal regresyon yöntemiyle test edilmiştir.

Tablo 1: Anketi Yanıtlayanların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	f		%		Medeni Durum	f		%	
Kadın					Evli				
		119		74,4			95		59,4
Erkek					Bekâr				
		41		25,6			65		40,6
Ortalama Aylık Gelir	f		%		Kurumda Çalışma Süresi	f		%	
	2020 ₺	90	56,3			1 yıl ve altı	51	31,9	
2021-2500 ₺	43	26,9		2 yıl	31	19,4			

	2501-3000 ₺	14	8,8		3 yıl	42	26,3
	3000 ₺ Üstü	13	8,1		4 yıl	36	22,5
Yaş Dağılımı		<i>f</i>	%	Emeklilik İçin Kalan Süre		<i>f</i>	%
	18-25	37	23,1		0-5 yıl	17	10,6
	26-30	30	18,8		6-10 yıl	28	17,5
	31-35	24	15		11-15 yıl	30	18,8
	36-40	39	24,4		16-20 yıl	25	15,6
	40 yaş üzeri	30	18,8		20 yıl üzeri	60	37,5
Katılımcıların Departmanları		<i>f</i>	%	Öğrenim Düzeyi		<i>f</i>	%
	Üretim	111	69,4		İlköğretim	52	32,5
	Kalite Kontrol	18	11,3		Ortaöğretim	96	60
	Paketleme	25	15,6		Ön lisans	12	7,5
	Yardımcı Hizmetler	6	3,8				

f: frekans, %: yüzde

Araştırmanın demografik bulgularına göre, araştırmanın evrenini temsil eden katılımcıların çoğunluğu kadınlardır (%74,4). Katılımcılar, daha çok evlidir (%59,4) ve asgari ücret düzeyinde (2020 ₺-2500₺ aralığında, %83,2) ortalama aylık gelire sahiptir. Araştırmanın yapıldığı işletmenin dört yıl kadarlık bir faaliyet geçmişinin olması nedeniyle, katılımcıların örgütte çalışma süreleri 1-4 yıl aralığında, birbirine yakın bir dağılım göstermiştir. Kurum düzeyinde kıdemli 1 yıl ve altında olanlar (%31,9) çoğunluktadır. Araştırmanın bulgularına göre, çalışanlar genellikle genç ve orta yaş gruplarındadır. Bu bulgu, çalışanların emeklilik süreleriyle de kısmen desteklenmektedir. Emeklilik süreleri gruplarına göre, katılımcıların çoğunluğunu 20 yıl üzerinde emeklilik süresi (%37,5) olanlar oluşturmaktadır. Özellikle, özel sektörde ve fiziksel yetenekli emek gücüne ihtiyaç duyan işletmelerde, genellikle öğrenim düzeylerinin düşük olduğu bu araştırmayla bir kez daha ortaya konulmuştur. Araştırmaya katkı yapan çalışanlar, ortaöğretim (%60)'lık ve ilköğretim (%32,5)'lik oranı temsil etmektedir. Araştırmanın yapıldığı işletmenin bir üretim işletmesi olması nedeniyle, anketi yanıtlayanların çoğunluğunu da doğal olarak üretim departmanındakilerdir (%69,4). Demografik bulgulardan genel olarak şu sonuca varılabilir. Araştırmanın yapıldığı işletmede kadın sayıları oldukça fazladır. Çalışanların ortalama aylık gelir düzeyleri asgari ücret seviyelerindedir. Öğrenim düzeyleri bugünün koşullarına göre düşüktür. Genç ve orta yaş çalışanların fazla olması, işletmenin dinamik bir yapıya sahip olduğunu gösterir.

4.6. Güvenirlilik Analizi

Güvenirlilik analizi için alfa (α) modeli tercih edilmiştir. Güvenirlilik analizi sonucunda; algılanan örgütsel destek $\alpha = .70$, iş tatmini $\alpha = .84$, örgütsel bağlılık $\alpha = .75$, motivasyon $\alpha = .76$ (içsel motivasyon $\alpha = .93$ ve dışsal motivasyon $\alpha = .85$) olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar, iç tutarlılık güvenirliliğinin ve veri toplama aracının güvenilir olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2010).

4.7. Faktör Analizi

Araştırmada kullanılan ölçeklerin toplanan verilerle doğrulanıp doğrulanmadığını test etmek için açımlayıcı faktör analizi yönteminden yararlanılmıştır. Veri setlerinin uygunluğunu değerlendirmek için Barlett testi ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) test yöntemi kullanılmıştır. Faktör sayısının belirlenmesinde Özdeğer (Eigenvalues) istatistiğinden yararlanılmıştır. Faktör rotasyonu yöntemi olarak en çok tercih edilen; Orthogonal rotasyonun varimax tekniği tercih edilmiştir. Faktör ağırlığı 0,50 ve üzerindeki ölçek maddeleri dikkate alınarak en anlamlı faktörler belirlenmesi amaçlanmıştır. Faktör ağırlığı (yükü) 0,50'nin altındaki maddeler analizden çıkarılmış, Tablo 2'deki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 2: Faktör Analizi Sonucu

İş Tatmini Ölçek Maddeleri	Faktör Yüğü	Özdeğer	Açıklanan Varyans	Cronbach Alpha	
İş Tatmini (14)	0,795	4,567	71,170	.841	
İş Tatmini (15)	0,795				
İş Tatmini (20)	0,771				
İş Tatmini (16)	0,750				
İş Tatmini (13)	0,735				
İş Tatmini (18)	0,694				
Bartlett testi: 600,326		Kaiser-Meyer-Olkin Değerı: ,807		p=0,000<0,05	
Örgütsel Bağlılık Ölçek Maddeleri	Faktör Yüğü	Özdeğer	Açıklanan Varyans	Cronbach Alpha	
Örgütsel Bağlılık (23)	0,853	2,413	60,315	.756	
Örgütsel Bağlılık (22)	0,837				
Örgütsel Bağlılık (24)	0,804				
Örgütsel Bağlılık (21)	0,582				
Motivasyon Ölçek Maddeleri	Faktör Yüğü	Özdeğer	Açıklanan Varyans	Cronbach Alpha	
Dışsal Motivasyon					
Dışsal Motivasyon (12)	0,884	2,528	50,560	.850	
Dışsal Motivasyon (10)	0,873				
Dışsal Motivasyon (11)	0,854				
İçsel Motivasyon					
İçsel Motivasyon (8)	0,967	1,698	33,959	.930	
İçsel Motivasyon (9)	0,959				
Bartlett testi: 470,302		Kaiser-Meyer-Olkin Değerı: ,617		p=0,000<0,05	
Algılanan Örgütsel Destek Ölçek Maddeleri		Faktör Yüğü	Özdeğer	Açıklanan Varyans	Cronbach Alpha
Algılanan Örgütsel Destek (5)	0,90	3,377	68,246	.70	
Algılanan Örgütsel Destek (3)	0,877				
Algılanan Örgütsel Destek (2)	0,837				
Algılanan Örgütsel Destek (7)	0,827				
Bartlett testi: 700,206		Kaiser-Meyer-Olkin Değerı: ,777		p=0,000<0,05	

5. BULGULAR

Araştırmanın verilerinin analizinde uygun programından yararlanılmıştır. Hipotezlerin test edilme aşamalarında kullanılan temel istatistik yöntemleri; korelasyon analizi, basit doğrusal regresyon analizidir. Faktör analizi sonucunda elde edilen faktörler arasındaki ilişkileri test etmek için korelasyon analizi metodlarından Pearson korelasyon katsayısı hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Algılanan örgütsel desteğin içsel motivasyon, iş tatmini ve örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi basit doğrusal regresyon yöntemiyle test edilmiştir.

5.1. Korelasyon Analizi Sonucu

Tablo 3: Korelasyon Analizi Sonucu

	Ortalama	Standart Sapma	İş Tatmini	Örgütsel Bağlılık	Algılanan Örgütsel Destek	Dışsal Motivasyon	İçsel Motivasyon
İş Tatmini	3,7925	0,52791	1				
Örgütsel Bağlılık	3,9078	0,81390	,328**	1			
Algılanan Örgütsel Destek	4,1208	0,60684	,231**	,326**	1		
Dışsal Motivasyon	3,9395	1,05135	0,035	0,080	0,099	1	
İçsel Motivasyon	4,3031	0,97789	,212**	,433**	,201*	,180*	1
**p<0.01	*p<0.05						

Korelasyon analizi sonucu algılanan örgütsel desteğin iş tatmini ($r=,231$; $**p<0.01$) ve örgütsel bağlılıkla ($r=,326$; $**p<0.01$) düzeyinde, içsel motivasyonla ise ($r=,201$; $*p<0.05$) düzeyinde anlamlı ve pozitif ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan algılanan örgütsel destekle dışsal motivasyon arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0.05$). Çalışanlara yönelik örgütsel desteğin artırılması iş tatminini, örgütsel bağlılığı ve içsel motivasyonu olumlu yönde etkileyebilir.

5.2. Regresyon Analizi Sonuçları

Bir tekstil işletmesindeki çalışanların algıladıkları örgütsel desteğin içsel motivasyonu, iş tatminini ve örgütsel bağlılığı ne kadar etkilediğini belirlemek amacıyla basit doğrusal regresyon analizi yönteminden yararlanılmıştır.

Tablo 4: İçsel Motivasyona İlişkin Basit Doğrusal Regresyon Analizi Bulguları

	B	Standart Hata	β	t	p
Sabit Katsayı	2,968	0,523		5,674	0,000
Algılanan Örgütsel Destek	0,324	0,126	0,201	2,580	0,011
$R^2=$.04	F=6,658	p=0,011<0,05	Durbin-Watson=1.773		

Not: B ve Standart Hata; standardize edilmemiş, β ; standardize edilmiş katsayılardır.

Tablo 4'te regresyon modelinin anlamlı olduğu görülmektedir ($R^2=0.04$; $F=6,6658$; $p<0.05$). Algılanan örgütsel destek, içsel motivasyondaki varyansın %4'ünü açıklamaktadır. Diğer bir ifadeyle içsel motivasyondaki %4'lük varyans algılanan örgütsel desteğe bağlıdır. Durbin-Watson katsayısı değeri 1,773 olarak hesaplanmıştır. Bu değer otokorelasyon sorununa neden olmamaktadır (Kaplan ve Keriman). Modele göre tekstil çalışanlarının algıladıkları örgütsel destek, içsel motivasyonu anlamlı ve pozitif bir şekilde doğrudan etkilemektedir ($\beta=,201$; $p<0.05$). Algılanan örgütsel destekteki bir birimlik artış, içsel motivasyonda (B=0,324) birimlik bir artışa neden olmaktadır. İçsel motivasyonla algılanan örgütsel destek arasındaki basit doğrusal regresyon denklemi şöyledir: İçsel motivasyon= 2,968 (Sabit katsayı) + 0,324 (Algılanan örgütsel destek). Regresyon analizi sonucuna göre Hipotez 1a kabul edilmiştir. Diğer taraftan algılanan örgütsel destekle dışsal motivasyon arasında bir ilişki bulunamadığından Hipotez 1b doğrulanamamıştır. Tekstil çalışanlarının iş yerinde algıladığı örgütsel destek, içsel motivasyonu anlamlı ve pozitif bir şekilde etkilemektedir. Algılanan örgütsel destekle dışsal motivasyon arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış olması tekstil çalışanlarının iş yerinde algıladığı örgütsel desteğin içsel motivasyon açısından önemli olduğunu göstermektedir.

Tablo 5: İş Tatminine İlişkin Basit Doğrusal Regresyon Analizi Bulguları

	B	Standart Hata	β	t	p
Sabit Katsayı	2,966	0,280		10,574	0,000
Algılanan Örgütsel Destek	,201	0,067	0,231	2,979	0,003
$R^2=$.053	F=8,872	p=0,01<0,05	Durbin-Watson=1.943		

Not: B ve Standart Hata; standardize edilmemiş, β ; standardize edilmiş katsayılarıdır.

Tekstil çalışanlarının iş tatmininde algılanan örgütsel desteğin ne kadarlık bir etkisinin olduğunun belirlenmesi için basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Tablo 5'te görüldüğü üzere model anlamlıdır ($R^2=0.053$; $F=8,872$; $p<0.01$). Algılanan örgütsel destek, çalışanın iş tatminindeki varyansın %5'ini açıklamaktadır. Regresyon analizi sonucuna göre tekstil çalışanlarının algıladıkları örgütsel destek, çalışanların iş tatminini anlamlı ve pozitif bir şekilde etkilemektedir ($\beta=,231$; $p<0.01$). Algılanan örgütsel destekteki bir birimlik artış, tekstil çalışanın iş tatmininde ($B=0,201$) birimlik bir artışa neden olmaktadır. İş tatminine ilişkin regresyon denklemi şu şekilde formüle edilebilir: İş tatmini= 2,966 (Sabit katsayı) + 0,201 (Algılanan örgütsel destek). Bulgular; tekstil işletmesindeki çalışanların algıladıkları örgütsel destek iş tatmin duygusunu anlamlı bir şekilde etkilemekte ve pozitif bir artışa neden olmaktadır. Dolayısıyla, Hipotez 2 kabul edilmiştir.

Tablo 6: Örgütsel Bağlılığa İlişkin Basit Doğrusal Regresyon Analizi Bulguları

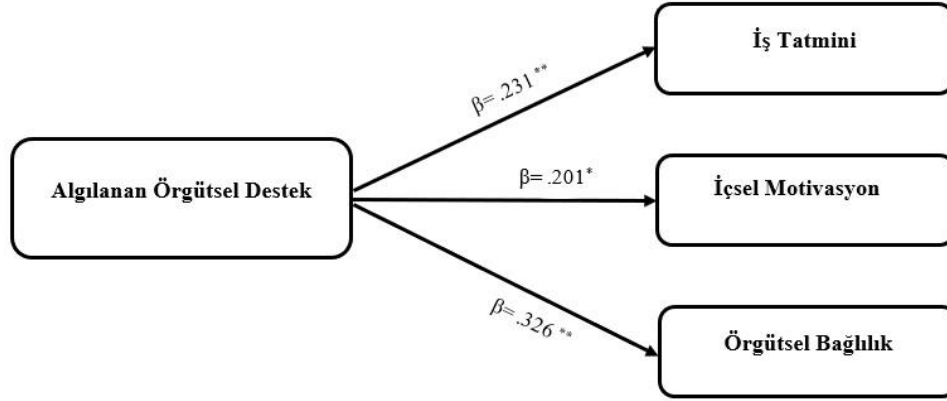
	B	Standart Hata	β	t	p
Sabit Katsayı	2,105	0,420		5,011	0,000
Algılanan Örgütsel Destek	,437	,101	,326	4,337	0,000
$R^2=$.106	F=18,812	p=0,000<0,01	Durbin-Watson=1.741		

Not: B ve Standart Hata; standardize edilmemiş, β ; standardize edilmiş katsayılarıdır.

Örgütsel bağlılığa ilişkin basit doğrusal regresyon modeli anlamlıdır ($R^2=0.106$; $F=18,812$; $p<0.01$) ve totokorelasyon sorunu yoktur (Durbin-Watson=1.741). Algılanan örgütsel destek, örgütsel bağlılıktaki varyansın %10.6'sını açıklamaktadır. Bu durum, örgütsel bağlılıktaki %10.6'lık varyansın algılanan örgütsel desteğe bağlı olduğunu göstermektedir. Tablo 6'daki regresyon analizi sonucu; tekstil çalışanlarının algıladıkları örgütsel desteğin örgütsel bağlılığı anlamlı ve pozitif bir şekilde direkt etkilemektedir ($\beta=,326$; $p<0.01$). Başka bir ifadeyle bu sonuç; algılanan örgütsel destekteki bir birimlik standart sapma örgütsel bağlılıkta 0,326'lık standart sapma kadar bir artışa neden olduğunu ifade etmektedir. Algılanan örgütsel destekteki bir birimlik değişim, örgütsel bağlılıkta ($B=0,437$; $p<0.01$) birimlik bir artışa sebep olmaktadır. Örgütsel bağlılıkla algılanan örgütsel destek arasındaki basit doğrusal regresyon denklemi: Örgütsel bağlılık= 2,105 (Sabit katsayı) + 0,437 (Algılanan örgütsel destek) şeklindedir. Bu regresyon analizi sonucuna göre; Hipotez 3 kabul edilmiştir.

Tekstil işletmesindeki çalışanlar üzerinde gerçekleştirilen araştırmanın bulgularından Şekil 1'deki sonuç modeli geliştirilmiştir.

Şekil 1. Sonuç Modeli

**p<0.01; *p<0.05

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'deki tekstil sektörünün ulusal ve uluslararası alandaki yeri oldukça önemlidir. Bu sektör Türkiye için bir istihdam kaynağıdır. Ayrıca, mikro ve makroekonomik büyümeye de önemli katkısı vardır. Tekstil sektörü Türkiye'nin iş çevresindeki kritik aktörlerdendir. İş sektöründeki insan kaynağının ekonomik niteliği ve çalıştığı ortamlar kadar çalışanların sektördeki memnuniyetini, motivasyonunu, sektördeki devamlılığını, örgütsel bağlılığını artıracak, çalışanların örgütleri için değerli olduklarını hissetmelerini sağlayacak, iş ortamındaki katkılarının ve refahının örgüt tarafından önemsendiği, saygı gördüğü, takdir edildiği bir örgütsel desteğe ihtiyaç duymaktadır (Eisenberger vd., 1986; Rhoades ve Eisenberger, 2002; Kurtessis vd., 2015). Bu ihtiyaçlar, insanları hareke geçiren, davranışların ortaya çıkmasına neden olan hislerdir. Bu sebeple tekstil sektöründeki çalışanların iş tatminini, motivasyonunu, bağlılığını artırmak için çalışanlara yeterli örgütsel desteğin verilmesi gerekmektedir. Tekstil sektöründe çalışanlar üzerinde gerçekleştirilen bu araştırmanın sonuçları; algılanan örgütsel desteğin iş tatmini, örgütsel bağlılık ve içsel motivasyon olumlu bir şekilde artırabildiğini ortaya koyarak sektörlerin ya da örgütlerin farklı, konusu aynı veya benzer araştırmaların bulgularını destekler niteliktedir. Ordu ilindeki bir tekstil işletmesinin çalışanları üzerinde yapılan araştırmanın korelasyon analizi sonucuna göre; algılanan örgütsel desteğin iş tatmini ($r=.231$; $**p<0.01$), örgütsel bağlılık ($r=.326$; $**p<0.01$) ve içsel motivasyonla ($r=.201$; $*p<0.05$) anlamlı ve pozitif ilişkisi bulunmaktadır (Tablo 3). Araştırmanın bulguları, genel olarak literatürdeki bulgularla benzerlik göstermiştir. Örneğin; Hong vd. (2019), Gillet vd.(2013), Gagné vd. (2010) ve Tremblay vd. (2009)'a göre örgütsel desteğin motivasyonla ya da boyutlarıyla (içsel ve dışsal) ilişkisi bulunmaktadır. Bu araştırmadaki; algılanan örgütsel desteğin iş tatmini ve örgütsel bağlılıkla arasındaki ilişki, farklı sektörlerdeki araştırmaların sonuçlarıyla paraleldir. Alan yazında; Hsieh vd. (2019), Afif (2018), Galleta vd. (2016), Kurtessis (2015), Miao (2011), Riggles (2009) ve Eisenberger vd. (1997) gibi algılanan örgütsel desteğin iş tatminiyle, algılanan örgütsel desteğin örgütsel bağlılıkla ilişkisinin olduğunu gösteren bilimsel çalışmalar vardır (Tremblay, 2019; Afif, 2018; Baran vd., 2012; Marique, 2012; Özdevecioğlu, 2003; Rhoades ve Eisenberger, 2002; Eisenberger vd., 2001).

Basit doğrusal regresyon analiz sonuçlarına göre ise; algılanan örgütsel desteğin içsel motivasyonu ($\beta=.201$; $p<0.05$), örgütsel bağlılığı ($\beta=.326$; $p<0.01$) ve iş tatminini ($\beta=.231$; $p<0.01$) olumlu yönde artırıcı etkisi vardır. Başka bir ifadeyle, çalışanların algıladıkları örgütsel destekle içsel motivasyon, örgütsel bağlılık ve iş tatminini arasında doğrusal bir ilişki vardır. Algılanan örgütsel destekteki artışlar, içsel motivasyon, örgütsel bağlılık ve iş tatminini üzerinde artışa neden olmaktadır. Bu sonuçlara göre; Hipotez 1b, Hipotez 2 ve Hipotez 3 kabul edilmiştir. Diğer taraftan

motivasyonun bir boyutu olan dışsal motivasyonun algılanan örgütsel destekle anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($p>0.05$) görülmüştür. Bu nedenle Hipotez 1b doğrulanmamıştır.

Bu çalışmayla tekstil işletmesindeki personelin algıladığı örgütsel desteğin motivasyon (içsel ve dışsal), iş tatmini ve örgütsel bağlılık değişkenleriyle ilişkisi ve bu değişkenler üzerindeki doğrudan etkisi incelenmiştir. Araştırmanın yapıldığı tekstil çalışanlarının olumlu örgütsel destek algısını, iş dair tatminlik duygusunu, içsel motivasyonunu ve örgütsel bağlılığını artırmak amacıyla yöneticilere bazı önerilerde bulunulmuştur: Öncelikle tekstil sektöründeki çalışanlar, fiziksel bir ürünü seri bir şekilde üretmeye, hizmet sektöründeki bu görevlerini büyük bir çabayla yerine getirmeye çabalamaktadır. İşin monoton ve stresli yapısı çalışanların tatmin olması, motivasyonu, kurumsal bağlılıkları için daha fazla örgütsel destek ihtiyacı duymasına neden olabilir. Dolayısıyla işletme yöneticileri ve birim amirleri personelinin değerli olduğunu hissettirmeli, çalışanların iş ortamındaki katkıları ve refahı önemsenmelidir. Personelin örgüt içerisinde kendisine saygı duyulduğu hissini oluşması sağlanmalı ve gerektiğinde takdir edilmelidir. Ayrıca, yöneticiler örgütsel desteğini tüm çalışanlara sunarken adaletli bir şekilde yapabilmelidir. Çünkü işletmenin yönetimsel durumu çalışanlar arasındaki örgütsel uyumu, iletişimi ve verimliliği etkileyebilir. Çalışanlar arasındaki iletişimi samimi ve içten olmalıdır. Çalışanlar üzerindeki olumlu duygular; örgütsel ve bireysel performansın, memnuniyetin, örgütte bulunma isteğinin, örgüt içindeki etkinliğin ve verimliliğin artmasına, olumlu örgütsel davranış gelişmesine ve örgütsel imaja katkı sağlayabilir. Tekstil işletmesi gibi hizmet üreten örgütlerin içindeki olumlu ve olumsuz tüm gelişmeler, işletmelerin pazardaki rekabet üstünlüğünden müşterilerin ürün ve hizmetten aldığı hazzı kadar çok sayıda faktörü de etkileyebilir.

Gelecekte yapılması muhtemel çalışmalara şu öneriler sunulabilir:

➤ Bu araştırma bulgularının genel geçerliliğini test etmek için değişik örgütlere ve farklı meslek gruplarındaki çalışanlara benzer araştırma tekrar uygulanabilir. Bu sayede hem örgütler hem de meslek grupları arasında kıyaslamalar yapılabilir.

➤ Tekstil ya da diğer sektörlerde, sonuç modelinden yararlanılarak yeni modellerin sınanması sağlanabilir. Bu sayede algılanan örgütsel destekle başka değişkenler kullanılarak; örneğin, örgütsel özdeşleşme, örgütsel vatandaşlık davranışı, örgütsel güven, örgütsel adalet, işkoliklik gibi yeni modeller geliştirilebilir.

➤ Örgütsel destekle örgüt kültürü boyutlarının ilişkisi incelenebilir. Örneğin, örgütsel destek algısının çalışanların tatmin ve bağlılık düzeylerine etkisinde örgüt kültürü boyutlarının aracılık rolü incelenebilir.

➤ Nitel ve nicel yöntemler (karma yöntemler) bir arada kullanılarak, algılanan örgütsel desteği etkileyen ve algılanan örgütsel destekten etkilenen yeni faktörler araştırılabilir.

KAYNAKÇA

Afif, A. (2018). The Relationship Between Perceived Organizational Supports with Job Satisfaction and Organizational Commitment at Faculty Members of Universities. *Sleep and Hypnosis*, 20(4), 290-293.

Akgunduz, Y., Alkan, C. and Gök, Ö. (2018). Perceived Organizational Support, Employee Creativity and Proactive Personality: The Mediating Effect of Meaning of Work. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 34, 105-114.

Akkoç, İ., Çalışkan, A., ve Turunç, Ö. (2012). Örgütlerde Gelişim Kültürü ve Algılanan Örgütsel Desteğin İş Tatmini ve İş Performansına Etkisi: Güvenin Aracılık Rolü. *Yönetim ve Ekonomi*, 19(1), 105-135.

Allen, N. and Meyer, J. (1996). Affective, Continuance, and Normative Commitment to the Organization: An Examination of Construct Validity. *Journal of Vocational Behavior*, 49(3), 252-276.

Anafarta, N. (2015). Algılanan Örgütsel Destek ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisi: İş Tatmininin Aracılık Rolü. *İ.Ü. İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 26(79), 112-130

Armeli, S., Eisenberger, R., Fasolo, P. and Lynch, P. (1998). Perceived Organizational Support and Police Performance: The Moderating Influence of Socioemotional Needs. *Journal of Applied Psychology*, 83(2), 288-297.

- Aselage, J. and Eisenberger, R. (2003). Perceived organizational support and psychological contracts: a theoretical integration. *Journal of Organizational Behavior*, 24(5), 491-509.
- Babin, B. and Boles, J. (1996). The Effects of Perceived Co-Worker Involvement and Supervisor Support on Service Provider Role Stress, Performance and job Satisfaction. *Journal of Retailing*, 57-75.
- Baran, B., Shanock, L. and Miller, L. (2012). Advancing Organizational Support Theory into the Twenty-First Century World of Work. *J Bus Psychol*, 27(2), 123-147.
- Can, Y., Güven, H., Soyer, F., Demirel, M., Bayansalduz, M., ve Şahin, K. (2009). Elit Taekwondo Sporcularında Aile-Antrenör-Kulüp Desteği ve Başarı Motivasyonu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 240-252.
- Demircan Çakar, N., ve Yıldız, S. (2009). Örgütsel Adaletin İş Tatmini Üzerindeki Etkisi: “Algılanan Örgütsel Destek” Bir Ara Değişken mi? *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(28), 68-90.
- Demirel, E. T. (2013). Mesleki Stresin İş Tatminine Etkisi: Örgütsel Desteğin Aracılık Rolü. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(1), 220-241.
- Eisenberger, R., Armeli, S., Rexwinkel, B., Lynch, P. and Rhoades, L. (2001). Reciprocation of Perceived Organizational Support. *Journal of Applied Psychology*, 86(1), 42-51.
- Eisenberger, R., Cummings, J., Armeli, S. and Lynch, P. (1997). Perceived Organizational Support, Discretionary Treatment and Job Satisfaction. *Journal of Applied Psychology*, 82(5), 812-820.
- Eisenberger, R., Huntington, S. and Sowa, D. (1986). Perceived Organizational Support. *Journal of Applied Psychology*, 71(3), 500-507.
- Ersarı, G. ve Naktiyok, A. (2012). İş Görenin İçsel ve Dışsal Motivasyonunda Stresle Mücadele Tekniklerinin Rolü. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 81-101.
- Gagné, M., Forest, J., Gilbert, M.-H., Aubé, C., Morin, E. ve Malorni, A. (2010). The Motivation at Work Scale: Validation Evidence in Two Languages. *Educational and Psychological Measurement*, 70(4), 628-646.
- Galletta, M., Portoghese, I., Pili, S., Piazza, M. and Campagna, M. (2016). The Effect of Work Motivation on a Sample of Nurses in an Italian Healthcare Setting. *Work*, 54(2), 451-460.
- Gheitani, A., Imani, S., Seyyedamiri, N. and Foroudi, P. (2019). Mediating Effect of Intrinsic Motivation on The Relationship Between Islamic Work Ethic, Job Satisfaction, and Organizational Commitment in Banking Sector. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 12(1), 76-95.
- Gillet, N., Huart, I., Colombat, P. and Fouquereau, E. (2013). Perceived Organizational Support, Motivation, and Engagement Among Police Officers. *Professional Psychology: Research and Practice*, 44(1), 46-55.
- Güney, S. (2017). *Örgütsel Davranış*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Haroon , M., Zaman, H. and Rehman, W. (2012). The Relationship between Islamic Work Ethics and Job Satisfaction in Healthcare sector of Pakistan. *International Journal of Contemporary Business Studies*, 3(5), 6-12.
- Herzberg, F. (1966). *Work and The Nature of Man*, Cleveland: World.
- Hong, E., Jeong, Y. and Downward, P. (2019). Perceived organizational support, internal motivation, and work-family conflict among soccer referees. *Managing Sport and Leisure*, 24(1-3), 141-154.
- Hsieh, H.-H., Wang, Y.-C. and Huang, J.-T. (2019). Core self-evaluations, perceived organizational support, and work-related well-being Testing a moderated mediation model. *Personnel Review*, 48(3), 659-671.
- Jolodar, S. (2012). An Investigation of Social Factors Affecting on Personnel Job Satisfaction of Remedial Service Insurance Department. *Iranian Journal of Management Studies*, 5(1), 97-110.
- Jung, J.-H. and Tak, J. (2008). Moderating Effects of Career Motivation and Perceived Supervisor Support With Korean Employees. *Journal of Career Development*, 35(2), 187-201.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

- Kaplan, M., ve Keriman, G. (2019). İş Güvencesizliği İle İş Erteleme Arasındaki İlişkide Örgüt Temelli Özsaygının Düzenleyici Rolü. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 552-564.
- Kurt, H., Çalık, A. ve Gümül, F. (2018). Sağlık Kurumlarında Algılanan Örgütsel Desteğin Personel Motivasyonu Üzerindeki Etkisi. *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 175-190.
- Kurtessis, J., Eisenberger, R., Ford, M., Buffardi, L., Stewart, K. ve Adis, C. (2015). Perceived Organizational Support: A Meta-Analytic Evaluation of Organizational Support Theory. *Journal of Management*, 20(10), 1-31.
- Marique, G., Stinglhamber, F., Desmette, D., Caesens, G. and Zanet, F. (2012). The Relationship Between Perceived Organizational Support and Affective Commitment: A Social Identity Perspective. *Group & Organization Management*, 38(1), 68-100.
- Meyer, J. and Allen, N. (1991). A Three-Component Conceptualization. *Human Resource Management Review*, 1(1), 68-89.
- Miao, R.-T. (2011). Perceived Organizational Support, Job Satisfaction, Task Performance and Organizational Citizenship Behavior in China. *Journal of Behavioral & Applied Management*, 12(2), 105-127.
- Ming, W., Tee, N. and Hua, C. (2018). Transformational Leadership, Motivation, and Organizational Commitment towards Corporate Social Responsibility in Banking Service Industry, Sarawak. *Global Business and Management Research: An International Journal*, 10(2), 58-70.
- Moon, M. (2000). Organizational Commitment Revisited In New Public Management Motivation, Organizational Culture, Sector, and Managerial Level. *Public Performance & Management Review*, 24(2), 177-194.
- Mowday, R., Steers, R. and Porter, L. (1979). The Measurement of Organizational Commitment. *Journal of Vocational Behavior*, 14(2), 224-247.
- Mowday, R., Porter, L. and Steers, R. (1982). *Employee Organizational Linkages, The Psychology of Commitment, Absenteeism, and Turnover*, New York: Academy Press.
- O'Reilly, C. and Chatman, J. (1986). Organizational Commitment and Psychological Attachment: The Effect of Compliance, Identification, and Internalization on Prosocial Behavior. *Journal of Applied Psychology*, 71(3), 492-499.
- Özdevecioğlu, M. (2003). Algılanan Örgütsel Destek İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 18(2), 113-130.
- Rhoades, L. and Eisenberger, R. (2002). Perceived Organizational Support: A Review of the Literature. *Journal of Applied Psychology*, 87(4), 698-714.
- Riggle, R., Edmondson, D. and Hansen, J. (2009). A meta-analysis of the relationship between perceived organizational support and job outcomes: 20 years of research. *Journal of Business Research*, 62(10), 1027-1030.
- Ryan, R. and Connell, J. (1989). Perceived Locus of Causality and Internalization: Examining Reasons for Acting in Two Domains. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(5), 749-761.
- Ryan, R. and Grolnick, W. (1986). Origins and Pawns in the Classroom: Self-Report and Projective Assessments of Individual Differences in Children's Perceptions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(3), 550-558.
- Shah, N., Irani, Z. and Sharif, A. (2017). Big data in an HR context: Exploring Organizational Change Readiness, Employee Attitudes and Behaviors. *Journal of Business Research*, 70, 366-378.
- Shanker, M. (2016). Organizational Citizenship Behavior and Organizational Commitment in Indian Workforce. *Journal of Psychosocial Research*, 397-408.
- Tabachnick, B. and Fidell, L. (2014). *Using Multivariate Statistics*, Boston: Pearson.
- Tremblay, M., Blanchard, C., Taylor, S., Pelletier, L. and Villeneuve, M. (2009). Work Extrinsic and Intrinsic Motivation Scale: Its Value for Organizational Psychology Research. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 41(4) 213-226.

Tremblay, M., Gaudet, M.-C. and Vandenberghe, C. (2019). The role of Group-Level Perceived Organizational Support and Collective Affective Commitment in the Relationship Between Leaders' Directive and Supportive Behaviors and Group-Level Helping Behaviors. *Personnel Review*, 48(2), 417-437.

Tutar, H. (2016). *Örgütsel Davranış (Örgüt Teorileri ve Çağdaş Yaklaşımlar Açısından)*, Ankara: Detay Yayıncılık.

Wiener, Y. (1982). Commitment in Organizations: A Normative View. *Academy of Management Review*, 7(3), 418-428.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

The happiness of the employees in the organization is important for the organizational outcomes. Perceived organizational support is one of the factors that affect organizational outcomes. Perceived organizational support is the belief that the contributions and welfare of the employees in the work environment are important to the organization (Eisenberger et al., 1986). In this context, the concept of perceived organizational support has been the subject of numerous researches. In these researches, quite a number of factors have been identified that are related to perceived organizational support. For instance; withdrawal from the organization, job satisfaction, organizational commitment, trust in the organization, perceived supervisor support, effort on behalf of the organization, in-role behaviors, organizational citizenship behaviors, social and economic exchange, job enrichment conditions, employee–organization value congruence, performance–reward expectancy, job involvement, job stress, etc. (Kurtessis, et al., 2015). Therefore, perceived organizational support is one of the cornerstones of organizational support theory. Within the organizational structure, knowing the organizational support perceived by the employees and steps to increase the organizational support will positively affect the organizational productivity.

Purpose

The purpose of this study is to determine the relationship between the perceived organizational support of textile workers and motivation, job satisfaction and organizational commitment.

Methodology

When the literature is examined, it is seen that the researches on perceived organizational support and organizational results are applied in various organizations and different employees. Therefore, it is predicted that testing the relationship between the perceived organizational support of textile workers and some variables of organizational results will fill a gap in the literature. In this context, answers to the following questions were sought on a scientific basis.

Is the perceived organizational support of textile workers related to job satisfaction, organizational commitment and motivation?

Is there a relationship between motivation of textile workers and job satisfaction and organizational commitment?

The purpose of this study is to determine the relationship between the perceived organizational support of textile workers and motivation, job satisfaction and organizational commitment. The study has a quantitative research method design. Survey data were collected from a sample of 160 full-time textil employees companies in Ordu. A total of 32 questions were asked to the participants, 8 of which were demographic and 24 of which were scale items. Perceived organizational support (7) (Akgunduz, Alkan, and Gök, 2018), motivation (5) (Moon, 2000), job satisfaction (7) (Babin and Boles, 1996) and organizational commitment (4) (Moon, 2000) scale items was used. Cronbach Alpha reliability coefficient value of the data collection tool was calculated as $\alpha = .80$. This result shows that data collection tool are quite reliable (Kalaycı, 2010). The exploratory factor analysis method was used to test whether the scales used were validated with the collected data. As a result of factor analysis, a structure with five factors was obtained (Table 2). These; perceived organizational support, intrinsic motivation, extrinsic motivation, job satisfaction and organizational commitment.

Hypotheses:

Hypothesis 1a: The organizational support perceived by textile workers in the workplace has a significant and positive effect on intrinsic motivation.

Hypothesis 1b: Organizational support perceived by textile workers in the workplace has a significant and positive effect on external motivation.

Hypothesis 2: The organizational support perceived by textile workers at work affects job satisfaction in a meaningful and positive way.

Hypothesis 3: The organizational support perceived by textile workers in the workplace has a significant and positive effect on organizational commitment.

Findings, Conclusion and Discussion

In this part of the study, hypotheses are tested and compared with previous research findings. Correlation and regression analysis methods were used to test the hypotheses. According to the result of the correlation analysis, perceived organizational support, job satisfaction, intrinsic motivation and organizational commitment factors have a significant and positive relationship among themselves ($p < 0.01$ and $p < 0.05$ levels). On the other hand, no statistically significant relationship was found between extrinsic motivation and job satisfaction, perceived organizational support and organizational commitment. The results of the regression analysis show that perceived organizational support has an effect on intrinsic motivation, job satisfaction and organizational commitment. According to the findings of the research; Hypothesis 1a, Hypothesis 2 and Hypothesis 3 were accepted. Hypothesis 1b has not been confirmed. These results are generally supported by the literature (Tremblay, Gaudet and Vandenberghe, 2019; Hong, Jeong and Downward, 2019; Hsieh, Wang and Huang, 2019; Afif, 2018; Galletta et al., 2016; Kurtessis et al., 2015; Gillet et al., 2013; Miao, 2011; Gagné et al., 2010; Riggle, Edmondson and Hansen, 2009; Özdevecioğlu, 2003; Rhoades and Eisenberger, 2002; Eisenberger et al., 2001; Armeli et al., 1998; Eisenberger et al., 1997).

The findings reveal that perceived organizational support has important consequences within the organization. It has shown that perceived organizational support may affect organizational outcomes, as the study predicts. In order to test the general validity of these research findings, similar research can be applied to different organizations and employees in different occupational groups. In this way, comparisons can be made between inter-organizational and profession groups. The relationship between organizational support and organizational culture dimensions can be examined. Business executives should take organizational actions such as organizational support, which will motivate their employees internally, be satisfied with their work, and develop a sense of commitment that will enable them to work in their institutions for a long time.

Ek1: Araştırmada kullanılan ölçekler ve maddeleri

<i>Algılanan Örgütsel Destek Ölçek Maddeleri</i>	
1	İşletmenin iyiliği için yaptığım katkı, işletme tarafından önemsenir.
2	Bu işletme, ekstra çabamın takdir edilmesi konusunda başarısızdır.
3	İşletme, şikâyetlerimi önemsemez.
4	İşletme, benim mutlu olmamı/iyi olmamı gerçekten önemsemektedir.
5	İşimi mümkün olduğu kadar iyi yapsam bile, işletmem bunun farkında olmaz.
6	İşletme, çalışırken ki (işteki) genel memnuniyetimi önemser.
7	İşletme, benim için çok az endişelenir.
<i>Motivasyon (İçsel Motivasyon) Ölçek Maddeleri (Moon, 2000)</i>	
8	İşimi iyi yapmak, bana faydalı (değerli) bir şeyi başardığım hissi verir.
9	İşimle ilgili şeyler benim için önemlidir.
<i>Motivasyon (Dışsal Motivasyon) Ölçek Maddeleri (Moon, 2000)</i>	
10	Düşük kalitede iş üretmek, iş güvencemin azalmasına (iş kaybetmeme) neden olur.
11	Ürettiğim ürünün (mal ya da hizmetin) kalitesi yüksek olursa daha yüksek ücret alırım.
12	Üretilen işin kalitesinin düşük olması terfi edebilme şansımı azaltır.
<i>İş Tatmini Ölçek Maddeleri (Babin ve Boles, 1996)</i>	
13	İşimden çok keyif almıyorum.
14	Genellikle yaptığım işten sıkılırım.
15	Çoğu zaman işe gitmek için kendimi zorluyorum.
16	İşimi kesinlikle sevmiyorum.
17	Çoğu gün, işim konusunda istekliyim.
18	İşimi çok ilginç bulmuyorum.
19	İşimi gerçekten eğlenceli buluyorum.
20	Bu işe başladığımda hayal kırıklığına uğradım.
<i>Örgütsel Bağlılık Ölçek Maddeleri (Moon, 2000)</i>	
21	Bu işletmede çalışmaktan gurur duyuyorum.
22	İşim, benimle ilgili en önemli şeylerin arasındadır.
23	İşimde, beklenin ötesinde çaba göstermeye istekliyim.
24	Bu işletme, finansal olarak iyi durumda olmasa bile, başka bir işte çalışmayı düşünmem.

TÜRKÇEDE BAĞDAŞIKLIK VE BAĞDAŞIKLIK UNSURLARI: KÜRK MANTOLU MADONNA İNCELEMESİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Hirik, S. (2020). Türkçede Bağdaşıklık ve Bağdaşıklık UNSURLARI: Kürk Mantolu Madonna İncelemesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 221-238.

Geliş Tarihi: 04.05.2020
Kabul Tarihi: 09.06.2020
E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Seçil HİRİK
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
secilhirik@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-2698-9350

ÖZ

Tümce üstü birim olarak kabul edilen *metin*, göndericinin bağlamla beslediği ve alıcının da bağlamdan hareketle çözümlediği söz dizimsel ve anlambilimsel yapıdır. Tek bir sözcükten, sözcük öbeğinden veya tümcelerden bütün bir paragrafa kadar tüm yapılar, metin olarak kabul edilebilir. *Metindilbilim* ise temel malzemesi metin olan, metnin biçimsel ve içerik özelliklerini, verilen bilgilerin doğruluk değerini, tümceden ayıran yapısını ele alan bir disiplindir. Metindilbilimde iletişim ve bildirişim aracı olarak görülen metni, tümceden ayıran özellikler ve metinsellik ölçütleri ile ilgili farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bunlar içinde en kabul gören Beaugrande ve Dressler'in (1981) yaptığı sınıflandırmadır. Buna göre yedi metinsellik ölçütünden bahsedilebilir: *bağdaşıklık, tutarlılık, niyet, kabul edilebilirlik, durumsallık, metinlerarasılık ve bilgisellik*.

Metindilbilimsel bakış açısıyla Sabahattin Ali'nin *Kürk Mantolu Madonna* adlı eserinin incelendiği bu çalışmada metinsellik ölçütlerinden *bağdaşıklık* (coherence) ele alınmıştır. Bağdaşıklık, bir metnin derin yapısında yer alan ancak yüzey yapısında her seferinde gösterilmeyen ya da metinde akıcılığı sağlamak için kullanılan öğeleri içermektedir. Bir metni bağdaşık kılmamanın farklı yolları bulunmaktadır. Halliday ve Hasan'a (1976) göre bunlar *gönderim, değiştirim, eksilti, bağlaçlar ve sözcüksel bağdaşıklıktır*. *Kürk Mantolu Madonna* adlı eserde bağdaşıklığı sağlayan şahıs adları, dönüşlülük adlı, işaret adlı ve önadları, bir sözcüğün başka bir sözcük yerine kullanımı tespit edilmiş; özne, nesne, yüklem, tamlayıcı eksiltileri ile anlatıcı tekrara düşmekten kurtulmuştur. Yine metinde eş/yakın, zıt, üstanlamlı, genel anlamlı sözcük tekrarları ve eşdizimli sözcüklerle sözcüksel bağdaşıklık sağlandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Metindilbilim, Metinsellik Ölçütleri, Bağdaşıklık, Kürk Mantolu Madonna.

COHESION AND COHESION ELEMENTS IN TURKISH: STUDY ON KÜRK MANTOLU MADONNA

ABSTRACT

The text, which is accepted as a suprasentential, is a syntactic and semantic structure that the sender feeds with context and the receiver analyzes from the context. All structures, from a single word, phrase, or phrase to a whole paragraph, can be considered as text. Textlinguistics, on the other hand, is a discipline, which is the basic material of the text, which addresses the formal and content features of the text, the accuracy of the information provided, and its structure that distinguishes it from the sentence. Different opinions about the features that distinguish the text, which is seen as a communication and linguistic communication tool in textlinguistics, and the criteria for textuality have been put forward. The most accepted among these is the classification made by Beaugrande and Dressler (1981). According to Beaugrande and Dressler, seven criteria of textuality can be mentioned: cohesion, coherence, intentionality, acceptability, situationality, intertextuality, informativity.

In this study, where the text of Sabahattin Ali's *Madonna in a Fur Coat* (Kürk Mantolu Madonna) was examined from a textlinguistic perspective, cohesion, which is one of the textuality criteria, was discussed. Cohesion includes elements that are located in the deep structure of a text, but are not always shown in the surface structure, or used to ensure fluency in the text. There are different ways to make a text compatible.

According to Halliday and Hasan (1976), these are reference, substitution, ellipsis, conjunctions and lexical cohesion. In the Sabahattin Ali's *Madonna in a Fur Coat*, it has been determined that the personal pronouns, reflexive pronouns, demonstrative pronouns and adjectives, and the use of a word instead of another word are provided. Thus, the narrator has been saved from falling into repetition with the subject, object, predicate and complementary ellipsis. In addition to them it has been observed in the text that there is a lexical cohesion with synonyms, opposite, regular, general meaningful word repetitions and collocations.

Keywords: Textlinguistics, Textual Criteria, Cohesion, Kürk Mantolu Madonna

1. GİRİŞ

1.1. *Metin ve Metindilbilim*

Tümce üstü birim olarak tanımlanabilecek olan *metin* (text), konuşurun yalnızca sözcük dizmekten başka duygu ve düşüncelerini bağlamla beslediği söz dizimsel ve anlambilimsel birimdir. Metnin konuşurun yanı sıra dinleyici açısından da büyük bir değeri vardır. Tek bir sözcükten bile oluşabilecek olan metnin sözcelemde bir değer taşıyabilmesi için konuşur ve dinleyici yani gönderici ve alıcı arasında ortak kodlara sahip olması gerekmektedir. Metin bağlamsız düşünülemez. Bağlamdan kopuk metin, sözcük diziliminden başka bir şey değildir. Hem iletişim hem de bildirişimin parçası olan metin, söylemin yazılı ortamdaki karşılığı olarak algılanabilir.

M. Aksan ve Y. Aksan, çalışmalarında metin kavramının gündelik dildeki kullanım, bütüncül, bağıntısallık, bildirişim işlevi gibi işlevlerinin yanı sıra anlambilim özelliği ve gösterge yönü gibi farklı özelliklerini vurgulayan tanımlarını bir araya getirmiştir. Kimi araştırmacılar dil bilgisel biçimlerin ve öğelerin metin tanımlarının zorunlu bir bölümünü oluşturmasını savunurken kimileri de metinlerin yalnızca dil bilgisi ve mantık terimleriyle tanımlanamayacağını çünkü metin yapısının ve dil bilgisel kuruluşunun bağlam ve bildirişim ortamında kullanıcılar tarafından belirlendiğini savunur (1991: 94, 97, 98).

Parlak'a göre metinlerin merkeze alınması, metinlerin biçim ve içerik yönünden incelenmesi şeklinde gelişen süreç, metindilbilim bugünkü şeklini aldığı bir metnin dile ait unsurları nasıl kullandığı, onu tümceden ayıran ve tümceler üstü yapısını ortaya koyan kuralların neler olduğunu belirlemeye çalışmaktadır (2009: 4). Dilbilimsel bir süreç yaşayan metin incelemelerinde yapısalcılık, klasik söz dizimi, üretici dönüşümsel dil bilgisi gibi çalışmaların metindilbilimin oluşmasına yardımcı olan yaklaşımlar olduğunu söyleyen Aşkın Balcı, metindilbilimde tümce düzeyini aşan, dilin daha büyük birimleri üzerinde çalışma yapılması gerekliliğinin ortaya çıktığını söylemektedir. Kısaca metinle ilgili ilk çalışmalarda bağlamın göz ardı edildiği yaklaşımlar 1970 yılı sonrasında daha farklı bir anlayışa bırakmıştır. Buna göre dili anlamak, dili betimlemek, onu bağlam içinde kullanmayı gerektirmektedir düşüncesi yaygın hale gelmiş ve dilin iletişimsel ve edimsel yönü ağır basmaya başlamıştır (2018: 31-34; bk. Coşkun, 2005: 37, 39). Metin, Uzun'a göre artık yalnızca tümce temelli değil sosyolojik ve antropolojik etkenlerden beslendiği kabul edilen bir malzeme hâline gelmiştir. İletişim ortamının da dâhil edildiği daha kapsamlı bir yapı olarak düşünölmeye başlanan metin yalnızca bir ürün değil aynı zamanda bir süreç olarak algılanmaktadır (2018: 5, 16). Bir metnin metin kabul edilebilmesi için gerekli ölçütleri belirleyen, metinlerin daha anlaşılır olmasını sağlayan metindilbilim, metni bilgisel ve anlamsal yapısıyla iletişimsel boyutta ele almakta, tek tek tümceleri değil metin bütünüyle incelemektedir (Bozok, 2019: 9, 14; Oraliş ve Ozil, 1992: 37; Özkan, 2004: 170).

Araştırmacıların yaptıkları tanımlara bakıldığında görölmektedir ki metindilbilim, malzemesini metin olarak ele alan ve metni de tümceden üstün tutan bir disiplindir. Metnin tümceden farkı, metnin ne olması gerektiği, metni metin yapan özellikler, metin aktarımında kullanılacak ölçütler, metin aracılığıyla sosyolojik ve antropolojik çıkarımlarda bulunmaya çalışma, yazarı, metnin oluşturulduğu çevreyi tanıma ve yorumlama metindilbilimin cevabını aradığı konular arasındadır. Ancak tüm bu sorun ve konuların başında gelen nokta, yazılı bir dizgeye neye göre metin denileceği meselesidir. Bu sebeptendir ki araştırmacılar öncelikle bir metni, metin yapan ölçütleri belirlemeye çalışmışlardır. Bunların başında Beaugrande ve Dressler'in (1981) öne sürmüş oldukları metinsellik ölçütleri gelmektedir.

1.2. Metinsellik Ölçütleri

Beaugranda ve Dressler (1981: 26), yedi metinsellik ölçütünden bahsetmektedir: *Bağdaşıklık, tutarlılık, niyet, durumsallık, bilgisellik, kabul edilebilirlik, metinlerarasılık*¹. Yüzey yapıların ayrı metinler arasında paylaşılması veya alıntılanılması durumuna *bağdaşıklık* (cohesion) denmektedir. Tek bir metnin *tutarlılığı* (coherence), sıklıkla bağdaşıklık ile karıştırılmaktadır ancak yüzeğin bağlayıcılığı ile altta yatan içeriğin bağlayıcılığı arasında bir ayrım bulunmakla birlikte tutarlılık sadece genel söylem göz önüne alındığında daha belirgindir. Anlatıcının amacının yansımaları olan *niyet* (intentionality), metnin hedefe yönelik kullanımı olarak düşünülmektedir. Okurun beklentisi ve anlatıcı ile okur arasındaki bilgi alışverişinde yaşantıların, kültürel unsurların ve ihtiyaçların ortak olması gerekliliği olarak da yorumlanabilecek olan *kabul edilebilirlik* (acceptability) metne yönelik anında geri bildirimde bulunulmasıdır. *Durumsallığın* (situationality) metin üzerinde belirli bir rolü bulunmaktadır ve Uzun'a göre metnin hedeflenen kitle, içinde bulunulan koşullar ve ulaşılmak istenen amaç dikkate alınarak oluşturulmasıdır (2018: 20). *Metinlerarasılık* (intertextuality), bir metnin diğer metinlerle ilişkisini göstermektedir ve iletişim sürecinde üretim ve alımlamanın bu sürece katılanların diğer metinlere ait bilgilerine bağlı olma durumudur. *Bilgisellik* (informativity), konuşurun metinden talebiyle doğru orantılı olarak karşılanmasıdır. Bir metnin okuyucunun ilgisini çekmede ve devam ettirmede başarılı olabilmesi için okura sunduğu yeni ve eski bilgilerin dengeli olması gerektiğini belirten Coşkun, okur için yeni olan bilgilerin çokluğu metnin anlaşılmasını zorlaştırabilir. Eski bilgilerin çokluğu ise metnin anlaşılma düzeyini arttırdığı hâlde, okunmaya değer olmamasına yol açabilir (2005: 46).

Metindilbilimsel ölçütlerden *bağdaşıklık* ve *tutarlılık* metindilbilimsel incelemelerde ana yapıyı ortaya koymada en çok başvurulan ölçütlerdir ve metin merkezli olmaları bakımından diğerlerinden ayrılmaktadır. Buna göre durumsallık, bilgisellik, kabul edilebilirlik niyet ve metinlerarasılık kullanıcı merkezli ölçütler arasında yer almaktadır.

1.2.1. Bağdaşıklık

Metnin yüzey yapısında gösterilenle derin yapısında yer alan bilgilerin dil bilgisel veya anlamsal yolla bağlantısını gösteren metinsellik ölçütüne *bağdaşıklık* denmektedir. Bir metin yüzey yapısında anlatıcısından bilgi, deneyim, kültürel öğeler vs. olmak üzere izler taşımakta ve kendi içinde de bilgiler arası örtüşmeleri yansıtmaktadır. Anlatıcı yani gönderici tarafından iletilmek istenen mesajın niyete uygun ve kabul edilebilir olabilmesi için de bazı ölçütleri yerine getirmesi gerekmektedir. Aksi takdirde okur, verilmek istenen mesajı algılayamayacak, zihninde boşluklar kalmaya devam edecektir. Bununla birlikte bir metinde verilmek istenen tüm bilgilerin yüzey yapıda gösterilmesi mümkün değildir. Bunun için tümceler birbirlerine eklenerek bir metin oluşturmasını sağlayabilmek için uyulması gereken ölçütlerden bazıları doğrudan metnin yüzey yapısıyla, yani sözcük ve sözdizimi düzeyiyle ilgili olduğunu söyleyen Onursal, tüm bunların metnin kendi içinde *uyumlu* olmasını sağladığını belirtmektedir. (2011: 129, 130). Söz konusu uyum dil bilgisel, söz dizimsel ve anlamsal nitelikli olmak zorundadır.

Halliday ve Hasan, söylemdeki bazı unsurların yorumunun diğerinkine bağlı olmasının metnin bağdaşıklık özelliği olduğunu söylemektedir. Bu olduğunda, bir uyum ilişkisi kurulur ve bu durumda ön varsayım ve ön varsayım olan iki unsur, en azından potansiyel olarak bir metne entegre edilir. Bu, Halliday ve Hasan'a göre *bağ* (tie) kavramına yaklaşmanın başka bir yoludur. Bağdaşıklık, bir dil sisteminin bir parçasıdır. Bağdaşıklık potansiyeli, dilin içine yerleştirilmiş sistematik gönderim, eksilti ve benzeri kaynaklara uzanır. Diğer anlambilimsel ilişkiler gibi, bağdaşıklık da dilin *katmanlı* (stratal) düzenlenmesi yoluyla ifade edilir (1976: 4, 5).

Hem sözcük ve tümceler hem de bu öbek yapıları oluşturan tüm bağımlı ve bağımsız biçimbirimlerin arasında olan ilişki, yine tüm bu unsurların birbirini tamamlaması olarak yorumlanabilir. Bir metni oluşturan birimler (tümceler) arasındaki ilişkide görünen bu bağlar Beaugranda ve Dressler için yüzey metninin bileşenlerinin, yani duyulan veya görülen gerçek sözcüklerin bir dizi içinde karşılıklı olarak bağlanma yollarıyla ilgilidir. Yüzey bileşenleri dil bilgisi

¹ Çalışmanın temel konusunun metinsellik ölçütlerinden *bağdaşıklık* olması sebebiyle bağdaşıklık kategorisine ayrıntılı olarak yer verilmiş olup diğer ölçütlerden genel hatlarıyla bahsedilmiştir.

biçimlerine ve kurallarına göre birbirine bağlıdır ve bağdaşıklık dil bilgisel bağımlılıklara dayanmaktadır (1981: 11, 14, 53).

Metinde bağı sağlamak ya da bütünlüğü kurmak da verilen bilgilerin birbiriyle çeşitli yollarla örtüşmesi ile mümkündür. Metin merkezli yapı sergileyen bağdaşıklık, yüzey yapıda gösterilmeyen her unsurun açık veya örtük biçimde yine metinde karşılığının bulunmasını gerektirmektedir. Balyemez, iyi kurgulanmış metinlerde bir tümcelerin tam olarak anlaşılması ve yorumlanmasının kendisinden önceki veya sonraki tümcelerle doğrudan ilişkili olduğunu diğer bir deyişle metni meydana getiren tümcelerin değişik açılardan birbirine bağlandığını belirtmektedir. Örneğin “Çok hastaymış, eve gitti.” şeklindeki anlamlı bir birimde iki tümce arasında bir mantık ve anlam bağlantısı vardır (2011: 24). Metnin yüzey yapısını ilgilendiren bağdaşıklık sadece tümceler arasında değil, paragraflar arasındaki bütünlüğü de sağlayan bir unsurdur (Seçkin vd., 2014: 341). Metindeki sözcüklerin ve tümcelerin birbirlerine aşamayla eklenmesinin metnin yüzeysel yapısındaki dil bilgisel ilişkiler yoluyla oluşan bağlantılarla ortaya çıktığını belirten Girmen, Seçkin ve diğerlerinin de vurguladığı gibi metindeki bağdaşıklık ilişkisinin bazen bir tümcenin içinde bazen tümceler arasında bazen de paragraflar arasında ortaya çıktığını vurgulamaktadır (2011: 47).

Halliday ve Hasan bağdaşıklığı, *dil bilgisel* ve *sözlüksel* bağdaşıklık olarak ikiye ayırır. Bu iki ayrımın varlığı anlamın dışlandığı anlamına gelmemektedir. Bağdaşıklık, anlamsal bir ilişkidir. Bazı bağdaşıklık biçimleri dil bilgisi, diğerleri sözcük dağarcığı yoluyla gerçekleşir. Bağdaşıklık, bir şeyi daha önce olanlarla ilişkilendirmek için var olan olasılıkları ifade eder. Bu bağlantı *anlamda* (meaning) ilişkiler aracılığı ile sağlandığından, söz konusu olan bu şekilde işlev gören anlam ilişkileri kümesidir (1976: 6-14).

Farklı çalışmalarda metin olma ölçütlerinden bağdaşık kılma yolları ile ilgili farklı sınıflandırmalar yapılmaktadır. Uzun Subaşı, Hasan ve Halliday’ın sınıflandırmasını temel alarak onun gönderim, değiştirim, eksilti, bağlaç ve sözlüksel bağdaşıklık türlerinin yanı sıra zaman, görünüş ve kip kategorilerini de değiştirimin altında vermeyi uygun görmektedir. Bununla birlikte bağdaşıklık kategorilerini gönderimsel ve biçimsel-sözlüksel bağdaşıklık temel başlıkları altında toplamaktadır (1995: 35). Pek çok çalışmaya zemin oluşturması sebebiyle bu çalışmada Halliday ve Hasan’ın (1976: 6) bağdaşıklık kategorilerini içeren sınıflandırması temel alınmıştır. Buna göre dil bilgisel bağdaşıklık gönderim, değiştirim ve eksiltiden oluşurken sözlüksel bağdaşıklık, bağlaçlar ve sözcüksel bağdaşıklık ile sağlanmaktadır².

Türkçe üzerinde metinsellik ölçütlerinin incelendiği pek çok çalışma³ görülmektedir. Bu çalışmalardan kimi Türkçenin tarihi dönemlerinden seçilen metinler üzerinde gerçekleşirken kimisi de Türkiye Türkçesi ile yazılmış edebi metinler veya MEB müfredatında yer alan ders kitaplarında bulunan okuma parçalarına yönelik yapılmıştır.

Bu çalışmada Sabahattin Ali’nin *Kürk Mantolu Madonna* adlı romanı (Sabahattin Ali, 2019) örneklem olarak seçilmiştir. Sabahattin Ali’yi toplumsal gerçekçilik akımının sanatkar hikâyecisi olarak tanımlayan Enginün, onun eserlerinde kadının çok yer tuttuğunu dile getirmektedir. *Kürk Mantolu Madonna*’da da olduğu gibi yazarın toplum şartlarına yenik düşen bu kadınlara büyük bir acıma duyduğu hissedilmektedir (2005: 286, 287). *Kürk Mantolu Madonna*’da Raif Bey’le Maria Puder arasında önce tek taraflı bir başlayan aşk zamanla karşılıklı bir hal alır ve ikisi için de tek ve gerçek aşk budur, yaşamlarını bu aşkla tamamlarlar (Aydoğan, 2014: 77). Genel hatlarıyla bir aşkın hikâyesi olan bu eserde, Halliday ve Hasan’ın metinsellik ölçütlerinden bağdaşıklık unsurları ele alınmıştır. Buna göre gönderim, değiştirim, eksilti, bağlaçlar ve sözcüksel bağdaşıklık kategorilerine örnek teşkil eden hem morfolojik hem de sözlüksel unsurlar metinde geçen temsili örneklerle sunulmuştur.

1.2.1.1. Gönderim

Dilin ekonomik ve akıcı olarak kullanılmasını sağlamak, metindeki konuları alımlayan kişinin beyninde aktif tutmak ve metinde konu bütünlüğünü oluşturmak için metin içindeki bazı sözcük, kavram, düşünce ya da izleğe metin boyunca farklı dilsel öğelerle yineleneme yoluyla

² Daha fazla bağdaşıklık sınıflandırması için ayrıca bk. Uzun Subaşı (1995), Aşkın Balcı (2018), Torusdağ ve Aydın (2019).

³ Söz konusu çalışmalardan bazıları için bk. Uzun Subaşı (1995), Akçataş (2001), Aşkın Balcı (2006), Balyemez (2011), Yılmaz (2012), Kala (2018), Bozok (2019).

gönderimde bulunulur ve bu ögelere Dilidüzgün, gönderim ögeleri⁴ demektir (2008: 58). *Gönderim* (reference), işaret edilen anlam ya da kavram alanının metinde farklı şekillerde yeniden görünmesini ifade eden bir kavramdır. Aynı sözcük, sözcük öbeği ya da tümcenin tekrar tekrar söylenmesi okur açısından anlamayı güçleştiren, okumada akıcılığı bozan ve metnin vermek istediği mesajı sekteye uğratan bir durum teşkil ettiği için anlatıcı yani metin üreticisi, bunun yerine daha önce söylediklerinin yerine geçebilecek başka unsurlar yerleştirmeyi uygun görmektedir. Balyemez ve Akçataş'a göre gönderim, bir dil biriminin kendisinden önceki veya sonraki başka bir dil ve anlam biriminin yerini tutması, o birime işaret etmesi veya sözcük birimlerinin aynı kavram ve varlığı ifade etmesidir (2011: 29; 2001: 27).

Uzun Subaşı, gönderimde bulunulan birimlerin ad ya da ad öbekleri metin katılımcıları ya da durum ögeleri olduğunu belirtmektedir. Metne katılan adların/öbeklerin dil bilgisel olarak yinelenmesini sağlayan dilsel ögelerin sözlüksel anlamları yoktur (2004: 30). Ancak metinde gönderimde buldukları öge ile beraber belirli bir anlam alanına işaret etmektedir.

Halliday ve Hasan, gönderim türlerini *iç* (textual) ve *dış* (situational) gönderim (endophoric and exophoric reference) olarak ikiye ayırmaktadır. İç gönderim önceki metne gönderimde bulunan *ön* (anaphora) ve takip eden metne gönderimde bulunan *art* (cataphora) *gönderim* olarak ikiye ayrılmaktadır. Ayrıca Halliday ve Hasan, gönderim türlerini *kişisel* (personal), *gösterimsel* (demonstrative) ve *karşılaştırmalı* (comparative) *gönderim* olmak üzere üç kategoride ele almaktadır (1976: 31-39).

Metin dışı gönderimde ise gönderim yapılan unsur metnin dışında yer almaktadır. Doğrudan metne bir katkısı olmayan ve aslında okur açısından doğrudan bir değere sahip olmayan bu gönderim türünde anlatıcı genellikle metnin akışını bölerek okura seslenmektedir. Metin içi gönderimde gönderim yapılan tüm unsurlar ya gönderim yapan unsurdan önce ya da sonra metinde gelmektedir. Metin içi gönderimde ön ve art gönderim türleri gönderimde bulunulan ögeye göre değişiklik göstermektedir. Öngönderimde daha çok şahıs ve dönüşlülük adıları, gösterme adıları, gösterme önadları görülürken art gönderim ögeleri arasında iyelik ekleri, belirtme durum eki, ilgi eki ve şahıs ekleri yer almaktadır⁵. Söz konusu tüm birimlerin metinde bir karşılığı olduğu gibi gönderimde bulunulan öge de mutlaka bir varlık, durum ya da hareketi yerine geçmektedir. Aşağıda incelenen metinde, gönderimde bulunan unsur koyu renkle ve eğer metin içinde yer alıyorsa gönderimde bulunulan unsur da altı çizili olarak gösterilmiştir.

1.2.1.1.1. Öngönderim

a. Adıllarla Yapılan Gönderim

Şahıs Adılarıyla Yapılan Gönderim

Sabahattin Ali'nin bahsi geçen eserinde şahıs adılarının sıkça gönderimde bulunmak için kullanıldığı dikkat çekmektedir. Özellikle 3. teklik şahıs ve 1. çokluk şahıs adılarının diğer şahıslara göre varlığı daha belirgindir. Eserin anlatıcısı, olayı yaşayan ve aktaran kişi olması sebebiyle 1. şahıs adılımlı kullanmasına rağmen gönderimde bulunulan ögeden yani kendi kimliğinin ne olduğundan bahsetmemektedir. Dolayısıyla *ben* ile yapılan gönderimlerde gönderim yapılan ögenin belirsizliği görülmektedir. Aşağıda metinde geçen şahıs adılarıyla yapılan gönderimler yer almaktadır:

(1) *Şimdiye kadar tesadüf ettiğim insanlardan bir tanesi benim üzerimde belki en büyük tesiri yapmıştır* (2019: 7).

(2) *Hamdi önünde serili duran bir sürü kâğıt ve içeri girip çıkan bir sürü memurla meşguldü (...) Şimdi onun karşısında hakikaten amirim, hatta velinimetimmiş gibi bir şaşkınlık duyuyor ve bu kadar alçalan benliğime bu muameleyi cidden layık görüyordum* (2019: 12).

(3) *Biraz ötede, Raif efendinin baldızı Ferhunde, iki çocuğunu kucağına oturtmuş, onların gürlüğü etmelerine mâni olmak için bir şeyler söylüyor, fakat her halinden, çocuk avutmanın ne kadar acemisi olduğu anlaşılıyordu* (2019:38).

(4) *Dün akşamdan beri ne Hamdi, ne de ben hakikatte değişmiş değildik; (...) bazı küçük ve teferruata ait şeyler bizi ayrı istikametlere alıp götürmüşlerdi* (2019: 13).

⁴ Aşkın Balcı, çalışmasında gönderim ögeleri kavramı yerine *gönderge* demeyi tercih etmekte ve bir metinde aynı anlambilim özelliğine sahip eşgöndergeler arasındaki dilsel ifadeleri gösteren ve metin içindeki bağdaşıklıkla katkıda bulunan yapılara da metindibilimde gönderge ilişkisi adını vermektedir (2018: 64).

⁵ Ayrıca bk. Torusdağ ve Aydın (2019: 94-95), Coşkun (2005: 53).

(5) *Biz şarklılar çok kibar insanlarızdır... (2019: 101)*

Dönüşlülük Adılı ile Gönderim

Metinde dönüşlülük adılı *kendi* sözcüğünün farklı çekimlerle kullanıldığı görülmektedir. Adılın kullanıldığı tümcelerde gönderim yapılan unsur çoğunlukla tümcede yer almamaktadır.

(1) *Böyle kimseleri gördüğümüz zaman çok kere **kendi kendimize** sorarız (2019: 7).*

(2) *Sık sık görüştüğüm Hamdi'yi, bankadan ayrıldığımdan beri görmemiştim (...) İşsiz zamanımda **kendisine** müracaat etmeyişi de hemen hemen bunun içindi (2019: 9).*

İşaret Adılları ile Gönderim

Şahıs adılları gibi işaret adılları da metinde gönderim amaçlı kullanılan unsurlar arasında görülmektedir. İşaret adıllarından *bu* ve *o* adılının çokluk kullanımlarıyla beraber metindeki varlıkları baskın orandadır. *Şu* adılı ise daha çok önad işlevinde metinde geçmektedir.

(1) *Galiba zihninden “Buyurun, oturun!” demek geçti. Fakat sonra **buna** lüzum görmeyerek yavaşça dışarı süzüldü (2019: 10).*

(2) *Ertesi gün, öğleye doğru Hamdi'nin şirketine gittim (...) Benim kızgınlığım Hamdi'ye değil, kendime de değil, sadece **burada** bulunuşumaydı (2019: 13).*

(3) *Başka servislerdeki memurlardan birçoğuyla tanışmış, hatta akşamüzeri beraber çıkararak bir kahvede tavla oynamaya bile başlamıştık. **Bunlardan** öğrendiğime göre, Raif efendi müessesenin en eski memurlarındandı (2019: 15).*

(4) *Şirkette olsun, evde olsun, kendisine ruhen tamamen yabancı insanların onu adamdan saymamalarını hoş görmekte kalmıyor, **bunda** adeta bir nevi isabet de buluyordu (2019: 29).*

(5) *İşte beni o loş koridorda tutan ve **oradan** geçecek olan diğer hademeyi beklemeye sevk eden bunlardı (2019: 13).*

(6) *Sonra bu garip ağaçlar bana daima hasretini çektiğim uzak memleketleri hatırlatır... **Onların** alıştıkları yerlerden sökülerek buraya getirildiğini ve böyle suni tedbirler, ihtimamlarla yaşılmaya çalışıldığını gördükçe biraz da hallerine acırım (2019: 89).*

(7) *Annem, tabi olmaya, itaat etmeye alışmış olan kadınlığın adeta bir timsaliydi (...) Yedi yaşında olduğum halde **onu** ben idare etmeye başladım (2019: 95).*

b. Önadlarla ile Gönderim

Bu, şu, o gibi işaret bildiren sözcüklerin adlarla birlikte kullanım örnekleri taranan metinde oldukça fazladır. Ancak aşağıda yer alan örnekler metindeki tüm işaret önadlı gönderimleri temsil edecek sayıda verilmektedir.

(1) *Şimdiye kadar tesadüf ettiğim insanlardan bir tanesi benim üzerimde belki en büyük tesiri yapmıştır. Aradan aylar geçtiği halde bir türlü **bu** tesirden kurtulamadım (2019: 7).*

(2) *Her zaman ihmalkâr olmayan, hatta bu gibi kaidelere fazlaca dikkat eden ve hayattaki muvaffakiyetinin bir kısmını da **bu** dikkatine borçlu olan Hamdi'nin beni böyle ortada bırakıvermesinin sebebini düşündüm (2019: 10).*

(3) *Şimdi ne diye arkasından gidiyordum? Acaba o muydu? Gecenin herhangi bir saatinde bir sokaktan geçen bir kadının ertesi akşam gene aynı yerden geçmesi icap ettiğine nereden hükmediyordum? Bütün **bu** suallere cevap verecek halde değildim (2019: 65).*

(4) *Buna rağmen müdürün ve bizim Hamdi'nin Raif efendiye karşı muamelelerinde: “Bak, seni **şu** mızımız, hastalıklı haline rağmen atmıyoruz!” demek isteyen bir şey vardı (2019: 16).*

(5) *Nedense, hayatta bir müddet beraber yürüdüğümüz insanların başına bir felaket geldiğini (...) **o** zavallılara, sanki bize de gelebilecek belaları kendi üstlerine çektikleri için, alaka ve merhamet göstermek isteriz (2019: 9).*

c. Eklerle Yapılan Gönderim

İyelik Ekli Gönderim

Şahıs adıllarının kullanılmayıp iyelik bildiren eklerle herhangi bir varlığa gönderimde bulunulabilir. Bu kullanımı gösteren örneklerden bazıları taranan metinde aşağıdaki gibi geçmektedir:

(1) Hamdi önünde serili duran bir sürü kâğıt ve içeri girip çıkan bir sürü memurla meşguldü. (...) Elini sıkmaya cesaret edemedi iskemleye iliştim (2019: 12).

(2) Küçük uçlara doğru sivrilen ve kemiklerinin gayet ince olduğu hissini veren parmakları vardı ve bunların ucu, üşümüş gibi, kırmızıydı (2019: 73).

(3) Hakikaten Raif efendiyle aramızda bugünden sonra bir yakınlık hâsıl oldu (2019: 23).

(4) Oldukça akli başında bir insana benzeyen Necla ile, henüz ilk mektebe devam eden Nurten bile, ihtimal eniştelilerinin, teyzelerinin ve dayılarının tesirleriyle, babalarına karşı umumi havaya uymuşlardı (2019: 27).

Ayrılma Durum Ekli Gönderim

Ayrılma durum ekinin çıkma/uzaklaşma/ayrılma bildiriyor olması işlevinden başka varlıkla ilgili çoklu benzerleri arasından seçim yapılırken biri ya da birilerine işaret etmek amacıyla kullanımına rastlanmaktadır. Aşağıda yer alan örneklerden ilkinde daire arkadaşlarından olan olayın baş kahramanlarından birine gönderimde bulunmaktadır. Bunun için aynı zamanda eksilteli yapı da tercih eden anlatıcı “daire arkadaşlarından biri” demek yerine yalnızca ayrılma durum ekini kullanmaktadır.

(1) Nitekim araba beş on adım gittikten sonra durdu, kapısı açıldı; mektep arkadaşlarımdan Hamdi, başını uzatmış, beni çağırıyordu (2019: 9)

(2) “Daire arkadaşlarımdan...” diye takdim etti. “Refikam.” (2019: 22)

1.2.1.1.2. Artgönderim

Metinde artgönderimin aitlik eki ve iyelik ekleriyle yapıldığı görülmektedir. Gönderim yapılan öge ekin yer aldığı sözcükten sonra yer almaktadır.

(1) Pansiyondaki Hollandalı dul Frau Tiedemann da benimle ahbablığı ilerletmişti (2019: 59).

(2) Evet, bu, birkaç dakika evvel şurada duran Hamdi'nin, daha doğrusu onun ruhunun resmîydi (2019: 19).

(3) Bir kenarda, kapısı yarı açık duran, vişneçürüğü boyalı adi elbise dolabının içinde rastgele asılmış elbiseler, tayyörler ve bunların altında düğümlü bohçalar vardı (2019: 21).

1.2.1.2. Değiştirim

Değiştirim (substitution), bir metinde yer alan öğelerden birinin başka bir birimle diğerini kapsamasıdır. Diğer bir deyişle bir ögenin başka ögenin yerine geçmesidir. Tıpkı gönderimde olduğu gibi tekrarların önüne geçmek için bir öge başkasıyla karşılanır. Ancak değiştirimin gönderimden farkı daha çok artgönderim yapılması ve karşılanan ögenin bir varlıktan ziyade bütün bir duruma işaret etmesidir. Halliday ve Hasan’a göre bu bağdaşıklık türünde üç tür değiştirim olduğundan bahsedilmektedir: ad, eylem ve yan tümce/tümce (1976: 91).

Kürk Mantolu Madonna adlı eserde çok sayıda değiştirim yoluyla bağdaşıklık kurulduğu dikkat çekmektedir. Bunun için biri/birbiri, ikimiz/ikisi, hepsi, herkes, öteki, böyle/öyle gibi sözcüklerle beraber ad türünden başka sözcüklerin de kullanıldığı görülmektedir. Bahsi geçen adılar içerisinde böyle adılı, anlatıcı tarafından diğerlerine göre daha çok tercih edilmekle birlikte bir adın başka bir sözcükle karşılanması yoluyla yapılan değiştirim örnekleri de metinde çok sayıda geçmektedir.

a. Biri/Birbiri Sözcüğü ile Değiştirim

(1) Raif efendinin saf yüzü, (...) gözlerimin önünde canlanıyor... Hatta pek alelade, hiçbir hususiyeti olmayan, her gün etrafımızda yüzlercesini görüp de bakmadan geçtiğimiz insanlardan biriydi (2019: 7).

(2) Diğer memurlara karşı daima daha ihtiyatlı olan ve her biri bir türlü iltimasa dayanan bu gençlerden fena bir mukabele görmekten çekinen arkadaşımın, kendisine asla mukabeleye cesaret edemeyeceğini bildiği Raif efendiyi bu kadar hırpalaması, (...) gayet kolay anlaşılabilirdi (2019: 16).

(3) Bir gün bana getirilecek kahve için kızlarının dışarıda birbirleriyle yavaş sesle: “Sen pişir!” (...) demişti (2019: 29).

(4) Biz, hakikatte hep eskisi gibi birbirini arayan, isteyen, **birbirinin** huzurundan her zaman daha memnun ve zengin olarak dönen iki candan arkadaştık (2019: 108).

b. İkimiz/İkisi Sözcüğü ile Değiştirim

(1) Dün akşamdan beri ne Hamdi, ne de ben hakikatte değişmiş değildik (...) İşin asıl garip tarafı, **ikimiz** de bu değişikliği olduğu gibi kabul ediyor ve tabii buluyorduk (2019: 13).

(2) Bir müddet sustuk, **ikimiz** de belli etmeden birbirimizi tetkik etmek istiyor ve bu sırada gözlerimiz karşılaşıverince, “gördüklerimden memnunum” demek isteyen tasvîkâr bir gülümseme ile bakışmakta devam ediyorduk (2019: 75).

(3) “Kayınbiraderleriniz küçük mü?” diye sordum (...) Fakat birkaç dakika sonra: “Hayır, ufak değiller!” dedi. “**İkisi** de işe gidiyorlar.” (2019: 23).

c. Hepsi Sözcüğü ile Değiştirim

(1) Halkevinin camlarından aksederek beyaz mermer binayı kan rengi deliklere boğan güneş, akasya ağaçlarının ve çam fidanlarının üzerinde yükselen ve buğu mudur, toz mudur, ne olduğu belli olmayan duman, herhangi bir inşaattan dönen ve parça parça elbiselerinin içinde sessiz ve biraz kambur yürüyen ameleler, üstünde yer yer otomobil lastiği izleri uzanan asfalt... Bunların **hepsi** mevcudiyetlerinden memnun görünüyorlardı (2019: 8).

(2) Küçük Nurten bile ablasına ve dayılarına uymak için çırpınıyordu. Sonradan bu eve her gidişimde aynı şeyi gördüm (...) Sonradan, bu eve gidip geldikçe, bu çocukların **hepsiyle** ahabap oldum (2019: 24).

d. Herkes Sözcüğü ile Değiştirim

(1) Boşuna yere **herkesten** kaçmış, boş yere bütün insanları kendimden uzaklaştırmışım; ama bundan sonra başka türlü yapabilir miyim? (2019: 43)

(2) Yaşadığım müddetçe türlü türlü yerler gezecek, dilini bildiğim ve bilmediğim insanlarla tanışacak ve her yerde, **herkeste** onu, Maria Puder'i, Kürk Mantolu Madonna'yı arayacaktım (2019: 121).

e. Böyle/Öyle Sözcükleri ile Değiştirim

(1) Bir makine gibi buraya geliyor, işlerini görüyor, anlayamadığım bir itiyatla birtakım kitaplar okuyor ve akşamları alışverişini yapıp evine dönüyordu. İhtimal, birbirine tıpkı tıpkısına benzeyen bu bir sürü günlerin ve hatta senelerin içinde, hastalık zamanları yegâne değişikliği. Arkadaşların anlattığına göre, o oldum olası **böyle** yaşamaktaydı (2019: 17).

(2) Onun şaşıracağını, sırrını ele vereceğimden korkacağını sanmıştım. Hiç de **böyle** olmadı (2019: 20).

(3) Çocuk dört yaşına kadar hastanelerde ve bakımevlerinde kaldı, sonra büyükannesi yanına aldı. Biraz zayıf ve durgun bir kız; fakat pek sevimlidir... Siz **öyle** bulmuyor musunuz?” (2019: 156)

f. Öteki Sözcüğü ile Değiştirim

(1) Bir gün gene, sırf daktiloların Raif efendiye ehemmiyet vermemeleri yüzünden geç kalmış olan bir tercüme için Hamdi, bizim odaya kadar gelmiş, oldukça sert bir sesle:

“Daha ne kadar bekleyeceğiz? (...) diye bağırmıştı.

Öteki, iskemlesinden süratle doğrularak:

“Ben bitirdim efendim! Hanımlar bir türlü yazamadılar (2019: 17).

(2) İçeri kırk yaşlarında, kesik saçları kulaklarına ve yüzüne dökülmüş, şişmanca bir kadın girdi. Raif efendinin kulağına eğilip bir şeyler söyledi. **Öteki** ona cevap vermeden beni işaret ederek:

“Daire arkadaşlarından...” diye takdim etti. “Refikam.” (2019: 22)

g. Bu/Şu Önadı ile Değiştirim

(1) Ta birbirimizi tekrar görmek ihtiyacını şiddetle duyuncaya kadar... Haydi artık Raif. **Bu** an gelince ben seni ararım; belki tekrar dost olur ve bu sefer daha akıllı davranırız (2019: 119).

(2) “Evet” demiştim. “En çok sevdiğinize hakikaten ve diğerlerine birer parça âşıksınız!”

Maria hiç beklemediğim bir cevap vermişti:

“**Şu** halde niçin beni kıskanmadığınızı söylüyordunuz?” (2019: 105)

h. Başka Bir Sözcükle Değiştirim

(1) “Raif efendi sizsiniz, değil mi?” diye sormuştum (...) Bir yabancı ile karşı karşıya oturulduğu zaman âdet olduğu üzere **oda arkadaşımı** gizliden gizliye tetkik etmek, kaçamak

bakışlarla hakkında ilk -ve tabii yanlış- kanaatler edinmek istiyordum (...) Ben artık gözlerimi pervasızca **karşımdakine** dikmişim (2019: 14).

(2) Ben şirkete girdiğimden, yani aylardan beri, Hamdi hakkında birbirine zıt bir sürü hükümler verip duruyordum (2019: 19).

(3) Yalnız karısı, senelerden beri bir saniye bile hafiflemeyen işler ve geçim dertleriyle biraz aptallaşmışa benzeyen Mihriye hanım, kocasıyla elinden geldiği kadar meşgul oluyor, onun kendi evlatları tarafından küçük görülmemesi, horlanmaması için gayret ediyordu (2019: 27).

(4) **Bu baş, bu hasta, bu yaşlı vücudu** neden buralara sürüklemişti? Raif efendinin o karanlık ve soğuk gecenin içinde nasıl yürüdüğünü, yüzünün nasıl bir şekil aldığını tasavvur etmek istiyordum (2019: 33).

(5) Salonda birkaç kere rast geldiğim ve uzun saçlı, siyah elbiseli, kocaman boyunbağlı ressamlarla konuşuşundan kendisinin de ressam olduğunu anladığım genç bir kadın yanıma sokularak:

“Bu resmi pek mi merak ettiniz?” dedi. (...)

Karşımdakinin fazla laubali ve biraz alaycı gülüşü bana fena tesir etmişti (2019: 57).

(6) Hatta kadının da bu samimi hislere pek yabancı kalmadığı, elliye geçtiği halde dinçliğini muhafaza etmiş olan **bu koca bekârı** yumuşak bağlarla bend etmek hususunda muayyen birtakım planları bulunduğu söyleniyordu (2019: 61).

(7) Orada bu Maria Puder’le annesine tesadüf ettik. (...) Maria pek zayıf ve halsizdi, Berlin’de ağır bir hastalık geçirdiğini söylüyordu. (...) **Kız** oldukça kendini toplamıştı (2019: 155).

(8) Maria Puder, benim **Kürk Mantolu Madonnam**, dudaklarının kenarındaki ince kıvrıntı ve siyah gözlerinin derin bakışlarıyla karşımda duruyordu (2019: 157).

1.2.1.3. Eksilti

Ögeleri eksik olan ancak kullanılmayan ögelerin zihinsel olarak tamamlanması ile anlamı bozmaması durumu için kullanılan *eksilti* (ellipsis), metinsellik ölçütleri içinde sıkça kullanılan bağdaştırma yollarından biridir. Anlatıcı eksiltiye tekrara düşmemek, akışı bozmamak için başvurur. En az çaba kuralı gereği tekrardan söylenmeyen tüm unsurların metnin başka bir yerinde mutlaka karşılığı bulunmaktadır. Balyemez’e göre eksiltinin hem anlam hem de yapı boyutu vardır. Eksilti, söylemin anlaşılması, iletinin alıcıya eksiksiz verilmesi bakımından anlamla; tümcedeki herhangi bir unsurun düşürülmesi bakımından da yapıyla ilişkilidir (2011: 112).

Yüzey yapıda eksik olan tüm ögeler, derin yapıda mevcuttur ve eksiltilmiş ögelerin varlığı ancak metne başından beri hâkim olan okur tarafından bilinmektedir. Eksik ögelerin metinde bıraktığı boşluklar, anlatıcının bıraktığı izlerle tamamlanmaktadır. Uzun Subaşı’ya göre gönderimsel ilişkiler gibi metinsel ilişkiler, atılan ögenin alıcı tarafından çıkarımsal olarak tamamlanmasını öngörür (2004: 31). Eksilti anlatım, anlatımda belirsizliğe neden olmadan metin boyunca tümcelerdeki bazı sözcüklerin kullanılmaması olan bu bağdaşıklık türünde, ses düzeyinde eksiltiler, tümce düzeyinde eksiltiler, metin düzeyinde eksiltiler, pragmatik düzeyde eksiltiler, üslupbilim düzeyinde eksiltiler olmak üzere çeşitli düzeylerde ele alınmaktadır (Yılmaz, 2012: 23; Aşkın Balcı, 2018: 114). Bunlarla birlikte özne, yüklem veya tümcenin başka bir ögesinin yüzey yapıda yeniden gösterilmemesi de eksiltme yolu kabul edilebilir.

Kürk Mantolu Madonna adlı metinde yüklem, nesne, yer tamlayıcısı, özne ve diğer tamlayıcılar olmak üzere eksilti yapılar sıkça kullanılmaktadır. Belirli bir ögenin eksik kullanımının yanı sıra özellikle soru-cevap şeklinde geçen karşılıklı konuşmalarda sorulan soruya verilen cevabın soruda yer alan ögelerin birebir karşılıkları olmadığı yerine değiştirim yoluyla başka sözcük ve ögelerin kullanıldığı örneklere de metinde rastlanmaktadır. Bu çalışmada bu durum, tümce eksiltisi kavramı ile karşılanmıştır.

a. Yüklem Eksiltisi

(1) *Yerinden kalkar gibi bir hareket yaptı, hemen doğruldum ve elimi uzatarak:*

“**Bana müsaade!**” dedim (2019: 11).

(2) *Aylardan beri süren işsizlik, buradan çıkınca nereye gideceğimi, nerede iş arayacağımı bilmemek...* (2019: 13).

(3) “*Beni burada mı beklediniz? Ne zamandan beri?*” dedi.

“**Bir saatten beri!**” (2019: 86)

b. Yer Tamlayıcısı Eksiltisi

(1) *Dışarı çıktığım zaman ortalık adamakıllı kararmış, sokak lambaları yanmıştı (...) Ağır ağır yürüdüm* (2019: 12).

(2) *Koltuğundan kalkmadan elini uzattı. Sokuldum ve teşekkür ettim* (2019: 13).

(3) *Hatta bugünkü gezintimizden memnunum. Herhalde memnunum...* (2019: 92)

c. Nesne Eksiltisi

(1) *“Ben size bu işin hepsinden acele olduğunu söylemedim mi?”*

“Evet efendim, ben de onlara söyledim!” (2019: 18).

(2) *Hamdi yarına kadar tercüme edilecek bir yazıyı hademe ile göndermek istiyordu: “Bana ver, hem ziyaret etmiş olurum” dedim* (2019:20).

d. Özne Eksiltisi

(1) *(Ben)⁶ Büyük salonun kapıya yakın bir duvarının önünde birdenbire durdum* (2019: 52).

(2) *“(Siz) Sahiden böyle bir anneniz olmasını ister miydiniz?” dedi* (2019: 58).

(3) *Ve (Maria Puder) derhal küçük bir kahkaha attı* (2019: 58).

(4) *Türkiye’ye geldikten sonra (biz) onunla sık sık mektuplaştık* (2019: 143).

(5) *Belki de bende bu işe fazla bir heves görmediklerinden, (onlar) boşuna yere vakit ziyan etmemek için böyle yaptılar* (2019: 50).

e. Tümce Eksiltisi

Tümce eksiltisinin görüldüğü örnekler çoğunlukla karşılık konuşmalarda yer almaktadır. Tümce eksiltisi aynı zamanda değiştirim örneği de sergilemektedir. Bir soruya verilen cevap, sorudaki tüm öğeleri kapsamamakla beraber farklı bir sözcük veya ögeyi içerecek biçimde uzun ya da kısa biçimde olabilmektedir. Türkçede bunun için *evet*, *hayır* gibi onay sözcükleri sıkça kullanılmaktadır. Bu gibi sözcüklerle bir önceki soru tümcesinde yer alan tüm sözcükler tekrarlanmak ya da karşılanmak zorunda değildir. Gönderici, alıcının diğer öğeleri zihninde tamamlayacağını bilmektedir. Evet-hayır’lı cevapların yanı sıra yine bir sorunun karşılığında başka bir cevabın verilmesi eksilti örneği olduğu gibi aynı zamanda değiştirim örneği de kabul edilebilir. Metin bu gibi tümcelere sayıca fazla örnek teşkil etmektedir.

(1) *“Hep bankada mısın?” diye sordu.*

“Hayır, ayrıldım!” dedim.

Hayret etti:

“Nereye girdin?”

İstemeye istemeye cevap verdim:

“Açıktayım!” (2019: 9).

(2) *“Bir yere mi gittiniz?”*

“Hayır... Şöyle azıcık dolaşmak istedim... Ne bileyim... İçim sıkıldı galiba...” (2019: 31).

(3) *“Orada, gözün içinde ne varsa hepsini getir!” dedi. “Ne varsa... Bizim hanım galiba benim bir daha şirkete gidemeyeceğimi sezdi* (2019: 37).

(4) *“Bugün nereleri gezdiniz?” dedi.*

“Hiç... Dolaştım, sonra modern ressamların bir sergisini gezdim!” diye cevap verdim (2019: 53).

(5) *“Türk müsünüz?”*

“Evet!” (2019: 57)

(6) *“Demek bir anneniz var?”*

“Sizin gibi!” (2019: 75)

(7) *“Neden bana bu kadar dikkatli bakıyorsunuz?” dedi (...)*

“İstemiyor musunuz?” dedim (2019: 87).

⁶ Tümcede yer almayan özneler örneklerde parantez içinde gösterilmiştir.

1.2.1.4. Bağlaçlar

Bağlama ögeleri yani *bağlaçlar* (conjunction), eş görevli sözcükleri, sözcük öbeklerini ve tümceleri birbirine bağlamakla görevli birimlerdir. Sözün akışını sağlamak, ilgi kurmak, sebep-sonuç bildirmek, amaç göstermek, verilen tüm bilgileri önce veya sonraki bilgilere bağlamak, özetlemek gibi amaçlarla kullanılan bağlaçlar Balyemez'e göre, alıcıyı yargılara odaklayacak ve metnin oluşumuna, anlamlandırılmasına katkıda bulunacaktır (2011: 170).

Bozok, bağlaçları yüzey yapı olarak değerlendirilen bağdaşıklık ögeleri arasında sıralamakla birlikte metinlerin anlamına sundukları kapsamında derin yapı olarak değerlendirilen tutarlılık ile anlamsal bütünlük noktasında örtüştüğünü dile getirmektedir (2019: 24). Bir metinde kullanılan paragraflarda geçen her tümcenin bir önceki ve bir sonraki tümce ile arasında söz dizimsel ilişki kurması gerektiği gibi her şeyden önce anlamsal ilgi de kurmak zorundadır. Tam tersi düşünüldüğünde paragraf birbirinden kopuk hatta alakasız sözcükler ve tümceler yığını haline gelecektir. Bu ilgi, yalnızca bir paragrafı oluşturan sözcükler ve tümceler arasında değil, aynı zamanda paragraflar arasında da geçerli olmalıdır. Hem paragraf içindeki hem de paragraflar arasındaki anlamsal bağdaştırma ilgisini kuracak olan ögeler de bağlaçlardır.

Halliday ve Hasan çalışmalarında basit veya birleştirme belirteçleri, diğer birleşik belirteçler ve diğer gönderim ögeleriyle kurulmuş ilgeç ifadeleri olarak yapısına göre incelediği (1976: 231) belirteçleri, bağdaşıklık kapsamında dört kategoride ele almaktadır. Dört tür bağlayıcı ögeden yani bağlaçtan bahsetmektedir.

- a. Ekleyici (additive)
- b. Çelistirici (adversative)
- c. Nedenleyici (causal)
- d. Zaman bildiren (temporal) (242-243).

a. Ekleyici Bağlaçlar

(1) “Nasıl? İnşallah artık bitti ya?” diye iğneli geçmiş olsunlarla karşılardı. **Bununla beraber**, artık ben de Raif efendiden sıkılmaya başlamıştım. Şirkette pek fazla oturduğum yoktu (2019: 17).

(2) Ben de sizin gibi tabiatı çok severim, **hatta** diyebilirim ki insanlardan ne kadar uzak kaldıysam tabiata o kadar sokuldum (2019: 97).

(3) Yaşamak, tabiatın en küçük kimildanışlarını sezerek, hayatın sarsılmaz bir mantık ile akıp gidişini seyrederek yaşamak; herkesten daha çok, daha kuvvetli yaşadığını, bir ana bir ömür kadar çok hayat doldurduğunu bilerek yaşamak... **Ve** bilhassa bütün bunları anlatacak bir insanın mevcut olduğunu düşünerek, onu bekleyerek yaşamak... (2019: 85)

(4) Onu kolundan tutup, bir kanepeye oturturken **veya** sırtına ince bir hırka bırakırken, hayatımı bir başka insana vakfetmiş olmanın nihayetsiz saadetini duyuyordum (2019: 135).

(5) Bir kadın, trenin penceresinden dışarı bakabilir (...) bu minimini hadise dünyanın en güzel gözlerinden birini kör edebilirdi. **Yahut** bir kiremit, hafif bir rüzgârla yerinden oynayarak, devrin gıpta ettiği bir kafayı parçalayabilirdi (2019: 137).

b. Çeliştirici Bağlaçlar

(1) Ne zaman kendimle baş başa kalsam, Raif efendinin saf yüzü, biraz dünyadan uzak, **buna rağmen** bir insana tesadüf ettikleri zaman tebessüm etmek isteyen bakışları gözlerimin önünde canlanıyor (2019: 7).

(2) Raif efendinin saf yüzü, biraz dünyadan uzak (...). **Halbuki** o hiç de fevkalade bir adam değildi (2019: 7).

(3) Sadece, kalkıp, kimseye haber vermeden gitmeyi ve bu sıkıntılı vaziyetten kurtulmayı düşündüm. **Fakat** bu sırada beyaz önlüklü, başörtülü, yaşlı bir köylü kadın, yamalı siyah çoraplarıyla, hiç ses çıkarmadan kahve getirdi (2019: 10).

(4) “Bırak böyle şeyleri canım!” diyerek pratik hayatın muvaffakiyetlerinden, edebiyat gibi boş şeylerin mektep sıralarından sonra **ancak** zararlı olabileceğinden bahsetti (2019: 11).

(5) Birçok vesilelerle, onun hisleri kütleleşmiş bir adam olmadığını fark etmiştim. **Hatta bunun aksine** olarak çok alingan, gayet ince görünüşlü ve dikkatliydi (2019: 29).

(6) *Kırık bir tuğla parçası kadar şekilsiz kristal vazolar (...) nihayet, mücrimler albümünden alınmışa benzeyen korkunç portreler... Ama ne olsa insan eğleniyordu (2019: 51).*

c. Nedenleyici Bağlaçlar

(1) *Yalnız o, asıl aradığını bulamamakla beraber, bendeki diğer birçok tarafların kendisi için feda edilemeyecek kadar kıymetli olduğunu görüyor, **bunun için**, kendisinden uzaklaşmama sebep olacağını zannettiği şeyleri yapmaktan çekiniyordu (2019: 107).*

(2) *Ömrümüzden bir sene geçtiğini göstermesi bile o kadar mühim değil; **çünkü** ömrümüzü senelere ayırmak da insanların uydurması... (2019: 108)*

(3) *Bunları düşünmekten kurtulmak için bir hareket yaptım. **Mademki** o karşımdaydı ve benimle konuşuyordu, artık başka şeylerle meşgul olmak lüzumsuz ve manasızdı (2019: 71).*

(4) *Her şey, her şeyi olduğu gibi kabul etmekteydi. **Şu halde** bana da yapacak başka bir şey kalmıyordu (2019: 9).*

d. Zaman Bildiren Bağlaçlar

(1) *“Bacanak İktisat Vekâleti’ndedir, birer işe yerleştirdi. Okumadılar, ellerinde bir orta mektep şahadetnamesi bile yok!” **Sonra**, birdenbire sözünü keserek sordu: “Tercüme için bir şey mi getirdiniz?” (2019: 23)*

(2) *Küçük Nurten bile ablasına ve dayılarına uymak için çırpınıyordu. **Sonradan** bu eve her gidişimde aynı şeyi gördüm (2019: 24).*

(3) *Peki makamında başımı salladım. Ona birçok şeyler söylemeyi gündülden tasarlamıştım. Fakat bunların hiçbiri aklıma gelmiyor, kafamdan yepyeni şeyler geçiyordu. **Nihayet** karar verdim ve rastgele konuşmaya başladım (2019: 101).*

(4) *Çaresizlikten gözlerimin yaşardığım fark ettim. **O zaman** onun çehresinde rahat bir gevşeme oldu (2019: 103).*

(5) *Konuşurken ağzından yabancı bir kelime çıktığı, herhangi bir zaman dil bildiğinden bahsettiği duyulmamış; elinde veya cebinde ecnebi gazete ve mecmuaları görülmemişti. **Hulasa**, bütün varlıklarıyla: “Biz Frenkçe biliriz!” diye haykıran insanlara benzer bir tarafı yoktu (2019: 15).*

1.2.1.5. Sözcüksel Bağdaşıklık

Aynı, benzer ve zıt anlamlı sözcüklerin kullanımı veya alt-üst anlamlılık ilişkisi bulunan sözcüklerin kullanımı ile metinde sağlanan bağdaştırma yolu, *sözcüksel bağdaşıklık* (lexical cohesion) olarak bilinmektedir. Adıl ve eklerle sağlanan gönderim ve *öyle, böyle* gibi belirli kapsayıcı birimlerle yerini tutmayı gösteren değiştirim türlerinden farklı olarak sözcüksel bağdaşıklıkta genel bir sözcük yine bir sözcükle aynı ya da benzer anlam alanlarını çağrıştırmak üzere kullanılmaktadır. Uzun’a göre sözcüksel bağdaşıklık metinde bütünlüğü ve sürekliliği sağlayan temel bağdaşıklık unsurlarından biri olarak değerlendirilir. Okur, metinde sözcüksel bağdaşıklığın tespiti ile belirlenen anahtar sözcükler sayesinde metnin içeriği, konu ve alt konularına dair ipuçlarına ulaşabilir (2018: 725).

Sözcüksel bağdaşıklık tekrarı diğer bir deyişle yinelemeleri içermektedir. Aşkın Balcı’ya göre yineleme ile metindeki tümce ve tümce grupları arasındaki ilişkiler incelenmektedir (2018: 77). Özkan’ın söz varlığı düzenlemesi olarak gördüğü bu bağdaştırma türü, aynı kökten yapılmış sözcük yinelemelerini de içermektedir (2004: 179).

Halliday ve Hasan, bağdaşıklığı sağlayan tekrar unsurlarını aşağıdaki gibi sınıflandırmaktadır (1976: 279):

- Aynı sözcükle tekrar (the same world)
- Eş veya Yakın Anlamlı sözcük tekrarı (a synonym or near-synonym)
- Üst anlamlı sözcükle tekrar (a superordinate)
- Genel anlamlı bir sözcükle tekrar (a general word).

Halliday ve Hasan, söz konusu tasniflerine zıt anlamlı ve eşdizimli sözcükler de eklenebilir.

a. Aynı Sözcüğün Tekrarı

Karşılıklı konuşmaların sıkça görüldüğü metinde özellikle bu konuşmalar esnasında sözcük tekrarlarına gidildiği fark edilmektedir. Bu şekilde anlatıcı konuşturduğu kahramanın telaşlarını, isteklerini, bir durum karşısında ne kadar emin olduğunu göstermek için sözcük tekrarlarına başvurmaktadır.

(1) Raif efendi **düşündü, düşündü**; sonra, sanki nihayet bir çare bulmuş gibi başını sallayarak:

“**Gider, gider!**” dedi ve önüne baktı (2019: 23)

(2) Bu takdirde birkaç **sene**, hatta on on iki **sene** geriye gitmek lazım... (2019: 44)

(3) Şiddetle reddetti:

“**Hayır! Hayır!**.. Hep aynı fikirdeyim...” (2019: 88)

(4) “**Ne yapayım? Ne yapayım?** Başka türlü olamıyorum işte!” dedi (2019: 93).

(5) “**Nasıl? Bu geceden memnun musun? Eğlendin mi? Ah, ben çok eğlendim, o kadar, o kadar** eğlendim ki...” (2019: 112)

(6) “Evet... **Ben böyleyim işte...**” diyordu. “Raif... Sevgili Raif..

Ben böyleyim işte... Dememiş miydim?.. Bir günüm bir gününe uymaz diye... (2019: 113)

(7) “**Tabii... Tabii!**” dedi. “**Tabii sizi seviyorum. Hem çok seviyorum...** Başka türlü olmasına imkân var mı?.. Herhalde **seviyorum... Muhakkak seviyorum. Fakat neden şaşırıyorsunuz?** (2019: 115)

(8) Sokakta rastgele **yürümeye** başladım. Ortalık tenha, dükkânların çoğu kapalıydı. Cenup istikametinde gidiyordum. Yanımdan, buğulu camlarıyla tramvaylar, omnibüsler geçiyordu. **Yürüdüm...** Kararmış yüzlü evler, parke kaldırımlar başladı... Gene **yürüdüm...** Demiryolu köprülerinin altından, buz tutmuş kanalların üstünden **yürüdüm...** Hep **yürüdüm. Saatlerce yürüdüm** (2019: 119).

b. Eş/Yakın Anlamlı Sözcüklerin Tekrarı

Eş anlamlı ya da yakın anlamlı sözcükler metinde akıcılığı sağlamak amacıyla anlatıcılar tarafından sıkça kullanılmaktadır. Ancak incelenen bu metinde eş anlamlı sözcüklerden ziyade yakın anlamlı sözcüklerin daha çok kullanıldığı dikkat çekmektedir. Aşağıda da yakın anlamlı sözcüklerle yapılan bağdaştırma örneklerinden bazıları yer almaktadır:

(1) Hep aynı **kapalı, sessiz** insan olarak kaldı (2019: 24).

(2) (...) Bu Madonna'nın yüzü, başını tutuşu, bakışlarında ve dudaklarında apaçık görünen **melal** ve **kırgınlık** ifadesi aynen dün gördüğüm tabloya benziyordu (2019: 54).

(3) **Bir akşam evvel sarhoş** halimde, alaycı bir tebessümle bana gözlerini diken bir kadını yürüyüşünden tanımama imkân var mıydı? Bakalım **dün akşam onu sahiden** görmüş müydüm? (2019: 67)

(4) Her hususta **doğru** ve **salim** hükümler veren bu kadının, hayattaki acı tecrübelerine, muhitin bozucu tesirlerine tabi olarak böyle düşündüğü muhakkaktı (2019: 92).

c. Zıt Anlamlı Sözcük Kullanımı

Zıt anlamlı sözcüklerin kullanımı, özellikle eserde geçen kahramanların ruh hallerinin veya dış görünüşlerinin tasvirinde görülmektedir. Bunun yanı sıra bir durumun izahında da karşıt anlama sahip sözcükler, bağdaşıklıkla sağlamak amacıyla metinde yer almaktadır.

(1) **Bütün basit insanlarda olduğu gibi, kederden sevince, heyecandan sükûnete** geçiyor ve bütün kadınlar gibi her şeyi çabucak unutuyordu (2019: 37).

(2) Kaşları ne pek **kalın**, ne pek **ince**, fakat biraz kısaydı; koyu kumral saçları, köşeli ve oldukça geniş alnını çevreleyerek aşağı doğru uzanıyorlar ve yabankedisinin tüylerine karışıyorlardı (2019: 52).

(3) Daha ziyade klasiklerin yolunda yürümek istediği anlaşılın ressam kadının, hayret verecek kadar büyük bir ifade kabiliyetine malik olduğu, kendi portrelerini yapan sanatkârların çoğunda görülen “**güzelleştirme**” veya “**inadına çirkinleştirme**” temayüllerinin onda bulunmadığı söyleniyor (...) (2019: 54).

(4) Hiçbirinde **tek** veya **çift** olarak oturan ve dansa çıkmayan kimse yoktu (2019: 67).

- (5) *Ne kuzuların ağzından vahşi kurt dişlerinin sırttığını gördüm* (2019: 79).
(6) *Darılmak, tekrar barışmak, bunlar beni muhakkak ki memnun edecek...* (2019: 94)

d. Genel-Özel Anlam İlişkisi Bulunan Sözcüklerin Kullanımı

Genel ve özel anlam ilişkisi, bir sözcüğün gösterdiği varlığın dâhil olduğu alt ya da üst kümeyi belirtmektedir. İçerme ve kapsama ilişkisi olarak da yorumlanabilecek olan olgu, taranan metnin akrabalık durumlarını gösteren parçalarında kendini göstermektedir. Buna göre aşağıdaki iki örnek tümce “karı” ve “kızlar” sözcüklerinin “akrabalar” sözcüğünün işaret ettiği kümenin alt kümesi olduğunu, bir sonraki tümcede yer alan “kadın” sözcüğünün de “mahlûk” sözcüğünün kodladığı genel varlık kümesine dâhil olduğunu göstermektedir.

(1) *Karısı, kızları, akrabaları dururken, benim onlardan fazla alaka ve teessür göstermeye hakkım olmadığını düşündüm* (2019: 38).

(2) *Kadın, benim için, muhayyilemi kamçılayan (...) maddilikten uzak, yaklaşılmaz bir mahlûktu* (2019: 55).

e. Eşdizimli Sözcüklerin Kullanımı

Belirli bir dizge içinde sık kullanıma eğilimi gösteren en az iki sözcüğün birlikteliğine eşdizimlilik denmektedir. Sözcüğün eşdizimli olma durumu bağlama göre şekillenmektedir. Eşdizimlilik terimi ilk defa kullanan Firth’e göre bu kavram, sözcüğün içerisinde yer aldığı tümcede soyutlanan ve sözcüğün anlamsal tanımından ayrılan bir anlamlandırma işidir (1951: 123). Bir sözcük, metinde anlamsal olarak ilişki kurduğu eş, yakın, altanlam-üstanlam ilişkisinin bulunduğu veya çağrışımsal etkileri bulunan sözcük ya da sözcüklerle sıklıkla bir araya gelmektedir. Örneğin *hırsız* sözcüğü *çal-* eylemini; *aşk* sözcüğü, *sevgi*, *sevgili* gibi başka sözcükleri çağrıştırmaktadır. Çağrışım ne kadar kuvvetli olursa sözcüğün eşdizimlisi olan sözcükle bağı da o oranda kuvvetli olmaktadır.

Sabahattin Ali’nin taranan eserinde, eşdizimlenmiş sözcüklerin hem sayıca fazla olduğu hem de eşdizimli sözcüklerin kullanıldığı tümce ve paragrafların da azımsanmayacak oranda olduğu dikkat çekmektedir.

(1) *Sabahları tam vaktinde geliyor, öğle yemeğini odasında yiyor, akşamları, ufak tefek alışverişlerini yaptıktan sonra hemen evine gidiyordu* (2019: 16).

(2) *Raif efendinin yattığı odaya girince büsbütün şaşırđım. Burası evin diğer taraflarına hiç benzemiyen, adeta bir leyli mektep yatakhanesi, veya bir hastane koğuşu gibi yan yana bir sürü beyaz karyolaların dizili durduğu küçük bir odaydı* (2019: 21).

(3) *Sıcak bastı... Önümü açtım... Hava da rüzgârlydı... Biraz da kar sepeliyordu...* (2019: 32).

(4) *Bazı mintakalar ecnebi kuvvetleri tarafından işgal ediliyor, birdenbire türeyen bir sürü çeteler, türlü türlü namlar altında, bazen düşmana karşı cephe kurarak, bazan köyleri soyarak faaliyet gösteriyor; dün bir kahraman olarak ismi ağızdan ağıza dolaşan bir sergerdenin bir hafta sonra tenkil edildiği ve ölüsünün Edremit'te Konakönü meydanında asılı durduğu ilan ediliyordu* (2019: 44).

(5) *Ressamın sergide yalnız tek bir eseri, kendi portresi bulunduğu anlaşılıyordu* (2019: 53).

(6) *Salon birdenbire karardı. Yalnız orkestranın bulunduğu yerde hafif bir ışık vardı. Dans edilen yer boşalmıştı. Biraz sonra ağır bir müzik başladı. Sazların arkasından doğru ince bir keman sesi duyuldu. Ses yavaş yavaş yaklaşıyordu* (2019: 67).

(7) *Gökyüzü açıldı ve garpta, ufka yaklaşmış bulunan ince bir hilal vardı* (2019: 77).

2. SONUÇ

Tümce üstü ya da tümce ötesi birim olan *metin*, söz dizimsel boyutunun yanı sıra anlambilimsel yönüyle pek çok çalışmanın konusu olmuştur. Söz konusu çalışma alanlarından biri olan metindilbilim, *metin* denilen yapının özelliklerini belirlemeyi, bir tümce ya da sözceyi *metin* boyutuna taşıyan ölçütleri sunmayı, bir metni diğerlerinden ayıran nitelikleri araştırmayı hedef almaktadır. Metindilbilimde, bir söz dizimsel parçayı *metin* olarak kabul edebilmek için Beaugrande

ve Dressler (1981) tarafından ortaya atılan yedi metinsellik ölçütü yer almaktadır: *bağdaşıklık, tutarlılık, niyet, kabul edilebilirlik, durumsallık, metinlerarasılık ve bilgisellik*.

Bu çalışmanın temel konusunu oluşturan metinsellik ölçütlerinden *bağdaşıklık*, metnin yüzey yapısına yansıyanla derin yapısında bulunan bilgilerin özellikle anlamsal bağlantısını gösteren özelliktir. Bir metinde, metindeki yapıları bağdaştırma yolları ile ilgili farklı sınıflandırmalar mevcuttur. Bunlardan biri de Halliday ve Hasan'ın (1976) çalışmasında yerini almıştır. Buna göre bir metinde bağdaşıklık; *gönderim, değiştirim, eksilti, bağlaçlar* ve *sözcüksel bağdaşıklıkla* sağlanmaktadır.

Sabahattin Ali'nin *Kürk Mantolu Madonna* adlı eserinde bağdaşıklığın incelendiği bu çalışmada, bağdaşıklık türlerinden *gönderimin* çoğunlukla adlarla ve özellikle şahıs ve işaret adlarıyla sağlandığı görülmektedir.

Diğer bir bağdaşıklık türü olan *değiştirim*, bir tür yerine geçme işlemidir. Söz konusu bağdaştırma türü metinde *öyle/böyle, biri/birbiri, ikimiz/ikisi, hepsi, herkes, öteki* gibi adlarla beraber başka sözcük ya da sözcük öbekleriyle karşılanmaktadır.

Eksilti, yine yüzey yapıda görünmeyen ancak derin yapıda ve alıcı tarafından varlığı bilinen yapılara işaret eder. Metinde yüklem, nesne, yer tamlayıcısı, özne ve tümce eksiltisi şeklinde varlığını göstermektedir. Tümce eksiltisi aynı zamanda *değiştirim* türüne de örnek vermektedir.

Bağlaçlarla sağlanan bağdaşıklık, metnin akıcılığını sağlamak ve tümce ile paragrafları birbirine bağlamak amacıyla anlatıcı tarafından söz konusu metinde sıkça tercih edilmiştir. *Kürk Mantolu Madonna* adlı eser, Halliday ve Hasan'ın (1976) bağlaç tasnifi olan ekleyici, çeliştirici, nedenleyici ve zaman bildiren bağlaç türlerinin her birine örnek sunmaktadır. Diğer kategorilere oranla çeliştirici bağlaçların daha sık kullanıldığı görülmektedir.

Sözcüksel bağdaşıklık ise metinde aynı sözcüğün tekrarı, eş/yakın anlamlı sözcük tekrarı, üstanlamlı sözcükle tekrar, genel anlamlı sözcükle tekrar, zıt anlamlı sözcükle tekrar ve eşdizimlilik şeklinde görülmektedir. Çalışmada genel anlamlılık ve üstanlamlılık ölçütleri tek bir kategoride birleştirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akçataş, A. (2001). *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Romanı Üzerine Bir Metin Dil Bilim İncelemesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Aksan, M. ve Aksan, Y. (1991). Metin Kavramı ve Tanımları. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 2, 90-104.
- Akşit, E. (2019). Abdullah B. Revâha'nın Hz. Hamza'nın Şehadetine İlişkin Şiirinde Bağdaşıklık Öğeleri. *Balikesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 126-156.
- Aşkın Balcı, H. (2006). Metindilbilim Açısından Bir Çözümleme. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(21), 191-204.
- Aşkın Balcı, H. (2018). *Metindilbilimin ABC'si*, İstanbul: Say Yayınları.
- Aydoğan, B. (2014). Sabahattin Ali'nin Yaşamı ve Yapıtlarına Genel Bir Bakış, Nurettin Demir ve Faruk Yıldırım (Ed.), *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı* (s. 61-94), Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi.
- Balyemez, S.(2011). *Dede Korkut Hikâyelerinin Metin Dil Bilimsel Yapısı*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Beaugrande, R. A. de ve Dressler, W.g (1981). *Introduction to Text Linguistics*, New York: Longman Group Company.
- Bozok, L. (2019). *Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Yönünden İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Coşkun, Eyyup (2005). *İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dilidüzgün, Ş. (2008). *Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı Bir Yaklaşım*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Enginün, İ. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Firth, J. R. (1957). *Modes of Meaning. Papers in Linguistics 1934-1951*, Newyork: London-Oxford University Press.
- Halliday, M. A. K. ve Ruqaiya, H. (1976). *Cohesion in English*, London: Longman Group UK Limited.
- Girmen, P. (2011). Metin Üretimi, Ş. Dilek Belet (Ed.), *Türkçe Sözlü Anlatım* (s. 43-61), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Kala, H. (2018). *Ömer Seyfettin Hikâyelerinde Metindilbilimsel Bağdaşıklık*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı.
- Onursal, İ. (2003). Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık, Ayşe Kıran, Ece Korkut ve Suna Ağıldere (Yay. Haz.), *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Oralış, M. ve Şeyda, O. (1992). Metinbilimsel yaklaşımla Yazınsal Bir metni Çözümleme Denemesi, *Dilbilim Araştırmaları*, 37-51.
- Özkan, B. (2004). Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner'in "Onikiye Bir Var" Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 167-182.
- Parlak, H. (2009). *Kutadgu Bilig'in Metindilbilimsel Yapısı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sabahattin Ali (2019). *Kürk Mantolu Madonna*, Ankara: Venedik Yayınları.
- Seçkin, P.; Arslan, N. ve Ergenç, S. (2014). Bağdaşıklık ve Tutarlılık Bakımından Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Becerileri, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3(1), 340-353.
- Torusdağ, G. ve Aydın, İ. (2019). *Metindilbilim ve Örnek Metin Çözümlemeleri*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Uzun, M. (2018). Edebî Metinlerde Kişisel Çağrışıma Dayalı Bağdaşıklık Unsurları. *IX. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı* içinde (s. 721-734), Malatya.
- Uzun Subaşı, L. (1995). *Orhun Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*, Ankara: Türk Dilleri Araştırma Dizisi 7.
- Uzun Subaşı, L. (2004). Metin Üretimi. *Türkçe Yazılı ve Sözlü Anlatım* içinde (s. 21-38), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Yılmaz, Ö. (2012). *11. Sınıf Öğrencilerine Ait Öyküleyici Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Textlinguistics, which takes its material as text and keeps the text above the sentence, is a linguistic discipline that aims to determine what the text should be and what distinguishes it from the sentence, writes and analyses the society based on the text. The main purpose of textlinguistics is the necessity of interpreting larger units to determine an emotion, thought or judgment. The greatest service of textlinguistics is to provide the criteria necessary to call a syntactic component text. For this reason, Beaugrande and Dressler (1981) tried to reveal the criteria for textuality in their studies. Accordingly, the researchers talk about seven criteria for textuality: cohesion, coherence, intentionality, acceptability, situationality, intertextuality, informativity. It is called cohesion when the surface structures are shared or quoted among separate texts. The cohesion of a single text is only apparent given the general discourse. Intentionality and immediate feedback of the text are shown as acceptability. Situationality has a specific role in the text, and intertextuality indicates the relationship of a text with other texts. Informativity is when the speaker meets the information in direct proportion with the demand from the text. Cohesion and coherence from the mentioned criteria are text-centered; situationality, informativity, acceptability, intentionality and intertextuality can be evaluated in two different categories in terms of being user-centered.

In this study, Sabahattin Ali's *Kürk Mantolu Madonna*, which has gained an important place in Turkish literature in recent period, has been studied in a text linguistic context. Only the cohesion criterion, which is mentioned above, was tried to be examined in detail.

It is called cohesion to the textuality criterion, which shows the connection between the information shown in the surface structure of the text and the information in the deep structure in a grammatical or semantic way. A text carries traces from its narrator in the surface structure, including information, experience, and cultural elements, and reflects inter-information overlaps within itself. In order for the message to be conveyed by the narrator to be appropriate and acceptable for the intention, it must also meet some criteria. Otherwise, the reader will not be able to perceive the message to be given, and there will remain gaps in her/his mind. There are different ways to achieve cohesion in a text. Halliday and Hasan (1976) gathered these ways in their study under the following headings: reference, substitution, ellipsis, conjunction and lexical cohesion.

Methodology

In this study, qualitative research method and document analysis were used. First of all, what is wanted to be explained with concepts such as text and textlinguistics is explained. For this, a large literature review was made. Then the concept of cohesion, which is one of the criteria for textuality, is explained. Examples of selected text to support theoretical knowledge are given by explaining ways of making them compatible. In the study of Sabahattin Ali's *Madonna in a Fur Coat*, the text was scanned in terms of reference, substitution, ellipsis, conjunction and lexical cohesion and a representative number of samples were included in the study. At the end of each example, the publication year of the work and the page number where the sample sentence is quoted are given in parentheses.

Findings

In this study, it has been tried to determine what elements are used to ensure author's compatibility. Accordingly, it was first determined what the reference and the elements in the reference were. The narrator considers it appropriate to substitute other elements for replacing what he said earlier, since repeating the same word, phrase, or phrase makes it difficult for the reader to understand, distorts fluency in reading, and disrupts what the text wants to convey. In the reference, where the pronoun, adjective or noun is a substitute of the word to meet the same concept, the reference is categorized as a preliminary or post-submission according to the location of the item in the text. It is seen that especially in the researched text, personal pronouns and demonstrative pronouns are frequently used. The use of third singular and first plural pronouns is common compared to other pronouns. The use of *bu* and *o* demonstrative pronouns is also more common than other demonstrative pronouns. However, the text provided with the adjective *bu* and *o* is also

encountered. In addition to word types, possessive suffixes, belonging suffix and case suffix (-dAn) are preferred by the narrator in order to refer, both for pre and post reference. Another type of cohesion, substitution, is one of the items in the text to cover or replace the other with another unit. The difference of the substitution from the reference is that the item being met can replace a situation rather than an asset. With the pronoun and adjective *biri/birbiri*, *ikimiz*, *hepsi*, *herkes*, *böyle/öyle*, *öteki*, *bu/şu* in the researched text, it is replaced with another word or phrase.

A ellipsis is an operation performed by the receiver with items whose cavities are known and filled in, although they are not included in the sentence. However, the cavities are mentally filled by the recipient. In the ellipsis made to save the text from repetition and boring, sentence ellipsis is frequently encountered in question-answer conversations as well as subject, predicate, and complementary ellipses. In the case of sentence ellipsis, the sentence replaces another sentence.

Conjunctions are also among the common cohesion elements in the text. Some of the conjunctions classified within the scope of cohesion by Halliday and Hasan (1976) are included in the text like this: *Additive*, *adversative*, *causal* and *temporal conjunctions*.

The last of the ways of cohesion, lexical cohesion, appears in different ways in the text. These include the repetition of the same word, repeat synonym word, opposite word, general-specific word repetition and use of collocations.

Conclusion and Discussion

In this study, reference, substitution, ellipsis, conjunction and lexical cohesion which are elements of cohesion, were studied in Sabahattin Ali's *Madonna in a Fur Coat*. Accordingly, it is seen that pronouns are frequently used especially for reference and substitution. The decrease is mostly seen in mutual conversations and in the question and answer sections. Sentence, subject and predicate ellipses are used more than other types. It is noteworthy that contradictory conjunctions are used more often than other types. Lexical cohesion is used as collocation rather than word repetitions. This seems to be the preferred way for the narrator to make his narrative effective and to ensure coherence.

SOSYAL BİLGİLER ZÜMRE ÖĞRETMENLER KURULLARININ ÖĞRETİM PROGRAMI'NDA YER ALAN TEMEL BECERİLERİ ELE ALMA DURUMLARININ İNCELENMESİ*

Araştırma Makalesi / Research Article

Ulusoy, A. ve Güven, C. (2020). Sosyal Bilgiler Zümre Öğretmenler Kurullarının Öğretim Programı'nda Yer Alan Temel Becerileri Ele Alma Durumlarının İncelenmesi. *Neveşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 239-259.

Geliş Tarihi: 06.08.2019

Kabul Tarihi: 23.04.2020

E-ISSN: 2149-3871

Ahmet ULUSOY
Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
ulusoy4209@gmail.com
ORCID No: 0000-0002-3466-1443

Prof. Dr. Cemal GÜVEN
Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
cemalguven@gmail.com
ORCID No: 0000-0001-5649-1273

ÖZ

Eğitim ve öğretim işinin yapılandırılmasında paydaşlar arasındaki iş birliği oldukça önemlidir. Bu iş birliği sayesinde eğitim ve öğretimle ilgili yapılacak bütün faaliyetlerde eğitim kurumu, ilçe, il ve ülke genelinde bir bütünlük oluşturmak, ortak kararlar alabilmek ve bu kararların sonuçlarını değerlendirmek daha kolay hale gelebilmektedir.

Bu çalışmada, sosyal bilgiler dersi için düzenlenen okul alan zümre toplantıları, ilçe alan zümre toplantıları ve il alan zümre toplantılarında alınan kararların Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan temel becerileri ele alma durumları incelenmiştir. Nitel araştırma desenlerinden durum (vaka) çalışması yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi ile belirlenen 2018-2019 eğitim-öğretim yılı Konya il merkezinde yer alan resmi ortaokul ve imam hatip ortaokulları ile il ve merkez ilçelerinden alınan ikişer tutanaktan oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak doküman incelemesi yapılmış, verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır.

Çalışma sonucunda sosyal bilgiler dersi zümre toplantılarında, temel becerilerden iş birliği, dijital okuryazarlık, harita okuryazarlığı, problem çözme, sosyal katılım, tablo, grafik ve diyagram çözme ve yorumlama becerilerine yeterli ölçüde yer verildiği, finansal okuryazarlık, hukuk okuryazarlığı, kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme, konum analizi, politik okuryazarlık gibi becerilere ise yer verilmediği tespit edilmiştir. Ayrıca tutanaklarda birbirinin mükerreri ifadelerin çokça yer aldığı belirlenmiştir. Zümre toplantılarında yer verilmeyen temel beceriler üzerinde durulması ve tutanakların özgün fikirlerle hazırlanması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Zümre, Temel Beceriler.

* 28-29 Haziran 2019'da Konya'da düzenlenen "I. Uluslararası UMYA İnovatif Araştırmalar Kongresi"nde aynı yazarlar tarafından sunulan "Sosyal Bilgiler Zümre Öğretmenler Kurullarının Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Yer Alan Temel Becerileri Kazandırmadaki Etkililiğinin Değerlendirilmesi" adlı bildirinin yeniden ele alınarak geliştirilmiş halidir.

ANALYSIS ON THE HANDLING BASIC SKILLS OF EDUCATION CURRICULUM OF SOCIAL STUDIES WITHIN THE TEACHERS' BOARD AND COMMITTEE MEETINGS

ABSTRACT

Collaboration among the stakeholders are very important in the constitution of education and training. By means of this collaboration, it can be easier to form a whole, make joint decisions and evaluate the results of these decisions in all activities related to education and training in all institutions, districts, provinces and country.

In this study, it has been reviewed the handling basic skills of education curriculum of Social Studies within the decisions taken in the school, district and provincial teachers' board and committee meetings. It is used the case study, model of the qualitative research. The study group of the research consists of per two minutes taken from the public secondary schools and imam hatip (vocational religious) secondary schools of province and central districts, determined by the maximum variations sampling of the purposeful sampling during the 2018-2019 academic year in the city center of Konya. Document analysis has been performed as a data collection tool and descriptive analysis method has been used to analyze the data.

At the end of the study, it has been pointed out that collaboration, digital literacy, map literacy, problem-solving, social participation, table, graphics and diagram solving and interpretation skills are sufficiently included but financial literacy, legal literacy, self-awareness of stereotype and prejudice, position analysis, political literacy are not included as basic skills in the board and committee meetings of social studies. In addition, it has been determined that repetitive statements are frequently included in the minutes. It is proposed to focus on basic skills not included in the board and committee meetings and to prepare the minutes with authentic ideas.

Key Words: Social Studies, Group, Basic Skills.

1. GİRİŞ

Okul kavramının ifade ettiği anlama ilişkin günümüze kadar birçok tanım yapılmıştır. Okul, çeşitli bilginin, becerinin ve istendik davranışların sistemin belirlediği program içinde, belirli bir amaç doğrultusunda verildiği yerdir. Bu anlamda okul, öğrenci, öğretmen ve yöneticilerden oluşan, eğitim ve öğretim süreçlerinin yaşandığı, bina, tesis, araç, gereç ve diğer personelin de içinde bulunduğu bir çevreyi ifade eder (Demirtaş, Üstüner, Özer ve Cömert, 2008: 56). Eğitim sistemlerinin hizmet birimlerinde en temel öge okullardır. Okullar bilginin yapılandırıldığı, öğrenmenin gerçekleştiği ve eğitim-öğretim programının uygulandığı kurumlardır. Bu bakımdan okullardaki eğitim ve öğretim faaliyetlerinin başarıya ulaşmasında paydaşların önemi büyüktür. Okulda, bireysel çabalardan ziyade, katılımcı çabaların gelişmesi, bir anlamda takım ruhu oluşturma, başarıyı elde etme ve eğitimde kaliteyi artırmada en önemli adımı teşkil etmektedir (Küçük, Ayvacı ve Altıntaş, 2004: 2). Nasıl ki öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine katılma derecesi öğretim hizmeti niteliğinin önemli bir göstergesi ise, bu süreçte eğitim kurumlarında alınan kararlara öğretmenin katılımı da önemlidir (Senemoğlu, 1997: 458). Örgütteki gelişimi ve değişimi sağlayan, bu iki unsuru bir neden-sonuç bağı ile birbirine bağlayan en önemli unsur, karara katılma durumudur. Bu açıdan okul yöneticilerinin okulu etkileyen her türlü unsuru bir karar organı gibi görüp bu unsurların karara katılımını sağlaması ve bu anlayışı bir ilke olarak uygulanması önemli bir husustur (Bursalıoğlu, 2000: 118). Nitekim öğretmenlerin kurumlarında karar verme konusunda söz sahibi olmalarının, kurumsal başarının artmasında önemli rol oynadığını gösteren çok sayıda araştırma bulunmaktadır (Özdemir ve Cemaloğlu: 2000). Bu amaçla, nitelikli yönetime ve okullardaki verimliliğe, bu sürecin etkili bir elemanı olan öğretmenlerle ulaşılabilir. Okullardaki eğitim ve öğretim faaliyetlerinin kalitesi, yöneticilerin etkinliğinin yanında, öğretmenlerin etkinliği ile de ilgilidir (Gökkyer, 2011: 128). Öğretmenin yönetimde söz sahibi olması ve yönetimde şeffaflık, okul tabanlı yönetimin ana bileşenleridir. Öğretmenler, okuldaki öğretim programlarını planlamaya, izlemeye ve geliştirmeye katılarak kararları etkileyebilirler (Oswald, 2019: 4).

Eğitim sistemini oluşturan farklı birimler arasında etkin bir irtibat kurarak, yapının tüm bileşenlerini bir ortak çerçeve içinde birleştirmek ve eğitim sistemini belirlenen hedefe yönlendirmek, sistem içinde sağlıklı işleyen bir düzen oluşturmak, eğitim yöneticilerinin temel bir görevidir. Bu nedenle yöneticilere çoğu kez koordinatör denilmektedir (Kaya, 1984: 74). Diğer

yönetim kurumlarında olduğu gibi eğitim ortamında da bir hiyerarşik yapıdan söz edilebilir. Bu hiyerarşik yapılardaki statü, rütbe, otorite, sosyal duruş ve iktidardaki farklılıklar, bazen bireyler arasında gelişen sosyal yakınlık ve sosyal temas derecesini olumsuz etkileyebilecek fiziksel, sosyal ve psikolojik mesafelere dönüşebilmektedir (Lee ve Nie, 2015: 4). Bu bakımdan okul idarecilerinin bu olumsuzlukları en aza indirebilecek bir çabanın içerisinde olması gerekmektedir.

Eğitim sisteminin en temel parçası şüphesiz, eğitim işini yürüten insan kaynağıdır. Bu süreçte bir araya gelen insanların birbirlerini tanıdıkça kendi aralarında yerlerini belirlemeleri kaçınılmaz bir toplumsal olgudur. İnsanların birbirlerinden farklı olmaları bu toplumsal olguyu oluşturur. Aynı toplumsal olgu, örgüt toplumunda da vardır (Başaran, 1991: 220). Örgüt ortamında iletişim denildiğinde, çalışanların bütününe içine alan, kurumsal amaçlar doğrultusunda çalışanların duygu ve düşüncelerini değiştiren faaliyetlerin tümü anlaşılabilir. Bu sayede örgütün çevreyi anlaması kolaylaşacaktır (Açıkalin, 1998: 39). Bu çerçevede eğitimde örgütlenme girişimi, orada çalışacak personelin gereksinimlerine dönük olmalıdır. Bu yapı kurulurken yetki ve sorumluluk gibi ilkelere önem verilmesi, eğitim kurumunu daha verimli kılacaktır (Bursalıoğlu, 2000: 146).

Elbette ki kurumsal performans iş gören performansına bağlıdır. Bireysel ve kurumsal amaçlara ulaşılabilmesi, iş görenlerin kendilerini geliştirebilmeleri, belirlenen hedeflerin gerçekleştirilebilmesi, kurumsal yapı tarafından çalışan performansının sürekli gelişimini gerçekleştirecek etkinliklerin yapılması sayesinde sağlanabilir. Bu anlamda çalışanın motivasyonunu sağlamak için örgüt tarafından yapılması gerekenler; bireysel ve örgütsel amaçların belirgin bir şekilde ortaya konulması, planlamanın ortak bir şekilde yapılması, örgütün izlediği yol ile iş amaçları arasında bağ kurulması, performansla ilgili ortak hedeflerin belirlenmesi, iş görenlerin ihtiyaç duyduğu eğitim ve gelişim ortamlarının sunulması ve bu doğrultuda planlamaların yapılması, kazanılan bilgi ve tecrübelerin işlevsel hale getirilmesi, etkin bir iletişim ağı kurulması, belirlenen performans kriterlerine göre iş gören performansının değerlendirilmesi ve değerlendirme sonuçlarının kullanılması olarak ifade edilebilir (Bozkurt Bostancı ve Kayaalp, 2011: 128).

Günümüz dünyasında yönetim anlayışı her geçen gün değişmekte ve yenilenmektedir. Bu anlayış, tek bir kişinin yönetimde söz sahibi olduğu yönetim anlayışından çok, katılımcı bir yönetim anlayışının benimsendiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, eğitim için de söz konusudur. Eğitim alanında da katılımcı yönetim anlayışı doğrultusunda birçok takımdan bahsedebiliriz. Gökçe'ye göre (2009), eğitim alanında en bilinen takımlar şunlardır: "*öğretmenler kurulu, müfettişler, il, ilçe eğitim yöneticileri ile okul müdürlerini içeren yönetim takımlarıdır. Okul düzeyindeki takımlar ise, yönetici takımlar, liderlik takımları, zümre öğretmenleri ve öğretmen kurulları gibi takımlardır*" (s.6). Bu takımların, kurum içinde problem çözme, ortak bir anlayış oluşturma, başarıyı artırma, iletişimi güçlendirme gibi birçok rolleri vardır.

Eğitim ve okul kurulları iyi bir şekilde işletildiği zaman bu kurullar, okulda alınan kararların etkililiğine ve okulun etkin yönetimine büyük katkı sağlamaktadır (Turan, Dönmez ve Çakmak, 2009: 45). Bu amaçla okullardaki alan öğretmenlerinin, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi sürecinde fikir alışverişi yapabilecekleri, öneri sunabilecekleri, tecrübelerini paylaşabilecekleri, projeler geliştirebilecekleri birtakım toplantılar okullarda belli aralıklarla düzenlenmektedir. Bu toplantılardan biri de zümre öğretmenler kuruludur. Zümre öğretmenler kurulu toplantıları, ülkemizde eğitim kurumlarında çalışan alan öğretmenleri arasındaki iletişimin güçlenmesini, eğitimde başarının sağlanması için fikir alışverişinin gerçekleşmesini, eğitim-öğretim uygulamalarında ortak bir anlayışın oluşabilmesini amaçlayan önemli bir etkinliktir (Gökçer, 2011: 131). Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 35. maddesi zümre öğretmenler kurulunu düzenleyen hükümler içermektedir (2014). Buna göre:

Zümre öğretmenler kurulu; okul öncesi eğitim kurumlarında okul öncesi eğitimi öğretmenlerinden, ilkokullarda aynı sınıfta okutan sınıf öğretmenleri ve varsa alan öğretmenlerinden, ortaokul ve imam-hatip ortaokullarında ise aynı alanın öğretmenlerinden oluşur. Aynı sınıfta okutan bir sınıf öğretmeni veya aynı dersi okutan yalnızca bir alan öğretmeni olması durumunda zümre öğretmenler kurulu toplantısı yapılmaz. Ancak bu öğretmenler kurul kapsamında yapacakları çalışmalara yıllık çalışma programında yer verirler. Zümre öğretmenler kurulu, öğretmenler kurulunda yapılacak çalışma planına uygun olarak eğitim ve öğretim yılı başında, ortasında, sonunda ve ihtiyaç duyuldukça toplanır. Toplantılar, zümre öğretmenleri

arasından seçimle belirlenen öğretmenin başkanlığında yapılır. Zümre öğretmenler kurulunda; öğretim programı, ders planlarının düzenlenmesi, öğretim yöntem ve teknikleri, ölçme değerlendirme araçları, öğrenci başarı düzeyi, okulun fiziki mekânlarının ve ders araç gereçlerinin kullanımı gibi hususlar görüşülerek okulun çevre imkânları analiz edilir ve iş birliği oluşturulur. Ders yılı sonunda yapılan zümre öğretmenler kurulunda; daha önce yapılan zümre öğretmenler kurulu kararlarının izleme-değerlendirme raporu hazırlanır ve okul müdürlüğüne sunulur.

Zümre öğretmenler kurulu ile ilgili bir diğer düzenleme ise Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurulları ve Zümreleri Yönergesi'dir (2018). Bu yönergeye göre:

Eğitim kurumu sınıf/alan zümreleri; eğitim kurumunda aynı sınıfı okutan veya alanı aynı olan öğretmenlerden oluşur. İlçe sınıf/alan zümreleri; aynı sınıfı okutan veya alanı aynı olan eğitim kurumu sınıf/alan zümre başkanlarından oluşur. İl sınıf/alan zümreleri; aynı sınıfı okutan veya alanı aynı olan ilçe zümre başkanlarından oluşur.

Bu bilgilerden hareketle, sosyal bilgiler dersi zümre öğretmenler kurullarının eğitim ve öğretim döneminin başında, ortasında ve sonunda yapıldığı, ayrıca ihtiyaç duyulması halinde farklı zamanlarda da yapılabileceği anlaşılmaktadır. Bu toplantılarda alınan kararların öğretim programlarını uygulama, öğrenci kişilik hizmetlerini karşılama, başarıyı artırma, öğretmenler arasındaki koordinasyonu sağlama, eğitimi ve öğretimi daha etkin hale getirme gibi birçok amacının olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu toplantılarda ele alınacak konuların ayrıntılı bir şekilde ele alınması, paydaşların katılımı sağlanarak etkinliğinin artırılması önemlidir. Bu toplantılarda alınan kararların yukarıda ifade edilen amaçlara hizmet etmesi durumunda öğrenci başarısını artıracığı, eğitim ve öğretimin kalitesini yükselterek öğretmenler arası iletişimi kuvvetlendireceği, eğitimde ortak bir anlayışı tesis edeceği düşünülmektedir. Bu bakımdan, sosyal bilgiler dersi zümre toplantılarının, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'ndaki temel becerileri ne şekilde ele aldığına araştırılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Çalışmamızın esas konusu da bu temeller üzerine kurulmuştur.

Günümüz öğretim programlarında becerilerin önemli ölçüde yer tuttuğu ifade edilebilir. Bunun nedeni, yaşamın daha da karmaşıklaşması, teknolojik gelişmeler, eğitimli insan sayısının artması, eleştirel ve üretici düşünme becerilerinin ön plana çıkarılması, bilgi toplumunda iletişimin gelişmesi ve bilgi kategorilerinin çeşitlenmesi gibi gelişmelere bağlanılabilir (Mutluer, 2013; Taşkıran, Baş ve Bulut, 2016). Sosyal bilgiler dersinde öğrenciler hem okul içinde hem de okul dışında kendileri için yararlı bilgi, beceri ve değer tutumlardan oluşan bilgi alanını öğrendiklerinde öğretim-öğrenme süreci daha anlamlı hale gelmektedir (Doğanay, 2008: 86). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan temel beceriler şu şekildedir (2018):

Araştırma, çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, dijital okuryazarlık, eleştirel düşünme, empati, finansal okuryazarlık, girişimcilik, gözlem, harita okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, iletişim, işbirliği, kalıp yargı ve önyargı fark etme, kanıt kullanma, karar verme, konum analizi, medya okuryazarlığı, mekânı algılama, özdenetim, politik okuryazarlık, problem çözme, sosyal katılım, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, yenilikçi düşünme, zaman ve kronolojiyi algılama.

Bu doğrultuda çalışmamızda, sosyal bilgiler dersi zümre toplantıları sonunda oluşturulan tutanaklar incelenmiştir. Bu inceleme neticesinde, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan 27 tane temel becerinin zümre toplantı tutanaklarında ele alınma durumları tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada sosyal bilgiler dersi il, ilçe ve okul alan zümrelerinin, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan temel becerileri ele alma durumlarını incelemektir. Öğretim programında 27 tane temel beceri yer almaktadır.

Bu araştırmanın ana problemi:

Sosyal bilgiler dersi okul, ilçe ve il alan zümrelerinin, Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan temel becerileri ele alma durumu incelendiğinde neler dikkati çekmektedir?

Alt Problemleri:

1- Sosyal bilgiler dersi okul, ilçe ve il alan zümre toplantı tutanaklarında hangi temel becerilere yer verilmiştir?

2- Ele alınan bu beceri öğelerinin benzerlik ve farklılıkları nelerdir?

1.2. Araştırmanın Önemi

Farklı alanların zümre öğretmenler kurulu ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunda, öğretmen görüşlerinin ele alındığı ve bu toplantılara yönelik öğretmen algılarının analiz edildiği görülmektedir (Çelebi , Vuranok ve Hasekioğlu Turgut, 2016; Göksoy ve Yenipınar, 2015; Özdaş, Ekinci ve Öter, 2018). Sosyal bilgiler dersi zümre öğretmenler kurulu ile ilgili yapılan çalışmalarda da aynı durum söz konusudur (Akpınar ve Aydemir, 2012; Çalışkan, Yıldırım ve Kılınç, 2018; Çelikkaya, Yıldırım ve Kürümlüoğlu, 2019; Yıldız ve Kılıç, 2018).

Bu çalışmada konu ile ilgili yapılan diğer araştırmalardan farklı olarak Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan temel becerilerin zümre toplantılarda ne şekilde işlendiği üzerinde durulmuştur.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum (vaka) çalışması yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışması Yıldırım ve Şimşek'e göre (2016) "*güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çerçevesi içinde çalışan, olgu ve içerik arasındaki sınırların kesin hatlarıyla belirgin olmadığı ve birden fazla kanıt ve veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan görgül bir araştırma yöntemidir*" (s. 289).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 2018-2019 yılında Konya il merkezinde bulunan resmi ortaokul ve imam hatip ortaokullarından amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Merkez ilçelerin her birinden ikişer tane olmak üzere toplam 6 ortaokul veya imam hatip ortaokulundan alınan, sosyal bilgiler dersi alan zümre toplantı tutanakları ile üç merkez ilçe alan zümre tutanakları ve il alan zümre tutanaklarından oluşmaktadır. Çalışma grubu şu şekilde tablolandırılmıştır:

Tablo 1: Verilerin Elde Edildiği Çalışma Grubu Tablosu

Kurumlar	Konya İli 2018 – 2019 Eğitim ve Öğretim Yılında Eğitim Kurumlarından Alınan 1. ve 2. Dönem Sosyal Bilgiler Dersi Zümre Öğretmenleri Toplantı Tutanakları
İl	2 Tutanak
İlçe 1	2 Tutanak
İlçe 2	2 Tutanak
İlçe 3	2 Tutanak
Okul 1	2 Tutanak
Okul 2	2 Tutanak
Okul 3	2 Tutanak
Okul 4	2 Tutanak
Okul 5	2 Tutanak
Okul 6	2 Tutanak

2.3. Verilerin Toplanması/ Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri belirlenen okullardan, İlçe Millî Eğitim Müdürlüklerinden ve İl Millî Eğitim Müdürlüğünden alınan sosyal bilgiler dersi zümre öğretmenleri toplantı tutanaklarından oluşmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak doküman (belge) incelemesi kullanılmıştır. Dokümanlar nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılan önemli bilgi kaynaklarıdır. Doküman incelemesi gerek kendi başına gerekse görüşme ve gözlemle elde edilen bilgilere destek amacıyla kullanılan bir bilgi toplama yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 190; Yıldırım, 1999:10). Bu araştırmanın dokümanlarını oluşturan 2018-2019 eğitim ve öğretim yılına ait; okul, ilçe ve il alan zümre öğretmenleri toplantı tutanakları, ilgili birimlerin görevlendirdiği zümre başkanlarından elde edilmiştir. Konu üzerinde çalışma ile ilgili gerekli resmi izin, İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden alınmıştır. Daha önceki eğitim-öğretim yıllarına ait sosyal bilgiler dersi zümre tutanakları İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden talep edilmiş ancak İl Millî Eğitim Müdürlüğü, bu tutanakların hepsinin arşivde tutulmadığı bilgisini bizimle paylaşmıştır. Dolayısıyla yapılan bu çalışma 2018-2019 eğitim ve öğretim yılını kapsamaktadır.

2.4. Veri Analizi

Verilerin analizinde nitel veri analiz yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz; elde edilen verilerin daha önceden belirlenen temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 239). Veriler bu çalışmanın araştırmacıları tarafından ayrı ayrı analiz edilerek benzer çıkarımların elde edildiği görülmüş ve birlikte değerlendirilmiştir. Ayrıca iki alan uzmanının görüşüne de başvurulmuştur.

3. BULGULAR

Sosyal bilgiler dersi zümreleri daha önceden belirlenen gündem maddelerini görüşmek üzere belirli aralıklarla toplanır. Bu toplantıda gündem maddelerinin görüşülmesi ve nihayetinde alınan kararlar bir tutanak halinde düzenlenir. Görüşülen gündem maddeleri içerisinde öğretim programı, ders planlarının düzenlenmesi, öğretim yöntem ve teknikleri, ölçme değerlendirme araçları, öğrenci başarı düzeyi, okulun fiziki mekânlarının ve ders araç gereçlerinin kullanımı gibi hususlar yer alır. Bu konular kurul üyelerince görüşülüp kararlaştırılır. Bu toplantılarda temel beceriler ayrı bir başlık altında değil toplantının genelinde ele alınır. Bu bakımdan sosyal bilgiler dersi zümre toplantılarında, temel becerilere ilişkin görüşlerin, ifadelerin ve kararların ne ölçüde yer aldığı çalışmamızın ana problemini oluşturmuştur. Bu bölümde ise araştırmanın alt problemleri ile ilgili başlıklar yer almaktadır. Bu başlıklar altında elde edilen bulgular, tablolar halinde gösterilmiş ve bu tablolara ait verilerin analizi yapılmıştır.

3.1. Sosyal Bilgiler Dersi İl, İlçe ve Okul Alan Zümre Toplantılarında Ele Alınan Konularda Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'ndaki Temel Becerilerin Yer Aldığı Öğeler, Beceri Öğelerinin Yoğunlaştığı Temalar:

Tablo 2: Seçili Kurumların Ele Aldığı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'ndaki Temel Beceri Öğeleri (Tabloda doğrudan verilen beceriler “✓”, dolaylı verilen beceriler “X” sembolü ile gösterilmiştir) (“İ” harfi merkez ilçeleri “O” harfi ise okulları ifade etmektedir)

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (2018) Yer Alan Temel Beceriler	Kurumlar										f
	İİ	İİ	İİ	İİ	O1	O2	O3	O4	O5	O6	
1. Araştırma	✓	✓			✓		✓		✓	✓	6
2. Çevre okuryazarlığı						X			X	X	3
3. Değişim ve sürekliliği algılama			✓						X		2

4. Dijital okuryazarlık	✓	✓		✓		✓	✓		✓		6
5. Eleştirel düşünme		✓	✓			✓	✓	✓			5
6. Empati	X	X				X	X	X		X	6
7. Finansal okuryazarlık											-
8. Girişimcilik					✓	✓	✓		✓	✓	5
9. Gözlem						✓	✓		✓	✓	4
10. Harita okuryazarlığı	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓		7
11. Hukuk okuryazarlığı											-
12. İletişim			✓								1
13. İş birliği	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓		7
14. Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme											-
15. Kanıt kullanma		✓				✓	✓			✓	4
16. Karar verme		✓				✓	✓		✓	✓	5
17. Konum analizi											-
18. Medya okuryazarlığı	✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓		7
19. Mekânı algılama						✓				✓	2
20. Öz denetim					✓						1
21. Politik okuryazarlık											-
22. Problem çözme	✓	✓				✓	✓	✓		✓	6
23. Sosyal katılım		✓		✓		✓		✓	✓	✓	6
24. Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama	✓	✓	✓			✓		✓	✓		6
25. Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma		✓	✓			✓				✓	4
26. Yenilikçi düşünme					✓						1
27. Zaman ve kronolojiyi algılama	✓	✓	✓					✓			4
Toplam	9	14	8	3	4	16	12	9	12	11	98

Tablo 1’de görüldüğü üzere, il, ilçe ve okul alan zümrelerinde ele alınan konularda, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan 27 temel beceriden işbirliği, medya okuryazarlığı, harita okuryazarlığı becerisine 7 kurumun değindiği; araştırma, dijital okuryazarlık, empati, problem çözme, sosyal katılım, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerilerine 6 kurumun değindiği; girişimcilik, karar verme, eleştirel düşünme becerisine 5 kurumun değindiği, kanıt kullanma, gözlem, zamanı ve kronolojiyi algılama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerilerine 4 kurumun değindiği; çevre okuryazarlığı becerisine 3 kurumun değindiği; mekânı algılama, değişim ve sürekliliği algılama becerilerine 2 kurumun değindiği; iletişim, öz denetim, yenilikçi düşünme becerilerine ise 1 kurumun değindiği tespit edilmiştir. Finansal okuryazarlık, hukuk okuryazarlığı, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, konum analizi, politik okuryazarlık becerilerine ise incelediğimiz toplantı tutanaklarında değinilmediği görülmüştür. Bu becerilerden çevre okuryazarlığı ve empati becerisine dolaylı olarak değinildiği, değişim ve sürekliliği algılama becerisine ise bir kurumun dolaylı olarak değindiği görülmüştür. Yukarıdaki tabloya göre sosyal bilgiler dersi zümre öğretmenleri toplantı tutanaklarında temel becerilerden en fazla bahseden kurumlardan en az bahseden kurumlara doğru sıralama ise şu şekildedir:

Tablo 3: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’ndaki Temel Becerilerden Bahseden Eğitim Kurumları ve Temel Beceri Frekansları

Kurumlar	f
O 2	16
İlçe 1	14
O 3	12
O 5	12
O 6	11
O 4	9
İl	9
İlçe 2	8
O 1	4
İlçe 3	3
Toplam	98

Bu doğrultuda temel becerilerden işbirliği, medya okuryazarlığı, harita okuryazarlığı becerisinin ön plana çıkarıldığı; araştırma, dijital okuryazarlık, empati, problem çözme, sosyal katılım, tablo grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerilerinin de üzerinde durulduğu; eleştirel düşünme, girişimcilik, karar verme becerilerinin orta düzeyde işlendiği; gözlem, kanıt kullanma, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, zamanı ve kronolojiyi algılama becerilerini işleme düzeyinin ise yeterli olmadığı, çevre okuryazarlığı, iletişim, öz denetim, yenilikçi düşünme becerilerini ele alma düzeyinin ise zayıf olduğu söylenebilir. Bunun yanında finansal okuryazarlık, hukuk okuryazarlığı, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, konum analizi, politik okuryazarlık becerilerine, incelediğimiz toplantı tutanaklarında değinilmediği görülmüştür.

3.2. Zümre Toplantılarında Ele Alınan Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Temel Becerilere Yönelik İfadelerin Benzer ve Farklı Yönleri

Bu başlık altında söz konusu zümre toplantı tutanaklarında yer alan ifadeler ve alınan kararlar, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın temel beceri öğeleri kapsamında analiz edilerek benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Harf ve rakamla sembolleştirilmiş kurumların karşısında yer alan ifadeler, kurum tutanaklarından aynen alınmış ifadelerdir.

3.2.1. Araştırma

İl: “Konuların işlenişinde konuların özelliklerine göre karşılaştırma, drama, örnekleme, tahlil, çözümlenme, açıklayıcı anlatım, çizim, haritada gösterme münazara, örnek olay incelemesi, problem çözme gibi öğrenciyi aktif kılan, onu araştırmaya sevk eden tekniklere başvurma konusunda fikir birliğine varıldı”.

İ 1: “Kazanımlarla ilgili güncel tartışmalı konular farklı tartışma teknikleri kullanılarak problem çözme, eleştirel düşünme, kanıt kullanma, karar verme, araştırma becerileri ile ilişkilendirilerek sınıfa taşınacaktır.”

O 2: “İ 1”kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 3: “İ 1”kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 5: “Zümre olarak 6 tane TÜBİTAK projesinin yapılmasına ve bunların 3 tanesinin araştırma, 3 tanesinin inceleme veya tasarım projesi olmasına karar verildi.”

O 6: “İ 1”kurumu ile ifadeler aynıdır.

Yukarıdaki ifadeler doğrultusunda araştırma becerisinin konular ve konularla ilgili kazanımların verilmesinde bir yöntem olarak kullanılmasının amaçlandığı söylenebilir.

“İ 1” kurum tutanağında geçen ifadenin “O 2”, “O 3” ve “O 6” kurum tutanaklarında aynen yer alması dikkat çekmektedir. Bu yönüyle ismi geçen kurumların tutanaklarında yer alan ifadelerin özgün olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum ortak bir şablondan/kaynaktan yararlanıldığını göstermektedir. Aşağıda da benzeri durumlar görülecektir.

3.2.2. Çevre Okuryazarlığı

O 2: “Sosyal Bilgiler öğretiminde okul dışı ortamlardan (okul bahçesi, pazar yeri, resmi daireler, fabrikalar, sergiler, arkeolojik kazı alanları, atölyeler, müzeler, tarihi mekânlar vb.) yerlerden faydalanmaya önem verilecektir.”

O 5: “Okul ve çevre imkânlarının değerlendirilerek yapılacak deney, gezi ve gözlemlerin buna göre planlanması ve etkinliklerin öğrenci ve çevre şartları göz önüne alınarak yapılması istendi.”

O 6: “O 2” kurumu ile ifadeler aynıdır.

Çevre okuryazarlığı ile ilgili alınan zümre kararlarına bakıldığında sadece üç kurumun konuya dolaylı bir şekilde değindiği dikkat çekmektedir. Bu beceriyi doğrudan kazandırmaya yönelik ifadeler yerine “çevre incelemesi yapma” gibi dolaylı bir ifade kullanılmıştır.

3.2.3. Değişim ve Sürekliliği Algılama

İ 2: “Bugünü daha iyi değerlendirebilmek için geçmiş çağlardaki siyasi, sosyal, ekonomik olayların nedenleri ve sonuçları üzerinde günümüzle kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve muhakeme yapma yeteneğini geliştirmek kararlaştırıldı.”

O 5: “Kendi alınımızdaki çalışmalar ve değişikliklerin yanı sıra bilim ve teknoloji alanında meydana gelen değişikliklerin de takip edilerek derslerde işlenmesi ve uygulamalara yansıtılması gerektiği ifade edildi.”

Değişim ve sürekliliği algılama becerisi ile ilgili yalnızca bir kurumun konuyu doğrudan ele alan ifadesi bulunurken, diğer kurum konuyu dolaylı olarak ele almıştır.

3.2.4. Dijital Okuryazarlık

İl: “Bilişim teknolojilerinden daha aktif bir şekilde faydalanmasına karar verildi.

İ 1: “Ders içi çalışmalarda konu ile ilgili bilişim teknolojileri sınıfından yararlanılması kararlaştırıldı. EBA'nın aktif olarak kullanılmasına karar verildi.”

İ 3: “Öğrenci başarısının artırılması için EBA sistemi ve akıllı tahtaların etkin bir şekilde kullanılmasına karar verilmiştir.”

O 2: “Son yıllarda dijital teknolojilerdeki gelişmelere bağlı olarak vatandaşlık hak ve sorumlulukları ile ilgili yeni durumlar (dijital vatandaşlık, e-devlet, sanal ticaret, sosyal medya vb.) ve birtakım sorunlar (dijital bölünmüşlük, kimlik hırsızlığı, kişisel bilgilerin gizliliği, siber dolandırıcılık, siber zorbalık vb.) kazanım merkezli olarak uygulanacak ve öğrencilerin dijital vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek amacıyla konuyla ilgili ders içi ve ders dışı etkinliklere yer verilecektir.”

O 3: “O 2” kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 6: “O 2” kurumu ile ifadeler aynıdır.

Dijital okuryazarlık konusunda bazı kurumlar eğitim ve öğretimi daha etkin hale getirmek için, akıllı tahta ve Eğitim Bilişim Ağı (EBA) gibi sistemlerin kullanılması ile ilişkilendirirken, bazı kurumlar dijital teknolojilerin getirdiği yenilikleri vatandaşlık hak ve sorumluluklarıyla ilişkilendirerek öğrencileri bu yönde bilinçlendirmeyi amaçlamıştır.

“O 2” kurum tutanağında geçen ifadelerin aynısının “O 3” ve “O 6” kurum tutanaklarında da yer aldığı görülmektedir.

3.2.5. Eleştirel Düşünme

İ 1: “Kazanımlarla ilgili güncel tartışılmalı konular farklı tartışma teknikleri kullanılarak problem çözme, eleştirel düşünme, kanıt kullanma, karar verme ve araştırma becerileri ile ilişkilendirilerek sınıfa taşınacaktır.”

İ 2: “Öğrenciye bireysel çalışmalar verilerek konuşma yeteneği kazandırmak, özellikle tartışma konuları verilerek üzerinde düşünebilme, düşündüklerini uygun ve anlaşılır bir dille aktarma yeteneğini geliştirmek sağlanmalıdır”.

O 2: “İ 1” kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 3: “İ 1” kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 4: “İ 1” kurumu ile ifadeler aynıdır.

Yukarıdaki ifadelerle göre, eleştirel düşünme becerisinin konu kazanımları ile ilgili güncel tartışmalarda bir beceri olarak öğrencilere kazandırılmasının planlandığı görülmektedir. Konu ile ilgili bir kurum, farklı bir ifade kullanırken diğer dört kurum birbirinin aynı ifadeleri kullanmıştır.

Eleştirel düşünme becerisi ile ilgili ifadelerle yer veren toplam beş kurumdan dördünün aynı ifadeleri kullandıkları görülmektedir.

3.2.6. Empati

İl: “Derslerde soru-cevap, tartışma, düz anlatım, karşılaştırma, drama, örnekleme, tahlil, çözümlenme, açıklayıcı anlatım, çizim, haritada gösterme münazara, örnek olay incelemesi, problem çözme gibi öğrenciyi aktif kılan yöntemlerin kullanılması kararlaştırıldı.”

İ 1: “Derslerin işlenişinde anlatım, soru-cevap, gezi-gözlem, proje, tartışma, örnek olay, beyin fırtınası, bireysel çalışma, grup çalışması, problem çözme, kaynak kişilerden yararlanma yöntemleri ile gösteri, drama, rol yapma tekniklerinden konuların yapısına göre faydalanacaktır.”

O 2: “İ 1” kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 3: “İ 1” kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 4: “İ 1” kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 6: “İ 1” kurumu ile ifadeler aynıdır.

Yukarıda bahsi geçen zümrelerde empati ile ilgili doğrudan verilmiş bir beceri ifadesi yer almamaktadır. Ancak birçok kurumun yer verdiği drama, rol yapma gibi tekniklerle empati becerilerinin dolaylı olarak kazandırılma yoluna gidildiği söylenebilir.

Empati becerisi ile ilgili “İ 1”, “O 2”, “O 3”, “O 4”, “O 6” kurumlarının tutanaklarında aynı ifadeleri kullandığı görülmektedir.

3.2.7. Finansal Okuryazarlık

Yaptığımız incelemede söz konusu zümrelerde finansal okuryazarlık becerisine dair doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir ifadenin bulunmadığı ve konu ile ilgili herhangi bir değerlendirilmenin yapılmadığı tespit edilmiştir.

3.2.8. Girişimcilik

O 1: “Okul İdaresi ve diğer zümre öğretmenleri ile iş birliği yapılarak öğrencilerde girişimcilik bilincinin kazandırılmasına yönelik çalışmaların yapılması kararlaştırıldı.”

O 2: “Kazanımlar bağlamında öğrencilere girişimcilik bilincinin kazandırılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.”

O 3: “O 2” kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 5: “Öğrencilere girişimcilik bilincinin kazandırılmasında, ülkemizin kalkınmasında ve gelişmesinde büyük öneme sahip olduğu, bu amaçla özellikle bu konunun 5. sınıf konusu ile ilişkilendirilerek anlatılması ve öğrencilere bir şeyler üretme konusunda cesaret vermek gerektiği ifade edildi.”

O 6: “O 2” kurumu ile ifadeler aynıdır.

Girişimcilik becerisinin kazanımlar bağlamında öğrencilere kazandırılmasının amaçlandığı, konu ile ilgili zümre öğretmenlerinin iş birliği yapmasının önemi üzerinde durulduğu görülmüyor.

Ancak zümrelerin çoğunda, girişimcilik bilincinin nasıl kazandırılması gerektiği ile ilgili detay bilgilerin yer almadığı ifade edilebilir.

Girişimcilik becerisi ile ilgili “O 2”, “O 3” ve “O 6” kurumlarının tutanaklarında aynı ifadeleri kullandığı görülmektedir.

3.2.9. Gözlem

O 2: “Sosyal bilgiler öğretiminde okul dışı ortamlardan (okul bahçesi, pazar yeri, resmi daireler, fabrikalar, sergiler, arkeolojik kazı alanları, atölyeler, müzeler, tarihi mekânlar vb.) yerlerden faydalanmaya önem verilecektir.”

O 3: “O 2” kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 5: “Sosyal Bilgiler öğretmeni S.B. Gezi Tanıtma ve Turizm Kulübü’nün geçen yıllarda olduğu gibi bu yıl da okul için il dışı geziler düzenleyebileceğini belirtti.”

O 6: “O 2” kurumu ile ifadeler aynıdır.

Zümrelerde gözlemlerle ilgili becerilerin doğrudan yer almadığı, bu becerinin geziler veya ziyaretler tertip edilerek kazandırılmasının amaçlandığı ifade edilebilir.

Gözlem becerisi ile ilgili “O 2”, “O 3” ve “O 6” kurumlarının tutanaklarında aynı ifadeleri kullandığı görülmektedir.

3.2.10. Harita Okuryazarlığı

İl: “Konuların işlenişinde konuların özelliğine göre karşılaştırma, drama, örnekleme, tahlil, çözümleme, açıklayıcı anlatım, çizim, haritada gösterme, münazara, örnek olay incelemesi, problem çözme gibi öğrenci aktif kılan onu araştırmaya ve incelemeye sevk eden tekniklere de başvurulması gerektiği konusunda fikir birliğine varıldı.”

İ 1: “Derslerde soru-cevap, tartışma, düz anlatım, karşılaştırma, drama, örnekleme, çizim, haritada gösterme, örnek olay incelemesi, problem çözme gibi öğrenciyi aktif kılan yöntemlerin kullanılmasına karar verildi.”

İ 2: “Öğretmen F.G.Y. özellikle derslerde öğrencilere sadece bilgi vermek yerine öğrencilerin kazanımlara ulaşmasını sağlamak, öğrencilerin harita okuma, grafik, tablo yorumlama, mantık ve muhakeme yeteneklerini geliştirecek etkinliklere yer verilmesi gerektiğini önemle arz etmiştir. Öğrencilere harita okuma, zamanı ve kronolojiyi algılama becerisi kazandırılması kararı alınmıştır.”

O 2: “İ 1” kurumu ile aynı ifadeler kullanılmıştır

O 3: “Sosyal bilgiler öğretmeni L.B. dersin konusuna göre ders araçlarının kullanılmasının, okulda bulunan araç gereçlerin (harita, ansiklopedi, model küre, atlas vb.) kullanılabileceğini ifade etti.”

O 4: “İ 1” kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 5: “İ 1” kurumu ile ifadeler aynıdır.

Yukarıdaki ifadelerden hareketle kurumların zümre toplantılarında harita okuryazarlığı üzerinde durdukları, bunun bir beceri olarak öğrencilere kazandırılmasını amaçladıkları ifade edilebilir.

Harita okuryazarlığı becerisi ile ilgili “İ 1”, “O 2”, “O 4” ve “O 5” kurumlarının tutanaklarında aynı ifadeleri kullandığı görülmektedir.

3.2.11. Hukuk Okuryazarlığı

İncelediğimiz kurumların zümre toplantı tutanaklarında hukuk okuryazarlığı ile ilgili herhangi bir ifadeye veya değerlendirmeye rastlanılmamıştır.

3.2.12. İletişim

İ 2: “Öğrenciye bireysel çalışmalar verilerek konuşma yeteneği kazandırmak, özellikle tartışma konuları verilerek üzerinde düşünebilme, düşünebildiklerini uygun ve anlaşılır bir dille aktarma yeteneğini geliştirme kararı alınmıştır.”

İletişim becerisi kazandırma ile ilgili sadece bir kurum zümre toplantısında konuya doğrudan değinmiştir. Diğer kurumlar da iletişim becerisi kazandırma ile ilgili doğrudan ifadeler yerine grup çalışması yapma, iş birliği yapma, aktif katılım gibi kavramlar kullanarak dolaylı yünden iletişim becerisine değinmişlerdir.

3.2.13. İş Birliği

İl: “Okul ve aile iş birliğine önem verilmesine, veli toplantılarının daha sık yapılmasına karar verildi.”

İ 1: “Derslerin işlenişinde anlatım, soru-cevap, gezi gözlem, proje, tartışma, örnek olay, bireysel çalışma, beyin fırtınası, grup çalışması, problem çözme, kaynak kişilerden yararlanma yöntemlerinden faydalanılacaktır.”

İ 2: “Eğitimde öğrenci, öğretmen, veli iş birliğine önem verme kararı alınmıştır.”

İ 3: “Okul aile iş birliğine önem verilmesi sosyal bilgiler öğretmeni R.T. tarafından dile getirildi. Sosyal bilgiler ve diğer zümrelerle gerekli görülmesi halinde iş birliğine devam edilmesine karar verildi.”

O 1: “Okul İdaresi ve diğer zümre öğretmenleri ile iş birliği yapılarak öğrencilerde girişimcilik bilincinin kazandırılmasına yönelik çalışmaların yapılması kararlaştırıldı”.

O 2: “İ 1” kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 4: “İ 1” kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 5: “Tüm öğrencileri aktifleştirmek, bu amaçla grup çalışmalarında grubun oluşumuna pozitif anlamda müdahalede bulunmak, öğrencilerin farklı yeteneklerini ortaya çıkarıcı etkinliklere ve yeteneklere yer verme kararı alındı.”

O 6: “İ 1” kurumu ile ifadeler aynıdır.

İş birliği kazandırma becerisi ile ilgili, bazı kurumlar diğer zümre öğretmenleri ile iş birliğine değinirken, bazı kurumlar okul aile iş birliğine değinmiştir. Geriye kalan diğer kurumlar da derslerin işlenişinde “grup çalışması” yöntemine değinmişlerdir. Grup çalışmasının da öğrencilere iş birliği becerisi kazandırma amacına yardımcı olduğu söylenebilir.

İş birliği kazandırma becerisini bazı kurumların derslerde grup çalışması etkinliği ile gerçekleştirmeyi amaçladıkları söylenebilir ancak bu ifadelerin “İ 1”, “O 2” ve “O 4” kurum tutanaklarında aynen yer aldığı görülmektedir.

3.2.14. Kalıp Yargı ve Önyargıyı Fark Etme

Kalıp yargı ve önyargı fark etme becerisi kazandırmaya yönelik incelenen zümre toplantı tutanaklarında konuya doğrudan değinen bir ifadeye rastlanılmamıştır.

3.2.15. Kanıt Kullanma

İ 1: “Kazanımlarla ilgili güncel tartışmalı konular farklı tartışma tekniklerini kullanarak problem çözme, eleştirel düşünme, kanıt kullanma, karar verme ve araştırma becerileri ile sınıfa taşınacaktır.”

O 2: “İ 1” kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 3: “İ 1” kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 6: “İ 1” kurumu ile ifadeler aynıdır.

Kanıt kullanma becerisinin, konu kazanımları ile ilgili güncel tartışmalarla öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığı ortaya çıkmaktadır. Burada da kurumların konu ile ilgili almış oldukları karar ifadelerinin birbirinin tekrarı olduğu görülmektedir.

Kanıt kullanma becerisi ile ilgili bütün kurumların tutanaklarında aynı ifadeleri kullandığı görülmektedir.

3.2.16. Karar Verme

İ 1: “Kazanımlarla ilgili güncel tartışmalı konular farklı tartışma tekniklerini kullanarak problem çözme, eleştirel düşünme, kanıt kullanma, karar verme ve araştırma becerileri ile sınıfa taşınacaktır.”

O 2: “İ 1” kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 3: “İ 1” kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 5: “Öğrencileri düşünmeye ve yorumlamaya sevk edici tekniklere ağırlık verilmesi kararlaştırıldı.”

O 6: “Konuların işlenişinde öğrencilerin faal bir şekilde katkıda bulunmaları sağlama konusunda fikir birliğine varıldı.”

Karar verme becerisinin de aynı şekilde konu kazanımlarının ilgili kısımlarında yer alan güncel tartışmalarla verilmeye çalışıldığı ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında konuların işlenişinde öğrencilerin aktif bir şekilde katkıda bulunmalarını sağlamak da karar verme becerisini geliştirici bir yöntemdir.

Karar verme becerisi, kurum tutanaklarında ders etkinlikleri çerçevesinde verilmeye çalışılmıştır. Ancak üç kurumun da tutanaklarında aynı ifadeler yer verdiği görülmektedir.

3.2.17. Konum Analizi

İncelenen zümre toplantı tutanaklarında konum analizi kazandırmaya yönelik doğrudan bir ifade veya etkinlik tespit edilememiştir. Ancak zümrelerin birçoğunda haritanın etkin kullanımı, harita okuryazarlığı gibi becerilere değinilmiştir. Bu becerilerin konum analizi becerisine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3.2.18. Medya Okuryazarlığı

İl: “Eğitimin görselleşmesi ve bilginin daha uzun süre muhafazası için okul imkânları dâhilinde projeksiyon, harita, dergiler, gazeteler, küre ve fotoğraf vb. kullanılmasına karar verildi.”

İ 1: “İl” kurumu ile ifadeler aynıdır.

İ 3: “Bilişim teknolojilerinin daha aktif kullanılmasına karar verildi”.

O 2: “Sosyal Bilgiler öğretmeni A. A. gerekli görülen belgesel ve filmlerin sadece belli bölümlerinin önceden yapılan seçimler sonucu öğrencilere izletilebileceğini söyledi. EBA platformundan yararlanmak gerektiği ifade edildi.”

O 3: “Ders içi çalışmalarda konu ile ilgili çeşitli kaynak kitap, dergi, resim ve fotoğraf gibi gereçlerin sınıfa getirilmesi, akıllı tahtalardan ve EBA’den yararlanılması kararlaştırıldı.”

O 4: “Teknolojik araç ve gereçlerden faydalanılması kararlaştırıldı.”

O 5: “Sosyal bilgiler öğretmeni S.B. röportaj, araştırma, internet sitesi inceleme, anket gibi sınıfta yapılamayacak etkinliklerin ev ödevi olarak verilmesi gerektiğini ifade etti.”

Görüldüğü üzere medya okuryazarlığı becerisi, genellikle ders işlenişinde gazete, dergi, film, belgesel ve dijital platformların etkin kullanımı ile kazandırılmaya çalışılmıştır. Bazı kurumlar teknolojik araç ve gereçlerin etkin kullanımı gibi genel ifadeler kullanırken, bazıları internet sitesi inceleme gibi konu ile ilgili farklı etkinliklere değinmiştir.

“İl” ve “İ 1” kurumlarının tutanaklarında aynı ifadeleri kullandıkları görülmektedir.

3.2.19. Mekânı Algılama

O 2: “Sosyal bilgiler öğretiminde okul dışı ortamlardan (okul bahçesi, pazar yeri, resmi daireler, fabrikalar, sergiler, arkeolojik kazı alanları, atölyeler, müzeler, tarihi mekânlar, tarihi yapılar, anıtlar, müze-kentler, savaş alanları vb. yerlerden faydalanmaya önem verilecektir.”

O 6: “O 2” kurumu ile ifadeler aynıdır.

Mekânı algılama becerisi yukarıda da görüldüğü üzere, sınıf dışı geziler sayesinde öğrencilere kazandırılmaya çalışılmıştır. Fakat bu becerinin kazandırılmasına yönelik çalışmalara sadece iki kurumda değinilmiş olması ve konu ile ilgili ifadelerin birbirinin aynı olması dikkat çekicidir.

3.2.20. Öz Denetim

O 1: “Projelerin öğrencilere grup halinde veya bireysel olarak istedikleri bir konuda inceleme-araştırma veya yorum yapma, görüş geliştirme, yeni bilgilere ulaşma, özgün düşünce üretme ve çıkarımlarda bulunma amacıyla verilmesi gerektiği ifade edildi.”

Özdenetim kazandırma becerisinde yukarıda yer alan ifadenin yanında daha önce değindiğimiz “karar verme” ve” kanıt kullanma” becerilerinin de bu beceriyi kazandırmada yararlı olduğu ifade edilebilir. Ancak bu becerinin yeteri derecede zümre toplantı tutanaklarında yer almadığı söylenebilir.

3.2.21. Politik Okuryazarlık

İncelediğimiz zümre toplantılarında politik okuryazarlık becerisini kazandırmaya yönelik herhangi bir ifade tespit edilememiştir.

3.2.22. Problem Çözme

İl: “Konuların işlenişinde konuların özelliğine göre karşılaştırma, drama, örnekleme, tahlil, çözümlenme, açıklayıcı anlatım, çizim, haritada gösterme, münazara, örnek olay incelemesi, problem çözme gibi öğrenciyi aktif kılan, onu araştırmaya sevk eden tekniklere de başvurulması gerektiği konusunda fikir birliğine varıldı.”

İ 1: “Derslerin işlenişinde anlatım, soru-cevap, gezi-gözlem, proje, tartışma, örnek olay, beyin fırtınası, bireysel çalışma, grup çalışması, problem çözme, kaynak kişilerden yararlanma yöntemleri ile gösteri, drama ve rol yapma tekniklerinden konuların yapısına göre faydalanılacaktır.”

O 2: “Derslerde soru-cevap, tartışma, düz anlatım, karşılaştırma, drama, örnekleme, çizim, haritada gösterme, münazara, örnek olay incelemesi, problem çözme gibi öğrenciyi aktif kılan yöntemlerin kullanılmasına karar verildi.”

O 3: “Kazanımlarla ilgili güncel ve tartışmalı konular farklı tartışma teknikleri kullanılarak problem çözme, eleştirel düşünme, kanıt kullanma, karar verme ve araştırma becerileri ile ilişkilendirilerek sınıfa taşınacaktır.”

O 4: “O 2” kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 6: “O 2” kurumu ile ifadeler aynıdır.

Yukarıda yer alan ifadeler doğrultusunda problem çözme becerisi kazandırma konusunda birçok kurumun konuya değindiği görülmektedir. Bu becerinin derslerde bir yöntem olarak kullanılmak suretiyle öğrencilere kazandırılmasının amaçlandığı söylenebilir.

Problem çözme ile ilgili ifadeler “O 2”, “O 4” ve “O 6” kurumlarının tutanaklarında da aynı şekilde yer almıştır.

3.2.23. Sosyal Katılım

İ 1: “Sosyal sorumluluk projelerine önem verilecektir”.

İ 3: “İlçemizdeki tüm okullarda EKİP42, Sedep, E-twinning projelerinin aktif bir şekilde uygulandığı belirtildi ve projelerinin uygulanmasına bu şekilde devam edilmesine karar verildi. Ayrıca birçok okulda sosyal sorumluluk projelerinin ve kültürel faaliyetlerin organize edilmesinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin aktif olarak katıldığı da görülmüştür.”

O 2: “İ 1” kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 4: “Okulumuzda düzenlenen TÜBİTAK bilim fuarının öğretmen ve öğrenci iş birliğini pekiştirmesi açısından önemli olduğu ifade edildi.”

O 5: “Okul ve çevre imkânları değerlendirilerek yapılacak deney, gezi, proje ve gözlemlerin buna göre planlanması ve etkinliklerin öğrenci ve çevre şartları göz önüne alınarak yapılması istendi.”

O 6: “O 2” kurumu ile ifadeler aynıdır.

Öğrencilerin eğitsel, sosyal, spor ve eğlence içerikli faaliyetlere katılması olarak ifade edilen sosyal katılımın, incelenen zümre tutanaklarında yüzeysel ele alındığı görülmektedir. Bazı kurumlar detaya girmeden sosyal sorumluluk projelerine önem verileceğini ifade ederken bazı kurumlar Ekip42, Sedep, E-twinning, TÜBİTAK gibi sosyal katılım esasına dayanan projelerden bahsetmişlerdir. Ebetteki bu projeler, öğrencilerde sosyal katılım becerisini geliştiren faaliyetlerdir.

“İ 1”, “O 2” ve “O 6” kurum tutanaklarında ifadelerin aynı olduğu görülmektedir.

3.2.24. Tablo, Grafik, Diyagram Çizme ve Yorumlama

İl: “Konuların işlenişinde, konuların özelliğine göre karşılaştırma, drama, örnekleme, tahlil, çözümlenme, açıklayıcı anlatım, çizim, haritada gösterme, münazara, örnek olay incelemesi, problem çözme gibi öğrenciyi aktif kılan onu araştırmaya incelemeye sevk eden tekniklerin kullanılması konusunda fikir birliğine varıldı.”

İ 1: “R.K. söz alarak ders işlenirken anlatım, soru-cevap, açıklama, tartışma, gösterip yaptırma, ipucu verme, örneklendirme, beyin fırtınası, karşılaştırma, harita kullanma, not alma, bireysel etkinlik, çözümlenme, grup çalışması gibi metotların uygulanmasının yararlı olacağını söyledi.”

İ 2: “Öğrencilere haritayı okuma, zamanı ve kronolojiyi algılama becerisi kazandırılacaktır.”

O 2: “İl” kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 4: “İl” kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 5: “İl” kurumu ile ifadeler aynıdır.

Tablo, grafik, diyagram çizme ve yorumlama becerisi ile ilgili incelenen zümre tutanaklarında çizim, haritada kullanma, çözümlenme, gibi ifadeler yer verilmiştir. Bu ifadelerin içinde yer alan “çizim” kelimesinin tablo grafik ve diyagram çizimi ile ilgili olduğu söylenebilir. “Haritada kullanma” ve “çözümlenme” ifadelerinin de yorumlama becerisini kazandırmaya yönelik olduğu ifade edilebilir.

Tablo, grafik, diyagram çizme ve yorumlama becerisi ile ilgili “İl”, “O 2”, “O 4” ve “O 5” kurum tutanaklarında aynı ifadelerin kullanıldığı görülmektedir.

3.2.25. Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma

İ 1: “Öğrencilere konuları sevdirecek roman, tarihi roman, hikâye, hatıra, gezi yazısı ve fıkra gibi edebi ürünler tavsiye edilecek. Öğrenciler bu eserleri okumaya teşvik edilecektir. Derslerde geçen kavramlar, dilbilgisi kuralları, öğrencilerin anlaşılır şekilde okuma ve okuduğunu anlama becerisi konusunda Türkçe öğretmenleriyle iş birliğine gidilmesinin faydalı olacağı belirtildi.”

O 2: “İ 1” kurumu ile ifadeler aynıdır.

O 6: “İ 1” kurumu ile ifadeler aynıdır.

İ 2: “Öğrencilere bireysel çalışmalar verilerek konuşma yeteneği kazandırmak, özellikle tartışma konuları verilerek üzerinde düşünebilme, düşündüklerini uygun ve anlaşılır bir dille aktarma yeteneğini geliştirme kararlaştırıldı.”

Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerisi ile ilgili zümre tutanaklarının sadece birinde doğrudan bir ifade varken diğer tutanaklar konularla ilgili edebi ürünleri okumayı teşvik etme etkinliği üzerine yoğunlaşmıştır.

Konu ile ilgili “İ 1”, “O 2” ve “O 6” kurum tutanaklarında aynı ifadelerin kullanıldığı görülmektedir.

3.2.26. Yenilikçi Düşünme

O 1: “Sosyal bilgiler dersi ile ilgili olan teknolojik ve bilimsel gelişmelerin incelenmesi, söz konusu yeniliklerin ders uygulamalarına ve öğrenci etkinliklerine yansıtılması kararlaştırıldı”.

Yenilikçi düşünme becerisi ile ilgili sadece bir kuruma ait tutanakta, doğrudan bir ifade yer alırken diğer tutanaklarda beceriyle çok ilgili olmayan genel ifadeler kullanılmıştır.

3.2.27. Zamanı ve Kronolojiyi Algılama

İl: “Konuların işlenişinde yakından uzağa, somuttan soyuta, basitten karmaşığa ilkelerine uyulmasına karar verildi”.

İ 1: “Siyasi olayların seyrinden çok neden-sonuç ilişkisi üzerinde durulacak, ayrıntı sayılabilecek tarihlerle yer ve kişi adlarının ezberletilmemesi, ancak Türk tarihinde önemli olayların tarihleri ve neden sonuçlarının özellikle öğretilmesi gerektiğinin yararlı olacağı ifade edildi”.

İ 2: “Bugünü daha iyi değerlendirebilmek için geçmiş çağlardaki siyasi, sosyal ve ekonomik olayların nedenleri ve sonuçları üzerinde günümüzle kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve muhakeme yapma yeteneğini geliştirmemizin önemi ifade edildi.”

O 4: “İl” kurumu ile ifadeler aynıdır.

Yukarıdaki ifadelerden hareketle zamanı ve kronolojiyi algılama becerisi, bazı tutanaklarda konuların işlenişinde yakından uzağa ilkesinin kullanılarak kavratılması esas alınırken, bazı tutanaklarda ise neden-sonuç ilişkisi üzerinde durularak tarihteki önemli olgu ve olayların geçmişten günümüze kavratılması benimsenmiştir.

Eğitim kurumlarının ele aldığı temel becerilerin benzerlik ve farklılıklarını analizinin yapıldığı bu bölümde toplantı tutanaklarında bazı beceriler doğrudan yer alırken, bazı becerilere dolaylı olarak yer verilmiştir. Bu becerilerden çevre okuryazarlığı ve empati becerisine dolaylı olarak değinildiği, değişim ve sürekliliği algılama becerisine ise bir kurumun dolaylı olarak değindiği görülmektedir.

Burada da İl ve “O 4” kurum tutanaklarında aynı ifadelerin kullanıldığı görülmektedir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, 2018-2019 eğitim öğretim yılına ait Konya ili il, ilçe ve okul sosyal bilgiler dersi zümre toplantı tutanakları, Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan temel becerileri kazandırma durumu açısından incelenmiştir. İl, merkez ilçeler ve ilçelere bağlı okullar olmak üzere toplam 10 tane kurumun 1. ve 2. dönem sosyal bilgiler alan zümre toplantı tutanağı analiz edilmiştir.

Bu değerlendirme neticesinde il, ilçe ve okul alan zümre toplantı tutanaklarında Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan 27 temel beceriden işbirliği, medya okuryazarlığı, harita okuryazarlığı, araştırma, dijital okuryazarlık, empati, problem çözme, sosyal katılım, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, girişimcilik, karar verme, eleştirel düşünme, kanıt kullanma, gözlem, zamanı ve kronolojiyi algılama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, çevre okuryazarlığı, mekânı algılama, değişim ve sürekliliği algılama, iletişim, öz denetim, yenilikçi düşünme becerilerine değinildiği tespit edilmiştir. Finansal okuryazarlık, hukuk okuryazarlığı, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, konum analizi, politik okuryazarlık becerilerine ise incelediğimiz toplantı tutanaklarında değinilmediği görülmüştür. Bu becerilerden çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, empati becerilerine ise dolaylı olarak değinilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği’nin (2014) 35. maddesi Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurulları ve Zümreleri Yönergesi’nin (2018) 12., 13., 14., ve 15. maddelerinde kurullarda öğretim programlarının esas alınması gerektiği ifade edilmektedir.

Öğrencilere beceri kazandırma konusunda Sosyal Bilgiler Öğretim Programının merkeze alınması gerekirken, tutanaklarda bu yönün zayıf kaldığı tespit edilmiştir. İncelenen zümre toplantı tutanaklarında Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’ndaki temel becerilerinden belirli temalar üzerine yoğunlaşıldığı, zümre toplantı tutanaklarının ortak bir şablon çerçevesinde oluşturulduğu, bu sebeple değinilen konuların veya alınan kararların birbirinin aynen tekrarı olduğu, bazı becerilerin doğrudan verilmek yerine dolaylı olarak verildiği dikkati çekmektedir. Söz konusu zümre toplantı tutanaklarında öğrenci başarısını artırma konusuna odaklanıldığı görülmüş, bununla ilgili ödevler, projeler, öğretim yöntem ve teknikleri gibi hususlara çoğunlukla değinildiği tespit edilmiştir. Toplantı gündem maddelerinde temel becerilere yeterli düzeyde yer verilmediği, tutanakların temel becerilere yer verme konusunda zayıf kaldığı görülmüştür.

Farklı kurumlara ait zümre toplantı tutanaklarındaki karar ifadelerinin önemli bir kısmının birbirinin tekrarı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca aynı içerikli ifadeler, iThenticate programındaki eşleştirmelerden anladığımızı göre muhtelif internet sitelerinde aynen bulunmaktadır. Bu durum tutanak içeriklerinin önemli bir kısmının ortak bir şablondan/kaynaktan yararlanılarak hazırlandığını göstermektedir.

Alanyazında; zümre öğretmenler kuruluna gereken önemin verilmesi, alınan kararların okul yönetimi tarafından dikkate alınması ve bu kararların uygulanması ile ilgili bir eylem planının olması, öğretmenlerin karşılaştıkları sorunları çözmek, fikir alışverişinde bulunmak ve eğitim-öğretim kalitesini artırmak amacıyla bu toplantıların daha sık yapılması gerektiğine dair tespitler yapılmıştır (Çakmak, 2008: 140; Çalışkan, Yıldırım ve Kılınç, 2018: 57). Yapılan bu çalışmalardan

farklı olarak bizim çalışmamızın yoğunlaştığı tema, zümre toplantılarında temel becerilerin ele alınma durumları üzerine olmuştur.

Elde ettiğimiz araştırma bulguları doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Kurumların kendi zümre çalışmalarını eğitim ve öğretimin işlevselliğine hizmet eden özgün fikirleriyle oluşturmaları gerekmektedir.
- Sosyal bilgiler zümre çalışmaları yapılırken temel becerilerin bazılarının ele alınma durumlarının zayıf kaldığı veya bazı becerilere hiç değinilmediği tespit edilmiştir. Bu bakımdan kanıt kullanma, gözlem, zamanı ve kronolojiyi algılama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, çevre okuryazarlığı, mekânı algılama, değişim ve sürekliliği algılama, iletişim, öz denetim, yenilikçi düşünme, finansal okuryazarlık, hukuk okuryazarlığı, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, konum analizi, politik okuryazarlık becerilerine yeterli ölçüde yer verilmelidir.
- Sosyal bilgiler zümrelerinde kurumlara ait iş ve işlemler ile ilgili düzenlemelerin yanı sıra (sınavlar, notlar, projeler, ders içi performanslar vb.), Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan temel becerilerin kazandırılmasına dair düzenlemeler daha işlevsel bir şekilde yapılmalıdır.
- İncelenen sosyal bilgiler dersi zümre öğretmenleri toplantı tutanaklarında doğrudan verilen beceri öğelerine ilişkin gündem maddelerinin yetersiz olduğu görülmüştür. Bu sebeple toplantı gündem maddeleri oluşturulurken beceri öğelerinin dikkate alınması, becerilere dolaylı değinmek yerine doğrudan değinilmesi gerekmektedir.
- Temel becerilerin zümre toplantılarında ele alınma durumları ile ilgili olarak doküman incelemesinin yanı sıra alan öğretmenlerinin görüşleri üzerine yapılacak araştırmaların alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıklan, A. (1998). *Okul Yöneticiliği*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Akpınar, B. ve Aydemir, H. (2012). İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41-53.
- Başaran, İ. E. (1991). *Örgütsel Davranış İnsanın Üretim Gücü*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Bozkurt Bostancı, A. ve Kayaalp, D. (2011). İlköğretim Okullarında Öğretmen Performansının Geliştirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 127-140.
- Bursalıoğlu, Z. (2000). *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Çakmak, G. (2008). *İlköğretim Okullarındaki Bazı Kurulların Etkililiği Üzerine Bir Değerlendirme*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çalışkan, H., Yıldırım, Y. ve Kılınç, G. (2018). Zümre Öğretmenler Kurulu Toplantılarına ve E-Müfredata İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 30-61.
- Çelebi, N., Vuranok, T. ve Hasekioğlu Turgut, I. (2016). Zümre Öğretmenlerinin İşbirliği Düzeyini Belirleme Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 803-820.
- Çelikkaya, T., Yıldırım, T. ve Kürümlüoğlu, M. (2019). Öğrenciler ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Programdaki Becerilere İlişkin Beceri Hiyerarşileri Gereçekleri ve Önerileri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11-132.
- Demirtaş, H., Üstüner, M., Özer, N. ve Cömert, M. (2008). Öğretmenler Kurulu Toplantılarının Etkililiğine İlişkin Öğretmen Görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 9(15), 55-74.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş Sosyal Bilgiler Anlayışı Işığında Yeni Sosyal Bilgiler Programının Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 77-96.
- Gökçe, F. (2009). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Takım Rollerini. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 34(151), 3-16.
- Göksoy, S. ve Yenipınar, Ş. (2015). Öğretmenlerin Okul Zümre Öğretmenler Kurullarına İlişkin Görüşleri. *Millî Eğitim Dergisi*, 26-43.

- Gökyer, N. (2011). İlköğretim Okulu Zümre Öğretmenler Kurulu Toplantılarının Gerçekleşme Düzeyi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 127-148.
- Kaya, Y. K. (1984). *Eğitim Yönetimi Kuram ve Türkiye'deki Uygulama*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Küçük, M., Ayvacı, H. Ş. ve Altıntaş, A. (2004). Zümre Öğretmenler Kurulu Toplantı Kararlarının Eğitim ve Öğretim Uygulamaları Üzerindeki Yansımaları. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı 6-9 Temmuz*. Malatya.
- Lee, A. ve Nie, Y. (2015). Teachers' perceptions of school leaders' empowering behaviours and psychological empowerment: Evidence Singapore sample. *Educational Management Administration & Leadership*, 1-24.
- Mutluer, C. (2013). Sosyal Bilgiler Programlarında Yer Alan Beceriler Hakkında Sosyal Bilgiler Öğretmen Görüşleri (İzmir Menemen Örneği), *Turkish Studies*, 355-362.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Eğitim Kurulları ve Zümreleri Yönergesi*. http://e-mufredat.meb.gov.tr/Dokumanlar/MEBKurullarZumreler_08082018.pdf adresinden 8 Haziran 2019 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2014). *Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği*. <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1703.pdf> adresinden 8 Haziran 2019 tarihinde edinilmiştir.
- Taşkıran, C., Baş, K. ve Bulut, B. (2016). Sosyal Bilgiler Dersinin Kendine Özgü Becerilerinin Kazandırılma Düzeyi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-19.
- Oswald, L. (2019). *School-Based Management*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED384950.pdf> adresinden 28 Temmuz 2019 tarihinde edinilmiştir.
- Özdaş, F., Ekinci, A. ve Öter, Ö. (2018). Eğitim ve Öğretimin Geliştirilmesinde Öğretmenler Kurulu Kararlarının Etkisi. *Turkish Studies Educational Sciences*, 1041-1058.
- Özdemir, S. ve Cemaloğlu, N. (2000). Eğitimde Örgütsel Yenileşme ve Karara Katılma. *Millî Eğitim Dergisi* 146.
- Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Ertem Matbaacılık.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*. <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf> adresinden 8 Haziran 2019 tarihinde edinilmiştir.
- Turan, S., Dönmez, A. ve Çakmak, G. (2009). İlköğretim Okullarında Bazı Kurulların Etkiliği Üzerine Bir İnceleme, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 44-58.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi, *Eğitim ve Bilim*, 7-17.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*,. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, V. ve Kılıç, D. (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri: Bir Meta-sentez Çalışması, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2115-2127.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this research, it is investigated the status of social studies lesson provinces, districts and schools who take the basic skills in the Social Studies Curriculum. There are 27 basic skills in the curriculum.

The main problem of this research:

- What draws attention when examining the state, school, district and provincial area emeralds' basic skills taking place in the Social Studies Curriculum?

Sub Problems:

- 1- What basic skills are included in the Social Studies Curriculum in the report of the group meetings that take the Social Studies course in provinces, districts and schools?
- 2- What are the similarities and differences of these skill elements?

Methodology

In the study, case (case) study, one of the qualitative research designs, was used.

The study group of the research was determined by the maximum diversity sampling method, which is one of the purposeful sampling methods from the official secondary school and imam hatip secondary schools located in the city center of Konya in 2018-2019. It consists of a group meeting minutes taken from 6 secondary schools or imam hatip secondary schools, two from each of the central districts, taking social studies lessons, and three central district minutes and city district minutes.

The data in the research was obtained by document (document) analysis. Descriptive analysis method was used to analyze the data.

Findings

In the subjects dealing with provincial, district and school area zones, 7 institutions addressed the cooperation, media literacy, and map literacy skills of 27 basic skills included in the Social Studies Curriculum; 6 institutions touched upon research, digital literacy, empathy, problem solving, social participation, drawing, interpreting and interpreting tables, graphics and diagrams. 5 institutions addressed the skills of entrepreneurship, decision making, critical thinking, and 4 institutions addressed the skills of using evidence, observing, perceiving time and chronology, and using Turkish correctly, beautifully and effectively; 3 institutions addressed environmental literacy skills; 2 institutions touched upon their ability to perceive space, change and perceive continuity; communication, self-control and innovative thinking skills were identified by one institution. It was observed that financial literacy, legal literacy, stereotype and prejudice recognition, location analysis, political literacy skills were not addressed in the minutes of the meeting we examined. It was observed that environmental literacy and empathy skills were addressed indirectly and an institution indirectly touched on the ability to perceive change and continuity.

In this direction, collaboration, media literacy and map literacy skills are emphasized. research, digital literacy, empathy, problem solving, social participation, drawing graphics and diagrams and interpretation skills are also emphasized; critical thinking, entrepreneurship, decision making skills are moderately processed; It can be said that the level of observation, using evidence, using Turkish correctly, beautifully and effectively, and processing the skills of perceiving time and chronology is not sufficient, and the level of handling environmental literacy, communication, self-control and innovative thinking skills is weak.

Conclusion and Discussion

In this study, the Konya, province, district and school social studies lesson meeting minutes belonging to 2018-2019 academic year were examined in terms of gaining basic skills in the Social

Studies Curriculum. Provincial, central districts and schools affiliated to the districts, a total of 10 institutions' social activities meeting period 1 and 2 semesters were analyzed.

As a result of this evaluation, collaboration from 27 basic skills included in Social Studies Lesson Curriculum, media literacy, map literacy, research, digital literacy, empathy, problem solving, social participation, table, graphic and diagram drawing and interpreting, entrepreneurship, decision making, critical thinking, using evidence, observing, perceiving time and chronology, using Turkish correctly, beautifully and effectively, environmental literacy, perception of space, perception of change and continuity, communication, self-control, innovative thinking skills. Has been identified. It was observed that financial literacy, legal literacy, stereotype and prejudice recognition, location analysis, political literacy skills were not mentioned in the minutes of the meeting we examined. Environmental literacy, perception of change and continuity, empathy skills were indirectly mentioned.

While the Social Studies Curriculum should be taken to the center in order to gain skills to students, it was found that this aspect was weak in the minutes. It is noteworthy that the main meeting skills of the Social Studies Curriculum are focused on specific themes, the meeting minutes of the meeting are formed within the framework of a common template, therefore, the issues mentioned or the decisions taken are indirectly, and some skills are given indirectly rather than directly. It was observed that the focus on increasing student achievement was noted in the minutes of the mentioned group meetings, and it was determined that issues such as assignments, projects, teaching methods and techniques were mostly mentioned. It was observed that basic skills were not sufficiently included in the agenda items of the meeting, and the minutes were weak in giving basic skills.

It has been determined that a significant part of the decision statements in the group meeting minutes of different institutions are repeated. In addition, the same content statements, as we understand from the matches in the iThenticate program, are available on various websites. This shows that a significant part of the minutes content is prepared by using a common template / source.

In literature; It has been determined that these meetings should be held more frequently in order to give the necessary importance to the committee of teachers, to consider the decisions taken by the school management and to have an action plan for the implementation of these decisions, to solve the problems faced by teachers, to exchange ideas and to improve the quality of education (Çakmak, 2008, p.140; Çalışkan, Yıldırım and Kılınç, 2018, p.57). In addition to these studies, the theme of our study was focused on the handling of basic skills at the clan meetings. In addition, it is thought that the researches on the opinions of the field teachers regarding the situation of the basic skills, which are a different dimension of this study, at the clan meetings will contribute to the literature.

Following suggestions have been developed in line with the research findings we have obtained:

- Institutions need to create their own branch work with their original ideas that serve the functionality of education and training.
- While conducting social studies, it was determined that some of the basic skills were poorly addressed or not mentioned at all. In this respect, using evidence, observation, perception of time and chronology, using Turkish correctly, beautifully and effectively, environmental literacy, perception of space, change and continuity, communication, self-control, innovative thinking, financial literacy, legal literacy, stereotype and prejudice. Sufficiency of positioning, position analysis and political literacy skills should be included.
- In addition to the regulations regarding the works and procedures of the institutions (exams, grades, projects, in-class performances, etc.), the arrangements for the

acquisition of basic skills in the Social Studies Curriculum should be made in a more functional way.

- It was observed that the agenda items related to the skill items directly given in the meeting minutes of the social studies course teacher teachers examined were insufficient. For this reason, while creating the agenda items of the meeting, skill items should be taken into consideration and skills should be addressed directly rather than indirectly.

İŞLETME ÖLÇEĞİNİ BELİRLEYEN KRİTERLER İLE KOBİ'LERDE MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİNİN İŞLETME FONKSİYONLARI AÇISINDAN ÖNEMİNİN İNCELENMESİ: BURDUR ÖRNEĞİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Bekci, İ., Apalı, A. ve Engin, M. (2020). İşletme Ölçeğini Belirleyen Kriterler ile KOBİ'lerde Muhasebe Bilgi Sisteminin İşletme Fonksiyonları Açısından Öneminin İncelenmesi: Burdur Örneği, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 260-279.

Geliş Tarihi: 02.12.2019

Kabul Tarihi: 22.02.2020

E-ISSN: 2149-3871

Prof. Dr. İsmail BEKÇİ
Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
ismailbekci@sdu.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-9862-737X

Doç. Dr. Ali APALI
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Zeliha Tolunay Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu,
Muhasebe ve Finans Yönetimi Bölümü
aapali@mehmetakif.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-3521-0150

Menekşe ENGİN
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Finans Yönetimi Yüksek
Lisans Öğrencisi
Menekse.engin@gmail.com
ORCID No: 0000-0003-4283-9843

ÖZ

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) tüm dünyada ekonominin temel yapı taşı oluşturmaktadır. KOBİ'ler ülkelerin ekonomik kalkınmaları, istihdam sağlamaları ve ülkelerin gelişmeleri için önemli bir rol oynamaktadır. Ülkelerin ekonomik gelirleri için bu derece önem arz eden KOBİ'lerde muhasebe bilgi sisteminin yönetim, pazarlama, üretim, finans, AR-GE, ve insan kaynakları fonksiyonu açısından öneminin incelenmesinin Burdur ilinde faaliyet gösteren KOBİ yönetici ve çalışanlarının vermiş olduğu yanıtlar örnekleminde araştırılması çalışmanın amacı olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda Burdur ilinde faaliyet gösteren 316 KOBİ paydaşına anket uygulanmıştır. Anketlerden elde edilen verilere güvenilirlik analizi, frekans ve yüzde dağılımları ile One Way Anova testi uygulanmıştır. One Way Anova testi sonucunda anlamlı bir farklılığın ortaya çıkmasında gruplar arasındaki farklılığı görebilmek adına Scheffé testinden faydalanılmıştır. Araştırma sonucunda 18 hipotezden 10'u kabul edilmiştir. KOBİ'lerin işletme ölçeğini belirleyen kriterlerden üçü olan işletmelerin çalışan sayısı, yıllık net satış hasılatı ve yıllık mali bilanço toplamı kriterleri özelinde muhasebe bilgi sisteminin işletme fonksiyonları açısından önemi farklılık göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: KOBİ, Muhasebe Bilgi Sistemi, Burdur.

INVESTIGATION OF THE IMPORTANCE OF ACCOUNTING INFORMATION SYSTEM IN SMEs IN TERMS OF BUSINESS FUNCTIONS THROUGH THE CRITERIA DEFINING BUSINESS SIZE: THE CASE OF BURDUR

ABSTRACT

Small and medium-sized enterprises (SMEs) constitute the most basic building block of the economy in the whole world. SMEs play an important role in the economic development, employment and development of countries. The aim of this study was to investigate the importance of accounting information system in terms of management, marketing, production, finance, R & D, and human resources functions in SMEs that are so important for the economic incomes of countries through the sample of responses obtained from the managers and employees of SMEs active in the province of Burdur. In line with this aim, 316 stakeholders of SMEs operating in Burdur were surveyed. The data obtained from the questionnaires were subjected to reliability analysis, frequency and percentage distributions and One Way ANOVA test. Scheffe test was employed in order to determine the difference between the groups that would lead to a significant difference as a result of One Way ANOVA test. As a result of the research, 10 of the 18 hypotheses were accepted. The importance of accounting information system for business functions differs in terms of especially the number of employees, annual net sales revenue and annual financial balance total criteria, which are three of the criteria determining the business size of SMEs.

Keywords: SME, Accounting Information System, Burdur.

GİRİŞ

Muhasebe bilgi sistemi, işletmelerin faaliyetlerinin sürekliliğinin sağlanması ve işletmenin geleceğe yönelik kararlar almasında planlama yapmalarına imkân tanımaktadır. Muhasebe bilgi sistemini oluşturan belirli öğeler vardır. Bu öğeleri bilmek ve aralarındaki ilişkiyi doğru şekilde kurmak gerekir. Aynı zamanda muhasebe bilgi sistemi işletmenin finansal durumu ve faaliyetlerinin sonucu ile ilgili kişiye kurumlara doğru ve güvenilir bilgi sağlamaktadır.

Muhasebe bilgi sistemi tarafından üretilen bilgiler, işletmenin fonksiyonları açısından alınacak kararlarda kullanılmaktadır. İşletme fonksiyonları, mali olaylarla ilişkili olduğu için işletmenin ihtiyaç duyacağı fonun hangi kaynaktan sağlanacağı, stok miktarları, personele ödenecek ücret, planlama faaliyetlerinin yapılması, işletmenin hedef pazarının belirlenmesi, yatırımlarını nasıl finanse edeceği gibi birçok kararın alınmasında etkilidir. Dolayısıyla işletmenin faaliyetlerini sürdürebilmesi ve yoğun rekabet ortamında güçlü olabilmesi için işletmenin bütün fonksiyonlarının muhasebe bilgi sistemi tarafından üretilen bilgilere ihtiyacı vardır. Bu çalışmada ise Burdur ilindeki KOBİ'lerde muhasebe bilgi sisteminin yönetim, pazarlama, üretim, finans, AR-GE, ve insan kaynakları fonksiyonu açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda önce bir işletmenin KOBİ olarak tanımlanabilmesi için gerekli kriterler ile işletme fonksiyonları ve muhasebe bilgi sistemi arasındaki ilişki tartışılmış, sonrasında literatürden örnekler verilmiş ve uygulamaya geçilmiştir.

1. KOBİ KAVRAMI ve KOBİ'LERDE MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİ

Ülke ekonomilerinin temelini oluşturan KOBİ'ler için dünya üzerinde ortak bir görüş birliği ve evrensel olarak net bir tanım yapılamamaktadır. KOBİ'ler genellikle şahıs veya birkaç ortak tarafından kurulan işletme modelidir. Bu işletmeler sermayelerini kendi içinde sağlamaktadır. KOBİ'ler genellikle yerel piyasayı hedef alarak üretim yapmayı amaçlayan ekonomik birimler olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda KOBİ'ler, ekonominin canlanması, topluma istihdam ve yeni iş olanakları yaratma, sürekli gelişen teknolojiye uyum sağlama açısından ülkenin ekonomisi için oldukça önem taşımaktadır. KOBİ'ler günümüzde değişen koşullara daha kolay uyum sağlamaktadırlar. Büyük işletmelere göre KOBİ'ler de kararların alınması ve uygulanması daha kolay ve hızlıdır (Demir ve Gül, 2015: 172).

KOBİ'ler sanayileşme düzeyine göre buldukları işkoluna, üretim modeline, çalışan personel sayısına ya da tekniklerine göre ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Hatta aynı ülkenin farklı bölgeleri ve işkolları arasında da KOBİ tanımı değişiklik göstermektedir. Bunun sebebi ülkelerin sürekli gelişen teknoloji ve globalleşen dünya ticareti ile gelişmişlik seviyeleri ve düzeyleri de birbirinden farklı olduğundan, KOBİ'lerin tanımı da ülkeler arasında farklılık göstermekte ve hatta aynı ülkenin bölgeleri ve şehirleri arasında da farklılık gösterebilmektedir (Işın, 2003: 354). Gelişmiş ülkeler KOBİ tanımlamasında çalışan personel sayısı, toplam aktif büyüklüğü, toplam satışlar, ortaklık yapısındaki bağımsızlık düzeyi ve pazar payı gibi kriterlerin bir tanesini ya da bir kaçını aynı anda kullanmaktadırlar (Sayın ve Fazlıoğlu, 1997).

Türkiye'de ise KOBİ tanımı çalışan personel sayısı baz alınarak yapılmaktadır. Türkiye'de KOBİ tanımlaması yapılırken sadece istihdam edilen personel sayısının esas alınması, KOBİ tanımlamasını yanlış veya eksik kılmakta ve bu kriter ile tanımlanan KOBİ'lerin, yapılacak çalışmalar üzerinde yanlış veya eksik genelleme yapılmasına yol açtığı görülmektedir. KOBİ tanımlaması yapılırken üzerinde durulması gereken önemli bir kriter de, KOBİ'lerin ortaklık yapısındaki bağımsızlık düzeyleridir. Bir işletmenin ortaklık yapısında büyük işletmelerin hisselerinin yüksek oranda (en az % 25) olması, o işletmenin KOBİ özelliği göstermesini engellemektedir. Bu tür işletmeleri baz alarak KOBİ'ler hakkında genelleme yapmak araştırmacıya eksik bilgiler vererek araştırmanın yanlış sonuçlanmasına sebep olmaktadır (Müslümov, 2002: 13-14).

KOBİ'lerin tanımı ile ilgili hangi ölçütlerin temel alınacağı konusunda kurumlar arasında da birbirinden farklı kabuller yer almaktadır. Türkiye'de Dış Ticaret Müsteşarlığı, Hazine Müsteşarlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü, Eximbank, KOSGEB, Hazine Müsteşarlığı ve Halk Bankası gibi kurumlarda KOBİ ile ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Bu bağlamda araştırmada kullanılan bazı kavramları şu şekilde tanımlamak mümkündür.

Mikro işletmeler, on kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri 3 milyon Türk Lirasını aşmayan işletmelerdir.

Küçük işletmeler, elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri 25 milyon Türk Lirasını aşmayan işletmelerdir.

Orta büyüklükteki işletmeler, iki yüz elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri 125 milyon Türk Lirasını aşmayan işletmelerdir.

Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticiler Vakfı TOSYÖV, KOBİ'lere hizmet vermek amacıyla 1989 yılında Ankara'da kurulmuştur. Amacı, hür teşebbüs ilkesine dayalı ekonomik yapının ülkemizde gelişmesine destek olmak ve toplum düzeninde özel teşebbüs ve serbest pazar ekonomisi uygulamalarının yayılmasına yardımcı olmaktır. Bu kurumun KOBİ'lerle ilgili yaptığı tanımda (www.tosyov.org.tr);

- 1-50 arasında işçi çalıştıran işletmeleri küçük ölçekli,
- 51-250 arasında işçi çalıştıran işletmeleri orta ölçekli,
- 251 ve daha fazla işçi çalıştıran işletmeleri büyük ölçekli işletme olarak ifade etmiştir.

Türkiye'de KOBİ "İki yüz elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri kırk milyon Türk Lirasını aşmayan ve bu yönetmelikte mikro işletme, küçük işletme ve orta büyüklükteki işletme olarak sınıflandırılan ekonomik birimleri veya girişimleri," olarak tanımlanmıştır (Resmi Gazete, Sayı: 28457, Karar Sayısı: 2012/3834, 24.06.2018).

Tablo 1: KOBİ Yönetmeliğine Göre İşletmelerin Sınıflandırılması

Kriter	Mikro Ölçekli KOBİ	Küçük Ölçekli KOBİ	Orta Ölçekli KOBİ
Çalışan Personel Sayısı	< 10	< 50	< 250
Yıllık Net Satış Hasılatı (TL)	≤ 3 Milyon	≤ 25 Milyon	≤ 125 Milyon TL
Yıllık Mali Bilanço Toplamı (TL)	≤ 3 Milyon	≤ 25 Milyon TL	≤ 125 Milyon TL

(Kaynak: <http://www.KOBİ.org.tr>. (Erişim Tarihi: 17.12.2018))

Tablo 1’de KOBİ’lerin personel sayısı, yıllık net satış hasılatları ve yıllık mali bilanço toplamı yer almaktadır. Buna göre 10 kişiden az çalışanı olan mikro ölçekli KOBİ biriminin yıllık net satış hasılatı 3 Milyon TL’ye eşit ve ondan daha az iken, orta ölçekli KOBİ’de 250 çalışandan az ve yıllık net satış hasılatı 125 Milyon TL’ye eşit ve ondan daha az olan ekonomik birimler olarak tanımlanmaktadır.

Avrupa Birliği, 1 Ocak 2005 yılında ‘KOBİ tanımı çalışan kişi sayısı, yıllık ciroları veya bilanço büyüklüğü ve son olarak da bağımsızlık kriterlerinden oluşan ölçüler’ şeklinde tanımlanmaktadır (www.KOBİ.org.tr).

Tablo 2: Avrupa Birliği KOBİ Tanımına Göre İşletmelerin Sınıflandırılması

Kriter	Mikro Ölçekli KOBİ	Küçük Ölçekli KOBİ	Orta Ölçekli KOBİ
Çalışan Personel Sayısı	< 10	< 50	< 250
Yıllık Net Satış Hâsılatı	≤ 2 Milyon Avro	≤ 10 Milyon Avro	≤ 50 Milyon Avro
Yıllık Mali Bilanço Toplamı	≤ 2 Milyon Avro	≤ 10 Milyon Avro	≤ 43 Milyon Avro

Tablo 2’de çalışan personel sayısı, yıllık net satış hasılatı ve yıllık mali bilanço toplamı görülmektedir. Tablo 2’ye göre, mikro ölçekli KOBİ’nin çalışan personel sayısı 10’dan az iken, orta ölçekli KOBİ’de ise çalışan personel sayısının 250’den daha az olduğu görülmektedir.

Ülkelerin en temel ekonomik yapı taşı olan KOBİ’lerin gelişmesi ve desteklenmesi için bir tanımlama yapmak gereklidir. Ancak bazı nitel ve nicel değişkenler, KOBİ’ler ile ilgili ortak ve net bir tanımlama yapılmasını zorlaştırmaktadır. Bu değişkenler şu şekilde ifade edilebilir; işletmenin personel sayısı, işletmenin sermaye miktarı, işletmenin yararlanabileceği teknolojik imkânlar, işletmenin faaliyette bulunduğu ülke ekonomisi, işletmenin içinde bulunduğu pazar yapısı, işletmenin faaliyette bulunduğu iş kolu, nihai mal ve hizmet yapısı ve işletmenin kullandığı üretim tekniği (Soydal, 2006: 541-542).

KOBİ’ler, ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasına yaptıkları katkılardan ve faydalardan dolayı önemleri gün geçtikçe artmaktadır. KOBİ’lerin ülke ekonomisindeki yeri ve öneminin sürekli artması ile başta devletler olmak üzere, ulusal ve uluslararası birçok kurum ve kuruluşun, KOBİ’lerin verimliliklerinin, ulusal ve uluslararası rekabet güçlerinin artırılmasını, sağlamak için çaba harcadıkları görülmektedir (Alkış ve Temizkan, 2013: 71).

2. MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİ ve İŞLETME FONKSİYONLARI

Muhasebe bilgi sistemi tarafından üretilen bilgiler işletmenin bütün fonksiyonları açısından alınacak kararlarda kullanılmakta ve hepsini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu sebeple fonksiyonların tamamının faaliyetleri mali olaylarla ilişkilidir. İşletmenin ihtiyaç duyacağı fonun hangi kaynaktan sağlanacağı, stok miktarlarının hangi düzeyde tutulması gerektiği, personeline ödenecek ücret, işletmenin yapacağı araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin programlanması bu kararlara örnek olarak verilebilmektedir (Çidem, 2013: 34).

2.1. Muhasebe Bilgi Sistemi ve Yönetim

İşletme faaliyetlerinin düzenli ve sürekli olarak işleyebilmesi için işletmeyle ilgili bilgilerin her yönüyle doğru ve güvenilir bilgi olması gerekmektedir. Ayrıca bilgilerin iletilmesi esnasında muhasebe bilgi sistemi önemli rol oynamaktadır. İşletmelerin faaliyet raporları, mali tablolar ve uluslararası finansal raporlama standartları muhasebe bilgi sistemi ile hazırlanmakta olup yöneticiler tarafından uygunluk beyanı ile birlikte kamuya sunulmaktadır. Kamuya açıklanacak bilgilerin açıklamadan yararlanacak kişiye kurumların karar vermeleri açısından yardımcı olacak biçimde; bilgilerin zamanında, doğru, eksiksiz, anlaşılabilir, net, güvenilir bir biçimde kullanılabilmesine imkan sağlayacak şekilde sunulmasında muhasebe bilgi sisteminin ve yönetimin birçok sorumlulukları vardır. Muhasebe bilgi sistemi, işletmenin belirlediği hedefleri ve amaçları ortaya koyarken ya da

işletmenin amaçlarına ve hedeflerine ulaşması esnasında sağlıklı ve doğru kararlar alabilmesi için işletmenin ihtiyaç duyduğu bilgileri en doğru ve en hızlı şekilde ortaya koymaktadır (Güney 2013, 279).

2.2. Muhasebe Bilgi Sistemi ve Pazarlama

Günümüzde pazarlama faaliyetleri geleneksel anlayıştan farklılaşmaktadır. Geleneksel anlayışta ürün, üretim ve satış yönlü anlayış hakim iken bu durum günümüzde daha farklıdır. Günümüzde daha çok müşteri odaklı pazarlama anlayışı hakimdir. Bu sebeple, işletmeler için müşterinin her türlü bilgisi önemli hale gelmektedir. Bu nedenle işletmeler müşterilerine ürünlerini nasıl pazarlayabileceklerinin yollarını aramaya başlamışlardır. Bu yüzden pazarlama faaliyetleri içinde bilgi ve bilgi sistemlerinin önemi gün geçtikçe daha çok artmaya başlamıştır (Yavuz, 2014: 68).

Pazarlama yöneticilerinin en çok faydalandıkları bilgi sistemi, muhasebe bilgi sistemidir. Muhasebe bilgi sistemi sipariş işleme işlevinden elde ettiği bilgiler ürünlerin dağıtım aşamasının şekillenmesine yardımcı olmaktadır. Siparişlerin ise ne sıklıkla alındığı, ne kadar geldiği vb. bilgiler bu sistem sayesinde elde edilmektedir. Bunun yanında işletmenin elde ettiği karlar, satış tutarları, üretim maliyetleri, maliyetlerle ilgili diğer bilgiler yine muhasebe bilgi sisteminden sağlanmaktadır. Pazarlama yönetiminin muhasebe bilgi sisteminden sağladığı en önemli bilgilerden biri de ürünlerin maliyetlerine ilişkin bilgilerdir. Maliyetleme bilgisinin en çok ihtiyaç olduğu aşama ürünün fiyatlandırılma aşamasıdır (Çidem, 2013: 36).

2.3. Muhasebe Bilgi Sistemi ve Finans

Finansal bilgi süreci, kayıtların tutulmasına sebep olan finansal bilginin oluşumundan başlamaktadır. Fakat her veri finansal bir bilgi değildir. Eğer bir mal veya hizmet alışverişi varsa; tarafları, yeri, zamanı ve tutarı belli ise finansal bir bilgi söz konusu olmaktadır. Herhangi bir finansal bilgiyi ilgilendiren faaliyette, finansal bilginin konusu olan bilgiler kendine özgü, standart ve tekniklere göre kayıt edilmektedir. Muhasebe kayıtlarında bu durum belgelere dayanmak zorunluluğunu sağlayan bir kuraldır (Ersoy, 2012: 148).

İşletmelerde başta muhasebe ve finans bölümü olmak üzere tüm fonksiyonel birimler; işletme faaliyetlerini daha verimli ve etkin bir biçimde devam ettirebilmek için her seviyede muhasebe ve finans bilgilerine ihtiyaç duymaktadır. İşletmenin ihtiyaç duyduğu bilgiler muhasebe kayıtları, bütçe, finansal tablolar, maliyet bilgileri, nakit tabloları, sermaye harcamaları analizleri vb. den oluşmaktadır. İşletmenin bu bilgileri anlamlı bir biçimde üretebilmesi ve işletme yöneticilerine iletebilmesi; muhasebe bilgi sistemleri ile gerçekleştirilmektedir (Alagöz vd., 2006: 281).

Finans yöneticilerinin analiz ve kararlar almada ihtiyaç duydukları verilerin önemli bir kısmı işletmenin içinden sağlanmaktadır. Bu aşamada muhasebe bilgi sisteminden elde edilecek bilgiler ve analizler finans yöneticileri içinde bir yol gösterici niteliği taşıyacaktır (Yavuz, 2014: 71).

2.4. Muhasebe Bilgi Sistemi ve Araştırma Geliştirme

Sürekli bir şekilde gelişmekte olan teknoloji karşısında, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunmayan işletmelerin sürekliliklerini devam ettirmeleri zordur. İşletmelerin üretim faaliyetleri sürmekte iken karşılaştıkları sorunlara çözüm yolları bulmanın yanında, üretim yöntem ve metotları, işletmenin kullanmakta olduğu mevcut mamul ve üretim metotlarını geliştirmek ve büyüme gereği, işletme için araştırma ve geliştirme fonksiyonunun işlevi ve önemi daha rahat anlaşılmaktadır. Günümüzde modern işletmelerin en önemli fonksiyonu olan araştırma ve geliştirme fonksiyonu işletmenin etkin bir çevre içerisinde, ekonomik hayatını devam ettirmesini mümkün kılan ve aynı zamanda işletmenin mevcut durumundaki faaliyet ve problemlerinin olduğu kadar işletmenin gelecek dönem içindeki problemlerini de içine alan daha geniş ve kapsamlı bir işletme fonksiyonudur. Araştırma ve geliştirme fonksiyonu, işletmeler için günümüzde daha anlamlı ve işlevli hale gelmekte ve işletmenin faaliyetleri açısından büyük önem arz etmektedir (Devrez, 1970: 236-237).

2.5. Muhasebe Bilgi Sistemi ve Üretim

Üretim faaliyeti temel olarak dönüştürme süreci olarak tanımlanabilmektedir. Bu sürecin içinde; hammadde, malzeme, sermaye, insan kaynakları ve emek gibi girdiler daha sonrasında

işletmenin mal veya hizmetleri gibi çıktılar yer almaktadır. Üretim yönetimi olarak isimlendirilen faaliyetler genel olarak iki aşamada incelenir. Bunlar; tasarım ve kuruluş aşaması ve işletim aşamasıdır. Yöneticilerin üretimle ilgili alacakları kararlar bu faaliyetlerin yürütülmesine ilişkin kararlardır. Yöneticiler kararları alırken karar alma modellerinden ve tekniklerinden faydalanmakta ve tekniklerin uygulanmasında muhasebe bilgi sisteminin ürettiği bilgilere ihtiyaç duymaktadırlar. İşletme yöneticisinin, üretim departmanı ile ilgili alacağı kararlarında muhasebe bilgi sisteminin ürettiği bilgileri fabrika kuruluş yeri tespitinde, üretim hacminin belirlenmesinde, stok kontrolünde, maliyet kontrollerinde kullanılmaktadır (Yılmaz, 2010: 46).

2.6. Muhasebe Bilgi Sistemi ve İnsan Kaynakları

İnsan kaynakları yönetimi; işletmelerin ihtiyaçları doğrultusunda en uygun insan kaynağını en ekonomik şekilde temin etme, performansını değerlendirme ve ücretini belirlemeye yönelik faaliyetler bütünüdür. Dünyanın hızlı gelişimi ve teknolojinin gün geçtikçe ilerlemesi firmaları değişime zorlamıştır. İşletmelerin içinde buldukları yoğun rekabet ortamı işletmelerin ayakta kalabilmeleri için faaliyetlerinin etkin ve verimli bir şekilde sürekli olarak devam ettirmelerini zorunlu kılmaktadır. İşletmelerin günümüzde varlıklarını sürdürebilmeleri büyük ölçüde ileriye görebilmelerine, geleceğe dayalı tahmin yapabilmelerine, yaratıcı olmalarına, çağın gerektirdiği teknolojiyi yakalamalarına ve girdi maliyetlerini en aza indirmelerine bağlıdır. Bütün bu önemli fonksiyonları yerini getirecek olan insanlar olunca, işletmelerin de insana yatırım yapması kaçınılmaz olmuştur. İşletmelerin insan kaynaklarına verdikleri önem gitgide artmaktadır. Bu durum, büyümeyi ve uluslararası pazarlarda önemli bir yere sahip olmayı isteyen işletmelerin insan kaynaklarına gereken önemi vermelerini sağlamıştır. Dolayısıyla işletmenin bünyesinde bulunan her bir çalışanın çabası ve performansı izlenmeli ve işletmenin genel performansına olumlu katkıda bulunup bulunmadığı değerlendirilmektedir. İnsan kaynakları için çok önemli olan ücretlendirmenin muhasebe bilgi sisteminden elde edilen bilgileri ve verileri sağlıklı bir şekilde analiz edilerek yapılması oldukça mümkündür (Bayraç, 2008: 210-213).

3. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Literatürde muhasebe bilgi sistemi ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazılarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.

Yılmaz (2010), çalışmasında Ankara ilinde bulunan tekstil işletmeleri üzerine bir araştırma yapmıştır. Araştırmada KOBİ'lerin yönetiminde muhasebe bilgi sisteminin yeri ve önemi ortaya konmak amaçlanmıştır. Çalışmada, elde edilen bulgular, işletmelerin muhasebe bilgi sistemine vermiş olduğu önemin artması, KOBİ yöneticilerinin muhasebe departmanında uzman kişiler ile çalışması ve gerekli sorumlulukları yerine getirmelerinin işletme performansını ve verimliliğini arttıracığı sonucuna varılmıştır.

Yazıcı (2010), işletmelerin yönetim kararları alırken muhasebe bilgi sisteminden faydalanma düzeyini gösteren faktörler açısından Erzurum Organize Sanayi Bölgesi'nde yer alan KOBİ'lerin durumunu bir anket çalışmasıyla incelemiştir. Araştırmanın sonucuna göre ankete dahil edilen işletmelerin büyük bir çoğunluğunun AB uyumlu KOBİ tanımı kriterlerine göre mikro ve küçük ölçekli işletmelerden oluştuğu ve işletmelerde yönetim kararlarında muhasebe bilgi sisteminden faydalanma düzeyini gösteren faktörler açısından iyileştirilmesinin gerektiği tespit edilmiştir. Ayrıca işletmelerin büyüklükleri arttıkça muhasebe bilgi sisteminden faydalanmaları aynı oranda artış gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Hatunoğlu, Akpınar, Çelik (2013), KOBİ'lerin yönetiminde muhasebe bilgi sisteminin yeri ve önemini araştırmıştır. Gaziantep ve Kahramanmaraş illerinde bulunan KOBİ'lerde muhasebe bilgi sistemine verilen önem derecesi ölçülmeye çalışılmıştır. Çalışmadan elde edilen verilere göre KOBİ'lerin muhasebe bilgi sistemini etkin ve verimli bir şekilde kullanabilmeleri ile ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Çidem (2013), Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren 250 adet KOBİ üzerine muhasebe bilgi sisteminin etkinliğini araştırmaya yönelik bir araştırma yapmıştır. Çalışma sonucunda muhasebe bilgi sisteminin etkinliği ile işletme performansının artırıldığı ve olumlu bir etki yarattığı tespit edilmiştir.

Akgün ve Kılıç (2013), yapmış oldukları çalışmada muhasebe bilgi sistemi ve işletme yönetimi kavramı kavramsal olarak incelenmiş, muhasebe bilgi sisteminin işletme yönetimi üzerindeki etkinliği araştırılmış ve bu doğrultuda tuz gölü işletmeleri yöneticilerine anket uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analizleri sonucunda, muhasebe bilgi sisteminin işletmelere sağladığı yeniliklerin işletmenin yönetsel kararların etkinliğini olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Öz ve Yavuz (2015), muhasebe bilgi sisteminin işletme yönetimi tarafından alınan kararlar üzerindeki etkilerini araştırmış ve muhasebe bilgi sistemini etkin kullanmanın işletmelere sağlayacağı faydalar üzerinde durmuştur. Bartın ilinde faaliyet gösteren KOBİ'ler üzerinde yapılan anket çalışması ile işletmelerin muhasebe bilgi sistemleri incelenmiştir. Çalışma sonucunda, muhasebe bilgi sisteminin önemi tüm işletmeler tarafından kabul edilmesine rağmen muhasebe bilgi sisteminden alınan bilgilerin işletme kararlarında etkin bir şekilde kullanılmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Demir ve Gül (2015), TRB1 Bölgesi'nde üretim yapan KOBİ'lerde karar alma sürecinde finansal muhasebe bilgileri ile maliyet ve yönetim muhasebesi verilerinin etkinliğini araştırmışlardır. Bu alanda işletmelerin karar alma sürecinde muhasebe bilgilerinin olumlu etkilerinin farkındalığına vardıkları ama iş yaşamında bunu çok fazla uygulamaya almadıkları tespit edilmiştir.

Esmeray ve Dağlı (2017), çalışmalarında muhasebe bilgi sisteminin KOBİ'ler üzerindeki etkinliği, yönetim biriminin muhasebe bilgi sistemini algılama düzeyi ve muhasebe bilgi sisteminin yönetime getirdiği yenilik algısı ile söz konusu algının işletmeler üzerinde yarattığı etkisinin tespit edilmesini amaçlamışlardır. Çalışma Kayseri ilinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen temel verilere göre muhasebe bilgi sisteminin işletmelerin faaliyet süresi, işletmelerin kullandıkları teknoloji düzeyi, yöneticilerin eğitim düzeyleri vb. gibi değişkenler üzerinde pozitif yönde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ercan (2017), Kilis Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyette bulunan işletme yöneticilerine anket uygulamıştır. Araştırmanın sonucuna göre ise işletme yöneticilerinin büyük bir kısmı muhasebe kayıtlarını yasal zorunlulukla birlikte, bilgi amaçlı tuttıkları ve yönetsel kararlarda muhasebe bilgilerini kullandıkları ortaya çıkmıştır. Araştırmanın bulgularına göre ise yöneticilerin eğitim durumu, işletmedeki yeri, muhasebe bilgilerinin tutulduğu yer ve çalışan sayısı değişkenlerine göre yöneticilerin muhasebe bilgi düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar çıkmıştır.

Literatürde yer alan çalışmaları arttırmak mümkündür. Ancak literatür incelendiğinde KOBİ'leri belirleyen kriterler ile işletme fonksiyonları özelinde öneminin araştırıldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle devam eden kısımda KOBİ'leri belirleyen kriterler nezaretinde muhasebe bilgi sisteminin işletme fonksiyonu açısından öneminin araştırılması yer almaktadır. Bu durum çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran husus olarak kabul edilmektedir.

4. MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİNİN İŞLETME FONKSİYONLARI AÇISINDAN ÖNEMİNİN ARAŞTIRILMASI

4.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

KOBİ'lerde muhasebe bilgi sisteminin yönetim, pazarlama, üretim, finans, AR-GE, ve insan kaynakları fonksiyonu açısından öneminin araştırılması çalışmanın amacı olarak belirlenmiştir. Literatür çalışmalarında KOBİ'ler muhasebe bilgi sisteminin işletme fonksiyonları açısından etkinliğinin ölçülmesi ile ilgili olarak işletmenin sadece bir fonksiyonu üzerine araştırma yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmada ise KOBİ'lerin işletmenin bütün fonksiyonları açısından muhasebe bilgi sisteminin öneminin ve işletmelerin muhasebe bilgi sisteminden işletmenin fonksiyonlarını kullanırken ne ölçüde yararlandıklarını tespit etmektir.

4.2. Araştırmanın Kapsam ve Sayıtları

Araştırmanın kapsamı farklı sınıflandırmalara tabi tutulan işletmelerden sadece KOBİ'ler olarak belirlenmiştir. Araştırma verileri KOSGEB kayıtları esas alınmış olup, 2018 yıl sonunda elde edildiği için bu yıl çalışmanın zaman sınırını, Burdur ilinde faaliyet gösteren KOBİ'ler ise konu sınırını oluşturmuştur.

Araştırma bazı sayılılar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bunlardan birincisi, katılımcıların tamamı araştırma sorularını anlamışlardır. İkinci sayılı ise, araştırmanın amacı doğrultusunda samimi bir şekilde yanıtlamışlardır.

4.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni Burdur ilinde faaliyet gösteren KOBİ'ler olarak belirlenmiştir. Burdur ilinde faaliyette bulunan toplamda 2373 KOBİ bulunmaktadır. Bu evrenden tesadüfi olarak seçilen 470 KOBİ bizzat ziyaret edilmiştir. ancak farklı gerekçeler ile gönüllük esasına göre 316 KOBİ sahibi ya da çalışanı çalışmaya dahil olabilmıştır.

4.4. Araştırmanın Modeli ve Yöntemi

Araştırmanın modeli iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi, teori kısmını oluşturan, literatürde var olan çalışmaların taraması ile araştırmanın uygulama kısmının hazırlığının yapılmasıdır. Çalışmanın ikinci kısmı ise anket yöntemi ile KOBİ'lere işletme fonksiyonlarının muhasebe bilgi sistemi açısından önemini araştırıldığı kısımdır.

KOBİ temsilcilerine anket uygulanmıştır. Bu anket iki kısımdan oluşmaktadır. Anketin birinci kısmındaki sorular çoktan seçmeli, ikinci kısmındaki sorular ise 5'li likert yöntemi ile hazırlanan sorulardan oluşmaktadır. Anket formunun birinci kısmında KOBİ muhasebe bilgi sistemine yönelik olarak hazırlanan toplamda 14 soru yer almaktadır. Anket formunun ikinci kısmında ise KOBİ'lerin işletme fonksiyonlarını kullanırken muhasebe bilgi sisteminden ne kadar faydalandıklarını ölçmeye yönelik 5'li likert yöntemiyle hazırlanmış 30 adet soru yer almaktadır. Araştırmada anket sorularının hazırlanmasında Hatunoğlu vd. (2013) çalışmasından faydalanılmış ve farklı sorular da oluşturulmuştur.

Araştırmada kullanılan tanımlayıcı değişkenlerin verileri yüzde ve frekans yöntemiyle analiz edilmiş ve sonuçlar yorumlanmıştır. Anket uygulamasından elde edilen verilerin ortalamaları alınarak, verilere One Way Anova ve Scheffe testleri uygulanmış ve gerekli yorumlamalar yapılmıştır.

4.5. Araştırmanın Hipotezleri

H1: KOBİ'lerin çalışan sayısı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin yönetim fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

H2: KOBİ'lerin çalışan sayısı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin pazarlama fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

H3: KOBİ'lerin çalışan sayısı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin üretim fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

H4: KOBİ'lerin çalışan sayısı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin finans fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

H5: KOBİ'lerin çalışan sayısı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin AR-GE fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

H6: KOBİ'lerin çalışan sayısı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin insan kaynakları fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

H7: KOBİ'lerin yıllık net satış hasılatı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin yönetim fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

H8: KOBİ'lerin yıllık net satış hasılatı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin pazarlama fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

H9: KOBİ'lerin yıllık net satış hasılatı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin üretim fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

H10: KOBİ'lerin yıllık net satış hasılatı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin finans fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

H11: KOBİ'lerin yıllık net satış hasılatı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin ar-ge fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

H12: KOBİ'lerin yıllık net satış hasılatı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin insan kaynakları fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

H13: KOBİ'lerin yıllık mali bilanço toplamı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin yönetim fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

H14: KOBİ'lerin yıllık mali bilanço toplamı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin pazarlama fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

H15: KOBİ'lerin yıllık mali bilanço toplamı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin üretim fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

H16: KOBİ'lerin yıllık mali bilanço toplamı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin finans fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

H17: KOBİ'lerin yıllık mali bilanço toplamı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin ar-ge fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

H18: KOBİ'lerin yıllık mali bilanço toplamı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin insan kaynakları fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

4.6. Araştırma Verilerinin Analizi

Bu başlık altında araştırma verilerinin analizine yönelik hazırlanan tanımlayıcı soruların frekans ve yüzde dağılımları ile amaca yönelik hazırlanan hipotezlerin test sonuçları yer almaktadır.

4.6.1. Araştırmanın Tanımlayıcı Verilerinin Analizi

Bu başlık altında araştırma verilerinden elde edilen tanımlayıcı bilgilerin frekans ve yüzde dağılımları ile araştırma verilerinin analizi sonucu hipotez testlerinin sonuçları yer almaktadır

Tablo 3: KOBİ Temsilcilerinin Tanımlayıcı Verilerinin Yüzde ve Frekans Dağılımları

Tanımlayıcı Değişkenler	Seçenekler	Frekans (N)	Yüzde (%)
İşletmedeki Pozisyonunuz?	Genel Müdür	11	3,5
	Genel Müdür Yardımcısı	8	2,5
	Muhasebe Müdürü	35	11,1
	Finans Müdürü	4	1,3
	Muhasebe Personeli	191	60,4
	İşletme Çalışanı	67	21,2
	Toplam	316	100,0
Eğitim Durumunuz?	İlköğretim	5	1,6
	Lise	50	15,8
	Ön Lisans	127	40,2
	Lisans	125	39,6
	Lisansüstü	9	2,8
		Toplam	316

Tablo 3'de çalışmanın örneklemini oluşturan Burdur ilinde faaliyet gösteren KOBİ temsilcilerinin tanımlayıcı değişkenlerinden işletmedeki pozisyonları ve eğitim durumları gösterilmiştir. Tanımlayıcı değişkenlerden işletmedeki pozisyonunuz kısmı incelendiğinde toplamda 316 katılımcının olduğunu ve katılımcılardan muhasebe personeli pozisyonunda yer alanlar, toplam içerisinde en yüksek sayı ile 191'ini yani %60,4'ünü oluşturmaktadır. Eğitim tanımlayıcı değişkeni incelendiğinde ise katılımcıların eğitim durumlarının 127'sini yani %40,2'sini ön lisans mezunu adaylar oluşturmaktadır.

Tablo 4: KOBİ'lere ilişkin Tanımlayıcı Soruların Frekans ve Yüzde Dağılımları

Tanımlayıcı Değişkenler	Seçenekler	Frekans (N)	Yüzde (%)
İşletmedeki Çalışan Sayısı?	1-9 Kişi	106	33,5
	10-49 Kişi	152	48,1
	50-250 Kişi	58	18,4
	Toplam	316	100,0
İşletmenin Yıllık Net Satış Hâsılatı?	0-3 Milyon TL	254	80,4
	3-25 Milyon TL	51	16,1
	25-125 Milyon TL	11	3,5
	Toplam	100,0	100,0
İşletmenin Yıllık Mali Bilanço Toplamı?	0-3 Milyon TL	256	81,0
	3-25 Milyon TL	43	13,6
	25-125 Milyon TL	17	5,4
	Toplam	316	100,0

Tablo 4’de çalışmaya katılan KOBİ’lerle ilgili tanımlayıcı sorulardan elde edilen sonuçlar gösterilmiştir. Bu sorular işletmeleri KOBİ olarak tanımlamak için gerekli olan kriterleri göstermektedir. Buna göre tanımlayıcı soruların birincisi işletmedeki çalışan sayısıdır. Buna göre Burdur ilinde çalışmaya dahil olan KOBİ’lerin 10-49kişiçalışanları 152 işletme ile %48,1 olduğu ortaya çıkmaktadır. İkinci kriter olan işletmenin yıllık net satış hasılatı incelendiğinde çalışmaya katılan işletmelerin yıllık net satış hasılatının %80,4’lük paya 0-3 milyon TL hasılatı olan işletmeler, %16,1’lik paya 3-25 milyon TL, %3,5’lik pay ise 25-125 milyon TL olan işletmelerden oluştuğu tespit edilmiştir. üçüncü kriter olan işletmenin yıllık mali bilanço toplamları incelendiğinde çalışmaya katılan işletmelerin %81,0’lük kısmının 0-3 milyon TL, %13,6’lık kısmının 3-25 milyon TL ve %5,4’lük kısmının ise 25-125 milyon TL olan işletmelerden oluştuğu anlaşılmıştır.

Tablo 5: KOBİ’lerin Hukuki Yapıları ve Faaliyette Buldukları Sektörlerle İlgili Tanımlayıcı Soruların Frekans ve Yüzde Dağılımları

Tanımlayıcı Değişkenler		Frekans (N)	Yüzde (%)
İşletmenin Hukuki Yapısı?	Şahıs Şirketi	93	29,4
	Limited Şirketi	161	50,9
	Anonim Şirketi	62	19,6
	Toplam	316	100,0
İşletmenin Faaliyette Bulunduğu Sektör?	İmalat	96	30,4
	Ticaret	85	26,9
	Ulaştırma Haberleşme	44	13,9
	Madencilik	48	15,2
	Diğer	43	13,6
	Toplam	316	100,0

Tablo 5’de KOBİ tanımlayıcı değişkenleri incelendiğinde çalışmaya katılan işletmelerin 93’ünü yani %29,4’lük kısmını şahıs şirketleri, 161’ini yani %50,9’luk kısmını limited şirketlerin ve 62’sini %19,6’lık bir payla anonim şirketleri oluşturmaktadır. Yüzde ve frekans dağılımlarına göre Burdur ilindeki işletmelerin hukuki yapıları açısından %50,9’luk bir payla büyük çoğunluğunu limited şirketleri oluşturmaktadır. Bir diğer tanımlayıcı değişken incelendiğinde işletmelerin faaliyette buldukları sektör ile ilgili frekans ve yüzde dağılımları gösterilmektedir. Toplamda 316 işletmenin 96’sı yani %30,4’ü imalat, 85’i %26,9’u ticaret, 44’ü %13,9’u ulaştırma ve haberleşme, 48’i %15,2’si madencilik ve 43’ü yani %13,6’sı ise diğer kısmını oluşturmaktadır. Buna göre imalat işletmelerinin %30,4’lük bir pay ile yoğunlukta olduğu ortaya çıkmaktadır.

4.6.2. Araştırma Hipotezlerinin Analizi

Araştırmanın bu bölümünde hipotezlerin her biri analiz edilerek kabul edilen veya reddedilen hipotezler belirlenmiştir.

Tablo 6: KOBİ’lerin Çalışan Sayısı-Yönetim Fonksiyonu İlişkisi

KOBİ’lerin	Varyans Kaynağı	N	X	Ss	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
Çalışan Sayısı- Yönetim Fonksiyonu İlişkisi	1-9 Kişi	106	3,4132	0,87821	263,163	0,841	0,088	0,916
	10-49 Kişi	152	3,4079	0,94087				
	50-250 Kişi	58	3,4655	0,92253				
Toplam	316	3,4203	0,91428					

Tablo 6’e göre Burdur ilinde faaliyet gösteren KOBİ’lerin çalışan sayısı bakımından farklılığının One Way Anova testi sonucu verilmiştir. Aynı tabloda sadece ortalamalar incelendiğinde ortalamaların birbirinden çok farklı olmadığı yani birbirine yakın olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak analiz sonuçlarından $F=0,088$ seviyesinde p değeri $0,916 > 0,05$ olduğu için ortalamaların anlamlı olmadığı anlaşılmaktadır. Buna göre **H1** hipotezi reddedilmektedir.

Tablo 7: KOBİ’lerin Çalışan Sayısı-Pazarlama Fonksiyonu İlişkisi

KOBİ’lerin	Varyans Kaynağı	N	X	Ss	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
Çalışan Sayısı- Pazarlama Fonksiyonu İlişkisi	1-9 Kişi	106	3,2962	0,90595	253,050	0,808	3,021	0,050
	10-49 Kişi	152	3,4092	0,87386				
	50-250 Kişi	58	3,0690	0,95112				
Toplam	316	3,3089	0,90490					

Tablo 7’de KOBİ’lerin çalışan sayısı değişkenine göre anlamlı bir farklılığının olup olmadığı test edilip, p değerinin $0,05$ ’den küçük olduğu görülmektedir. Yani $F=3,021$; $P=0,050 < 0,05$ olduğu

için **H2** hipotezi kabul edilmiştir. Dolayısıyla KOBİ'lerin çalışan sayısı bakımından muhasebe bilgi sisteminin pazarlama fonksiyonu açısından önemi istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 8: KOBİ'lerin Çalışan Sayısı-Üretim Fonksiyonu İlişkisi

	Varyans Kaynağı	N	X	Ss	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
KOBİ'lerin Çalışan Sayısı-Üretim Fonksiyonu İlişkisi	1-9 Kişi	106	2,9245	0,96351	314,570	1,005	4,959	0,008
	10-49 Kişi	152	3,2974	1,04342				
	50-250 Kişi	58	2,9793	0,96150				
	Toplam	316	3,1139	1,01503				

Tablo 8'de KOBİ'lerin çalışan sayısı bakımından muhasebe bilgi sisteminin üretim fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılığın istatistiksel anlamlılığı One Way Anova ile test edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda $p=0,008 < 0,05$ olduğu için **H3** hipotezi kabul edilmiştir. Dolayısıyla KOBİ'lerin çalışan sayıları bakımından muhasebe bilgi sisteminin üretim fonksiyonu açısından önemde ortaya çıkan farklılığın işletmeler açısından anlamlı olduğu ifade edilmektedir. Ortaya çıkan farklılığın ortaya konması amacı ile Scheffe testlerinden faydalanılmıştır. Scheffe testi sonuçları tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9: Scheffe Testi Sonuçları

	Varyans Kaynağı	Ortalamaların farkı	p
KOBİ'lerin Çalışan Sayısı-Üretim Fonksiyonu İlişkisi	1-9 Kişi	10-49 Kişi	-,37284*
		50-250 Kişi	-,05478
	10-49 Kişi	1-9 Kişi	,37284*
		50-250 Kişi	,31806
	50-250 Kişi	1-9 Kişi	,05478
		10-49 Kişi	-,31806

Tablo 9'de bölümler arasında ortaya çıkan farklılık scheffe ile araştırılmıştır. Buna göre ortaya çıkan farklılık * işareti ile ifade edilmiştir.

Tablo 10: KOBİ'lerin Çalışan Sayısı-Finans Fonksiyonu İlişkisi

	Varyans Kaynağı	N	X	Ss	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
KOBİ'lerin Çalışan Sayısı-Finans Fonksiyonu İlişkisi	1-9 Kişi	106	3,6321	0,68181	142,159	0,454	7,663	0,001
	10-49 Kişi	152	3,9618	0,67254				
	50-250 Kişi	58	3,8862	0,66291				
	Toplam	316	3,8373	0,68804				

Tablo 10'da Burdur ilinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin muhasebe bilgi sisteminin finans fonksiyonu açısından işletmeler arasında farklılık olup olmadığı test edilmiştir. Çalışmaya katılan KOBİ temsilcilerinin çalışan sayısı bakımından finans fonksiyonu açısından verdikleri yanıtların sadece ortalamaları dikkate alındığında birbirinden farklı olmadığı yani verilen yanıtların birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Analiz sonuçları incelendiğinde $F=7,663$ seviyesinde P değeri $0,001 < 0,05$ olduğu için ortalamalar arasında bir farklılık olmadığı anlaşılmaktadır. Buna göre **H4** hipotezi kabul edilmiştir. Ortaya çıkan farklılığın hangi varyans kaynakları arasında olduğunun tespit edilmesi amacı ile veriler Scheffe testine tabi tutulmuştur. Scheffe testi sonuçları tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11: Scheffe Testi Sonuçları

	Varyans Kaynağı	Ortalamaların farkı	p
Kobilerin Çalışan Sayısı-finans Fonksiyonu İlişkisi	1-9 Kişi	10-49 Kişi	-,32977*
		50-250 Kişi	-0,25413
	10-49 Kişi	1-9 Kişi	,32977*
		50-250 Kişi	0,07564
	50-250 Kişi	1-9 Kişi	0,25413
		10-49 Kişi	-0,07564

Varyans kaynakları arasında ortaya çıkan farklılık Scheffe testi ile araştırılmıştır. Buna göre ortaya çıkan farklılık * işareti ile ifade edilmiştir.

Tablo 12: KOBİ'lerin Çalışan Sayısı Kriteri-AR-GE Fonksiyonu İlişkisi

	Varyans Kaynağı	N	X	Ss	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
KOBİ'lerin Çalışan Sayısı Kriteri-AR-	1-9 Kişi	106	3,3868	0,78329	227,360	0,726	0,798	0,451

GE Fonksiyonu	10-49Kişi	152	3,2632	0,86474
İlişkisi	50-250Kişi	58	3,2483	0,93682
	Toplam	316	3,3019	0,85174

Tablo 12’de KOBİ’lerin muhasebe bilgi sisteminin AR-GE fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılık One Way Anova testi ile araştırılmıştır. Tabloda sadece ortalamalar incelendiğinde ortalamaların birbirinden çok farklı olmadığı yani birbirine yakın olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak analiz sonuçlarından $F=0,798$ seviyesinde P değeri $0,451 > 0,05$ olduğu için ortaya çıkan farklılığın anlamlı olmadığı, dolayısıyla araştırmadaki **H5** hipotezi reddedilmektedir.

Tablo 13: KOBİ’lerin Çalışan Sayısı Kriteri-İnsan Kaynakları Fonksiyonu İlişkisi

KOBİ’lerin Çalışan Sayısı Kriteri-İnsan Kaynakları Fonksiyonu İlişkisi	Varyans Kaynağı	N	X	Ss	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
	1-9 Kişi	106	3,1830	0,79336	207,512	0,663	0,063	0,939
	10-49Kişi	152	3,2092	0,84707				
	50-250Kişi	58	3,2276	0,76176				
	Toplam	316	3,2038	0,81181				

Tablo 13’de çalışan sayısı bakımından her bir grup incelendiğinde ve grupların sadece ortalamaları dikkate alındığında çalışmaya katılan KOBİ’lerin muhasebe bilgi sisteminin insan kaynakları fonksiyonuna göre verdiği yanıtların birbirinden çok farklı olmadığı her bir grubun birbirine yakın olduğu görülmektedir. Analiz sonuçlarından anlaşılacağı üzere $F=0,063$ seviyesinde p değerinin $0,939 > 0,05$ olduğu için **H6** hipotezi reddedilmektedir. Yani gruplar arasında ortaya çıkan farklılık anlamlı değildir.

Tablo 14: KOBİ’lerin Yıllık Net Satış Hasılatı Kriteri-Yönetim Fonksiyonu İlişkisi

KOBİ’lerin Yıllık Net Satış Hasılatı Kriteri-Yönetim Fonksiyonu İlişkisi	Varyans Kaynağı (Milyon TL)	N	X	Ss	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
	0-3 Milyon	254	3,3598	0,90608	256,393	0,819	4,223	0,016
	3-25 Milyon	51	3,5804	0,93060				
	25-125Milyon	11	4,0727	0,73361				
	Toplam	316	3,4203	0,91428				

Tablo 14’de KOBİ’lerin çalışan sayısı değişkenine göre anlamlı bir farklılığının olup olmadığı test edilip, p değerinin $0,05$ ’den küçük olduğu görülmektedir. Yani $F=4,223$; $P=0,016 < 0,05$ olduğu için **H7** hipotezi kabul edilmiştir. Ortaya çıkan farklılığın ortaya konması amacı ile Scheffe testlerinden faydalanılmıştır. Scheffe testi sonuçları tablo 15’de gösterilmiştir.

Tablo 15: Scheffe Testi Sonuçları

	Varyans Kaynağı	Ortalamaların Farka	P
KOBİ’lerin Yıllık Net Satış Hasılatı – Yönetim Fonksiyonu İlişkisi	0-3 Milyon	3-25 Milyon	,22055
		25-125 Milyon	-,71288*
KOBİ’lerin Yıllık Net Satış Hasılatı – Yönetim Fonksiyonu İlişkisi	3-25 Milyon	0-3 Milyon	,22055
		25-125 Milyon	-,49254
	25-125 Milyon	0-3 Milyon	,71288*
		3-25 Milyon	,49234

Tablo 15’de varyans kaynakları arasında ortaya çıkan farklılık Scheffe ile araştırılmıştır. Buna göre ortaya çıkan farklılık * işareti ile ifade edilmiştir.

Tablo 16: KOBİ’lerin Yıllık Net Satış Hasılatı Kriteri-Pazarlama Fonksiyonu İlişkisi

KOBİ’lerin Yıllık Net Satış Hasılatı Kriteri-Pazarlama Fonksiyonu ilişkisi	Varyans Kaynağı	N	X	Ss	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
	0-3 Milyon	254	3,2740	0,91100	256,360	0,819	0,961	0,383
	3-25 Milyon	51	3,4549	0,84293				
	25-125 Milyon	11	3,4364	1,04237				
	Toplam	316	3,3089	0,90490				

Tablo 16’da KOBİ’lerin muhasebe bilgi sisteminin pazarlama fonksiyonu açısından vermiş oldukları yanıtlar arasında anlamlı bir farklılığının olup olmadığı One Way Anova ile test edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda $F=0,961$ seviyesinde $P=0,383 > 0,05$ olduğu için **H8** hipotezi reddedilmiştir. Yani oluşan farklılık $0,05$ anlamlılık düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı değildir.

Tablo 17: KOBİ'lerin Yıllık Net Satış Hasılatı Kriteri-Üretim Fonksiyonu İlişkisi

KOBİ'lerin Yıllık Net Satış Hasılatı Kriteri-Üretim Fonksiyonu İlişkisi	Varyans Kaynağı	N	X	Ss	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
	0-3 Milyon	254	3,0598	1,00522	315,166	1,007	4,654	0,010
	3-25 Milyon	51	3,1961	1,03188				
	25-125 Milyon	11	3,9818	0,79224				
	Toplam	316	3,1139	1,01503				

Tablo 17'de sadece ortalamalar incelendiğinde ortalamaların birbirinden çok farklı olmadığı yani birbirine yakın olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak analiz sonuçlarından $F=4,654$ seviyesinde P değeri $0,010 < 0,05$ olduğu için ortalamaları arasında fark olmadığı yani ortaya çıkan farklılığın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Buna göre **H9** hipotezi kabul edilmiştir. Scheffe testi sonuçları tablo 18'de gösterilmiştir.

Tablo 18: Scheffe Testi Sonuçları

	Varyans Kaynağı	Ortalamaların Farkı	P	
KOBİ'lerin Yıllık Net Satış Hasılatı – Üretim Fonksiyonu İlişkisi	0-3 Milyon	3-25 Milyon	,13264	
		25-125 Milyon	,92198*	
	3-25 Milyon	0-3 Milyon	,13624	,676
		25-125 Milyon	-,78574	,064
	25-125 Milyon	0-3 Milyon	,92198*	,012
		3-25 Milyon	-,78574	,64

Tablo 18'de varyans kaynakları arasında ortaya çıkan farklılık scheffe ile araştırılmıştır. Buna göre ortaya çıkan farklılık * işareti ile ifade edilmiştir.

Tablo 19: KOBİ'lerin Yıllık Net Satış Hasılatı Kriteri-Finans Fonksiyonu İlişkisi

KOBİ'lerin Yıllık Net Satış Hasılatı Kriteri Bakımından-Finans Fonksiyonu İlişkisi	Varyans Kaynağı	N	X	Ss	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
	0-3 Milyon	254	3,8071	0,66543	144,437	0,461	5,074	0,007
	3-25 Milyon	51	3,8510	0,76613				
	25-125 Milyon	11	4,4727	0,55334				
	Toplam	316	3,8373	0,68804				

Tablo 19'da gösterilen analiz sonucunda $P=0,007 < 0,05$ olduğu için **H10** hipotezi kabul edilmiştir. Dolayısıyla KOBİ'lerin yıllık net satış hasılatı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin finans fonksiyonu açısından verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. Ortaya çıkan farklılığın ortaya konması amacı ile Scheffe testlerinden faydalanılmıştır. Scheffe testi sonuçları tablo 20'de gösterilmiştir.

Tablo 20: Scheffe Testi Sonuçları

	Varyans Kaynağı	Ortalamaların Farkı	P	
KOBİ'lerin Yıllık Net Satış Hasılatı –Finans Fonksiyonu İlişkisi	0-3 Milyon	3-25 Milyon	-,04389	
		25-125 Milyon	-,66564*	
	3-25 Milyon	0-3 Milyon	,04389	,915
		25-125 Milyon	-,62175*	,024
	25-125 Milyon	0-3 Milyon	,66564*	,007
		3-25 Milyon	,62175*	,024

Tablo 20'de varyanslar arasında ortaya çıkan farklılık Scheffe ile araştırılmıştır. Buna göre ortaya çıkan farklılık * işareti ile ifade edilmiştir.

Tablo 21: KOBİ'lerin Yıllık Net Satış Hasılatı Kriteri-AR-GE İlişkisi

KOBİ'lerin Yıllık Net Satış Hasılatı Kriteri-AR-GE İlişkisi	Varyans Kaynağı	N	X	Ss	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
	0-3 Milyon TL	254	3,3354	0,84006	227,025	0,725	1,030	0,358
	3-25 Milyon TL	51	3,1529	0,86772				
	25-125 Milyon TL	11	3,2182	1,04098				
	Toplam	316	3,3019	0,85174				

Tablo 21'de yapılan analiz sonucuna göre $P=0,358 > 0,05$ olduğu için **H11** hipotezi reddedilmiştir. Dolayısıyla KOBİ'lerin yıllık net satış hasılatı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin AR-GE fonksiyonu açısından verdiği yanıtlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Ortaya çıkan farklılık istatistiksel açıdan anlamlı değildir.

Tablo 22: KOBİ'lerin Yıllık Net Satış Hasılatı Kriteri-İnsan Kaynakları Fonksiyonu İlişkisi

KOBİ'lerin Yıllık Net Satış Hasılatı Kriteri-İnsan Kaynakları Fonksiyonu İlişkisi	Varyans Kaynağı	N	X	Ss	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
	0-3 Milyon	254	3,1669	0,82902				
	3-25 Milyon	51	3,2627	0,71609				
	25-125 Milyon	11	3,7818	0,62260	203,398	0,650	3,230	0,041
	Toplam	316	3,2038	0,81181				

Tablo 22'de sadece ortalamalar incelendiğinde ortalamaların birbirinden çok farklı olmadığı yani birbirine yakın olduğu ortaya çıkmaktadır. Analiz sonuçlarından F=3,230 seviyesinde P değeri $0,041 < 0,050$ olduğu için **H12** hipotezi kabul edilmektedir. Ortaya çıkan farklılığın ortaya konması amacı ile Scheffe testlerinden faydalanılmıştır. Scheffe testi sonuçları tablo 23'da gösterilmiştir.

Tablo 23: Scheffe Testi Sonuçları

	Varyans Kaynağı	Ortalamaların farkı	p
Kobilerin yıllık net satış hasılatı –İnsan Kaynakları	0-3 Milyon	3-25 milyon	-,09582
		25-125 milyon	-,6489*
Fonksiyonu İlişkisi	3-25 Milyon	0-3 milyon	,09582
		25-125 milyon	-,51907
	25-125 Milyon	0-3 milyon	,61489*
		3-25 milyon	,51907

Tablo 21'de varyanslar arasında ortaya çıkan farklılık scheffe ile araştırılmıştır. Buna göre ortaya çıkan farklılık * işareti ile ifade edilmiştir.

Tablo 24: KOBİ'lerin Yıllık Mali Bilanço Toplamı-Yönetim Fonksiyonu İlişkisi

KOBİ'lerin Yıllık Mali Bilanço Toplamı-Yönetim Fonksiyonu İlişkisi	Varyans Kaynağı	N	X	Ss	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
	0-3 Milyon	256	3,3609	0,90335				
	3-25 Milyon	43	3,5814	1,00647				
	25-125 Milyon	17	3,9059	0,64466	257,284	0,822	3,666	0,027
	Toplam	316	3,4203	0,91428				

Tablo 24'de sadece ortalamalar incelendiğinde ortalamaların birbirinden çok farklı olmadığı yani birbirine yakın olduğu ortaya çıkmaktadır. Analiz sonuçlarından F=3,666 seviyesinde P değeri $0,027 < 0,05$ olduğu için **H13** hipotezi kabul edilmiştir. Dolayısıyla katılımcıların vermiş oldukları yanıtlar arasında ortaya çıkan farklılığın anlamlı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 25: KOBİ'lerin Yıllık Mali Bilanço Toplamı Kriteri-Pazarlama Fonksiyonu İlişkisi

KOBİ'lerin Yıllık Mali Bilanço Toplamı Kriteri-Pazarlama Fonksiyonu İlişkisi	Varyans Kaynağı	N	X	Ss	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
	0-3 Milyon	256	3,2672	0,91206				
	3-25 Milyon	43	3,4791	0,84531				
	25-125 Milyon	17	3,5059	0,91684	255,585	0,817	1,439	0,239
	Toplam	316	3,3089	0,90490				

Tablo 25'de KOBİ'lerin yıllık mali bilanço toplamı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin pazarlama fonksiyonu açısından ortaya çıkan farklılığın varlığı One Way Anova ile test edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre P değerinin $0,05$ 'ten büyük olduğu görülmektedir. Yani F=1,439 seviyesinde $P=0,239 > 0,05$ olduğu için **H14** hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 26: KOBİ'lerin Yıllık Mali Bilanço Toplamı Kriteri-Üretim Fonksiyonu İlişkisi

KOBİ'lerin Yıllık Mali Bilanço Toplamı Kriteri-Üretim Fonksiyonu İlişkisi	Varyans Kaynağı	N	X	Ss	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
	0-3 Milyon	256	3,0539	1,00418				
	3-25 Milyon	43	3,2186	1,11082				
	25- Milyon	17	3,7529	0,67279	316,204	1,010	4,125	0,017
	Toplam	316	3,1139	1,01503				

Tablo 26'e göre sadece ortalamalar incelendiğinde ortalamaların birbirinden çok farklı olmadığı yani birbirine yakın olduğu ifade edilebilir. Analiz sonuçlarından F=4,125 seviyesinde $P=0,017 < 0,05$ olduğu için **H15** hipotezi kabul edilmektedir. Scheffe testi sonuçları tablo 27'de gösterilmiştir.

Tablo 27: Scheffe Testi Sonuçları

	Varyans Kaynağı		Ortalamaların Farkı	P
	KOBİ'lerin Yıllık Mali Bilanço Toplamı – Üretim Fonksiyonu İlişkisi	0-3 Milyon	3-25 Milyon	-,16470
		25-125 Milyon	-,69903*	,022
	3-25 Milyon	0-3 Milyon	,16470	,610
		25-125 Milyon	-,53434	,180
	25-125 Milyon	0-3 Milyon	,69903*	,022
		3-25 Milyon	,53434	,180

Tablo 27’de varyanslar arasında ortaya çıkan farklılık scheffe ile araştırılmıştır. Buna göre ortaya çıkan farklılık * işareti ile ifade edilmiştir.

Tablo 28: KOBİ'lerin Yıllık Mali Bilanço Toplamı Kriteri Bakımından-Finans Fonksiyonu İlişkisi

KOBİ'lerin Yıllık Mali Bilanço Toplamı Kriteri Bakımından-Finans Fonksiyonu İlişkisi	Varyans Kaynağı	N	X	Ss	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
	0-3 Milyon	256	3,8016	0,66202	144,661	0,462	4,824	0,009
	3-25 Milyon	43	3,8558	0,82384				
	25-125 Milyon	17	4,3294	0,52412	144,661	0,462	4,824	0,009
	Toplam	316	3,8373	0,68804				

Tablo 28’da Burdur ilinde faaliyette bulunan KOBİ’lerin yıllık mali bilanço toplamı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin finans fonksiyonu açısından önemini işletmeler arasındaki farklılığının araştırılması One Way Anova ile test edilmiştir. Analiz sonuçlarından F=4,824 seviyesinde P=0,009<0,05 olduğu için **H16** hipotezi kabul edilmiştir. Farklılığın hangi varyanslar arasında olduğunun araştırılması tablo 29’de gösterilmiştir.

Tablo 29: Scheffe Testi Sonuçları

	Varyans Kaynağı		Ortalamaların Farkı	P
	Kobilerin Yıllık Mali Bilanço Toplamı – Finans Fonksiyonu İlişkisi	0-3 Milyon	3-25 Milyon	-,05425
		25-125 Milyon	-,52785*	,009
	3-25 Milyon	0-3 Milyon	,05425	,889
		25-125 Milyon	-,47360	,053
	25-125 Milyon	0-3 Milyon	,52785*	,009
		3-25 Milyon	,47360	,053

Tablo 29’de varyanslar arasında ortaya çıkan farklılık scheffe ile araştırılmıştır. Buna göre ortaya çıkan farklılık * işareti ile ifade edilmiştir.

Tablo 30: KOBİ'lerin Yıllık Mali Bilanço Toplamı Kriteri-AR-GE Fonksiyonu İlişkisi

KOBİ'lerin Yıllık Mali Bilanço Toplamı Kriteri-AR-GE Fonksiyonu İlişkisi	Varyans Kaynağı	N	X	Ss	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
	0-3 Milyon	256	3,3477	0,83619	225,696	0,721	1,957	0,143
	3-25 Milyon	43	3,1070	0,86007				
	25-125 Milyon	17	3,1059	1,01024	225,696	0,721	1,957	0,143
	Toplam	316	3,3019	0,85174				

Tablo 30’da P değerinin 0,05’den büyük olduğu görülmektedir. Yani P=0,142>0,05 olduğu için **H17** hipotezi reddedilmiştir. Dolayısıyla KOBİ’lerin yıllık mali bilanço toplamı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin AR-GE fonksiyonu açısından önemine ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 31: KOBİ'lerin Yıllık Mali Bilanço Toplamı Kriteri-İnsan Kaynakları Fonksiyonu İlişkisi

KOBİ'lerin Yıllık Mali Bilanço Toplamı Kriteri-İnsan Kaynakları Fonksiyonu İlişkisi	Varyans Kaynağı	N	X	Ss	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
	0-3 milyon	256	3,1703	0,82494	205,074	0,655	1,924	0,148
	3-25 milyon	43	3,2651	0,72993				
	25-125 milyon	17	3,5529	0,75673	205,074	0,655	1,924	0,148
	Toplam	316	3,2038	0,81181				

Tablo 31’de yapılan analiz sonucu p=0,148>0,05 olduğu için **hipotez18** reddedilmiştir. Dolayısıyla KOBİ’lerin yıllık mali bilanço toplamı kriteri bakımından muhasebe bilgi sisteminin insan kaynakları fonksiyonu açısından önemine ortaya çıkan farklılık istatistiksel açıdan anlamlı değildir.

SONUÇ

KOBİ'ler ülkelerin en önemli ekonomik birimlerindedir. Bu işletmeler ülkeden ülkeye hatta aynı ülkenin bölgeleri arasında bile farklılık göstermektedir. En belirgin üç ayırıcı kriteri bulunmaktadır. Bunlar; çalışan sayısı, yıllık net satış hasılatı ve yıllık mali bilanço toplamıdır. Bu kriterlere göre KOBİ'ler mikro ölçekli, küçük ve orta ölçekli olarak ayrılmaktadır. KOBİ'ler değişen teknolojiye hızlı bir şekilde uyum sağlayarak faaliyetlerini sürdürebilmek ve yoğun rekabet ortamında rekabet edebilmeleri ve doğru kararları zamanında verebilmeleri için muhasebe bilgi sisteminin sağlayacağı bilgilere ihtiyaç duymaktadır. İşletmenin bütün fonksiyonları açısından muhasebe bilgi sistemi önem arz etmektedir. İşletme yönetiminin karar vermesinde, üretim planlaması yapmasında, fon kaynaklarının kullanıma karar vermesinde olduğu gibi muhasebe bilgi sisteminden üretilecek bilgilere işletmeler ihtiyaç duymaktadır.

Bu çalışmada Burdur ilinde faaliyette bulunan KOBİ'lerde muhasebe bilgi sisteminin işletme fonksiyonları özelinde üretim, pazarlama, yönetim, finans ve insan kaynakları fonksiyonlarının açısından önemi araştırılmıştır. Bu doğrultuda 316 tane KOBİ paydaşına (genel müdür, genel müdür yardımcısı, muhasebe müdürü, finans müdürü, muhasebe personeline, işletme çalışanı) anket uygulanmıştır. Anket verilerine SPSS programı yardımı ile güvenilirlik, frekans ve yüzde dağılımları, One Way Anova ve son olarak da Anova analizinde çıkan farklılıkların ortaya konabilmesi amacı için Scheffe testi uygulanmıştır. Çalışma sonucunda araştırma amacına uygun olarak hazırlanan 18 adet hipotezden 10'u kabul edilmiş, 8'i ise reddedilmiştir. Araştırmada amacı doğrultusunda hazırlanan hipotezler, KOBİ'lerin ayırıcı kriterleri esas alınarak oluşturulmuş ve işletmenin fonksiyonları ile ilişkilendirilmiştir. Hipotezlerden ilk altı tanesi işletmedeki çalışan sayısı bakımından işletme fonksiyonları ile muhasebe bilgi sisteminin öneminin işletmeler arasında anlamlı bir fark olup olmadığını ölçmeye yöneliktir. İkinci altı hipotez ise işletmenin yıllık net satış hasılatı kriteri göz önüne alınarak işletme fonksiyonları ile muhasebe bilgi sisteminin öneminin katılımcılar arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını ölçmeye yöneliktir. Son altı hipotez ise işletmenin yıllık net mali bilanço toplamı kriterinin işletme fonksiyonlarının muhasebe bilgi sisteminin öneminin katılımcıların vermiş oldukları yanıtlar arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını tespit etmeye yöneliktir.

Yapılan analizler sonucunda muhasebe bilgi sisteminin öneminin işletmedeki çalışan sayısı kriterinin işletme fonksiyonlarından yönetim, AR-GE ve insan kaynakları fonksiyonları arasında anlamlı bir farklılığa neden olmadığı, dolayısıyla araştırma hipotezlerinden H1, H5, H6 hipotezleri reddedilmiştir. İşletmedeki çalışan sayısı kriteri ile işletmenin pazarlama, üretim ve insan kaynakları fonksiyonları ile muhasebe bilgi sisteminin önemi açısından ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlı olduğu için H2, H3 ve H4 hipotezleri kabul edilmiştir. Bir diğer belirleyici kriter ise işletmenin yıllık net satış hasılatı bakımından işletme fonksiyonları açısından muhasebe bilgi sisteminin öneminin farklılığa neden olup olmamasının araştırılmasında H8 ve H11 hipotezleri reddedilmiştir. Yıllık net satış hasılatı kriteri ile üretim, yönetim, insan kaynakları ve pazarlama fonksiyonları açısından ortaya çıkan farklılık istatistiksel olarak anlamlı olduğu için H7, H9, H10 ve H12 hipotezleri kabul edilmiştir. Son kriter ise işletmenin yıllık net mali bilanço toplamıdır. İşletmenin yıllık net mali bilanço toplamı ile işletme fonksiyonları açısından muhasebe bilgi sisteminin öneminde ortaya çıkan farklılığın anlamlı olup olmadığı test edilmiş ve H14, H17 ve H18 hipotezleri reddedilmiştir. H13, H15 ve H16 hipotezleri ise kabul edilmiş dolayısıyla üretim, yönetim, finansman fonksiyonlarının işletmenin yıllık net mali bilanço toplamı açısından muhasebe bilgi sisteminin öneminin katılımcılar arasındaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmada elde edilen sonuçlar, daha önce gerçekleştirilen çalışmalardan farklı olarak muhasebe bilgi sisteminin öneminin KOBİ'lerin işletmenin fonksiyonları olan üretim, yönetim, pazarlama, ar-ge, finansman ve insan kaynakları fonksiyonları özelinde ayrı ayrı araştırılmıştır. Dolayısıyla KOBİ'lerin belirleyici kriterinin muhasebe bilgi sisteminin işletme fonksiyonları açısından öneminde belirleyici olduğunu ifade etmek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Akgün, İ. A. ve S. Kılıç. (2013). Muhasebe Bilgi Sisteminin İşletme Yönetiminin Etkinliği Üzerindeki Etkisi, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 20(2), 22-36.
- Alagöz, A., M. Zerenler ve B. Yılmaz. (2006). Konya İlinde Faaliyet Gösteren Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Muhasebe-Finans Bilişim Sistemleri Kullanımının Örgütsel Verimliliğe Etkileri Üzerine Bir Araştırma, *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6 (12), 273-291.
- Alkış, H. ve Temizkan, V. (2012). KOBİ'lerin Yönetimsel Sorunlarının Çözümünde Japon Yönetim Sisteminin Rolü, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 68-85.
- Bayraç, A. (2008). *İşletmelerde Stratejik İnsan Kaynakları Yönetiminde Eğitim ve Geliştirme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çidem, İ. (2013). Muhasebe Bilgi Sisteminin Etkinliği: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Demir, Ö. ve M. Gül. (2015). Üretim Yapan KOBİ'lerde Karar Sürecine Muhasebe Bilgi Sisteminin Etkileri: Trbl Bölgesinde Yapılan Bir Araştırma, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2),171-191.
- Devrez, G. (1970). İşletmelerde Araştırma ve Geliştirme Fonksiyonu, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (4),236-286.
- Ercan, C. (2017), KOBİ'lerde Yöneticilerin Muhasebe Bilgi Düzeylerinin Araştırılması: Kilis Organize Sanayi Bölgesi Örneği, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2),310-328.
- Ersoy, M. (2012). Finansal Bilgilerin Yönetimi Sürecinde Muhasebe Bilgi Sistemi, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 3(6), 10-21.
- Esmeray, A. ve B.Ö. Dağlı. (2017). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde (KOBİ) Muhasebe Bilgi Sistemi: Kayseri'de Faaliyet Gösteren İşletmeler Üzerine Bir Araştırma, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(4), 748-769.
- Güney, A. (2013). Yönetim Anlayışında Muhasebe Bilgi Sisteminin Yeri, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 276-280.
- Hatunoğlu, Z., Akpınar Y., ve A. Çelik. (2013). KOBİ'lerin Yönetiminde Muhasebe Bilgi Sisteminin Önemi: Gaziantep ve Kahramanmaraş Örneği, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(2), 307-322.
- Işın, B.F. (2003). KOBİ'lerin İhracata Yönelik Örgütlenme Biçimlerinden Sektörel Dış Ticaret Şirketleri ve Sektörel Dış Ticaret Şirketlerin Sorunları Üzerine Bir Alan Araştırması, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3-4), 354-365.
- Müslümov, A. (2002). *21.Yüzyılda Türkiye'de KOBİ'ler: Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri*, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Öz, Y. ve H. Yavuz. (2015). İşletme Yönetiminin Aldığı Kararlarda Muhasebe Bilgi Sisteminin Etkisi ve Önemi: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Bir Araştırma, *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(1), 227-246.
- Sayın, M. ve Fazlıoğlu, M. A. (1997). Avrupa Birliğinde KOBİ Destekleme Programları ve Diğer Teşvik Araçları, Ankara: KOSGEB Avrupa Bilgi Merkezi.
- Soydal, H. (2006). Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerde E-Ticaret, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 540-552.

Yavuz, H. (2014). Muhasebe Bilgi Sisteminin İşletme Yönetim Kararları Üzerinde Etkileri: Bartın İlindeki Kobi'ler Üzerinde Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bartın.

Yazıcı, N. (2010). Bir Bilgi Sistemi Olarak Muhasebenin KOBİ'lerin Yönetim Kararlarına Etkisi: Erzurum Araştırması, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 47, 202-212.

Yılmaz, Ö. (2010). *Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ) Yönetiminde Muhasebe Bilgi Sisteminin Yeri ve Önemi (Ankara Tekstil İşletmeleri Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

(www.KOBİ.Org.Tr)

(www.Tosyov.Org.Tr/Tosyov-Hakkında)

(www.Eximbank.Gov.Tr)

(Resmi Gazete, Sayı: 28457, Karar Sayısı: 2012/3834, 24.06.2018)

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The investigation of the importance of accounting information systems in SMEs in terms of management, marketing, production, finance, R&D, and human resources function was determined as the purpose of the study. In the literature studies, it is seen that only one function of the entity has been researched in order to measure the effectiveness of the accounting information system of SMEs in terms of business functions. In this study, it was aimed to determine the importance of accounting information system in terms of all business functions of SMEs and to what extent entities benefit from accounting information system when using business functions.

Methodology

The scope of the study was determined as only SMEs from entities subject to different classifications. KOSGEB records were taken as the basis in the research data, since they were obtained at the end of 2018, this year has constituted the time limit and SMEs operating in Burdur has constituted the subject limit of this study.

The research was conducted within the framework of some assumptions. The first one of these was that all the participants understood the research questions. The second assumption was that they have answered sincerely in accordance with the aim of the research.

The population of the study was identified as SMEs operating in Burdur. There are 2373 SMEs operating in Burdur province. Of the population, 470 SMEs selected randomly were visited in person. However, for different reasons, 316 SME owners or employees could be included in the study on a voluntary basis.

The research model consists of two parts. The first one that constitute the theory part is the preparation of the application part of the research by scanning the existing studies in the literature. The second part of the study is the research on the importance of business functions in terms of accounting information system in SMEs by survey method.

A questionnaire was applied to SME representatives. The survey consists of two parts. The first part of the questionnaire consists of multiple choice questions and the second part consists of 5-point likert method. In the first part of the questionnaire, there are a total of 14 questions prepared for the SME accounting information system. In the second part of the questionnaire form, there are 30 questions prepared by 5-point Likert method to measure how much SMEs benefit from accounting information system while using business functions. In the study, it was benefited from the study of Hatunoğlu et al. (2013) in the preparation of survey questions and different questions were also created and used in the questionnaire form.

The data of the descriptive variables used in the study were analyzed by percentage and frequency method and the results were interpreted. The data obtained from the questionnaire were averaged, One Way Anova and Scheffe tests were applied to the data and necessary interpretations were made.

Conclusion and Discussion

In this study, the importance of accounting information systems in terms of production, marketing, management, finance, and human resources functions is investigated in SMEs operating in Burdur. In this respect, a survey was implemented to 316 SME stakeholders (general manager, assistant general manager, accounting manager, finance manager, accounting personnel, business employee). The reliability, frequency and percentage distributions, One Way Anova with the help of SPSS program and finally Scheffe test in order to reveal the differences resulted in the Anova analysis were applied to the survey data. As a result of the study, 10 of the 18 hypotheses prepared in accordance with the aim of the research were accepted and 8 of them were rejected. The hypotheses prepared in accordance with the aim of the study were formed on the basis of the differential criteria of SMEs and were associated with the functions of the entity. The first six hypotheses are aimed at measuring whether there is a significant difference between entities in terms of the number of employees in the entity regarding the importance of accounting information systems and business functions. The second six hypotheses aim at measuring whether there is a significant difference

between the participants considering the annual net sales revenue criterion of the entity regarding the importance of business functions and accounting information systems. The last six hypotheses aim at determining whether there is a significant difference between the responses of the participants and the importance of the accounting information system and the business functions of the annual net financial balance total criterion.

As a result of the analyzes, the number of employees in the entity criterion of the the importance of accounting information system does not cause a significant difference between management, R&D and human resources functions among the business functions, and therefore H1, H5, H6 hypotheses of the research hypotheses were rejected. Since the difference in terms of the number of employees in the entity, the marketing, production, and human resources functions of the entity and the importance of accounting information systems were statistically significant, the hypotheses H2, H3, and H4 were accepted. H8 and H11 hypotheses were rejected in the investigation of whether the importance of accounting information systems in terms of business functions causes differences regarding the annual net sales revenue, which is another determining criterion. Since the difference which was revealed in terms of the annual net sales revenue criterion and production, management, human resources and marketing functions was statistically significant, H7, H9, H10 and H12 hypotheses were accepted. The final criterion is the total annual net financial balance sheet of the entity. It was tested whether the difference revealed in the importance of accounting information systems in terms of business functions with total annual net financial balance sheet is significant and H14, H17 and H18 hypotheses were rejected. The hypotheses H13, H15 and H16 were accepted, therefore, it is concluded that the difference between the participants in the importance of accounting information systems in terms of total net financial balance sheet of the entity in terms of production, management and finance functions is statistically significant.

Unlike the previous studies, the results obtained in this study were investigated separately in terms of the importance of accounting information systems specific to production, management, marketing, R&D, finance and human resources functions of SMEs. Therefore, it is possible to state that the determining criterion of SMEs is the determinant of the importance of accounting information systems in terms of business functions.

MIRROR, MIRROR, ON THE WALL, WHO'S THE FAIREST OF THEM ALL? NARCISSISTIC LEADERS IN ORGANIZATIONS AND THEIR MAJOR EFFECTS ON EMPLOYEE WORK BEHAVIORS

Araştırma Makalesi / Research Article

Bıçer, C. (2020). Mirror, Mirror, on the Wall, Who's the Fairest of Them All? Narcissistic Leaders in Organizations and Their Major Effects on Employee Work Behaviors. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 280-291.

Geliş Tarihi: 01.12.2019

Kabul Tarihi: 09.06.2020

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Can BİÇER

Karabük Üniversitesi, Safranbolu MYO, Seyahat-Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü

canbicer@karabuk.edu.tr

ORCID No: 0000-0001-7270-7417

ABSTRACT

The destructive aspects of leadership and how dysfunctional leaders can jeopardize an organization's culture and values have been a trend topic in business management recently. The personality traits that are associated with leader failure mainly come with the Dark Triad traits: narcissism, psychopathy, and Machiavellianism. Narcissism covers some attitudes and behaviors such as an admiration for oneself, self-love, extreme selfishness, arrogance, grandiosity and superiority upon others. As narcissism is described as one of the undesired personality traits, unhealthy conditions and destructive consequences can easily be occurred when the narcissistic leaders get authorization and come into action in organizations. It's clear that narcissistic leaders are only interested in him/herself and they usually think that the world is revolving on the axis of "self" and without their leadership, the organization cannot reach its full potential and disappear in the end. In this conceptual paper, narcissism and narcissistic leaders will be identified and their tactics will be revealed in detail. Then, the common attitudes and behaviors they engage in and reflect others will be outlined and in the conclusion section, the precautions that can be taken to prevent form narcissistic leaders and the ways to reduce their negative effects on employee work behaviors in organizations will be listed and recommendations will be made thoroughly.

Keywords: Narcissism, Narcissistic Leaders, Narcissistic Leadership.

“AYNA AYNA, SÖYLE BANA! VAR MI BENDEN GÜZELİ BU DÜNYADA?” ÖRGÜTLERDE NARSİST LİDERLER VE ONLARIN ÇALIŞANLARIN İŞ DAVRANIŞLARINDAKİ ÖNEMLİ ETKİLERİ

ÖZ

Yıkıcı liderlik özellikleri ve yetersiz liderlerin, örgüt kültürünü ve değerlerini nasıl tehlikeye attıkları, günümüzde işletme yönetimi kapsamında yoğun bir şekilde ilgi çeken konular haline gelmiştir. Liderlerin başarısızlıklarıyla ilişkilendirilen kişilik özellikleri olan Narsisizm, Makyavelizm ve Psikopati, “Karanlık Üçlü” kişilik grubu kapsamında ele alınmaktadır. Narsisizm, kişinin kendisini aşırı düzeyde beğenmesini, kendisine düşkünlüğü, aşırı bencilliği, kibiri, böbürlenmeyi ve diğerlerine göre üstün olduklarını yansıtan tutum ve davranışları kapsamaktadır. Narsisizm, istenmeyen kişilik özelliklerinden birisi olarak kabul edildiği için, narsist liderler örgütlerde yetki sahibi olduklarında ve kişisel faaliyet alanları geliştiginde örgütte olumsuz ve istenmeyen koşullar kolaylıkla oluşabilir. Narsist liderlerin sadece kendilerini düşündükleri, dünyanın kendi eksenleri etrafında döndüğünü ve onlar olmadan örgütün gerçek potansiyeline erişemeyeceğine ve sonunda yok olacağına sanmaları bir gerçektir. Bu çalışmada, narsisizm ve narsistik liderler tanımlanacak ve başvurdukları taktikler detaylı olarak ele alınacaktır. Daha sonra, sonuç bölümünde, narsistik liderlerden uzak durmanın yöntemleri irdelenecek ve onların örgütte çalışanlar üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılmasının yolları anlatılacak ve bu konuda önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Narsisizm, Narsist Liderler, Narsist Liderlik.

1. INTRODUCTION

Leaders play a vital role for reaching the organizational goals. True and effective leaders not only inspire and motivate employees to do their jobs well but also boost employees' engagement for the organizational goal achievement. Additionally, good leaders enable co-ordination, unity and cooperation among employees by reconciling personal interests with organizational goals. As Cashman (2017) emphasized that in order to be the most effective and results-producing leaders various features such as courage, authenticity, influence and value creation support leaders' effectiveness, competencies and skills should be improved. In addition, he maintained that good leaders can balance their personal power through the power of shared purpose to enhance sustainable organizational performance.

On the other hand, everybody has their own unique personality traits including "leaders". Narcissism is such a personality trait that anybody can have and it reflects some unwanted behaviors and attitudes that bother individuals when exposed. Since narcissistic individuals lack of empathy, intolerant of disagreement or questioning and usually think that everyone else as inferior so they usually experience friction in their relationships. Caprino (2019) stated that narcissism with a higher degree is a personality disorder that narcissistic individuals view other people as less clever, less skillful and less deserving and they think that the world owes them something. Furthermore, they have arrogant and supercilious behaviors and attitudes toward others, so they always expect excessive admiration from other people. According to Clarke (2019), narcissists always crave attention, admiration and they only pursue for their own interest and success with an excessive sense of self-importance that influences their decision-making and interaction with people. However, Nevicka et al., (2011) pointed out that a narcissist comes across as intelligent, charismatic, and confident and narcissists might be judged positively when it's time to hire them as leaders and candidates of leaders with higher levels of narcissism would receive higher leadership ratings than individuals with low levels of narcissism do. Braun (2017) has also maintained that narcissists usually seek for leadership and they are often chosen for leadership positions by others and they seem like the kind of individuals anybody wants to work for in the organization. On the other hand, it might be too late that by the time you see the dark sides of them because they are self-absorbed and always have views of entitlement and superiority so they perform by putting the needs and interests of others at risk merely for their own interest.

For this reason, leaders with higher levels of narcissism would be selected by the Human Resources (HR) as the best option but narcissistic leaders may jeopardize organizational culture because of their risky decision making and fantasies of success and power so, they can be destructive for the organization on the whole and finally they may cause huge hidden costs like employee burnout or high employee turnover rates. Consequently, in this conceptual study, leaders who have narcissistic personality disorder will be outlined and the traits of narcissist leaders will reveal in detail. Then, in the conclusion section, the solutions and recommendations will be made in order to avoid and reduce the negative effects of narcissistic leadership for organizations.

2. NARCISSISM, NARCISSISTIC LEADERS AND NARCISSISTIC LEADERSHIP

2.1. Narcissism

The term "narcissism" derived from the Greek mythology that is about a young man Narcissus, who wanted to drink some water and when he saw his reflection in the water, he was surprised and almost paralyzed by the beauty he saw and fell in love in his own reflection in the pool of water. Then, Narcissus couldn't draw himself away from the water, pined away desperately till he finally died of thirst and hunger (Lyons, 2019: 10). Originated from the story of ancient Narcissus, narcissism is regarded as subclinical personality trait on which individuals from the cultures and communities vary from one another in the world (Brummelman et al., 2016: 8). Narcissism was first labelled as a mental disorder by the British essayist and physician Havelock Ellis in 1898 and Sigmund Freud was well-known for his early work on narcissism in psychoanalytic theory in 1914. According to him, narcissism is a normal stage in child development, but it is regarded as a disorder when it develops after adolescence (Humphreys et al., 2016: 3). In short, narcissism is also addressed

mainly in three forms as narcissistic personality disorder (NPD), grandiose narcissism and vulnerable narcissism in the literature. First, grandiose narcissism is associated with the individuals who are explicitly and outwardly immodest, exhibitionism, self-promotional, immodesty, self-enhancing, grandiose sense of self-importance, callousness, and entitled, and it includes the traits of disagreeableness, manipulativeness, antagonism and agentic aspects of extraversion. Indeed, grandiose narcissism is negatively to neuroticism but positively to extraversion and openness. In addition, grandiose narcissism is regarded as a personality trait in the general population. However, vulnerable narcissism which is typically measured in the empirical literature portrays individuals who are hypersensitivity to criticism, unrealistic fantasies, self-absorbed, psychological distress, entitled, withdrawal and distrustful of others when reflecting substantial, overt psychological distress and fragility. Second, vulnerable narcissism is associated positively with neuroticism and negatively to extraversion and conscientiousness and it's reviewed more with clinical manifestations of narcissism (Miller et al., 2017: 292; Kaufman et al., 2018: 2; Braun, 2016: 3; Rogoza et al., 2018: 104). Plus, narcissism is considered as both a personality variable that is associated with the Dark Triad and as a personality disorder that is Narcissistic Personality Disorder (NPD) (Fatfouta, 2019: 2). Additionally, narcissism and the narcissistic personality disorder showing dominance, hostility, and selfishness, entitlement and the self-preoccupation with the self that negatively impacts the relationship with other people are viewed within the concept of the "symptoms" of Narcissistic Personality Disorder both in the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5; American Psychiatric Association, 2013) and the International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, (ICD-10; World Health Organization, 1995) (Krizan and Herlache, 2018: 4). Consequently, Erkutlu and Chafra (2017) argued that narcissism is associated with workplace deviance and various kinds of unethical and exploitative behaviors such as intentions to cheat, to lie, to hide important information, to disrupt cooperation among coworkers that interrupt workflow and even white-collar crime in organizations. If followers think that their leaders as dishonest and unethical, then they would possibly experience psychological strain, pressure and depression in the workplace, and engage in negative follower behaviors that cause employee burnout, turnover intention, low job satisfaction and commitment.

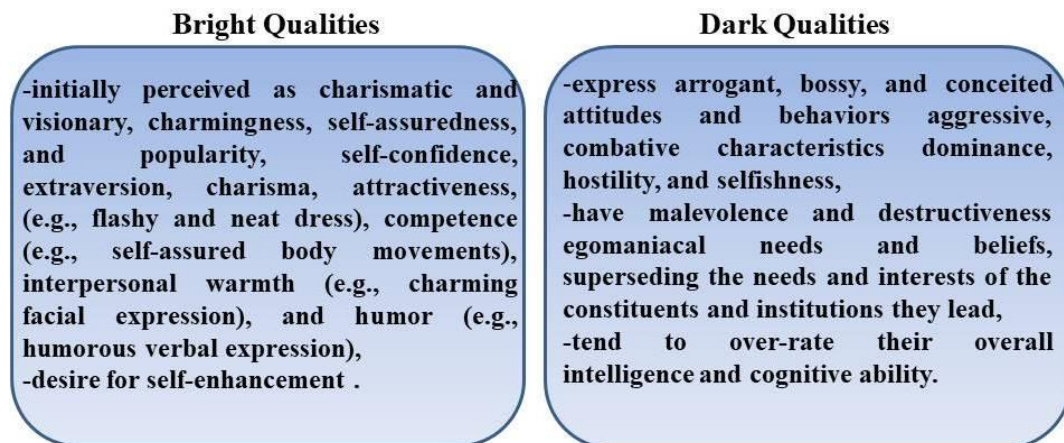
2.2. Narcissistic Leaders and Narcissistic Leadership

Contrary to the narcissistic leaders, real leaders high in power motivation are not interested in being liked, but they are interested in having a positive impact on others (Fredah and Perkins, 2015: 4). Since narcissistic behavior refers to dominance, hostility, actively self-promoting, and arrogance, it's so clear that narcissistic leaders might be very detrimental for the organizations because they hold beliefs of entitlement and superiority and adopt the personality traits that are driven by person's need for power, authorization, and admiration, self-absorption and approval from other individuals and totally "yes" people to them. Indeed, narcissistic leaders are only interested in themselves and they prioritize their interests even to the jeopardizing of others' interests or values at the expense of the organizational goals. The danger is, the narcissists usually want to become leaders because they feel entitled to these positions in organizations because they want to be admired all the time and the best position to satisfy their endless desire is to become a leader sooner or later. Harms et al. (2011) argued that counterproductive work behaviors are directly linked with the trait narcissism and individuals with narcissistic personality are usually nominated as leaders by groups or they can be perceived as more leader like in job interviews. On the other hand, narcissistic leaders are often rejected by their groups over the long-term because of their arrogance, aggressive tendencies during criticism and high-handedness. Therefore, it can be concluded that narcissistic leaders can have possible short-term advantages, but also long-term detrimental consequences on performance and leadership because they are unusually self-confident, reluctant to admit failures and mistakes or listen to advice, and unable to learn from experience.

Godkin and Allcorn (2011) argued in their study that narcissism lies at the core of leadership and organizations can be led by "constructive narcissists" and "destructive narcissists" but the destructive narcissist leaders help to flourish feelings of deprivation, confusion, insecurity and inefficacy among the employees and cause decrease in individual and organizational performance.

That is to say, organizational identity might shift in return for destructive narcissistic exercise of power of the leader and so, unethical behavior becomes institutionalized in organizational structure and culture and embedded in tactical practices. For example, Guedes (2017) emphasized that there is a bright side to narcissism, which translates into positive outcomes in organizations related to narcissism but that doesn't solely mean that narcissism itself is not adequate to explain an organization's great performance but may simply play an important role. Moreover, Blair et al. (2017) maintained in their study that comprehending the narcissism well is the key to understanding the unethical leadership on the whole. Because, they argued that narcissistic leaders reflect both the bright and the dark side of leader traits and they implied that narcissistic leaders are more likely to show unethical behaviors by ignoring input from others and creating false data to justify decisions that cause lower job satisfaction and adversely affect organizational culture at all. Narcissism in leadership has frequently been considered as a "mixed blessing" because of narcissistic leaders have dark and bright leadership qualities, brighter ones are prominent especially at first sight. **Figure 1** shows the bright and the dark qualities of the narcissistic leaders:

Figure 1: The Bright and the Dark Qualities of the Narcissistic Leaders.

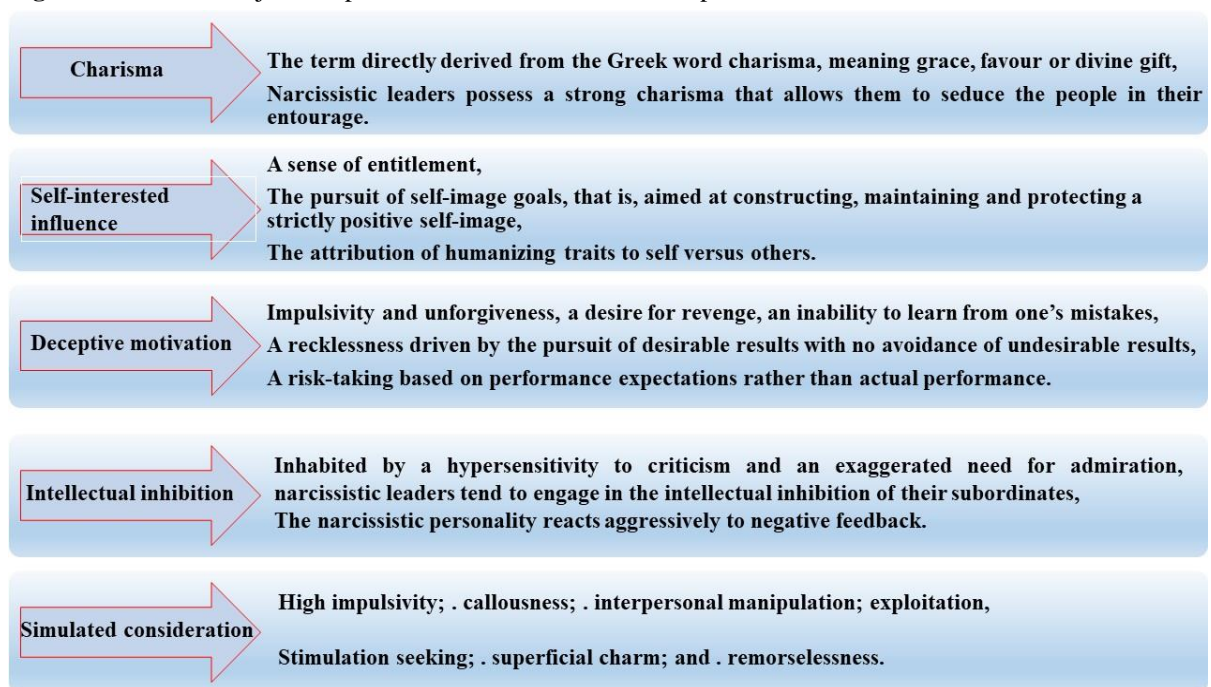
(Fatfouta, 2019: 1; Braun, 2016: 1-2; Byrne and Worthy, 2013: 112)

However, since narcissists reflect a number of negative interpersonal features, for example, a lack of empathy, self-flattery, exploitativeness, a sense of entitlement, antagonism and egocentrism, then narcissistic leaders prone to abuse their power that cause detrimental consequences in the organization. Furthermore, it's obvious that when the narcissistic leaders' ego is threatened they directly aggress against and derogate others even without any provocation and they easily externalize blame when accepting credit for others' success, yet they are often highly critical of others and they always expect perfection from others. In sum, they are often perceived as abusive leaders for their self-interested, shameless attention-seeker sides and dominant manners by the followers (Nevicka et al, 2018: 2). Humphreys et al. (2016) stated in their study that followers usually consider narcissistic leaders initially alluring, but this allurements might wane before long. So, it has been outlined that narcissism might be regarded as healthy one and truly reactive narcissism because healthy narcissism at first can be considered as constructive productive or normal comparing to truly reactive narcissism for its insulting reputation which consists of cold, selfish, ruthless, insensitive, arrogant, caustic, hostile attitudes and behaviors. Therefore, it might be assumed that constructive narcissistic leaders have been viewed as positive creative dynamic and authentic leading, possess the charisma and grand vision since it depends on the bright side of narcissism at first sight but it often turns into destructive narcissistic leaders whatsoever.

Seeing that narcissist individuals are attracted to leadership positions because of obsessed with power and recognition, they are often found in top positions in organizations. Just because the top ranks simply suit their ambitions and influence well and they are the positions where they can exert authority, feel superior to others and leave behind a grandiose legacy of achievement (Guedes, 2017: 182). As narcissistic leaders are under the influence of prominent features of the trait narcissism, they may both positively and negatively influence organizations. Though narcissistic leaders are considered as inspirational, succeed in situations that time for change, and be a force for creativity, they might violate integrity standards and moral values that cause depressed, disappointed or unhappy employees in the organization (O'Reilly et al., 2014: 218). Accordingly, it's true that narcissistic leaders are obviously motivated to gain the admiration of others and receive affirmation of their superiority but the methods and the process of gaining admiration and affirmation are self-defeating in the long-term because of the severe behaviors or attitudes they engage in such as easily aggressing at and derogating others, lack of empathy, paranoia, isolation, unwillingness to listen, being rude and hostile towards others, over competitive and over controlling behavior, self-aggrandizement and low intimacy strivings (Judge et al., 2006: 764; Boswell et al., 2019: 3). Hence, narcissistic leaders take more credit for achievement than is warranted and reject to concede their own failure, errors, or faults and a narcissist leader is "frequently in error but never in doubt at all. They inappropriately stir the pot that leads to potentially destabilizing a functional business and become excessively destructive both to themselves and to the organization where they perform (Leary and Ashman, 2018: 64-65). Narcissistic leaders often think that they can only get more positive and efficient outcomes in the organization by consolidating their power and control over employees and they perform under the assumption that power and control can promote their self-serving behaviors and think that they are more deserving of praise, privileges, and rewards than others (Fuller et al., 2018: 9). Additionally, narcissistic leadership is mainly defined as the exercise of power for uncompromisingly personal or selfish interests and ends, having a view that they are special and unique and narcissistic leaders utilize all the resources available to them to attract the admiration of others as a way of confirming their feelings of superiority rather than serving the organization (Ouimet, 2010: 713). All in all,

Figure 2 displays the five major components of narcissistic leadership:

Figure 2: The Five Major Components of Narcissistic Leadership.

(Ouimet, 2010, 713-726)

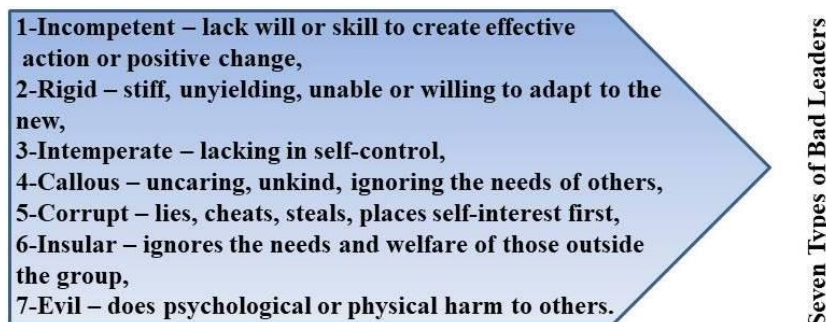
Last but not least, Rosenbach (2018) claimed that well-known leaders of today who dominate the important businesses have narcissistic personalities. It has also been outlines that today's business leaders have higher profiles than ever before. In the past when the military, religious and political issues were very popular, Napoleon Bonaparte, Mahatma Gandhi or Franklin Delano Roosevelt

determined the social agenda and wrote history. But businesses and high technology have become the social and the latest trend that businesses and their leaders have become famous recently. For example, it has been emphasized that today’s CEOs, famous leaders such as Steve Jobs, Elon Musk, Bill Gates, Mark Zuckerberg, or Jeff Bezos that lead billions of dollars’ companies achieve their goals by hiring their own publicists, granting spontaneous interviews and media shows and books to promote their own success and philosophies. Besides, their faces can easily be seen on the covers of magazines Time, Forbes, The Economist or The Business Week Time telling about their achievements and capital. On the contrary, it has been concluded that even productive narcissistic leaders might be dangerous for organizations. Today, one of the most significant examples of narcissistic leaders in the world is the U.S president Donald Trump. Braun (2017) claimed that Donald Trump, the 45th president of the United States, is highly extraverted, disagreeable, angry, charismatic, untruthful, narcissistic and he has a strong self-promotional style that reflects narcissistic grandiosity.

3. THE MAJOR EFFECTS OF NARCISSISTIC LEADERS ON EMPLOYEE WORK BEHAVIORS

It’s obvious that effective leadership certainly depends on a productive, reciprocal relationship between the leader and followers, where the leader relies upon the social influence to persuade individuals to put away their own pursuits in order to reach organizational goals. But sometimes leaders might fail while performing in the organizations and impact the employees badly due to some reasons as well. For example Burke (2006) claimed that the reasons of leadership failure fall into two main groups as “ineffective” and “unethical”. **Figure 3** shows that the major seven types of bad leaders that are most common in organizations. The first three types of bad leaders are incompetent and the last four types are unethical, plus while the incompetent leaders are the least dangerous problematic or damaging for the organizations. Besides, the evil ones are the most destructive, problematic and damaging for both the employees and the organizations. In conclusion, it’s true that the narcissistic leaders often reflect the last four types.

Figure 3: The Common Seven Types of Bad Leaders.

(Burke, 2006:93-94)

Additionally, Schyns and Schilling (2013) stated that in the US, bad leadership or abusive supervision impacts an estimated 13.6% of U.S. employees at a cost of \$ 23.8 billion annually for US-companies and results in employee absenteeism, employee burnout and higher levels of employee turnover. Plus, the prevalence of the narcissistic destructive leader behaviors in organizations is at a rate of about 11% in the Netherlands and about a third of employees reported they exposed to some type of destructive leadership behaviors in Norway. However, Hoffman et al. (2013) argued that since narcissistic leaders’ sense of drama, their ability to manipulate others, their knack for establishing quick superficial relationships enables them well, their certainty and self confidence in decision making, particularly when facing the environmental uncertainty, can lead stir up to perceive them as inspirational leaders. On the other hand, in the long term, narcissistic leaders adopts some methods for gaining admiration and affirmation but their tactics such as low intimacy,

vanity, self-aggrandizing, selfishness and aggression will certainly undermine interpersonal employee relationships in the organization. Because they are willing to derogate others in order to maintain self-esteem, they never admit their mistakes and they are highly sensitive to criticism. Indeed, Ouimet (2010) claimed that, narcissistic leadership leads major negative consequences in the organization such as:

- Causing volatile and restless among employees,
- Causing a very toxic organizational climate,
- Infliction of damage on employees,
- Destruction of subordinates' and employees' trust and confidence,
- Lower levels of organizational effectiveness,
- Emergence of dysfunctional management,
- Outbreak of unethical behavior among employees.

Maccoby (2004) maintained that narcissistic leaders might appear to be gifted and creative strategists who can see the big picture at the beginning but they can usually turn into destructive and unproductive leaders afterwards because they usually maintain that they want teamwork what that means in practice is that they want a group of “yes-men” in the organization all the time. Furthermore, narcissistic leaders have three major traits that affect employees' behaviors negatively:

1- Sensitive to Criticism: They are almost so unimaginably thin-skinned that they are very uncomfortable with other people expressing theirs especially their negative feelings and about their faults.

2- Poor Listeners: They are not willing to listen especially when they feel threatened or attacked and they don't want to hear any criticism from others.

3- Lack of Empathy: They are willing to criticize others without putting themselves in other people's shoes and they certainly know whom they can use and they can be really cruelly exploitative.

Hence, Braun (2017) outlined that organizations seem to have turned into a “me-me-me” world of narcissism and narcissistic leaders often have negative effects on employee behaviors at the dyadic level that are dealing with focusing on leader-follower relationships. First, narcissistic leaders lack empathy and concern for others and view themselves as transformational leaders, but this view hardly ever reciprocated by others, so employees often think that they are not respected at all. Second, dynamics of negative emotions and behaviors (e.g. envy, insincerity, counter productivity) triggered by narcissistic leaders because they hinder effective collaboration in teams in the organizations through emotional and behavioral downward spirals (e.g. through upward and downward revenge and unfair competition in teams). Third, narcissistic leaders usually engage in unsustainable, “window dressing” activities and behaviors, yet sooner or later they might risk both the employees' and the teams' efforts in vain and put the organization's reputation at risk even think of committing fraud in order to protect their own reputation. In conclusion, Yu et al. (2018) emphasized that as narcissistic leaders have the negative personality traits of fraudulent motives, self-interest, concern for their own needs, and even for their own interests to harm the interests of employees, then employees' trust in them is greatly reduced and they feel themselves insecure in the organization. Moreover, it's clear that the narcissistic leaders are too resistant to other people's negative opinions, ignoring other people's suggestions, ideas and opinions, plus they sometimes can be stubborn, reckless and self-conscious. And consequently, it only leads to chaos and tension in relationships among employees in organizations, and it will also make the organization or team information feedback inefficient. Once for all, it's obvious that narcissistic leadership not only suppresses the feedback behavior of employees in the organization but also they are extremely self-focused and disregarding others, and often even reflect hostile behavior towards their employees. Thus, employees have the view that their leaders never care for themselves and their leaders don't pay attention even if they give feedback. Thereafter, the employees may feel as the duties they must perform are not so important and they feel themselves trivial in the organization so, they might begin to think to quit the job.

4. CONCLUSION AND DISCUSSION

Narcissistic leaders often have a paradoxical mixture of positive and negative personality traits and they are often perceived positively and as charismatic leaders at first sight but it can be very late when they are out of control in the organization. Besides, Nevicka et al. (2018) stated that narcissistic leaders are often perceived as abusive depending on followers' personality and while some followers might perceive narcissistic leaders' behaviors as toxic, others may not. Therefore, followers' general perceptions of narcissistic leaders are usually mixed. For example, it has been argued that low self-esteem employees often interpret leaders' toxic characteristics and behaviors as stressful and threatening and they would be less able to cope with toxic behaviors.

Thus, in this conceptual study, the narcissistic leaders who are neat, have attractive physical appearance and wearing fashionable, stylish and expensive clothes but can be very toxic for both the employees and the organization itself have been outlined and here are some precautions and measures to avoid them and to cope with the toxic effects of narcissistic leaders:

First, since narcissistic leaders threatens the work environment and jeopardize the organizational culture, preemptive precautions should be taken before hiring them in organizations. Therefore, human resources (HR) professionals must aware of the danger during the interviews and spotting narcissistic traits eminently would be the key during the interviews. Asking the right and well directed questions will help to unveil the narcissistic characteristics of the candidates and it's very important to identify narcissistic individuals in the selection and recruitment stage by conducting a survey including questions and several criteria that probe a grandiose sense of self-importance and fantasies of unlimited, unrealistic success and power. Moreover, (HR) professionals should develop situational interview questions to define the characteristics of the narcissistic individuals that should be assessed during the interview. Besides, it must be remembered that, narcissistic leaders can interview really well and have a glorious CV and the danger is the majority of the managers or HR professionals often shortcut or overlook the reference-checking process. However, checking the references of the candidates would be vital for choosing the right one because it's clear that the best predictor of future behavior is the past behavior of the candidates. So, references must be checked well and the information of the people in the reference list should be confirmed and should be contacted with them via e-mail or phone calls. In sum, to avoid infecting the organization by narcissistic leaders is to be on alert on a toxic hire in any role at any position in the organization before it's too late.

Second, if it's too late and it is obvious that a narcissistic leader has got the key position in the organization, then everything in the office might be a nightmare in the very near future. Because a narcissist leader's negative personality traits gradually make the relationships among the employees toxic and convert workplaces into poisonous environment. A narcissistic leader even may rise to the CEO's office, and eventually he/she can lead an organization into disaster. So, some steps must be taken in order to slow down the narcissist leader's acts in the organization and several methods must be employed in order to restrict reckless attitudes of a narcissistic leaders through conducting surveys searching the productivity in the organization, using 360-degree feedback in promotion decisions and measuring supervisors or managers especially on short-term profits, rather than on a balanced scorecard with the intention of how well they develop relationships with subordinates and cooperate with other employees at workplace.

Third, "The Gray Rock Method" is also a solution for dealing with toxic narcissistic leader. If the interaction with a narcissistic leader cannot be reduced much, the grey rock method can be a proper alternative to manage relations with the toxic leader. Just like a being an ordinary "Gray Rock" on the roads, gray rocking is the way of overcoming the narcissist leader's pressure by being emotionally non-responsive, boring, and just like an ordinary rock in the organization. "Gray rocking" means to avoid becoming a target in the first place and is the most feasible thing that is a boundary setting technique that lets the target of psychological abuse to remain peaceful and so this technique helps the victims to get rid of the frequent interaction with the narcissistic leader easily. On the other hand, The Gray Rock Method can be regarded as a hope to buy time until you can make your escape but since narcissistic leaders always seek for applause and flattering and if they cannot

get any response from the target for some time, he/she would easily feel bored and would move to people who he/she can satisfy their endless selfish desires.

Last but not least, staying cool, staying positive, setting clear boundaries, feeding your soul, disengaging and being not provoked are the alternative ways to deal with narcissistic leaders because they are willing to provoke others and then enjoy blaming them for the conflicts and mess in the organization. Therefore, responding properly rather than reacting hard would be more reasonable when confronting the problems caused by the toxic leaders. Avoiding gossip is another key factor when dealing with the narcissistic leaders because employees often get frustrated with the toxic behaviors that they have been exposed and want to talk about them with their co-workers but it may lead to too dangerous consequences when the narcissistic leaders learn what the employees have talked about them. So it would be so feasible if any employee doesn't complain about their poisonous leader to co-workers. Finally, after using the tactics below and if it's thought that things won't improve or change, then thinking about looking for another position within your company would be nicer plan before escaping from the organization and begin to search potential opportunities in your job area.

REFERENCES

- Blair, C. A., Helland, K. and Walton, B. (2017). Leaders Behaving Badly: The Relationship Between Narcissism and Unethical Leadership. *Leadership & Organization Development Journal*, 38(2), 333-346.
- Braun, S. (2017). Leader Narcissism and Outcomes in Organizations: A Review at Multiple Levels of Analysis and Implications for Future Research. *Frontiers in Psychology*, 8,773.
- Braun, S. (2016). Narcissistic Leadership. *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*, 1-9.
- Brummelman, E., Thomaes, S. and Sedikides, C. (2016). Separating Narcissism from Self-Esteem. *Current Directions in Psychological Science*, 25(1), 8-13.
- Burke, R. J. (2006). Why Leaders Fail: Exploring the Darkside. *International Journal of Manpower*, 27(1), 91-100.
- Byrne, K. A. and Worthy, D. A. (2013). Do Narcissists Make Better Decisions? An Investigation of Narcissism and Dynamic Decision-Making Performance. *Personality and Individual Differences*, 55(2), 112-117.
- Caprino, K. (2019). Narcissistic Leaders—the Destructive Lies They Tell Themselves and others. *Forbes*. Retrieved October, 11, 2019 from the <https://www.forbes.com/sites/kathycaprino/2019/06/07/narcissistic-leadersthe-destructive-lies-they-tell-themselves-and-others/#463e1efa1b67>.
- Cashman, K. (2017). *Leadership from the Inside Out: Becoming A Leader for Life*. Berrett-Koehler Publishers.
- Clarke, J. (2019). How to Recognize Someone with Covert Narcissism. *Verywellmind*. Retrieved from October, 12, 2019 from the <https://www.verywellmind.com/understanding-the-covert-narcissist-4584587>.
- Erkutlu, H. and Chafra, J. (2017). Leaders' Narcissism and Organizational Cynicism in Healthcare Organizations. *International Journal of Workplace Health Management*, 10(5), 346-363.
- Fatfouta, R. (2019). Facets of Narcissism and Leadership: A Tale of Dr. Jekyll and Mr. Hyde? *Human Resource Management Review*, 29(4), 100669.
- Fredah Mainah, M. B. A. and Perkins, V. (2015). Narcissism in Organizational Leadership. *Cell*, 269, 250-0773.
- Fuller, P. J., Galvin, B. M. and Ashforth, B. E. (2018). Larger Than Life. *Organizational Dynamics*, 47(1), 8-16.
- Godkin, L. and Allcorn, S. (2011). Organizational Resistance to Destructive Narcissistic Behavior. *Journal of Business Ethics*, 104(4), 559-570.
- Guedes, M. J. C. (2017). Mirror, Mirror on the Wall, Am I the Greatest Performer of All? Narcissism and Self-Reported and Objective Performance. *Personality and Individual Differences*, 108, 182-185.

- Harms, P. D., Spain, S. M. and Hannah, S. T. (2011). Leader Development and the Dark Side of Personality. *The Leadership Quarterly*, 22(3), 495-509.
- Hoffman, B. J., Strang, S. E., Kuhnert, K. W., Campbell, W. K., Kennedy, C. L. and LoPilato, A. C. (2013). Leader Narcissism and Ethical Context: Effects on Ethical Leadership and Leader Effectiveness. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 20(1), 25-37.
- Humphreys, J. H., Novicevic, M. M., Hayek, M., Gibson, J. W., Pane Haden, S. S. and Williams, Jr, W. A. (2016). Disharmony in New Harmony: Insights from the Narcissistic Leadership of Robert Owen. *Journal of Management History*, 22(2), 146-170.
- Judge, T. A., LePine, J. A. and Rich, B. L. (2006). Loving Yourself Abundantly: Relationship of the Narcissistic Personality to Self-and Other Perceptions of Workplace Deviance, Leadership, and Task and Contextual Performance. *Journal of Applied Psychology*, 91(4), 762.
- Kaufman, S. B., Weiss, B., Miller, J. D. and Campbell, W. K. (2018). Clinical Correlates of Vulnerable and Grandiose Narcissism: A Personality Perspective. *Journal of Personality Disorders*, 1-10.
- Krizan, Z. and Herlache, A. D. (2018). The Narcissism Spectrum Model: A Synthetic View of Narcissistic Personality. *Personality and Social Psychology Review*, 22(1), 3-31.
- Leary, T. and Ashman, J. (2018). Narcissistic Leadership: Important Considerations and Practical Implications. *International Leadership Journal*, 10(2).
- Lyons, M. (2019). *The Dark Triad of Personality: Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy in Everyday Life*. Academic Press.
- Maccoby, M. (2004). Narcissistic Leaders: The Incredible Pros, the Inevitable Cons. *Organizational Culture, Harvard Business Review*. Retrieved October, 16, 2019 from the <https://hbr.org/2004/01/narcissistic-leaders-the-incredible-pros-the-inevitable-cons>.
- Miller, J. D., Lynam, D. R., Hyatt, C. S. and Campbell, W. K. (2017). Controversies in Narcissism. *Annual Review of Clinical Psychology*, 13, 291-315.
- Nevicka, B., De Hoogh, A. H., Den Hartog, D. N. and Belschak, F. D. (2018). Narcissistic Leaders and Their Victims: Followers Low on Self-Esteem and Low on Core Self-Evaluations Suffer Most. *Frontiers in Psychology*, 9, 422.
- Nevicka, B., Ten Velden, F. S., De Hoogh, A. H. and Van Vianen, A. E. (2011). Reality at Odds with Perceptions: Narcissistic Leaders and Group Performance. *Psychological Science*, 22(10), 1259-1264.
- O'Reilly III, C. A., Doerr, B., Caldwell, D. F. and Chatman, J. A. (2014). Narcissistic CEOs and Executive Compensation. *The Leadership Quarterly*, 25(2), 218-231.
- Ouimet, G. (2010). Dynamics of Narcissistic Leadership in Organizations: Towards an Integrated Research Model. *Journal of Managerial Psychology*, 25(7), 713-726.
- Rogoza, R., Kwiatkowska, M. M., Kowalski, C. M. and Ślaski, S. (2018). A Brief Tale of the Two Faces of Narcissism and the Two Facets of Pride. *Personality and Individual Differences*, 126, 104-108.
- Rosenbach, W. E. (2018). *Contemporary Issues in Leadership*. Routledge.
- Schyns, B. and Schilling, J. (2013). How Bad Are the Effects of Bad Leaders? A Meta-Analysis of Destructive Leadership and Its Outcomes. *The Leadership Quarterly*, 24(1), 138-158.
- Yu, F., Wu, Y. and Liu, J. (2018, September). Narcissistic Leadership and Feedback Avoidance Behavior: The Role of Sense of Power and Proactive Personality. *In Proceedings of the 2nd International Conference on Business and Information Management* (pp. 95-99). ACM.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Amaç

Çoğu birey takdir edilmek ve beğenilmek ister ancak narsist bireyler için bu durum bu kadar yüzeysel değildir, zira bu tip kişilik özelliğine sahip olan bireyler kendilerini birçok kişiden farklı gören, olağanüstü olduklarını düşünen, kendilerini eşi bulunmaz, üstün, önemli ve çok özel bir insan olarak düşünen; diğer insanlara tepeden bakan, övünmeyi ve övülmeyi çok seven, kendisinin ayrıcalıklı bir kişi olduğuna inanmış, karşısındakinin ne düşündüğünü ve neler hissettiğini umursamayan ve eleştirilmeye tahammülü olmayan bireylerdir. Narsist liderler, ilk başlarda oldukça karizmatik ve enerjik görünseler de çok geçmeden abartılı bencillikleri çok fazla dikkat çekmeye başlar ve zamanla, yakınlarındaki bireylere ve onların fikirlerine duydukları ilginin azalması gözlemlenir. Bu çalışmanın amacı, örgütlerde narsistik liderlerden kaçınmanın yöntemlerini ve örgütlerdeki bu kişilik özelliklerine sahip liderlerin, örgüte ve çalışanlara karşı gösterdikleri davranışların olumsuz etkilerini azaltmanın yollarını göstermektir.

Tartışma ve Sonuç

Liderler örgütler için çok büyük öneme sahiptir. Gerçek bir lider, değişimi vazgeçilmez gören, çalışanların kişisel ve mesleki gelişimlerinin önünü açabilen, yaratıcılıklarını destekleyen, onları motive edebilen, esin kaynağı olabilen ve sorunlarına çözümler üretebilen, dinamik bir görev üstlenir. Bununla birlikte, lider çalışanları örgütsel hedeflerin gerçekleştirilmesi doğrultusunda birlik içinde harekete geçirebilme yeteneğine sahiptir. Liderler bunu etkileme ve etkileme süreçlerini başarıyla idare edebildiği için başarabilir ve örgüte büyük olumlu katkılar sağlar.

Narsisizm terimi eski Yunan mitolojilerindeki bir mite dayanmaktadır. Antik mitolojide, Narkissos av sırasında susar ve bir su kaynağına eğilip su içmeye çalışırken suda kendi yansımını görür ve kendi yüzünün ve vücudunun güzelliğini gördüğünde o ana kadar fark edemediği kendi güzelliğinin karşısında çok etkilenir, adeta büyülenir ve suyun başından kendine bakmaktan kalkamaz ve günden güne zayıf düşer ve bu şekilde hastalanarak, hayatını kaybeder. Narsisizm kişilik bozukluğu bu antik mitolojiye dayanmaktadır ve günümüzde bencil, kendini beğenmiş ve sadece kendi çıkarları için yaşayan bireyleri anlatmak için kullanılmaktadır. Narsistik kişilik bozukluğu olan bireyler, başkalarının fikir veya isteklerine gereken ilgiyi göstermeyen, kendilerinin başkalarının yerine koymayan empati duygusu çok az olan bireylerdir. Çoğunlukla en önde ve gözde olmak isteyen bu kişilik özelliğine sahip bireyler genellikle başkalarının haklarına saygı göstermezler ve her şeyin kendi amaçlarına göre hizmet etmesi gerektiğine inanırlar. Kısaca narsisim, kişinin kendi ruhsal ve bedensel benliğine aşırı bir düzeyde bağlılığı ve beğenmesidir ve herkesin de kendisi için böyle düşünmesini istemektir.

Narsist liderler ise ilk başlarda oldukça enerjik, vizyon sahibi ve göz dolduran etkileme yeteneğine sahip gibi görünse de narsisizm kişilik bozukluğunun özelliklerini taşıdıklarından, zamanla çalışanlar için iş ortamı kaba dönmeye başlar ve örgüt için bir yıkım vazgeçilmez bir durum olarak ortaya çıkar. Narsistik liderler herkesin bir kusuru olduğunu bilirler ancak onlar ise bu durumdan kendilerini muaf görürler çünkü onlar kusursuz olduklarına inanmışlardır ve çalışanların duyguları ve ihtiyaçları yoktur ve çalışanları iş yapan nesnelere olarak düşünürler. Öte yandan narsistik liderler üstleriyle iyi geçinirler çünkü üstler onları gerçekten anlayabilecek yegâne kişilerdir ama altlarında çalışanlara karşı oldukça empati yoksunu bir şekilde davranırlar ve bu yüzden çalışanların daima sömürülebilir olduklarını düşünürler. Tıpkı, Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler masalının en önemli anlarından biri olan, Pamuk Prensesin çok güzel ama bir o kadar da kötü üvey annesinin, aynanın karşısına geçip “Ayna ayna söyle bana var mı benden daha güzeli bu dünyada?” sorması gibi narsistik kişiler de daima pohpohlanmak isterler ve aksi bir durumda, örneğin masaldaki gibi “Evet, var..” cevabına benzer bir şekilde, bir an bile olsa, onlara aksi bir tutum geliştirildiğinde veya eleştiri aldıklarında, ortam narsist liderler tarafından aniden gerilir ve aksi yönde tutum sergileyen veya istediklerini duymasını sağlamayan çalışan için iş ortamı artık çekilmez hale gelir. Bunun nedeni, onlar asla eleştirilemez çünkü hata yapmazlar ve hata var ise de, o da çalışanların neden olduğu bir sorumsuzluk veya kasıtlı bir olumsuz davranış nedeniyle meydana gelmiştir.

Sonuç olarak, narsist liderler örgütleri yıkıma götürebilecek tehlikeli kişilik özelliklerine sahiptirler. Örgütün böyle bir riskle karşı karşıya kalmaması için, alınabilecek en önemli tedbirlerden biri İnsan Kaynakları biriminden sorumlu bireyler, iş görüşmelerinde, bu tip kişilik bozukluklarına sahip adayların mülakat sırasında elenebilmesi için, ilk başlarda yüksek özgüvene sahip olduklarını gösteren bu bireylere karşı uyanık olmak durumundadırlar. Bunun nedeni ise, narsist bireyler iş görüşmelerinde ve ilk karşılaşmalarda harika bir izlenim oluştururlar çünkü neredeyse her konuda kesin fikirleri olan ve hep gelecekte başarmak istediklerini anlatmalarından dolayı diğer bireylerde olumlu bir etki bırakırlar. Ancak, orta ve uzun vadede narsistik kişilik bozukluklarının özelliklerini yansıtacaklarından, öncelikle çalışanlar arasındaki ilişkileri ve iletişimi bozulacak ve daha sonra ise örgütsel verimliliğe ve kültüre zarar vermeye başlayacaklardır. Yine örgütlere bu tip bireyleri uzak tutmanın bir diğer yolu ise onların özgeçmişlerinde yer verdikleri, kendilerine referans olabilecek kişilere iletişim kanalları yoluyla ulaşmak ve iş geçmişlerini ve iş arkadaşlarıyla olan ilişkileri, suiistimal edilmeksizin, mercek altına alınmalıdır, zira narsistik bireyler daha çok gelecek ile ilgili planlarından ve vizyonlarından bahsederek diğer bireyleri etkileme yoluna gitmekte ve bunu çoğunlukla başarabilmektedirler.

Öte yandan, eğer iş işten geçmişse, yani örgütte narsistik bir liderle çalıştıysanız eminseniz, sizlerde bırakabilecekleri olumsuz etkileri azaltmanın yollarını denemelisiniz. Bunlardan en önemlileri, onları eleştirmemek, yaptıkları hataları ve aldıkları kararlar ile ilgili yorum yapmamak, ikili diyaloglar geliştirmemek ve mümkünse iletişim düzeyini azaltarak arada bir sınır oluşturmaktır. Haklarında dedikodu yapmamak ise diğer önemli bir hamle olacaktır, zira bu dedikodunun kaynağının siz olduğunu fark etiklerinde çok ciddi olumsuz davranışlara maruz kalabilir ve başvurabileceği yıldırma, aşağılama yöntemleri veya tehditlerle ruh sağlığınız tehlikeye girebilir. Son olarak, böyle bir yıkıcı liderle çalıştığınızı düşünüyorsanız örgütte başka bir birimde çalışmanın yollarını arayabilir veya son çözüm olarak başka bir iş arayışına girebilirsiniz.

UZMAN GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA TÜRKİYE’DE YAŞAYAN MÜLTECİ ÇOCUKLARIN SORUNLARINA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Yenen, E. T. ve Ulucan, P. (2020). Uzman Görüşleri Doğrultusunda Türkiye’de Yaşayan Mülteci Çocukların Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 292-305.

Geliş Tarihi: 11.10.2019

Kabul Tarihi: 19.05.2020

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Emin Tamer YENEN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü
emintameryenen@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-2359-3518

Dr. Öğr. Üyesi Perihan ULUCAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü
perihanulucan@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-4778-1804

ÖZ

Göç ekonomik, politik, açlık, savaş, doğal afetler, salgın hastalıklar veya kıtlık gibi nedenlerden dolayı, zorunlu ya da isteyerek bulunulan coğrafyanın terk edilmesi durumu olarak ifade edilebilir. Mülteciler kendilerini güvende hissettikleri hedef ülke olarak, kendilerine en yakın coğrafyaya göçme eğilimindedirler. Suriye’den gelen Mülteci aileler öncelikle sınır komşusu ve gelişmekte olan ülkelerden biri olarak gördükleri Türkiye’ye, daha sonra da çeşitli Avrupa ülkelerine göç etmeyi istemektedirler. Göç sürecindeki olumsuz durumlardan şüphesiz en çok çocuklar etkilenmektedir. Bu çalışmanın amacı; uzman görüşlerine göre mülteci çocukların göç sürecinde ve sonrasında yaşadığı sorunları belirlemek ve genel anlamda çözüm önerileri sunmaya çalışmaktır. Çalışma nitel araştırma desenlerinden durum çalışmasına uygun olarak yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu mültecilere yönelik hizmet veren çeşitli kurum ve kuruluşlarda sosyolog, psikolog, yönetici ve eğitici olarak çalışan, alanında uzman ve gönüllü 14 kişi oluşturmuştur. Veriler açık uçlu anket formu ile online olarak toplanmıştır. Veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Öncelikle temalar belirlenmiş ve her temanın altına kodlamalar yapılarak listeler oluşturulmuştur. Sonuçlar başlıklar altında toplanmış ve genel öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Göç, Mülteci, Mülteci Çocuklar, Uyum Süreci.

ACCORDING TO EXPERTS’ OPINIONS SUGGESTIONS FOR SOLUTIONS FOR PROBLEMS OF REFUGEE CHILDRENS LIVING IN TURKEY

ABSTRACT

Migration can be defined as the compulsory or voluntary abandonment of the geography due to economic, political, hunger, war, natural disasters, epidemics or famine. Refugees tend to migrate to the geography closest to them as the destination country where they feel safe. Refugee families from Syria firstly want to migrate to Turkey which is border neighbor and one of the developing countries they see, then to various European countries. Children are undoubtedly affected by the negative situations in the migration process. The aim of this study is to determine the problems that refugee children have experienced during and after the migration process and to offer solutions in general terms according to the expert opinions. The study was conducted in accordance with the case study, one of the qualitative research designs. The study group of

the study consisted of 14 volunteers working as sociologists, psychologists, managers and trainers in various institutions and organizations providing services for refugees. Data were collected online with an open-ended questionnaire. The data were analyzed by content analysis method. Firstly, themes were determined and codes were created under each theme and lists were formed. The results were grouped under the headings and general recommendations were presented.

Keywords: Migration, Refugee, Refugee Children, Orientation Process.

1. GİRİŞ

Son 10 yılda Ortadoğu'da yaşanan karışıklık ve iç savaşlar nedeniyle pek çok insan ailesini, sevdiklerini kaybetmiş, yakınlarının işkence gördüklerine tanık olmuş, evleri yıkılmış, eşyaları kullanılmaz duruma gelmiş ve artık kendi vatanlarında can güvenlikleri sağlanamaz olmuştur. Bu insanlar hayatta kalabilmek adına ülkelerinden göç etmek durumunda kalmıştır. 2011 yılından beri Suriye'de yaşanan benzer durumlar nedeniyle sayıları milyonları bulan insan ülkelerini terk ederek en yakın ülke olan Türkiye'ye sığınmışlardır.

Türkiye, Asya'dan Avrupa'ya göç yolları üzerinde bulunan ve aynı zamanda göç alıp veren bir ülkedir (Tekin, 2007). Bu nedenle mülteci ve sığınmacıların bir bölümü Türkiye üzerinden başka ülkelere yasal ya da yasa dışı yollarla göç ederken önemli bir bölümü de Türkiye'de sığınmacı veya mülteci kimliği altında kamplarda ve yerleşim yerlerinde yaşamaktadırlar. Özellikle son yıllarda Ortadoğu'da yaşanan savaş ve katliamlar Türkiye'ye sığınmacı ve mülteci olarak başvuranların sayısını oldukça arttırmıştır (Demirbaş ve Bekaroğlu, 2013).

Temelde Suriye kökenli olan bu mülteci krizi, Suriye dışından pek çok mülteci ya da göçmen adayının da Türkiye'ye yönelmesine neden olmuştur. Ortadoğu'daki savaş ve iç karışıklıklar nedeniyle, Türkiye'ye gelen toplam mülteci/göçmen sayısı beş milyona dayanmış, bu gelenlerin yaklaşık olarak 1,5 milyonu 2014 ve 2017 yılları arasında başta Avrupa olmak üzere başka ülkelere gitmiş, ancak asıl büyük grup, yani 3,1 milyonu Suriyeli olmak üzere toplamda 3,5 milyon mülteci Türkiye'de kalmıştır (Erdoğan, Kavukçuer ve Çetinkaya, 2017). Günümüzde, Türkiye'deki kayıtlı Suriyeli sayısı 19 Eylül 2019 tarihi itibarıyla bir önceki aya göre 16 bin 309 kişi artarak toplam 3 milyon 666 bin 59 kişi olmuştur (Mülteciler.org., 2019). Türkiye Mülteciler Derneği 2019 verilerine göre Türkiye'deki 0-18 yaş arası Suriyeli sayısı bir önceki aya göre 15 bin 18 kişi artarak 1 milyon 711 bin 817 olmuştur. Bu rakam Türkiye'deki Suriyelilerin %46,69'una tekabül etmektedir. 10 yaşın altındaki Suriyeli sayısı ise yine Eylül 2019 verilerine göre 1 milyon 51 bin 697 kişidir. Diğer bir ifade ile Türkiye'deki Suriyelilerin %28,68'i 10 yaşın altındadır. Bu verilerin sadece göç idaresinden alınan resmi kayıtlı mültecilerin sayısını belirttiği ve kayıt dışı mültecilerin hesaba katılmadığı dikkate alındığında, Türkiye'deki mültecilerinin ulaştığı toplam rakamın ne denli yükseldiği ve bu mültecilerin çoğunluğunun çocuklardan oluştuğu açıkça görülmektedir.

Türkiye'nin nüfusunun %4,47'sine denk gelen Suriyeli mültecilerin bir başka önemli özelliği ise %98,28'inin (Mülteciler.org., 2019) şehirlerde yaşıyor olmasıdır. Yani Türkiye'deki mültecilerin sadece 1.72'si kamplarda ve nispeten toplumdan uzakta yerlerde yaşarken, geri kalan %98,28'i Türkiye'nin hemen her yerinde şehir merkezlerinde toplumla birlikte yaşamaktadır. Bu durum, mülteciler konusunun çok ciddi bir toplumsal fenomen haline gelmesine, toplumsal kabul ve toplumsal dışlama tartışmalarına doğal bir zemin hazırlamasına neden olmaktadır (Erdoğan, Kavukçuer ve Çetinkaya, 2017). Türkiye'de bulunan mülteciler genel olarak topluma ve kültüre uyum sağlayamama, barınma ve beslenme, iletişim ve sosyal ilişkiler kuramama, maddi imkansızlıklar, geleceğe karşı karamsar olma, iltica talebinin kabul edilmemesi, kültür farklılığı ve suça yönelme gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar (Buz, 2008; Kolukıncık, 2009; Korkut, 2010; Özservet ve Sirkeci, 2016; Reçber, 2014). Şüphesiz bu durumdan en çok etkilenenler çocuklardır. Travmatik yaşam deneyimleri yaşamış ve alıştıkları ülkelerinden uzakta yaşamak zorunda kalan çocuklar için göç zorlu bir deneyimdir. Uzun yıllardır Türkiye'de olan ve ülkelerindeki iç karışıklıklardan dolayı ne kadar süre daha kalacakları belli olmayan Suriyeli göçmenlerin büyük bölümünün eğitim çağındaki çocuklardan oluşması, konunun dikkate alınması gereken bir durum olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, göçmenler için sadece barınma, güvenlik, sağlık, beslenme gibi temel ihtiyaçlarının yanı sıra eğitim ile ilgili de bir takım ek önlemler alınmasını gerektirmektedir (Emin, 2016; Eren, 2019; Özservet, 2015).

Eğitim, mülteci çocukların yeni ortamlarında karşılaştıkları söz konusu zorlukları aşmasına ve geçmiş olumsuz yaşam deneyimlerinden kurtulmalarına yardım eden bir araçtır. Eğitim, sığınmacı çocukların ve gençlerin psikolojik durumları için de oldukça önemlidir (Ferris ve Winthrop, 2010). Ancak mülteci çocukların eğitime devam edebilmeleri kolay olmamaktadır. Bu çocukları göçe zorlayan travmatik süreç, farklı kültürel özelliklere sahip olmaları, geçmiş yaşantıları, iletişim sorunları gibi nedenler bir takım güçlükler ortaya çıkardığı gibi okula uyum sağlamayı da geciktirmektedir (Şeker ve Aslan, 2015). Türkiye’de mülteci çocukların okulda korunma ve eğitim fırsatlarından yararlandırılması için alınan önlemler artırılrsa da halen eksikliklerin olduğu görülmektedir. Ülkemize göç yoluyla gelen çocukların bir bölümü hâlâ okullaştırılamamıştır. Bu çocukların okullaştırılmalarının yanında, eğitime devamlarının da sağlanması gerekmektedir. Ayrıca, okul terklerinin azaltılması, göçmen çocuklara verilmesi gereken eğitimin içeriği, biçimi, zamanı, yöntemleri ve ekonomik kaynaklarla nasıl destekleneceği, toplumun tüm kesimleri ile işbirliği içinde ele alınması gereken geniş bir sorun alanıdır (Eren, 2019, s. 214).

Çocuklar, yetişkinlere göre göçün öncesi ve sonrası yıkıcı etkilerinden daha fazla etkilenir. Mülteciler göç ettikleri yerleşim yerlerinde günlük yaşamdaki değişimlere bağlı olarak birçok zorlukla karşı karşıya kalmaktadırlar ve bu buldukları ortama uyum sağlamak ve yaşamlarını sürdürebilmek için mücadele ederler. Bu mücadele yetişkinler için daha kolaydır, çünkü yetişkinler yeni geldikleri toplumda kendileri ile aynı kökene ve iş sahalarına sahip bireylerle daha kolay iletişime geçebilirler ve kendileri için güvenli ve tanıdık bir sosyal çevre oluşturabilirler (Yavuz ve Mızrak, 2016). Ancak aynı durum çocuklar açısından düşünüldüğünde yaşanan zorluklar daha da artmaktadır. Türkiye’deki mültecilerin sorunları ile ilgili sınırlı sayıda araştırmaya (Akıncı, Nergiz ve Gedik 2015; Buz, 2008; Karıman, 2015; Kolukırmık, 2009; Korkut, 2010; Özdemir ve Öner-Özkan 2016) rastlanılmıştır, ancak mülteci çocukların özelinde bu araştırmaların (Eren, 2019; Harunoğulları, 2016; Kaştan, 2015; Şeker ve Aslan, 2015) sayısı çok azdır.

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund) raporlarına (UNICEF, 2017) göre, gerek göç gerekse doğumla artan çocuk nüfusu mülteci nüfusunun yaklaşık %54’üne tekabül etmektedir. Türkiye’deki mülteci çocuklar savaşın getirmiş olduğu acıların yanında başta psikolojik olmak üzere, suça karışma, okulu bırakma, çocuk işçiliği, erken yaşta evlilik, barınma, kayıt altına alınmama, aile içi şiddet gibi sorunlarla karşı karşıyadır (UNICEF, 2017). Harunoğulları (2016), Suriyeli mülteci çocuk işçilerin çeşitli mesleklerde oldukça düşük bir maaşla ve uzun çalışma saatleri olan işlerde çalıştıklarını ve bu durumun yoksulluktan ve ailelerinin geçim sıkıntısı yaşamalarından kaynaklandığını belirtmiştir. Güvenli olmayan ortamlarda ve kötü iş şartlarında çalışmak mecburiyetinde kalan mülteci çocuklar, sağlık problemleriyle de karşılaşmaktadır. Yaşanan bu sorunlar onların fiziksel ve psikolojik gelişimlerini olumsuz etkilemekte ve sağlıklı birer birey olmalarına engellemektedir. Mülteci çocukların erken yaşta çalışmaları ya da erken yaşta evlilik ve kayıt dışılık gibi nedenlerle eğitimlerini tamamlayamaması onların eğitimsiz bireyler olarak hayata atılmalarına ve niteliksiz işgücü elemanı olmalarına sebebiyet vermektedir (Eren, 2019). Çocukların düşük ücretler karşılığında çalıştırılması onları yetişkinlerin istismarına açık hale getirmekte ve eğitim geleceklerinin karartılmasına neden olmaktadır (Şirin ve Rogers-Şirin, 2015). Bu çocuklar gelecekte muhtemelen bu ülkeyi ülkeleri olarak benimseyecek ve kendilerini Türk olarak ifade edeceklerdir. Bu çocukların yaşadıkları sorunların görmezden gelinmesi duyarsız kalınması gelecekte daha büyük sorunlara yol açacaktır. Bu çocukların sorunlarına ve çözümlerine dikkat çekmeyi amaçlayan bu çalışmanın bu konuda çalışmak isteyenlere katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı uzman görüşlerine göre mülteci çocukların sorunlarını ve olası çözüm önerilerini belirlemeye çalışmaktır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Uzman görüşlerine göre mülteci çocukların sorunları nelerdir?
- Bu sorunların çözümü için hangi öneriler getirilebilir?

2. YÖNTEM

Bu araştırma nitel araştırma desenlerinden durum çalışmasına uygun olarak yürütülmüştür. Durum çalışması, güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çevresi içinde çalışan, olgu ve içinde bulunduğu çevre arasındaki sınırların kesin hatlarıyla belirgin olmadığı ve birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan, bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2012, 190).

Araştırmanın çalışma grubunu Türkiye mülteci çocuklarla çalışan SGDD (Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği), Mülteci Der, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Üniversite ve özel kurum ve kuruluşlarda çalışan 2 sosyolog, 1 psikolog, 1 rehber öğretmen, 2 yönetici, 7 eğitmen, 1 Türkçe öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubunun oluşturulmasında amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme bir dizi ölçütün karşılanması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2012). Bu çalışmadaki ölçüt çalışma grubunun mültecilerle ilgili kurumlarda çalışan uzmanlardan oluşmasıdır.

Veriler açık uçlu anket formu ile online olarak toplanmıştır. Formun oluşturulmasında literatür taraması yapılmış, bir Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanı ve bir Eğitim Programları ve Öğretim alanı uzmanından soruların anlaşılabilirliğine ve amacı kapsayıp kapsamadığına ilişkin görüş alınmış ve uzman görüşleri doğrultusunda anket formunun son şekli verilmiştir. Araştırmanın amacına uygun olarak aşağıdaki görüşme soruları belirlenmiştir.

1. Mülteci çocukların göç sürecinde ve sonrasında yaşadığı sorunlar listelendiğinde önem sırasına göre sizce bu listede hangi sorunlar yer almaktadır?

2. Bu sorunların çözümüne yönelik olarak neler önerebilirsiniz? Çözüm önerilerini hangi başlıklar altında toparlayabilirsiniz?

Sorular Türkiye'nin çeşitli illerinde yaşayan 30 uzmana online olarak gönderilmiş ancak 14 uzman cevaplayarak geri dönmüştür. Veriler içerik analizi yoluyla analiz edilmiştir. Öncelikle temalar belirlenmiş ve her temanın altına kodlamalar yapılarak listeler oluşturulmuştur. Sonuçlar başlıklar altında toplanmış ve genel öneriler sunulmuştur. Araştırmanın güvenilirliğini arttırmak için katılımcılardan doğrudan alıntılara başvurulmuştur. Yapılan alıntıların hangi katılımcıya ait olduğunu belirtmek için her alıntının başında K1, K2... şeklinde kodlamalar yapılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Mülteci Çocukların Sorunlarına İlişkin Bulgular

Katılımcılara araştırmanın alt problemlerine ilişkin olarak iki soru yöneltilmiştir. İlk alt problemde uzmanlara mülteci çocukların yaşadıkları sorunlar sorulmuştur. Araştırma sonuçlarından elde edilen bulgulara göre bu sonuçlar 8 başlık altında toplanmaktadır. Bunlar; ailevi sorunlar, eğitim sorunları, sağlık sorunları, maddi sıkıntılar, ayrımcılık, psikolojik sorunlar, uyum ve diğerleri olarak listelenebilir. Bunlar Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1: Uzman Görüşlerine Göre Mülteci Çocukların Sorunları

Temalar	Kodlar
Ailevi Sorunlar (f=13)	Barınma (f=5), aile içi şiddet (f=3), erken yaşta ve zorla yapılan evlilik (f=2), çocukların ebeveynler tarafından ihmal ve istismarı (f=2), dağılmış aileler (f=1)
Eğitim Sorunları (f=12)	Dil öğretimi (f=7), okullaşma oranı (f=3), okullara yönlendirme ve oryantasyonun sağlanamaması (f=2)
Sağlık Sorunları (f=11)	Sağlık taramaları (f=5), sağlıklı beslenme (f=4), sağlık hizmetlerine erişim (f=3)
Maddi Sıkıntılar (f=9)	Temel ihtiyaçlarının karşılanamaması (f=4), çocukların ekonomik sıkıntılara bağlı olarak sokakta veya kötü şartlarda çalıştırılması (f=2), yoksulluk (f=2), çocukluklarını yaşayamamaları (f=1),
Ayrımcılık (f=8)	Dışlanma (f=3), kültürel farklılıklar (f=2), aidiyet duygusunun sağlanamaması (f=2), yabancı düşmanlığı (f=1)
Psikolojik Sorunlar (f=7)	Kendini yalnız hissetme (f=2), kendini değersiz hissetme (f=2), psikolojik yardıma ihtiyaç duyma (f=2), anlaşılama (f=1)

Uyum Sorunları (f=6)	Yerleşime, kültüre, sosyal hayata uyum (f=3), iletişim (f=3)
Diğer (f=5)	Güvenlik (f=3), suça sürüklenme(f=2)

Tablo 1’de görüldüğü üzere katılımcılar mülteci çocukların sorunlarının en önemlisi olarak ailevi sorunlar (f=13) olduğunu belirtmişlerdir. Bu tema altında katılımcıların görüşlerine ilişkin belirlenen kodlar sırasıyla; barınma, aile içi şiddet, erken yaşta ve zorla yapılan evlilik, çocukların ebeveynler tarafından ihmal ve istismarı ve dağılmış ailelerdir. Katılımcıların görüşlerine göre diğer önemli bir sorun eğitimidir (f=12). Eğitim başlığı altında ele alınan sorunlar, dil öğretimi, okullaşma oranı, okullara yönlendirme ve oryantasyonun sağlanamaması olarak listelenebilir. Bu temalara ilişkin uzman görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

K4: Bu çocukların en büyük sorunları başında barınma geliyor. Özellikle çok çocuklu aileler çocuklarına bakmakta zorluk çekiyorlar. Kampların dışında kalanların eğer maddi imkanları kısıtlı ise derme çatma evler içinde sağlıklı koşullarda yaşamak zorunda kalıyorlar.

K7: Aile bireylerinden şiddet gören mülteci çocukların sayısı oldukça fazla. Bu durum sadece ebeveynlerle sınırlı kalmıyor maalesef. Kardeşler ve yakın akrabaların da istismarına uğruyorlar. Kız çocuklarını erken yaşta evlendirme eğilimindedir. Eğitimleri çoğu zaman ikinci hatta üçüncü plana atılıyor.

Mülteci çocukların yaşadıkları sorunlar arasında sağlıkla ilgili sorunlar da (f=11) dile getirilmiştir. Bu başlık altında sağlık taramaları, sağlıklı beslenme, sağlık hizmetlerine erişim olarak toplanabilir. Katılımcıların görüşlerine göre belirlenen bir başka tema da maddi sıkıntılar (f=9) olmuştur. Bunlar temel ihtiyaçlarının karşılanamaması, çocukların ekonomik sıkıntılara bağlı olarak sokakta veya kötü şartlarda çalıştırılması, yoksulluk, imkansızlıklardan dolayı çocukluklarını yaşayamamaları olarak sıralanabilir. Bu temalara ilişkin katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur:

K7: Çocukları iş gücü olarak görüyorlar. Sokakta, parkta ya da yol kenarlarında dilenen veya mendil satan göçmen çocuklarla muhakkak karşılaşmışsınızdır.

K3: Bu çocukların sağlık taramalarından geçemediklerini düşünüyorum. El ayak hastalığı gibi Türkiye’de daha önceleri görülmeyen hastalıkların yanı sıra çoktan ortadan kalkmış olan çiçek hastalığı gibi vakalarla karşılaşılıyor. Çoğu da sağlıklı beslenemiyor.

Katılımcıların ayrımcılığa (f=8) da dikkat çekmişlerdir. Bu başlık altında ele alınan konular: Dışlanma, kültürel farklılıklar, aidiyet duygusunun sağlanamaması, yabancı düşmanlığı olarak belirtilmiştir. Katılımcılar tarafından ele alınan diğer bir sorun ise psikolojik sorunlardır (f=7). Bunlar katılımcılar tarafından: Kendini yalnız hissetme, kendini değersiz hissetme, psikolojik yardıma ihtiyaç duyma, anlaşılama olarak ifade edilmiştir. Bu görüşlerden bazıları şöyledir:

K10: Uyum sorunları, kültürel farklılıklar, fakirlik, beslenme, barınma, iletişim sorunları, yalnızlık, psikolojik sorunlar, aile içi şiddet vb. sorunları sıralayabilirim.

K6: En kötüsü çocukluklarını yaşamıyorlar. Nedenini bile bilmedikleri bir savaş yüzünden yerlerinden yurtlarından oldular. Çektikleri acının tarifi yok. Kimi annesini kimi babasını kimisi de kardeşlerini yitirip gelmiş buralara. Psikolojik destek almak zorundalar. Savaşın izlerini bir anda silemezsiniz.

Uyum sorunları (f=6) katılımcılar tarafından değinilen bir başka sorun başlığı olmuştur. Bu başlık altında yerleşime, kültüre, sosyal hayata uyum ve iletişim kodlarına ulaşılmıştır. Katılımcılar

diğer (f=5) başlığı altında güvenlik, suça sürüklenme sorunlarından bahsetmiştir. Katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur:

K11: *Bu bahsettiklerimden daha kötülerini de var, suça karışanlar mesela. Suç örgütlerinin ağına düşenler de var.*

K6: *Buldukları şehre ve kültüre kolay uyum sağlayamıyorlar. Toplumla iletişim kuramamaları bu uyum sürecini daha da geciktiriyor...*

3.2. Mülteci Çocukların Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerilerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin olarak katılımcılara, bu sorunların çözümüne yönelik önerileri sorulmuştur. Araştırma sonuçlarından elde edilen bulgulara göre bu sonuçlar üç başlık altında toplanmaktadır. Bunlar; temel ihtiyaçlar, eğitim ve diğer çözüm önerileridir (Tablo 2).

Tablo 2: Uzman Görüşlerine Göre Mülteci Çocukların Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri

Temalar	Kodlar
Temel İhtiyaçlara İlişkin Çözüm Önerileri (f=21)	Barınma alanlarının ve mekanlarının iyileştirilmesi (f=6), Sağlıkla ilgili ihtiyaçlarının karşılanması (f=5), Güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması (f=4), Kayıt altına alınma ve hukuksal düzenlemeler (f=3), Kurum ve kuruluşlara erişim imkanlarının sağlanması (f=2), Ailelerine iş imkanlarının sağlanması (f=2), Çocuk oyun alanlarının oluşturulması (f=1).
Eğitime İlişkin Çözüm Önerileri (f=17)	Çocuklara Türkçe öğretilmesi (f=7), Okullara ilişkin oryantasyonun sağlanması (f=5), Okullarının alt yapılarının güçlendirilmesi (f=3), Geçici eğitim merkezlerin desteklenmesi (f=2).
Diğer Çözüm Önerileri (f=16)	Sosyo-kültürel ve ekonomik alanlarda destek verilmesi (f=4), Psikolojik desteğin sağlanması (f=4), Kamuoyu bilincinin oluşturulması (f=3), Destek verecek ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla iş birliği (f=2), Kendi memleketlerine dönmeleri (f=2), Tercüman desteği (f=1),

Katılımcıların görüşlerine göre tespit edilen en çok çözüm önerisi temel ihtiyaçlara (f=21) yönelik olmuştur. Katılımcıların temel ihtiyaçlara yönelik çözüm önerileri: Mülteci çocukların barınma, sağlık, güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması, kayıt altına alınmaları ve hukuksal düzenlemelerin yapılması, kurum ve kuruluşlara erişim imkanlarının sağlanması, ailelerine iş imkanlarının sağlanması, çocuk oyun alanlarının çoğaltılması şeklinde sıralanabilir. Bu temaya ilişkin uzman görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur:

K1: *Kamp içi alanlarda iskan etmelerinin teşviki ve bu alanlarda ihtiyaçlara cevap verebilecek imkanların sunulması.*

K10: *Hem Suriyelilere hem Suriyelilerden Türk vatandaşlarına yönelik tehdit oluşturan saldırganlık, şiddet gibi davranışların önüne geçmek amacıyla devlet, caydırıcı yöntemlere başvurmalıdır.*

K14: *Yapılan bir araştırmaya göre Dünya genelinde 11 milyondan fazla Suriyeli yerinden edinilmiş durumda. Bu Suriyelilerin büyük bir bölümünün bizim ülkemizde olduğu düşünüldüğünde, barınma sorunlarıyla karşılaşılması kaçınılmazdır. Bunun için yerleşim alanları oluşturulabilir, bu alanlarda kayıt altına alınmaları hem kolay olur hem de sağlık ve güvenlik gibi ihtiyaçları da karşılanmış olur.*

Araştırmada uzman görüşlerine göre belirlenen ikinci öneri teması eğitime ilişkin çözüm önerileri (f=17) olmuştur. Bu temaya yönelik elde edilen verilere göre eğitim sorunlarının çözümüne ilişkin katılımcılar mülteci çocukların öncelikli olarak dil öğrenimlerinin sağlanmasının gerektiğini düşünmektedirler. Aynı zamanda okullar bu çocukların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmeli ve çocukların bu okullara uyum sağlayabilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Katılımcı görüşlerinden bazıları şöyledir:

K2: *Türkçe öğretimi sürecinde C1 sertifikası alanlar YÖS sınavına tabi tutularak üniversite, daha küçük yaş grupları ise buldukları bölgedeki okullara yönlendirilmelidir.*

K6: *Dil sorunu önemli bir sorun bence. Bu çocukların buldukları ortama uyum sağlayabilmeleri ve topluma entegre olabilmeleri için Türkçe öğrenmeleri şart. Bu yüzden bölgedeki mülteci çocukların sayılarına göre belirlenen okullarda yabancı öğrencilere hizmet verecek şekilde birtakım düzenlemelere gidilmesi gerekmektedir.*

K8: *Mülteci çocuklara yönelik açılan geçici eğitim merkezlerinin çoğaltılması ve desteklenmesi.*

Katılımcıların verilebilecek diğer desteklere (f=16) ilişkin olarak görüşleri çeşitlilik göstermektedir. Bunların başında sosyo-kültürel, ekonomik ve psikolojik alanlarda desteklerin sağlanması gelmektedir. Ayrıca, kamuoyu bilincinin oluşturulması, destek verecek ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla iş birliği, kendi memleketlerine dönmeleri ve tercüman desteğine yönelik öneriler de dile getirilmiştir. Bu temaya yönelik uzman görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

K2: *Sosyal yaşama ayak uyduramayanlar ve dışlananlar rehabilite edilmelidir. Psikolojik yardımlar ile desteklenmelidir.*

K11: *Yerel entegrasyon çalışmalarının artması, kamuoyu bilinçlendirme çalışmaları.*

K5: *SGDD-ASAM aile danışmalarından yardım alınmalı ve sosyologlar eşliğinde kültürleştirme olanağı sağlanmalı.*

K13: *Tek çözümlüm var: Bir an önce kendi ülkelerinde barışın sağlanması ve tüm mültecilerin kendi aidiyet duygusunu hissettikleri memleketlerine geri dönmeleri. Çünkü Türkiye ve Suriye insanları oldukça farklı toplumsal yapılara sahip iki ülke. Mutlaka çatışmalar yaşanacaktır. Bu yüzden bence gitmeleri en doğru ve yerinde bir karar olacaktır.*

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Türkiye başta Avrupa olmak üzere pek çok ülkeye göç veren ve özellikle son 10 yılda Ortadoğu'da yaşanan kaos ve karışıklık sebebiyle çok yoğun göç alan bir ülke durumundadır. Bu süreçte, ülkesini terk etmek zorunda kalan ve başka bir ülkeye göç eden kişilerle ilgili olarak farklı statülerle tanımlamalar getirilmiştir. Bunlar, misafir, sığınmacı, göçmen, mülteci gibi geniş bir yelpazede ifade edilmektedir. Bu bağlamda pek çok kurum, kuruluş ve bireyler tarafından özellikle mevcut durumun belirlenmesine yönelik pek çok araştırma yapılmasına rağmen özellikle çocuklarla ilgili olarak yapılan araştırmalar sınırlı sayıdadır. Bu araştırmada uzman görüşleri doğrultusunda mülteci çocukların özelinde yaşanan sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma sonuçları mülteci çocukların yaşadıkları sorunlara ilişkin olarak en çok dile getirilenin ailevi sorunlar olduğunu ortaya koymuştur. Ailevi sorunlar kapsamında; barınma, aile içi

şiddet, erken yaşta ve zorla yapılan evlilik, çocukların ebeveynler tarafından ihmal ve istismarı ve dağılmış aileler ön plana çıkmıştır. Mültecilere yönelik olarak yapılan çalışmalar bu bulguları desteklemektedir. Bu çalışmalar mülteci çocukların yaşadığı sorunlara çeşitli perspektiflerden dikkat çekmektedirler (Acer, Kaya ve Gümüş, 2008; Harunoğulları, 2016; Özservet, 2015; Yavuz ve Mızrak 2016). Ancak doğrudan çocuklarla ilgili yapılan çalışma sayısı oldukça azdır ve bu çalışmalar çeşitli spesifik konulara odaklanmıştır. Özellikle bu çocukların aile içinde yaşadıkları sorunları ayrı kategorilerde ele alan ve çözüm önerileri sunan çalışmalar sınırlı sayıdadır. Bunlardan biri olan Avcı, Koçoğlu ve Ekinci'nin (2013) mülteci çocuklara yönelik olarak yaptıkları çalışmada ailede çeşitli sorunlar yaşayan çocukların ve ailelerin uyum probleminin çocuklarda da uyum problemine yol açtığı ve bunun sonucunda da çocuklarda davranış bozuklukları ve başarısızlığa neden olduğu ile ilgili bulguları paylaşmaktadırlar.

Araştırma sonuçlarına göre mülteci çocukların eğitim sorunları diğer önemli bir sorun temasını oluşturmuştur. Bu tema altında ele alınan sorunların başında dil öğretimi, okullaşma oranı, okullara yönlendirme ve oryantasyonun sağlanamaması gelmektedir. Türkiye'de Mültecilere verilecek eğitim hizmetleri Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 28. maddesi uyarınca düzenlenmektedir. Bu düzenleme mültecilerin eğitiminin Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde sağlanacağı, sorumluluk ve denetleme yetkisinin söz konusu bakanlıkta olacağı ifade edilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından "Yabancılarla Yönelik Eğitime ve Öğretme Hizmetleri Genelgesi" 2014 yılında bu bağlamda yayınlanmıştır. Genelgede Suriyeli çocukların kendilerine yönelik olarak oluşturulmuş Geçici Eğitim Merkezleri'nde ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda eğitim alabilecekleri belirtilmektedir. Yavuz ve Mızrak da yaptıkları çalışmada (2016) mülteci çocukların eğitimine dikkat çekmektedir. Çocuklara yardımcı insanı yardım kategorisinde değerlendirmekte ve acil görülen diğer sorunların yanında eğitim sorununun ihmal edildiğini ve yeterince ön plana çıkarılmadığını ancak bu ihmalin olası sonuçlarının faturasının ağır olacağını ifade etmektedirler. Diğer çalışmalar da bu görüşleri ve araştırma bulgularını destekler niteliktedir (Avcı, Koçoğlu ve Ekinci, 2013; Özservet ve Sirkeci 2016; Yılmaz, 2014).

Acer, Kaya ve Gümüş (2008), mültecilerin topluma entegrasyonunun sağlanmasında özellikle dil eğitimine vurgu yapmışlardır. Aksoy (2012) da yaptığı çalışmada bireyin kendini etkin bir biçimde ifade edebilmesi için öncelikle dil yeterliğinin kazanılması gerektiğini belirtmiştir. Yapılan çalışmalar özellikle mültecilerin yaşadıkları toplumun kültürünü öğrenmede dil öğreniminin önemini vurgulamaktadır. Eğitim sorunları pek çok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Ulaşılan sonuçlar araştırma bulguları ile örtüşmektedir. Harunoğulları (2016) ve Kaştan (2015) göçün eğitim üzerindeki olumsuz etkilerine değinmiş eğitim sorunlarını uyum, dil, iletişim, okul başarısı, veli toplantıları, ekonomik yetersizlik konuları bağlamında değerlendirmiş ve yapılabilecek çalışmalarla ilgili görüş bildirmişlerdir. Şeker ve Aslan (2015), yaptıkları çalışmada özellikle kız çocuklarının eğitim hizmetlerine ulaşmada yaşadıkları sorunları dile getirmişlerdir. Kariman (2015) da yaptığı çalışmada mültecilerin sosyal hayata uyum süreçlerindeki en önemli faktörün eğitim olduğu sonucuna ulaşmıştır. Emin (2016); Dinçer ve diğerleri (2013), ise öncelik verilmesi gereken ilk sorunun kamplar dışında yaşayan çocukların eğitimi olduğu vurgusunu yapmışlardır. Konuya ilişkin çalışmalar araştırma bulguları ile birlikte derlendiğinde, özellikle dil sorununun çocukların öğretim programlarını sağlıklı takip etmelerini engellediği, göç sürecinin başlarda hem Türkiye hem de mülteciler tarafından geçici bir durum olarak görüldüğü bu yüzden dil öğrenimine ağırlık verilmediği, ancak süreç ilerledikçe mültecilerin geri dönmelerine ilişkin öngörünün oluşmaması sebebiyle daha çok mültecinin bu sorunlarla karşılaştığı görülmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre sağlıkla ilgili sorunlar; sağlık taramaları, sağlık hizmetlerine erişim, sağlıklı beslenme olarak sıralanabilir. Bu konuya ilişkin çalışmalara bakıldığında Özservet (2015) çocukların sağlıkla ilgili problemlerini kötü beslenme, çeşitli kazalar, şiddete maruz kalma ve çocuk işçiliği bağlamında ele aldığı; Acer, Kaya ve Gümüş, (2008) temel ihtiyaçlar sınıfında değerlendirdikleri; Yılmaz (2014) koruyucu tedbirlerin önemine değindiği; AFAD'ın (2014) ise sağlık hizmetlerine ulaşmada kamp dışında yaşayan mültecilerin sorun yaşadıklarını belirttiği tespit edilmiştir. Yılmaz (2013) ise Suriye'deki savaşın giderek uzamasının mültecilerin Türkiye'nin her yerine dağılmalarına ve yaşam şartlarının zorlaşmasına neden olduğuna, özellikle çocukların sağlık sorunları yaşadıklarına ve bunların tamamının ele alınmadığına dikkat çekmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre bir başka soru teması da mülteci çocukların ve ailelerinin yaşadıkları maddi sıkıntılar olmuştur. Bu sorunların başında çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanamaması ve çocukların ekonomik sıkıntılara bağlı olarak sokakta veya kötü şartlarda çalıştırılması gelmektedir. Harunoğulları (2016), Suriyeli mülteci çocukların farklı iş dallarında oldukça düşük bir ücret karşılığında çalıştıklarını ve bu durumun yoksulluktan ve ailelerinin geçim sıkıntısı yaşamalarından kaynaklandığını belirtmiştir. Güvenli olmayan ortamlarda ve kötü iş şartlarında çalışmak zorunda kalan mülteci çocukların fiziksel ve psikolojik gelişimleri olumsuz olarak etkilenmektedir. Mülteci çocukların erken yaşta çalışmaları ya da erken yaşta evlilik ve kayıt dışılık gibi nedenlerle eğitimlerini tamamlayamaması onların eğitimsiz bireyler olarak hayata atılmalarına ve niteliksiz işgücü elemanı olmalarına sebebiyet vermektedir (Eren, 2019). Çocukların düşük ücretler karşılığında çalıştırılması onları yetişkinlerin istismarına açık hale getirmekte ve eğitim geleceğinin karartılmasına neden olmaktadır (Şirin ve Rogers-Şirin, 2015).

Araştırma sonuçlarına göre öne çıkan diğer bir sorun ayrımcılıktır. Bu başlık altında ele alınan konular: Dışlanma, kültürel farklılıklar, aidiyet duygusunun sağlanamaması, yabancı düşmanlığı olarak belirlenmiştir. Benzer şekilde Şeker ve Aslan (2015) mülteci çocukların yaşadıkları sorunlara bu bağlamda değinmiştir. Yılmaz (2014) ise kadın ve çocukların metabolik yapısından dolayı olumsuz durumlardan daha fazla etkilendiğini bu yüzden onların sorunlarının ayrı kategorilerde ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Uzun (2015) çalışmasında yaşanan bu sorunların değerlendirmesini yaparken; Türkiye’de uluslararası göç, yabancı göçmen, mülteci gibi sorunların çoğunlukla “Türk misafirperverliği” ya da “konukseverliği” ile açıklanarak günümüze geldiğini ancak bu söylemin yaşanan sorunlar düşünüldüğünde yeterli olamayacağını, gündelik yaşam pratikleri içinde küçük ve orta ölçekli krizlere yol açtığını ifade etmektedir. Özdemir ve Öner-Özkan (2016) da sosyal dışlanmaya maruz kalmış mültecilerin birçok bağlamda yerel halk ile eşit haklara sahip olmadığını ve bu durumun mülteciler ve yerel halk arasındaki farklılığı artırdığını ve çeşitli çatışmalara zemin hazırlayabileceğini belirtmektedirler. Konuya ilişkin yapılan çalışmalar ve araştırma bulguları özetlendiğinde, ayrımcılık başlığı altında listelenen sorunlar yüzünden mültecilerin yasal olmayan yollara başvurabilecekleri, sosyal eşitsizlik sebebi ile saldırgan davranışlar sergileyebilecekleri ve sosyal yapıya zarar verebilecekleri sonucuna ulaşılmıştır. Ek olarak, kendilerini toplumun bir parçası olarak görmeyen ve umutlarını kaybederek hayal kırıklığına uğrayan mültecilerin toplum içinde kaosa neden olabilecekleri öngörülmektedir. Elbette bu sorun çocuklarda çok daha ciddi tahribatlara yol açacaktır.

Araştırma sonuçlarına göre diğer bir sorun kategorisi de psikolojik sorunlardır. Bu grup içinde kendini yalnız ve değersiz hissetme, psikolojik yardıma ihtiyaç duyma, anlaşılama yer almaktadır. Mülteci olarak gelen çok sayıda insan kendileri için hazırlanmış yerlerde doğrudan topluma entegre olmadan koloni halinde yaşamaktadır. Bu yaşam biçimi ise başta uyum olmak üzere iletişim problemlerinin de beraberinde getirmektedir (Kolukırık, 2009). Araştırmada ortaya çıkarılan uyum sorunları ise yerleşime, kültüre, sosyal hayata uyum ve iletişim olarak toplanmaktadır. Literatürde yer alan çalışmalar araştırma bulgularını desteklemektedir. Akıncı, Nergiz ve Gedik (2015) tarafından yapılan araştırmada göç sürecinin insan ilişkilerinde ve davranışlarında önemli değişimler yarattığı mültecilerin uyum problemlerinin temelinde benlik saygısı, yaşam doyumu ve kültürlenme gibi kavramların yer aldığı belirtilmektedir. Özservet ve Sirkeci (2016) de mülteci çocukların içinde bulunduğu koşullar sebebiyle sağlıklı bir çocukluk yaşayamadığını söylemektedirler. Demirbaş ve Bekaroğlu (2013) mültecilerin psikolojik sorunlarına ilişkin yaptıkları çalışmada, özellikle 18 yaş altı çocuk ve gençlerin psikolojik sorunlarını göç öncesi, göç süreci ve göç sonrası olmak üzere üç kategoride ele almışlardır. Göç öncesi; savaş ortamında yaşanan travmalar, yakınlarının kaybı, şiddete maruz kalma veya tanık olma, göç sırasında; evlerini yurtlarını okullarını bırakmak zorunda kalmaları, göç sonrası; sert yaşam koşulları, şiddete ve istismara maruz kalma, gelecekle ilgili belirsizlikler gibi nedenlere bağlı olarak yaşanan sorunlara değinmişlerdir.

Araştırmada ulaşılan diğer bir sonuç ise güvenlik, suça sürüklenme sorunlarıdır. Birçok çalışmada çocukların maruz kaldığı olumsuz durumlar ele alınmıştır. Çocukların aile bütçesine katkı sağlama sorumluluğunu üstlenmelerinin yanı sıra sokakta çalışma, çalışmaya zorlanma, şiddet, cinsel istismar, çocuk işçiliği, sokakta yaşama ve suç işlemeye yönelme, kötü barınma ve beslenme şartları,

sömürülme, sosyal bağlarını kaybetme gibi pek çok sorun dile getirilmektedir (Harunoğulları, 2016; Özservet ve Sirkeci 2016; Özservet, 2015; Reçber,2014; Yılmaz, 2014).

Araştırma sonuçlarına göre mülteci çocukların sorunlarının çözümüne ilişkin olarak sunulan çözüm önerileri üç ana tema altında toplanmaktadır. Bunlar; temel ihtiyaçlar, eğitim ve diğer çözüm önerileridir. Temel ihtiyaçlara yönelik çözüm önerileri: barınma, sağlık, güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması, kayıt altına alınmaları ve hukuksal düzenlemelerin yapılması, kurum ve kuruluşlara erişim imkanlarının sağlanması, ailelerine iş imkanlarının sağlanması, çocuk oyun alanlarının çoğaltılması şeklinde sıralanmıştır.

Araştırma sonuçları mülteci çocukların dil öğrenimlerinin sağlanmasının gerektiğini ortaya koymuştur. Aynı zamanda okullar bu çocukların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmeli ve çocukların bu okullara uyum sağlayabilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Verilebilecek diğer desteklere başında sosyo-kültürel, ekonomik ve psikolojik alanlarda desteklerin sağlanması gelmektedir. Ayrıca araştırma sonuçlarında, kamuoyu bilincinin oluşturulması, destek verecek ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla iş birliği, kendi memleketlerine dönmeleri ve tercüman desteğine yönelik öneriler de ulaşılmıştır.

Birçok çalışma (Acer, Kaya ve Gümüş, 2008; Reçber, 2014; Sakız, 2016; Yılmaz, 2014) mültecilerin sorunlarının çözümüne yönelik çeşitli öneriler getirmiştir. Bu öneriler; devletin yapması gerekenler, kurum ve kuruluşların yapması gerekenler, bireysel olarak yapılabilecekler şeklinde üç grupta toplanabilir. Bu çözümlere ulaşabilmek için devletin yapması gerekenler arasında koruma, denetleme, takip, hukuksal düzenlemeler, adaletin sağlanması, mültecilerin sömürülmesinin yasal düzenlemelerle engellenmesi, destekleyici ve koruyucu tedbirler alınması, kaynak yaratılması ve kaynakların arttırılması, geri dönüşlerine yönelik politikaların geliştirilmesi olarak sayılabilir. Kurum ve kuruluşların yapması gerekenler ise özellikle çocuklarla ilgili olarak eğitim politikalarının etkili ve verimli olarak uygulanması ve bu sorumluluğun bütün kurumlarla paylaşılması gerekliliği gibi konulardır. Çocuklara ilişkin yapılacak çalışmalardan bütün olarak tüm çocuklar eşit şekilde yararlanabilmelidir. Verilen hizmetler insan onuruna yakışır biçimde olmalıdır. Ayrıca mültecilerin kendi kültürlerini korumasına ve yeni kültüre uyum sağlamasına imkan sağlanmalıdır. Kaynaklar yaratılmalı ve sürekliliği sağlanmalıdır (Reçber, 2014; Yılmaz, 2014). Zira, mültecilerin eğitimi ve topluma entegrasyonu da büyük önem arz etmektedir. Özellikle göçmen çocukların eğitimi ve topluma uyumu, ülkelerde kalış süresinin uzaması söz konusu olduğunda uzun vadede yeni sorunların oluşmasının önüne geçerek sığınılan ülkeye büyük faydalar sağlamaktadır. Dolayısıyla göç edenlerin eğitimi, göç edenler kadar o ülkenin bireylerinin geleceği için de önemlidir. Göçe dayalı eğitim sorunlarının bu perspektiften ele alınması, tüm toplumsal kurum ve kuruluşların işbirliği içinde olması ve topluma bunun iyi açıklanması gerekliliği gözlerden kaçırılmamalıdır (Eren, 2019). Toplumun mülteci veya diğer statüde olan insanlarla ilgili olarak bilinçlendirilmesi için medya, STK'lar özel ve kamu kurum ve kuruluşlarının işbirliği yapması gerekmektedir (Acer, Kaya ve Gümüş, 2008). Bu hususta eğitim kurumları büyük sorumluluk taşımaktadır. Öncelikle okullardaki mülteci çocukların beceriksiz ve muhtaç olduğu algısı ortadan kaldırılmalıdır. Bu yüzden öğretmenlere ve okul yöneticilerine çok iş düşmektedir (Sakız, 2016). Sosyal boyutta temel gereksinimlerin karşılanması, sığınmacı çocukların günlük yaşamlarını olağan sürdürebilmesi için bu sürecin en iyi biçimde atlatılması gerekmektedir. Bireylerin yapması gerekenler ise bu insanlara ve çocuklara aciz olarak bakmamak ve duyarlı davranmak olarak ifade edilebilir.

4.1. Öneriler

Araştırma bulguları dikkate alındığında, mülteci çocukların öncelikli olarak barınma, sağlık, güvenlik ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Bu hizmetlerin düzenli bir şekilde yapılabilmesi için mülteci çocukların tamamı kayıt altına alınmalı ve gerekli hukuksal düzenlemeler yapılmalıdır. Bununla birlikte mülteci çocukların okuma çağında işçi olarak çalışmalarının önüne geçilmeli ve erken yaşta evlenmelerine müsaade edilmemelidir. Yaşanan bu durumların temelinde maddi imkansızlıkların yattığı göz önünde bulundurulduğunda, mülteci çocukların ailelerine iş imkanlarının sağlanabilir. Mülteci ailelere çocuk eğitimine yönelik eğitimler verilebilir. Bu hususta sivil toplum örgütleri ve ulusal veya uluslararası yardım kuruluşları ile iş birliğine gidilebilir.

Araştırma sonuçları mülteci çocukların dil öğrenimlerine vurgu yapmaktadır. Bu çocukların topluma uyum sağlayabilmeleri adına Türkçe öğrenmelerine yönelik kurs programları düzenlenebilir. Mülteci çocukların bulunduğu okullar çocukların hem akademik hem de psikolojik ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenebilir. Bu çocukları ötekileştirmemek adına kamu spotları, broşürler, diziler, belgeseller ve okullarda ve diğer kurumlarda ve halka açık düzenlenecek çeşitli bilimsel, sanatsal ve kültürel etkinliklerle kamuoyu bilinçlendirme çalışmaları yapılabilir.

İleriki araştırmalar için, mülteci çocukların ailevi ve psikolojik sorunlarına ilişkin çalışmalar önerilebilir. Konuya ilişkin olarak Suriyeli çocukların Suriyeli öğretmenlerden aldıkları eğitim hizmetlerine yönelik araştırmalar yapılabilir. Mülteci öğrencilere uygulanan eğitim programlarının değerlendirilmesi ve geliştirilmesine yönelik araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Acer, Y., Kaya, I. ve Gümüş, M. (2008). Uluslararası Hukuk ve Avrupa Birliği Ekseninde Türkiye'nin Mülteci-Sığınmacı Stratejisi: Türkiye'de Mültecilerin ve Sığınmacıların Nitelikleri Temelinde Analizler. *TÜBİTAK SOBAG Proje*, (106K139).

AFAD, (2016). *Suriye Afet Raporu*. <https://www.afad.gov.tr/IcerikListele1.aspx?ID=16> adresinden 24.Şubat.2019 tarihinde edinilmiştir.

Akıncı, B., Nergiz, A. ve Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, (2), 58-83.

Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. *Journal of International Social Research*, 5(20), 292-303.

Avcı, Y. E., Koçoğlu, E. ve Ekici, Ö. (2013). Göçün Eğitim ve Eğitim Yönetimine Etkisine İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri (Diyarbakır İli Örneği). *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(3), 91-105.

Buz, S. (2008). Türkiye'deki Sığınmacıların Sosyal Profili. *Polis Bilimleri Dergisi*, 10(4), 1-14.

Demirbaş, H. ve Bekaroğlu, E. (2013). Evden Uzakta Olmak: Sığınmacıların/Mültecilerin Psikolojik Sorunları ve Alınacak Önlemler. *Kriz Dergisi*, 21(1), 11-24.

Dinçer, O. B., Federici, V., Ferris, E., Karaca, S., Kirişçi, K. ve Çarmıklı, E. Ö. (2013). Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye: Sonu Gelmeyen Misafirlik, *Uluslar Arası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Brookling Institute*.

Emin, M. N. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Temel Eğitim Politikaları. Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Temel Eğitim Politikaları. *SETA*, (153), 1-25.

Erdoğan, M., Kavukçuer, Y. ve Çetinkaya, T. (2017). Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Mültecilere Yönelik Medya Algısı. *Özgürlük Araştırmaları Derneği*, (5), 1-25.

Eren, Z. (2019). Yönetici ve Öğretmen Görüşlerine Göre Göçmen Çocukların Eğitim Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 213-234.

Ferris, E. ve Winthrop, R. (2010). *Education And Displacement: Assessing Conditions For Refugees And Internally Displaced Persons Affected By Conflict*, UNESCO.

Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler Ve Sorunları: Kilis Örneği. *Göç Dergisi*, 3(1), 29-63.

Kariman, S. (2015). *Türkiye'ye Göç Eden Mültecilerin Sosyal Hayata Uyum Sürecinin İncelenmesi: Isparta Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Kaştan, Y. (2015). Türkiye'de Göç Yaşamış Çocukların Eğitim Sürecinde Karşılaşılan Problemler. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 216-229.

Kolukırık, S. (2009). Mülteci Ve Sığınmacı Olgusunun Medyadaki Görünümü: Medya Politigi Üzerine Bir Değerlendirme. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 1-20.

Korkut, R. (2010). *Türkiye'de Sığınmacı Ve Mülteciler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

- Mülteciler.org., (2019). *Türkiye'deki Suriyeli Sayısı Eylül 2019*. <https://mülteciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> Adresinden 03.10.2019 tarihinde alınmıştır.
- Özdemir, F. ve Öner-Özkan, B. (2016). Türkiye'de Sosyal Medya Kullanıcılarının Suriyeli Mültecilere İlişkin Sosyal Temsilleri. *Nesne Psikolojisi Dergisi*, 4(8), 227-245.
- Özservlet, Y. Ç. (2015). Göçmen Çocukların Şehre Uyum ve Eğitim Politikası, Y. Bulut (Ed.), *Uluslararası Göç ve Mülteci Uyum Sorununda Kamu Yönetimi Rolü*, Kocaeli: Umutepe Yayınları.
- Özservlet, Y. Ç. ve Sirkeci, I. (2016). Editörden: Çocuklar ve Göç. *Göç Dergisi*, 3(1), 1-4.
- Reçber, S. (2014). Hayatın Yok Yerindekiler: Mülteciler ve Sığınmacılar. VI. *Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu*, Eskişehir.
- Sakız, H. (2016). Göçmen Çocuklar ve Okul Kültürleri: Bir Bütünleştirme Önerisi. *Göç Dergisi*, 3(1), 65-81.
- Şeker, B. D. ve Aslan, Z. (2015). Refugee Children in the Educational Process: An Social Psychological Assessment. *Journal of Theoretical Educational Science/Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 8(1), 86-105.
- Şirin, S. R. ve Lauren Rogers-Şirin. (2015) *The Educational and mental health needs of Syrian refugee children*. Washington, DC: Migration Policy Institute.
- Tekin, U. (2007). Avrupa'ya Göç ve Türkiye. *İÜBF Dergisi*, 37, 43-56.
- UNICEF (2017). *2016 Suriyeli Çocuklar İçin Neden En Kötü Yıl Oldu?* <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/2016%20Suriyeli%20%C3%A7ocuklar%20i%C3%A7in%20neden%20en%20k%C3%B6t%C3%BC%20y%C4%B1%20oldu.pdf> adresinden 10.Kasım.2018 tarihinde edinilmiştir.
- Uzun, A. (2015). Günümüzün Sosyal ve Ekonomik Sorunu Olan Suriyelilerin Mülteci ve Ekonomi Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, (1), 106-120.
- Yavuz, Ö. ve Mızrak, S. (2016). Acil Durumlarda Okul Çağındaki Çocukların Eğitimi: Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler Örneği. *Göç Dergisi*, 3(2), 175-199.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2012). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *Electronic Turkish Studies*, 9(2), 1685-1704.
- Yılmaz, H. (2013). *Türkiye'de Suriyeli mülteciler: İstanbul örneği*, İstanbul: MAZLUM-DER.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The aim of this study is to determine the problems that refugee children have experienced during and after the migration process and to offer solutions in general terms according to the expert opinions.

Methodology

The study was conducted in accordance with the case study, one of the qualitative research designs. The study group of the study consisted of 14 volunteers working as sociologists, psychologists, managers and trainers in various institutions and organizations providing services for refugees. Data were collected online with an open-ended questionnaire. The literature was searched and expert opinion was taken for the creation of the form. Criterion sampling, one of the purposeful sampling methods, was used to form the study group. A number of criteria must be met in the criterion sample (Yıldırım and Şimşek, 2012). The criterion in this study is that the working group consists of specialists working with refugee children.

The data were analyzed by content analysis method. Firstly, themes were determined and codes were created under each theme and lists were formed. The results were grouped under the headings and general recommendations were presented. In order to increase the reliability of the study, direct quotations from the participants were used. Codes were used as K1, K2...at the beginning of each quote to indicate which participant belongs to the quotations.

Findings

In the first sub-problem, the experts were asked about the problems experienced by refugee children. The results can be collected under 8 titles. These are family, education, health, financial problems, discrimination, psychological problems, orientation and others. The participants stated that the most important problem of refugee children was familial problems (about 81%). The opinions of the participants can be grouped under 6 groups. These are; shelter, disintegration of families, early and forced marriage, neglect and abuse of children by parents, broken families, domestic violence. Another important problem in the opinion of the participants is education at the rate of 75%. The problems discussed under the heading of education can be listed as language teaching, enrollment rate, lack of guidance and orientation to schools.

Regarding the second sub-problem of the research, the participants were asked their suggestions for the solution of these problems. According to the findings obtained from the research, the results can be classified under three headings. These are; education, basic needs and others. According to the data obtained from this theme in the research, the participants in the solution of educational problems think that language education should be provided for the refugee children. At the same time, schools should be organized to meet the needs of these children and necessary efforts should be made to ensure that children can adapt to these schools. The solution proposals of the participants for basic needs are: Registration of refugee children, accommodation, health, security needs, legal arrangements, to access to institutions and organizations, to increase of children's playgrounds. The opinions of the participants regarding other support can be classified as economic, social, cultural and psychological.

Conclusion and Discussion

The results of the study revealed that the most important problems related to the refugee children are family problems. Within the scope of family problems; shelter, family disintegration, early and forced marriage, neglect and abuse of children by parents, broken families and domestic violence. Studies on refugees support these findings. These studies draw attention to the problems of refugee children from various perspectives (Acer, Kaya and Gümüş, 2008; Harunoğulları, 2016; Özservet, 2015; Yavuz and Mızrak 2016). There are a limited number of studies that deal with the problems that these children experience in the family in different categories and offer solutions. For example, in their study of refugee children, Avcı, Koçoğlu and Ekinçi (2013) share the findings that problems of children in the family lead to adaptation problems and consequently cause behavioral disorders and failure in children.

Many studies (Acer, Kaya ve Gümüş, 2008; Reçber, 2014; Sakız, 2016; Yılmaz, 2014) have provided various recommendations for solving refugee problems. These recommendations; what the government should do, what institutions and organizations should do, what can be done individually. Among the things that the state should do in order to reach these solutions are protection, supervision, follow-up, legal arrangements, ensuring justice, preventing the exploitation of refugees by legal regulations, taking supportive and protective measures, raising resources and increasing the resources, and developing policies for return. What institutions and organizations need to do are issues such as the effective and efficient implementation of educational policies, especially with regard to children, and the need to share this responsibility with all institutions. What individuals should do is not to look at these people and children as helpless and to be sensitive.

YABANCI DİL ÖĞRENME STRATEJİLERİ ÖĞRETİM PROGRAMI BİR İHTİYAÇ MI?*

Araştırma Makalesi / Research Article

Akkaş Baysal, E ve Ocak, G. (2020). Yabancı Dil Öğrenme Stratejileri Öğretim Programı Bir İhtiyaç Mı?. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 306-325.

Geliş Tarihi: 13.09.2019

Kabul Tarihi: 23.04.2020

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Emine AKKAŞ BAYSAL
MEB/Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Programları ve Öğretim
akkasemine85@yahoo.com
ORCID No: 0000-0002-5711-0847

Prof. Dr. Gürbüz OCAK
Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Programları ve Öğretim
gurbuzocak@gmail.com
ORCID No: 0000-0001-8568-0364

ÖZ

Öğrenme teorisine göre eğitim ve eğitim-öğretim sürecinde kullanılacak olan eğitim materyalleri öğrencinin ihtiyaçlarına yönelik olmalıdır. Öğrencilerin ihtiyaçlarının belirlenerek öğrenme ortamının bu ihtiyaçlar doğrultusunda şekillendirilmesi öğretimin niteliğini artıracaktır. Bu bağlamda bu çalışmada “Yabancı Dil Öğrenme Stratejileri Öğretim Programının” bir ihtiyaç olup olmadığına ilişkin toplanan verilere dayalı değerlendirme yapmak amaçlanmaktadır. Bir durum çalışması olarak ele alınan araştırmanın örneklemini 2017-2018 eğitim öğretim yılında Afyonkarahisar il merkezinde ölçüt örnekleme yoluyla belirlenen 9 öğretim görevlisi, 15 öğretmen ve 20 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formları ile toplanmıştır. Hazırlanan görüşme formu demografik bilgilerin elde edildiği kişisel bilgiler bölümü ve öğretim programın dört temel esasına (hedef-içerik-öğrenme durumu-ölçme değerlendirme) yönelik ihtiyaçları ortaya çıkarması hedeflenen soruların yer aldığı görüşme formundan oluşmaktadır. Nitel veri analiz yöntemleri ile analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre, başarı ortalaması 50 ve üzeri olan öğrencilerin yabancı dil öğrenme sürecinde hangi kaynaklardan faydalanmaları gerektiğini bildiklerini, kendilerine kimin nasıl yardım edebileceği konusunda fikir sahibi oldukları, büyük çoğunluğunun günlük ve haftalık tekrarlar yaptığı bu nedenle de sınav öncesi ekstra bir çalışmaya ihtiyaç duymadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Yine bu öğrencilerin İngilizce dersine karşı olumlu tutumlarının olduğu ve söz almaya istekli oldukları dikkati çekmektedir. Bu durum öğrencilerin akademik başarılarını olumlu yönde etkilemektedir. Başarısı 50 ve altında olan öğrenciler ise başarıları yüksek olan öğrencilerin aksini yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu durumdan hareket ederek akademik başarıları düşük olan öğrencilere ders çalışma ile ilgili birtakım ipuçları verilerek ve kendi öğrenme stratejilerini fark etmeleri sağlanarak onların akademik başarılarına katkı sağlanabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dil Öğrenme, Stratejiler, Öğretim Programı, İhtiyaç Analizi.

IS THE PROGRAM FOR FOREIGN LANGUAGE LEARNING STRATEGIES A NEED?

ABSTRACT

According to the learning theory, the educational materials to be used in the education and training process should be directed to the needs of the student. Determining the needs of the students and shaping the learning environment in line with these needs will increase the quality of teaching. In this context, in this study,

it is aimed to make an evaluation based on the data collected on whether a Foreign Language Learning Strategies Curriculum is a need or not. The sample of the study, which is considered as a case study, consists

*Bu çalışma “Dil Öğrenme Stratejileri Öğretim Programı Tasarısının Hazırlanması, Uygulanması ve Değerlendirilmesi” başlıklı doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

of 9 lecturers, 15 teachers and 20 high school students in the city center of Afyonkarahisar in 2017-2018 academic year. The data of the study was collected with semi-structured interview forms. The interview form prepared consists of the personal information section in which demographic information is obtained and the interview form that contains the questions aimed to reveal the needs for the four basic principles of the curriculum (target-content-learning status-assessment and evaluation). Qualitative data were analyzed by analysis methods. According to the findings of the study, students with a mean of 50 and above know that they know which resources they should use in the process of learning a foreign language, they have an idea about who can help them, and most of them do daily and weekly repetitions and therefore do not need an extra study before the exam. Students with a success of 50 or less stated the opposite of the students with high success. From this point of view, it is thought that students who have low academic success can contribute to their academic success by giving some clues about the study and by realizing their own learning strategies.

Keywords: Language Learning, Strategies, Curriculum, Needs Analysis

1. GİRİŞ

Uluslararası eğitim literatüründe “öğretim programı” teriminin birçok tanımı bulunmaktadır. Bazı tanımlar geniş kapsamlı verilere sahipken bazıları daha dar bir bakış açısına sahiptir. Bu gibi durumlarda, çoğunlukla kavramın etimolojik kökenini incelemek daha doğrudur ve kapsamlı bir tanımın ortaya çıkmasına yardım eder. Öğretim programı kelimesi Latince bir fiil olan “currere” den kaynaklanır ve koşmak anlamına gelir. Yine Latince kelimenin isim hali hem bir “ders” hem de bir “araç” anlamına gelmektedir. Eğitim bağlamında ise, kelimenin en açık yorumu, onu “öğrenme” için bir yol olarak görmektir. Öğretim programının en kısa tanımı 1962 yılında Hilda Taba tarafından “öğrenme için plan yapma” olarak literatürde yer almıştır ve bu tanım oldukça yeterli bir tanım olarak kabul görmüştür. Bu basit tanımlama kolay ve gereksiz yere kavramın bakış açısını daraltmaz, aksine belirli öğretim programı düzeyleri, durumlar ve temsiller için her türlü ayrıntının oluşturulmasına izin verir. Bu özellikler öğretim programının konuları hakkında iletişim kurmayı, anlamayı ve yorumlamayı faydalı hale getirecektir (SLO, 2009; Taba, 1962). Dolayısıyla öğretim programı, mevcut içeriği belli bir hedef doğrultusunda aktarabilmek için tasarlanmış bir plandır.

Öğretim programı geliştirme ise, öğrenme için detaylı planların tasarlanmasını ve geliştirilmesini, planların uygulanmasının tasarlanmasını, planların değerlendirilmesini, öğrenme tecrübelerinin çıktılarını ve uygulamalarını kapsayan bir süreçtir. Program geliştirme öğrenme ve öğretme çerçevesinde eleştirel sorgulama sürecidir. Bu sürecin temel amacı belirli planların ve eylemlerin geniş bir şekilde ifade edilmesidir (UWA, 2009). Program geliştirme, öğrenenin ihtiyaçlarını karşılayarak öğrenmesini geliştirmeye neden olan bir süreç olarak görülmelidir (Lekatompessy, 2010). Bu yüzden program geliştiriciler öğrenenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için mümkün olduğu kadar çok bilgi toplamalıdır. Öğrenenlerin ihtiyaçları hakkında bilgi toplama işlemleri ihtiyaç analizi olarak adlandırılır (Richards, 2001). Iwai, Kondo, Lim, Ray, Shimizu ve Brown (1999) bilgi toplama sürecini kapsayan bu aktivitelerin program geliştirme için hizmet ettiğini ifade etmiştir. Başka bir ifade ile, programın ihtiyaçları ile ilgili bilgi toplama basamağında elde edilen veriler hedef grupta yer alan öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacaktır.

Bir programın hazırlanması için öncelikle bir program ihtiyacının ortaya çıkması gerekmektedir. Bir sonraki adımda bu ihtiyacın en iyi şekilde karşılanması için neler yapılması gerektiği belirlenmelidir. İhtiyacın saptanması, yapılacak eğitim etkinliklerinin programlanması için gerekli bilgileri elde etmede yardımcı olmaktadır. İhtiyaç saptama çalışmalarında toplumun, bireyin ve konu alanı ile ilgili ihtiyaçların saptanması önemli görülmektedir. Toplumun beklenti ve ihtiyaçları eğitim programlarının hedeflerini ortaya koymaya yardımcı olur. Toplumun ihtiyaçlarını o toplumun felsefesini, değer ve inançlarını saptamakla başlanır. Bireylerin ihtiyaçları ile toplumun

İhtiyaçları arasında bir paralellik kurulmalıdır. Eğitim programlarının bireyin ve toplumun ihtiyaçlarına dönük olarak etkili olabilmesi için program hedefleri ile konu alanları arasında tutarlı ilişkiler kurulmalıdır. İhtiyaçlar saptanırken sürekli değişen bilgilerin ve çağdaş düşüncelerin programa yansıtılmasına özen gösterilmelidir (Demirel, Ö. 2012). İhtiyaç analizi bir dersi tasarlamada atılacak ilk adımdır. İhtiyaç analizi yapmanın öncelikli amacı belirli hedeflere ulaşmayı amaçlayan kullanışlı bir öğretim programı geliştirmektir.

İhtiyaç analizi bir dil programı tasarlarlarken programın en önemli bölümünü oluşturur. Bir dil programı tasarlandığında öğretmenlere öğrenenler hakkında doğru bilgi vermek son derece önemlidir ki öğrenen, öğretmen ve öğrenme materyali arasındaki boşluğu en aza indirir (Haque, 2014). Yabancı dil olarak İngilizce öğrenmede, ihtiyaç analizi prosedürleri öğrenenin dil öğrenme ihtiyaçlarını belirlemeyi amaçlar ve dil öğretme-öğrenme yaklaşımında süreç odaklı bir yaklaşım benimser. Bu yaklaşım nesnel ve dilbilimsel ihtiyaçları keşfeder (Brindley, 1989). Dil ihtiyaç analizi ve ihtiyaç değerlendirme bir öğrenenin ya da bir grup öğrenenin dil için gerekli olan ihtiyaçlarına karar verme ve bu önceliklere göre ihtiyaçları düzenleme sürecidir. İhtiyaç analizi program geliştirmenin bir parçasıdır ve dil öğretimi için geliştirilebilecek bir program öncesinde yapılır (Chegeni ve Chegeni, 2013).

Yabancı dilde hazırlanacak bir öğretim programında da durum aynıdır. Var olan ya da planlanan bir program hakkında öğrenenlerden ihtiyaç analizi vasıtasıyla elde edilen girdiler programın tasarlanması, uygulanması, değerlendirilmesi ve programın gözden geçirilmesi için temeldir (Savignon, 1997). Öğrenenlerin algılanan ihtiyaçlarını karşılamak için girişimde bulunan bir program daha başarılı ve motive edici olacaktır (Crookes ve Schmidt, 1991). İyi belirlenmiş ihtiyaçlar iyi hedeflerin belirlenmesini, iyi materyallerin seçilmesine, öğretme-öğrenme ortamının zenginliğine, iyi değerlendirmelerin yapılmasına olanak sağlayacaktır. Bu unsurlar arasındaki uyumun sağlanması ve nitelikli bir programın ortaya çıkmasını sağlamak için atılacak ilk adım yani ihtiyaç belirleme aşaması son derece önemlidir.

İhtiyaç analizi ikinci dil ya da yabancı dil öğrenilen sınıflarda önemli bir rol oynar. İhtiyaç analizi öğretmenler, öğrenenler, öğretmen materyali, öğretim ilkeleri arasındaki ilişkiyi öğrenenin öğrenmesini geliştirmek için şekillendirir. Ancak pek çok programın geliştirilmesi sürecinde öğrenenlerin dil öğrenme ihtiyaçları ele alınmamaktadır. Sonuç olarak ta öğretmenler öğrenenin ihtiyaçlarının neler olduğunu anlamamaktadırlar. Diğer taraftan öğrenenler gerçekten ne öğrendiklerinin ve neden öğrendiklerinin farkına varamamaktadırlar. Bu sebeple İngilizce öğrenmedeki yeterlik düzeyi yetersiz olmaktadır. Fakat tüm bu problemler öğrencilerin dil ihtiyaçlarının çalışılması yoluyla etkili bir şekilde ele alınabilir (Tzotzou, 2014). Bu bağlamda bu çalışmada “Yabancı Dil Öğrenme Stratejileri Öğretim Programının” bir ihtiyaç olup olmadığına ilişkin toplanan verilere dayalı değerlendirme yapmak amaçlanmaktadır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki soruların yanıtları aranacaktır:

- 1- Yabancı dil öğrenme stratejilerine yönelik hazırlanacak bir öğretim programına ilişkin öğrenci görüşleri nelerdir?
- 2- Yabancı dil öğrenme stratejilerine yönelik hazırlanacak bir öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?
- 3- Yabancı dil öğrenme stratejilerine yönelik hazırlanacak bir öğretim programına ilişkin öğretim görevlilerinin görüşleri nelerdir?

2. YÖNTEM

Nitel bir çalışma olarak planlanıp yürütülen bu araştırma, yabancı dil öğrenme stratejileri öğretim programına temel oluşturacak ihtiyaçları ortaya çıkarmak amacıyla durum çalışması deseninde yürütülmüştür. Yin'e (1984) göre durum çalışması, araştırılan olguyu kendi yaşam çerçevesi içinde inceleyen, olgu ve içinde bulunduğu ortam arasındaki sınırların kesin hatlarla belirgin olmadığı ve birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan bir araştırma yöntemidir (Özçelik ve Yıldırım, 2002). Görüşme yoluyla toplanan veriler içerik analiziyle değerlendirilmiştir.

2.1. Çalışma Grubu

İhtiyaç belirleme sürecine dahil olan katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Bu yöntemde örneklemin temsil edilmesinden ziyade inandırıcılığı sağlamak amaçlanmakta ve amaçlı örnekleme yöntemi derinlemesine bilgi toplamaya katkıda bulunmaktadır (Patton, 2002). İhtiyaç belirleme aşamasına 20 öğrenci, 15 öğretmen ve 9 öğretim görevlisi katılmıştır. Bu çalışma grubunun seçilmesinde belirlenen ölçütler şu şekildedir:

Öğrenciler;

- Anadolu Lisesinde öğrenim görüyor olmaları,
- 9. Sınıf öğrencisi olmaları,
- 22 öğrencinin 8. Sınıf İngilizce başarı ortalamasınının 0-50 arasında olması,
- 22 öğrencinin 8. Sınıf İngilizce başarı ortalamasınının 50-100 arasında olması,
- Gönüllü olmaları.

Öğretmenler;

- Ortaöğretim kurumlarında en az beş yıldır çalışıyor olmaları,
- Ortaöğretim 9. Sınıf öğrencilerinin derslerine en az üç yıldır giriyor olmaları,
- İngilizce Öğretim Programlarını incelemiş olmaları,
- Gönüllü olmaları.

Öğretim Görevlileri;

- Ortaöğretim kurumlarından önceden görev yapmış olmaları,
- Üniversitede İngilizce eğitimi veriyor olmaları,
- Eğitim Programları ve Öğretim üzerine yüksek lisans ya da doktora yapmış ya da yapıyor olmaları,
- Gönüllü olmaları.

Katılımcıların kişisel bilgileri Tablo 1' de gösterilmiştir:

Tablo 1: İhtiyaç Belirleme Sürecine Katılan Katılımcıların Kişisel Bilgileri

Katılımcıların Kişisel Bilgileri			f
Öğrenciler	Cinsiyet	Kız	10
		Erkek	10
	Son İngilizce Başarı Ortalaması	0-50.00	10
		50.00-100	10
Öğretmenler	Cinsiyet	Kız	13
		Erkek	2
	Meslekteki Yılı	1-5	-
		5-10	1
		10-15	8
		15-20	6
		20-üzeri	-
	Eğitim Durumu	Ön Lisans	-
		Lisans	9
		Y. Lisans	6
Doktora		-	
Yan Branş	Var	2	

		Yok	13
Öğretim Görevlisi	Cinsiyet	Kız	7
		Erkek	2
	Meslekteki Yılı	1-5	1
		5-10	5
		10-15	3
		15-20	-
		20-üzeri	-
	Eğitim Durumu	Ön Lisans	-
		Lisans	2
		Y. Lisans	7
Doktora		-	

Tablo 1’ de görüldüğü gibi ihtiyaç belirleme sürecine 10 kız 10 erkek toplam 20 öğrenci, 13 kız 2 erkek olmak üzere toplam 15 öğretmen ve 7 kız 2 erkek olmak üzere toplam 9 öğretim görevlisi katılmıştır. Öğrencilerin başta belirlenen ölçütlerde olduğu gibi 10’ unun 8. Sınıftaki İngilizce başarı ortalamalarının 0-50.00 arasında diğer 10’ unun ise 50.00-100 puan arasında olduğu görülmektedir. İhtiyaç analizine katılan öğretmenlerden 1’ i 1-5 yıllık öğretmenlik deneyimine, 8’ inin 5-10 yıl arasında ve 6’ sının 10-15 yıllık öğretmenlik deneyimine sahip olduğu görülmektedir. Yine öğretmenlerin 9’ u lisans 6’ sı yüksek lisans mezuniyetine sahiptir. Öğretmenlerden 2’ si mezun olurken İngilizcenin yanı sıra Türkçe yan branşına sahip olarak mezun olmuşlardır. İhtiyaç belirleme sürecine katılan öğretim görevlilerinin meslekte çalışma aralığına bakıldığında 1’ inin 1-5 yıl arasında, 5’ inin 5-10 yıl arasında ve 3’ ünün 10-15 yıl arasında olduğu görülmektedir. Öğretim görevlilerinden 2’ si lisans 7’ si ise yüksek lisans mezunudur.

2.2. Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak, yarı yapılandırılmış görüşme formları hazırlanmıştır. Bu sebeple öncelikle yabancı dil öğrenme stratejileri bağlamında ulusal ve uluslararası eğilimler ve kaynaklar taranmıştır. Yabancı dil öğrenme stratejileri alanında yapılan çalışmalardan elde edilen deneyimlerden hareketle öncelikle öğrencilerin gereksinimlerini belirleme yoluna gidilmiştir. Bu gerekçe ile öğretim görevlilerinden, öğretmenlerden ve öğrencilerden görüş alınmıştır. Görüşme formlarını hazırlamanın ilk aşamasında öğretim görevlileri, öğretmenler ve öğrenciler için ilgili literatürden hareketle temalar ve alt temalar belirlenmiştir. Bu tema ve alt temalara uygun çok sayıda farklı görüşme soruları hazırlanmıştır ve konu ile ilgili farklı çalışma gruplarından görüş almak hedeflenmiştir. Bu sorular çalışmada derinlemesine veri elde etmeyi sağlamıştır. Veri toplama aracı olarak görüşmenin tercih edilmesi çalışmanın yöntemi ile örtüşmektedir. Çalışmanın güvenilirliğini sağlamak için veri toplama sürecinde çeşitleme yaklaşımı kullanılmıştır. Bu yaklaşımın amacı araştırma problemini daha iyi anlamak için “aynı konu üzerinde farklı fakat tamamlayıcı veriler elde etmektir” (Morse, 1991: 122). Ayrıca bir diğer amaç ise birçok kaynak kullanarak daha inandırıcı net bulgulara ve sonuçlara ulaşmaktır (McMillan ve Schumacher, 2001). Hazırlanan görüşme sorularının geçerlik çalışması için kullanılmak üzere uzman değerlendirme formu hazırlanmıştır. Uzman değerlendirme formları dil anlatım açısından 2 Edebiyat öğretmeni ve 2 alan uzmanı tarafından; içerik açısından 1 uzman tarafından incelenmiştir. Uzman görüşleri doğrultusunda görüşme formları şekillendirilmiş ve 2 öğretim elemanı, 2 öğretmen ve 4 öğrenci ile pilot görüşmeler yapılmıştır. Pilot uygulama sonrasında görüşme formlarına son hali verilmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması

Veri toplama işlemine başlamadan önce görüşmelerin yapılacağı öğretim görevlilerine, öğretmenlere ve öğrencilere görüşme talebi e-mail ve telefon yolu ile iletilmiş ve yer-tarih-saat gibi planlamalar yapılmıştır. Görüşme yapılacak öğretim görevlilerine, öğretmenlere ve öğrencilere

katılımcı kodları verilmiştir. Bununla birlikte görüşme formları öncesinde belirlenen tema ve alt temalara analiz öncesinde kodlar verilmiştir. Belirlenen saat ve yerde yapılan görüşmeler yazılı olarak kaydedilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Bu çalışmada veriler nitel veri toplama araçları vasıtasıyla toplandığından veri toplama aracına uygun olarak nitel veri analiz yöntemleri ile analiz edilmiştir. Veriler öncelikle görüşme öncesinde belirlenen tema ve alt temalara uygun olarak kodlanarak betimsel analiz yapılmıştır. Bununla birlikte verilerin incelenmesi sırasında ortaya çıkan yeni temalara uygun kodlamaların yapılması suretiyle de içerik analizi yapılmıştır (Akkaş Baysal ve Ocak, 2018). Bu bağlamda araştırmada hem betimsel hem de içerik analizi kullanılarak veriler karma bir yöntemle analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın amacı bağlamında cevap aranan alt problemleri yanıtlamak amacıyla daha önceden belirlenen ve sonradan eklenen temalara ilişkin frekanslara ve alıntılara yer verilmiştir. Araştırmanın ilk sorusuna ilişkin veriler Tablo 2' de dir:

Tablo 2: Yabancı Dil Öğrenme Stratejilerine Yönelik Hazırlanacak Bir Öğretim Programına İlişkin Öğrenci Görüşleri

Temalar	Alt Temalar	Katılımcılar	Frekans
Kendini Yeterli Bulma	Derse Katılmaya İstekli Olma	B1,B2,B3,B6,B10,B11,B12,B13,B14 ,B15,B16,B17,B18,B20	f(14)
	Söz Alma	B1,B3,B4,B5,B6,B7,B10,B11,B12,B13,B14,B15,B16,B17,B18	f(15)
	Verdiği Cevapların Doğruluğu	B1,B4,B5,B6,B7,B8,B10,B11,B12,B13,B14,B17,B18,B20	f(14)
Ders Çalışmayı Bilme	Faydalanacağı Kaynaklara Yönelme	B1,B2,B3,B5,B6,B10,B11,B12,B13, B14,B16,B17,B18,B19,B20	f(15)
	Kendine Yardımcı Olacak Birini Seçme	B2,B3,B5,B10,B11,B12,B13,B14,B16,B17,B18,B19	f(12)
	Günlük Tekrarlar Yapma	B2,B3,B4,B5,B6,B7,B10,B11,B12,B13,B14,B15,B16,B17,B18,B19,B20	f(17)
	Haftalık Tekrarlar Yapma	B1,B2,B3,B4,B5,B6,B7,B8,B9,B10, B11,B12,B13,B14,B16,B17,B18,B19 ,B20	f(19)
	Sınav Öncesi Ders Çalışma	B1,B2,B3,B4,B5,B6,B7,B8,B9,B10, B11,B12,B13,B14,B16,B17,B18,B19 ,B20	f(19)
	Kendine Çalışma Yöntemi Geliştirme	B1, B2, B3, B4, B5, B6, B7, B8, B9, B10, B11, B12, B13, B14, B15, B16, B17, B18, B19, B20	f(20)
	İyi Öğrendiği Çalışma Şekillerini Bilme	B1,B2,B3,B5,B6,B7,B8,B9,B10,B11, B12,B13,B14,B15,B16,B17,B18,B19 ,B20	f(19)
Kendini Yeterli Bulma	B1,B2,B4,B6,B7,B10,B11,B15, B16,B17	f(10)	

Dinleme Becerisi	İpuçlarını Kullanma	B1,B2,B3,B4,B5,B6,B7,B8,B9,B10, B11,B12,B13,B14,B15,B16,B17,B18 ,B19,B20	f(20)
	Dikkat Etmesi Gereken Noktaları Bilme	B1,B2,B3,B6,B8,B10,B13,B15,B16, B17,B18,B19,B20	f(13)
	Dinleme Etkinlikleri İçin Kendi Yöntemini Geliştirme	B1,B2,B3,B4,B5,B6,B7,B8,B10,B11, B12,B14,B15,B16,B17,B18,B20	f(17)
Okuma Becerisi	Kendini Yeterli Bulma	B1,B2,B3,B4,B5,B6,B7,B9,B11,B12, B13,B15,B16,B17,B18,B20	f(16)
	İpuçlarını Kullanma	B1,B2,B3,B4,B5,B6,B7,B8,B9,B10, B11,B12,B13,B14,B15,B16,B17,B18 ,B19,B20	f(20)
	Dikkat Etmesi Gereken Noktaları Bilme	B1,B2,B3,B5,B6,B7,B8,B10,B11, B12,B13,B14,B16,B17,B18,B19,B20	f(17)
	Okuma Etkinlikleri İçin Kendi Yöntemini Geliştirme	B1,B2,B3,B4,B5,B6,B7,B8,B9,B10, B11,B12,B13,B14,B15,B16,B17,B18 ,B20	f(19)
Konuşma Becerisi	Kendini Yeterli Bulma	B1,B2,B3,B4,B6,B10,B11,B12,B13, B14,B17,B18	f(12)
	İpuçlarını Kullanma	B1,B2,B3,B4,B5,B6,B7,B8,B9,B10, B11,B12,B13,B14,B16,B17,B18,B19 ,B20	f(19)
	Dikkat Etmesi Gereken Noktaları Bilme	B1,B2,B3,B5,B8,B9,B10,B12,B13,B 14,B16,B17,B18	f(13)
	Konuşma Etkinlikleri İçin Kendi Yöntemini Geliştirme	B1,B2,B3,B4,B5,B6,B7,B8,B10,B11, B12,B13,B14,B15,B16,B17,B18,B19 ,B20	f(19)
Yazma Becerisi	Kendini Yeterli Bulma	B1,B2,B3,B5,B6,B7,B10,B11,B12,B 13,B14,B15,B16,B17,B18,B20	f(16)
	İpuçlarını Kullanma	B1,B2,B3,B4,B5,B6,B7,B8,B9,B10, B11,B12,B13,B14,B16,B17,B18,B19 ,B20	f(19)
	Dikkat Etmesi Gereken Noktaları Bilme	B1,B2,B3,B5,B6,B8,B10,B11,B12,B 13,B14,B16,B17,B18,B20	f(15)
	Yazma Etkinlikleri İçin Kendi Yöntemini Geliştirme	B1,B2,B3,B4,B5,B6,B7,B8,B10,B11, B12,B13,B14,B16,B17,B18,B19,B20	f(18)

Öğrencilerin dil öğrenme stratejilerine yönelik görüşlerinden alınan örneklere aşağıda yer verilmiştir. “Kendini Yeterli Bulma” temasına yönelik öğrenci görüşleri:

“ İngilizce derslerinde kendimi yeterli buluyorum. Mümkün olduğunca katılmaya çalışıyorum daha doğrusu katılıyorum. İngilizce dersine nasıl çalışmam gerektiğini biliyorum. Kendi yöntemlerimi geliştirdim. Mesela resim çizerek kelimeleri daha iyi öğreniyorum... ” (B1) (İngilizce ortalaması-İÖ-100)

“ İngilizce derslerinde kendimi yeterli bulmuyorum. İngilizce derslerinde uykum geliyor. Bence anlamadığım için uykum geliyor. Derse katılmak istemiyorum çünkü çoğunlukla cevaplarım doğru olmuyor. ” (B13) (İÖ-40)

Bu temaya ilişkin öğrenci görüşlerine bakıldığında İngilizce ortalaması 50 ve üzeri olan öğrencilerin kendilerini İngilizce derslerinde yeterli bulduklarını ifade ettikleri ve ders sürecinde söz almaktan kaçınmadıkları görülmektedir. Ortalaması düşük olan öğrencilerin kendilerini yeterli

bulmadıkları ancak bu konuda da kendilerinde tam olarak emin olamadıkları görülmektedir. Öğrencilerin “Ders Çalışmayı Bilme” temasına ilişkin görüşlerinden örnekler:

“ İngilizce derslerine nasıl çalışmam gerektiğini biliyorum. Anlamadığım yerlerde internette konu anlatımlı videoları tekrar tekrar izliyorum. Bazen dil sınıflarında okuyan diğer arkadaşlarıma teneffüs aralarında sorular soruyorum ya da bana konu anlatmalarını istiyorum. Elimden geldiğince günlük tekrarları yapmaya çalışıyorum. Öğretmenimiz günlük 20 dakika tekrar etmenin yeterli olacağını söylemişti, bende her gün bunu yapmaya çalışıyorum. Günlük tekrar yapmadığım günlerde hafta sonu tüm haftayı baştan sona tekrar ediyorum. Yazarak özet çıkarıyorum. Kelime defteri ve kelime kartları ile çalışıyorum. ” (B2) (İO-100)

“ İngilizce derslerine nereden ve nasıl çalışacağımı bilmiyorum. Etrafımda bana İngilizce çalıştıran ya da beni yönlendiren birisi yok. Sadece ders kitabımızdan ve öğretmenimizin defterimize yazdığı notlardan çalışıyorum. Günlük ya da haftalık tekrarlar yapmıyorum. Hiçbir derste tekrar yapmıyorum. Sınavlardan bir iki gün önce çalışmaya başlıyorum. Kendime özgü bir çalışma yöntemim yok. ” (B14) (İO-29)

Bu temaya ilişkin öğrenci görüşlerinden alınan örnekler not ortalaması yüksek olan öğrencilerin İngilizce çalışırken hangi kaynaklardan nasıl yararlanacakları konusunda fikir sahibi olduklarını, kendine yardımcı olabilecek kişileri belirleyebildiklerini, günlük ve haftalık tekrarlara yer verdiklerini, sınav öncesi çalışmayı tercih etmediklerini, kendilerine özgü çalışma yöntemleri belirlediklerini göstermektedir. Ortalaması düşük olan öğrenciler kimden nasıl yardım alacakları konusunda yeterli olmamakla beraber sınav öncesi çalışmayı tercih ettikleri görülmektedir. “Dinleme Becerisi” temasına ilişkin öğrenci görüşlerinden alınan örnekler aşağıda yer almaktadır.

“ İngilizce derslerinde yaptığımız dinleme etkinliklerinde kendimi büyük ölçüde yeterli buluyorum. Çünkü yabancı müzik dinlemeyi ve dizi izlemeyi çok seviyorum. Fırsat buldukça İngilizce dizi izlemeye çalışıyorum. Öğretmenimiz dinleme etkinlikleri öncesinde bizim nasıl daha iyi anlayacağımıza yönelik ipuçları veriyor. Ya da dinleme öncesinde dinleme konusu ile ilgili alıştırmayı yapıyor. Ben dinlemenin bu konu ile ilgili olduğunu bu alıştırmadan anlıyorum. Anlamadığım yerler olduğunda bu alıştırmalara bakıp tahmin ederek boşlukları doldurmaya çalışıyorum. ” (B3) (İO-86)

“ İngilizce derslerinde yaptığımız dinleme metinlerini hiç anlamıyorum. Bazen anladığım kelimeler oluyor ama tamamını anlamıyorum. Öğretmenimiz dinlemeden önce dikkatli olmamızı, anladığımız yerleri kısa kısa not almamız gerektiğini söylüyor ama ben anlamadığım için not alamıyorum. Dinleme becerimi geliştirmek için İngilizce şarkılar dinlemeye çalışıyorum bazen ama sıkılıyorum. ” (B12) (İO-48)

İngilizce “dinleme becerisi” ile ilgili temaya ilişkin öğrenci görüşlerine bakıldığında İngilizce ortalaması yüksek olan öğrencilerin genel olarak dinleme becerisinde kendilerini yeterli buldukları görülmektedir. Bu öğrencilerin büyük çoğunlukla İngilizce dersleri dışında da İngilizce ile ilgilendikleri, günlük yaşamlarında İngilizceye yer verdikleri görülmektedir. Dinleme becerilerini nasıl geliştirebilecekleri ile ilgili fikirleri vardır. İngilizce ortalaması daha düşük olan öğrenciler kendilerini dinleme becerisinde yeterli görmemektedirler. Bazılarının dinleme becerilerini nasıl geliştireceklerine ilişkin fikirleri olmakla beraber bunu nasıl yapacaklarını tam olarak bilmedikleri için başaramadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. “Okuma Becerisi” temasına ilişkin öğrenci görüşlerinden alınan örnekler şu şekildedir:

“ İngilizce okuma etkinliklerinde kendimi yeterli buluyorum. Sınıf içerisinde bir okuma metni okumamız gerektiğinde sürekli parmak kaldırıyor ve okumak istiyorum. Öğretmenimiz okuma öncesinde bilmediğimiz kelimelere takılmamızı tahmin ederek anlamaya çalışmamız gerektiğini söylüyor. Bende anladığım yerlerden yola çıkarak orada ne demek istediğini tahmin ediyorum. Bence okurken ne kadar çok kelime bilersen o kadar iyi anlarsın. O yüzden çok kelime bilmek gerekir.... ” (B7) (İO-88)

“ İngilizce okuma etkinliklerinde kendimi yeterli buluyorum ama bazen. Okuma etkinliğinde bilmediğim kelimeler olmadığı zaman güzel okuyorum ama bilmediğim kelimeler varsa o kelimeye takılıyorum yavaş okuyorum sonra da panik oluyorum ve devam edemiyorum... ” (B11) (İO-47)

Öğrencilerin dil öğrenme stratejileri açısından okuma becerisine ilişkin görüşlerine bakıldığında yine ortalaması yüksek olan öğrencilerin genel olarak okuma becerisinde kendilerini

yeterli gördükleri, öğretmenin okuma öncesinde verdikleri ipuçlarını kullanma eğiliminde oldukları, dikkat etmeleri gereken noktaları fark edebildikleri görülmektedir. Ancak ortalaması düşük olan öğrencilerin kendilerini genel olarak okuma becerisinde çok yeterli görmedikleri, öğretmenin okuma öncesinde okuma esnasında ya da okuma sonrasında verdiği ipuçlarını etkili bir şekilde kullanmadıkları görülmektedir. Öğrencilerin “Konuşma Becerisine” ilişkin öğrenci görüşlerinden örnekler şu şekildedir:

“ İngilizce dersindeki konuşma etkinliklerinde kendimi oldukça aktif görüyorum. Ve konuşma etkinliklerine katılırım. Öğretmenimin konuşma etkinliği öncesinde değil ama ders içerisinde sürekli nasıl daha iyi konuşabileceğimize yönelik ipuçları veriyor. İyi konuşabilmemiz için çok dinlememiz gerektiğini ve okumamız gerektiğini söylüyor. Konuşma etkinliklerinde daha başarılı ve aktif olmak için kullandığım bir metot yok. Nasıl olacağı konusunda da bir fikrim yok. ” (B4) (İO-83)

“ İngilizce dersindeki konuşma etkinliklerinde kendimi yeterli görmüyorum. Kelimelerin telaffuzlarında sıkıntı yaşıyorum. Bazı kelimeleri rahat söylesem de kimi kelimeleri rahat telaffuz edemiyorum. ” (B14) (İO-29)

Bu temaya ilişkin öğrenci görüşlerine bakıldığında İngilizce ortalaması yüksek olan öğrencilerin kendilerini konuşma becerisinde yeterli gördükleri ancak ortalaması düşük olan öğrencilerin kendilerini yeterli görmedikleri görülmektedir. Bununla birlikte her iki gruptaki öğrencilerin genel olarak konuşma etkinlikleri öncesinde, konuşma etkinlikleri esnasında ya da ders içerisinde gerekli yerlerde öğretmenlerin verdiği ipuçlarını fark ettikleri ancak bu ipuçlarının konuşmayı destekleyici stratejiler olarak anlayamadıkları görülmektedir. Öğrencilerin “Yazma Becerisine” ilişkin görüşlerinden alınan örnekler şu şekildedir:

“ İngilizce yazma etkinliklerinde kendimi yeterli görüyorum. Cümle köklerini ve zaman eklerini düzgün bildiğimden cümle iskeleti kurabildiğim için çok daha kolay bir şekilde cümle yazabiliyorum. Öğretmenimiz yazma etkinliklerinden önce cümlenin anlamına göre nasıl kurabileceğimizi gösteriyor. Örnek cümleleri tahtaya yazıyor. Yazma etkinliğimi geliştirmek için bazen günlüğümdeki bazı yerleri İngilizceye çeviriyorum. Bazen de sadece İngilizce yazıyorum. Hem kimse okumamış oluyor. Yazma etkinliğindeki başarıyı artırmak için belirli bir yöntemim yok ama illa ki yöntemler vardır. ” (B5) (İO-92)

“ İngilizce yazma etkinliklerinde kendimi yeterli bulmuyorum. Cümle kuramadığım için yazamıyorum. Zaten konuşamıyorum da. Konuşamayınca yazamıyorum. Sınavlarda boş bırakmayı tercih ediyorum. Zaten yazsam da yazma bölümünden puan alamıyorum. İngilizce hikaye okuyarak belki yazma becerisini geliştirebilirim. Belki müzik de dinlenebilir. ” (B16) (İO-44)

Öğrencilerin yazma becerisi ile ilgili görüşlerine bakıldığında İngilizce ortalaması yüksek olan öğrencilerin kendilerini yazma etkinliklerinde daha başarılı buldukları görülmektedir. Diğer öğrenciler ise yazma becerisinde genel olarak kendilerini yeterli görmemektedirler. Öğrencilerin bazıları öğretmenlerinin verdiği ipuçlarını etkili bir şekilde yazma becerisine yönelik olarak kullanabilirken bazılarının bu ipuçlarının farkında olmadığı bazılarının ise farkında olduğu ancak nasıl kullanacağı konusunda bilgi sahibi olmadığı görülmektedir. Araştırmanın ikinci sorusuna ilişkin oluşturulan frekans tablosu Tablo 3’ te gösterilmektedir:

Tablo 3: Yabancı Dil Öğrenme Stratejilerine Yönelik Hazırlanacak Bir Öğretim Programına İlişkin Öğretmen Görüşleri

Temalar	Alt Temalar	Katılımcılar	Frekans
Dil Öğrenme Stratejilerini Bilme	Öğretim Programında Fark Etme	A7,A10	f(2)
	Derslerde Yer Verme	A1,A2,A3,A4,A5,A6,A7,A8,A9,A10, A11,A12,A13,A14,A15	f(15)
	Farklı Becerilere Ait Stratejileri Bilme	A2,A3,A4,A5,A6,A7,A8,A9,A10,A11, A12,A13,A14,A15	f(14)

Kazanımlar	Stratejilerin Kazanımlara Etkisi	A1,A2,A3,A4,A5,A6,A7,A8,A9,A10,A11,A12,A13,A14,A15	f(15)
	Öğretmenin Strateji Hakkında Bilgi Vermesinin Kazanıma Etkisi	A1,A2,A3,A4,A5,A6,A7,A8,A9,A10,A11,A12,A13,A14,A15	f(15)
	Öğrencinin Strateji Bilgisine Sahip Olmasının Kazanıma Etkisi	A1,A2,A3,A4,A5,A6,A7,A8,A9,A10,A11,A12,A13,A14,A15	f(15)
İçerik	Stratejilerin Ders İçeriğine Etkisi	A1,A2,A3,A4,A5,A6,A7,A8,A9,A10,A11,A12,A13,A14,A15	f(15)
Öğretme-Öğrenme Ortamı	Stratejilerin Öğretme-Öğrenme Ortamına Etkisi	A1,A2,A3,A4,A5,A6,A7,A8,A9,A10,A11,A12,A13,A14,A15	f(15)
Ölçme Değerlendirme	Stratejilerin Ölçme Değerlendirmeye Etkisi	A1,A2,A3,A4,A5,A6,A7,A8,A9,A10,A11,A12,A13,A14,A15	f(15)
Dinleme Becerisi	D. Stratejilerinin Öğretim Programındaki Yeri	A6,A7	f(2)
	Öğrenci Ders Kitaplarında D. Stratejilerinin Yeri	A6	f(1)
	Öğrenci Çalışma Kitaplarında D. Stratejilerinin Yeri	A6	f(1)
	Öğretmen Kılavuz Kitaplarında D. Stratejilerinin Yeri	A6	f(1)
	Dinleme Stratejileri İle İlgili İpucu Verme	A1,A2,A3,A4,A5,A6,A7,A8,A9,A10,A11,A12,A13,A14,A15	f(15)
Okuma Becerisi	O. Stratejilerinin Öğretim Programındaki Yeri	A6,A7,A9	f(3)
	Öğrenci Ders Kitaplarında O. Stratejilerinin Yeri	A6	f(1)
	Öğrenci Çalışma Kitaplarında O. Stratejilerinin Yeri	A6	f(1)
	Öğretmen Kılavuz Kitaplarında O. Stratejilerinin Yeri	A6	f(1)
	Okuma Stratejileri İle İlgili İpucu Verme	A1,A2,A3,A4,A5,A6,A7,A8,A9,A10,A11,A12,A13,A14,A15	f(15)
Yazma Becerisi	Y. Stratejilerinin Öğretim Programındaki Yeri	A6	f(1)
	Öğrenci Ders Kitaplarında Y. Stratejilerinin Yeri	-	-
	Öğrenci Çalışma Kitaplarında Y. Stratejilerinin Yeri	-	-
	Öğretmen Kılavuz Kitaplarında Y. Stratejilerinin Yeri	-	-

	Y. Stratejileri İle İlgili İpucu Verme	A1,A2,A3,A4,A5,A6,A7,A8,A9,A10,A11,A12,A13,A14,A15	f(15)
Konuşma Becerisi	K. Stratejilerinin Öğretim Programındaki Yeri	A6,A7	f(2)
	Öğrenci Ders Kitaplarında K. Stratejilerinin Yeri	-	-
	Öğrenci Çalışma Kitaplarında K. Stratejilerinin Yeri	-	-
	Öğretmen Kılavuz Kitaplarında K. Stratejilerinin Yeri	-	-
	Konuşma Stratejileri İle İlgili İpucu Verme	A1,A2,A3,A4,A5,A6,A7,A8,A9,A10,A11,A12,A13,A14,A15	f(15)

Dil öğrenme stratejileri öğretim programına ilişkin öğretmen görüşlerine bakıldığında “Dil Öğrenme Stratejilerini Bilme” temasına ve “öğretim programında fark etme, derslerde yer verme, farklı becerilere ait stratejileri bilme” alt temalarına ilişkin öğretmenlerin görüşlerinden alınan örneklerle aşağıda yer verilmiştir:

“ 9. Sınıf öğrencilerinin İngilizce Öğretim Programında yabancı dil öğrenme stratejilerine yer verildiğini düşünüyorum. Stratejiler konusunda öğrencilere bilgi vermenin yanı sıra o stratejileri kullanarak dil öğretiminin daha faydalı olacağını düşünüyorum. Dil öğretme becerisinden kastedilen dört dil becerisi ise daha çok dinleme ve konuşma becerilerinin geliştirilmesine yönelik yapılabilecek ek çalışmalar üzerinde durmaya çalışıyorum.... ” (A7)

“ Hayır yer verildiğini düşünmüyorum çünkü program öğrencilerin kelimeleri veya yapıları daha kolay akıllarında tutabilecekleri daha kolay hatırlamalarını sağlayabilecekleri uygulama ve etkinlikler içermiyor. Hedeflere daha kolay ulaşmasını sağlar. Stratejilere yönelik bilgilerin eksik olması ise daha uzun süre gayret gösterilmesine, dil öğreniminin sıkıcı bir hale gelmesine, öğrencilerin konuşmaktan ve kendisini ifade etmekten çekinmesine yol açar. ” (A11)

Bu temaya ilişkin öğretmen görüşlerine bakıldığında bazı öğretmenlerin öğretim programında dil öğrenme stratejilerine yer verildiğini ifade ettiğini bazı öğretmenlerin ise yer verilmediğini ifade ettiği görülmektedir. Bazı öğretmenlerin dil öğrenme stratejileri konusunda kavram karmaşasına sahip olduğu ve dört temel becerisi ile karıştırdığı görülmektedir. “Kazanımlar” temasına ilişkin öğretmen görüşlerinden alınan örnekle aşağıda verilmiştir:

“ Stratejilerin ders kazanımlarını olumlu yönde etkileyeceğini düşünüyorum. Yıllık planlarda her kazanımın yanında o kazanıma yönelik bir strateji olabilir ya da kılavuz kitaplarda yer verilebilir. Böylece öğretmen nasıl bir strateji kullanacağını düşünmek zorunda kalmaz. Hem öğretmen hem de öğrenci strateji kullanırsa ve bunu alışkanlık haline getirirse İngilizce derslerinde başarının artacağını düşünüyorum. ” (A8)

“ Strateji kullanımının ders kazanımlarının başarıya ulaştırılmasında etkili olacağını düşünüyorum. Öğretmenler stratejileri öğrencilere öğretebilirler. Ben derslerinde dinleme ve konuşma konusunda stratejiler vermeye çalışıyorum. Kelime ve gramer çalışmasının yanı sıra onları aktif halde konuşmaya teşvik etmeye çalışıyorum. Öğrencilere burada konuşma ile ilgili stratejiler veriyorum. ” (A5)

“Kazanımlar” temasına ilişkin öğretmen görüşlerine bakıldığında öğretmenlerin genellikle yabancı dil öğrenme stratejilerinin ders kazanımlarını olumlu yönde etkileyeceğine ilişkin görüş belirttikleri görülmektedir. Bununla birlikte öğretmenler hem kendilerinin hem de öğrencilerin stratejileri öğrenmesi ve kullanması konusunda hem fikir oldukları görülmektedir. Ancak hala bazı öğretmenlerin dil öğrenme stratejileri ile ders etkinliklerini birbiri ile karıştırdıkları görülmektedir. “Öğretme-Öğrenme Ortamı” temasına ilişkin öğretmen görüşlerinden alınan örnekler aşağıda belirtilmiştir:

“ Öğrenme- öğretme ortamını daha keyifli hale getirip dersin etkisinin kalıcılığını artıracaklarını düşünüyorum. Ders kazanımları açısından da öğrencilere karşılaştıkları farklı durumlarda hatırlamakta zorlanmadan kullanabilecekleri kazanımlar olarak verileceğini düşünüyorum. Bence belli bir konu belirlenip öğrencilerin bir ders saatinde öğrenebileceği kelimeleri seçip bunlarla ilgili okuma, dinleme, yazma ve konuşma yeteneklerini geliştirici etkinliklere yer verilmelidir. ” (A12)

“ İngilizce derslerinde stratejilerin kullanılması öğrenme-öğretme ortamını olumlu yönde etkileyecek niteliğini artıracaktır. Öğrencilere günlük hayatla ilgili hikâyeler anlatarak açıklamak istediğim kelimeler ya da dil bilgisi yapılarıyla ilişki kuruyorum. Okuma becerisi için kelimelerin anlamlarını tahmin etmelerini istiyorum. Stratejiler öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştırdığından kazanımların gerçekleşmesini ve öğrenme ortamının eğlenceli hale gelmesini de etkiliyor. ” (A15)

Öğrenme-öğretme ortamına ilişkin öğretmen görüşlerine bakıldığında yabancı dil öğrenme stratejilerinin öğrenme-öğretme ortamının niteliğini olumlu yönde etkileyeceğini ifade ettikleri görülmektedir. Dinleme becerisine ilişkin öğretmen görüşlerinden alınan örnekler şu şekildedir:

“ 9. Sınıf öğretim programında dinleme becerisine yönelik stratejiler yoktur. Ancak dinleme etkinlikleri vardır. Öğrenci ders kitaplarında, öğrenci çalışma kitaplarında, öğretmen kılavuz kitaplarında yer almamaktadır. Öğrenciler dinleme becerileri gelişsin diye müzik dinleyebilirler, film izleyebilirler. ” (A1)

“ 9. Sınıf öğretim programında dinleme etkinliklerine ilişkin stratejilere yer verilmemiştir. Dinleme etkinlikleri yer almaktadır fakat teknik aksaklıklar yaşanmaktadır. Ben derslerimde çoğunlukla memory strategies ve social strategies kapsamında stratejiler kullanıyorum. Öğrenci ders kitaplarında çok az da olsa birkaç tane strateji var. Dikkati yönlendirme ve seçici dikkat stratejileri var. Fakat bu konuda “bilinç” ancak öğretmen verirse var. Öğretmen kılavuz kitabında dinleme stratejilerine yer verilmiş ama sadece birkaç tane. Daha fazla olmalı. ” (A6)

Dinleme becerisine ait öğretmen görüşlerine bakıldığında öğretmenlerin neredeyse hepsinin öğretim programında, öğrenci ders kitaplarında, öğrenci çalışma kitaplarında ve öğrenci kılavuz kitaplarında dinleme stratejilerine ilişkin stratejilerin yer almadığını ifade ettikleri görülmektedir. Ancak öğretmenler kendi bilgileri kapsamında dinleme becerisine ait stratejiler kullandıklarını ifade etmişlerdir. Okuma becerisine ait öğretmen görüşlerinden alınan örnek ifadeler aşağıda belirtilmiştir:

“ Öğretim programında belirgin bir şekilde okuma becerisine ilişkin stratejilere yer verilmemiştir. Ancak öğrenci kitabında yer yer tahmin yürütme ve soru-cevap stratejilerine yer verilmiştir. Ben kendim bildiğim bazı stratejileri uyguluyorum ipuçları veriyorum. Öğrenci çalışma kitaplarında ve öğretmen kılavuz kitabında verilebilecek stratejiler ile ilgili ipuçları yoktur. ” (A8)

“ Öğretim programında okuma becerilerine ilişkin stratejilere yer verilmemiştir. Ancak kitapta okuma metinleri günlük konuşmaya göredir. Ben derslerimde karşılıklı konuşma metinleriyle sınıf içinde her öğrenci okuyabilsin diye zaman ayırma çalışıyorum. Öğrencilerin okuma stratejileri kullanarak okuma becerilerinin gelişmesi için kısa öyküler okutulabilir. ” (A5)

Öğretmenlerin okuma becerisine ilişkin görüşleri okuma stratejilerinin kısmen öğrenci kitaplarında yer aldığını, ancak öğretim programında belirgin şekilde buna yönelik açıklamaların ya da örneklerin yer almadığını ifade ettikleri görülmektedir. Yazma becerisine ilişkin öğretmen görüşlerinden alınan örnek ifadeler aşağıda yer almaktadır:

“ Öğretim programında doğrudan yazma stratejilerine yönelik bilgiler yer almadığını düşünüyorum, çünkü ders kazanımlarında buna yönelik ifadeler yok. Öğretim programını bu bağlamda hiç incelemedim. Ancak kitapta yer alan bazı etkinlikler yazma becerisi geliştirme açısından uygun planlanmıştır. Fakat bu her etkinlikte bu görülmemektedir. Öğretmeni yönlendiren stratejiler yeterli değildir. Yazma etkinliği öncesi bizler belli sorularla öğrencinin yazma için planlamasını yapmaya yardımcı olabiliriz. ” (A4)

“ Yok sayılır. Biz anlatıyoruz. Örnekleme yapıyoruz. Contribution öğrenciye heves veriyor. Kılavuzda var gibi fakat bazıları çok yüzeysel. Gereken öğretebilmek için başka kaynaklardan yararlanıyorum. Yazmayı sevdirmeli, bunun için önce okumayı sevdirmeli. ” (A3)

Öğretmenler yazma becerisine ilişkin stratejilerinde yeteri kadar yer almadığını düşünmektedirler. Konuşma becerisine ilişkin öğretmen görüşlerinden örnekler aşağıda ifade edilmiştir:

“Konu odaklı speaking uygulamaları yapıyoruz. Öğrenciler hangi konuda konuşacaklarını biliyorlar. Biz öğretmenler öğrencilerimizi konuşma etkinliklerinde yönlendiriyoruz. Ülkemiz turizm cenneti. Mümkün olduğu kadar sahil illerindeki turistik bölgelere giderek oradaki turistlerle iletişim kurabilirler ve konuşma becerilerini geliştirebilirler.” (A12)

Öğretmenlerin konuşma becerisine ilişkin strateji görüşlerine bakıldığında öğretim programında yer almadığını ifade ettikleri görülmektedir. Öğretmenlerin kendileri zaman zaman konuşma etkinlikleri esnasında ipucu niteliğinde bilgi verseler de kendilerinin de yeteri kadar strateji bilgisine sahip olmadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Araştırmanın üçüncü sorusuna ilişkin elde edilen verilerden oluşturulan frekans tablosu Tablo 4’ te dir:

Tablo 4: Yabancı Dil Öğrenme Stratejilerine Yönelik Hazırlanacak Bir Öğretim Programına İlişkin Öğretim Görevlilerinin Görüşleri

Temalar	Alt Temalar	Katılımcılar	Frekans
Öğretim Programında Stratejinin Yeri	Dört Temel Beceriye İlişkin Stratejilere Yer Verme	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8,C9	f(9)
	Strateji Öğretimine Yönelik Ders Verme	-	-
	Farklı Bir Ders İçersine Entegre Etme	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8,C9	f(9)
	Strateji Edinimlerinin Kaynağı	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8,C9	f(9)
Dinleme Becerisi	A1.1-1.2 Düzeyindeki Öğrenci Kazanımları Ne Olmalı	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8,C9	f(9)
	Kazanımlar Nasıl Öğretilmeli	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8,C9	f(9)
	Dinleme Becerisini Geliştirmek İçin Neler Yapılmalı	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8,C9	f(9)
	Hangi Stratejiler Kullanılmalı	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8,C9	f(9)
Okuma Becerisi	A1.1-1.2 Düzeyindeki Öğrenci Kazanımları Ne Olmalı	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8,C9	f(9)
	Kazanımlar Nasıl Öğretilmeli	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8,C9	f(9)
	Okuma Becerisini Geliştirmek İçin Neler Yapılmalı	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8,C9	f(9)
	Hangi Stratejiler Kullanılmalı	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8,C9	f(9)
Konuşma Becerisi	A1.1-1.2 Düzeyindeki Öğrenci Kazanımları Ne Olmalı	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8,C9	f(9)

	Kazanımlar Nasıl Öğretilmeli	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8,C9	f(9)
	Konuşma Becerisini Geliştirmek İçin Neler Yapılmalı	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8,C9	f(9)
	Hangi Stratejiler Kullanılmalı	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8,C9	f(9)
Yazma Becerisi	A1.1-1.2 Düzeyindeki Öğrenci Kazanımları Ne Olmalı	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8,C9	f(9)
	Kazanımlar Nasıl Öğretilmeli	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8,C9	f(9)
	Yazma Becerisini Geliştirmek İçin Neler Yapılmalı	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8,C9	f(9)
	Hangi Stratejiler Kullanılmalı	C1,C2,C3,C4,C5,C6,C7,C8,C9	f(9)

Öğretim görevlilerinin öğretim programında yabancı dil öğrenme stratejilerinin yeri teması altındaki görüşlerden alınan örneklere aşağıda yer verilmiştir:

“ Hazırlık sınıflarında okutmakta olduğumuz kitaplarda stratejilere yer verilmiş. Örneğin dinleme aktivitelerinde anahtar kelimeler kullanma, kelime öğretiminde görsellerden ve canlandırılmadan faydalanma vb. Kelime öğretimiyle ilgili oyunlar oynatıyorum (pictionary, tabu gibi), bilmedikleri kelimelere cep telefonlarındaki sözlüklerden bakma alışkanlığı kazandırmaya çalışıyorum. ” (C5)

“ Evet. Örneğin reading öğretiminde kelime öğretiminin ve konuya hazırlık yapmanın önemi vardır. Bu sebeple skimming ve scanning yani konunun özünü anlamak için veya sadece belirli bir bilgiyi yakalamak için okumak gibi stratejiler kullanılmalı veya öncesinde pre-reading etkinlikleri ile bilinmeyeceği muhtemel kelimenin öğrenilmesi gerekli ve yardımcıdır. Program dışında, derslerimde speaking aktivitelerine ve stratejilerine özellikle yer veriyorum. Öğrencilerimin konuşma yeteneklerini geliştirebilecekleri ve grup çalışmaları veya partnerleriyle etkileşim, paylaşım içinde bulunabilecekleri aktiviteler üretmeye çalışıyorum. ” (C1)

Öğretim görevlilerinin görüşlerine bakıldığında genel olarak öğretim görevlilerinin derslerinde kullandıkları öğretim programlarında dört temel beceriye ilişkin stratejilere yer verdiklerini ifade etmişlerdir. Öğretim görevlileri genel olarak derslerinde stratejilere yer verdiklerini ifade etmişlerdir. Yabancı dil stratejileri genel olarak farklı derslerin içerisine entegre edilerek verilmektedir. Ayrıca bir ders yoktur. Yine öğretim elemanlarının dinleme becerisine ilişkin görüşlerinden elde edilen görüşlerden örnekler aşağıda verilmiştir:

“ Lisans İngilizce öğretmenliği programlarında dil öğrenme stratejilerine yer verilip verilmediğine ilişkin bir fikrim yok ancak öğretmenlerin bu tecrübeleri iş başında (on the job training) ve tecrübe yoluyla kullanmaya başladıklarını düşünüyorum. Eğitim fakülteleri programlarında yer alan ve zorunlu olan staj görevlerinin de tam olarak amacına ulaşmadığı göz önünde bulundurulduğunda öğretmen adaylarının tecrübeyi iş başında edindikleri görülmektedir. Dinleme alıştırmaları yaptırılabilir, bu alıştırmalar seviyesine uygun olmalıdır. Dinleme esnasında not tutma aktiviteleri, dinleme öncesi aktiviteleri yaptırılabilir. Öğrencinin dinlediği kelimeleri anlayabilme ve ayırt edebilme becerisi olmalıdır, yine dinleme ve farklılaştırma becerisi olmalıdır ve özel bir bilgiyi dinleyerek yakalayabilme kazanımlarını elde etmelidir. Bu kazanımları en etkili biçimde öğrenmesi için dinleme aktivitelerinin yeterli miktarda ve sürede yapılması ve öğrencinin öncelikle hazır bulunmuşluğunun sağlanması gerekmektedir. ” (C4)

Öğretim görevlileri genel olarak başlangıç düzeyindeki öğrencilerin dinleme becerilerine katkıda bulunacak dinleme stratejileri olarak yabancı müzik dinlemenin, film izlemenin, not alma

aktivitelerinin katkı sağlayacağı yönünde görüş belirtmişlerdir. Öğretim görevlilerinin okuma becerisine ilişkin görüşlerinden örnekler aşağıda ifade edilmiştir:

“ Öğrencinin yabancı dilde okuma becerisini geliştirmek için metinle başa çıkma yeterliliğinin geliştirilmesi gerekir. Öğrencinin anlamadığı noktalara takılmamasını sağlayacak, kelimelerin anlamlarını bilmesi bile metnin akışına göre anlamı tahmin etmeye yönlendirecek stratejiler öğretilmelidir. Öğrenci, okuduğu basit cümleleri anlayabilmeli ve okuduğu metinle ilgili açık ve kapalı uçlu sorulara cevap verebilmelidir. Öğrencinin bunları yapabilmesi için, previewing ve predicting gibi zihnini metne hazırlayacak; skimming ve scanning gibi ihtiyaç duyduğu bilgileri bulmaya odaklanmasını sağlayacak, making inferences gibi metinde doğrudan görünmeyen ancak anlamdan çıkarılabilecek bilgileri bulmasını sağlayacak stratejileri öğrenmesi sağlanmalıdır. ” (C3)

Öğretim görevlileri genel olarak okuma becerisinin geliştirilmesine katkı sağlayacak okuma stratejilerini geliştirmek için kelime bilgilerinin geliştirilmesi gerektiğini, sık dinleme ve okuma etkinliklerinin yapılması gerektiğini söylemişlerdir. Yine öğrencilerin okuma becerilerini geliştirmek için ön okuma ve tahmin (previewing ve predicting) gibi ya da hızlı okuma ve detaylı okuma (skimming ve scanning) gibi okuma stratejilerinin geliştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Yine öğretim görevlilerinin konuşma becerilerini geliştirmeye yönelik konuşma stratejilerine ilişkin görüşlerinden alınan örnekler aşağıda yer almaktadır:

“ Öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirmek için gerçek yaşama benzer durumlar sınıfa getirilmeli ve öğrencinin öğrendiklerini kullanmaları sağlanmalıdır. Bu alandaki stratejiler paraphrasing, effective use of body language, creating rapport vs. olabilir. Basit cümleler kurabilmeli; ihtiyaç, istek ve problemlerini basit cümlelerle anlatabilmelidir. Bunları etkili bir biçimde yapabilmesi için örnek olaylar üzerinde çalışmalı ve öğrendiklerini uygulayabilmelidir. ” (C3)

“ Sınıf dışında ayna ödevleri, video hazırlama ödevleri, sınıfta sürekli peer work group work, debateler yapılmalı. Sürekli chunklarla konuşma pratikleri, konuya bağlı olarak role playlar yapılmalı. Küçük kısa sunumlar dahildir. Hızlı konuşma, grammar sadece syntactic olarak önemsemek öğretilmelidir. ” (C2)

Öğretim görevlilerinin konuşma becerisini geliştirmek için kullanılabilecek konuşma stratejilerine ilişkin görüşleri, öğrencileri özellikle günlük yaşamlarında karşılaşılabilecekleri konularla yüzleştirmek gerektiğini üzerine odaklanmaktadır. Öğretim görevlileri başlangıç düzeyindeki öğrencilerin kendilerini, ailelerini ve çevrelerini tanıtmaya, kendi ilgi ve ihtiyaçlarını dile getirme düzeyinde kazanımlara edinmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir. Öğretim görevlilerinin yazma becerisine ilişkin görüşlerinden alınan örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

“ Düzenli writing taskları yaptırılmalıdır. Ama kolay kaçmak için ev ödevi verilmemeli sınıfta writing yaptırılıp hot feedback verilmelidir. Herhangi bir beceriye hitap eden etkinlik writing ile bağlanabilir. Sınıfta ve sonrasında çoklu örneklerle pekiştirilerek sürekli toplu writing yazma stratejileri, gösterilmelidir. A2-B1. Sınıf içi ve dışı yazma ödevleri ile. Öğrendiği kelimeleri ve grammarleri kullanarak. Feedback alarak ve vererek. ” (C7)

“ Öğrencilerin yazma becerilerinin gelişmesi için kelime bilgisi ve gramer bilgisi de önemlidir. Kişisel bilgilerini yazabilmelidir ya da kendini tanıtan bir metin. bir tanışma diyalogu yazabilmelidir. Verilen anahtar kelimeleri kullanarak veya sorulan yönlendirici soruların cevaplarıyla bir metin yazması istenebilir. ” (C5)

Öğretim görevlileri gerek hazırlık sınıflarında gerek İngilizce öğretmenliği bölümlerinde öğretmen adaylarının dört temel beceriye ait dil öğrenme stratejileri ile ilgili eğitim almaları gerektiğini düşünmektedirler. Öğretim görevlileri strateji eğitiminin ayrı bir ders olarak öğretilmesinden ziyade özel öğretim yöntemleri gibi alan derslerinde ders temaları ile ilişkili bir şekilde öğretilmesi gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Yabancı dil öğrenmede, öğrencilerin genellikle en çok dile getirdikleri sorun öğrenirken karşılaşılan güçlüklerdir. Zaman zaman bazı öğrenciler ders çalışmak istedikleri halde ders çalışmamaktan yakınırken, bazıları da çok çalıştıkları halde başarılı olamamaktan şikayet

etmektedirler. Bununla birlikte daha az ve kısa süreli çalışarak daha çok ve uzun süreli çalışan öğrenciler kadar başarılı olanlar ve hatta onlardan daha başarılı olan öğrenciler de vardır. Ayrıca bazen yabancı bir dilin öğrenildiği sınıflarda öğretmenler bazı öğrencilerin diğerlerine göre daha hızlı ve etkili öğrendiklerini gözlemlerler. Aynı sınıf ortamında bulunan bu öğrencilerin nasıl daha kolay ve daha etkili öğrendikleri de merak konusudur. Bu durumlarda ortak sorunlar büyük ölçüde öğrencilerin etkili öğrenme stratejilerini kullanmamasından ya da nasıl öğreneceğini bilmemesinden kaynaklanır. Bu nedenle yabancı dil öğrenen bir öğrencinin kendi öğrenmesine ilişkin gerçekçi yargılara ulaşması ve buradan hareketle kendisi için en verimli olacağını düşündüğü öğrenme stratejisini belirleyerek kullanması neyi nasıl öğreneceğini bilmesi açısından önemlidir.

Bu bağlamda yapılan ihtiyaç analizi kapsamında öğrencilerin, öğretmenlerin ve öğretim görevlilerin görüşlerine başvurulmuştur. Belirlenen kriterler doğrultusunda görüşleri alınan öğrencilerden İngilizce ortalaması 50 ve üzerinde olan öğrenciler derse katılmaya istekli olduklarını, söz almadıklarında mutsuz olduklarını ve her soruda söz almak için çabaladıklarını ifade etmişlerdir. Aynı öğrenciler söz aldıklarında verdikleri cevapların büyük oranda doğru olduğunu, doğru olmadığı durumlarda ise neden doğru yanıtı bulamadıklarını sorgulamışlardır. Ayrıca bu öğrenciler yanlış cevaplardan yola çıkarak doğru cevaba ulaştıklarını söylemişlerdir. Bu durum ortalaması yüksek olan öğrencilerin İngilizce dersine karşı olumlu tutumlarının olduğunu göstermektedir. Söz almaya istekli olmaları başarılarını olumlu yönde etkilemektedir.

Ders çalışmayı bilme açısından ele alındığında başarı ortalaması 50 ve üzeri olan öğrencilerin hangi kaynaklardan faydalanmaları gerektiğini bildiklerini, kendilerine kimin nasıl yardım edebileceği konusunda fikir sahibi oldukları, büyük çoğunluğunun günlük ve haftalık tekrarlar yaptığı bu nedenle de sınav öncesi ekstra bir çalışmaya ihtiyaç duymadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Bu öğrenciler İngilizce derslerindeki belirli konuları nasıl öğrendiklerine dair fikir sahibidirler ve kendilerine özgü çalışma yöntemleri geliştirdiklerini ifade etmişlerdir. Başarısı 50 ve altında olan öğrenciler ise başarısı yüksek olan öğrencilerin aksi yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu durumdan hareket ederek akademik başarısı düşük olan öğrencilere nasıl kaynak seçeceklerine ilişkin bilgiler verilerek, günlük ve haftalık tekrarları nasıl yapmaları gerektiğine dair ipuçları verilirse ve kendi öğrenme stillerini ve stratejilerini fark ederek nasıl öğreneceklerini öğrenirlerse akademik başarılarına katkı sağlanabilir. Bu durum İngilizce dersindeki dört temel beceri için de geçerlidir. Dört temel beceride kendilerini geliştirmek için gerekli ipuçları öğretilerek onların gelişmelerine katkı sağlanabilir. Bu gerekçeler doğrultusunda öğrencilerin İngilizce derslerindeki akademik başarılarını geliştirmek için ihtiyaç duydukları stratejiler öğretilerek onların başarısı artırılabilir.

Aynı tema doğrultusunda ortalaması 50 ve altında olan öğrencilerin görüşleri ele alındığında derse katılmaya istekli olmadıklarını ifade ettikleri ve genellikle verdikleri cevapların doğruluğundan emin olmadıkları bu yüzden de katılmaya istekli olmadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Bu durum başarı ortalaması düşük olan öğrencilerin kendilerine olan güvenlerinin de düşük olduğunu göstermektedir. Bu öğrenciler eksik özgüven nedeniyle derse katılmaya isteksiz olmakta bu durum onların başarısını olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Buradan hareketle öğrencilerin özgüvenleri duyuşsal stratejiler yoluyla geliştirilerek başarılarının olumlu bir şekilde geliştirmelerine katkı sağlanabilir.

Melek Demirel (2012) tarafından yapılan çalışmada ise üniversite öğrencilerinin yabancı dil (İngilizce) öğrenirken kullandıkları öğrenme stratejilerini belirlemek ve strateji kullanımının cinsiyet ve akademik başarı açısından farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, üniversite öğrencilerinin dil öğrenme stratejilerine orta düzeyde sahip oldukları ve yabancı dil öğrenirken en fazla telafi, en az ise bellek stratejilerini kullandıklarını saptamıştır. Dil öğrenme stratejilerini kızlar erkeklere oranla daha fazla kullanmaktadırlar ve strateji kullanım düzeyi arttıkça öğrencilerin akademik başarıları da artış göstermekte olduğunu gözlemlemiştir.

Berry (2007), Birleşik Krallıkta bağımsız bir okulda eğitim gören 12-18 yaşları arasındaki 20 Hong Konglu Çinli öğrenci ile araştırmasını gerçekleştirmiştir. Bu öğrencilerin tamamı ikinci yabancı dil olarak İngilizce öğrenmeye yaklaşık altı yaşında başlamışlardır. Hong Kong her ne kadar ticaret ve ekonomi merkezi olmasına rağmen İngilizce iletişimde temel dil olarak kullanılmamaktadır. Hong Konglu öğrenciler okula ilk geldiklerinde farklı düzeylerde İngilizce

konuşan insanlarla iletişim kurmakta zorlanmaktadırlar. Çalışmanın sonuçları etkili dil öğrenen öğrencilerin üstbilişsel, bilişsel, hafıza ve sosyal stratejileri daha fazla kullandıklarını göstermiştir. Daha az yeterli öğrenciler ile duyuşsal ve iletişim stratejilerini İngilizce seviyesi daha iyi olan öğrencilere göre daha fazla kullanmaktadırlar.

Öğretmenlerden alınan görüşler değerlendirildiğinde ise 9. Sınıf İngilizce derslerinde kullanılan öğretim programında yabancı dil öğrenme stratejilerine dair yer alan ipuçlarını fark etmediklerini, birkaç tane olduğunu ancak yeteri kadar yer almadığını ifade etmişlerdir. Öğretim programında yer almasa bile öğretmenlerin büyük çoğunluğu derslerinde yabancı dil öğrenme stratejilerine tüm beceriler düzeyinde yer vermişlerdir. Öğretmenler zaman zaman derslerinde kullandıkları yabancı dil öğrenme stratejilerinin ders kazanımlarını öğretmede vakit kazandırdığını ifade etmişlerdir. Yabancı dil öğrenme stratejilerini sahip olan öğrencilerin onları doğru yer ve zamanda kullanarak öğrenmelerine hız kazandırdıklarını gözlemlemişlerdir. Bu durumdan hareketle öğrencilere çeşitli yabancı öğrenme stratejileri öğretilerek öğrenmelerine hız kazandırılabilir.

Iverson (2005) yaptığı çalışmada özellikle okuma ve kelime öğrenme becerilerinde dil öğrenme stratejileri öğretimi uyarlamak için etkili metotlar bulmayı amaçlamıştır. Araştırmacı burada dil öğrenme stratejilerinin ana dilde yapılmadığı sınıflarda düşük düzeyde İngilizce yeterliğine sahip lise öğrencileri için stratejileri daha ulaşılabilir ve kullanılabilir hale getirmeyi amaçlamıştır. Farklı dil geçmişlerine sahip on beş lise öğrencisi on üç haftalık eylem araştırması sürecine katılmışlardır. Araştırmanın sonuçları düşük düzeydeki dil öğrenen öğrencileri için strateji öğretiminin onlara stratejilere erişebilme ve kullanabilme konusunda yardımcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretim görevlilerinden alınan görüşlere bakıldığında ise öğretim görevlilerinin büyük çoğunluğu yabancı dil öğrenme stratejilerinin hazırlık sınıflarının ve İngilizce öğretmenliği programlarında okuyan öğrencilerin ders programlarının içinde yer alması gerektiğini ifade ettikleri görülmektedir. Öğretmen adaylarının dört temel beceriye ilişkin stratejileri öğrenmeleri derslerinde öğrencilerle paylaşacakları stratejilerin çeşitlendirilmesi ve öğrenci başarısına katkısı açısından son derece önemlidir. Öğretim görevlileri genel olarak dil öğrenme stratejilerinin uygun dersler içerisine yerleştirilerek yabancı dil becerileri ile bir arada öğretilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Yapılan görüşmelerde öğretim görevlileri dört temel beceriye ilişkin örnekler vermişlerdir.

Aydınbeğ (2015) tarafından yapılan araştırmanın amacı Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalında öğrenim gören Fransızca öğretmen adaylarının en çok ve en az kullandıkları yabancı dil öğrenme stratejilerini belirlemek ve strateji kullanımının cinsiyete ve sınıf düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya çıkarmaktır. Sonuçlar katılımcıların bellek, bilişsel ve duygusal stratejileri, orta düzeyde kullandıklarını ortaya çıkarmıştır. Fransızca öğretmen adaylarına, öğrenime başladıkları ilk yıldan itibaren dil öğrenme stratejilerini etkili ve doğru biçimde kullanmayı öğretmenin gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.

Özetle, yabancı bir dili öğrenme sürecini daha etkili, daha verimli, hızlı ve kalıcı hale getirebilecek olan dil öğrenme stratejilerinin gücünü çoğu zaman öğrenciler fark edemezler ya da öğrenciler farkında olmadan kullandıkları stratejileri farklı durumlara uyarlayamazlar. Bu nedenle öğrenciler kullandıkları stratejileri neden kullandıklarına çalışırlarsa ve daha fazla stratejinin farkında olurlarsa dil öğrenimleri daha etkili ve daha verimli hale gelecektir. Dil öğrenme ortamında öğrencilerin yabancı dil öğrenme stratejilerine ilişkin farkındalığını artırılması, sahip oldukları dil öğrenme stratejilerinin çeşitlendirilmesi ve zenginleştirilmesi ve onların yaygın bir şekilde kullanılması konusu son derece önemlidir. Bu doğrultuda geliştirilecek bir yabancı dil öğrenme stratejileri öğretim programı bu ihtiyacı karşılayacaktır.

KAYNAKÇA

Akkaş Baysal, E. ve Ocak, G. (2018). Öğrenme Ortamında Eylem Araştırması Kullanan Öğretmenlerin Eylem Araştırması Hakkındaki Görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 47, 283-307.

Aydınbeğ, C. (2015). Fransızca Öğretmen Adaylarının Yabancı Dil Öğrenme Stratejilerini Kullanımı. *International Journal of Language Academy*, 3(4), 233/250.

- Berry, R. (2007). *Assessment for Learning*, Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Brindley, G. (1989). The Role of Needs Analysis in Adult ESL Program Design. In Johnson, R. K. (Ed.), *The Second Language Curriculum* (p. 63-78), Cambridge: Cambridge University Press.
- Chegeni, N. and Chegeni, N. (2013). Language Curriculum Development And Importance Of Need Analysis, *International Electronic Journal for the Teachers Of English*, 3(4), 1-13.
- Crookes, G. and Schmidt, R. W. (1991). Motivation: Reopening The Research Agenda. *Language Learning*, 41, 469-512.
- Demirel, M. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Kullandıkları Dil Öğrenme Stratejileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43, 141-153.
- Demirel, Ö. (2012). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara. PegemA Yayıncılık.
- Haque, N. (2014). A Brief Study on Need Analysis. *Express, An International Journal of Multi Disciplinary Research*, 1(1). Erişim Adresi: www.express-journal.com (05.05.2019).
- Iwai, T., Kondo, K., Lim, D., Ray, G., Shimizu, H. and Brown, J. D. (1999). *Japanese Language Needs Analysis*. Erişim Adresi: <http://www.nflrc.hawaii.edu/networks/NW13/NW13.pdf> (05.05.2019).
- Iverson, K. (2005). *E-learning Games: Interactive Learning Strategies for Digital Delivery*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.
- Lekatompessy, F. M. (2010). *Needs Analysis in Curriculum Development*. Erişim Adresi: <https://upipasca.wordpress.com/2010/02/19/needs-analysis-in-curriculum-development/>. (04.10.2019).
- McMillan, J. H. and Schumacher, S. (2001). *Research in Education. A Conceptual Introduction* (5th ed.). New York: Longman.
- Morse, J. (1991). Strategies for sampling. In J. M. Morse (Ed.), *Qualitative nursing research: A contemporary dialogue* (pp. 127-146). Newbury Park, CA: Sage.
- Özçelik, E. ve Yıldırım, S. (2002). Web Destekli Öğrenme Ortamlarında Bilişsel Araçların Kullanımı: Bir Durum Çalışması. *Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Uluslararası Açıktan ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu*. 23-25 Mayıs, Eskişehir.
- Patton, M. Q. (2002). *A Guide to Using Qualitative Research Methodology*. Erişim Adresi: <http://fieldresearch.msf.org/msf/bitstream/10144/84230/1/Qualitative%20research%20methodology.pdf> (04.10.2019).
- Richards, J. C. (2001). *Curriculum Development in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Savignon, S. J. (1997). *Communicative Competence Theory and Classroom Practice: Texts and Contexts in Second Language Learning*. New York: McGraw-Hill.
- SLO Netherlands Institute for Curriculum Development. (2009). *Curriculum in Development*. Enschede: the Netherlands.
- Taba, H. (1962). *Curriculum Development Theory and Practice*. New York Harcourt, Brace & World.
- Tzotzou. (2014). Designing and Administering A Needs Analysis Survey to Primary School Learners About EFL learning: A Case Study. *Preschool and Primary Education*, 2, 59-82.
- UWA- The University of Western Australia. (2009). *Curriculum Development*. Erişim Adresi: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:So_1AvMjK3oJ:cms.montgomerycollege.edu/WorkArea/DAsset.aspx%3Fid%3D87570+vecd=3vehl=trvect=clnkvegl=tr (07.08.2019).
- Yin, R. K. (1984). *Case Study Research: Design and Methods*. Sage Publications, Beverly Hills, California.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

According to the learning theory, the educational materials to be used in the education and training process should be directed to the needs of the students. Determining the needs of the students and shaping the learning environment in line with these needs will increase the quality of teaching. In this context, in this study, it is aimed to make an evaluation based on the data collected on whether a Foreign Language Learning Strategies Curriculum is a need or not.

Methodology

This research, which was planned and conducted as a qualitative study, was conducted in a case study design in order to reveal the needs that will form the basis of the foreign language learning strategies curriculum. In the study, the participants who were included in the needs analysis process were identified by using criterion sampling method which is one of the purposeful sampling methods. 20 students, 15 teachers and 9 lecturers participated in the needs analysis process. As a data collection tool, semi-structured interview forms were prepared. Before the data collection process, the request for interviews was made to the lecturers, teachers and students to whom interviews would be conducted by e-mail and telephone, and plans such as place-date-time were made. The interviews held at the designated time and place were recorded in writing. Since the data were collected through qualitative data collection tools, it was analyzed with qualitative data analysis methods in accordance with the data collection tool. Both descriptive and content analysis were used to analyze the data in a mixed method.

Findings

Examples of students' views on language learning strategies are given below. Student views on Finding Self Sufficient:

“ I find myself sufficient in English classes. I developed my own methods. For example, I learn words better by drawing pictures. ” (B1)(English average-100)

When the students' opinions about this theme are examined, it is seen that the students whose English average is 50 and above stated that they found themselves sufficient in English lessons and did not hesitate to participate during the course. Examples of students' views on the theme of Knowing the Study:

“ I don't know where and how to study English. There's no one around me who runs or directs me to English. I only work from our textbook and the notes our teacher has written in our notebook. I don't have my own way of working. ” (B14)(EA-29)

When the teachers' perceptions regarding the language learning strategies curriculum are examined, the examples taken from the teachers' opinions regarding the theme of Knowing the Language Learning Strategies and the difference in the curriculum, giving place in the courses, knowing the strategies of different skills are given below:

“ I believe that 9th grade students' foreign language learning strategies are included in the English Curriculum. In addition to informing students about the strategies, I think it would be more beneficial to teach them by using these strategies. ” (A7)

When the teachers' views on this theme are examined, it is seen that some teachers stated that language learning strategies were included in the curriculum and some teachers stated that they did not. The examples taken from the views of the instructors under the theme of the place of foreign language learning strategies in the curriculum are given below:

“ Yeah. For example, in reading teaching, vocabulary teaching and preparation for the subject are important. For this reason, strategies such as skimming and scanning should be used to understand the essence of the subject or to read only to capture certain information, or it is necessary and helpful to learn the possible vocabulary that will not be known before with pre-reading activities. ” (C1)

When the views of the lecturers were examined, they stated that the instructors generally included strategies related to four basic skills in the curriculum they used in their courses. The lecturers stated that they generally included strategies in their courses.

Conclusion and Discussion

When learning a foreign language, the problem that students often express most is the difficulties they face when learning. From time to time, some students complain that they cannot study even though they want to study, while others complain that they cannot be successful even though they work hard. However, there are those who are as successful and even more successful than those who work more and longer continuously by working shorter and shorter periods. In addition, teachers sometimes observe that some students learn faster and more effectively than others in classes where a foreign language is learned. It is also a question of how these students in the same classroom environment learn more easily and effectively. Common problems in these situations are largely due to the fact that students do not use effective learning strategies or do not know how to learn. For this reason, it is important for a student who learns a foreign language to reach realistic judgments about his/her learning and to determine and use the learning strategy that he / she thinks will be the most productive for him/her.

In summary, students often do not realize the power of language learning strategies, which can make the process of learning a foreign language more effective, more efficient, faster and lasting, or students cannot realize the strategies they use unintentionally. Therefore, if students work on why they use the strategies they use and become more aware of the strategies, language learning will become more effective and more efficient. It is extremely important to raise students' awareness of foreign language learning strategies in the language learning environment, to diversify and enrich their language learning strategies and to use them extensively. A foreign language learning strategies curriculum will meet this need.

İŞLETMELERDE KURUMSAL YÖNETİM VE İÇ DENETİM ALGISI: İSPARTA'DAKİ ANONİM ŞİRKETLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Araştırma Makalesi / Research Article

Altunay, M. A. ve Al-Obaidi, M. M. F. (2020).
İşletmelerde Kurumsal Yönetim ve İç Denetim Algısı:
Anonim Şirketler Üzerine Bir Araştırma. *Nevşehir
Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 326-
346.

Geliş Tarihi: 14.11.2019
Kabul Tarihi: 08.06.2020
E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif ALTUNAY
Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
mehmetaltunay@sdu.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-0729-1686

Mustafa Mohammed Fahmi AL-OBAIDI
Irak Sünni Vakfı Divanı
mustafamuh27@gmail.com
ORCID No: 0000-0003-4580-0303

ÖZ

Son yıllarda yaşanan işletme skandalları ve iflaslar işletmelerin yönetimlerinin ve kontrol süreçlerinin daha fazla gündeme gelmesine neden olmuştur. Bunun bir sonucu olarak, yatırımcılar yatırım kararı verirken işletmelerin finansal raporlarının yanı sıra kurumsallaşma süreçlerini de önemli görmektedirler. Yapılan araştırmalar işletmelerin yaşadıkları olumsuz durumların daha çok kurumsal yönetim uygulamalarından kaynaklandığını göstermiştir. Çünkü işletmeler kurumsal yönetim sayesinde daha şeffaf, adil, sosyal sorumluluğu özümsemiş ve hesap verebilir olabilmektedirler. Kurumsal yönetim, yatırımcılara işletme varlıklarının korunması, verimli kullanılması ve işletme faaliyetleri sonucu ortaya çıkan katma değer hissedarlar tarafından paylaşımına ilişkin işletmelerin hissedarlarına verdiği garantileri ve bu garantilerin işlerliğini sağlayacak mevzuatı, etik kuralları kapsayan çağdaş bir yaklaşımdır. Kurumsal yönetim, iç denetim süreçleri ile birlikte işletme kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılabilmesini sağlayarak işletmeleri sürdürülebilir hale getirmektedir. Kurumsal yönetim sadece işletmeler için değil içinde bulunulan makro ekonomiyi hatta küresel ekonomiyi de etkilemektedir. Kurumsal yönetim, işletmelerin belli kurallar çerçevesinde işletilmesini garanti ederek, etik ve kural dışı müdahalelere karşı işletmeyi koruyan bir kalkan olarak da görülebilir. Bu çalışmada anonim şirketlerin yönetim, muhasebe birimi ile iç denetim birimi çalışanlarının yukarıda önemi ortaya konulan kurumsal yönetimin uygulanmasında iç denetimin rolüne yönelik görüş ve algıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Isparta'daki Anonim Şirketler üzerine anket yapılmıştır. Anket sonucuna göre kurumsal yönetimin hayata geçirilmesinde iç denetimin önemli olduğu, yönetim tarafından desteklenen iç denetim faaliyetlerinin işletmelerin kurumsal yönetim uygulamasına katkıda bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Yönetim, İç Denetim, Isparta Anonim Şirketleri.

CORPORATE GOVERNANCE AND INTERNAL AUDIT PERCEPTION IN BUSINESSES: AN INVESTIGATION ON JOINT-STOCK COMPANIES IN İSPARTA

* Bu makale; yazarın Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde (2018) kabul edilen yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

ABSTRACT

In recent years, business scandals and bankruptcies have led the management and control processes of enterprises to become more on the agenda. Investors see the institutionalization processes as important as the financial reports of the enterprises when making an investment decision. The researches have shown that the negative situations experienced by enterprises are mostly due to the lack of corporate governance practices. Because, thanks to corporate governance, businesses can be more transparent, fair, assimilated and accountable to social responsibility. Corporate governance is a contemporary approach that encompasses the guarantees given to the shareholders of the enterprises by the shareholders regarding the protection, efficient use of the enterprise assets and the sharing of the added value resulting from the business activities by the shareholders to the shareholders and the operation of these guarantees and ethical rules. Corporate governance ensures the efficient use of business resources along with the internal audit and internal control processes, thus making the enterprises sustainable. Corporate governance affects not only the enterprises but also the macro economy and even the global economy. Corporate governance can also be seen as a shield that protects the enterprise against ethical and unlawful interventions by guaranteeing that the enterprises are operated within certain rules.

In this study, the opinions and perceptions of employees of the management unit, accounting unit and internal audit unit regarding the role of internal audit in the implementation of corporate management, the importance of which has been mentioned above, have been tried to be determined. For this purpose, a survey was conducted on joint stock companies in Isparta. According to the results of the survey, it was found that internal audit is important in the implementation of corporate governance and that the internal audit activities supported by the management contribute to the corporate governance practice of the enterprises.

Keywords: Corporate Governance, Internal Audit, Isparta Joint Stock Companies.

1. GİRİŞ

2000’li yılların başında yetersiz gözetim, yöneticilere uygun olmayan teşvikler ile genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin zayıflığı gibi nedenlerden kaynaklandığı (Grant ve Visconti, 2006: 363) düşünülen, Xerox, Zhengzhou Baiwen, Flowtex, Parmalat gibi muhasebe kaynaklı işletme skandalları (Yardımcıoğlu ve Ada, 2016), yatırımcı güvenini sarsmış (Agrawal ve Chadha, 2005: 169) ve işletmecilikte iç denetim ve kurumsal yönetim gibi konuları daha önemli hale getirmiştir (Köroğlu ve Aktaş, 2014: 274). Bu durum yatırımcıların yatırım kararına etki eden faktörler arasına yatırım yapılacak işletmelerin kurumsal yönetim ve iç denetim süreçlerine yönelik bilgilerin de eklenmesine yol açmıştır (Karamustafa, Varıcı ve Er, 2009: 101).

Bir işletmede hesap verebilirlik, adillik, şeffaflık ve sorumluluk gibi süreçleri ifade eden kurumsal yönetimin (Turner, 2009: 5) etkin uygulanabilmesi için gerekli olan, süreçlerin iyileştirilmesi, insan kaynağının gelişimi, kurumsal performans ve verimlilik yönetimi, iç iletişim, iyi uygulamaların paylaşılması ve katma değer yaratılması gibi hususlar iç denetim tarafından sağlanmaktadır (Erkan, 2012: 183-184). İç denetim, önceden tespit edilen amaçların ve ilkelerin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini yönetime sunarak ve aksayan yönlerle ilgili önerilerde bulunarak işletmeleri geliştirmekte; böylece işletmenin amaçlarına ulaşmadaki başarısını engelleyebilecek risklerin kontrol edilmesini sağlayarak iç kontrolün etkinliğini de sağlamaktadır (Sabuncu, 2017: 170).

Kurumsal yönetim ve iç denetim, işletmelerin hilelere karşı daha korunaklı hale gelmesini, amaçlarına daha kolay ulaşmasını sağlayarak işletmelerin varlıklarını sürdürmesine katkıda bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; işletmeler açısından çok önemli olduğu muhasebe skandallarıyla da göz önüne gelen kurumsal yönetimin ilkelerinin etkinleştirilmesinde, iç denetimin rolünün işletmeler açısından nasıl algılandığı bilgisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kurumsal Yönetim

OECD (The Organisation for Economic Co-operation and Development)’e göre kurumsal yönetimin amacı uzun vadeli yatırımları, finansal istikrarı ve işletmelerin dürüstlüğünü geliştirmek

için gerekli olan güven, şeffaflık ve hesap verebilirlik ortamının oluşturulmasına yardımcı olmak ve bu sayede daha güçlü büyümeyi ve daha kapsayıcı toplumları desteklemektir (OECD, 2016: 7).

Kurumsal yönetimin adillik, sorumluluk, şeffaflık ve hesap verebilirlik olarak ifade edilen dört temel unsuru bulunmaktadır (Yenice ve Dölen, 2013: 202). Bu unsurlar aşağıdaki gibi açıklanabilir (Pamukçu, 2011: 135-136):

Adillik unsuru, işletme yönetiminin işletmenin ortaklarına eşit uzaklıkta olmasını, onların haklarını korumasını, bu hakları kullanabilmelerini kolaylaştırmasını ve onların haklarının ihlali durumunda bu durumun telafi veya tazminatını garanti etmesini ifade eder.

Sorumluluk unsuru, işletme yönetiminin işletmenin işleyişinin kurallara, kanunlara ve işletmenin düzenlemelerine uygun olduğunu ve denetlendiği konusunda işletmenin ortaklarına işbirliğini de içeren bir güvence sağlamasını ifade eder.

Şeffaflık unsuru, işletmenin faaliyet öncesi ve sonrası da dahil olmak üzere bütün süreçlerinden kamuya açıklanması gerekenlerin, zamanında, doğru, eksiksiz, anlaşılabilir, yorumlanabilir, düşük maliyetle kolay erişilebilir şekilde kamuya bildirilmesini ifade eder.

Hesap verebilirlik unsuru ise, işletmenin faaliyet sonuçlarıyla ilgili olarak yönetim kurulu üyelerinin işletmenin ortaklarına karşı hesap verme yükümlülüğünü ifade eder.

2.2. İç Denetim

IIA (The Institute of Internal Auditors)'a göre iç denetim, bir işletmenin faaliyetlerini değer katmak ve geliştirmek için tasarlanmış bağımsız, objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. Risk yönetimi, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek için sistematik, disiplinli bir yaklaşım getirerek bir kuruluşun hedeflerine ulaşmasına yardımcı olur (IIA).

İç denetim faaliyetini oluşturan temel unsurlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Adiloğlu, 2011: 9; Türedi, Karakaya ve İldem, 2015: 67-68):

- **Bağımsızlık özelliği:** İç denetim bölümü; diğer işletme faaliyetlerinden tamamen bağımsız olmasını, faaliyetlerini bağımsız olarak yürütebilecek derecede yeterli yetkiye sahip bir kişiye bağlı olmasını ve görevini engellenmeden yapabilmesini ifade eder.
- **Tarafsızlık özelliği:** İç denetçilerin faaliyetlerini yürütürken önyargısız ve çıkar çatışmalarından uzak bir şekilde davranmalarını ifade etmektedir.
- **Güvence fonksiyonu:** Güvence hizmetleri, kurumun risk yönetimi, kontrol ve yönetim süreçlerine dair bağımsız bir değerlendirme sağlamak amacıyla bulguların objektif bir şekilde incelenmesidir. İç denetim, işletme amaçları, faaliyetleri ve kaynaklarını etkileyebilecek risk unsurları ile ilgili kontrollerin yeterliliği ve etkinliği hakkında incelemeler yaparak güvence verir, ancak tam bir garanti veremez.
- **Danışmanlık fonksiyonu:** İç denetim, denetim sonucunda elde ettiği verilerle, işletme yönetimine, işletme amaç ve hedeflerine uygun olarak ve kaynakların etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde kullanılıp kullanılmadığı, faaliyetlerinin mevzuata uygunluğu, işletme varlıklarının korunması, işletme içinde var olan iç kontrollerin yeterli olup olmadığı, işletme içinde üretilen bilgilerin güvenilirliği konularında güvence ve danışmanlık hizmeti verir.
- **İşletmenin bir bütün olarak ele alınması:** İç denetimin asıl amacı, tüm işletme faaliyet ve süreçlerini dikkate alarak işletmenin amaç ve hedeflerine ulaşması için işletmeye katma değer sağlamaktır. Bu amaçla işletmenin amaçlarına yönelik yeni hedefler belirlemede ve geliştirmesinde yardımcı olur.
- **Sistematik ve disiplinli bir yaklaşım olması:** İç denetçiler, iç denetim faaliyetlerini, İç Denetim Mesleki Uygulama Standartlarına uygun olarak sistematik ve disiplinli bir şekilde yürütmekle yükümlüdürler. İç denetim sürecinde iç denetçiye, yönetime ve çalışanlara düşen birçok yükümlülük bulunmaktadır.

Kurumsal yönetimde risk yönetiminin gerçekleştirilmesi, değerlendirilmesi, tanımlanması ve iç kontrol sisteminin denetlenmesi süreçlerinin sorumlusu iç denetimdir. Bu yönüyle iç denetim kurumsal yönetimin ayrılmaz bir parçasıdır (Tüm, 2013: 103).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Paape, Scheffe ve Snoep (2003) çalışmalarında Avrupa Birliği'ndeki işletmeler açısından iç denetim ve kurumsal yönetim ilişkisini tespit etmeye çalışmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre, işletmelerin hiçbirinde iç denetçinin bulunmadığı, Avusturya ve Portekiz'deki bazı işletmeler haricindeki işletmelerde denetim komitesinin bulunmadığı, muhasebe yöneticilerinin yaklaşık üçte birinin iç denetim kurallarına uymanın gereksiz olduğunu düşündükleri, muhasebecilerin tamamının kurumsal yönetim uygulamalarından habersiz olduğu ortaya çıkmıştır.

Abdioğlu (2008), İMKB-100 endekste yer alan işletmeler açısından kurumsal yönetim anlayışında iç denetimin rolüne ilişkin yaptığı araştırmada, işletmeler için kurumsal yönetimin uygulanmasında iç denetimin olumlu önemli bir rolü olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Sarens, Abdolmohammadi ve Lenz (2012) çalışmalarında, kurumsal yönetim bakımından aktif rol oynayan iç denetim ile teorik olarak ilişkili olan çeşitli değişkenleri araştırmayı amaçlamıştır. Araştırma sonuçlarına göre, kurumsal yönetimde aktif bir role sahip olan bir iç denetimin, risk bazlı bir denetim planının kullanımı, kalite güvence ve iyileştirme programının varlığı ve denetim planına denetim komitesinin katılımı ile anlamlı ve pozitif ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca borsaya kote olma, firma büyüklüğü, iç kontrol çerçevesinin varlığı ve iç denetim niteliğine sahip bir denetim yöneticisi gibi kontrol değişkenleri de, kurumsal ilişkilerde aktif rol alan iç denetim ile pozitif ilişkili olarak tespit edilmiştir.

Öztürk (2013) çalışmasında, değişik sektörlerdeki işletmelerin iç denetçilerinin kurumsal yönetim algıları ile kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanmasında iç denetimin yerine ilişkin görüşlerini ölçmeye çalışmıştır. Bu amaçla yapılan anket sonuçlarına göre iç denetim fonksiyonu ile kurumsal yönetim ilkelerinin ölçümlenmesinde, iç denetim meslek mensuplarının görüşlerinin etkili olduğu, kurumsal yönetim ilkelerine karşı kayıtsız kalmayan ve destekleyen iç denetimin, işletmelerde kurumsal yönetim anlayışı uygulamalarının hayata geçirilmesinde çok önemli bir rolü olduğu sonucuna varılmıştır.

Cengiz (2013), BIST 100 endeksindeki işletmeler açısından kurumsal yönetim ve iç denetim ilişkisini ele aldığı çalışmasında kurumsal yönetim ile iç denetimin birbirinden ayrılamayacak ölçüde ilişkisi bulunduğu tespit edilmiştir.

Forzeh (2013), Kamerun'daki bankaların kurumsal yönetim süreçlerinde iç denetim yapılarının rolünü araştırdığı çalışmasında, iç denetim fonksiyonunun kurumsal yönetimin kalitesini iyileştirmede önemli rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Köroğlu ve Aktaş (2014), çalışmalarında turizm sektöründe kurumsal yönetim ve iç denetim ilişkisini araştırmışlar ve Marmaris bölgesindeki turizm işletmelerinin yöneticileri açısından kurumsal yönetimin ve iç denetimin önemli olduğu, iç denetim süreçleriyle kurumsal yönetimin bazı ilkeleri arasında bazı ilişkilerin bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Karacalar (2015) çalışmasında, modern yönetim anlayışı olan kurumsal yönetim anlayışı ve bu anlayışın destekçisi olan iç denetim sistemleri ele almıştır. Çalışma sonucuna göre, kurumsal yönetim anlayışı çerçevesinde etkin bir iç denetim sisteminin oluşturulması ve iç denetçiler aracılığıyla bu sistemin işleyişi, mali tablolar, faaliyet, bilgi sistemi, sözleşme, uygunluk ve çevre denetimi ile danışmanlık hizmetlerinin en etkin şekilde ve etik ilkelerini benimseyerek yapılmasını sağlamaktadır.

Bindavud (2015) çalışmasında, iç denetim ile kurumsal yönetim uygulamaları arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada, iç denetimin işlevi ile kurumsal yönetim ilkelerinden yönetim kurulunun sorumluluk ilkesi dışında herhangi bir ilişki bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

Ergin vd. (2016) çalışmasında, kurumsal yönetim ilkelerini, KİT'lerin etkin sürdürülebilirliği açısından ele almış ve süreçlerde standartlaşma sağlamak amacıyla iç kontrol sistemi ve iç denetim faaliyeti bütünleşik bir yapıyla incelemek amacıyla KİT'lere anket çalışması uygulamıştır. Anket sonuçlarına göre, Türkiye'deki KİT'lerin sürdürülebilirliklerini etkin kılabilmek için kurumsal yönetim ilkelerinin tam ve eksiksiz olarak uygulanması, bu bağlamda KİT'lerde iç kontrol sistemlerinin ve iç denetim faaliyetlerinin uluslararası standartların gerektirdiği şekilde

yapılandırılması ve kurumsal yönetim felsefesi ile bütünleştirilerek hayata geçirilmesinin ön şart olduğu ortaya çıkmıştır.

Bilal vd. (2018) çalışmasında, Umman'daki Muscat Menkul Kıymetler Piyasası'nda listelenen ticari bankalarda iç denetimin kurumsal yönetim üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamamıştır. Çalışmasında iç denetimin bağımsızlığı, yeterlilik ve mesleki özen, işin yapısı, kalite güvence ve geliştirme programı ve iç denetim faaliyetinin yönetilmesi şeklinde beş bağımlı değişkenden oluşan regresyon modeli kurmuştur. Çalışma sonuçları, iç denetim ile etkin kurumsal yönetim arasında önemli bir pozitif ilişki bulunduğunu ortaya koymuştur.

4. ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Amacı

Yapılan araştırmanın amacı Isparta'da faaliyet gösteren anonim şirket yöneticileri, muhasebecileri ve iç denetçilerinin kurumsal yönetim ilkelerinin etkinleştirilmesinde iç denetimin rolüne ilişkin algılarını ve görüşlerini tespit etmektir.

4.2. Araştırmanın Yöntemi ve Ölçekleri

Araştırmada veri toplama tekniği olarak anket kullanılmıştır. İki bölümden oluşan anket formunun birinci bölümü 9 adet demografik sorudan oluşmaktadır. İkinci bölüm ise katılımcılara hitaben yazılmış bir ön bilgilendirme yazısı ile başlamakta ve cevapları için 5'li Likert tipi bulunan toplam 41 ifadeden oluşmaktadır.

Anket ifadelerinin hazırlanmasında; "Kurumsal Yönetimin Etkinleştirilmesinde İç Denetimin Rolü: Ouargla Eyaletindeki İşletmeler Üzerinde Bir Örnek Çalışma" (Bin Davud, 2015) ve "Kurumsal Yönetim İlkelerinin Etkinleştirilmesinde İç Denetim Birimlerinin Rolü" (Nasman, 2009) araştırmalarının ölçeklerinden yararlanılmıştır. Bu çalışmalardaki ifadelerden bazıları çalışmanın amaçları doğrultusunda değiştirilmiş, eklenmiş veya çıkarılmıştır.

4.3. Araştırmanın Örnekleme

Araştırma, Isparta'da faaliyet gösteren anonim şirketlerde² gerçekleştirilmiştir. 200 adet basılı anket formu adresi veya web sayfası olan 96 anonim şirket merkezine ulaştırılmıştır. Bu çalışmadan 140 tane geri dönüş alınmıştır. Bunlardan bir tanesi çok az ifadeye cevap verildiği için analiz dışı tutulmuş ve analiz geriye kalan 139 anket üzerinden yapılmıştır.

4.4. Araştırma Verilerinin Analiz Yöntemleri

Sonuçlar %93,5 güven seviyesinde farklı istatistik ve veri analiz paket programları kullanılarak (Microsoft Excel, Minitab, SPSS 22) değerlendirilmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçeğin (anketin) güvenilirlik testinin sonucunda Cronbach's Alpha katsayısının genellikle, 0.70 sınırının üstünde çıkması güvenilirlik için yeterli görülmektedir (Kılıç, 2016: 48). Araştırmanın geçerlilik güvenilirliği (N 41, Cronbach's Alpha değeri %93,5) bulunmuş olup, anket yüksek derecede güvenilirdir (Özdamar, 2004: 633).

Genel görünüm için frekans analizleri ve tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. Kolmogorov Smirnov istatistiği kullanılarak verilerin normallik testi gerçekleştirilmiştir. 5'li Likert ölçeğinde toplanan verilerin hiçbirisinde normal dağılım elde edilmemiştir. Dolayısıyla tüm analizlerde parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Daha sonra literatür ile uyum sağlanması ve katılımcıların anket ifadelerine verdikleri cevapların alt boyutlarda farklı olup olmadığının bulunması amacıyla Kruskal-Wallis testi yapılmış ve fark bulunamamıştır. Bu çalışmada kaynak literatüre tezat olarak farklı alt boyutlar da ortaya çıkmamıştır. Bunun yerine anket ifadelerinin demografik değişkenler dağılımı ortaya konulmuş ve yorumlanmıştır; aralarındaki ilişki ki-kare testi ile incelenmiştir. İlişki var olan değişkenler için Cramer-V katsayısı hesap edilmiştir.

² Şirket bilgilerine ulaşılan Isparta Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı (ITSO)'nun web sayfasında (<http://erehber.itso.org/ara?key=anonim+%C5%9Firket>) Son erişim tarihi: 12.10.2016) Isparta'da 301 adet Anonim şirket bulunduğu belirtilmektedir. Ancak bunlardan 167 tanesi şube veya merkezi Isparta'da bulunmayan işletme şeklinde olduğu, geriye kalan 134 işletmenin sadece 96 tanesinin adresi veya web sayfası bulunduğu yani erişilebilir olduğu tespit edilmiştir.

4.5. Araştırma Bulguları

4.5.1. Demografik Faktörler

Araştırma katılımcılarının demografik özelliklerine ilişkin katılımcı sayısı ve yüzde dağılımları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Frekans Ve Yüzde Dağılımı

	Demografik Faktör	n	%
Cinsiyetiniz nedir?	Kadın	61	43,9%
	Erkek	78	56,1%
	TOPLAM	139	100,0%
İşletmedeki göreviniz nedir?	İç Denetçi	9	6,5%
	Yönetici	55	39,6%
	Muhasebeci / Mali Müşavir	75	54,0%
	TOPLAM	139	100,0%
Tahsil dereceniz nedir?	Lise	8	5,8%
	Ön Lisans	15	10,8%
	Lisans	96	69,1%
	Yüksek Lisans	20	14,4%
	TOPLAM	139	100,0%
İşletmenizin türü nedir?	Üretim	99	71,2%
	Hizmet	40	28,8%
	TOPLAM	139	100,0%
İşletmenizde iç denetçi var mıdır?	Evet Bulunmaktadır	114	82,0%
	Hayır Bulunmamaktadır	25	18,0%
	TOPLAM	139	100,0%
İşletmenizde kaç tane iç denetçi vardır?	1	29	20,9%
	2	47	43,8%
	3	18	12,9%
	4	6	4,3%
	5	8	5,8%
	TOPLAM	107	100,0%

Katılımcıların yarıya yakını (%43,9) kadınlardan oluşmaktadır.

Katılımcıların yarısından biraz fazlasını muhasebeciler (%53,96) oluştururken, yöneticiler (%39,57)’si ile ikinci büyük grubu oluşturmaktadır. İç denetçiler ise (%6,47) ile en küçük gruptur. İşletmelerde iç denetçilerin az olması geneli yansıtan bir durumdur (Güneş ve Kaygusuzoğlu, 2018: ös211).

Katılımcıların yaklaşık 2/3’ü lisans ve yüksek lisans mezunu olduğundan eğitim düzeyi oldukça yüksektir.

Katılımcıların çalıştığı işletmelerin yaklaşık 2/3’ü üretim işletmesinden, kalanı da hizmet işletmesinden oluşmaktadır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu (%81,29), işletmelerinde iç denetçi bulunduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların işletmelerindeki iç denetçi sayısına ilişkin verdikleri cevaplar ise üzerinde dikkatle durmayı gerektirmektedir. Katılımcıların yaklaşık (13,09)’unun işletmelerinde 4-5 tane iç denetçi bulunduğunu ifade etmesi, iç denetim ve iç denetçiye ilişkin bilgileri ve algıları konusunda kuşku doğurmaktadır. Çünkü işletmelerde genellikle en fazla 3 iç denetçi bulunmaktadır (Güneş ve Kaygusuzoğlu, 2018: ös211).

4.5.2. Normallik Testi ve Belirtici İstatistikler

Öncelikli olarak Likert tipindeki sorulara verdikleri cevapların normal dağılıp dağılmadığı incelenmiştir. Burada hipotezlerimiz aşağıdaki şekildedir (Gamgam ve Altunkaynak, 2012: 68, 73-77):

Ho: i. ifadeye verilen cevapların dağılımı (verinin dağılımı), ortalaması ve varyansı bilinmeyen bir normal dağılım fonksiyonudur.

Ha: i. ifadeye verilen cevapların dağılımı (Verinin dağılımı), ortalaması ve varyansı bilinmeyen bir normal dağılım fonksiyonu değildir.

Bu hipotezler Likert tipindeki her bir soru için ayrı ayrı kurulup ayrı ayrı test edilmiş, verilen cevapların dağılımının normal olmadığı görülmüştür. Bu nedenle her bir anket ifadesi için medyanlar hesap edilmiştir. Öncelikle 5'li Likert tipi soruların medyanı olan 3 değeri H_0 için test değeri olarak alınmıştır. H_1 ise büyüktür şeklinde kurularak SPSS paket programı kullanılarak Medyan Testi yapılmıştır (Gamgam ve Altunkaynak, 2012: 149). Tüm sorularda H_0 : i. sorunun medyanı 3'tür hipotezi reddedildiği için, sonrasında ise H_0 'ın reddedilemediği ilk değere kadar H_0 değeri kademeli olarak artırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir. Tablo 2'de ayrıca paket programlar (Excel) yardımıyla hesaplanan medyanlar da bir sütun olarak verilmiştir.

Tablo 2: Her Bir Anket ifadesi İçin Medyan Testi Sonucuna Göre Medyanlar

Sorularda	N	Test of median = 3,000 versus median > 3,000		Test of median = 3,500 versus median > 3,500		Test of median = 3,750 versus median > 3,750		Test of median = 4,000 versus median > 4,000		Test of median = 4,250 versus median > 4,250		Medyan		Ortalama Memnuniyet
		Wilcoxon Statistic	p	Wilcoxon Statistic	p	Wilcoxon Statistic	p	Wilcoxon Statistic	p	Wilcoxon Statistic	p	test sonucunda	Tahmini	
1	139	6543	0	7892	0	6933	0	1080	0,482			4	4	4,01
2	139	5812	0	7232	0	6081	0,005	586,5	0,982			4	4	3,83
3	138	5727,5	0	7495,5	0	6458	0	1292	0,627			4	4	3,97
4	139	5755	0	7810	0	6632	0	976,5	0,666			4	4	3,96
5	139	5787	0	7923,5	0	6898	0	1612,5	0,287			4	4	4,04
6	139	6208,5	0	7774,5	0	6645	0	650	0,844			4	4	3,93
7	139	4880	0	7323	0	5953	0,011	1065	0,919			4	4	3,9
8	139	5547	0	7533	0	6405	0,001	1242	0,725			4	4	3,95
9	139	6798	0	8409	0	7611	0	1704	0,026	4344	0,864	4,25	4	4,14
10	139	5533	0	7382,5	0	6298	0,001	1276,5	0,784			4	4	3,93
11	138	5204,5	0	7057	0	5874	0,011	1007,5	0,94			4	4	3,87
12	139	4161	0	6714	0	5082	0,324					3,75	4	3,78
13	139	4185	0	6871,5	0	5462	0,105					3,75	4	3,84
14	138	5170,5	0	7366,5	0	6210	0,001	1296	0,753			4	4	3,94
15	139	5380,5	0	7589,5	0	6477	0	1443	0,618			4	4	3,97
z	139	5268,5	0	7647	0	6369	0,001	1054	0,767			4	4	3,94
17	138	5451	0	6640,5	0	5631	0,038	1665	0,938			4	4	3,86
18	139	6581	0	7982,5	0	7021	0	1032,5	0,435			4	4	4,01
19	139	6165,5	0	7789	0	6818	0	1340	0,443			4	4	4,01
20	138	5907	0	7664,5	0	6753	0	1584	0,339			4	4	4,02
21	139	5988	0	7647	0	6573	0	1170	0,665			4	4	3,97

Tablo 2'nin Devamı

Hipot ezler	Test of median =	Test of median =	Test of median =	Test of median =	Test of median =	Medyan	Ortalama Memnuniyet
-------------	------------------	------------------	------------------	------------------	------------------	--------	---------------------

Sorular	N	3,000 versus median > 3,000		3,500 versus median > 3,500		3,750 versus median > 3,750		4,000 versus median > 4,000		4,250 versus median > 4,250		test sonucunda	Tahmini	
		Wilcoxon Statistic	P	Wilcoxon Statistic	P	Wilcoxon Statistic	P	Wilcoxon Statistic	P	Wilcoxon Statistic	P			
22	138	5883	0	7540,5	0	6537	0	1152	0,631			4	4	3,96
23	139	6360	0	7912,5	0	6920	0	1165,5	0,435			4	4	4,01
24	139	7188	0	8578	0	8010	0	2958	0	5610	0,059	4,25	4,5	4,28
25	139	6526	0	8153,5	0	7317	0	1440,5	0,124			4	4	4,07
26	139	5353,5	0	7564,5	0	6341	0,001	1190	0,758			4	4	3,95
27	139	6944,5	0	8649,5	0	8126	0	2948	0	5561	0,072	4,25	4,5	4,28
28	139	4696	0	7444	0	6296	0,001	1640	0,681			4	4	3,95
29	139	4481,5	0	7259	0	5917	0,014	1287	0,897			4	4	3,9
30	138	5678,5	0	7356	0	6136	0,002	741	0,93			4	4	3,9
31	139	5235	0	7184	0	5936	0,012	928	0,953			4	4	3,86
32	139	4920	0	7296	0	6083	0,005	1295	0,853			4	4	3,91
33	139	6132,5	0	7618,5	0	6532	0	812	0,832			4	4	3,93
34	139	5687	0	7292	0	6181	0,003	992	0,902			4	4	3,89
35	139	4626	0	6477	0	4980	0,405					3,75	4	3,72
36	139	5152	0	6942	0	5671	0,045	837	0,987			4	4	3,82
37	139	5838,5	0	7917	0	6901	0	1476	0,318			4	4	4,03
38	139	6286	0	8096	0	7238	0	2054	0,079			4	4	4,12
39	139	4344,5	0	6420,5	0,001	5209	0,235					3,75	4	3,78
40	139	6921	0	7962	0	7068	0	634,5	0,692			4	4	3,96
41	139	5458	0	7241,5	0	6081	0,005	930	0,932			4	4	3,87

Ağırlıklı ortalamalar ile medyanların karşılaştırılması amacıyla Mann-Whitney Testi Minitab Paket programı ile aşağıdaki hipotezler test edilmiştir (Gamgam ve Altunkaynak, 2012: 156):

H_0 : Hipotez testi sonucu kabul edilen medyanlar ile hesaplanan ortalamalar arasında fark yoktur.

H_1 : Hipotez testi sonucu kabul edilen medyanlar ile hesaplanan ortalamalar arasında fark vardır

Minitab sonucu:

Mann-Whitney Test and CI: Achieved Test result; Ortalama Memnuniyet

N Median

Achieved test result 41 4,0000

Ortalama Memnuniyet 41 3,9500

Point estimate for $\eta_1 - \eta_2$ is 0,0500

95,1 Percent CI for $\eta_1 - \eta_2$ is (0,0300;0,0700)

W = 1968,0

Test of $\eta_1 = \eta_2$ vs $\eta_1 \neq \eta_2$ is significant at 0,0136

The test is significant at 0,0105 (adjusted for ties)

H_0 reddedilememektedir. Buna göre ortalamalar ile kabul edilen medyanlar arasındaki fark istatistik olarak anlamlıdır. Dağılım da normal olmadığından parametrik analizler yerine parametrik olmayan analizler yapılmıştır.

4.5.3. Demografik Değişkenlere Göre Karşılaştırma

Hipotez olarak kullanılan alt boyutları oluşturan ifadeler verilen cevapların ayırıcı bir faktör oluşturmadığı görülmüştür. Bundan dolayı anket ifadelerine katılımcıların verdikleri cevapların, demografik değişkenlere göre değişip değişmediği kontrol edilmiştir. Bu amaçla her bir demografik değişkenin her bir anket ifadesi ile ilişkisine bakılmıştır. Burada beklenen frekansların belli bir oranda 5'ten büyük olması gerektiğinden (Yücel Toy ve Güneri Tosunoğlu, 2007: 17), “Kesinlikle Katılmıyorum” ve “Katılmıyorum” cevapları birbiriyle, “Katılıyorum” ve “Kesinlikle Katılıyorum” cevapları da birbiriyle birleştirilmiştir. Kısmen katılıyorum cevabı da olduğu gibi bırakılmıştır. Böylece cevap sayısı üçe indirilmiştir. Benzer bir birleştirme aynı görevi yaptıkları için muhasebeci ve mali müşavirler için de yapılmıştır. Bunun dışında denetçi sayısı da “1 ya da 2” ve “3 veya daha fazla” şeklinde 2 grupta analiz edilmiştir.

Bu ilişkilerin araştırmasında kullandığımız hipotezlerimiz (Gamgam ve Altunkaynak, 2012: 68, 243-258):

H₀: i. Likert tipindeki ifadeye verilen cevaplar j. demografik değişkenine verilen cevaplar birbirinden bağımsızdır. (Anket ifadelerine verilen cevaplarda demografik değişkenler arasında ilişki yoktur.)

H_a: i. Likert tipindeki ifadeye verilen cevaplar j. demografik değişkenine verilen cevaplar birbirinden bağımsızdır değildir. (Anket ifadelerine verilen cevaplarda demografik değişkenler arasında ilişki vardır).

Aralarında ilişki bulunan demografik değişkenler ve anket ifadeleri Tablo 3 –Tablo 11’te gösterilmiştir. Likert ölçeği sıralama düzeyinde ölçüldüğünden ve demografik sorular kategorik olduğundan aralarındaki fark Ki-Kare analizi ile araştırılmıştır. İlişki var olan alanlarda yani demografik değişkenlerin düzeyleri arasında fark olan sorularda ilişki düzeyi Phi ve Cramer-V ilişki katsayıları ile hesaplanmıştır. Ayrıca bu farkın işletmedeki görevden kaynaklanıp kaynaklanmadığı tablonun ikinci sütununa eklenen “işletmedeki göreviniz” başlığıyla irdelenmiştir.

4.5.4. Katılımcıların İşletmenin Faaliyet Alanına Göre Anket İfadelerine Verdikleri Cevaplarda Fark Olup Olmadığının Analizi

Katılımcıların verdikleri cevapların işletmenin faaliyet alanına göre değişip değişmediği her bir anket ifadesi bazında analiz edilmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar ile katılımcının işletmedeki görevi arasında ilişki bulunan sorular (faaliyet alanına göre ankete verilen cevaplarda fark bulunan sorular) ve ilişki düzeylerini gösterir Phi ve Cramers V katsayıları tablolar halinde sunulmuştur. Ayrıca bu farkın işletmedeki görevden kaynaklanıp kaynaklanmadığı tablonun ikinci sütununa eklenen “işletmedeki göreviniz” başlığıyla irdelenmiştir.

Tablo 3: Katılımcıların Çalıştıkları İşletmenin Faaliyet Alanına Göre Anketin “İç Denetçi, Kurumsal Yönetim İlkelerinin Uygulanmasını Takip Etmek İçin Kayıtlara ve İlgili Kişilere Kayıtsız Şartsız Ulaşabilir” İfadesine Verdikleri Cevapların Dağılımı

Şirketinizin Faaliyet Alanı?	İşletmedeki Göreviniz	11. İç denetçi, kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanmasını takip etmek için kayıtlara ve ilgili kişilere kayıtsız şartsız ulaşabilir.			Toplam	Chi-Square Tests	Nominal by Nominal	
		Kesinlikle Katılmıyorum / Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum / Kesinlikle Katılıyorum		Asymp. Sig. (2-sided)	Phi	Cramer's V
Üretim	İç Denetçi	0	0	8	8	,025	,231	,231
	Yönetici	0	10	27	37			
	Muhasebeci	2	12	39	53			
	Toplam	2	22	74	98			
Hizmet	İç Denetçi	0	0	1	1			
	Yönetici	2	5	10	17			
	Muhasebeci	3	6	13	22			
	Toplam	5	11	24	40			
Toplam	İç Denetçi	0	0	9	9			
	Yönetici	2	15	37	54			
	Muhasebeci	5	18	52	75			

	Toplam	7	33	98	138			
a. 2 cells (33,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,03.								

Tablo 3'e göre anketin "İç denetçi, kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanmasını takip etmek için kayıtlara ve ilgili kişilere kayıtsız şartsız ulaşabilir" ifadesine verilen cevaplara göre, üretim sektöründe çalışanlarla hizmet sektöründe çalışanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Yapılan analize göre, iç denetçinin işletmenin kayıtlarına erişmesine üretim işletmelerinde hizmet işletmelerine göre daha olumlu yaklaşmaktadır. Bu durumun üretim işletmelerinde verilerin daha derli toplu ve stok esaslı bir muhasebe sistemi olmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Analiz sonuçları katılımcıların işletmedeki görevine göre değerlendirildiğinde ise iç denetçilerin işletme verilerine koşulsuz erişmesi ifadesine hizmet işletmelerinde yöneticilerin ve muhasebecilerin oransal olarak daha olumsuz yaklaştıkları görülmektedir.

Tablo 4: Katılımcıların Çalıştıkları İşletmenin Faaliyet Alanına Göre Anketin "İç Denetçiler, Sorumlu Oldukları İşlem İçin Denetim Faaliyetlerine Katılmazlar" İfadesine Verdikleri Cevapların Dağılımı

Şirketinizin Faaliyet Alanı?	İşletmedeki Göreviniz	17. İç denetçiler, sorumlu oldukları işlem için denetim faaliyetlerine katılmazlar			Toplam	Chi-Square Tests Asymp. Sig. (2-sided)	Nominal by Nominal	
		Kesinlikle Katılmıyorum / Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum / Kesinlikle Katılıyorum			Phi	Cramer's V
Üretim	İç Denetçi	0	0	8	8	,000	,340	,340
	Yönetici	4	4	29	37			
	Muhasebeci	4	10	39	53			
	Toplam	8	14	76	98			
Hizmet	İç Denetçi	0	0	1	1			
	Yönetici	6	7	4	17			
	Muhasebeci	3	7	12	22			
	Toplam	9	14	17	40			
Toplam	İç Denetçi	0	0	9	9			
	Yönetici	10	11	33	54			
	Muhasebeci	7	17	51	75			
	Toplam	17	28	93	138			
a. 1 cells (16,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,93.								

Tablo 4'e göre anketin "iç denetçiler, sorumlu oldukları işlem için denetim faaliyetlerine katılmazlar" ifadesine verilen cevaplara göre, üretim sektöründe çalışanlarla hizmet sektöründe çalışanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Analiz sonuçlarına göre, üretim sektöründe çalışan katılımcılar büyük çoğunlukla olumlu cevap verirken, hizmet sektöründe çalışan katılımcılar oransal olarak daha yüksek bir olumsuzlukta cevap vermişlerdir.

Analiz sonuçları katılımcıların işletmedeki görevine göre değerlendirildiğinde ise hizmet sektöründe bu ifadeye olumsuz cevap verenlerin 6 katılımcı ile yöneticiler olduğu, yine, kısmen katılıyorum diyen yönetici sayısının, oransal olarak muhasebecilerden daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Bu soruda üretim ve hizmet sektörleri arasındaki farkın daha çok ilgili sektörün yöneticilerinden kaynaklandığı sezgisel olarak söylenebilir. Denetimin doğası gereği denetlenen ile denetçinin aynı kişiler olmaması gerekmektedir (Uzay, 2006: 31).

İşletmenin faaliyet alanı ile katılımcıların verdikleri cevaplar arasındaki ilişki genel olarak incelendiğinde bu ilişkinin düşük olduğu, hesap edilen Phi ve Cramer's V katsayılarından (en yüksek %34,0 ile 17. Soru) anlaşılmıştır. İç denetçilerin genel olarak anket ifadelerine olumlu cevap verdiği, olumsuz cevapların ise genelde bazı yöneticilerden geldiği gözlemlenmiştir.

4.5.5. Katılımcıların İşletmelerinde İç Denetçi Bulunup Bulunmadığına Göre Anket İfadelerine Verdikleri Cevaplarda Fark Olup Olmadığının Analizi

Katılımcıların verdikleri cevapların işletmede iç denetçi olup olmamasına göre değişip değişmediği her bir anket ifadesi bazında analiz edilmiş olup, verilen ilişki düzeylerini gösterir Phi

ve Cramers V katsayıları tablolar halinde sunulmuştur. Ayrıca cevapların işletmedeki görevden etkilenip etkilenmediği aynı tabloda irdelenmiştir.

Tablo 5: Katılımcıların Çalıştıkları İşletmede İç Denetçi Bulunup Bulunmamasına Göre Anketin “İç Denetim Bölümünün Kurumsal Yönetim İlkelerinin Uygulanması İçin Yönetim Kuruluna ve Denetim Komitesine Karşı Örgütsel Bir Bağımsızlığı Bulunmaktadır” İfadesine Verdikleri Cevapların Dağılımı

İşletmenizde iç denetçi bulunmakta mıdır?	İşletmedeki Göreviniz	2. İç denetim bölümünün kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanması için yönetim kuruluna ve denetim komitesine karşı örgütsel bir bağımsızlığı bulunmaktadır.			Toplam	Chi-Square Tests	Nominal by Nominal	
		Kesinlikle Katılmıyorum / Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum / Kesinlikle Katılıyorum		Asymp. Sig. (2-sided)	Phi	Cramer's V
Evet Bulunmaktadır	İç Denetçi	0	3	6	9	,026	,229	,229
	Yönetici	6	9	35	50			
	Muhasebeci	2	14	39	55			
	Toplam	8	26	80	114			
Hayır Bulunmamaktadır	İç Denetçi	0	0	0	0			
	Yönetici	0	0	5	5			
	Muhasebeci	0	1	19	20			
	Toplam	0	1	24	25			
Toplam	İç Denetçi	0	3	6	9			
	Yönetici	6	9	40	55			
	Muhasebeci	2	15	58	75			
	Toplam	8	27	104	139			

a. 2 cells (33,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,44.

Tablo 5'e göre anketin “İç denetim bölümünün kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanması için yönetim kuruluna ve denetim komitesine karşı örgütsel bir bağımsızlığı bulunmaktadır” ifadesine verilen cevaplara göre, çalıştıkları işletmede iç denetçi bulunan katılımcılarla bulunmayan katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Yapılan analize göre, genel toplamda katılımcıların yaklaşık %75'i iç denetimin bağımsızlığının bulunduğu ifadeye olumlu yaklaşırken, işletmelerinde iç denetçi bulunmayan katılımcıların neredeyse tamamı olumlu cevap vermiştir. Bu durum iç denetçi bulunan işletmelerde iç denetçilerin bağımsızlığına yönelik az da olsa olumsuz bir bakış olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu durum bu işletmelerde kurumsallaşmanın etkinliği ile ilgili bir olumsuzluk işareti olarak değerlendirilebilir.

Cevapların dağılımı katılımcıların işletmedeki görevine göre değerlendirildiğinde ise, iç denetçi bulunan işletmelerdeki katılımcılardan iç denetçilerin 1/3'ünün söz konusu ifadeye kısmen katılıyorum cevabını verdiği; 6 yönetici ile 2 muhasebecinin olumsuz cevap verdiği görülmüştür. Bu durum sayısal ve oransal olarak az olsa da iç denetimin etkinliği açısından iç denetçinin “bağımsızlığı”nın bulunması gerektiği görüşüne (Kishali ve Pehlivanlı, 2006: 83) tezattır.

Tablo 6: Katılımcıların Çalıştıkları İşletmede İç Denetçi Bulunup Bulunmamasına Göre Anketin “İç Denetçiler, Sorumlu Oldukları İşlem İçin Denetim Faaliyetlerine Katılmazlar” İfadesine Verdikleri Cevapların Dağılımı

İşletmenizde iç denetçi bulunmakta mıdır?	İşletmedeki Göreviniz	17. İç denetçiler, sorumlu oldukları işlem için denetim faaliyetlerine katılmazlar.			Toplam	Chi-Square Tests	Nominal by Nominal	
		Kesinlikle Katılmıyorum / Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum / Kesinlikle Katılıyorum		Asymp. Sig. (2-sided)	Phi	Cramer's V
Evet Bulunmaktadır	İç Denetçi	0	0	9	9	,007	,267	,267
	Yönetici	10	10	29	49			
	Muhasebeci	7	8	40	55			
	Toplam	17	18	78	113			
Hayır Bulunmamaktadır	İç Denetçi	0	0	0	0			
	Yönetici	0	1	4	5			
	Muhasebeci	0	9	11	20			
	Toplam	0	10	15	25			
Toplam	İç Denetçi	0	0	9	9			
	Yönetici	10	11	33	54			
	Muhasebeci	7	17	51	75			
	Toplam	17	28	93	138			

a. 1 cells (16,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,08.

Tablo 6’da da görüldüğü üzere anketin “iç denetçiler, sorumlu oldukları işlem için denetim faaliyetlerine katılmazlar” ifadesine verilen cevaplara göre, çalıştıkları işletmede iç denetçi bulunan katılımcılarla bulunmayan katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Analiz sonuçlarına göre, söz konusu ifadeye işletmelerinde iç denetçi bulunan 17 katılımcı olumsuz cevap verirken, işletmesinde iç denetçi bulunmayan hiç kimse bu ifadeye olumsuz cevap vermemiştir. Kısmen katılıyorum cevabı ise sayısal olarak işletmelerinde iç denetçi bulunan işletmelerde daha fazla verilse de oransal olarak iç denetçi bulunmayan işletmelerde daha fazladır. Bu durumun iç denetim deneyimi yaşayan işletmelerde iç denetimin danışmanlık işlevi ile sistematik ve disiplinli bir yaklaşım olması unsurlarının karıştırılmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Tablo 7’ye göre anketin “İç denetim, şirketle ilgili yatırımcı ve paydaş kararlarını etkileyecek değişikliklerden kamuoyuna zamanında açıklama yapılmasını sağlar” ifadesine verilen cevaplara göre, çalıştıkları işletmede iç denetçi bulunan katılımcılarla bulunmayan katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Yapılan analiz sonucuna göre, işletmelerinde iç denetçi olan işletmelerin iç denetçi, yönetici ve muhasebeciler tarafından verilen “kısmen katılıyorum” cevapları “katılıyorum ve tamamen katılıyorum” cevapları toplamının yarısından biraz fazladır. “Olumsuz” cevap verenler de “katılıyorum ve tamamen katılıyorum” diyenlerin 1/10’u kadardır. Bu durumun ya muhasebenin raporlama sürecinde iç denetimin işlevinin anlaşılmasından ya da raporlamanın daha çok tarihi ve içeriği belirli olan vergisel amaçla yapılmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Tablo 7: Katılımcıların Çalıştıkları İşletmede İç Denetçi Bulunup Bulunmamasına Göre Anketin “İç Denetim, Şirketle İlgili Yatırımcı ve Paydaş Kararlarını Etkileyecek Değişikliklerden Kamuoyuna Zamanında Açıklama Yapılmasını Sağlar” İfadesine Verdikleri Cevapların Dağılımı

İşletmenizde iç denetçi bulunmakta mıdır?	İşletmedeki Göreviniz	35. İç denetim, şirketle ilgili yatırımcı ve paydaş kararlarını etkileyecek değişikliklerden kamuoyuna zamanında açıklama yapılmasını sağlar.			Toplam	Chi-Square Tests	Nominal by Nominal	
		Kesinlikle Katılmıyorum / Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum / Kesinlikle Katılıyorum		Asymp. Sig. (2-sided)	Phi	Cramer's V
Evet Bulunmaktadır	İç Denetçi	0	6	3	9	,035	,220	,220
	Yönetici	6	11	33	50			
	Muhasebeci	1	20	34	55			
Toplam	7	37	70	114				
Hayır Bulunmamaktadır	İç Denetçi	0	0	0	0			
	Yönetici	1	0	4	5			
	Muhasebeci	0	2	18	20			
Toplam	1	2	22	25				
Toplam	İç Denetçi	0	6	3	9			
	Yönetici	7	11	37	55			
	Muhasebeci	1	22	52	75			
Toplam	8	39	92	139				

a. 1 cells (16,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,44.

Tablo 7’deki cevapların dağılımı katılımcıların işletmedeki görevine göre değerlendirildiğinde ise, iç denetçilerin de bu ifadeye büyük çoğunlukla kısmen katılıyorum cevabını vermesi de çok ilginç bir durumdur. İç kontrolün amaçlarından birisi “finansal raporlamanın güvenilirliğini sağlamak”tır (Pamukçu, 2019: 17). İç denetim ise “iç kontrolün etkinliğinin ölçülmesini ve hatalarının ortaya çıkarılmasını” sağlayan yönetsel bir araçtır (Özkardeş, 2017: 193). Bu nedenle iç denetçilerin finansal raporların ve bunları etkileyen önemli olayların ilgililere doğru ve zamanında aktarılmasıyla ilgili güvence sağlamak iç denetimin bir sorumluluğudur.

4.5.6. Katılımcıların Çalıştıkları İşletmedeki İç Denetçi Sayısına Göre Anket İfadelerine Verdikleri Cevaplarda Fark Olup Olmadığının Analizi

Katılımcıların verdikleri cevapların işletmedeki denetçi sayısına göre değişip değişmediği her bir anket ifadesi bazında ki-kare analizi ile test edilmiştir. Fakat bu yapılırken beklenen frekansların 5’ten fazla olması beklentisi nedeniyle denetçi sayısı “1 ya da 2” ve “3 ve daha fazla” şeklinde gruplanmıştır. Katılımcıların verdikleri cevapların işletmedeki görevleri ile ilişkili olan sorular ve ilişki düzeylerini gösterir Phi ve Cramer’s V katsayıları tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 8’de de görüleceği üzere anketin “iç denetim bölümünün kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanması için yönetim kuruluna ve denetim komitesine karşı örgütsel bir bağımsızlığı bulunmaktadır” ifadesine verilen cevaplara göre, çalıştıkları işletmede 1 veya 2 iç denetçi bulunan katılımcılarla, 3 ve daha fazla iç denetçi bulunan katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Yapılan analizde iç denetçi sayısı “1 ya da 2” olan işletmelerde iç denetçilerin bağımsızlığına çok yüksek oranda (%79) olumlu cevap verilirken, iç denetçi sayısı “3 ve daha fazla” olan işletmelerde bu oran (%50)’dir. Bu durumda katılımcıların verdiği cevaplardan, iç denetçi sayısının artması iç denetçilerin bağımsızlığına yönelik olumsuz bir bakışın bulunduğu yorumu yapılabilir.

Tablo 8: Katılımcıların Çalıştıkları İşletmedeki İç Denetçi Sayısına Göre Anketin “İç Denetim Bölümünün Kurumsal Yönetim İlkelerinin Uygulanması İçin Yönetim Kuruluna ve Denetim Komitesine Karşı Örgütsel Bir Bağımsızlığı Bulunmaktadır” İfadesine Verdikleri Cevapların Dağılımı

Denetçi Sayısı	İşletmedeki Göreviniz	2. İç denetim bölümünün kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanması için yönetim kuruluna ve denetim komitesine karşı örgütsel bir bağımsızlığı bulunmaktadır.			Toplam	Chi-Square Tests	Nominal by Nominal	
		Kesinlikle Katılmıyorum / Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum / Kesinlikle Katılıyorum			Asymp. Sig. (2-sided)	Phi
1 ya da 2	İç Denetçi	0	0	3	3	,007	,302	,302
	Yönetici	4	7	30	41			
	Muhasebeci	1	4	27	32			
Toplam	5	11	60	76				
3 ve daha fazla	İç Denetçi	0	3	3	6			
	Yönetici	2	2	5	9			
	Muhasebeci	1	8	8	17			
Toplam	3	13	16	32				
Toplam	İç Denetçi	0	3	6	9			
	Yönetici	6	9	35	50			
	Muhasebeci	2	12	35	49			
Toplam	8	24	76	108				

a. 1 cells (16,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,37.

Tablo 8’deki cevapların dağılımı katılımcıların işletmedeki görevine göre değerlendirildiğinde ise, söz konusu ifadeye iç denetçi sayısı “1 ya da 2” olan işletmelerdeki iç denetçiler (3 kişi) “iç denetçilerin bağımsızlığına” tamamen olumlu cevap verilirken, iç denetçi sayısı “3 ve daha fazla” olan işletmelerdeki iç denetçilerin yarısı (3 kişi) olumlu cevap verirken, yarısı (3 kişi) da kısmen katılıyorum cevabını vermiştir.

Tablo 9: Katılımcıların Çalıştıkları İşletmedeki İç Denetçi Sayısına Göre Anketin “İç Denetim Faaliyetleri İşletme Kararlarının Alınmasında ve Stratejilerinin Belirlenmesinde Katkı Sağlamaktadır” İfadesine Verdikleri Cevapların Dağılımı

Denetçi Sayısı	İşletmedeki Göreviniz	10. İç denetim faaliyetleri işletme kararlarının alınmasında ve stratejilerinin belirlenmesinde katkı sağlamaktadır.			Toplam	Chi-Square Tests	Nominal by Nominal	
		Kesinlikle Katılmıyorum / Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum / Kesinlikle Katılıyorum			Asymp. Sig. (2-sided)	Phi
1 ya da 2	İç Denetçi	0	0	3	3	,027	,258	,258
	Yönetici	1	7	33	41			
	Muhasebeci	1	8	23	32			
Toplam	2	15	59	76				
3 ve daha fazla	İç Denetçi	1	0	5	6			
	Yönetici	1	1	7	9			
	Muhasebeci	3	7	7	17			
Toplam	5	8	19	32				
Toplam	İç Denetçi	1	0	8	9			
	Yönetici	2	8	40	50			
	Muhasebeci	4	15	30	49			
Toplam	7	23	78	108				

a. 2 cells (33,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,07.

İç denetçilerin işletme yönetimine katkıları, hazırlanan raporlarla katma değer sağlamak ve danışmanlık hizmeti vermektir (Türedi, Karakaya ve İldem, 2015: 68). Yani iç denetçiler, işletme yönetimine, yeni hedefler belirleme ve geliştirme konusundan yardımcı olduğu gibi, işletmenin verimliliği, bilgi kalitesi gibi konularda da güvence ve danışmanlık hizmeti verir.

Tablo 9'a göre anketin "İç denetim faaliyetleri işletme kararlarının alınmasında ve stratejilerinin belirlenmesinde katkı sağlamaktadır" ifadesine verilen cevaplara göre, çalıştıkları işletmede 1 veya 2 iç denetçi bulunan katılımcılarla, 3 ve daha fazla iç denetçi bulunan katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Yapılan analize göre, iç denetçi sayısı "1 ya da 2" olan işletmelerde iç denetçilerin işletmenin yönetimine katkı sağlaması ifadesine çok yüksek oranda (59 kişi %78) olumlu cevap verilirken, iç denetçi sayısı "3 ve daha fazla" olan işletmelerde bu oran (19 kişi %59)'dur. Bu durumun iç denetçi sayısı 3 ve daha fazla olan işletmelerin büyüklüğüyle ilgili olabileceği; büyük işletmelerde iç denetçilerin danışmanlık ve katma değer sağlama hizmetlerinin verimliliğinin, denetim faaliyetlerinin yoğunluğundan dolayı beklenilenden daha düşük olabileceği değerlendirilmektedir.

Tablo 9'deki cevapların dağılımı katılımcıların işletmedeki görevine göre değerlendirildiğinde ise, işletmelerinde 3 ve daha fazla iç denetçi bulunan katılımcılardan bir iç denetçinin bu ifadeye olumsuz cevap vermesi ilginçtir. İç denetçinin mevzuattan gelen işletme yönetimine danışmanlık hizmeti verme ve katkı sağlama sorumluluğunu inkar etmesinin mümkün olamayacağı varsayımıyla bakıldığında, bu durumun sebebi, iç denetçinin işini yapmasına mani durumların varlığı olarak değerlendirilebilir.

Tablo 10: Katılımcıların Çalıştıkları İşletmedeki İç Denetçi Sayısına Göre Anketin "İç Denetim, Şirketle İlgili Yatırımcı ve Paydaş Kararlarını Etkileyecek Değişikliklerden Kamuoyuna Zamanında Açıklama Yapılmasını Sağlar" İfadesine Verdikleri Cevapların Dağılımı

Denetçi Sayısı	İşletmedeki Göreviniz	35. İç denetim, şirketle ilgili yatırımcı ve paydaş kararlarını etkileyecek değişikliklerden kamuoyuna zamanında açıklama yapılmasını sağlar.			Toplam	Chi-Square Tests Asymp. Sig. (2-sided)	Nominal by Nominal	
		Kesinlikle Katılmıyorum / Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum / Kesinlikle Katılıyorum			Phi	Cramer's V
1 ya da 2	İç Denetçi	0	1	2	3	,017	,275	,275
	Yönetici	5	8	28	41			
	Muhasebeci	1	10	21	32			
	Toplam	6	19	50	75			
3 ve daha fazla	İç Denetçi	0	5	1	6			
	Yönetici	1	3	5	9			
	Muhasebeci	0	9	8	17			
	Toplam	1	17	14	32			
Toplam	İç Denetçi	0	6	3	9			
	Yönetici	6	11	33	50			
	Muhasebeci	1	19	29	49			
	Toplam	7	36	65	108			

a. 2 cells (33,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,07.

Tablo 10'da da görüldüğü üzere anketin "İç denetim, şirketle ilgili yatırımcı ve paydaş kararlarını etkileyecek değişikliklerden kamuoyuna zamanında açıklama yapılmasını sağlar" ifadesine verilen cevaplara göre, çalıştıkları işletmede 1 veya 2 iç denetçi bulunan katılımcılarla, 3 ve daha fazla iç denetçi bulunan katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Yapılan analiz sonuçlarına göre, iç denetçi sayısı "1 ya da 2" olan işletmelerde iç denetimin işletmenin yönetimine katkı sağlaması ifadesine yüksek oranda (50 kişi %66) "olumlu" cevap verilirken, "kısmen katılıyorum" cevabını verenlerin oranı (19 kişi %25), olumsuz cevap verenlerin oranı ise (6 kişi %8)'dir. İç denetçi sayısı "3 ve daha fazla" olan işletmelerde olumlu cevap verenlerin

oranı (14 kişi %44), “kısmen katılıyorum” cevabını verenlerin oranı (17 kişi %53), olumsuz cevap verenlerin oranı ise (1 kişi %3)’dir. Bu durumun 3 ve daha fazla iç denetçi bulunan büyük işletmelerin muhtemelen borsada işlem görmesinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Şöyle ki Özel Durumlar Tebliği’nin 5. Maddesinin birinci fıkrasında “İşsel bilgiler (sermaye piyasası araçlarının değerini, fiyatını veya yatırımcıların yatırım kararlarını etkileyebilecek henüz kamuya açıklanmamış bilgi, olay ve gelişmeleri) ve bu bilgilere ilişkin daha önce kamuya açıklanan hususlardaki değişiklikler ortaya çıktığında veya öğrenildiğinde ihraççılar tarafından açıklama yapılır” denilerek bildirimde bulunmanın yasal zorunluluk olduğu ifade edilmiştir (Özel Durumlar Tebliği, 2014). Dolayısıyla 3 ve daha fazla iç denetçi bulunan işletmelerdeki “kısmen katılıyorum” cevabı ile olumsuz cevap veren katılımcıların, kamuya açıklanan bilgilerin iç denetimin etkisinden ziyade yasal zorunluluktan kaynaklandığını düşünmeleri normal karşılanabilir. Ancak mesleği gereği bu teknik ayrıntıyı bilmesi gereken iç denetçilerden beş tanesinin “kısmen katılıyorum” cevabını vermesinin de bu gerekçeye dayandığı değerlendirilmektedir. Zira işletmelerde iç denetim hisse ve menfaat sahipleri için güvence sağlayan kurumsal bir sigorta niteliğindedir (Uzun, 2010).

Tablo 11: Katılımcıların Çalıştıkları İşletmedeki İç Denetçi Sayısına Göre Anketin “İç Denetim, İlişkili Taraf Açıklamalarının Kamuoyuna Sunulmasını Sağlar” İfadesine Verdikleri Cevapların Dağılımı

Denetçi Sayısı	İşletmedeki Göreviniz	36. İç denetim, ilişkili taraf açıklamalarının kamuoyuna sunulmasını sağlar.			Toplam	Chi-Square Tests	Nominal by Nominal	
		Kesinlikle Katılmıyorum / Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum / Kesinlikle Katılıyorum			Asymp. Sig. (2-sided)	Phi
1 ya da 2	İç Denetçi	0	0	3	3	,035	,250	,250
	Yönetici	5	10	26	41			
	Muhasebeci	1	7	24	32			
	Toplam	6	17	53	76			
3 ve daha fazla	İç Denetçi	0	0	6	6			
	Yönetici	1	6	2	9			
	Muhasebeci	0	9	8	17			
	Toplam	1	15	16	32			
Toplam	İç Denetçi	0	0	9	9			
	Yönetici	6	16	28	50			
	Muhasebeci	1	16	32	49			
	Toplam	7	32	69	108			

a. 2 cells (33,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,07.

Tablo 11’e göre, anketin “İç denetim, ilişkili taraf açıklamalarının kamuoyuna sunulmasını sağlar” ifadesine verilen cevaplara göre, çalıştıkları işletmede 1 veya 2 iç denetçi bulunan katılımcılarla, 3 ve daha fazla iç denetçi bulunan katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Yapılan analize göre, iç denetçi sayısı “1 ya da 2” olan işletmelerde iç denetimin işletmenin yönetimine katkı sağlaması ifadesine yüksek oranda (53 kişi %70) “olumlu” cevap verilirken, “kısmen katılıyorum” cevabını verenlerin oranı (17 kişi %22), olumsuz cevap verenlerin oranı ise (6 kişi %8)’dir. İç denetçi sayısı “3 ve daha fazla” olan işletmelerde olumlu cevap verenlerin oranı (16 kişi %50), “kısmen katılıyorum” cevabını verenlerin oranı (15 kişi %47), olumsuz cevap verenlerin oranı ise (1 kişi %3)’dir. Bu durumun da Tablo 10’un yorumunda olduğu gibi, 3 ve daha fazla iç denetçi bulunan büyük işletmelerin muhtemelen borsada işlem görmesinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Şöyle ki Özel Durumlar Tebliği’nin 11. maddesinde “...ilişkili kişiler ile ihraççının gerçek ya da tüzel kişi ana ortağı tarafından sermayeyi temsil eden paylar ve bu paylara dayalı diğer sermaye piyasası araçlarına ilişkin olarak gerçekleştirilen tüm işlemler, işlemi yapan tarafından kamuya açıklanır.” denilerek bildirimde bulunmanın yasal zorunluluk olduğu ifade edilmiştir (Özel Durumlar Tebliği, 2014). Dolayısıyla 3 ve daha fazla iç denetçi bulunan işletmelerdeki “kısmen katılıyorum” cevabı ile olumsuz cevap veren katılımcıların, kamuya

açıklanan ilişkili taraf açıklamalarının iç denetimin etkisinden ziyade yasal zorunluluktan kaynaklandığını düşünmeleri normal karşılanabilir.

5. SONUÇ

Küresel ölçekte yaşanan muhasebe skandallarının sebebinin işletmelerde kurumsal yönetim ilkelerinin yeterince uygulamamasından kaynaklandığı yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur. Bunun yanında iç denetim, işletmelerin kurumsal yönetim uygulamalarının en önemli bileşenidir. Dolayısıyla iç denetim standartlarının gelişmesiyle birlikte işletmeler, kurumsal yönetim uygulamalarında daha başarılı olmaya başlamıştır.

Bu çalışmada Bindavud³ (2015) haricindeki literatüre paralel olarak kurumsal yönetim uygulamalarında iç denetim ilkelerinin ve yönetimin bu ilkeleri uygulama kararlılığının belirleyici olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle yöneticilerin kurumsal yönetim ilkelerine bağlı olması ve kurumsal yönetimi garanti edecek olan iç denetçilerin faaliyetlerini bağımsız, tarafsız bir ortamda gerçekleştirebilmeleri için imkan sağlamaları son derece önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Profesyonel yöneticiler yerine daha çok aile bireyleri tarafından yönetilen işletmelerde kurumsal yönetimin uygulanabilmesi için uzman iç denetçilerin faaliyetlerinin önemi daha da fazla olmaktadır.

Kurumsal yönetimin ve iç denetimin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için öncelikle işletmede bir farkındalık yaratılmalı ve bu çerçevede çalışanlara eğitim verilmelidir. Çalışanların iç denetimi bir eksik bulucudan ziyade paydaş olarak görmesi ve gerekli durumlarda iç denetime danışabilmesi gerekmektedir. İşletmenin içinde bulunmasına rağmen işletme dışından bir göz gibi yatırımcılar adına işletmenin kurumsal yönetim ve iç kontrol uygulamalarını denetleyen iç denetçilerin öneminin yönetim kademesi tarafından da kabul edilmesi önemli olmaktadır.

İç denetimin ilkelerine uygun şekilde işletmede bulunması durumunda işletmenin dış çevreyle olan ilişkileri daha sağlıklı hale gelmekte ve işletme dışı kişi veya kurumlara işletme faaliyetleriyle ilgili garantiler verilebilmektedir. İç denetim faaliyetinin işlevi gereği kurumsal yönetim uygulayan şirketlerde iç denetçiler tarafından ortakların şirketlerdeki hakları korunur. Şirketlerin sürekliliğini sağlamak için şeffaflık, hesap verebilirlik, sorumluluk, adalet ve yıllık raporlarda çalışmalar temel kurallar içerisinde yapılmalıdır.

Isparta'daki anonim işletmelerin örneklem alındığı bu çalışmada, iç denetim fonksiyonu ile kurumsal yönetim ilkelerinin ölçümlenmesinde, iç denetçilerin ve muhasebe meslek mensuplarının görüşlerinin etkili olduğu gözlenmiştir. Bu durumda kurumsal yönetim ilkelerine bağlı bir iç denetçinin, kurumsal yönetim anlayışı uygulanmasında çok önemli bir rolü olduğu söylenebilir.

Çalışmanın geneli değerlendirildiğinde kurumsal yönetim ilkelerinin etkinleştirilmesinde iç denetimin rolünün önemli bulunduğu görülmüştür.

Bundan sonra yapılacak çalışmalarda anonim şirketlerin kurumsal yönetim ve iç denetim uygulamalarındaki eksikliklerin tespit edilerek bu sorunların çözümüne yönelik öneriler getirilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Abdioğlu, H. (2008). İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı Kapsamında İç Denetimin Rolü ve İMKB-100 Örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 10(4), 185-208.

Adiloğlu, B. (2011). *İç Denetim Süreci ve Kontrol Prosedürleri*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Agrawal, A. and Chadha, S. (2005). Corporate Governance and Accounting Scandals. *The Journal of Law and Economics*, 48(2), 371-406.

Bariff, M. (2003). *Internal Audit Independence and Corporate Governance*, Altamonte Springs: Institute of Internal Auditors Research Foundation.

³ Bu çalışmada literatürdeki iç denetim ile kurumsal yönetim arasında kurulan önemli ve olumlu ilişkinin bulunmadığı görülmektedir. Söz konusu çalışma bu iki kavram arasındaki ilişkinin sadece iç denetim ile kurumsal yönetim ilkelerinden yönetim kurulunun sorumluluğu ilkesi arasında kurulabildiğini iddia etmektedir.

- Bilal, Z.O., Twafik, O. I., & Bakhit, A. K. (2018). The Influence of Internal Auditing on Effective Corporate Governance in the Banking Sector in Oman. *European Scientific Journal*, 14(7), 257-271.
- Bindavud, M. A. (2015). *Kurumsal Yönetimin Etkinleştirilmesinde İç Denetimin Rolü: Ouargla Eyaletindeki İşletmeler Üzerinde Bir Örnek Çalışma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kasdi Merbah Üniversitesi/İktisadi, Ticari ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Ouargla, Algerie.
- Cengiz, S. (2013). İşletmelerde Kurumsal Yönetim Kapsamında İç Denetimin Yeri ve Önemi: Borsa İstanbul'da Bir Araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(2), 403-448.
- Ergin, H., Kardeş Selimoğlu, S. ve Tolkun, A. (2016). KİT'lerde Kurumsal Yönetim Etkinliğinin Arttırılmasında İç Kontrol ve İç Denetim Faaliyetlerinin Rolü: Bir Araştırma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (49), 1-28.
- Erkan, M. (2012). *Türk Ticaret Kanunu'nda Aile İşletmelerinde Kurumsallaşma ve İç Denetim*, İstanbul: Ekin Yayınevi.
- Forzeh, F. M. (2013). The Role of Internal Audit in The Cameroonian Bank Governance. *African Journal of Social Sciences*, 4(3), 85-99.
- Gamgam, H. and Altunkaynak, B. (2012). *Parametrik Olmayan Yöntemler: SPSS Uygulamalı*, (4. Baskı.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Grant, R. M. ve Visconti, M. (2006). The Strategic Background to Corporate Accounting Scandals. *Long Range Planning*, 39(4), 361-383.
- Güneş, R. ve Kaygusuzoğlu, H. (2018). Şirketlerdeki İç Kontrol ve İç Denetim Faaliyetlerine Ait Rollerin Yöneticilerin Algıları Üzerine Etkilerinin İncelenmesi: Gaziantep, Kahramanmaraş ve Malatya İlleri Örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20 (Özel Sayı), ös203-ös229.
- IIA. Definition of Internal Auditing. *The Institute of Internal Auditors North America*. <http://Na.Theiia.Org/Standards-Guidance/Mandatory-Guidance/Pages/Definition-Of-Internal-Auditing.AspX> (Son Erişim Tarihi 14.11.2019)
- Karacalar, M. (2015). *İşletmelerde Kurumsal Yönetim İlkeleri ve İç Denetim Sistemleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Karamustafa, O., Varıcı, İ. ve Er, B. (2009). Kurumsal Yönetim ve Firma Performansı: İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi Kapsamındaki Firmalar Üzerinde Bir Uygulama. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 100-119.
- Kılıç, S. (2016). Cronbach's Alpha Reliability Coefficient. *Journal of Mood Disorders*, 6(1), 47-48.
- Kishali, Y. ve Pehlivanlı, D. (2006). Risk Odaklı İç Denetim ve İMKB Uygulaması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (30), 75-87.
- Köroğlu, Ç. ve Aktaş, R. (2014). Turizm Sektöründe Kurumsal Yönetim Anlayışı ve İç Denetim İlişkisi: Marmaris Bölgesinde Bir Uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 273-273.
- Nasman, İ. İ. (2009). *Kurumsal Yönetim İlkelerinin Etkinleştirilmesinde İç Denetim Birimlerinin Rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İslam Üniversitesi, Ticaret Fakültesi, Gazze.
- OECD. The Organisation for Economic Co-Operation and Development, (2016). *OECD Principles of Corporate Governance*. Paris: Organization for Economic Cooperation & Development.
- Özdamar, K. (2004). *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi: SPSS-MINITAB*, (Yenilenmiş 5. Baskı.). Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özel Durumlar Tebliği (2014, 23 Ocak). Resmi Gazete (Sayı: 28891). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.AspX?MevzuatKod=9.5.19331&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=%C3%96ZEL%20DURUMLAR%20TEBL%C4%B0%C4%9E%C4%B0>
- Özkardeş, L. (2017). Kurumsal Firmaların İç Kontrol, İç Denetim ve Riske Yaklaşımları. *Journal of Yasar University*, 12(47), 191-200.
- Öztürk, F. (2013). *Kurumsal Yönetim İlkeleri ve İç Denetimin Rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Paape, L., Scheffe, J. and Snoep, P. (2003). The Relationship Between the Internal Audit Function and Corporate Governance in the EU—a Survey. *International Journal of Auditing*, 7(3), 247–262.
- Pamukçu, A. (2019). *Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerde İç Kontrol ve İç Denetim*, İstanbul: Ekin Yayınevi
- Pamukçu, F. (2011). Finansal Raporlama ile Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflıkta Kurumsal Yönetimin Önemi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (50), 133-148.
- Sabuncu, B. (2017). İşletmelerde İç Denetim ve İç Kontrol İlişkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(2), 161-174.
- Sarens, G., Abdolmohammadi, M. J. and Lenz, R. (2012). Factors Associated with the Internal Audit Function's Role in Corporate Governance. *Journal of Applied Accounting Research*, 13(2), 191-204.
- Turner, C. (2009). *Corporate Governance: A Practical Guide for Accountants*, Burlington/Usa: Elsevier.
- Tüm, K. (2013). Kurumsal Yönetim, İç Denetim ve İç Denetimin Kalitesi: Kalite Güvence ve Geliştirme Programı. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 93-112.
- Türedi, H., Karakaya, G. ve İldem, M. (2015). Kurumsal Yönetim ve İç Denetim İlişkisi. *Sayıştay Dergisi*, (96), 55-74.
- Uzay, Ş. (2006). (2006), Denetçilerin Denetiminde Yeni Bir Model Olarak Kamu Gözetim Kurulu ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. *MÖDAV-Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 8(4), 175-210.
- Uzun, A.K. (2010), Kurumsal Yatırımcılar İçin İşletmelerde İç Denetim Faaliyetinin Rolü ve Önemi. Erişim adresi: <http://denetciningunlugu.blogspot.com/2010/08/>
- Yardımcıoğlu, M. ve Ada, Ş. (2016). Kronolojik Bir Sırayla Muhasebe ve Finansal Raporlamada Usulsüzlük ve Skandallar. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 43-55.
- Yenice, S. ve Dölen, T. (2013). İMKB’de İşlem Gören Firmaların Kurumsal Yönetim İlkelerine Uyumunun Firma Değeri Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(19), 199-213.
- Yücel Toy, B. ve Güneri Tosunoğlu, N. (2007). Sosyal Bilimler Alanındaki Araştırmalarda Bilimsel Araştırma Süreci, İstatistiksel Teknikler ve Yapılan Hatalar. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* (1), 1-20.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In recent years, accounting-based business scandals have had serious consequences such as financial weakening or bankruptcy of enterprises, as well as shaking investors' confidence in the financial system. These scandals have increased the importance of the concepts of corporate governance and internal audit. For the implementation of these concepts in the enterprises, some regulations are made in Turkey and the world. The subject of this study is to identify how these concepts, which will prevent accounting scandals and reduce their negative effects, are perceived and applied by enterprises. The purpose of this study is to measure the perceptions and opinions of corporate governance and internal audit in joint stock companies.

Corporate Governance is defined as a company's relations with the board of directors, shareholders, employees, suppliers and society, in other words, with all its stakeholders, within the framework of equality, transparency, accountability and responsibility principles. Besides internal audit is required for the successful implementation of corporate governance. Internal audit provides opportunities for improvement of processes, human resources development, efficiency management, internal communication, sharing of good practices and creating added value. Internal audit improves businesses by presenting to the management whether predetermined objectives and principles have been achieved and by making suggestions about disruptions. Thus, it ensures the effectiveness of internal control by controlling the risks that may hinder the success of the enterprise in achieving its objectives.

Methodology

In the field research, face-to-face survey technique was applied to collect data and the content of the survey was formed from structured questions. As the population of the research, joint stock companies operating in Isparta have been selected and the whole census has been targeted. A total of 200 employees of 76 joint stock companies, which allowed surveys to be conducted were reached. The study was conducted on 139 surveys. The results were examined by different statistical and data analysis programs. Non-parametric analyzes were used because the research data were not normally distributed.

As the answers given to the sub-dimensions used as hypotheses, did not constitute a distinctive factor in contrast to the studies faced in literature, it was checked whether the answers given by the participants to the survey questions changed according to demographic variables. For this purpose, the relationship between each demographic variable and each question was examined. Since the expected frequencies should be greater than 5 at a certain rate, the answers "strongly disagree" and "disagree" are combined in the sense of negativity, while the answers "agree" and "strongly agree" are combined in a positive sense. The "partially agree" answer is left as it is. A similar merger has been made for accountants and financial advisors as they perform the same job. In addition, the number of internal auditors was analyzed in 2 groups as "1 or 2" and "3 or more".

Demographic variables and survey questions that are related to each other are shown in the tables. Since the Likert scale was measured at the ranking level and demographic questions were categorical, the difference between them was investigated by Chi-Square analysis. The relationship level was calculated by using Phi and Cramer-V correlation coefficients. In addition, whether this difference is caused by the task in the enterprise is shown in the related tables.

Findings

Among the participants (139), 61 (43.88%) were women and 78 (56.12%) were men. 9 (6.47%) of the participants were internal auditors, 55 (39.57%) were managers and 75 (53.96%) were accountants.

Whether there are differences between the answers given by the participants with that the field of activity of the enterprise, to be an internal audit unit, internal auditor and number of auditors in the enterprise, were analyzed on the basis of each survey question. Phi and Cramers V coefficients, which show the level of relationship between the answers of the participants and the task of the participant in the enterprise (questions that differ in the answers given to the survey according to the field of activity) are presented in tables.

							Chi-Square Tests	Nominal by Nominal	
According to	Question No	Demographic Factor	Strongly Disagree / Disagree	Partly Agree	Agree / Strongly Agree	Total	Asymp. Sig. (2-sided)	Phi	Cramer's V
The field of activity of the enterprise	11	Production sector	2	22	74	98	0,025	0,231	0,231
		Service sector	5	11	24	40			
	17	Production sector	8	14	76	98	0,000	0,340	0,340
		Service sector	9	14	17	40			
Whether there is an internal auditor in the enterprise	2	There is	8	26	79	113	0,020	0,237	0,237
		There is not	0	1	25	26			
	17	There is	17	18	77	112	0,009	0,260	0,260
		There is not	0	10	16	26			
	35	There is	7	37	69	113	0,026	0,230	0,230
		There is not	1	2	23	26			
Number of internal auditor in the enterprise	2	1 or 2	5	11	59	75	0,008	0,299	0,299
		3 and more	3	13	16	32			
	10	1 or 2	2	15	58	75	0,030	0,256	0,256
		3 and more	5	8	19	32			
	35	1 or 2	6	19	50	75	0,019	0,272	0,272
		3 and more	1	17	14	32			
	36	1 or 2	6	17	52	75	0,038	0,247	0,247
		3 and more	1	15	16	32			

Conclusion and Discussion

In this study, in parallel with the literature, it is revealed that the principles of internal auditing and the attitude of management on these issues are decisive in corporate governance practices. In particular, it is of utmost importance that managers adhere to corporate governance principles and provide the opportunity for internal auditors to guarantee their corporate governance in an independent, impartial environment.

In order to effectively implement corporate governance and internal audit, first of all, an awareness must be created in the enterprise and training should be given to the employees in this context. Employees should see internal audit as a stakeholder and should be able to consult internal audit when necessary. It is important for the management to acknowledge the importance of the internal auditors who oversee the corporate governance and internal control practices of the business on behalf of investors, even if they are located within the enterprise.

As a result, most managers and accountants have positive views on the organizational independence of the internal auditors. This situation can be interpreted that the importance of the independence of the internal auditor was understood by the enterprises. However, it is a conclusion that the function of internal auditors to provide reasonable assurance to stakeholders is not fully adopted by also some managers. When the overall study was evaluated, there were signs that there was a contention between the internal auditors and the critical financial service employees. Managers and financial sector employees have negative look at an internal audit due to the strict supervision arising from their own legislation and sectoral traditions.

TÜRKİYE’DE İLKOKUL DÜZEYİNDE AKICI OKUMA ÜZERİNE YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Gürkaner, M. ve Güven, S. (2020). Türkiye’de İlkokul Düzeyinde Akıcı Okuma Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 347-363.

Geliş Tarihi: 25.09.2019

Kabul Tarihi: 08.06.2020

E-ISSN: 2149-3871

Merve GÜRKANER
Milli Eğitim Vakfı Özel Ankara Okulu, Sınıf Öğretmeni
gurkanermerve@gmail.com
ORCID No: 0000-0002-7805-4573

Dr. Öğr. Üyesi Sevim GÜVEN
Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü
sevim.guven@gop.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-6341-3609

ÖZ

Bu çalışmada Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkökull düzeyinde yapılmış lisansüstü tezlerin betimsel olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada durum çalışması yöntemlerinden belge durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırma kapsamında 2012-2018 yılları arasında yayınlanmış, 2 doktora, 9 yüksek lisans olmak üzere toplam 11 adet lisansüstü tez incelenmiştir. Çalışmada veri toplama aracı olarak doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Söz konusu tezler “yazar, yıl, kurum, tezin türü, amaç, yöntem, akıcı okuma stratejileri, örneklem özellikleri, veri toplama araçları, verilerin analiz yöntemleri ve sonuçları” bakımından düzenlenip analiz edilmiştir. Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkökull düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerde yarı deneysel, deneysel, deneysel olmayan, eylem araştırması, olgu bilimsel ve karma yöntemler kullanılmıştır. Akıcı okuma stratejileri kullanılan tezlerde eşli okuma, koro okuma, yapılandırılmış okuma, tekrarlı okuma, SQ3R, altı dakika yöntemi, yankılayıcı okuma, okuyucu tiyatroları ve paylaşarak okuma gibi akıcı okuma stratejileri kullanılmıştır. Örneklem yöntemleri olarak amaçlı örnekleme, kolayda örnekleme, seçkisiz örnekleme yöntemleri kullanılmıştır. Akıcı okuma stratejileri kullanılan lisansüstü tezlerin sonuçları, akıcı okuma stratejilerinin öğrencilerin okuma hızlarını, doğru okuma becerilerini, prozodik okuma becerilerini, okuduğunu anlamalarını, akademik başarılarını ve okuma motivasyonlarını olumlu yönde geliştirdiğini göstermektedir. Sonuç olarak; Türkiye’de ilkökull düzeyinde akıcı okuma üzerine farklı amaçlar ve farklı yöntemler kullanılarak çeşitli lisansüstü tezler hazırlanmıştır. Bu araştırmalarda akıcı okuma stratejilerinin akıcı okuma becerilerini artırdığı görülmüştür. Son yıllarda akıcı okuma üzerine her yıl en az bir lisansüstü tez hazırlanmasına karşılık bu alanda daha fazla araştırma yapılması gerektiği düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Akıcı Okuma, Okuma Becerisi, Lisansüstü Tez, Doktora Tezi, Yüksek Lisans Tezi.

INVESTIGATION OF GRADUATE THESES CARRIED OUT ON ELEMENTARY SCHOOL LEVEL FLUENT READING IN TURKEY

ABSTRACT

This study aimed to carry out a descriptive analysis of graduate theses conducted in Turkey on elementary school level fluent reading. The study used the document analysis design, which is among the case

study research methods. The sample of the study consisted of 11 graduate theses, including 2 PhD and 9 master's, carried out between 2012 and 2018. The document analysis method was used as a data collection tool in the study. The graduate theses were found to use quasi-experimental, action research, phenomenological, and mixed methods. Also, the theses were determined to use some fluent reading strategies such as paired reading, choral reading, structured reading, repeated reading, SQ3R, six-minute method, echo reading, readers theater, and shared reading. The sampling methods employed in the study were purposive sampling, convenience sampling, and random sampling methods. The results of graduate theses that employed fluent reading strategies showed that these strategies improved reading speeds, correct reading skills, prosodic reading skills, reading comprehension, academic achievement, and reading motivation positively. As a result, various graduate theses with different purposes and methods have been carried out in Turkey on elementary level fluent reading. In these studies, fluent reading strategies have been shown to increase fluent reading skills. Although one graduate thesis a year has been carried out on fluent reading in recent years, we conclude that more research into this area is necessary.

Keywords: Fluent Reading, Reading Skills, Graduate Thesis, Doctoral Thesis, Master's Thesis.

1. GİRİŞ

İnsanları diğer canlılardan ayıran birçok farklılık vardır. Bu farklılıklardan bir tanesi de okuma becerisidir. Okuma, okunan metin ve okuyan kişi arasında etkin ve dinamik bir ilişkinin zorunlu olduğu, kişinin sahip olduğu bilgilerle metindeki bilgilerin harmanlandığı aktif bir anlam oluşturma işlemidir (Akyol, 2011). Yapılan araştırmalar incelendiğinde okuma işlemi dört aşamada gerçekleşmektedir. Birinci aşama okuyan kişinin gözleriyle metni görmesidir. İkinci aşama metinde görülen harf, hece veya kelimelerin beyine gönderilerek metnin şifresinin çözülmesidir. Üçüncü aşama anlama işlemidir. Dördüncü aşama ise okunan yazının okuyan kişinin önbilgileriyle ilişkilendirilmesi işlemidir (Babayiğit, 2018). Okuma becerisi bireylerin alış veriş yapabilmesi, kullanacağı ilaç hakkında bilgi alabilmesi, trafikte bilgilendirme levhalarını okuyabilmesi gibi günlük yaşamını devam ettirebilmesi için önemlidir. Bununla birlikte toplumda değer verilen bir birey olarak kabul edilmesi için gerekli bilgi birikimini sağlamada vazgeçilmez bir araçtır. Diğer yandan bireyin iş bulma ve kariyer yapma gibi konularda hayatını devam ettirmesi için gereklidir.

Okumanın en önemli amacı okunan metni anlamaktır (Güneş, 2014). Bunun bir sonucu olarak okuma becerisi zayıf olanların temel probleminin okuduğu metni anlayamaması olarak belirtilmiştir (Brassel and Rasinski, 2008). Okuduğunu anlamak için okuma işleminin akıcı okuma şeklinde olması gerekmektedir. Çünkü okuma sürecinde okuyucu anlama kapasitesini okunan metinden anlam çıkarmak yerine, metindeki kelimeyi tanımaya yoğunlaştırdığı durumda anlama işlemi de tam olarak gerçekleşmeyecektir (Samuels, 2006). Okuma becerisinin yeterli düzeye gelmesi için kelime bilgisi, ses bilgisi, ses farkındalığı ve anlamının yanında akıcı okuma da gerekli koşullar arasında sayılmaktadır (National Reading Panel, 2000).

Günümüze kadar akıcı okumanın birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlarda akıcı okuma bileşenleri üzerine değişen vurgular yapılmıştır. Doğruluk, otomatiklik (okuma hızı) ve prozodi (etkileyici okuma) bileşenlerinin tümünün akıcı okuma için gerekli olduğuna dair artan bir fikir birliği olduğu görülmektedir (Hudson et al., 2009; Rasinski et al., 2011).

Akıcı okumanın bileşenleri ile metni anlama arasında net bir bağlantı bulunmaktadır. Doğruluk bileşeni olmadan, okuyucunun metindeki amaçlanan anlama hiçbir erişimi olmayacaktır. Kelimeleri yanlış okuması metni yanlış yorumlamasına yol açabilecektir. Otomatiklik bileşeninin olmaması ya da zayıf olması okuyucunun yorum oluşturma kapasitesine külfet getirmektedir. Zayıf prozodi ise anlamsız sözcük gruplamaları ya da uygun olmayan ifadeler yoluyla karışıklığa yol açabilmektedir (Hudson et al., 2005).

Doğruluk terimi, kelimeleri doğru bir şekilde tanıma veya çözme yeteneğini ifade eder. Alfabetik prensiplerin güçlü bir şekilde anlaşılması, sesleri bir araya getirme yeteneği ve kelime okuma doğruluğu için geniş bir kelime bilgisi gereklidir (Ehri and McCormick, 1998). Zayıf kelime okuma doğruluğu okuduğunu anlama ve akıcılık üzerine belirgin olumsuz etkilere sahiptir. Kelimeleri yanlış okuyan bir okuyucunun yazarın istediği mesajı anlaması olası değildir ve yanlış kelime okuması metnin yanlış yorumlanmasına yol açabilir. Araştırmacılar, çocukların anlam

değişikliği ile sonuçlanmayan hatalardan daha çok metnin anlamını değiştiren hatalar yaptığında, okuduğunu anlama ile doğrudan bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Kelimeler doğru okunmadığı zaman analiz edilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle bilinmeyen kelimeleri çözmek için kod çözme gibi kelime tanıma stratejilerini öğrenmek önemlidir (Ehri, 2002). Kelimelerin doğru bir şekilde kodunu çözmek için, okuyucular harf veya harf kombinasyonlarıyla temsil edilen sesleri doğru bir şekilde tanımlayabilmeli, fonemleri (ses birimleri) harmanlayabilmeli, fonogramları (ses dizimini belirten yazılı biçim) okuyabilmeli ve metinde bulunan kelimenin tam olarak telaffuz ve anlamını belirlemek için hem harf-ses hem de anlam işaretlerini kullanabilmelidir. Bu beceriler akıcı okumanın ilk parçası olan doğru kelime tanımlama için gereklidir (Hudson et al., 2005). Öğrencilerin kelime okuma doğruluğunu ölçmek çeşitli biçimlerde olabilir. Basitçe sesli okumayı dinlemek ve yüz kelimedeki hataları sayarak tutulan kayıtlar ve yanlış analizi öğrencinin doğru okuması hakkında ayrıntılı bilgi sağlayabilir (Clay, 1993).

Otomatiklik terimi, metindeki sözcüklerin hızlı ve zahmetsiz biçimde tanımlanmasını ifade eder (Ehri et al., 1998; Kuhn and Stahl, 2003). Otomatikleşme metni kavramak için harcanan beyin aktivitelerini azaltmaktadır (LaBerge and Samuels, 1974). Zayıf okuyucular genellikle metni yavaş ve zahmetli bir şekilde okumaktadırlar. Birçok akıcı okuma tekniği okuma hızını artırmaya odaklanır. Çünkü yavaş okuma anlamayı zayıflatmaktadır (Mastropieri et al., 1999). Yavaş okuyan öğrenciler sık sık işlerini tamamlayamaz, okula ilgilerini yitirirler ve nadiren zevk için okurlar (Moats, 2001). Okuma hızı ile okuduğunu anlama arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır (Rasinski, 1990). Bazı araştırmacılara göre, okuma becerisi dört özellik taşıdığı anda otomatik olarak değerlendirilmektedir. Bu özellikler hız, çaba harcamama, otonomi ve bilinçli farkındalık eksikliğidir (Logan, 1997; Moors and De Houwer, 2006). Otomatiklik için gerekli özelliklerden ilki olan hız, otomatiklik geliştikçe öğrencinin okuma doğruluğu ile beraber artmaktadır. İkinci özellik olan okurken çaba harcamama, aynı anda başka bir iş yaparken okuma becerisinin rahatlıkla gerçekleştirilmesini ifade etmektedir. Çünkü bir kişi aynı anda iki iş yaparken bu işlerden en az birisi çaba harcamayacak şekilde otomatik olmak zorundadır (Logan, 1997). Diğer özellik olan otonomi, okuyucunun amacından bağımsız olarak niyetlenmeden okuma işleminin gerçekleştirilmesidir. Haber programlarında alt yazıların istemsizce okunması otonomiye örnek olarak verilebilir (Schwanenflugel and Ruston, 2008). Otonominin olmaması kişinin henüz akıcı bir okuyucu olmadığını göstergesidir (Protopapas et al., 2007). Otomatik okumanın son özelliği olan bilinçli farkındalık eksikliği, okumanın otomatikleştiği durumlarda gözlenmektedir. Akıcı okuyucu olmayanlar metindeki kelimeleri belirlemek için gerekli adımların farkında olma ve kelime tanıma sürecini yavaş ve emin şekilde bulma eğilimindedirler. Bununla birlikte, kelime tanıma akıcı okuyuculara otomatik geldiği için, bilinçli çaba olmadan karşılaştıkları neredeyse her kelimeyi tanımlayabilirler (Chall, 1996). Okuma hızının ölçülmesi genellikle zamanlanmış okumalarla gerçekleştirilir. Bir öğrencinin metin okumasına zaman tutulması, bir öğretmenin doğru okunan kelime sayısını ve belirli bir zaman aralığında yapılan hataların sayısını gözlemlemesini sağlar. Zamanlanmış okumalardan elde edilen veriler genellikle bir zamanlama çizelgesine kaydedilerek değerlendirilmektedir (Hudson et al., 2005).

Doğruluk ve otomatikliğin yanında akıcı okumanın diğer önemli bir bileşeni metnin uygun ifade ve tonlama ile anlamın korunmasına yardım eden prozodidir (Miller and Schwanenflugel, 2008). Sözlü dilin müziği olarak da adlandırılan prozodi, konuşmanın ritmik ve tonlama yönlerini tanımlayan bir dil terimidir. Prozodinin özellikleri metnin etkileyici bir şekilde okunmasını sağlayan tonlama, ritim, vurgu, hece tanımları ve süre unsurlarındaki değişimlerdir (Dowhower, 1991; Hirschberg, 2002). Bu unsurlar okunan kelimelerin ötesinde soru, sürpriz, haykırış gibi diğer duygulara da işaret etmektedir. Okuyucu bu unsurlarla birlikte sözlü okuma yaptığında prozodik okuma, diğer bir ifadeyle etkili okuma yapmaktadır. Akıcı okumanın temel görevi grafiksel olarak temsil edilmemelerine rağmen bir metinde prozodik özellikleri sağlamaktır (Schreiber, 1980). Akıcı okuyanlar metni anlamlı ifadelerle dönüştürerek yani konuşur gibi okurken, akıcı okuma yapamayanlar monoton bir şekilde ifadesiz veya uygunsuz ifadeyle okuma yapmaktadırlar (Hudson et al., 2005). Prozodik okuma yapma okuduğunu anlamının bir kanıtı olarak değerlendirilmektedir (Kuhn and Stahl, 2003). Bir öğrencinin metin okuması sırasında öğretmen öğrencinin ses tonu değişikliğini, yüz ifadesini ve anlatım tarzını gözlemleyerek okuma prozodisini değerlendirebilir.

Okuma prozodisi gözlemlenirken vurgunun uygun olması, ses tonunun uygun yerde düşüp yükselmesi, ses tonunun noktalama işaretlerini yansıtması, ses tonunun metindeki karakterlerin duygularını uygun yansıtması ve duraklamaların noktalama işaretlerine, edatlara, öznelere, fillere ve bağlaçlara uygun olarak yapılması gibi durumlara dikkat edilmektedir (Hudson et al., 2005).

Okuma ilköğretimde başlamaktadır. Çocukların okuma becerisini öğrendikten sonra akıcı okumaya geçmesi son derece önemlidir. Okuma becerisinin geliştirilerek nitelik kazandırıldıktan sonra çocukların iyi bir akıcı okuyucu olması onların hayat standartlarını geliştirecektir. Çocuğun ilkokulda akıcı okuma becerisi kazanamaması durumunda ortaokul ve lise eğitiminde zorluklar ve başarısızlıklarla karşılaşması son derece muhtemeldir. Bu nedenle akıcı okuma çocukların ileriki yaşamlarında kazanacakları akademik başarılarının ve sosyal becerilerinin bir anahtarı durumundadır.

Literatür incelendiğinde akıcı okuma üzerine çeşitli çalışmaların (Stanovich, 1980; Allington, 1983; Fuchs et al., 2001; Wolf and Katzir-Cohen, 2001; Hudson et al., 2005; Pikulski and Chard, 2005; Hasbrouck and Tindal, 2006; Duran ve Sezgin, 2012; Yıldırım vd., 2012; Yıldırım vd., 2013; Yıldız, 2013; Eberhard-Moscicka et al., 2015; Çetinkaya vd., 2016; Stevens et al., 2017; Buck and Torgesen, 2018; Torppa et al., 2018) yapıldığı gözlenmiştir. Ancak yurtdışına oranla Türkiye’de akıcı okuma üzerine yapılan araştırmalar konunun önemi oranında beklenen düzeyde yapılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma Türkiye’de akıcı okuma üzerine yapılan az sayıda literatüre katkı sağlayacağı için önemli olduğu varsayılmıştır. Ayrıca bu çalışma Türkiye’de akıcı okuma üzerine yapılan araştırmaların betimsel olarak incelendiği az sayıda çalışmadan biri olduğu için önemlidir. Bu çalışmada Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkokul düzeyinde yapılmış lisansüstü tezlerin betimsel olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkokul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerin yayımlandıkları yıl, yazar, tez adı, kurum ve tez türü bilgileri nelerdir?
2. Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkokul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerin problem cümlesi / amaçları ve yöntemleri nelerdir?
3. Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkokul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerde uygulanan akıcı okuma stratejileri ve uygulama süreleri nelerdir?
4. Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkokul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerin örneklem yöntemleri, örneklem seçim kriterleri ve örneklem büyüklükleri nasıldır?
5. Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkokul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerde kullanılan veri toplama araçları ve veri analiz yöntemleri nelerdir?
6. Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkokul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerin sonuçları nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada 2012-2018 yılları arasında Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkokul düzeyinde yapılan lisansüstü tezler, nitel araştırma yaklaşımı temel alınarak incelenmiştir. Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

2.2. Çalışma Materyali

Araştırmanın evrenini Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’nın Ulusal Tez Merkezi veri tabanında arşivlenen ve “akıcı okuma” anahtar kelimesiyle tarama yapıldığında sonuç olarak filtrelenen 2012-2018 yılları arasında yayımlanmış 14 adet lisansüstü tez oluşturmaktadır. Bu tezlerden bir tanesi tezin yazarı tarafından ulaşıma kısıtlandığından dolayı, iki tanesi ise ortaokul düzeyinde yapılan araştırmalar olduğundan dolayı çalışmaya dahil edilmemiştir. Bu nedenle araştırmanın örnekleme 2 doktora tezi, 9 yüksek lisans tezi olmak üzere toplam 11 adet lisansüstü tezden oluşmaktadır.

2.3. Verilerin Toplaması ve Analizi

Çalışmada veri toplama aracı olarak doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi yöntemi ilgili konuda yayımlanmış çalışmaların, kayıtların ve belgelerin sistemli bir tarzda veri kaynağı olarak kullanılmasıdır (Karadağ, 2009). Araştırma verileri nitel araştırma veri analiz yöntemlerinden olan betimsel analiz yöntemi ile incelenmiştir. Bu bağlamda çalışma materyali olarak alınan lisansüstü tezler; yazar, yayımlandığı yıl, adı, yayımlayan kurum, türü, problem cümlesi veya amaç, yöntem, uygulanan akıcı okuma stratejileri ve uygulama süreleri, örneklem yöntemi, örneklem seçim kriteri ve örneklem büyüklüğü, veri toplama araçları, verilerin analiz yöntemleri ve araştırmanın sonuçlarına göre yazarların tez içerisinde kullandığı ifadelerle dayanılarak düzenlenmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda önerilerde bulunulmuştur.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırma süresince toplanan veriler, alt problemlere uygun şekilde düzenlenip analiz edilmiş ve elde edilen bulgular tablolar aracılığıyla sunularak açıklanmıştır.

3.1. “Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkökul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerin yayımlandıkları yıl, yazar, tez adı, kurum ve tez türü bilgileri nelerdir?” Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkökul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerin yayımlandıkları yıl, yazar, tez adı, kurum ve tez türü bilgileri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Türkiye’de Akıcı Okuma Üzerine İlkokul Düzeyinde Yapılan Lisansüstü Tezlerin Yazar, Yayımlandıkları Yıl, Tez Adı, Kurum ve Tez Türü Bilgileri

Yazar, Yıl	Tezin Adı	Kurum	Tezin Türü
Keskin, 2012	Akıcı okuma yöntemlerinin okuma becerileri üzerindeki etkisi	Gazi Üniversitesi	Doktora
Baştuğ, 2012	İlköğretim I. Kademe öğrencilerinin akıcı okuma becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi	Gazi Üniversitesi	Doktora
Kaman, 2012	Akıcı okuma stratejilerini kullanmanın ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinde okuma becerisini geliştirmeye etkisi	Ahi Evran Üniversitesi	Yüksek Lisans
İlhan, 2014	SQ3R akıcı okuma stratejisinin ilkökul 4. Sınıf öğrencilerinin fen ve teknoloji dersi akademik başarıları, problem çözme becerileri ve fen tutumlarına etkisi	Ahi Evran Üniversitesi	Yüksek Lisans
Akyol, 2014	Yapılandırılmış akıcı okuma yönteminin üçüncü sınıf öğrencilerinin akıcı okuma ile okuduğunu anlama becerilerine etkisi	Niğde Üniversitesi	Yüksek Lisans
Gürbüz, 2015	Altı dakika yönteminin akıcı okumaya etkisi	Uşak Üniversitesi	Yüksek Lisans
Pircioğlu, 2016	Ölçünlü Türkiye Türkçesini okulda öğrenen çocukların okuma yanlışlarını düzeltmede ve onları akıcı okumaya ulaştırmada tekrarlı okuma yaklaşımının etkisi	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	Yüksek Lisans
Akbey, 2016	Down sendromlu bireylerin akıcı okuma ve okuduğunu anlama ile fonolojik farkındalık düzeyleri arasındaki ilişki	Anadolu Üniversitesi	Yüksek Lisans
Paris, 2017	İlkokul öğrencilerinin akıcı okuma becerilerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi	Erciyes Üniversitesi	Yüksek Lisans
Tutuk, 2017	İşitme yetersizliği olan öğrencilere kaynaştırma ortamlarında uygulanan akıcı okuma çalışmalarına yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	Yüksek Lisans

Çankal, 2018	Akıcı okuma stratejilerinin 4. sınıf Türkçe derslerinde okuduğunu anlama becerisine ve okuma motivasyonuna etkisi	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	Yüksek Lisans
--------------	---	-----------------------------------	---------------

Tablo 1 incelendiğinde 2012-2018 yılına arasında akıcı okuma konusunda yapılan lisansüstü tez sayının 11 olduğu görülmüştür. 2013 yılı hariç her yıl en az 1 adet lisansüstü tez yayımlanmıştır. Bu tezlerden 9 tanesi yüksek lisans, 2 tanesi doktora tezidir. Gazi, Ahi Evran ve Recep Tayyip Erdoğan Üniversiteleri ikişer adet lisansüstü tez yayımlayan kurumlardır. Niğde, Uşak, Anadolu, Erciyes ve Eskişehir Osmangazi Üniversiteleri birer adet lisansüstü tez yayımlayan kurumlardır.

3.2. “Türkiye’de Akıcı Okuma Üzerine İlkokul Düzeyinde Yapılan Lisansüstü Tezlerin Problem Cümlesi / Amaçları ve Yöntemleri Nelerdir?” İkinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkökul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerin problem cümlesi, amaçları ve yöntemleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Türkiye’de Akıcı Okuma Üzerine İlkokul Düzeyinde Yapılan Lisansüstü Tezlerin Problem Cümlesi / Amaçları ve Yöntemleri

Yazar, Yıl	Problem Cümlesi / Amaç	Yöntem
Keskin, 2012	Eşli okuma, koro okuma ve yapılandırılmış akıcı okuma yöntemlerinin, ilköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin akıcı okuma becerileri üzerindeki etkisi nedir?	Yarı Deneysel (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
Baştuğ, 2012	İlköğretim birinci kademe öğrencilerinin akıcı okuma (okuma hızı, doğru okuma ve prozodi) becerileri ile öğrencilerin okuduklarını anlama düzeyleri ve yazma becerileri arasında ilişki var mıdır?	Deneysel Olmayan (Betimsel ve İlişkisel Tarama)
Kaman, 2012	Akıcı okuma stratejilerinden tekrarlı okumanın ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinde, okuma düzeylerini geliştirmeye, okuma sırasında yaptıkları hataları düzeltmeye ve okuduğunu anlama becerisini geliştirmeye etkisi ne düzeydedir?	Yarı Deneysel (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
İlhan, 2014	SQ3R okuduğunu anlama stratejisinin ilkökul 4.sınıf fen ve teknoloji dersi “ışık ve ses” temasında, öğrencilerin fene yönelik tutumları, akademik başarıları ve problem çözme becerileri üzerinde etkisi var mıdır?	Deneysel (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
Akyol, 2014	Yapılandırılmış akıcı okuma yönteminin, ilkökul üçüncü sınıf öğrencilerinin akıcı okuma ile okuduğunu anlama becerilerini geliştirmedeki etkisi nedir?	Yarı Deneysel (Ön Test-Son Test Kontrol Gruplu)
Gürbüz, 2015	Altı Dakika Yönteminin ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin sesli okuma hatalarının giderilmesine, akıcı okuma ve okuduğunu anlama becerilerinin geliştirilmesine etkisinin incelenmesi.	Eylem Araştırması (Teknik/Bilimsel/İşbirlikçi Eylem Araştırması)
Pircioğlu, 2016	Fiziksel ya da zihinsel bir problemi olmamasına rağmen Ölçünlü Türkiye Türkçesi’ni okulda öğrenmesi sebebiyle okuma güçlüğü çeken ilkökul 4. sınıf öğrencilerinin sesli okuma hatalarını düzeltmede, akıcı okuma ve okuduğunu anlama becerilerini geliştirmede tekrarlı okuma yaklaşımının etkisi nedir?	Yarı Deneysel (Ön Test- Son Test Kontrol Grupsuz)
Akbey, 2016	Okuma bilen Down sendromlu bireylerin fonolojik farkındalık, okuduğunu anlama, akıcı okuma düzeylerini ve okumada hata türlerini betimlemek ve bu değişkenler arasında ilişkilerin incelenmesi.	Deneysel Olmayan (Betimsel ve İlişkisel Tarama)
Paris, 2017	İlkokul öğrencilerinin akıcı okuma becerileri çeşitli değişken türlerine göre incelendiğinde anlamlı bir farklılık oluşmakta mıdır?	Deneysel Olmayan (İlişkisel Tarama)
Tutuk, 2017	İşitme yetersizliği olan öğrencilerin devam ettikleri kaynaştırma ortamlarında bu öğrencilerin akıcı okuma becerilerini geliştirmeye	Olgu bilimsel (Fenomenolojik)

	yönelik gerçekleştirilen uygulamaları öğretmen görüşlerine dayalı olarak incelenmesi.	
Çankal, 2018	Akıcı okuma stratejilerinin ilkökul dördüncü sınıf Türkçe dersinde okuduğunu anlama becerisi, okuma motivasyonu ve öğrenci görüşleri üzerindeki etkisi nedir?	Karma (Açımlayıcı Sıralı)

Tablo 2 incelendiğinde Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkökul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerde yarı deneysel yöntem 4 kez, deneysel olmayan yöntem 3 kez, deneysel yöntem 1 kez, eylem araştırması yöntemi 1 kez, olgubilim yöntemi 1 kez ve karma yöntem 1 kez kullanılmıştır. Deneysel ve yarı deneysel yöntemleri kullanan araştırmaların 4’ü ön test-son test kontrol gruplu, 1’i ön test-son test kontrol grupsuz araştırma deseniyle tasarlanmıştır. Deneysel olmayan araştırmaların 2’si betimsel ve ilişkisel tarama deseni, 1’i ilişkisel tarama deseni üzerine kurgulanmıştır. Eylem araştırmasını kullanan araştırma, teknik/bilimsel/işbirlikçi eylem araştırması desenine dayandırılmıştır. Karma yöntemini kullanan araştırmada ise açımlayıcı sıralı desen esas alınmıştır. Lisansüstü tezlerin amaç veya problem cümlelerinin 7’sinin “akıcı okuma stratejilerinin akıcı okuma üzerine etkisi”, 2’sinin “akıcı okuma becerilerinin okuduğunu anlama gibi diğer beceriler ile ilişkisi”, 1’inin “akıcı okuma becerilerinin çeşitli değişkenler açısından gösterdiği farklılıklar” ve 1’inin “işitme yetersizliği olan öğrencilerin kaynaştırma ortamlarında uygulanan akıcı okuma becerileri üzerine öğretmen görüşlerinin incelemesi” olarak ifade edildiği gözlenmiştir.

3.3. “Türkiye’de Akıcı Okuma Üzerine İlkokul Düzeyinde Yapılan Lisansüstü Tezlerde Uygulanan Akıcı Okuma Stratejileri ve Uygulama Süreleri Nelerdir?” Üçüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkökul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerde uygulanan akıcı okuma stratejileri ve uygulama süreleri Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3: Türkiye’de Akıcı Okuma Üzerine İlkokul Düzeyinde Yapılan Lisansüstü Tezlerde Uygulanan Akıcı Okuma Stratejileri ve Uygulama Süreleri

Yazar, Yıl	Uygulanan Akıcı Okuma Stratejisi	Uygulama Süresi
Keskin, 2012	Eşli Okuma, Koro Okuma, Yapılandırılmış Okuma	6 Hafta; Toplam: 24 Saat
Baştuğ, 2012	Strateji Kullanılmamıştır	Yok
Kaman, 2012	Tekrarlı Okuma	10 Hafta; Toplam: 50 Saat
İlhan, 2014	SQ3R	10 Hafta; Uygulama Saati Belirtilmemiştir
Akyol, 2014	Yapılandırılmış Okuma	12 Hafta; Toplam: 40 Saat
Gürbüz, 2015	Altı Dakika Yöntemi	12 Hafta; Toplam: 72 Saat
Pircioğlu, 2016	Tekrarlı Okuma	Süre Belirtilmemiştir
Akbey, 2016	Strateji Kullanılmamıştır	Yok
Paris, 2017	Strateji Kullanılmamıştır	Yok
Tutuk, 2017	Strateji Kullanılmamıştır	Yok
Çankal, 2018	Eşli Okuma, Yankılayıcı Okuma, Koro Okuma, Okuyucu Tiyatroları, Tekrarlı Okuma, Paylaşarak Okuma	6 Hafta; Toplam: 18 Saat

Tablo 3 incelendiğinde Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkökul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerde uygulanan akıcı okuma stratejilerinin 7 lisansüstü tezde kullanıldığı görülmüştür. Uygulanan bu stratejiler eşli okuma (2 çalışma), koro okuma (2 çalışma), yapılandırılmış okuma (2 çalışma), tekrarlı okuma (3 çalışma), SQ3R (1 çalışma), altı dakika yöntemi (1 çalışma), yankılayıcı okuma (1

çalışma), okuyucu tiyatroları (1 çalışma), paylaşarak okuma (1 çalışma) olmak üzere 9 adettir. Uygulama süreleri 2 çalışmada 6 hafta, 2 çalışmada 10 hafta, 2 çalışmada 12 hafta olarak belirlenmiştir. Toplam akıcı okuma stratejisi uygulama süresi ise 18 ile 72 saat arasında değişmektedir. Bir çalışmada uygulama süresi sadece hafta olarak belirtilmiş, bir diğer çalışmada ise hafta veya saat bilgisi verilmemiştir.

3.4. “Türkiye’de Akıcı Okuma Üzerine İlkokul Düzeyinde Yapılan Lisansüstü Tezlerin Örneklem Yöntemleri, Örneklem Seçim Kriterleri ve Örneklem Büyüklükleri Nasıldır?” Dördüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkökul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerin örneklem yöntemleri, örneklem seçim kriterleri ve örneklem büyüklükleri Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4: Türkiye’de Akıcı Okuma Üzerine İlkokul Düzeyinde Yapılan Lisansüstü Tezlerin Örneklem Yöntemleri, Örneklem Seçim Kriterleri ve Örneklem Büyüklükleri

Yazar, Yıl	Örneklem Yöntemi	Örneklem Seçim Kriteri	Örneklem Büyüklüğü
Keskin, 2012	Amaçlı ve Kolayda Örnekleme	4. sınıf öğrencisi olup okuma hızı, doğru okuma, prozodik okuma ve okuduğunu anlama becerileri endişe düzeyinde olması	Eşli (10); Koro (11); Yapılandırılmış (9); Kontrol (9); Toplam: 39 öğrenci
Baştuğ, 2012	Amaçlı ve Kolayda Örnekleme	2, 3, 4 ve 5. sınıf öğrencisi olup düşük, orta ve yüksek düzeyde Türkçe ders başarısı göstermesi	2.sınıf (18); 3.sınıf (18); 4.sınıf (18); 5.sınıf (18); Toplam: 72 öğrenci
Kaman, 2012	Seçkisiz Örnekleme	3. sınıf öğrencisi olup sosyoekonomik düzeylerinin denk olması	Deney (16); Kontrol (16); Toplam: 32 öğrenci
İlhan, 2014	Seçkisiz Örnekleme	4. sınıf öğrencisi olup sosyoekonomik düzeyleri ve ailelerin eğitim düzeyleri denk olması	Deney (24); Kontrol (21); Toplam: 45 öğrenci
Akyol, 2014	Kolayda Örnekleme	3. sınıf öğrencisi olup sosyokültürel ve ekonomik düzeyleri denk olması	Deney (28); Kontrol (30); Toplam: 58 öğrenci
Gürbüz, 2015	Amaçlı Örnekleme	4. sınıf öğrencisi olup fiziksel ve zihinsel sorunu olmayan ve sesli okuma güçlüğü yaşaması	6 öğrenci
Pircioğlu, 2016	Seçkisiz Örnekleme	4. sınıf öğrencisi olup fiziksel ve zihinsel sorunu olmayan ve ana dil Ölçünlü Türkiye Türkçesini okulda öğrenmiş olması	5 öğrenci
Akbey, 2016	Amaçlı Örnekleme	Yaşları 7 ile 30 arasında olup okuma yazma bilen, Down sendrom tanısı alan, verilen yönergeleri takip edebilen bireyler olması	44 Down sendromlu birey
Paris, 2017	Amaçlı ve Kolayda Örnekleme	2, 3 ve 4. sınıf öğrencisi olup cinsiyet, sosyoekonomik, anne-baba eğitim durumu ve Türkçe dersi başarı düzeyi farklı olması	2.sınıf (24); 3.sınıf (24); 4.sınıf (24); Toplam: 72 öğrenci
Tutuk, 2017	Amaçlı Örnekleme	İşitme yetersizliği olan 3. ve 4. sınıf öğrencilerin kaynaştırma ortamında sınıf öğretmeni olması	10 sınıf öğretmeni
Çankal, 2018	Seçkisiz Örnekleme	4. sınıf öğrencisi olup akademik ve sosyoekonomik olarak yakın özelliklere sahip olması	Deney (30); Kontrol (29); Toplam: 59 öğrenci

Tablo 4 incelendiğinde Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkökul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerin örneklenmesinde 3’ünün amaçlı ve kolayda örnekleme, 4’ünün seçkisiz örnekleme, 3’ünün amaçlı örnekleme ve 1’inin kolayda örnekleme olduğu görülmüştür. Örneklem seçim kriterlerinin, 4. sınıf (5 çalışma), 3. sınıf (2 çalışma), karma sınıf (2.-3.-4. ve 5. sınıf) (2 çalışma), Down sendrom tanısı alan bireyler (1 çalışma) ve özel eğitim sınıfına öğretmenlik yapan öğretmenler (1 çalışma) olduğu tespit edilmiştir. Örneklem büyüklüğü ise çalışmanın çeşidine göre 5 ve 72 birey arası değişkenlik gösterdiği gözlenmiştir.

3.5. “Türkiye’de Akıcı Okuma Üzerine İlkokul Düzeyinde Yapılan Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Veri Toplama Araçları ve Veri Analiz Yöntemleri Nelerdir?” Beşinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkökul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerde kullanılan veri toplama araçları ve veri analiz yöntemleri Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5: Türkiye’de Akıcı Okuma Üzerine İlkokul Düzeyinde Yapılan Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Veri Toplama Araçları ve Veri Analiz Yöntemleri

Yazar, Yıl	Veri Toplama Araçları	Veri Analiz Yöntemleri
Keskin, 2012	Yanlış analiz envanteri, prozodik okuma ölçeği, basit ve derin anlama soruları, görüntü kayıt	Kruskal Wallis, Mann Whitney U, Dunn, Wilcoxon, Cronbach’s Alfa
Baştuğ, 2012	Prozodik okuma ölçeği, okuduğunu anlama testleri, 6+1 analitik yazma ve değerlendirme ölçeği, doğru okuma ve okuma hızlarına ait veriler, görüntü kayıt	ANOVA, T-testi, Kruskal Wallis, Mann Whitney U, Korelasyon, Regresyon
Kaman, 2012	Yanlış analizi envanteri, basit ve derin anlama soruları, ses kayıt	T-testi, Wilcoxon, Mann Whitney U
İlhan, 2014	Başarı testi, fen tutum ölçeği, problem çözme becerileri ölçeği, kişisel bilgi formu	Frekans, Cronbach alpha, Varyans, Pearson, Mann Whitney U
Akyol, 2014	Prozodik okuma ölçeği, yanlış analiz envanteri, basit ve derin anlama soruları, görüntü kayıt	T-testi, Pearson Korelasyon
Gürbüz, 2015	Yanlış analizi envanteri, ses kayıt	Frekans, İçerik analizi
Pircioğlu, 2016	Hata analiz envanteri, basit ve derin anlama soruları, ses kayıt	Frekans, Yüzde
Akbey, 2016	Erken çocukluk dönemi fonolojik duyarlılık ölçeği, sesli okuma becerisi ve okuduğunu anlama testi, demografik bilgi formu	Frekans, Yüzde, T-testi, Cohen’s d, Kısmi Korelasyon,
Paris, 2017	Öğrenci tanıma formu, doğru okuma ve okuma hızlarına ait veriler, görüntü kayıt, ses kayıt	T-testi, Kruskal-Wallis
Tutuk, 2017	Katılımcı bilgi formu, yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği, ses kayıt	Frekans
Çankal, 2018	Okuduğunu anlama beceri testi, okuma motivasyon ölçeği, yarı yapılandırılmış görüşme formu	T-testi, Mann Whitney U

Tablo 5 incelendiğinde Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkökul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerde ağırlıklı olarak ses kayıt, yanlış analiz envanteri, basit ve derin anlama soruları, görüntü kayıt ve prozodik okuma ölçeği gibi veri toplama araçlarının kullanıldığı görülmüştür. Veri analiz yöntemi olarak frekans analizi, yüzde analizi, Kruskal Wallis, Mann Whitney U, Dunn, Wilcoxon, Cronbach’s Alfa, ANOVA, T-testi, Pearson korelasyon ve regresyon analizi gibi araştırmanın amacına ve toplanan verilerin özelliğine göre uygun istatistik yöntemler kullanılmıştır.

3.6. “Türkiye’de Akıcı Okuma Üzerine İlkokul Düzeyinde Yapılan Lisansüstü Tezlerin Sonuçları Nelerdir?” Altıncı Alt Problemine İlişkin Bulgular

Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkokul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerin sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: Türkiye’de Akıcı Okuma Üzerine İlkokul Düzeyinde Yapılan Lisansüstü Tezlerin Sonuçları

Yazar, Yıl	Sonuç
Keskin, 2012	-Okuma hızını ve prozodik okumayı geliştirmede en etkili yöntem yapılandırılmış okumadır. -Doğru okumayı geliştirmede en etkili yöntem eşli okuma yöntemidir.
Baştuğ, 2012	-Akıcı okuma becerileri ile okuduğunu anlama ve yazma becerileri arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir.
Kaman, 2012	-Tekrarlı okuma stratejisi okuma düzeylerini ve okuduğunu anlamayı geliştirmektedir. -Tekrarlı okuma stratejisi okuma sırasında yapılan hataları azaltmaktadır.
İlhan, 2014	-SQ3R akıcı okuma tekniği fen ve teknoloji dersinde öğrencilerin akademik başarılarını artırmaktadır.
Akyol, 2014	-Yapılandırılmış okuma çalışmaları öğrencilerin doğru okuma, prozodik okuma ve okuduğunu anlama becerilerini geliştirmede etkili bir yöntemdir.
Gürbüz, 2015	-Altı dakika yönteminin öğrencilerin sesli okuma hatalarının sıklığını azalttığı, akıcı okuma becerilerini geliştirdiği ve anlama becerilerine de katkı yaptığı sonucuna ulaşılmıştır.
Pircioğlu, 2016	-Tekrarlı okuma yöntemi Ölçünlü Türkiye Türkçesi’ni okulda öğrenen çocukların sesli okuma hatalarını düzeltmede ve okuduklarını anlama becerilerini geliştirmede etkilidir.
Akbey, 2016	-Down sendromlu bireylerin akıcı okuma ve okuduğunu anlama düzeyleri geri düzeydedir. -Fonolojik farkındalık, okuduğunu anlama ve akıcı okuma düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
Paris, 2017	-Yüksek sosyoekonomik düzeye sahip öğrencilerin doğru okuma yüzdeleri daha yüksektir. -Annesi çalışan öğrencilerin okuma hızı ve doğru okuma yüzdeleri daha yüksektir.
Tutuk, 2017	-Sınıflarda kullanılan akıcı okuma etkinliklerinin alanyazında yer alan okuma müdahaleleriyle benzerdir. Ancak müdahaleleri sistematik ve planlı şekilde uygulama, düzenli olarak sürdürme ve uygulama ilkelerinde farklılıklar olduğu görülmektedir.
Çankal, 2018	-Akıcı okuma stratejilerinin okuduğunu anlama becerileri ve okuma motivasyonları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. -Öğrencilerin akıcı okuma uygulamaları hakkında olumlu görüş bildirdikleri tespit edilmiştir.

Tablo 6 incelendiğinde Keskin’e (2012) göre okuma hızını ve prozodik okumayı geliştirmede en etkili yöntem yapılandırılmış okumadır. Doğru okumayı geliştirmede en etkili yöntem eşli okuma yöntemidir. Baştuğ’a (2012) göre akıcı okuma becerileri ile okuduğunu anlama ve yazma becerileri arasında ilişki vardır. Kaman’a (2012) göre tekrarlı okuma stratejisi okuma düzeylerini ve okuduğunu anlamayı geliştirmektedir ve okuma sırasında yapılan hataları azaltmaktadır. İlhan’a (2014) göre SQ3R akıcı okuma tekniği fen ve teknoloji dersinde öğrencilerin akademik başarılarını artırmaktadır. Akyol’a (2014) göre yapılandırılmış okuma çalışmaları öğrencilerin doğru okuma, prozodik okuma ve okuduğunu anlama becerilerini geliştirmede etkili bir yöntemdir. Gürbüz’e (2015) göre altı dakika yöntemi öğrencilerin sesli okuma hatalarının sıklığını azaltmakta, akıcı okuma becerilerini geliştirmekte ve anlama becerilerine katkı yapmaktadır. Pircioğlu’na (2016) göre tekrarlı okuma yöntemi Ölçünlü Türkiye Türkçesi’ni okulda öğrenen çocukların sesli okuma hatalarını düzeltmede ve okuduklarını anlama becerilerini geliştirmede etkilidir. Akbey’e (2016) göre Down sendromlu bireylerin akıcı okuma ve okuduğunu anlama

düzeyleri geri düzeydedir ve fonolojik farkındalık, okuduğunu anlama ve akıcı okuma düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Paris'e (2017) göre yüksek sosyoekonomik düzeye sahip öğrencilerin doğru okuma yüzdeleri daha yüksektir. Bunun yanında annesi çalışan öğrencilerin okuma hızı ve doğru okuma yüzdeleri daha yüksektir. Tutuk'a (2017) göre sınıflarda kullanılan akıcı okuma etkinliklerinin alanyazında yer alan okuma müdahaleleriyle benzerdir. Ancak müdahaleleri sistematik ve planlı şekilde uygulama, düzenli olarak sürdürme ve uygulama ilkelerinde farklılıklar olduğu görülmektedir. Çankal'a (2018) göre akıcı okuma stratejileri okuduğunu anlama becerileri ve okuma motivasyonları üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Ayrıca öğrenciler akıcı okuma uygulamaları hakkında olumlu görüş bildirmişlerdir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgular araştırma soruları doğrultusunda tartışılmıştır.

Bulgular incelendiğinde Türkiye'de ilkökul düzeyinde akıcı okuma üzerine ilk lisansüstü tezlerin 2012 yılında yapıldığı görülmüştür. 2012 yılından 2018 yılına kadar (2013 yılı hariç) en az bir lisansüstü tez yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu süre içerisinde gerçekleştirilmiş olan 11 lisansüstü tezin 2'si doktora, 9'u ise yüksek lisans tezidir. Bu tezlerin 8 farklı üniversite bünyesinde hazırlandığı ulaşılan bir diğer sonuçtur. Bu durum Türkiye'de ilkökul düzeyinde akıcı okuma üzerine lisansüstü tezlerinin 2012 yılından bu yana yılda en az bir kez hazırlanmış olduğu ve son yıllarda Türkiye'de akademik alanda akıcı okuma konusuna ilginin artmış olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bununla beraber doktora tezleri ile yüksek lisans tezlerinin sayıları arasındaki fark fazladır. Aynı şekilde akıcı okuma üzerine tez yayımlayan üniversite sayısı ile Türkiye'deki toplam üniversite sayısı düşünüldüğünde farkın büyüklüğü görülmektedir. Bu durumun akıcı okuma üzerine tez yayımlanmasının son yıllarda artan ilgiye rağmen henüz yeterli düzeye ulaşamadığı şeklinde yorumlanabilir.

Türkiye'de akıcı okuma üzerine ilkökul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerde yarı deneysel, deneysel, deneysel olmayan, eylem araştırması, olgu bilimsel ve karma yöntemler kullanılmıştır. Araştırma deseni olarak ön test-son test kontrol gruplu ve kontrol grupsuz, betimsel ve ilişkisel tarama, teknik/bilimsel/işbirlikçi ve açımlayıcı sıralı desen gibi desenler üzerinden kurgulandığı sonucuna ulaşılmıştır. Amaç veya problem cümlelerine bakıldığında "etki", "ilişki", "fark" ve "görüş" ifadeleriyle oluşturulduğu gözlenmiştir. Yapılan tezlerin kullandıkları yöntemlerin, araştırma desenlerinin, problem veya amaç cümlelerinin çeşitlilik göstermesi, akıcı okuma konusu üzerine farklı yaklaşımlar sergilenerek derinlemesine incelendiği çıkarımına ulaşılabilir.

Akıcı okuma üzerine yapılan tezlerden deneysel veya yarı deneysel yöntemleri kullanan tezlerde eşli okuma, koro okuma, yapılandırılmış okuma, tekrarlı okuma, SQ3R, altı dakika yöntemi, yankılayıcı okuma, okuyucu tiyatroları ve paylaşarak okuma gibi akıcı okuma stratejileri kullanılmıştır. Uygulanan bu stratejiler ya tek başına ya da birbirleriyle kombinasyonlar oluşturularak belirli uygulama süreleriyle gerçekleştirilmiştir. Bu uygulama süreleri 6-12 hafta arasında ve 18-72 saat arasında değişiklik göstermektedir. Farklı akıcı okuma stratejileri ve farklı uygulama süreleri kullanılan bu araştırmalar 11 lisansüstü tezin 7'sini oluşturmaktadır. Yapılan tezlerin yarısından fazlasını oluşturan bu deneysel ve deneysel olmayan araştırmalar göreceli olarak daha çok sayıda yapılmış olsa da uygulanan akıcı okuma stratejileri ve uygulama sürelerinin değişik kombinasyonları düşünüldüğünde çalışma sayısının çok daha fazla olması gerektiği yorumu yapılabilir.

Türkiye'de akıcı okuma üzerine ilkökul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerin örneklem yöntemleri incelendiğinde amaçlı örnekleme, kolayda örnekleme, seçkisiz örnekleme yöntemlerinin kullanıldığı görülmüştür. Örneklem seçiminde okuma becerisi endişe düzeyinde olan ilkökul öğrencileri, Türkçe dersinde farklı düzeyde başarı gösteren ilkökul öğrencileri, sosyoekonomik düzeyleri denk olan ilkökul öğrencileri, aile eğitim düzeyi denk olan ilkökul öğrencileri, Ölçünlü Türkiye Türkçesi'ni okulda öğrenen ilkökul öğrencileri, Down sendromu tanısı alan bireyler, işitme yetersizliği olan kaynaştırma sınıflarında ders veren sınıf öğretmenleri gibi farklı örneklem seçim kriterleri uygulanmıştır. Örneklem büyüklüğü ise 5 kişiden 72 kişiye kadar değişiklik

göstermektedir. Bu bulgulara dayanarak Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkökul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerin örneklem yöntemi, örneklem seçim kriteri ve örneklem büyüklükleri çeşitlendirilerek daha fazla araştırma yapılmasının gerekli olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmanın bulguları incelendiğinde Türkiye’de akıcı okuma üzerine ilkökul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerde veri toplama araçları ağırlıklı olarak ses kayıt, yanlış analiz envanteri, basit ve derin anlama soruları, görüntü kayıt, prozodik okuma ölçeği ve bunların yanında araştırmanın amacına yönelik çeşitli formlar ve ölçekler kullanılmıştır. Aynı şekilde veri analiz yöntemi olarak verilerin özelliklerine göre ve çalışmanın amacına göre frekans, Mann Whitney U, T-testi, Kruskal Wallis, korelasyon ve regresyon analizleri gibi çeşitli istatistiksel yöntemler kullanılmıştır. Akıcı okuma üzerine ilkökul düzeyinde yapılan lisansüstü tezlerde kullanılan veri toplama araçları ve veri analiz yöntemleri göz önüne alındığında, yapılan araştırmalarda akıcı okuma konusunun değişik bakış açılarıyla ele alınarak konunun ayrıntılı olarak incelenmiş olduğu yorumu yapılabilir.

Akıcı okuma üzerine ilkökul düzeyinde yapılan lisansüstü tez çalışmaları içerisinde çeşitli akıcı okuma stratejilerinin akıcı okuma becerileri üzerine etkilerinin araştırıldığı deneysel, yarı deneysel, eylem araştırması ve karma yöntemini kullanan çalışmaların sonuçları incelenmiştir. Bu çalışmalardan eşli okuma, koro okuma ve yapılandırılmış okuma stratejilerinin beraber kullanıldığı çalışmaya göre yapılandırılmış okuma stratejisi okuma hızı ve prozodik okuma becerilerinde, eşli okuma stratejisi doğru okumayı geliştirmede etkilidir (Keskin, 2012). Tekrarlı okuma stratejisinin kullanıldığı çalışmaya göre tekrarlı okuma stratejisi okuma düzeylerini ve okuduğunu anlamayı geliştirmekte, okuma sırasında yapılan hataları azaltmaktadır (Kaman, 2012). SQ3R stratejisinin kullanıldığı çalışmaya göre SQ3R stratejisi fen ve teknoloji dersinde akademik başarıyı artırmaktadır (İlhan, 2014). Yapılandırılmış okuma stratejisinin kullanıldığı çalışmaya göre yapılandırılmış okuma doğru okuma, prozodik okuma ve okuduğunu anlama becerilerini geliştirmektedir (Akyol, 2014). Altı dakika okuma stratejisinin kullanıldığı çalışmaya göre altı dakika stratejisi sesli okuma hatalarını azaltmakta, akıcı okuma becerilerini geliştirmekte ve anlama becerilerine katkı yapmaktadır (Gürbüz, 2015). Tekrarlı okuma stratejisinin kullanıldığı bir diğer çalışmaya göre tekrarlı okuma sesli okuma hatalarını düzeltme ve okuduğunu anlama becerilerinde etkilidir (Pircioğlu, 2016). Eşli okuma, yankılayıcı okuma, koro okuma, okuyucu tiyatroları, tekrarlı okuma ve paylaşarak okuma stratejilerinin beraber kullanıldığı çalışmaya göre uygulanan akıcı okuma stratejileri okuduğunu anlama becerileri ve okuma motivasyonları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olmakla beraber öğrencilerde akıcı okuma uygulamaları hakkında olumlu görüş bildirmişlerdir (Çankal, 2018). Akıcı okuma stratejileri kullanılan bu araştırmaların sonuçları akıcı okuma stratejilerinin öğrencilerin okuma hızlarını, doğru okuma becerilerini, prozodik okuma becerilerini, okuduğunu anlamalarını, akademik başarılarını ve okuma motivasyonlarını olumlu yönde geliştirdiğini göstermektedir. Bu bulgulardan yola çıkarak akıcı okuma stratejilerinin tek başına veya birbirleriyle kombine edilerek, öğrencinin okuma düzeyi, karakteri, ilgileri vb. faktörler gözetilerek, öğrenciye en kısa sürede en etkin şekilde akıcı okuma becerisi kazandırılabilmesi için bu tür çalışmaların artırılarak çeşitlendirilmesinde fayda olacağı yorumu yapılabilir.

Araştırmada akıcı okuma stratejisi kullanılmayan, öğrencilerin akıcı okuma becerileriyle çeşitli değişkenlerin ilişkisini araştırmaya yönelik yapılmış, deneysel olmayan ve olgu bilimsel yöntemlerini kullanan lisansüstü tez çalışmalarının sonuçları da incelenmiştir. Bu çalışmalardan birini yapan Baştuğ’a (2012) göre akıcı okuma becerileri ile okuduğunu anlama ve yazma becerileri ilişkilidir. Paris’e (2017) göre yüksek sosyoekonomik düzeye sahip öğrencilerin doğru okuma yüzdeleri düşük sosyoekonomik düzeye sahip öğrencilere göre daha yüksektir. Ayrıca annesi çalışan öğrencilerin okuma hızı ve doğru okuma yüzdeleri annesi çalışmayanlara göre daha yüksektir. Akbey’e (2016) göre Down sendromlu bireylerin akıcı okuma ve okuduğunu anlama düzeyleri geri düzeydedir. Fonolojik farkındalık, okuduğu anlama ve akıcı okuma düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Tutuk’a (2017) göre işitme yetersizliği olan öğrencilerin kaynaştırma sınıflarında kullanılan akıcı okuma etkinliklerinin alanyazında yer alan okuma müdahaleleriyle benzerlik olmasına karşın okuma müdahalelerini sistematik ve planlı şekilde uygulama, düzenli olarak sürdürme ve uygulama ilkelerinde farklılıklar görülmektedir. Akıcı okuma becerileri ile çeşitli faktörlerin incelendiği bu çalışmaların sonuçlarına bakarak öğrencilerin akıcı okuma becerilerinin

sosyoekonomik durumlarından etkilenmesinin nedenlerinin bulunması ve çözüm üretilebilmesi, engelli bireylere de akıcı okuma becerisi kazandırılabilmesi ve kaynaştırma ortamlarındaki teorik okuma müdahalelerinin pratikte uygulanabilmesi için bu alanlara yönelik daha fazla çalışma yapılması gerektiği yorumu yapılabilir.

4.1. Öneriler

Literatür incelendiğinde akıcı okuma konusu üzerine ülkemizde daha fazla çalışma yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. İleride yapılacak bu çalışmalarda öğrencilere en kısa sürede en etkili biçimde akıcı okuma becerisi kazandırmak için akıcı okuma stratejileri ve uygulama sürelerinin değişik kombinasyonları denenebilir.

KAYNAKÇA

Akbey, G. Ö. (2016). *Down Sendromlu Bireylerin Akıcı Okuma ve Okuduğunu Anlama İle Fonolojik Farkındalık Düzeyleri Arasındaki İlişki*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Akyol, H. (2010). *Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Akyol, M. (2014). *Yapılandırılmış Akıcı Okuma Yönteminin Üçüncü Sınıf Öğrencilerinin Akıcı Okuma İle Okuduğunu Anlama Becerilerine Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.

Allington, R. L. (1983). Fluency: The Neglected Reading Goal. *The Reading Teacher*, 36(6), 556-561.

Babayiğit, Ö. (2018). İlkokul Öğrencilerinin Kelime Uzunluğuna Göre Okuma Hızlarının Değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 46, 409-427.

Baştuğ, M. (2012). *İlköğretim I. Kademe Öğrencilerinin Akıcı Okuma Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Baştuğ, M. ve Akyol, H. (2012). Akıcı Okuma Becerilerinin Okuduğunu Anlamayı Yordama Düzeyi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 5(4), 394-411.

Brassell, D. and Rasinski, T. (2008). *Comprehension That Works: Taking Students Beyond Ordinary Understanding To Deep Comprehension*, Huntington Beach, CA: Shell Education Press.

Buck, J. and Torgesen, J. (2018). The Relationship Between Performance On A Measure Of Oral Reading Fluency And Performance On The Florida Comprehensive Assessment Test (FCRR Technical Report #1). Florida Center For Reading Research.

Chall, J. S. (1996). *Stages Of Reading Development*, Fort Worth, TX: Harcourt-Brace.

Clay, M.M. (1993). *Reading Recovery: A Guide Book For Teachers In Training*, Portsmouth, NH: Heinemann.

Çankal, A. O. (2018). *Akıcı Okuma Stratejilerinin 4.Sınıf Türkçe Derslerinde Okuduğunu Anlama Becerisine ve Okuma Motivasyonuna Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.

Çetinkaya, F. Ç., Ateş, S. ve Yıldırım, K. (2016). Prozodik Okumanın Aracılık Etkisi: Lise Düzeyinde Okuduğunu Anlama ve Akıcı Okuma Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 11(3), 809-820.

Dowhower, S. L. (1991). Speaking Of Prosody: Fluency's Unattended Bed Fellow. *Theory Into Practice*, 30(3), 165-175.

Duran, E., ve Sezgin, B. (2012). Rehberli Okuma Yönteminin Akıcı Okumaya Etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(3), 633-655.

Eberhard-Moscicka, A. K., Jost, L. B., Raith, M. and Maurer, U. (2015). Neurocognitive Mechanisms Of Learning To Read: Print Tuning In Beginning Readers Related To Word-Reading Fluency And Semantics But Not Phonology. *Developmental Science*, 18(1), 106-118.

Ehri, L. C. and McCormick, S. (1998). Phases Of Word Learning: Implications For Instruction With Delayed And Disabled Readers. *Reading & Writing Quarterly: Overcoming Learning Difficulties*, 14(2), 135-163.

- Ehri, L.C. (2002). Phases Of Acquisition In Learning To Read Words And Implications For Teaching. In R. Stainthorp and P.Tomlinson (Eds.), *Learning And Teaching Reading* (pp.7-28). London: British Journal Of Educational Psychology Monograph Series II.
- Fuchs, L. S., Fuchs, D., Hosp, M. K. and Jenkins, J. R. (2001). Oral Reading Fluency As An Indicator Of Reading Competence: A Theoretical, Empirical, And Historical Analysis. *Scientific Studies Of Reading*, 5(3), 239-256.
- Güneş, F. (2014). Anlama Modelleri. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 9, 59-74.
- Gürbüz, A. (2015). *Altı Dakika Yönteminin Akıcı Okumaya Etkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Hasbrouck, J. and Tindal, G. A. (2006). Oral Reading Fluency Norms: A Valuable Assessment Tool For Reading Teachers. *The Reading Teacher*, 59(7), 636-644.
- Hirschberg, J. (2002). Communication And Prosody: Functional Aspects Of Prosody. *Speech Communication*, 36(1-2), 31-43.
- Hudson, R. F., Lane, H. B. and Pullen, P. C. (2005). Reading Fluency Assessment And Instruction: What, Why, And How? *The Reading Teacher*, 58(8), 702-714.
- Hudson, R. F., Pullen, P. C., Lane, H. B. and Torgesen, J. K. (2009). The Complex Nature Of Reading Fluency: A Multidimensional View. *Reading & Writing Quarterly*, 25(1), 4-32.
- İlhan, C. (2014). *SQ3R Akıcı Okuma Stratejisinin İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Fen ve Teknoloji Dersi Akademik Başarıları, Problem Çözme Becerileri ve Fen Tutumlarına Etkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Kaman, Ş. (2012). *Akıcı Okuma Stratejilerini Kullanmanın İlköğretim Üçüncü Sınıf Öğrencilerinde Okuma Becerisini Geliştirmeye Etkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Karadağ, E. (2009). Eğitim Bilimleri Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Tematik Açından İncelemesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), 75-87.
- Keskin, H.K. (2012). *Akıcı Okuma Yöntemlerinin Okuma Becerileri Üzerindeki Etkisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kuhn, M. R. and Stahl, S. A. (2003). Fluency: A Review Of Developmental And Remedial Practices. *Journal Of Educational Psychology*, 95(1), 3-21.
- LaBerge, D. and Samuels, S. J. (1974). Toward A Theory Of Automatic Information Processing In Reading. *Cognitive Psychologist*, 6, 293-323.
- Logan, G. D. (1997). Automaticity And Reading: Perspectives From The Instance Theory Of Automatization. *Reading & Writing Quarterly*, 13(2), 123-146.
- Mastropieri, M. A., Leinart, A. and Scruggs, T. E. (1999). Strategies To Increase Reading Fluency. *Intervention In School And Clinic*, 34, 278-283.
- Miller, J. and Schwanenflugel, P. J. (2008). A Longitudinal Study Of The Development Of Reading Prosody As A Dimension Of Oral Reading Fluency In Early Elementary School Children. *Reading Research Quarterly*, 43(4), 336-354.
- Moats, L. C. (2001). When Older Students Can't Read. *Educational Leadership*, 58(6), 36-40.
- Moors, A. and De Houwer, J. (2006). Automaticity: A Theoretical And Conceptual Analysis. *Psychological Bulletin*, 132(2), 297.
- National Reading Panel. (2000). *Teaching Children To Read*. Washington, DC: National Institute Of Child Health And Human Development.
- Paris, H. (2017). *İlkokul Öğrencilerinin Akıcı Okuma Becerilerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Pikulski, J. J. and Chard, D. J. (2005). Fluency: Bridge Between Decoding And Reading Comprehension. *The Reading Teacher*, 58(6), 510-519.

- Pircioğlu, A. (2016). *Ölçünlü Türkiye Türkçesini Okulda Öğrenen Çocukların Okuma Yanlışlarını Düzeltmede ve Onları Akıcı Okumaya Ulaştırmada Tekrarlı Okuma Yaklaşımının Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Protopapas, A., Archonti, A. and Skaloumbakas, C. (2007). Reading Ability Is Negatively Related To Stroop Interference. *Cognitive Psychology*, 54(3), 251-282.
- Rasinski, T. V., Reutzel, D. R., Chard, D. and Linan-Thompson, S. (2011). Reading Fluency. In M. L. Kamil, P. D. Pearson, E. B. Moje, and P. P. Afflerbach (Eds.), *Handbook Of Reading Research* (pp. 286-319). Philadelphia: Routledge.
- Rasinski, T. V. (1990). Investigating Measures Of Reading Fluency. *Educational Research Quarterly*, 14(3), 37-44.
- Samuels, S. J. (2006). Reading Fluency: Its Past, Present, And Future. In T. V. Rasinski, C. L. Z. Blachowicz and K. Lems (Eds.), *Fluency Instruction: Research-Based Best Practices* (pp. 7-20). New York; London: Guilford.
- Schreiber, P. A. (1980). On The Acquisition Of Reading Fluency. *Journal Of Reading Behavior*, 7, 177-186.
- Schwanenflugel, P. J. and Ruston, H. P. (2008). Becoming A Fluent Reader: From Theory To Practice. In M. R. Kuhn and P. J. Schwanenflugel (Eds.), *Fluency In The Classroom* (pp. 1-16). New York: Guilford.
- Stanovich, K. E. (1980). Toward An Interactive-Compensatory Model Of Individual Differences In The Development Of Reading Fluency. *Reading Research Quarterly*, 32-71.
- Stevens, E. A., Walker, M. A. and Vaughn, S. (2017). The Effects Of Reading Fluency Interventions On The Reading Fluency And Reading Comprehension Performance Of Elementary Students With Learning Disabilities: A Synthesis Of The Research From 2001 To 2014. *Journal Of Learning Disabilities*, 50(5), 576-590.
- Torppa, M., Eklund, K., Sulkunen, S., Niemi, P. and Ahonen, T. (2018). Why Do Boys And Girls Perform Differently On PISA Reading In Finland? The Effects Of Reading Fluency, Achievement Behaviour, Leisure Reading And Homework Activity. *Journal Of Research In Reading*, 41(1), 122-139.
- Tutuk, T. (2017). *İşitme Yetersizliği Olan Öğrencilere Kaynaştırma Ortamlarında Uygulanan Akıcı Okuma Çalışmalarına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Uzunkol, E. (2013). Akıcı Okuma Sürecinde Karşılaşılan Sorunların Tespiti ve Giderilmesine Yönelik Bir Durum Çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 70-83.
- Yıldırım, A. ve şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6.Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, K., Turan, S. ve Bebek, N. (2012). Akıcı Okumayı Geliştirme Dersi: Farklı Bir Dil ve Sosyokültürel Kontekste Etkililiği. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 2012(9), 40-58.
- Yıldırım, K., Çetinkaya, Ç. ve Ateş, S. (2013). Akıcı Okumaya Yönelik Öğretmen Bilgisi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(22), 263-281.
- Yıldız, M. (2013). Okuma Motivasyonu, Akıcı Okuma ve Okuduğunu Anlamanın Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Akademik Başarılarındaki Rolü. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkishor Turkic*, 8(4), 1461-1478.
- Wolf, M. and Katzir-Cohen, T. (2001). Reading Fluency And Its Intervention. *Scientific Studies Of Reading*, 5(3), 211-239.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

It is very important that children acquire fluent reading skills after learning reading. Reading fluency is the key to children's academic and social skills and achievements. There are many researches on fluent reading in the literature. However, it was observed that not enough research on this subject in Turkey. This study aimed to carry out a descriptive analysis of graduate theses conducted in Turkey on elementary school level fluent reading.

Methodology

The study used the document analysis design, which is among the case study research methods. The sample of the study consisted of 11 graduate theses, including 2 PhD theses and 9 master's theses, which were carried out between 2012 and 2018. The document analysis method was used as a data collection tool in the study. The postgraduate theses involved in the sample were arranged and analyzed by author, year, institution, type, purpose, method, fluent reading strategies, sampling characteristics, data collection tools, data analysis methods, and results.

Findings (Results)

According to the findings; Gazi, Ahi Evran and Recep Tayyip Erdoğan Universities have published two graduate theses. Niğde, Uşak, Anadolu, Erciyes and Eskişehir Osmangazi Universities have published one graduate thesis.

Quasi-experimental method 4 times, non-experimental method 3 times, experimental method 1 time, action research method 1 time, phenomenology method 1 time and mixed method 1 time was used in the graduate theses conducted in Turkey on elementary level fluent reading. Four of the studies using experimental and quasi-experimental methods were designed with pre-test and post-test control group design, and one of them with pre-test and post-test control group design. Two of the studies using non-experimental method were designed with descriptive and relational scanning design, and one of them with relational scanning design. The studies using action research method were designed with technical/scientific/collaborative action research design. In the research using the mixed method, exploratory sequential pattern was used.

Fluent reading strategies were used in 7 graduate theses. In these studies, 9 different fluent reading strategies were applied. These fluent reading strategies are paired reading (2 study), chorus reading (2 study), structured reading (2 study), repetitive reading (3 study), SQ3R (1 study), six minute method (1 study), echo reading (1 study), reader theaters (1 study) and reading by sharing (1 study). Duration of application was determined as 6 weeks in 2 studies, 10 weeks in 2 studies and 12 weeks in 2 studies. Total fluent reading strategy implementation time varies between 18 and 72 hours. In one study, the duration of application was specified only in weeks, whereas in another study, week or hour information was not provided.

In the sampling of graduate theses, 3 were purposeful and easy sampling, 4 were random sampling, 3 were purposeful sampling and 1 was easy sampling. The most commonly used criterion for sample selection was the matching of socioeconomic levels. In the examined postgraduate theses, 5 studies were with primary school grade 4, 2 studies were with primary school grade 3, 2 studies were mixed (grade 2, 3, 4, and 5), 1 study with individuals diagnosed with Down syndrome, 1 study with special education teachers was conducted. The sample size varies between 5 and 72 individuals according to the type of study.

Sound recording, false analysis inventory, simple and deep comprehension questions, image recording and prosodic reading scale were used as data collection tools in theses. Statistical analysis such as frequency analysis, percentage analysis, Kruskal Wallis, Mann Whitney U, Dunn, Wilcoxon, Cronbach's alpha, ANOVA, T-test, Pearson correlation and regression analysis were used as data analysis methods.

The results of graduate theses that employed fluent reading strategies showed that these strategies improved students' reading speeds, correct reading skills, prosodic reading skills, reading comprehension, academic achievement, and reading motivation positively. According to Keskin (2012); structured reading is the most effective method to improve reading speed and prosodic

reading. Paired reading is the most effective method to improve correct reading. According to Baştuğ (2012); fluent reading skills and reading comprehension and writing skills are related. According to Kaman (2012); repetitive reading strategy improves reading levels and reading comprehension and reduces errors in reading. According to (İlhan 2014); SQ3R fluent reading technique enhances academic achievement in science and technology. According to Akyol (2014); structured reading is an effective method to improve correct reading, prosodic reading and reading comprehension skills. According to Gürbüz (2015); the six minute method reduces the frequency of reading errors, improves fluent reading skills and contributes to comprehension skills. According to Pircioğlu (2016); repetitive reading method corrects the errors of reading aloud of children who learn the Standard Turkish of Turkey at school and improve their reading comprehension skills. According to Akbey (2016); fluent reading and reading comprehension levels of individuals with Down syndrome are backward and there is a statistically significant relationship between phonological awareness, reading comprehension and fluent reading levels. According to Paris (2017); students with high socioeconomic status have higher correct reading percentages. In addition, the rate of reading and correct reading percentages of the students whose mothers work is higher. According to Tutuk (2017); fluent reading activities used in the classroom are similar to the reading interventions in the literature. However, there are differences in the principles of systematic and planned implementation of interventions, regular maintenance and implementation. According to Çankal (2018); fluent reading strategies have a positive effect on reading comprehension skills and reading motivations. In addition, students expressed positive opinions about fluent reading practices.

Conclusion and Discussion

As a result, various graduate theses with different purposes and methods have been carried out in Turkey on elementary level fluent reading. In these studies, fluent reading strategies have been shown to increase fluent reading skills. Although one graduate thesis a year has been carried out on fluent reading in recent years, we conclude that more research into this area is necessary.

TURİZM İŞLETMECİLİĞİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN İNGİLİZCE VE MESLEKİ İNGİLİZCE KAVRAMLARINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI

Araştırma Makalesi / Research Article

Özer, S. (2020). Turizm İşletmeciliği Bölümü Öğrencilerinin İngilizce ve Mesleki İngilizce Kavramlarına İlişkin Metaforik Algıları. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 364-380.

Geliş Tarihi: 04.10.2019

Kabul Tarihi: 24.05.2020

E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Gör. Selda ÖZER
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu
sozer@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-2648-9150

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, Turizm İşletmeciliği bölümü öğrencilerinin “İngilizce” ve “mesleki İngilizce” kavramlarına ilişkin algılarını metaforlar aracılığıyla ortaya koymaktır. Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim deseni; amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma, 2018-2019 bahar döneminde bir turizm fakültesinde “Turizm İşletmeciliği” bölümünde öğrenim gören son sınıf öğrencileriyle yürütülmüştür. Çalışmaya toplam 48 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır. Katılımcıların İngilizce ve mesleki İngilizce kavramlarına ilişkin sahip oldukları metaforları ortaya çıkarmak amacıyla onlardan “İngilizce ... gibidir, çünkü ...” ve “Mesleki İngilizce ... gibidir, çünkü ...” cümlelerini tamamlamaları istenmiş ve veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Analizler sonucunda, hem İngilizce hem de mesleki İngilizceye yönelik 43 farklı metafor üretildiği belirlenmiştir. Öğrencilerin İngilizceye yönelik en fazla başvurdukları metaforun “su” olduğu, mesleki İngilizceye yönelik en fazla başvurdukları metaforun “merdiven” olduğu tespit edilmiştir. Hem İngilizce hem de mesleki İngilizceye yönelik 43 metaforun “canlı varlık”, “cansız varlık”, “kavram”, “terim”, “yiyecek-içecek” ve “diğer” olarak 6 farklı kategori altında toplandığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İngilizce, Mesleki İngilizce, Metafor, Turizm.

METAPHORICAL PERCEPTIONS OF STUDENTS MAJORING TOURISM MANAGEMENT ABOUT THE CONCEPTS OF ENGLISH AND VOCATIONAL ENGLISH

ABSTRACT

The research aimed at revealing perceptions of the students studying at the Department of Tourism Management about the concepts of “English” and “vocational English” through metaphors. Phenomenological design and criterion sampling method were used in the study. The study group consisted of 48 senior students studying Tourism Management at a faculty of tourism in 2018-2019 spring semester. Students were given a form and asked to fill in the form. The form contained two open-ended statements as “English is like because” and “Vocational English is like because”. The data were analysed through content analysis. The analyses showed that students created 43 different metaphors for both English and vocational English. The most frequently used metaphor was “water” for English and “stairs” for vocational English. The metaphors produced by students were grouped into 6 categories as “living things”, “non-living things”, “concepts”, “terms”, “food-drinks” and “others”.

Keywords: English, Vocational English, Metaphor, Tourism.

1. GİRİŞ

Yabancı dil günümüzün küreselleşen dünyasında, bir bireyin kendi kişisel ve mesleki gelişiminin en önemli gerekliliklerinden biri haline gelmiştir. Türkiye’de yabancı dil olarak İngilizce eğitimi, ilkokul ikinci sınıftan başlayarak ilköğretim ve ortaöğretimi de kapsayacak şekilde zorunlu hale gelmiştir. Yükseköğretimin ilk yılında da, zorunlu İngilizce dersleri verilmektedir. Bölüm özelliklerine göre, bazı bölümlerde mesleki İngilizce dersleri bölüm izlencelerinde yer almaktadır.

Mesleki İngilizce, Özel Amaçlı İngilizcenin (English for Specific Purposes-ESP) bir dalıdır ve geleneksel olarak, tıp, mühendislik, işletme, turizm gibi özel alanlarda kullanılan İngilizce olarak tanımlanmaktadır (Dudley-Evans ve St. John, 1998). Mesleki İngilizce dersleri, İngilizceyi uzmanlaşma gerektiren bir meslekte ve ihtiyaç duyulan bir bağlamda öğrenmeyi ve öğretmeyi amaçlamaktadır. Hem mesleki İngilizce hem de genel İngilizce, dinleme, konuşma, okuma, yazma, gramer, telaffuz ve kelime bilgisi gibi dil alanlarını ve becerilerini kapsamaktadır. Ayrıca her ikisi de, bir ihtiyaçtan dolayı ders olarak verilmektedir, ancak mesleki İngilizce dersinin içeriği, öğrencilerin gelecekte yapacakları mesleklerdeki gereksinimleri ile doğrudan ilişkili iken, genel İngilizce dersinin içeriği bu ihtiyaca cevap vermekten uzak kalabilmektedir (Demiray Akbulut, 2016). Mesleki İngilizce, turizm, mühendislik, tıp, işletme gibi özel alanlarla nitelendirilirken, genel İngilizce kelime bilgisiyle bağlantılı bazı dilbilgisi kurallarını içeren basit bir dil sistemi olarak ele alınmaktadır (Prior, 2013). Başka bir açıdan değerlendirildiğinde, genel İngilizcenin dil öğrenme sürecinin ilk aşamalarıyla, mesleki İngilizcenin ise daha ileriki dil öğrenme aşamalarıyla ilgili olduğu söylenebilir. Bu bakış açısından yola çıkılarak, üniversitelerin bazı fakültelerinde lisans öğrencilerine genel İngilizce derslerini aldıktan sonra öğrenim gördükleri bölümlere yönelik mesleki İngilizce dersleri verilmektedir.

Mesleki İngilizce dersleri, öğrencilere meslek alanlarının temelini oluşturan yöntem ve etkinlikleri kullanılarak dil bilgisi, kelime dağarcığı ve çalışma becerileri açısından mesleklerine uygun bir dil edinmelerini sağlama amacını taşımaktadır (Dudley-Evans ve St. John, 1998). Bu açıdan, mesleki İngilizce dersleri yabancı dil becerileri ile alan bilgisinin bütünleştirilmesini gerektirmektedir. Turizm İşletmeciliği bölümü açısından değerlendirildiğinde ise, mesleki İngilizce derslerinde, öğrencilere misafirleri karşılama, rezervasyon yapma, otele giriş-çıkış işlemlerini gerçekleştirme, telefonlara cevap verme, işletme ve tesis hakkında bilgi verme, misafirlere yer-yön tarif etme, turistik bir yer ya da ürün hakkında bilgi verme, misafir istek ve şikâyetlerine cevap verme, menüleri ve yemek içeriklerini açıklama, kişisel görüşlerini ifade etme gibi mesleki beceriler ile genel dil kullanım becerilerini kazandırmak ön planda tutulmaktadır (Gökçe ve Batman, 2015). Dolayısıyla, bu bölüm öğrencileri için İngilizce ve mesleki İngilizce iş hayatlarının en önemli gereklilikleri arasında yer almaktadır.

Metafor bir kavramın başka bir kavramla ifade edilmesi ya da bir olgunun başka bir olguya benzediğinin açık veya örtük bir biçimde belirtilmesi olarak tanımlanabilir. Bir metafor bireyin zihninin belli bir anlayış biçiminden başka bir anlayış biçimine hareket etmesini sağlayarak, o bireyin belli bir olguyu başka bir olgu olarak görmesine olanak tanır. Bir birey, metaforları kullanarak söylemek istediklerini daha az sözcükle ve daha etkili bir biçimde ifade edebilir. Bu nedenle, metafor kullanırken metaforun konusu, metaforun kaynağı ve metaforun kaynağından metaforun konusuna atfedilmesi düşünülen özellikler bir arada bulunmalıdır (Lakoff ve Johnson, 2003; Saban, 2008).

Metaforlar bireyin bir kavrama yönelik algısında yaratıcı düşünmesini, hayal etmesini ve o kavramı kendi yaşantısı içinde anlamlandırmasını sağlamaktadır (Yazar, Özekinci ve Lala, 2017; Yaşar ve Girmen, 2012). Ayrıca metaforlar, soyut, karmaşık ya da kuramsal bir olguyu anlamada ve açıklamada faydalanılabilecek en güçlü zihinsel araçlardır (Yob, 2003). Bu nedenle, eğitimde metaforlar, soyut bir kavramı görselleştirmek ve daha somut bir biçimde betimlemek için kullanılabilir (Singh, 2010; Lakoff ve Johnson, 2003). Eğitim alanında öğrencilerin algı ve inançlarını araştıran çalışmalarda, metafor kabul görmüş önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir (Cameron ve Low, 1999).

Alanyazın incelendiğinde, yabancı dil olarak İngilizce kavramına yönelik metaforların farklı çalışma gruplarıyla yürütülen birçok çalışmada incelendiği görülmektedir. Gömlüksiz (2013) öğretmen adaylarının; Bekdaş (2017) lise öğrencilerinin; Erdem (2018) üniversite birinci sınıf

öğrencilerinin; Limon (2015) 9. ve 10. sınıf öğrencilerinin; Tosuncuoğlu (2018) İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencilerinin “İngilizce” kavramına yönelik algılarını metaforik olarak araştırmışlardır. Elektronik ve bilgisayar mühendisliği öğrencilerinin (Ahkemoğlu ve Kesen Mutlu, 2016) ve ortaokul öğrencilerinin (Başaran Uğur ve Baysal, 2017) “İngilizce öğretmeni” kavramına yönelik algıları metaforlar aracılığıyla incelenmiştir. Kesen (2010) üniversite hazırlık sınıfı öğrencilerinin “İngilizce ders kitabı” kavramına, Baş ve Bal Gezeğin (2015) üniversite hazırlık sınıfı öğrencilerinin “İngilizce öğrenme süreci” kavramına ve Çelik ve Asmalı (2017) İngilizce öğretmenlerinin “İngilizce öğrenme” ve “İngilizce öğrenen” kavramlarına yönelik algılarını metaforlar aracılığıyla araştırmışlardır. Bu çalışmalar dikkate alındığında, turizm eğitimi alan öğrencilerin “İngilizce” ve “mesleki İngilizce” kavramlarına ilişkin metaforik algılarını araştıran herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle, bu çalışma alanyazına katkı sağlayacağı düşüncesinden hareketle, Turizm İşletmeciliği bölümünde öğrenim gören öğrencilerin “İngilizce” ve “mesleki İngilizce” kavramları ile ilgili algılarını metaforlar aracılığıyla ortaya koymak amacıyla yürütülmüştür. Bu genel amaç çerçevesinde, aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Turizm İşletmeciliği bölümünde öğrenim gören öğrencilerin “İngilizce” ve “mesleki İngilizce” kavramlarıyla ilgili metaforları nelerdir?
2. Turizm İşletmeciliği bölümünde öğrenim gören öğrencilerin “İngilizce” ve “mesleki İngilizce” kavramlarıyla ilgili metaforları ortak özellikleri bakımından hangi kavramsal kategoriler altında toplanmaktadır?

2. YÖNTEM

2.1. Çalışmanın Deseni

Araştırmada, Turizm İşletmeciliği bölümünde öğrenim gören öğrencilerin “İngilizce” ve “mesleki İngilizce” kavramları ile ilgili algılarını betimlemek için kullandıkları metaforları belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseninde, farkında olduğumuz fakat derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Turizm İşletmeciliği bölümünde öğrenim gören öğrencilerin “İngilizce” ve “mesleki İngilizce” kavramlarına ilişkin algılarının derinlemesine incelenebilmesi ve bu kavramlara yönelik algıları hakkında ayrıntılı bir anlayış oluşturulabilmesi için olgubilim deseni kullanılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Çalışmada, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Öğrencilerin hem İngilizce hem de mesleki İngilizce derslerini almış olmaları, örnekleme ölçütü olarak belirlenmiş ve bir devlet üniversitesinin turizm fakültesinde “Turizm İşletmeciliği” bölümünde öğrenim gören son sınıf öğrencilerinin görüşlerinin alınmasına karar verilmiştir. Bu öğrenciler, fakültede birinci sınıfın her bir döneminde 12 saat, ikinci sınıfın her bir döneminde 8 saat genel İngilizce dersi, üçüncü ve dördüncü sınıfın her bir döneminde 6 saat mesleki İngilizce dersi almışlardır. Diğer bir ifadeyle, öğrenciler fakültedeki öğrenimleri boyunca haftada toplam 40 saat genel İngilizce, 24 saat mesleki İngilizce dersi almışlardır. Dolayısıyla öğrenciler bu iki kavram hakkında karşılaştırmalı metaforlar üretebilecek deneyimlere sahiptirler.

Araştırmanın çalışma grubunu, 2018-2019 Bahar döneminde bir turizm fakültesinde “Turizm İşletmeciliği” bölümünde öğrenim gören son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmaya toplam 48 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %54,2’si kadın, %45,8’i erkektir. Yaşları açısından değerlendirildiğinde, 14 öğrencinin 21, 9 öğrencinin 22, 15 öğrencinin 23, 6 öğrencinin 24, 2 öğrencinin 25 ve 2 öğrencinin 26 yaşında olduğu ve çalışma grubunun yaş ortalamasının 22,6 olduğu anlaşılmıştır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Katılımcıların “İngilizce” ve “mesleki İngilizce” kavramlarına ilişkin sahip oldukları metaforları ortaya çıkarmak amacıyla onlardan “İngilizce ... gibidir, çünkü ...” ve “Mesleki İngilizce ... gibidir, çünkü ...” cümlelerini tamamlamaları istenmiştir. Öğrencilere bu iki cümlenin yazılı olduğu boş bir form verilmiştir ve onlardan bu ifadeyi kullanarak ve bir metafor üzerinde yoğunlaşarak düşüncelerini dile getirmeleri istenmiştir. Metaforun bir araştırma aracı olarak

kullanıldığı çalışmalarda “gibi” kelimesi katılımcıların metaforun konusu ile metaforun kaynağı arasındaki bağı daha net bir şekilde ortaya koymaları; “çünkü” kelimesi de kendi metaforları için bir gerekçe veya mantıksal dayanak sunmaları için kullanılmıştır (Saban, 2009; Saban, 2008). Katılımcıların kendi el yazılarıyla kaleme aldıkları ifadeler, bu araştırmada temel veri kaynağı olarak kullanılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada, veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde temel amaç, araştırmada elde edilen verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizi kullanılarak veriler tanımlanmaya ve verilerin içinde saklı olabilecek gerçekler ortaya çıkarılmaya çalışılır. Bu amaçla, birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilir ve okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenlenerek yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Geliştirilen metaforlar beş aşamada analiz edilmiştir: Bu aşamalar, (a) kodlama, (b) sınıflama, (c) kategori geliştirme, (d) geçerlik ve güvenilirlik ve (e) verilerin bilgisayar ortamına aktarılmasını kapsamaktadır (Saban, 2009; Saban, 2008).

a. Kodlama aşaması: Öğrencilerin ürettiği metaforlar alfabetik sıraya göre dizilmiş ve her öğrencinin kullandığı metaforlar kodlanmıştır.

b. Sınıflama aşaması: Bu aşamada içerik analizi yapılmıştır. Öğrencilerin kullandıkları metaforlar tekrar gözden geçirilmiş, kullanılan ifadelerde benzeyen, benzetilen ve bunlar arasındaki ilişkiye bakılmıştır.

c. Kategori geliştirme aşaması: Bu aşamada öğrenciler tarafından oluşturulan farklı metaforların nasıl kavramsallaştırıldığı incelenmiş ve üretilen her metafor bir tema ile ilişkilendirilmiştir. Verilerden çıkan kavramlara göre kodlamalar, kategori ve temalar oluşturulmuştur.

d. Geçerlik ve güvenilirlik aşaması: Nitel araştırmalarda toplanan verilerin ayrıntılı bir biçimde rapor edilmesi ve araştırmacının açıklamalarda bulunması geçerlik için önemli bir ölçüt olarak kabul edilmektedir. Katılımcıların doğrudan düşüncelerine yer verip alıntılarda bulunmak ve bunlardan yola çıkarak sonuçları açıklamak geçerlik için önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu çalışmada, veri analiz süreci detaylı bir şekilde açıklanarak ve öğrenci görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılarak geçerlik artırılmaya çalışılmıştır. Doğrudan alıntılar yapılırken, her bir öğrenci için “Ö” harfi, formu teslim etme sırası için 1, 2, 3, 4... şeklinde sayısal kodlar ve cinsiyetlerini belirtmek için “E” ve “K” harfleri kullanılmıştır. Örneğin birinci sırada formu teslim eden kadın öğrenci için “Ö1K” kodu kullanılmıştır.

Güvenirlik için, metaforların ilgili tema, kavramsal kategori ve kodları temsil edip etmediğini belirlemek amacıyla uzman görüşüne başvurulmuştur. Bu amaç doğrultusunda, eğitim programları ve öğretim alanında doktorasını tamamlamış ve uzun yıllardır aynı üniversitede hem İngilizce hem de mesleki İngilizce derslerine girmiş bir İngilizce öğretim görevlisine öğrenciler tarafından kullanılan ve alfabetik sıraya göre dizilmiş metafor listesi ile tema ve kategorileri içeren iki ayrı liste verilmiştir. Uzmanın bu iki listeyi de kullanarak hiçbir metafor dışarıda kalmayacak şekilde birinci listedeki metaforları ikinci listedeki kavramsal kategori ve temalarla eşleştirmesi istenmiştir. Uzmanın yaptığı eşleştirmeler araştırmacının yaptığı tema ve kategorilerle karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalarda “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” sayıları tespit edilmiş ve Miles ve Huberman (1994) tarafından geliştirilen güvenilirlik formülü (Güvenirlik= görüş birliği / görüş birliği + görüş ayrılığı) kullanılarak araştırmanın güvenilirliği hesaplanmıştır. Güvenirlik çalışması kapsamında, görüşüne başvuru uzman, İngilizceye yönelik metaforlarda bir metaforu (“memleket”) ve mesleki İngilizceye yönelik üç metaforu (“temel ihtiyaç”, “sonu olmayan yol” ve “hayat”) araştırmacınınkinden farklı bir kategoriyle ilişkilendirmiştir. Bu durumda, İngilizceye yönelik metaforlarda güvenilirlik=42/42+1=%98 olarak; mesleki İngilizceye yönelik metaforlarda güvenilirlik=40/40+3=%93 olarak hesaplanmıştır. Uzman ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyumun %90 ve üzeri olduğu durumlarda istenilen düzeyde bir güvenilirlik sağlanmış olmaktadır (Saban, 2009).

3. BULGULAR

Bu bölümde yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulgular tablolar halinde sunulmuş ve tablolara ilişkin açıklamalar yapılmıştır.

3.1.İngilizce ve Mesleki İngilizceye Yönelik Metaforlar

Tablo 1’de öğrencilerin İngilizce ve mesleki İngilizceye yönelik üretmiş oldukları metaforlar görülmektedir.

Tablo 1: İngilizce ve Mesleki İngilizceye Yönelik Metaforlar ve Frekansları

İngilizce		Mesleki İngilizce	
Alzheimer	ikiz kardeş	ağaç	kardeş
anahtar	kahve	anahtar (2)	kemer
baharat	kalın bir kitap	ayva	merdiven (3)
bebek	karavan	bilim-kurgu filmi	nehir
binanın temeli	kız kardeş	bisiklet sürmek	Netflix
bulmaca	kitap	bitki	operasyon
çiçek	köprü	bitter çikolata	sonu olmayan yol
çikolata	memleket	cep telefonu	su
çocuk	nankör evlat	css	şans
dar pantolon	network	çikolata	telefonda konuşmak
davul	ortaokul	çocuk	temel ihtiyaç (2)
deniz	saksı bitkisi	dinlendirici gözlük	torpil
deniz feneri	sevgili	dizi	tuz ve ekmek
dipsiz kuyu	su (4)	ergen	Türkiye
dizi	tiyatro	eş	uçlu kalem
dünya (2)	toprak	fakülte	un
en üst kat	trip atan kız arkadaş	fermuar	uzay
girişimci	uçak	film	üniversite
gözlük (2)	yatırım	gol	yatırımcı
güneş	yaz armudu	harita	yemek (2)
güzel bir hikaye	yüzmek	hayat	yol
html		karaciğer	

Tablo 1’de görüldüğü üzere, çalışmaya katılan 48 öğrenci hem İngilizce hem de mesleki İngilizceye yönelik 43 farklı metafor üretmiştir. Öğrencilerin İngilizceye yönelik en fazla başvurdukları metaforun su (f=4) olduğu, onu dünya (f=2) ve gözlük (f=2) metaforlarının takip ettiği görülmektedir. Öğrencilerin mesleki İngilizceye yönelik en fazla başvurdukları metaforun merdiven (f=3) olduğu, onu anahtar (f=2), temel ihtiyaç (f=2) ve yemek (f=2) metaforlarının takip ettiği görülmektedir. Diğer metaforlar birer öğrenci tarafından üretilmiştir.

3.2.İngilizce ve Mesleki İngilizceye Yönelik Kavramsal Kategoriler

Tablo 2’de metaforlara yönelik ortaya konan gerekçeler göz önünde bulundurularak oluşturulan kavramsal kategoriler görülmektedir.

Tablo 2: İngilizce ve Mesleki İngilizceye Yönelik Geliştirilen Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı

Kategoriler	İngilizce		Mesleki İngilizce	
	f	%	f	%
Canlı varlık	12	27,9	8	18,6
Cansız varlık	10	23,2	7	16,3
Kavram	6	14	7	16,3
Terim	7	16,3	10	23,2
Yiyecek-içecek	5	11,6	6	14
Diğer	3	7	5	11,6
Toplam	43	100	43	100

Tablo 2 incelendiğinde, hem İngilizce hem de mesleki İngilizceye yönelik 43 metaforun 6 farklı kategori altında toplandığı görülmektedir. Buna göre, öğrencilerin İngilizceye yönelik

geliştirdikleri metaforların %27,9'unun “canlı varlık”, %23,2'sinin “cansız varlık”, %14'ünün “kavram”, %16,3'ünün “terim”, %11,6'sının “yiyecek-içecek” ve %7'sinin “diğer” kategorileri altında yer aldığı görülmektedir. Aynı kategoriler altında toplanmasına rağmen, öğrencilerin mesleki İngilizceye yönelik geliştirdikleri metaforların %18,6'sının “canlı varlık”, %16,3'ünün “cansız varlık”, %16,3'ünün “kavram”, %23,2'sinin “terim”, %14'ünün “yiyecek-içecek” ve %11,6'sının “diğer” kategorileri altında yer aldığı görülmektedir.

3.2.1. Canlı Varlık Olarak İngilizce ve Mesleki İngilizce

Tablo 3'te canlı varlık kategorisini oluşturan metaforlar ile bu metaforları geliştiren öğrenci sayıları verilmiştir.

Tablo 3: Canlı Varlık Olarak İngilizce ve Mesleki İngilizce

Kategori	Alt Kategoriler	İngilizce		Mesleki İngilizce	
		Metaforlar	f	Metaforlar	f
Canlı varlık	İnsan	trip atan kız arkadaş	1	kardeş	1
		nankör evlat	1	ergen	1
		ikiz kardeş	1	eş	1
		çocuk	1	çocuk	1
		kız kardeş	1		
		bebek	1		
		sevgili	1		
		Toplam	7		4
	Doğa	saksı bitkisi	1	ağaç	1
		çiçek	1	bitki	1
		güneş	1	nehir	1
		toprak	1	su	1
		deniz	1		
		Toplam	5		4

Tablo 3'te görüldüğü gibi, canlı varlık kategorisi insan ve doğa olarak iki alt kategoride değerlendirilmiştir. İnsan alt kategorisinde, İngilizceye yönelik 7 öğrenci 7 farklı metafor oluştururken, mesleki İngilizceye yönelik 4 öğrenci 4 farklı metafor oluşturmuştur. Bu alt kategoride, İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “trip atan kız arkadaş”, “nankör evlat”, “ikiz kardeş”, “çocuk”, “kız arkadaş”, “bebek” ve “sevgili” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “kardeş”, “ergen”, “eş” ve “çocuk”tur. Doğa alt kategorisinde ise, İngilizceye yönelik 5 öğrenci 5 farklı metafor oluştururken, mesleki İngilizceye yönelik 4 öğrenci 4 farklı metafor oluşturmuştur. Bu alt kategoride, İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “saksı bitkisi”, “çiçek”, “güneş”, “toprak” ve “deniz” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “ağaç”, “bitki”, “nehir” ve “su”dur. Bu kategorideki öğrenci görüşleri şu şekildedir:

Ö11, K: İngilizce trip atan kız arkadaş gibidir, çünkü üzerine düşülmediği zaman, kırılır (unutulur). Bu yüzden, kendisine ilgi, alaka ister.

Ö35, E: İngilizce bebek gibidir, çünkü sürekli ilgi ister.

Ö31, K: İngilizce çiçek gibidir, çünkü ona özen göstermek, onunla ilgilenmek ve vakit geçirmek gerekir ki büyüsün ve gelişsin.

Ö1, K: Mesleki İngilizce ağaç gibidir, çünkü ne kadar değer verirsən, önemersen, o kadar meyvesini alırsın ve gölgesinde serinlersin.

Ö26, E: Mesleki İngilizce kardeş gibidir, çünkü yakını bırakmaz bilmez, seni bezdirir. Ama farkında olmasan da onu seversin.

3.2.2. Cansız Varlık Olarak İngilizce ve Mesleki İngilizce

Tablo 4'te cansız varlık kategorisini oluşturan metaforlar ile bu metaforları geliştiren öğrenci sayıları verilmiştir.

Tablo 4: Cansız Varlık Olarak İngilizce ve Mesleki İngilizce

Kategori	Alt Kategoriler	İngilizce		Mesleki İngilizce	
		Metaforlar	f	Metaforlar	f

	Nesne	davul	1	uçlu kalem	1
		kalın bir kitap	1	cep telefonu	1
		kitap	1		
		dar pantolon	1		
		Toplam	4		2
Cansız varlık	Araç	gözlük	2	merdiven	3
		karavan	1	anahtar	2
		deniz feneri	1	fermuar	1
		uçak	1	dinlendirici gözlük	1
		köprü	1	kemer	1
		anahtar	1		
		Toplam	7		8

Tablo 4’te görüldüğü gibi, cansız varlık kategorisi nesne ve araç olarak iki alt kategoride değerlendirilmiştir. Nesne alt kategorisinde, İngilizceye yönelik 4 öğrenci 4 farklı metafor oluştururken, mesleki İngilizceye yönelik 2 öğrenci 2 farklı metafor oluşturmuştur. Bu alt kategoride, İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “davul”, “kalın bir kitap”, “kitap”, ve “dar pantolon” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “uçlu kalem” ve “cep telefonu”dur. Araç alt kategorisinde ise, İngilizceye yönelik 7 öğrenci 6 farklı metafor oluştururken, mesleki İngilizceye yönelik 8 öğrenci 5 farklı metafor oluşturmuştur. Bu alt kategoride, İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “gözlük”, “karavan”, “deniz feneri”, “uçak” “köprü” ve “anahtar” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “merdiven”, “anahtar”, “fermuar”, “dinlendirici gözlük” ve “kemer”dir. Bu kategorideki öğrenci görüşleri şu şekildedir:

Ö7, K: İngilizce davul gibidir, çünkü uzaktan sesi hoş gelir ama yakından rahatsız eder. İngilizce de uzaktan ne kadar hoş, güzel görünse de, içine girince karmakarışık ve rahatsız edicidir.

Ö28, K: İngilizce kalın bir kitap gibidir, çünkü okuması (öğrenmesi) zor ve zaman alıcıdır.

Ö40, K: İngilizce anahtar gibidir, çünkü bilgiye ulaşmak için kapıları açar.

Ö17, E: Mesleki İngilizce anahtar gibidir, çünkü onsuz iş hayatının kapısını açamazsın.

Ö28, K: Mesleki İngilizce cep telefonu gibidir, çünkü ulaşılması kolay, kullanımı hem kolay hem de eğlencelidir.

Ö43, K: İngilizce deniz feneri gibidir, çünkü deniz feneri denizde yolumuzu bulmamızı sağlar, İngilizce de dünyanın neresine gidersek gidelim insanlarla iletişim kurmamızı sağlar.

Ö22, E: İngilizce köprü gibidir, çünkü iki yabancı kişiyi birleştirir.

Ö15, K: Mesleki İngilizce merdiven gibidir, çünkü öğrendikçe yükselirsin.

Ö41, K: Mesleki İngilizce dinlendirici gözlük gibidir, çünkü öğrendikçe daha iyi ve rahat hissederiz.

3.2.3. Kavram Olarak İngilizce ve Mesleki İngilizce

Tablo 5’te kavram kategorisini oluşturan metaforlar ile bu metaforları geliştiren öğrenci sayıları verilmiştir.

Tablo 5: Kavram Olarak İngilizce ve Mesleki İngilizce

Kategori	Alt Kategoriler	İngilizce		Mesleki İngilizce		
		Metaforlar	f	Metaforlar	f	
Kavram	Soyut	dipsiz kuyu	1	şans	1	
		güzel bir hikaye	1	torpil	1	
				operasyon	1	
				hayat	1	
				sonu olmayan yol	1	
			Toplam	2		5
	Somut	en üst kat	1	gol	1	
		memleket	1	yol	1	
		bulmaca	1			
		binanın temeli	1			

Toplam	4	2
--------	---	---

Tablo 5’te görüldüğü gibi, kavram kategorisi soyut ve somut olarak iki alt kategoride değerlendirilmiştir. Soyut alt kategorisinde, İngilizceye yönelik 2 öğrenci 2 farklı metafor oluştururken, mesleki İngilizceye yönelik 5 öğrenci 5 farklı metafor oluşturmuştur. Bu alt kategoride, İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “dipsiz kuyu” ve “güzel bir hikaye” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “şans”, “torpil”, “operasyon”, “hayat” ve “sonu olmayan yol”dur. Somut alt kategorisinde ise, İngilizceye yönelik 4 öğrenci 4 farklı metafor oluştururken, mesleki İngilizceye yönelik 2 öğrenci 2 farklı metafor oluşturmuştur. Bu alt kategoride, İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “en üst kat”, “memleket”, “bulmaca” ve “binanın temeli” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “gol”, ve “yol”dur. Bu kategorideki öğrenci görüşleri şu şekildedir:

Ö30, K: İngilizce güzel bir hikaye gibidir, çünkü öğrendiğinde güzel bir his bırakır ama bir noktasını kaçırırsan anlamakta zorluk çekersin.

Ö18, K: Mesleki İngilizce torpil gibidir, çünkü iş hayatında bir yerlere gelmek için çok etkili ve kullanışlıdır.

Ö22, E: Mesleki İngilizce operasyon gibidir, çünkü sadece zamanı geldiğinde ve gerektiğinde kullanılabilir.

Ö37, K: Mesleki İngilizce sonu olmayan yol gibidir, çünkü her zaman bilgilere yenileri eklenir.

Ö27, K: İngilizce memleket gibidir, çünkü uzun süre oraya yolun düşmezse, uzaklaşıp tamamen unutulabilirsin.

Ö38, K: İngilizce bulmaca gibidir, çünkü çok sayıda kelime bilmezsek çözemeyiz.

Ö17, E: İngilizce binanın temeli gibidir, çünkü onsuz ilerleyemezsin.

Ö12, E: Mesleki İngilizce gol gibidir, çünkü futbolda gol oldukça, bu meslekte de İngilizce sayesinde istediğine ulaştınca hayat güzel olur.

Ö33, K: Mesleki İngilizce yol gibidir, çünkü kişiyi gitmek istediği yere götürür.

3.2.4. Terim Olarak İngilizce ve Mesleki İngilizce

Tablo 6’da terim kategorisini oluşturan metaforlar ile bu metaforları geliştiren öğrenci sayıları verilmiştir.

Tablo 6: Terim Olarak İngilizce ve Mesleki İngilizce

Kategori	Alt Kategoriler	İngilizce		Mesleki İngilizce	
		Metaforlar	f	Metaforlar	f
Terim	Coğrafi Terim	dünya	2	Türkiye	1
				uzay	1
				harita	1
		Toplam	2		3
	Teknolojik terim	network	1	Netflix	1
		html	1	css	1
		Toplam	2		2
	Eğitim terimi	ortaokul	1	üniversite	1
				fakülte	1
		Toplam	1		2
	Ekonomik terim	girişimci	1	temel ihtiyaç	2
		yatırım	1	yatırımcı	1
		Toplam	2		3
	Sağlık terimi	Alzheimer	1	karaciğer	1
Toplam		1		1	

Tablo 6’da görüldüğü gibi, terim kategorisi coğrafi terim, teknolojik terim, eğitim terimi, ekonomik terim ve sağlık terimi olarak beş alt kategoride değerlendirilmiştir. Coğrafi terim alt

kategorisinde, İngilizceye yönelik 2 öğrenci 1 metafor oluştururken, mesleki İngilizceye yönelik 3 öğrenci 3 farklı metafor oluşturmuştur. Bu alt kategoride, İngilizceye yönelik geliştirilen metafor “dünya” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “Türkiye”, “uzay” ve “harita”dır. Teknolojik terim alt kategorisinde ise, hem İngilizceye hem de mesleki İngilizceye yönelik 2 öğrenci 2 farklı metafor oluşturmuştur. Bu alt kategoride, İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “network” ve “html” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “Netflix” ve “css” dir. Eğitim terimi alt kategorisinde, İngilizceye yönelik 1 öğrenci 1 metafor oluştururken, mesleki İngilizceye yönelik 2 öğrenci 2 farklı metafor oluşturmuştur. Bu alt kategoride, İngilizceye yönelik geliştirilen metafor “ortaokul” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “üniversite” ve “fakülte”dir. Ekonomik terim alt kategorisinde, İngilizceye yönelik 2 öğrenci 2 farklı metafor oluştururken, mesleki İngilizceye yönelik 3 öğrenci 2 farklı metafor oluşturmuştur. Bu alt kategoride, İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “girişimci” ve “yatırım” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “temel ihtiyaç” ve “yatırımcı”dır. Sağlık terimi alt kategorisinde ise, hem İngilizceye hem de mesleki İngilizceye yönelik 1 öğrenci 1 metafor oluşturmuştur. Bu alt kategoride, İngilizceye yönelik geliştirilen metafor “Alzheimer” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metafor “karaciğer”dir. Bu kategorideki öğrenci görüşleri şu şekildedir:

Ö13, K: İngilizce network gibidir, çünkü dünyada hızla yayılan ve konuşulan bir dildir.

Ö20, E: İngilizce yatırım gibidir, çünkü geleceğimiz için birçok avantaj sağlar.

Ö34, E: İngilizce dünya gibidir, çünkü dönüp dolaşp aynı noktaya gelirsiniz.

Ö36, E: İngilizce html gibidir, çünkü gerekli bir temeldir.

Ö2, K: Mesleki İngilizce temel ihtiyaç gibidir, çünkü mesleğimizin olmazsa olmazıdır.

Ö13, K: Mesleki İngilizce fakülte gibidir, çünkü her alanda farklıdır.

Ö14, E: Mesleki İngilizce Netflix gibidir, çünkü herkes kullanmaz.

Ö20, E: Mesleki İngilizce harita gibidir, çünkü hedeflenen kariyer noktasına giden yolu gösterir.

Ö27, K: Mesleki İngilizce karaciğer gibidir, çünkü herhangi bir zarar görmesi durumunda kendini iyileştirebilir.

Ö36, E: Mesleki İngilizce css gibidir, çünkü değişik özellikler içerir ve web sitesine (dile) dinamiklik katar.

3.2.5. Yiyecek-İçecek Olarak İngilizce ve Mesleki İngilizce

Tablo 7’de yiyecek-içecek kategorisini oluşturan metaforlar ile bu metaforları geliştiren öğrenci sayıları verilmiştir.

Tablo 7: Yiyecek-İçecek Olarak İngilizce ve Mesleki İngilizce

Kategori	Alt Kategoriler	İngilizce		Mesleki İngilizce	
		Metaforlar	f	Metaforlar	f
Yiyecek-içecek	Yiyecek	baharat	1	yemek	2
		yaz armudu	1	tuz ve ekmek	1
		çikolata	1	ayva	1
				bitter çikolata	1
				çikolata	1
			un	1	
		Toplam	3	7	
	İçecek	su	4	-	-
		kahve	1		
		Toplam	5	-	-

Tablo 7’de görüldüğü gibi, yiyecek-içecek kategorisi yiyecek ve içecek olarak iki alt kategoride değerlendirilmiştir. Yiyecek alt kategorisinde, İngilizceye yönelik 3 öğrenci 3 farklı metafor oluştururken, mesleki İngilizceye yönelik 7 öğrenci 6 farklı metafor oluşturmuştur. Bu alt kategoride, İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “baharat”, “yaz armudu” ve “çikolata” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen “yemek”, “tuz ve ekmek”, “ayva”, “bitter çikolata”,

“çikolata” ve “un”dur. İçecek alt kategorisinde ise, İngilizceye yönelik 5 öğrenci 2 farklı metafor oluştururken, mesleki İngilizceye yönelik herhangi bir metafor oluşturulmamıştır. Bu alt kategoride, İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “su” ve “kahve”dir. Bu kategorideki öğrenci görüşleri şu şekildedir:

Ö4, E: İngilizce yemekte kullanılan baharatlar gibidir, çünkü hayata renk ve tat katar.

Ö5, E: İngilizce yaz armudu gibidir, çünkü yedikçe zevk verir.

Ö14, E: İngilizce su gibidir, çünkü insan susuz, dünya İngilizcesiz olmaz.

Ö42, E: İngilizce çikolata gibidir, çünkü çikolatayı sıcak bir yere koyarsak erir, soğuk bir yere koyarsak donar. İngilizcede de çok fazla çalışıp sıkılmadan veya hiç ilgilenmeyip unutmadan orta bir yol bularak çalışmak gerekir.

Ö47, K: İngilizce kahve gibidir, çünkü bazı insanların uykusunu kaçıtır, bazı insanları rahatlatır.

Ö5, E: Mesleki İngilizce ayva gibidir, çünkü tat vermez ve boğazına durur.

Ö16, K: Mesleki İngilizce bitter çikolata gibidir, çünkü ilk olarak acı gelir ama çalıştıkça, pratik yaptıkça tatlılaşır.

Ö23, E: Mesleki İngilizce yemek gibidir, çünkü pişirmeden yiyemezsin.

Ö31, K: Mesleki İngilizce çikolata gibidir, çünkü onun tadını aldığımızda çok keyif vericidir.

Ö48, E: Mesleki İngilizce su gibidir, çünkü içtikçe içesin gelir.

3.2.6. Diğer Kategorisi Olarak İngilizce ve Mesleki İngilizce

Tablo 8’de diğer kategorisini oluşturan metaforlar ile bu metaforları geliştiren öğrenci sayıları verilmiştir.

Tablo 8: Diğer Kategorisi Olarak İngilizce ve Mesleki İngilizce

Kategori	Alt Kategoriler	İngilizce		Mesleki İngilizce	
		Metaforlar	f	Metaforlar	f
Diğer	Sanat	tiyatro	1	bilim-kurgu filmi	1
		dizi	1	film	1
				dizi	1
		Toplam	2		3
	Fiil	yüzmek	1	bisiklet sürmek	1
				telefonda konuşmak	1
	Toplam	1		2	

Tablo 8’de görüldüğü gibi, diğer kategorisi sanat ve fiil olarak iki alt kategoride değerlendirilmiştir. Sanat alt kategorisinde, İngilizceye yönelik 2 öğrenci 2 farklı metafor oluştururken, mesleki İngilizceye yönelik 3 öğrenci 3 farklı metafor oluşturmuştur. Bu alt kategoride, İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “tiyatro” ve “dizi” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen “bilim-kurgu filmi”, “film” ve “dizi”dir. Fiil alt kategorisinde ise, İngilizceye yönelik 1 öğrenci 1 metafor oluştururken, mesleki İngilizceye yönelik 2 öğrenci 2 farklı metafor oluşturmuştur. Bu kategoride, İngilizceye yönelik geliştirilen metafor “yüzmek” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “bisiklet sürmek” ve “telefonda konuşmak”tır. Bu kategorideki öğrenci görüşleri şu şekildedir:

Ö12, E: İngilizce tiyatro gibidir, çünkü tiyatro oynandıkça izlendikçe keyif verir. İngilizce de, öğrenildikçe zevk verir.

Ö45, K: İngilizce dizi gibidir, çünkü belirli bir sıra ve düzen içinde takip edilmelidir.

Ö21, E: İngilizce yüzmek gibidir, çünkü kulaç atmazsan olduğun yerde sayarsın, ilerleyemezsin.

Ö21, E: Mesleki İngilizce bisiklet sürmek gibidir, çünkü bir kez öğrenildiğinde, sürmek bile unutmuyoruz.

Ö29, K: Mesleki İngilizce bilim-kurgu filmi gibidir, çünkü herkese hitap etmese de, bazıları için ayrı bir yere sahiptir.

Ö38, K: Mesleki İngilizce dizi gibidir, çünkü önceki bölümleri kaçırsak bir sonraki bölümleri anlamakta zorlanırız.

Ö47, K: Mesleki İngilizce telefonda konuşmak gibidir, çünkü muhatabına göre konuşma şeklini değiştirir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Çalışmada, Turizm İşletmeciliği bölümünde öğrenim gören son sınıf öğrencilerinin “İngilizce” ve “mesleki İngilizce” kavramları ile ilgili algılarını yansıtmak için kullandıkları metaforları incelemek amaçlanmıştır. Çalışmaya katılan 48 öğrenci hem İngilizce hem de mesleki İngilizceye yönelik 43 farklı metafor üretmiştir. Bu bulgudan yola çıkarak, öğrencilerin İngilizce ve mesleki İngilizceye yönelik algılarının oldukça çeşitlilik gösterdiği söylenebilir.

Öğrencilerin İngilizceye yönelik en fazla kullandıkları metafor “su” iken, onu “dünya” ve “gözlük” metaforları; mesleki İngilizceye yönelik ise en fazla kullandıkları metafor “merdiven” iken, onu “anahtar”, “temel ihtiyaç” ve “yemek” metaforları takip etmiştir. Benzer şekilde, Erdem (2018)’in bir devlet üniversitesinin farklı fakültelerinde öğrenim gören birinci sınıf lisans öğrencileriyle ve Bekdaş (2017)’in lise (9., 10., 11. ve 12. sınıf) öğrencileriyle yürüttüğü çalışmada İngilizce kavramına yönelik en fazla üretilen metaforlar arasında “su” ve “dünya” yer alırken; Limon (2015)’un 9. ve 10. sınıf lise öğrencileriyle yürüttüğü çalışmada, en fazla kullanılan metaforlar arasında “anahtar” ve “su” yer almaktadır. Aynı zamanda, bir edebiyat fakültesinin “İngiliz Dili ve Edebiyatı” bölümünde öğrenim gören öğrencilerin katılımıyla yürütülen bir çalışmada İngilizce kavramına yönelik en fazla üretilen metaforlar arasında “su” yer almaktadır (Tosuncuoğlu, 2018). İngilizce kavramının bu çalışmada olduğu gibi, birçok çalışmada da “su” metaforu ile tanımlanması, suyun insan yaşamındaki vazgeçilmezliğinden kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. Aynı şekilde, günümüzün global dünyasında İngilizcenin de ne kadar vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğunu yansıtmaları bakımından oldukça anlamlıdır.

Çalışmada öğrencilerin ürettikleri metaforların ortak özellikleri ve kullanım gerekçeleri dikkate alınarak ortak kavramsal kategoriler oluşturulmuştur. Yapılan içerik analizi sonucunda, hem İngilizce hem de mesleki İngilizceye yönelik 43 metafor “canlı varlık”, “cansız varlık”, “kavram”, “terim”, “yiyecek-içecek” ve “diğer” şeklinde 6 farklı kategori altında toplanmıştır. Alt kategoriler açısından değerlendirildiğinde ise, İngilizceye yönelik en fazla metaforun kullanıldığı alt kategori 7 metafor ile “insan” alt kategorisi iken; mesleki İngilizceye yönelik en fazla metaforun kullanıldığı alt kategori 6 metafor ile “yiyecek” alt kategorisi olmuştur. Ayrıca, İngilizceye yönelik en az metaforun kullanıldığı alt kategoriler 1 metaforun üretildiği “coğrafi terim”, “eğitim terimi”, “sağlık terimi” ve “fiil” alt kategorileri iken; mesleki İngilizceye yönelik “içecek” alt kategorisinde hiçbir metafor üretilmemiştir. Araştırma sonunda ulaşılan kategori ve alt kategoriler, Tosuncuoğlu (2018)’nin çalışmasında ortaya çıkan kategorilerle benzerlik göstermektedir. Bahsi geçen çalışmada, öğrencilerin İngilizceye yönelik ürettikleri metaforlar “insan”, “kavram”, “nesne”, “coğrafi terim”, “bitki”, “fiil” ve “doğadaki varlık” kategorileri altında toplanmıştır. 9. ve 10. sınıf lise öğrencileriyle yürütülen bir çalışmada, İngilizce kavramına yönelik üretilen metaforlar “zor ve karmaşık bir dil”, “zorlu ve sıkıcı bir süreç”, “gereksinim”, “işlevsel bir araç”, “eğlenceli bir etkinlik” ve “birikimin sonucu” kategorileri altında toplanmıştır (Limon, 2015). Eğitim fakültesi öğrencileri ile yürütülen başka bir çalışmada, yabancı dil kavramına ilişkin üretilen metaforlar “gelecek”, “gereklilik”, “güç”, “keyif” ve “seyahat”, “ümitsizlik”, “zorluk” ve “sömürgecilik” kategorileri altında değerlendirilmiştir (Gömlüksiz, 2013). Alanyazında yer olan çalışma sonuçları ile karşılaştırıldığında, bu çalışmanın bulguları öğrencilerin lisans öğrenimlerinin sonunda dünyaya ve hayata bakış açılarının farklılaştığının ve bu bakış açılarının ürettikleri metaforlara yansıdığına bir işareti olarak değerlendirilebilir.

İngilizceye yönelik en fazla metaforun kullanıldığı kategori 12 metafor üretilmiş olan “canlı varlık” kategorisi iken; mesleki İngilizceye yönelik en fazla metaforun kullanıldığı kategori 10 metafor ile “terim” kategorisi olmuştur. Bununla birlikte, en az metaforun kullanıldığı kategori İngilizceye yönelik 3 metaforun ve mesleki İngilizceye yönelik 5 metaforun üretildiği “diğer”

kategorisi olmuştur. Bu çalışmada ortaya çıkan kategoriler, Tosuncuoğlu (2018)'nin çalışmasında İngilizceye yönelik ortaya çıkan kategorilerle karşılaştırıldığında, bahsi geçen çalışmada en fazla metaforun üretildiği kategorilerin “nesne” ve “kavram” kategorileri iken; en az metaforun üretildiği kategorinin “doğadaki varlık” olduğu görülmüştür. İki çalışma arasında oluşan bu farklılıkların çalışma gruplarının (Turizm İşletmeciliği ve İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümlerinde öğrenim gören öğrenciler) özelliklerinden kaynaklandığı söylenebilir.

“Canlı varlık” kategorisi “insan” ve “doğa” olarak iki alt kategoride değerlendirilmiştir. “İnsan” alt kategorisinde, İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “trip atan kız arkadaş”, “nankör evlat”, “ikiz kardeş”, “çocuk”, “kız arkadaş”, “bebek” ve “sevgili” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “kardeş”, “ergen”, “eş” ve “çocuk” olmuştur. Alanyazında, insan kategorisi altında toplanan (Tosuncuoğlu, 2018) ve toplanmayan (Erdem, 2018; Bekdaş, 2017; Limon, 2015) ancak İngilizcenin insanı ifade eden metaforlarla tanımlandığı birçok çalışma yer almaktadır. İngilizce bir çalışmada, “çocuk”, “insan”, “her an ilgi isteyen bir çocuk”, “ilgi isteyen birisi”, “komşu”, “nazlı bir aşık”, “nazlı bir kız çocuğu”, “yakın bir arkadaş”, “tanıdık insan” metaforlarıyla (Tosuncuoğlu, 2018); bir başkasında, “kadın”, “yeni bir insan” (Erdem, 2018), bir diğerinde, “arkadaş”, “bebek”, “kadın”, “abim”, “turist” ve “insan” (Bekdaş, 2017) ve başka bir çalışmada, “sevgili”, “kadınlar”, “kızlar”, “Türkiye’deki Suriyeliler”, “insan”, “maç spikeri”, “sevgili”, “eski sevgili” ve “yakın bir arkadaş” (Limon, 2015) gibi metaforlarla eşleştirilmiştir. “Doğa” alt kategorisinde ise, İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “saksı bitkisi”, “çiçek”, “güneş”, “toprak” ve “deniz” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “ağaç”, “bitki”, “nehir” ve “su” olmuştur. Bu bulgu, Tosuncuoğlu (2018)'nin bitki kategorisinde yer alan “ağaç”, “bitki”, “çay”, “çiçek”, “gül” ve “tohum” metaforlarıyla ve doğadaki varlık kategorisinde yer alan “böcek” ve “kelebek” metaforlarıyla benzerlik göstermektedir. İngilizce alanyazında yer alan çalışmalarda, “kedi” ve “çiçek” (Erdem, 2018), “ağaç”, “toprak”, “deniz”, “gül”, “nehir”, “dağ”, “okyanus”, “nankör kedi”, “çiçek”, “hayvan”, “kelebek”, “kuş”, “gökkuşuğu” ve “mağara” (Bekdaş, 2017) ve “yengeç”, “yağmur”, “tarla” ve “meyve ağacı” (Limon, 2015) gibi metaforlarla tanımlanmıştır. Çalışma bulgularının alanyazındaki birçok araştırma bulgusu ile örtüşmesi, öğrencilerin bir metafor oluştururken, içerisinde buldukları toplumdaki ve doğadaki etkilendikleri şekilde yorumlanabilir. Diğer bir ifadeyle, öğrenciler toplumun ve doğanın bir parçası olduklarından ve toplum içerisinde etkileşime girdikleri insanların bazı özelliklerinden ve doğadaki varlıklardan etkilendiklerinden, zihinlerinde çağrışan metaforların öncelikle insan ve ardından doğa olgularına yönelik olduğu söylenebilir.

“Cansız varlık” kategorisi “nesne” ve “araç” olarak iki alt kategoride değerlendirilmiştir. “Nesne” alt kategorisinde, İngilizce “davul”, “kalın bir kitap”, “kitap” ve “dar pantolon” metaforları ile betimlenirken, mesleki İngilizce “uçlu kalem” ve “cep telefonu” metaforları ile betimlenmiştir. “Araç” alt kategorisinde ise, İngilizceye yönelik “gözlük”, “karavan”, “deniz feneri”, “uçak”, “köprü” ve “anahtar” metaforları geliştirilirken, mesleki İngilizceye yönelik “merdiven”, “anahtar”, “fermuar”, “dinlendirici gözlük” ve “kemer” metaforları geliştirilmiştir. Alanyazında, başka bir çalışmada nesne kategorisi “anahtar”, “basit bir online oyun”, “bir macera romanı”, “bulmaca”, “diş”, “her gün içilen bir fincan kahve”, “heykeltraşın elindeki heykel”, “kitap”, “köprü”, “şiir”, “uçak” metaforlarını kapsamaktadır (Tosuncuoğlu, 2018). Bu çalışmada araç kategorisinde değerlendirilen “köprü” ve “uçak” metaforları, Tosuncuoğlu (2018)'nin çalışmasında nesne kategorisinde değerlendirilmiştir. Başka bir çalışmada ise, işlevsel bir araç kategorisinde “vampir”, “anahtar”, “sebze”, “gözlük”, “dünyaya açılan bir kapı”, “diyet yapmak”, “meyve ağacı”, “bilgisayar”, “rehber”, “dağa tırmanmak”, “yumurtanın sarısı”, “kitap”, “ayak”, “bonus soru”, “ananas”, “fotoğraf çerçevesi” metaforları yer almaktadır (Limon, 2015). Bu çalışmada, nesne kategorisinde değerlendirilen “kitap” ve “anahtar” metaforlarının, Limon (2015)'un çalışmasında “işlevsel bir araç” kategorisinde değerlendirildiği ve “kitap” metaforunun ayrıca “eğlenceli bir etkinlik” kategorisinde de yer aldığı görülmüştür. Bekdaş (2017) çalışmasında, “köprü” metaforunu olumlu bir metafor olarak değerlendirirken, Gömleksiz (2013) “köprü” metaforunu “seyahat” kategorisinde değerlendirmiştir.

“Kavram” kategorisi “soyut” ve “somut” olarak iki alt kategoride değerlendirilmiştir. “Soyut” alt kategorisinde, İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “dipsiz kuyu” ve “güzel bir

hikaye” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “şans”, “torpil”, “operasyon”, “hayat” ve “sonu olmayan yol”dur. “Somut” alt kategorisinde ise, İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “en üst kat”, “memleket”, “bulmaca” ve “binanın temeli” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “gol”, ve “yol”dur. Bu çalışma ile benzer kategorilerden oluşan Tosuncuoğlu (2018)’nin çalışmasında, kavram kategorisi “altın bilezik”, “aydın bir ışık”, “ayrıcılık”, “bir bilgisayar güncellemesi”, “canlı bir varlık”, “farklılık”, “sağlık”, “kral”, “özgürlük”, “uzun bir yol” ve “yenilik” metaforlarından oluşmaktadır. Bu çalışmada, somut bir kavram kategorisinde değerlendirilen “bulmaca” metaforu, Tosuncuoğlu (2018)’nin çalışmasında nesne kategorisinde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, alanyazında yer alan başka bir çalışmada, “hayat” metaforu “zor ve karmaşık bir dil” ve “zorlu ve sıkıcı bir süreç” kategorilerinde, “sonu gelmeyen yol” metaforu “zorlu ve sıkıcı bir süreç” kategorisinde, “binanın temeli” metaforu “gereksinim” kategorisinde değerlendirilmiştir (Limon, 2015). Başka bir çalışmada ise, “hayat” metaforu hem olumlu hem de olumsuz olarak (Erdem, 2018); başka bir çalışmada sadece olumlu olarak değerlendirilmiştir (Bekdaş, 2017).

“Terim” kategorisi “coğrafi terim”, “teknolojik terim”, “eğitim terimi”, “ekonomik terim” ve “sağlık terimi” olarak beş alt kategoride değerlendirilmiştir. Coğrafi terim alt kategorisinde, İngilizceye yönelik geliştirilen metafor “dünya” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “Türkiye”, “uzay” ve “harita”dır. “Teknolojik terim” alt kategorisinde ise, İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “network” ve “html” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “Netflix” ve “css” olmuştur. “Eğitim terimi” alt kategorisinde, İngilizceye yönelik geliştirilen metafor “ortaokul” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “üniversite” ve “fakülte”dir. “Ekonomik terim” alt kategorisinde, İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “girişimci” ve “yatırım” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “temel ihtiyaç” ve “yatırımcı” olmuştur. “Sağlık terimi” alt kategorisinde ise, İngilizceye yönelik geliştirilen metafor “Alzheimer” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metafor “karaciğer”dir. Alanyazında coğrafi terim kategorisi altında toplanan metaforlar “okyanus”, “su”, “deniz”, “dünya”, “evren”, “gökyüzü”, “mevsimler” ve “oksijen” metaforlarıdır (Tosuncuoğlu, 2018). Metaforların sadece olumlu, olumsuz ve nötr olarak değerlendirildiği bir çalışmada, “dünya” metaforu olumlu olarak değerlendirilmiştir (Bekdaş, 2017). Gömleksiz (2013)’in çalışmasında, “harita” metaforu “seyahat” kategorisinde değerlendirilmiştir. Alanyazında yer alan bir çalışmada “temel ihtiyaç” ve “dünya” metaforları olumlu olarak değerlendirilmiştir (Erdem, 2018).

“Yiyecek-içecek” kategorisi “yiyecek” ve “içecek” olarak iki alt kategoride değerlendirilmiştir. Yiyecek alt kategorisinde, İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “baharat”, “yaz armudu” ve “çikolata” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen “yemek”, “tuz ve ekmek”, “ayva”, “bitter çikolata”, “çikolata” ve “un” olmuştur. “İçecek” alt kategorisinde ise, İngilizceye yönelik “su” ve “kahve” metaforları geliştirirken mesleki İngilizceye yönelik herhangi bir metafor geliştiren öğrenci olmamıştır. Yiyecek-içecek kategorisi altında değerlendirilmemiş olmakla birlikte, alan yazında İngilizcenin “çikolata”, “su”, “yemek”, “acı biber” “çorba” ve “nar” (Bekdaş, 2017) ve “yaprak sarma”, “su”, “annenin yedirmeye çalıştığı yemek”, “turşu”, “sebze”, “ananas”, “patates kızartması” (Limon, 2015) metaforlarıyla tanımlandığı bulgularına ulaşılmıştır. “Su” metaforu Gömleksiz (2013)’in çalışmasında “gereklik” kategorisinde, Erdem (2018)’in çalışmasında sadece olumlu bir metafor olarak değerlendirilmiştir. Öğrencilerin bir metafor oluştururken yiyecek-içecek ifade eden kelimelerden faydalanmaları, beslenmenin bireylerin temel ihtiyaçları arasında yer almasından kaynaklanmış olabilir.

“Diğer” kategorisi “sanat” ve “fiil” olarak iki alt kategoride değerlendirilmiştir. Sanat alt kategorisinde, İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “tiyatro” ve “dizi” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen “bilim-kurgu filmi”, “film” ve “dizi”dir. “Fiil” alt kategorisinde ise, İngilizceye yönelik geliştirilen metafor “yüzmek” iken, mesleki İngilizceye yönelik geliştirilen metaforlar “bisiklet sürmek” ve “telefonda konuşmak”tır. Limon (2015) tarafından çalışmada, “dizi” ve “film” metaforları “eğlenceli bir etkinlik” kategorisinde “Türk dizileri” metaforu ise “zorlu ve sıkıcı bir süreç” kategorisinde değerlendirilmiştir. Bu çalışma ile benzer kategorilerden oluşan Tosuncuoğlu (2018)’nin çalışmasında İngilizce, fiil kategorisinde “bir insan kazanmak”, “hayatta kalmak”, “su içmek”, “okyanusun ortasında dünyaya açılmak” ve “yeniden doğmak” kelimeleri ile

metaforlaştırılmıştır. Fiil kategorisi altında değerlendirilmemiş olmakla birlikte, alan yazında başka çalışmalarda da İngilizce “balığı ağaca tırmandırmak”, “yürüyerek ülke değiştirmek”, “diyet yapmak”, “çekirdek çitlemek”, “dağa tırmanmak” ve “dünyayı dolaşmak” (Limon, 2015); “bisiklet sürmek”, “yüzmek” ve “resim yapmak” (Bekdaş, 2017) gibi fiillerle metaforlaştırılmıştır. Gömleksiz (2013)’in çalışmasında, “tiyatro” metaforu “keyif” kategorisinde değerlendirilmiştir.

Alanyazında “yabancı dil”, “İngilizce”, “İngilizce öğrenme”, “İngilizce öğretmeni”, “İngilizce öğrenen” kavramlarına yönelik metafor çalışmaları olmasına rağmen, “mesleki İngilizce” kavramına yönelik herhangi bir metafor çalışmasına rastlanılmadığı için bu çalışmanın bulguları sadece alanyazında bahsi geçen kavramlara yönelik metaforları inceleyen çalışmalarla karşılaştırılmıştır. Bu durum, çalışmanın sınırlıkları arasında değerlendirilebilir. Dolayısıyla, ileride yapılacak çalışmalarda, “mesleki İngilizce” kavramına yönelik metaforların üniversitelerin farklı fakültelerinde ve meslek liselerinde bu dersi alan öğrenci gruplarıyla yürütülmesi, yapılacak çalışma sonuçları ile bu çalışmanın sonuçlarının karşılaştırılabilmesini mümkün kılacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahkemoğlu, H. ve Kesen Mutlu, A. (2016). A Study on Metaphorical Perceptions of EFL Learners Regarding Foreign Language Teacher. *International Journal of Language Academy*, 4(2), 10-28.
- Baş, M. ve Bal Gezeğin, B. (2015). Language Learning as Losing Weight: Analysing Students’ Metaphorical Perceptions of English Learning Process. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 199(2015), 317-324.
- Başaran Uğur, A. R. ve Baysal, S. (2017). Ortaokul Öğrencilerinin İngilizce Öğretmeni Kavramına İlişkin Metaforik Algıları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 730-736.
- Bekdaş, M. (2017). The Perceptions of High School Students for the Concept of English through Metaphors: Tokat Sample. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 35-41.
- Cameron, L. ve Low, G. (1999). Metaphor. *Language Teaching*, 33, 77-96.
- Çelik, H. ve Asmalı, M. (2017). In-Service English Teachers’ Conceptions about ‘Learning’ and ‘Learner’: Reflections from the Shift in Language Teacher Education. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(6), 2465-2478.
- Demiray Akbulut, F. (2016). ESP Needs Analysis of University Preparatory School Students: Learning-Centred Approach. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(36), 181-202.
- Dudley-Evans, T. ve St. John, M. (1998). *Developments in ESP: A Multidisciplinary Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Erdem, C. (2018). Identifying University Students’ Perceptions of ‘English’ through Metaphors. *International Online Journal of Education and Teaching (IOJET)*, 5(3), 565-577.
- Gökçe, A. ve Batman, O. (2015). Turizm Önlisans Programlarında Meslek Amaçlı İngilizce (EOP) Öğretiminin Öğrenci Görüşlerine Dayalı İhtiyaç Değerlendirmesi. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 17(2), 174-209.
- Gömleksiz, M. N. (2013). Öğretmen Adaylarının Yabancı Dil Kavramına İlişkin Metaforik Algıları. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(8), 649-664.
- Kesen, A. (2010). Turkish EFL Learners’ Metaphors with Respect to English Language Coursebooks. *Novitas Royal Research on Youth and Language*, 4(1), 108-118.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. (2003). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Limon, İ. (2015). 9. ve 10. Sınıf Öğrencilerinin Yabancı Bir Dil Olarak İngilizceye Yönelik Metaforik Algıları. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(2), 367-379.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Prior, P. A. (2013). *Writing/Disciplinarity: A Sociohistoric Account of Literate Activity in the Academy*. London: Routledge.
- Saban, A. (2008). Okula İlişkin Metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 55, 459-496.

- Saban, A. (2009). Öğretmen Adaylarının Öğrenci Kavramına İlişkin Sahip Olduğu Zihinsel İmgeler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 281-326.
- Singh, K. (2010). Metaphor as a Tool in Educational Leadership Classrooms. *Management in Education*, 24(3) 127-131.
- Tosuncuoğlu, İ. (2018). İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğrencilerinin “İngilizce” Kavramına İlişkin Metaforları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22(2), 677-697.
- Yaşar, Ş. ve Girmen, P. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Konuşma ve Yazma Sürecinde Metaforlardan Yaralanma Durumları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(3), 13-23.
- Yazar, T., Özekinci, B. ve Lala, Ö. (2017). Öğretmen ve Okul Yöneticilerinin Değerler Eğitimi Kavramına İlişkin Metaforik Algıları. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi-Journal of Qualitative Research in Education*, 5(3), 245-269.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 8. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yob, I. M. (2003). Thinking Constructively with Metaphors. *Studies in Philosophy and Education*, 22(2), 127-138.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In current globalizing world, foreign language has become one of the most crucial requirements of an individual's personal and professional development. In Turkey, English as a foreign language has become compulsory in primary school. English is among the compulsory courses at tertiary education. Vocational English courses take place in the syllabi of some departments at tertiary education.

Vocational English is a branch of English for Specific Purposes (ESP) and is traditionally defined as English used in specific fields such as medicine, engineering, business, etc. (Dudley-Evans & St. John, 1998). Vocational English courses aim to teach and practice real-life language in a profession. Both vocational English and general English cover a variety of language areas and skills such as listening, speaking, reading, writing and vocabulary. Overall, general English is related to the early stages and vocational English is related to the later stages of language learning process. In this respect, undergraduate students in different faculties of universities are provided with vocational English courses after taking general English courses.

The literature covered metaphorical studies about “English”, “teachers of English”, “coursebooks used in English classes”, “English learning process” and “English learner” (Gömleksiz, 2013; Bekdaş, 2017; Erdem, 2018; Limon, 2015; Tosuncuoğlu, 2018; Ahkemoğlu & Kesen Mutlu, 2016; Başaran Uğur & Baysal, 2017; Baş & Bal Gezegin, 2015; Çelik & Asmalı, 2017). The studies included various participants such as secondary school students, high school students, undergraduate preparatory class students and teachers of English. After the literature review, it was observed that students studying tourism management were not included in any studies. Moreover, there were no metaphorical studies about vocational English. In this respect, the study aims at revealing perceptions of the students studying at the Department of Tourism Management about the concepts of “English” and “vocational English” through metaphors. To achieve this aim, the study sought the answers of the following questions:

1. What are the metaphors of students studying Tourism Management about the concepts of “English” and “vocational English”?
2. Under which conceptual categories are the metaphors of students studying Tourism Management about the concepts of “English” and “vocational English” clustered?

Methodology

Phenomenological design, one of the qualitative research methods, was used in the study to comprehend thoroughly the perceptions of students about the concepts of English and vocational English. Criterion sampling method were used in the study. Having taken both English and vocational English courses was chosen as a criterion. The study group consisted of senior students studying Tourism Management at a faculty of tourism in 2018-2019 spring semester. 48 students participated in the study voluntarily. Students were given a form and asked to fill in the form. The form contained two open-ended statements as “English is like because” and “Vocational English is like because” . The data were analysed using content analysis.

Findings

The analyses showed that students created 43 different metaphors for both English and vocational English. The most frequently used metaphors were “water”, “world” and “glasses” for English and “stairs”, “key”, “a basic need” and “meal” for vocational English. The metaphors produced by students were grouped into 6 categories as “living things” (27,9% for English; 18,6% for vocational English), “non-living things” (23,2% for English; 16,3% for vocational English), “concepts” (14% for English; 16,3% for vocational English), “terms (16,3% for English; 23,2% for vocational English)”, “food-drinks” (11,6% for English; 14% for vocational English) and “others” (7% for English; 11,6% for vocational English).

Conclusion and Discussion

In the study, it is aimed to examine the metaphors produced by senior students studying Tourism Management to reflect their perceptions about the concepts of “English” and “vocational English”. 48 students who participated in the study produced 43 different metaphors for both English

and vocational English. Based on this finding, it can be said that students' perceptions about the concepts of English and vocational English vary considerably.

While the most commonly used metaphors for English were “water”, “world” and “glasses”; the most commonly used metaphors for vocational English were “stairs”, “key”, “a basic need” and “meal”. In most of the studies in the literature, “water”, “key” and “world” were among the most frequently produced metaphors (Erdem, 2018; Tosuncuoğlu, 2018; Bekdaş, 2017; Limon, 2015).

The category “living things” is grouped into two sub-categories as “human” and “nature”. The findings of the study overlap with many research findings in the literature (Erdem, 2018; Tosuncuoğlu, 2018; Bekdaş, 2017; Limon, 2015). The finding can be interpreted that students are affected by the society and the nature they are in while creating a metaphor. In other words, since students are a part of a society and nature and they are influenced by certain characteristics of people they interact with in society and creatures in nature, the metaphors evoking in their minds are primarily related to human and then nature phenomena.

The category “non-living things” is grouped into two sub-categories as “object” and “means”. The category “concepts” is grouped into two sub-categories as “abstract” and “concrete”. The category “terms” is grouped into five sub-categories as “geographical terms”, “technological terms”, “educational terms”, “economic terms” and “health terms”. The category “food-drinks” is grouped into two sub-categories as “food” and “drinks”. Students' use of words that express food and drink while creating a metaphor may be due to the fact that nutrition is among the basic needs of individuals. The category “others” is grouped into two sub-categories as “art” and “verbs”. The findings are in parallel with some studies in the literature (Tosuncuoğlu, 2018; Bekdaş, 2017; Limon, 2015; Gömleksiz, 2013).

Although there are metaphorical studies related to the concepts of foreign language, English, English learning process, teacher of English and English learner in the literature, there are no metaphorical studies about the concept of vocational English. Thus, the findings of this study are compared only in terms of the concept English, which can be considered among the limitations of the study. Therefore, in further studies, metaphors about the concept of vocational English will be examined in different faculties and vocational high schools with student groups taking vocational English course and it will be possible to compare the results of the study.

EKONOMİK BÜYÜMENİN ANAHTARI OLARAK EĞİTİM: İSVEÇ, NORVEÇ VE DANİMARKA'DA EĞİTİM İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Araştırma Makalesi/Research Article

Öztürk, S. ve Suluk, S. (2020). Ekonomik Büyümenin Anahtarı Olarak Eğitim: İsveç, Norveç ve Danimarka'da Eğitim ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 381-402.

Geliş Tarihi: 15.10.2019

Kabul Tarihi: 08.06.2020

E-ISSN: 2149-3871

Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü
serdarozturk@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-0650-0244

Seher SULUK
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, SBE, İktisat ABD, Doktora Öğrencisi
sehersuluk119@gmail.com
ORCID No: 0000-0002-3253-1098

ÖZ

Ekonomik büyüme, makroekonomide bir ülkenin performansını gösteren en önemli göstergelerden biriyken eğitim insanların yaşamında ki en önemli unsurlardan birisidir. Eğitim, bireyin niteliksel yapısında sağladığı değişim ve gelişim ile içinde bulunduğu toplumun sosyal, politik, kültürel ve ekonomik açıdan dönüşümüne katkıda bulunmaktadır. Eğitim, her ülkenin gelişmesine, refahına, ekonomik büyümesine ve toplumsal kalkınmışlık düzeyine katkıda bulunan en önemli etkenlerden biridir. Bu nedenle eğitime yapılan harcamalar büyük önem arz etmektedir. Bilindiği üzere, İsveç Norveç ve Danimarka'nın refah düzeyleri oldukça yüksek ve eğitim sistemi oldukça gelişmiştir. Bu bağlamda, bu çalışmada amaç, İsveç, Norveç ve Danimarka için eğitim harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi teorik ve ampirik düzeyde irdelemektir. Bundan dolayı, 1990-2014 yıllarına ait veriler kullanılarak öncelikle birim kök testi yapılmış, daha sonra panel VAR ve Granger nedensellik analizleri uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, eğitim harcamaları ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Granger nedensellik analizinin bulgularına göre ise eğitim harcamalarından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Ekonomik Büyüme, Eğitim Harcamaları, İsveç, Norveç, Danimarka.

EDUCATION AS THE KEY OF ECONOMIC GROWTH: INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN EDUCATION AND ECONOMIC GROWTH IN SWEDEN, NORWAY AND DENMARK

ABSTRACT

While economic growth is one of the most important indicators of a country's performance in macroeconomics, education is one of the most important elements in people's life. Education contributes to the social, political, cultural and economic transformation of the society with the change and development, it provides in qualitative structure of individual. Education is one of the most important factors contributing to the development, prosperity, economic growth and social development of each country. Therefore, expenditures on education have great importance. As known, Sweden, Norway and Denmark are known to have high level of welfare and the education system is highly developed. In this context, the aim of this study

is to examine the relationship between education expenditure and economic growth for Sweden, Norway and Denmark at the theoretical and empirical level. Therefore, firstly, unit root test was performed by using data from 1990-2014, then panel VAR and Granger causality analysis were applied. According to the results, a significant relationship was found between education expenditure and economic growth. According to the findings of Granger causality analysis, there is a one-way causality relationship from education expenditure to economic growth.

Keywords: Education, Economic Growth, Education Expenditure, Sweden, Norway, Denmark.

1. GİRİŞ

Bir ülkenin gelişmesini ve büyümesini birçok faktör etkilemektedir. Bir ülkenin ekonomik durumunun nasıl olduğunu analiz etmek için ise işsizlik oranları, enflasyon oranları, devlet bütçesi, ekonomik büyüme, dış ticaret ve ödemeler dengesi gibi birtakım oranlar incelenmektedir (Biede, 2015: 17). Bu oranlar söz konusu ülkenin gelişme trendlerinin değerlendirilmesi açısından önemli göstergelerdir. En önemli makroekonomik hedeflerinden biri ise sürdürülebilir ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesidir. Bu çerçevede, bireyin, toplumun ve gelecekteki insanlığın gelişimini, kalkınmasını ve refahını güçlendirmeyi sağlayan sosyal bir süreç olan eğitimin (Pamuk ve Bektaş, 2014: 78), iktisadi büyümede ve toplumsal kalkınmada belirleyici bir rolü olduğu bilinmektedir. Eğitim, hem bireyler hem de toplumlar ve ülkeler için büyük önem arz etmektedir. Eğitim, insanların özellikle gençlerin beklentilerine ve daha iyi yaşam standartlarına erişebilmeleri için bir önkoşuldur. Toplum ve ülkeler için ise büyümenin yanı sıra gelişme, ilerleme, kalkınma ve gelişmiş ülkelerin ulaştığı noktaya ulaşmak açısından önemlidir.

Eğitimin birçok amacı vardır (Biesta, 2015: 5). Eğitim, ekonomik büyümeyi, verimliliği ve kalkınmayı farklı kanallardan etkilemektedir. Zira eğitim, bireyin standart görevleri yerine getirme ve yeni görevleri gerçekleştirme becerisini, bireyin yeni bilgi alma ve işleme yeteneğini, bireylerin iletişim kurma ve dolayısıyla faaliyetleri birbirleriyle koordine etme becerisini geliştirmede önemli rol oynamaktadır. Ayrıca bireyin değişen koşulları değerlendirme ve ayarlama yeteneğini arttırmanın yanı sıra üretim teknolojisindeki yeniliklerin ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır (Lau vd. 1991: 2).

Eğitim, ekonomik büyüme ve toplumsal kalkınmanın yanı sıra, akli geliştirmek, ekonomiye katkıda bulunmak, etkili bir işgücü oluşturmak, öğrencileri bir iş kariyeri için hazırlamak, belli bir sosyal veya politik sistemi teşvik etmek vs. gibi sosyal, ekonomik ve toplumsal alanda hizmet vermeye çalışır (Foshay, 1991: 277). UNESCO'ya göre eğitim, insanların demokrasiyi anlamalarına yardımcı olur, onu destekleyen toleransı ve güveni teşvik eder. Eğitim eşitliği, iş olanaklarını iyileştirir ve ekonomik büyümeyi arttırır. Eğitim aynı zamanda çevre sorunlarının çözümünün bir parçasıdır (<http://www.unesco.org>).

Eğitim yoksulluğu azaltmada etkili ve bireylere becerilerini geliştirerek insanları güçlendirdiği söylenebilir. Böylece yetkinliği ve üretkenliği artırarak ekonomik büyümenin artmasına ve aynı zamanda ülkenin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra sağlıklı bir çevreyi teşvik etmede güçlü bir araç olarak görülmektedir. Eğitim, aynı zamanda bireylerin kazancını artırarak milli gelire katkıda bulunduğu söylenebilir. Ancak eğitim sadece kişisel geliri (mikroekonomik etki) arttırmakla kalmaz aynı zamanda bir ülkenin milli gelirini (makroekonomik etki) de arttırmada önemli bir unsurdur. Dolayısıyla eğitim, ekonomik refah için sürdürülebilir bir yol olarak kabul edilir. Ayrıca bireylerin verimliliğini arttırır ve ekonomik gelişme yoluna yönlendirebilen yetenekli insan gücü meydana getirmede büyük rol oynamaktadır (Mekdad vd., 2014: 56; Afzal vd., 2010: 39). Bu nedenle eğitim harcamaları, insan sermayesi oluşumu, ekonomik büyüme ve kalkınma için oldukça önemlidir (Idrees ve Siddiqi, 2013: 174-175).

Bu girişten sonra, çalışma şu şekilde düzenlenmiştir: İkinci bölümde kavramsal çerçeve ele alınmıştır. Üçüncü bölümde genel hatlarıyla, refah seviyesi yüksek olan İsveç, Norveç ve Danimarka'nın ekonomik durumuna değinilmiştir. Dördüncü bölümde eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerine literatür incelenmesi yapılmıştır. Beşinci bölümde veri

seti ve ekonometrik yöntem açıklanmıştır. Altıncı bölümde ise uygulama sonuçlarına ve bunların yorumlanmasına yer verilmiştir. Son bölümde ise genel sonuç açıklanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TEORİK AÇIDAN EĞİTİM VE BÜYÜME İLİŞKİSİ

Her ekonomi için büyük önem taşıyan ekonomik büyüme, toplam mal ve hizmet üretiminin bir yıl içindeki değeridir ve bir ülkenin genel ekonomik durumunu gösteren önemli bir indikatördür (Damberg vd., 2014: 11). Ekonomik büyüme, bir ülkede üretilen mal ve hizmet miktarının zamanla artması olarak tanımlanabilmektedir. Diğer bir ifade ile ekonomik büyüme, üretimin ve kişi başına düşen milli gelirin reel olarak artırılmasıdır (Haller, 2012: 66). İnsan sermayesine yapılan bir yatırım ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin önemli bir belirleyicisi olarak görülen (Liao vd., 2019: 1) eğitim, “becerilerin, yeteneklerin ve diğer verimlilik artırıcı özelliklerin stoğu” olarak tanımlanabilir (WEF, 2016). Eğitim kapsamlı bir kavramdır. Çünkü eğitim her türlü eğitsel durumu ifade ettiği ve çeşitli faaliyetlerle bağlantılı olduğu için etkileri zengin ve çeşitlidir (McClelland, 1992: 51). Eğitim farklı boyutlarda olabilir. Eğitim, topluma uyum sağlamada, mantıklı düşünmede, insanın yeteneklerinin gelişmesini sağlamada ve insanların içsel bilgisini, potansiyelini ve erdemlerini ortaya çıkarmada önemli bir rol oynamaktadır (Lickona, 1999: 78).

Eğitim aynı zamanda bireyin sosyalizasyonunu sağlayarak, bireyi topluma uyumlu bir kişi olarak hayata hazırlayan süreçlerin toplamı olarak değerlendirilebilmektedir (Çalışkan vd., 2013: 31). Eğitimin amaçlarından biri, genel olarak bireyin ve toplumun ekonomik refahını korumak ve geliştirmektir. Ancak bunun için bireylerin iyi eğitilmesi gerekmektedir (Twain: 5). Dolayısıyla eğitilmiş bir insanı meydana getirmeyi amaç edinen eğitim, kişinin “bilgi, beceri ya da karakterini geliştirmek için...” olarak da tanımlanabileceği için eğitimin temel amaçlarından biri, bireyin bilgisini, becerisini veya karakterini geliştirmek olduğu söylenebilir (Yero, 2001-2002: 1). İnsanları daha iyi bir geleceğe yönlendiren tek köprü olan eğitim, sadece büyümeye katkı sağlamamakta (AXCELFUTURE, 2016). Aynı zamanda insan eğitilerek arzu edilen bilgiyi, anlayışı, beceriyi, ilgi alanları, tutumları ve eleştirel düşünmeyi öğrenebilmektedir (<http://shodhganga.inflibnet.ac.in>).

İnsanlardan öğrenme, başarı ve başarısızlıklardan öğrenme gibi sürekli bir öğrenme deneyimi olan eğitim bir öğrenme sürecidir, bir yolculuktur. Dolayısıyla eğitim sadece okuldaki öğrenme ve başarı yoluyla kalıplanmamalıdır. Çünkü eğitim sosyal davranış, güç, karakter ve öz saygı bilgisini vermede ve bireyin sosyal, ahlaki ve kültürel yönlerini geliştirmede önemli rol oynamaktadır (Rather, 2007: 1).

Eğitimin ekonomi üzerinde çok boyutlu etkileri vardır. Bir taraftan ekonomik büyümeyi ve toplumsal kalkınmayı pozitif yönde etkilerken diğer yandan yoksulluğun azalmasında öncü rol oynamaktadır (Afzal vd. 2010: 40). Bu kontekste, eğitimin ekonomik büyüme ve kalkınma için önemi oldukça açıktır. Literatürde, eğitim ve bilgi kazanmanın günümüzde uzun vadeli ekonomik değişimin en önemli güçleri haline geldiği konusunda yaygın bir anlaşma bulunmaktadır (Głodowska, 2017: 107). İktisadi açıdan eğitim, sosyal açıdan güçlü bir toplum yaratmaya, büyüme ve kalkınma hedefinin gerçekleşmesi için gerekli yapıcı ve yaratıcı insan gücünün yetiştirilmesinde ve yetenekleri ve becerilerine göre yetiştirme ve meslek edinme imkânı sağlayan ve işsizlik riskini azaltan etkili bir olgudur (Akçacı, 2013: 69). Bunun yanı sıra eğitim, büyümeye yardımcı olan birçok verimlilik artırıcı teknolojinin geliştirilmesini ve kullanılmasını mümkün kılar. Eğitim hem kişisel yaşam standardını hem de toplumun genel refahını etkiler (Økonomi- og Erhvervsministeriet, 2007: 19 ve 67). İyi eğitilmiş ve yetenekli bir toplum, toplam faktör verimliliğini ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi artırma eğiliminde olan, ilgili bilginin verimli bir şekilde oluşturulması, edinilmesi, yayılması ve kullanılması için esastır (Chen ve Dahlman, 2004: 8). Buradan hareketle, eğitimin ekonomik performansı nasıl etkilediğine dair üç geniş teori vardır (Earle, 2010: 2):

- *Temel insan sermayesi yaklaşımı*, eğitimin işgücünün genel becerilerini ve yeteneklerini geliştirmesi, daha fazla üretkenlik ve mevcut teknolojiyi kullanma becerisinin artması ve dolayısıyla ekonomik büyümeye katkıda bulunmasıdır.
- *İnovasyon yaklaşımı*, ekonomiyi yeni fikirler ve teknolojiler geliştirmek için kapasitenin geliştirilmesine bağlamaktadır.
- *Bilgi aktarım yaklaşımı*, eğitimi yeni fikirler uygulamak ve yeni teknolojilerden yararlanmak için gereken bilgiyi yaymasıdır.

Teorik açıdan incelendiğinde, eğitimin insanların bilgi ve becerilerine yapılan bir yatırım olduğu kabul edilmektedir. Zira eğitim insanlara işlerinde görevlerini yerine getirirken daha verimli olma becerilerini kazandırır ve insanların yenilik ve teknolojik ilerlemeyi teşvik eden yeni fikirleri üretmelerini ve benimsemelerini sağlayan bilgi ve yetkinlikleri iletir. Makroekonomik düzeyde eğitim, birikmiş insan sermayesi yoluyla toplam üretkenliği artırarak ve teknolojik ilerlemeyi getiren yeniliklerin üretilmesine ve yaygınlaştırılmasına yardımcı olarak uzun vadeli ekonomik büyümeyi teşvik edebilir. Yapılan çalışmalardan görüldüğü üzere, farklı sonuçlar elde edilmesine rağmen genel olarak ampirik kanıtlar da bu teorik düşünceleri kuvvetle desteklemektedir. Ampirik kanıtlara dayanarak, eğitim bireysel ve toplumsal refah için çok önemli bir rol oynamaktadır. Nüfusun bilgi ve becerileri, ekonomik büyüme, istihdam ve kazancın önde gelen belirleyicileridir. Genel olarak araştırmalar, eğitimin uzun vadede ekonomik büyümenin üzerindeki etkisi ampirik olarak kanıtlanmış ve en önemli belirleyicisi olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla eğitim, ekonomik büyümenin bir belirleyicisi olduğu kabul edilmektedir (Woessmann, 2014: iii-6). Bu nedenle, eğitimin ekonomik boyutunun göz ardı edilmesi, yoksulluk, sosyal dışlanma ve sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilirliği konusundaki yaygın tepkilerle birlikte gelecek nesillerin refahını tehlikeye atar (Grant, 2017: 2).

Şekil 1: Eğitimin Ekonomi Üzerindeki Etkisi

Kaynak: Agnieszka Głodowska, Level of Education and Economic Growth in the Member States of the European Union: A Comparative Analysis, *Horyzonty Wychowania*, 2017, 16(37), 108.

Şekil 1’de görüldüğü gibi eğitim, sosyo-ekonomik yaşamın birçok unsuru üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Eğitimin, ülkelerin ekonomik büyüme oranlarını iyileştirmedeki ekonomik yararlarının var olduğu kabul edilmektedir. Daha eğitilmiş bir toplum daha yüksek büyüme oranlarına, toplumsal kalkınmaya ve dolayısıyla hükümetlerin yoksulluğu azaltma konusunda anahtar rol oynamaktadır (Cooray, 2009: 3). Özetle, eğitim ekonomik büyümede ve toplumsal kalkınmada önemli bir rol oynamaktadır ve topluma ve bireye fayda sağlamaktadır. Bundan dolayı ülkeler eğitim harcamalarını göz ardı etmemelidir.

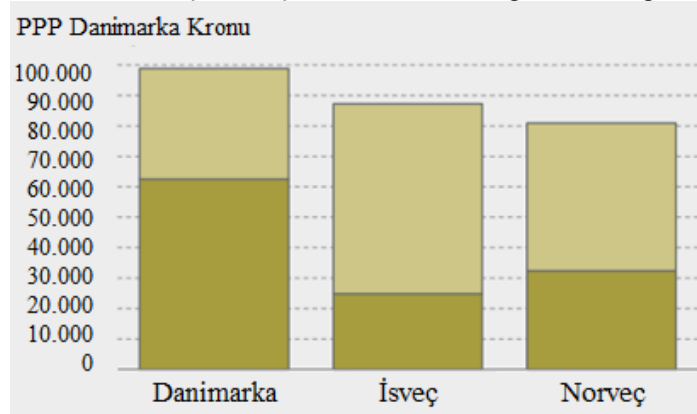
3. GENEL HATLARIYLA İSVEÇ, NORVEÇ VE DANİMARKA EKONOMİSİ

Ortak bir tarihi, benzer dilleri ve kültürel değerleri olan İsveç, Norveç ve Danimarka yüksek yaşam standartları ile bilinmektedir. Kuzey Avrupa’daki İskandinavya’da yer alan İsveç, Norveç ve

Danimarka'nın dünya pazarındaki sessiz başarısı ve Kuzey Avrupa'nın barışçı bir köşesi olarak dikkat çekmektedirler (Ingebritsen, 2006: 1). Bu ülkelerde eğitim düzeyi, diğer gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça yüksektir. Bu ülkelerde dikkat çeken diğer bir husus ise refah devleti oluşudur. İsveç, Norveç ve Danimarka refah seviyeleri en önde olan ülkelerdir. Bu ülkeler, sosyal harcamalar için önemli ölçüde pay ayırmaktadırlar. Aynı zamanda İskandinav refah modeli içerisinde yer almakta ve çoğu araştırmacılara göre, bu model, göz kamaştırıcı finansal ve sosyal eşitlik ile başarılar yakalamalarıyla refah modelleri alternatifleri arasında en dikkat çekici modeldir (Møller ve Larsen, 2011: 183-184). Kapsamlı bir refah devleti olarak kabul edilen İskandinav refah modelinin özellikleri arasında; vatandaşlık temelli evrensel haklar, transfer programlarında cömert ikame oranları, genel gelir finansmanı, güçlü sendikalar, düşük vasıflı işçilerin görece yüksek ücretler almaları, sağlık ve eğitimin ötesinde geniş sosyal hizmetler, toplumsal cinsiyet eşitlikçiliğini ve kadınların işgücü piyasasına entegrasyonunu teşvik eden aktif aile politikaları, düşük düzeyden yüksek düzeye istihdamı korumak için aktif politikalara ve eğitim programlarına güçlü bir vurgu yapılmaktadır (Esping-Andersen vd., 2002).

Eğitim, her bireye daha yüksek verimlilik ve dolayısıyla daha yüksek potansiyel gelecek gelir yoluyla fayda sağlayan bir yatırım olarak ifade edilebilir. Eğitime büyük önem veren İsveç, Norveç ve Danimarka'da öğrencilere eğitim desteği verilmektedir. Danimarka'da eğitim, ücretsiz eğitim sağlanmasının yanı sıra öğrencilere SU (Statens Uddannelsesstøtte) şeklinde doğrudan destek sağlayarak da desteklenir. Danimarka'daki toplam öğrenci destek seviyesi diğer İskandinav ülkelerinden biraz daha yüksektir. Bununla birlikte, daha önemlisi, Danimarka, kredilerden ziyade hibe şeklinde öğrenci desteğinden daha büyük bir paya sahip olarak, diğer İskandinav ülkelerinden farklıdır. Şekil 2'den görüldüğü üzere, toplam öğrenci desteği, Danimarka'da İsveç ve Norveç'ten biraz daha yüksektir. Danimarka'da, hibeler İsveç ve Norveç'teki toplam öğrenci desteğinin belirgin bir kısmını oluşturmaktadır. Eğitimi sübvansen etmenin önemli bir amacı, öğrencilerin bir eğitim alma olanağının, kendi veya ailelerinin ekonomik koşullarına değil, yeteneklerine ve tercihlerine dayanmasını sağlamaktır (De Økonomiske Råd, 2018: 244-246).

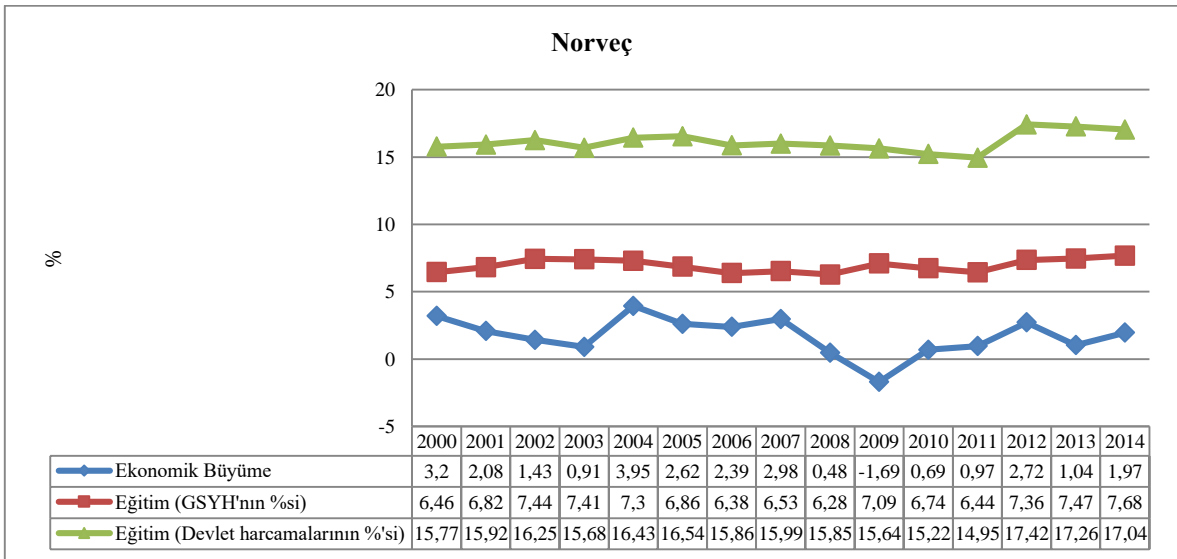
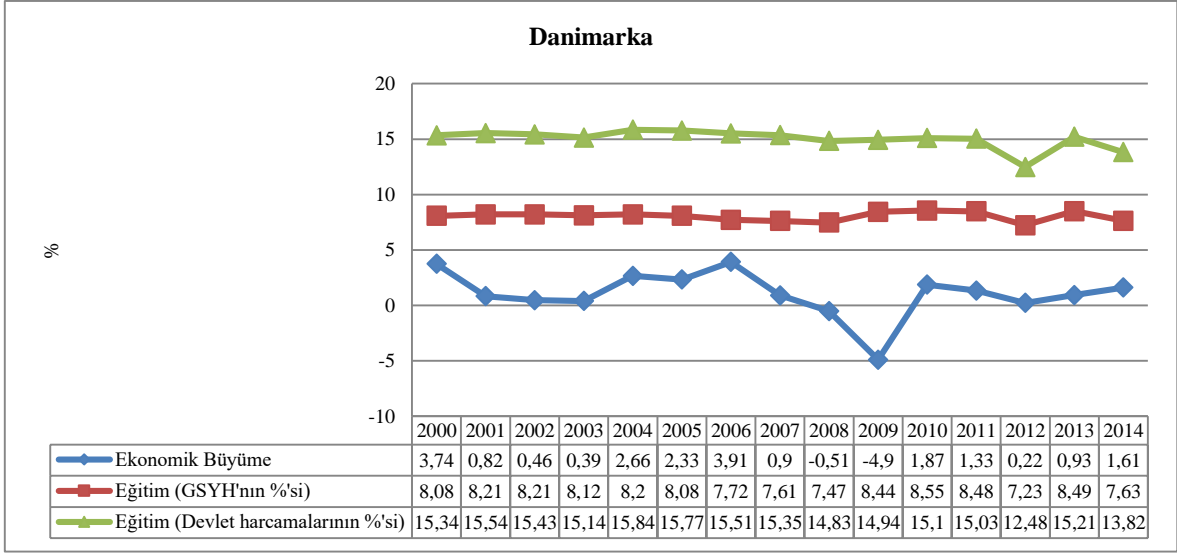
Şekil 2: İsveç, Norveç ve Danimarka'da Öğrenci Desteği

Kaynak: De Økonomiske Råd, Danish Economy, 2018: 244.

Yakın komşularına göre küçük bir ülke olan (Danmarks Statistik, 2019: 2) Danimarka'nın ekonomisi iyi performans göstermekte ancak potansiyel büyüme zayıf olduğu görülmektedir. 2017 yılında GSYH artışı %2,2 olarak gerçekleşmiş ve 2010-2015 döneminde kaydedilen ortalama %1,3 oranından daha yüksek olarak gerçekleşmiştir (IMF, 2018: 3). İsveç'te ise güçlü iç talep, 2018'de cari açığın GSYH'nın %2'sini yarıya düşürmesiyle birlikte İsveç'in 2016-2018 döneminde ortalama %2,4 büyümesini desteklemiştir. 2018'de büyüme %2,6 olarak gerçekleşmiştir. Ancak İsveç'in güçlü büyümesi 2018'de iç talebin soğuması ve ihracatın yılın çoğu için sabit kalması nedeniyle yavaşladığı söylenebilir (IMF, 2019: 4). Norveç ise günümüzde yüksek gelir, zenginlik ve cinsiyet eşitliği konusunda yüksek düzeyde iken, kişi başına dünyanın en yüksek GSYH seviyelerinden birine sahiptir (IMF, 2018: 4).

Grafik 1: İsveç, Norveç ve Danimarka'nın Ekonomik Büyüme ve Eğitim Durumu (2000-2014 Yılları)

İsveç, Norveç ve Danimarka için 2000-2014 yıllarını kapsayan ekonomik büyüme ve eğitim değerleri grafiğe aktarılmıştır. Grafik 1’de İsveç, Norveç ve Danimarka’nın 2000-2014 yılları arası büyüme oranları verilmiştir. Söz konusu ülkelerde büyüme oranları 2000-2014 yılları arasında ortalama %-5 ile %5 arasında gidip geldiği görülmektedir. Söz konusu ülkeler arasında 2000 yılında en yüksek büyüme oranı %4,73 ile İsveç’e aitken 2014 yılında %3,04 ile yine İsveç’e aittir. Diğer bir ifade ile Danimarka’nın ekonomik büyümesi, İsveç ve Norveç’e göre geride kalırken, Norveç ve özellikle İsveç’in büyüme motoru en yüksek viteste olduğu görülmektedir. Ancak 2008 yılında ülkelerin büyüme oranı düştüğü görülmektedir. Özellikle 2009 yılında üç ülkenin de büyüme oranları eksiye düşmüştür. Burada 2008 yılında dünyada yaşanan ekonomik krizinin etkisinden kaynaklandığı söylenebilir. 2008 finansal krizin önündeki yıllar Danimarka’daki hem ticari hem de konut mülklerinin fiyatları güçlü bir şekilde yükselmesine neden olmuştur. 2008 yılında meydana gelen küresel mali kriz, ABD’de ortaya çıkmış ve bu durum da krize yol açan yıllarda konut fiyatlarında ve ekonomideki dengesizliklerin artmasında belirgin bir artış yaşamıştır. Danimarka konut piyasasındaki gerileme, küresel mali krizin etkilerini güçlendirmiştir. Danimarka’da konut piyasasındaki gerileme ve ekonomideki yavaşlama 2007 yavaşladığı görülmektedir zira bu yılda GSYH belirgin bir şekilde gerilemiştir. Yani Danimarka ekonomisi küresel krizden önce bile yavaşlama aşamasında olduğu görülmektedir. Ancak İsveç krizden önce ve görünüşe göre Danimarka’dan daha güçlü bir büyüme sürecine girmiştir (Blomquist vd., 2010: 35). Zira İsveç ekonomisi 2010 yılında canlanmaya başlamıştır (<http://www.nationalbanken.dk>). İsveç ve Norveç 2010 yılından sonra hızlı bir şekilde toparlanmasına dikkat çekerken Danimarka bir gerileme yaşamıştır. Dolayısıyla Norveç ve İsveç, finansal krizden çıkma konusunda Danimarka’dan önemli ölçüde daha iyi olduğu sonucuna varılabilir (Jensen, 2018: 18-20).

İsveç, Norveç ve Danimarka’da eğitim harcamalarının toplam GSYH içindeki payına baktığımızda 2000-2014 yılları arası ortalama %6 ile %9 arasında bir seyir izlediği görülmektedir. En yüksek pay 2014 İsveç ve Norveç’e aitken en düşük pay Danimarka’ya aittir. Danimarka’nın eğitim harcamalarının toplam GSYH içindeki payı 2000 yılında %8,08 ile en yüksek paya sahip iken 2014 yılında %7,63 ile en düşük paya sahip olmuştur.

İsveç, Norveç ve Danimarka’da eğitim harcamalarının toplam hükümet harcamaları içindeki payının 2000-2014 yılları arasında ortalama %12 ile %17 arasında bir seyir izlediği görülmektedir. 2014 yılında en yüksek pay Norveç’e aittir. Onu İsveç izlemektedir. En düşük pay ise Danimarka’ya aittir.

Verilerden, eğitim harcamalarının İsveç, Norveç ve Danimarka’da GSYH’nın önemli bir bölümünü kapladığı açıkça görülmektedir.

Tablo 1: İsveç, Norveç ve Danimarka Bazı Temel Makroekonomik Göstergeler (2000, 2005, 2010 ve 2015 Yılları)

Ülke	Danimarka			
	2000	2005	2010	2015
Nüfus	5.339.616	5.419.432	5.547.683	5.683.483
GSYH (yıllık, %)	3,74	2,33	1,87	2,34
Kişi Başına GSYH (ABD \$)	30743,55	48799,82	58041,41	53254,85
İşsizlik Oranı (%)	4,63	4,83	7,46	6,17
Enflasyon (yıllık, %)	2,90	1,81	2,31	0,45
İthalat (yıllık, %)	13,70	11,40	0,54	4,56
İhracat (yıllık, %)	12,61	7,82	2,94	3,57
Cari İşlemler Dengesi (GSYH, %)	1,37	4,16	6,53	8,24
GINİ Endeksi	v.y.	25,2	27,2	28,2
İşgücü, toplam	2863199	2900837	2929914	2931334

Ülke	İsveç			
	2000	2005	2010	2015
Nüfus	8.872.109	9.029.572	9.378.126	9.799.186
GSYH (yıllık, %)	4,73	2,81	6,10	4,45
Kişi Başına GSYH (ABD \$)	29283,00	43085,35	52132,91	50832,55
İşsizlik Oranı (%)	v.y.	7,47	8,61	7,43
Enflasyon (yıllık, %)	0,89	0,45	1,15	-0,04
İthalat (yıllık, %)	11,74	6,99	12,77	5,24
İhracat (yıllık, %)	11,69	6,62	11,94	5,68

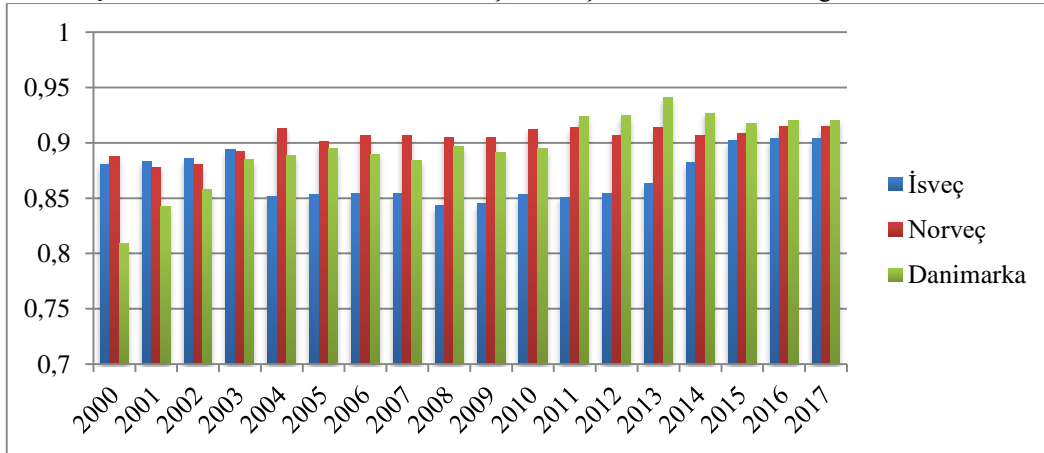
Cari İşlemler Dengesi (GSYH, %)	4,49	6,06	5,97	4,25
GİNİ Endeks	v.y.	26,8	27,7	29,2
İşgücü, toplam	4513479	4688555	4944327	5185238

Ülke	Norveç			
	2000	2005	2010	2015
Nüfus	4.490.967	4.623.291	4.889.252	5.188.607
GSYH (yıllık, %)	3,20	2,62	0,69	1,97
Kişi Başına GSYH (ABD \$)	38146,71	66775,39	87770,26	74521,56
İşsizlik Oranı (%)	3,33	4,38	3,52	4,29
Enflasyon (yıllık, %)	3,08	1,53	2,41	2,17
İthalat (yıllık, %)	2,01	7,91	8,41	1,63
İhracat (yıllık, %)	3,17	0,45	0,55	4,72
Cari İşlemler Dengesi (GSYH, %)	14,63	16,18	11,71	8,04
GİNİ Endeks	v.y.	30,6	25,7	27,5
İşgücü, toplam	2404600	2431376	2607609	2762074

Kaynak: OECD, <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm> (Erişim tarihi: 15.06.2019) & World Bank, <https://data.worldbank.org/> (Erişim tarihi: 15.06.2019)

Tablo 1’de İsveç, Norveç ve Danimarka’ya ait seçilmiş bazı makroekonomik göstergelerin 2000, 2005, 2010 ve 2015 yıllarına ilişkin değerler bulunmaktadır. Tabloda yer alan verilere göre büyüme performansları açısından İsveç 2015 yılında %4,45 ile en çok büyüyen ülke iken Norveç %1,97 ile en az büyüyen ülke olmuştur. İşsizlik oranını ele alacak olursak İsveç %7,43 ile 2015 yılında en yüksek işsizlik oranına sahipken, Norveç %4,29 ile en düşük işsizlik oranına sahiptir. Kişi başına düşen GSYH ele alacak olursak, 2015 yılında Norveç en yüksek milli gelire sahiptir, en düşük İsveç sahiptir. Son olarak GİNİ endeksini ele alacak olursak, İsveç’te 2015 yılında 29.2 ile en eşitsiz ülke iken Norveç 27.5 ile en iyi durumda olan ülkedir.

Şekil 3: 2000-2017 Yılları Arası İsveç, Norveç ve Danimarka’nın Eğitim Endeksi

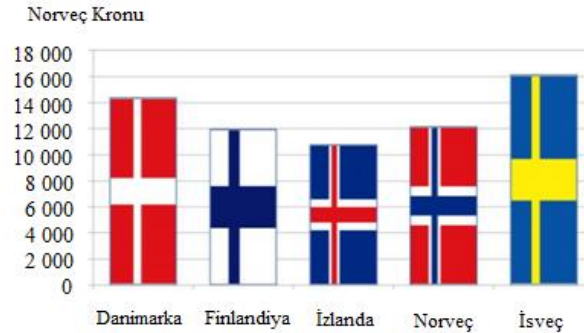

Kaynak: <http://hdr.undp.org/en/data> (Erişim tarihi: 17.06.2019)

Eğitim Endeksi, İnsani Gelişmişlik Endeksi'nin (HDI) üç bileşeninden biridir (Maqin ve Siddiqi, 2017: 203). Eğitim, ortalama eğitim yılı ve beklenen eğitim yılı olmak üzere iki düzeyde ölçülmektedir (<http://hdr.undp.org>). Eğitim endeksi, yetişkin okur-yazarlık oranı ve ilköğretim, orta öğretim ve yükseköğretim brüt kayıt oranı ile ölçülür. Refahın bir ana bileşeni olan ve ülkenin gelişmiş veya gelişmekte olan bir ülke olup olmadığını belirleyen temel faktörlerden biri olan eğitim, ekonomik kalkınma ve yaşam kalitesinin ölçümünde yaygın olarak kullanılır (<https://www.laenderdaten.de>). Şekil 3'te İsveç, Norveç ve Danimarka için eğitim endekslerini incelediğimizde, 2000 yılında en yüksek performansı Norveç gösterirken en düşük performansı Danimarka göstermiştir. 2017 yılında ise en yüksek performansı 0.92 ile Danimarka gösterirken en kötü performansı İsveç göstermiştir.

Ekonomik büyümeye önemli etkisi olan Ar-Ge faaliyetleri de insanların eğitim ve yaratıcılığı esasında şekillenmektedir. Ar-Ge, ürün, maddi sermaye ve üretim sisteminde planlı yenilik yapma faaliyetleridir. Ar-Ge, güncel bilgi kullanarak yeni ürünler, uygulamalar veya fikirler icat etmek amacıyla bir sistem içinde yürütülen çalışmalardır (Guellec ve Potterie, 2001: 105). OECD ve AB tarafından yapılan uluslararası tanım ise; *“Ar-Ge, yeni bilgiler edinmek, yeni veya mevcut problemleri çözmek, yeni fikirleri ispatlamak, yeni teoriler geliştirmek vb. amacıyla yapılan sistematik araştırmadır”* (Uddannelses- og Forskningsministeriet, 2014: 6). Bilim ve teknoloji Ar-Ge'sine yapılan yatırımlar, bir ülkenin ekonomik büyüme ve kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır. İnovasyon, sermaye birikimi ve insan kaynağı gelişimi gibi birden fazla kanal aracılığıyla ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Böylece bunların hepsi ekonominin genel gelişimine yol açmaktadır. Şekil 4'te 2016 yılında İskandinav ülkelerinde kişi başına Ar-Ge harcamaları verilmiştir.

Şekil 4: İskandinav Ülkelerinde Kişi Başına Ar-Ge Harcamaları, 2016

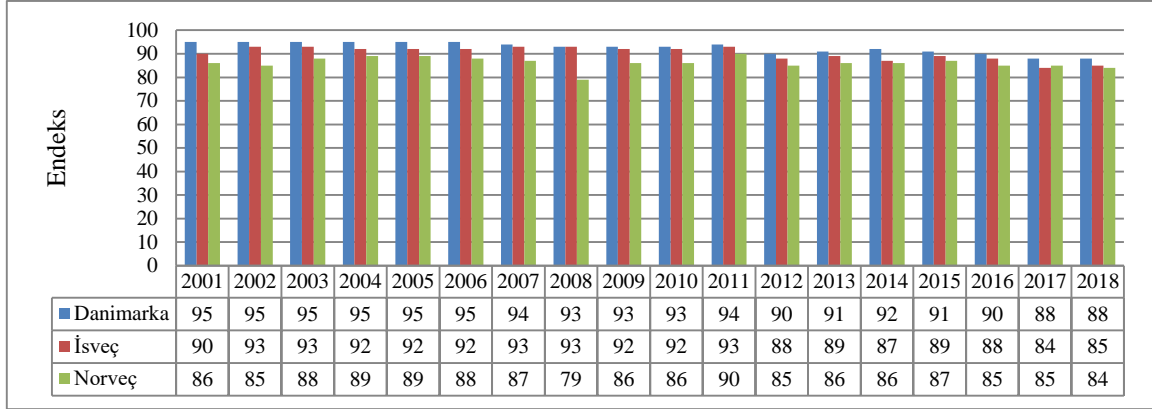

Kaynak: <https://www.nifu.no> (Erişim tarihi: 15.06.2019).

Şekil 4'ten görüldüğü üzere, harcama miktarını nüfus sayımı ile ilişkilendirirken, 2016'da İsveç'te kişi başı 16.000 Norveç kronu ile Ar-Ge harcamalarının en yüksek olduğunu görüyoruz. Danimarka 14.400 ile İsveç'i takip ederken Norveç kişi başına yaklaşık 12.000 Norveç kronudur (<https://www.nifu.no>).

Araştırmalara göre, refah seviyesi ve eğitim düzeyi yüksek olan İsveç, Norveç ve Danimarka dünyanın en mutlu ülke sıralamasına girmektedir ve aynı zamanda yolsuzluğun en düşük olduğu ülkelerdir.

Şekil 5: İsveç, Norveç ve Danimarka'da Yolsuzluk Endeksi

Kaynak: <https://www.theglobaleconomy.com> & <https://www.transparency.org> (Erişim tarihi: 16.06.2019)

Genel olarak yolsuzluk endekslerine bakacak olursak, endeks değeri en düşük olan ülkeler sosyal ve ekonomik anlamda düşük gelişmişlik düzeyine sahiptir. Aksine, yolsuzluk endeksi yüksek olan ülkelerin gelişmişlik seviyeleri yüksek olduğu söylenebilir (TOBB, 2012: 1). Transparency International raporunda Yolsuzluk Algı Endeksini ilan etmiştir. Burada 0 puan son derece yozlaşmış bir ülkeyi gösterirken, 100 puan temiz yani o ülkede yolsuzluğun bulunmadığı anlamına gelmektedir. 2016'da Yolsuzluk Algı Endeksine göre, 176 ülke arasında en az yolsuzluk yapan ülke 90 puan ile Danimarka ve Yeni Zelanda'dır. Yine 2017 yılında en az yolsuzluk yapan ülke 88 puan ile Danimarka'dır. Bu ülkeler yüksek gelirli ülkeler grubunda yer almaktadır. Bu ülkelerde yönetim yolsuzluğu, ticaret yolsuzluğu ve diğer yolsuzluk biçimleri çok nadir görülür. Danimarka'yı en şeffaf ülke haline getiren faktörler arasında; şeffaf mekanizma, dürüstlük, bağımsız yargı, sivil aktivizm ve sosyal güven vardır. Aynı zamanda Danimarka'nın yüksek yaşam standardı, yüksek sosyal hareketlilik, yüksek okur-yazarlık ve eşitlik vardır. Eğitim düzeyi ve refah seviyesi yüksek olan İsveç, Norveç ve Danimarka en az yolsuzluk yapan ülkelerdir (<https://www.transparency.org>; <http://www.updateuptodate.com>).

2016 yılında yapılan Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Ağı'nın Dünya Mutluluk Raporu tarafından 157 ülke vatandaşlarına yapılan ankete göre en mutlu ülke Danimarka'dır. Kişi başına düşen gayri safi milli hâsıla, ortalama yaşam süresi, sosyal çevrenin bireye desteği, kişisel özgürlük, hayırseverlik, bireylerin hükümet ya da resmi kurumlara yolsuzluk gibi konularda duyduğu güven ve sosyal güvenlik sistemi gibi konular ele alınmıştır. Eşitsizliğin mutluluğa etkisine vurgu yapan bu ankete göre, refahı yüksek olan devletlerin ülke vatandaşlarının ekonomik olarak gelecek endişesi daha düşük olduğu için daha mutlu olduğu söylenmektedir (<http://www.dw.com>). 2017 yılında ise 155 ülkenin yer aldığı raporda ilk sırada Norveç yer alırken 2. ve 3. sırada Danimarka ve İzlanda yer almış, İsveç ise 10. sırada yer almıştır (<http://www.bbc.com>). 2018 yılında 2. sırada Norveç, 3. sırada Danimarka ve 9. sırada İsveç yer almıştır (<https://tr.euronews.com>). 2019 yılında ise Danimarka 2. sırada yer almıştır. Onu 3. sıra ile Norveç izlemiştir. İsveç ise 7. sırada yer almıştır (<https://www.theglobaleconomy.com/>). Boston Consulting Group (BCG) ise, 2016'da bir ülkenin 44 farklı göstergeye dayanarak "sürdürülebilir refahı" ölçmüştür. Göstergelerin arasında GSYH, işsizlik oranı, enflasyon, hastalık yaygınlığı, yaşam beklentisi, eğitimin kalitesi ve erişebilirliği, altyapı kalitesi, çevre durumu, yolsuzluğun kontrolü, basın özgürlüğü vs. kapsamaktadır (<https://jakubmarian.com>).

4. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Ekonomik büyümenin önemli bir motoru olarak kabul edilen eğitim, son zamanlarda üzerinde durulan en önemli konulardan biridir. Teorik ve ampirik literatür eğitim harcamalarındaki yatırımların ekonomik büyümede çok önemli olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla genel kanı, makroekonomide en önemli unsurlardan biri olan ve insanların yaşam standartlarını ve refah düzeylerini direkt olarak etkileyen ekonomik büyüme ile eğitim arasında pozitif bir ilişkinin olduğudur. Eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen birçok teorik ve ampirik çalışma yapılmış ve çok farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bununla birlikte, ilgili uygulamalı çalışmaların sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu bölümde eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme

ilişkinini ele alan çalışmalar bağlamında literatür incelemesi yapılacaktır. Genel kanıya göre, eğitim harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiye neden olduğu yönündedir. Tablo 2’de incelenen uygulamalı çalışmalarda araştırmacı, kapsam, uygulanan yöntem ve sonuçlar hakkında özet bilgi verilmiştir.

Tablo 2: Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişisini İnceleyen Çalışmalar ve Elde Edilen Sonuçlar

Araştırmacı	Kapsam ve Ülke/Ülke Grubu	Uygulanan Yöntem	Sonuçlar
Islam, Wadud, Islam (2007)	1976-2003 dönemi Bangladeş ekonomisi için	Eşbütünleşme ve nedensellik testleri	Eğitim ve büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır.
Babalola (2011)	1977-2008 dönemi Nijerya ekonomisi için	Eşbütünleşme testi, Granger nedensellik testi ve hata düzeltme modeli	Eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemde bir ilişki vardır. Ayrıca ekonomik büyümeden eğitime doğru tek yönlü bir nedensellik vardır.
Kakar vd. (2011)	1980-2009 dönemi Pakistan ekonomisi için	Eşbütünleşme ve hata düzeltme modelleri	Eğitim uzun vadeli bir ekonomik büyüme ilişkisine sahipken kısa dönemli eğitimde ekonomik büyüme ile önemli bir ilişkisi yoktur.
Zivengwa vd. (2013)	1980-2008 dönemi Zimbabve için	Çift yönlü Granger nedensellik ve Vektör Otoregresyon (VAR) modelleri	Eğitimden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.
Çalışkan vd. (2013)	1923-2011 dönemi Türkiye için	Johansen eşbütünleşme testi.	Eğitimdeki gelişmeler ekonomik büyümeyi olumlu bir şekilde etkilemektedir.
Yardımcıoğlu vd. (2014)	1980-2008 dönemi 25 OECD ülkesi için	Pedroni ve Kao eşbütünleşme testleri, Pedroni DOLS ve FMOLS testleri ve Canning; Pedroni panel nedensellik analizi.	Uzun dönemde eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü anlamlı bir ilişki vardır.
Becherair (2014)	1971-2011 dönemi Cezayir ekonomisi için	ARDL	İlkokul, üniversite ve ekonomik büyüme arasında istikrarlı ve uzun vadeli bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca ilkökul ve üniversitenin uzun ve kısa vadede ekonomik büyüme ile pozitif ilişkili olduğunu göstermektedir.
Kızılkaya ve Koçak (2014)	1990-2009 dönemi 11 OECD ülkesi için	Pedroni eşbütünleşme testi, Panel FMOLS ve Panel Grup DOLS	Eğitim harcamaları ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir.
Mercan ve Sezer (2014)	1970-2012 dönemi Türkiye ekonomisi için	Eşbütünleşme testi, uzun ve kısa dönem ARDL modeli	Eğitim harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki vardır.
Pamuk ve Bektaş (2014)	1998:01-2013:02 dönemi Türkiye ekonomisi için	ARDL sınır testi yaklaşımı ve Granger nedensellik testi	İki değişken arasında eşbütünleşme ilişkisi yokken, Granger nedensellik testine göre değişkenler arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.
Yurtkuran ve Terzi (2015)	1950-2012 dönemi Türkiye ekonomisi için	Standart Granger nedensellik, Hsiao'nun Granger nedensellik ve Dolado-Lütkepohl VAR nedensellik analizleri	Ekonomik büyümeden yükseköğretim mezunu sayısına; meslek lisesi ve genel lise mezun sayısından ekonomik büyümeye doğru pozitif bir nedensellik vardır.

Owusu-Nantwi (2015)	1970-2012 dönemi Gana ekonomisi için	Johansen eşbütünleşme testi ve vektör hata düzeltme modelleri	Eğitim harcamalarının uzun dönemde ekonomik büyümeye anlamlı bir katkıda bulunmaktadır. Kısa vadede eğitim harcamaları ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır.
Mallic vd. (2016)	1973-2012 dönemi 14 büyük Asya ülkesi için	Pedroni eşbütünleşme analizi, FMOLS analizi, panel vektör hata düzeltmesi (PVECM) analizleri kullanılmıştır.	Eğitim harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişki vardır. Hem kısa hem de uzun dönemde ekonomik büyümeden eğitim harcamalarına doğru tek yönlü Granger nedensellik ilişkisi vardır.
Nowak ve Dahal (2016)	1995-2013 dönemi Nepal ekonomisi için	Johansen eşbütünleşme testi ve OLS yöntemi	Uzun dönemde eğitim ile büyüme arasında bir ilişki vardır.
Chang (2017)	20 yılın dönemi Çin ekonomisi için	Regresyon analizi	Eğitim ve ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki vardır.
Kouton (2018)	1970-2015 dönemi Fildişi Sahilleri için	Pesaran sınır testi yaklaşımı, ARDL modeli ve Toda ve Yamamoto nedensellik testi	Eğitim harcamalarının kısa dönemde ekonomik büyüme üzerinde önemli bir olumlu etkisi olmamıştır. Eğitim harcamalarından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.
Kotásková vd. (2018)	1975-2016 dönemi Hindistan ekonomisi için	Granger nedensellik ve eşbütünleşme modeli	Eğitim düzeyleri ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki vardır.

Tablodaki uygulamalı çalışmaların sonucundan görüldüğü üzere eğitim ve ekonomik büyüme arasında genel olarak olumlu bir ilişki vardır. Fakat aksi yönde, bu iki değişken arasında anlamlı bir sonuca ulaşamayan çalışmalar da mevcuttur.

5. VERİ SETİ VE EKONOMETRİK YÖNTEM

Eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki farklı niteliklere sahip olabilmektedir. Eğitim harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olabilir. Bu nedenle, bu iki değişken arasındaki ilişkilerin İsveç, Norveç ve Danimarka ekonomisi bağlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada, eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki İsveç, Norveç ve Danimarka için 1990-2014 dönemini kapsayan veriler kullanılarak incelenmiştir. Analizde söz konusu dönem için yıllık veriler kullanılmış ve bu verilerin logaritması alınmıştır. Çalışmada kullanılan veriler World Bank Group'tan (WDI)'dan elde edilmiştir. Analiz aşamasında Stata programından yararlanılmıştır. Analiz kısmında öncelikle serilerin durağan olup olmadığına bakmak için öncelikle Levin, Lin ve Chu (LLC) birim kök testi yapılmıştır. İsveç, Norveç ve Danimarka'da eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek için panel VAR ve Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) analizleri kullanılmıştır. Son olarak, Granger nedensellik analizi ile seriler arasında bir sebep-sonuç ilişkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Modelde kullanılan değişkenler tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: Modelde Kullanılan Veriler

Değişkenin Adı	Açıklama	Kaynak
GDP	Büyüme Oranı	Dünya Bankası
EDUGDP	Hükümetin Eğitim Harcamaları (GSYH'nın %'si)	Dünya Bankası
EDUGOVERNMENT	Hükümetin Eğitim Harcamaları (Devlet Harcamalarının %'si)	Dünya Bankası

Bu çalışmada, ekonomik büyüme ile eğitim harcamaları arasındaki dinamik ilişki panel veri analizi kullanılarak incelenmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla bu çalışma, panel VAR çerçevesi üzerine inşa edilmiştir. Panel verilerde bireyler (kişiler, firmalar, şehirler, ülkeler...) zamanla birkaç noktada

(günler, yıllar,...) gözlenir (Schmidheiny, 2018: 1). Panel veri, her bir örnekleme biriminde çoklu gözlemlerden oluşan veri kümelerini ifade eder. Bu, zaman serisi gözlemlerini, ülkeler, eyaletler, bölgeler, firmalar ya da rastgele örneklenmiş bireyler veya haneler dâhil olmak üzere çeşitli kesitsel birimler arasında bir araya getirerek oluşturulabilir (Balgati, 1998: 291). Panel veri analizinde, altsimge i ile gösterilen bir yatay kesit boyutu ve altsimge t ile gösterilen zaman serisi boyutu olmak üzere iki boyut mevcuttur.

Panel veri analizi kullanmanın birkaç avantajlarını ele alacak olursak; panel veri analizinde, model parametrelerinin daha doğru çıkarımının yanı sıra kesitsel verilere göre daha fazla serbestlik derecesi ve daha fazla örnek değişkeni içerir. Ayrıca ekonometrik tahminlerin verimliliğini artırır (Hsiao, 2007: 1-4). Panel veri modelleri, durumlarda ve zaman içinde karışık ve saf etkileri daha iyi algılar ve ölçer. Ayrıca, karmaşık sosyal ve davranışsal modelleri daha iyi incelememizi ve temsil edilmesini sağlar. Gözlemlerin tekrarlı yatay kesitini inceleyerek, panel veri, değişimin dinamiklerini incelemek için daha uygundur (Gil-García ve Puro-Cid, 2013: 206; Gujarati, 2003: 637-638).

Panel veri analizi denklemi aşağıda verilmiştir (Sarafidis ve Wansbeek, 2012: 485-486);

$$y_{it} = \beta'x_{it} + v_{it}, \quad i = 1, 2, \dots, N \quad t = 1, 2, \dots, T$$

Burada, y_{it} bireysel i zaman t içinde bağımlı değişken üzerindeki gözlemdir. x_{it} K boyutuna sahip regresörlerin bir sütun vektörüdür. β sabit katsayıların ilgili parametre vektörüdür. v_{it} ise kesitsel bağlantı olarak ilişkilendirilebilecek hata bileşenidir.

Çalışmanın ekonometrik bölümünde ilk kez Holtz-Eakin ve arkadaşları (1988) tarafından ortaya atılmış olan panel VAR (vektör otoregresif panel) analizi kullanılmıştır. Panel VAR yaklaşımı aslında, geleneksel VAR yönteminin panel veri setine uyarlanmış halidir (Love, 2006: 193). Panel VAR yaklaşımı, sistemdeki tüm değişkenleri endojen olarak ele alan geleneksel VAR yaklaşımını ve panel verisi yaklaşımını birleştirerek, sabit etkiler getirerek gözlemlenmemiş bireysel heterojeniteye izin vererek tahminin daha iyi bir tutarlılığına neden olmaktadır (Časni vd. 2016: 25).

1990-2014 yıllarına ilişkin olarak İsveç, Norveç ve Danimarka için eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi için yapılan ampirik uygulama dört aşamada gerçekleşmiştir. Birinci aşamada, Levin, Lin ve Chu (LLC) yöntemi ile değişkenlerin birim kök testleri yapılarak durağanlık durumları tespit edilmiştir. Veriler arasında bir ilişkinin olup olmadığını test edebilmek için kullanılan değişkenlerin durağan olması gerekmektedir. Zira durağan olmayan verilerin varlığı sahte regresyon sorununa neden olabilir. Bu sorunu yaşamamak için serilerin durağanlığının sınaması amacıyla LLC birim kök testi yapılarak serilerin durağanlığı sağlanmıştır. Değişkenler durağan hale getirildikten sonra gecikme uzunluğu belirlenmiş ve ikinci aşamada panel VAR analizi, ardından GMM analizi yapılmıştır. Son olarak, değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisinin var olup olmadığını tespit etmek için Granger nedensellik testi yapılmıştır.

Çalışmada, Levin, Lin ve Chu (LLC) yöntemiyle birim kök testi kullanılmıştır. Levin, Lin ve Chu birim kök test yönteminde test istatistiğinin anlamlılık gücü daha yüksek çıkmaktadır. Levin, Lin ve Chu (LLC) hipotezleri aşağıdaki gibi oluşturulabilir:

H_0 : Durağan değil, birim kök içerir

H_1 : Durağan, birim kök içermez

Levin, Lin ve Chu birim kök testinin prosedürü aşağıdaki gibidir. Temel hipotez, ADF'dir. Dolayısıyla denklem üzerindeki her kesit için ADF çalıştırılmaktadır:

$$\Delta y_{it} = p_i y_{i,t-1} + \sum_{L=1}^{p_i} \theta_{iL} \Delta y_{i,t-L} + \alpha_{mi} d_{mt} + \varepsilon_{it}$$

İkinci adımda iki yardımcı regresyon çalıştırılmakta:

1. Δy_{it} 'deki $\Delta y_{i,t-L}$ ve d_{mt} , ε_{it} kalıntılarını elde etmek için
2. $y_{i,t-1}$ 'deki $\Delta y_{i,t-L}$ ve d_{mt} , $v_{i,t-1}$ kalıntılarını elde etmek için

Üçüncü adım, kalıntıların standart hale getirilmesini içerir:

$$e_{it} = e_{it}/\sigma_{\varepsilon i}$$

$$v_{i,t-1} = v_{it}/\sigma_{\varepsilon}$$

Burada $\sigma_{\varepsilon i}$ ADF'den standart hatayı gösterir. Son olarak, havuzlanmış OLS regresyon çalıştırılır:

$$e_{it} = \rho v_{i,t-1} + \varepsilon_{it}$$

Sıfır hipotez $\rho = 0$. Levin, Lin ve Chu testi için gerekli koşul $\sqrt{N_T/T} \rightarrow 0$ iken yeterli koşul $N_T/T \rightarrow 0$ ve $N_T \rightarrow k$. (N_T , kesitsel boyutun (N) zaman boyutunun (T) bir monotonik fonksiyonu olduğu anlamına gelir) (Kunst, 2011: 1-9).

6. UYGULAMA SONUÇLARI

Çalışmada, panel VAR analizine geçmeden önce değişkenlere Levin, Lin ve Chu (LLC) birim kök testi yapılmıştır. LLC testine ait hipotez aşağıdaki gibidir (Kunst, 2011: 1-9):

H_0 : Seri durağan değildir, birim kök içerir.
 H_1 : Seri durağandır, birim kök içermez.

Bu çalışmada incelenen değişkenin fonksiyonel formülü aşağıdaki gibi önerilmiştir.

$$GDP = f(EDUGDP_t, EDUGOVERNMENT_t)$$

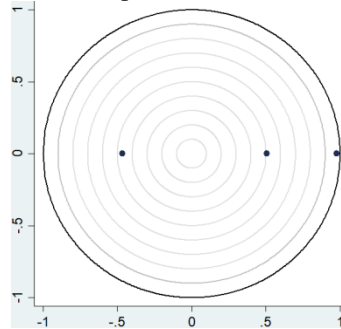
Formülde GDP, büyüme oranıdır, EDUGDP, hükümetin eğitim harcamaları (GSYH'nın %'si) ve EDUGOVERNMENT ise hükümetin eğitim harcamaları (devletin harcamalarının %'si).

Tablo 4: Birim Kök Testi

Değişkenler-Yöntem	Trendsiz		Trendli		Sonuç
	İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık	
Büyüme Oranı (GDP)					
Levin, Lin, Chu (LLC)	-2.6162	0.0044	-2.3343	0.0098	I(0)
Eğitim Harcamaları (Hükümet)					
Levin, Lin, Chu (LLC)	-2.4884	0.0064	-2.4025	0.0081	I(0)
Eğitim Harcamaları (GDP)					
Levin, Lin, Chu (LLC)	-2.3337	0.0098	-2.1786	0.0147	I(0)

Tablo 4'de Levin, Lin ve Chu (LLC) birim kök test sonuçları verilmiştir. Değişkenlerden görüldüğü üzere LLC birim kök testinde trendli ve trendsiz olmak üzere değişkenlerin hepsi seviyesinde yani I(0)'da durağandır. Dolayısıyla değişkenler birim kök içermemektedir.

Şekil 6: Companion Matrisin Kökleri

Yukarıdaki şekilden de görüldüğü üzere tüm değişkenler birim çemberinin içerisinde olduğu için seriler durağandır. Değişkenlerin durağanlığı analiz edildikten sonra gecikme uzunluğu belirlenmiş, ardından panel VAR analizi yapılmıştır. Aşağıda tabloda gecikme uzunluğu verilmiştir.

Tablo 5: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme	CD	J	J pvalue	MBIC	MAIC	MQIC
1	0.943608	25.46583	0.5483734	-85.08147	-28.53417	-50.65292
2	0.9475079	13.74717	0.7454176	-59.95103	-22.25283	-36.99867
3	0.9288117	4.115253	0.9036643	-32.73385	-13.88475	-21.25767

Ekonometrik uygulamaya geçmeden önce gecikme uzunluğunu belirlemede fayda vardır. Tablo 5’de gecikme uzunluğu incelenmiştir. Akaike bilgi kriterine göre gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiştir.

Tablo 6: Panel VAR Analizi

Değişken	Katsayı	Standart hata	Z	P> z
Büyüme Oranı				
Büyüme Oranı L1	0.2205895	0.0609786	3.62	0.000
Eğitim Harcamaları (GDP) L1	8.467258	1.150361	7.36	0.000
Eğitim Harcamaları (Hükümet) L1	-5.904372	0.7913673	-7.46	0.000
Eğitim Harcamaları (GDP)				
Büyüme Oranı L1	0.0508509	0.0228017	2.23	0.026
Eğitim Harcamaları (GDP) L1	-2.724298	0.7035684	-3.78	0.000
Eğitim Harcamaları (Hükümet) L1	1.914716	0.4776634	4.01	0.000
Eğitim Harcamaları (Hükümet)				
Büyüme Oranı L1	0.0748184	0.0301484	2.48	0.013
Eğitim Harcamaları (GDP) L1	-4.75168	0.9489127	-5.01	0.000
Eğitim Harcamaları (Hükümet) L1	3.353401	0.6463053	5.19	0.000

Tablo 6’da panel VAR analizi yapılmış ve ekonomik büyüme ile eğitim arasındaki ilişki incelenmiştir. Bağımlı değişkenimiz ekonomik büyümedir ve dolayısıyla eğitimin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine bakılmıştır. Tablodan görüldüğü üzere olasılık değeri 0.05’den küçük olduğu için çalışma anlamlıdır. Eğitim harcamalarının GSYH %’si pozitif iken eğitim harcamalarının hükümet içindeki payı negatiftir.

Panel VAR sonuçları modelde kullanılan değişkenler arasında ilişkinin yönü hakkında da bilgi vermektedir. Bu çerçevede modelde kullanılan değişkenlerden istatistiki olarak anlamlı olan ekonomik büyüme ile eğitim harcamalarının GSYH %’si arasında aynı yönlü ilişki varken, eğitim harcamalarının hükümet içindeki payına baktığımızda negatif bir ilişki vardır.

Tablo 7: GMM Analizi

Değişken	Katsayı	Standart hata	Z	P> z
Büyüme Oranı				
Büyüme Oranı L1	0.5517384	0.1321885	4.17	0.000
Eğitim Harcamaları (Hükümet) L1	-3.175086	1.575078	-2.02	0.044
Eğitim Harcamaları (GDP) L1	6.10091	2.462052	2.48	0.013
Eğitim Harcamaları (Hükümet)				
Büyüme Oranı L1	0.0274078	0.044087	0.62	0.534
Eğitim Harcamaları (Hükümet) L1	4.016176	1.049175	3.83	0.000
Eğitim Harcamaları (GDP) L1	-6.048972	1.602116	-3.78	0.000
Eğitim Harcamaları (GDP)				
Büyüme Oranı L1	0.0017744	0.34787	0.05	0.959
Eğitim Harcamaları (Hükümet) L1	2.268966	0.7892495	2.87	0.004
Eğitim Harcamaları (GDP) L1	-3.549534	1.202274	-2.95	0.003

Tablo 7’de GMM modelinin tahmin sonuçları verilmiştir. Bağımlı değişkenimiz ekonomik büyümedir. Modelden elde edilen tahmin sonuçlarına göre, eğitim harcamaları istatistiksel olarak anlamlıdır. Ancak eğitim harcamalarının hükümet içindeki payı istatistiksel olarak anlamlıyken, katsayısı negatiftir.

Ekonomik büyüme ile eğitim harcamalarının birbirini etkileyip etkilemediği panel VAR Granger nedensellik testi yardımı ile saptanmaya çalışılmıştır. Buna göre, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerine ait denklem aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.

Ekonomik büyümenin eğitime nedeni olduğuna ilişkin model:

$$EDU_{i,t} = a_0 + \sum_{i=1}^m a_i EDU_{t-1} + \sum_{i=1}^m b_i GDP_{t-1} + u_{i,t}$$

Eğitimin ekonomik büyümeye nedeni olduğuna ilişkin model:

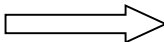
$$GDP_{i,t} = b_0 + \sum_{i=1}^m b_i GDP_{t-1} + \sum_{i=1}^m a_i EDU_{t-1} + v_{i,t}$$

Söz konusu değişkenlere yapılan analizler tabloda verilmiştir.

Tablo 8: Panel VAR Granger Nedensellik Analizi

Bağımlı Değişken: Ekonomik Büyüme (GDP)	Olasılık
Eğitim Harcamaları (Hükümet)	0.044
Eğitim Harcamaları (GDP)	0.013
Hepsi	0.001
Bağımlı Değişken: Eğitim Harcamaları (Hükümet)	Olasılık
Ekonomik Büyüme (GDP)	0.534
Eğitim Harcamaları (GDP)	0.000
Hepsi	0.000
Bağımlı Değişken: Eğitim Harcamaları (GDP)	Olasılık
Ekonomik Büyüme (GDP)	0.959
Eğitim Harcamaları (Hükümet)	0.004
Hepsi	0.002

Tablo 8’de Stata programından yararlanarak Granger-nedensellik testi yapılmıştır. Bağımlı değişkenimizi ekonomik büyüme olarak belirlediğimizde olasılık değerlerimiz 0.05’in altındadır. Dolayısıyla H_0 reddedilirken H alternatif kabul edilir. Ancak bağımlı değişkenimiz eğitim harcamaları olarak belirlendiğinde olasılık değerlerimiz 0.05’ten büyük olduğundan dolayı H_0 kabul edilirken H alternatif reddedilir. Sonuç olarak, ekonomik büyüme ile eğitim harcamaları arasında tek yönlü bir ilişki mevcuttur. Bu ilişki ise eğitim harcamalarından ekonomik büyümeye doğrudur. Diğer bir ifade ile eğitim harcamaları ekonomik büyümenin bir nedenidir.

Eğitim harcamaları Ekonomik Büyüme

7. SONUÇ

Birçok araştırmacı, ekonomik büyüme ve kalkınmada eğitimin öneminden bahsetmektedir. Eğitim; bireyin toplumsallaştırılmasında, bireye toplumda yapılması ve yapılmaması gereken değerlerin verilmesinde, bireylerin kendilerindeki yaratıcı potansiyellerini keşfetmelerini sağlayarak yeteneklerini ve fiziksel, zihinsel ve sosyal her türlü geliştirmelerinde, bireyin özgür ve entelektüel bir çevreye kavuşturma ve yeniliklere ve değişmeye hazırlanmasında, bireylerin bir meslek edinmesinde, nitelikli iş gücünün oluşmasında, ülkenin ve bireyin refah düzeyinin yükselmesinde,

iktisadi büyüme ve toplumsal kalkınmanın sağlanmasında, işsizliğin azaltılmasında, fırsat eşitliğinin sağlanmasında, ülkede adil gelir dağılımının meydana gelmesinde, toplumun çevre bilincinin artmasında, toplumsal düzenin sağlanmasında, suç oranlarının azalmasında, demokratik sosyal hukuk düzeni için ilerlemeler kaydedilmesinde gibi hem mikro hem de makro açıdan birçok alanda etkisi olan önemli bir faktördür. Dünya hızla değişmektedir. Dolayısıyla eğitime yapılan harcama maliyet gibi gözükmese de esasen insana, ülkeye ve geleceğe bir yatırımdır. Toplumsal değişime ve kalkınmaya yön veren en önemli unsurlardan biri olan eğitim, hayatın her alanında gereklidir. Bu çerçevede, İsveç, Norveç ve Danimarka’da eğitim ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi amacını taşıyan bu çalışmada, panel VAR analizi uygulanmıştır. Çalışmada incelenen ekonomik büyüme ve eğitim harcamaları değişkenlerine ait veri seti 1990-2014 dönemini kapsamaktadır. Elde edilen sonuçlar karşılaştırıldığında bu çalışmada literatür uygulamaları ile benzer sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre, ekonomik büyüme ile eğitim harcamaları arasında anlamlı bir ilişkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Uygulanan Granger nedensellik testi sonucuna göre ise eğitim harcamalarından ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde İsveç, Norveç ve Danimarka için sürdürülebilir büyümenin sağlanması için eğitime yapılan yatırımlar büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Afzal, M., Farooq, M. S., Ahmad, H. K., Begum, İ. and Quddus, A. (2010). Relationship between School Education and Economic Growth in Pakistan ARDL Bounds Testing Approach to Cointegration, *Pakistan Economic and Social Review*, 48(1), 39-60.

Akçacı, T. (2013). Eğitim Harcamalarının İktisadi Büyüme Etkisi, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(5), 65-79.

AXSELFUTURE. (2016). *Bedre Uddannelser til Gavn for Danmarks Velfærd og Velstand*.

Babalola, S. J. (2011). Long-Run Relationship between Education and Economic Growth: Evidence from Nigeria, *International Journal of Humanities and Social Science*, 1(14), 123-128.

Balgati, B. H. (1998). *Handbook of Applied Economic Statistics*, Editör: Aman Ullah and David E. A. Giles. New York: Marcel Dekker, INC.

Becherair, A. (2014). Education and Economic Growth in Algeria: An Empirical Investigation by Using ARDL Approach, *International Journal of Innovation and Applied Studies*, 7(3), 1215-1224.

Biede, J. J. (2015). *Makroekonomi – i Teori og Praksis*. København: Hans Reitzels Forlag.

Biesta, G. (2015). What is Education For? On Good Education, Teacher Judgement, and Educational Professionalism, *European Journal of Education*, 50(1), 75-87.

Blomquist, N., Christensen, A. M. and Pedersen, E. H. (2010). Den Økonomiske Udvikling i Danmark og Sverige i de Senere år, Kvartalsoversigt - 4. kvartal 2010.

Časni, A. Č., Dumičić, K. and Tica, J. (2016). The Panel VAR Approach to Modelling the Housing Wealth Effect: Evidence from Selected European Post-transition Economies, *Naše gospodarstvo / Our Economy*, 62(4), 23-32.

Chang, X. (2017). An Econometric Analysis of the Relationship between Education and Economic Growth in China. 3rd International Symposium on Social Science, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 61, 34-38.

Chen, D. H., and Dahlman, C. J. (2004). Knowledge and Development A Cross-Section Approach, *World Bank Policy Research Working Paper 3366*.

Cooray, A. (2009). The Role of Education in Economic Growth, *38th Australian Conference of Economists*.

Çalışkan, Ş., Karabacak, M. ve Meçik, O. (2013). Türkiye’de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1923-2011 (Kantitatif Bir Yaklaşım), *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11(21), 29-48.

Damberg, K., Lauesen, J. M. and Sørstrøm, R. (2014). *Vækst, Vækst, Vækst – Men Hvad Med Livskvalitet. En Analyse af Forholdet Mellem Økonomisk Vækst og Livskvalitet*, Roskilde Universitet.

- Danmarks Statistik. (2019). Danmark i Tal 2019, København Ø.
- De Økonomiske Råd (2018). Danish Economy Spring 2018. Summary and Recommendations.
- Earle, D. (2010). How Can Tertiary Education Deliver Better Value to the Economy? *Tertiary Education Occasional Paper 2010/08*.
- Esping-Andersen, G., Gallie, D., Hemerijck, A. and Myles, J. (2002). *Why We Need a New Welfare State*, New York & Oxford: University Press.
- Foshay, A. W. (1991). The Curriculum Matrix: Transcendence and Mathematics, *Journal of Curriculum and Supervision*, 6(4), 277-293.
- Gil-García, J. R. and Puron-Cid, G. (2013). Using Panel Data Techniques for Social Science Research: an Illustrative Case and Some Guidelines, *Ciencia Ergo Sum, Universidad Autónoma del Estado de México*, 21-3, 203-216.
- Głodowska, A. (2017). Level of Education and Economic Growth in the Member States of the European Union: A Comparative Analysis, *Horyzonty Wychowania*, 16(37), 105-118.
- Grant, C. (2017). *The Contribution of Education to Economic Growth*, Knowledge, Evidence and Learning for Development.
- Guellec, D. and Potterie, B. v. (2001). R&D and Productivity Growth: Panel Data Analysis of 16 OECD Countries, *OECD Economic Studies*, 33.
- Gujarati, D. N. (2003). *Basic Econometrics*, New York: McGraw-Hill.
- Haller, A.-P. (2012). Concepts of Economic Growth and Development. Challenges of Crisis and of Knowledge. *Economy Transdisciplinarity Cognition*.
- Holtz-Eakin, D., Newey, W. and Rosen, H. S. (1988). Estimating Vector Autoregressions with Panel Data. *Econometrica*, 56(6), 1371-1395.
- Hsiao, C. (2007). Panel Data Analysis — Advantages and Challenges, *Springer*, 16(1), 1-22.
- Idrees, A. S. and Siddiqi, M. W. (2013). Does Public Education Expenditure Cause Economic Growth? Comparison of Developed and Developing Countries, *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*, 7(1), 174-183.
- IMF. (2018). *Denmark Staff Report for the 2018 Article IV Consultation*, IMF Country Report No. 18/177.
- IMF. (2018). *Norway 2018 Article IV Consultation - Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Norway*, IMF Country Report No. 18/279.
- IMF. (2019). *Sweden 2019 Article IV Consultation – Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Sweden*, IMF Country Report No. 19/88.
- Ingebritsen, C. (2006). *Scandinavia in World Politics*, USA: Rowman & Littlefield Publishers, INC.
- Islam, T. S., Wadud, M. A. and Islam, Q. B. (2007). Relationship between Education and GDP Growth: a Multivariate Causality Analysis for Bangladesh, *Economics Bulletin*.
- Jensen, S. E. (2018). Sådan Klarede Norden Sig Ud Af Krisen.
- Kakar, Z. K., Khilji, B. A. and Khan, M. J. (2011). Relationship between Education and Economic Growth in Pakistan: A Time Series Analysis, *Journal of International Academic Research*, 11(1), 27-32.
- Kızılkaya, O. ve Koçak, E. (2014). Kamu Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Bir Panel Veri Analizi, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 6(1), 17-32.
- Kotásková, S. K., Procházka, P., Smutka, L., Maitah, M., Kuzmenko, E., Kopecká, M., et al. (2018). The Impact of Education on Economic Growth: The Case of India, *Acta Universitatis Agriculturae Et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 66(1), 253-262.
- Kouton, J. (2018). Education Expenditure and Economic Growth: Some Empirical Evidence from Côte d'Ivoire. *Ecole Nationale Supérieure de Statistique et d'Économie Appliquée d'Abidjan (ENSEA)*.
- Kunst, R. (2011). Summary based on Chapter 12 of Baltagi: Panel Unit Root Tests. Department of Economics at University of Vienna.

- Lau, L. J., Jamison, D. T. and Louat, F. F. (1991). *Education and Productivity in Developing Countries*, World Development Report, Working Papers.
- Liao, L., Du, M., Wang, B. and Yu, Y. (2019). The Impact of Educational Investment on Sustainable Economic Growth in Guangdong, China: A Cointegration and Causality Analysis, *Sustainability*, 11, 766.
- Lickona, T. (1999). Character Education: Seven Crucial Issues, *Action in Teacher Education*, 20(4), 77-84.
- Love, I. and Zicchino, L. (2006). Financial Development and Dynamic Investment Behavior: Evidence from Panel VAR, *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 46, 190-210.
- Mallic, L., Das, P. K. and Pradhan, K. C. (2016). Impact of Educational Expenditure on Economic Growth in Major Asian Countries: Evidence from Econometric Analysis, *Theoretical and Applied Economics*, 2(607), 173-186.
- Maqin, R. A. and Sidharta, I. (2017). The Relationship of Economic Growth with Human Development and Electricity Consumption in Indonesia, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 7(3), 201-207.
- Mark Twain, C. 1. Chapter 1: What is Education? Education Studies.
- McClelland, A. E. (1992). *The Education of Women in the United States: A Guide of Theory, Teaching, and Research*, Newyork & London: Garland Publishing INC.
- Mekdad, Y., Dahmani, A. and Louaj, M. (2014). Public Spending on Education and Economic Growth in Algeria: Causality Test, *International Journal of Business and Management*, II(3), 55-70.
- Mercan, M. and Sezer, S. (2014). The Effect of Education Expenditure on Economic Growth: The Case of Turkey, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 109, 925-630.
- Møller, I. H. and Larsen, J. E. (2011). *Socialpolitik*, København: Hans Reitzels Forlag.
- Nowak, A. Z. and Dahal, G. (2016). The Contribution of Education to Economic Growth: Evidence from Nepal, *International Journal of Economic Sciences*, V(2), 22-41.
- OECD. <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>. 15 Haziran 2019 tarihinde alındı
- Owusu-Nantwi, V. (2015). Education Expenditures and Economic Growth: Evidence from Ghana, *Journal of Economics and Sustainable Development*, 6(6), 67-77
- Økonomi- og Erhvervsministeriet (2007). *Vækstredøgørelse 07*, København K: Schultz Grafisk.
- Pamuk, M. ve Bektaş, H. (2014). Türkiye’de Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 77-90.
- Rather, A. R. (2007). *Theory and Principles of Education*, New Delhi: Discovery Publishing House.
- Sarafidis, V. and Wansbeek, T. (2012). Cross-Sectional Dependence in Panel Data Analysis, *Econometric Reviews*, 31(5), 483-531.
- Schmidheiny, K. (2013). Panel Data: Fixed and Random Effects, Short Guides to Microeconometrics, 7(1).
- TOBB. (2012). 2012 Yılı Uluslararası Yolsuzluk Algılama Endeksi
- Uddannelses- og Forskningsministeriet. (2014). Research and Innovation Indicators 2014, Styrelsen for Forskning og Innovation, København K: Danish Agency for Science, Technology and Innovation.
- Woessmann, L. (2014). *The Economic Case for Education*, European Expert Network on Economics of Education (EENEE) Analytical Report.
- World Bank. <https://data.worldbank.org/>. 15 Haziran 2019 tarihinde alındı
- World Economic Forum (WEF). (2016). <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/education/#view/fn-53>. 17 Haziran 2019 tarihinde alındı
- Yardımcıoğlu, F., Gürdal, T. ve Altundemir, M. E. (2014). Eğitim ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkelerine İlişkin Panel Eşbütünleşme Analizi (1980-2008), *Eğitim ve Bilim*, 39(173), 1-12.
- Yero, J. L. (2001-2002). The Meaning of Education, Teacher’s Mind Resources.
- Yurtkuran, S. and Terzi, H. (2015). Does Education Affect Economic Growth in Turkey? A Causality Analysis, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(2), 19-38.

Zivengwa, T., Hazvina, F., Ndedzu, D. and Mavesere, I. M. (2013). Investigating the Causal Relationship between Education and Economic Growth in Zimbabwe, *Asian Journal of Humanities and Social Studies*, 01(05), 399-410.

<http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>. 17 Haziran 2019 tarihinde alındı

<http://hdr.undp.org/en/data>. 17 Haziran 2019 tarihinde alındı

<http://shodhganga.inflibnet.ac.in>. 17 Haziran 2019 tarihinde alındı

<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39325506>. 16 Haziran 2019 tarihinde alındı

<http://www.dw.com/tr/d%C3%BCnyan%C4%B1n-en-mutlu-insanlar%C4%B1-danimarka%C4%B1lar/a-19121636>. 16 Haziran 2019 tarihinde alındı

http://www.nationalbanken.dk/da/om_nationalbanken/historie/Sider/2008---Finanskriser-og-sikring-af-finansiell-stabilitet.aspx. 17 Haziran 2019 tarihinde alındı

<http://www.updateuptodate.com/top-10-corrupt-least-corrupted-countries-world/>. 16 Haziran 2019 tarihinde alındı

<https://jakubmarian.com/best-countries-to-live-in-europe-in-2016/>. 16 Haziran 2019 tarihinde alındı

<https://tr.euronews.com/2019/01/24/dunyanin-en-mutlu-20-ulkesi-finlandiya-ilk-sirada-turkiye-74-sirada-birlesmis-milletler>. 16 Haziran 2019 tarihinde alındı

https://www.laenderdaten.de/bildung/education_index.aspx. 17 Haziran 2019 tarihinde alındı

<https://www.nifu.no/en/statistics-indicators/nordic-rd-statistics/nordic-rd-statistics/>. 15 Haziran 2019 tarihinde alındı

https://www.theglobaleconomy.com/Denmark/transparency_corruption/. 16 Haziran 2019 tarihinde alındı

https://www.theglobaleconomy.com/Norway/transparency_corruption/. 16 Haziran 2019 tarihinde alındı

<https://www.theglobaleconomy.com/rankings/happiness/>. 17 Haziran 2019 tarihinde alındı

https://www.theglobaleconomy.com/Sweden/transparency_corruption/. 16 Haziran 2019 tarihinde alındı

<https://www.transparency.org/cpi2018>. 16 Haziran 2019 tarihinde alındı

https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016. 16 Haziran 2019 tarihinde alındı

<http://www.unesco.org/new/en/media-services/in-focus-articles/new-unesco-data-proves-education-transforms-development/>. 15 Haziran 2019 tarihinde alındı

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Sweden, Norway and Denmark are countries that become prominent as a silent success in the world market and a peaceful corner of Northern Europe. Besides, these countries have the highest welfare levels and the education system is also highly developed. Therefore, the main purpose of this study is to examine the relationship between education expenditure and economic growth for Sweden, Norway and Denmark at the theoretical and empirical level by using data of 1990-2014.

Methodology

In this study, firstly, the conceptual framework and the relationship between education and economic growth are explained. Then, information is given about the economy of Sweden, Norway and Denmark. Afterwards, a comprehensive literature review for economic growth and education was conducted. After the theoretical part of the study, the dynamic relationship between education and economic growth of these countries was examined empirically by panel data analysis. In the analysis, annual data were used for the point of question and logarithm of these data was taken. The data used in the study were obtained from World Bank Group (WDI). In the analysis phase, Stata program was used. In the study, firstly, Levin, Lin and Chu (LLC) unit root test was performed by using the data of 1990-2014. Then, panel VAR analysis was applied. Finally, Granger causality test was conducted to test the causal relationship between economic growth and education.

Findings (Results)

Education has multidimensional effects on economic growth and development. Because education play a leading role to the individual's knowledge, skills and character development and acquisition of a profession; and at the same time, education affect economic growth and social development while reducing the risk of being poor.

In this study, the relationship between economic growth and education expenditures is examined by using panel data analysis. Levin, Lin and Chu (LLC) unit root test results show that all variables are stable at the level. With respect to panel VAR analysis, a significant relationship was found between education expenditure and economic growth. Among the variables used in the model, there is a statistically significant relationship between economic growth and government expenditure on education % of GDP. But when we look at the share of education expenditure on education % of government expenditure, there is a negative relationship. According to the findings of GMM analysis, education expenditures are statistically significant. However, while the share of education expenditures in the government is statistically significant, its coefficient is negative. The results of Granger causality tests shows that there is a one-way causality relationship from education expenditure to economic growth. In other words, education does help to grow the economy.

Conclusion and Discussion

There have been many studies examining the relationship between education and economic growth but the number of studies on Sweden, Norway and Denmark is quite low.

Many researchers who have studied the relationship between education and economic growth have emphasized the importance of education in economic growth and development. Overall, researches have found empirically proven and the most important determinant of the impact of education on economic growth in the long run. Therefore, education is accepted as a determinant of economic growth.

Education is an important phenomenon that has effects in many areas both from the micro point of view of the individual and from the macro point of view of the society and country. Education plays an important role in socializing the individual, giving the necessary values to the individual, developing the knowledge, skill or character of the individual, discovering their own potentials, developing their abilities and acquiring a profession. Besides, education has many effects such as increasing the welfare level of the individual and the country, providing economic growth and development, reducing unemployment, ensuring fair income distribution and equal opportunity in the country, increasing environmental awareness, maintaining social order and making progress

for democratic social legal order. Education directs social change, raising the level of culture and development. Therefore, education expenditures are a very significant investment in people, country and for the future.

Within this scope, panel VAR analysis was applied in this study which aims to examine the relationship between education and economic growth in Sweden, Norway and Denmark. The data set of the variables of economic growth and education expenditures examined in the study covers the period of 1990-2014. Annual data were used in the analysis and logarithm of these was taken. According to the findings of the study, it is concluded that there is a significant relationship between economic growth and education expenditures. According to the Granger causality test, a causality relationship from educational expenditures to economic growth was found. Overall, investment in education is of paramount importance to achieving sustainable growth for Sweden, Norway and Denmark.

GETİRİ VE VOLATİLİTENİN ETKİLEŞİMİ: AMERİKA VE TÜRKİYE TAHVİL PİYASALARI ÖRNEĞİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Torun, E. ve Demireli, E. (2020). Getiri ve Volatilitenin Etkileşimi: Amerika ve Türkiye Tahvil Piyasaları Örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 403-424.

Geliş Tarihi: 06.08.2019
Kabul Tarihi: 04.03.2020
E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Erdost TORUN
Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası İşletmecilik ve Ticaret Bölümü
erdost.torun@deu.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-0946-2813

Prof. Dr. Erhan DEMİRELİ
Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
erhan.demireli@deu.edu.tr
ORCID No:0000-0002-3457-0699

ÖZ

Amerika Birleşik Devletleri'nin gelişmiş ve gelişmekte olan finansal piyasalar üzerindeki etkisi ve özellikle ABD ipotek piyasasında meydana gelen kriz nedeniyle tahvil piyasaları arasındaki ilişkideki değişimlerin analizi finansal ve makroekonomik açıdan önemli hale gelmiştir. Bu çalışmada, Amerika ve Türkiye tahvil piyasaları arasındaki getiri ve koşullu varyans serileri arasındaki korelasyon ve nedensellik ilişkilerinin gelişimi parametrik olmayan Wavelet Granger nedensellik yöntemi kullanılarak incelenmiş ve varyans serisindeki kırılmaların dinamik nedensellik örüntüsündeki değişimlerle ilişkisi araştırılmıştır. Çalışma, volatilité ve varyans kırılmalarının modellenmesi konusunda literatürde yapılan ilk çalışmadır. Çalışmada, 2006 - 2019 döneminde ABD ve Türkiye için günlük veriler kullanılmıştır. Analiz sonucunda tahvil piyasaları arasındaki farklı periyoda sahip dalgalanmalar arasındaki nedensellik ve korelasyon testlerinin zamana bağlı değişimlerini içeren frekans – zaman dağılımları tahminlenmiştir. Çalışma sonucunda getiri ve varyans serilerinde nedensellik ve korelasyon ilişkisinin global kriz ve Amerika Birleşik Devletleri para politikasından uzun vadede etkilendiği bulgulanmıştır. FED politika adımlarının atıldığı ve sonrasında düzelme görülen dönemde ise kırılmalar seyrekleşmiş, uzun dönemli varyans nedenselliği ortadan kalkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nonparametrik Granger Nedensellik Testi, Dalgacık Dönüşümü, Spektral Analiz, Tahvil Piyasası, Getiri Oynaklık İlişkisi.

THE INTERACTION OF RETURN AND VOLATILITY: USA AND TURKEY'S BOND MARKETS EXAMPLE

ABSTRACT

Analysis of the changes in the relationship between the bond markets due to the impact of the United States on developed and developing financial markets and especially the crisis in the US mortgage market has become important financially and macroeconomically. This study investigates the evolution of comovement and causal relationship between USA and Turkey Treasury bond market return and volatility through nonparametric continuous wavelet transformation based Granger causality method also investigates the relationship between breaks in conditional volatility and changes in patterns of dynamic causality. This study is the first of the literature in terms of modelling variance and break interaction in this causality framework. This study uses daily data for the period 2006 - 2019. Estimation process yield frequency – time distribution

of time dependent changes in both correlation and causality relationships between oscillations with different periods. Breaks cluster on global crisis period coincide with long run causality in variance. Breaks then become sparse in the FED policy adjustment period and the after crisis period and volatility causality disappears in the long run. Therefore, this study concludes that shocks and news are likely to contribute causality in the long run. Results indicate that direction and time dependent changes in both correlation and causality vary among oscillations with long and short periods.

Keywords: Nonparametric Granger Causality Test, Wavelet Transformation, Spectral Analysis, Bond Market, Return Volatility Relationship.

1. GİRİŞ

Finansal piyasalarda birlikte hareket etme eğiliminde olan veriler arasındaki bilgi akışının yönünün, analiz edilmesi finans bilimi açısından kritik öneme sahiptir. Sözkonusu bilgi akışını ilk kez modelleyerek çığır açan Granger (1969)'ın çalışmasından bu yana birçok çalışma, Granger Nedensellik Testi'ni uygulayarak finansal ya da ekonomik değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmıştır. Geleneksel Granger nedensellik testi verideki farklı periyodlu dalgalanmaları eşanlı olarak test edememektedir. Olayeni (2016) Sürekli Dalgacık Dönüşümü kullanan Parametrik Olmayan Granger Nedensellik Testi'nin (CWTC) bazı avantajları bulunmaktadır: CWTC testi dalgacık dönüşümünü kullanarak verideki farklı periyodlu dalgalanmalar arasındaki nedensellik ilişkisinin ve sözkonusu ilişki yapısının zamana bağlı değişiminin eşanlı analizini mümkün kılmaktadır. Böylelikle nedensellik ilişkisi hem zaman boyutunda hem de dalgalanmaların frekansı boyutunda analiz edilerek ilişki örüntüsüne ilişkin yeni bilgiler sağlanmaktadır. CWTC testinin parametrik olmaması nedeniyle otoregresif modelleme sürecinden bağımsız olup otoregresif modelleme sürecindeki gecikme değerinin hesaplanması zorunluluğu da ortadan kalkmıştır. Böylece uzun süreli dalgalanmalar içeren veya uzun hafızaya sahip verilerin analizinde kritik öneme sahip gecikme sayısının yanlış belirlenmesi durumunda ortaya çıkabilecek sahte nedensellik ilişkisi ortadan kaldırılmıştır.

Çalışma kapsamında ABD ve Türkiye tahvil piyasalarındaki günlük getiriler 04.07.2006 - 25.01.2019 döneminde analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda ABD ve Türkiye tahvil piyasaları arasındaki nedensellik ilişkisinin dinamik bir yapıda olduğu ortaya çıkmıştır. Nedensellik ve korelasyon ilişkisinin özellikle global kriz ve ABD para politikasından uzun vadede etkilendiğine dair kanıt elde edilmiştir. Dalgacık korelasyonu sonuçları da genel olarak uzun dönemde pozitif; kısa dönemde ise oldukça değişken niteliktedir. Volatilité serilerindeki ani dalgalanmalarla kırılma tarihlerinin büyük oranda örtüştüğü görülmüş olup bu durum koşullu varyans serilerinin piyasa dalgalanmalarını etkin bir biçimde yansıttığı şeklinde yorumlanabilir. Varyans serilerindeki kırılmaların yoğunlaştığı küresel kriz dönemlerinde uzun periyodlu varyans dalgalanmalarında nedensellik görülürken, kırılmaların azaldığı krizden düzelmeye döneminde ise getiri serilerinde uzun dönemde nedensellik görülmüştür. Bu durum, kriz dönemlerinde varyans serilerindeki nedensellik örüntüsünün de fiyat hareketlerinde etkin olduğu ve portföy çeşitlendirme stratejilerinde dikkate alınabilecek bilgi içerdiği şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla yatırımcılar tarafından uygulanabilecek çeşitlendirme stratejisinin etkinliği uzun dönemde azalabilir.

Çalışmanın ilgili yazına temel katkısı, CWTC testini kullanarak ABD ve Türkiye tahvil piyasaları ve volatiliteleri arasındaki nedensellik ilişkisindeki zamana bağlı değişimin ilk kez analiz edilmesi ve koşullu varyans serilerindeki kırılmalarla karşılaştırılarak nedensellik ilişkisini etkileyebilecek olayların ilk kez ortaya konulmasıdır.

2. YAZIN TARAMASI

Yazında, tahvil piyasaları arasındaki nedensellik ilişkisine odaklanan çalışmaların sayısı sınırlıdır. Amerikan ekonomisinin etkisini inceleyen çalışmalar incelendiğinde genel olarak Amerika tahvil piyasasının diğer gelişmiş ve gelişmekte olan piyasalarla arasındaki uzun dönemli ilişki ya da volatiliye yayılım ilişkisine odaklanan çalışmalar mevcuttur. Laopodis (2008) Granger Nedensellik Testi kullanarak Amerika ve Avrupa tahvil piyasaları arasındaki etkileşimi 1994-2006 dönemi ile Avro öncesi ve sonrası dönemler için incelemiştir. Çalışma sonucunda incelenen dönemlerde Amerika'dan Avrupa piyasalarına doğru tek yönlü nedensellik bulgulanmıştır. Kumar ve Okimoto

(2011) Japonya hariç G7 ülkeleri tahvil piyasaları arasındaki birlikte hareket etme dinamiklerindeki değişimi kısa ve uzun dönemli devlet tahvillerine ait verileri kullanarak incelemişlerdir. 1994 – 2007 dönemi için yapılan çalışmanın sonucunda uzun dönemli faiz oranlarındaki korelasyon artışının yanında kısa dönemli korelasyon ilişkisinde anlamlı değişim tespit edilmiştir. Genel olarak kısa dönemli faiz oranlarındaki değişimin büyük ölçüde ulusal para politikası ile yerel ekonomik ve finansal piyasa koşulları tarafından yönlendirilirken uzun dönemli faiz oranlarındaki değişimin ise küresel piyasa koşulları tarafından etkilendiği belirtilerek uzun dönemde piyasalar arasında entegrasyon ilişkisinin daha şiddetli olduğu bulgulanmıştır. Ehrmann vd. (2011) ABD ve Avro bölgesi para, tahvil, hisse senetleri ve döviz piyasaları arasındaki volatilité yayılım etkisini 1989-2008 dönemi için incelemişlerdir. Çalışma sonucunda ABD'den Avro finansal piyasalara doğru direkt volatilité yayılım etkisinin şiddetli olduğu ve sözkonusu etkinin arttığı; buna karşın Avro piyasasından ABD ekonomisine volatilité yayılım etkisinin daha düşük olduğu vurgulanmıştır.

Gelişmekte olan piyasalara odaklanan çalışmaların bir kısmı söz konusu piyasaların kendi aralarındaki volatilité yayılım veya uzun dönemli ilişkilerini diğerleri ise ABD tahvil piyasası ile olan ilişkisini analiz etmiştir. Bunda (2009), 1997- 2008 dönemi için 18 adet gelişmekte olan ülkeye ilişkin tahvil piyasaları arasındaki etkileşimi analiz etmiştir. Çalışma sonucunda küresel istikrarsızlık dönemlerinde piyasalar arasındaki korelasyonun arttığı bulgulanmış, söz konusu ülkelerin tahvil piyasalarını etkileyen başlıca küresel faktörler; 1997 Asya krizi, 1998 Rusya krizi (moratoryum), 1998 varlık fonu Long-Term Capital Management LTCM iflası, 1999 Brezilya krizi (devalüasyon ve para krizi), 2000-2001 Arjantin krizi, 2002 Brezilya para krizi, 2007 ABD riskli konut piyasası krizi, 2008 Lehman Brother iflası olarak ifade edilirken 1997 Tayland bahtının devalüasyonunun etkisinin daha düşük olduğu ifade edilmiştir. Nowak vd. (2011) Ekim 2006 – Şubat 2008 dönemine ait gün içi tahvil fiyatlarını kullanarak Brezilya, Meksika, Rusya, Türkiye tahvil piyasalarına ait volatilitelerinin yerel ve küresel makroekonomik verilerden etkilenmesi sürecini incelemiştir. Çalışma sonucunda tahvil piyasalarının, yerel piyasalara ilişkin haberlere daha hızlı olmakla birlikte, küresel haberlere de yerel haberler kadar şiddetli tepki verdikleri bulgulanmıştır. Piljak (2013) tahvil piyasaları volatiliteleri arasındaki birlikte hareket etme eğilimleri ve bu eğilimleri etkileyen faktörleri incelemiştir. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 14 gelişmekte olan ülke tahvil piyasalarının ABD 10 yıllık devlet tahvili ile olan etkileşiminin aylık veriler kullanılarak 2000-2011 dönemi için incelendiği çalışmada küresel etkenlere nazaran ulusal makroekonomik faktörlerin tahvil korelasyonlarındaki değişimleri üzerinde daha güçlü etkilerinin olduğuna; ayrıca en güçlü faktörlerin ulusal para politikası ile enflasyon olabileceğine dair kanıt elde edilmiştir. Bununla birlikte küresel tahvil piyasasında yaşanan belirsizliklerin de tahvil piyasalarındaki birlikte hareket etme eğilimi üzerinde açıklayıcı etkisi olduğu tespit edilmiştir. ABD ile gelişmekte ve gelişme ihtimali olan tahvil piyasalarının volatiliteleri arasındaki korelasyon ilişkisi 2001-2013 dönemi için haftalık veriler kullanılarak Piljak ve Swinkels (2017) tarafından incelenmiştir. Çalışma sonucunda ABD ile gelişme ihtimali olan piyasa volatiliteleri arasındaki korelasyonun oldukça değişken olmakla birlikte ortalamada sifıra yakın olduğu, ABD piyasasının gelişmekte olan piyasalarla korelasyonunun ise daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Gilchrist vd. (2018) ABD para politikasındaki değişimlerin dünya tahvil piyasalarına etkisini gün içi veri kullanarak Ocak 1992 – Mayıs 2014 dönemi için incelemiş ve çalışma sonucunda ABD para politikasındaki değişimlerin ve değişimlere ilişkin haberlerin dünya tahvil piyasalarındaki uzun ve kısa vadeli faiz oranlarında anlamlı bir etkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Ahmad vd. (2018) ise ABD ile Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika BRICS ülkelerinin tahvil piyasaları arasındaki volatilité yayılım ilişkisini 1997-2016 dönemi için incelemiştir ve çalışma sonucunda küresel faktör olarak ABD ekonomisinden BRICS ülkelere volatilité yayılımına ilişkin kanıt elde edilmiştir.

Dalgacık analizi iktisadi ve finansal değişkenlerde meydana gelen dalgalanmaların birbiriyle ilişkililerinin analiz edilmesinde sıkça kullanılmaktadır. Fan ve Gençay (2010) Gençay vd. (2001), Gallegati ve Gallegati (2001), Crowley (2007), Yogo (2008), Gallegati vd. (2011) Dalgacık analizi kullanılarak geliştirilen ekonometrik testler, konjonktür dalgalanmaları analizi ya da ekonomik büyüme, işsizlik, sanayi üretimi gibi verilerin analizini gerçekleştiren çalışmalara örnek olarak gösterilebilir. Dalgacık analizine ilişkin yazın geniş olmasına rağmen, dalgacık korelasyon ve dalgacık bağdaşım ölçütlerinin son yıllarda geliştirilen yeni testler olması nedeniyle yazın oldukça

sınırlıdır. Rua ve Nunes (2012) piyasa risklerini analiz etmiştir. Vacha and Barunik (2012) enerji fiyatlarındaki birlikte hareket etme eğilimlerini araştırmıştır. Uddin vd. (2013) ve Tiwari ve Albulescu (2016) döviz kurları ile petrol fiyatlarına odaklanmıştır. Olayeni (2013) Feldstein-Horioka paradoksunu incelemiştir. Tiwari ve Olayeni (2013) tiraret dengesi ve petrol fiyatlarını analiz etmiştir. Tiwari (2013) Almanya ekonomisine ait makroekonomik faktörler ile petrol fiyatları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Tiwari vd. (2013) G7 ülkelerinin enflasyon verileri arasındaki birlikte hareket etme eğilimlerini analiz etmiştir. Tiwari vd. (2014) Fransa ekonomisinde meydana gelen enflasyon-çıktı açığını incelemiştir. Chaker ve Besma (2014) hisse senedi piyasalarındaki birlikte hareket etme eğilimlerini analiz etmiştir. Olayeni (2016) ABD ekonomik aktivite ile finansal stres arasındaki nedensellik ilişkisinin gelişimini incelemiştir. Tiwari vd. (2018) hisse senedi ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmıştır. Martinez vd. (2018) petrol ürünleri arasındaki birlikte hareket etme eğilimlerini incelemiştir.

3. VERİ SETİ VE METODOLOJİ

Bu bölümde, önce araştırmada kullanılan veri setiyle ilgili genel bilgi verildikten sonra verideki değişimlerin arttığı dönemler incelenerek söz konusu değişimlerin olası nedenlerinden kısaca bahsedilmiştir. Daha sonra, veride kullanılan CWTC testinin anlaşılabilirliği amacıyla; önce zaman boyutundaki nedensellik testi açıklanmış daha sonra ise geleneksel frekans boyutundaki parametrik nedensellik testi ve parametrik olmayan CWTC nedensellik testi detaylı incelenmiştir.

3.1. Veri Seti

Bu çalışmada; ABD ve Türkiye tahvil piyasalarında işlem gören 5 yıllık devlet tahvilleri arasındaki nedensellik ilişkisinin belirlenmesi amacıyla 04.07.2006 – 25.01.2019 dönemindeki, 3157 adet günlük veri için sürekli dalgacık dönüşümünü temel alan Granger Nedensellik Testi yapılmıştır. Verilerin analiz sürecinde MATLAB programından yararlanılmıştır. Fiyat serilerine ilişkin veriler www.investing.com internet sitesinden alınarak getiri serileri oluşturulmuş, analizler getiri serileri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Koşullu volatilité serileri, Andersen ve Bollerslev (1998) çalışması temel alınarak, GARCH(1,1) modeli kullanılarak elde edilmiştir¹. Tablo 1, Verilere ilişkin tanımlayıcı istatistikleri içermektedir. Getiri serileri incelendiğinde, ABD verisinin incelenen dönemde standard sapmasının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca seriler çarpık ve leptokurtik dağılıma sahip olup serilerin normal dağılıma sahip olduğu boş hipotezini reddeden Jarque-Bera istatistiği de bunu doğrulamaktadır.

Tablo 1: Tanımlayıcı İstatistikler

Veri	Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık	JB
ABD	-0.0001	0.0328	-0.0430	6.2121	1328.4840*
TUR	0.0000	0.0172	0.0960	14.1874	16108.4800*
VAR ABD	0.0011	0.0010	1.5122	5.8522	2223.6520*
VAR TUR	0.0003	0.0004	6.3893	57.6036	404636.7000*

*Not: J-B Jarque-Bera (1980) test istatistiğidir. ABD ve TUR, sırasıyla ABD ve Türkiye piyasalarına ilişkin tahvil getiri serilerini ifade ederken VAR ABD ve VAR TUR, söz konusu getiri serileri kullanılarak GARCH(1,1) modeli aracılığıyla elde edilmiş koşullu varyans serilerini ifade etmektedir. * 1% seviyesinde istatistiksel anlamlılığı temsil etmektedir.*

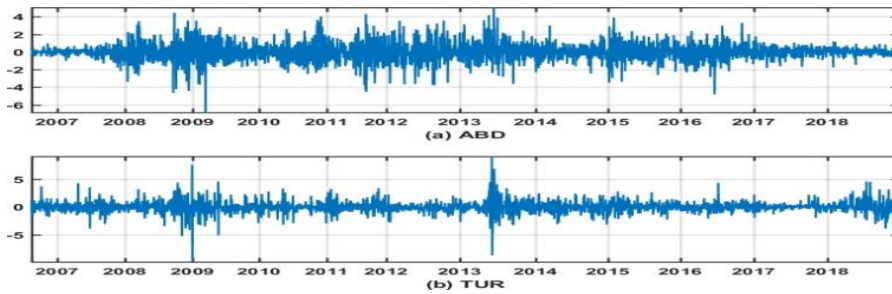
¹ Koşullu varyans serisinin, verideki dinamikleri yansıtması amacıyla GARCH modelinin yanında EGARCH, GJR-GARCH, APARCH, FIGARCH, FIAPARCH, FIEGARCH ve HYGARCH modelleri analiz edilmiştir. Model parametre anlamlılığı, varyans serisinin pozitif olma kriteri (model katsayı kısıtları), yakınsama kriteri, AIC, SIC, ARCH test, Ljung-Box Q test kullanılarak söz konusu modellerin değerlendirilmesi sonucunda en iyi modelin GARCH(1,1) olduğu tespit edilmiştir. Test ve model sonuçları istek üzerine yazarlardan temin edilebilir.

Tablo 2: Birim Kök Test Sonuçları

		ABD	TUR	VAR ABD	VAR TUR
ADF	η_{μ}	-60.9301*	-61.6338*	-4.3569*	-7.4508*
	η_{τ}	-60.9423*	-61.6704*	-4.5475*	-7.4837*
PP	η_{μ}	-61.0372*	-61.6338*	-4.6490*	-7.4471*
	η_{τ}	-61.0638*	-61.6704*	-4.8545*	-7.4805*
KPSS	η_{μ}	0.1626	0.2944	0.3117	0.1245
	η_{τ}	0.0290	0.0504	0.1021	0.0532

Not: ADF, PP ve KPSS sırasıyla Augmented Dickey Fuller, Phillips-Perron ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin birim kök testlerini ifade etmektedir. η_{μ} ve η_{τ} test kullanılırken denkleme sırasıyla trend eklenip eklenmediğini ifade eder. Testler için maksimum gecikme sayısı 20 alınmıştır. Aynı sonuçlara gecikme sayısı 10 alınarak da ulaşılmıştır.

Tablo 2 de Augmented Dickey Fuller (ADF), Phillips-Perron (PP) ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) birim kök testleri sonuçları yer almaktadır. Her iki birim kök testlerinin sonuçlarına göre getiri ve koşullu volatilité serisi durağandır ve analiz yapılmaya uygundur.

Şekil 1: ABD ve Türkiye Tahvil Getiri Serileri

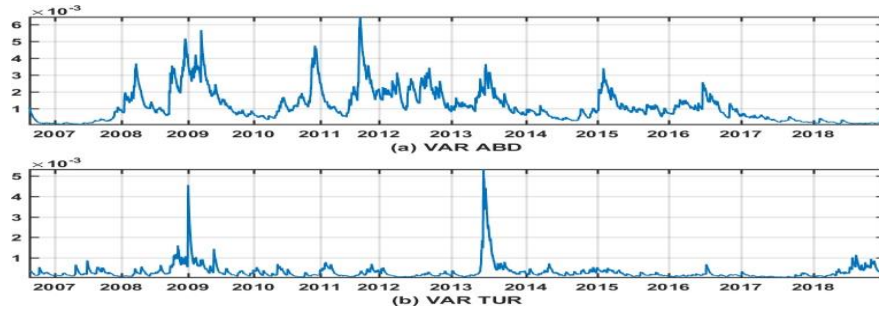
Getiri serileri Şekil 1.'de gösterilmiştir. İncelenen dönemde her iki ülkenin 5 yıllık devlet tahvilleri faizlerindeki değişimlerinin yüksek olduğu görülmektedir. Sözkonusu yüksek dalgalanmalar, hem 2008 küresel finansal krizin etkisi hem ülkeye özgü finansal ve/veya makroekonomik istikrarsızlıklar ile açıklanabilir. 2007 yaz döneminde başlayan volatilité, ABD için daha fazla ve yaygın olmakla birlikte 2008-2009, 2011-2014 ve 2015-2017 dönemlerinde çok daha yüksektir. Bu dönemler, sırasıyla krizin başlangıcı ve en sert zamanına (eylül 2008 yatırım bankası Lehman Brothers'ın iflası), FED parasal genişleme dönemine (borç veren son mercii olarak finansal sektöre sağlanan likidite ve büyük ölçekli varlık alım programı (konut piyasası destekli tahvil alımı ve Hazine menkul kıymetleri alımı) kapsamında uygulanan miktarsal genişleme 1,2,3) ve FED'in politika normalleştirilmesi (faiz artırımı politikasına geçiş) sürecine denk gelmektedir. 2017 sonrasında azalan dalgalanmaların temel nedeni, uzun süre etkisini devam ettiren bu küresel finansal krizin kademeli olarak sona ermesidir. Krizin yarattığı belirsizlik ve öngörülemezlik, başta gelişen piyasalar olmak üzere tüm ülkelerdeki finansal piyasaları etkilemiştir. FED'in 2008-2012 döneminde uyguladığı genişlemeci para politikası (miktarsal genişleme1: kasım 2008; miktarsal genişleme2: 2010 sonu; miktarsal genişleme3: 2012 sonu) dalgalanmaları zaman zaman düşürse de bu etkinin kısa süreli olduğu görülmektedir.

Türkiye'de ise tahvil piyasasındaki volatilité, nispi olarak düşük olmakla birlikte 2009, 2013 ve 2018 yıllarında artmıştır. Bu durum, sırasıyla küresel finansal krizin bulaşma etkisi (2009), FED'in miktarsal genişleme politikasını sonlandırmaya başlayacağını ilan etmesi (mayıs 2013) ve 2015 yılında başlayan FED'in faiz artırımlarına devam etmesinin birikimli etkisi ile iç finansal, makroekonomik, jeopolitik istikrarsızlıklar (2018) ile açıklanabilir. 2009-2012 döneminde, ABD

ekonomisini resesyondan kurtarmak, enflasyonu canlandırmak ve tam istihdama ulaşmak amacıyla uygulanan FED'in aşırı parasal genişleme politikasının esas etkisi, gelişen piyasalara yoğun portföy girişleri ile ortaya çıkmıştır. Küresel likiditedeki artış ile birlikte ilk dönemde Türkiye'de tahvil piyasasına yoğun girişler dalgalanmaları artırmıştır.

Ayrıca, FED ile birlikte fakat gecikmeli hareket eden Avrupa Merkez Bankası (ECB), 2010 Avrupa kamu borç krizi ve 2011 Euro bölgesi bankacılık krizini çözmeye odaklanmıştır. Bu iki dışsal etkinin ABD ve Türkiye'de tahvil piyasasında oynaklığı artırdığı beklenen bir sonuçtur. Dönem içinde Japon Merkez Bankası, İngiltere Merkez Bankası gibi diğer büyük merkez bankaları da benzer politikalar uygulayarak küresel likidite ve risk iştahına pozitif katkı sağlayarak tüm finansal piyasalarda volatilitenin artmasına neden olmuştur.

Şekil 2: ABD ve Türkiye Tahvil Getiri Serilerinden Elde Edilen GARCH Koşullu Varyans Serileri

Şekil 2, GARCH(1,1) modeli uygulanarak tahvil serilerine ilişkin koşullu varyans verisini göstermektedir. Koşullu varyanstaki değişimler ile faiz verilerindeki değişimlerin örtüştüğü görülmektedir. ABD piyasası incelendiğinde, en yüksek varyans değişiminin 2009 yılı 1. Yarısı, 2011 başı ve sonunda olduğu görülmektedir. Bu dönemler, 2008 küresel finansal krizin etkilerinin en fazla görüldüğü zamanlardır. Amerikan 5 yıllıklarının volatilitesindeki artış, riskin artmasına paraleldir. 2008 – 2009 yılı ortası ve 2011 – 2013 ortası dönemlerinde genel olarak volatilité serisi yüksek düzeydedir. Ayrıca, 2008 yılı 1. Yarısı, 2013 yılı ortaları, 2015 yılı başı ve 2016 yılı ortasında volatilité düzeyinde hızlı artışlar gözlenmiştir. Bu artışlar, 2009 sonrası Fed'in genişlemeci politikalarına doların tepki vermesi ve bunun tahvil piyasasında yol açtığı sermaye giriş-çıkışlarıyla açıklanabilir. Fed'in ekim 2015 tarihinden itibaren 9 kez faiz artırması, tahvil piyasasında giderek azalan oynaklığı beraberinde getirmiştir. 2017 sonrası volatilitéde ciddi düşüş, iyi giden Amerikan ekonomisinin yansımasıdır. Dolayısıyla Küresel finansal krizi, FED parasal genişleme dönemi ve FED politika normalleştirilmesi yani faiz artırımı politikasına geçiş dönemleri getiri serisine benzer şekilde koşullu varyans serisinde de değişimlere yol açmıştır.

Türkiye tahvil serisindeki değişimler de koşullu varyans serisindeki değişimlerle örtüşmektedir. Türkiye tahvil serisi koşullu varyans serisi incelendiğinde ise, 2009 yılı başındaki ve 2013 yılı ortasındaki hızlı volatilité artışı dikkati çekmektedir. İlk artış, 2008 büyük durgunluğun etkisidir. İkinci artış ise, Fed'in parasal genişlemeye son vereceğini ilan ettiği Mayıs 2013 dönemidir. Bu dönemlerde, yoğun sermaye çıkışları tahvil piyasası ile birlikte tüm finansal piyasaları yoğun olarak etkilemiştir. 2018 yılından itibaren volatilité serisinde artış gözlenmiştir. 2018 yılında artış, Mayıs ve Ağustos'taki kur şokları, iç siyasi riskler, seçim gündemi, jeopolitik riskler, Suriye gerilimi, ticaret savaşlarının gelişen piyasalara etkisi gibi birçok değişken ile açıklanabilir. Her iki seri incelendiğinde ise 2009 yılı başı ve 2013 ortasındaki volatilité artışları birbiriyle örtüşmektedir. Bu dönemler, krizin yoğun etkisi ve Fed'in politika değişikliğinin ilanına denk gelmektedir.

3.2. Metodoloji

3.2.1. Parametrik Olmayan Dalgacık Analizi Temelli Granger Nedensellik Testi (CWTC)

CWT Granger nedensellik testi parametrik olmayan nedensellik testi olup Rua (2013) CWT korelasyon ölçütünün Olayeni (2016) tarafından faz farkı gösterge fonksiyonu kullanılarak geliştirilmesiyle oluşturulmuştur².

Dalgacık analizi verinin spektral özelliklerini frekansın yanında zamanın bir fonksiyonu olarak tanımlanmasına olanak tanır. Veriyi farklı sabit frekanslara sahip sinüsoidlere ayırıştırır Fourier dönüşümünün aksine, Dalgacık dönüşümü farklı ölçeklendirilmiş ve zaman kaydırmalı fonksiyon (ana dalgacık fonksiyonu) bileşenlerine ayırıştırılmaktadır. Böylelikle veriye ait farklı periyodik bileşenlerin zamana bağlı değişimleri analiz edilebilmektedir (Aguirar-Conraria ve Soares, 2008, s.2865). Dalgacık analizinin temel avantajı verinin frekans-zaman boyutlarında incelenbilmesidir. Dalgacık analizinde, dalgacık fonksiyonun uzunluğunun hem içsel olarak farklı uzunluklarda belirlenerek tahminlenmesi hem de dalgacık fonksiyonunun zaman boyutunda kaydırılması neticesinde verinin frekans ve zaman boyutlarında analizi mümkün olmaktadır. Dalgacık fonksiyonunun uzunluğu fonksiyonun şeklinin geniş ya da dar olmasını sağlamaktadır. Uzun dalgacık fonksiyonu verideki düşük frekanslı (uzun periyodlu) dalgalanmaları ölçerken kısa dalgacık fonksiyonu ise yüksek frekanslı (kısa periyodlu) dalgalanmaları ölçmektedir. Farklı boyutlu dalgacık fonksiyonlarının verinin zaman boyutunda kaydırılarak dönüşümün yapılmasıyla da dalgalanmaların zaman boyutundaki değişimleri tespit edilmektedir. Dhamala vd. (2018a,b) sürekli dalgacık dönüşümünün kullanılmasıyla frekans boyutunda tanımlanan nedensellik testinin parametrik olmayan hale getirilebileceğini ifade eder. Parametrik olmayan nedensellik testi aşağıdaki alt bölümde detaylı açıklanmıştır.

Dalgacık fonksiyonu, ortalaması sıfır ve genliği hızla azalan dalga şekline sahip bir fonksiyon olarak tanımlanabilir. Verinin farklı skalalara sahip ana dalgacık fonksiyonunun, $\Psi_{s,\tau}(t) = \Psi((t-\tau)/s) / \sqrt{s}$, zaman boyutunda kaydırılarak çarpılması sonucunda aşağıda belirtilen sürekli dalgacık fonksiyon (CWT) katsayıları elde edilmektedir:

$$W_x(s, \tau) = (x * \Psi_{s,\tau})(t) = \int_{-\infty}^{\infty} x(t) \frac{1}{\sqrt{s}} \tilde{\Psi}\left(\frac{t-\tau}{s}\right) dt \quad (1)$$

Burada $\tilde{\Psi}(\cdot)$, $\Psi(\cdot)$ fonksiyonunun karmaşık eşleniğidir. Veriye ilişkin zaman-frekans matrisi farklı skala (frekans) parametreleri (s) kullanılarak dalgacık fonksiyonunun zaman boyutunda kaydırılması sonucunda (τ) lokasyonu için tahminlenmektedir.

Bu çalışmada, Dhamala vd. (2018a,b) ve Olayeni (2016) çalışmasını takiben Morlet dalgacık fonksiyonu kullanılmıştır. Morlet dalgacık fonksiyonu, $\Psi(\eta) = \pi^{-1/4} \exp(i\omega\eta) \exp(-\eta/2)$, Gaussian zarf fonksiyonu kullanılarak module edilmiş dalga fonksiyonudur. Burada $\omega = \omega_0 = 6$ olmakla birlikte Gaussian zarf fonksiyonu, $\exp(-\eta/2)$,ve radian frekans, ω , sırasıyla zaman – frekans çözünürlüklerinin yerini ve değerlerini etkin biçimde belirleyerek analizi mümkün kılmaktadır. Skala ve frekans terimleri aynı anlama gelmektedir. Dalgacık fonksiyonun genişliği skala değeri “s” ile değiştirilmektedir, bu nedenle $\eta = s.t$ olmaktadır. Morlet Dalgacık Fonksiyonu veriye ilişkin optimum zaman-frekans dağılımı tahminlemektedir. Ayrıca Morlet Dalgacık Fonksiyonu kompleks dalgacık fonksiyonudur; verinin durağanlığını etkileyen zamana bağlı değişen kesikli ve düzensiz dalgalanmaların analizi için uygundur (Aguirar-Conraria ve Soares, 2014, s.2864). CWT Granger nedensellik testi parametrik olmayan nedensellik testi olup Rua (2013) CWT korelasyon ölçütünün Olayeni (2016) tarafından faz farkı gösterge fonksiyonu kullanılarak geliştirilmesiyle oluşturulmuştur³.

² Detaylı metodolojik tartışma için bakınız Olayeni (2016).

³ Detaylı metodolojik tartışma için bakınız Olayeni (2016).

Sürekli niteliğe sahip Denklem 1'in veri analizi için kesikli hale getirilmesi sonucunda $\{x_n : n = 1, 2, \dots, N\}$ verisi için spectrum, diğer bir ifadeyle zaman-frekans gösterimi, elde edilir:

$$W_x^m(s, \tau) = \frac{\delta t}{\sqrt{s}} \sum x_n \tilde{\Psi} \left((m-n) \frac{\delta t}{s} \right), m = 1, 2, \dots, N-1 \quad (2)$$

Burada δt uniform tahminleme adım büyüklüğünü ifade eder. Dalgacık enerji spektrumu, $|W_x^m(s, \tau)|^2$, verinin zaman ve frekans boyutlarındaki değişimlerini tespit etmektedir. x_n ve y_n verilerine ilişkin çapraz-spektrum $W_{xy}^m(s, \tau) = W_x^m(s, \tau) \tilde{W}_y^m(s, \tau)$ olarak tanımlanır ve zaman boyutundaki kovaryans matrisine eş değerdir. Burada $\tilde{W}_y^m(s, \tau)$, $W_y^m(s, \tau)$ fonksiyonunun karmaşık eşleniğidir. Çapraz spektrum aracılığıyla iki zaman serisi arasındaki farklı frekanslardaki etkileşimleri ve bu etkileşimlerin zamana bağlı değişimlerinin analizi mümkün olmaktadır. Her bir zaman serisinin enerji spektrumları ise verinin varyansının farklı frekanslardaki değişiminin zamana bağlı değişimini içermektedir (Aguirar-Conraria ve Soares, 2008, s.2871).

Çapraz-spektrum hesaplanmasının ardından lokal faz değerlerinin hesaplanması amacıyla her bir veriye ilişkin spektrum $W_x^m(s, \tau) = \Re\{W_x^m(s, \tau)\} + i\Im\{W_x^m(s, \tau)\}$ formülü aracılığıyla gerçel ve sanal kısımlarına ayrıştırılır. Lokal faz fonksiyonu $\varphi_x(s, \tau) = \tan^{-1} \left\{ \frac{\Im(W_x^m(s, \tau))}{\Re(W_x^m(s, \tau))} \right\}$ olarak tanımlanır ve lokal faz değerleri arasındaki fark veriler arasındaki öncül-ardıl ilişkisine ait bilgi içermektedir. Olayeni (2016), lokal faz fark değerlerini ve Rua (2013) tarafından geliştirilen dalgacık korelasyon formülünü kullanarak Granger nedensellik testi geliştirmiştir.

Rua (2013) dalgacık korelasyon formülü aşağıdaki biçimde tanımlanmıştır:

$$\rho_{xy}(s, \tau) = \frac{\zeta \left\{ s^{-1} |\Re(W_{xy}^m(s, \tau))| \right\}}{\zeta \left\{ s^{-1} \sqrt{|W_x^m(s, \tau)|^2} \right\} \zeta \left\{ s^{-1} \sqrt{|W_y^m(s, \tau)|^2} \right\}} \quad (3)$$

Burada $\zeta(\cdot) = \zeta_{scale}(\zeta_{time}(\cdot))$ olup ζ_{scale} ve ζ_{time} sırasıyla skala ve zaman ekseninde düzgünleştirme işlemcileridir. Dalgacık korelasyonu zaman boyutunda tanımlanmış korelasyon katsayısına benzer şekilde -1 ve +1 arasında değerler alabilmektedir. Temel olarak dalgacık korelasyonu veriler arasındaki her bir zaman ve frekans noktasındaki eş zamanlı korelasyon katsayısı olarak ifade edilebilir (Rua (2013)).

Dalgacık korelasyonu, diğer bir etkileşim ölçütü olan dalgacık bağdaşım katsayısı ile ilişkilidir. Dalgacık Bağdaşım Katsayısı aşağıdaki biçimde tanımlanabilir:

$$R_{XY}(s, \tau) = \frac{\zeta \left\{ s^{-1} W_{XY}^m(s, \tau) \right\}}{\zeta \left\{ s^{-1} \sqrt{|W_X^m(s, \tau)|^2} \right\} \zeta \left\{ s^{-1} \sqrt{|W_Y^m(s, \tau)|^2} \right\}} \quad (4)$$

Dalgacık bağdaşım katsayısı iki veri arasındaki etkileşimin ölçütlerinden biridir ve 0 ile 1 arasında değerler alabilmektedir ayrıca zaman boyutunda yapılan analizlerde kullanılan determinasyon katsayısının frekans boyutunda tanımlanmış biçimidir. Dolayısıyla dalgacık korelasyon ya da dalgacık bağdaşım katsayıları, nedensellik ilişkisi için gerekli olan ve ilişkinin yönüne ait bilgi içeren veri değişimlerini dikkate almakla birlikte veriler arasındaki öncül – ardıl ilişkiyi dikkate alamamaktadır. Öncül-ardıl ilişkiye ait bilgiyi faz-farkı içermektedir ve faz-farkı temel olarak iki zaman serisine ait dalgalanmaları arasındaki hareket gecikmelerine dair bilgi içeren ölçüt olarak tanımlanabilir.

Lokal faz farkı denklemi ise:

$$\phi_{xy}(s, \tau) = \phi_x(s, \tau) - \phi_y(s, \tau) = \tan^{-1} \left(\frac{\Im(W_{xy}^m(s, \tau))}{\Re(W_{xy}^m(s, \tau))} \right) \quad (5)$$

Burada toplam faz aralığı, $-\pi \leq \phi_{xy}(s, \tau) \leq \pi$, dört alt aralığa bölünebilir ve her bir aralık nedensellik yönü ve öncül-ardıl ilişkiye ait bilgi barındırmaktadır. $\phi_{xy}(s, \tau) \in (0, \pi/2)$ aralığındaki faz farkı değerleri, verilerin pozitif yönlü birlikte hareket ettiği ve Y'in önsel hareket ettiğini ifade etmektedir. $\phi_{xy}(s, \tau) \in (-\pi, -\pi/2)$ aralığında ise negative yönlü birlikte hareket etmekte ve yine Y önsel davranmaktadır. Benzer şekilde, $\phi_{xy}(s, \tau) \in (-\pi/2, 0)$ aralığı pozitif yönlü ve X'in önsel hareketini içermekte; $\phi_{xy}(s, \tau) \in (\pi/2, \pi)$ aralığında ise veriler negatif yönlü birlikte hareket etmekte ve yine X önsel hareket etmektedir. Olayeni (2016) faz farkı gösterge fonksiyonunu tanımlayıp dalgacık korelasyon fonksiyonu ile birleştirerek sürekli dalgacık dönüşümünü temel alan Granger nedensellik testini (CWTC) geliştirmiştir. Böylece nedensellik içeren ve içermeyen hareketler ayrıştırılmıştır. Gösterge fonksiyonu, spesifik faz aralığında 1, diğer aralıklarda ise 0 değerini alan fonksiyondur. Böylelikle, dalgacık korelasyon fonksiyonunda araştırılmak istenen belirli nedensellik yönü ve öncül-ardıl ilişki için kısıtlama getirilebilmektedir. Örneğin Y verisinin önsel hareket ettiği ve pozitif yönlü nedensellik için aşağıdaki gösterge fonksiyonu kullanılmaktadır:

$$I_{y \rightarrow x}(s, \tau) = \begin{cases} 1, & \text{if } \phi_{xy}(s, \tau) \in (0, \pi/2) \\ 0, & \text{aksi halde} \end{cases} \quad (6)$$

Böylelikle Y verisinden X verisine pozitif Granger nedenselliğe yol açan bilgi akışını inceleyen CWTC testi aşağıdaki biçimde tanımlanır:

$$G_{y \rightarrow x}(s, \tau) = \frac{\zeta \left\{ s^{-1} |\Re(W_{xy}^m(s, \tau))| I_{y \rightarrow x}(s, \tau) \right\}}{\zeta \left\{ s^{-1} \sqrt{|W_x^m(s, \tau)|^2} \right\} \zeta \left\{ s^{-1} \sqrt{|W_y^m(s, \tau)|^2} \right\}} \quad (7)$$

Burada $\zeta(\cdot) = \zeta_{scale}(\zeta_{time}(\cdot))$ olup ζ_{scale} ve ζ_{time} sırasıyla skala ve zaman ekseninde düzgünleştirme işlemcileridir.

CWTC testinin parametrik olmaması nedeniyle otoregresif modelleme sürecindeki gecikme değerinin hesaplanması zorunluluğu da ortadan kalkmıştır. Böylece uzun süreli dalgalanmalar içeren veya uzun hafızaya sahip verilerin analizinde kritik öneme sahip gecikme sayısının yanlış belirlenmesi durumunda ortaya çıkabilecek sahte nedensellik ilişkisi ortadan kaldırılmıştır. Bu özelliklere sahip verilerdeki süregelen yüksek korelasyon yapısının modellenmesi için fazla gecikme sayısına ihtiyaç duyulabilmekte ve gecikme değerindeki yanlışlık otoregresif model hatalarını değiştirerek nedensellik ilişkisini gerçekte olduğundan farklı hale getirebilmektedir. Sonuç olarak CWTC, nedensellik ilişkisinin zaman, frekans ve şiddet değişimlerinin analizini mümkün kılarak geleneksel nedensellik testine oranla nedensellik ilişkisini daha detaylı inceleyebilmektedir. Örneğin X'in önsel hareket etmesi, belirli bir frekansa sahip salınımında ve belirli bir zaman noktasında X verisinden Y verisine doğru nedensellik ilişkisini ifade etmektedir (CWTC testine ilişkin detaylı teknik bilgi için bakınız Aguirar-Conraria ve Soares (2014) ve Olayeni (2016)).

3.2.2. Koşullu Varyans Modeli

Çalışmada tahvil risklerindeki değişmeyi ölçmek amacıyla koşullu varyans serileri, Andersen ve Bollerslev (1998) esas alınarak GARCH modeli kullanılarak tahminlenmiştir. GARCH modeli ekonomide meydana gelen şokları ve şokların birikimli etkisini tahminleyebilmektedir. Dolayısıyla GARCH modeli getiri varyansının dinamiklerini etkin biçimde modelleyebilmektedir.

Engle (1982) tarafından oluşturulan ARCH modeline, koşullu varyansın gecikmeli değerinin eklenmesiyle Bollerslev (1986) tarafından geliştirilen GARCH modeli aşağıdaki şekilde ifade edilebilir.

$$\varepsilon_t = \sigma_t z_t, \quad z_t \stackrel{i.i.d}{\sim} f(0,1) \quad (8)$$

$$\sigma_t^2 = \omega + \alpha(L)\varepsilon_t^2 + \beta(L)\sigma_t^2 \quad (9)$$

Burada $f(\cdot)$, z_t değişkenine ait sıfır ortalamalı ve varyansı 1 olan dağılım fonksiyonunu temsil etmektedir. (L) ise gecikme operatörü olup volatilité serisinin durağanlığının, $I(0)$, sağlanabilmesi için $\alpha(L)$ ve $[1 - \alpha(L) - \beta(L)]$ polinomlarına ait tüm kökler birim çemberin dışında olmalıdır.

3.2.3. Yinelenen Birikimli Kareler Metodu (Iterated Cumulative Sums of Squares Method - ICSS)

Inclan ve Tiao (1994), zaman serilerinin varyanslarında meydana gelen kırılmaları içsel olarak tespit etmek amacıyla Yinelenen Birikimli Kareler Metodu'nu (Iterated Cumulative Sums of Squares Method -ICSS) geliştirmiştir. Dolayısıyla ICSS, varsansta ani değişimler olarak kendini gösteren haber ve şokların neden olduğu kırılmaları tespit etmek için ideal bir yöntemdir. ICSS, hata terimlerinin karelerinin toplamı kullanılarak elde edilen IT testinin hesaplanmasına dayanmakta olup aşağıdaki biçimde gösterilmektedir:

$$IT = \sup_k \left| \sqrt{T/2} D_k \right| \quad (10)$$

$$D_k = \frac{C_k}{C_T} - \frac{k}{T}$$

ε_t hata terimini ifade etmektedir. C_k ise hata teriminin birikimli karesini ifade etmekte olup $C_k = \sum_{t=1}^k \varepsilon_t^2$, $k = 1, \dots, T$, $\varepsilon_t \sim iid(0, \sigma^2)$ şeklinde gösterilmektedir.

$Max_k \left| \sqrt{T/2} D_k \right|$ değerinin Inclan ve Tiao (1994) Tablo 1'de yer alan kritik değerden büyük olması durumunda sıfır hipotezi red edilerek varyansta kırılma olduğu sonucuna varılmaktadır. Çoklu kırılma durumunda serinin bütün olarak analiz edilmesi kırılma noktalarının tespitini güçleştirmektedir, dolayısıyla söz konusu gizleme etkisinin-masking effect) yok edilmesi için ICSS anlamlı kırılma tarihleri arasında (iterative) yinelemeli olarak uygulanmakta olup bulunan kırılma noktasının öncesi ve sonrası için test süreci yeni kırılma noktaları bulunmak üzere yinelenir. Yineleme süreci test istatistiği kırılma yoktur boş hipotezi reddedilemeyinceye kadar devam edilir.

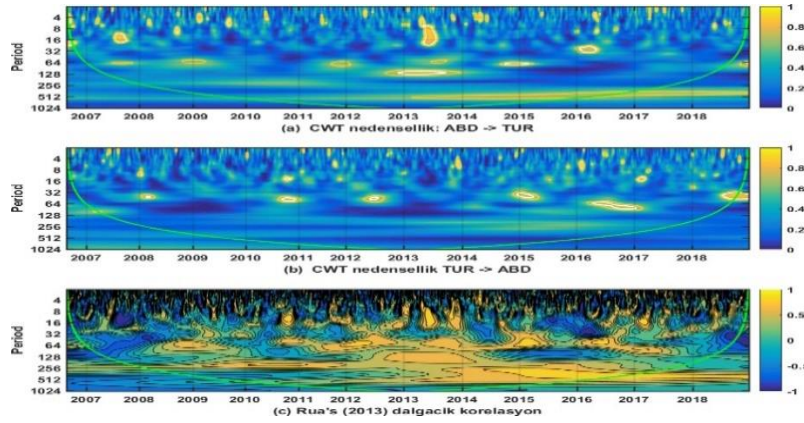
4. BULGULAR

Şekil 3. CWTC test sonuçlarını göstermektedir. Nedensellik örüntüsü incelendiğinde, 16 güne kadar periyodu olan dalgalanmalarda çift yönlü nedensellik görülmektedir. Çok kısa süreli bu nedensellik, her iki ülkenin faiz piyasasının birbirini etkilediğini göstermektedir. ABD'nin Türkiye'yi etkilemesi beklenirken aksi yöndeki nedensellik, FED kararları sonucunda diğer gelişen piyasalardan ABD'ye etkinin bir bölümü olarak düşünülebilir. Kasım 2008'de başlayan FED'in parasal genişleme politikası, çok kısa süre içinde gelişen piyasalara yoğun sermaye girişi olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'de portföy girişleri özellikle tahvil ve hisse senedi piyasalarına yöneliktir. Bu piyasalarda varlık fiyat balonları oluşmuştur.

Periyodu 32-64 olan dalgalanmalarda ise, süregelen olmamakla birlikte çift yönlü nedensellik görülmüştür. ABD'den Türkiye'ye olan nedensellik incelendiğinde, özellikle 60 günlük

dalgalanmalarda küresel krizin başlangıcı olan 2007 yılının ikinci yarısı, krizin en sert dönemi olan 2009, 2011 sonu, FED'in parasal genişlemeyi sonlandıracağını ilan ettiği 2013 ortaları, varlık alımlarının azalmaya başladığı 2014 sonu-2015 başı dönemlerinde görece olarak daha uzun periyodlu ve şiddetli nedensellik görülmüştür. Öte yandan, Türkiye'den ABD'ye olan nedensellik incelendiğinde, özellikle 60 günlük dalgalanmalarda küresel krizin başlangıcı 2008 başı, miktarsal genişleme² 2010 sonu, miktarsal genişleme³'e hazırlık 2012 ortası, (2012 de merkez bankası ROM uygulaması), 2015 başı, 2016 yılının tamamı, ABD Merkez Bankası (Fed) 2008'de başlattığı varlık alımlarını 2015 Ekim ayında sonlandırarak parasal genişlemeyi durdururken, ECB politika faizlerini düşürmüş, varlığa dayalı menkul kıymet alımları yoluyla para politikasını gevşetmiştir. Ayrıca çalışma kapsamında 2018'in 2. yarısında nedensellik ilişkisi olduğuna dair kanıtlar da saptanmıştır. Bu periyotta, her iki ülkenin faiz piyasasının birbirini çoğu yılda etkilediği görülmektedir. Dolayısıyla krizin başlangıcının, FED parasal genişleme dönemi ve parasal genişleme dönemi sözkonusu 30- 60 günlük dalgalanmalardaki nedensellik ilişkisini etkileyen ana faktörler olduğu söylenebilir. Ayrıca 2015 yılındaki kur hareketleri neticesinde 2016 yılında Türk lirasındaki devalüasyona karşın Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın hamleleri de 2016 yılındaki nedensellik ilişkisine ilişkin faktörlerden olabilir. 2018 yılında Türkiye ekonomisinde görülen istikrarsızlık da nedensellik ilişkisine yol açan faktörlerden biri olabilir.

Şekil 3: Genel CWTC Nedensellik Test Sonuçları – Getiri Serileri

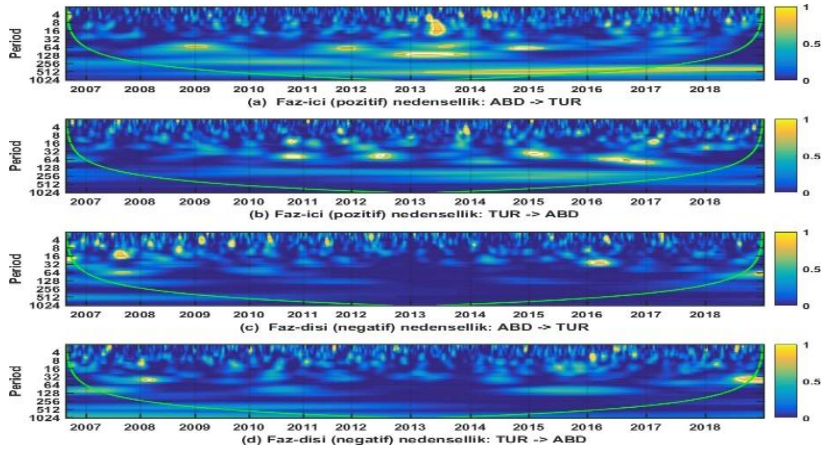
Daha uzun periyodlu dalgalanmalarda ise, sadece ABD'den Türkiye'ye tek yönlü, şiddetli ve süregelen nedensellik ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ülkeden gelişen piyasaya bu etki beklenmektedir. 128 günlük dalgalanmalarda FED'in genişlemeci politikasını sona erdireceğini ilan ettiği 2013 yılında ve 512 günlük dalgalanmalarda varlık alımlarının azaldığı 2013-2018 döneminde görülmüştür. Bu bulgu, doğrudan FED politika değişikliği ile ilgilidir. FED'in faiz artırımı politikasına geçişini ilan etmesi (2013) ve fiilen başlaması (2015 sonrası), Türkiye'de faiz oynaklığını doğrudan etkilemiştir. 2013 yılında ABD'den Türkiye'ye uzun ve kısa süreli periyodlardaki çoğu dalgalanmalarda belirgin bir nedensellik görülmüştür. Dolayısıyla parasal genişlemenin sonlandırılacağına ilişkin FED politika değişikliği haberi nedensellik ilişkisinde önemli bir etkiye sahiptir.

Korelasyon yapısı incelendiğinde oldukça karmaşık negatif ve pozitif hareketler görülmektedir. Özellikle 16 güne kadar olan dalgalanmalarda nedenselliğe benzer şekilde karmaşık nedensellik örüntüsü tespit edilmiştir. Daha uzun periyodlu dalgalanmalarda ise, -özellikle 64 günlük dalgalanmalarda- küresel krizin en sert dönemi 2009, FED'in varlık alımlarını azaltmaya başladığı 2012-2017 yıllarında görülen pozitif korelasyon dikkat çekicidir. Daha uzun dönemli dalgalanmalarda ise, yine pozitif yönlü hareket baskın niteliklidir. 2009 yılından itibaren görülen söz konusu pozitif korelasyon daha uzun periyod olan 512 günlük periyod için ise, miktarsal genişleme³'ün gerçekleştirildiği 2012 yılından itibaren şiddetlenmiştir. Varlık alımlarının ve genişlemeci politikanın hızla yavaşladığı 2013-2017 döneminde ise orta ve uzun dönemli dalgalanmalarda pozitif ve güçlü korelasyon tespit edilmiştir. Korelasyon ve nedensellik örüntüleri

tahmin edildiği gibi oldukça değişkendir. Orta ve Uzun dönemde katsayıların yüksek ve süregelen olmasına rağmen kısa dönemde hızlı artış ve düşüşler görülmektedir. Uzun dönemli korelasyon ve nedensellik piyasalarda meydana gelebilecek olumsuzluklar nedeniyle uzun dönemde birbirlerini etkileyip para politikasının istikrarını etkileyebileceklerini göstermektedir. Dolayısıyla, özellikle uzun dönemli yatırımcılar yatırım çeşitlendirme stratejilerini oluştururken söz konusu korelasyon ve nedensellik örüntüsünü dikkate almalıdır.

Amerikan 5 yıllıklarının TR 5 yıllıklarına etkisi, 2013 yılında yoğunlaşmıştır. Bu yıldan itibaren 2018'e kadar aralarında uzun dönemli pozitif korelasyon olması beklenen bir durumdur. Kırılgan ekonomilerdeki etki daha yoğun ve uzun sürelidir. TR 5 yıllıklarının Amerikan 5 yıllıklarına etkisi ise, çok sınırlıdır ve kur üzerinden olabilir. Dolar/TL kurunda hareket sermaye giriş-çıkışlarını etkileyerek tahvil piyasasında volatilitte yaratabilir.

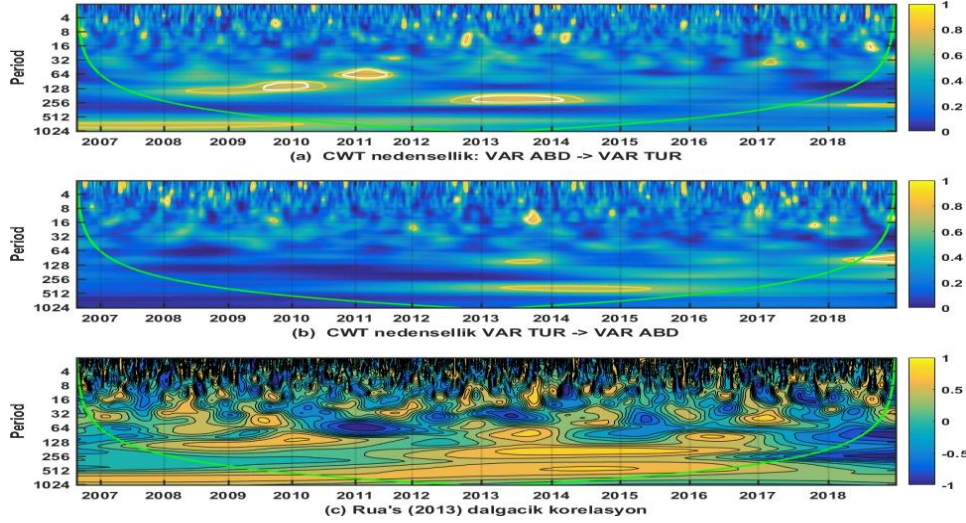
Şekil 4: İlişki Yönüne Göre Ayrıştırılmış CWTC Sonuçları – Getiri

Şekil 4. ise Şekil 3.'de gösterilen getiri serilerinde genel CWTC sonuçlarının ilişkinin yönü dikkate alınarak pozitif ve negatif olarak ayrıştırılmış detaylı CWTC sonuçlarını göstermektedir. Ayrıştırılmış nedensellik grafikleri incelendiğinde baskın nedensellik ilişkisinin pozitif yönlü olduğu görülmektedir. 16 ve daha kısa periyotlu dalgalanmalarda belirgin pozitif ya da negatif örüntü içermeyen karmaşık bir yapı görülmektedir. Bu durum, spekülasyon ve kısa dönemli fiyat hareketleri nedeniyle tahvil piyasalarının birbirini etkilediğine kanıt olabilir. FED, ECB veya diğer büyük merkez bankalarının aldığı kararlar veya politika değişiklikleri tüm gelişen finans piyasalarını etkilemektedir. Kırılgan piyasalardaki etki daha yoğun ve karmaşıktır. Türkiye ise, gelişen piyasalar arasında en kırılgan ülkeler arasındadır.

Daha uzun dönemli dalgalanmalar için ise, bir önceki bölümde tespit edilen nedensellik ağının pozitif yönlü olduğu bulunmuştur. Sadece 2008 küresel krizin başlangıcı olan 2007'nin 2. yarısında ve FED'in faiz artırımlarına başladığı ve dolayısıyla riskli konut piyasasında temerrütlerin ortaya çıkmaya başladığı 2016 yılının başında 32-64 günlük dalgalanmalarda ABD'den Türkiye'ye negatif ve oldukça kısa süreli; 2008 başı ve Türkiye kaynaklı finansal risklerin yoğun olduğu ve devalüasyonla sonuçlanan 2018 yılı 2. yarısında yine kısa süreli Türkiye'den ABD'ye negatif tek yönlü negatif nedensellik ilişkisi görülmüştür.

Şekil 5: Genel CWTC Nedensellik Test Sonuçları – Koşullu Varyans Serileri

Şekil 5., Koşullu varyans serilerinde ilişkinin yönünün dikkate alınmadan genel olarak nedensellik ilişkisini gösteren CWTC test sonuçlarını göstermektedir. Nedensellik örüntüsü incelendiğinde, 16 güne kadar periyodu olan dalgalanmalarda çift yönlü nedensellik görülmektedir. Çok kısa süreli olan bu nedensellik, her iki ülkenin faiz piyasa risklerindeki değişimin birbirini etkilediğini göstermekle birlikte kısa dönemli volatilité yayılmasına (volatility spillover) kanıt olabilir.

32 günlük dalgalanmalarda ise ABD volatilité serisinden TUR volatilité serisine nedensellik görülmektedir. Periyodu 64-128 olan dalgalanmalarda ise, 2008 - 2012 döneminde göreceli olarak daha süregelen ABD volatilitésinden TUR volatilitésine genel olarak tek yönlü nedensellik görülmüştür. Faiz verilerine paralel olarak söz konusu nedenselliğin temel nedenleri küresel krizin başlaması ve FED parasal genişleme dönemi olabilir.

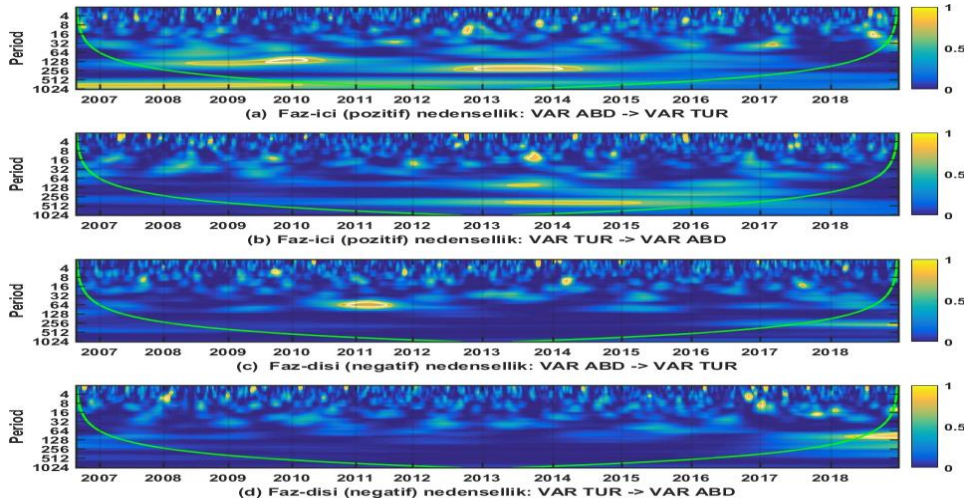
2013 yılında daha uzun periyodlu dalgalanmalarda çift yönlü nedensellik tespit edilmiştir. Bu durum 2013 yılında her iki ülke volatilité serisinde görülen değişimden kaynaklanmış olabilir. Özellikle 2013 yılı incelendiğinde TUR volatilité serisinden ABD volatilité serisine doğru olan nedensellik periyodu 16 ile 256 arasında değişen dalgalanmalarda da tespit edilmiştir. Bu durum getiri serisine paralel olarak koşullu varyans serisindeki nedensellik yapısında da 2013 yılının önemli olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'deki politik istikrarsızlıklar, jeopolitik olaylar ve FED politikalarının risk algılamasına etkisi bu değişimin nedenleri arasında olabilir. Genel olarak 2012 sonu - 2014 başı döneminde TUR volatilitésinden ABD volatilitésine doğru nedensellik tespit edilmiştir. 500 günden daha uzun periyodlu dalgalanmalarda ise ABD koşullu varyans serisinden TUR koşullu varyans serisine 2007 – 2010 döneminde gerçekleşen nedensellik ise küresel kriz öncesindeki risk algılamasından kaynaklanmış olabilir.

Korelasyon yapısı incelendiğinde oldukça karmaşık negatif ve pozitif hareketler görülmektedir. Özellikle 32 güne kadar olan dalgalanmalarda nedenselliğe benzer şekilde karmaşık nedensellik örüntüsü tespit edilmiştir. Daha uzun periyodlu dalgalanmalarda ise, özellikle 64 – 128 günlük dalgalanmalarda 2008 – 2011 dönemi ile 2012 – 2017 dönemlerinde görülen pozitif korelasyon dikkat çekicidir. Daha uzun dönemli dalgalanmalarda ise, yine pozitif yönlü hareket 2017 yılı ortasına kadar baskın niteliklidir.

Korelasyon örüntüleri tahmin edildiği gibi oldukça değişkendir. Orta ve Uzun dönemde katsayıları yüksek ve süreğen olmasına rağmen kısa dönemde hızlı artış ve düşüşler görülmektedir. Uzun dönemli korelasyon ve nedensellik piyasalarda meydana gelebilecek olumsuzluklar nedeniyle uzun dönemde birbirlerini etkileyip para politikasının istikrarını etkileyebileceklerini göstermektedir. Dolayısıyla, özellikle uzun dönemli yatırımcılar yatırım çeşitlendirme stratejilerini oluştururken söz konusu korelasyon ve nedensellik örüntüsünü dikkate almalıdır.

Özet olarak, Amerikan 5 yıllıklarının TR 5 yıllıklarına etkisi, küresel krizin başlangıcı olan 2007 yılından itibaren görülmektedir. Bu etki 2013-2014 dönemimde yoğunlaşmış ve kısa süreli hale gelmiştir. Bu yıllarda TR tahvil piyasasına doğrudan bir etki söz konusudur. Ancak, bu etki 2014 sonrası görülmemektedir. TR 5 yıllıklarının Amerikan 5 yıllıklarına etkisi ise oldukça sınırlıdır ve 2013-2015 önemini kapsamaktadır. Diğer gelişen piyasalarda olduğu gibi TR tahvil piyasasında yoğun volatilitate, Fed politika değişikliklerinin neden olduğu sermaye hareketleriyle açıklanabilir.

Şekil 6: İlişki Yönüne göre Ayrıştırılmış CWTC Sonuçları – Koşullu Varyans Serileri

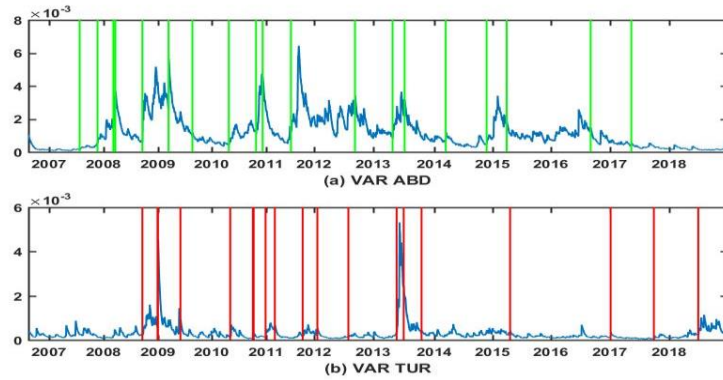

Şekil 6. ise Şekil 5.'de gösterilen koşullu varyans serilerinde genel CWTC sonuçlarının ilişkinin yönü dikkate alınarak pozitif ve negatif olarak ayrıştırılmış detaylı CWTC sonuçlarını göstermektedir. Ayrıştırılmış nedensellik grafikleri incelendiğinde baskın nedensellik ilişkinin pozitif yönlü olduğu görülmektedir. 16 ve daha kısa periyotlu dalgalanmalarda belirgin pozitif ya da negatif örüntü içermeyen karmaşık bir yapı görülmektedir. Bu durum, spekülasyon ve kısa dönemli fiyat hareketleri nedeniyle tahvil piyasalarının birbirini etkilediğine kanıt olabilir. FED, ECB veya diğer büyük merkez bankalarının aldığı kararlar veya politika değişiklikleri Türkiye başta olmak üzere tüm gelişen finans piyasalarını hızla etkilemektedir. Kırılgan piyasalardaki etki daha yoğun ve karmaşıktır. Türkiye ise, gelişen piyasalar arasında en kırılgan ülkeler arasındadır. Daha uzun dönemli dalgalanmalar için ise, bir önceki bölümde tespit edilen nedensellik ağının pozitif yönlü olduğu bulunmuştur. Sadece 2011 yılında ABD volatilitate serisinden TUR volatilitate serisine 64 günlük periyotlu dalgalanmalarda negatif nedensellik görülmüştür. 256 günlük dalgalanmalarda ise 2018 yılında 64 – 128 gün periyotlu dalgalanmalarda TUR volatilitate serisinden ABD seriesine negatif nedensellik dikkat çekicidir. TR gibi oldukça kırılgan bir ülkedeki riskler, diğer gelişen piyasaları ve para birimlerini olumsuz etkilerken sermaye çıkışına neden olmuş ve doları olumlu etkilemiştir.

Özet olarak, Amerikan 5 yıllıklarının TR 5 yıllıklarına pozitif yönlü etkisi, 2007 küresel krizin başlangıcına gitmektedir. 2013-2014 döneminde bu etki kısa süreli ve yoğundur. Bu durum, mayıs 2013'te Fed'in politika değişikliğiyle açıklanabilir. Bu durumun yarattığı sermaye hareketleri, TR 5 yıllıklarının Amerikan 5 yıllıklarına etkilemesine neden olabilir.

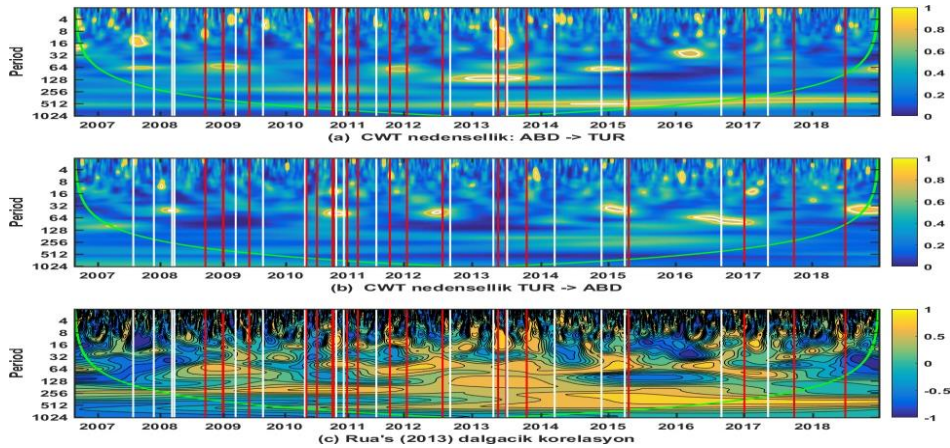
Şekil 7., koşullu varsans serileri ile ICSS algoritmasıyla bulunan varyans kırılmalarını gösterilmektedir. Bulunan kırılma tarihleri Ek. 1 ve Ek. 2’de belirtilmiştir. ICSS testi aracılığıyla bulunan kırılmaların koşullu varyans serisinde görülen dalgalanmalarla büyük oranda örtüştüğü görülmektedir. Varyans kırılma tarihleri ile getiri ve koşullu varyans serileri arasındaki nedensellik grafikleriyle birlikte Şekil 8 ve 9’da gösterilmiştir. Genel olarak kırılmalar orta ve kısa periyodlu nedensellik örüntüsüyle örtüşmektedir. Dolayısıyla nedenselliğe yol açan faktörler kırılmalara da neden olan faktörler olabilir. Özellikle koşullu varyanslardaki nedensellik incelendiğinde küresel kriz döneminde kırılmaların yoğunlaştığı ve uzun dönemli nedensellikle örtüştüğü görülmektedir; FED politika adımlarının atıldığı ve sonrasında düzelmeye görülen dönemde ise kırılmalar seyrekleşmiş ve aynı zamanda uzun dönemli varyans nedenselliği ortadan kalkmıştır. Koşullu varyans temel olarak risk göstergesi olması sebebiyle kriz öncesi ve kriz döneminde risk algısı koşullu varyans kırılmaları ve varyans serilerinde nedenselliğe yol açmış olabilir. Dolayısıyla kriz dönemindeki şok ve haberlerin uzun periyodlu nedensellik ilişkisine katkı yapmış olduğu söylenebilir. Getiri serilerindeki nedensellik ise uzun periyodlarda kriz sonrası düzelmeye döneminde yani kırılmaların azaldığı dönemde meydana gelmiştir. Sonuç olarak küresel kriz ve FED politika adımları tahvil piyasalarındaki orta ve uzun periyodlu dalgalanmalar arasındaki etkileşimlerde belirleyici olmaktadır.

Şekil 7: Koşullu Varsans Serileri ve ICSS Algoritmasıyla Bulunan Varyans Kırılmaları

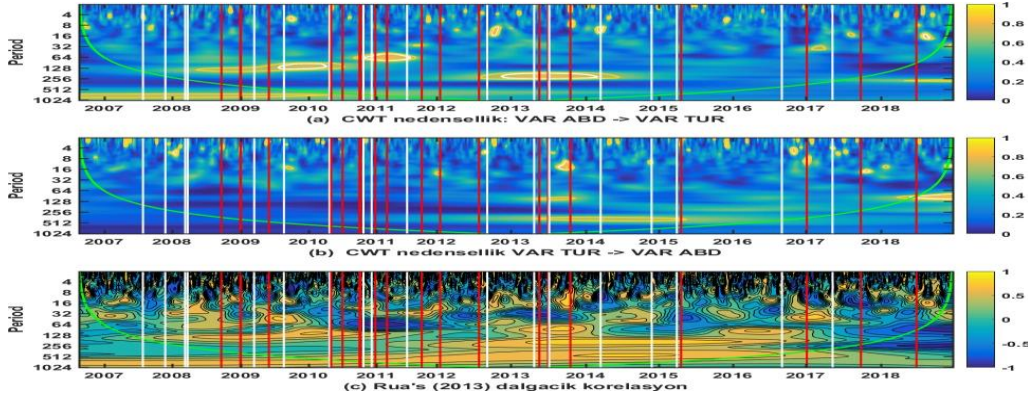
Not: Yeşil ve kırmızı doğrular sırasıyla ABD ve Türkiye koşullu varyans serilerindeki kırılmaları göstermektedir

Şekil 8: Genel CWTC nedensellik test sonuçları ve ICSS testi ile bulunan kırılmalar – Getiri Serileri

Not: Beyaz ve Kırmızı doğrular sırasıyla ABD ve Türkiye tahvil verilerinde ICSS testi ile bulunan kırılmaları ifade etmektedir.

Şekil 9: Genel CWTC Nedensellik Test Sonuçları ve ICSS Testi ile Bulunan Kırılmalar – Koşullu Varyans Serileri

Not: Beyaz ve Kırmızı doğrular sırasıyla ABD ve Türkiye tahvil verilerinde ICSS testi ile bulunan kırılmaları ifade etmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Finansal veriler genellikle iç içe geçmiş salınımlar, ani değişimler ve görece olarak daha yavaş değişen trend bileşenlerini içeren karmaşık bir yapıya sahiptir. Dalgacık Analizi ile söz konusu bileşenler ayrıştırılarak verinin sahip olduğu bileşenlerdeki değişimleri içeren zaman-frekans grafikleri oluşturulmaktadır. Böylelikle verideki dinamiklerin ortaya çıkarılması amacıyla salınımların zamana, döneme ve salınım şiddetine göre değişiminin analizi mümkün olmaktadır.

Çalışma sonucunda ABD ve Türkiye tahvil piyasaları arasındaki getiri ve koşullu varyans serileri arasındaki nedensellik ilişkisinin dinamik bir yapıda olduğu ortaya çıkmıştır. Elde edilen korelasyon örüntüsü Bunda (2009) çalışmasında belirtildiği gibi değişken niteliğe sahiptir. Çalışma sonucunda genel olarak nedensellik ve korelasyon ilişkisinin özellikle global kriz ve ABD para politikasından uzun vadede etkilendiğine dair kanıt elde edilmiştir. ICSS testi aracılığıyla bulunan kırılmaların koşullu varyans serisinde görülen dalgalanmalarla, orta ve kısa periyodlu nedensellik örüntüsüyle örtüşmektedir. Dolayısıyla nedenselliğe yol açan faktörler kırılmalara da neden olan faktörler olabilir. Özellikle koşullu varyanslardaki nedensellik incelendiğinde Küresel kriz döneminde kırılmaların yoğunlaştığı ve uzun dönemli nedensellikle örtüştüğü görülmektedir; FED politika adımlarının atıldığı ve sonrasında düzelmeye görülen dönemde ise kırılmalar seyrekleşmiş ve aynı zamanda uzun dönemli varyans nedenselliği ortadan kalkmıştır. Koşullu varyans temel olarak risk göstergesi olması sebebiyle kriz öncesi ve kriz döneminde risk algısı koşullu varyansta kırılmalara ve varyans serilerinde nedenselliğe yol açmış olabilir. Dolayısıyla kriz dönemindeki şok ve haberler uzun periyodlu nedensellik ilişkisine katkı yapmış denebilir. Getiri serilerindeki nedensellik ise uzun periyodlarda kriz sonrası düzelmeye döneminde yani kırılmaların azaldığı dönemde meydana gelmiştir. Sonuç olarak Küresel kriz ve FED politika adımları tahvil piyasalarındaki orta ve uzun periyodlu dalgalanmalar arasındaki etkileşimlerde belirleyici olmaktadır. Elde edilen bulgular, Novak vd. (2011), Miyajima vd. (2015), Bowman vd (2015), Piljak ve Swinkels (2017), Gilchrist vd (2018), Fratzscher vd (2018), Ahmad vd (2018) çalışmalarıyla örtüşmektedir. Vo (2009) çalışmasına benzer olarak bu çalışmanın elde ettiği bulgular neticesinde genel olarak pozitif ve çift yönlü bir nedensellik ilişkisinden söz edilebilir ancak kısa dönemde nedensellik ilişkisi oldukça dinamik yapıdadır; Uzun dönemde ise ABD piyasasından Türkiye piyasasına daha süregelen bir nedensellik ilişkisinden söz edilebilir. Dalgacık korelasyonu sonuçları

da genel olarak uzun dönemde pozitif; kısa dönemde ise oldukça değişken niteliktedir. Dolayısıyla yatırımcılar tarafından uygulanabilecek çeşitlendirme stratejisinin etkinliği uzun dönemde azalabilir. İki ülkenin politika yapımcıları ise uzun dönemli ilişkiadaki değişimleri yakından takip etmelidir. Gelecekte gün – içi veri kullanarak yapılabilecek getiri ve volatilité analizi tahvil piyasaları arasındaki korelasyon ve nedensellik ilişkisinin dinamikleri hakkında daha fazla bilgi sunabilir.

KAYNAKÇA

- Aguiar-Conraria, L and Soares, M. J. (2014). The Continuous Wavelet Transform: Moving Beyond Uni- And Bivariate Analysis. *Journal of Economic Surveys*, 28, 344–375.
- Ahmad, W., Mishra A. V. and Daly, K. J. (2018). Financial Connectedness Of BRICS And Global Sovereign Bond Markets. *Emerging Markets Review*, 37, 1-16.
- Andersen T. G. and Bollerslev, T. (1998). Answering the Skeptics: Yes, Standard Volatility Models do Provide Accurate Forecasts, *Economic Review*, 39(4), 885-905
- Bollerslev, T. (1986). Generalized Autoregressive Conditional Heteroskedasticity, *Journal of Econometrics*, 31, 307-327
- Bowman, D., Londono, J. M. and Sapriza, H. (2015). U.S. Unconventional Monetary Policy And Transmission To Emerging Market Economies. *Journal of International Money and Finance*, 55, 27-59.
- Bunda, I., Hamann A. J. and Lall, S. (2009). Correlations İn Emerging Market Bonds: The Role Of Local And Global Factors. *Emerging Markets Review*, 10, 67-96.
- Chaker, A. and Besma., H. (2014). Co-Movements Of GCC Emerging Stock Markets: New Evidence From Wavelet Coherence Analysis, *Economic Modelling*, 26, 421-431.
- Crowley, P. (2007). A Guide To Wavelets For Economists. *Journal of Economic Surveys*, 21, 207-267.
- Dhamala, M., Rangarajan and G. Ding, M. (2008a). Estimating Granger Causality from Fourier and Wavelet Transforms of Time Series Data. *Physical review Letters*, 100, 018701.
- Dhamala, M., Rangarajan, G. and Ding, M. (2008b). Analyzing Information Flow in Brain Networks with Nonparametric Granger Causality. *Neuro Image*, 41, 354-362.
- Ehrmann, M. , Fratzscher and M., Rigobon, R. (2011), Stocks, Bonds, Money Markets And Exchange Rates: Measuring İnternational Financial Transmission. *J. Appl. Econ.*, 26, 948-974.
- Engle, R. (1982). Autoregressive Conditional Heteroscedasticity With Estimates Of The Variance Of United Kingdom Inflation, *Econometrica*, 50(4), 987-1007.
- Fan ,Y. ve Gençay, R. (2010). Unit Root Tests With Wavelets. *Econometric Theory*, 26, 1305-1331.
- Gallegati, M. and Gallegati, M. (2001). Wavelet Variance Analysis Of Output G-7 Countries. *Studies İn Nonlinear Dynamics Econometrics*, 11, 1435-1455.
- Gallegati M, Gallegati, M., Ramsey, J. B. and Semmler, W. (2011). The US Wage Phillips Curve Across Frequencies Over Time. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 73, 489-508.
- Gençay, R., Selçuk, F. And Whicher, B. (2001). *An İnroduction To Wavelets And Other Filtering Methods İn Finance And Economic*, San Diego: CA: Akademik Press.
- Gilchrist, S., Vivian Y. and Zakrajsek, E. (2018). *US Monetary Policy And İnternational Bond Markets. Finance And Economics Discussion Series*, Washington: Board of Governors of the Federal Reserve System, 2018-014.
- Granger, C. W. J. (1969). Investigating Causal Relations By Econometric Models And Cross-Spectral Methods, *Econometrica*, 37, 424-438.
- Inclan, C. and Tiao. G.C. (1994). Use of Cumulative Sums of Squares For Retrospective Detection of Changes of Variance, *Journal of the American Statistical Association*, 89, 913–923
- Kumar, M. S. and Okimoto, T. (2011) .Dynamics Of İnternational İntegration Of Government Securities' markets. *Journal of Banking & Finance*, 35, 142-154.

- Laopodis, N. T. (2008). Government Bond Market Integration Within European Union. *International Research Journal of Finance and Economics*, 19, 56-76.
- Martínez, J. M P., Abadie, L. M. and Macho, J. F. (2018). A Multi-Resolution And Multivariate Analysis Of The Dynamic Relationships Between Crude Oil And Petroleum-Product Prices. *Applied Energy*, 228, 1550-1560.
- Miyajima, K., Mohanty, M. S. and Chan, T. (2015). Emerging Market Local Currency Bonds: Diversification And Stability. *Emerging Markets Review*, 22, 2015, 126-139.
- Nowak, S., Andritzky, J., Jobst, A. and Tamirisa, N. (2011). Macroeconomic Fundamentals, Price Discovery, And Volatility Dynamics In Emerging Bond Markets. *Journal of Banking & Finance*, 35, 2584-2597.
- Olayeni, O. R. (2013). Analyzing the Feldstein-Horioka Puzzle In Continuous Wavelet Transform, *Economics Bulletin*, 33(4), 1995 - 3005
- Olayeni, O. R. (2016). Causality In Continuous Wavelet Transform Without Spectral Matrix Factorization: Theory And Application. *Computational Economics*, 47, 321-340.
- Piljak, V. (2013). Bond Markets Co-Movement Dynamics And Macroeconomic Factors: Evidence From Emerging And Frontier Markets. *Emerging Markets Review*, 17, 29-43
- Piljak, V. and Swinkels, L. (2017). Frontier and Emerging Government Bond Markets. *Emerging Markets Review*. 30, 232-255.
- Rua, A. (2013). Worldwide synchronization Since The Nineteenth Century: A Wavelet Based View. *Applied Economics Letters*, 20, 773–776.
- Rua, A. ve Nunes, N.C. (2012). A Wavelet-Based Assessment Of Market Risk: The Emerging Markets Case. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 52, 84– 92.
- Tiwari A. K. (2013). Oil Prices And The Macroeconomy Reconsideration For Germany: Using Continuous Wavelet. *Economic Modelling*, 30, 636 – 642.
- Tiwari, A. K. and Bhanja, N., Dar, A. B. (2013). Analyzing Time–Frequency Based Co-Movement In Inflation: Evidence From G-7 Countries. *Comput. Econ*, 45: 91.
- Tiwari A. K. and Olayeni O. R. (2013). Oil Prices And Trade Balance: A Wavelet-Based Analysis For India. *Economics Bulletin*, 3383,2270-2286.
- Tiwari, A. K, Oros, C. and Albuлесcu, C. T. (2014). Revisiting The Inflation –Output Gap Relationship For France Using A Wavelet Transform Approach. *Economic Modelling*, 37, 464-475.
- Tiwari, A. K. and Albuлесcu, C. T. (2016). Oil Price And Exchange Rate In India: Fresh Evidence From Continuous Wavelet Approach And Asymmetric, Multi-Horizon Granger-Causality Tests. *Applied Energy*, 179, 272-283.
- Tiwari, A. K., Bhattacharyya, M., Das, D. and Shahbaz, M. (2018). Output And Stock Prices: New Evidence From The Robust Wavelet Approach. *Finance Research Letters*, 27, 154-160.
- Uddin, G. S., Tiwari, A. K., Arouri, M. and Teulon F. (2013). On The Relationship Between Oil Price And Exchange Rates: A Wavelet Analysis. *Economic Modelling*, 35, 502-507.
- Vacha, L. and Barunik, J. (2012). Co-Movement Of Energy Commodities Revisited: Evidence From Wavelet Coherence Analysis, *Energy Economics*, 34, 241-247.
- Vo, X. V. (2009). International Financial Integration In Asian Bond Markets. *Research in International Business and Finance*, 23, pp. 90-106.
- Yogo, M. (2008). Measuring Business Cycles: A Wavelet Analysis Of Economic Time Series. *Economics Letters*, 100,208-212.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Analysis of the changes in the relationship between the bond markets due to the impact of the United States on developed and developing financial markets and especially the crisis in the US mortgage market has become important financially and macroeconomically. This study aims to investigate the evolution of comovement and causal relationship between USA and Turkey Treasury bond market return and volatility through nonparametric continuous wavelet transformation based Granger causality method also investigates the relationship between breaks in conditional volatility and changes in patterns of dynamic causality.

Methodology

This study uses continuous wavelet transform causality (CWTC), which is exempt from explicit autoregressive modeling and represents the spectral properties of a given data. CWTC is the modified version of the correlation measure in continuous wavelet transform proposed by Rua (2003) by introducing phase difference indicator function of Olayeni (2016).

A wavelet is a function of promptly decreasing, wave-like oscillation with zero mean. Wavelet spectrum of data $\{x_n : n = 1, 2, \dots, N\}$ is defined as:

$$W_X^m(s, \tau) = \frac{\delta t}{\sqrt{s}} \sum x_n \tilde{\Psi} \left((m-n) \frac{\delta t}{s} \right), m = 1, 2, \dots, N-1 \quad (1)$$

where $\tilde{\Psi}(\cdot)$ denotes complex conjugate of $\Psi(\cdot)$. Scale parameter is defined as s and shifting along is τ , δt denotes a uniform step size. Cross-spectrum of data x_n and y_n is defined as $W_{XY}^m(s, \tau) = W_X^m(s, \tau) \tilde{W}_Y^m(s, \tau)$ where $\tilde{W}_Y^m(s, \tau)$ denotes complex conjugate of $W_Y^m(s, \tau)$. Then, wavelet transform are decomposed into real and imaginary part through $W_X^m(s, \tau) = \Re\{W_X^m(s, \tau)\} + i\Im\{W_X^m(s, \tau)\}$ Rua (2013) defines wavelet correlation as:

$$\rho_{XY}(s, \tau) = \frac{\zeta \left\{ s^{-1} \left| \Re(W_{XY}^m(s, \tau)) \right| \right\}}{\zeta \left\{ s^{-1} \sqrt{|W_X^m(s, \tau)|^2} \right\} \zeta \left\{ s^{-1} \sqrt{|W_Y^m(s, \tau)|^2} \right\}} \quad (2)$$

where $\zeta(\cdot) = \zeta_{scale}(\zeta_{time}(\cdot))$ with ζ_{scale} and ζ_{time} as the smoothing operator along scale axis and time axis, respectively. Phase difference is defined as:

$$\phi_{XY}(s, \tau) = \phi_X(s, \tau) - \phi_Y(s, \tau) = \tan^{-1} \left(\frac{\Im(W_{XY}^m(s, \tau))}{\Re(W_{XY}^m(s, \tau))} \right) \quad (3)$$

Where $\phi_X(s, \tau) = \tan^{-1} \left\{ \Im(W_X^m(s, \tau)) / \Re(W_X^m(s, \tau)) \right\}$ denotes local phases providing encoded lead-lag relationship information. With the range $-\pi \leq \phi_{XY}(s, \tau) \leq \pi$ that can be subdivided into four intervals and each interval gives information about the direction and lead-lag feature of the causality. Olayeni (2016) defines indicator function using phase difference sub-intervals to incorporate wavelet correlation for separating the embedded causal links from the non-causal content. Indicator function is the function takes the value of one if the phase difference is defined over the required interval and zero otherwise. Thus, Olayeni (2016) proposes a new causality measure, CWTC, with the modification of wavelet causality by the inclusion of specific indicator

function for a specific type of causality investigated. To investigate the predictive information flows from x to y , augmenting indicator function, $I_{x \rightarrow y}(s, \tau)$, yields the following CWTC measure:

$$G_{x \rightarrow y}(s, \tau) = \frac{\zeta \left\{ s^{-1} \left| \Re \left(W_{XY}^m(s, \tau) \right) I_{x \rightarrow y}(s, \tau) \right| \right\}}{\zeta \left\{ s^{-1} \sqrt{|W_X^m(s, \tau)|^2} \right\} \zeta \left\{ s^{-1} \sqrt{|W_Y^m(s, \tau)|^2} \right\}} \quad (4)$$

CWTC is computationally efficient because it exempts from Fourier transformation and uses information contained in both the amplitude and phase-difference⁴. CWTC also investigates in-phase and out-of-phase causality by defining the indicator function over the required phase-difference range. CWTC does not require any assumption about order of the autoregressive model. This nonparametric approach is especially important for time series with oscillations and long memory, which requires high autoregressive order due to high correlation structure in parametric approach. Hence possibility of spurious causality due to misspecified errors are eliminated with nonparametric Granger causality approach. Volatility series are obtained through GARCH(1,1) model which is shown below:

$$y_t = \mu + \varepsilon_t, \quad \varepsilon_t \sim N(0, h_t^2)$$

$$h_t^2 = \omega + \alpha \varepsilon_{t-1}^2 + \beta h_{t-1}^2$$

Where h_{t-1}^2 and ε_t refer to variance and residual of return series y_t . Finally breaks in conditional volatility series are obtained via IT test based on ICSS algorithm:

$$IT = \sup_k \left| \sqrt{T/2} D_k \right|, \quad D_k = \frac{C_k}{C_T} - \frac{k}{T} \quad (5)$$

Where ε_t denotes error term and C_k is the cumulative sum of squared residuals, which is formulated as:

$$C_k = \sum_{t=1}^k \varepsilon_t^2, \quad k = 1, \dots, T, \quad \varepsilon_t \sim iid(0, \sigma^2) \quad (6)$$

Findings

Estimation process yield frequency – time distribution of time dependent changes in both correlation and causality relationships between oscillations with different periods. Especially long run changes in the causality and correlation occurs in accordance with major economic events and FED policy changes. Breaks cluster on global crisis period coincide with long run causality in variance. Breaks then become sparse in the FED policy adjustment period and the after crisis period and volatility causality disappears in the long run. Therefore, this study concludes that shocks and news are likely to contribute causality in the long run. Results indicate that direction and time dependent changes in both correlation and causality vary among oscillations with long and short periods.

Conclusion and Discussion

This study concludes that Global Crisis and FED policy changes are the main determinants in the causality patterns among medium and long run oscillations in bond markets. This conclusion in line with the literature investigating spillover effects from USA to emerging market bond markets. Therefore, this study concludes that shocks and news are likely to contribute causality in the long

⁴ For detailed information about features of CWTC and simulation results, please see Olayeni (2016).

run. Results indicate that direction and time dependent changes in both correlation and causality vary among oscillations with long and short periods. Thus efficiency of diversification strategies of investors may diminish in the long run. Policy makers should monitor the changes in the causality patterns to adjust their policies. The future studies investigating high frequency data may reveal more detail in the changing dynamics in causality patterns of bond markets.

EK 1.**Tablo 3.** ABD tahvil serisi varyans kırılma tarihleri

Tarih	Dönem
7/25/2007	Temmuz 2007
11/23/2007	Kasım 2007
3/10/2008	Mart 2008
3/24/2008	Mart 2008
9/12/2008	Eylül 2008
3/18/2009	Mart 2009
8/24/2009	Ağustos 2009
4/26/2010	Nisan 2010
10/25/2010	Ekim 2010
12/14/2010	Aralık 2010
6/22/2011	Haziran 2011
9/14/2012	Eylül 2012
5/2/2013	Mayıs 2013
7/11/2013	Temmuz 2013
3/19/2014	Mart 2014
12/4/2014	Aralık 2014
4/6/2015	Nisan 2015
9/9/2016	Eylül 2016
5/17/2017	Mayıs 2017

EK 2.**Tablo 4.** Türkiye tahvil serisi varyans kırılma tarihleri

Tarih	Dönem
9/12/2008	Eylül 2008
1/2/2009	Ocak 2009
1/6/2009	
6/8/2009	Haziran 2009
5/4/2010	Mayıs 2010
7/1/2010	Temmuz 2010
10/4/2010	Ekim 2010
10/8/2010	Ekim 2010
1/3/2011	Ocak 2011
3/3/2011	Mart 2011
9/13/2011	Eylül 2011
1/26/2012	Ocak 2012
8/2/2012	Ağustos 2012
5/28/2013	Mayıs 2013
7/5/2013	Temmuz 2013
10/23/2013	Ekim 2013
4/28/2015	Nisan 2015
1/12/2017	Ocak 2017
10/5/2017	Ekim 2017
7/9/2018	Temmuz 2018

TÜRKİYE TURİZM TALEBİ: PANEL ÇEKİM MODELİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Bayraktutan, Y. ve Solmaz, A. R. (2020). Türkiye Turizm Talebi: Panel Çekim Modeli. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 425-435. | Geliş Tarihi: 22.08.2019
Kabul Tarihi: 28.04.2020
E-ISSN: 2149-3871

Prof. Dr. Yusuf BAYRAKTUTAN
Kocaeli Üniversitesi, İİBF Fakültesi, İktisat Bölümü
ybayraktutan@kocaeli.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-4453-3701

Arş. Gör. Ali Rıza SOLMAZ
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
aliriza.solmaz@kocaeli.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-8347-1593

ÖZ

Turizm sektörünün Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde büyüme, istihdam ve döviz kazancı kaynağı olma potansiyeli dolayısıyla etkin ve rekabetçi olmasının önemi giderek artmaktadır. Bu bağlamda ekonomi içerisinde sektörün aldığı pay ve ülkenin potansiyeli nispetinde turizm sektörünün geliştirilmesi ve istikrarının sağlanması gerekmektedir. Bu çalışma turizm sektöründe talebi etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlamakta ve elde edilen bulgulara göre turizm sektöründe performansın geliştirilmesini sağlayacak politika önerilerinde bulunmaktadır. 2008Ç1-2018Ç3 dönemi verileri kullanılarak 69 ülkeden Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısı ile kaynak ve hedef ülke (Türkiye) GSYİH düzeyi, TÜFE düzeyi, kaynak ve hedef ülke arası uzaklık, döviz kuru ve bir önceki döneme ait turist sayısı arasındaki ilişkinin yönü ve şiddeti panel çekim modeli ile analiz edilmiştir. TÜFE ve ülkeler arası uzaklık Türkiye'ye yönelik turizm akımlarını olumsuz etkilemekteyken, Türkiye'nin ve kaynak ülkenin GSYİH düzeyi, döviz kuru ve bir önceki dönem ziyaretçi sayısı turizm akımlarını olumlu etkilemektedir. Turizm talebi üzerinde en belirgin etkiye sahip değişkenler TÜFE ve hedef ülkenin GSYİH düzeyi olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çekim Modeli, Turizm, Türkiye.

THE TOURISM DEMAND OF TURKEY: A PANEL GRAVITY MODEL

ABSTRACT

Due to its contributions to economic growth, employment, foreign exchange gains, etc., especially in developing countries like Turkey., the importance of being effective and competitive for tourism sector is continuously increasing. At this context, taking its relative share and potential into consideration, this sector needs to be developed and stabilized. This paper aims to determine the factors affecting the demand in the tourism sector and proposes policies that will improve the performance in the tourism sector according to the findings. The relation between origin and destination countries' GDP and CPI, the distance between origin and destination countries, exchange rate and the number of foreign visitors coming to Turkey from the 69 countries analyzed by panel gravity model. According to empirical findings, tourism flow toward Turkey is adversely affected by CPI and the distance between the countries, while it is positively related with the GDP level of Turkey and the origin country, exchange rate, and one period lagged number of visitors.

Keywords: Gravity Model, Tourism, Turkey.

1. GİRİŞ

Turizm sektörü, ülke ekonomilerini sektörel bağımlılıklarına göre etkileyebilmekte; aynı zamanda ülkelerin iktisadi ve siyasi istikrar ortamından etkilenebilmektedir. Turizm sektörünün büyüme, istihdam ve cari dengeye etkileri, sektörün önemini arttırmaktadır. Nitekim işsizlik ve dış açık sorunları yaşayan ekonomilerde, turizm sektöründeki gelişmeler bu sorunları göreceli olarak azaltmaktadır.

Turizm sektörünün iktisadi etkileri, ülkenin turizm sektörüne bağlılığı ve potansiyeli nispetinde şekillenmektedir. Türkiye'nin coğrafi konumu ve tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olması nedeniyle, gerek kültür, gerekse yaz turizmi için potansiyelinin yüksek olduğu söylenebilir. Türkiye'de turizm sektörüne yapılan sermaye yatırımları giderek artmaktadır. Altyapı ve özellikle ulaşımaya yönelik kamu yatırımları sektörün ve turizm işletmelerinin faydasını arttıran bir özelliğe sahip olmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle turizm sektörünün iktisadi etkileri ve Türkiye ekonomisinde turizmin yeri ve gelişimi ele alınmakta; turizm sektörü üzerinde çekim modeli ile gerçekleştirilen çalışmaları kapsayan literatür özetlenmekte; model ve veri seti tanıtılmasının ardından Türkiye'de turizm talebi panel çekim modeli ile analiz edilmektedir. Analiz kapsamında, 2008Ç1-2018Ç3 dönemi çeyreklik verileri kullanılarak 69 ülkeden Türkiye'ye gelen yabancı turist akımının belirleyicileri tespit edilmektedir. Nihai olarak, elde edilen bulgular yorumlanmakta ve politika önerilerinde bulunmaktadır.

2. TURİZM SEKTÖRÜNÜN İKTİSADİ ETKİLERİ VE TÜRKİYE TURİZM SEKTÖRÜ

Turizm, boş zamanın, gelir düzeyi ile de bağlantılı olarak, nasıl değerlendirileceğine ilişkin iktisadi bir kararla başlayan ve yatırım, tüketim, istihdam, döviz ve kamu gelirleri gibi iktisadi yönleri bulunan sosyo-ekonomik bir olaydır (Kozak vd., 2008: 7). Turizm sektörü, ödemeler dengesi, istihdam seviyesi ve iktisadi büyümeye, doğrudan ve dolaylı katkılarıyla önem arz etmektedir.

Turizm'in iktisadi etkileri, temel olarak iki ana başlık altında toplanmaktadır: parasal etkiler ve reel etkiler. Parasal etkiler, ödemeler dengesine etkisi, gelir yaratıcı etki, yurtiçi fiyat düzeyine etkisi, kamu gelir ve harcamalarına etkisi şeklinde sıralanmaktadır (Ünlüöner, vd, 2014: 142). Ödemeler dengesi üzerindeki etkiler, yurt dışından ülkeye giriş yapan turistler aracılığıyla elde edilen döviz kazancı ve yurt dışına çıkan yerli turistlerin döviz harcamalarından oluşmaktadır. Dış açık veren bir ülkede yurtdışından gelen turistlerin harcamaları ödemeler bilançosunun alacak kısmına kaydolmakta ve dış açıkların azalmasını sağlamaktayken; yerli turistlerin yurtdışında yaptıkları harcamalar, ödemeler bilançosunun borçlu tarafına kaydolmakta ve dış açığın artmasına neden olmaktadır.

Gelir yaratıcı etki, turistlerin doğrudan harcamalarının yanında, dolaylı olarak turizm işletmelerine mal ve hizmet sağlayan sektörlerde meydana gelen dolaylı harcamaların ve turizm sektöründe istihdam edilen ya da kazanç sağlayanların harcamalarının bir bileşenidir (Kozak vd 2008: 81). Turistlerin tükettikleri malların ithal olması, hizmet veren personelin eğitimini yurt dışında alması, sızıntı meydana getirmekte ve gelir etkisini azaltabilmektedir (İçöz, 2005: 250).

Turizmin kamu gelirleri üzerindeki etki kaynakları, turistlerin harcamalarından ve işletmelerden elde edilen doğrudan ve dolaylı vergiler yanında, vize, ayakbasta parası, resim ve harç, müze ve park ücretleridir. Devletin işletmekte olduğu otel, müze ve parkların işletme maliyetleri, ülkenin turistik açıdan tanıtım ve pazarlanması için yapılan faaliyetler ve turizm sektörüne yapılan her türlü teşvik ve ödenekler, kamu harcamaları üzerindeki etkiler kapsamında değerlendirilmektedir (Ünlüöner, 2014: 161).

Turizm talebindeki artışlar, mal ve hizmet talebi kanalıyla fiyatların daha hızlı artmasına neden olabilmektedir. Turizmin yurtiçi fiyat düzeyi üzerindeki etkisi, sektörün ekonomi içindeki payı ile doğru oranlı olarak gerçekleşmektedir. Tarım ve sanayi açısından uzmanlaşmanın yetersiz olduğu ülkede turizm sektöründeki canlılık, enflasyon başlıca nedeni olabilmektedir (Bayraktutan ve Solmaz, 2018: 97).

Turizmin ekonomide meydana getirdiği reel etkiler ise, turizm ve diğer sektörlerde istihdam ile altyapı ve üstyapı üzerindeki etkilerden oluşmaktadır. Turizm harcamaları yoluyla istihdam üç şekilde artmaktadır. Bunlardan ilki, otel, motel, restoran gibi turizm sektöründe yer alan işletmelerdeki doğrudan istihdam artışı; ikincisi, turistik harcamalar sonucunda turizm arzı içinde yer alan, sektöre girdi sağlayan ikincil sektörlerde oluşan dolaylı istihdam artışı; üçüncüsü ise, ilk iki istihdam artışı sonucu elde edilen kazancın yeniden harcanmasıyla ortaya çıkan uyarılmış istihdam artışıdır (Şahin, 1993: 53'ten aktaran: Oktayer vd. 2007: 89).

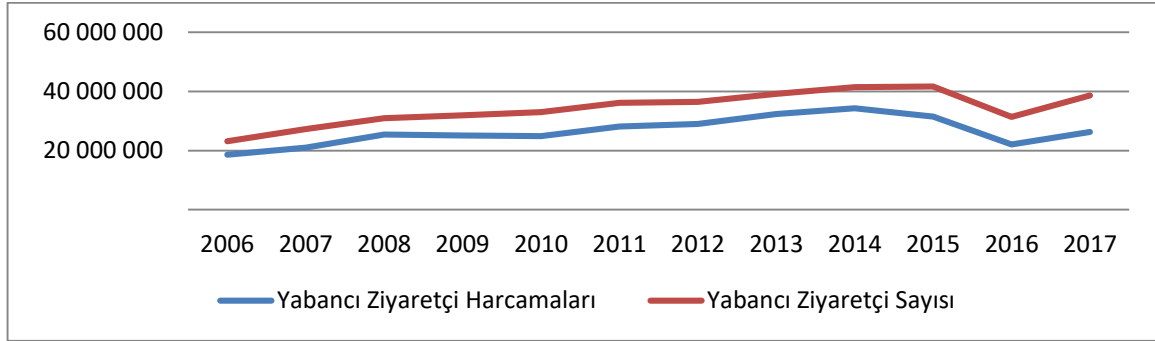
Turizmin gelişmesi ve altyapı yatırımları arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bir bölgeye yapılan altyapı yatırımlarının ne ölçüde turizme bağlı olduğunu belirlemek mümkün olmasa da, turizmin altyapıyı geliştirici ve yönlendirici etkilerinin bulunduğu söylenebilir (Kozak vd. 2008: 85). Turizm ve altyapı arasındaki ilişki tek yönlü olarak sınırlı olmamaktadır. Nitekim bölgenin turizm potansiyeline ulaşabilmesinde altyapı yatırımları önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda enerji, ulaşım, haberleşme ve kanalizasyon gibi alanlarda yatırımların artması beklenmektedir.

3. TÜRKİYE TURİZM SEKTÖRÜ

İktisadi etkileri belirtilen turizm sektörünün Türkiye ekonomisindeki yeri, gelişimi ve katkıları, turizm gelirleri, istihdam düzeyi, ziyaretçi sayıları, sektörün GSYİH katkısı ve turizm yatırımları üzerinden değerlendirilebilir.

Grafik-1'de, 2003-2018 döneminde Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayıları ve yabancı ziyaretçilerin harcamaları görülmektedir. 2003-2014 döneminde hafif dalgalanmalar olsa da gerek yabancı ziyaretçi sayısı gerekse turist harcamaları sürekli artmıştır. Ancak 2015 ve 2016 yıllarında ziyaretçi harcamalarında, 2016 yılında da ziyaretçi sayısında önemli bir daralma meydana gelmiştir. 2014, 2015 ve 2016 yılları toplam ziyaretçi harcamaları, sırasıyla 34.3 milyar dolar, 31.4 milyar dolar ve 22.1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu daralmanın en önemli nedenlerinden biri, Kasım 2015'te Türkiye-Rusya krizi olarak değerlendirilmektedir. Nitekim Türkiye'ye gelen Rus ziyaretçi sayısı 2014 yılında 3.4 milyondan, 2015 yılında 2.8 milyona ve 2016 yılında 683 bine gerilemiştir. Toplam ziyaretçi sayısı ise 2015 yılında 41.6 milyon iken 2016 yılında 31.3 milyona düşmüştür.

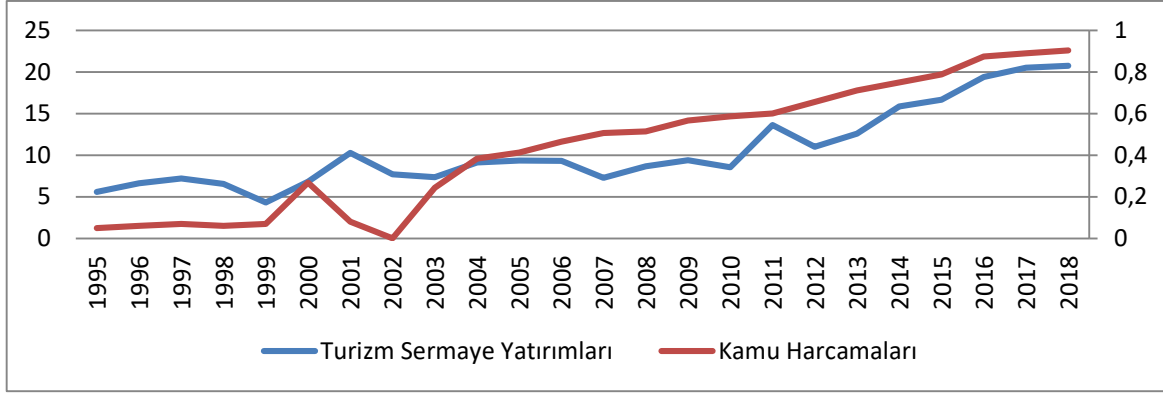
Grafik 1: Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçi Sayısı ve Harcamaları

TÜİK, 2018.

Grafik-2'de 1995-2018 dönemi turizm sektörü sermaye yatırımları verileri sol ekseninde; kamu harcamaları verileri ise, sağ ekseninde verilmiştir. Turizm sektörüne yapılan sermaye yatırımları, 1995'te 5 milyar dolar düzeyindeyken, 2018 yılına gelindiğinde 20 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. Kamu harcamaları, özel yatırımlara göre oldukça düşük düzeylerde olmasına karşın benzer şekilde artış eğilimindedir. Turizm sektöründe kamu harcamaları miktarı, 1995 yılında 500 bin dolar düzeyindeyken 2018 yılına gelindiğinde 1.2 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. Ancak 2001 ve 2002 yılları, iktisadi kriz koşullarında turizm sektörüne bütçe ayrılmaması dikkat çekmektedir.

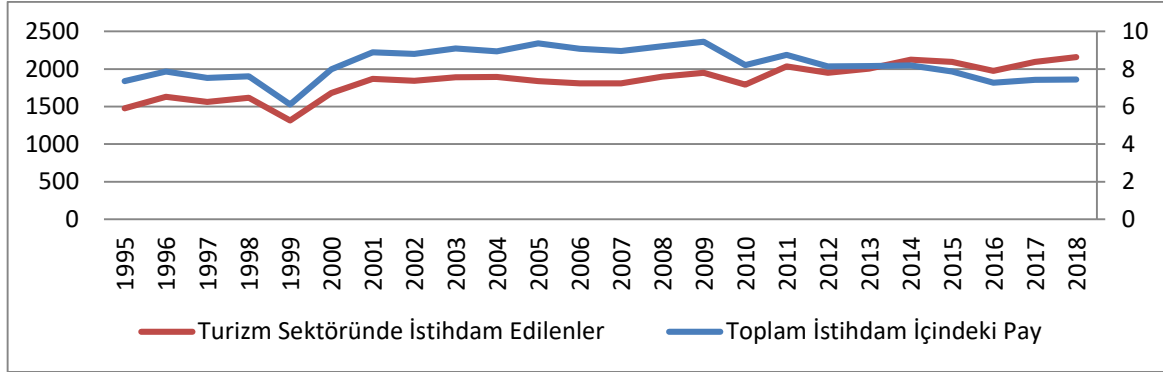
Grafik 2: Türkiye'de Turizm Sektörü Sermaye Yatırımları ve Kamu Harcamaları (Reel Fiyatlar)

Dünya Bankası, 2018.

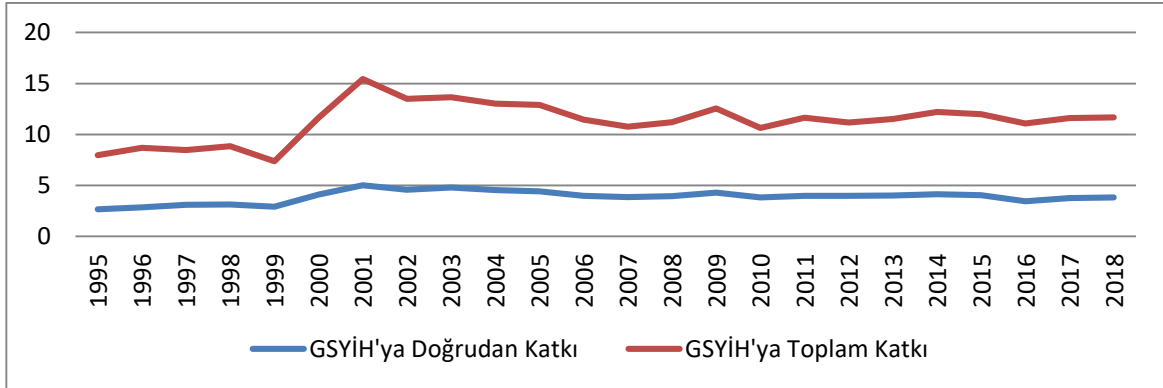
Grafik-3'te turizm sektöründe istihdam edilen kişi sayısı (sol eksen) ve turizm sektöründe istihdam edilenlerin toplam istihdam içerisindeki payı (sağ eksen) görülmektedir. 1995-2018 döneminde, turizm sektöründe istihdam edilenlerin sayısı yaklaşık %25 düzeyinde bir artış göstermiştir. 1995 yılında 1.47 milyon olan turizmde istihdam edilen kişi sayısı, 2018'de 2.15 milyon düzeyine yükselmiştir. Turizm sektöründe istihdam edilenlerin toplam istihdam içerisindeki payı, 1995 yılında %7.3 iken, 1999 yılında %6 düzeyine gerilemiştir. Grafik-2 ile birlikte değerlendirildiğinde, turizm sektörü sermaye yatırımlarının azalmasıyla doğru oranlı bir şekilde istihdamda da bir gerileme görülmektedir. Turizm sektörü istihdam düzeyinin toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip olduğu yıl %9.4 ile 2009 olmuştur; ancak 2009 sonrasında toplam istihdam içindeki pay giderek azalmış ve %7.4'e gerilemiştir.

Grafik 3: Türkiye Turizm Sektöründe İstihdam

Dünya Bankası, 2018.

Grafik 4: Türkiye Turizm Sektörünün GSYİH Üzerindeki Doğrudan ve Toplam Katkısı

Dünya Bankası, 2018.

Grafik-4'te turizm sektörünün GSYİH üzerindeki doğrudan ve toplam katkısı görülmektedir. Daha önce bahsedilen gelir yaratıcı etki bu grafikte daha net görülmektedir. Nitekim

doğrudan katkılardaki artışlar daha büyük toplam katkı meydana getirmektedir. Nitekim turizm sektörünün GSYİH içindeki payı, 1999 yılında %2.92 iken, 2011 yılında %5.03 düzeyine; toplam katkı ise %7.36'dan, %15.45 düzeyine yükselmiştir. Turizm sektöründeki gelişmelerin, diğer sektörlerdeki üretimi, istihdamı ve gelirleri artırması nedeniyle toplam katkı, doğrudan katkıdan daha fazla olmaktadır. 1995-2018 dönemi için bu çoğaltan mekanizması aracılığıyla toplam katkı, doğrudan katkıdan her dönem ortalama üç kat daha fazla olarak gerçekleşmiştir.

4. LİTERATÜRE BAKIŞ

Newton'un yer çekimi yasasından uyarlanan ve aslı itibariyle dış ticaret analizlerinde kullanılan "çekim modeli", göç, turizm talebi ve doğrudan yabancı yatırımlar gibi farklı alanlarda da yaygınlaşan bir analiz aracı konumuna gelmiştir. Matias (2004), Park ve Jang (2014), Culiuc (2014), Lorde vd. (2016), Alawin ve Abu-Lila (2016), Santeramo ve Morelli (2016) ve Othman (2018) çekim modelini kullanarak turizm akımlarını analiz etmişlerdir.

Matias (2004), 1998 yılı için seçilmiş 12 ülkeden Portekiz'e yönelik turizm akımları analiz etmiştir. Modelde bağımlı değişken olarak turist sayısı; bağımsız değişkenler olarak, ülkeler arası uzaklık ve GSYİH kullanılmıştır. OLS (Ordinary Least Squares) tahmincisi sonuçlarına göre, GSYİH'nin turizm talebini arttırdığı; ülkeler arası uzaklığın ise, turist sayısının azalmasına neden olduğu tespit edilmiştir.

Park ve Jang (2014), 1995-2009 dönemi için 30 seçilmiş ülkede turizm akımlarını üç ayrı çekim modeli oluşturarak analiz etmiştir. Geleneksel çekim modelini esas alan ilk modelde bağımlı değişken olarak turist sayısı, bağımsız değişkenler olarak hedef ve kaynak ülke GSYİH düzeyleri ve uzaklık kullanılmıştır. Sabit ve Rassal etkiler modellerinde ise bağımsız değişkenlere, doğal ve kültürel miras sayıları, satın alma gücü paritesiyle dönüştürülmüş piyasa döviz kuru, CO2 emisyonu, ortak dil, oda sayısı, ticaret hacmi/GSYİH oranı, ulaşım ağı, internet kullanıcı sayısı ilave edilmiştir. Geleneksel modelde yalnızca uzaklık değişkeninin turizm akımlarını negatif etkilediği tespit edilmiştir. Sabit ve Rassal etkiler modelleri birbirine benzer sonuçlar vermiş; uzaklık, döviz kuru ve CO2 emisyonunun turizm akımlarını olumsuz etkilediği, diğer değişkenlerin ise olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Culiuc (2014), 1999-2009 dönemi için iki ayrı örneklemin her biri için hem geleneksel çekim modeli hem de genişletilmiş çekim modeli ile turizm akımlarını incelemiştir. Birinci örneklem 210 ülkeyi kapsamakta; ikinci örneklem ise, OECD ülkelerinden oluşmaktadır. Analizde geleneksel model, iki ayrı örneklem için de benzer sonuçları vermiş; turizm akımlarının uzaklıkla ters, hedef ve kaynak ülkelerin GSYİH düzeyleri ile doğru oranlı bir etkileşim içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Birinci örneklemin genişletilmiş modelinde, uzaklığa ilave olarak, kaynak ülkenin nüfusunun ve ortak para biriminin turizm akımlarını negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Lorde vd. (2016), 1980-2008 dönemi için 18 Karayip ülkesine ABD, Kanada ve Avrupa'dan gelen turist akımlarını analiz etmiştir. Modelde bağımlı değişken olarak turist sayısı; bağımsız değişkenler olarak, hedef ve kaynak ülke GSYİH, hedef ve kaynak ülke nüfusu, uzaklık, hedef ve kaynak ülke fiyatlar genel düzeyi, Linder Hipotezi endeksi ve iklimsel göstergeler kullanılmıştır. Uzaklık, hedef ülke nüfusu, hedef ve kaynak ülkede fiyatlar genel düzeyi ve Linder Hipotezi endeksinin katsayıları negatif; hedef ve kaynak ülkelerin GSYİH düzeyleri, kaynak ülkenin nüfusu, hedef ve kaynak ülke arasındaki iklimsel (sıcaklık) farklılığı ve bir önceki dönem ziyaretçi sayısının katsayıları pozitif elde edilmiştir.

Alawin ve Abu-lila (2016), 2000-2014 dönemi için 22 seçilmiş ülkeden Ürdün'e yönelik turist akımlarını incelemiştir. Bağımlı değişken olarak belirlenen ziyaretçi sayısını negatif etkileyen faktörler; hedef ülke fiyatlar genel düzeyi, döviz kuru, oda sayısı ve uzaklık; pozitif etkileyen faktörler ise, hedef ve kaynak ülke GSYİH düzeyi ve bir önceki dönem ziyaretçi sayısı olarak belirlenmiştir.

Santeramo ve Morelli (2016), 1998-2010 dönemi için 33 seçilmiş ülkeden İtalya'ya gelen ziyaretçi sayısını etkileyen faktörleri belirlemeye çalışmıştır. Turizm ve zirai turizm iki ayrı model ile alınmış; ancak sonuçlar benzer olmuştur. Kaynak ülkenin kırsal nüfus düzeyi ve uzaklık, turizm akımlarını olumsuz etkilerken; GSYİH, nüfus, Schengen Anlaşması tarafı olunması ve Euro kullanımı, turizm akımlarını olumlu etkilemektedir.

Othman vd. (2018), 1995-2012 dönemi için 149 ülkeden Malezya'ya yönelik turist akımlarını analiz etmiştir. Bağımlı değişken olarak ziyaretçi sayısı; bağımsız değişkenler olarak uzaklık, nüfus, kişi başı GSYİH, oda sayısı, döviz kuru, ortak sınır ve İslam İşbirliği Teşkilatı üyeliği kullanılmıştır. Analiz sonucunda, döviz kuru ve ülkeler arası uzaklığın katsayıları negatif; nüfus, kişi başı GSYİH, oda sayısı, ortak sınır ve İslam İşbirliği Teşkilatı üyeliği katsayıları pozitif olarak tespit edilmiştir.

Saray ve Karagöz (2010); Kaplan ve Aktaş (2016); Işık ve Bostancıeri (2017), Türkiye'ye yönelik turizm akımlarını çekim modeli ile analiz etmişlerdir. Saray ve Karagöz (2010), 1992-2007 dönemi için Türkiye'ye yönelik turizm talebini çekim modeli ile analiz etmek üzere iki model oluşturmuş; birinci modelde ziyaretçi sayısı bağımlı değişken, GSYİH, nüfus ve ülkeler arası uzaklık bağımsız değişken olarak kullanılırken ikinci modelde, GSYİH yerine kişi başına GSYİH kullanılmıştır. Analiz sonucunda, ilk modelde, nüfus dışındaki tüm değişkenlerin turizm talebini arttırdığı; ikinci modelde, nüfus değişkeni de dâhil olmak üzere, tüm değişkenlerin turizm talebini arttırdığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Kaplan ve Aktaş (2016), 1996-2014 dönemi için Türkiye turizm talebini çekim modeli ile incelemiştir. Modelde bağımlı değişken olarak 92 ülkeden Türkiye'ye gelen ziyaretçi sayısı, bağımsız değişkenler olarak ülkelerin kişi başına GSYİH düzeyleri ve ülkeler arası uzaklık kullanılmıştır. Ayrıca kriz dönemleri, sınırdaş olma, AB üyesi olma ve ülkelerin coğrafi konumu için kukla değişkenlerle farklı modeller oluşturulmuştur. Analiz sonucunda, hedef ve kaynak ülkelerin kişi başına GSYİH düzeylerinin turizm talebi üzerindeki etkilerinin pozitif; ülkeler arası uzaklığın turizm talebi üzerindeki etkisinin negatif olduğu tespit edilmiştir.

Işık ve Bostancıeri (2017), 2000-2015 dönemi için seçilmiş 11 Avrupa ülkesinden Türkiye'ye olan turizm akımlarının belirleyicilerini çekim modeli ile analiz etmiştir. Bağımlı değişken olarak ziyaretçi sayısı; bağımsız değişkenler olarak, kişi başına GSYİH, ülkeler arası uzaklık, ülkelerin TÜFE oranları, reel efektif döviz kuru ve kriz dönemleri için kukla değişken kullanılmıştır. Analiz sonucunda, ülkeler arası uzaklık, TÜFE ve kriz dönemlerinin Türkiye'ye yönelik turizm akımlarını olumsuz etkilediği; kişi başına GSYİH, nüfus ve döviz kurunun ise turizm akımlarını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

5. MODEL VE VERİ SETİ

Newton'un çekim kanunundan esinlenen çekim modeli, iktisadi alandaki teorik temelleri Tinbergen (1962) tarafından atılmıştır (Bayraktutan, 2017: 80). Uluslararası ticaret akımlarının analizinde kullanılan ve Basit Çekim Modeli olarak ifade edilen en temel form, uluslararası ticaretin ülkeler arasındaki mesafe ve ülkelerin GSYİH düzeyleri ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir.

$$T_{ij} = a_0 \frac{Y_i^{a_1} Y_j^{a_2}}{D_{ij}^{a_3}}, i \neq j \quad (1)$$

T_{ij} : i ülkesinin j ülkesine ihracatı

$Y_i^{a_1}$: i ülkesinin GSYİH düzeyi

$Y_j^{a_2}$: j ülkesinin GSYİH düzeyi

$D_{ij}^{a_3}$: i ve j ülkelerinin coğrafi uzaklığı

a_0, a_1, a_2 ve a_3 modelin parametrelerini temsil etmektedir.

Basit Çekim Modeli, ticaret ilişkisinde bulunan ülkelerin (i ve j) iktisadi büyüklüğü arttıkça aralarındaki ticaretin de artacağını; ülkeler arası coğrafi uzaklık arttıkça ticaretin azalacağını ifade etmektedir. Uluslararası ticaret akımlarının analizinde zamanla yaygınlaşan çekim modeli, literatürde göç, turizm talebi, doğrudan yabancı yatırımlar ve farklı sektörlerin ülkeler arası akımları gibi alanlarda da uygulanmaktadır (Bayraktutan, 2004: 114).

Turizm akımlarına uyarlanmış çekim modeli Eşitlik-2'de gösterilmiştir. Turizm akımlarının milli gelir büyüklükleri ($Y_i^{a_1}$ ve $Y_j^{a_2}$) ile doğru, coğrafi uzaklıkla (D_{ij}) ters yönlü bir ilişkiye sahip olması beklenmektedir.

$$Tour_{ij} = a_0 \frac{Y_i^{a_1} Y_j^{a_2}}{D_{ij}^{a_3}}, i \neq j \quad (2)$$

T_{ij} : i ülkesinden j ülkesine giden ziyaretçi

$Y_i^{a_1}$: i ülkesinin GSYİH düzeyi

$Y_j^{a_2}$: j ülkesinin GSYİH düzeyi

$D_{ij}^{a_3}$: i ve j ülkelerinin coğrafi uzaklığı

a_0, a_1, a_2 ve a_3 modelin parametrelerini temsil etmektedir

Bu çalışma için oluşturulan modelde bağımlı değişken olarak 69 ülkeden Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısı ($ltour_{ijt}$); bağımsız değişkenler ise bir önceki dönem ziyaretçi sayısı ($ltour_{ijt-1}$), hedef (Türkiye) ve kaynak ülkelerinin GSYİH düzeyi ($lgdp_i$, $lgdp_j$), TL/Euro kuru ($leur_{jt}$) ve Türkiye TÜFE ($ltufe_{jt}$) biçiminde belirlenmiştir. Tüm değişkenler için 2008Ç1-2018Ç3 dönemi çeyreklik verileri alınmıştır. Ziyaretçi sayısı, TÜFE döviz kuru TCMB veri tabanından, çeyrek dönemlik GSYİH, IMF veri tabanından ve ülkeler arası coğrafi uzaklık verileri mapcrow.info web adresinden temin edilmiş; tüm değişkenlerin logaritması alınarak durağanlık amaçlanmıştır. Analize esas model Eşitlik-3'te gösterilmiştir.

$$ltour_{ijt} = a + \beta_1 ltour_{ijt-1} + \beta_2 lgdp_{it} + \beta_3 lgdp_{jt} + \beta_4 ldist_{ijt} + \beta_5 leur_{jt} + \beta_6 ltufe_{jt} + u_{ij} \quad (3)$$

i: 1,...69.

j: 1.

t: 1,...44.

6. ANALİZ VE BULGULAR

Oluşturulan modele dayalı analiz bağlamında, Türkiye'de turizm talebini belirleyen faktörler, PPML (Poisson Pseudo Maximum Likelihood) tahmincisi ile tahmin edilmiştir. Alternatif tüm tahmin yöntemlerini deneyen Santos Silva ve Teneyro (2006), PPML tahmincisinin çekim modeli analizlerinde değişken varyans ve bağımlı değişkenin sıfır gözlem durumlarında diğer tahmincilere göre daha sağlam ve tutarlı tahminlerde bulunduğunu belirtmektedir.

Tablo-1'de analiz sonuçları yer almaktadır. Tüm değişkenler istatistiksel olarak anlamlı ve çekim modeli ile tutarlıdır. Modelin açıklayıcılığını ifade eden (R^2) değeri yaklaşık %80 olarak tespit edilmiştir. Türkiye'ye gelen ziyaretçi sayısı, ülkeler arası uzaklık ve TÜFE değeri ile ters; kaynak ve hedef ülke GSYİH düzeyleri, döviz kuru ve gelen turist sayısının gecikmeli değeri ile doğru oranlıdır.

Ülkeler arası uzaklık %1 daha fazla olduğunda gelen ziyaretçi sayısı %0.02; TÜFE %1 arttığında ise gelen ziyaretçi sayısı %0.52 oranında azalmaktadır. Gecikmeli ziyaretçi sayısı %1 arttığında, gelen ziyaretçi sayısı %0.08, kaynak ülkenin GSYİH düzeyi %1 arttığında %0.004, Türkiye'nin GSYİH düzeyi %1 arttığında %0.21 ve TL/Euro kuru %1 arttığında ise %0.15 artmaktadır.

Tablo 1: PPML Tahmincisi Sonuçları

Bağımlı Değişken: Ltour	Katsayı	Standart Hata	T-istatistiği	Olasılık
Sabit katsayı	1.5007*	0.1041	14.40	0.000
Ltour_t-1	0.0829*	0.0029	28.07	0.000
ldist	-0.0202*	0.0051	-3.96	0.000
Lgdp_i	0.0036*	0.0011	3.14	0.002
Lgdp_j	0.2139*	0.0183	11.68	0.000
Ltüfe_j	-0.5265*	0.0107	-12.46	0.000
Leur_j	0.1534*	0.0151	10.13	0.000
Gözlem Sayısı	2780			
Pseudo Log-Likelihood	-5869.7845			
R ²	0.7962			

Not: *, %1 düzeyinde anlamlıdır.

Turizm akımlarını olumsuz etkileyen faktörler, ülkeler arası coğrafi uzaklık ve hedef ülkenin TÜFE düzeyi olarak elde edilmiştir. Ancak TÜFE'nin olumsuz etkisi, diğer tüm olumlu etkilerin şiddetinden daha yüksektir. Bu bağlamda, Türkiye'de dış turizm talebinin artırılması için, öncelikle fiyat istikrarının sağlanması gerekmektedir. Gelişen alternatif ulaşım ağları (hava, deniz ve kara) ve Türkiye'nin konumu sayesinde ulaşım maliyetlerinin görece düşük olması, uzaklığın olumsuz etkisinin literatürde yer alan önceki çalışmalarda gözlemlendiğinden daha düşük çıkmasının başlıca nedeni olarak yorumlanmıştır.

Turizm akımlarını pozitif olarak en fazla etkileyen değişken, Türkiye'nin GSYİH düzeyidir. Dolayısıyla iktisadi büyüme ve istikrar, ziyaretçiler için bir yandan ülke ortam ve koşullarını diğer yandan ülke algısını geliştirdiğinden önem teşkil etmektedir. İktisadi performansın iyileştirilmesi için uygulanan politikalar turizm sektörünün gelişmesini de sağlamaktadır. Kaynak ülkenin GSYİH düzeyi Türkiye'ye gelen ziyaretçi sayısını pozitif yönlü etkileyen diğer bir değişkendir. Kaynak ülkede gelirin artması, refahın yükselmesine yol açarak yurtdışına seyahat eden birey sayısını arttırmaktadır. Türk Lirası'nın değer kaybetmesi ise, Türkiye'yi yabancılar için ucuzlattığı ve yurtdışından gelen turistlerin harcanabilir gelirini arttırdığı için, Türkiye'ye olan turist akımlarını olumlu etkilemektedir. Ancak yurtiçinde satılan mal ve hizmet fiyatlarının yüksek kur, nedeniyle yabancı turistler için görece düşük olması, mal ve hizmet ihracatını miktar olarak arttırmasına karşın, bu mal ve hizmet ihracatı karşısında elde edilen döviz gelirlerini de aynı şekilde etkilediğini söylemek mümkün değildir.

Bir önceki dönem ziyaretçi sayısı değerlendirildiğinde, gelen turistlerin tecrübesi ve memnuniyetinin bir yayılma etkisi oluşturmasından söz edilebilir. Dolayısıyla, gelen ziyaretçilerin memnuniyeti ölçüsünde ve tanıtım etkisi yoluyla aynı kaynak ülkeden bir sonraki dönem gelecek ziyaretçi sayısı artacaktır. İşgücü niteliği ve hizmet kalitesinin artması bu etkiyi geliştirecektir.

7. SONUÇ

Bu çalışma, 2008'in ilk çeyreği ve 2018'in üçüncü çeyreğini kapsayan dönem içerisinde Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısını belirleyen çekme ve itme faktörlerini araştırmaktadır. Türkiye'nin çekme faktörleri, GSYİH düzeyi, döviz kuru ve gecikmeli ziyaretçi sayısı iken kaynak ülkenin GSYİH düzeyi ise itme faktörü olarak belirlenmiştir.

Ülkeler arası uzaklıkla birlikte, TÜFE katsayısının da literatürdeki diğer çalışmalarla benzer (Lorde vd. (2016), Alawin ve Abu-lila (2016) şekilde negatif olduğu tespit edilmiştir. Hedef ülkede fiyat istikrarının sağlanması turistler için bir çekme faktörü olarak değerlendirilebilir. Elde edilen katsayı, TÜFE'nin turistlerin hedef ülke tercihini belirlemede en önemli faktör olduğunu göstermektedir.

Hedef ülke GSYİH düzeyi ve döviz kuru, katsayıları itibarıyla turizm akımlarını olumlu etkileyen başlıca değişkenler olmaktadır. Döviz kurunun yüksek olması, turistlerin harcanabilir gelirini görece arttırdığından, ülkenin tercih edilebilirliğini olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca hedef ülkede GSYİH'nin yüksek olması, turistler üzerinde bir güven etkisi yarattığı ve hedef ülkenin gelir düzeyi nispetinde tercih edilebilirliğinin arttığı görülmektedir. Kaynak ülke GSYİH düzeyi, hedef ülkenin gelir düzeyine nispeten daha düşük bir oranda da olsa, kaynak ülke vatandaşlarının refah düzeyini arttırmak yoluyla turizm akımlarını canlandırmaktadır.

Türkiye için temel belirleyicileri analitik olarak ortaya konan turizm sektörü, gerek istihdam ve gerekse GSYİH içerisinde azımsanmayacak bir paya sahiptir. Türkiye'nin coğrafi potansiyeli de göz önünde bulundurulduğunda, fiyat istikrarı, etkin pazarlama, gelişmiş ulaşım ağları ve iktisadi büyümede istikrar yoluyla Türkiye'ye yönelik turizm akımlarının daha da artırılması mümkündür. Turizm sektörünün diğer sektörleri uyarıcı bir niteliğe sahip olması, sektörün geliştirilmesine ve verimliliğinin artırılmasına yönelik çabaları gerekli kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alawin, M. and Abu-Lila Z. (2016). Uncertainty And Gravity Model For International Tourism Demand in Jordan: Evidence From Panel-Garch Model. *Applied Econometrics And International Development*, 16(1), 131-146.
- Bayraktutan, Y. (2004). Global Ekonomide Temel Yönelimler ve Mekansal Faktörler. *İktisat İşletme Ve Finans*, 19(217), 110-123.
- Bayraktutan, Y. (2017). *Uluslararası İktisat*. Kocaeli: Umuttepe Yayın.
- Bayraktutan, Y. ve Solmaz A. R. (2018). "Enflasyon ve Turizm". Şu Kitapta: Nalan Işık Ve Eda Dineri. Makroekonomik Göstergelerle Turizm Ekonomisi. Ankara: Nobel Yayıncılık, 91-105.
- Chasapopoulos, P., Butter F. and Mihaylov E., (2014). Demand for Tourism in Greece: A Panel Data Analysis Using the Gravity Model. *International Tourism Policy*, 6(3), 173-191.
- Culiuc, A. (2014). Determinants Of International Tourism. *IMF Working Paper* No:14/82.
- Dinçer, G. ve Muratoğlu, Y., (2014). *Türkiye'den Oecd Ülkelerine Gerçekleşen Göçün Çekim Modeli İle Analizi*. MPRA Paper No. 62201.
- Işık, N. ve Bostancıeri, B. (2017). Avrupa'dan Türkiye'ye Yönelik Turizm Hareketliliğinin Panel Çekim Modeli ile Analizi. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 1(2), 1-15.
- İçöz, O. (2005). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Ünlüönen, K., Tayfun, A. ve Kılıçlar, A., (2014). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kozak, N., Kozak, M. A., ve Kozak, M. (2008). *Genel Turizm*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Oktayer, N., Susam, N. ve Çak, M. (2007). *Türkiye'de Turizm Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Kaplan, F. ve Aktaş, A. R. (2016). The Turkey Tourism Demand: A Gravity Model. *The Empirical Economics Letters*, 15(3), 265-272.
- Lorde, T., Li, G. and Alrey, D. (2016). Modeling Caribbean Tourism Demand: An Augmented Gravity Approach. *Journal Of Travel Research*, 55(7), 946-956.
- Matias, A. (2004). *Gravity And The Tourism Trade: The Case For Portugal*. In: Carlos Brabbia And Francisco D. Pineda. *Sustainable Tourism*. Southampton: WIT Press, 47-64.
- Park, J-Y. And Jang, S. (2014). An Extended Gravity Model: Applying Destination Competitiveness. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 31(7), 799-816.
- Othman, M., Mohamad, N., Ghani, G. M. And Ariffin, M. I. (2016). Malaysia's Tourism Demand: A Gravity Model Approach. *Journal Of Business And Social Development*, 6(1), 39-50.
- Santeramo, F. G., And Morelli, M. (2016). Modelling Tourism Flows Through Gravity Models: A Quantile Regression Approach. *Current Issues in Tourism*, 19(1), 1077-1083.
- Saray, M. O., ve Karagöz, K. (2010). Determinants of Tourists Inflows in Turkey: Evidence From Panel Gravity Model. *ZKÜ Journal Of Social Sciences*, 6(11), 33-46.
- Silva, J. S. and Teneyro, S. (2006). The Log Of Gravity. *The Review Of Economics And Statistics*, 88(4), 641-658.
- Tinbergen, J. (1962). *Shaping The World Economy*. New York: The Twentieth Century Fund.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The effects of the tourism sector on growth, employment and current account balance increase the importance of the sector. However, the economic impacts of the tourism may vary depending on the country's dependency on tourism industry and potential. Turkey is surrounded by sea on three sides and hosted many civilizations in history, therefore it has high potential for tourism of seasonal, cultural etc. In this context, the main aim of this paper is determining the factors that affect international tourism demand in Turkey How do effect Consumer Price Index, exchange rate, GDP and distance between countries tourism demand? Does the gravity model valid in explaining the determinants of Turkey's tourism demand? Is the consumer price stability important for increasing tourist arrivals? To what extent does the higher exchange rate increase tourism demand?

Methodology

Saray and Karagöz, (2010); Kaplan and Aktaş, (2016); Işık and Bostancı, (2017) have analyzed tourism demand of Turkey with gravity model. Saray and Karagöz (2010) have examined the impact of GDP, population and distance on tourism demand. It has been concluded that all variables increase the tourism demand in Turkey. This paper has large sampling and use quarterly data for explaining the tourism demand in Turkey. The time period (2008Q1-2018Q3) of this paper include the latest data, and therefore we can also measure effects of the latest fluctuations of both Consumer Price Index and exchange rate on tourism demand. In this paper, the panel gravity model applied for investigating the tourism demand in Turkey. The dependent variable of the model is the number of foreign tourist arrivals, independent variables are GDP of both origin and destination (Turkey) countries, the Consumer Price Index and exchange rate (TL/Euro) of destination country, distance between origin and destination country, and lagged value of dependent variable. The model is analyzed with the Poisson Pseudo Maximum Likelihood estimator. Santos Silva and Teneyro (2006) state that PPML estimator makes more robust and consistent estimates of variable variance and dependent variable in zero observation cases when compared to other estimators.

Findings

Based on the empirical findings of our analysis, All variables were statistically significant and consistent with the gravity model. The explanatory value (R²) of the model was found to be about 80%. Factors that adversely affect tourism flows were obtained as geographical distance between countries and Consumer Price Index level of the target country. However, the negative impact of the Consumer Price Index is higher than the severity of all other positive effects. The origin and destination country's GDP levels, exchange rate and lagged value of number of tourist effect positively the tourism demand of Turkey. Turkey's GDP effects tourism demand more positively than the other variables. When the number of visitors in the previous period is evaluated, it can be said that the experience and satisfaction of the incoming tourists have a spreading effect. Therefore, the number of visitors coming from the same source country will increase in the extent of the satisfaction of the incoming visitors and through the promotion effect. Increased labor quality and service quality will improve this effect.

Conclusion and Discussion

Along with the distance between countries, the Consumer Price Index coefficient was found to be negative in the same way as the other studies in the literature (Lorde et al. (2016), Alawin and Abu-lila (2016). Shows that Consumer Price Index is the most important factor in determining the destination country preference of tourists.

The target country's GDP level and exchange rate are the main variables that affect tourism flows positively in terms of their coefficients. The high exchange rate increases the disposable income of tourists and thus positively affects the preferability of the country. In addition, high GDP in the target country has created a confidence effect on tourists and the preferability of the target country in terms of income level has increased. Although the GDP of the source country is relatively lower than the income level of the target country, it stimulates tourism flows by increasing the welfare of the citizens of the source country.

In order to improve tourism sector and revenues obtained, Turkey should ensure the price stability, increase infrastructural investments and develop alternative transportation networks (air, sea and land). Therefore, economic growth and stability are important for the visitors' decision. The policies implemented to increase economic performance and price stability also ensure the development of the tourism sector. The fact that the tourism sector has a stimulating nature to other sectors necessitates efforts to improve the sector and increase its efficiency.